

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH VE ŞERH-İ SUBHATÜ'L-EBRÂR'I
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Doktora Tezi

Hazırlayan
TANER GÖK

Tez Danışmanı
DOÇ. DR. GÜLGÜN YAZICI

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH VE ŞERH-İ SUBHATÜ'L-EBRÂR'I
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Doktora Tezi

Hazırlayan
Taner GÖK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gülgün YAZICI

Çanakkale – 2014

TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi olarak sunduğum “Şem‘î Şem‘ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Üye Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Üye Doç. Dr. Şeniz YALÇINKAYA

11/12/2014

Taner GÖK

Üye Yrd. Doç. Dr. Ferihsun Hakan ÖZKAN

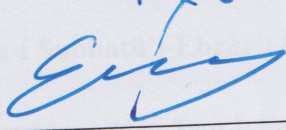
Üye Yrd. Doç. Dr. Ali Emre ÖZYILDIRIM

Doç. Dr. Emrah Hakan Öztürk

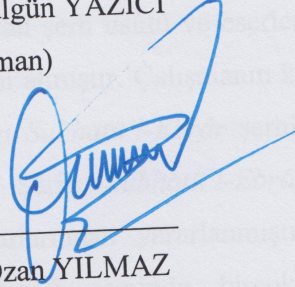
Rektör Yardımcısı

11/12/2014

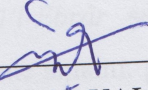
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Taner GÖK'e ait Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitledir)
Metin) adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
DOKTORA TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

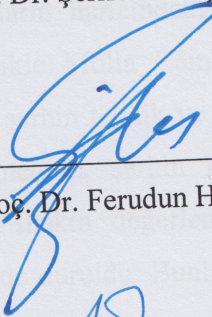
Üye Doç. Dr. Gülğün YAZICI
(Danışman)

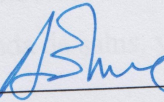
Üye Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Üye Doç. Dr. Şerife YALCINKAYA

Üye Yrd. Doç. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN

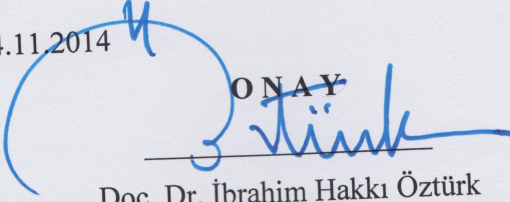

Üye Yrd. Doç. Dr. Ali Emre ÖZYILDIRIM

Tez No : 10058588

Tez Savunma Tarihi: 04.11.2014

ONAY

Doç. Dr. İbrahim Hakkı Öztürk

Enstitü Müdürü

15.12/2014

ÖZET

Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)

16. asrın ikinci yarısında yaşamış olan Şem'î, Fars edebiyatı klasiklerinden 11 eseri şerh etmiştir. O, kendine has özellikler taşıyan şerh usûlü ve eserlerinin çokluğuyla şerh edebiyatının üretken isimleri arasındaki yerini almıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan ve Şem'î'nin, hayatının sonlarına doğru yazdığı *Subhatü'l-Ebrâr* şerhi, Molla Câmî'nin bu eserinin Anadolu sahasındaki tek şerhidir. Şârih, *Subhatü'l-Ebrâr*'ı mısra mısra şerh ederken klasik şerh usûlünün bütün unsurlarından yararlanmıştır. Ancak şerhte, bu unsurlar, eşit miktarda yer almamıştır. Şem'î, eserinde, birçok kelimenin anlamını vermemiştir. Ayrıca şerhte, beyitlerin anlam katmanlarının ortaya çıkarıldığı açıklama kısımları da oldukça azdır. *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinin en belirgin özelliği, eserdeki beyitlerin birçoğunun, hiçbir izah, kelime anlamı, gramer ya da belagat bilgisi verilmeden sadece tercüme edilmesidir. Bunların haricindeki diğer beyitlere ise kısa açıklamalar eklenmiştir. Çalışmamızda, öncelikle Molla Câmî ile Şem'î'nin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verildi. Sonrasında şerhin teknik ve muhteva özelliklerini ortaya çıkarmak amacıyla eserdeki metin şerhi metodu, şerhin kaynakları, söz varlığı, dil, imla ve özellikleri, Şem'î'nin şârihliğine ilişkin değerlendirmeler, Şem'î'nin şerh yapmadaki amaçları ile nüsha şeceresi üzerinde duruldu. Bunlardan sonra, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'ın çeviri yazılı metni ortaya konup en sonda da şahıs, yer ve eser adları dizinine yer verildi.

ABSTRACT

Şem‘î Şem‘ullâh and His Sharh of *Subhatü'l-Ebrâr* (Analysis-Edition Critic)

Şem‘î, a commentator lived in the second half of the sixteenth century, wrote commentary works for 11 classics of the Persian Literature. His unique commentary style and number of his literary works has made Şem‘î one of the most prominent names of commentary literature. This study focuses on his commentary work about *Subhatü'l-Ebrâr* which is penned towards the last years of his life, this work by Şem‘î is the only commentary work penned about the work of Molla Câmi on Anatolian side. Şem‘î used all aspects of classical commentary works while writing a commentary on *Subhatü'l-Ebrâr* line by line. However, all these characteristics were not used equally on this commentary. Şem‘î did not explain meaning of several words in his work. Besides, the commentary's section on revealing layers of couplets' meaning is not sufficient. The most distinct aspect of commentary on *Subhatü'l-Ebrâr* is translation of most of the couplets on the literary work which offers no word definitions, grammar or rhetoric details. There are brief explanations about other couplets. Our study begins with information about lives and literary works of Molla Câmi and Şem‘î Şem‘ullâh. Then, the study focuses on text commentary method, sources of commentary, vocabulary in order to reveal the style and content related aspects of commentary works as well as assessment of Şem‘î's commentary works, aims of his commentary works and language, dictation aspects of transcripts. The study also discusses written translations of *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr* and has an index of names of persons, places and literary works.

ÖNSÖZ

Günümüzde klasik Türk edebiyatının en çok tartışılan konularının başında ‘bu edebiyata ait ürünlerin nasıl yorumlanacağı’ meselesi gelmektedir. Zira 19. asırda yeni bir edebî anlayışın ortaya çıkmasıyla birlikte klasik edebiyatla olan bağlantı zayıflamış, geçen süreçte bu edebiyat üzerine yapılan araştırmaların sayısı bir hayli azalmıştır. 20. asrın ortalarından itibaren klasik Türk edebiyatına olan ilgide bir artış meydana gelmiş; ancak bu sefer de bu edebiyatın ürünlerinin anlaşılması noktasında birtakım sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunlar üzerine yoğunlaşan araştırmacılar, klasik edebiyatın derin anlam dünyasını açıklayıcı çalışmalar yapmaya başlamışlar ve bu noktada eserlerin yazıldıkları dönemlerde nasıl yorumlandığını bildirmeye çalışmışlardır. Bu sebeple şerhler, içerindeki tarihî, kültürel, filolojik ve edebî malzemeyle araştırmacıların en önemli başvuru kaynakları olmuştur. Özellikle bazı şâirlerin kendi şiirlerine yazmış oldukları şerhler, ‘şâirin karnında gizli olan mana’nın da gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır.

Edebiyat tarihi ve araştırmaları açısından kritik bir öneme sahip olan şerhlerin temelinde tefsir çalışmaları vardır. Tefsir ilminin zamanla kendi sınırlarını oluşturarak sadece *Kur’ân-ı Kerîm*’i ele alması, edebî eserlerin açıklanması noktasında şerh faaliyetlerinin başlaması sonucunu doğurmuştur. İslam coğrafyasında bir hayli yaygın olan şerh çalışmaları, benzer şekilde Osmanlı sahasında da geniş bir etki alanına sahip olmuştur. Şerhleri bir nevi eğitim aracı gibi gören Osmanlı âlimleri, içerisinde anlaşılması güç manalar bulunduğu inandıkları eserleri anlaşılır kılmak için şerh faaliyetlerine girişmişlerdir. Söz konusu şerhler, kendi alanında şaheser kabul edilen klasik eserlere yapıldığı için bu faaliyetlerin bütününe birden günümüz araştırmacıları tarafından klasik şerh edebiyatı adı verilmiştir. Yapılan şerhlerde belirli kurallara dikkat edilip genelde tek bir metoda bağlı kalınmaya çalışıldığı için de bu şerhler ‘klasik şerh’ olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Şem’î’nin *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*’ı hem Câmî’nin en orijinal eseri olarak nitelendirilen *Subhatü’l-Ebrâr* mesnevisinin Anadolu sahasındaki tek şerhi olması hem de klasik şerh metodlarının yanı sıra Şem’î’ye has usûlleri de ihtiva etmesi açısından önemli bir eserdir. Kelimelerin sıralanışına, gramer özelliklerine, anlamlarına, harekelenişine ve birbiri arasındaki terkiplerine göre beyitlerin farklı tercümelerinin yapılması, bol miktarda örnek beyite yer verilmesi, tercüme ve kısa açıklamaların ağırlıkta olması *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*’ın öne çıkan özellikleridir.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ın teknik ve muhteva özelliklerini ortaya çıkarma amacıyla hazırlanan çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır: “Giriş” kısmında Şerh ve Şerh Edebiyatı konusu ele alındı, “I. Bölüm”de Câmî (hayatı ve eserleri) ve *Subhatü'l-Ebrâr* adlı eseri hakkında bilgi verildi, “II. Bölüm”de ise Şem‘î Şem‘ullâh’ın hayatı ve eserleri üzerinde duruldu. “Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr” başlığını taşıyan “III. Bölüm”, “Eserdeki Metin Şerhi Metodu”, “Şerhin Kaynakları”, “Söz Varlığı”, “Dil ve İmlâ Özellikleri”, “Şem‘î’nin Şârihliğine İlişkin Değerlendirmeler” ve “Şem‘î’nin Şerh Yapmadaki Amaçları” olmak üzere altı bölüme ayrıldı. “IV. Bölüm”de *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'ın transkripsiyonlu metninden nüshalar ve metnin kurulmasında dikkat edilen hususlarla ilgili bilgiler verildi. Son olarak da “Şahıs, Yer ve Eser Adları Dizini”ne yer verildi.

Çalışma boyunca birçok kişiden önemli yardımlar gördüm. Öncelikle bu çalışmanın her aşamasında yeri geldikçe benden bile daha çok emek harcayarak çalışmayı satır satır inceleyen ve çalışmanın ortaya çıkmasındaki en büyük paya sahip olan danışman hocam Doç. Dr. Gülgün YAZICI'ya sonsuz minnet ve şükranlarımı sunmak istiyorum; kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Değerli hocam Doç. Dr. Ozan YILMAZ'a binlerce beyit tutan Farsça kısımların okunması ve tercüme edilmesinde gösterdiği sabır ve yardımları için teşekkürü bir borç biliyorum. Kendisinin yardımları sayesinde bu ağır yükün altından kalkabilmem mümkün oldu. Tez konumun belirlenmesini sağlayıp beni şerhe yönlendirdiği için kendisine ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Çalışma süresince karşılaştığım sorunlarla yakından ilgilenererek her türlü müşkilin halledilmesinde yanımda olan Yrd. Doç. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN'ı husûsî olarak anmak istiyorum; kendisine gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul kütüphanelerinde yaptığım çalışmalarda büyük fedâkârlıklara katlanarak yanımdan ayrılmayan aziz dostum Kerim KAYA'ya ayrıca teşekkür ediyorum.

Bugüne kadar daima yanımda olan, benden maddî ve manevî hiçbir yardımı esirgemeyen anneme ve babama sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geen eser
a.g.m.	: Ade geen makale
a.g.t.	: Adı geen tez
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: eviren
Haz.	: Hazırlayan
Ktp.	: Kütüphanesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sırası
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
vr.	: Varak

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1
ŞERH VE ŞERH EDEBİYATI.....	1
I. BÖLÜM	15
MOLLA CÂMÎ VE SUBHATÜ'L-EBRÂR'I	15
1.1. Molla Câmî	15
1.1.1. Hayatı	15
1.1.2. Eserleri	17
1.1.2.1. Manzum Eserleri.....	17
1.1.2.2. Mensur Eserleri	17
1.2. Subhatü'l-Ebrâr.....	18
II. BÖLÜM.....	23
ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH	23
2.1. Hayatı, Şahsiyeti ve Mesleği	23
2.2. Eserleri	40
2.2.1. Telif Eserleri.....	41
2.2.1.1. Tuhfetü'l-Âşıkîn	41
2.2.2. Şerhleri	42
2.2.2.1. Şerh-i Gülistân.....	42
2.2.2.2. Şerh-i Divan-ı Hâfiz	53
2.2.2.3. Şerh-i Divan-ı Şâhî	57
2.2.2.4. Şerh-i Bahâristân	58
2.2.2.5. Şerh-i Pend-i Attâr.....	65
2.2.2.6. Şerh-i Bostân	78
2.2.2.7. Şerh-i Mesnevî.....	85
2.2.2.8. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr.....	95

2.2.2.9. Şerh-i Mantıku't-Tayr.....	99
2.2.2.10. Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr.....	101
2.2.2.11. Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr	104
2.2.3. Tercümeleri	105
2.2.3.1. Tercüme-i Kasîde-i Emâlî	105
2.2.3.2. Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye	108
2.2.3.3. Tercüme-i Şurûtü's-Salât.....	110
2.2.4. Şem'î'ye İsnat Edilen Eserler.....	111
III. BÖLÜM.....	116
ŞERH-İ SUBHATÜ'L-EBRÂR.....	116
3.1. Eserdeki Metin Şerhi Metodu	116
3.1.1. Tercüme.....	120
3.1.2. Kelimelerin Anlamlarının Verilmesi ve Dil Bilgisi Bakımından Tahlili.....	128
3.1.3. Açıklama ve Şerh	139
3.1.4. Konuyu Açıklayıcı Alıntılarda Bulunma	145
3.1.4.1. Âyet	145
3.1.4.2. Hadis.....	148
3.1.4.3. Şiir	149
3.1.5. Belagatla İlgili Açıklamalar	155
3.1.5.1. Edebî Sanatlar.....	155
3.2. Şerhin Kaynakları	157
3.2.1. Genel Kültürle İlgili Unsurlar	157
3.2.1.1. Yer Adlarıyla İlgili Açıklamalar	157
3.2.1.2. Âdetler ve Sosyal Hayat Hakkında Bilgi.....	158
3.2.2. Peygamberler Tarihi ve İslam Tarihi	161
3.2.3. Evliyâ Menâkıbı	162
3.2.4. Tarihî Şahsiyetler	162
3.3. Söz Varlığı	164
3.3.1. Arapça-Farsça-Türkçe Eş Anımlı Kelimeler.....	166
3.3.2. Arapça Söz Varlığı	166
3.3.3. Farsça Söz Varlığı	174
3.3.4. Türkçe Söz Varlığı	187
3.3.5. Atasözleri, Deyimler ve İkilemeler	195

3.4. Dil, İmlâ ve Üslup Özellikleri.....	197
3.4.1. Dil Özellikleri.....	197
3.4.2. İmlâ Özellikleri	199
3.4.2.1. Yapım Ekleri	200
3.4.2.2. Çekim Ekleri.....	204
3.4.3. Üslup Özellikleri	210
3.5. Şem ‘î’ nin Şârihliğine İlişkin Değerlendirmeler.....	214
3.5.1. Şârihlerin Eleştirileri ve Şem ‘î’ nin Bunlara Cevapları	214
3.5.2. Günümüz Araştırmacılarının Değerlendirmeleri	219
3.6. Şem ‘î’ nin Şerh Yapmadaki Amaçları.....	221
SONUÇ.....	237
IV. BÖLÜM	242
ŞERH-İ SUBHATÜ’L-EBRÂR’IN METNİ.....	242
4.1. Eserin Nüshaları.....	242
4.1.1. Nüsha Tavsifleri	242
4.1.2. Nüsha Şeceresi	250
4.1.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yol.....	256
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	258
METİN	259
KAYNAKÇA	925
DİZİN	936

GİRİŞ

ŞERH VE ŞERH EDEBİYATI

Şerh kelimesinin lügatlerde birden fazla anlamı bulunmaktadır: “*eti büyük parçalara ayırmak, bir organdan yahut kemikten et kesmek, eti parçalamak, bir şeyi genişletmek, açmak, bakire kızın bekaretini çalmak, gizli sırları keşf ve tefsîr, müşkil meseleleri açıkça ortaya koymak, anlamca kapalı sözü açıklamak, ortaya çıkarmak, aydınlatmak, sözü anlamak*”¹; “*açıklama, tanımlama, açma; edebî metinleri yorumlama, yorum; bir kelime ya da pasajın yorumunu yapmak*”²; “*müşkil ve mübhem ve mahfî makûlesini keşf ü izhâr eylemek, kesmek, açmak, fehm eylemek, bîkr kızın bekâretini izale eylemek yahut hatunu arkası üzre yatırıp cimâ eylemek, bir şeyi bolartmak*”³. Şerhin edebiyatta kullanılan terim anlamı ise; “*bir edebî eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek, ihtiva ettiği bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamanın özlü bir ifadesi*”⁴ şeklindedir.

Şerhin ifade ettiği terim anlamına yakın olarak kullanılan bir takım terimler de bulunur. Bunlar arasında yer alan “*derkenar ve hâşiye, sayfa kenarlarında yer alan açıklayıcı ek bilgi; hâmiş, mektup altına yazılan ek bilgi ya da açıklama; telhis özetleme, ta’likât bir eserin açıklaması olarak kenarına ya da ayrı bir eser olarak yazılan bilgiler, notlar*”⁵ anlamlarıyla bir nevi şerhin birer çeşidi gibi kullanılırlar.

Kur’ân-ı Kerîm ve O’nun indirildiği Hz. Peygamber üzerine yapılan çalışmalar, İslam coğrafyasında birçok bilim dalının temelini oluşturmuştur. Örneğin, Hz. Peygamber’in hayat ve faaliyetlerinin incelenmesiyle ortaya çıkan İslam tarihi, siyer ve magâzî çalışmaları, edebiyat tarihlerinin en önemli kaynağı olan tezkireciliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Başlangıçta sadece Hz. Peygamber’i inceleyen bu

¹ Ali Ekber Dihhudâ, “Şerh”, *Lügatnâme* (CD Version, Rivâyet-i Sivvom), Müessese-i İntişârât u Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahrân, Tahrân 1385.

² Sir James W. Redhouse, “Şerh”, *A Turkish and English Lexicon, Türkçe-İngilizce Sözlük*, Librairie Du Liban, Beyrut 1996, s. 1121.

³ Mütercim Âsım Efendi, “eş-Şerh”, *el-Okyânûsu’l-Basît fî-Tercemeti Kâmûsi’l-Muhît II*, (Yayına haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2013, s. 1157.

⁴ Muhammet Nur Doğan, “Metin Şerhi Üzerine”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, (Haz. Mehmet Kalpaklı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 422.

⁵ Mine Mengi, “Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili”, *Turkish Studies*, Volume 2/3, Summer 2007, s. 411.

çalışmalar, daha sonra İslam büyüklerini, akabinde de şâirleri ihtiva ederek devam etmiştir. Buna benzer bir şekilde, başlangıçta *Kur'ân-ı Kerîm*'in daha iyi anlaşılması için ortaya çıkan tefsir çalışmaları, bir zaman sonra farklı eserler üzerinde uygulanmaya başlanmıştır. Tefsirin dışında kalan bu uygulamalara şerh adı verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm ilahî bir metin olması hasebiyle bünyesinde birçok dinî kavramı barındırmaktadır. Bu kavramların lügat manalarının yanında İslamiyet'te ne ifade ettiğinin ortaya çıkarılması ve zahiren zıt gibi duran ayetlerin açıklanmasına duyulan ihtiyaç, tefsir çalışmalarının başlamasını sağlamıştır. Ayrıca *Kur'ân*'daki hakikat-mecâz, ezdâd, garip kelimeler, kıssalar, meseller ve müphemler gibi birçok husus, O'nun açıklanmaya ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Tefsir çalışmalarında kaynak olarak *Kur'ân*'ın kendisinden, Hz. Peygamber'den, sahabelerden, içtihad, re'y ve ilâhi kitaplardan yararlanılmıştır. “*Ey Peygamber, sana Rabbin tarafından gönderileni herkese bildir. Böyle yapmazsan peygamberlik vazifeni yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur.*”⁶ âyeti, Hz. Peygamber'i tefsire sevkeden en önemli âmil olmuş ve bu vesileyle tefsir çalışmaları başlamıştır.⁷

*Tefsirlerde ayetlerin açıklanmasında uygulanan yöntem ve diğer dinî ve gayr-ı dinî metinlerin açıklanmasında da etkili olmuştur. Asırlar boyunca Kur'an metninin kendisinin bizzat kendisi ile açıklanması, sebep-i nüzul olarak adlandırılan ve ayetlerin indikleri durum ve şartların metnin açıklanmasında rol oynaması, yine tefsir ilminde önemli bir yer tutan sözcükler ile ilgili verilen bilgiler ve gramer izahları gibi tefsirlerdeki açıklama yöntemleri şerh geleneğinde belirleyici olmuştur.*⁸

*Şârih, açıklamayı hedeflediği metinde geçen kelime, kelime gurubu, cümle, atıf, telmih ve hâdiseleri tıpkı tefsirlerde olduğu gibi izah etmeye çalışır. Bu anlamda tefsirlere Kur'ân şerhleri demek bile söz konusu olabilir. Bu yaklaşımla, edebî anlamdaki şerhlere de metin tefsirleri dememiz mümkün olabilir.*⁹

Tefsir çalışmalarının sınırları, zaman içerisinde belirlenir; buna göre tefsir yalnızca *Kur'ân-ı Kerîm*'i ele alan bir bilim dalı olarak gelişimini ve faaliyetlerini sürdürür. Özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslamiyet'in daha iyi anlaşılması için birçok eser kaleme alınır. Bu eserler başlangıçta Arap diliyle yazılmasına karşın zamanla benzer çalışmalar bütün İslam coğrafyasına yayılır. Anadolu sahasında, birçok surenin Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait Türkçe tefsirinin bulunması bunların sonucudur.

⁶ Mâide sûresi, 67. âyet.

⁷ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi I*, Fecr Yayınevi, Ankara 1996, s. 32-65.

⁸ M. Ali Yekta Saraç, “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Cilt: 2, İstanbul 2007, s. 124.

⁹ Atabey Kılıç, “Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi”, *Klasik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s. 416.

İslamiyet'in özümsemesi noktasında birçok faaliyete girişen Anadolu sahası âlimleri, tefsirlerin yanında birtakım şerh çalışmalarına da başlarlar. *Füsûsu'l-Hikem, Delâilü'l-Hayrât* gibi eserler üzerine yapılan ve tasavvufî şerhlerin başlangıcı olan çalışmalar, bunlar arasında ilk akla gelenlerdir. Ancak tasavvufî şerhler sadece Arapça ya da Farsça eserler üzerine değil Yunus Emre, Niyazî-i Mısırî gibi tasavvuf büyüklerinin gazel, kaside ve şathiye gibi eserlerine de yapılır.¹⁰ Şerh edebiyatının geneline bakıldığında ise Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilden eserlere şerhlerin yazıldığı görülür. Mevcut şerhlerin büyük çoğunluğunun tasavvufî eserlere yazılmış olması, ayrıca dikkati çeken bir durumdur.

*Türkçe manzûmelere yapılmış şerh külliyyamız toplu hâlde gözden geçirildiğinde, Tâhirü'l-Mevlevî'ye kadar yapılmış bütün şerhlerin tasavvufî manzumelerden seçildiğini, hem şâir hem de şârihlerin mutasavvıf olduğunu görüyoruz. Bu durum Türkçe şiirleri şerh etme geleneğinin tasavvuf erbâbı arasında tesis edildiğini ve daha da önemlisi bu şerhlerin tasavvufî terbiyenin yaygınlaştırılması amacıyla birer eğitim aracı olarak kaleme alındıklarını ortaya koymaktadır.*¹¹

Şerh çalışmalarının sınırları, edebî eserleri de içine alarak zaman içerisinde genişler. İlk bakışta anlaşılmayan ince anlamlar ve mecazlar ihtiva etmeleri, edebî eserlerin de şerh edilmeleri ihtiyacını doğurur. Şerhi yapılan edebî eserler arasında manzum olanlar ağırlıktadır. Özellikle Arap ve Fars edebiyatının önemli mesnevi ve divanlarının şerhleri, bu alanda önemli bir yer tutar. Hâfız-ı Şirazî, Urfî-i Şirazî ve Saib-i Tebrîzî gibi şâirlerin divanları, farklı şârihler tarafından defalarca şerh edilir. Örneğin Hâfız-ı Şirazî'nin divanına Sürurî, Şem'î, Sûdî, Hüseyin Çelebi ve Konevî tarafından şerhler yazılmıştır. *Mesnevî-i Şerîf, Bostân* ve *Gülistân* gibi meşhur eserlerin farklı şârihlerce yapılmış birçok şerhi vardır.

Şerhlerde bilgi vermek esas olduğu için şerh faaliyetleri yalnızca tasavvufî ve edebî eserlerle sınırlı kalmayarak geçmiş dönemlerin eğitim sistemlerinde de önemli bir alan olur. Kırklı medreselerinde kelimadan *Mevakîf* şerhi, *Makasîd* şerhi ve Hâriç elli medreselerinde fıkıhtan *Hidaye* tedris edilirdi. Medreselerde okutulan kitapların şerhine duyulan ihtiyaç, şerh faaliyetlerinin yaygınlık kazanmasında önemli bir etken olur. Kelâmdan *Hâşiye-i Tecrîd*, belâgattan *Miftahu'l-ulûm*, fıkıhtan *Hidaye*, mantıktan *Şerh-i Şemsiye*, usûl-i fıkıhtan *Menarü'l-Envar* gibi medrese müfredatında yer alan kitaplar,

¹⁰ Ozan Yılmaz, "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, Spring 2007, s. 271.

¹¹ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 35.

şerhler vasıtasıyla okutulmuştur.¹² Medresedeki bu faaliyetler sonucunda “*başta temel hadis ve fıkıh kitapları olmak üzere esmâ-i hüsnâ ve duâ mecmuaları, akâidle ilgili eserler, hilye-i nebîler vb. çok sayıda dînî telifâtın yanı sıra dil, gramer ve astronomi sahalarında yazılmış eserler*”¹³ de şerh edilmiştir.

Genellikle bilimsel konularda Arapçadan, edebî konularda ise Farsçadan yararlanılmış olunması, şerh edilen eserlerin türüne etki etmiştir. Arapça eserler üzerine yapılan şerhlerin tıp (*Kânûn, Fusûl-i Bukrât, Muğnî*), kimya (*Şüzûr, Mükteseb*), astronomi (*Mulahhas fi'l-Hey'e*), mantık (*Mantık, İsağucî, Tehzîb*) gibi bilim dallarına, Farsçadan yapılanların ise *Mesnevî, Gülistân, Bostân, Pend-i Attâr, Divan-ı Hâfiz* gibi edebî ve tasavvufî eserlere ait olması yukarıdaki durumun sonuçlarıdır.¹⁴

Geçen sürede, bir eserin şerh edilebilmesi için birtakım kıstaslar belirlenir. Kâtib Çelebi, bu kıstasları şu şekilde sıralar: “*Bil ki bir kitap ortaya koyan her kişi açıklamaz olarak kendi kendine anlaşılın diye onu ortaya koyar, açıklamaya ise üç durumdan dolayı ihtiyaç duyulur:*

a) *Birinci durum yazarın ustalığının mükemmelliğidir. Zihninin iyiliği ve anlatımının güzelliğinden dolayı isteneni belirtmeye yeten özlü bir konuşma ile ince anlamlar hakkında konuşur, başka türlü davranmak onun seviyesine uymaz, bazan bir bölümünü almak zor olur veya kusurlu olur, o zaman o gizli anlamların açığa çıkması için anlatımdaki açıklığı artırmaya ihtiyaç duyulur, işte bundan dolayı bazı bilginler kendi kitabının açıklamasını yaptı.*

b) *İkinci durum, anlaşılır olmasına güvenerek veya başka bir ilimden olmasından dolayı veyahut da bazı kıyasların öncülerinin ortadan kaldırılmasıdır. Açıklamayı yapan kişi ihmal edilen öncülerini anlatma ihtiyacı duyar, bu ilimde açıklaması mümkün olanları açıklar, bu yere yakışmayan öncülerin yerlerini gösterir, kıyasları düzenler ve yazarın vermediklerinin sebeplerini verir.*

c) *Üçüncü durum, sözün yorumla ilgili anlamlarının muhtemel olması, kendisini izah eden bir sözle açıklandığı için veya mecaz anlamlı sözlerden ve gerekli anlamın kullanılmamasından dolayı anlamın belli olmamasıdır. Bunun üzerine şerh yapan, yazarın amacını ve tercihini açıklamaya muhtaç olur. Bazı kitaplarda da bir kısım önemli işlerden ve zorunluluk olmadığı halde bir şeyin aynını tekrar etmekten dolayı insanın kurtulamadığı yanılma, yanlışlık ve hazifler ve başka şeyler bulunur, bu konuda uyarılması ihtiyacı doğar.”¹⁵*

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 20-55.

¹³ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir...*, s. 20.

¹⁴ Ozan Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Südü-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân'ı (İnceleme-Tenkitletli Metin)*, (Doktora Tezi), 2008, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 10-11.

¹⁵ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, (Çev. Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007, s. 38-39.

Buna göre; yazarın yoğun ve özlü olarak anlattığı bilgileri anlamada okurların yazarla aynı seviyede olmaması, yazarın anlaşılır olduğunu düşünerek bazı ön bilgileri vermemesi, metnin mecazlı ve kinayeli yapısından dolayı okunduğunda birden çok manaya gelmesi ve yazarın bazen tekrara düşmesi ya da bazı bölümleri atlama, yanılma gibi durumların olması şerhi gerektirmektedir.

Konunun başından beri izah edilen durumlar göz önüne alındığında, edebiyatımızda çok çeşitli eserlerin şerh edildiği görülür. Nitekim günümüzde yapılan literatür çalışmaları sayesinde divanlardan, lügatlere kadar her türden eserin şerh edildiğini görmekteyiz.¹⁶ Edebiyatımızda en fazla şerh edilen eserler: Kırk Hadis mecmûaları, evrâd mecmûaları, hilye-i nebî mecmûaları, Esmâ-i Hüsnâ risâleleri, *Fıkh-ı Ekber*, *Füsûsü'l-Hikem*, *Mesnevî*, *Gülşen-i Râz*, *Bostân*, *Gülistân*, *Bahâristân*; en çok şerh edilen kasideler: *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Bür'e*, *Kasîde-i Münferice*, *Kasîde-i Tâiyye*, *Kasîde-i Mîmiyye*, Mevlânâ ve Urfî'nin kasideleri; şiirleri en çok şerh edilen şâirler: Mevlânâ, Hâfız, Urfî ve İbni Fâriz'dir. Şârihlerden ise Şem'î Şem'ullâh, Sûdî-i Bosnevî, Davud b. Muhammed Karsî, İsmail Hakkı Bursevî, Muhammed Vecîhî Paşa ve Mustakimzâde Süleymân Sâdeddin öne çıkar.¹⁷

Şerh edebiyatı içerisinde şârihlerce kullanılan tek bir usul yoktur. Tefsirin *Kur'ân*'ı incelemesi hasebiyle sınırları ve kuralları net çizgilerle belirlenir; ancak aynı durum şerhlerde söz konusu olmaz. Bu durumun oluşmasında, şerhi yapılan eserlerin birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip olması, şârihin bilgi birikimi ve şerh yapmadaki amacı etkili olur. Örneğin bir tıp kitabının şerhiyle bir gramer kitabının veya tasavvufî bir eserin şerhinde şârihlerin tutumları birbirinden farklıdır. Bu gibi durumlarda, eserin içeriği şârihi uygulanacak metod konusunda yönlendirmekle birlikte aynı esere yapılan iki ayrı şerhte, şârihlerin bilgi birikimlerindeki farklılık da iki ayrı metodun uygulanması sonucunu doğurur. Bunlara rağmen gelenekte en azından çoğunluğun elinden geldiğince uymaya çalıştığı bir şerh metodunun var olduğunu kabul etmek gerekir. Klasik devirde yapılan şerhlerde, bu açıdan belirli bir kompozisyonun olduğu görülür; buna göre: “*Bu şerhlerde yapılan şey, evvelâ metnin o günün insanının rahatça anlayabileceği bir şekilde takdimi (eğer Türkçe dışında yazılmış bir eser ise Türkçe tercümesi); daha sonra kelimelerin önce lugat anlamlarından başlamak suretiyle, edebiyat içerisinde ifade ettiği anlam ve aldığı boyutun tesbiti; bunu takiben kelimenin o metin içerisinde ifade ettiği fonksiyon ve diğer*

¹⁶ Ozan Yılmaz, “Klâsik Şerh...”, s. 271-304.

¹⁷ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir...*, s. 25.

*kelimelerle edebî açıdan meydana getirdiği bütünlüğün tayin ve en sonunda, o edebî eserin mazmununun, yani arka planda yatan ana fikrin, -tabir câizse- mesajının bulunup çıkarılması ve böylelikle neticeye gidilmesidir.”¹⁸ Şerh geleneğinin önemli bir temsilcisi olan İsmail Hakkı Bursevî'nin, *Muhammediye Şerhi*'nde uyguladığı yöntem gelenekteki metodun başarılı bir örneğidir. Bursevî'nin bu şerhinde:*

1. Kelimelerin Arapça, Farsça veya Türkçe karşılıkları verilir.
2. Kelimelerin harekeleri belirtilir, gramer yönüyle incelenir.
3. Bazı etimolojiler verilir.
4. Kelime ile ilgili edebî sanatlar gösterilir.
5. Arapça ve Farsçadan dilimize geçen kelimeler ve bunların söylenişleri belirtilir.
6. Kelimelerin sözlük anlamları yanında, kullanımı unutulmaya yüz tutmuş ilk anlamları verilir.

Bu arada şârih, kaynaklarını belirtir, yüz kırk bir eser ve otuz beş şahıstan bilgi nakleder, kendisi dâhil kırk yedi şâirden örnek beyitler veya dörtlükler verir, değişik şahsiyetlerle ilgili kıssa ve anekdotlar anlatır, izahlarına diğer şerhlerden deliller gösterir, bazen onları tenkit eder ve hatalarını gösterir, farklı görüşler arasında mukayese yapar, soru-cevaplarla okuyucunun aklına gelebilecek konulara açıklık getirir ve şerh ettiği esere dair nüsha farkları verir.¹⁹

Klasik şerh geleneğinde birçok şârihin olduğu düşünüldüğünde, geleneğin yukarıdaki şekliyle çizilen metodunda birbirinden farklı uygulamaların olması doğaldır. Örneğin, şerh ettiği eser sayısı ile şerh edebiyatının en üretken isimlerinden biri olan Şem'î, geleneği devam ettirmekle birlikte, şerhlerinde beyitlerin birçoğunu ya sadece tercüme etmekle yetinmiş ya da bu tercümelerine anlamın netleşmesi için kısa açıklamalar eklemiştir. Şerh edebiyatının klasik yapısının oluşmasında yaptığı şerhlerin önemli bir yeri olan ve klasik bir şerhin bütün unsurlarına şerhlerinde yer veren Sûdî, Şem'î'den farklı olarak cümlenin Türkçe karşılığını vermeden önce metni dilbilgisi, belagat vs. yönlerinden derinlemesine incelemiştir.

Şerh metodu ve şerh edilen eserlerin çeşitliliğiyle dikkati çeken klasik şerh edebiyatının tasnifinin yapılması hayli zordur. Ancak bu zorluğuna rağmen söz konusu

¹⁸ Muhammet Nur Doğan, “Metin Şerhi...”, s. 422.

¹⁹ Emine Yeniterzi, “Metin Şerhiyle İlgili Görüşler”, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu*, Ankara 17-18 Ocak 1992, s. 67-68.

tasnif çalışmaları zaman içerisinde yapılmıştır. Atabey Kılıç tarafından yapılan çalışmada, şerh edebiyatının söz konusu genişliği dikkate alınarak bütüncül bir tasnif meydana getirilmiştir:

A. *Şerh metoduna göre:*

1. *Geleneksel Şerh*

2. *Hall-i Müşkilât ve Benzeri veya Tercümeğe Yakın Şerhler*

3. *Modern Şerh*

a. *Bilimsel Esaslı, Teorik Zemine Dayalı Olanlar*

b. *Geleneği Bazı Eklemelerle Devam Ettirenler*

B. *Şerh edilen eserin manzum ya da mensur oluşuna göre:*

1. *Manzum Eser Şerhleri*

a. *Manzum Sözlük Serhleri*

b. *Dîvan Şerhleri*

c. *Pend-nâme Şerhleri*

d. *Mesnevî Şerhleri*

2. *Mensur Eser Şerhleri:*

a. *Belâgat Şerhleri*

b. *Vasiyet-nâme Şerhleri*

c. *Hukuk/Mecelle Şerhleri*

d. *Mantık*

e. *Aruz*

f. *Hadis*

g. *Akâ'id/Kelâm*

h. *Fıkıh*

ı. *Ferâiz*

C. *Şerh edilen eserin diline göre:*

1. *Arapça Eser Şerhleri*

2. *Farsça Eser Şerhleri*

3. *Türkçe Eser Şerhleri*

D. *Şerh edilen eserin muhtevasına göre:*

1. *Edebî Eser Şerhleri*

a. *Mesnevî*

b. *Divan*

- c. Manzum Sözlük
- c. Kaside vb. Şiir Şerhleri
- d. Zafer-nâme
- e. Bostân
- f. Gülistân
- g. Pend-nâme

2. Dînî Eser Şerhleri

- a. Âyet
- b. Siyer
- c. Vasiyet-nâmeler
- d. Gurur
- e. Dürer
- f. Besmele
- g. Kelime-i Tevhîd
- h. Esmâü'l-Hüsna
- ı. Hadis
- j. Akâid/Kelâm
- k. Fıkıh
- l. Ferâiz

3. Tasavvufî Eser Şerhleri

- a. Şathiyeler
- b. Usûli'l-Aşere

4. Diğer Bilimlerle Alakalı Eser Şerhleri

- a. Mantık
- b. Belâgat
- c. Aruz
- d. Hukuk/Mecelle²⁰

Kılıç, bu detaylı tasnif denemesinin izahını ise şu şekilde yapar:

Geleneksel şerhin terim olarak pek çok bilim adamınca kullanıldığını görüyoruz. Fakat bununla kimlerin, hangi eserlerinin kastedildiğini anlamak pek mümkün olmamaktadır. Bu demektir ki öncelikle geleneksel şerh isimlendirmesi ile herkesin

²⁰ Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri...", s. 418-421.

ittifak edebileceği birbirine benzer eserler silsilesi esasen mevcut değildir. (...) Genel olarak kaynaklardan çıkarılan sonuç, Cumhuriyet öncesinde yapılan/yazılan şerhlerin hemen hepsini geleneksel şerh başlığı altında toplayabileceğimiz şeklindedir. Hâlbuki Osmanlı döneminde yapılan, ulaşabildiğimiz şerhlere baktığımızda bunların metot veya usûl bakımından birbirinden bir hayli farklı olduğunu görürüz. (...) Geleneksel şerhin ne olduğunun tam olarak anlaşılabilmesi için, özellikle Osmanlı dönemine ait şerh metinlerinin ilmî usûllerle ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu metinlerin neşri, metinler arası mukayeseyi sağlamak ve geleneksel şerhi kendi içerisinde daha etraflı bir şekilde sınıflandırmak açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.²¹

İsmail Güleç, bu tasnife mesnevî şerhlerinin detaylı bir tasnifini ekleyerek katkıda bulunmuştur:

A. Metoda göre

1. Geleneksel Şerhler

a. Mufassal Şerhler

b. Muhtasar Şerhler

2. Yeni Şerhler

B. Amaca göre

1. Okurları bilgilendirmek amaçlı şerhler (metin merkezli)

2. Bir düşünce veya inanç sistemini açıklamak için yapılan şerhler

C. Biçimine göre

1. Manzum Şerhler

2. Mensur Şerhler

D. Şerh edilen metne göre

1. Düzenli olarak yapılan şerhler

a. Tamamı

b. İlk cilt

c. Bir bölüm

d. İlk on sekiz beyit

e. Bir veya birkaç beyit

f. Dibâce

2. Düzensiz olarak yapılanlar

a. Seçme beyitler

b. Seçme konular

c. Seçme hikâyeler

²¹ Atabey Kılıç, a.g.m., s. 416-417.

E. Sârihin tarikatına göre

1. Mevlevî

2. Diğer”²²

Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde şerh geleneği alanındaki çalışmalara Ali Nihad Tarlan öncülük eder. Tarlan, *Metinler Şerhine Dâir* başlıklı yazısında şerhin ne olduğu ve olması gerektiğini ifade ederek şerhi gelenekte olduğu şekliyle devam ettirme yolunu seçer.

Metinler şerhi anlamağa çalışır. Anladığını her zaman anlatabilir. Yolu afakîdir, neticeleri objektif maddelerdir. Davasını vesika ile ortaya atar. İstifade ettiği ilimlerin daima müsbet taraflarını almaya çalışır. Okuyanın zevkine hiçbir zaman müdahale etmez. Ve hiçbir zaman bir esere güzel, çirkin vasıflarını vermez. Bir operatör, veya kimyager bitaraflığı ile eseri teşrih ve tahlil eder. Müşterek “madde”lerini bulur.²³

Tarlan, bu yazısında şerh ve edebî tenkit arasındaki farkları da ortaya koyar. Tarlan’ın teorik olarak ortaya koyduğu ve *Fuzûlî Divanı Şerhi* ile de pratikte gösterdiği metodu Mehmet Çavuşoğlu ve Haluk İpekten gibi araştırmacılar devam ettirirler. Ancak özellikle modern metin çözümlene yöntemlerinin etkisiyle zaman içerisinde şerh geleneğine bakışta birtakım değişim ve dönüşümler meydana gelir. Bazı araştırmacılar okur merkezli yaklaşımlarla şerh konusunu ele almaya başlarlar. “(...) *bu gün divan edebiyatı metinlerinin şerhinde asıl gaye, sadece o metindeki dil malzemesinin tek tek ortaya çıkarılması, sanat ve manâ unsurlarının statik olarak tesbiti, mazmun ve mefhumların sıra ile dökümünün yapılması olmamalıdır. Böyle bir metod faydadan uzak olmamakla birlikte, sanatın asıl gayesine ulaşmayı, edebiyatın arka planında yatan ve sanatkârın yaratıcı gücünü oluşturan aslı unsurun tesbitinde yetersiz kalacaktır.*”²⁴

Sanat eserini, meydana getirildiği dönemin bakış açısıyla değerlendirmeye dayanan klasik şerh anlayışına, zaman içinde birtakım itirazlar da gelir. Buna göre, eseri sadece belirli bir döneme hapsederek inceleme, tarihin tekâmül çizgisine aykırıdır. Yani zaman, birbirinden bağımsız bloklar hâlinde değildir; bu nedenle eseri diğer dönemlerin bakış açılarına göre değerlendirmek gerekir. İçinde bulunduğumuz devirde, dildeki değişime uygun olarak metinlerin yeni çağrışımları ortaya çıkabilir. Böylece yapılan inceleme, her ne kadar şâirin dünyasına uygun olmaya çalışsa da aslında içinde bulunulan zamanın

²² İsmail Güleç, “Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı”, *Turkish Studies*, Volume: 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 213-230.

²³ Ali Nihad Tarlan, *Metinler Şerhine Dâir*, Süheyl Basım Evi, İstanbul 1937, s. 10.

²⁴ Muhammet Nur Doğan, “Metin Şerhi...”, s. 422.

yargılarını da bünyesinde taşır.²⁵ Günümüzde yapılan şerh çalışmalarında, bu fikirlerin etkisini görmek mümkündür. Ahmet Atilla Şentürk, şerh geleneğinde her ne kadar Tarlan'ın izinden gitse de şerhlerinde, eserlerin yazılma sebeplerini ortaya koyması, beyitlerde geçen mazmunların farklı yüzyıllarda nasıl geçtiğini belirtmesi ve eserlerin sosyal hayat ile bağlantı noktalarını göstermesiyle klasik şerh geleneğinin aslına aykırı olmayan yenilikler getirir.²⁶

Günümüzde şerhle karşılaştırılan konuların başında tahlil yöntemi gelmektedir. İlk örneği 1964 yılında *Şeyhî Divanı'nı Tetkik* adlı çalışmasıyla Ali Nihat Tarlan tarafından verilen tahlil yöntemi, her ne kadar takipçiler²⁷ bulmuş olsa da, metin şerhinden farklı olması nedeniyle şerhin yerine geçen bir metod olmaz.

*Şerhe göre tahlil daha kapsamlı, daha metnin bütününe yöneliktir. Tahlil adı altında yapılan metin incelemesi çalışmalarında, bir metnin biçim özelliklerinden, vezninden, kafiyesinden, dilinden, edebî sanatlarından, konusundan, sanatçının iç dünyasından, toplum ve dönemle olan ilişkisinden, dolayısıyla metin içerisinde oluşturduğu hayal, duygu, düşünce dünyasından vb. özelliklerinden söz edildiği görülür. Ayrıca tahlil, bir edebî metni tahlil eden, metnin estetik değerlendirmesine yani esere değer biçmeye de götürmelidir. Bu özellikleriyle tahlil yalnızca şerhle değil, edebiyat eleştirisiyle de bağlantılı olarak düşünülmelidir. Böylece tahlil şerhe göre daha kapsamlıdır.*²⁸

Bu ifadelerden metin çözümlemede tahlil ve şerhin birbirinden farklı işlevlerinin olduğu anlaşılır. Tahlil öncesi metnin net olarak anlaşılması gerekir; şerh ise bu anlaşılma işlevine katkı sunmasıyla metni tahlile hazır hale getirir.

Tahlil-şerh benzerlik ve farklılığının yanı sıra günümüzde, modern yorumlama tekniklerinin şerhlerin yerini alıp alamayacağı ve bu tekniklerin divan edebiyatına katkılarının olup olmadığı meselesi de tartışılmaktadır. Bilindiği üzere klasik şerh edebiyatında metin merkezli bir yaklaşım söz konusudur. Çağdaş yorumlama yöntemlerinde ise metin birçok farklı açıdan değerlendirilmektedir. Bu durumun farkında olan bazı araştırmacılar divan edebiyatı ürünlerini klasik şerh metodunun yanı sıra modern

²⁵ Tunca Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: VIII, s. 223-224.

²⁶ Hakan Yekbaş, "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23, s. 204-205.

²⁷ Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001; Mehmet Cavuşoğlu, *Necatî Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990; Cemal Kurnaz, *Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996; İsa Kayaalp, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

²⁸ Mine Mengi, "Metin İncelemesi...", s. 412.

çözümleme yöntemleriyle de incelemeye başlamışlardır. Böylelikle farklı bakış açılarıyla bu edebiyatın anlam dünyasına dair yeni sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Divan şiiri incelemelerinde modern yöntemlerden ilk yararlanan araştırmacıların başında Tunca Kortantamer gelmektedir. Onun 1982 yılında yayımlanan “Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I”²⁹ başlıklı makalesi, dilbilimsel bakış açısının özelliklerini içermektedir. Kortantamer’in “Nedim’in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler”³⁰ ve “Nedim’in Manzum Küçük Hikâyeleri”³¹ başlıklı makaleleri her eserde aynı yöntem yerine, yöntemin esere göre belirlenmesi gerçeğinden hareketle hazırlanmış çalışmalardır. Bu yaklaşımla çalışmalarda dilbilimsel ve biçimsel bakış açısıyla biçim-içerik arasında bağlantılar kurulmuştur.³²

Modern yöntemler denilince akla ilk gelen isimlerden biri de Cem Dilçin’dir. O, “Fuzûlî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi” başlıklı makalesinde hem yapısalcı yöntemi hem de geleneksel şerh metodunu içine alan bir çalışma yapmıştır. Dilçin, öncelikli olarak ele aldığı gazeli klasik yöntemlerle şerh eder ve ardından “inceleme” olarak adlandırdığı ikinci kısımda şiirin ses, söz ve anlam bağlantısını ortaya çıkarır.³³ Dilçin, çalışmasının sonuç bölümünde neden böyle bir uygulamaya gittiğini şu şekilde açıklar: “*Divan şiirinin sadece eski ve alışlagelmiş yöntemle açıklanması yani şerh edilmesi, o ürünlerin yapısal açıdan taşıdıkları pek çok özelliğin görülmemesine neden olmaktadır. Bence, divan şiiri açıklanırken yapısal yöntemin olanaklarından da yararlanılmalıdır.*”³⁴ Bu çalışma, klasik şerhte üzerinde fazla durulmayan biçime ait unsurların metinle olan kuvvetli bağıını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Burada, klasik şerh yönteminin göz ardı edilmeyerek metne uygulanması, modern yöntemlerin klasik şerhe eklenmeye çalışıldığını gösterir. Burada dikkati çeken bir diğer nokta, yapısalcı yöntemin Divan şiirinin bütün örneklerine uygulanamayacağını belirtmiş olmasıdır. “... *divan şiirinde gazelleri kompozisyon ve plan açısından bölerek*

²⁹ Tunca Kortantamer, “Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri I*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 273-336.

³⁰ Tunca Kortantamer, “Nedim’in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler” *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: IV, İzmir, s. 20-59.

³¹ Tunca Kortantamer, “Nedim’in Manzum Küçük Hikâyeleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi V*, İzmir, s. 13-27.

³² Rafiye Duru, *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, (Doktora Tezi), 2007, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 76-80.

³³ Hakan Yekbaş, “Metin Şerhi...”, s. 207.

³⁴ Cem Dilçin, “Fuzûlî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991, s. 93.

açıklama ve inceleme geleneği yoktur. Oysa, gazellerin hiç olmazsa bir bölümü bu türlü incelemeye uygun bir kuruluştadır.”³⁵

Cem Dilçin’in başarılı ve her bakımdan örnek teşkil eden bu makalesinden sonra modern yöntemlere dayalı çalışmaların sayısında bir artış meydana gelmiştir. Dursun Ali Tökel’in “Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî’nin Bir Gazeline Uygulanışı” başlıklı makalesi ontolojik yöntemin, divan edebiyatına ait bir gazele uygulanışının ilk ve önemli bir örneğidir. Tökel, bu yazısında, İsmail Tunalı’nın *Sanat Antolojisi*³⁶ adlı kitabından yola çıkarak Baki’nin *Nâm u nişâne kalmadı fast-ı bahârdan/Düşdi çemende berg-i dirahit itibârdan* başlıklı gazelini ontolojik yönetime göre ele almıştır. Tökel, edebiyatımızın ürünlerine değişik metodlarla yaklaşmanın faydalı sonuçlar doğuracağına inandığı için böyle bir çalışma yaptığını ifade etmiştir.³⁷ Bu makaleden sonra Tökel, anlambilim³⁸, Rus biçimciliği³⁹ ve yapısal⁴⁰ yöntemleri içeren çalışmalar da yapmıştır.

Divan edebiyatı metinlerini modern yaklaşımlarla ele alan çalışmalar konusunda İlhan Genç’in de oldukça önemli bir yeri vardır. Genç’in başta *Edebiyat Bilimi, Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*⁴¹ kitabı olmak üzere “Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar”⁴², “Metin Şerhinde Bilimsellik ve Yorumsallık Boyutu”⁴³ ve “Biçimci ve Alımlamacıların Metni Anlama ve Anlamlandırmadaki Bilimselliklerinin Klâsik Şiire Uygulanabilirliği”⁴⁴ başlıklı makaleleri çağdaş yorumların detaylarını ve divan edebiyatına uygulanabilirliğini göstermeleri bakımından kaynak çalışmalar olmuştur.

³⁵ Cem Dilçin, a.g.m., s. 67.

³⁶ İsmail Tunalı, *Sanat Ontolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2002.

³⁷ Dursun Ali Tökel, “Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî’nin Bir Gazeline Uygulanışı”, *Yedi İklim Dergisi*, Mayıs 1996, s. 55.

³⁸ Dursun Ali Tökel, “Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır”, *Dergâh Dergisi*, S. 150, Ağustos 2002.

³⁹ Dursun Ali Tökel, “Bir Gazeli Rus Biçimciliği İle Nasıl Çözümleyelim”, *Dergâh Dergisi*, S. 173, Temmuz 2004.

⁴⁰ Dursun Ali Tökel, “*Sevdâkâr Şah ve Gülenaz Sultan Hikâyesi: Yapısal Açından Bir İnceleme*”, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007.

⁴¹ İlhan Genç, *Edebiyat Bilimi, Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*, İzmir 2008.

⁴² İlhan Genç, “Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar”, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007.

⁴³ İlhan Genç, “Metin Şerhinde Bilimsellik ve Yorumsallık Boyutu”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul 27-28 Mayıs 2008.

⁴⁴ İlhan Genç, “Biçimci ve Alımlamacıların Metni Anlama ve Anlamlandırmadaki Bilimselliklerinin Klâsik Şiire Uygulanabilirliği”, *Turkish Studies*, Volume 4/6 Fall 2009.

Yukarıda sıralananların haricinde dilbilimsel araştırmalara dayanan çağdaş yorum örneklerini Yavuz Bayram⁴⁵, Sibel Üst⁴⁶ ve Hülya Çevirme⁴⁷ gibi araştırmacıların çalışmalarında da görmek mümkündür.

Modern yöntemler getirdikleri yeni yaklaşımlara rağmen günümüzde geleneksel şerh kadar rağbet görmemektedir. Bunda söz konusu yöntemlerin uygulanmasında görülen karışıklıklar kadar kullanılan terminolojinin yabancı oluşunun da etkisi vardır. Nitekim bazı araştırmacılar bu yöntemlerin divan edebiyatı metinlerini anlaşılma hale getirdiğini ifade etmişlerdir.⁴⁸

Geçmişten günümüze değin şerh yapma amaçlarında birtakım değişimler olmuştur. Klasik şerhlerde şârihler, bilgi vermenin yanı sıra hitap ettikleri kitlenin belli bir edebî donanıma sahip olduğunun bilincinde olarak şerhlerinde estetik bir kaygı da taşırdı. Günümüzde ise bazı şârihler, divan edebiyatı kültürüne uzak bir kitleye hitap etmenin farkındalığıyla şerhlerinde, kültürel bir misyon üstlenerek yeni nesle zengin kültürel mirasımızı da tanıtmaya çalışmaktadırlar. Yeni bakış açıları ve hitap edilen kitlenin durumu, günümüz şerh çalışmalarının şekillenmesinde önemli iki etkidir. Klasik şerh metodlarını göz ardı etmeden yapılan çalışmalar, şerh geleneğinin canlı bir şekilde devam etmesini sağlamaktadır.

⁴⁵ Yavuz Bayram, “Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama”, Yom Sanat, S. 12, Adana 2003; Bayram, Geleneksel, Yapısal ve Dilbilimsel Unsurlar Eşliğinde Klâsik Türk Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili”, *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), Kayseri 13 Şubat 2009.

⁴⁶ Sibel Üst, “Fuzûlî'nin “Usanmaz mı” Redifli Gazelinin Yapısalcılık Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, Volume 2/3 Summer 2007; Üst, “Dilbilimsel İnceleme Yöntemleri ve Klâsik Türk Edebiyatı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 7/2, 2014, s. 125-146.

⁴⁷ Hülya Çevirme, “Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Göstergibilim Açısından İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, 2007, s. 75-80.

⁴⁸ Dursun Ali Tökel, Ahmet Atilla Şentürk'ün *Yasakmeyve Dergisi*'ndeki söyleşisinde modern yaklaşımlara olan eleştirilerini şu şekilde nakleder: “*Mesela Atilla Şentürk, Batılı kuramlarla divan şiiri çözümlemelerine bütünüyle karşı çıkan araştırmacılardandır. “Batılı ve modern kuramlarla eski metinlere yaklaşıma çalışmak, zaten anlaşılmasında zorluk çekilen bu metinleri iyice içinden çıkılmaz hale getirmekten başka bir işe yaramaz... zaten oldukça zor ve girift olan bu konular ilgisiz bir takım kuramlarla içinden çıkılmaz ve hiç anlaşılma hale getirmeyi doğru bulmuyorum” Şentürk bu tür bir çözümlemeyi şimdilik bir lüks olarak görmektedir.*” Dursun Ali Tökel, “Divan Şiiri'ne Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak”, *Turkish Studies*, Volume 2/3 Summer 2007.

I. BÖLÜM

MOLLA CÂMÎ VE SUBHATÜ'L-EBRÂR'I

1.1. Molla Câmî

1.1.1. Hayatı

Câmî, İran'ın Cam kasabasının Hurdcird köyünde hicrî 817 (miladî 1414) yılında doğar.⁴⁹ Câmî'nin adı Abdurrahmân, lakabı ise 'İmaduddîn'dir. Ancak Câmî'nin daha yaygın olarak bilinen lakabı Nûrüddîn'dir, zira birçok tezkire yazarı bu bilgiyi doğrulamaktadır. Şâir, Câmî mahlasını almasını *Divan*'ında şu şekilde anlatır;

*“Doğum yerim Câm, kalemimin mürekkebi
Şeyhülislamlığın kadehinden bir yudumdur.*

Bu yüzden şiirlerimde

İki anlamda mahlasım Câmî'dir”⁵⁰

Câmî'nin babası Mevlânâ Nizamüddîn Ahmed'le büyük babası Mevlânâ Şemsüddin Muhammed, zamanında Isfahan'ın Deşt kasabasında oturdukları için Deştî mahlasını alırlar. Aynı şekilde Câmî de ilk şiirlerini bu mahlasla yazar. Ancak daha sonra bilinmeyen bir sebepten Câmî'nin ailesi o henüz beş yaşındayken Herat'a göçer.⁵¹

Câmî, Herat'a geldikten sonra babasının ders verdiği Nizamiye Medresesi'ne yerleşir ve burada eğitim almaya başlar. Böylesine önemli bir merkezde ve ilim yuvasında eğitime başlayan Câmî, yaşlılarının okuduğu kitapları onlardan çok daha erken bitirerek kendisinden büyüklerin takip ettiği *Mutavvel* ve şerhleri gibi ağır kitapları okur.⁵² İlk başta Cüneyd Usûlî'den dersler alan Câmî, daha sonra Hoca Ali ve Şehabüddin Muhammed Cacermî'den de dersler alır. Câmî, buradan sonra Semerkand'a giderek ünlü alim Kadızâde Rûmî'den riyâziyyat dersleri alır. Bu arada Fethullah-ı Tebrîzî'nin derslerinden de faydalanır. Câmî, yaşadığı muhitlerde ya da öğrenim gördüğü yerlerde birçok alim ve mutasavvıfla karşılaşır ve onlarla iletişim halinde olur. Bunlar arasında Câmî'ye en çok tesir edenlerin başında Sa'düddîn-i Kaşgârî gelir. Rüyasında görerek Sa'düddîn-i

⁴⁹ Ali Asgar Hikmet, *Camî Hayatı ve Eserleri*, (Çev.: M. Nuri Gencosman), İstanbul 1994, s. 96.

⁵⁰ Hicabi Kırlandıç, *Câmî'nin Subhatü'l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, (Yüksek Lisans Tezi), 1989, Ankara Üniversitesi, Ankara.

⁵¹ Asaf Hâlet Çelebi, *Molla Câmî*, 2. Baskı, Hece Yayınları, Ankara 2012, s. 15.

⁵² Ali Asgar Hikmet, *Câmî Hayatı...*, s.101-102.

Kaşgârî'nin yanına gelen Câmî, şeyhinin ölümüne kadar onun yanından ayrılmaz. 877/1472'de hacca gitmek için Herat'tan ayrılan Câmî, 878/1474'te tekrar Herat'a dönerek burada Sultan Hüseyin-i Baykara'nın kendisi için yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutur. Câmî, 18 Muharrem 898'de (9 Kasım 1492) vefat eder ve başta Hüseyin-i Baykara ve Ali Şîr Nevâî olmak üzere devrin bütün ileri gelenleri tarafından kaldırılan cenazesi, şeyhi Sa'düddîn-i Kaşgârî'nin yanına defnedilir.⁵³

Öğrenim hayatı Mirza Şahrüh'un saltanatı döneminde (1404-1446) geçen Câmî'nin sanat hayatında zirveye çıktığı dönem Hüseyin-i Baykara dönemidir (1451-1468). Hamilik geleneğinde şâirler, hamilerini bazen aşırıya kaçacak şekilde övmekten geri durmamışlardır. Ancak Câmî, kendisine sonsuz bir saygı ve hürmet gösteren Hüseyin-i Baykara'yı övmeye hiçbir zaman aşırılığa kaçmamıştır. Câmî, yalnızca Maverâünnehir ve Horasan'da değil Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada tanınır ve adından saygıyla söz ettirir. Fatih Sultan Mehmet, hac dönüşü onu İstanbul'a davet eder ancak daveti ulaştırmak için Halep'e giden Hoca Atâullah-ı Kirmânî, Halep'e vardığında Câmî'nin oradan ayrılmış olması nedeniyle bu davet kendisine iletilemez. Fatih, daha sonra değerli eşyalarla Câmî'ye bir elçi göndererek ondan bir eser yazmasını ister ve Câmî de bunun üzerine *ed-Dürretü'l-Fâhire* adlı eseri yazar. Ancak eser, ona ulaşmadan Fatih vefat eder. Fatih'ten sonra tahta geçen oğlu II. Bayezid de Câmî ile yakın dostluk kurar. Câmî, II. Bayezid'in mektuplarına cevaben ona iki kaside yazar ve *Silsiletü'z-Zeheb* adlı eserinin üçüncü bölümünü II. Bayezid adına telif eder.⁵⁴

Câmî, Herat'ta Sultan Hüseyin-i Baykara ile yakınlığını devam ettirirken aynı şekilde Ali Şîr Nevâî ile de oldukça yakın bir dostluk kurar. Bu iki önemli zat, Baykara döneminde İran ve Türkistan kültürünün en önemli temsilcileri olurlar. Câmî, Nevâî'nin *Hamse*'sini Nizâmî'nin hamsesinden bile daha değerli bulur ve onun şiirlerine Farsça nazireler yazar. Nevâî de aynı şekilde eserlerinde Câmî'yi metheden kasidelere Hüseyin-i Baykara'ninkilerden önce yer vererek ona verdiği değeri gösterir. Câmî'nin ölümünden sonra Nevâî ve Baykara, onun eserlerini dönemin önde gelen ressamlarına resimlerle süsleterek yeniden yazdırırlar.⁵⁵

⁵³ Ömer Okumuş, "Câmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 7, s. 94-95.

⁵⁴ Ömer Okumuş, "Câmî", *Türkiye Diyanet...*, s. 95.

⁵⁵ "Câmî" *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 3, 1977, s. 17.

1.1.2. Eserleri

1.1.2.1. Manzum Eserleri

1. Divanlar: Câmî'nin manzum eserleri arasında ilk üç sırayı divanları almaktadır. Gençlik şiirlerini ihtiva eden *Fâtihatü'ş-Şebâb* adını verdiği ilk divanı 884/1479 yılında tertib edilmiştir. Orta yaş şiirlerini ihtiva eden ve *Vâsıtatü'l-'Ikd* adını taşıyan ikinci divanı ilkinden bir yıl sonra düzenlenmiştir. *Hâtimetü'l-Hayât* adıyla 896/1491 yılında düzenlediği üçüncü divanı ise yaşlılık dönemi şiirlerinden oluşmaktadır.

2. Heft Evreng: *Silsiletü'z-Zeheb*, *Selâmân ü Ebsâl*, *Tuhfetü'l-Ahrâr*, *Subhatü'l-Ebrâr*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Hirednâme-i İskenderî* adlı yedi mesneviden oluşmaktadır.

3. Hadîs-i Erba'in: *Çihl Hadîs* diye de anılan bu eser, kırk hadisin Farsça manzum tercümesidir.

4. Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kudsiyye: Hz. Ali'nin bazı sözlerinin manzum tercümeleridir.

5. Risâle-i Sagîr

1.1.2.2. Mensur Eserleri

1. Nefehâtü'l-Üns
2. Nakdü'n-Nusûs
3. Şerhu Fusûsü'l-Hikem
4. Eşî''atü'l-Lema'ât
5. Levâ'ih
6. Risâle-i Tehlîliyye
7. Sühânân-ı Hâce Pârsâ
8. Risâle fi'l-Vücûd
9. Serrişte-i Tarîk-i Hâcegân
10. Tefsîrû'l-Kur'ân
11. Risâle-i Şerh-i Hadîs
12. Risâle der-Menâsikü'l-Hac
13. Şevâhidü'n-Nübüvve
14. Bahâristân
15. el-Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye

16. Risâle der-‘İlm-i Kâfiye
17. Tecnîsü'l-Lugat
18. Risâle-i Mûsikî
19. Kitâb-ı Sarf
20. Risâle-i Münşe'ât
21. Risâle-i Kübrâ der-Mu'ammâ
22. Risâle-i Mutavassıt der-Mu'ammâ
23. Risâle der-Beyân-ı Kavâ'id-i Mu'ammâ
24. Ed-Dürretü'l-fâhire
25. Şerh-i Mîmiyye-i Hamriyye-i Fâriziyye
26. Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fâriziyye
27. Risâle der-Şerh-i Rubâ'ıyyât
28. Risâle Şerh-i Beyt-i Hüsrev-i Dihlevî
29. Risâle-i Şerh-i Beyt-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî
30. Risâle fi'l-'Arûz
31. Risâle-i Fihrist

1.2. Subhatü'l-Ebrâr

Subhatü'l-Ebrâr, Câmî'nin *Heft Evreng*'i arasında yer alan mesnevilerden biridir. Câmî, kendisinden önce hamse yazmış olan Nizâmî ve Emir Hüsrev'e nazire olarak onlar gibi bir hamse meydana getirmiş; ancak daha sonra hamsesine iki mesnevi daha ekleyerek *Heft Evreng* adlı yedi mesneviden oluşan bir mesnevi mecmuası oluşturmuştur. Câmî'nin *Heft Evreng*'inde yer alan mesnevilerden biri, *Subhatü'l-Ebrâr*'dır.⁵⁶

Subhatü'l-Ebrâr, Câmî'nin diğer mesnevileri arasında müstesna bir yere sahiptir. Zira Câmî, ilk beş mesnevisini, konusu ve vezni de aynı olmak üzere Nizâmî ile Emir Hüsrev'in mesnevilerinden esinlenerek yazmış;⁵⁷ *Subhatü'l-Ebrâr*'ı ise, hiç kimseden esinlenmeden orijinal bir eser olarak kaleme almıştır.

Subhatü'l-Ebrâr'ın yazılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Câmî'nin oğlu Ziyâüddîn Yûsuf'un doğum tarihi bu konuda önemli bir ipucu vermektedir. Câmî, bu

⁵⁶ Ali Asgar Hikmet, *Câmî Hayatı...*, s. 209.

⁵⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Hicabi Kırlangıç, *Câmî'nin Subhatü'l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, (Yüksek Lisans Tezi), 1989, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 37.-38.

mesnevisinin otuz sekizinci bölümünü oğlu Ziyâüddîn Yûsuf'a öğüt vermek için kaleme almıştır. Mesnevinin bu bölümünde yer alan “*Sāl-i tû penc der-în deyr-i sipenc*”⁵⁸ mısrandan eser yazıldığında oğlunun beş yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Ziyâüddîn Yûsuf, 882/1477-78 yılında doğduğuna göre eser de 887/1482-83 yılında yazılmış olmalıdır.

2569 beyitten oluşan *Subhatü'l-Ebrâr*, “fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün” vezniyle yazılmıştır. “İyilerin tesbihi” anlamına gelen bu eser, dinî, tasavvufî ve ahlakî konuları işlemektedir. *Subhatü'l-Ebrâr*'ın başında bir mukaddime bulunmakta; devamında ise tevhid, na't, padişaha övgü, sebep-i telif ve eserin aslını oluşturan ve “ıkd” adı verilen kırk bölüm yer almaktadır. Bu bölümlerin içerisinde, anlatılan konunun örneklendirilip pekiştirildiği hikâye ile Allah'a yalvarmanın yanı sıra okuyucuyu diğer bölüme hazırlayan münacat kısmı olmak üzere iki bölüm daha bulunmaktadır. Eserde yer alan kırk bölüm şu şekildedir: 1. Gönül nedir ve gönülden murad olunan nedir, 2. Sözün açıklanması hakkında, 3. Vezinli söz hakkında, 4. Yarattıklarından Allah'ın varlığının kanıtlanması hakkında, 5. Allah'ın birlik ve emsalsizliğinin ispatı hakkında, 6. Allah'ın varlığının hiçbir şeye bağlı olmadığı, gerçek varlığın Allah'ın zatı olduğu hakkında, 7. Tasavvufun açıklanması hakkında, 8. İrade hakkında, 9. Tevbe makamı hakkında, 10. Vera sırrının keşfi hakkında, 11. Zühd makamı hakkında, 12. Fakr makamının sırrı hakkında, 13. Sabır hakkında, 14. Şükür hakkında, 15. Havf hakkında, 16. Recâ hakkında, 17. Tevekkül hakkında, 18. Rıza hakkında, 19. Muhabbet hakkında, 20. Şevk hakkında, 21. Gayret hakkında, 22. Kurban hakkında, 23. Hayâ hakkında, 24. Hürriyet hakkında, 25. Fütüvvet hakkında, 26. Sıdk hakkında, 27. İhlas hakkında, 28. Cömertlik hakkında, 29. Kanaat hakkında, 30. Tevazu hakkında, 31. Hilm, müdara, afv ve ihsan hakkında, 32. Düzgün konuşmak ve mizac hakkında, 33. Teveddüd ve teellüf hakkında, 34. Semâ hakkında, 35. Sultanlara hayır dua hakkında, 36. Devlet ileri gelenlerinin iyiliğini isteme hakkında, 37. Halkın sultanlara şükran ve saygı beslemesi hakkında, 38. Evladına nasihat hakkında, 39. Nefsine öğüt, 40. Okurlardan rica.⁵⁹

Tespit edilebildiği kadarıyla, *Subhatü'l-Ebrâr*, Türk edebiyatında biri şerh olmak üzere üç esere kaynaklık etmiştir. 1482/83'te yazılan bu esere, 1540/41 yılında Taşlıcalı Yahya tarafından bir nazire yazılmış, 1600 yılında da Şem'î, eseri şerh etmiştir.

⁵⁸ Misafirhane olan bu âlemde senin yılın (yaşın) beştir.

⁵⁹ Hicabi Kırlangıç, *Câmî'nin Subhatü'l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, (Yüksek Lisans Tezi), 1989, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 41.

1625/26'da ise Nev'îzâde Atâyî, *Subhatü'l-Ebrâr*'dan esinlenerek bir mesnevi yazmıştır. Bu bilgiler, *Subhatü'l-Ebrâr*'ın, yazılışının üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

Taşlıcalı Yahya'nın, 1540/41 yılında *Subhatü'l-Ebrâr*'a nazire olarak yazdığı mesnevinin adı "*Gencîne-i Râz*"dır. 3051 beyitten oluşan bu eser, *Subhatü'l-Ebrâr* gibi "fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün" vezniyle yazılmıştır. Eserin içeriği ve konu sıralaması *Subhatü'l-Ebrâr*'a benzemektedir; eser kırk bölümdür ve her bölümde "makale" adı verilen ana bölümün yanında hikâyelere de yer verilmiştir.⁶⁰ Bu eserin İstanbul kütüphanelerinde 37 nüshası bulunmaktadır.⁶¹

Nev'îzâde Atâyî, *Sohbetü'l-Ebkâr* adlı eserini, *Hamse*'sinin üçüncü mesnevisi olarak kaleme alır. Atâyî bir bahar mevsiminde arkadaşlarıyla gezerken arkadaşlarından biri *Subhatü'l-Ebrâr*'ı okumaya başlar ve herkes bu eseri beğenir. Arkadaşları, böylesine değerli bir eserin Türkçeye tercüme edilmesi gerektiğini söyleyince Atâyî tercümenin iyi bir şey olmadığını söyleyerek bu fikre karşı çıkar. Arkadaşlarının *Subhatü'l-Ebrâr* gibi bir eser yazmasını kendisinden istemeleri üzerine Atâyî, *Sohbetü'l-Ebkâr*'ı kaleme alır. Bu eserin sebab-i telif bölümündeki

*Bir iki yâr-ı sühan-perver ile
Nükte-perdâz ü gazel-güster ile
Eyledik sahn-ı çemende meclis
Gussa bigâne vü şâdî mûnis
Çıkarıp cöngini bir ehl-i sühan
Şâh-ı gül gibi hemân koynından
Didi kim Sübha-i Câmî'dir bu
Reşk-i âsâr-ı Nizâmî'dir bu*⁶²

beyitleri, *Subhatü'l-Ebrâr*'ın Anadolu sahasında biliniyor okunduğunu göstermektedir.

⁶⁰ Bekir Çınar, "Taşlıcalı Yahya'nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde Bir Nasrettin Hoca Fıkrası", *Turkish Studies*, Volume 2/4, Fall 2007, s.285.

⁶¹ İsmail Ünver, "Gencine-i Râz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 14, s. 20. Eser hakkında bir yüksek lisans tezi yapılmıştır: Bekir Çınar, *Taşlıcalı Yahya Gencine-i Râz İnceleme Metin İndeks*, (Yüksek Lisans Tezi), 1995, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

⁶² Nev'îzâde Atâyî, *Sohbetü'l-Ebkâr*, (Haz. Muhammet Yelten), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1999, s. XIV.

Sohbetü'l-Ebkâr'da tahmid, münâcât, na't, mi'rac, IV. Murad'ın ve Şeyhülislâm Yahya'nın methinden sonra sohbet adı verilen 40 bölüm yer alır. Her bölümden sonra, içerisinde sohbetteki konularla ilgili bir hikayeyi barındıran dâstân vardır. *Sohbetü'l-Ebkâr* incelendiğinde bu eserin, Nev'îzâde Atâyî'nin de belirttiği gibi, bir tercüme olmadığı anlaşılır. Ahlakî konulara yer vermesi, “fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün” vezniyle yazılması, 40 bölümden oluşması ve her bölümden sonra hikâyelere yer verilmesi *Sohbetü'l-Ebkâr*'ın *Subhatü'l-Ebrâr*'la olan ortak özellikleridir.⁶³

Subhatü'l-Ebrâr'ın Anadolu sahasında başka bir şerhi ya da tercümesi tespit edilememiştir. Nitekim Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserinde, *Subhatü'l-Ebrâr*'ın tek şerhinin olduğunu dile getirmiştir: “*Farsçadır, şiir şeklindedir, nasihatler ve hikmetler hakkındadır, yazan Mevlânâ Nûrî'd-dîn Abdu'r-Rahmân b. Ahmedü'l-Câmî'dir, sekiz yüz doksan sekiz yılında ölmüştür, bu eseri kırk düğüm şeklinde düzenledi, giriş kısmında Sultan Hüseyin Baykara'nın adından bahsetti. Bu eserin Türkçe bir şerhi vardır, yazan Şem'î diye tanınan mevlâdır, bu şerhi bin dokuz yılının safer ayında Bâbü's-seâde Ağası Gazanfer için yazdı.*”⁶⁴

Subhatü'l-Ebrâr, Fars edebiyatı üzerine çalışan araştırmacılar tarafından incelenmiş ve eserin baskıları yapılmıştır. Eser, ilk olarak Murtaza Müderris Gılânî tarafından 1958 yılında Tahran'da, daha sonra ise 1967 yılında Dr. Şeyh Abdulhak tarafından edisyon kritiği de yapılarak Hindistan'ın Pune şehrinde bastırılmıştır. *Subhatü'l-Ebrâr*'ın, *Heft Evreng*'in bütününe içeren çalışmalar vesilesiyle de baskısı yapılmıştır: *Mesnevî-i Heft Evreng, Cild-i Evvel: Silsiletü'z-Zeheb, Salâmân u Absâl, Tuhfetu'l-Ahrâr, Subhatu'l-Ebrâr*, (Editörler: A'lâhân Efsâhzâd, Câbilkâ Dâd Alîşâh, Zâhîr Ahrârî, Huseyn Ahmed Terbiyet), II. cilt, Tahran, Merkez-i Neşr-i Mirâs-i Mektûb, 1958.

Eser üzerine Ahmed Nûr Vahîdî tarafından *Tecellî-i Mefâhim-i Kur'ânî der Mesnevîhâ-yi Tuhfetu'l-Ahrâr ve Subhatu'l-Ebrâr* başlıklı bir inceleme yapılmış ve bu inceleme, 1967 yılında Şiraz'da basılmıştır.

⁶³ Nev'îzâde Atâyî, *a.g.e.*, s. XIII-XVI.

⁶⁴ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, s. 785.

Türkiye’de Hicabi Kırlangıç, bu eser üzerine 1989 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlayarak *Subhatü’l-Ebrâr*’ı Türkçeye tercüme etmiştir.⁶⁵ Bu çalışma, 2011 yılında yeniden gözden geçirilerek kitaplaştırılmıştır.⁶⁶

---

⁶⁵ Hicabi Kırlangıç, *Câmi’nin Subhatü’l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, (Yüksek Lisans Tezi), 1989, Ankara Üniversitesi, Ankara.

⁶⁶ Hicabi Kırlangıç, *İyilerin Tesbihi (Subahtü’l-Ebrâr)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011.

II. BÖLÜM

ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH

2.1. Hayatı, Şahsiyeti ve Mesleği

Klasik edebiyat tarihimizde Şem'î mahlasını kullanan on sanatçı vardır. Bunlardan sekizinin ölüm tarihleri bilinirken, ikisinin ne zaman öldüğü konusunda elimizde net bir bilgi yoktur.⁶⁷ Aynı mahlası kullanan bu zâtlardan 15. asrın sonu ile 16. asrın başında yaşamış olan şair Şem'î ile 16. asırda yaşamış olan şârih Şem'î hakkındaki bilgilerde birtakım karışıklılar vardır. Bazı kaynaklarda bu kişilerin doğum yerleri, meslekleri, hayat hikâyeleri ve eserleri gibi bilgiler birbirine karışmış olarak verilmiştir. Mevlevîlik ve birbirine yakın dönemlerde yaşamış olmaları, bu iki zâtın ortak noktalarıdır. Araştırmacıların genel kanaatine göre söz konusu karışıklığın temelinde bu iki ortak yön vardır.

Sırasıyla 1538, 1546, 1568 ve 1586 yıllarında yazılan Sehî Bey, Latifî, Âşık Çelebi ve Kınalızade Hasan Çelebi tezkireleri, edebiyat tarihimizin en önemli tezkireleri olarak kabul edilir. Birçok şairin hayatına dair ilk ve belki de en önemli bilgilere bu tezkirelerden ulaşılabilmektedir. Şem'î hakkındaki bilgilerin birçoğu da yine bu tezkirelerden elde edilmiştir. Sehî'nin verdiği bilgilere göre Şem'î, Şeyh Vefâ sufilerinden Rumelili bir zâttır. Mutasavvıf bir kişiliğe sahip olan Şem'î, aynı zamanda birçok güzel şiiri olan bir şairdir. Mesellerle dolu olan bu şiirler, yakıcı, parlak ve ferahlatıcıdır. Ali Dede'ye intisab eden Şem'î, çilesini tamamladıktan sonra Edirne'deki Şeyh Muslihiddin tekkesine şeyh olmuştur. Şairin mezarı İstanbul'dadır:

Şem'î, rahmetu'llâhi 'aleyh Rumelidendir. Şeyh Vefâ sufilerindedir. Şeyh hazretlerinin kâim-i makâmı ve zü'l-ihirâmı olan Ali Dede huzûr-ı şeriflerine sülûk idüp niçe halvetler ve niçe çileler çıkarup terbiyetlerine mukârin ve himmetlerine mu'âvin olup makâm-ı hilâfete kadem basmış ve mertebe-i meşihata hem-dem olmuş kimsedir. Edirne'de tabâğlar içinde olan şeyh Muslihi'd-dîn sûfihânesine i'zâz u ikrâm ile şeyh nasb eyledi mezheb-i tasavvufa zâhib ve tâyife-i sûfiyetden râh-ı Hakka tâlib olan talebkârlara irşâd idüp mürşid olmağa i'timâd idüp gönderdi (...) mezârı

⁶⁷ Şem'î mahlaslı şairler hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Murat A. Karavelioğlu, "Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 32.

*İstanbul'dadır. Hayli nâzik nazma kâdir şâirdür. Eşârı süz-nâk ve münakkah garra ve elfâzi pâk ve mesel-âmiz ferah-fezâdur (...)*⁶⁸

Şehî Bey'den sonra Şem'î hakkında bilgi veren bir diğer tezkireci Latîfî'dir. O, Şem'î'nin Prizrenli olduğunu söyledikten sonra önemli bir bilgi vererek şairin o dönemde vefat ettiğini vurgulamıştır. Latîfî'ye göre Şem'î, Şeyh Vefâ dervişlerindedir ve yakıcı şiirleri olan başarılı bir şairdir:

*Üsküb kurbinde Prizren nâm kaşabadan ve Hâzret-i Şeyh Vefâ dervîşlerindedür. Fânî-şüret ve dervîş-sîret kimesneydi. Bu devr içinde fevt oldu (...) Bir şem'-i âteş-zebân ve rüşen-beyân idi ki şem'-i şeb-efrüz-ı encümen-süz gibi zebânından tutuşmuş idi ve şem'îlük tahallusı ismen ve resmen üstüne düşmüş idi (...) Eş'ârınun süz u selâsetine vechen mine'l-vücuha söz yokdur ve şi'r-i pür-süzünun 'aşıkâne ve müstemendâne rengîn ve âteşin ebyâtı çokdur. Egerçi nazm-ı âbdâr-ı revân-bahşu selâset-i elfâzda âb-ı revân gibi akar ammâ eş'âr-ı âteşini cihet-i süz u güdâzda okuyanların zebânın fitile-i şem' gibi yakar.*⁶⁹

Şem'î adına rastladığımız üçüncü kaynak *Meşâirü'ş-Su'arâ*'dır. Buradaki bilgilerin bazıları (Şem'î'nin Rumelili ve Şeyh Vefâ dervişlerinden oluşu), Latîfî ve Şehî Bey'in verdikleriyle ortaktır. Âşık Çelebi, bunlara ek olarak Şem'î'nin vezir Pîrî Paşa'nın yardımlarını gördüğünü söylemiştir. Tezkirede, Bursa'da yaşayan Şem'î mahlaslı başka bir şairin daha olduğu söylenmiştir. Ayrıca Şem'î'nin ölümünün detayları ilk olarak bu tezkirede yer almıştır. Buna göre şair, yakın dostlarını “*Şem'î'nün şebistânı vardur*” diye bir gece başına toplar. Dostları zikr ederken kendisi istirahat etmek için uyumaya gider. Şairi uyandırmaya gelenler onun ölmüş olduğunu anlayarak “*Hak yirin nür u uçmağ eylesün*” şeklinde ölümüne tarih düşerler:

Rûmeli'ndendür. Çerâğ-efrüz-ı bezm-i şu'arâ ve rüşenî-bahş-ı encümen-i bulegâdur (...) Şeyh Vefâ mürebbilerinden, cāmî' ü hânkâhı küşesinün ehl-i inzivâlarından imiş (...) Pîrî Paşa-yı merhûmun in'âmâtıyla münhaşır olup 'ömrinde ne cihet kabül eylemiş ve ne ekâbire tereddüd-i mülâzemetle dil-i bî-kaşdın melül eylemiş. Bir deste şem' alup bu gece Şem'î'nün şebistânı vardur diyü Vefâ hânkâhı mücâvirlerin ve kendünün sâ'ir yâr u mu'âşirlerin da'vet eyler. Şem'lerün cemî'isin ya'şup yârân lutf eyley, siz zikre meşgûl olun ben bir miqdâr yatayın diyü zâhirâ kaşd-ı istirahat eyler (...) uyarma'ğ kaşd eylerler, görürler ki çeşm-i vücûdın hâb-ı ecel almış (...) Hak yirin nür u uçmağ eylesün diyü du'âlar iderler (...) Burusa'da da'hu bir şem'-furûş Şem'î mahlaş şahş var idi, ol da'hu şem' gibi zerd ü nizâr ve za'îf ü zâr idi. Nihâyet ol Şem'î

⁶⁸ Şehî Bey, *Heşt-Bihist The Tezkire By Sehî Beg*, (Haz.: Günay Kut), Printed at Harvard University Printing Office, Boston 1978, s. 266-267.

⁶⁹ Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ İnceleme-Metin*, (Haz.: Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 333.

*kaşîrî'l-kadd, bu Şem'î pāsbān mūmî gibi bālā-dırāz; ol Şem'î şā'ir-i māhir ve bu Şem'î'nün şî'rden hazzı az idi.*⁷⁰

16. asrın diğer tezkirecisi Hasan Çelebi, Şem'î konusunda önceki tezkirelerde geçen bilgileri tekrar etmiştir:

*Üsküb yanında olan kasaba-i Prizrendendir. Çerâg-efrûz-î⁷¹ bezm-i şu'arâ rûşen-bahş-î⁷² encümen-i bülegâ çerb-zebân rûşen-beyân bir şâ'ir-i belâgat-'unvândur ki şu'le-i eş'âr-ı âteş-bârî hurmen-i sûz-ı sığâr u kibâr ve kelimât-ı şevk-simâtun sûz u güdâzı şu'le-i şem'-i pür-nûr gibi nezdik ü dûr yanında rûşen ü âşkârdur (...) Âstân-ı felek-medâr Hazret-i Monlâ Hudâvendigâra rûy-mâl ve ol makâm-ı pür-ihirâmde zevk-i semâ' ile döne döne tahsîl-i vecd ü hâl idüp âhir tâ dem-i âhir İstanbul'da hânkâh-ı Şeyh Vefâda gûşe-nişîn ve 'uzlet-güzîn olmuş idi (...)*⁷³

Yukarıdaki alıntılarda içerik bakımından benzerlikler vardır: Bu eserlerdeki Şem'î, Prizrenli bir şairdir. Şeyh Vefâ dervişlerinden olan bu zât, son nefesini bu şeyhin hankahında vermiştir. Dört tezkirecinin de şairlik yeteneğini övdüğü Şem'î, hem başarılı şiirleri hem de ilgi çekici ölüm hikâyesiyle adından söz ettirmiştir.

Buraya kadar verilen bilgilerde Şem'î'nin şairlik yönü ön plana çıkmıştır. Yani 16. asır tezkirelerinde bahsedilen Şem'î, hayatında şairlikten başka bir iş yapmayan bir şahıstır. Ancak edebiyat tarihimizde bir de şâirliğiyle meşhur başka bir Şem'î daha vardır ki o, 17. asrın başına kadar eserler vermeye devam etmiştir. Yukarıda bahsi geçen şair Şem'î ise söz konusu tezkireler yazılmadan önce vefat etmiştir. Bu bilgilere dayanarak edebiyat tarihimizde iki ayrı Şem'î'nin olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumu “Türk mesnevîciliği üzerinde Nizâmî etkisi” konusunda yaptığı çalışmalar sırasında ilk defa İsmail Ünver fark etmiştir. Ünver, *Türk Dili* dergisinin XLIX. cildinde çıkan “Şem'î Şem'ullah”⁷⁴ başlıklı makalesinde şair Şem'î ile şâir Şem'î'nin aynı kişi olmadığını kanıtlarıyla ortaya koymuştur. Ona göre Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi, Riyâzî ve Kaf-zâde Fâizî tezkirelerinde geçen bilgiler şair Şem'î'ye aittir.⁷⁵

Murat A. Karavelioğlu, Şem'î mahlaslı şairler hakkında bilgi verdiği çalışmasında, Ünver'i destekleyen sonuçlara ulaşmıştır. O, şair Şem'î'nin seyyah bir Mevlevî olduğunu söylemiştir. Karavelioğlu'nun tespitlerine göre 1529/30'da vefat eden Şem'î, İstanbul'da

⁷⁰ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, (Haz. Filiz Kılıç), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Cilt: 3, İstanbul 2010, 1443-1444.

⁷¹ Çalışmada “çerâg-ı efrûz” şeklindedir. Doğrusu “çerâg-efrûz”dur.

⁷² Çalışmada “rûşeni bahş” şeklindedir. Doğrusu “rûşen-bahş”dır.

⁷³ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (Aysun Sungurhan-Eyduran), Kültür Bakanlığı e-Kitapları, Ankara 2009, s. 431-432.

⁷⁴ İsmail Ünver, “Şem'î Şem'ullah”, *Türk Dili*, Cilt: XLIX (Yıl:34), Sayı: 397, Ocak 1985, 38-43.

⁷⁵ İsmail Ünver, a.g.m., s. 38-39.

Şeyh Vefa Camii'nin haziresine defnedilmiştir. Şairin vefatına Edirneli Nazmî, “*Meskenin nûr ide Şem‘î ol Ehad*” mısramını tarih düşürmüştür.⁷⁶

16. asır tezkirelerinde herhangi bir karışıklık olmamasına rağmen 18. asırdan sonra yazılan bazı tezkirelerde şair ve şârih Şem‘î’lerin bilgileri birbirine karışmıştır. Tezkireciler, iki ayrı Şem‘î yerine şairlik ve şârihlik özelliği olan tek bir Şem‘î’den bahsetmişlerdir. İsmail Ünver’e göre bu karışıklığa, Esrâr Dede’nin her ikisi de Mevlevî olan Şem‘î’leri aynı kişi olarak göstermesi sebep olmuştur. Sonraki tezkireciler de bu yanlışlığı sürdürmüşlerdir.⁷⁷

Esrâr Dede, Hasan Çelebi’ye dayandırdığı bilgilerin bir kısmında Şem‘î’nin Şeyh Vefâ hankahında çilesini çeken Prizrenli bir şair olduğunu belirttikten sonra onun meşhur ölüm hadisesini nakletmiştir. Buraya kadar verilen bilgiler, önceki tezkirelerde geçenlerin tekrarı niteliğindedir. Ancak bundan sonra Esrâr Dede, Şem‘î’nin şârihlik yönüne değinerek onun Mesnevî’yi şerh ettiğini belirtmiştir. Bu tezkiredeki bilgilerin çoğu başta ölüm tarihi olmak üzere (Esrâr Dede, Şem‘î’nin 936/1529-30’da vefat ettiğini söylemiştir.) şair Şem‘î’ye aittir. Nitekim tezkiredeki şair örnekleri Şem‘î’nin divanında bulunmaktadır.⁷⁸

*Belde-i Üsküb kırbında kaşaba-i Pirîzren’ dendür. El-Hak kıdemânun âteş-zebânlarından rûşen-i hayâle kudreti ve gerçekden süz u güdâza ülfeti vardur. Hasan Çelebi kavli üzre âstân-ı kerübî-âşiyân-ı Hudâvendigâra rûy-mâl ve ol maķâm-ı pür-işirâmda zevk-ı semâ‘ ile döne döne tahşil-i vecd ü hâl idüp âhîr tâ dem-i âhîr Dârü’-d-Devle-i ‘Aliyye’de hânkâh-ı şeyh-i Vefâ’da küşe-güzîn-i hücre-i inzivâ olmuşdur. Hikâyet olunur ki hâlet-i vefâtı bu güne olmuşdur ki bir gece destine bir deste şem‘ alup (...) Meşnevî-i Şerîf’ün elfâz u lügatını terceme tarzında matbû‘ şerh yazup Allâh Allâh muktezâ-yı intisâb u hulûşları berekâtiyle bir rütbede meşhûr-ı âfâķ olmuşdur ki her diyârda nüshası ve belki her hücrede bir kaç varakası bulunmak der-kârdur. Toķuz yüz otuz altı senesinde vefât eyleyüp Nazmî nâm şâ‘ir târiķ-i vefâtında (...).*⁷⁹

Ali Enver, Bursalı Mehmet Tahir, Abdülbaki Gölpınarlı ve F. Edhem Karatay, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*’deki bu karışıklığı kendi eserlerinde devam ettirmişlerdir.⁸⁰

⁷⁶ Murat A. Karavelioğlu, “Klâsik Türk Edebiyatında Şem‘î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem‘î”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 32, s. 74-75.

⁷⁷ İsmail Ünver, “Şem‘î Şem‘ullâh”, s. 39.

⁷⁸ Tezkirede örnek olarak verilen “Yâr ile mey içen kişi ağıyârı neylesün/Bülbül ki hem-dem oldu güle hârî neylesün” matlâlı gazel, Murat Karavelioğlu’nun hazırladığı *Prizrenli Şem‘î Divanı*’nda 125. sırada yer almaktadır. Gazelin tamamı için bakınız: Murat A. Karavelioğlu, *a.g.t.*, s. 513.

⁷⁹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*, (Haz.: İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 260-261.

⁸⁰ İsmail Ünver, “Şem‘î Şem‘ullâh”, s. 39.

Tezkirelerden şair Şem‘î hakkında önemli bilgilere ulaşılabılırken şârih Şem‘î hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. Şârih hakkındaki en doğru bilgiler, Nev‘î-zâde Atâyî’nin *Şakayık Zeylinde* yer almaktadır. Çünkü Atâyî, Şem‘î ile aynı dönem yaşamış ve asıl adı *Hadaikü’l-hakaik fî tekmileti’ş-şakayık* olan eserini 1634-35’te tamamlamıştır. Şârihin ölüm tarihine çok yakın bir zamanda yazıldığı için olsa gerek burada şair ve şârih Şem‘î’ler karıştırılmamıştır.

Şakayık Zeylinde şârihin hayatı, tasavvufî kişiliği, ölüm tarihi, mesleği ve eserleri hakkında daha önceki kaynaklarda olmayan bilgiler vardır. Buna göre Şem‘î, yeterli derecede ilim öğrendikten sonra tasavvufa yönelmiş ve dünyadan el etek çekerek hayatını çocuklara ve önemli kişilerin hizmetlilerine ilim öğretmek için çıkmıştır. Mutasavvıf bir ilim adamı olduğu anlaşılan şârih, 1000 yılı sonunda vefat etmiştir. *Mesnevî*, *Divan-ı Hâfiz*, *Gülistân* ve *Bostân*’a yaptığı şerhler, öğrencilerinin yanında kabul görerek elden ele dolaşmıştır.

*Şem‘î fikretî ikâd ve cevâhir-i âbdâr-ı ‘ilm ü ‘irfânı intikâd idüp lâyıķ-ı menâşib ve müstahikķ-i merâtib olmuş iken meşreb-i fenâdan hişşedâr ve pergâr-ı himmetine noķta-i sırr-ı taşavvuf medâr olmağın fâriğ ü âzâde ve dâ‘ire-i terk ü tecerrüdde karâr-dâde olup ta ‘lîm-i ebnâ‘-i nâs ve huddâm-ı ekâbiri cihet-i ma‘âş ve mâye-i mâ-bihi‘l-inti‘âş kılmışdı. Elf-i kâmil hudûdunda şem‘î vüçüdü püf-zede-i şarsar-ı himâm ve rişte-i ‘ömr-i memdüdü âteş-i harâret-i ğarîziyye ile tamâm oldu. Mevlânâ-yı mezbûr ma‘ârif-i cüz‘iyye ile meşhûr mukaddemât-ı ‘ulûm ifâdesine kâdir leme‘ât-ı zav‘ u mişbâh ifâzasında mâhir idi. Mesnevî-i Şerîf’e şerhi vardır. Dîvân-ı Hâfiz’i ve Gülistân ve Bostân’ı Türkî şerh eylemişdür. Tullâbı yanında maķbûl u mütedâvildür.*⁸¹

İsmail Ünver, *Şakayık Zeyliyle beraber Keşfü’z-Zunûn*’da da Şem‘î⁸² hakkında doğru bilgilerin olduğunu belirtmiştir.⁸³ Ünver, Kâtip Çelebi’nin, *Mesnevî*, *Mantıku’t-Tayr*, *Tuhfetü’l-Ahrâr* ve *Subhatü’l-Ebrâr* şerhleri hakkında bilgi verdiğini söylemiş; ancak *Keşfü’z-Zunûn*, Şem‘î’nin eserleri bakımından en zengin kaynaklardan biridir. Çünkü burada *Bostân*, *Gülistân*, *Divan-ı Hâfiz*, *Divan-ı Şâhî*, *Şerh-i Pendnâme* ve *Mahzenü’l-Esrâr* şerhleri hakkında da bilgiler vardır. Kâtip Çelebi, dört yerde (*Divan-ı Hâfiz*, *Gülistân*, *Mesnevî*, *Bostân*) Şem‘î’nin 1000 yılı civarında öldüğünü söylemiş ancak *Subhatü’l-Ebrâr* şerhini 1009’da tamamladığını belirterek bu tarihleri dikkate almamıştır.⁸⁴

⁸¹ Nev‘îzâde Atâyî’, *Hadaiku’l-Hakaik fî Tekmileti’ş-Şakayık*, (Haz. Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları İstanbul 1989, s. 332.

⁸² Buradan itibaren şârih Şem‘î’den bahsedilirken sadece “Şem‘î” ifadesi kullanılacaktır. Şair olan kastedildiğinde ise “şair Şem‘î” şeklinde belirtilecektir.

⁸³ İsmail Ünver, “Şem‘î Şem‘ullâh”, s. 40.

⁸⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-Zunûn*, s. 785.

Şem‘î’nin adı ve künyesi konusunda bazı karışıklıklar vardır. Çünkü hem tarihî kaynaklar hem müellifin eserleri hem de kütüphane kataloglarında bu konuda ciddi bir tutarsızlık vardır. Abdülkadir Dağlar, Şem‘î’nin çok yönlü bir şahsiyet olması nedeniyle böyle bir durumun ortaya çıktığını söylemektedir. Ona göre Şem‘î, şârih, müderris ve tasavvuf ehli olması sebebiyle farklı farklı şöhretler bulmuştur.⁸⁵

Şem‘î, eserlerinde, kendisinden genellikle “**Şem‘î**” diye bahsetmiş (*Şerh-i Mesnevî, Şerh-i Divan-ı Şâhî, Pend-nâme, Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr, Şerh-i Bahâristân, Şerh-i Bostân, Şerh-i Divan-ı Hâfız, Şerh-i Tuhfetü’l-Ahrâr, Şerh-i Mahzenü’l-Esrâr*); bazı eserlerinde (*Şerh-i Mesnevî, Pend-nâme*) ise “Şem‘î”nin yanı sıra “**Şem‘î bin Abdullâh**”⁸⁶ ve “**Şem‘î Efendi**”⁸⁷ tabirlerini de kullanmıştır. Şârih, tek te’lif eseri olan *Tuhfetü’l-Aşıkîn*’de ise kendisinden “Şem‘ullâh” ifadesiyle bahsetmiştir: “*bî-kes ü nâ-murâd ve fakîr ü haķîr ve ğamh‘âr u pür-‘özr ve keşîrî-t-takşîr a nî Şem‘ullâh-ı pür-ħazîne aħsena’llâhu aħvâlehu ilâ yevmi’d-dîn*”⁸⁸

Dağlar, “**Şem‘î**” ifadesinin, şârihin şöhreti olduğunu belirtmiştir. Buna dayanak olarak da Abdülkerim Abdulkadiroğlu’nun “Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nadir Eserler Üzerine Notlar-I” makalesindeki şöhret tanımını göstermiştir, “*şöhret: şark müelliflerinin veya eserlerinin en yaygın ünleri*”⁸⁹ Ancak, şârihin kendi kullanımını da göz önüne alarak “**Şem‘î**” ifadesinin şârihin aynı zamanda mahlası olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, Şem‘î’nin hayatı üzerine en kapsamlı çalışmayı yapmış olan Şeyda Öztürk de bu ifadenin şârihin mahlası olduğunu vurgulamıştır.⁹⁰ Bağdatlı İsmail Paşa da şârihin mahlasının “**Şem‘î**” olduğunu söylemiştir.⁹¹

Mesnevî şerhinin dördüncü cildinin arka kapak zahriyesinde: “**Meħmed bin Muştafâ eş-şehîr bi-Şem‘î Ĥalîfe**” kaydı vardır.⁹² Bu bilgiye dayanarak “**Şem‘î Halîfe**”

⁸⁵ Abdülkadir Dağlar, *Şem‘î Şem‘ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitledi Metin Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2009, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, s. 71.

⁸⁶ Abdülkadir Dağlar, *Şem‘î Şem‘ullâh Şerh-i Mesnevî*, s.1317.

⁸⁷ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçularından Şem‘î’nin “Şerh-i Pendnâme”si*, (Yüksek Lisans Tezi), 2001, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 71.

⁸⁸ Şem‘î Şem‘ullâh, *Tuhfetü’l-Aşıkîn*, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135, vr. 3a. Şeyda Öztürk, bu varak numarasını 30a şeklinde yanlış yazmıştır.

⁸⁹ Abdülkadir Dağlar, a.g.t., s. 70.

⁹⁰ Şeyda Öztürk, *Şem‘î’nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*, (Doktora Tezi), 2007, Marmara Üniversitesi, İstanbul, s. 57.

⁹¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-Ârifîn, Esmâ’u’l-Müellifîn, Âsârü’l-Musannifîn*, Cilt: II, s. 438.

⁹² Böyle bir kaydın varlığını ilk defa Şeyda Öztürk belirtmiştir, a.g.t., s. 57; Mesnevî şerhinin 3. ve 4. ciltleri üzerinde çalışma yapan Oğuzhan Şahin, bu kaydın “Süleymaniye Kütüphanesi Darulmesnevî 204” numaralı nüshada olduğunu söylemiştir. Şahin, yaptığı nüsha şeceresinde bu nüshanın müellif hattından istinsah edildiği kanaatine varmıştır. Nüsha tanıtılırken şu açıklama yapılmıştır: “*Arka kapak zahriye: ‘Meħmed bin*

ifadesinin de Şem'î'nin şöhretlerinden biri olduğu söylenebilir. Abdülkadir Dağlar, “Halîfe”nin Prizrenli Şem'î'nin selef, şârih olanın ise halef olduğunu belirtmek için kullanılmış olabileceğini söylemiştir.⁹³ Ancak biz, bu görüşe katılmıyoruz. Çünkü “Hilâfet” kelimesi birçok anlamının yanı sıra Mevlevîlikte, tıpkı şeyhlik gibi bir makamın da ismidir. Bu makamda bulunanlara da “halife” denilmektedir.⁹⁴ “Halife Dede” olarak bilinen bu kişiler, matbaha yeni çıkanlara yollarını tarif etme görevini yapmışlardır.⁹⁵ Bize göre bu ifade Şem'î'nin Mevlevîliğini belirtmek için kullanılmıştır.

Kendi eserlerinde genellikle “Şem'î” ifadesini kullanan şârih, diğer kaynaklarda farklı şekillerde anılmaktadır. Atâyî⁹⁶ ve Naîmâ⁹⁷, Şem'î için “**Mevlâ Şem'î**”⁹⁸ Kâtip Çelebi “**Molla Şem'î**”⁹⁹; Mehmed Süreyya¹⁰⁰ ise “**Şem'î Çelebi**” ifadesini kullanmıştır. “Mevlâ, Molla¹⁰¹ ve Çelebi”, okumuş ilim irfan sahibi, âlim, hoca manalarına geldiği için bu kelimeler, eski dönemlerde bu vasıfları taşıyan kişilerin isimleriyle birlikte zikredilmiştir (Süleyman Çelebi, Kâtip Çelebi, Molla Câmî vb.). Öztürk, şârihin müderris kimliğinden dolayı bu şekilde anıldığını söylemiştir.¹⁰²

Şem'î, Mevlevî kaynaklarında “**Şem'î Dede**”¹⁰³ ve “**Şem'î Efendi**”¹⁰⁴ isimleriyle geçmektedir. Esrâr Dede'nin “**Şem'î Dede**” ifadesi, ikisi de Mevlevî olan şair ve şârih

---

Muştafâ eş-şehîr bi-Şem'î Halîfe' şeklinde içinde şârihin künyesi de geçen yedi satırlık Arapça bir kayıt. Kaydın en sonunda 1110 tarihi var.” Oğuzhan Şahin, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (III-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2012, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, s.83.

⁹³ Abdülkadir Dağlar, a.g.t., s. 71-72.

⁹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963, s. 137; “Halife” sadece Mevlevîlikle alakalı bir kelime değildir. Bu kelime öncelikle Hz. Peygamber'e vekil olan zât yani emirü'l-müminin yerine kullanılmıştır. Diğer anlamları ise şu şekildedir: “*Kâmil bir mürşid'in dervişleri içinden kendisi gibi mürşid-i kâmil olmağa ve derviş yetiştirmeye mânevi kabiliyet kespedenlere usulü dairesinde emanet ve talimat vererek irşada murahhas eylemesi yerinde kullanılır bir tâbirdir; Devlet dairelerindeki yazı işlerinde çalışanlar hakkında kullanılır bir tâbirdir; Mekteplerdeki kalfa yerinde kullanılmış bir tâbirdir; Fırınlarda çalışan acemi oğlanların eskileri hakkında kullanılır bir tâbirdir.*” Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Millî Eğitim Basımevi, Cilt: 1, İstanbul 1983, s. 708-710.

⁹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, s. 710.

⁹⁶ Nev'îzâde Atâyî', *Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakayık*, s. 332.

⁹⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, (Haz. Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt I, s. 55.

⁹⁸ Şeyda Öztürk, bu ifadeyi “Molla Şem'î” şeklinde yazmıştır; ancak metinlerde “Mevlâ” şeklinde geçmektedir. “Molla” ve “Mevlâ” kelimelerinin ikisi de hoca, eğitimci anlamlarına sahiptir. Bu nedenle Öztürk'ün, bu kullanımı Şem'î'nin müderris olmasına bağlaması, doğru bir tespittir.

⁹⁹ Kâtip Çelebi'den aktaran, Şeyda Öztürk, a.g.t., s. 57. Tezdeki dipnot şu şekildedir: Kâtip Çelebi, *Fezleketü't-tevârih*, İstanbul: Cerîde-i Havâdis Matbaası 1287, II, s. 7.

¹⁰⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Matba'a-i Amire, Cilt: 3, İstanbul 1311, s. 170.

¹⁰¹ “Molla” Osmanlı döneminde müderrislikten başka, Mevlevîyyet payesini alan ulema, birinci sınıf kadılar ve medrese talebeleri için de kullanılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: 2, s. 549.

¹⁰² Şeyda Öztürk, a.g.t., s. 57-58.

¹⁰³ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, s. 260.

Şem'î'ler için doğru bir kullanım olmuştur. Şem'î'yle bizzat görüşen Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhân'ın¹⁰⁵ “**Şem'î Efendi**” tabirini kullanması, şârihin o dönemde bu şekilde tanımlıyor olabileceğini akıllara getirmektedir.

Şem'î'nin adı kataloglarda farklı şekillerde yer almaktadır. Seyhan Dünder tarafından tespit edilen isimler şu şekildedir: Süleymaniye kütüphanesi katalogunda “**Şem'î Şem'ullâh**”, Atıf Efendi ile Hacı Selim Ağa kütüphanesi kataloglarında “**Şem'î Efendi**”, İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğunda “**Şem'î Mustafa Çelebi b. Mehmed**”, Topkapı Türkçe Yazmalar Kataloğunda “**Prizrinli Mustafa Şem'ullâh Efendi**”, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Kataloğunda “**Şem'î Mustafa Şem'ullâh Prizrenî**”, Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu ile il ve ilçe tespit fişlerinde “**Şem'î**” olarak geçmektedir.¹⁰⁶

Bruijn, *The Encyclopedia of Islam*'daki “Shem'î” maddesinde Şem'î'nin adının **Mustafa Derviş** olduğunu söylemiştir. O, bu bilgiyi B. Dorn'un *Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux de la Bibliothèque Impériale publique*'nine dayanarak vermiştir.¹⁰⁷ Bruijn, Bursalı Mehmet Tahir'in söylediği **Şem'ullâh Prizrenî** ifadesinin de muhtemelen şair Şem'î'ye ait olduğunu özellikle vurgulamıştır.¹⁰⁸

Şem'î'nin, *Mesnevî*'yi şerh etmesi, kendisine haklı bir şöhret kazandırmıştır. Bu özelliğinden dolayı ona “**şârih-i şeş mücelled-i Mesnevî**”¹⁰⁹ ve “**şârih-i elfâz-ı Mesnevî**”¹¹⁰; Mevlevîliği sebebiyle de “**Azîz-i Uhrevî**” lakapları isnat edilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁴ Derviş Mahmud-ı Mesnevîhân, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 06 Hk 103, vr. 3a; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, II. Baskı, İstanbul 2011, s. 272-277-278-279-280-282.

¹⁰⁵ “*Konyalıdır. Sinan Dede'nin oğlu Şeyh Abdüllatif'e on beş yıl hizmet etti. Sonra Mevlâna dergâhında şeyh ve Mesnevîhân olan kardeşi Abdülkerim'e intisap etti. Kardeşinin ölümünden sonra 998/1588–89 yılında İstanbul'a gitti ve sonra tekrar Konya'ya döndü. 1010/1601–2 yılında vefat etti.*” Ali Temizel, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2009, s. 20.

¹⁰⁶ Seyhan Dünder, *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı*, (Yüksek Lisans Tezi), 1998, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 1. Dünder'in bu konuda kullandığı kaynaklar şu şekildedir: Türkiye Yazmaları Kataloğu, T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayını, C. II, Ankara 1980, s. 247; Ali Yardım, İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, C. III, İzmir 1997, s. 318; Fethi Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı Türkçe Yazmalar Kataloğu, Küçükaydın Matbaası, C. II, İstanbul 1961, s. 74; Günay Kut, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s. 258; Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu, Türk Tarih Kurumu, C. III, Ankara 1971, s. 254.

¹⁰⁷ Bruijn'in belirttiğine göre, B. Dorn, bu bilgiyi Katip Çelebi'nin *Fezleke ve Keşfü'z-Zunûn* adlı eserlerinden almıştır.

¹⁰⁸ J.T.P.DE Bruijn, “Shem'î”, *The Encyclopedia of Islam*, New Edition, IX, Leiden 1996, s. 415.

¹⁰⁹ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, II. Baskı, İstanbul 2011, s. 282.

Şem‘î’nin künyesi konusunda Mesnevî şerhinde iki yerde bilgi vardır. Birinci cildin ketebesinde “Şem‘î bin ‘Abdullâh”¹¹², dördüncü cildin bir nüshasının arka kapak zahriyesinde ise “Meḥmed bin Muştafa eş-şehîr bi-Şem‘î Ḥalîfe”¹¹³ kaydı vardır. Bağdatlı İsmail Paşa’nın *Hediyyetü’l-Ârifin*’inde Şem‘î’nin künyesi, “Şem‘î er-Rûmî **Mustafa Çelebi bin Muhammed el-Kostantîni**” şeklindedir.¹¹⁴

Bütün bu bilgilerden sonra şârihin adının “**Mustafa**” olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü zahriyedeki kayda rağmen Şem‘î, kataloglarda da görüleceği üzere, “**Mustafa**” adıyla anılmıştır. Şârihin babasının adı “Abdullah” ya da “Muhammed”dir. İsmail Paşa’nın bildirdiğine göre İstanbul’da doğduğu anlaşılan şârihin, hayatını da İstanbul’da geçirdiği aşikârdır. Eserlerinin tamamını İstanbul’da yaşayan zâtlara sunması bu bilgiyi destekler. Şem‘î, çok yönlü bir zât olması hasebiyle yaşadığı dönemde “**Molla Şem‘î**”, “**Şem‘î Efendi**”, “**Şem‘î Halife**”, “**Şem‘î Dede**” ve “**Şem‘î Şem‘ullâh**” adlarıyla tanınıp şöhret bulmuştur. Bunlar içerisinde şârihin kendi seçimi ve kataloglardaki duruma bakarak “**Şem‘î Şem‘ullâh**”ın daha yaygın bir kullanıma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Şakayık Zeyli başta olmak üzere bir karışıklık yapmadan şârih Şem‘î hakkında bilgi veren kaynaklarda onun Mevlevîliği yönünde net bir bilgi yoktur. Ancak Mevlevî kaynaklarında kendisinden bahsedilir.¹¹⁵ Şem‘î’yle bizzat görüşen Derviş Mahmud Dede, onun Mevlevî olduğunu söylememiştir.¹¹⁶ Mevlevîlik tarihinin önemli eserlerinden *Mecmûatü’t-Tevârihi’l-Mevleviyye*’de ise Sahih Ahmed Dede altı yerde Şem‘î’den bahsetmiştir. Söz konusu eserlerde Şem‘î’den övgüyle bahsedilmiştir. Ayrıca onun Mevlevîler arasında oldukça saygın bir yerinin olduğunu gösteren olaylara yer verilmiştir. Sadece bu olaylara dayanarak bile Şem‘î’nin Mevlevî olduğu söylenebilir. Tüm bunların ötesinde Mesnevî şerhinde Mevlânâ ve Mevlevîliğe bakış açısı, Şem‘î’nin Mevlevîliğinin kanıtı olmuştur. Nitekim Şem‘î ya da eserleri üzerine çalışma yapan araştırmacıların

¹¹⁰ İfadenin tamamı şu şekildedir: “Şârih-i elfâz-ı Mesnevî ahî Aziz-i Uhrevî eş-şehîr Şem‘î Efendi”, Aktaran Şeyda Öztürk: Derviş Mahmud Dede, *Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb*, Süleymâniye Ktp.Pertevniyâl 419, vr. 3b.

¹¹¹ Şeyda Öztürk, a.g.t., s. 58.

¹¹² Abdülkadir Dağlar, *Şem‘î Şem‘ullâh Şerh-i Mesnevî*, s. 1317.

¹¹³ Oğuzhan Şahin, *Şem‘î Şem‘ullâh Şerh-i Mesnevî*, s. 83.

¹¹⁴ Bu bilgiyi ilk defa Şeyda Öztürk ortaya koymuştur, a.g.t., s. 57. Tezde, “el-Kostantîniyye” olarak verilmiş; ancak metinde “el-Kostantîni” şeklindedir, bakınız: Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-Ârifin, Esmâ’u’l-Müellifin, Âsârü’l-Musannifin*, Cilt: II, s. 438

¹¹⁵ Bu eserleri şu şekilde sıralayabiliriz: Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye*; Derviş Mahmud-ı Mesnevîhân, *Sevâkıb-ı Menâkıb*; Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü’t-Tevârihi’l-Mevleviyye*.

¹¹⁶ Derviş Mahmud Dede, Konya’dan İstanbul’a gelince kardeşim dediği Şem‘î ile görüşmüş ve ondan III. Murad’ın Mevlevîliğe olan ilgisini öğrenmiştir. Daha geniş bilgi için bakınız: Derviş Mahmud-ı Mesnevîhân, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 Hk 103, vr. 2b-3b.

neredeysse tamamı onun Mevlevî olduğu konusunda görüş birliği içerisindeydirler.¹¹⁷ Şeyda Öztürk'ün *Mesnevî* şerhine dayanarak ulaştığı sonuç, kendinden sonraki araştırmacılarca kabul görmüştür:

Şem'î Efendi ise Mesnevî Şerhi'nde seyr ü sülûkünü kimden tamamladığına dâir açık bir ifâde kullanmamakla birlikte birçok yerde Hz. Mevlânâ'ya olan bağlılığını dile getirmekte, kendisini Mevlânâ muhibbi ve fukarâsı olarak tanıtmaktadır. Bu ifâdelerin en bâriz olanı VI. cildde yer almaktadır. Nitekim söz konusu cümlelerde Şem'î Efendi, Mevlânâ'nın bir zaman sonra Mesnevî'yi Türkçe şerh edecek kişiye "ehibbâımızdan" lafzıyla işâret ettiğini dile getirmekte ve söz konusu muhibbin kendisi olduğunu belirtmektedir. Aynı cümlenin devâmında Şem'î Efendi, kendisinin Mevlevî olduğunu şu sûretle ifâde etmektedir: "Ol Âsitâne'ye bu kadar nisbet ü intisâb, müsebbib-i saâdet-i dâreyn idügüne hiç sekk ü reyb yokdur". Öte yandan yaşadığı dönemde Mevlânâ muâzırlarından duyduğu rahatsızlığı: "Ve zamanda "şeyh" nâmında bâzi bedbahtlar gördük ki, Hazret-i Mevlânâ'nın (Kaddesallâhu sırrahü'l-azîz) kelâmını halka vâz u nasihat eylerler, vazîfeleri hatırı için, ammâ Hazret-i Pîr'e ve fukarâsına inkârları vardır. Ol ma'kule bed-huyların vücûd-ı nâ-pâkini, Allâh Tebâreke ve Teâlâ sâhife-i rûzgârdan hâk ide âmîn yâ Rabbe'l-âlemîn" cümleleriyle ifâde eden Şem'î Efendi'nin Mevlevîlik dışında kaldığını söylemek mümkün değildir.¹¹⁸

Esrâr Dede, şair ve şârih Şem'î'leri karıştırmasına rağmen *Mesnevî* şerhinin Mevlevîler arasında çok sevildiğini vurgulamıştır. Ona göre bütün diyarlarda okunan bu şerhin, her hücrede birkaç yaprağı bulunmaktadır. Bu ifadelerden Şem'î'nin, Mevlevîler arasında çok sevildiği anlaşılmaktadır:

Mesnevî-i Şerîf'ün elfâz u lügâtını terceme tarzında bir matbû' şerh yazup Allâh Allâh muktezâ-yı intisâb u hulûşları berekâtiyle bir rütbede meşhûr-ı âfâk olmuşdur ki her diyârda nüshası ve belki her hücrede bir kaç varakası bulunmak der-kârdur.¹¹⁹

Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye'nin "Binâ-yı Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd" başlıklı bölümünde Şem'î'nin de adı geçmektedir. Bu bölümde, 1006/1597 yılında Malkoç

¹¹⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, Şem'î'nin Mevlevî olduğunu düşünmemektedir: Âşık ve Hasan Çelebilerin tezkirelerinde, şair Şem'î'nin meyhanelerde düşüp kalktığı yönünde bilgiler vardır. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* adlı eserinde Şem'î hakkında bilgi verirken bu tezkirelerde geçen durumun şârih Şem'î'ye ait olduğunu sanmıştır. Bu nedenle onu eleştirerek muhtemelen bu hayat tarzının olumsuz etkileriyle Mesnevî şerhinde birçok hata yaptığını söylemiştir. Gölpınarlı, eserinde, Mevlevî olduğuna inandığı kişilerin bu özelliklerini belirtmesine rağmen Şem'î'de bu yönde bir bilgi vermemiş; adını da "Dede" ifadesini kullanmadan "Şem'î" olarak yazmıştır. Daha geniş bilgi için bakınız: Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 2. Baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983, s. 143; Şem'î'nin Mevlevî olduğunu düşünen araştırmacıları şu şekilde sıralamak mümkündür: İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullâh", s. 39; Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi*, s. 63; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 139; Abdülkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî*, s.79; Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2009, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, s. 24; Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı Eseri: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, (Doktora Tezi), 2011, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anbilim Dalı, Van, s. 36.

¹¹⁸ Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi*, s. 61-62.

¹¹⁹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı...*, s. 261.

Mehmed Efendi tarafından yaptırılan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin açılışı anlatılmaktadır. Sahih Ahmed Dede'nin anlattıklarına göre açılışta, Mesnevî okunmasının ardından veziriazam Cerrâh Mehmed Paşa, Rum kazaskeri şair Bâkî ve Mevlevîhânenin ilk şeyhi olan Şeyh Ahmed Kemâl Dede ile Şem'î bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşmeye “Bâb-ı Rızâ” ve “Bâb-ı Şeyh Kemâl” tarihleri düşülmüştür. Şem'î'nin, Mevlevîliğin bu önemli merkezinin açılışında bizzat bulunarak devlet erkânı ve Mevlevîhânenin şeyhiyle görüşüp sohbet etmesi, onun Mevlevîler arasındaki önemli ve saygın yerinin göstergesidir:

Yeniçeri Efendisi Mehmed Efendi cenâbı, gazâ mâlından kendi mülk-i menzili üzerine mâh-ı Receb-i şerîf gurresinde yevmü'l-isneyn nevrûz-ı sultânî, vakt-i firûz 7 direk yeni kapısı hâricinde bir hânkâh bünyâd edip, Kemâl Ahmed Dede cenâbı 73 yaşında olup, tekâmînde teşrîf buyurdu. Ve bu sâle gelince, 7 sene civarında vâki' suffede 7 sene halvet-nişîn ve uzlet-güzîn ve ihtiyâr-ı i'tikâf buyurup oturdu. Ve ibtidâ icrâ-yı âyîn ü erkânda kürside va'z-ı kırâat-i Mesnevî-i Şerîf olundu. Sadr-ı âlî vezîr-i a'zâm Cerrâh Mehmed Pâşâ cenâbı ve Rûm kâdı askeri sâhib-i dîvân Abdülbâkî Efendi ve şârih-i şeş mücellid-i Mesnevî Şem'î Efendi cenâbı evvel yevm-i mübâreke de Şeyh Ahmed Kemâl Dede cenâbı ile hem-meclîs ve hem-sohbet olup görüştüler. “Bâb-ı Rızâ” târihidir. “Bâb-ı Şeyh Kemâl” târihidir.¹²⁰

Şem'î'nin müderris olduğu ve Farsça hocalığı yaptığı hem kendi ifadelerinden hem de kaynaklardan net bir şekilde anlaşılmaktadır. Oldukça hacimli Farsça eserleri şerh etmesi şârihin Farsçasının; *Kasîde-i Emâlî*, *Kasîde-i Nûniyye* ve *Şurûtü's-Salât* gibi Arapça eserleri şerh ve tercüme etmesi de Arapçasının çok iyi olduğunun göstergeleridir. Kaynaklardaki bilgileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Atâyî, Şem'î'nin eğitimi ve görevi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Şem'î, iyi bir eğitim almış ve tam yükselecekken uzlet köşesine çekilerek hayatını çocuklar ve önemli kişilerin hizmetinde bulunanları eğiterek devam ettirmiştir. Atâyî, Şem'î'nin eserlerini sıraladıktan sonra bu eserlerin öğrencileri arasında sevilip elden ele dolaştığını söyleyerek şârihin hocalık yaptığını ifade etmiştir:

Şem'-i fikreti ikâd ve cevâhir-i âbdâr-ı ilm ü irfânı intikâd idüp lâyıq-ı menâşib ve müstahîk-i merâtib olmuş iken meşreb-i fenâdan hişşedâr ve pergâr-ı himmetine nokta-i sırr-ı taşavvuf medâr olmağın fâriğ ü âzâde ve dâ'ire-i terk ü tecerrüdde karar-dâde olup ta'lîm-i ebnâ'-i nâs ve huddâm-ı ekâbiri cihet-i ma'âş ve mâye-i mâ-bihi'l-inti'âş kılmışdı. (...) Mesnevî-i Şerîf'e şerhi vardır. Dîvân-ı Hâfîz'ı ve Gülistân ve Bostân'ı Türkî şerh eylemişdür. Tullâbı yanında maqbûl u mütedâvildür.¹²¹

¹²⁰ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 280.

¹²¹ Nev'îzâde Atâyî, *Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakayık*, (Haz. Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları İstanbul 1989, s. 332.

Kâtip Çelebi, *Mantıku't-Tayr* hakkında bilgi verirken Şem'î'nin, bu eseri şerh ettiğini ve seksen yaşında medreseden¹²² emekli olduğunu söylemiştir: “(...) *mevlâ Şem'î bu eseri şerh etti, bu eseri 1005 yılında ölen Tırnakçı Ağa diye tanınan Hasan Ağa'nın isteği üzerine yazdı ve seksen yaşında medreseden emekli oldu.*”¹²³

Şem'î'nin künyesi ve eserleri hakkında bilgi veren Bağdatlı İsmail Paşa, onun müderris olduğunu da söylemiştir: “*Mustafa Çelebi bin Muhammed el-Kostantînî er-Rûmî el-edîb el-haneftî el-müderris*”¹²⁴. Sahih Ahmed Dede, hicrî 974/1566 yılında gerçekleşen olayları anlatırken “*Ve bu sâlde, Şem'î Efendi cenâbı Fârisî-hân olduğu nümâyân oldu*” şeklindeki ifadeyle Şem'î'nin Farsça hocası olduğunu söylemiştir. Artık bir müderris olan Şem'î, öğrencilerinin yararlandığı şerhleri yazmaya da bu tarihten sonra başlamıştır. Nitekim onun ilk eseri olan *Şerh-i Gülistân*, kendisinden Farsça öğrenen Muhammed Çelebi'nin isteği üzerine yazılmıştır. Şârih bu eseri, beş ay süren bir çalışma sonucunda 976/1568'de tamamlamıştır. Şem'î, Farsça hocalığı yaptığını bu eserin sebab-i teşrihinde dile getirmiştir:

(...) *Mâhî-i baġî vü 'inâd hâmi-yi sebîl-i reşâd Hazret-i Pâdişâh-ı 'âlem-penâhuş reşk-i heşt-behişt bâġçelerinüñ debîri melek-ħaşlet-i nîkû*¹²⁵-sirişt Muhammed Çelebi ki niçe zamân **bu ġakîrden fenn-i Fûrsi tahşîl üzre olmuş idi**. Bir gün esnâ-yı muşâhabetde Gülistân'a lisân-ı Türkî ile şerh olunmasını taleb eyledi. Her ne kadar ki 'özü ü bahâne beyân itdüm ġatında maġbûl olmadı. 'Âkıbet ibrâm u ilhâhî¹²⁶ bâ'îş-i ġuşûl-ı merâm olup bi-'avnillâhi'l-meliki'l-'allâm beş ayda bilâ-tesvîd temâm oldu.¹²⁷

Osmanlı Müellifleri'nde şair ve şârih Şem'î'lerin bilgileri birbirine karışmıştır. Eserde, müellifin hem şerhleri sıralanmış hem de şiirlerinden örnekler verilmiştir. Bursalı, Şem'î hakkında bilgi vermeye “*Prizrînli, tedrîs ile ta'ayyüş ider bir merd-i mutasavvîf idi*”¹²⁸ ifadeyle başlamıştır. Bu bilgi muhtemelen şârih Şem'î'ye aittir. Çünkü

¹²² *Kesfî'z-Zunûn*'un Arapça olan asıl metninde Şem'î'nin Semaniye Medresesinden emekli olduğu yazılıdır: شرحه المولى شمعى الفه لا استدعاء حسن اغا المعروف بطر نقجى اغا المتوفى سنة ١٠٠٥ خمس و الف و كان متقاعدا عن المدرسة “ثمانين”, Kâtip Çelebî, *Kesfî'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-funûn*, Cilt: II, İstanbul Maârif Matbaası 1360-62/1941-43, s. 1864.

¹²³ Kâtip Çelebi, *Kesfî'z-Zunûn*, s. 1490.

¹²⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâ'u'l-Müellifîn, Âsâru'l- Musannifîn*, Cilt: II, s. 438

¹²⁵ Tezde “nîġû” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “nîkû” olmalıdır.

¹²⁶ Tezde ve'l- ġâhî” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “u ilhâhî” olmalıdır.

¹²⁷ Seyhan Dündar, *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı*, s. 19.

¹²⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, Cilt: 2, Ankara 2009, s. 258.

kaynaklarda şair Şem'î'nin hayatında hiçbir iş yapmadığı ve şairlikten başka bir mesleğinin olmadığı birçok kez dile getirilmiştir.¹²⁹

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*'de Şem'î'nin ilim öğreten bir zât olduğu bilgisini pekiştirmiştir: “*Müddet-i hayâtını ‘âlem-i tadrîsde geçirmiştir. Şâkirdlerinden pek çoğu mesânid-i ‘âliye-i ‘ilmiyeye nâ’il olmuşlardır.*”¹³⁰

Şem'î'nin eserleri onun hayatı ve yaşadığı yerlere dair önemli ipuçları vermektedir. “*Eserlerini sunduğu kişiler arasında padişahlar, vezirler ve saraya yakın kişiler bulunduğu bakılırsa, Şem'î III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed (1595-1603) dönemlerinin önde gelen bir yazarıdır.*”¹³¹ O, ilk eseri *Şerh-i Gülistân*'ı sonradan saray kâtibi olan Muhammed Çelebi'nin¹³², *Şerh-i Divan-ı Hâfız*'ı Ahmed adlı bir zâtın¹³³ ve *Divan-ı Şâhî* şerhini ise ser-çâvuş-zâdegânından Ahmed bin Muhammed'in¹³⁴ istekleri üzerine hazırlar. Bu çalışmalardan sonra Şem'î, saraya daha yakın kişilere eserlerini sunmaya başlamıştır: *Bahâristân* şerhini Sokollu Mehmed Paşa adına¹³⁵, *Tuhfetü'l-Âşıkîn*'i III. Murad adına¹³⁶, *Şerh-i Pend-i Attâr*'ı da Zeyrek Ağa adına¹³⁷ yazmıştır.

Şem'î, sarayla daima yakın ilişkiler kurmuştur. Padişahı iyi tanıdığı anlaşılan Şem'î, onun hangi tür eserlere ilgisinin olduğundan haberdardır. Zira, Derviş Mahmud, padişahın, Mevlânâ'nın kerametleri ve Mesnevî'nin gizli sırlarını haber veren kitaplara olan ilgisini Şem'î'den duymuştur. Bunun üzerine Derviş Mahmud, *Sevâkıb-ı Menâkıb*'dan bir seçme yaparak padişaha göndermiştir. Çalışmayı inceleyen padişah, Zeyrek Ağa vasıtasıyla Derviş Mahmud'a tercümeyi bitirmesini emretmiştir.¹³⁸

pâdsâh-ı ‘âlem-penâh ve bârgâh-ı murâd-resân sulţân-ı kudret-destgâh halleda’llâhu hîlâfetehu ilâ yevmi’l-intibâh hazretlerinin hazret-i kuţbü’l-‘âşıkîn ve serdârü’l-ma’şûkîn Mevlânâ Celâlü’l-dîn quddise sirruhunun kemâlât u kerâmâtını müş’ir ve Meşnevî-i Şerifinde mahfî olan esrâr-ı ledünnisini muhbir kütüb ü resâ’ile meyl ü

¹²⁹ Şair Şem'î hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Murat Ali Karavelioğlu, *On Altıncı Yüzyıl Şâirlerinden Prizrenli Şem'î'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*, (Doktora Tezi), 2005, Marmara Üniversitesi, İstanbul, s. 29-36.

¹³⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Cilt: 3, s. 170.

¹³¹ İsmail Ünver, “Şem'î Şem'ullâh”, s. 40.

¹³² Seyhan Dünder, *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân*'ı, s. 19

¹³³ Şem'î, *Şerh-i Divan-ı Hâfız*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 19 Hk 1998, vr. 1b-2a.

¹³⁴ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî*, s. 137.

¹³⁵ Şem'î, *Şerh-i Bahâristân*, Manisa İl Halk Ktp., 45 Hk2637 vr. 2a-2b.

¹³⁶ Seyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi*, s. 89.

¹³⁷ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin “Şerh-i Pendnâme”si*, s. 22-23.

¹³⁸ İsmail Ünver “Şem'î Şem'ullâh” başlıklı makalesinde padişahın Derviş Mahmud'a tercümeyi bitirmesi emrini de Şem'î'nin ulaştırdığını söylemiş ancak Derviş Mahmud, *Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb*'da bu emri Zeyrek Ağa'nın getirdiğini söylemektedir. Daha geniş bilgi için bakınız: Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhân, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, 3b.

rağbetleri ziyāde olduğına şārih-i elfāz-ı Mesnevī aḥī-ı ‘azīz-i uhrevī eş-şehīr **Şem ‘ī Efendi şalla’llāhu te’ālā ilā maḳāmi’l-ma’nevīden istimā’ eyleyüp** ‘Abdü’l-vahhāb bin Muhammedü’l-Hemedānīniñ Ahmed-i Eflākī nām mürşidi olan Çelebi Ferīdü’d-dīn el-‘Ārifī ḥazretleriñiñ iltifāt u işāretiyle cem’ eylediği Menākıbü’l-‘Ārifīn nām kitābından intihāb idüp Şevākıb ismi ile müsemma olan kitāb-ı şerīfnde kutbü’l-‘ārifīn Ḥazret-i Mevlānā Celālū’d-dīn ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīzün ba’zı kerāmāt u velāyetlerinden beyān olunup tuḥfe-i āstāne-i sulṫān-ı zamān ve hediyye-i dergāh-ı ḳā’im-maḳām-ı Süleymān ve nāşır-ı ehl-i imān ve mecma’-ı meḳārim ü iḥsān sulṫān ibnü’s-sulṫān Sultān Murād Ḥān-ı kāmrān allāhümme aḥfazahu ilā inḳırāzī’z-zamān āmīn bi-ḥaḳḳi’l-Ḳur’ān yā Rahīm yā Rahmān ḥazret-i Mevlānā’nuñ nām-ı şerīfi şeft’ idiniüp āstān-ı gerdün-nişān-ı şāh-ı İslāma **ıṣāl eylemişdüm** ol mazhar-ı ḥulḳ-ı Ahmedī ve ol mazhar-ı ‘iṣḳ-ı Muhammedī zāhīr-i şerī’at-ı Muştafāvī ve maḥv-i ṫarīḳat-i Mevlevī bu faḳīr-i pūr-taḳşīrūñ ḳuşūr u noḳşānına nazar itmeyüp şān-ı şerīfine lāyık ve şifāt-ı münīfine aḥrā olan ḥüsn-i ḥulḳ-ı laṫīfī muḳteżāsınca iḥsān-ı mālā-nihāye ve in’ām-ı bilā-gāye idüp bu ḥālişu’l-fu’ādi ḥāḳ-i faḳr u mezellelden ref’ idüp ve beyne’l-aḳrān ser-efrāz ve ḳalb-i meḳsūrümüzü dest-i keremle nüvāz buyurdu ḥuşuşān cümle mürüvvet-i pādşāh-ı rub’-i meskūn ebbeda’llāhu devletehu ve eyyede salṫanatuhudan bu iḥsān olmuşdur ki ḥavāşş-ı dergāh-ı ḥümāyundan muḥibbü’l-fuḳarā mürtibü’l-fuzalā eş-şehīr bi-Zeyrek Ağa nām muḳarreb ü maḳbūl bir ḳulına fermān-ı vācibü’l-iz’ānları ile vāḳi’ olup anlar daḥı bu gedā-yı nā-tüvānı ḥuzūr-ı pādşāh-ı rüy-ı zemīnde bi’z-zāt ḥiṫāb-ı müsteṫāb idüp buyurdu ki ey Derviş Maḥmūd-ı Mesnevī-ḥ’ān devletlü vü sa’ādetlü pādşāhumuzun emr-i lāzimü’t-ta’zīmleri budur ki āstāne-i Mevlānā Celālū’d-dīne varup şafā-yı ḥāṫır ile pādşāh-ı ‘ālem-penāh ḥazretleriñiñ devām-ı ‘ömr ü devleti yevmen-fe-yevmen ziyāde ed’iyesini tekrār idüp ve ‘adūlarıñun her birisi ayağında baş u cān teslīm idüp ve pādşāh-ı cihān ve ḥāḳān-ı İrān u Tūrān kemter ḳullarından olup ve zāt-ı şerīf-i ‘ālī-rütbetleri ḥaṫā vü ḥaṫār-ı rüzgārdan berī vü ‘ārī ve ‘ālem-i ma’nāda şadr-nişīn-i aḳṫāb-ı Bārī olup taşarrufāt-ı şūrī vü ma’nevī müşerref-i taḫt u baḫt-ı selāmetde dā’im ü bāḳī ve her ān u sā’ātde teşnegān-ı zülāl-i vişāl-i Ḥaḳḳa sāḳī olmaları bābında rūḫāniyyet-i Mevlānā Celālū’d-dīn’den imdād u istimdād idün ve hem intihāb idüp terceme eylediğün Menākıb-ı Şevākıbı himmet-i merdānla cemī’an lisān-ı Türkīye terceme idüp tamām olduğı zamānda alup pādşāh-ı ‘ālem-penāḥun işigine getirüp yüz sürmeñüz emr-i ḥümāyun-ı sa’ādet-maḳrūnları olmuşdur.¹³⁹

Mesnevī şerhinin Şem ‘ī’nin hayatında önemli bir yeri vardır. Çünkü bu eser, hem Mesnevī’nin tamamının ilk Türkçe şerhidir hem de bu iş için bizzat III. Murad, Şem ‘ī’yi görevlendirmiştir. Mesnevī şerhinin bu iki özelliği, Şem ‘ī’ye haklı bir şöhret kazandırmıştır. Padişahın onu görevlendirmesi, Şem ‘ī’nin şārihliğinin başarısını yansıtmaktadır:

Ve bu sālde, Sultān Selīm Ḥān-ı Sānī merḥūmun oğlu Sultān Murād Ḥān-ı Sālis cenābı Şem ‘ī Efendi cenābına emr-i ḥümāyun buyurdu: Kitāb-ı Mesnevī-i Şerīf’i Türkī lisān üzre şerh edesin! Şem ‘ī Efendi cenābı daḥı emr-i ḥümāyuna itaat edip, Mesnevī-i

¹³⁹ Derviş Mahmud-ı Mesnevīhān, *Sevākıb-ı Menākıb*, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 06 Hk 103, vr. 2b-3b.

*Şerîf'in cild-i evvelin ibtidâsından şerh etmeğe bu sâlde mâh-ı Rabû'l-evvelin guresinde şurû' buyurup Türki lisân üzre 96 sâlinin mâh-ı Rabû'l-âhirin 25. günü tesvîdsiz tamâm eyledi ki, 14 mâhda tekmi'l eyledi.*¹⁴⁰

Şem'î, *Mesnevî* şerhine 995/ 1587 yılında başlamış ve 1001/Şubat 1591 yılına kadar ilk beş cildin şerhini tamamlamıştır. Şârih, bitirdiği bu ciltleri bir araya getirerek Muharrem 1001/Ekim 1591'de III. Murad'a teslim etmiştir. İlk beş ciltten sonra Şem'î, şerhe iki yıla yakın bir süre ara vermiştir. Sahih Ahmed Dede'ye göre bu duruma Şem'î'nin hastalığı sebep olmuştur.¹⁴¹ Şem'î, altıncı cilde başlamak için III. Mehmed'in emrini beklemiştir. Ancak şârihin *Mahzenü'l-Esrâr* şerhinde anlattığına göre kendisinin tekrar görevlendirilmesi pek de kolay olmamıştır. Çünkü zamanın şeyhülislamı Hoca Sa'deddin, bu şerhin tamamlanmaması için çok çaba sarfetmiştir. Bu zor durumda Şem'î'nin en büyük yardımcısı Gazanfer Ağa olmuştur. III. Mehmed, onun gayretleri neticesinde şerhin bitirilmesi için ferman buyurmuştur. Şârih de 1005/1596'da çalışmasını tamamlayarak padişaha sunmuştur:

*Merhûm Sa'düddîn Müftî... bu hakîre Mesnevî-i Şerîf şerhi mukâbelesinde vazîfe ta'yîn olunmak mukarrer oldukda men'ine küllî sa'y u ihtimâm eyledi. Lâkin pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin eşref-i sâhibü'l-hayrât ve sa'âdet-i dâreyn sâhibi kapu ağası Gazanfer Ağa hazretlerinden Hak... râzî olsun... ki bu efkârü'l-verâ Şem'î-i zâ'îfin seksen akçe vazîfesine ve vazîfesünün hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet-makrûn ile asl-ı vakfa ilhâk olunmasına o sebep oldu. Bunlardan gayrı bisyâr ihsânını görmüşüm.*¹⁴²

Şem'î'nin en başta gelen hamisi Gazanfer Ağa'dır. Şârihin her fırsatta kendisinden övgüyle bahsettiği bu şahıs, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde babüssaade ağalığı görevini yürütmüştür. O, Osmanlı tarihinde bu görevi kesintisiz olarak uzun yıllar (1577-1603 yılları arası) sürdüren ilk ve tek babüssaade ağasıdır. Gazanfer Ağa, görevi gereği padişah ile dış dünya arasındaki tek aracı konumunda yer almıştır. Padişahın emirleri idari kadroya onun aracılığıyla iletilmiştir. O, padişahlarla çok yakın ilişkiler kurarak onların yakın danışmanı olmuştur. Sarayda çok kuvvetli bir yer edinen Gazanfer Ağa, padişahların tahta çıkışlarında bile etkili olmuştur.¹⁴³ Şem'î, *Mesnevî* şerhi konusunda yardımlarını gördüğü Gazanfer Ağa'ya bağlılığını hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Son iki eseri olan *Subhatü'l-Ebrâr* ve *Mahzenü'l-Esrâr* şerhlerini ona ithaf etmiştir.

¹⁴⁰ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîh*, s. 277.

¹⁴¹ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîh*, aktaran: Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi*, s. 122-123.

¹⁴² Aktaran İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullâh", s. 42.

¹⁴³ Tommaso Stefani, "16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 225, Yıl: 2012, s. 17.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde 13 yerde Gazanfer Ağa'nın adı geçmektedir. Şârih, okurlardan dua istediği bölümlerde Gazanfer Ağa'nın da adını zikretmiştir. Şem'î, Gazanfer Ağa'nın övgüsüne ayrılan bölümde onun II. Murad ve III. Mehmed dönemlerinin kapıağası ve odabaşısı olduğunu söylemiş; saray sakinlerinin ondan razı olduklarını vurgulamıştır. Bunların devamında ise onun insanlara şefkat ve merhamet göstererek onların muradlarının gerçekleşmesi için çaba sarfettiğini ifade etmiştir:

*Bu evşâf-ı hamîde ile mevşûf ve bu elkâb-ı pesendîde ile ma'rûf, sa'âdet-i dâreyn ve câh u celâl ve 'izz ü iqbâl ve hüsn-i hâl ü hüsn-i me'al şâhibi, şâhib-sa'âdet Ğazanfer Ağa hazretleridir ki Sultân Murâd Hân 'aleyhi'r-rahmeti ve'l-ğufrân hazretlerinin hilâfet ü saltanatı devrinde kapu ağası ve oda başı idi ve (...) Sultân Muhammed Hân hazretlerinin (...) hilâfet ü saltanatı zamânında hem bu iki şerîf mansıb ol behiştî şâhib-sa'âdete müfvevzedür (...) ve sa'âdet ü devlet-penâh-ı sarâyuy sâkinleri andan râzıdurdur. (...) cihân halkına ziyâde şefekat ü merhamet idüp ri'âyet ü murâdlarının huşûline cân u dilden sa'y u ihtimâm idicidir.*¹⁴⁴

*Bizüm pâdşâhimuzuy tâci sultân-ı selâtin ve zât-ı pâki Muhammed'dür (...) anuy kapu ağası Ğazanfer Ağa ahlâk-ı hamîde ile mevşûf bir zât-ı şerîfdür ki 'ulüvv-i kâdr ü 'azm-i şânda Sultân Hüseyin'den hezâr bâr ziyâdedür.*¹⁴⁵

*Şâhib-sa'âdet Ğazanfer Ağa hazretleri gibi ki hayrât şâhibidir ve huzûr-ı şerîflerine varup 'arz-ı hâcet idenleri ihtiyâcdan halâş idüp mesrûr eyler, fütüvvet ü cüvân-merdlik meydânınınuñ şeh-süvâr-ı şâhib-vaqâridur.*¹⁴⁶

Mahzenü'l-Esrâr şerhinde de bu övgüler devam etmiştir. Şem'î, Gazanfer Ağa'nın görevini belirttiikten sonra onun güzel vasıflarını sıralayıp okurlardan hayr dua istemiştir:

*Bu esrâr-ı sübhânî ile memlû vü pür Mahzen-i Esrâr şerhi ki Şem'î-i za'îf, sultân-ı selâtin-i cihân Sultân Muhammed Hân hazretlerinin kapu ağası Ğazanfer Ağa hazretlerinin nâm-ı şerîflerine şerh eylemişdür. Ol sa'âdet-i dâreyn şâhibi şâhibü'l-hayrât rahmet ü keremi bî-pâyân Hudâ-yı 'azze ve celle râzî olup anı habîbi hürmetine cennât-ı na'imde habîbine hem-sâye eylesün (...) cihânda andan kerîmü's-şân mürüvvet ü kerem şâhibi bir şâhib-devlet var idüğü ma'lûm degüldür (...) Hağ sübhânehu ve te'âlâ hazretininüñ hıfz u inâyeti sâyesinde karar idüp âsüde-hâl ü müreffehü'l-bâl olsun (...) Hudâ-yı 'azze ve celle râzî olsun ol kimseden ki bu şerhden müntefi' oldukda zıkr ü vaşf olunan şâhib-sa'âdetün rûhı şerîfi için bir fâtiha okuyup bu Şem'î-i hağîri hem yâd idüp du'â eyleye.*¹⁴⁷

Şem'î'nin ölüm tarihi konusunda da kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Kâtib Çelebi, *Divan-ı Hâfız* şerhinden bahsederken “(...) Mevlâ Şem'î de bu eseri Türkçe şerhetti, bu zât bin yılı civarında ölmüştür(...)” şeklindeki sözleriyle Şem'î'nin 1000/1592 yılı civarında

¹⁴⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, 2a-2b.

¹⁴⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, 24b.

¹⁴⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, 142a.

¹⁴⁷ Şem'î Şem'ullâh, *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 821, vr. 522b-523a.

öldüğü bilgisini vermiştir.¹⁴⁸ Nev'îzâde Atâyî, “(...) *Elf-i kâmil hudûdunda şem‘-i vücûdî püf-zede-i sarsar-ı himâm ve rişte-i ‘ömr-i memdûdî âteş-i harâret-i garîziyye ile tamâm oldu (...)*”¹⁴⁹, Bursalı Mehmet Tahir, “(...) *vefâtı 1000’dedir (...)*” ve Naîmâ, “(...) *Elf-i kâmil hudûdunda rûh-ı pür-fütûhu mele‘-i a‘lâyâ vâsıl oldu (...)*”¹⁵⁰ şeklindeki ifadeleriyle Şem‘î’nin ölüm tarihi olarak 1000/1592 yılını vermişlerdir. J. Von Hammer da aynı döneme işaret ederek, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* adlı eserinde hicrî 11. yüzyılın başında Osmanlı bilginlerinden yedi büyük zâtın vefat ettiğini belirttikten sonra bu müelliflerden dördünün tercümeleri, şerhleri, lügatleri ile Osmanlı, İran ve Arap filolojisine büyük katkılar sağladığını söylemiştir. Bunlar arasında Sûdî ve Şem‘î’nin, Hâfız, Sâ’dî ve Mevlânâ’nın eserlerini Türkçeye çevirdiklerini söylemiştir.¹⁵¹ Bruijn ise Şem‘î’nin, son eseri *Miftâh-ı Fütûhât*’ı¹⁵² 1012/1603-04’te yazdığını belirterek onun 1000/1591-2 ve 1005/1596-7 olarak gösterilen ölüm tarihinin yanlış olduğunu söylemiştir.¹⁵³

Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevî* şerhi üzerine yaptığı incelemede Şem‘î’nin ölüm tarihi konusunda aşağıda verdiği bilgilerle yanlışlığı düzeltmiş; ancak daha önce de belirttiğimiz gibi ölüm tarihinin dışındaki bilgileri o da karıştırmıştır:

*Son cild olan altıncı cildin dibâcesindeyse şerhin 995 rebülevvelinin ilk günlerinde (1587) başlayıp 1002 muharreminin sonlarında (1593) beşinci cildi bitirdiğini, fakat Murad’ın ölümü üzerine altıncı cildi Mehmed III. adına şerhettiğini bildirir ve altıncı cildin şerhine saray kapıağası Gazanfer Ağa’nın sebep olduğunu söyler ki buna nazaran altıncı cilde 1009’da başlamıştır ve tabii ölümü de bu yıldan sonradır ve 1000 tarihinde öldüğü hakkındaki rivayet yanlıştır.*¹⁵⁴

Ahmed Dede, Şem‘î’nin ölüm tarihi konusunda en doğru tespiti yapan kişidir. O, Şem‘î’nin 1010 yılının sonunda vefat ettiğini söylemiş ve mezarının yerini de detaylı bir şekilde tarif etmiştir: “*Üsküdâr’da Ayazma’nın üst yanında Rûm Mehmed Pâşâ Câmi‘-i Şerîfi’nden İmrahor’a gidecek sokakta bir ev dúnuna defn olunup, yola pencere konu.*

¹⁴⁸ Kâtib Çelebi, *Keşfü’z-Zunûn*, s. 646.

¹⁴⁹ Nev’îzâde Atâyî, *Hadaiku’l-Hakaik...*, s. 332.

¹⁵⁰ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na’îmâ*, (Haz.: Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 55.

¹⁵¹ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.: Mustafa Gencer, Dündar Alikılıç, Abdüllatif Armağan, İrfan Bülbül), İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, Cilt: 2, İstanbul 2007, s. 223.

¹⁵² Bruijn’in, Şem‘î’nin eserleri arasında gösterdiği *Miftâh-ı Fütûhât*, aslında 16. asır şairlerinden Hakanî Mehmed Bey’e aittir. Bu konuda daha geniş bilgi için “Şem‘î’ye İsnat Edilen Eserler” başlıklı bölüme bakınız.

¹⁵³ J.T.P.DE Bruijn, “Shem‘î”, *The Encyclopedia of Islam*, s. 415.

¹⁵⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, 2. Baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983, s. 143.

Merkadı evden ifrâz olundu.”¹⁵⁵ Bu bilgiyi Bursalı Mehmed Tahir aynen vermiştir.¹⁵⁶ Şeyda Öztürk’ün tespitlerine göre Ahmed Dede’nin tarif ettiği yerde bir türbe bulunmaktadır. Üsküdar Belediyesi oraya “**Şair Şem’î Şem’ullâh Efendi Türbesi**” adını vermiştir. Türbede 1000/1591-92 tarihli bir de kitabe bulunmaktadır. Öztürk, bu tarihin şârih Şem’î’nin ölüm tarihine daha yakın olduğunu söyleyerek türbenin şârih Şem’î’ye ait olma ihtimalinin çok güçlü olduğunu vurgulamıştır.¹⁵⁷ Kanaatimizce mezarın yeri konusunda Sahih Ahmed Dede’ye itimat edilmelidir. Çünkü şair Şem’î’nin mezarı İstanbul’da Şeyh Vefa Camii’nin haziresindedir.¹⁵⁸ Kitabedeki 1000/1591-92 tarihi birçok kaynakta şârih Şem’î’nin ölüm tarihi olarak kaydedilmiştir. Kitabe hazırlanırken de muhtemelen bu yanlış bilgidен yararlanılmıştır.

Kaynaklardaki bilgilerin yanı sıra Şem’î’nin eserlerinin bitiş tarihleri de onun ölüm tarihi konusunda bazı çıkarımlarda bulunmayı mümkün kılmaktadır. Örneğin üzerinde çalıştığımız ve 21 Safer 1009/1 Eylül 1600 tarihinde tamamlanan *Subhatü’l-Ebrâr* şerhinde Şem’î yaşlılıktan yakınmaktadır: “*bî-çâre hakîr ü pür-takşîr Şem’î hem za’îf ü nâ-tüvân pîr oldı, habîbüñ Muḥammed Muṣtafâ’nuñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem habîbiyyeti ve ‘izzeti hakkıçün anı ‘azâb u düzahdan berî idüp dîdâr-ı şerîfünle şâd u mesrûr eyle.*”¹⁵⁹

İsmail Ünver’in¹⁶⁰ de belirttiği gibi *Mahzenü’l-Esrâr* şerhinin 1011/1602’de bitmesi ve Şem’î’nin bu eserde de yaşlılıktan yakınmasına bakılırsa onun 1011/1602’den sonra öldüğü söylenebilir.

2.2. Eserleri¹⁶¹

Şem’î, telif, tercüme ve şerh olmak üzere üç farklı alanda eser vermiş velûd bir zâttır. 976/1568’de tamamladığı ilk eseri *Şerh-i Gülistân*’la son eseri olan ve 1011/1603’te tamamlanan *Mahzenü’l-Esrâr* arasındaki 35 yıllık sürede biri telif, on biri şerh üçü de tercüme olmak üzere toplam on altı eser yazmıştır. Aralarında *Mesnevî* gibi hacimli

¹⁵⁵ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü’t-Tevârih...*, s. 282.

¹⁵⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 258.

¹⁵⁷ Şeyda Öztürk, *Şem’î’nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi*, s. 64.

¹⁵⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Murat A. Karavelioğlu, “Klâsik Türk Edebiyatında Şem’î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem’î”, s. 75.

¹⁵⁹ Şem’î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, 158a.

¹⁶⁰ İsmail Ünver, “Sem’î Şem’ullâh”, s. 40.

¹⁶¹ Eserlerin nüshaları belirlenirken öncelikle Şem’î’nin eserleri üzerine yapılan tezlerden yararlanılmış, ayrıca tarafımızca kütüphane katalogları taranarak söz konusu tezlerde yer almayan nüshalar da listeye eklenmiştir.

eserlerin de bulunduğu göz önüne alınırsa onun ne kadar üretken bir şahıs olduğu daha net anlaşılabilir.

2.2.1. Telif Eserleri

2.2.1.1. Tuhfetü'l-Âşıkîn

Mensur bir eser olan *Tuhfetü'l-Âşıkîn*, Şem'î'nin tek telif eseridir. Eserde tasavvufun önemli konuları sade bir dille ele alınıp herkesin anlayabileceği şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. *Tuhfetü'l-Âşıkîn*'in başında münâcât ve na't bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerden sonra eserin ithaf edildiği III. Murad'ın övgüsüne geçilmiştir. Şem'î, padişahı uzun bir şekilde övdükten sonra “*hāk-i pāy-ı kimyā haşletlerine yüz sürmege vesîle ve türāb-ı kadem-i ekber-i hāşiyetlerine mülākî olmağa vāsıta mülāhaza olunup*”¹⁶² ifadeleriyle bu eseri, padişahla tanışmaya vesile olması için yazdığını söylemiştir.

Şem'î; “*küstāhāne bu cerīde-i müşevveşü'l-erķām ve risāle-i müteğāyirü'l-aķlām 'alā tārīķati't-taşavvuf icmāl vechi ile otuz bâb üzre tahrīr olunup tuhf-e-i meclis-i ğıbţat-nümā ve hediyye-i mahfel-i nuşret-gezā olmağın Tuhfetü'l- 'aşıkîn diyü tesmiye olındı*”¹⁶³

sözleriyle eserini otuz bâb üzere yazıp adını da *Tuhfetü'l-Âşıkîn* koyduğunu belirttiikten sonra bu bâbların başlıklarını şu şekilde sıralamıştır: 1. Akl, 2. İlm, 3. İman-İslam-Sıdk-Kızb-Gıybet-Hıfz-ı Lisan, 4. Ma'rifet-Arif, 5. Niyyet-Edîb, 6. Mev'iza-Nasihat, 7. Zühd-Vera', 8. Muhabbet-Aşk-Şevk-Vecd-Üns-Kurb-İ'tibar, 9. Tahâret-Salavât, 10. Zekat-Sadaka, 11. Savm-Cu'-Riyâzet, 12. Hac-Umre-Huccâc, 13. Cihad-Mücâhede-Sâhid-Mükâşefe, 14. Cûd-Buhl, 15. Hilm-Afv, 16. Gazab-Hayâ, 17. Havf-Recâ, 18. Tevbe-Tâ'ib, 19. İnâbet-İstıfâr, 20. Fakr-Gınâ-Fütüvvet, 21. Teslim-Rızâ-Vefâ-Ubûdiyyet-Tâ'at-Ma'siyet, 22. İhlas-Riyâ, 23. Nefs-Rûh, 24. Uzlet-Halvet, 25. Evliyâ-Kerâmet, 26. Tekebbür-Tevekkül-Tevâzu, 27. Sabr-Sükr-Hamd-Kanâat, 28. İstikamet-Emr-i Ma'rûf-Nehy-i Münker, 29. Âfiyet-Belâ, 30. Adl-Zulm.¹⁶⁴

Tuhfetü'l-Âşıkîn'deki bâblar belli bir şablona göre işlenmiştir. Buna göre: “*Evvelki bâb 'aķl beyānındadır. Erbāb-ı 'uķûl ve aşhāb-ı nuķûl, takrīr-i kelām ve teybīz-i merām idüp dımişlerdür ki 'aķl bir cevher-i müzeyyādur*”, “*Yigirmi tokuzuncı bâb 'āfiyet ve belâ*

¹⁶² Şem'î, *Tuhfetü'l-Âşıkîn*, Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135, vr. 4b.

¹⁶³ Şem'î, *Tuhfetü'l-Âşıkîn*, Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135, vr. 4b.

¹⁶⁴ Şem'î, *Tuhfetü'l-Âşıkîn*, Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135, vr. 5a-5b. Şeyda Öztürk, tezinde, bu eser hakkında bilgi verirken 1, 2, 3, 15, 16, 17, 18, 19, 20 ve 21. bâbların başlıklarını karıştırmış ve yanlış vermiştir. Doğrusu yukarıdaki şekildedir. Bakınız: Şeyda Öztürk, a.g.t., s. 89-90.

beyânındadır. Ehl-i 'irfândan ba'zısı dimişler kim 'āfiyet belâsuz nefesdür, cefâsuz şâhibdür, 'inâsuz rızkdur, riyâsuz 'ilmdür” şeklinde ele alınan konu hakkında öncelikle akıl ve irfan sahiplerinin tanımlamaları verilmiştir. Sonrasında İslam tarihinden alınmış küçük anekdotlardan, tasavvufî eserlerden, âyetlerden ve hadislerden örnekler verilerek ele alınan konunun insan için taşıdığı önem açıklanmıştır. Şem'î, açıklamalarını yaparken oldukça sade bir dil kullanarak nasihat özelliği gösteren bilgiler vermiştir. Müellif, zaman zaman tıp, astronomi, mantık ve felsefe gibi bilim dallarından da yararlanmayı ihmal etmemiştir. Şerhlerinde birçok örnek beyit kullanan Şem'î, bu eserinde de şerhlerindeki kadar olmasa da şiir parçalarından yararlanmıştır. Açıklamalardan sonra bazı bâblarda bir de kısa hikâyeye yer verilmiştir. Hatime bölümünde ise eserin hicrî 986 Ramazan ayının sonunda (Kasım/1578) tamamlandığı söylenmiştir.¹⁶⁵

Tuhfetü'l-Âşkîn'in muhtevasına bakarak Şem'î'nin geniş bir bilgi birikimine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak burada dikkati çeken asıl özellik müellifin oldukça karmaşık olan konuları herkesin anlayabileceği bir seviyede anlatabilme yeteneğine sahip olmasıdır.

Şem'î, neredeyse bütün eserlerinin girişinde belirttiği gibi hayatını halkı bilgilendirmeye adanmış bir zâttır. Telif bir eser olan *Tuhfetü'l-Âşkîn* de hem dili hem de muhtevasıyla bu duruma iyi bir örnektir.

2.2.1.1.1. Tuhfetü'l-Âşkîn'in Nüshaları

1. Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1135: 82 varak 18 satır.
2. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3993: 18b-47a varakları arasında bulunup her varak 21 satırdır. Talik hatla yazılmıştır.

2.2.2. Şerhleri¹⁶⁶

2.2.2.1. Şerh-i Gülistân

Sa'dî-i Şirâzî'nin 656/1258'de Salgurlu hükümdarı adına kaleme aldığı *Gülistân*, dibâce haricinde sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu sekiz bölümde günlük hayatta karşılaşılabilecek olaylarla ilgili nasihatlerden oluşan 182 hikâyeye vardır. Sa'dî, mensur

¹⁶⁵ Şem'î, *Tuhfetü'l-Âşkîn*, Süleymâniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135, vr. 82b.

¹⁶⁶ Şerhler, bitiş tarihlerine göre sıralanmıştır.

olarak yazdığı bu hikâyelerin içerisinde zaman zaman Arapça ve Farsça beyitlere de yer vermiştir. *Gülistân*, sadece İran edebiyatında değil, bütün dünya edebiyatlarında etkili olmuş, birçok dilde tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Bu eseri, Türk edebiyatında ilk defa 793/1391’de Seyf-i Sarayî Kıpçak Türkçesine, sonrasında 800/1397’de Sobicâbî Çağatay Türkçesine çevirmiştir. Bu iki çevirinin haricinde *Gülistân*’ın Türk edebiyatında 17 çevirisi daha yapılmıştır: **Terceme-i Gülistan** (Mahmud b. Kâdî-i Manyas, II. Murâd dönemi âlimlerinden), **Terceme-i Manzûme-i Gülistân Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân** (Za’îfi ö. 964/1557), **Kitâb-ı Gülzâr der-Nazîre-i Gülistân-ı Şükûfezâr** (Tosyalı Mecîdî ö. 973/1565-66), **Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih** (Pîr Mehmed b. Nûredin Za’îfi), **Gül-i Handân Terceme-i Gülistân** (Şeyhülislâm Es’ad Mehmed ö. 1034/1625), **Gül-efşân** (Muhammed Sâmi ö. 1146/1733-34), **Terceme-i Gülistân** (Babadağî İbrâhim Efendi ö. 18. yy.ın ikinci yarısı), **Mülistân** (Kayserili Mehmed Sa’îd Efendi ö. 1257/1841-42), **Tercüme-i Gülistân-ı Sa’dî** (Ahmed Sâ’ib Bey ö. 1918-19 ve İzzet ö. ?), **Zübde-i Gülistân** (Osman Faik), **Ezher-i Gülistân** (Üsküdarlı Sâfi ö. 1901), **Zübde-i Gülistân** (Tayyâr b. Ahmed Sâlim ö. ?), **Gülistân** (Kilisli Rifat Bilge), **Gülsuyu** (Niğdeli Hakkı Eroğlu), **Gülistân** (Hikmet İlaydın), **Gülistân** (Yakup Kenan Necefzâde), **Fihrist-i Gülistân-ı Sa’dî (?)**. *Gülistân*’ın birçok şerhi de yapılmıştır: Şem’î, Sûdî (öl. 1009/1600), Hüseyin Çelebi (öl. 1012/1603), Hevâyî (öl. 1017/1608) ve Kâfi (öl. 1125/1616) *Gülistân*’ın tamamını Türkçe; Mevlânâ Ya’kûb bin Seyyid ‘Ali (öl. 931/1524) ve Sürûfî Mustafa bin Şa’bân (öl. 969/1651) ise Arapça olarak şerh etmişlerdir. Nev’îzâde Atâyî’nin belirttiğine göre Aysî Muhammed Efendi (öl. 1060/1650) *Gülistân*’ı Farsça olarak şerh etmiştir; ancak bu eserin elimizde herhangi bir nüshası bulunmamaktadır.¹⁶⁷ Kânî (öl. ?), Lâmi’î Çelebî (öl. 928/1521), Muhammed bin İbrahim Telli, Pîr Hamdî (öl. ?), Safvet (öl. 17. yüzyılın başları) ve Rüşdî (öl. 16. yüzyılın sonu) ise *Gülistân*’ın dibâcesini şerh etmişlerdir.¹⁶⁸

Şerh-i Gülistân, Şem’î’nin ilk eseridir. O, eserini bir zamanlar kendisinden Farsça okuyan ve sonra sarayda debîr¹⁶⁹ olarak görev yapan Muhammed Çelebi’nin isteği üzerine 976/1568 yılında yazmıştır. *Gülistân* şerhi beş ayda tamamlanmıştır. Sekiz babdan oluşan bu eser, Şem’î’nin şerhleri arasında nüsha sayısı en çok olandır. Şârih “(...) *Lîkin fakîr iki*

¹⁶⁷ Ozan Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî...*, s. 22-31.

¹⁶⁸ Şükrü Baştürk, “Rüşdî’nin Şerh-i Dibâce-i Gülistân’ında XVI. Yüzyıl Türkçesinin Söz Varlığı”, *Turkish Studies*, Volume 4/6, Fall 2009, s. 29-30.

¹⁶⁹ Debîr, kâtiplik ve münşilik görevine verilen addır. Sadi S. Kucur, “Debîr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 9, s. 63.

yüzden ziyāde *Gülistân gördüm*” şeklindeki ifadesiyle şerhini yaparken 200’den fazla nüshadan yararlandığını söylemiştir. Açıklamalı tercüme olarak da ifade edilebilecek şerh usulü *Şerh-i Gülistân*’dan başlamak üzere Şem‘î’nin bütün eserlerinde hiç değişiklik yapılmadan uygulanmıştır. Bu eserde şârihin yeterli açıklama yapmaması, devrik ve yarım kalan cümlelerin çok olması metnin anlaşılabilirliğini zorlaştırmıştır. Şem‘î, yeri geldikçe şerhinde, *Gülistân*’ı daha önce şerh eden Lâmi Çelebi’nin hatalarını göstermiştir.¹⁷⁰

Şem‘î, bu şerhi sebebiyle bazı eleştiriler almıştır. Sûdî, onu, çevirme hatalarından doğan eksik veya kusurlu ifadeler, farklı nüshaların değerlendirilmesiyle ilgili hatalar ve gramerle ilgili konularda¹⁷¹; Hüseyin Çelebi ise beyitleri yanlış anladığı için eleştirmiştir.¹⁷² *Şerh-i Gülistân* üzerine bir yüksek lisans tezi yapılmıştır.¹⁷³

2.2.2.1.1. Şerh-i Gülistân’ın Nüshaları

Seyhan Dünder, *Şerh-i Gülistân* üzerine hazırladığı yüksek lisans tezinde eserin **66**¹⁷⁴ nüshasını tespit etmiştir. Şeyda Öztürk ise kendi çalışmasında bu sayıyı **105**’e¹⁷⁵ çıkarmıştır. Biz de yaptığımız katalog taramasında, eserin **33** yeni nüshasını daha tespit ettik. Böylelikle toplam nüsha sayısı **138**’e çıkmıştır. Yeni tespit edilen nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Antalya–Tekelioglu 740: 205×150-180×110 mm. ebadında, 92 varak 25 satır, nestalik hat, sonu eksik. Sırtı siyah, defeleri açık kahverengi meşin, şirazesi dağınık bir cildi vardır. Söz başları ve keşideleri kırmızı mürekkepledir. Kurt yeniklidir. 2 yaprak noksandır.
2. Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbi 1759: 200x140-150x75 mm. ebadında, 254 varak 21 satır, talik hat, İbrahim b. Abdullah tarafından 1091’de istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbi 1683: 212x150 mm. ebadında, 244 varak 17 satır, nesih hat, İbrâhim b. Abdullah tarafından 1092/1681’de istinsah edilmiştir.
4. Süleymaniye Ktp. Çelebi Abdullah 312: 200x130-150x190 mm. ebadında, 23 satır 232 varak, talik hat, 1057’de Selim b. Mehmet tarafından istinsah edilmiştir.

¹⁷⁰ Seyhan Dünder, *Şem‘î Şem‘ullâh’ın Şerh-i Gülistân’ı*, s. 19-24.

¹⁷¹ Ozan Yılmaz, a.g.t., s. 29.

¹⁷² Ozan Yılmaz, “Bir Münekkit Var Şarihten İçeri” Türk Şerh Edebiyatı’nda ‘Reddiye’ Geleneği ve Sudî-i Bosnevî Örneği”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7, s. 108-109.

¹⁷³ Seyhan Dünder, *Şem‘î Şem‘ullâh’ın Şerh-i Gülistân’ı*, (Yüksek Lisans Tezi), 1998, Ege Üniversitesi, İzmir.

¹⁷⁴ Seyhan Dünder, a.g.t., s. 25-55.

¹⁷⁵ Şeyda Öztürk, *Şem‘î’nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 70-76.

5. Süleymaniye Ktp. Dârü'l-Mesnevî 443: 198×138-154×75 mm. ebadında, 210 varak 21 satır, talik hat.
6. Süleymaniye Ktp. Denizli 381: 200×130-170×70 mm. ebadında, 191 varak 25 satır, talik hat, Ali Filibeî tarafından 1086'da istinsah edilmiştir.
7. Süleymaniye Ktp. Fatih 3987:2340×1706, 19 satır, 132 varak olup 1032/1622 yılında istinsah edilmiştir.
8. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 5100: 210×148-143×89 mm. ebadında, 247 varak 19 satır, talik hat, İbrahim b. Mehmet tarafından istinsah edilmiştir.
9. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 5111: 201×123-128×67 mm. ebadında, 240 varak 19 satır, talik hat, Abdi b. Hüsâm el- Germiyân tarafından 1029 yılında istinsah edilmiştir.
10. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 5115: 194×115-165×65 mm. ebadında, 214 varak 23 satır, nesih hat.
11. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3771: 184×123-130×70 mm. ebadında, 23 satır, sondan eksik.
12. Süleymaniye Ktp. Hafid Efendi 309: 195×132-157×70 mm. ebadında, 64a-98b arası, 23 satır, *Saâdetnâme* ile birlikte 64a-98b arası, sonu eksik.
13. Süleymaniye Ktp. Halet Efendi 709: 200×140-140×75 mm. ebadında, 112 varak 19 satır, talik hat, 1031'de Hamza el-Fenârî tarafından istinsah edilmiştir.
14. Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi 603: 208×148-130×83 mm. ebadında, 241 varak 17 satır, nesih hat, Mustafa b. Receb tarafından istinsah edilmiştir.
15. Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi 610: 206×151-170×117 mm. ebadında, 169 varak 21 satır, muhtelif hattır.
16. Süleymaniye Ktp. İzmir 0560: 215×155-175×100 mm. ebadında, 173 varak 19 satır, nesih hat, Ali b. Seyyid Mustafa tarafından 1183'de istinsah edilmiştir.
17. Süleymaniye Ktp. İzmir 562: 205×140-145×90 mm. ebadında, 268 varak 14 satır, Derviş Hasan el-Mevlevî tarafından 1040'ta istinsah edilmiştir.
18. Süleymaniye Ktp. Lâleli 1838: 203×145-157×100 mm. ebadında, 158 varak 21 satır, 1023/1614'de istinsah edilmiştir.
19. Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa 429: 270×160-200×100 mm. ebadında, 168 varak, 23 satır, Müstensih Mustafa Âlemşah tarafından 1008/1599'da istinsah edilmiştir.
20. Süleymaniye Ktp. Pertevniyal 780: 206×143-125×70. 346 varak, 15 satır, divânî hat, Münirzâde Abdulgâfur Efendi tarafından 1028 yılında istinsah edilmiştir.

21. Süleymaniye Ktp. Reisülküttab 842: 203×108-160×62 mm. ebadında, 188varak 23 satır, talik hat, Hüseyin b. Mehmed tarafından 999'da istinsah edilmiştir.
22. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 2881: 143×90-200×150 mm. ebadında, 239+2 varak 21 satır, nesih hat, Muhammed b. İbrâhim tarafından 993/1585'de istinsah edilmiştir.
23. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 3977: 165x 95-221x 153 mm. ebadında, 200 varak 18 satır, Mehmed b. Mahmud tarafından 1101'de istinsah edilmiştir.
24. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 4075: 200x 140-150x75 mm. ebadında, 230 varak 21 satır, nesih hat, 993'de istinsah edilmiştir.
- 25. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 425: 212×135-158×81 mm. ebadında, 120 varak 20 satır, talik hat, istinsah tarihi: 1005.**
- 26. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 1278: 300×196-?×115 mm. ebadında, 205 varak 17 satır, talik hat.**
- 27. Süleymaniye Ktp. Serez 2555: 205×127-140×70 mm. ebadında, 188 varak 21 satır, talik hat, istinsah tarihi: 1018.**
- 28. Süleymaniye Ktp. Serez 2554: 207×143-142×69 mm. ebadında, 221 varak 19 satır, talik hat, müstensihî: Hüseyin el-Vardârî.**
- 29. Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 4046: 250 varak 17 satır, talik hat.**
- 30. Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 4047: 207 varak 21 satır, nesih hat.**
- 31. Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 4048: 186 varak 22 satır, talik hat.**
- 32. Süleymaniye Ktp. Hacı Selim Ağa 969: 210×143-135×67 mm. ebadında, 296 varak 19 satır, talik hat, istinsah tarihi: 1026.**
- 33. Süleymaniye Ktp. Kemankeş 480: 203×137-150×75 mm. ebadında, 193 varak 23 satır.**
- 34. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 4599: 210×150-145×93 mm. ebadında, 223 varak 20 satır, nesih hat, istinsah tarihi: 1040.**
- 35. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 6631: 245×150-170×80 mm. ebadında, 1+255 varak 21 satır, talik hat, istinsah tarihi: 978.**
- 36. Süleymaniye Ktp. İbni Mirza 160: 207×135-165×95 mm. ebadında, 338 varak 17 satır, talik hat.**
- 37. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 7263: 200×146-155×101 mm. ebadında, 140+1 varak 23 satır, nesih hat.**

38. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 7545: 198×?-?×65 mm. ebadında, 292 varak 19 satır, talik hat.
39. Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B5559: 225×135-140×65 mm. ebadında, 375 varak 17 satır.
40. Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B5560: 190×130-160×95 mm. ebadında, 76 varak 25 satır, Derviş Ahmed b. Osman tarafından 1107'de istinsah edilmiştir.
41. Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B5442: 200×150-150×60 mm. ebadında, 238 varak 17 satır, talik hat.
42. Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B5545: 210×145-150×85 mm. ebadında, 238 varak 17 satır, talik hat.
43. Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B10457: 20×15-15×9 cm. ebadında, 187 varak 189 satır, Süleyman b. Derviş tarafından 1065'te istinsah edilmiştir.
44. Âtîf Efendi Ktp. 2187: 247 varak, talik hat
45. Âtîf Efendi Ktp. 2186: 198 varak, müstensihî: Abdullah Seyhzâde, talik hat.
46. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 5760
47. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 3060: Küçük boy meşin cilt, 196 varak 21 satır, 1041'de istinsah edilmiştir.
48. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 721
49. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 572
50. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 1009
51. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 47
52. Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B5467: 205×135-135×65 mm. ebadında, 307 varak 17 satır, nesih hat, 997'de istinsah edilmiştir.
53. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddîn Ef. 3808: 76 varak, İbrahim Bitlisî tarafından 1132'de istinsah edilmiştir.
54. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye 218: 114 varak, müst. Ahmet el-Boluvî.
55. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet 240: 101 varak.
56. Süleymaniye Ktp. Tercüman 44: 230x140-164×68 mm. ebadında, 177 varak 21 satır, nesih hat.
57. İstanbul Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları 461: 205x140-150x75 mm. ebadında, 246 varak, 21 satır, talik hat.

58. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları K.930: 202x145 mm. ebadında, kahverengi deri cilt, 296 varak 27 satır, talik hat.
59. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları E.H. 1645: 195x120 mm. ebadında, 195 varak 23 satır, talik hat.
60. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları R. 1911: 195x140 mm. ebadında, 258 varak, 19 satır, nestalik hat.
61. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Y. 4015: 210-120 mm. ebadında, 114 varak 19 satır, miklebli, kahverengi deri cilt, talik hat.
62. Türk Dil Kur. Ktp. A 153: 245x152-195x96 mm. ebadında, 147 varak 29 satır, istinsah tarihi: 1018/1609.
63. Ankara Milli Ktp. Yz. A. 6549: 205x150-160x82 mm. ebadında, 261 varak 19 satır, nestalik hat.
64. Ankara Milli Ktp. Yz. A 3452: 200x127-68x75 mm. ebadında, 232 varak, 21 satır, talik hat. Müstensih: Ramazan b. İlyas.
65. Ankara Milli Ktp. Yz. A 1462/4: 220x155-165x120 mm. ebadında, 50a.-79b, 17 satır, nesih hat.
- 66. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz 9492: I+217, satır numaraları karışık, talik, talik kırması, nesih kırması hatları kullanılmıştır. 1b'de fihrist vardır. Sırtı koyu kahverengi meşin, üzeri kırmızı pandizot kaplı mukavva cilt, abadî kâğıt.**
- 67. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz 9473: 205x130-165-70 mm. ebadında, 244 varak, 21 satır, salbek şemseli, miklebli koyu vişne rengi meşin cilt, nestalik hat, filigranlı kâğıt. Müstensih: Osman b. Hareddin. İstinsah tarihi: 998 (1589).**
68. Ankara Milli Ktp. Cebeci İl Halk Ktp. 06 Ceb 338: 280x170-235x115 mm. ebadında, 189 varak 19 satır, talik hat. Sırtı bordo deri işlemeli renkli lake cild. Yıldız işlemeli irankâri mihrabiye cetveller kırmızı, mavi yıldızlı. Söz üstleri kırmızıyla çizili. Söz başları kırmızı Mahmud Dede'nin mührü Seyyid Hüsnü'ye ait temellük mührü var. Aduhu Ahmed'e ait mühür vardır.
69. Ankara Milli Ktp. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl H. Ktp. 03 Gedik 17765: 206 varak, istinsah tarihi 1027 (1617).
70. Ankara Milli Ktp. Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 06 Hk 4464: 197x121-142x64 mm. ebadında, 304 varak 20 satır.

71. Ankara Milli Ktp. Adnan Ötüken İl H. Ktp 4719: 110x143-131x78 mm. ebadında, 191 varak 24 satır, nestalik hat.
72. Ankara Milli Ktp. Ordu İl Halk Ktp. 52 Hk 1310: 202x?-137x57 mm. ebadında, 185 varak 21 satır, talik hat. Söz başları ve metin üstleri kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Kırmızı kâğıt kaplı bir cildi vardır. İstinsah tarihi: 1092/1681.
73. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmalar 1473: 200x135 mm. ebadında, 218 varak 19 satır, talik hat, istinsah tarihi: 1033.
- 74. Selimiye Yazma Eser Ktp. 22 Sel 2147:**
75. Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. 4921: 160 varak, 17 satır, talik hat.
76. Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. 1633: 185x130-155x87 mm. ebadında, eserin başı eksiktir, 1b-62a arası, 21 satır, talik hat.
- 77. Konya Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları 7015: 210x145-155x102 mm. ebadında, 156 varak, 20 satır, mıkleb siz, tamir görmüş, meşin cilt, rika hat, filigranlı, aharlı, koyu samanî kâğıt.**
78. Konya Koyunoğlu Müzesi ve Ktp. Türkçe Yazmaları 11248: 85 varak 27 satır, talik hat.
79. Konya İl Halk Ktp. 383: 270x105-210x65 mm. ebadında, 73 varak 23 satır, nesih kırması hat.
80. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. 383: 270x105-210x65 mm. ebadında, zencirekli, şemseli, bordo meşin kaplı, şirazesini kısmen dağınık mukavva cilt, 73 varak 23 satır, nesih kırması hat.
81. Kayseri Raşid Efendi Ktp. 1404: 204x144-155x80 mm. ebadında, 200 varak 21 satır, baş kısmından bir sayfa eksik.
82. Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk. Ktp. 383: 150 varak, istinsah tarihi: 1030.
83. Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp. 0845: 219 varak, istinsah tarihi: 1003.
84. Afyon Gedik Paşa İl Halk Ktp. 18226: 284 varak.
85. Burdur İl Halk Ktp. 1787: 227x135-150x80 mm. ebadında, 211 varak 21 satır, talik hat.
- 86. Burdur İl Halk Ktp. 15 Hk 76/2: 21b-77a varak.**
87. Kastamonu İl Halk Ktp. 2498/4: 190x115-160x80 mm. ebadında, 83b-92 arası, 21 satır, talik hat, sonu eksiktir.
- 88. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 1060: 208x135-150x75 mm. ebadında, 229 varak, 21 satır, zencirekli, tam kahverengi meşin cilt, cetvelleri ve metin**

- kırmızı cilt, talik kırmısı hat, su yolu filigranlı. Müstensih: Fethulla b. Fethulla Konevî. İstinsah tarihi: 1038 (1628).**
89. Samsun Gazi Ü. Ktp. 108: 200x0150 mm. ebadında, 102 varak 21 satır, talik hat.
90. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 611: 200x155-140x100 mm. ebadında, 137 varak 13 satır, nesih hat. Sağ deffe kopmuş, şemseli, formalar dağınık, kahverengi meşin bir cildi vardır. Bölüm başları ve cetveller kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. İstinsah tarihi: 953 (1545).
91. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 1266: 280x185-205x120 mm. ebadında, 206 varak. Her sayfada 17 satır, talik hat. Çaharkuşe kahverengi meşin, kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Mustafa Tevfik bağışdır. İstinsah tarihi: 1228 (1812).
92. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 1339: 210x145-170x90 mm. ebadında, 237 varak. Her sayfada 23 satır, talik hat. Çaharkuşe kahverengi meşin, miklebli, kopmuş, kâğıt kapalı mukavva bir cildi vardır. Keşideler kırmızı mürekkeple belirlenmiştir.
93. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 1444: 205x130-130x75 mm. ebadında, Mustafa Tevfik Efendi bağışdır. 173 varak 21 satır, talik hat. Çaharkuşe kahverengi meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Bölüm başları ve asıl metin kırmızı mürekkeple belirlenmiştir. Mustafa Tevfik Efendi bağışdır. İstinsah tarihi: 1027 (1617).
- 94. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 05 Ba 133: 201x145-155x106 mm. ebadında, 239 varak, 19 satır, sırtı ve sertabı kahverengi meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları ve keşideler kırmızı mürekkep, medrese neshi hat, taç filigranlı. Müstensih: Şahin b. İbrahim b. İsa. İstinsah tarihi: 1076 (1664).**
- 95. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 05 Ba 1172: 203x125-140x60 mm. ebadında, 170 varak, 21 satır, talik hat, harf marka filigranlı.**
96. Çankırı İl Halk Ktp. 330: Harekeli nesih, zahriyede Hâfız-ı Kütüb Mustafa Efendi'ye ait 1250 (1864) tarihli vakıf kaydı yer almaktadır. İstinsah tarihi: 1056 (1645).
97. Ankara Milli Ktp. Tokat Zile İlçe H. Ktp. 166: 200x125-140x70 mm. ebadında, 232 varak 19 satır, talik hat. Sırtı kahverengi meşin ile onarılmış, kenarları yıpranmış, kahverengi, şemseli meşin ciltlidir Cetveller, ana metin üstleri kırmızı keşideli, söz başları kırmızıdır. İstinsah tarihi: 1003 (1594).

98. Tokat Zile İlçe Halk Ktp. 166: 200x125-140x70 mm. ebadında, 232 varak 19 satır, talik hat.
99. Diyarbakır İl Halk Ktp. 1574: 200x130-150x70 mm. ebadında, 165 varak 29 satır, talik hat.
100. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4671: 210x150-130x85 mm. ebadında, 171 varak 19 satır, talik hat.
101. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 12951/2: 220x155-145x95 mm. ebadında, 26b-182a arası, 19 satır, nesih hat.
102. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4751: 200x150-150x100 mm. ebadında, 283 varak 21 satır, talik kırması.
103. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4670: 210x120-160x65 mm. ebadında, 185 varak 25 satır, Yakub b. Hasan tarafından istinsah edilmiştir.
104. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4671: 210x150-130x85 mm. ebadında, 171 varak 19 satır, talik kırması hat ile yazılmış.
105. Manisa İl Halk Ktp. 217: 200x125-150x72 mm. ebadında, sırtı kaplı, 289 varak 19 satır, talik hat.
106. Manisa İl Halk Ktp. 6433: 200x120-140x70 mm. ebadında, 260 varak 19 satır, talik hat.
107. Manisa İl Halk Ktp. 2619: 205x145-160x95 mm. ebadında, 187 varak 23 satır, nestalik hat.
108. Manisa İl Halk Ktp. 2620: 207x113-157x70 mm. ebadında, 290 varak 19 satır, talik hat.
109. Manisa İl Halk Ktp. 2621: 206x148-132x78 (156x96) mm. ebadında, 133 varak 25 satır, nesih hat.
110. Isparta Uluborlu İlçe Halk Ktp. 322: 203x149-150x121 mm. ebadında, 142 varak, nestalik hat. Asıl metin üzeri ve söz başları kırmızıdır. Çaharkuşe kahverengi meşin, deffeleri ebru kâğıt kaplı karton bir cilt içerisindedir.
- 111. Isparta İl Halk Ktp. 32 Hk 2035:**
- 112. Isparta Yalvaç İlçe Halk Ktp. 32 Yalvaç 9:**
113. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Regius: 195x125 mm. ebadında, 276 varak, nestalik hat.
114. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları, Regius: 205x150 mm. ebadında, 234 varak, nestalik hat. İstinsah tarihi: 1201 (1786).

115. Tahran-İran Kitabhane-i Meclisi-i Şura-yı Milli, Türkçe Yazmaları 7947: İstinsah tarihi: 1030 (1620).
116. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Harl. 5485: 203x101 mm. ebadında, 239 varak 21 satır, nestalik hat.
117. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Harl.19509: 178x127 mm. ebadında, 254 varak 17 satır, nesih hat.
118. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Sloane 2651: 203x127 mm. ebadında, 188 varak 21 satır.
119. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Sloane 7746: 203x127 mm. ebadında, 202 varak 21 satır, nesih hat, müstensihî: Molla Hüseyin Hâfız.
- 120. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Or. 12172¹⁷⁶**
121. Kıbrıs Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Yazmalar II. Mahmud Ktp. 158: 110x195 mm. ebadında, 252 varak 19 satır, talik hat.
- 122. Kıbrıs Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Yazmalar II. Mahmud Ktp. 793: 130x205 mm. ebadında, 916 varak, 19 satır, talik hat.**
- 123. Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları New Series Ottoman Turkish Texts 1619: İstinsah tarihi: 1053 (1643).**
124. Venedik-İtalya Mechitarista S. Lazzaro Ktp. Türkçe Yazmaları 93:
125. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms.or.oct. 2197: 205x120-150x65 mm. ebadında, 243 varak 21 satır, nesih hat.
126. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct 3794 Staatsbibliothek Berlin: 200x125-145x65 mm. ebadında, 129 varak 23 satır, nesih hat.
127. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 648: 250x190 mm. ebadında, 159 varak 25 satır, talik hat.
128. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 2333: 205x140 mm. ebadında, 131 varak 23 satır, talik hat.
129. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 2312: 210x145 mm. ebadında, 84 varak 23 satır, nestalik hat.
130. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 6723: 200x135 mm. ebadında, 236 varak 21 satır, talik hat.
131. Kahire-Mısır Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar 13: 227 varak 17 satır.

¹⁷⁶ Katalogda Şem'î'ye ait eserler arasında bulunmakla birlikte "Müntehab-ı Şerh-i Gülistân" şeklinde kayıtlıdır.

132. Kahire-Mısır Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar Talat 8: 178 varak 23 satır, nesih hat.
133. Kahire-Mısır Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar Talat 232: 228 varak 23 satır.
134. Kahire-Mısır Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar 14: 284 varak 19 satır.
135. Kahire-Mısır Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmalar S 4411: 297 varak 19 satır.
136. Kahire-Mısır Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5577: 227 varak 17 satır, talik hat.
137. Kahire-Mısır Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5578: 284 varak 19 satır, nesih hat.
138. Arabske, Turecke A Perzske Rukopisy Univerzitetnej Kniznice V Bratislave TF 105: 21×15-18×9 cm. ebadında, 196 varak 21 satır. Mehmed b. Hasan el-Akhisârî tarafından 1006'da istinsah edilmiştir.

2.2.2.2. Şerh-i Divan-ı Hâfız

Hâfız Divanı Anadolu'da *Mesnevî* ve *Gülistân*'dan sonra en fazla okunan Farsça eserdir.¹⁷⁷ Türk şâirleri üzerinde büyük etkileri olan Hâfız'ın şiirlerinin özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda yazılmış birçok divanda etkilerini görmek mümkündür. Hâfız, Anadolu'da hem Farsça öğretiminde yararlanılmak hem de estetik açıdan ondan faydalanılmak üzere okunmuştur. Surûrî, 966/1559'da *Hâfız Divanı*'nın ilk Türkçe şerhini yazmıştır. Surûrî'den sonra Şem'î (982/1574), Sûdî (1009/1600-01) ve Vehbî (öl. 1828) *Hâfız Divanı*'nı şerh etmişlerdir.¹⁷⁸

Divan-ı Hâfız'ın edebiyatımızdaki ikinci şârihi olan Şem'î, eserine kısa bir hamdele ve salveyle başlayıp sebep-i teşrihe geçmiştir. Eserin sebep-i teşrih bölümü Farsçadır. Buradaki bilgilere göre şârih bir gün uzlet köşesinde otururken kerem sahibi bir zât kendisine Hâfız divanını şerh etmesini emretmiştir. O, Ahmed adındaki kişinin emri karşısında acziyetini itiraf etmiş; ancak bu zâtın ısrarına dayanamayarak şerhine başlamıştır:

Şem'î-i pâyimâl-i 'umûm u şikeste-i hümmüm geh ez-devr-i zamân âşüfte-hâl ü perîşân-bâl bûdem geh tarîk-i kanâ'at ihtiyâr kerde ve der-güşe-i 'uzlet nişeste bûdem ki nâ-gâh yekî büzürgterîn-i cihân ve kerîmterîn-i zamân 'arîf-i devrân u vahîd-i 'âlemiyân u ferîd-i zamâniyân bûd ammâ be-mertebeî ki der-în cihân-ı fânî-vücûd nâm-ı nîkeş be-sehâ vü cûd meşhûrter ez-Hâtem bûd. Beyt: (...) ân şâhib-devlet şerh-nüviştên-i în kitâb-râ emr kerde. İn bende-i kalîlü'l-bizâ'a her çend ki be-şad zebân-ı 'acz be-

¹⁷⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hafız Divanı*, 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. XXVI.

¹⁷⁸ İbrahim Kaya, "Sûdî'nin Hafız Divanı Şerhindeki Tasavvufî Yaklaşımları", *Turkish Studies*, Volume 6/2 Spring 2011, s. 600.

kuşūr-ı h̄iṣ i 'tirāf kerdem maḳbūl-i ān ḥāzret ne-yüftād. 'Aḳıbetü'l-emr pes ez-ilhāḥ-ı bisyār u ibrām-ı bī-şümār be-emr-i şerif-i ān büzürgterin-i büzürgān şerḥ kerdem in şürü nümüdem ve ümüd mī-dārem ki her kes ki in şerḥ müstefid kerdem şāriḥ ü bā'is şüde-rā ez du 'ā-yı ḥayr ferāmūş ne-küned. Beyt: Nāmeş Aḥmed laḳab-ı Ferīdūnest / Her ki dāred 'adāveteş dūnest¹⁷⁹

Sebeb-i teşrih bölümünden sonra divanın şerhine geçilmiştir. Şem'î, diğer eserlerinde olduğu gibi bunda da kısa açıklama ve tercüme ağırlıklı bir şerh yapmıştır.

Divan-ı Hâfız'ın ilk tercümesini yapan Abdülbaki Gölpınarlı bu çalışmasında, Şem'î'yi birçok mazmunu anlamamak ve zorlama tasavvufî manalar bulmak bakımından eleştirmiştir. Gölpınarlı'ya göre *Hâfız Divanı*'nın en kaliteli ve kapsamlı şerhi Sûdî'ye aittir. Sûdî, şerhinde bütün ayrıntılara dikkat ederek Hâfız hakkındaki menkıbe kitaplarını okumuş, divanda Hâfız'a ait olmayan gazelleri titizlikle belirlemiş, eserdeki mazmunları detaylı bir şekilde ortaya çıkarmıştır.¹⁸⁰

2.2.2.2.1. Şerh-i Divan-ı Hâfız'ın Nüshaları

Şeyda Öztürk, *Şerh-i Mesnevî* üzerine hazırladığı doktora tezinde *Şerh-i Divan-ı Hâfız* hakkında da bilgi vermiş ve eserin 32 nüshasını tespit etmiştir. Bizim yaptığımız taramada 4 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Kadızade Mehmed 403: 240x155-165x90 mm. ebadında, talik hat, 509 varak 21 satır.
2. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1142: 230x125-165x75 mm. ebadında, talik hat. 424 varak 23 satır, müstensih adı yok ancak eser 983/1575'de müellif nüshasından istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Nafiz Pasa 966: 120x115;115x100 mm. ebadında, 422 varak 21 satır, talik hat, Müstensih Mahmud el-Yeniçeri, İstinsah tarihi 1004.
4. Süleymaniye Ktp. Ayasofya 4062: 260x157-185-100 mm. ebadında, 334 varak 25 satır, talik hat, müstensih adı yok, 1017 tarihinde istinsah edilmiştir.
5. Süleymaniye Ktp. A-Tekelioğlu 753: 215x130-150x70 mm. ebadında, 306 varak 25 satır, rik'a hat, beyitler harekeli, Osman el-Antâkî tarafından 1184 (1769) yılında istinsah edilmiştir. Sırtı vişne rengi kâğıtla onarılmış, sağ deffesi düşmüş, siyah meşin şemseli, köşebentli, zencirekli, miklebli bir cildi vardır. XVIII. yüzyıl

¹⁷⁹ Şem'î, *Şerh-i Divan-ı Hâfız*, Süleymaniye Ktp. Kadızade Mehmed 403, vr. 1b-2a.

¹⁸⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hafız Divanı*, s. XVII-XXVII.

- Osmanlı işi mihrabiye, ilk iki sayfa cetvelleri yıldız, öteki cetvelleri, söz başları, keşideleri kırmızı mürekkepledir. Hacı Osmanzade Mehmed Ağa vakfıdır.
6. Süleymaniye Ktp. İzmir 557: 215x150-140x70 mm. ebadında, 242 varak 17 satır. İstinsah tarihi 966'dır.
  7. **Süleymaniye Ktp. Kemankeş 475: 210x145-150x82 mm. ebadında, 251 varak 21 satır, nesih hat, müstensihî: İbrahim b. Velî.**
  8. **Süleymaniye Ktp. Kemankeş 472: 210x150-162x90 mm. ebadında, 109 varak 17 satır, talik hat.**
  9. **Süleymaniye Ktp. Yozgat 884: 303x202-222x104 mm. ebadında, 280 varak 21 satır, nesih hat.**
  10. Nuruosmaniye Ktp. 3962: Sururi ve Şem'î şerhleri bir arada 388 varak.
  11. Âtîf Efendi Ktp. Türkçe Yazmalar 2149: 608 varak 21 satır.
  12. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddîn Ef. 2687: 210x125-155x63 mm. ebadında, talik hat, 246 varak 21 satır.
  13. **Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Bölümü B5579: 205x145-140x80 mm. ebadında, 424 varak 21 satır, istinsah tarihi: 1053.**
  14. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Y. 2464: 310-170 mm. ebadında, 285 varak 35 satır, talik hat, Ahmet b. Receb tarafından 1176/1763 yılında istinsah edilmiştir.
  15. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. Türkçe Yazmalar 157: 226 varak 25 satır, istinsah tarihi: 994.
  16. Tercüman Gazetesi Ktp. Y-27: 205x130 mm. ebadında, 330 varak, 23 satır talik hat, filigranlı kâğıt, müstensihî: İbrahim b. Sinan b. Ahmed b. Mehmed.
  17. Ankara Milli Ktp. Yazmalar B 361: 307x208;265x150 mm. ebadında,155 varak 27 satır, talik hat.
  18. Ankara Milli Ktp. Yazmalar A 958: 210x150-165x98 mm. ebadında, 287 varak 23 satır, nestalik hat.
  19. Ankara Milli Ktp. Yazmalar A 6959: 210x117-160x65mm. ebadında, 280 varak 25 satır, talik hat, müstensihî: Yakub b. Hasan.
  20. Ankara Milli Ktp. Yazmalar A.4830: 200x140-145x85mm. ebadında, 235 varak 17 satır.
  21. Ankara Türk Dil Kurumu Ktp. A.109: 215x 160-170x95mm.ebadında, 232 varak 22 satır, müstensihî: Şeyh Muhammed b. İbrahim.

22. Ankara Türk Dil Kurumu Ktp. Türkçe Yazmaları A.111: 215x150-170x95 mm. ebadında, şemseli, 232 varak 22 satır, nestalik hat.
23. Ankara Türk Dil Kurumu Ktp. Türkçe Yazmaları A. 311: 200x140-158x70 mm. ebadında. 301 varak 21 satır, talik hat.
24. Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp. 2165: 145x65-205x110 mm. ebadında, 281 varak 20 satır, talik hat.
25. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 1998: 235x140-180x83mm. ebadında, 295 varak 25 satır, kırma talik hat, 995/1586-87'de Derviş Ahmed b. Hasan tarafından Belgrat'ta istinsah edilmiştir.
26. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4754: 200x120-140x70 mm. ebadında, 292 varak 21 satır, talik hat, istinsah yeri: Mısır.
27. Ankara Türk Dil Kurumu Ktp. A109: 215x160-170x95 mm. ebadında, 232 varak 22 satır, müstensihî: Seyh Muhammed b. İbrahim.
28. Antalya Tekeli Halk Ktp. 740: 210x140-180x110 mm. ebadında, 306 varak, talik hat, Osman b. Antâkî tarafından 1183/1770 tarihinde istinsah edilmiştir.
29. Antalya Tekeli Halk Ktp.753: 215x130-150x70 mm. ebadında. 306 varak, 25 satır, müstensihî: Osman b. Antâkî.
30. Manisa İl Halk Ktp. 45 Ak Ze 187: 209x133-163x85 mm. ebadında, 340 varak 25 satır, nesih hat, müstensihî: Mustafa b. Yusuf.
31. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Or. 29: 203x127 mm. ebadında, 239 varak 23 satır, nesih hat.
32. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 37: 279 varak 11 satır.
33. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 61: 632 varak 25 satır.
34. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Galland, 57 Regius, 1591, 3: 200x140 mm. ebadında, 302 varak, nestalik hat.
35. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 215x140 mm. ebadında, 97 varak, nestalik hat, müstensihî: Ahmed b. Ali b. Haydar Dûrî.
36. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Renaudot; Saint-Germain-des-Press, 415: 215x140 mm. ebadında, 285 varak, nesih hat.

2.2.2.3. Şerh-i Divan-ı Şâhî

Şerhe konu olan divanın sahibi Emir Şâhî'nin asıl adı Akmelik'tir. Babasının adı İbn Melik Cemaleddin Firûz Kûhî olan şair, 857/1453'te vefat etmiştir. Emir Şâhî, Sebzvâr kentinde doğmuş ve *Devletşah* tezkiresine göre 70 yıldan fazla ömür sürmüştür. Şâhî, hayatının büyük bir kısmını Timurluların hâkimiyeti altında geçirmiştir. Sanatkâr bir kimliğe sahip olan Emir Şâhî, yaşadığı dönemin meşhur hattat ve musikişinasları arasındaki yerini almış; ayrıca hem sanatkâr hem de şairlik yönüyle hükümdar Baysungur'un en yakın nedimlerinden biri olmuştur. Emir Şâhî'nin bilinen tek eseri divanıdır.¹⁸¹ Bu divanın ülkemiz kütüphanelerinde 13 nüshası vardır.¹⁸²

Şerh-i Divan-ı Şâhî, Rebiü'l-ahir ayının Pazartesi günü 982/1574 yılında tamamlanmıştır.¹⁸³ Şem'î, şerhe geçmeden çok kısa bir giriş bölümü yazmıştır. Farsça olan bu bölümde besmele ile birkaç cümleden oluşan hamdele ve na'ta yer verilmiş; sonrasında ise sebep-i teşrih bölümüne geçilmiştir. Sebeb-i teşrihin ardından şârih, eserin yazılmasına vesile olan Ahmed bin Mehmedi överek ona hayır dualarda bulunmuştur. Daha sonra şerhe geçen Şem'î, Emir Şâhî'nin divanını da daha önceki eserleri gibi tercümeye ağırlık vererek şerh etmiştir. Şârih, sebep-i teşrihte anlattıklarına göre bu eseri daha önce şerh etmek istemiş ancak feleğin cevri buna izin vermemiştir. Kerem sahibi cömert bir insan olan Ahmed bin Mehmed'in yardımlarıyla bu eser yazılmıştır:

În Dîvân-ı Şâhî ki eş'âr-ı vey¹⁸⁴ şâhâne ve hayâlat ü tarzeş 'aşîkânest. Der-hâtır bûd ki ber-hasbe'l-kader¹⁸⁵ şerhî gufte şevved. Likin ez-cevr-i sipihr-i bî-imân hergiz amân ne-yâftem. Nâgâh Tefvîk-bârî kerde ki yekî ez-erbâb-ı cûd ü sehâ ki û cûy-bâr-ı kerem ü nihâl-i bûstân-ı İrem ve fahrü'l-akrân ü nâdiretü'd-devrân bûd¹⁸⁶. 'İnnî Ahmed bin Mehmed ki kerîm-bin kerimest. Hemîşe be-'izz ü devlet ve be-kadr-i ref'et. Beyt (...) Rûzî ez-în bende-i kalîlü'l-bizâ'a¹⁸⁷ Şem'î ki şermende-i kerem-i vey¹⁸⁸ bûdem terceme-i îdîvân iltimâs¹⁸⁹ kerd. Hâkîr îdîvân-râ be-nâm-ı şerîfân şerh kerdem. Ve çün nâmeş Ahmed şud.¹⁹⁰

¹⁸¹ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı*, s. 22-27.

¹⁸² Mehmet Nuri Çınarcı, *a.g.t.*, s. 46.

¹⁸³ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı*, s. 127.

¹⁸⁴ Tezde "vî" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "vey" olmalıdır.

¹⁸⁵ Tezde "hasbelkader" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "hasbe'l-kader" olmalıdır.

¹⁸⁶ Tezde "nâdiretü'l-devrân bud" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "nâdiretü'd-devrân bûd" olmalıdır.

¹⁸⁷ Tezde "kalîlü'l-bez'a" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "kalîlü'l-bizâ'a" olmalıdır.

¹⁸⁸ Tezde "vî" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "vey" olmalıdır.

¹⁸⁹ Tezde "dîvânü'l-temas" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "dîvân iltimâs" olmalıdır.

¹⁹⁰ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı Eseri: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, (Doktora Tezi), 2011, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anbilim Dalı, Van, s. 137-138.

Şerh-i Divan-ı Şâhî'nin 4'ü yurtiçi biri de yurt dışında olmak üzere toplam 5 nüshası vardır. Bu eser üzerine bir doktora tezi hazırlanmıştır.¹⁹¹

2.2.2.3.1. Şerh-i Divan-ı Şâhî'nin Nüshaları

1. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail 527: 25,92x19,44 mm. ebadında, 129 varak 19 satır. Siyakat yazısı ile yazılmıştır. Mukavva ciltle kaplanmış olan nüshanın sayfa kenarları yıpranmış haldedir.
2. Süleymaniye Ktp H. Hüsnü Paşa 1034: 190x110-120x60 mm. ebadında, 170 varak 17 satır, nesih hat. Sırtı deri mukavva cilt, tamir görmesine rağmen ortadan yarılmıştır. Hüseyin Mağribî tarafından zilkade ayrı hicrî 1061/1651 tarihinde istinsah edilmiştir.
3. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmalar 1497: 215x140 mm. ebadında, 138 varak 15 satır, talik hat. Koyu kahverengi deri cilt, sırt kısmı tamir görmüş ve son sayfadaki yaprak uçları aşınmıştır.
4. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp. Y.59: 188x122-147x76 mm. ebadında, 72 varak 21 satır, talik hat, 18. yy'da istinsah edilmiştir. Cilt, üstü ebru kağıt kaplı kahverengi meşindir; eser aharlı orta kalınlıkta beyazdır kağıda yazılmıştır. Nüsha ortadan yarılmıştır.
5. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 210x135 mm. ebadında, 103 varak, nesih hat.

2.2.2.4. Şerh-i Bahâristân

Molla Câmî'nin *Gülistân*'dan esinlenerek 892/1478'de yazmış olduğu *Bahâristân*, üslup ve tertîb açısından *Gülistân*'a benzemekle birlikte muhtevâ açısından ondan farklıdır. *Gülistân* gibi nesir-nazım karışımı bir eser olan *Bahâristân*, bir mukaddime, sekiz bölüm ve bir hâtimedden meydana gelir. Eğitici, öğretici ve eğlendirici bir eser olan *Bahâristân*, Osmanlı döneminde en çok okunan Farsça eserlerden biridir. Bu eserin dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. *Bahâristân*'ın ilk Türkçe tercümesi 1327/1909-10 tarihinde Mehmed Fevzi tarafından yapılmıştır. Bunların haricinde eseri M.

¹⁹¹ Mehmet Nuri Çınarcı, *a.g.t.*

Nuri Gençosman (1945) ve Rifat Bilge (1970) de tercüme etmişlerdir.¹⁹² Ayrıca Şâkir-i Rûmî Bahâristân'ın tamamını (Hedîyetü'l-İrfân der-Şerh-i Bahâristân); Lamiî Çelebi (Şerh-i Dîbâce-i Bahâristân) ve Himmetzâde Abdî Efendi (Şerh-i Müşkilât-ı Dîbâce-i Bahâristân) dibacesini şerh etmişlerdir.¹⁹³

Şem'î, *Bahâristân* şerhini 986/1578'de tamamlamıştır.¹⁹⁴ Münâcât ve na't bölümlerinden sonra eserin yazılış süreci ayrıntılarıyla açıklanmıştır: Şem'î, bir gün yakın dostlarıyla hakikatlerin, nüktelerin ve derin manaların sırlarına dair konuşurken alçak talihi ve değişken zamandan şikâyetle bulunur. Şârihin bu halini gören topluluktaki dostlarından biri, ona, neden kendisini rahata kavuşturacak bir şerhe başlamadığını söyler. Ancak Şem'î, dostunun kendisini teselli etmek amacıyla bunları söylediğini düşünür. Arkadaşı bunun üzerine Câmî'nin *Bahâristân*'ını şerh ederek, Sultan III. Murad'ın vezir-i azamına (Sokullu Mehmed Paşa) sunmasını söyler. Böylelikle vezir-i azamın ihsanlarına kavuşacağını vurgular.¹⁹⁵ Şem'î, şerhine bu olay üzerine başlamıştır. *Şerh-i Bahâristân*'da Şem'î'nin eseri nasıl şerh edeceğini açıkladığı cümleler onun şerh usulünü yansıtmaması açısından oldukça önemlidir. Şem'î, öncelikle şerhinde bütün lafızların manalarının verilmediğini ve bu eserin birçok konuda kullanılan ve terimleşen üslup üzere şerh olunduğunu söylemiştir.¹⁹⁶ Ayrıca bütün kelimelerin manası verilmemiş diye kendisinin eleştirilmemesini özellikle istemiştir:

Bir gün ihyân-ı şafâ vü hullân-ı vefâdan bir niçe rûşen-dil ü şâhib-nazar kimesnelerle esrâr-ı hakâyık u nikât-ı dakâyıkdan mükâleme vü muşâhabet iderken eşnâ-yı muşâhabetde tîli '-i dîn ve rûzgâr-ı bükalemündan hikâyet belki hadden ziyâde şikâyet eyledüm. Ol mecma 'dan hâzır olanlardan bir şiddîk-ı şâdık ve hâtır-ı mecrûha tabîb-i hâzık ve her huşûşda yâr-ı muvâfık bu hakîrîñ beyândan birün elem ü iztirâbını görüp ziyâde terahhûmından perîşân-hâtır olup lutfla bu şikesteye hitâb idüp eyitdi ey tîh-i elem ü hayretîñ giryân u nâlânı vâdî-i fakr u miñnetîñ hayrân u ser-gerdânı niçün refâhiyyet ü 'izzete sebeb olur bir kâra şürü' u ihtimâm itmezsin. Fakîr eyitdüm neye teveccüh ü ikdâm idem ki anuñ sebebi ile âsûde-hâl ü müreffehü 'l-bâl olup kudretsizlik miñnetlerinden hâlâş bulam, ol hûb-güftâr u râst-kirdâr yâr eyitdi, Mevlânâ 'Abdu'r-raħman-ı Câmî hâzretlerinüñ Bahâristân nâm kitâbı ki nikât u dakâyık ve hikem ü hakâyıkla pür bir kitâb-ı laţîfdür. Zikr-i Mehâmid-i 'Aliyye-i Halîfetu'llâh-ı dîn-penâh (...) sulţânü's-selâfîn Murâd Hân (...) hâzretlerinüñ 'ahd-i hümâyün ve eyyâm-ı sa'âdet-makrûnlarında şerh idüp fihrist-i laţîfin nâm-ı şerîfiyle mu'anven ve dîbâce-i

¹⁹² Ömer Okumuş, "Bahâristân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 4, s. 470-471.

¹⁹³ Ozan Yılmaz, "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", s. 284.

¹⁹⁴ Şeyda Öztürk, *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 81.

¹⁹⁵ Şem'î, *Şerh-i Bahâristân*, Manisa İl Halk Ktp., 45 Hk 2637, vr. 2b.

¹⁹⁶ Şeyda Öztürk, *Bahâristân* şerhi hakkında bilgi verirken Şem'î'nin, bu eserin manen şerh edilebileceğini söylediğini ifade etmiştir; ancak *Şerh-i Bahâristân*'da böyle bir açıklama bulunmamaktadır. Şeyda Öztürk'ün değerlendirmeleri için bakınız: Şeyda Öztürk, *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 81.

*münîfin ism-i sāmîleriyle müzeyyen kılp südde-i seniyye-i 'aliyyelerinde ibrâz olınsa ümîddür ki kâffe-i enâm u havâş u 'avâma fâyiz olan hurşîd-i ihsânlarından bir zerre ve deryâ-yı kerem-i bî-pâyânlarından bir katre dest-bân nümûd ve dâmen-i niyâz-ı güşüdeye vâsıl olup ğavvâş gibi behremend ü beyne'l-akrân bir bülendiñ el virüp fakr u fâk hazânından vüs 'at gülşenine irüşüp gonca-i dil şüküft {ü} handân ve 'andelîb-i cân müterennim ü şādân ola der-hâl bu haķır-i kalîlü'l-bizâ'a Şem 'î-i bî-çäre daħi el-fâli 'alâ mâcidî hasebince şikeste vü beste tahrîr ü beyâna iştiğâl eyledüm ve bi'llâhi't-tevfîk, Mısrâ' (...) **Erbâb-ı faẓl u kemâl ve aşhâb-ı feraħ maķâle ma'lûm ola ki bu şerħde cem'î-i elfâzuñ ma'ânisine ta'arruz olunmaz belki ekşer-i mevâzi 'de isti'mâl u iştilâh olan üslûb üzere şerħ olunmuşdur her lafzuñ ma'nâsına iltifât itmemiş diyü daħl u ta'n itmeyeler.**"¹⁹⁷*

Şerh-i Bahâristân üzerine bir yüksek lisans tezi yapılmıştır.¹⁹⁸

2.2.2.4.1. Şerh-i Bahâristân'ın Nüshaları

Şeyda Öztürk, *Şerh-i Mesnevî* üzerine hazırladığı doktora tezinde *Şerh-i Bahâristân* hakkında da bilgi vermiş ve eserin 50 nüshasını tespit etmiştir.¹⁹⁹ Bizim yaptığımız katalog taramasında 17 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Servili 232: 209x128-150x75 mm. ebadında, 131 varak 21 satır, rik'a hat, 993 tarihinde İstanbul'da istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Ktp. Cârullah 1692: 1869x1527 mm. ebadında, 146 varak 21 satır, 998/1589'da istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Kadızade Mehmed 401: 80x55-58x35 mm. ebadında, 122 varak 22 satır, miklebli cilt, 1002'de istinsah edilmiştir.
4. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi 713: 2560x1920 mm. ebadında, 189 varak 17 satır, 1028'de Hasan b. Mustafa tarafından istinsah edilmiştir.
5. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3494: 2592x1944 mm. ebadında, 41a-141b arası, talik hat, 1000 tarihinde istinsah edilmiştir.
6. Süleymaniye Ktp. Lala İsmâil 522: 2592x1944 mm. ebadında, 184 varak 18 satır, 1036/1626'da istinsah edilmiştir.
7. Süleymaniye Ktp. Bagdatlı Vehbi 1687: 128 varak, talik hat, 1025/1616 tarihinde istinsah edilmiştir.

¹⁹⁷ Şem 'î', *Şerh-i Bahâristân*, Manisa İl Halk Ktp., 45 Hk2637 vr. 1b-2b.

¹⁹⁸ Davut Akat, *Şerh-i Bahâristân (Giriş-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), 1999, Ege Üniversitesi, İzmir.

¹⁹⁹ Şeyda Öztürk, *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 81-84.

8. Süleymaniye Ktp. Râgıp Paşa 1122: 203x140-150x73 mm. ebadında, ebrû kâğıt kaplı meşin cilt, 101+5 varak 25 satır, 1062'de Muharrem Mürsel tarafından istinsah edilmiştir.
9. Süleymaniye Ktp. İzmir 516: Ali b. Hüseyin Yanyalı tarafından 1170'de istinsah edilmiştir.
10. Süleymaniye Ktp. A- Tekelioğlu 730: 205x152-190x95 mm. ebadında, 117 varak 21 satır.
11. Süleymaniye Ktp. Serez 4049: 200x130-145x70 mm. ebadında, 134 varak. Mütensih: İbrahim b.Velî.
12. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 3946: 155x70-196x117 mm. ebadında, 102 varak 25 satır.
13. Süleymaniye Ktp. Mehmed Âsım Bey 447: 191 varak, talik hat, istinsah tarihi: 1000/1591.
14. Süleymaniye Ktp. Mehmed Âsım Bey 448: 146 varak, talik hat. Mütensih: Osman b. Hasan.
15. **Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 7681: 200x138-158x77 mm. ebadında, 131 varak 21 satır.**
16. **Süleymaniye Ktp. Kadızade Mehmed 402: 205x120-135x65 mm. ebadında, 152 varak 21 satır, talik hat.**
17. **Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa 586: 210x140-160x75 mm. ebadında, 145 varak 23 satır, talik hat.**
18. **Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B10511: 20x14,5-15x12 cm. ebadında, 136 varak 23 satır, Mustafa b. Ahmed tarafından 1095 tarihinde istinsah edilmiştir.**
19. Millet Ktp. Ali Emirî 96: 110 varak, 1033 tarihinde istinsah edilmiştir.
20. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Hazîne 715: 202x120 mm. ebadında, 143 varak, 24 satır, talik hat.
21. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmalar 1482: 200x145mm. ebadında, 155 varak 17 satır, talik hat, 1060'ta istinsah edilmiştir.
22. Ankara Milli Ktp. Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 3342: 205x130-145x65mm. ebadında, 257 varak 19 satır, divanî kırması. Serlevha altın yaldız ve mülevven ilk sahife cetvelleri, duraklar, keşideler ve söz başları kırmızıyla bazı yapraklar renkli

- kağıt zencirekli salbek şemseli miklebli vişne rengi meşin cilt içindedir. Mütensih: Halil b. Ahmed. İstinsah tarihi: 1048 (1637).
23. Ankara TDK Ktp. Türkçe Yazmaları A.65: 195x140-145x82 mm. ebadında, 160 varak 21 satır. Mütensih: Hasan Feridüddîn.
24. Ankara TDK Ktp. Türkçe Yazmaları A.78: 200x150-140x85 mm. ebadında, 165 varak 17 satır.
25. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 3712: 210x140-150x70 mm. ebadında, 152 varak 21 satır, talik hat.
26. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmalar 2514: 200x135-150x80 mm. ebadında, 1b-127b arası, 21 satır, talik hat.
27. Konya Karatay Yusufâğa Ktp. 42 Yu 7138: 200x135-135x80 mm ebadında, 128 varak 19 satır, talik hat. Mütensih: Osman b. Velî.
28. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. Burdur İl Halk Ktp. 1325: 198x145-115x85 mm ebadında, 129 varak 21 satır, talik hat. Söz başları, cetveller, keşideler kırmızıdır. Kenarları koyu kahverengi meşin, deffeleri ebru kâğıt kaplı, miklebli, mukavva bir cilt içerisindedir.
29. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4750: 200x125-140x60 mm. ebadında, 212 varak 19 satır, talik hat. Miklebli ebru, çaharkuşe meşin cilt. Asıl metin ve cetveller kırmızıdır. İstinsah tarihi: 1018 (1608).
30. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4676: 205x150-160x90 mm. ebadında, 115 varak 25 satır. Çaharkuşe yıpranmış kahverengi meşin ebru kâğıt kaplı, miklebli cilt. Sözbaşı kırmızı, ana metin üstleri keşideli. İstinsah tarihi: 1053 (1642).
31. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4677: 205x145-155x90mm. ebadında, 120 varak 19 satır. Ebru Mukavva sırtı siyah meşin, asıl metin kırmızı çizgili.
32. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4669: 210x145-160x105 mm. ebadında, 129 varak 27 satır. Desenli bez kaplı mukavva cilt. Asıl metin kırmızı çizgili Yazar ve eser adı etek ve zahireden alındı. Son yaprak sonradan tamamlanmış. Çorum müftüsü Ahmed Feyzi'nin vakıf mührü var. İstinsah tarihi: 1205 (1789).
33. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4770: 180x110-130x55 mm. ebadında, 209 varak 21 satır, talik hat. Sırtı onarılmış kahverengi meşin, miklebli, yıldız salbek şemseli, köşebentli, zencirekli kırmızı meşin cilt. Asıl metin üstleri kırmızı çizgili.
34. Kütahya Vâhid Paşa İl Halk Ktp. 404: 160x105-215x155 mm. ebadında, 219 varak 13 satır. Mütensih: Hasan b. İlyas.

35. Manisa İl Halk Ktp. 1640: 195x120-153x65 mm. ebadında, 121 varak 21 satır.
Mütensih: Ahmed b. Hasan.
36. Manisa İl Halk Ktp. 2637: 210x135-160x70 mm. ebadında, 137 varak 23 satır.
- 37. Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2638: 213x145-150x75 mm. ebadında, 199 varak, 19 satır, sırtı kahverengi meşin, kahverengi kağıt kaplı cilt, asıl metin kırmızı keşideli söz başları kırmızı, nesih ha, taç filigranlı kâğıt.**
- 38. Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2639/1: 210x145-150x80 mm. ebadında, 1b-117b varak, 22 satır, çehar kuşe vişne rengi meşin, üstü desenli kâğıt kaplı miklebli mukavva cilt, kâğıtlar krem rengi söz başları ve keşideler kırmızı, talik hat, filigranlı kâğıt.**
- 39. Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 640: 194x120-151x64 mm. ebadında, 121 varak, 21 satır, miklebli, deffeleri desenli, kâğıt kaplı, sırtı, sertabı, uzun kenarı vişne renkli meşin cilt, söz başları, keşideler ve sayfa çift cetvelleri kırmızı, sayfalar nem ve mürekkep lekeli, nestalik hat, çiçek filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1049 (1638).**
- 40. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yz. A 65: 195x140-145x82 mm. ebadında, 160 varak, 21 satır. Metin üzerleri kırmızı mürekkeplidir. Kenarları kahverengi meşin, kapaklar ebru kağıt kaplı bir cilt içerisindedir. Talik hat. Müstensih: Hasan Feridüddin. İstinsah Tarihi: 1031 (1621).**
- 41. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yz. A 78: 200x150-140x85 mm. ebadında, 165 varak, 17 satır. Sözbaşları, cetveller ve metin üzerleri kırmızı mürekkeplidir. Sırtı koyu lacivert meşin, kapaklar lacivert pandizot bez kaplı bir cilt içerisindedir. Dîvânî hat. İstinsah tarihi: 1031 (1621).**
42. Antalya Tekelioğlu İl Halk Ktp. 730: 205x152-190x95 mm. ebadında, 117 varak, Sırtı lacivert renkte kâğıtla onarılmış, siyah meşin, şemseli, miklebi kopuk, kurt yenikli bir cildi vardır. Baştan 2 sondan 24 yaprak noksanı vardır. Hacı Osman-zâde Mehmed Ağa vakfidir.
43. Burdur İl Halk Ktp. 1325: 198x145-115x85 mm. ebadında, 129 varak 21 satır, talik hat.
44. Hacı Selim Ağa Ktp. Kemankeş 464: 211 varak, talik hat.
45. Beyazıt Devlet Ktp. 5432: 140 varak, nesih hat.
46. Beyazıt Devlet Ktp. 5569: 154 varak, divanî hat.
47. Beyazıt Devlet Ktp. 5570: 125 varak, talik hat.

- 48. Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp. 22 Sel 508:**
- 49. Köprülü Ktp. Türkçe Yazmaları 447: Talik hat.**
- 50. Köprülü Ktp. Türkçe Yazmaları 448:**
51. Dokuz Eylül İlahiyat Fak. Ktp. 23309: 137 varak.
52. Dokuz Eylül İlahiyat Fak. Ktp. 4102: 150 varak, istinsah tarihi: 1028.
- 53. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 386: 207x135-155x90 mm. ebadında, 110 varak, 21 satır, gömme şemseli, şirazesı dağınık ebru vilt, cetvel, keşide ve (kıta) sözcükleri kırmızıyla, talik hat, taç filigranlı kâğıt. Müstensih: Müezzın Receb Halife. İstinsah tarihi: 1022 (1612).**
- 54. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 180×115 mm. ebadında, 164 varak.**
55. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Or. 10002: 203x127 mm. ebadında, 137 varak, 21 satır, nestalik hat.
56. Kıbrıs Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe Yazmalar II. Mahmud Ktp. 510: 142x202 mm. ebadında, 149 varak 21 satır, nesih hat.
57. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 1065: 205x122 mm. 142 varak, 21 satır. Talik hat ile yazılmış.
58. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 1577: 205x140 mm. ebadında, 176 varak 21 satır, talik hat.
59. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 2212: 207x147 mm. ebadında, 94 varak, 23 satır, talik hat.
60. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 2761: 200x125 mm. ebadında, 186 varak 19 satır, talik hat.
61. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 4513: 200x140 mm. ebadında, 124 varak 21 satır, talik hat.
62. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 4927: 195x120 mm. ebadında, 112 varak 21 satır, talik hat.
63. Kahire Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 8561: 118 varak 13 satır, nesih hat.
64. Kahire Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 23: 117 varak 13 satır.
- 65. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 1599. Staatsbibliothek, Marburg: 20,5×13- 14,5×7 cm. ebadında, 168 varak 21 satır, 1006'da istinsah edilmiştir.**

66. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 1976. Staatsbibliothek, Marburg: 19×11-145,5×6 cm. ebadında, 204 varak 19 satır.

67. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 2031. Staatsbibliothek, Marburg: 19,5×13,5-14×7 cm. ebadında, 136 varak 21 satır.

2.2.2.5. Şerh-i Pend-i Attâr

Adı “öğüt ve tavsiye edici kitap” anlamına gelen *Pend-nâme*’yi, Feridüddin Attâr okuyucularına nasihat vermek için yazmıştır. 900 beyitten oluşan *Pend-nâme*, ahlakî konuları tasavvufî bakış açısıyla işleyen didaktik bir eserdir. Edebiyatımızda 15. yüzyıldan itibaren *Pend-nâme*’nin tercüme ve şerhleri yapılmaya başlanmış, 16. yüzyılda bu faaliyetlerin sayısı artmıştır. *Pend-nâme*’nin ilk tercümesini 15. yüzyıl şairlerinden Sabâyî yapmıştır. Ondan sonra sırasıyla Edirneli Emrî (manzum tercüme), Edirneli Nazmî, Zâîfî, Livâî, Hasan Şuûrî, Mustafa Asım (manzum tercüme) ve Abdurrahîm (manzum tercüme) adlı şâir, eseri tercüme etmişlerdir.²⁰⁰

Pend-nâme’yi edebiyatımızda ilk defa 986/1578’de Şem’î şerh etmiştir. Bu eserin adı kütüphane fişleri ve çeşitli kataloglarda “*Sa’âdet-nâme*”, “*Terceme-i Pend-nâme*”, “*Şerh-i Pend-nâme*”, “*Şerh-i Pend-i Attâr*” ve “*Şerh-i Pend-nâme-i Attâr*” olarak kaydedilmiştir. Şem’î, *Pend-nâme* şerhine *Sa’âdet-nâme* adını vermiş ve bu isimlendirmenin gerekçesini “Sebeb-i Te’lif-i Kitâb” bölümünde açıklamıştır. Buradaki ifadelerine göre şârih, eserdeki gizli ve ortaya çıkarılmış nasihatlere amel edenlerin ebedî saadete erişeceğini bu nedenle de eserin adını *Sa’âdet-nâme* koyduğunu söylemiştir: “*Bu risâle-i pür-menâfi’üñ şerhinüñ nâm-ı şerîfini Sa’âdet-nâme kıdum. Zîrâ her kim ki anda meşûr u mekşûf olan neşâyihle ‘amel ide, elbette sa’âdet-i ebediyyeye vuşul bulmak muqarrerdür.*”²⁰¹

Şem’î, eserini dostu Ömer b. Hüseyin’in ricası üzerine Zeyrek Ağa²⁰² adına yazmıştır.²⁰³ Şârih, *Pend-nâme*’yi mısra mısra önce tercüme etmiş sonra açıklamaya gerek

²⁰⁰ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem’î’nin “Şerh-i Pendnâme”si*, (Yüksek Lisans Tezi), 2001, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 15-16.

²⁰¹ Sevgi Elif Keyik, *a.g.t.*, s. 73.

²⁰² Cüce Zeyrek Ağa olarak bilinen bu zât, III. Murad döneminde Gazanfer Ağa’yla birlikte sarayda sözü geçen önemli ağalarındandır. Daha geniş bilgi için bakınız: Zeren Tanındı, “Topkapı Sarayı’nın Ağaları ve Kitaplar”, *Uludağ Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.:3, s. 41-56.

²⁰³ Keyik, tezinde, Rieu’dan aktararak Ömer b. Hüseyin’in Zeyrek Ağa’nın yanında çalışan bir şahıs olduğunu söylemiş ancak metinde bu yönde bir bilgi bulunmamaktadır. Şem’î, sebeb-i telifte bu zâtın yüce bir makama sahip olduğunu belirtmiş ancak Zeyrek Ağa’nın yanında çalıştığına dair bir bilgi vermemiştir. Keyik’in değerlendirmesi için bakınız: Sevgi Elif Keyik, *a.g.t.*, s. 21-22.

duyduğu yerlerde anlamı detaylı şekilde vermiştir. Şem ‘î’den sonra Abdurrahman Paşa (öl. 1103/1691), Şuûrî Hasan Efendi (öl. 1105/1693-94), Bursalı İsmail Hakkı (öl. 1137/1725, İsmet Mehmet (öl. 1160), İsmail Müfid (öl. 1217), Mehmed Murad b. Abdürrahim (öl. 1264/1848), Erzincanlı Hacı Feyzullah (öl.1323/1905-06)²⁰⁴, Mustafa Refia, Kilisli Mustafa Rûhû Efendi, Nâilî Sâlih Efendi, Hulûsî ve Ömer b. Hüseyin da *Pend-nâme*’yi şerh etmişlerdir.²⁰⁵ *Şerh-i Pend-i Attâr* üzerine bir yüksek lisans tezi yapılmıştır.²⁰⁶

2.2.2.5.1. Şerh-i Pend-i Attâr’ın Nüshaları

Sevgi Elif Keyik, tezinde, *Şerh-i Pend-i Attâr*’ın 65 nüshasını tespit etmiştir.²⁰⁷ Şeyda Öztürk’ün tezinde ise 51 nüsha vardır.²⁰⁸ Bizim yaptığımız taramada, 73 nüsha daha tespit edilmiştir. Böylelikle nüsha sayısı 138’e yükselmiştir. Yeni tespit edilen nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Kadızade Mehmed Efendi 400: 208×152-210×152 mm. ebadında, 110 varak, 15 satır, yer yer harekeli nesih, 998 tarihinde istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi 1200: 209×135-212×139 mm. ebadında, 71 varak 23 satır, nesih hat, Seyyid Ahmed Necib Yesârîzâde tarafından 1200 yılında istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Serez 1595: 199×139 ebadında, 86 varak 19 satır, nesih hat, Muhammed b. Abdullah tarafından 1007 tarihinde istinsah edilmiştir.
4. Süleymaniye Ktp. Serez 1608: 176×108-171×108 ebadında, 127 varak 15 satır, talik hat, 1017 tarihinde istinsah edilmiştir.
5. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3506: 206×133 ebadında, 77 varak 17 satır, nesih hat, Ali b. Mustafa tarafından 1024 yılında istinsah edilmiştir.
6. Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2768: 202×135-205×130 mm. ebadında, 67 varak 21 satır, talik hat, 1049 tarihinde istinsah edilmiştir.
7. Süleymaniye Ktp. Süleymaniye 863: 202×142-167×89 mm. ebadında, 84 varak 17 satır, talik hat, 1053 tarihinde istinsah edilmiştir.

²⁰⁴ Sevgi Elif Keyik, *a.g.t.*, s. 17.

²⁰⁵ Ömür Ceylan, “Şerh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 38, s. 566.

²⁰⁶ Sevgi Elif Keyik, *a.g.t.*

²⁰⁷ Sevgi Elif Keyik, *a.g.t.* s. 31-63.

²⁰⁸ Öztürk’ün tezinde olan nüshalar, Keyik’in tezinde de geçmektedir. Şeyda Öztürk, *Şem ‘î’nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 85-89.

8. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3566: 212×148-204×142 mm. ebadında, 49 varak 25 satır, talik hat, 1052 tarihinde istinsah edilmiştir.
9. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi 719: 193×115-131×61 mm. ebadında, 100 varak 19 satır, nestalik hat, 1073 tarihinde istinsah edilmiştir.
10. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3771/1: 177×115-182×122 mm. ebadında, 63 varak 23 satır, talik hat, 1164 tarihinde istinsah edilmiştir.
11. Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali 793: 198×115-201×117 mm. ebadında, 114 varak 25 satır, nesih hat, Ahmed b. Muhammed tarafından 1081 tarihinde istinsah edilmiştir.
12. Süleymaniye Ktp. Tercüman Y-99: 212×112-211-109 mm. ebadında, 67 varak 19 satır, nestalik hat, 1115 tarihinde istinsah edilmiştir.
13. Süleymaniye Ktp. İzmir 560/2: 215×156-189×124 mm. ebadında, 229 varak 19 satır, nesih hat, Seyyid Ali b. Abdullah b. Seyyid Mustafa tarafından 1183 tarihinde istinsah edilmiştir.
14. Süleymaniye Ktp. Reşid 793: 215×190-159×83 mm. ebadında, 82 varak 19 satır, talik hat, Hüseyin b. İbrahim tarafından 1203 tarihinde istinsah edilmiştir.
15. Süleymaniye Ktp. Reşid 962/1: 218×157-158×93 mm. ebadında, 57 varak 23 satır, talik hat, 1206 tarihinde istinsah edilmiştir.
16. Süleymaniye Ktp. Tercüman Y-349: 203×129-202×128 mm. ebadında, 61 varak 19 satır, talik hat.
17. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 2614: 202×127-194×124 mm. ebadında, 100 varak 15 satır, nestalik kırması hat.
18. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3463: 212×166-204×161 mm. ebadında, 61 varak 23 satır, nesih hat, Seyyid Muhammed b. Seyyid İbrahim b. e's-Seyyid Abdürrahim tarafından 1164 tarihinde istinsah edilmiştir.
19. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3512: 213×149-203×139 mm. ebadında, 91 varak 15 satır, talik hat.
20. Süleymaniye Ktp. Kasidecizâde 443: 191×142-196×141 mm. ebadında, 74 varak 17 satır, talik hat.
21. Süleymaniye Ktp. Ayasofya 4054: 190×127-191×126 mm. ebadında, 57 varak 21 satır, nesih hat.
22. Süleymaniye Ktp. Düğümlü Baba 296: 222×149-224×150 mm. ebadında, 111 varak 12 satır, nesih hat, Ahmed Derviş tarafından istinsah edilmiştir.

23. Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi 863/3: 202×130-201×128 mm. ebadında, 86 varak 21 satır, nestalik hat.
24. Süleymaniye Ktp. İbrahim Efendi 628: 201×144-205×150 mm. ebadında, 36 varak 20 satır, nesih hat, istinsah tarihi: 1121.
- 25. Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez 40: 195×130-150×80 mm. ebadında, 53 varak, 21 satır, nesih hat.**
- 26. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 3470-001: 120×50-140×90 mm. ebadında, 87 varak, 19 satır, nesih hat, Musa b. Mehmed tarafından 1042'de istinsah edilmiştir.**
27. Süleymaniye Ktp. Beyazıd 9424-002: 180×115-125×50 mm. ebadında, 111 varak, 15 satır, talik hat.
28. Süleymaniye Ktp. Beyazıd 9425: 200×135-135×60 mm. ebadında, 75 varak, 21 satır, talik hat.
29. Süleymaniye Ktp. Ömer İşbilir 101: 207×145-153×87 mm. ebadında, 77 varak, 15 satır, nesih hat.
30. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 3354: 160×80-216×163 mm. ebadında, 112 varak, 17 satır, nesih hat, Muhammed b. İbrahim tarafından 1155'te istinsah edilmiştir.
31. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 7202: 200×140-140×80 mm. ebadında, 68 varak, 15-17 satır, Mustafa b. Hasan Beyoğluzâde tarafından 1220'de istinsah edilmiştir.
32. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. 3012: 100 varak 17 satır.
33. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. 61 varak, 17 satır, şemseli, ebrulu cilt, Ömer b. Hüseyin tarafından istinsah edilmiştir.
34. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. 3900: 63 varak, 21 satır, şirazeli deri cilt.
35. Türkiyat Enstitüsü Ktp. 48: 209×151-215×155 mm. ebadında, 49 varak 21 satır, nesih hat, istinsah tarihi: 1140.
36. Atıf Efendi Ktp 2721/2: 217×163-220×163 mm. ebadında, 102 varak 19 satır, nestalik hat.
37. Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâî Efendi 1433: 146×92-146×97 mm. ebadında, 87 varak 15 satır, talik hat, 1077 tarihinde istinsah edilmiştir.

38. Hacı Selim Ağa Ktp. Kemankeş 466: 219×156-221×156 mm. ebadında, 71 varak 13 satır, nesih hat.
39. Yapı Kredi Semet Çifter Ktp. 279: 210×142-212×148 mm. ebadında, 73 varak 17 satır, talik hat.
40. Beyazıt Devlet Ktp. Beyazıt 3915: 205×145-204×145 mm. ebadında, 90 varak 17 satır, talik hat, 1212'de istinsah edilmiştir.
41. Beyazıt Devlet Ktp. Beyazıt 3916: 191×133-155×73 mm. ebadında, 67 varak 21 satır, talik hat.
42. Beyazıt Devlet Ktp. Beyazıt 3917: 202×139-202×136 mm. ebadında, 56 varak 19 satır, talik hat.
43. Beyazıt Devlet Ktp. Beyazıt 3918: 203×127-201×125 mm. ebadında, 53 varak 23 satır, talik hat.
44. Beyazıt Devlet Ktp. Beyazıt 5560/2: 191×133-192×127 mm. ebadında, 107 varak 25 satır, talik hat, Derviş Ahmed b. Hacı Osman tarafından 1107 tarihinde istinsah edilmiştir.
45. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddin Efendi 2679: 150×100-150×103 mm. ebadında, 83 varak 17 satır, talik hat, Kütahyalı Şeyh İbrahim tarafından istinsah edilmiştir.
46. Millet Ktp. Millet 107: 163×108-162×107 mm. ebadında, 89 varak 17 satır, nesih hat.
47. Millet Ktp. Millet 108: 198×143-197×138 mm. ebadında, 31 varak 19 satır, nesih hat, Yamân ibn Mustafa tarafından 993 yılında istinsah edilmiştir.
48. Marmara Üniv. İlah. Fak. Ktp. 241: 204×157-201×156 mm. ebadında, 98 varak 17 satır, nestalik hat, Hasan b. İbrahim tarafından 1193 yılında istinsah edilmiştir.
49. Manisa İl Halk Ktp. 2598: 223×165-222×165 mm ebadında, 67 varak 21 satır, talik hat, 1149 tarihinde istinsah edilmiştir.
50. Manisa İl Halk Ktp. 2607: 204×140-204×138 mm. ebadında, 79 varak 17 satır, talik hat, 1050 yılında istinsah edilmiştir.
51. Manisa İl Halk Ktp. 2599: 215×152-216×152 mm. ebadında, 118 varak 21 satır, nestalik hat, Abdurrahman Ahmed b. Süleyman tarafından istinsah edilmiştir.
- 52. Manisa İl Halk Ktp. 45 hk 2601: 141×93-111×68 mm. ebadında, 102 varak, 15 satır, söz başları, keşideler kırmızı, şemseli, kahverengi meşin, çeharkuşe vişne rengi cilt, yaprakları lekeli, talik kırması hat, ayyıldız taç filigranlı kâğıt.**

53. **Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 161: 193×141-145×77 mm.** ebadında, 63+1 varak, 21 satır, Sırtı siyah meşin, deffeleri siyah bez kaplı karton cilt. Söz başları ve keşideler kırmızı. Sayfa kenarları yer yer haşiyeli. Talik hat, kopça filigranlı kâğıt.
54. **Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesi 42 Yu 378: 198×140-154×80 mm.** ebadında, 81 varak, 17 satır, nesih hat. Sırtı kenar bendi kırmızı meşin, yırtık miklebli ebru kaplı mukavva cilt. Söz başları kırmızı, şerh edilen Farsça metinlerin üstüne kırmızı çizgi çizilmiştir. 1a ve 81b Yusuf Ağa'nın vakıf mührü var. Müstensih: **Habib b. Hüseyin. İstinsah tarihi: 1094 (1682).**
55. Türk Dil Kurumu Ktp. Yazma Eserler Kataloğu Yz. A 109: 200×160-145×105 mm. ebadında, 51 varak 15 satır. Müstensih: Ali b. Keyvân. İstinsah tarihi: 1046 (1636).
56. **Türk Dil Kurumu Ktp. Yazma Eserler Kataloğu Yz. A 69: 210×110-120×50 mm. ebadında, 151 varak, 15 satır, söz başları, serlevha, cetveller ve metin üzerleri** kırmızı mürekkeplidir. **Kapaklar ebru kağıt, sırtıkahverengi meşin kaplı, mıkl ebli bir ciltiçerisindedir. Nesih hat, kapkacak filigranlı kâğıt. Müstensih: Ahmed b. Mustafa. İstinsah tarihi: 1145 (1733).**
57. Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı H. 272: 195×135 mm. ebadında, 75 varak 21 satır, talik hat.
58. Tercüman Gazetesi Ktp. Y-99: 209×105-166×67 mm ebadında, 67 varak 19 satır, 1115 tarihinde istinsah edilmiştir.
59. Tercüman Gazetesi Ktp. Y-349: 203×123-140×87 mm. ebadında, 61 varak 19 satır, nestalik hat.
60. Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Ktp. Yazma Eserler Kataloğu
61. Raşid Efendi 551: 200×115-138×64 mm. ebadında, 87 varak 19 satır, 1045 yılında istinsah edilmiştir.
62. Raşid Efendi Eki 9237: 200×140-135×70 mm. ebadında, 148 varak 19 satır, 1070 yılında istinsah edilmiştir.
63. Raşid Efendi Eki 11285/2: 205×145 mm. ebadında, 33b-67b varakları arasında, 19 satır, 1231 yılında istinsah edilmiştir.
64. Raşid Efendi Eki 26195: 197×138-152×84 mm. ebadında, 67 varak 17 satır, 1039 yılında istinsah edilmiştir.

65. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 05 Ba 1389: 200×140-160×88 mm. ebadında, 80 varak, 19 satır, sırtı ve çeharkuşe siyah meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları ve cetveller kırmızı, nesih hat, birleşik harf filigranlı kâğıt.
66. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 05 Ba 1356/2: 200×140-155×80 mm. ebadında, sırt ve çeharkuşe kahverengi meşin, desenli kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları ve keşideler kırmızı, talik hat, taç filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1117 (1704).
67. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 05 Ba 1429: 210×135-165×80 mm. ebadında, 113 varak, 21 satır, Mıklebli, yapıştırma şemseli, kahverengi meşin bir cildi vardır. Mihrabiye işlemeli, cetveller ve keşideler kırmızı mürekkepledir. 1273 tarihli Muhammed Himmete ait vakıf mührü vardır. Nesih hat, birleşik harf filigranlı kâğıt.
68. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 06 Hk 2858/1: 210×150-160×90 mm. ebadında, 51 varak, 19 satır, bölüm başları ve keşideler kırmızı, yıpranmış ebru kaplı, sırtı meşin, mukavva cilt, nesih kırması hat, birleşik harf filigranlı kâğıt. İstinsha tarihi: 1139 (1725).
69. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 06 Hk 2674: 205×145-145×95 mm. ebadında, 104 varak, 15 satır. Sırtı kahverengi yıpranmış meşin üstü aşınmış ebru kâğıt kaplı, şirazesini dağılmış mukavva cilt. Söz başları ve keşideler kırmızı. 1a'da Murtaza b. Mehmed'in mülkiyet kaydıyla mührü vardır. 1b'de Mustafa Nazım'ın Ktp. ne ait vakıf mührü var.
70. Adana İl Halk Ktp. 01 Hk 902: 197×139-165×75 mm. ebadında, 43 varak, 25 satır, sırtı meşin, kül renkte kâğıt kaplı cilt, keşideleri kırmızı mürekkeple çekilmiştir. Nesih hat, üç ay damgalı kâğıt. Müstensih: Mahmud b. Necib. İstinsah tarihi: 1084 (1672).
71. Adana İl Halk Ktp. 01 Hk 1143/2: 175×110-155×65 mm. ebadında, 67a-138a varak, 19 satır, çeharkuşe kahverengi meşin, sol deffesi düşmüş harap bir cilt, keşideleri kırmızı mürekkeplidir. Sonu eksiktir. Kurt yeniklidir. Talik hat, çapa filigranlı kâğıt.
72. Ankara Milli Ktp. Yz. A 8435: 200×145 mm ebadında, 97 varak, 1090 yılında istinsah edilmiştir.
73. Ankara Milli Ktp. Yz. A 774: 145×95 mm. ebadında, 135 varak, Mustafa b. Hasan tarafından 1070 yılında istinsah edilmiştir.

74. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 3955: 200×138-150×85 mm. ebadında, 92 varak, 19 satır, şemseli, zencirekli, siyah meşin cilt, söz başları ve söz üstleri kırmızıdır. Sayfalar rutubet lekelidir. Talik hat, su yolu filigranlı kâğıt.
75. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 2723: 178×125-128×68 mm. ebadında, ilk sayfa cetvel yaldızlıdır. Kitabı ciltten ayrı, cildi yeşil renkli bez kaplı mukavva cilt, baştan eksiktir, söz başları ve söz üstleri kırmızı, yapraklar rutubet lekelidir. Talik hat, su yolu filigranlı kâğıt. Müstensih: Halil b. Ali.
76. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 2201/1: 190×145-155×85 mm. ebadında, 59 varak, 25 satır, sırtı bordo, meşin ebru kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları ve söz üstleri kırmızıdır. Nesih hat, su yolu filigranlı kâğıt.
77. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 2652/4: 175×110-135×65 mm. ebadında, 98b-131a, 19 satır, sırtı sertabı, kenarları kahverengi meşin, miklebli, kapakları ebru kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları, çizgiler kırmızıdır. Nesih kırmısı, daire filigranlı kâğıt.
78. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1353: 153×102-127×62 mm. ebadında, 99 varak, 15 satır, sırtı kahverengi meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva cilt, söz üstleri kırmızı, yaprakları rutubet lekelidir. Nestalik hat, su yolu filigranlı kâğıt.
79. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1057: 195×105-150×65 mm. ebadında, 83 varak, 19 satır, sırtı bez, sertabı ve kenarları kahverengi meşin, miklebli, kapakları evru k3ağıt kaplı, yıpranmış cilt, şirazesi dağınık, konu başları, cetveller ve çizgiler kırmızı, yapraklar rutubet lekelidir. Talik hat, birleşik harf filigranlı kâğıt.
80. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 914/2: 205×150-145×87 mm. ebadında, 61b-131b, 17 satır, miklebli, harap halde, siyah meşin bir cilt, söz üstleri kırmızı, yaprakları rutubet lekelidir. Nesih hat, su yolu filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1201 (1786).
81. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 750: 200×140-155×65 mm. ebadında, 94 varak, 19 satır, sırtı kahverengi meşin, kâğıt kaplı, mukavva

- cilt, söz başları ve söz üstleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeli. Nestalik hat, su yolu filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1219 (1804).
82. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 706: 195×125-145×70 mm. ebadında, 131 varak, 15 satır, şirazesini dağılmak üzere, kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları, söz üstleri ve cetvelleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeli. Nesih hat, ay yıldız filigranlı kâğıt.
83. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 9293: 190×133-145×84 mm. ebadında, 76 varak, 17 satır, eserin ilk yaprağı yoktur. Sırtı ve kenarları vişne rengi meşinle onarılmış, kapakları şemseli kahverengi meşin kaplı cilt, cetveller ve söz başları kırmızıdır. Talik hat, ay yıldızlı taç filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1081 (1670).
84. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4749: 200×115-130×60 mm. ebadında, 85 varak, 15 satır. Sırtı ve kenarları bordo meşin, cilt kapakları ebru kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir. Eser, İran edebiyatına aittir. Söz başları, söz üstleri ve cetveller kırmızıdır. Yapraklar rutubet lekeli. Talik hat, harf filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1065 (1654).
85. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 2690: 205×150-165×90 mm. ebadında, 59 varak, 21 satır. Harap halde, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Söz başları, söz üstleri ve cetveller kırmızı, yapraklar rutubet lekeli. Dizin vardır. Rika hat, suyolu filigranlı. İstinsah tarihi: 1180 (1765).
86. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz FB 18: 211×148-145×70 mm. ebadında, 96 varak, 15 satır. Kahverengi meşin cilt, söz başları kırmızı. Başta dört dize, kenarlarda kısa açıklamalar var. Talik hat, beyaz çapa arma filigranlı. İstinsah tarihi: 1114 (1702).
87. Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp. 340: 200×135-135×60 mm. ebadında, 88 varak 19 satır, 1198 yılında istinsah edilmiştir.
88. Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp. 385: 191×134-142×63 mm. ebadında, 288 varak 19 satır, istinsah tarihi 1136.
89. Kütahya Vahidpaşa İl Halk Ktp. 43 Va 1277/4: 150×105-210×150 mm. ebadında, 2+149b-224b+1 varak, 19 satır, söz başları kırmızı, ciltlessiz, önde 1 yaprak boş ve 1 yaprak manzum var. Kenarlarında tashih ve açıklamalar var.

- Sonda 1 yk faydalı bilgiler var. Nesih hat, filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1177 (1762).
90. Kütahya Vahidpaşa İl Halk Ktp. 43 Va 1445: 135x70-195x135 mm. ebadında, 80 varak 21 satır, rik'a hat, Sözbâşı kırmızı, şemseli miklebli siyah meşin cild. Mehmed Emin Kandihari Vakfı. İstinsah tarihi: 1235 (1818).
91. Kütahya Vahidpaşa İl Halk Ktp. 43 Va 406: 135x70-190x125 mm. ebadında, 8 varak, 15 satır. İstinsah tarihi: 1052 (1641).
92. Isparta Halil Hamit Paşa Ktp. 1808: 83 varak.
93. Isparta İl Halk Ktp. 32 Hk 2099/6: 215×155-150×90 mm. ebadında, 49b-106a varak, söz başları kırmızıdır. Çeharkuşe kahverengi yıpranmış meşin, üstü desenli kâğıt kaplı, miklebli, mukavva cilt, nesih hat, birleşik harf filigranlı kâğıt. Müstensih: Ali b. Abdullah. İstinsah tarihi: 1164 (1750).
94. Isparta İl Halk Ktp. 32 Hk 1802:
95. Isparta Şarkikaraağaç İlçe Halk Ktp. 32 Şarki 90: İstinsah tarihi: 1042 (1632).
96. Isparta Uluborla İlçe Halk Ktp. 32 Ulu 295/7: 67b-138b varak. Müstensih: İbrahim b. Hasan Boluvî. İstinsah tarihi: 1217 (1802).
97. Balıkesir İl Halk Ktp. 10 Hk 170:
98. Çorum İl Halk Ktp. 2186: 71 varak, İsa b. Süleyman tarafından 1063 yılında istinsah edilmiştir.
99. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 19 Hk 4755: 200×125-135×80 mm. ebadında, 58 varak, 19 satır, miklebli ebru mukavva çeharkuşe kahverengi meşin cilt, söz başları kırmızı, talik hat, çiçek filigranlı kâğıt. Müstensih: Aziz b. İbrahim. İstinsah tarihi: 1023 (1613).
100. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp. 03 Gedik 17752: 94 varak, talik hat. Hasan b. Muharrem Akhisarî. İstinsah tarihi: 993 (1584).
101. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp. 03 Gedik 18311: 102 varak. İstinsah tarihi: 1076 (1665).
102. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 19 Hk 2104: 215×150-150×90 mm. ebadında, 71 varak 17 satır, miklebli ve şemseli kahverengi meşin cilt. İstinsah tarihi: 1158 (1744).

103. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 19 Hk 2142/2: 205×150-170×100 mm. ebadında, 51 vark, 21 satır, çeharkuşe siyah meşin cilt. asıl metin ve cetveller kırmızı, kırma nesih hat, su yolu filigranlı.
104. Diyarbakır İl Halk Ktp. 21 Hk 1606: 205×135-150×90 mm. ebadında, 67 varak 19 satır, bölüm başları, asıl metin, keşideler kırmızı, sırtı siyah bez, deffeleri krem rengi kâğıt kaplı mukavva cilt, bozuk nesih, haç arma filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1060 (1649).
105. Diyarbakır İl Halk Ktp. 21 Hk 485: 190×110-155×65 mm. ebadında, 78 varak, 17 satır, ebru ve mukavva sırtı bez asıl metin ve cetveller kırmızı. İran taliki, hayvan arma filigranlı. Müstensih: Mustafa b. Osman Bosnevî. İstinsah tarihi: 1000 (1591).
106. Tokat Zile İlçe Halk Ktp. 60 Zile 62: 215×160-170×85 mm. ebadında, 90 varak, 17 satır. Ciltsizdir. Üzerine yazılı, çizgili defter kâğıdı geçirilmiş. Ana metin üstü kırmızı keşideli, şirazesi ve formları dağınık, dibacesi yoktur. Nesih kırması hat, üzüm salkımı isim filigranlı kâğıt. Müstensih: Müderris Ahmed b. Mahmud. İstinsah tarihi: 1175 (1760).
107. Tokat İl Halk Ktp. 60 Hk 159: 198×140-140×60 mm. ebadında, 79 varak, 17 satır, Zencirek ve şemseli (yaldız) deffe kenarları kırmızı, yapraklar yer yer nem lekeli ve kurt yeniklidir. Sırt vişne rengi meşinle onarılmıştır. Ahmed Hamid adına mühür vardır. Son yaprakta iki ölüm kaydı vardır. Talik hat, üzüm salkımlı, taç filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1156 (1742).
108. Tokat İl Halk Ktp. 60 Hk 72: 186×110-122×59 mm. ebadında, 85+1 varak, 21 satır, Asıl metnin üzeri ve söz başları kırmızı, çeharkuşe vişne rengi meşin, kendinden desenli siyah kâğıt kaplı mukavva ciltlidir. Cetveller kırmızıdır. Başında Mevlana, Şeyhül-Ekber, Sultan Süleyman'dan şiirler, Şeyh Attar'ın şehit edildiği sırada söylediği Farsça kıt'a; arkasında dualar, ilaç tarifi, Peygamberimiz ve dört halifenin şecereleri verilmiştir. Talik hat, ayyıldızlı taç birleşik harf filigranlı kâğıt. Müstensih: Osman Yayçevî. İstinsah tarihi: 1030 (1620).
109. Erzurum İl Halk Ktp. 25 Hk 13946/1: 215×147-180×115 mm. ebadında, 56 varak, 19 satır, sırtı kahverengi pandizot, üstü pembe desenli kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları ve keşideleri kırmızı, talik hat, üç ay filigranlı krem rengi kâğıt. Müstensih: Veyiyüddin. İstinsah tarihi: 1131 (1718).

110. Erzurum İl Halk Ktp. 25 Hk 14033/4: 220×140-160×90 mm. ebadında, 95b-160a varak, 21 satır, sırtı kahverengi pandizot desenli kâğıt kaplı mukavva cilt, metinler kırmızı çizgili. Nesih hat, üzüm salkımı filigranlı kâğıt. İstinsah tarihi: 1133 (1720).
111. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 720: 120×55-187×103 mm. ebadında, 104 varak, 17 satır, soğuk şemseli, mıklebli, vişne çürüğü meşin cilt, metin başlıkları ve keşideleri kırmızıyla, kenarlar yer yer açıklamalıdır. Talik hat, yıldız filigranlı kâğıt. Müstensih: Mustafa b. Ali. İstinsah tarihi: 1049 (1638).
112. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 1666: 200×140-150×75 mm. ebadında, 76 varak, 21 satır, mıklebli, ebrulu, mukavva, sırtı ve sertabımeşin cild. Metin kırmızı çizgili, nestalik kırmısı hat, ayyıldız ve arma filigranlı. İstinsah tarihi: 1072 (1660).
113. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 2444: 220×137-145×80 mm. ebadında, 78 varak, 19 satır, çeharkuşe meşin, soluk ebru cilt, söz başları ve keşideleri kırmızı, Hacı Bıyık Ağazade Emin Efendi'nin 1283 (1866) tarihli mülkiyet kaydı vardır. Kıрма talik, birleşik harf filigranlı kâğıt.
114. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 1409: 210×140-150×70 mm. ebadında, I+93 varak, 17 satır, mıklebli, kahverengi, düz meşin, Farsça dizelerin üstü kırmızı çizgili, bölüm başları kırmızıyla yazılı. 93bde Yusuf Ağaya ait 1152 tarihli mülkiyet kaydı var. Talik hat, ayyıldız taç filigranlı kâğıt.
115. Burdur İl Halk Ktp. 15 Hk 230: 180×125-145×70 mm. ebadında, 80 varak, 19 satır, asıl metin ve cetveller kırmızıdır. Mıklebli, kahverengi meşin ciltlidir. Talik hat, isim filigranlı kâğıt.
116. Burdur İl Halk Ktp. 15 Hk 1339: İstinsah tarihi: 1034 (1625).
117. Burdur İl Halk Ktp. 15 Hk 1527/2: 30b-103a varak. Müstensih: Hamza b. Ahmed. İstinsah tarihi: 1035 (1625).
118. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 772: 205×130 mm. ebadında, 76 varak, 21 satır.
119. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 7: 44-144 varak, 19 satır.
120. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 21: 94 varak, 17 satır.
121. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Talat 22: 34-101 varak, 17 satır.
122. Mısır Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5580: 17 satır, nesih hat.

- 123. Bodleian Ktp. Türkçe Yazmaları MS Turk. e. 28: 193×134-145×79 mm. ebadında, 93 varak, 17 satır, nesih hat.**
124. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 3987. Staatsbibliothek, Marburg: 19×11-14×6 cm. ebadında, 91 varak 19 satır, 1028 yılında istinsah edilmiştir.
- 125. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 2599: 190×115-130×60 mm. ebadında, 89 varak, 19 satır.**
126. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 341: 15×10 cm. ebadında, 134 varak 15 satır, istinsah tarihi 1319.
127. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 578: 135×100 mm. ebadında, 105 varak 20 satır, 1017 yılında Muhammed b. Cafer tarafından istinsah edilmiştir.
128. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 695: 13×7 cm. ebadında, 64 varak 20 satır. 1063 yılında Mustafa b. Es-Seyyid Velî tarafından istinsah edilmiştir.
- 129. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 150×100 mm. ebadında, 134 varak, nesih hat.**
- 130. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 200×135 mm. ebadında, 105 varak, sırtı meşin cilt, nesih hat. Müstensih: Mehmed b. Cafer. İstinsah tarihi: 1017 (1608).**
- 131. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 215×135 mm. ebadında, 109 varak, sırtı meşin cilt, nesih hat. Müstensih: Mehmed b. Zuhhâd. İstinsah tarihi: 1031 (1621).**
- 132. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 200×130 mm. ebadında, 64 varak, nesih hat, sırtı meşin cilt. Müstensih: Mustafa b. Veli. İstinsah tarihi: 1063 (1653).**
133. British Museum Türkçe Yazmalar Kataloğu: 19 satır, nestalik hat, 1083 yılında istinsah edilmiştir.
134. John Rylands Üniversitesi Kütüphanesi Farsça-Türkçe Yazmalar Kataloğu 889: 191×125 mm. ebadında, 68 varak 13 satır, rik'a hat.
135. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Sloane 3588/2: 203×127 mm. ebadında, 25-94 varak, 19 satır, nestalik hat.
136. Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 2793/2: 100×140-52×103 mm ebadında, Hasan b. Sefer tarafından 1049/1639-40'ta istinsah edilmiştir.

137. Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 2852: 190×130 mm. ebadında, 76 varak, talik hat. Müstensih: Süleyman b. Sırrı. İstinsah tarihi: 1004 (1595).

138. Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 911/1: 190×145 mm. ebadında, 82 varak, talik-nestalik hat.

2.2.2.6. Şerh-i Bostân

Sa‘dî-i Şirâzî, 655/1257’de tamamladığı eserini Ebû Bekir b. Sa‘d b. Zengî’ye ithaf etmiştir. Ahlakî konular ve nasihatler içeren on bölümden oluşan *Bostân*, İslam ülkelerinde büyük bir ilgi görmüştür. Bu eser, içeriğinin yanı sıra diliyle de Farsça öğretiminde başvurulan temel eserlerden biri olmuştur. Farsça başta olmak üzere birçok dilde şerhleri yapılan *Bostân*, Mehmed Çelebi (Fatih devri), Sürûrî (ö. 1562), Şem‘î (ö. 1603 sonrası), Sûdî (ö. 1008/1599) ve Havâyî Mustafa Çelebi (ö. 1608) tarafından Türkçe olarak şerh edilmiştir. Bunların yanı sıra *Bostân*’ın ilki Hoca Mes‘ud tarafından 755/1354’te yapılan birçok tercümesi de mevcuttur.²⁰⁹

Şem‘î, eserine *Bostân*’ın güzelliklerinden bahsederek başlamış ve bu eserin maarif nurlarıyla insanların kalplerini gül bahçesine çevirdiğini söylemiştir. Şârih, bir gün dostlarıyla *Bostân* üzerine konuşurken içlerinden biri bu eserin Türkçe şerh edilip müşkillerinin ortadan kaldırılmasının çok iyi olacağını söylemiştir. Daha sonra orada bulunanlar Şem‘î’ye bu işi yapması konusunda ısrar etmişlerdir:

Şem‘î-i şem‘-fîrûz künc-i kanâ‘atde bir gün aşhâb-ı bâ-şafâ vü yârân-ı bâ-vefâ ile Bûstân-ı hazret-i şeyh Sa‘dî-i Şirâzîden kaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz müşâhabet iderken esnâ-yı mükâlemede sühen-perdâz-ı bülend-pervâz yârândan biri luţfla hîtâb idüp eyitdi ki bu kitâb-ı şerîf eger lisân-ı Türkî ile şerh ü takrîr ve müşkilleri hall u tahrîr olınsa gâyetle maqbûl ve nihâyet mertebe ehibbâ beyinde maqbûl olurdu ? cümlesi daħı bir nûra ittibâ‘ idüp kemâli ile minnet yüzünü gösterdiklerinde haķır daħı ikdâmları ile bi-hasebi’l-maķdûr ma‘nâ-yı muhaşşîlisi üzre şerh itmege ihtimâm itdüm.²¹⁰

Arkadaşlarını kıramayan şârih, eserini 989/1581’de tamamlamıştır.²¹¹

²⁰⁹ Adnan Karaismailoğlu, “Bostân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, 1992, s. 307.

²¹⁰ Şem‘î, *Şerh-i Bostân*, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Ktp., vr. 1b.

²¹¹ Şem‘î, *Şerh-i Bostân*, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Ktp. 43 Va 3058, vr. 1b.

2.2.2.6.1. Şerh-i Bostân'ın Nüshaları

Şeyda Öztürk, tezinde, *Şerh-i Bostân*'ın 62 nüshasını tespit etmiştir.²¹² Bizim yaptığımız taramada 28 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni tespit edilen nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Tâhir Aga 509: 250x120-150x60mm ebadında, 264 varak 21 satır, 999'da istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1138: 266x163-208x80 mm. ebadında, meşin cilt, 311 varak 21 satır, 1000 yılında istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3320: 196x139 mm. ebadında, 394 varak 17 satır, 1010 yılında istinsah edilmiştir.
4. Süleymaniye Ktp. Lala İsmâil 523: 256x150-245x112 mm. ebadında, 360 varak 21 satır, İbrâhim b. Hasan tarafından 1018'de istinsah edilmiştir.
5. Süleymaniye Ktp. Serez 2566: 20x15-17x10 cm. ebadında, meşin cilt, 206 varak 21 satır, 1035'de istinsah edilmiştir.
6. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 2750: 245x150;150x75 mm ebadında, 274 varak 21 satır, talik hat, Hattat Mehmed tarafından 1040'ta istinsah edilmiştir.
7. Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi 791: 200x131-156x71 mm. ebadında, 187 varak 25 satır, talik hat, 1062'de istinsah edilmiştir.
8. Süleymaniye Ktp. Serez 2565: 205x145-156x80 mm. ebadında, 304 varak 17 satır, talik hat, Hasan b. Derviş tarafından istinsah edilmiştir.
9. Süleymaniye Ktp. Serez 2564: 205x148 mm. ebadında, 324 varak 18 satır, talik hat, 1089'da istinsah edilmiştir.
10. Süleymaniye Ktp. Fâtiş 3937: 210x150-147x107 mm ebadında, kahverengi meşin cilt, 214 varak 17 satır, talik hat, Mehmed b. Mustafa tarafından 1087'de istinsah edilmiştir.
11. Süleymaniye Ktp. İsmihan Sultan 318: 255x190-180x90 mm. ebadında, 38 varak 25 satır, Hasan b. Mustafa Bursevî tarafından istinsah edilmiştir.
12. Süleymaniye Ktp. Cârullah Efendi 1691: 210x130-160x70 mm. ebadında, 251 varak 21 satır, talik hat.
13. Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa 795: 204x135-151x71 mm ebadında, 450 varak 19 satır, 1000'de istinsah edilmiştir.

²¹² Şeyda Öztürk, *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 91-96.

14. Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2771: 205×140-150×70 mm. ebadında, 218 varak 15 satır, talik hat.
15. Süleymaniye Ktp. Lâleli 1804: 16x26-9x18 cm. ebadında, 334 varak 17 satır, nesih hat, istinsah tarihi: 1067.
16. Süleymaniye Ktp. İzmir 521: 190×130-145×70 mm. ebadında, 158 varak 19 satır, talik hat.
17. Süleymaniye Ktp. Kemankeş 467: 210×152-163×67 mm. ebadında, 244 varak 22 satır, talik hat, Mehmed b. Hüseyin tarafından istinsah edilmiştir.
18. **Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi 3376: 220×125-156×77 mm. ebadında, 235 varak 27 satır, talik hat.**
19. **Süleymaniye Ktp. Sütlüce Dergahı 96: 174×120-125×67 mm. ebadında, 87 varak 21 satır, nesih hat.**
20. Âtîf Efendi Ktp. 2144: 134 varak olup talik hat ile yazılmıştır.
21. Âtîf Efendi Ktp. 2143: 309 varak, talik hat, Hüseyin b. Ali tarafından istinsah edilmiştir.
22. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddîn Efendi 3666: 238 varak, talik hat, Ali b. Yusuf tarafından 993/1585 tarihinde istinsah edilmiştir.
23. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddîn Efendi V2682: 290×185-220×110 mm. ebadında, 160 varak 25 satır, nesih hat.
24. **Beyazıt Devlet Ktp. V3666-121: 205×145-165×80 mm. ebadında, 238 varak 23 satır, Ali b. Yusuf tarafından 993 tarihinde istinsah edilmiştir.**
25. **Beyazıt Devlet Ktp. B10506: 200×145 mm. ebadında, 265 varak 20 satır, nesih hat, cildi hasarlı.**
26. **Beyazıt Devlet Ktp. B16253: 200×130-150×70 mm. ebadında, 259 varak 21 satır.**
27. **Beyazıt Devlet Ktp. B18286: 210×140-140×80 mm.**
28. **Beyazıt Devlet Ktp. B5774: 200×140-140×70 mm. ebadında, 268 varak 21 satır, 1051'de istinsah edilmiştir.**
29. **İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 1842:**
30. **İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 9272:**
31. **İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 3037:**
32. **İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 1269:**

33. İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. 5602:²¹³

34. Râgıp Paşa Ktp. 1121: 243 varak, rik'a hat, İbrâhim b. Velî tarafından istinsah edilmiştir.
35. Nûruosmâniye Ktp. 3956: 472 varak 19 satır, 1025'de istinsah edilmiştir.
36. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları E.H.1648: 200×120 mm. ebadında, 329 varak 21 satır, nesih hat.
37. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları A.2667: 205x140 mm. ebadında, 332 varak 17 satır. İstinsah tarihi: 990 (1582).
38. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları B.157: 210×135mm. ebadında, 232 varak 25 satır, talik hat. Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı. Kenarlarda haşiyeler vardır. Mıklebli, şemse ve köşelikli kahverengi deri cilt. Müstensih: Kaytas b. Abdullah. İstinsah tarihi: 992 (1584).
39. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp. Türkçe Yazmaları 649: 190x118-127x57mm. ebadında, 355 varak 19 satır, talik hat.
40. Türk Dil Kurumu Ktp. Türkçe Yazmaları 94: 200x142-132x85 mm. ebadında, 259 varak 21 satır.
41. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp. 18260:
42. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 2147: 205x160-145x95 mm. ebadında, 215 varak 20 satır, talik hat. Cildin sağ kapağı kopmuş şemseli zencirekli kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızı olup metin başları kırmızı çizgiyledir. Baş tarafta yazı edabi (140*9) ve satır adedi (17) eserin büyük kısmına göre farklıdır. 1a'da Mehmed Salih'in emanet kaydı vardır.
- 43. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4828: 195x140-160x75 mm. ebadında, 248 varak, 25 satır, salbek şemseli, zencirekli, köşebentli, mıklebli kahverengi meşin cilt, söz başları, çizgiler, cetveller kırmızı, şirazesı dağınık, kenarlarda şerhler, sondo Farsça şiir nakli vardır, nestalik hat. İstinsah tarihi: 1028 (1618).**
- 44. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 3730: 210x145-155x85 mm. ebadında, 307 varak, 19 satır, sırtı ve sertabı bordo meşin ile tamir görmüş, nokta şemseli, zencirekli, mıklebli, kahverengi yıpranmış meşin cilt,**

²¹³ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan bu nüshaların sadece katalog numarasına ulaşılabilmiştir. Katalogda bunun haricinde bilgi bulunmamaktadır. Nüshaların aslını görmeye izin verilmemiştir.

- asıl metinler, çizgiler kırmızı, satır aralarında ve kenarlarda şerhler var, nesih kırmısı hat. İstinsah tarihi: 1094 (1682).
45. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 523: 203x145-150x82 mm. ebadında, 282 varak, 21 satır, şemseli, zencirekli, miklebli, bordo meşin cilt, söz başları ve söz üstleri kırmızı, yaprakları rutubet lekeli, nesih hat, su yolu filigranlı. İstinsah tarihi: 989 (1581).
46. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 293: 210x130-165x85 mm. ebadında, 215+VI varak, 21 satır, şemseli, kahverengi meşin cilt, cetveller ve söz başları kırmızı, nestalik hat, birleşik harf filigranlı.
47. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 7742: 205x140-150x80 mm. ebadında, 247+II, 21 satır, sırtı ve kenarları kahverengi meşin, kapakları bez kaplı, miklebli, mukavva cilt, söz başları ve çizgiler kırmızı, nestalik hat, çapa filigranlı.
48. Ankara Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 9272: 195x135-150x75 mm. ebadında, 283 varak, 21 satır, sırtı müzehheb işlemeli kahverengi meşin, üzeri zencirekli kırmızı kağıt kaplı mukavva cilt, söz başları ve keşideler kırmızı, nesih kırmısı hat, filigranlı.
49. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 734: 272 varak, 21 satır, şemseli kahverengi cilt.²¹⁴
50. Isparta İl Halk Ktp. 32 Hk 679: 195x140-150x85 ebadında, 324 varak, 19 satır, sırtı kiremit rengi meşin, deffeleri bordo meşin, miklebli cilt. İstinsah tarihi: 1031 (1621).
51. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 84: 165x90 mm. ebadında, 276 varak 17-21 satır.
52. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 2106: 215x150-165x90 mm. ebadında, 284 varak 19 satır.
53. Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 4759: 200x120-145x70 mm. ebadında, 201 varak 21 satır, nesih hat.
54. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. 352: 210x150-190x120 mm. ebadında, 57 varak 19-21 satır. Keşideler kırmızı ve siyah mürekkeple, zencirekli, şemseli miklebli, sırtı ve sertabı kahverengi meşin, tamir görmüş siyah meşin kaplı mukavva cilt

²¹⁴ Bu nüsha katalogda yanlış bir şekilde “Teşrihü’ş-Eflâk fi-İlmi’l-Heyet” adıyla kaydedilmiştir.

- içinde. 88-91 yaprakları beyaza boş. İstinsah tarihi: 1022 (1612). Müstensih: Mahmud.
55. Burdur İl Halk Ktp. 715: 210x136x168x83 mm. ebadında, 324 varak 19 satır. Keşideler ve söz başları kırmızıdır. Sırtı kahverengi bez, deffeleri kâğıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir.
56. Konya Karatay Yusuf Ağa Ktp. 7073: 205x145-165x90 mm. ebadında, 262 varak 23 satır.
57. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 595: 255x175-170x92 mm. ebadında, 321 varak 17 satır, harekeli nesih ile yazılmıştır.
58. Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp. 405: 160x85-210x145 mm. ebadında, 282 varak 21 satır, talik hat. Söz başları kırmızı, sırtı meşin miklebli ebru cilt. Kenarlarında tashih ve açıklamalar var. İstinsah tarihi: 1030 (1620).
59. Kütahya Vahit Paşa İl Halk Ktp. 43 Va 3058: 190x120,145x65 mm. ebadında, 300 varak, 21 satır, talik hat.
60. Kastamonu İl Halk Ktp. 3333: 255x180-190x110 mm. ebadında, 21 satır, talik hat, 254+III varak. Şemseli, miklebli bordo renkli deri cilt. Cetveller, söz başları, metin üstleri kırmızı. 1a da el-Hac Hasan Efendi'nin vakıf mührü vardır. Muhammed b. Mustafa b. Şaban tarafından 1097 (1685)'de istinsah edilmiştir.
61. Kastamonu Taşköprü İlçe Halk Ktp. 24/1: 180x100-125x60 mm. ebadında.
62. Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Ktp. Eki 1373: 206x133-163x79 mm. ebadında, 273 varak 21 satır, Hasan b. Receb tarafından 1003 (1594)'te istinsah edilmiştir.
63. Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5588: 330 varak 19 satır, nesih hat.
64. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 1162: 200x140 mm. ebadında, 198 varak 19 satır.
65. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 5288: 200x128 mm. ebadında, 251 varak 21 satır, talik hat.
66. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 923: 210x120 mm. ebadında, 215 varak 23 satır.
67. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 1534: 195x125 mm. ebadında, 349 varak 18 satır.
68. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 5298: 200x138 mm. ebadında, 282 varak 25 satır. İstinsah tarihi: 1003 (1594).

69. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Ktp. Türkçe Yazmaları 1603: 200x140 mm. ebadında, 251 varak 21 satır.
70. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 3053: 205x150-160x100 mm. ebadında, 251 varak 21 satır. İstinsah tarihi: 1077 (1666).
71. Almanya Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Ms. or. oct. 2087: 210x135-155x75 mm. ebadında, 231 varak 23 satır, 998'de istinsah edilmiştir.
72. Kahire-Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 29: 249 varak 25 satır.
73. Kahire-Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 25: 303 varak 21 satır.
74. Kahire-Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 24: 287 varak 19 satır.
75. Kahire-Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 23: 338 varak 19 satır.
76. Kahire-Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları ez-Zekiye 29: 421 varak 19 satır.
77. Kahire-Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 26: 438 varak, 17 satır.
78. Madrid Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 12128: 210x125 mm. ebadında.
79. Kıbrıs Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Yazmalar Selimiye Camii 117: 135x200 mm. ebadında, 299 varak 22 satır .
- 80. Kıbrıs Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Yazmalar Selimiye Camii 52: 128x180 mm. ebadında, 226 varak, 21 satır, talik hat.**
- 81. Kıbrıs Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Yazmalar II. Mahmud Ktp 498: 150x210 mm. ebadında, 300 varak, 21 satır, nesih hat.**
82. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 200x145 mm. ebadında, 224 varak.
83. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 205x140 mm. ebadında, 339 varak.
- 84. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Regius: 205x155 mm. ebadında, 177 varak, nestalik hat.**
- 85. Fransa Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Du Ryer/Gaulmin: 210x145 mm. ebadında, 203 varak, kahverengi meşin cilt, nesih hat.**
- 86. Kitabhane-i Umûmî-yi Hz. Ayetullah Necefi Maraşî Ktp. Türkçe Yazmalar 1765: 205x140 mm. ebadında, 296 varak, 19 satır, nesih hat.**
- 87. Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5587: 338 varak, 19 satır, nesih hat.**
- 88. Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5589: 438 varak 17 satır, nesih hat.**
- 89. Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5589: 330 varak 19 satır, nesih hat.**
- 90. Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları 5590: 438 varak 17 satır, nesih hat.**

2.2.2.7. Şerh-i Mesnevî

Yazıldığı dönemden günümüze değin artan bir ilgiyle okunan Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, oluşturulduğu şeklin adını da bünyesine katarak mesnevi denilince sayısız eser arasından ilk akla gelen eser olmuştur. Tam adı *Mesnevî-i Ma'nevî* olan bu eser, 1260'larda yazılmaya başlanmış Mevlânâ'nın ölümüne yakın bir tarihte bitmiştir. *Mesnevî*, Mevlânâ tarafından semâ anında, sohbetlerde, çarşıda, pazarda, kırlarda yani günün herhangi bir saatinde her yerde irticalen söylenmiş; Hüsameddin Çelebi tarafından da kaydedilerek tamamlanmıştır. Oldukça hacimli bir eser olan *Mesnevî*'nin birinci cildinde 176 başlık 4012 beyit, ikinci cildinde 111 başlık 3793 beyit, üçüncü cildinde 230 başlık 4796 beyit, dördüncü cildinde 138 başlık 3840 beyit, beşinci cildinde 176 başlık 4225 beyit ve son olarak altıncı cildinde 134 başlık 4918 beyit olmak üzere tamamında 965 başlık 25585 beyit vardır. Uzun bir eser olmasına karşın *Mesnevî*'nin elde bulunan nüshaları arasında ciddi bir hacim farkının olmadığı görülür, bu da onun çok iyi korunarak günümüze kadar ulaştığını gösterir.²¹⁵

Mesnevî'nin birçok tercümesinin yanı sıra tamamına ya da müstakil olarak çeşitli ciltlerine ve ilk 18 beytine yapılan şerhler de bulunmaktadır. Anadolu sahasında *Mesnevî*'nin tamamına yapılan toplam 8 şerh bulunmaktadır. Bu şerhleri şu şekilde sıralayabiliriz: Surûrî (öl. 1569), Şem'î, İsmail Rusûhî-i Ankaravî (öl. 1631), Şifâyî Mehmed Dede (öl. 1671), Şeyh Murâd-ı Buhârî (öl. 1848), Ahmed Avni Konuk (öl. 1938), Tâhirü'l-Mevlevî (öl. 1951) ve Abdülbâki Gölpınarlı (öl. 1982). Sürûrî'nin yapmış olduğu şerhin dili Farsça olmasına rağmen bu şerh, Anadolu sahasında yapılan ilk tam *Mesnevî* şerhi olması açısından tarihî bir öneme sahiptir. *Mesnevî*'nin tamamını Nahîfî, Mehmed Şâkir ve Ahmet Metin Şahin manzum olarak; Veled Çelebi İzbudak, Şefik Can, Adnan Karaismailoğlu, Derya Örs-Hicabi Kırlangıç ise mensur olarak tercüme etmişlerdir.²¹⁶

Söz konusu bu tercüme-şerh faaliyetlerinde Şem'î'nin önemli bir yeri vardır; zira Şem'î, Anadolu sahasında *Mesnevî*'nin tamamına yapılan ilk Türkçe şerhin sahibidir. Şem'î, bu şerh için bizzat III. Murad tarafından görevlendirilmiştir. Bu da onun şârihliğinin başarısının göstergelerinden biridir:

Ve bu sâlde, Sultân Selîm Hân-ı Sâni merhûmun oğlu Sultân Murâd Hân-ı Sâlis cenâbı Şem'î Efendi cenâbına emr-i hümayun buyurdu: Kitâb-ı Mesnevî-i Şerîf'i Türkî lisân üzre şerh edesin! Şem'î Efendi cenâbı dahi emr-i hümayuna itaat edip, Mesnevî-i

²¹⁵ İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 1-6.

²¹⁶ Abdulkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî...*, s. 29-66.

*Şerif'in cild-i evvelin ibtidâsından şerh etmeğe bu sâlde mâh-ı Rabû'l-evvelin gurrelerinde şurû' buyurup Türkî lisân üzre 96 sâlinin mâh-ı Rabû'l-âhirin 25. günü tesvîdsiz tamâm eyledi ki, 14 mâhda tekâmül eyledi.*²¹⁷

Şem'î, Mesnevî şerhine 995/ 1587 yılında başlamış ve 1001/Şubat 1591 yılına kadar ilk beş cildin şerhini tamamlamıştır. Şârih, bitirdiği bu ciltleri bir araya getirerek Muharrem 1001/Ekim 1591'de III. Murad'a teslim etmiştir. İlk beş ciltten sonra Şem'î, şerhe iki yıla yakın bir süre ara vermiştir. Sahih Ahmed Dede'ye göre bu duruma Şem'î'nin hastalığı sebep olmuştur.²¹⁸ III. Mehmed'in şerhin bitirilmesi yönünde ferman buyurması üzerine Şem'î, 1005/1596'da şerhini III. Mehmed'e ithaf ederek çalışmasını tamamlamıştır.²¹⁹

Şem'î, altıncı cilde başlamak için III. Mehmed'in emrini beklemiştir. Ancak şârihin *Mahzenü'l-Esrâr* şerhinde söylediklerine göre kendisinin tekrar görevlendirilmesi pek de kolay olmamıştır. Çünkü zamanın şeyhülislamı Hoca Sa'deddin, bu şerhin tamamlanmaması için çok çaba sarfetmiştir. Bu zor durumda Şem'î'nin en büyük yardımcısı Gazanfer Ağa olmuştur. Onun gayretleri neticesinde III. Mehmed, şerhin bitirilmesi için ferman buyurmuştur. Şârih de 1005/1596'da çalışmasını tamamlayarak padişaha sunmuştur:

*Merhûm Sa'düddîn Müftî... bu hakîre Mesnevî-i Şerif şerhi mukâbelesinde vazîfe ta'yîn olunmak mukarrer oldukda men'ine küllî sa'y u ihtimâm eyledi. Lâkin pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin eşref-i sâhibü'l-hayrât ve sa'âdet-i dâreyn sâhibi kapu ağası Gazanfer Ağa hazretlerinden Hak... râzî olsun... ki bu efkarü'l-verâ Şem'î-i zâ'ifin seksen akçe vazîfesine ve vazîfesünün hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet-makrûn ile asl-ı vakfa ilhâk olunmasına o sebep oldu. Bunlardan gayri bisyâr ihsânını görmüşüm.*²²⁰

2.2.2.7.1. Şerh-i Mesnevî'nin Nüshaları

Şerh-i Mesnevî'nin nüshaları üzerine yapılan katalog taramasında, I. cildin daha önce belirlenen nüshalarının haricinde 3, II. ve III. ciltlerin ise 2'şer nüshası ve hangi cilt olduğu tespit edilemeyen 3 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni tespit edilen nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır. *Mesnevî* şerhinin tamamı veya ayrı ayrı ciltleri üzerine dört doktora tezi yapılmıştır.²²¹

²¹⁷ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârih*, s. 277.

²¹⁸ Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârih*, s. 279.

²¹⁹ Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s. 280.

²²⁰ Şem'î, *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi 821, vr. 248b. Aktaran İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullâh", s. 42.

²²¹ Seyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*, (Doktora Tezi), 2007, Marmara Üniversitesi, İstanbul; Abdülkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt)*

1. Süleymaniye Ktp. M. Ârif- M. Murad 35-36-37-38:

I. cilt: 200×160-130×70 mm. ebadında, mıklebli mukavva cilt, beyit altları surh, 155 varak 27 satır.

II. cilt: 335x225-225x120 mm. ebadında, mıklebli mukavva cilt, 299 varak 31 satır, Molla Şerîf tarafından 1249/1833’de istinsah edilmiştir.

IV. cilt: 205x200-230x115 mm. ebadında, mıklebli, şemseli, meşin cilt, 341 varak 29 satır, talik hat.

VI. cilt: 310x185-230x115 mm. ebadında, beyit ve başlıklar surh, şemseli, mıklebli, meşin cilt, müellif nüshasından istinsah edilmiştir.

2. Süleymaniye Ktp. Dârü’l- Mesnevî 201-202-203-204-205-206:

I. cilt: 204x151- 170x107 mm. ebadında, kenarları meşin, mıklebli, ebrû kaplı cilt, talik hat, 265 varak, 27 satır, Derviş Ömer tarafından istinsah edilmiştir.

II. cilt: 206x144-142x84 mm. ebadında, kenarları meşin, mıklebli, ebrû kaplı cilt, serlevha müzeyyen, müzehheb, talik hat, 439 varak 19 satır.

III. cilt: 206x148-142x82 mm. ebadında, serlevha müzehheb, ebrû kaplı, sırtı meşin cilt, 558 varak 19 satır, talik hat, baş sayfada “Şem’î Halîfe” kaydı var.

IV. cilt: 208x146-169x98 mm. ebadında, mıklebli, kenarları meşin, ebrû kâğıt kaplı meşin cilt, 324 varak 23 satır, müellif hattı.

V. cilt: 210x150-167x100 mm. ebadında, kenarları meşin, ebrû kâğıt kaplı meşin cilt, 451 varak 23 satır.

VI. cilt: 206x145-167x100 mm. ebadında, kenarları meşin, ebrû kâğıt kaplı meşin cilt, sondan noksan, talik hat, 444 varak 23 satır.

3. Süleymaniye Ktp. Nâfîz Paşa 570-571-572-573-574-575:

I. cilt: 207x213-263x150 mm. ebadında, açık yeşil renkte bez kaplı mukavva cilt, 213 varak 31 satır, talik hat, Derviş Aşkî Mevlevî tarafından 1018/1609’da istinsah edilmiştir.

(*İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*), (Doktora Tezi), 2009, Erciyes Üniversitesi, Kayseri; Turkgut Koçoğlu, *Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt)* (*İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*), (Doktora Tezi), 2009, Erciyes Üniversitesi, Kayseri; Oğuzhan Şahin, *Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (III.-IV. Ciltler)* (*İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*), (Doktora Tezi), 2012, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

II. cilt: 307x213-263x150 mm. ebadında, açık yeşil renkte bez kaplı mukavva cilt, talik hat, 200 varak 31 satır.

III. cilt: 307x213-263x150 mm. ebadında, açık yeşil renkte bez kaplı mukavva cilt, 236 varak, talik hat, müstensihî: Ali Nutkî Mevlevî.

IV. cilt: 307x213-263x150 mm. ebadında, 170 varak 31 satır, nestalik hat, ortası eksik (91b- 131a).

V. cilt: 300x204-235x130 mm. ebadında, nestalik hat, sayfalar cetvelli, sonu noksan, 346 varak 27 satır, müstensihî: Derviş Aşkî Mevlevî tarafından 1012/1604'te istinsah edilmiştir.

VI. cilt: 310x200- 255x145 mm. ebadında, 355 varak 31 satır, talik- nesih, Sondan eksik.

4. Süleymaniye Ktp. Nâfız Paşa 576-577-578-579:

II. cilt: 300x200-240x130 mm. ebadında, miklebli, sırt ve kenarları meşin cilt, nesih hat, 228 varak 27 satır.

III. cilt: 300x210-225x140 mm. ebadında, miklebli, sırt ve kenarları meşin yeşil bez cilt, 447 varak 27 satır, 998'de istinsah edilmiştir.

IV. cilt: 300x210-235x140 mm. ebadında, miklebli cilt, baştan noksan, 299 varak 27 satır, 999'da istinsah edilmiştir.

VI. cilt: 300x210-235x140 mm. ebadında, miklebli, sonu eksik, 648 varak 27 satır, nesih hat.

5. Süleymaniye Ktp. Kadızâde Mehmed/ Şehzâde Mehmed 275-276-277:

II. cilt: 318x195-260x150 mm. ebadında, miklebli, dövme şemseli, meşin cilt, beyitler harekeli, talik hat, 243 varak 29 satır, 997'de istinsah edilmiştir.

III. cilt: 305x197-260x152 mm. ebadında, 403 varak 31 satır, talik hat.

IV. cilt: 273x179-170x95 mm. ebadında, talik-nesih hat, 378 varak 25/31 satır.

6. Süleymaniye Ktp. İsmihan Sultan 271-272-273-274-275:

II. cilt: 213x155-170x105 mm. ebadında, miklebli, şemseli, meşin cilt, nesih hat, 276 varak 27 satır, müstensih: Ali b. İbrahim.

III. cilt: 222×190-180×110 mm. ebadında, mıklebli, şemseli, meşin cilt, 334 varak 27 satır, talik hat. Baş tarafta “Müellif hattıdır” kaydı var.

IV. cilt: Ebrû kâğıt kaplı, sırt ve kenarları meşin cilt, 374 varak 31 satır, nesih hat, Ahmed Dede tarafından 1025/1616’da istinsah edilmiştir.

V. cilt: 220×160-180×110 mm. ebadında, mıklebli, şemseli, meşin cilt, 435 varak 27 satır, talik hat.

VI. cilt: 215×160-180×110 mm. ebadında, 609 varak 27 satır, talik hat, Süleyman b. Şeyh Hasan tarafından 1030/1621’de istinsah edilmiştir.

7. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 3247-6460-6640:

II. cilt: 205×100-290×200 mm. ebadında, yeşil baskılı cilt, sondan eksik, 179 varak 23 satır, talik hat.

III. cilt: 207×215-257×153 mm. ebadında, 264 varak 31 satır, talik hat, 1067’de istinsah edilmiştir.

V. cilt: 222×152-167×87 mm. ebadında, 173 varak 25 satır, talik hat.

8. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi 334:

I.-II. ciltler bir arada, 300×230-220×125 mm. ebadında, serlevha müzeyyen, müzehheb, mülevven, nesih hat, 422 varak 33 satır.

9. Süleymaniye Ktp. Hacı Selim Ağa 517-518-519:

I. cilt: 300×205-217×130 mm. ebadında, 283 varak 31 satır, talik hat, müstensihi: Hasan el-Bahâî.

II. cilt: 295×203-215×139 mm. ebadında, 269 varak 25 satır, talik hat, 1030’da istinsah edilmiştir.

III. cilt: 296×210-216×132 mm. ebadında, 343 varak 31 satır, talik hat.

10. Süleymaniye Ktp. Kemankeş 235-212-236:

I. cilt: 208×148-148×86 mm. ebadında, 251 varak 21 satır, talik hat.

III. cilt: 207×145-150×87 mm. ebadında, 446 varak 21 satır, talik hat, 998’de istinsah edilmiştir.

II. cilt: 205×145-151×88 mm. ebadında, 334 varak 21 satır, 997’de istinsah edilmiştir.

11. Süleymaniye Ktp. Ömer İşbilir 16:

I. cilt: 296×191-190×102 mm. ebadında, 169 varak 25 satır, nesih hat.

12. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yaz. Revan. 441-442-443-444-445-446-447-449-450

I. cilt: 290-180 mm. ebadında, cetveller kırmızı, miklebli, şemseli, kızıl kahverengi deri cilt, 267 varak 27 satır, talik hat.

I. cilt: 305-180 mm. ebadında, 310 varak 21 satır, nesih hat, Ahmed b. Ali b. Mehmed tarafından 999/1590'da istinsah edilmiştir.

II. cilt: 300-200 mm. ebadında, şemseli kahverengi meşin cilt, 314 varak 29 satır, müellif hattı, 997/1588'de istinsah edilmiş, nesih hat.

IV. cilt: 325x205 mm. ebadında, miklebli, şemseli, vişne çürüğü renginde meşin cilt, cetveller surh, 325 varak, 33 satır, Mehmed b. Mustafa Dede tarafından 1060/1650'de istinsah edilmiştir.

V. cilt: 310x210 mm. ebadında, şemseli, siyah renkte meşin cilt, 325 varak 31 satır, müellif hattı, 1001/1592'de istinsah edilmiştir.

VI. cilt: 290x210 mm. ebadında, şemseli, siyah renkte meşin cilt, talik hat, 336 varak 31 satır, Derviş Ebubekir b. Abdullah tarafından 1159/1746'da istinsah edilmiştir.

VI. cilt: 300x200 mm. ebadında, miklebli, şemseli, vişne rengi meşin cilt, 362 varak 31 satır, talik hat.

I. cilt: 315x180 mm. ebadında, sırt ve kenarları kahverengi deri, ebrû kâğıt kaplı cilt, 138 varak 33 satır, talik hat, müstensihî: Seyyid Mehmed.

I. ve II. cilt: 230x150 mm. ebadında, başlıklar yaldızlı, cetveller kırmızı, şemseli, miklebli, meşin cilt, 706 varak 33 satır, I. ve II. ciltler bir arada.

13. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları III. Ahmet 1613:

III. cilt: 305-205 mm. ebadında, miklebli koyu kahverengi deri cilt, 321 varak 29 satır, talik hat.

VI. cilt: 304-190 mm. ebadında, mıkblebli ve şemseli kahverengi deri cilt, 313 varak 25 satır, talik hat.

14. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları III. Ahmet 3550:

V. cilt: 295x196 mm. ebadında, sırt ve kenarları siyah deri, ebrû kâğıt kaplı cilt, 310 varak 23 satır.

15. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları-Koğuşlar 879- 880:

I. cilt. 295-110 mm. ebadında, cetveller yaldızlı, mıkblebli ve şemseli koyu kahverengi deri cilt, 288 varak 33 satır, nesih hat, müstensihî: Mehmed b. Mustafa Dede.

II. cilt: 295-210 mm. ebadında, cetveller yaldızlı, mıkblebli, şemseli koyu kahverengi deri cilt, 357 varak 33 satır, nesih hat, II. ve III. ciltler bir arada.

16. Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları-Koguşlar 1010:

305-210 mm. ebadında, mıkblebli ve şemseli kahverengi deri cilt, 168 varak, nesih hat.

-Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları A. 3550: 395-196 mm. ebadında, 310 varak, 23 satır, siyah deri ve ebrulu cilt, talik hat.

-Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları R. 456: 200-125 mm. ebadında, 260 varak 26 satır, mıkblebli kahverengi deri cilt, talik hat. Müstensih: Derviş Abdülkerim b. Mehmed. İstinsah tarihi: 1039 (1629).

-Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları R. 455: 200-120 mm. 260 varak 26 satır, mıkblebli ve şemseli vişne çürüğü deri cilt.

17. Beyazıt Devlet Ktp. Umûmi 3393-3394

I.cilt: 305x210- 240x135 mm. ebadında, sırt ve kenar kısımları meşin, yeşil ebrû kâğıt kaplı cilt, 321 varak 27 satır, talik hat, 1010/ 1602'de istinsah edilmiştir.

II. cilt: 300x205-235x135 mm. ebadında, yeşil ebrû kâğıt kaplı cilt, sondan noksan, 189 varak 27 satır. Nesih hat.

18. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyüddîn Efendi 1721:

II. cilt: 270x200-205x115 mm. ebadında, şemseli, vişne çürüğü renkte parlak meşin cilt.

19. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 2093-2094-2095-2096 –2097:

Mesnevî'nin **I., II., III., IV., V. ciltleri;**

IV. cilt: 152 varak 27 satır, sondan noksan, talik hat.

20. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 2254: IV. cildin şerhi.

21. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe Yazmalar 1487: V-VI. cilt bir arada.

22. İstanbul Belediyesi Atatürk Kit. Belediye 18: 210 varak, müstensihî: Ali Halife

23. İstanbul Belediyesi Atatürk Kit. Belediye 591: 189 varak, VI. cildin şerhi, istinsah tarihi: 1070.

24. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 2814: 305x210-250x140 mm. ebadında, kahverengi deri cilt, *Mesnevî*'nin V. cildinin şerhidir. 310 varak 30 satır, nesih hat.

25. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 3005:

I. cilt: 290x170-240x115 mm. ebadında, miklebli, yeşil bez cilt, 232 varak 33 satır, nesih hat, samânî kâğıt.

26. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 3262:

300x200 mm. ebadında Söz başları kırmızı, bez kaplı, kalın mukavva cilt. 278 varak olup her sayfada değişik satır. Nestalik hat.

27. Kastamonu İl Halk Ktp. 37 Hk 3642-3643-3644:

I. cilt: 300x295-250x150 mm. ebadında, miklebli, ebrulu mukavva, sırtı kahverengi çaharkuşe meşin cilt, abâdi kâğıt, nesih hat. Her sayfada 31 satır var.

II. cilt: 300x210-250x150 mm. ebadında, mukavva cilt, 251 varak.

III. cilt: 300x220-250x150 mm. ebadında, şemseli, şîrâzeli meşin cilt.

28. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 05 Ba 606/1:

310x210-260x150 mm. ebadında, kahverengi meşin cilt, 314 varak 31 satır, nesih kırmısı hat, müstensihî: Derviş Aşkî el-Mevlevî.

29. Milli Ktp. Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz B 440:

305x150 - 250x150 mm. ebadında, şemseli, zencirekli, köşebentli, miklebi kopmuş koyu bordo meşin ciltlidir. 235 varak 33 satır, nestalik hat, müstensihî: Abdullah b. Hamza el-Amasî

30. MK. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 06 Hk 1917:

275x185-235x105 mm. ebadında, şirazesî kopuk salbek şemseli kırmızı meşin kaplı mukavva cilt, baştan eksiktir. 330 varak 29 satır, kırma nesih hat.

31. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları 2068-2069-2070-2071-2072-2073:

I. cilt: 298x195-188x117 mm. ebadında, yanları ve sırtı tamir görmüş, şemseli, köşebentli, miklebli cilt, 1a-350b arasındadır, nesih hat.

II. cilt: 305x202-240x155 mm. ebadında, ince zencirekli, şemseli, miklebli, koyu kırmızı meşin cilt, 1b-226b arasında, 33 satır, nesih hat.

III. cilt: Abâdî cilt, 1b-287b sayfaları arasında olup her sayfada 33 satır var.

IV. cilt: 340 varak 29 satır, talik hat.

V. cilt: 1b.-310a sayfaları arasında olup her sayfada 33 satır vardır.

VI. cilt. 1b.-271a sayfaları arasında olup her sayfada 33 satır vardır.

32. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları 2074-2075-2076-2077:

I. cilt: 1b-363 a arasında olup her sayfada 33 satır vardır.

II. cilt: 298x195-188x117 mm. ebadında, tamir görmüş miklebli cilt, 1b-422b arasında olup her sayfada 29 satır vardır. Talik hat ile yazılmıştır.

V. cilt: 258x175-173x97 mm. ebadında, cetvelli, şemseli, miklebli, tamir görmüş koyu kahverengi cilt, 1b-460a arasında olup her sayfada 27 satır vardır. Nesih hat ile yazılmıştır.

VI. cilt: 290x193-215x125 mm. ebadında, miklebli, mukavva cilt, 1b-473b arasında olup her sayfada 25 satır vardır. Nesih hat ile yazılmıştır.

33. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları 3951:

II. cilt: 290x180-215x100 mm. ebadında, miklebli, şemseli, sırtı tamir görmüş, koyu kırmızı cilt, 1b-230b arasında olup her sayfada 29 satır vardır. Talik- Nesih hat.

34. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları 6401: 280x160-218x92 mm. ebadında, kenarı

hafif gömme zencirek cetvelli, koyu kırmızı ciltlidir. 426 varak 29 satır, talik hat.

35. Mevlânâ Müzesi Türkçe Yazmaları 6001:

I. ve II. cilt: 277x160-220x98 mm. ebadında, zencirekli, şemseli, siyah meşin cilt, 1b-279a+281-423 arası, 29 satırdır, talik hat.

36. Konya Yusuf Ağa İl Halk Kütüphânesi 630: 220x155-190x130 mm. ebadında, miklebli, sırtı ve kenarları meşin, kağıt kaplı şirazeli cilt, 144 varak 31 satır, talik hat.

37. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. Burdur İl Halk Ktp. kol. 15 Hk 800:

I. cilt: 220x160-140x85 mm. ebadında, kenarları kahverengi meşin, üstü ebru kâğıt kaplı, miklebli, mukavva cilt, 324 varak 25 satır.

38. Balıkesir İl Halk Ktp. 10 Hk 799: I.cilt, 277 varak.

39. Bursa Umûmi İl Halk Ktp. 1112-1113:

II. cilt: 201x148-170x105 mm. ebadında, miklebli meşin cilt, 297 varak 23 satır, rik'a hat, istinsah tarihi: 1054/1644. 94-95 numaralı varaklar noksan.

III. cilt: 201x148-170x112 mm. ebadında, miklebli meşin cilt, 421 varak 23 satır, Memi Dede Yanyevî tarafından 1054/1644'te istinsah edilmiştir.

40. Bursa Umûmi İl halk Ktp. 1671:

II. cilt: 300x208-268x174 mm. ebadında, 137 varak 34 satır, nesih kırması, sondan eksik.

41. Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Orhan Camii Koleksiyonu 163/3: 265x175-295x200 mm. ebadında, petek şemseli, miklebli, zencirekli, köşebentli, sırtı ve kenarları kırmızı, koyu kahverengi meşin cilt, 227b-271a arasından olup 34 satırdır. Talik hat.

42. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp. 1564-1571 (MK.: 18203-18210):

I. cilt: 304x215-260x150 mm. ebadında, vişne çürüğü meşin cilt, 351 varak 31 satır.

I. cilt: 301x205-260x150 mm. ebadında, 250 varak 31 satır, talik kırması hat, müstensihi: Muhammed b. Mustafa.

II. cilt: 300x210-260x153mm. ebadında, 316 varak 31 satır, talik kırması hat.

III. cilt: 303x212-260x150 mm. ebadında, 394 varak 31 satır, talik kırması hat, meşin cilt.

IV. cilt: 312x210-260x150 mm. ebadında, 350 varak 31 satır, talik kırması hat, baştan noksan.

V. cilt: 308x217-260x150 mm. ebadında, 313 varak 31 satır, talik kırması hat, bütün harfler harekeli.

43. Kütahya Vahid Paşa İl Halk Ktp. 43 Va 1236:

III. cilt: 220x120-280x175 mm. ebadında, gömme şemseli, köşebentli, siyah meşin cilt, yapraklar tamir görmüş. 380 varak 31 satır, rik'a hat, müstensihî: Süleyman b. Hüseyin.

44. Kütahya Zeytinoglu İlçe Halk Kütüphânesi 347:

I. cilt:

45. Kütahya Zeytinoglu İlçe Halk Kütüphânesi 1054:

II. cilt. İstinsah tarihi: 1031/1621.

46. İngiltere Milli Ktp. Türkçe Yazmaları Or. 1213:

304x203 mm. ebadında, 222 varak 31 satır, nesih hat.

47. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 1:

329 varak 27 satır, I. cildin şerhi.

48. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları:

280x180 mm. ebadında, 420-414-419-322 varaktır, III., IV., V. ve VI. ciltlerin şerhidir.

49. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 29:

Eserin I. ve IV. ciltleri bir arada, 31 satır.

50. Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 2010/ 1:

225 varak 31 satır, II. cildin şerhidir.

2.2.2.8. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr

Tuhfetü'l-Ahrâr, Câmî'nin *Hamse*'sinin birinci, *Heft Evreng*'in üçüncü mesnevisidir. Câmî, 886/1481'de tamamladığı mesnevisini hocası Hâce Nâsiruddîn Ubeydullâh'a ithaf etmiştir. 1690 beyitten oluşan bu eser mensur bir hamdele başlar,

sonrasında mesnevinin yazılış sebebi açıklanır. Câmî bu bölümde üstad kabul ettiği Nizâmî-i Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* ve Hüsrev-i Dihlevî'nin *Matla'u'l-Envâr* adlı eserleri övmüştür. Mesnevîde besmelenin anlam ve önemini işlendiği tevhid bölümünden sonra münâcât ve na't bölümlerine yer verilmiş; bu bölümlerden sonra Nakşibendî tarikatının kurucusu Bahâüddîn Muhammed b. Buhârî-i Nakşibendî ve Nâsıruddîn Ubeydullâh övülmüştür. Daha sonra şair ile mürşidin konuşması şeklinde geçen üç sohbet yer verilip devamında makalelere geçilmiştir. Mesnevîde her biri ayrı bir konuyu ele alan yirmi makale yer almaktadır. Câmî, *Subhatü'l-Ebrâr*'da olduğu gibi burada da oğlu Yusuf'a bir bölüm ayırmıştır.²²²

Câmî, 1690 beyitten oluşan bu eserini Nizâmî'ye nazire olarak yazmasına rağmen ondan sadece plan ve şekil özellikleri bakımından etkilenmiş; muhtevada daha çok Hüsrev-i Dihlevî'nin etkisinde kalmıştır.²²³

Keşfü'z-Zunûn'da, *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ın Rahmi Çelebi ve Şem'î tarafından yapılan iki şerhinin olduğu bilgisi vardır.²²⁴ Ancak Rahmi Çelebi üzerine yapılan çalışma sayesinde bu konuda bir yanlışlığın olduğu tespit edilmiştir. Rahmi Çelebi, *Gül-i Sad-berg* adlı mesnevisini Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına nazire olarak yazmıştır. Ancak Rahmi Çelebi, eserini yazarken *Mahzenü'l-Esrâr*'dan ziyade ona nazire olarak yazılan *Tuhfetü'l-Ahrâr*'dan yararlanmışır. *Gül-i Sad-berg*'le *Tuhfetü'l-Ahrâr* arasındaki bu ilgi, kaynaklara yanlış bir şekilde yansımış ve Rahmi Çelebi'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ı şerh ettiği düşünülmüştür. Söz konusu karışıklık, Gülgün Erişen'in yaptığı çalışmayla giderilmiştir.²²⁵ *Keşfü'z-Zunûn*'daki bu hatalı bilgi, Rahmi Çelebi hakkında bilgi veren eserlerde de aynen devam ettirilmiştir.²²⁶ *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ı edebiyatımızda yalnızca Şem'î şerh etmiştir. *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ın Yusuf Öz'e ait olan bir de tercümesi bulunmaktadır.

Tuhfetü'l-Ahrâr, Türk edebiyatında büyük bir tesir yaratmamıştır. Şem'î'nin şerhinin haricinde bu mesneviye yazılan herhangi nazirenin varlığına rastlanılmamıştır. Ancak bu eserin, Âzerî adlı şairin 987/1579'da yazdığı *Nakş-ı Hayâl* mesnevisine bazı

²²² Yusuf Öz, *Sufilere Armağan Tuhfetü'l-Ahrâr*, 2. Baskı, Ravza Matbaası, İstanbul 2009, s. 14-15.

²²³ Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, (Yüksek Lisans Tezi), 1990, Ankara Üniversitesi, Ankara, s. 50-53.

²²⁴ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, s. 785.

²²⁵ Gülgün Erişen, "Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-berg'i", *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 1992, s. 306-315.

²²⁶ Söz konusu yanlışlık, İsmail Belig, Şemseddin Sami, Mehmed Süreyya ve Bursalı Mehmed Tâhir'in eserlerinde de devam etmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Mustafa Erdoğan, *Bursalı Rahmî ve Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012, s. 64. (<http://ekitap.kulturizm.gov.tr/Eklenti/10600.bursali-rahmi-divanipdf.pdf?0>), Son erişim: 01.09.2014

konularda etkileri olmuştur. *Tuhfetü'l-Ahrâr*'la bu mesnevinin uzlet, aşk, insanın yaratılışı, susmak, padişahların adaleti, tarikat pirlerine bağlanmak gerektiği ve uyumamak konuları arasında benzerlikler vardır.²²⁷

Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr'da sırasıyla “Münâcât, Na't, Medh-i Âl-i Evlâd-ı Resûl, Vasf-ı Çâr-Yâr-ı Güzîn” bölümleri bulunmaktadır. Bunlardan sonra *Tuhfetü'l-Ahrâr* övülmüş ve bu eserde sübhânî sırlarla rûhânî nasihatlerin olduğu ve şerhin, şan ve iktidar sahibi bir vezirin adına düzenlenip dibacesinin onun vasıflarıyla süslendiği belirtilmiştir. Bu ifadelerden sonra Hasan Paşa'nın övgüsünün yapıldığı bölüme geçilmiş ve bir önceki bölümde bahsi geçen kudretli vezirin o olduğu anlaşılmıştır. Buradaki bilgilerden Şem'î'nin eserini Hasan Paşa'ya sunduğu anlaşılmaktadır. Şem'î, Hasan Paşa'nın vasıflarını sıraladıktan sonra devlet kademesindeki değerini vurgulayıp Mısır'daki başarılarını anlatmıştır:

Mevlânâ Câmî hazretlerinin Tuhfetü'l-Ahrâr nâm kitâbı ki esrâr-ı Subhânî ve ma'ârif-i Rahmânî ve rumûz-ı Yezdânî ve işârât-ı nihânî ve naşâyih-i rûhânî ile memlû vü pürdür. Hiç şeksüz aşhâb-ı tarikatün ahrârına bir tuhfe-i girâmî ve erbâb-ı hakikatün cezbe vü fenâ şâhiblerine bir hediye-i nâmîdür. Bu sebebden manzûr-ı ehl-i 'irfân ve maqbûl-i aşhâb-ı vecd ü vicdân olup meşhûr-ı âlemiyân olmuştur. Lâ-cerem 'ilm ü 'irfân ve hayrât u ihsân şâhibi güzîde-i devrân meşhûr-ı zamân hâş-ı havâş-ı ehl-i cihân 'umdetü'l-a'yân müşârûn ileyhi bi'l-benân server-i aşhâb-ı sa'âdet şâhib-iktidâr 'azîmü's-şân bir vezîrün nâm-ı şerîfiyle bu kitâb-ı müste'âbuñ dîbâcesi mu'anven ve vasf-ı laîfî ile müzeyyen kılını anuñ evşâf-ı hamîde ile mevşûf olan zâtunuñ ve nâm-ı şerîfinün zikri kıyâmete degin kalsun”²²⁸ “(...) kahramân-ı ma'reke-i harb ü vegâ şadr-nişîn-i şuffe-i inşâf u vefâ bu evşâf-ı hamîde ile mevşûf ve elkâb-ı pesendîde ile ma'rûf devlet-i ebedî ve sa'âdet-i sermedî şâhibi şâhib-haşmet vezîr Hasan Paşa hazretleridür (...) Bu şâhib-sa'âdet diyâr-ı Mısır'da bir zamân vezâret şadrında karar idüp Yûsuf peygâm-ber 'aleyhi's-selâm gibi hüküm ü hükümetinde bir vechle 'adl ü dâd ve lutf u kerem eyledi ki re'âyâ cemî'an ziyâde huzûr u râhata vuşûl bulup âsûde-hâl oldukları için cân u dilden hayr du'â idüben didiler, beyt: Şehr-i Mısır ez- 'adl-i ü mağrûr şüd / Ehl-i şehz ez-lutf-ı ü mesrûr şüd”²²⁹

Şem'î, vezir Hasan Paşa'nın adına düzenleyip ona sunduğu eserini 1006/1597'de tamamlamıştır.²³⁰

²²⁷ Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, s. 64.

²²⁸ Şem'î, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*, Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2727, vr. 2a.

²²⁹ Şem'î, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*, Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2727, vr. 2b.

²³⁰ Şem'î, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*, Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2727, vr. 167b.

2.2.2.8.1. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr'ın Nüshaları

Şeyda Öztürk, tezinde, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*'ın 10 nüshasını tespit etmiştir.²³¹ Bizim yaptığımız taramada 3 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni tespit edilen nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Es'ad Efendi 2789: 200×125-154×80 mm. ebadında, 122 varak 25 satır, talik hat, Ali b. Derviş tarafından 1040 yılında istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud 5171: 207×122-160×79 mm. ebadında, 146 varak 23 satır, Osman b. Hacı Hüsrev tarafından 1032'de istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Lala İsmâil 524: 282×185 mm. ebadında, 241 varak 17 satır.
4. Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi 402: 210×150-151×90 mm. ebadında, 177 varak 23 satır.
5. Süleymaniye Ktp. Dârü'l-Mesnevî 186: 190×140-130×90 mm. ebadında, 119 varak 27 satır, istinsah tarihi: 1060/1662.
6. Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 2129: 255×130-157×86 mm. ebadında, 142 varak 25 satır, talik hat.
7. **Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 3987M-002: 161b-282a varak, talik hat, Suhatü'l-Ebrâr şerhiyle birlikte.**
8. **Süleymaniye Ktp. Feyzullah Efendi 1639, 188 varak, talik hat.**
9. **Beyazıt Devlet Ktp. Nadir Eserler Böl. B3686: 200×130-150×80 mm. ebadında, 190 varak 21 satır, müstensihi: Ahmed b. Muhammed.**
10. İzmir Milli Ktp. 945: 205x135-150x130 mm. ebadında, 181 varak 21 satır, talik hat.
11. Malatya Darende İlçe Halk Ktp. 361: 200x140-135x80 mm. ebadında, 220 varak 22 satır, talik hat. Mıklebli, desenli sırtı ve sertabı bordo meşin, asıl metin kırmızı çizgilidir.
12. Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2727: 205x140-160x80 mm. ebadında, 167 varak 23 satır. Çaharkuşe kahverengi meşin, ebru kağıt kaplı, mıklebli mukavva ciltli, asıl metin kırmızıdır. İstinsah tarihi: 1010 (1600).
13. Ankara Milli Ktp. Mf. 1994 A 2260:

²³¹ Şeyda Öztürk, *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 99.

2.2.2.9. Şerh-i Mantıku't-Tayr

1187 yılında Feridüddin Attâr'ın remel bahriyle yazdığı *Mantıku't-Tayr*, otuz bir bölümden oluşmaktadır. Hamd, tevhid, münâcât, na't ve dört halife ile ashabın övgüsüne ayrılan girişin ardından eser, hüdhüde merhaba ile başlar ve bir hatime ile sona erer. Attâr, bu eserinde vahdet-i vücûd inancını kuşların dilinden temsilî bir tarzda hikâye ederek anlatmıştır. *Mantıku't-Tayr*'in hem Türkiye'de hem de dünyanın birçok kütüphanesinde yazma nüshaları vardır.²³²

Mantıku't-Tayr, Türk edebiyatına derin etkileri olan bir mesnevidir. Edebiyatımızdaki birçok eser bu mesnevi örnek alınarak yazılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Derviş Şemseddin-*Deh Murg* (919/1514), Şemseddin-i Sivasî-*Gülşen-âbâd* (986/1578), Şâhidî İbrahim Dede-*Gülşen-i Vahdet* (943/1536), Ârif Mehmet Efendi-*Ravzatu't-Tevhid* (947/1540), Hamdullah Hamdî-*Tuhfetü'l-Uşşâk* (?).²³³

Yukarıdakilerin yanı sıra *Mantıku't-Tayr*'in Türkçede 5 de manzum çevirisi vardır. Bunlardan ilki 4408 beyitten oluşmaktadır ve 1317'de Gülşehrî tarafından yapılmıştır. Daha sonra sırasıyla Ali Şîr Nevâî-*Lisânü't-Tayr*, 3598 beyit, yazılışı 1498; Zaifî-*Gülşen-i Simurg*, 5166 beyit, yazılışı 1556; Kadı-zâde Şeyh Mehmed-*İnşirâhu's-Sadr*, 5083 beyit, yazılışı 1578; Fedaî Dede-*Mantıku'l-Esrâr*, 3808 beyit, yazılışı 1635, bu mesneviyi manzum olarak tercüme etmişlerdir.²³⁴

Şem'î, *Subhatü'l-Ebrâr* ve *Tuhfetü'l-Ahrâr*'in yanı sıra *Mantıku't-Tayr*'ı da edebiyatımızda şerh eden tek şârihtir. *Mantıku't-Tayr* da Şem'î'nin diğer eserleri gibi mısra mısra ve tercüme ağırlıklı olarak şerh edilmiştir. Şârih, mesnevinin nüshaları arasındaki farkları yeri geldikçe belirtmiştir. Eserde Farsça ve Türkçe örnek beyitlere de yer veren Şem'î, Bâkî'nin divanında yer alan “*Cânlar fedâ muhabbet-i cânâna ser degül/Erbâb-ı işka terk-i ser itmek hüner degül*”²³⁵ matlâmını daha sonra *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinde de kullanmıştır.

Şerh-i Mantıku't-Tayr'da sırasıyla “Münâcât”, “Na't-ı Seyyidü'l-Mürselîn Salla'llâhu 'Aleyhi ve Sellem”, “Medh-i Âl-i Resûl”, “Vasf-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn”, “Sebeb-

²³² H. Ahmet Sevgi, “Mantıku't-Tayr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 28, s. 29.

²³³ Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, (Doktora Tezi), 2014, Çukurova Üniversitesi, Adana, s. 12-16.

²³⁴ Cem Dilçin, “Mantıku't-Tayr'ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1993, s. 36.

²³⁵ Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, s. 30.

i Şerh Şüden-i Mantıku't-Tayr-ı Hazret-i Şeyh Attâr Kaddesa'llâhu Sırrahu'l-Azîz" ve "İzzet ü Celâl ve Devlet ü İkbâl ve Hüsn-i Hâl ve Hüsn-i Me'âl Sâhibi Sâhib-Sa'âdet Yeniçeri Ağası Hasan Ağa Hazretlerinin Vâsf-ı Şerîfi ve Medh-i Latîfi Beyânındadır" bölümleri bulunmaktadır.²³⁶

Sebeb-i teşrihte yer alan bilgilere göre *Mantıku't-Tayr*'ı şerh etmesi için dostları ve şan-şöhret sahibi kişiler, Şem'î'ye birçok defa ricada bulunmuşlar ama bu istekleri bir süre gerçekleşmemiştir. Fakat bir gün Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın huzurunda marifetler ve sırlar hakkında konuşurken *Mantıku't-Tayr*'ın adı geçmiş, bunun üzerine Hasan Ağa Şem'î'den bu eseri Türkçe şerh etmesini istemiştir. Bu olaydan sonra şârih 1005/1597 Ramazan ayında başladığı şerhini 1007/1599 yılının yine aynı ayında tamamlamıştır. Şem'î, *Mantıku't-Tayr*'ın hakikat ehlinin sülûkunu, tarikat ehlinin de hüsn-i sîret ve hüsn-i halini beyan ettiğini ve bu eserde birçok Sübhânî sırrın bulunduğunu ifade etmiştir. Şârih, bu şerh sayesinde zahir ehline rûhânî faydaların erişeceğini de vurgulamıştır:

Hullân-ı şıdk u şafâ ve düstân-ı mihr ü vefâ ve aşhâb-ı devlet ü 'ulâdan egerçi bisyâr kimse bu kitâbuş şerh olunmasını bu hakîrden hâdden bîrûn istid'â vü ricâ eylediler. Lîkin bu hâlet müyesser olmayup bir zamân mürûr eyledi. İttifâken bir gün 'izzet ü sa'âdet-i dü cihânî ve 'avârif ü 'avâtıf-ı Sübhânî şâhibi şâhib-sa'âdet Yeniçeri Ağası Hasan Ağa hazretlerinin huzûr-ı şerîflerinde hâzır olup esrâr u ma'ârifden müşâhabet olunurken esnâ-i müşâhabetde Şeyh 'Attâr hazretlerinin Mantıku't-Tayr nâm kitâbı tezekkür olunup bisyâr medh ü vâsf olındukda zıkr olunan şâhib-devlet kitâb-ı mezburuş lisân-ı Türkî ile şerh olunmasını murâd idinüp bu hakîre bisyâr ibrâm u ilhâh eyledi. Lâ-cerem bu Şem'î-i hakîr emr-i 'âlîye imtişâl idüp hicret-i nebeviyyenüñ biñ beş târihinüñ Ramazân-ı şerîfnde esrâr-ı hafîyye-i Rabbânî ve ma'ârif-i 'aliyye-i Sübhânî ve rumûz u nikât-ı Şamedânî ve dakâ'ik u hakâ'ik-ı Yezdânî ve mezâyâ vü işârât-ı nihânî ve müşâhedât u tecelliyât-ı Rahmânî ve hayât-efzâ neşâ'ih-i rûhânî ve ahvâl-i tarîkat ve esrâr-ı hakîkat ve sebeb-i hayret ü başîret ve hisse-bağış hikâyât ile memlû mezkûr kitâb-ı şerîfi şerh eylemege şurû' idüp, ibrâm u ilhâhı bunuñ zuhûrına sebeb olan 'ulüvv-i kadr ü 'izem-i şân²³⁷ şâhibinin nâm-ı şerîfi ile dîbâcesini mu'anven ve vâsf-ı latîfi ile müzeyyen eyledüm. Tâ ki bu kitâb-ı pür-fevâ'idden müstefîd ü müntefî' olanlar aña hayr du'â eyleyeler. Bu kitâb-ı müstetâb egerçi hakîkat i'tibârî ile aşhâb-ı tarîkatün sülûk u ahvâlî ve aşhâb-ı hakîkatün hüsn-i sîret ü hüsn-i hâlî beyânındadır ve hem anda bisyâr esrâr-ı Sübhânî mûndericdür. Lîkin şerhi sebebi ile ehl-i zâhire hem bu kitâbdan bisyâr rûhânî fevâ'id müyesser olur. Lâ-cerem havâşş u 'avâm mâ-beyninde meşhûr olup küllî kadr ü ragbet bulur.²³⁸

²³⁶ Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, (Doktora Tezi), 2014, Çukurova Üniversitesi, Adana, s. 4-7.

²³⁷ Tezde "ulüvv ve 'izam-şân" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "ulüvv-i kadr ü 'izem-i şân"dır.

²³⁸ Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, (Doktora Tezi), 2014, Çukurova Üniversitesi, Adana, s. 6.

Bu eser üzerine bir yüksek lisans bir de doktora tezi yapılmıştır.²³⁹

2.2.2.9.1. Şerh-i Mantıku't-Tayr'ın Nüshaları

1. Süleymaniye Ktp. Cârullah 1716: 200x145-150x80 mm. ebadında, 429 varak 21 satır, vişne çürüğü, ebruli sağlam kapak, siyah mürekkeple yazılmış talik hat, müellif hattından istinsah edilmiştir.
2. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp. T 6329: 250x150 mm. ebadında, 431 varak 21 satır, ciltli, sağlam vişne rengi meşin ve şemseli kapak, İshak b. Ahmed tarafından H 1007 (M 1598/1599)'de istinsah edilmiş. Yazının kağıtta kapladığı alan altın renkli cetvelle çevrelenmiş. Eserin sonunda temellük kaydı 431a'da Ali Bey ibn-i Abdi Paşa olarak geçilmiştir.
3. Millet Ktp. Ali Emîri 1185: 207x140-148x84 mm ebadında, 268 varak, 21 satır, talik hat. ebru işlemeli, şemsesiz sağlam kapak, kuru açık vişne renkli, sırtı siyah, kapağın içinde mücellid Ahmed Efendi yazısı vardır.
4. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fak. Ktp. 27583: 67 varak.

2.2.2.10. Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr²⁴⁰

887/1482-83'te Molla Câmî tarafından yazılan *Subhatü'l-Ebrâr*, 2569 beyitten oluşmaktadır. Bu eser, Câmî'nin yedi mesneviden oluşan *Heft Evreng*'i arasında yer almaktadır. *Subhatü'l-Ebrâr*'da, her birinde gönül, şükr, tevekkül, havf, reca, tevazu vb. tasavvufî ve ahlakî konuların ele alındığı “ıkd” adı verilen kırk bölüm vardır. Her ıkd ise kendi içerisinde konunun açıklandığı bölüm, hikaye ve münâcât olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır.²⁴¹

Subhatü'l-Ebrâr, Türk edebiyatında biri şerh olmak üzere üç esere kaynaklık etmiştir. 1482/83'te yazılan bu esere, 1540/41 yılında Taşlıcalı Yahya tarafından bir nazire yazılmış,²⁴² 1600 yılında da Şem'î, eseri şerh etmiştir. 1625/26'da ise Nev'îzâde Atâyî, *Subhatü'l-Ebrâr*'dan esinlenerek bir mesnevi yazmıştır.²⁴³

²³⁹ Muhammet İnce, *Şem'î'nin Mantıku't-Tayr Şerhi: İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans Tezi), 2012, Hacettepe Üniversitesi, Ankara; Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, (Doktora Tezi), 2014, Çukurova Üniversitesi, Adana.

²⁴⁰ *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'ın nüshalarına dair bilgiler “Eserin Nüshaları” bölümünde verilecektir.

²⁴¹ Hicabi Kurlangıç, *Câmî'nin Subhatü'l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, s. 41.

²⁴² Bu nazire hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Bekir Çınar, *Taşlıcalı Yahya Gencine-i Râz İnceleme Metin İndeks*, (Yüksek Lisans Tezi), 1995, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

²⁴³ Bu mesnevinin adı *Sohbetü'l-Ebkâr*'dır. Eser hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Nev'îzâde Atâyî, *Sohbetü'l-Ebkâr*, (Haz. Muhammet Yelten), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1999.

Subhatü'l-Ebrâr'ın tek Türkçe şerhi Şem'î'ye aittir. Şem'î, âyet, hadis, İslam tarihi, evliyâ menâkıbı ve şiir parçalarından yararlanarak herkesin anlayabileceği sade bir dille bu mesnevinin tamamını şerh etmiştir. Şârih, diğer eserlerinde olduğu gibi bunda da tercüme ve kısa açıklamaların ağırlıkta olduğu bir şerh usulü kullanmıştır. *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Şem'î'nin kendisi hakkındaki reddiyelere cevaplar verdiği tek eser olması bakımından müstesna bir yere sahiptir. Söz konusu cevaplar sayesinde biz hem o dönemdeki reddiye geleneği hem de Şem'î'nin kendi eserleri hakkındaki düşüncelerini öğrenebilme fırsatını yakalıyoruz.²⁴⁴

Subhatü'l-Ebrâr şerhi, Şem'î'nin “*bî-çâre hakîr ü pür-takşîr Şem'î hem za'îf ü nâ-tüvân pîr oldî*” ifadesiyle yaşlandığını bildirdiği tek eserdir. O, diğer eserlerinde de kendisini “hakîr ve za'îf” şeklinde nitelemesine rağmen yaşlılığını açık bir şekilde bildirmemiştir.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'da sırasıyla, **Münâcât**²⁴⁵: Bu bölümde Şem'î, dünyadaki herşeyin Allah'ın yaratma kudretiyle olduğunu ve hiç kimsenin onda en ufak bir kusur bulamayacağını söylemiştir. Diğer eserlerinde genellikle münâcât bölümünde örnek beyitlere yer vermeyen şârih burada söylediklerini *Mahzenü'l-Esrâr* ve *Hâfiz Divanı*'ndan aldığı beyitlerle pekiştirmiştir.

Der-Na't-ı Server-i Ka'inât 'Aleyhi Efdali's-şalavât ve Ekmeli't-tahıyyât: Şem'î, üç satır uzunluğundaki na'ttan sonra *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ın münâcât bölümüne ait olan dört beyite yer vermiştir.

Der-Vaşf-ı Ehl-i Beyt ü Evlād-ı Kirām ve Aşhāb-ı 'İzām-ı Seyyidü'l-Enbiyā'i Ve'l-Mürselin Şalla'llāhu 'Aleyhi ve Sellem: Bu bölümde, ehl-i beyt ve sahabenin Hz. Peygamber'in yüce tabiatından nasip buldukları belirtilmiştir.

Der-Beyān-ı Sebeb-i Şerh Şüden-i Subhatü'l-Ebrār-ı Mevlānā Cāmī Kaddesa'llāhu Sırrahu'l-'Azīz: Sebeb-i teşrih bölümünde Şem'î, gönül ehlinin *Subhatü'l-Ebrâr*'daki İlahî sırlardan haberdâr olduğunu ancak bu bilgilerin herkes tarafından bilinmesini sağlamak için eseri şerh ettiğini söylemiştir. Şârih, eseri bir sahib-sa'adetin talebiyle şerh edip dibacesini de onun yüce ismi ve güzel vasıflarıyla süslediğini belirtmiştir. Bundan sonra “**Der-Beyān-ı Evşāf-I Hamīde-i Ğazanfer Ağa Edāma'llāhu Te'ālā Devletehu ve**

²⁴⁴ Reddiyelerin içeriğine dair daha geniş bilgi için “Çağdaşı Şârihlerin Eleştirileri ve Şem'î'nin Bunlara Cevapları” başlıklı bölüme bakınız.

²⁴⁵ Münâcât bölümüne müellif tarafından herhangi bir başlık yazılmamış, burada yazılan başlık bize aittir.

Sa‘adetehu İlä İntihâ’i’-d-Devrân” bölümüne geçilmiş ve burada Şem‘î, Gazanfer Ağa’yı uzun bir şekilde överek onun Sultan Murad zamanının kapıağası olduğunu söylemiştir. Ayrıca buradaki ifadelerden bir önceki bölümde adı geçen sahib-sa‘adetin Gazanfer Ağa olduğu anlaşılmıştır. Bu bölümlerden sonra *Subhatü’l-Ebrâr*’ın mensur önsözü de dâhil olmak üzere mesnevinin şerhine başlanmıştır:

Mevlânâ Câmî hazretlerininü kaddesa’llâhu sırrahu’l-‘azîz Subhatü’l-ibrâr nâm kitâbi ki sırr-ı tevhîd-i sübhânî ve rumûz u nikât-ı Yezdânî ve esrâr u ma‘ârif-i Şamedânî ve dekâyık u hakâyık-ı Rahmânî ve işârât-ı pinhânî ve naşâyih-i rûhânî ile memlû vü pür idüğü aşhâb-ı dile ziyâde rûşen ü zâhirdür, lâ-cerem bu kitâb-ı şerîfün nef’i tâlibine ‘umûm üzre olsun için bu Şem‘î-i hakîr-i pür-taksîr bu kitâb-ı şerîfi cihânda ziyâde lutf u kerem ve nâm-ı nîk ve ahlâk-ı hamîde ve ef‘âl-i pesendîde ile meşhûr-ı havâş u ‘avâm câh u celâl ve ‘izz ü ikbâl şahibi bir şahib-sa‘adetün talebi sebebiyle lisân-ı Türkîyle şerh idüp dîbâcesini anuñ ism-i şerîfi ile mu‘anven ve vaşf-ı laţîfi ile müzeyyen eyledi ve Hudâ-yı “azze ve celle” ol kimseyi rahmeti deryâsına garķ eylesün ki bu kitâbdan müntefi‘ ü behrever olduķda ol şâhib-sa‘adete ve bu hakîre cân u dilden hayr du‘â eyleye.²⁴⁶

Bu evşâf-ı hamîde ile mevşûf ve bu elkâb-ı pesendîde ile ma‘rûf, sa‘adet-i dâreyn ve câh u celâl ve ‘izz ü ikbâl ve hüsn-i hâl ü hüsn-i me‘âl şâhibi, şâhib-sa‘adet Ğazanfer Ağa hazretleridür ki Sultân Murâd Hân ‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ğufrân hazretlerininü hilâfet ü salţanatu devrinde kapu ağası ve oda başı idi ve sultân-ı selâtîn-i cihân, şâhib-kırân-ı zamân nâşib-ı livâ‘ü’l-hamd ve’l-ihsân mâhî-i âsârü’z-zulm ve’t-tuğyân Sultân Muhammed Hân hazretlerininü halleda’llâhu te‘âlâ hilâfetehu ve salţanatahu ilâ-intihâ’i’-d-devrân hilâfet ü salţanatu zamânında hem bu iki şerîf manşib ol behiştî şâhib-sa‘adete müfevvezdür ki belki bu iki manşib ol şâhib-sa‘adet sebebi ile ziyâde şeref bulmuşdur ve sa‘adet ü devlet-penâh-ı sarâyıñ sâkinleri andan râzılardur.²⁴⁷

Gazanfer Ağa’ya gönülden bağı olan şârih, eserinin 13 yerinde bu zâtın adını anmıştır.²⁴⁸

Şem‘î, hatime bölümünde kendisi ve Gazanfer Ağa’ya dua etmiş sonrasında ise okurlardan dua istemiştir. Şârih, şerhin 21 Safer 1009 Perşembe gününde (1 Eylül Cuma, 1600) tamamlandığını söylemiştir:

Ey mucîbü’-d-da‘avât ve ey kâdi’l-hâcât habîbüñ Muhammed Muştâfâ’nuñ şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem aşķına ve ‘izzetine Ğazanfer bendeñe ve bî-çâre hakîr Şem‘î’ye hüsn-i hâtîme müyesser idüp cemî’-i ‘azâb u ‘ikâbdan âzâd eyle her kim ki bu şerhden müstefîd olup sa‘adeti pādşâh-ı ‘âlem-penâh hazretlerininü kapu ağası Ğazanfer Ağa hazretlerininü rûhına ve bu kitâb-ı şerîfün şârihi olan Şem‘î-i hakîrün rûhına hayr du‘â eyleye her iki cihânda Hudâ-yı ‘azze ve celle ‘azze ismuhu andan râzı olup anı dîdâr-ı

²⁴⁶ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, vr. 2a.

²⁴⁷ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, vr. 2a.

²⁴⁸ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, vr. 2b, 22b, 24b, 122b, 139b, 142a, 155b, 162a, 168b, 191a, 195a, 210b, 213b.

şerîfi ile şādān u handān eylesün āmīn. Yā mucîbe's sâ'ilīn Hâk "sübhānehu ve te'ālā hazreti"ne 'azze ismuhu bī-pāyān şükr olsun ki anuñ 'avn ü 'ināyeti ile bu şerh-i şerîf ki Şem'î-i hakîrîñ hañtı iledür aña biñ tokuz sene māh-ı şaferûñ yigirmi birinci pencşenbih günü ba'de'l-'aşr hüsni ihtitām müyesser oldı.²⁴⁹

2.2.2.11. Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr

Mahzenü'l-Esrâr, 570/1174 veya 572/1176 yılında Fahreddin Behram Şah adına Nizâmî-i Gencevî tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser, Nizâmî'nin *Hamse*'sinin ilk mesnevîsidir. 2400 beyitten oluşan mesnevi, makale adı verilen 20 bölüme ayrılmıştır. Didaktik bir eser olan *Mahzenü'l-Esrâr*, İran, Hindistan ve Türk edebiyatlarında büyük ilgi görmüştür. Bu eseri Türkçeye ilk defa 14. yüzyılda yaşamış olan Haydar Hârizmî aktarmıştır.²⁵⁰

Mahzenü'l-Esrâr hem İran hem de Türk edebiyatında birçok esere kaynaklık etmiş bir eserdir. İran edebiyatında Emir Hüsrev'in *Matla'u'l-Envâr*'ı, Hâcû-yı Kirmânî'nin *Ravzatü'l-Envâr*'ı, Câmî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ı; Türk edebiyatının Anadolu sahasında Hayâlî'nin *Ravzatü'l-Envâr*'ı, Ma'nevî'nin *Mahzen-i Ebrâr*'ı, Ahmed-i Rıdvân'ın *Mahzenü'l-Esrâr*'ı, Taşlıcalı Yahya'nın *Gülşen-i Envâr*'ı, Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg*'i, Âzerî İbrahim Çelebi'nin *Nakş-ı Hayâl*'i, Âlî'nin *Tuhfetü'l-Uşşâk*'ı, Cinânî'nin *Riyâzü'l-Cinân*'ı, Nev'îzâde 'Atâyî'nin *Nefhatü'l-Ezhâr*'ı, Emîrî'nin *Mahzenü'r-Râz* ve *Sohbet-nâme*'si; Çağatay sahasında ise 'Ali Şîr Nevâî'nin *Hayretü'l-Ebrâr*'ı ve Mir Haydar'ın *Mahzenü'l-Esrâr*'ı bu mesneviye nazire olarak yazılmıştır.²⁵¹

Mahzenü'l-Esrâr şerhi, Şem'î'nin bilinen son eseridir. Bu eserin yazılış tarihi, kaynaklarda oldukça ihtilafli bilgiler olan Şem'î'nin ölüm tarihi konusundaki karışıklığın giderilmesine yardımcı olmuştur. Eser, 1011/1602-3'te tamamlandığı için şârihin bu tarihe kadar hayatta olduğu anlaşılmıştır. Şem'î, bu şerhinde Nizâmî ve *Mahzenü'l-Esrâr*'la ilgili bilgiler vermiş; yeri geldikçe yaşadığı toplumun aksayan yönlerini de eleştirmiştir.²⁵²

Şem'î'nin en başta gelen hamisi, onu hayatının sonuna kadar koruyup kollayan Gazanfer Ağa'dır. Şem'î, son iki eseri *Subhatü'l-Ebrâr* ve *Mahzenü'l-Esrâr* şerhlerini ona ithaf etmiş ve bu eserlerde ondan övgüyle bahsetmiştir. *Mahzenü'l-Esrâr* şerhinin sonunda Gazanfer Ağa'nın özellikleri övgüyle sıralanmıştır:

²⁴⁹ *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi, vr. 213b-214a.

²⁵⁰ Mehmet Kanar, "Nizâmî-i Gencevî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 33, s. 184.

²⁵¹ Gülgün Erişen, *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg*'i, s. 35-36.

²⁵² İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullah", s. 42-43.

Bu esrâr-ı Sübhânî ile memlû vü pür Mahzen-i Esrâr şerhi ki Şem'î-i za'îf, sultân-ı selâtîn-i cihân Sultân Muhammed Hân hazretlerinin halleda 'llâhu te'âlâ (...) şâhib-sa'âdet kapuağası Gâzanfer Ağa hazretlerinin nâm-ı şerîflerine şerh eylemişdür. Ol sa'âdet-i dâreyn şâhibi şâhibü'l-hayrâtdan rahmet ü keremi bî-pâyân Hudâ-yı 'azze ve celle râzî olup anı habîbi hürmetine cennât-ı na'imde habîbine hem-sâye eylesün va'llâhu'l-'azîm ve mâ'llâhu'l-kerîm cihânda andan kerîmü's-şân mürüvvet ü kerem şâhibi bir şâhib-devlet var idügi ma'lûm degüldür yevmen fe yevmen 'ömr ü devleti ve 'izz ü sa'âdeti ziyâde olup Haq sübhânehu ve te'âlâ hazretininüñ hüfz u 'inâyeti sâyesinde karar idüp âsüde-hâl ü müreffehü'l-bâl olsun âmîn yâ mucîbe's-sâ'ilîn ve Hudâ-yı 'azze ve celle râzî olsun ol kimseden ki bu şerhden müntefî' oldukda zîkr ü vasf olunan şâhib-sa'âdetinüñ rûhî şerîfi için bir fâtîha okuyup bu Şem'î-i haqîri hem yâd idüp du'â eyleye.²⁵³

2.2.2.11.1. Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr'ın Nüshaları

Şeyda Öztürk, tezinde, *Mahzenü'l-Esrâr*'ın 3 nüshasını tespit etmiştir.²⁵⁴ Bizim yaptığımız taramada 1 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni nüsha aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Hafid Efendi 311: 202×138-147×90 mm. ebadında, 372 varak 17 satır, talik hat.
2. Süleymaniye Ktp. Hafid Efendi 312: 206×145-152×85 mm. ebadında, 226 varak 21 satır, 1037'de istinsah edilmiştir.
3. Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi 821: 196×134-143×74 mm. ebadında, şemseli, tamir görmüş meşin cilt, 272 varak 25 satır.
- 4. Ankara Milli Ktp. 06 Mil Yz To 17: 280×175-190×100 mm. ebadında, üst cilt kapağı düşmüş, salbek şemseli, zencirekli, miklepli vişne rengi meşin cilt. Eserin sırt kısmı ve cilt kapağı rutubet ve nemden dolayı yıpranmış ve sayfalar birbirine yapışmış. Baştan eksik.**

2.2.3. Tercümelere

2.2.3.1. Tercüme-i Kasîde-i Emâlî

Kasîde-i Emâlî, 12. yüzyılda Fergana bölgesinde doğup yetişen Ali b. Osmân el-Ûşî tarafından yazılmıştır. 575/1179 yılında vefat eden Ûşî'nin tam künyesi, Sirâcüddîn Alî b. Osmân b. Muhammed b. Süleymân et-Teymî eş-Şerhîdî El-Fergânî el-Ûşî şeklindedir. Ûşî

²⁵³ Şem'î Şem'ullâh, *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 821, vr. 542b-543a.

²⁵⁴ Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 103.

yaşadığı dönemin ünlü âlimlerinden dersler alarak Mâtürîdî²⁵⁵ kelâmı, Hanefî fikhî ve hadisler üzerine eserler kaleme almıştır. *Kasîde-i Emâlî* ile büyük bir şöhret kazanan bu zâtın *Gurerü'l-Ahbâr ve Dürerü'l-Eş'âr*, *Mesnedü Enes b. Mâlik*, *el-Fetâva's-Sirâciyye* ve *Muhtelifü'r-Rivâye* adında dört eseri daha vardır.²⁵⁶

Ehl-i sünnet akaidini manzum bir şekilde anlatan bu kaside, müellifi tarafından “el-Emâlî”, beyitlerinin son harfi “lâm” harfiyle bittiği için “el-Kasîdetü'l-lâmiyye fi't-tevhîd”, başlangıcına atfen “Kasîdetü yekülü'l-'abd” veya “Bed'ü'l-emâlî” şeklinde anılmış; bazı kaynaklarda ise “el-Kasîdetü'l-Hanefiyye” olarak kaydedilmiştir. Muhammed b. Malkoca, şerhinde, kasidenin metnini “lâmiyye-i kelâmiyye” terkihiyle adlandırdığı için bazı kaynaklarda bu ad da yer almıştır. 66/67 beyitten oluşan ve Arapça olarak yazılan kasidenin ilk beyitlerinde Allah'ın zâtı ve sıfatları ele alınmış ve devamında nübüvvet dair konulara yer verilerek evliyanın kerametlerinin hak olduğu vurgulanmıştır. Kasidenin sonraki beyitlerinde genellikle iman konusu üzerinde durulmuş ve ehl-i sünnetin tekfir anlayışı açıklanmıştır. Bazı kelam problemlerinin de dile getirildiği kasidede son olarak ölüm ve ahiret hakkında bilgi verilmiş; sonrasında hayr dua temennisiyle kaside tamamlanmıştır. Özlü bilgiler içermesi ve manzum olması sebebiyle ezberlenmesi kolay olan bu kaside, medreselerin başlangıç seviyelerinde büyük bir rağbet görmüştür. *Kasîde-i Emâlî* onlarca Arapça şerhinin yanı sıra Muhammed b. Malkoca, Mütercim Âsım Efendi, Mehmed Şükrü b. Ahmed Atâ ve Mehmed Şükrü Efendi tarafından şerh edilmiştir. Kasidenin ayrıca Hoca Sâdeddin Efendi ve Hâfız Refî' tarafından yapılmış tercümeleri²⁵⁷ de vardır.²⁵⁸

Şerh-i Kasîde-i Emâlî'nin telif tarihi bilinmemektedir. Şem'î'nin birçok eseri hakkında en geniş bilgileri vermiş olan Şeyda Öztürk bu eserin bir şerh olduğunu söylemiştir.²⁵⁹ Ancak yaptığımız incelemede eserin bir şerh değil *Kasîde-i Emâlî*'nin manzum olarak Türkçe söyleyişi olduğu anlaşılmıştır. Aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere Şem'î, kasidenin her beytini bir dörtlükle manzum olarak Türkçeye çevirmiştir.

²⁵⁵ Mâtürîdîlik: Hicrî 4. yüzyılda İmam Ebû Mansur Muhammed Mâtürîdî'nin fikirleri etrafında gelişen ve İslâm dîninin îtikat esaslarını ehl-i bid'ata karşı ehl-i sünnet anlayışına göre savunup açıklayan, amelî esaslarda genellikle Hanefî mezhebine tâbi mezhep. İlhan Ayverdi, *Misallî Büyük Türkçe Sözlük*, 4. Baskı, Kubbealtı Yayınları, Cilt: 2, s. 1983.

²⁵⁶ Mehmet Sait Toprak, “Üşî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 42, s. 230-231.

²⁵⁷ Kasidenin, *Necm-i Zebrekân* adında müellifi bilinmeyen bir tercümesi daha vardır.

²⁵⁸ M. Sait Özervarlı, “el-Emâlî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 73-75.

²⁵⁹ Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 104.

Eserde, beyitler birebir tercüme edilmediği gibi şerh de yapılmamıştır. Bu nedenle Şem‘î’nin yaptığı işi “Türkçe söyleyiş”²⁶⁰ olarak adlandırdık.

Şem‘î’nin yazdığı dörtlükler, aaaa/bbba/ccca... kafiye örgüsüyle yazılan murabba özelliği göstermektedir. Dörtlükler “mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün” vezniyle yazılmıştır. Bu dörtlükler vasıtasıyla kasidenin beyitlerinin anlamı dört mısraya yayılarak verilmiştir:

İlahu’l-ḥalîki mevlânâ kadîmun / Ve mevşûfun bi-evşâfi’l-kemâli

Bu güne ḥâkim ü ma‘bûd ḥâlîk

Ezeldür ki ‘ademden zât-ı sâbîk

Hem anuḡ lâyıķı her vaşf-ı fâyıķ

Bulupdur zât-ı pâķinde kemâli²⁶¹

Şem‘î’nin bu eseri kataloglarda tercüme olarak adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra *Kasîde-i Emâlî*’nin Türkçe şerhleri üzerine yapılan çalışmalarda da bu eserin adı geçmemektedir.²⁶² İncelediğimiz nüshada “Terceme-i ‘akâ’id-i lâmiyye li-‘aliyyi ibni ‘Osmâni’l-Üşî ‘alâ mezheb-i Mâturidiyye rahmetu’llâh” başlığı kullanılmıştır. Ancak Şem‘î, eserin sonunda yaptığı işi şerh olarak ifade etmiştir: “*Velî bu durre hem bu şerḥ-i şâfi/Tekerrürsüz bulupdur i’tidâli*”²⁶³ Eser bir şerh olmamasına rağmen Şem‘î’nin bu ifadeyi kullanması onun tercüme ve şerhi aynı manada kullandığını göstermektedir.²⁶⁴

Kasîde-i Emâlî’nin 66 ya da 67 beyit olduğu konusunda farklı bilgiler vardır. Şem‘î, yaptığı çalışmada 67 beyte yer vermiştir.²⁶⁵

2.2.3.1.1. Tercüme-i Kasîde-i Emâlî’nin Nüshaları

Şeyda Öztürk, tezinde, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*’nin 9 nüshasını tespit etmiştir. Bizim yaptığımız taramalarda 3 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni nüshalar, aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

²⁶⁰ Yahya Kemal de *Ruâiler ve Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyiş* adlı eserinde Hayyam’ın şiirlerini birebir tercüme etmeden bu şiirlerin Türkçede nasıl söyleneceklerini göstermiştir.

²⁶¹ Şem‘î, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*, Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368, vr. 14a.

²⁶² *Kasîde-i Emâlî*’nin Türkçe, Arapça ve Farsça şerhleri hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Durmuş Özbek, “El-Üşî ve Kasidetü’l-Emâlî”, *İlahiyat Dergisi*, Sayı: 5, 1994, s. 261-308.

²⁶³ Şem‘î, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*, Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368, vr. 23b.

²⁶⁴ Tercüme ve şerh konusundaki bu durum “Şem‘î’nin Şerh Yapmadaki Amaçları” başlıklı bölümde izah edilmiştir.

²⁶⁵ Şem‘î, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*, Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368, vr. 14a-24a. Bu nüshanın ilk 13 varlığında “Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye” vardır.

1. Süleymaniye Ktp. Fâtih 5427: 299×203-198×86 mm. ebadında, meşin cilt, 85-90 varakları arasında, 21 satır. 1038/1628'de istinsah edilmiştir.
2. Süleymaniye Ktp. Fâtih 5372: 180×133-125×75 mm. ebadında, 105-114 varakları arasında, 15 satır, nesih hat.
3. Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368: 205×150-140×100 mm. ebadında, 13-24 varakları arasında, 11 satır.
4. Süleymaniye Ktp. Nuruosmâniye 4906: 55-65 varakları arasındadır.
5. **Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye 2872-007: 62-70 varakları arasındadır.**
6. **Süleymaniye Ktp. Hüdâî Efendi 886-002: 236×168-170×91 mm. ebadında, 16-27 varakları arasında, 13 satır, nesih hat.**
7. **Süleymaniye Ktp. Mehmed Asım Bey 724-009: 205×130-125×85 mm. ebadında, 66-74 varakları arasında, 13 satır, nesih hat.**
8. İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp. Osman Ergin Yazmaları 625/4: 195x120-140x65 mm. ebadında, 276-336 varakları arasında, 17 satır.
9. İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp. Osman Ergin Yazmaları 1294/6: 170x110-120x70 mm. ebadında, 596a-677a varakları arasındadır.
10. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp. 2238/2: 180x110-135x60 mm.
11. İzmir Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 1201/1: 205x140 mm. 129a-138a arası. Her sayfada 11 satır. .
12. Tunus Milli Ktp. Türkçe Yazmaları 13266: 126a-139a arası, 17 satır.

2.2.3.2. Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye

Cevâhirü'l-'aka'id olarak da adlandırılan bu kaside, Hızır Bey'e aittir. 810-263/1407-1459 yılları arasında yaşayan bu zât, Fatih Sultan Mehmed'le İstanbul'un fethinden önce tanışmış, derin bilgi birikimiyle padişahın memnuniyetini kazanarak Bursa medresesi müderrisliğine getirilmiştir. Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra yeni başkentini kadılığına getirilmiş ve bu görevdeyken vefat etmiştir. Hızır Bey, âlim kişiliğiyle birçok bilgin ve din büyüğünün yetişmesine katkıda bulunmuştur.²⁶⁶

Hızır Bey, 105 beyitten oluşan kasidesini Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur. Kaside her ne kadar müstakil bölümlere ayrılmamış olsa da ele alınan konuların kendi

²⁶⁶ M. Sait Yazıcıoğlu, "Hızır Bey ve Kasîde-i Nûniyye'si", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 1984, s. 549-550.

içerisinde bir sistematiği vardır. Buna göre kasideyi yedi kısma ayırmak mümkündür: 1. Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salat ve selamdan sonra kasidenin yazılış amacı, 2. Allah'ın varlığı ve sıfatları, 3. İhtiyarî fiiller, hidayet ve dalâlet, rızık ve ecel meseleleri, 4. Nübüvvet konusu ve velilerin kerametleri, 5. Âhiret halleri, 6. İman ve İslam konuları, 7. İmâmet meselesi. *Kasîde-i Nûniyye*, Hayâlî Ahmed Efendi, Hâfız Muhammed b. Hasan, Hacı Çelebi Mehmed İsmet b. İbrâhim Efendi, Uryânî Osman Efendi, Lâlezârî Mehmed Tâhir ve İsmail Müfid Efendi (bu şerhte aynı zamanda kasidenin manzum Türkçe tercümesi de yapılmıştır) tarafından Arapça; Dâvûd-i Karsî, Manastırlı İsmail Hakkı, Seyyid Mehmed Şükrî ve Mustafa Behcet Uranyevî tarafından ise Türkçe olarak şerh edilmiştir. Eserin, Şem'î, İsmâil Müfid Efendi ve İmamzâde Mehmed Esad Efendi tarafından yapılmış iki de Türkçe tercümesi vardır.²⁶⁷

Şem'î, kasideyi tercümeyle başlamadan önce beş beyitlik bir giriş yapmıştır. Bu girişte, Hızır Bey ve kasidesine övgü yapıldıktan sonra mübtedilerin rahat anlaması için kasidenin Türkçeye aktarıldığı ifade edilmiştir:

*Ferîdi 'aşrınun fâzıl Hızır Beg
Ola anun maqâmı bâğ-ı rızvân
'Akâ'idde dimiş bir hoş kaşîde
İçirmiş halka cām-ı âb-ı hayvân
Olunmuş çün 'Arabca nazm {u} terkîb
O kuhl-i tütüyâ-yı 'ayn-ı 'ayân
Ben idem terceme Türkîye anı
Ki ola mübtedîye fehm âsân
İlâhî bize tevfkün refîk it
İdüp 'ilm ü 'ameller lutf {u} ihsân²⁶⁸*

Şem'î, 105 beyitlik kasideyi 131 beyitle manzum olarak tercüme etmiştir. Yani bazı beyitler tercüme edilirken anlam iki beyitle verilmiştir.

Mustafa Çuhadar'ın belirttiğine göre Halil Efendizâde diye bilinen Mehmed Tâlib bin Hüseyin Fatsâvî, *Kasîde-i Nûniyye*'nin Dâvûd-i Karsî ve Hayâlî tarafından hazırlanan

²⁶⁷ M. Said Yazıcıoğlu, "el-Kasîdetü'n-Nûniyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, s. 570.

²⁶⁸ Şem'î, Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye", Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368, vr. 1b.

şerhlerinin hicri 1318/1900 İstanbul baskısının başına kasidenin manzum tercümesini de eklemiştir. Baskıda bu tercümenin kime ait olmadığı belirtilmemiştir. Ancak yaptığımız incelemede söz konusu tercümenin Şem‘î’ye ait olduğu anlaşılmıştır.²⁶⁹

2.2.3.2.1 .Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye’nin Nüshaları

1. Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368: Ebrû kağıt kaplı mukavva cilt, *Tercüme-i Akaid-i Lâmiyye* ile birlikte, toplam 24 varak 11 satır. 1a- 13b varakları arasındadır. Serlevha müzeyyen, mülevven, müzehheb, nesih hat.
2. Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâî Efendi 886: 236×168-170×91 mm. ebadında, 1-15 varakları arasında, nesih hat, 1175’te istinsah edilmiştir.

2.2.3.3. Tercüme-i Şurûtü’s-Salât

Şurûtü’s-Salât, ilk Osmanlı şeyhülislamı olan Molla Fenârî’ye (H.751-834/M. 1350-1431) ait Arapça bir eserdir. Molla Fenârî, Osmanlının kuruluş devrinde mutasavvıf ve müderris kimliğiyle oldukça önemli hizmetlerde bulunmuş bir şahıstır. İlim ve faziletiyle büyük bir şöhret kazanan Molla Fenârî, seksen yıllık ömründe bir yandan fetva işleriyle uğraşmış diğer yandan da öğrenciler yetiştirmiştir. Molla Fenârî’nin birçok eseri vardır. Bu eserlerden biri olan *Şurûtü’s-Salât*, namazın şartlarına dair küçük bir risaledir.²⁷⁰ Eserde namazın dışındaki ve içindeki şartları, vâcibleri, sünnetleri, abdestin farzları, sünnetleri, âdabı, abdesti bozan şeyler, guslün farzları, sünnetleri ve guslü gerektiren durumlar açıklanmıştır.²⁷¹

Şurûtu’s-Salât, mensur bir risaledir. Bu küçük risale namazın şartları, farzları ve vacibleri gibi bâblara ayrılmıştır. Müellif her konunun şartlarını mensur olarak maddeler halinde yazmıştır.²⁷² Şem‘î, bu maddeleri mesnevi nazım şekliyle tercüme etmiştir.

²⁶⁹ Mustafa Çuhadar, “Hıdır Bey ve Kaside-i Nûniyyesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 1987, s. 223.

²⁷⁰ Aydın Yıldırım-Edip Yılmaz, “İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenârî”, *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı: 3, Cilt: 31, s. 71-80.

²⁷¹ Saadettin Merdin, *Mızraklı İmihal’in İtikadî Açısından Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), 1999, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, s. 19.

²⁷² Molla Fenârî, *Şurûtu’s-Salât*, Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 1694/1.

Tercümenin toplam uzunluğu 64 beyittir. Şârih, eseri mübtedilere²⁷³ yönelik olarak yazmış ve bunu da metnin giriş bölümünde ifade etmiştir:

*Ben za 'îfe şöyle ibşâr²⁷⁴ oldu kim nazm eyleyem
Mübtedîye olmağ için ola geñez Türkce diyem²⁷⁵*

2.2.3.3.1 .Tercüme-i Şurûtü's-Salât'ın Nüshaları

Şeyda Öztürk, *Tercüme-i Şurûtü's- Salât*'ın 4 nüshasını tespit etmiştir.²⁷⁶ Bizim yaptığımız taramada 1 nüsha daha tespit edilmiştir. Yeni nüsha aşağıdaki listede **koyu** olarak yazılmıştır.

1. Süleymaniye Ktp. Kasıdecizâde 698: 206×139-148×101 mm. ebadında, 16b-20a varakları arasında, 15 satır, nesih hat.
2. Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez 54: 277×95 mm. ebadında.
3. **Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 6580-003: 147×100-120×75 mm. ebadında, 14-22 varakları arasında, 11 satır, nesih hat.**
4. Köprülü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 76/6: 127b-132b arasında, nesih hat.
5. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi 16 Or 472/1: 118x62-160x108 mm. ebadında, 1b-8a varakları arasında, 13 satır.

2.2.4. Şem'î'ye İsnat Edilen Eserler

Yukarıda adı geçenlerin haricinde bazı katalog ve kaynaklarda Şem'î adına kayıtlı başka eserler de vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Teşrihü's-Eflâk fi-İlmi'l-Heyet: Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi 22 Sel 734 numarada Şem'î adına kayıtlı olan bu eser, aslında *Şerh-i Bostân*'ın bir nüshasıdır. Eserin adının yanlış girilmesi sonucunda ortaya çıktığını düşündüğümüz bu yanlışlık, söz konusu nüshanın incelenmesi sonucu tespit edilmiştir.

²⁷³ Şeyda Öztürk, eserin çocuklar ve mübtedilere yönelik olarak yazıldığını belirtmiş ancak metinde sadece mübtedî ifadesi geçmektedir. Öztürk'ün değerlendirmeleri için bakınız: Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 106.

²⁷⁴ Nüshada “işâret” şeklinde yazılmış ancak vezin gereği burada “ibşâr” olarak gösterilmiştir.

²⁷⁵ Bu mısradaki vezin çıkmamaktadır. Şem'î, *Tercüme-i Şurûtü's- Salât*, Süleymaniye Ktp. Kasıdecizâde 698, vr. 16b.

²⁷⁶ Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 106.

2. Esmârü'l-Hadâ'ik: Bu eser, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Yz. A 549 ve Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları S.H.M.H.K.Yaz. 493 numaralarda Şem'î adına kayıtlıdır. Ancak *Esmârü'l-Hadâ'ik*, 19. yüzyılda yaşamış olan Mehmed Şem'î'ye aittir. Yapılan çalışmalarla²⁷⁷ da ortaya konan bu bilgiyi eserin hatime bölümü kesinleştirmektedir. Çünkü eserin hatimesinde Padişah Abdülmecid'e dua edilmektedir.²⁷⁸

3. Şerh-i Şebistân-ı Hayâl: Türkiye'deki kütüphane kataloglarında Şem'î'nin böyle bir eseri olmamakla birlikte Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Ms.or.oct. 2031, Ms.or.oct. 1976 ve Ms.or.oct. 1599 numaralardaki üç nüsha onun adına kayıtlıdır.

Fettâhî-i Nîşâburî (ö. 852/1448)'nin *Şebistân-ı Nikât ve Gülistân-ı Lugât* adlı eseri kaynaklarda, kendisinin diğer eseri olan *Şebistân-ı Hayâl*'le karıştırılmıştır. Birçok katalog ve kaynakta *Şebistân-ı Hayâl* adıyla geçen eserler aslında *Şebistân-ı Nikât ve Gülistân-ı Lugât*'tir. Sembolik nitelikli kavramların anlatıldığı *Şebistân-ı Nikât ve Gülistân-ı Lugât*, son derece girift bir muamma özelliği taşımaktadır. *Şebistân-ı Hayâl* ise ünlü şairlerin şiirlerine yapılan tazminlerden oluşmaktadır.²⁷⁹

Şebistân-ı Hayâl'in edebiyatımızda bir şerhi vardır (şerhi yapılan eser gerçekte *Şebistân-ı Nikât ve Gülistân-ı Lugât*'tir) onu da Sürûrî yapmıştır.²⁸⁰ Yukarıdaki katalogun haricinde hiçbir kaynakta Şem'î'nin böyle bir eseri olduğundan bahsedilmemiştir. Aslında Sürûrî'ye ait olan bu eser muhtemelen bir yanlışlık sonucu Şem'î'ye isnat edilmiştir.

4. Şerh-i Müntehabât-ı Mesnevî: Amil Çelebioğlu, Süleymâniye Kütüphanesi Mehmed Murad-Mehmed Emin 220 numaradaki müellifi belli olmayan eserin Şem'î'ye ait olduğunu söylemiştir.²⁸¹ Yaptığımız incelemede eserin *Şerh-i Mesnevî*'den kopya edilerek oluşturulduğu anlaşılmıştır. Kim tarafından yazıldığı belli olmayan eserde, birinci cildin ilk 584 beyti bulunmaktadır. Bu yönüyle söz konusu nüsha müstakil bir eser değil, Şem'î'nin *Mesnevî* şerhinin eksik bir nüshasıdır.

²⁷⁷ Mehmed Şem'î'ye dair daha geniş bilgi için bakınız: H. İbrahim Yakar, "Meşrebzâde Damadı Maraşlı Mehmet Şem'î Hayatı ve Şiirleri" *Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, C. 1, s. 161-171.

²⁷⁸ Mehmed Şem'î, *Esmârü'l-Hadâ'ik*, Takvimhane-i Amire, İstanbul 1267/1850, s. 80.

²⁷⁹ Tahsin Yazıcı, "Fettâhî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 12, s. 485.

²⁸⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bakınız: Bilal Elbir, *Sururi'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i Metin-İnceleme*, (Doktora Tezi), 2003, Ege Üniversitesi, İzmir.

²⁸¹ Amil Çelebioğlu'ndan aktaran Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 107.

5. Manzum Akaid: Tunus Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 13266 numarada Şem‘î adına kayıtlı olan bu eserin ehl-i sünnet akaidinin anlatıldığı *Kaside-i Emali* olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu kaside içerik, kafiye ve başlangıcına göre farklı şekillerde anılmıştır.²⁸² Kanaatimizce manzum oluşu ve akaidi işlemesi nedeniyle Tunus’taki kataloğa bu şekilde kaydedilmiştir.

6. Terceme-i Şeref-nâme: *Şeref-nâme*, uzun süre Safevîlere hizmet ettikten sonra III. Murad tarafından Bitlis hakimi olması istenince Osmanlıya hizmet etmeye başlayan Şeref Han’ın III. Mehmed’e sunduğu Farsça bir eserdir. Bu eser, Kürt boylarının tarihini ve onların kabile yapılarını anlatmaktadır. Doğu Anadolu ve Batı İran’ın sosyal, siyasal, dinî ve kültürel tarihi için oldukça önemli olan *Şeref-nâme*’nin birçok yazma nüshası vardır.²⁸³

İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or. 18547/1 ve Or. 18547/2 numaralarda kayıtlı olan *Terceme-i Şeref-nâme*’nin yazarının Şem‘î olduğu belirtilmiştir. Ancak *Şeref-nâme*’nin Şem‘î tarafından tercüme edildiği konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

7. Deh Murg: *Deh murg*, 16. yüzyılın başlarında yaşayan Şemsî’nin 919/1513’te yazarak Yavuz Sultan Selim’e sunduğu nasihat-nâme türündeki eserdir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan bu eser tercüme ya da uyarlama değildir. Şemsî, eserini yazarken Feridüddin Attâr’ın *Mantuku’t-Tayr*’ının etkisinde kalmış; ancak bu etki bir tercüme boyutuna ulaşmamıştır.²⁸⁴

Deh Murg’un, İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or. 7203 ve Avusturya Dükalık Kütüphanesi Gotha Koleksiyonu Türkçe Yazmaları aus arab. 192/Seetzen: Haleb 436 numaralarda kayıtlı olan nüshalarında yazarının Şem‘î olduğu belirtilmiştir. Kanaatimizce Şem‘î ve Şemsî’nin isimlerinin benzerlikleri böyle bir hatanın yapılmasına sebebiyet vermiştir. Zira kaynaklarda Şem‘î’nin *Deh Murg* adlı bir mesnevisinin olduğu bilgisi yoktur.

8. Pervâne-i Lâmi: Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2195/4 numarada kayıtlı olan eserin Şem‘î’ye ait olduğu yazılmıştır. Ancak bu nüshanın, Lâmi‘î Çelebi’nin *Şem ü Pervâne* adlı mesnevisine ait olduğu yapılan çalışmayla ortaya konmuştur: Gönül

²⁸² Daha geniş bilgi için bakınız: M. Sait, Özervarlı, “el-Emâlî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 73-75.

²⁸³ Osman Gazi Özgüdenli, “Şeref Han”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, s. 548-549.

²⁸⁴ Mehmet Kaplan, “Deh Murg’un İmlâsına Dair”, *Turkish Studies*, Volume 3/6 Fall 2008, s. 409-411.

Ayan, “Lâmi’î Çelebi’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri” adlı makalesinde bu nüshayı *Şem ü Pervâne*’nin nüshaları arasında göstermiştir.²⁸⁵ Nitekim edebiyatımızda *Pervâne-i Lâmi* adında bir eserin varlığı da bilinmemektedir.

9. Miftâh-ı Fütûhât: Bruijn, *The Encycopedia of Islam*’da Şem’î’nin *Miftâh-ı Fütûhât* adlı bir eserinin daha olduğunu söylemiştir. Araştırmacı, bu bilginin kaynağı olarak Blochet’in *Catalogue des manuscrits turcs* kataloğunu göstermiştir.²⁸⁶ Söz konusu eser, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Schefer’de gözükmemektedir; ancak Öztürk’ün de belirttiği üzere Türkiye’deki kütüphanelerde Şem’î adına kayıtlı böyle bir eser yoktur.²⁸⁷

The Encycopedia of Islam’daki ifadelerle göre hadis-i erbain şerhi olan *Miftâh-ı Fütûhât*, 1012/1603-04’te tamamlanıp III. Mehmed’e sunulmuştur.²⁸⁸ Kaynaklarda ve kataloglarda Şem’î’nin bu eserinden bahsedilmemekle birlikte *Miftâh-ı Fütûhât* hakkında bilgiler mevcuttur. Ali Canip Yöntem’in belirttiğine göre hadis-i erbain şerhi olan bu eser, 1012/1603’te Hakanî Mehmed Bey tarafından yazılarak Çigalezâde Sinan Paşa’ya sunulmuştur. Hakanî Mehmed Bey, 16. asrın ikinci yarısında yaşamış; *Hilye, Divan* ve *Miftâh-ı Fütûhât* adlı eserleri olan bir şairdir. *Miftâh-ı Fütûhât*’ın nüshalarını görmüş olan Yöntem, Ali Emîrî kitapları arasında bulunan bir nüshanın başında “Hâzâ kitâbı terceme-i Hadis-i Erbain min-telif-i lâtif-i Hakanî Bey bin Ayaz Paşa” kaydının olduğunu söylemiştir. Yöntem, tezkire ve tarihî kaynaklara da dayanarak bu eserin Hakanî Mehmed Bey’e ait olduğunu ortaya koymuştur.²⁸⁹

Yukarıdaki bilgiler göz önüne alındığında iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Buna göre edebiyatımızda ya adı, içeriği ve yazılış tarihleri aynı ancak müellifleri farklı iki *Miftâh-ı Fütûhât* vardır ya da aslında Hakanî’ye ait olan bu eser, yanlışlıkla Fransa’da Şem’î adına kaydedilmiştir. Birinci ihtimalin gerçekleşmesi imkânsız olmamakla birlikte oldukça zordur. Söz konusu eserin Türkiye’deki nüshalarının “Sergüzeşt-i Sâhib-i Telif” bölümlerinde Hakanî hakkında bilgiler bulunduğu²⁹⁰ bakılırsa buradaki *Miftâh-ı Fütûhât*’ın ona ait olduğu kesindir. Bu durumda Fransa’daki bir kayda bakarak Şem’î’nin, Hakanî Mehmed Bey’in eseriyle yazılış tarihi, adı ve içeriği aynı olan başka bir hadis-i erbain şerhi yazdığını söylemek kanaatimizce oldukça güç hatta imkânsızdır.

²⁸⁵ Gönül Ayan, “Lâmi’î Çelebi’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 1. s. 61.

²⁸⁶ J.T.P.DE Bruijn, “Shem’î”, s. 415

²⁸⁷ Şeyda Öztürk, *Şem’î’nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 64.

²⁸⁸ J.T.P.DE Bruijn, “Shem’î”, s. 415

²⁸⁹ Ali Canip Yöntem, “Hakanî Mehmed Bey”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. II/1-2, 1947, s. 43-46.

²⁹⁰ Mustafa Uzun, “Hâkânî Mehmed Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 15, s. 168.

10. Şâhidî Şerhi ve Müretteb Lügat Kitabı: Sahih Ahmed Dede, Şem‘î’nin “Gülistân, Bostân, Hâfız Divanı, Pend-nâme ve Mesnevî” şerhlerinin yanı sıra “Şâhidî Şerhi” ve “Müretteb Lügat Kitabı” adlı iki eserinin daha olduğunu söylemiştir. Ancak kaynaklarda ve kataloglarda Şem‘î’nin bu iki eserine dair herhangi bir kayıt yoktur. *Tuhfe-i Şâhidî*’nin edebiyatımızda 39 şerhi bulunmaktadır. Bu şerhlerden 33’nün müellifi bilinirken 6’sının kime ait olduğu belli değildir. Müellifi belli olan şerhlerden hiçbiri Şem‘î’ye ait değildir. Müellifi belli olmayanların 2’si 1121/1709 ve 1122/1710 yıllarında istinsah edilmiş; 1’inin 1157/1744 yılına ait temellük kaydı bulunmakta; diğer üçü ise 18. ve 19. yüzyıllarda yazılmıştır.²⁹¹

Sonraki dönemlerde yazılan nüshaların Şem‘î’ye ait olma ihtimali yoktur. Diğer üç nüshada da müellifin adı geçmediği için bu eserlerin kime ait olduğu belli değildir.

Sahih Ahmed Dede’nin bahsettiği diğer eser, *Müretteb Lügat Kitabı*’nın tam adının ne olduğu belli değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi kaynaklarda ve kataloglarda bu esere ait herhangi bir kayıt yoktur.

11. Müntahab-ı Şerh-i Gülistân: İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Or. 12172 numarada kayıtlı olan bu eser, Şem‘î adına kaydedilmiştir. Şârih, *Şerh-i Gülistân*’nın sebab-i teşrihinde daha önce *Gülistân*’dan müntahab bir şerh yaptığından hiç bahsetmemiştir. Şem‘î, ele aldığı eserlerin daima tamamını şerh etmiştir; seçme beyit ya da bölümlerden oluşan şerhler, onun çalışmalarına aykırı bir durumdur. Ayrıca herhangi bir kaynakta Şem‘î’nin böyle bir eserinin olduğu kayıtlı değildir. Bu nedenlerden ötürü *Müntahab-ı Şerh-i Gülistân*’ın Şem‘î’ye ait olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

²⁹¹ Yusuf Öz, *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1999, s. 31-89.

III. BÖLÜM

ŞERH-İ SUBHATÜ'L-EBRÂR

3.1. Eserdeki Metin Şerhi Metodu²⁹²

Şerh faaliyetlerinin temelinde tefsir ilmi vardır. Bu nedenle şerhlerin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde bu ilmin kurallarından yararlanılmıştır. Ancak zaman içerisinde birbirinden farklı eserlere yapılan şerhler sonucunda türün gelişimi hızlanmış, bir zaman sonra şerhin de tefsir gibi kendine has kuralları oluşmuştur. Bir metnin hangi usûllerle ve nelere dikkat edilerek şerh edileceğini belirleyen bu kurallara bütün şârihlerin uyduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte klasik şerh edebiyatı ürünlerinin birçoğunda az çok bu usûllere uyularak şerh yapılmaya çalışılmıştır. Klasik şerh edebiyatında adı en sık geçen şârihlerden biri olan Şem'î, bu edebiyatın en yetkin eserlerinin verildiği bir dönemde yaşamasına rağmen geleneğe uymak yerine muhtasar şerh ya da Esrâr Dede'nin ifadesiyle 'tercüme tarzında şerh' yapmayı tercih etmiştir.

Gelenekte bir metin şerh edilirken öncelikle ele alınan beytin tercümesi yapıp sonrasında beyitteki kelimelerin anlamları ve eklerin işlevleri tek tek izah edilir; bunlardan sonra kelimelerin diğer kelimelerle olan bağlantısı, metin içerisindeki fonksiyonu, fiilse hangi türden olduğu belirtilir, varsa beyitteki söz sanatları söylenir, en sonunda da "hâsıl-ı beyt, hulâsa-i kelâm" gibi kalıp ifadelerle beytin mazmunu yani şâir tarafından asıl söylenmek istenen anlam açıklanır.²⁹³ Şem'î, eserlerinde, geleneksel ya da klasik şerh usulü olarak adlandırılan bu metodun bütün unsurlarını kullanmakla birlikte uygulamada bunların hepsine aynı oranda yer vermemiştir. Söz gelimi şerh yaparken anlamını verdiği kelime sayısı geleneğe göre oldukça azdır.

Şem'î'nin eserlerinin tamamı incelendiğinde onun, ilk eseri *Şerh-i Gülistân*'dan son eseri olan *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr*'a kadar aynı usulü kullandığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Nitekim onun eserleri üzerine yapılan çalışmaların neredeyse tamamında

²⁹² Bu bölümdeki örnekler, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ın Hüdâî Efendi 1331 numarada kayıtlı olan nüshasından alınarak verilmiştir. Örnek parçaların varak numarası verilirken, bu nüsha, "Hüdâî Efendi .." şeklinde kısaltılarak yazılmıştır.

²⁹³ Tunca Kortantamer, "Teori Zemininde...", s. 56-57.

şerh usulü bakımından birbirine benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a) Şem‘î hakkında ilk çalışma İsmail Ünver’e²⁹⁴ ait olmakla birlikte o, söz konusu makalesinde şârihin şerh usulü üzerinde durmamıştır. Şem‘î’nin şerh usulüne dair önemli tespitlerin yapıldığı ilk eser Seyhan Dünder’in “Şem‘î Şem‘ullâh’ın Şerh-i Gülistân’ı” başlıklı yüksek lisans tezidir. Dünder, tezinin “Şem‘î’nin Şerh Metodu” başlıklı bölümünde, *Şerh-i Gülistân*’ın şerhten ziyade açıklamalı bir tercüme olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacı, şârihin, nüsha farklarına dikkat ettiğini, beyitleri kelime gruplarına ayırarak Türkçe’ye aktardığını ve tereddüte düştüğü durumlarda beyitleri iki farklı şekilde tercüme ettiğini örnekleriyle izah etmiştir. Bunlara ek olarak çalışmada, *Şerh-i Gülistân*’da örnek beyitlere, ayet ve hadislere yer verildiği; bazı yerlerde geniş dil bilgisel izahların yapıldığı da söylenmiştir.²⁹⁵ Bu anlatılanlar aslında Şem‘î’nin bütün eserlerinin en başta gelen özellikleridir. Yapılan bu tespitler her ne kadar detaylı bir şekilde işlenmese de ilk defa ortaya konuluyor olmaları bakımından oldukça önemlidirler.

b)²⁹⁶ Şem‘î’nin üzerine çalışma yapılan diğer eseri *Şerh-i Pend-nâme*’dir. Sevgi Elif Keyik tarafından hazırlanan tez, *Şerh-i Gülistân*’la *Şerh-i Pend-nâme*’nin aynı usulle şerh edildiğini göstermiştir. Çünkü ulaşılan sonuçlar, Dünder’inkilerle birebir örtüşmektedir. Keyik, Şem‘î’nin klasik metin şerhi metodunu kullanmadığını, bunun yerine metnin yer yer açıklandığı bir tercüme yaptığını ifade etmiştir. Ona göre, metinde oldukça fazla sayıda Farsça beyit, mısra ve kıt’a örneklerine yer verilmesi eserin en göze çarpan özelliğidir.²⁹⁷

c) Şeyda Öztürk tarafından 2007 yılında hazırlanan “Şem‘î’nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)” başlıklı doktora tezi, Şem‘î’nin hayatı ve eserlerine dair en kapsamlı bilgilerin bulunduğu çalışmadır. Öztürk, *Şerh-i Mesnevî*’nin şerh usulü üzerine bilgi verirken daha çok tasavvufî izahlar ve yorumlar üzerinde durmuştur. Araştırmacı, *Şerh-i Mesnevî*’nin, klasik şerhlerle olan benzerlik ya da farklılıklarına pek değinmemiş ve eserin klasik usulle şerh edildiği zehabına kapılmıştır. Öztürk, şerhte bulunan unsurları doğru tespit etmiş ancak bunların hangi sıklıkla

²⁹⁴ İsmail Ünver, “Şem‘î Şem‘ullâh”, *Türk Dili*, Cilt: XLIX (Yıl:34), Sayı: 397, Ocak 1985, 38-43.

²⁹⁵ Seyhan Dünder, *Şem‘î Şem‘ullâh’ın Şerh-i Gülistân’ı*, s. 19-24.

²⁹⁶ Davut Akat, 1999 yılında *Şerh-i Bahâristân* üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamasına rağmen, bu tez elimizde olmadığı için onun değerlendirmelerine burada yer veremiyoruz.

²⁹⁷ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem‘î’nin “Şerh-i Pendnâme”si*, s. 23-30.

kullanıldığına değinmemiştir. Bu da eserin baştan sona klasik usule uygun şerh edildiği gibi yanlış bir sonuca ulaşılmasına sebep olmuştur.²⁹⁸

d) 2009 yılında Abdülkadir Dağlar ve Turgut Koçoğlu'nun sırasıyla *Mesnevî* şerhinin birinci ve ikinci ciltlerini ele aldıkları tezler Şem'î'nin şerh usulüne dair önemli bilgiler içermektedir. Bunlardan özellikle Abdülkadir Dağlar'ın tezinde daha önce Seyhan Dünder ve Elif Sevgi Keyik tarafından Şem'î'nin şerh usulüne dair kısaca belirtilen özellikler geniş bir şekilde örneklerle açıklanmıştır.²⁹⁹ Turgut Koçoğlu ise *Şerh-i Mesnevî*'deki şerh metodunun genel bir çerçevesini çizdikten sonra önemli bir tespitle bulunarak Şem'î'nin detaylı olmasa da, geleneksel şerhin bütün unsurlarından yararlanarak *Mesnevî*'yi şerh ettiğini söylemiştir.³⁰⁰

e) *Şerh-i Divan-ı Şâhî* üzerine doktora yapan Mehmet Nuri Çınarcı ise, Şem'î'nin eserlerinin şerh ile tercüme arasında bir yerde olduğunu belirtmiş; buna gerekçe olarak da, o dönemlerde klasik şerh geleneğinin kural ve kaidelerinin tam olarak belirlenmemesini göstermiştir.³⁰¹

f) Muhittin Turan, *Şerh-i Mantıku't-Tayr* üzerine yaptığı doktora çalışmasında, ele aldığı metinde klasik şerh unsurlarının tamamının yer aldığını söylemiştir. Bu unsurların neler olduğunu belirten araştırmacı, bunların hangi sıklıkla kullanıldığı üzerinde yeterince durmamıştır. Turan, yaptığı değerlendirmede *Şerh-i Mantıku't-Tayr*'in sonlara doğru şerh görünümünden çıkıp bir tercüme özelliği gösterdiğini vurgulamıştır.³⁰²

Bu tezlerin haricinde Şem'î'nin şarihliğine dair bilgilerin bulunduğu başka çalışmalar da vardır. Örneğin Abdülbaki Gölpınarlı, Şem'î'nin, hem *Mesnevî* hem de *Hâfız Divanı* şerhlerinde mazmunları anlamayarak birçok yerde anlam hataları yaptığını söylemiştir:

*Hafız'a yazılan en eski şerh, 969 hicride vefat eden (1561-1562) Mesnevi şarihi Sururi'nindir. Bu şerhten sonra yine Mesnevi şarihi Şem'î (1006. H. den sonra:1597-1598), Hafız'ı şerh etmiştir. Fakat Şem'î, Mesnevi şerhinde olduğu gibi Hafız şerhinde de birçok yanlışlar yapmış, Hafız'ın birçok mazmunlarını anlayamamış, tasavvufi manalar bulmak için yorulup durmuştur.*³⁰³

²⁹⁸ Şeyda Öztürk, *Şem'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 174-186.

²⁹⁹ Abdülkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî...*, s. 91-107.

³⁰⁰ Turgut Koçoğlu, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî...*, s. 48-61.

³⁰¹ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî...*, s. 89-90.

³⁰² Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, s. 25-34.

³⁰³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Hafız Divanı*, 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. XXVI.

Türk edebiyatındaki *Mesnevî* tercümeleri ve şerhleri üzerine çalışan İsmail Güleç, Şem‘î’yi, kullandığı usûl sebebiyle eleştirmeyip onun *Mesnevî*’yi mensur ve muhtasar bir şekilde şerh ettiğini belirtmiştir.³⁰⁴ İbrahim Kaya ise Sûdî’nin *Gülistân* şerhinde Şem‘î’ye yönelttiği eleştirileri sıraladıktan sonra Şem‘î’nin şerhinin hatalarla dolu basit bir tercüme özelliği gösterdiğini ifade etmiştir.³⁰⁵

Bruijn yazmış olduğu “Shem’î” maddesinde şârihin hayatı ve eserlerinin yanı sıra şerh usulü hakkında da bilgi vermiştir. Buna göre: Şem‘î, şerhlerinde, oldukça basit bir yöntem kullanmıştır. Onun şerhlerinin temel ögesi Farsça parçaların birebir Türkçeye çevirilerek bunlara kısa açıklamalar eklenmesidir. Bruijn’e göre bu özelliğinden dolayı Şem‘î’nin şerhlerinin bazen tercüme olarak adlandırılmasının haklılık payı vardır.³⁰⁶

Yukarıda sıralanan çalışmalara toplu bir şekilde bakıldığında genellikle Şem‘î’nin tercümeğe ağırlık veren şerh usûlü üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu çalışmaların ilkleri olan ve Tunca Kortantamer danışmanlığında hazırlanan iki tezde (*Şerh-i Gülistân* ve *Şerh-i Pend-nâme*) Şem‘î’nin şerh usulüne ait birçok özellik tespit edilmiştir. Daha sonraki çalışmalarda, bu tespitlere bazı eklemelerde bulunulup bunlar daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. Şem‘î’nin üzerinde çalışma yapılmayan *Divan-ı Hâfiz*, *Bostân*, *Tuhfetü’l-Ahrâr* ve *Mahzenü’l-Esrâr* şerhlerini incelediğimizde benzer yöntemlerin bunlarda da uygulandığı görülmüştür.

Çalışmamızda *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*’daki şerh usulüne dair bilgi verirken daha önceki çalışmalardan yararlanılmış ve usul konusunda onlardaki tespitlerin bu eser için de geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Aşağıda yer alan incelememizde daha önceki tespitlerin bu eserde ne şekilde yer aldığı örnekleriyle geniş bir şekilde açıklanmıştır. Ancak inceleme yapılırken bununla yetinilmeyerek tercüme ya da şerh edilen mısraların, anlamı verilen veya grametikal izahları yapılan kelimelerin, yalnızca tercüme ve kısa açıklaması bulunan mısraların, örnek verilen beyit, mısra, kıt’a, ayet ve hadislerin sayıları tek tek ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle şârihin şerh usulünün özellikleri önceki çalışmalarda olduğu gibi genel ifadelerle değil sayısal verilerle desteklenip detaylandırılmıştır.

Şem‘î, eserlerinde daima örnek şiir parçalarına yer vermiştir. Bunlardan bazılarının hangi eserden alındığı söylenmekle birlikte birçoğunun kaynağı belli değildir. Önceki

³⁰⁴ İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında...*, s. 140.

³⁰⁵ İbrahim Kaya, “Sûdî’nin Hafız Divanı ...”, s. 1488.

³⁰⁶ J.T.P.DE Bruijn, “Shem’î”, *The Encyclopedia of Islam*, s. 415.

çalışmalarda bu şiir parçalarının nerelerden alındığı tespit edilememiştir. Çalışmamızda *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinde geçen örnek parçaların birçoğu tespit edilmiş bu vesileyle Şem'î'nin örnek verirken en çok hangi eserlerden yararlandığı ortaya çıkarılmıştır.

Şem'î'nin şerh usulü araştırmacılarca belirlenmekle birlikte hiçbir çalışmada şârihin neden böyle bir usul kullandığı üzerinde durulmamıştır. Çalışmamızın “Şem'î'nin Şerh Yapmadaki Amaçları” başlıklı bölümünde şârihin hem hayatı hem de eserlerindeki ifadelerinden yola çıkılarak bu konu hakkında birtakım tespitlerde bulunulmuştur.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinin hem klasik şerh edebiyatı içerisindeki yerini belirleyebilmek hem de eserin şerh usûlünü belirgin bir şekilde ortaya çıkarmak için geleneğin kalıplarından yararlanmak gerekir. Bu duruma bağlı olarak *Subhatü'l-Ebrâr* şerhi, “Tercüme”, “Kelimelerin Anlamlarının Verilmesi ve Dil Bilgisi Bakımından Tahlili” ve “Açıklama ve Şerh” başlıkları altında incelenecektir.

3.1.1. Tercüme

Bir metin veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme faaliyeti olan tercümede, farklı yöntemler kullanılmaktadır. *Kur'ân-ı Kerîm* başta olmak üzere, dinî metinlerin çevirisinde eserin aslına sadık kalma düşüncesi hâkim olduğu için tercüme yapan kişiler, genellikle kelime kelime çeviri yöntemini kullanmışlardır. Edebî metin çevirilerinde ise, anlamın yanında edebî kaygılar da ön plandadır. Bunun sonucu olarak tercüme yapan kişiler, ele aldıkları edebî metinleri, Türkçede nasıl söyleneceğine dikkat ederek tercüme etmişlerdir.

Tercümeler, şerhlerin önemli bölümlerinden biridir. Birçok şerh metninde şerhin ilk basamağını tercümeler oluşturmaktadır. Şârihler, bir metnin izahına başlamadan önce o metnin Türkçedeki karşılığını vermeye özen göstermişlerdir.

Tercüme, şerh metinlerinin ortak özelliği olmakla birlikte şârihlerin bilgi birikimi, hitap ettikleri kitle, şerh yapmadaki amaçları farklı şerh ve tercüme usullerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hem öğretici hem de edebî bir amaç güden şârihler, Türkçenin söyleyiş gücünden de yararlanarak daha anlaşılır ve akıcı bir dil kullanmışlardır. Ancak bu durum bütün edebî metin şerhlerinde geçerli değildir.

Şem'î, bilgi vermenin yanı sıra dil öğretimi amacı da güttüğü için tercümelerini eserin aslına sadık kalarak kelime kelime yapmıştır. Bu özelliğin onun eserlerinin Farsça öğrenmek isteyenlerce ilgiyle takip edilmesini sağladığını söylemek mümkündür. Dil

öğretiminin müstakil gramer kitaplarından ziyade uygulamalı olarak edebî eserler vasıtasıyla öğretildiği bilgisi göz önüne alınca, bu durumun sebebi daha iyi anlaşılır.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinin en dikkat çekici yönünün beyitlerin tercümeleri olduğu söylenebilir. Tercüme ile kastedilen bazı mısraların başka hiçbir izah, kelime anlamı, gramer ya da belagat bilgisi verilmeden sadece tercüme edilerek bırakılmasıdır. *Subhatü'l-Ebrâr* 5740 mısradan oluşmaktadır. Şem'î, bu mısraların 1540'ını sadece tercüme ederek bırakmıştır. Şem'î'nin hangi kıstaslara göre mısraları sadece tercüme ettiğini anlamak hayli zordur. Çünkü o, bazen anlamı gayet net olan ve içerisinde herhangi bir ıstılah bulunmayan mısraların yanı sıra Molla Câmî'nin ne demek istediğinin tercümeyle anlaşılacağı mısraları da açıklamamıştır. Örneğin aşağıdaki mısraların ilk üçünde herhangi bir açıklamaya yer vermeyen Şem'î, dördüncü mısradan itibaren açıklama yapmıştır. Son üç mısradan itibaren ise anlam belli olmasına rağmen ikisinde açıklama yapmış birinde yapmamıştır.

Dil-i ü mevc-zenân deryâyîst

Anuñ kalbi mevc urucu bir deryâdur.

K'eş füzün ez-dü cihân pehnâyîst

Ki anuñ enliğı iki cihândan füzün u ziyâdedür [füzün ziyâde ma'nâsınadır].

Heft deryâ çü yekî şeb-nem ez-ü

Yedi deryâ anuñ kalbinden bir şeb-nem gibidür.

Belki yek dür küre-i 'âlem ez-ü

Belki küre-i 'âlem andan bir dür ya 'nî bir lü'lü' meşâbesindedür. Ü'dan murâd anuñ kalbidür ki deryâya teşbîh olunmuşdur.

Genc-i 'irfân budeş hâşıl-ı kesb

Anuñ kesbinüñ hâşılı 'irfân gencidür.

Kıbleeş nîst be-cüz zât fehasb

Anuñ kıble ve maşşüdi ancağ zâtdan gayrı degüldür ya 'nî anuñ teveccühi hemân zât-ı pâkedür. zâtdan murâd zât-ı Bârî'dür.

Cilveger geşte der-ü vahdet-i zât

Vahdet-i zât anı cilve idici olmuş, lâ-cerem o sırr-ı vahdetden behre bulmuş.³⁰⁷

Şem'î, bazı mısralarda anlamın muğlaklığına rağmen herhangi bir açıklama yapmayarak yine tercümeyle yetinmiştir. Bu gibi durumlardan, onun bazı mısraları tercüme ederken fesâhata çok önem vermediğini anlıyoruz.

Nîru-yı bâzu-yı bâz-endâzet

Senüñ şikâre toğan atıcı bâzuñ kuvveti

³⁰⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 63a.

Bāşed ez-dest-i sitem-perdāzet

seniñ zulm idici destüñden olur [sitem-perdāz vaşf-ı terkībīdür].

Çeşme k'ez-seng terāved pākest

Çeşme ve āb ki taşdan şızār pākdür.³⁰⁸

Şem'î, eserinin genelinde, ele aldığı mısraı aslına sadık kalarak kelime kelime tercümeyle ağırlık verirken bazı mısralarda, bu tutumunun dışına çıkarak anlamın daha net olması için tercümelere küçük eklemeler de yapmıştır. Aşağıdaki mısradaki “şeyh ve rāh-zen” kelimeleri olmamasına rağmen şârih, mısraın önceki beyitlerle olan bağını devam ettirmek için, adları daha önce geçen “şeyh ve rāh-zen”e mısraın tercümesinde yer vermiştir.

Güft der-ceyb pey-i tūşe-i rāh

Şeyh ol rāh-zene cevāb virüp didi yoluñ azığı için koynumda.

Nīst dīnār-ı zerem cüz pencāh

Elliden gayrı dīnār-ı zerüm yoğdur ya 'nī hemān elli dīnārum vardır.³⁰⁹

Bir vezirin hikayesinin anlatıldığı bölüme ait olan aşağıdaki beytin ilk mısraında ise Şem'î, gizli özne olan vezir kelimesini, anlamın belirginleşmesi için tercümede zikretmiştir.

Heme esbāb-ı vezāret bü'gzāşt

Ol vezīr tārik-i dūnyā olup vezāret esbābını cemī'an terk eyledi.

Be-ḥarem rāh-ı ziyāret ber-dāşt

Ḥareme ziyāret yolını tıtdı ya 'nī Beytu'llāh ziyāretine gıtdi.³¹⁰

Klasik şerh edebiyatında eserler genel itibariyle beyit beyit tercüme ve şerh edilmiştir. Şem'î, *Subhatü'l-Ebrâr*'ı büyük oranda mısra mısra tercüme etmiştir. Aynı duruma Şem'î'nin kendisinden “üstadım” diye bahsettiği Sürûrî'nin şerhlerinde de rastlanılmaktadır. Şem'î'nin böyle bir yol seçmesinde muhtemelen onu birçok açıdan etkileyen Sürurî'nin tesiri olmuştur.³¹¹ Sûdî, Konevî, Ankaravî, Muhammed Esad Dede ve Nusret Efendi gibi şârihler ise, eserleri beyit beyit tercüme ve şerh etmişlerdir.

Şârih, mısraları tek başlarına anlamlı olmayan beyitleri bütün hâlinde tercüme etme yoluna gitmiştir. Ancak metinde bütün olarak ele alınan beyitlerden sonra genellikle bir

³⁰⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 79a.

³⁰⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 148b.

³¹⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 74b.

³¹¹ Abdulkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullāh Şerh-i Mesnevî...*, s. 140.

açıklamaya da yer verildiği için aşağıdaki gibi sadece tercüme edilmiş beyit sayısı oldukça azdır.

Herçi handān bi-dehed ne'tvāned

Ki diğeri girye künān bi'stāned

*Tıfl her nesneyi ki handān virür girye iderek anı girü almağa kâdir olmaz.*³¹²

Gerd ez-ān bāz rehā kerde zi-kayd

Müte 'āqib dü se murğ-ābī şayd

*Ol kayddan rehā eylenmiş toğandan birbiri ardınca iki üç ördek şayd u şikār eyledi.*³¹³

Ni 'metestīn ki Hudā sāht berī

Çeşmet ez-kūrī vü gūşet zi-kerī

*Ni 'metdür ki buña Hudā-yı "azze ve celle" senüñ çeşmüñi körlükden ve kulağunı sağırlukdan berī eyledi.*³¹⁴

Ancak şarih, yukarıdaki duruma her zaman dikkat etmemiştir. Aşağıdaki örneklerde Şem'î, ilk mısraın anlamı ikinci mısradan tamamlanmasına rağmen beyti bütün olarak değil de iki parça hâlinde tercüme etmiştir.

Yek belā yā dü k'ez āmed be-seret

Senüñ başuña bir yā iki belā geldi ise

Dāşt eymen zi-hezār-ı diğereş

*seni gayrı hezār belādan eymen ü berī tutdı.*³¹⁵

Şükr-gūyān tü-rā cirm-i zebān

Saņa şükr diyicilerün cirm-i zebānı,

Yek-nevāleest ez-ān h'ān be-dehān

*Ol kerem h'ānından dehānlarında bir nevāledür.*³¹⁶

Hār-keş pīri ba-delk-i dürüş

Hār-keş bir pīr dürüş ü haşin delkle.

Püşte-i hār hemī bürd be-püş

*Bir arka yüki hārı arkasıyla iledürdü.*³¹⁷

Şem'î, bazı mısraları kelimelerinin gramer özelliklerine, anlamlarına, farklı okunuşlarına ve içinde terkip olup olmamalarına göre iki farklı şekilde tercüme etmiştir. Ancak bu ifadede Şem'î'nin her farklılıkta iki tercüme yaptığı anlaşılmalıdır. O, eğer söz konusu yeni tercüme beyte göz ardı edilemeyecek şekilde uygun bir anlam katıyorsa

³¹² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 143b.

³¹³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 78b.

³¹⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 98a.

³¹⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 98a.

³¹⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 99b.

³¹⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 140a.

mısraı, bir kere daha tercüme etmiştir. Bunu da şerhte, “mısraı böyle de tercüme etmek mümkündür” manasında bir işlevi olan “bu hem-vehdür” kalıp ifadesiyle belirtmiştir.

Şerh yapılırken metnin farklı anlamlarının ortaya çıkarılması esastır. Şârihler, metinlerde eğer kelimelerin birden fazla anlamı varsa bunların hepsini de vermeye özen göstermişlerdir. Hatta Sûdî, bu gibi durumlara dikkat etmeyip iki anlamdan birini tercih edenleri “birine kasr eyleyen taksîr eylemiş” şeklinde eleştirmiştir. Aynı şekilde çift anlama sahip mısralarda uygun anlamı söylemek mümkünken bunu yapmayıp her iki anlamı veren şârihler de eleştirilmiştir.³¹⁸ Geleneğe bakıldığında ise şârihlerin farklı anlamları belirtmelerine rağmen genelde metnin siyâk ve sibâkına bakarak hangi anlamın uygun olduğunu söyledikleri görülür. Şem‘î, birçok mısraı yukarıda sayılan durumlara dikkat ederek iki farklı şekilde tercüme etmiş ve bunlar arasında “şu doğrudur” gibi bir tercihte bulunmamıştır. Bu uygulama onun şerhlerini diğer şârihlerin şerhlerinden ayıran önemli bir özelliktir.

Şem‘î’nin bu özelliği, Walter Andrews’ın *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı* adlı kitabında sözdizimsel özelliklerin Osmanlı şiiri incelemelerinde dikkate alınmadığı yönündeki ifadelerini çürütmektedir. Çünkü Şem‘î, şiirlerin sözdizimsel çeşitliliğine dikkat etmiş ve bunun anlam üzerindeki etkisini göz önüne almıştır.³¹⁹

Aşağıdaki mısra da geçen “hüner” kelimesini hem ilk anlamıyla hem de “hüner sahibi kişiler” olarak iki şekilde anlamlandırmak mümkündür. Şem‘î, bu iki ihtimali de dikkate alarak tercümesini iki değişik şekilde yapmıştır.

Genc-i zer pîş-i hüner çîzî nîst

*Sîm ü zer genci üzre ya'nî hüner katında ve hünere nisbet bir nesne degüldür bu hem-vehdür, genc-i zer erbâb-ı hüner katında bir nesne degüldür.*³²⁰

Şem‘î, şu mısraı da vasıta ve yönelme hâli eki görevleriyle kullanılabilen “bâ” ekinin iki anlamına göre tercüme etmiştir.

Bâ-hod ân beyt mükerrer bi-kerd

*Kendüsine ol beyti mükerrer eylerdi ya'nî mirâren okurdi. Bu hem-vehdür ol beyti kendüsüyle mükerrer eylerdi.*³²¹

³¹⁸ İbrahim Kaya, “Sûdî’nin Hafız Divanı ...”, s. 1464.

³¹⁹ Turgut Koçoğlu, “Mesnevî Şârihi Şem‘î Şem‘ullah’ın Şerh Yöntemi ile Walter G. Andrews’un Sözdizimsel Metin Yorumlama Yöntemi Arasındaki Benzerlik”, *Turkish Studies*, Volume 7/4, Fall 2012, s. 2254.

³²⁰ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 196a.

³²¹ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 42b.

Şem 'î, yukarıda da belirtildiği gibi terkiblere dikkat etmiş ve buna göre bazen farklı tercümelemeler yapmıştır.

Ki çü hürşîd-i cihân-gîrest ân

*Zîrâ ol nûr âftâb gibi cihâni tutucudur ya'nî cihâni bi't-tamâm rûşen idicidir. Mürşidüñ göñli nûrı hem ancılayındur, belki âftâbuñ enveridür. Hürşîd muzâf olup ma'nâ bu vechle olmağ hem laţîfdür, zîrâ anuñ nûr-ı dili cihâni tutucu ya'nî rûşen idici âftâb gibidür.*³²²

Aşağıdaki beyitte Şem 'î, önce neden terkibe dikkat etmediğini açıklamış, ardından da mısraın terkibe dikkat edildiğinde nasıl olacağını belirtmiştir.

Ber-hod in teng kafes çäk zedem

Kendüm üzre bu teng kafesi çäk eyledüm.

Pây ber-târem-i eflâk zedem

*Ayağımı târem-i eflâk üzre kodum ya'nî murâkabeye varup bu 'âlemden ve ten kafesinden 'ârî vü mücerred olup 'âlem-i 'ulvîye vuşûl buldum. Ba'zî maħalde terkîb ma'nâsına ta'arruz olinmaduğına sebeb ma'nâ rûşen olsun içündür cehlimüzden degüldür terkîb ma'nâsi böyledür. Kendüm üzre bu teng kafese çäk urdum, târem meşâbesinde olan eflâk üzre ayak urdum. Kafes deri takdîrindedür ve andan murâd tendür, târem kara ev ma'nâsınadur ki siyâh keçeden olur.*³²³

Şem 'î, şerhini yaparken kelimenin farklı harekelenişine göre oluşacak anlamlara dikkat etmiş ve şerhlerinde bu anlamları da belirtmiştir.

Sâ ideş pence-bür-i şıdğ u yakîn

*Anuñ sâ'idi şıdğ u yakînüñ pencesini kaç' idicidir ya'nî dünyâ-peresti şıdğ u yakînden dür eyler. Pence-bürde bür bânuñ dammiyle olmağ maħalle ensebdür egerçi bânuñ fethiyle olmağ hem laţîfdür ki ma'nâ böyle olur, anuñ belki şıdğ u yakîninüñ pencesini burucu vü çeviricidir.*³²⁴

Kelimelerin gramer özelliklerine göre farklı tercümelemeler yapılmış ve bunun sonucunda ortaya çıkan farklı gramer özellikleri de belirtilmiştir.

Düzdi vü râh-zenî bihter ez-în

Sirkat eylesin ve yol urasın bundan evlâdur.

Kefen ez-mürde-keşî bihter ez-în

Mürdenüñ kefenini çekesin ya'nî şoyasın bundan evlâdur. Mısrâ'-ı evvelde bu ma'nâ hem mümkindür, düzdlük ü yol uruculuk bundan evlâdur. Vech-i evvel i'tibâri üzre düzdî ve zenî fi'l-i muzâri'-i muhâtabdur, vech-i şânî i'tibâri üzre düzdîde yâ maşdar içündür ve râh-

³²² Şem 'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 31b.

³²³ Şem 'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 26a.

³²⁴ Şem 'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 82b.

zenī vaşf-ı terkībîdür ve anda olan yâ hem maşdar içündür [mürde meyyit].³²⁵

Şem'î, şerhini yaparken metin tenkidine dikkat etmiştir. Şerhteki bazı ifadelerinden, onun, birden fazla nüshadan yararlandığı anlaşılmaktadır. Şem'î, hem nüsha farklarına değinmiş hem de bu farklardan hangisinin daha uygun olduğunu söylemiştir. Bazı durumlarda ise diğer nüshadaki farkı göz önüne alarak beyti yeniden yorumlayıp buna uygun yeni tercüme yapmıştır.

Bahr cüyân çi nişb ü çi firâz

Deryâ taleb iderek iniş ne yoğuş ne ya'nî her cânibe püyân u revân olup deryâya vuşûl bulmağa ihtimâm eylediler. Be-tâzda olan tâ emr-i hâzır şîğasında maşdardur ya'nî tâziden ma'nâsınadır ki be-Türkî çapmak be-tâz çapmağla ma'nâsına olur. Ba'zî nüshada niyâz vâki'dür, lîkin maħalle enseb olan evvelkidür.³²⁶

Melek ez-şamit-i işyân pâkest

Firişte işyânuy ayb u noğşânından pâkdür ya'nî melekden hergiz işyân şâdır olmaz. Ba'zî nüshada şamit yerine işmet vâki'dür ki ma'nâ böyle olur, melek işmet ü işyândan pâkdür ya'nî melekde gâhî işmet ve gâhî ma'şiyet-i i'tibârî yoğdur, zîrâ melek hemîşe işyândan berî vü pâkdür.³²⁷

Ver keşed pâ be-reh-i şükr zi-tavf

V'eger şükr yolunda tavâfdan i'râz eyleye.

Zahm ber-dil zeneş ez-ħancer-i ħavf

Ĥavf ħancerinden anuy diline zahm ur ya'nî anuy göñline ħavf bırak ya'nî anuy anı kendünğden ħavf idici eyle. Ba'zî nüshada mışrâ'-ı evvel böyle vâki'dür.

Ver keşed pâ zi-reh-i şükr be-tavf

V'eger tavf sebebi ile ya'nî ġayra ta'alluğ sebebi ile şükr tarîķinden i'râz eyleye.³²⁸

Kelime kelime çeviri yöntemini kullanan Şem'î, tercümesini yaptığı mısraın aslına sadık kalarak çoğu zaman, kelimelerin sıralanışında bile değişiklik yapmamıştır. Ancak bunun aksi bir çeviri yaptığında, yani mesela birinci mısradaki bir kelimeyi ikinci mısraya bağlayarak tercüme ettiğinde yaptığı bu değişiklik konusunda okuru bilgilendirmiş; mısraın aslına sadık kalındığında nasıl tercüme edileceğini de göstermiştir.

³²⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 77b.

³²⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 59a.

³²⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 72a.

³²⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 110a.

**El-minnetü li'llāh ki be-hūn ger huftem
Yek-çend çü gönca 'ākıbet bi-şükuftem**

Egerçi bir zamān kan içinde yatdum ammā el-minnetihi li'llāh ki 'ākıbet gönca gibi açıldum ya'nī egerçi bu kitāb-ı şerīfin taşnīfinde zaḥmet ü meşakḳat çekdüm, līkin 'ākıbet murād hāsıl olup āsūde-hāl ü müreffehü'l-bāl oldum. Murād bu idügi beyt-i şānīden zāhirdür. Göncanuḡ ma'nāsı mısrā'-ı şāniye şarf olunup ma'nā bu vechle olmak latīf degüldür egerçi gönca gibi bir zamān kan içinde yatdum ya'nī bir zamān zaḥmet ü meşakḳat çekdüm, līkin el-ḥamdü li'llāh ki 'ākıbet açıldum.³²⁹

Şem'î, mısralardaki tavrını başlıklarda da devam ettirmiştir. Yani bazı başlıkları sadece tercüme edip bırakmış; bazılarını ise açıklamıştır. Beyitlerden oldukça uzun olan başlıkların aslına uygun olarak bire bir tercüme edilmesi, şerhte dikkati çeken unsurlardan biridir.

**MÜNĀCĀT DER-ŞÜKR-GÜZĀRĪ-İ NĪ'MET-İ KELĀM-I MEVZŪN U
ṬALEBKĀRĪ-İ TEVFĪK BER-ĀVERDEN DELĀYİL-İ HESTĪ-İ
HUDĀVEND-İ BĪ-ÇŪN CELLE ZĪKRUHU VE 'AMME NEVĀLUHU**
Bu münācāt mevzūn kelām ni'metinüḡ şükriḡni edā idiciligüḡ beyānındadır ve bī-çūn Huḍāvend'üḡ vücūdınuḡ delillerini aşkār u beyān eylemege tevfiḳ taleb idiciligüḡ beyānındadır "celle zikruhu ve 'amme nevāluhu".³³⁰

**MÜNĀCĀT DER-ŞENĀ BER-HESTĪ-İ ĀFERĪDKĀR GŪFTEN Ü
ṬALEB-DĀŞTEN-İ TEVFĪK BER-GEVHER-İ TEVHĪD SŪFTEN**
Bu münācāt āferidkārūḡ vücūdı³³¹ üzre şenā dimek ve tevḥīd gevherini delmek üzre tevfiḳ taleb dutmak beyānındadır.³³²

Bazı başlıklar ise bazen iki bazen de üç parçaya ayrılarak tercüme edilmiştir.

ḤİKĀYET-İ ĀN MŪTEKELLĪM Ü ŞŪFĪ

Ol mütekellim ü şūfīnūḡ ḥikāyetidür.

KĪ MŪTEKELLĪM ZEBĀN İSTİDLĀL BER-GÜŞĀD

Ki mütekellim istidlāle zebānını açdı³³³

VE ŞŪFĪ EZ-ŞAFĀ-YI ZEVḲ Ü VİCDĀN ḤABER DĀD

Ve şūfī kendünūḡ zevḳ ü vicdānından ḥaber virdi.³³⁴

'İKD-I DŪVĀZDEHŪM DER-SİRR-I FAḲR

³²⁹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 2b.

³³⁰ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 42b.

³³¹ vücūdı F: vücūdun H

³³² Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 49a.

³³³ açdı F: -H

³³⁴ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 47b.

On ikinci 'ıkd fakruş sırr u haqıqati beyânındadır.

**Kİ BE-BURKA-I SEVĀDÜ'L-VECHİ FĪ'D-DĀREYN BEYĀZ-I
ÇİHRE-İ HESTĪ-İ HOD NÜHÜFTENEST FĪ-MERTEBETİ'L-
İLME'L-YAĶĪN**

*Ki sırr-ı fakr kendü vücûdı çihresinüñ beyâzını nihân u setr eylemekdür
'ilme'l-yaĶın mertebesinde.³³⁵*

3.1.2. Kelimelerin Anlamlarının Verilmesi ve Dil Bilgisi Bakımından Tahlili

Şerh metinlerinde şârihin tutumuna göre tercümeden önce veya sonra, beyitte geçen kelimelerin anlamları çoğunlukla verilmiştir. Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhinde kelime anlamlarını vermeden tercüme ve açıklama yapması³³⁶ gibi birkaç istisna dışında şârihler, kelimelerin anlamlarını tek tek vermeye özen göstermişlerdir. Şem'î, *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinde tercüme ya da şerh ettiği beyitlerdeki kelimelerin hepsi yerine genelde birkaç tanesinin anlamını vermekle yetinmiştir.

Kelimelerin anlamını vermede birkaç değişik yöntem kullanan Şem'î, bazı yerlerde “be-Türkî” kalıp ifadesinden yararlanmıştı.

Bürka ' yüze aşdıkları nesnedür, be-Türkî peçe.³³⁷

Nigîn faşş ma 'nāsına, be-Türkî yüzük kaşı.³³⁸

tek kâf-ı 'Arabî ile bunda zîr ma 'nāsınadır, be-Türkî alt.³³⁹

*Be-tāzda olan tā emr-i hāzır şîğasında maşdardur ya 'nī tāziden
ma 'nāsınadır ki be-Türkî çapmak³⁴⁰*

Fitrāk be-Türkî terki.³⁴¹

Subhatü'l-Ebrâr'da kelimelerin anlamı genellikle iki mısraın da tercüme edilmesinden sonra verilmiş; birden fazla anlamı olan kelimelerin metinde hangi anlamda kullanıldığı da söylenmiştir.

Güy-ı ü dest-ğuş-ı mā vü tü nîst

³³⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 86a.

³³⁶ Ahmet Tanyıldız, *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2010, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

³³⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 33a.

³³⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 34b.

³³⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 35a.

³⁴⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 59a.

³⁴¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 78b.

Anuñ gūyı bizüm dest-hūşumuz ve senüñ dest-hūşuñ degüldür ya 'nī dil kimsenüñ zebūn u maḥkūmı degüldür.

Rişte eş mühre-keş-i mā vü tü nīst

Anuñ riştesi bizüm mühremüzi ve senüñ mühreñi çekici degüldür ya 'nī anuñ riştesi kimsenüñ hükminde degüldür, murād dil bir kimsenüñ hüküm ü taşarrufında olmağ muḥal idügin iş 'ardur, zīrā her kes kendü göñlinüñ zebūnı vü mağlūbıdur. Dest- hūş bunda ve bunuñ gibi maḥalde zebūn u maḥkūm ma 'nāsınadır.³⁴²

Bā-dil dest-hūş-i ḥayf u recā

Ḥayf u recānuñ dest-hūşı bir göñülle,

Güft k'ey germ-revān tābe-kücā

ol 'arīf anlara didi ki ey sür'atle gidiciler 'aceb ḳanda revān olup gidersiz³⁴³. Dest-hūş bunda maḥkūm ma 'nāsınadır.³⁴⁴

Sürh-rūyī zi-zer-i ḥ'āce me-cūy

Ḥ'āce ve aḡniyānuñ altınundan naḳāret ü sürh rūyluğ isteme. Vech bunda ḥüsn ü leḳāfetden 'ibāretdür, sürh-rūyī yüz aḳlıḡı ma 'nāsına isti 'māl olunur, vech ba 'zı maḥalde ḥarclıḡ ma 'nāsına gelür ammā bunda mümkin degüldür.³⁴⁵

Aşağıdaki mısra da geçen “tırāz” kelimesinin birden fazla anlamı vardır.³⁴⁶ Şāriḥ, burada kelimenin hangi anlamda kullanıldığını belirtmiştir.

Hulle-i la 'l-tırāz ender pūş

La 'l-tırāz hulleyi giy. La 'lden murād bunda kırmızıdır, tırāz tamğa ma 'nāsınadır.³⁴⁷

Şem 'î, şurada ise “kalem” kelimesinin kesmek anlamına işaret etmiştir.

Sā 'id-i kec-raḳamān sāz ḳalem

Kec-raḳamlaruñ sā 'idini ḳalem eyle ya 'nī ḥıyānet idici kātiblerüñ dest ü sā 'idini ḳaḫ' eyle.

Zen ez-ān ḳā 'ide-i rāst raḳam

Andan rāst ḳā 'ideye raḳam ur ya 'nī rāst-raḳam kātiblere ri 'āyet eyle. Ḳalem bunda ḳaḫ' ma 'nāsınadır.³⁴⁸

³⁴² Şem 'î, Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 30a.

³⁴³ olup gidersiz H: olursunuz F

³⁴⁴ Şem 'î, Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 42a.

³⁴⁵ Şem 'î, Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 86b.

³⁴⁶ “Nemâz vezninde Çin hududunda bir şehirdir. Güzelleri gâyetü'l-gâye sâhib-i ḥüsn ü melâhat olur. Hübân-ı Terâz meşhurdur. Müşgin âlası ondan gelir. Bedahşan'da bir vilâyet ismidir. Bu dahi şehir-i mezbûr gibi dilber yatağıdır. Mutlaka akmişe-i fâhire ve emti'a-yı girân-behâ ve hâssaten diba nesc olunan kârhaneye vetezğâh manasınadır. Şeker kamışına ve şeker kârhanesine dahi denir. Mukassim-i âb manasınadır. Terâziden'den ism-i masdar olur. Terâziden bezemek, zib ü ziynet vermek, düzmek, koşmak, iğne ile tatrız ve nakşeylemek ve tezvık etmek manalarındadır. Bunlardan ism-i fâ'il gelir. Tarz, reviş, kaide ve kamun manasınadır. Namat ve üslup manasına gelir. Cema'ât-i insanî manasınadır. Kesr-i tâ ile Arabîde ilm-i câme ve secef manasınadır. Evâil-i İslâmda secef, taşradan etrâf-ı kaba'da olurdu.” Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, (Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2009, s. 766.

³⁴⁷ Şem 'î, Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 21b.

Aşağıdaki örneklerde ise hangi anlamın uygun olacağı açıklanmıştır.

Şayd şüd kūh-siper naḥçîreş

Kūh u beyābānda gezici naḥçîr ol zenüñ şayd u şikārı oldı ya 'nī ol zenüñ ol kelimātı sebebi ile dünyānuñ cāh u mansıbından ferāğat idüp t̄ā't ü 'ibādetde meşğül oldı. Nite ki aña işāret olunur. Şayd gāhī şikār olınan nesne ma'nāsına ve gāhī şikār eylemek ma'nāsına gelür, bunda murād s̄ānī idüğine naḥçîr karīnedür, zīrā naḥçîr şayd olınan nesne ma'nāsınadır, kūh-siper tağda gezici ma'nāsınadır, lā-cerem bir kimse ki t̄ā't ü 'ibādetde olmaya ol kimse erbāb-ı ḥaḳīḳat katında tağ canavarları zümresinden 'add olunur.³⁴⁹

Hod-i farket küleh-i terk-i ḥodîst

Senüñ fark u serüñüñ tuğulğası ḥodluk terkinüñ külāhıdır, zīrā mā-dām ki ḥodluk terk olmaya nefse muḥārebe eylemege ḳādir olmazsın. Evvelki ḥod tuğulğa ma'nāsınadır, ikinci ḥod kibr ü 'ucb u enāniyetden 'ibāretdür.³⁵⁰

Şāh-ı vālā-güher {ü} deryā-kef

Deryā seḥāvetlü 'ālī-zāt şāhdur.

Ki felek gevher-i ü rast şadef

Ki felek amuñ gevherinüñ şadefidür ve ḳadri felekden 'ālīdür. Kefden murād bunda destdür ki cūd u keremden 'ibāretdür köpük ma'nāsına degüldür, güher ve gevher egerçi bunda zāt ma'nāsınadır l̄ikin deryāya nisbet bunlar ve şadef ü kef hem t̄hām t̄arīki ile ḥüb vāḳi 'olmuşdur.³⁵¹

Bazı kelimelerin anlamları söylenirken onun karşılığı olarak Türkçede yaygın kullanımı olan Arapça ya da Farsça müteradiflerinden de yararlanılmıştır. Şem 'î, aşağıdaki mısradaki “pey-siper” terkininin anlamını verirken bir başka Farsça ibare olan “pāymāl”i de kullanmıştır.

Levh-i ḥūr pey-siper-i kıl-k-i tü bād

Āftāb levḫi senüñ ḳalemüñüñ pey-siper u kāğazı olsun. Pey-siper pāymāl u çiyenmiş ma'nāsınadır ya 'nī āftāb senüñ ḳalemüñ için kāğaz meşabesinde olsun. Bu beytler hem felek cānibinden olmaḳ rüşen ü ensebdür.³⁵²

Bu örnekte ise Farsça “ḥarçeng” kelimesinin karşılığı olarak önce Arapça “seretān” sonra da Türkçe “yengeç” kelimeleri söylenmiştir.

Gām-ı evvel zi-vey u kām-ı neheng

³⁴⁸ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 22b.

³⁴⁹ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 74a.

³⁵⁰ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 86a.

³⁵¹ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 27b.

³⁵² Şem 'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 28a.

*Ol deryādan evvel gām neheng kāmı ya 'nī ol deryā nehengle memlū vü pür ola. Harçeng sereṭān ma 'nāsınadur be-Türki yengec ve harçengden murād bunda felekde olan sereṭān burcudur.*³⁵³

Şem 'î, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bazen anlamını söylediği kelime hakkında ek bilgiler de vermiştir.

Raht bürdend zi-maṭmüre-i ḥāk

*Ḥāk maṭmüresinden raht u esbābı iletdiler ya 'nī bu fānī cihāndan bi'l-küllīye fāriğ oldılar. Maṭmüre kuyudur ki anuñ içine ğallāt qorlar ve anbār ma 'nāsına hem isti 'māl olunur.*³⁵⁴

VE TĀ KARŪRE-İ VŪCŪD-I YEKİ ŐİKEST

Ve mā-dām ki ol iki ṭabībden biriniñ vüçüdü kārüresi şınmadı ya 'nī mā-dām ki ol iki ṭabībden biri mu 'āleceden ref' olunmadı.

MİZĀC-I VEY EZ- 'İLĀC-I DİGERİ BE-ŐİĦĦAT NE-PEYVEST

*Pādşāhuñ mizācı ol ğayrı ṭabībün 'ilācından şıḥḥate vuşül bulmadı ya 'nī pādşāh bir ṭabībün 'ilācı sebebi ile şıḥḥat buldı. Kārüre ki şırçadan ḥāşıl olur ki anuñ sebebi ile ḥastanuñ bevli müşāhede olunur anuñ bunda zıkrı ḥekīmānedür.*³⁵⁵

Be-Ḥudā nās neī Nesnāsī

*Allah ḥaḳḳıçün sen nās u ādemī degülsin. Nesnāsī bir ṭāyifedür ki ādemīyi yerler.*³⁵⁶

Lu 'betānī ki bedīn perde derend

Şol lu 'betler ki bu perdedür ya 'nī kevākib ki felekdedür.

Ki ez-īn perde çünīn cilve gerend

*Ki bu perdeden böyle cilve idicilerdür. Lu 'betlerden murād nücūmdur, perdeden murād felekdür, lu 'bet aşlı rühsuz şüretdür ki ḥayāl ü zıll ve kuḳulada olur ve maḥbüb u maḥbübeye teşbīh olunmuşdur.*³⁵⁷

Mānde der-ribḳa-i endūh u neşāṭ

*Endūh u neşāṭ ribḳasında ḳalmış ya 'nī gāhī ğamgīn ve gāhī mesrūr olmuş. Ribḳa ol ipdür ki mer'āda ḥayvānlaruñ boynına yāḥūd ayağına bağlarlar.*³⁵⁸

Çeng-i nāhīd ez-ū yāfte sāz

*Ki nāhīdüñ çengi sāzı andan bulmuş idi ya 'nī ziyāde üstād muṭribe idi. Nāhīd zühre didikleri kevkebdür ki felek bezminiñ muṭribesidür, sāz bunda düzen ma 'nāsınadur ve çenge nisbet ḥüb vākı ' olmuşdur.*³⁵⁹

³⁵³ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 67b.

³⁵⁴ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 131b.

³⁵⁵ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 53a.

³⁵⁶ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 29a.

³⁵⁷ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 55a.

³⁵⁸ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 114a.

³⁵⁹ Şem 'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 125.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde, derkenarlar, önemli bir yer tutmaktadır. Kelimelerin önemli bir kısmının anlamları, okunuşları, muzâf olup olmadıkları gibi, birçok bilgi derkenarlar vasıtasıyla verilmiştir. Burada, derkenarların Şem'î'ye ait olup olmadığı noktasında bazı soru işaretleri akla gelebilir. Ancak hem Şem'î'nin diğer şerhlerinde de derkenarların olması, hem de söz konusu eserde geçen derkenarların tamamında müellif kaydının (minhu) yer alması, bunların Şem'î'ye ait olduğunu gösteren önemli delillerdir. Çalışmamızda derkenarlar, kelimenin geçtiği mısra da tercüme ve açıklamaların ardından köşeli parantezle verilmiştir.

Fâzıl vâdi-i bürhân-peymây

Bürhân vâdisini ölçici ya'nî hâlden bî-behre vü bî-ḥaber 'ilm-i zâhirde kavî bir fâzıl [bürhân-peymây vaşf-ı terkîbdür].³⁶⁰

Ne dileş-râ ez-ṭarîkat-ı nûrî

Ne anuñ göñline ṭarîkatden bir nûr vardur [nûrîde yâ vahdet içündür].³⁶¹

Gü meres dest be-hemyân-ı zeret

Di destün altun hemyânına irişmesün ya'nî çünkü Haḫ sübhânehu ve te'âlâ ḥazretinün celle senâuhu ḥidmetine kemer bâğladuk miyânununda hemyân-ı zer olmak lâzım degüldür [Meres nehy-i ḥâzır iken nehy-i gâyib ma'nâsına isti'mâl olunur, gü sebebi ile emr-i ḥâzırdur].³⁶²

Şüd zi-bes çüb çü enkişt-i siyâh

Ol 'ayyâr bisyâr kötek yedüğinden cismi egerçi kömür gibi siyâh oldu [enkişt kâf-ı 'Arabînün kesriyle kömür ma'nâsınadır].³⁶³

Dâyim ez-baḫr hemî rând sühen

Ol gük dâyim deryâdan söz söyledü, güyâ gükdan murâd 'ârifdür, deryâdan murâd deryâ-yı ḥakîkatdür, mâhîden murâd ṭâlibân-ı deryâ-yı ḥakîkatdür ki deryâ-yı ḥakîkatden bî-ḥaber ü gâfillerdür ḥâlbuki deryâ-yı ḥakîkat anlara kendülerinden yakınırakdur [rând fi'l-i mâzîdür ki bunda güft ma'nâsınadır].³⁶⁴

Der-mesâfet zi-mesâfet bîrûn

Cism ü zâhiri i'tibâriyle mesâfe ve mekândadır ve ḳalb ü rûḫı i'tibâriyle kevn ü mekân ve mesâfeden bîründür [mesâfet mekân ve menzîl ma'nâsınadır ki terkîb-i 'Arabîde mesâfedür].³⁶⁵

Şem'î, kelimelerin anlamlarını verirken hem lügatlerden hem de edebî eserlerden yararlanmıştır. Aşağıdaki örnekte “kâm” kelimesinin lügatlerde yanlış yazıldığını belirten

³⁶⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 48a.

³⁶¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 48a.

³⁶² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 87a.

³⁶³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 94a.

³⁶⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 58b.

³⁶⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 62b.

şârih, kelimenin doğrusunun ne olduğunu söylemiş; buna delil olarak da fasih kimselerin şiirlerini göstermiştir:

Kām-ı şîrîn-kün-i şîrînkārān

Şîrînkārıların kāmını şîrîn idici. Şeker-güftārāndan murād ol şā'irlerdür ki şî'rlerinde esrār-ı ma'rifet-i sübhānî ve nikāt-ı aşk u muhabbet-i Yezdānî münderic ola, şîrînkārāndan murād evliyādur ki "ümîtu inde Rabbî yut'imunî ve yuskinî" hânından behrever olup ebedî şîrîn kām olurlar. Kām bunda tımağ ma'nāsınadır, egerçi kâf-ı Fārisî ile meşhûrdur ve luğatlerde hem böyle meşhûrdur, lîkin kâf-ı Arabî ile şâhih u faşîhdür bu hâlet fuşahânuş eş'ârından rüşen ü zâhirdür.³⁶⁶

Arap harfli metinlerde harekeler kelimenin doğru okunup anlamlandırılması bakımından önemli bir işleve sahiptir. Ancak Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış birçok metinde harekelerin kullanılmaması, kelimelerin nasıl okunacağı konusunda bazen ihtilafli durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sebepten hem o dönemde hem de günümüzde, kelimenin ait olduğu beyit ya da mısranın anlamına uygun olacak şekilde okunmasına özen gösterilmiştir.

Şem'î, aşağıdaki örnekte görüleceği üzere kelimelerin farklı okunabilme ihtimallerine dikkat etmiştir. Şârih, eğer kelimenin iki anlamı da beytin anlamına uygunsa "şu doğrudur" şeklinde bir seçim yapmadan bunların ikisini de vermiş; şayet anlamlardan biri uygunsa hangisinin doğru olduğunu söylemiş ve diğerinin de neden uygun olmadığını açıklamıştır. Ancak şerhte buna benzer açıklamaların sayısı oldukça azdır.

MÜNĀCĀT DER-ŞEKKER-İ ŞÜKR BE-ŞABR ĀMĪHTEN

Bu münacât şükr ü senâ şekkerini şabra karşıdirmek

VE EZ-TELĪ-İ ĪN BE-ŞİRİNİ-İ ĀN GÜRĪHTEN

ve bunun acılığından anuñ şîrînlğine kaçmak beyânındadır. Āndan murād şabr ve ĩnden murād şükrdür. Hülāşa-i kelām budur ki şabr egerçi acıdur, lîkin anuñ acılığına şabr idüp şükr-i Hudā'ya muqayyed olunıcağ anuñ acılığı ref' olur. Şabr bānuş kesri ile maħmûde didikleri bir otuñ ismidür ki ziyāde acı dağı müşhildür, lîkin Fārisîde bānuş sükûni ile isti'māl olunur ammā bunda murād bu şabr degüldür.³⁶⁷

Şem'î, bazı beyitlerde ise kelimelerin yanlış okunup anlamlandırılmasını sert bir dille eleştirmiştir.

Pāy be-güzāşte ez-pey tersî

³⁶⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 12b.

³⁶⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 95a.

Pāyı kımışsın peyden karkarsın hālbuki pey pāyuñ eser ü pāymālidür ve pāya nisbet pey hīç ü ma'dūmdur, pes Hāķ te'ālānuñ ğayrısından havf eylemek pāyuñ peyinden havf eylemek gibidür, hālbuki cemī'-i ahvāl u hālāt ve kudret ü kuvvet Hāķ te'ālā hazretindendür ve cemī'-i mümkināt pāyuñ peyi meşābesindedür. Pey bunda iz ma'nāsına idügi pāydan rüşendür, pāy ayak ma'nāsınadır, bī-tersī bā'i 'Arabīnün kesri ile ki karkusuzluk ma'nāsınadır. Bu beytde mümkün degüldür, egerçi bisyār bī-idrāk kimse bu ma'nāya zāhib olup laṭīf ma'nādan ğāfillerdür.³⁶⁸

Lebet ez-her çi cüz tñ-nām be-bend

bu isimden ğayrı cemī' nesneden lebüñi bağla ya'nī "kuli'llāhü şümme zerhum fī havdihim yel'abūn"³⁶⁹ hasebince cemī' nesneden ferāğāt idüp hemān ism-i İllāhīye meşğül ol. Bu beytde ki bā bī harfler{i} ki vāķi'dür leṭāfetden hālī degüldür. Besend bā-i 'Arabī ile kanā'at ma'nāsınadır, bisyār kimsenün bundan haberi olmaduğı için bā-i Fārisī ile oķur ammā haṭā'-yı maḥz̄dur nite ki Būstān'ı bu beytinde vāķi'dür, beyt

Tü hergiz me-bīn şān be-çeşm-i pesend

Ki iṣān pesendīde-i Hāķ besend³⁷⁰

Şem'î, bazen kelimelerin fasih ve galat olma durumlarına da değinmiştir.

Zen be-fark-ı ser-i her hīre serī

her bir lecūcuñ başınuñ depesine ur ya'nī 'Ömer "raḍıya'llāhu 'anh" sīretlü bir 'ādil kimse gönderür tā ki aḥkām-ı şerī'atda 'inād iden bed-baḥtları te'dīb ide. Dırra dāluñ kesri ile ol nesnedür ki 'avām taḥrīf idüp töre dir ve ba'zı maḥalde kesret-i leben ma'nāsına hem gelür.³⁷¹

Der-meşūmet zī-dü māsūre-i sīm

Mī-dehed būy-ı hoş enfās-ı nesīm

İki sīm māsūreden bād-ı nesīmün nefesleri senün meşām u dimāğuñ laṭīf rāyiha virür. Māsūre 'avām taḥrīf idüp maşure dir ki cüllāhlar isti'māl iderler ve andan murād burundur ki iki deliği vardır.³⁷²

Rīş-rā yāft bihīn merhem-i ḥ iṣ

Mecrūḥ göñül anuñ rāsını kendüsine bihīn ü nāfi'rek merhem buldı ya'nī ḥubb-ı dūnyā ve ta'alluķ-ı mā-sivā vesvese-i şeyṭān u hevā ile mecrūḥ u perīşān olmuş göñle ziyāde ḥüb u nāfi' ve merhemdür, zīrā cān u dilden şıdķla besmeleye meşğül olan kimsenün ḳalbi bunlardan ḥalās olup müreffehü'l-bāl olur. 'Arab rā 'Acem rī dir rīş bunda egerçi anuñ rīsi ma'nāsınadır līkin Fārisīdeki rīş yara ma'nāsına gelür, buña nisbet ḥüb vāķi' olmuşdur. Merhem 'avām taḥrīf idüp melhem dir. Bu beyt ki rānuñ

³⁶⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 104a.

³⁶⁹ "...Allah (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar." En'âm sûresi, 91. âyet.

³⁷⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 5b.

³⁷¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 22a.

³⁷² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 96a.

vaşfindadır. Behrever ü mecrûh u merhem hûb vâki' olmuşdur [rîşde zâmir-i gâyib besmeleye râci'dür].³⁷³

Manaya dayalı söz sanatlarının temelini oluşturan mecaz, “İfâdeye kuvvet ve güzellik vermek için benzerlik veya daha değişik bir ilgiye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılan söz; bir sözü bu şekilde gerçek anlamı dışında kullanma sanatı; gerçek olmadığı halde bir gerçeğe işâret eden ve gerçekmiş gibi görünen oluş, gerçeğin zıddı.”³⁷⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Edebî metinlerde sözün güzelliği ve etkileyciliği önemlidir. Kelimelerin gerçek ve yan anlamlarının yanı sıra mecazî anlamlarda kullanılması, sözün etkisini artırarak metinlerin farklı anlam boyutları kazanmasını sağlamıştır. Herkes tarafından anlaşılamayan metinleri gramatik ve edebî izahlarla anlaşılır hâle getirmeye çalışan şârihler, metinlerde gerçek ve yan anlamlarının dışında kullanılan kelimelerin mecazî anlamlarını da açıklamışlardır.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde Şem'î, kelimelerin mecazî anlamları konusunda “bundan murâd...” şeklindeki kalıp ifadelerle okuyucuları bilgilendirmiştir. Şârih, kelimelerin gerçek anlamını verdiği beyitlerin birçoğunda, söz konusu kelimelerin metin içerisinde kazandığı mecazî anlamlarını da söylemiştir.

***Kİ EGER MÜSEBBİHÂN-I MECÂMÎ'İ KUDS DEST-BE-DESTES
GERDÂNEND REVÂST***

Ki eger kuds mecma'larının müsebbihleri ol subhayı elden ele döndüreler revâdur ya'nî eger melâ'ike bu kitâbı görmekten ötüri biri birünün elinden alup göreler lâyıkdur. Müsebbihândan murâd bunda melâ'ikedür. Mecâmi'-i kudsdan murâd 'âlem-i 'ulvîdür.³⁷⁵

Mî-künem ez-nem-i in âb-ı hayât

Bu âb-ı hayâtın neminden

Zindegî-bahş-ı dil-i ehl-i necât

eyle âb-ı hayâtdur ki ehl-i necâta hayât bağışlayıcıdur. Âb-ı hayâtdan murâd besmeledür ki ehl-i dile andan hayât-ı rûhânî ve şafâ-yı câvidânî vardır.³⁷⁶

Hemçü ebnâ-yı zamân rızk-fürûş

Ebnâ-yı zemân gibi mürâyî, kuhlî sürme renglü ma'nâsınadır, seleb kisvet ma'nâsınadır, ebnâ-yı zamândan murâd mürâyîlerdür.³⁷⁷

***Kİ DER-İN BEYÂN U BÜRĦÂN HEME ZEBÂN-ÂVERÂN
YEKSÂNEND Ü HEME BÎ-ZEBÂNÂN YEK-ZEBÂN***

³⁷³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 6b.

³⁷⁴ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınevi, 4. Baskı, Cilt: 2., İstanbul 2011, s. 1995.

³⁷⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 3b.

³⁷⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 4b.

³⁷⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 27b.

*Ki bu beyân u bürhânda cemî‘-i zebân-âverler yeksân u birdür ve cemî‘-i bî-zebânlar yek-zebân u müttefikdür. Zebân-âverândan murâd şâhib-nuḡ olanlardur, bî-zebândan murâd hayvânâtdur.*³⁷⁸

Çü çerâğî ki ne-bâşed düdeş

Pes sen bir çerâğ taleb eyle ki anuḡ tütünü olmaya.

Reh-nümâ sâz suy-ı maḡşüdeş

*Anı maḡşüduḡ cānibine reh-nümây u delîl düz. Bî-dûd çerâğdan murâd mürşid-i kāmildür ki şekk ü reybsüz dergâh-ı ahâdiyyete irişdürür.*³⁷⁹

Rûy-ı himmet be-şafâ-kışân kerd

Murâda vuşul bulmaḡ için himmet yüzini şafâ-kışlere eyledi ya ‘nî erbâb-ı sülûka müteveccih olup anlarla muşâhabet eyledi.

Kesb-i ‘ilm ez-kütüb-i îşân kerd

*Anlaruḡ kitâblarından ‘ilm kesb eyledi ya ‘nî aşhâb-ı haḡḡkatüḡ kitâblarını müâla ‘a eyledi. Şafâ-kışândan murâd meşâyihdür.*³⁸⁰

Şem‘î’nin şerhlerinin önemli bir özelliği, daha önce de belirtildiği gibi, bazı mısraların çeşitli sebeplerle iki farklı şekilde tercüme edilmesidir. İkinci tercümenin neticesinde yeni mecazlar da ortaya çıkmıştır. Şârih bu gibi durumlarda, mecazî anlamlarda görülen değişiklikleri de belirtmiştir. Aşağıdaki örnekte “naḡçîr” kelimesinin her iki tercümedeki mecazî anlamı farklıdır.

Şayd şüd küh-siper naḡçîreş

*Küh u beyâbânda gezici naḡçîr ol zenüḡ şayd u şikârı oldı ya ‘nî ol zenüḡ ol kelimâti sebebi ile dünyānuḡ cāh u manşıbından ferâgat idüp ḡat ü ‘ibâdete meşğül oldı. Nite ki aḡa işâret olunur. Şayd gâhî şikâr olunan nesne ma ‘nāsına ve gâhî şikâr eylemek ma ‘nāsına gelür, bunda murâd sâñî idüğine naḡçîr qarînedür, zîrâ naḡçîr şayd olunan nesne ma ‘nāsınadur, küh-siper taḡda gezici ma ‘nāsınadur, lâ-cerem bir kimse ki ḡat ü ‘ibâdetde olmaya ol kimse erbâb-ı haḡḡkat katında taḡ canavarları zümresinden ‘add olunur. Naḡçîreşde olan zamîr-i gâ‘ib vezîre râci‘ olup ma ‘nâ bu vechle olmaḡ hem laḡfdür. Ol vezîrüḡ küh u beyâbânda gezici naḡçîri şayd u şikâr oldı ya ‘nî ḡalbi ki zehârif-i dünyeviyye sebebi ile Haḡ te‘âlānuḡ ‘aşk u muḡabbetinden ḡâlî olup umür-ı dünyeviyyeye meşğül iken bi‘l-küllîye andan ferâgât eyledi. Bu vech üzre naḡçîrden murâd anuḡ ḡalbidür ve anuḡ küh-siper olması anuḡ cihâna mensûb olan ahvâle ta‘alluḡ u iştiğâli olduḡı i‘tibâriyledür [küh-siper vaşf-ı terkîbdür].*³⁸¹

Birçok şerh metninde, kelimelerin hem anlamları hem de gramer özelliklerine dair bilgiler verilmiştir. Şerhlerin vazgeçilmez unsuru olan ‘kelime anlamının verilmesi’

³⁷⁸ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 50a.

³⁷⁹ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 31b.

³⁸⁰ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 32a.

³⁸¹ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 74a-b.

konusunda geleneğe tam olarak uymayan Şem'î, gramatik izahlar açısından da benzer tavrını sürdürmüştür. Şerhini tercüme ve kısa açıklamalar üzerine kuran Şem'î, beyit, kelime ve ibareleri nadiren gramer bakımından tahlil edip bu konulara dair bilgiler vermiştir. Bu nedenle *Subhatü'l-Ebrâr* şerhi, gramere dayalı izahlar bakımından oldukça zayıftır. Bu izahlar, genellikle metin içerisinde geçmekle birlikte, bazı yerlerde derkenarlarda verilmiştir.

Şem'î, gramer bakımından en çok kelimelerin harekelenişleri üzerinde durmuştur. Kelimenin anlamını verirken özellikle harekelere dikkat etmesi, onun doğru okumaya verdiği önemi de gösterir:

Ki çü ü hest girāmī nāmeş

*Ki anuñ ismi zātı gibi girāmī vü muhteremdür. Girāmī kāf-ı Fārisinüñ kesri ile 'aziz ü muhterem ma'nāsınadur (...)*³⁸²

Çeşm-i cān ber-eşer-i işāndār

Cānuñ çeşmini anlaruñ eşeri üzre tut ya'nī anlardan dūr u cüdā ol.

Güş-ı dil ber-haber-i işān dār

*Göñül kulağını anlaruñ haberi üzre tut ya'nī anlaruñ kelimātını cān u dilden güş eyle ya'nī istimā' eyle, eşer sanuñ fethiyle eşer ma'nāsınadur ki hemzenüñ kesri ve sānuñ sükūniyladur ki iz ma'nāsınadur.*³⁸³

Yek habābest zi-nīl-i keremeş

*ol Hudā'nuñ cüd u keremi nīlinden bir habābdur. Nīl-gūna nisbet nīl hūb vāki' olmuşdur. Nīl-gūn çivit renglü ma'nāsınadur ki nīl çivit ma'nāsınadur. Mısrā'-ı şānīde olan Nīlden murād Mısr'da olan Nīl'dür ki bir ırmağın ismidür. Habāb hā-i mühmelenüñ fethi iledür.*³⁸⁴

Cüz be-sır nīst cihān-gerdi-i mā

Bizüm cihān-gerdligimüz sırr u derūndan gayrı ile degüldür ya'nī bizüm cihān-gerdligimüz senüñ 'aşkuñla memlū kalbimüzledür.

*Be-sırda sīn meksürdur bu huşūşda fethi ihtiyār iden kimse sırdan haberdār olmayup ma'nā bābını feth eylememiş olur.*³⁸⁵

Mühreş ez-mühre-i gil be-güşāy

Gil mühresinden anuñ mührini açasın ya'nī anı cismāniyyet kaydından halāş eylesin.

Jengeş ez-çihre-i dil bi-zidāy

Anuñ göñlinüñ yüzinden hubb-ı dünyā vü ta'alluk-ı mā-sivā pasını ref' ü mahv eylesin. Mısrā'-ı evvelde mühr mīmüñ dammi ile olmağ mahalle ensebdür ve mühr ma'rūfdur ve mīmüñ kesri ile olmağ ki muhabbet

³⁸² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 24b.

³⁸³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 78a.

³⁸⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 9a.

³⁸⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 145b.

*ma'nāsınadır maḥalle münāsib degüldür, mühre-i gilden murād kendünün vücūdı olmak ensebdür, murād zemīn ü bu 'ālem olmaḫdır.*³⁸⁶

Dil bilgisine dayalı izahlarda fiil çekimleri, önemli bir yer tutmaktadır. Şem'î, özellikle derkenarlardan da yararlanarak anlamını verdiği kelimenin, fiilse çekimi hakkında bilgi vermiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi eserde genel olarak kelimelerin dil bilgisi bakımından izahları çok az olduğu için bu bahsedilen örneklerin sayısı çok azdır:

Gerçi t̄n cā'ize hoş cā'izeest

Bu cā'ize egerçi laṭīf bir cā'izedür.

Cā'izet nīst ber-t̄n cā'izeest

*Līkin bu cā'ize üzre tevakkūf eylemek saña cā'iz degildür ya'nī çünki müyesser oldı 'afvla ḳanā'at eyleme belki rızāya hem ṭālib ol nite ki bu ma'nāya işāret olunur. Mıṣrā'-ı ṣānīde īst emr-i ḫāzır ṣīḡasında maṣdardur, tevakkūf eylemek ma'nāsına maṣdar īstendür, cāyizeden murād 'afvdur.*³⁸⁷

Her çı cüz şevḳ-i tü der-cān-ı figūr

Senüñ şevḳüñden ḡayrı mecrūḫ cānda

K'āred efsūs u dirīḡ āredbār

*her ne ki efsūs u ḡayf zirā'at eyler ve dirīḡ u taḡassür ḫāşılını getirür ya'nī senüñ şevḳüñden ḡayrı her ne ki sebeb-i efsūf u ḡayf dirīḡ u muḡasser olur. Her çinüñ ma'nāsı mıṣrā'-ı ṣānīnün ma'nāsına ḳayd olındı sühūlet-i ma'nā için, kāred bunda fī'l-i muzāri'-i ḡā'ibdür, zirā'at eyler ma'nāsınadır ki kārīdenden müştāḳdur, zirā'at eylemek ma'nāsına bār bunda ḫāşıl ma'nāsınadır.*³⁸⁸

Ber-giriftend tek u pūy be-tāz

Ol māḫiler tāz u şitābla tek u pūy tutdılar ya'nī sür'atle tek u pūya şürü' eylediler.

Baḫr cūyān çı nişīb ü çı firāz

*Deryā ṭaleb iderek iniş ne yoḳuş ne ya'nī her cānibe pūyān u revān olup deryāya vuşūl bulmaḡa ihtimām eylediler. Be-tāzda olan tā emr-i ḫāzır ṣīḡasında maṣdardur ya'nī tāzīden ma'nāsınadır ki be-Türkī çapmaḳ be-tāz çapmaḡla ma'nāsına olur. Ba'zı nüshada niyāz vāḳi'dür, līkin maḥalle enseb olan, evvelkidür [firāz bunda yoḳuş ma'nāsınadır].*³⁸⁹

Yer yer kelimenin çoḡulu, Arapça ve Farsçadaki söylenişi gibi özellikler hakkında da bilgiler verilmiştir:

Tā ne-bendī leb ez-āḡāz be-hem

³⁸⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 49b.

³⁸⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 116b.

³⁸⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 127a.

³⁸⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 59a.

Mā-dām ki āgāz u evvelden leblerüñi birbirine muttaşıl eylemeyesin bu rüşendür ki besmeleye şüru' olındukda lebler bir yere gelür, bā hisābda ikidür leb iki oldığı gibi be-hem zikri bunda leṭāfetden ḥālī degüldür. 'Arab bā 'Acem bī dir ne-bendī ve lebde bā oldığı hem nev'ān leṭāfetden ḥālī degüldür [ne-bend fi 'l-i nefīdür]³⁹⁰

Tā zi-lāmeş ne-resīdest be-kām

Mā-dām ki anuñ lām'ından kām u murāda irişmemişdür ya'nī besmeleye meşgūl olan kimse be-her ḥāl murāda irişür. Kām bunda gerçi murād ma'nāsınadır līkin bu lām'uñ telaffuzı mümkün degüldür, ṭamağa karīb olmayınca bu ma'nā Bi'smi'llāh kelimesinüñ telaffuzında zāhirdür, zīrā lām'sız ḥurūf-ı besmele tamām olmaz. Kāmda bu ihām vardur, zīrā kām kāf-ı 'Arabī ile ba'zı maḥalde murād ve ba'zı maḥalde ṭamağ ma'nāsına gelür, lāma nisbet zebān yerine lisān vāki' olmağ ensebdür. Güm-şüde bunda ne-şüde ma'nāsınadır isti'māl ḥasebi ile.³⁹¹

Ḥāş ḥāşā ki büved gāh-ı şümār

Be-cüz ez-'add-i cinān nükte-güzār

Ol besmelenüñ ḥāsı ḥāşā ki şümār vaktinde 'add-i cināndan gayrı nükte-güzār ola ya'nī ḥā ki hisābda sekizdür ve cennet ki hem sekizdür, besmelede olan ḥā sekiz cennete işāretdür. Pes her kes ki cān u dīlden şıdkla ve ḥulūşla besmeleye iştiğāl göstere, be-her ḥāl cināndan behrever olur. Kesr-i cīm'le cinān cem'-i cennetdür. Şümār ü 'add şaymak ma'nāsınadır. Ḥāya nisbet ḥāşā leṭāfetden ḥālī degüldür. Be-cüzde bā zāyid idüğü zāhirdür [nükte-güzār vaşf-ı terkībīdür].³⁹²

Be-raḡam-cāy-ı kıdem bāz firist

yine kıdem-i raḡamı yerine gönder ya'nī cemī'an mevcūdātı maḥv u mün'adim eyle. Nev-erḡāmdan murād mümkünātdur. Kadīmī fihristden murād şuver-i 'ilmiyyedür ki mevcūdāt vücūd-ı ḥāricī i'tibāriyle ḥādişdür ve 'ilm-i İlāhī i'tibāriyle kadīmdür Raḡam-cāy-ı kıdemden murād şuver-i 'ilmiyyedür. Bāz firistden murād mümkünātı mün'adim eyle dimekdür. Fihrist ma'rūfdur ki fihris anuñ mu'arrebīdür.³⁹³

3.1.3. Açıklama ve Şerh

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'da tercümeden sonra şerhin diğeri basamağını, açıklama ve şerh kısımları oluşturmaktadır. Şārih, açıklama bölümünde “ya'nī” kelimesiyle başlayan ve genelde tercümeyle destekleyen kısa açıklama ve yorumlara yer vermiştir. “ya'nī” ifadesi bu yönüyle eserde tercümenin bitip açıklamaya geçildiğini gösteren bir işaret gibidir.

³⁹⁰ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 5b.

³⁹¹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 6b.

³⁹² Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 6b.

³⁹³ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 14a.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde, toplam 2450 mısradaki “ya'nî” kelimesiyle başlayan açıklamalar vardır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu açıklamalarda, beyitte asıl söylenmek istenen manayı ortaya çıkararak şerh ifadeleri yerine tercümeyle daha anlaşılır hâle getiren yorumlara yer verilmiştir. Bunlar, bazen birkaç kelime bazen de tercümeyle aynı uzunlukta olabilmektedir.

Terk-i hem-râhi-i bî-râhân gîr

*Ṭarîḳ-i Haḳ'dan dîr u cüdâ olmuş bî-râhlaruñ hem-râhlıgunuñ terkini tut
ya'nî dünyâ-perest ve şehvet-perestlerüñ şöhet ü muşâhabetinden i'râz
eyle.*³⁹⁴

Geşti ez-kedd-i yemîn âbile-dest

*Kesbün zahmet ü meşâḳḳatinden âbile-dest olduñ ya'nî ellerüñ
ḳabardı.*³⁹⁵

Dem-be-dem şüy be-hün dîde-i ḥ iş

*Kendü çeşmünî dem-be-dem ḳanla yu ya'nî her dem çeşmünden ḳan
revân eyle.*³⁹⁶

Der-derün tohm-ı emânet fikened

*Derünında tohm-ı emâneti birağâ ya'nî derünü emânetden ḥâlî olmaya.*³⁹⁷

Ber-seret gâliye-efşân güzered

*Senün başuñ üzre gâliye nişâr idici güzere eyler ya'nî gül ü reyḥândan
saña râyiḥa-i tayyibe getirür, bu ḥâlet eyyâm-ı bahârda ziyâde
zâhirdür.*³⁹⁸

Ḳayd-ı taḳlîd zi-câneş bü'gşây

*Anuñ cānibinden taḳlîd ḳaydını çözü ya'nî anuñ rûḥını taḳlîdden ḥalâş
eyle.*³⁹⁹

Tâ ki ân kîse ferâmûş kerde

Nâ-gâh ol kîseyi ferâmûş eylemiş süvâr,

Ḳayr bâd-ı ḥired ü hûş kerde

*'Aḳl u hûşunu terk ü vedâ' eylemiş ya'nî kîseyi ferâmûş eyledüğinden
güyâ ki 'aḳl u hûş gitmiş idi.*⁴⁰⁰

Gül nişân âb u gil-i Cāmî-râ

*Cāmî'nün âb u giline gül dik ya'nî 'âlem-i ḳuds gülşeninden olan gülden
Cāmî'nün vücûdı bâğına dik.*⁴⁰¹

³⁹⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 44a.

³⁹⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 111a.

³⁹⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 129a.

³⁹⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 147b.

³⁹⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 174b.

³⁹⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 181a.

⁴⁰⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 194a.

⁴⁰¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 195a.

Aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere Şem'î bazı durumlarda tercüme ve açıklamasını yaptığı mısralara “ya'nî” ile başlayan ikinci bir açıklama daha ekleyerek ilk yaptığı izahı da netleştirmeye çalışmıştır:

'İKD-I HEFTÜM DER-ŞERH-İ TAŞAVVUF Kİ BESTEN-İ DEST-İ TAŞAVVUFEST VE RESTEN EZ-ĞAYD-I TEKELLÜF

Yedinci 'ıkd taşavvufuñ şerhi beyânındadır ya'nî taşavvuf nedür anı beyân eyler ki taşavvuf hakikatde taşarrufuñ elini bağlamakdur ya'nî taşarrufı kendüsinden ref' eylemekdür ve tekellüf kaydından kurtulmakdur ya'nî tekellüfden berî olmakdur.⁴⁰²

Der-reh-i ehl-i dil ez-himmet-i pest

Cüz 'aşā nîst tü-rā hîç be-dest

Ehl-i dilüñ tarîkînde pest himmetün den senüñ destün de 'aşādan ğayrı hîçbir nesne yokdur ya'nî ehl-i dilde olan hâletden bir hâlet yokdur senüñ de 'aşādan ğayrı ya'nî anlara müşābehätün hemān bu huşūşdadur.⁴⁰³

Bāş pîş-i ruheş āyîne-i şāf

Anuñ ruhi öñinde ya'nî huşūrında şāf-āyîne ol ya'nî āyîne gibi şāf ol.⁴⁰⁴

'İKD-I NÜHÜM DER-MĀKĀM-I TEVBE Kİ PÜŞT BER-MUHĀLİFĀT KERDENEST Ü RŪY DER-MUVĀFAKĀT ĀVERDEN

Çokuzuncu 'ıkd tevbenüñ makāmu beyânındadır ki erbāb-ı hakikat katında tevbeden murād Hāk te'ālānuñ emr-i şerîfine muhālif olanlara arğa eylemekdür ya'nî ol nesnelere i'rāz eylemekdür ve emr-i İlāhî'ye muvāfık olanlara yüz getürmekdür ya'nî anlara teveccüh eylemek ve cemî'sini yerine getürmekdür.⁴⁰⁵

Gūş-ı dil ber-ħaber-i tşān dār

Göñül kulağını anlarıñ haberi üzre tut ya'nî anlarıñ kelimātını cān u dilden gūş eyle ya'nî istimā' eyle, eşer sanuñ fethiyle eşer ma'nāsınadır ki hemzenüñ kesri ve sānuñ sükūnyıladur ki iz ma'nāsınadır.⁴⁰⁶

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde bazı mısralar, kelimelerinin gramer özelliklerine, anlamlarına, harekelenişlerine ve birbirleriyle terkip oluşturup oluşturmamalarına göre iki farklı şekilde tercüme edilmiştir. Şem'î, bu şekilde ortaya çıkan iki tercüme de ayrı ayrı açıklamalar eklemiştir:

K'ān dü-rā tā be-yekî āmed bāz

Ol iki hakîme ki tā birlige geldi ya'nî ol iki hakîmden hemān biri kaldı. Bu hem ma'nādur ki ol iki rāy bir hakîme geldi ya'nî ilācda rāy u tedārik hemān ol bir hakîme müfevvez oldı.⁴⁰⁷

⁴⁰² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 60a.

⁴⁰³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 61a.

⁴⁰⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 68a.

⁴⁰⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 70b.

⁴⁰⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 77b.

⁴⁰⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 53b.

Geşte gūy küleheş kubb-e-i māh

Ḳubbe mişāl olan māh anuḡ külāhınuḡ tūgmesi olmuş ya'nī ol ḡaşırḡa zemīnden tā āsmāna irişmiş ola. Gūydan murād bunda ol nesnedür ki müzevvecenüḡ depesinde ḡorlar, tūgme gibi māh ki bedr ola, ḡubbeye ve tūgmeye teşbīh olunmuşdur, gird-bād ḡaşırḡa didikleridür bu ma'nā hem mümkindür anuḡ külāhınuḡ ḡopı māhuḡ ḡubbesi olmuş ya'nī māhdan yukāru ḡitmiş.⁴⁰⁸

Melek ez-şamit-i işyān pākest

Firişte işyānuḡ 'ayb u noḡşānından pākdür ya'nī melekten herḡiz işyān sādır olmaz. Ba'zı nüshada şamt yerine işmet vāḡi'dür ki ma'nā böyle olur, melek işmet ü işyāndan pākdür ya'nī melekde ḡāhī işmet ve ḡāhī ma'siyet-i i'tibārī yoḡdur, zīrā melek hemişe işyāndan berī vü pākdür.⁴⁰⁹

Şem'î, şerh ettiḡi beyitlerde de bu açıklamalara yer vermiştir.

'İḡd-ı tevḡīd-i ḡamāyil-sāzeş

Pes tevḡīd 'ıḡdını aḡa ḡamāyil eyle ya'nī tevḡīd-i Bārī'yi 'ıḡd meşābesinde zıkr eyle. Ḥulāsa-i kelām budur ki çün bu subḡanuḡ evvelinde besmeleyi zıkr eyledüḡ. Pes bu dem tevḡīd-i Bārī'yi hem zıkr eyle. 'ıḡd 'ayn-ı mühmelünün kesri ile boḡmaḡ ma'nāsına dur ki Rūmda 'avretler boyunlarına ḡorlar [sāz emr-i ḡāzırdur düz ma'nāsına]⁴¹⁰

b) Şerh

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'da beytin anlam katmanlarının ve mazmunlarının ortaya çıkarılıp ne anlatılmak istendiḡinin açıklandığı şerh kısımlarına çok az yer verilmiştir. Öyle ki eserin tamamını oluşturan 5740 mısra arasından şerh edilenlerin sayısı 100'ü geçmemektedir. Eserde başta “hulāsa-i kelām” olmak üzere “işâret olunur, işâretdür, zīrā, murād” gibi kalıp ifadelerden sonra şerhe geçilmiştir.

Nāmhāş āmede efzūn zi-hezār

Ammā anuḡ nāmları hezārdan ziyādedür. Ḥulāsa-i kelām budur ki zāt bir ve esmā vü şıfāt bisyār olduḡı gibi cilve vü tecelliyātı bī-şümārdur. Pes Ḥudā-yı “'azze ve celle 'amme nevāluhu” her şüretten ki cilve eyler esmā vü şıfātı i'tibārīyle eyler. Lā-cerem maşnū'āt esmā vü şıfātınun mezāhiri olup esmā vü şıfāt zātınun mazḡarı olur.⁴¹¹

Cām-ı maḡşūd keşīdend be-baḡr

⁴⁰⁸ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 67a.

⁴⁰⁹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 72a.

⁴¹⁰ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 8a.

⁴¹¹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 57b.

Deryâda maqşûd cāmını nûş eylediler. Hülâşa-i kelâm budur ki nîm-mürde ya'nî sâlikler çünki ifnâ-yı vücûddan behrever olup cenâb-ı İlähî'ye vuşûl buldılar, kurb u vişâl-i sübhânîden mütemetti ' oldular.⁴¹²

Hemçü hürşîd ki ne-bûd mîgeş

Âftâb ki anuñ öñinde sehâb olmaya.

H'îş-râ 'ür zenî ber-tîgeş

Anuñ tîgına kendüñi 'uryân urasın. Hülâşa-i kelâm budur ki sehâbdan 'ârî âftâb gibi kendüñi tağuş tîgına 'uryân urasın, tîgdan tağuş keskin olan taşîdur [zenî fi 'l-i muzâri 'dür].⁴¹³

Hâk-i ân teşne-i hünîn-cigerân

Ol bâdiyenüñ hâki hünîn-cigerlere teşne ola. Hülâşa-i kelâm budur ki ol bâdiyenüñ hârî hancer gibi tîz ve iri ve anuñ hâki hâdden ziyâde pür-harâret ve tâb ve bî-sâye ve bî-âb olduğundan ol bâdiyeden güzer iden farzâ anuñ harâret ü tâbına tâ 'at getürmeyüp helâk ola.⁴¹⁴

Rev der-efzûniyeş ez-kâhiş-i h'îş

Kendü kâhişüñden anuñ ziyâdeligine git. Hülâşa-i kelâm budur ki ey cân u dilden bir mürşide irâdet getürmiş, zinhâr kendüñi noqşân üzre dutup mürşide küllî ri 'âyet ü hürmet üzre ol tâ ki anuñ efzûnluğundan saña hem efzûnluk irişüp anuñ sebebi ile kâhiş ü noqşândan halâş olup kâmil olasın. Bâz bunda emr-i hâzîrdur fedâ vü terk eyle ma 'nâsına.⁴¹⁵

Câd be-rû bâ-dil-i çün aḥker kün

Aḥker gibi âteşnâk göñlüñ ile anda cây u qarâr eyle. Hülâşa-i kelâm budur ki ol zâviyenüñ içine düşe gel ve anuñ üzerinde qarâr eyle. Zâviye güşe [aḥker köz].⁴¹⁶

Pâye pâye be-zevâl âyende

Ol devlet pâye pâye zevâle gelicidür, zîrâ dünyâ devleti dem-be-dem zevâldedir. Hülâşa-i kelâm budur ki dünyânuñ bu kadar evşâfla vaşf olunması 'acûza teşbîh olunduğı i 'tibârladur ve hâdden bîrûn bî-vefâ vü bî-bekâdur ve her kese nef' ü hayrdan hâlîdür ve şerr ü zarar ile memlû vü pürdür.⁴¹⁷

Ya'nî ez-güş-ı hasân dürr-i tü neng

Dâred ey h'âce ez-în pes leb ü seng

Ya'nî ḥasslardan senüñ lebüñe taş toқıñduğı buña işâretdür ki ḥasslaruñ kuлаğından senüñ dür gibi laṭîf kelimâtuñ neng ü 'âr tutar. Pes ey h'âce şimden şoñra leb senüñ ya'nî anları da 'vet idüp anlara naşîhat eylemekden ferâğât eyleyüp ḥâmûş ol 'âdetdür kimse ile muşâḥabet vâki' olmasun içün ba 'zî kimse ağızına taş қor.⁴¹⁸

⁴¹² Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 59b.

⁴¹³ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 67a.

⁴¹⁴ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 67a.

⁴¹⁵ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 68a.

⁴¹⁶ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 72b.

⁴¹⁷ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 82b.

⁴¹⁸ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 20b.

Çeşme-i fer' revân kerde-i üst

*Fer'un çşmesi anuñ revân eylenmişidir ya'nî fer'un revân u 'ayân olması söz sebebi iledür. Murād asl u fer'un zühür u şüyü'i söz vâsıtasıyla vukû' bulduğın iş'ardur, usûl ü fîrû'a hem işâret vardır.*⁴¹⁹

Her demes hâl-i diger-gün bûdî

*Ol serâyun hâli her dem diger-gün olaydı ve harâb olurdu, bu tertîb ü nizâm u intizâm bulmazdı. Be-farz zikri ile işâret olunur ki Hâk "sübhânehu ve te'âlâ hazreti 'azze ismuhu" 'aklen ve naklen iki olmak muhâldür, huşûşâ ki naşşla şâbit olmuştur. "Lev kâne fihimâ âlihetun illâ'llâhu le fesedetâ"*⁴²⁰

Şüd zi-her 'aks z'âyine-i zât

Zât-ı yek- 'ayn zi-a 'yân-ı zevât

*Zât âyînesinden zühür bulan her 'aklden zevât a'yânından bir 'aynun zâtı oldu, bunda ta'ayyünâta işâret vardır ki ta'ayyün-i evveldür ki lâ- 'ilmen ve lâ- 'aynendür ve ta'ayyün-i şânîdür ki hemân 'ilmendür 'aynen degüldür, ta'ayyün-i şâlişdür ki hem 'ilmen ve hem 'aynendür ki şimdi aña işâret olunur.*⁴²¹

Gāv-ı nefseş be-çerāgāh resīd

*Güyā anuñ gāv gibi nefsi otlāğa irişdi, bu hōd rüşendür çünki gāv otlāğa irişe şabr eylemeyüp hemân otlamağa başlar, şehri hem çünki bāğa irişdi, fevrî ol mîveleri zîr ü zeber eylemege şürü' eyledi.*⁴²²

Zîr-i nahl-i tü ruṭab-çînānîm

*lîkin senüñ nahliñ altında tâze hurma diricilerüz, zîrâ "fe inne ma'a'l-'usri yusrâ" hasebince her kese gâhî ni'met ü rāhat gâhî zahmet ü meşakkat muṭarrerdür. Ruṭab tâze hurma ma'nâsınadır ve bunda murād şî'r ü nazmda kendüsine ihsân olınan me'ânî-i hûb ve esrâr u dakâyıkdur.*⁴²³

Nūr-ı çeşmest sevād-ı raḳamest

*Senüñ raḳamuñ sevâdi çeşmüñ nûridur ya'nî nūr-ı çeşm gibidür, zîrâ nūr-ı çeşmle maḥsûsâti müşâhede eylemek mümkün olduğu gibi bu kitâbda olan neşâyih sebebi ile bisyâr esrâra iṭtilâ' müyesser olur.*⁴²⁴

Eserde açıklamalardan önce kullanılan "ya'nî" kelimesi aşağıdaki örneklerde olduğu gibi birkaç mısradâ şerhe geçiş için de kullanılmıştır:

Kârger yâfti âlet bi-güzâr

Kârgeri bulduñ âleti ḳo ya'nî çünki kârger ü şâni' Hâk te'âlâ idügi saña bir vech-i yakîn ma'lûm oldu. Pes zinhâr hazret-i Hâk'dan gayrı bir ferde

⁴¹⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 35b.

⁴²⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 53b.

⁴²¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 56b.

⁴²² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 208b.

⁴²³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 210a.

⁴²⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 210b.

kârger dime ve mevcûd hemân Hâk te'âlâyı bil tâ ki sırr-ı tevâhid den behrever olasın ve 'irfândan behre bulasın [bi-güzâr emr-i hâzırdur].⁴²⁵

Z'ân tekbûl ki miyân-ı şeb u rûz

Hest bâ-berd-i dey ü harr-ı temmûz

Ol tekbûl ü zıddiyet sebebinden ki kışuñ berdi ve temmûzuñ harrı ile şeb u rûz ortasında vardır ya'nî bunlaruñ mâbeyninde tekbûl ü zıddiyet muqarrer olduğı gibi ehl-i zâhir ü ehl-i bâtın mâbeyninde hemçünân tekbûl ü zıddiyet sâbit olduğından ötüri bu beytüñ ma'nâsı mâba'dında vâkı' olan üç beyte bile maşrûfdur. Berd şovuk, dey kış, harr ıssı, temmûz ma'rûfdur [tekbûl zıddiyet].⁴²⁶

Mâye-i mahremî âmed tevbe

Tevbe mahremliğün mâye vü sebebi geldi ya'nî tevbe sebebi ile âdemî Hâk te'âlânuñ mahrem ü muqarrebi oldı ve cemâl-i sübhânî müşâhedesinden behrever olur. Tevbe hâşşa-i âdemî olduğına sebep budur ki âdemîden gâhî 'ișyân şadır olur, pes andan halâş hemân müyesser olur ve insândan 'ișyân şadır olmağ biz-zarûredür.⁴²⁷

3.1.4. Konuyu Açıklayıcı Alıntılarda Bulunma

3.1.4.1. Âyet

Şem'î, şerhlerinde sık sık âyetlerden yararlanmışır. Genellikle yaptığı açıklamaların doğruluğunu desteklemek için örnek beyitlere yer veren şârih, bazı yerlerde âyetleri de kullanmışır.

Eserde geçen âyetler, bazen tam olarak yazılmış bazen de âyetin bir kısmının yazılmasıyla yetinilmişir. Şem'î, metinde asıl kastedilenin bir âyet olduğunu vurgulamak istediğinde “bu âyet-i kerîmeye işâretdür” şeklinde ifadelerle söz konusu âyetin hangisi olduğunu söylemişir. *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinde geçen 120 ayetten 26'sı bu şekildedir.

Bâ uli'l-ecnihâ murğân-ı fasîh

Cenâhlar şâhibi fasîh murğlara ki murâd melâ'ikedür ve bu âyet-i kerîmeye işâret vardır. “Uli'l-ecnihatin meşnâ ve şülâşe ve rübâ”⁴²⁸

Rîht envâr-ı hüdâ beyne yedeyh

anuñ öñinde hüdâ nûrlarını dökdi. Bu âyet-i kerîmeye işâret olunur, “şümme ectebâhü Rabbühu fe tâbe 'aleyhi ve hedâ”⁴²⁹

Ger ne bi-şikestîşân seng-i ufûl

⁴²⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 47a.

⁴²⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 48a.

⁴²⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 72a.

⁴²⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 11a, Fâtir sûresi, 1. âyet.

⁴²⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 11b, Tâ Hâ sûresi 122. âyet.

Eger üfûl u gurûb taşu anları şımayaydı ya 'nî ol yıldızlara üfûl vâkı ' oldı beyt

Seng ber-bütkede-i Āzer zen

Der-cihān sıyt halîle efgēn

Eger üfûl vâkı ' olmayaydı İbrāhīm peygām-ber “ ‘aleyhi 's-selām” anlara Rabbī diyüp ol i 'tikād üzre qalurdı. Bu āyāt-ı kerīmeye işāretdür. “Fe lemmā cenne ‘aleyhi 'l-leylu reā kevkebā kāle hāzā rabbī fe lemmā efele kāle uhubbu 'l-āfīlīn, fe lemmā reel qamere bāziġan qāle hāzā rabbī fe lemmā efele le 'in lem yehdinī rabbī le ekūnenne mine 'l-qavmi 'd-dallīn, fe lemmā ree 'ş-şemse bāziġaten qāle hāzā rabbī hāzā ekber fe lemmā efelet qāle yā kavmi innī berī 'un mimmā tüşriküne”⁴³⁰

Leb-i tü şerh-i ta 'attuş gūyān

Şerbet ez-cām-ı sekāhüm gūyān

Ya 'nî senüñ şusuzluq şerhini diyici lebüñ ya 'nî senüñ lebüñ ki şavm sebebi ile teşnelikden hālī degüldür. Sekāhüm cāmından şerbet taleb idicidür ya 'nî ol teşnelik sebebi ile cennetde şarāb-ı tuhūr nüş eylersin. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür “ve sekāhüm rabbuhum şaraben tahūrā”⁴³¹

Ve hamelnāhum rahş-ı seferet

Hamelnāhum senüñ seferüñüñ rahşıdur bu āyet-i kerīmeye işāretdür, “ve lekād kerremnā benī ādeme ve hamelnāhum fī 'l-berri ve 'l-baħri”⁴³²

Bih ki bürhāneş zi-Kur'ān ħ 'ahī

Yek ki anuñ delil ü bürhānını Qur'ān-ı 'Azīmden taleb eyleyesin. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür. “İllā tenşirūhu fe qad naşarahu 'llāhu iz aħreعهu 'llezīne keferū sāniyeşneyni iz humā fī 'l-gāri iz yeķülü li şāhibihī lā tahzen inna 'llāhe me 'anā fe enzela 'llāhu sekīnetehu 'aleyhi”⁴³³

Şem'î, âyetlerin büyük çoğunluğunu açıkladığı durumu örneklendirmek ya da anlattıklarına şahit göstermek amacıyla kullanmıştır.

Bāng-i mevceş limeni 'l-mülk āmed

Ol deryānuñ mevcinüñ bāngi “limeni 'l-mülk” geldi ya 'nî anuñ mevcinüñ bāngi “limeni 'l-mülk”dür murād “ķuli 'llāhümme mālike 'l-mülki” hasebince ħaķīkatde mālik hemān Ĥudā-yı “‘azze ve celle” olup mülk aña maħşüş u müselleme olduğın iş 'ārdur “ve yebķā vechu rabbike” hasebince çünki rüz-ı ħaşrde evvel bir kimse zinde qalmaya ol vaķt Ĥaķ “sübħānehu ve te 'ālā ħazreti celle şānuhu” “limeni 'l-mülkü 'l-yevm” diye çünki cevāb virür kimse olmaya Ĥaķ te 'ālā cevāb virüp diye “Lillāhi 'l-vāħidi 'l-ķaħħār” nite ki buña işāret olunur.⁴³⁴

Heme ü āmed u bāķī heme hīç

⁴³⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 50a, En'am sûresi 76., 77., ve 78. âyetler.

⁴³¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 87a, İnsân sûresi 21. âyet.

⁴³² Şem'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 138a, İsrâ sûresi 70. âyet.

⁴³³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 147b, Tevbe sûresi 40. âyet.

⁴³⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü 'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 10a, Mü'min sûresi, 16. âyet, Âl-i İmrân sûresi, 26. âyet, Rahmân sûresi, 27. âyet, İbrâhim sûresi, 48. âyet.

*Cemî'an o geldi ve bâkî mevcûdât cemî'an hîç geldi ya'nî "külli şey'in hâlikun illâ vechehu" hasebince haqîkatde mevcûd hemân Hudâ-yı "azze ve celle" dür. Vücûd aña müsellemdür bâkî cemî'-i mevcûdât hîç ü nîstdür.*⁴³⁵

Dîde ne'gşâd be-hayriyet-i gayr

*Lâ-cerem gayrun hayriyyetine çeşmini açmadı ya'nî hazret-i Âdem'i kendüsinden dūn gördi. Pes "innâ hayrun halektenî min nârin ve halektehu min" didi.*⁴³⁶

Reh be-dām-ı hatereş telkîn dād

*Âdem'e hatar u helāk dāmına yol telkîn eyledi ya'nî ol cānibe yol gösterdi. "Kāle mā nehākumā rabbikumā 'an hezihi'ş-şecerati illâ en tekūnâ melekeyni ev tekūnâ mine'l-hâlidîn ve kâsemehuma innî lekumā lemîne'n-naşihyn fe dellahumā bi gurūr"*⁴³⁷

Ki be-mescûdî-i ū ser-nihād

*Ki anuñ mescûdluğına baş komadı ya'nî hazret-i Âdem'e secde eylemedi. "fesecede'l-melâ'iketü küllühum ecma'ün illâ iblîs" diyü nijād olması cinden oldığı i'tibâriyledür. Nite ki bu âyet-i kerîmeden rüşen ü zâhirdür. "kâne mine'l-cinni fe-feseka" âteşi olduğu âteşden halk olındığı i'tibâriyledür, lâ-cerem "külli şey'in yurci'u ilâ aşlihi" hasebince dūzağa dâhil olisardur.*⁴³⁸

Be-ser-engüşt-i kerem kerd dü nîm

*Kerem barmağınun ucı ile iki päre eyledi ya'nî mâhu mübârek barmağı ile işâret idüp iki päre eyledi "iķtorebeti's-sâ'atü ven şakkal kamer"*⁴³⁹

Dîd yek vâcib-i mümkin bürқа'

*Bürқа'ı mümkin bir vâcib gördi. Vâcibden murād Haq "sübhānehu ve te'ālā hazreti" dür "azze ismuhu" ki mümkinâti zāt u pākine nikāb u hicāb eylemişdür, bu sebebden "Lâ tudrikuhu'l-ebşāru ve huve yudriku'l-ebşār" hasebince bir kimse anı müşâhede eylemege kâdir degöldür.*⁴⁴⁰

Ne-keşed leb zi-çünîn cüllābî

*Buncılayın bir cüllābdan lebini çekmez ya'nî anı nüş eylemekden i'râz eylemez. Cüllābdan murād şî'rdür ki'ulemā vü füzalā vü meşāyih vesāyir halk hem andan i'râz eylemezler, lîkin hikmet nedür ki Hudâ-yı "azze ve celle celle şānuhu" hazret-i Resûl'den "şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem" şî'ri nefy ü men' eylemişdür. Nite ki bu ma'nā bu âyet-i kerîmeden zâhirdür "ve mā'allemnāhu'ş-şî're ve mā yenbagi" Pes ma'lûm oldı ki şî'r maķbûl degül imiş. Mevlānā Cāmî bu beytler ile bu su'ale cevāb virür.*⁴⁴¹

⁴³⁵ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 10a, Kasas sûresi, 88. âyet.

⁴³⁶ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 10a, Sâd sûresi, 76. âyet.

⁴³⁷ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 11b, Âraf sûresi 20, 21 ve 22. âyetler.

⁴³⁸ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 11a, Hicr sûresi 30-31. âyet, , Kehf sûresi 50. âyet.

⁴³⁹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 18b, Kamer Sûresi, 1. âyet.

⁴⁴⁰ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 33a, En'âm sûresi, 103. âyet.

⁴⁴¹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 40b-41a, Yâsîn sûresi, 69. âyet.

Ne zi-leb-i gonca nihānī rāzī

Ne goncanuñ lebinden bir rāz işidür ya'nī işitmezsin hem yoğdur. Maşnū'āt-ı 'acībeyi egerçi müşāhede eylersin, līkin "ve in min şey'in illā yusebbihū bi ḥamdihī" den gāfil olup anlardan gūş-ı dille bir sırr u ḥālet istimā' eylemege kādır olmayup her cānibe ḥayvān-mişāl revān olursın.⁴⁴²

Tīz kün ḥançer lā ber-ser-i Lāt

Çünkü maşnū'āt büt meşābesindedür. Pes Lātuñ başı üzre ḥancerini tīz eyle ya'nī "küllü şey'in hālikun illā vecheh"⁴⁴³ ḥasebince cemī'-i maşnū'āti ma'dūm meşābesinde tut tā ki seni tarīk-i müstakīmden dūr u cüdā eylemeyeler.⁴⁴⁴

Her demeş ḥāl-i dige-gün būdī

Ol serāyuñ ḥāli her dem dige-gün olaydı ve ḥarāb olurdı, bu tertīb ü nizām u intizām bulmazdı. Be-farż zikri ile işāret olunur ki Ḥağ "sūbhānehu ve te'ālā ḥazreti 'azze ismuhu" 'aklen ve naklen iki olmağ muḥāldür, ḥuşuşā ki naşşla şābit olmuşdur. "Lev kāne fihimā ālihetun illā'llāhu lefesedetā"⁴⁴⁵

MÜNĀCĀT DER-İŞĀRET BE-ĀN Kİ İRĀDET NUḤUST EZ-CĀNİB-İ MURĀDEST NE-MÜRĪD

Bu münācāt anuñ işāreti beyānındadır ki irādet evvel murād cānibindendür, mürīd cānibinden degüldür. Nite ki bu ma'nā bu āyet-i kerīmeden rüşendür "yuḥibbuhüm ve yuḥibbūnehu"⁴⁴⁶

3.1.4.2. Hadis

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde âyetler kadar olmasa da örnek olarak hadislerden de yararlanılmış ve eserde birçok hadise yer verilmiştir. Şem'î hadisleri de âyetlerle benzer görevlerde kullanmıştır.

Kām-ı şīrīn-kün-i şīrīn-kārān

Şīrīn-kāraruñ kāmını şīrīn idici. Şeker-güftārāndan murād ol şā'irlerdür ki şī'rlerinde esrār-ı ma'rifet-i sūbhānī ve nikāt-ı 'aşğ u muḥabbet-i Yezdānī münderic ola, şīrīnkārāndan murād evliyādur ki "umītu inde Rabbī yut'imunī ve yuşkıni"⁴⁴⁷ ḥānından behrever olup ebedī şīrīn kām olurlar. Kām bunda ṭamağ ma'nāsınadır, egerçi kāf-ı Fārisī ile

⁴⁴² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 43b-44a, İsrâ sûresi, 44. âyet.

⁴⁴³ "Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."

⁴⁴⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 50b, Kasas sûresi, 88. âyet.

⁴⁴⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 53b, Enbiyâ sûresi 22. âyet.

⁴⁴⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 69b, Mâide sûresi 54. âyet.

⁴⁴⁷ "Rabbim katında gecelerim, Rabbim beni doyurur ve sular." Hadis-i Şerif. İmam-ı Müslim, *Sahih-i Müslim*, (Terc. Hanifi Akın), Polen Yay., İstanbul 2008, 1026. Hadis; İmam-ı Buhârî, *Sahih-i Buhari*, (Terc. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, s. 1333.

meşhürdür ve lügatlerde hem böyle meşhürdür, lakin kâf-ı 'Arabî ile eşahh u faşîhdür bu hâlet fuşahânuş eş 'arından rüşen ü zâhirdür.⁴⁴⁸

Ders-ı h'ân-ı edeb-i ü İdrîs

İdrîs peygamber "aleyhi's-selâm" anuñ edebi dersini okuyucudur ya'nî ol Resûl'den edeb dersini ta'allüm idicidir, zîrâ hazret-i Resûl şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem cenâb-ı İlâhî'den mü'eddebdir. Nite ki bu ma'nâ bu hadîs-i şerîfden zâhirdür ve ma'lûmdur. "Eddebenî Rabbî bi-ahseni te'dibî"⁴⁴⁹

Üçüncü 'ıkd mevzûn kelâm beyânındadır ki "inne mine's-şi're le-hikmeten"⁴⁵⁰ anuñ hikmet-âmizliğinden 'ibâretdür. Lâ-cerem şî'r hikmetden hâlî degül ve "inne mine'l-beyâni le-sihren"⁴⁵¹

Ne suy-ı ni'met-i uqbâ nigered

Ne 'uqbânuş ni'metinüñ cānibine nazar eyleye ya'nî mâ-sivādan ferāgat idüp ve teveccüh ü nazarı hemān cenâb-ı ahadiyyete ola, "ve hümā harāmāni 'alā ehli'llāh"⁴⁵²

Haţar-ı muhliş-i tü rāh-ı 'azîm

Senüñ muhlişinüñ haţarı 'azîm-i tarîkdür ya'nî ziyāde müşkil ü haţarnākdur. Bu hadîs-i şerîfe işâretdür; "ve'l muhlişüne ft haţarin 'azîm"⁴⁵³

'Ayb-ı nâ-dîde yekî şad kerdt

'Ayb görmemiş iken bir 'aybı yüz eylemek ya'nî 'aybdan 'ārî iken za'm-ı fāsidiñ i tibāri ile yüz 'ayb bulduş, "Tübā limen şegalehu 'aybuhu 'an 'uyübi'n-nāsi"⁴⁵⁴

3.1.4.3. Şiir

Şem'î'yi diğēr şârihlerden farklı kılan özelliklerinden biri, şerhlerinde bol miktarda örnek beyitlere yer vermesidir. Şerhte anlatılanların kuvvetlendirilmesi için âyetlerden, hadislerden, peygamberler tarihinden ya da şiirlerden örnekler verilmesi sıkça başvurulan bir durumdur. Şem'î, bu unsurlar arasında en fazla şiirlerden alıntılara yer vermiştir. O,

⁴⁴⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 12b.

⁴⁴⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 18a. "Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, edeplendirmiş." Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ...*, Cilt: 1, s. 70.

⁴⁵⁰ "Şüphesiz şiir hikmettir." Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ...*, Cilt: 1, s. 204.

⁴⁵¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 38b. "Şüphesiz beyan sihirdir." Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ...*, Cilt: 1, s. 203.

⁴⁵² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 119a. "... ve her ikisi de ehli'llâha haramdır." Hadîs-i şerîf. Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, (Haz. Abdulhalim Mahmud), Cilt: 4, Mısır, s. 157.

⁴⁵³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 152ba. "İhlâsa erenlere gelince, onlar da büyük tehlike içindedir." Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ...*, Cilt: 2, s. 312.

⁴⁵⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 206b. "Kendi kusurları ile meşgul olup insanların ayıbını görmeye fırsat bulamayan kimseye müjdeler olsun." Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ...*, Cilt: 2, s. 46.

“beyt, mısra‘, mesnevî, kıt‘a” gibi başlıklar altında şiir örneklerini sunmuştur. Çoğu zaman beyitleri sadece yazarak geçmiş nadiren de olsa bu beyitleri şerh etmiştir.⁴⁵⁵

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde 148 beyt, 11 mesnevi, 27 mısra, 5 tane de kıt‘a örneği vardır. Bu beyitlerden 6 tanesi Türkçe, geri kalanı Farsçadır. Şem‘î bol miktarda örnek vermekle birlikte bunların çoğunun hangi esere ait olduğunu söylememiştir. *Divan-ı Hâfız, Mantıku't-Tayr, Bahâristân, Gülistân ve Mişkâtü'l-Envâr* Şem‘î'nin örnek verirken adını zikrettiği eserlerdir. Bu eserlerin adı birkaç örnekte verilmesine rağmen yapılan taramalar neticesinde herhangi bir bilgi verilmeyen beyitlerden birçoğunun Şem‘î'nin daha önce şerh ettiği *Mesnevî-i Şerîf, Bostân, Gülistân, Divan-ı Hâfız, Tuhfetü'l-Ahrâr, Mantıku't-Tayr* adlı eserlerden aldığı anlaşılmıştır.

Şerhte geçen Türkçe beyitlerin Necâtî, Rûmî ve Bâkî gibi önemli zâtlara ait olması dikkat çekicidir. Bunlar şerhin kaynaklarının zenginliğinin göstergeleridir.

Pîş-i çeşmeş çü-şevd tîz nigâh

Lu‘b-ı şatranc büved şâhi-i şâh

Ol gedâ-şüret çünki tîz nazarlu olanuñ çeşm ü nazarı öjinde şâhuñ şâhlığı şatranc oyunu olur ya‘nî şâhlar amuñ nazarında hîç meşâbesinde olur, beyt

*Senüñ gayruña şâhlık taht u tâcı
Şeh olmak gibidür şatranc ağacı⁴⁵⁶*

Gâhî ez-minnet ez-ân bâşed bîş

Minnetden bir şamân andan ziyâde olur ya‘nî tağ kadar fakırdan bir şamân kadar minnet şakıldür, beyt

*Tek yirde gökde zerre kadar minnet olmasın
Örti döşek Necâtî‘ye bir büriyâ yeter⁴⁵⁷*

Cüz be-cân nîst cüvân-merdî-i mâ

Bizüm cüvân-merdligimiz cândan gayrı ile degüldür ya‘nî ‘uşşâkuñ cân-bâzlığı bezl-i rûh eylemekdür, beyt

*Canlar fedâ muhabbet-i cânâna ser degül
Erbâb-ı ‘aşka terk-i ser itmek hüner degül⁴⁵⁸*

⁴⁵⁵ Şem‘î'nin iktibas ettiği beyitleri şerh etmesinin örnekleri Gülistân'da da vardır. Sûdî bu durumu, “Böyle yapan ma‘tûh (bunak) bunun gibi şeyleri galiba marifet zannedermiş. Şayet böyle ise ne kötü bir zan ve ne kötü bir anlayış.” şeklindeki ifadeleriyle eleştirmiştir. Daha geniş bilgi için bakınız: İbrahim Kaya, “Sûdî'nin Şerh-i Gülistân'da...”, s. 653.

⁴⁵⁶ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 162b, bu beyit Rûmî'nin *Şîrîn ü Şîrîye* mesnevisine aittir.

⁴⁵⁷ Bu beyit Necâtî'ye aittir. (Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 199.)

⁴⁵⁸ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 145b, bu beyit Bâkî'ye aittir. (Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 279.)

Şem'î bir örnek verdiği *Mişkâtü'l-Envâr* haricindeki örnekleri daha önce şerh ettiği eserlerden almıştır. Şerhi vasıtasıyla yakından incelediği eserlerden uygun beyitleri bu şerhinde yeri geldikçe kullanmıştır.

Dest-i ümmîd be-deryûze-i tü'st

Lîkin anuñ ümîdi eli senüñ deryûzeñedür ya 'nî senden su'âl ü taleb eyler ğayrıdan taleb eylemez. Rûzî-ğor vaşf-ı terkîbîdür, rûzî-ğ'âr gerek idi, zîra vaşf-ı terkîbîde isti'mâl hasebi ile elif ziyâde olunur, egerçi hürdendür ki aşlunda elif yokdur ve bazı maħalde hem elif terk olunur. Nite ki Hâce Hâfız'ın "rahmetu'llâhi 'aleyh" bu beytinde vâkı'dür [deryûze dilenmek] beyt

*Mâ bi-refîm tü dâni vü dil ğamğor-i mâ
Bağt-ı bed tâbe kücâ mî bered âbiş-ğor-i mâ⁴⁵⁹*

Gāv u ğar nîst bedîn ğoş- 'alefî

Gāv u ğar bu ğoş- 'aleflikle degüldür bu ğuşuşda sen anlara ğâlibsîn ğayvân-ı ğoş- 'alefden murâd helâl ü ğarâm dimeyüp eline her ne girerse yiyen ğar-sîret âdemîdür. Nite ki Dîvân-ı Hâfız'da vâkı'dür, mısra'

Pârdümeş dırâz bād ân ğayvân-ı ğoş- 'alef⁴⁶⁰

Leb zi-tarşî'-i güher-rîz küned

Lebini tarşî'den ğevher-nîşâr idici eyleye ya 'nî şâ'ir şî'rde şan'at-ı terşî' getüre, şan'at-ı terşî' budur ki şî'rde vâkı' olan elfâz biri birine münâsib ola, bu mîşrâ' gibi ki Gülistân'da meşûrdur, mîşrâ'

Ķasîmün cesîmün nesîmün vesîm⁴⁶¹

Bih ki bürhânş zi-Kur'ân ğ'âhî

Yeg ki anuñ delîl ü bürhânını Ķur'ân-ı 'Azîmden taleb eyleyesin. Bu âyet-i kerîmeye işâretdür. "İllâ tenşirûhu fe-ğad naşarahu'llâhu iz aħreعهu'llezîne keferû sâniyeşneyni iz humâ fi'l-ğâri iz yeğülü li şâhibihî lâ taħzen inna'llâhe me'anâ fe enzela'llâhu sekînetehu 'aleyhi"

Bu beyt Manıku't-tayr-nâm kitâbdandır, beyt

*Çün tü kerdî şânî işneyn kabûl
Şânî işneyn ü büved ba'd ez-Resûl⁴⁶²*

Fârik-i ma'nâ-i şiddet zi-ruĥûst

Ol teşdîd şiddetüñ ma'nâsı{nı} ruĥâdan fark idicidür ya 'nî bu iki ğâlet teşdîd sebebi ile biri birinden mümtâz olur. Medd ü sa'd gibi teşdîde nisbet şiddet yerindedür. ğazret-i Resûl'den "şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem" rivâyet olunmuşdur ki çün Ħağ "sübĥânehu ve te'âlâ ğazreti celle şânuhu" kâlemi ğalk idüp heybetle aĝa nazar eyledi, kâlem iki şakğ oldu.

⁴⁵⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 43a.

⁴⁶⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 76a.

⁴⁶¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 39b.

⁴⁶² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 147b.

Pes Hudā-yı ‘azze ve celle aña hı̇tāb idüp didi kıyāmete degün her ne ki olsa gerekdür anı levh üzre yaz. Pes kalem hı̇tāb idüp didi evvel ne yazayım, hı̇tāb-ı ‘izzet irişüp didi ki evvel Bi’smi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm yaz. Pes kalem levh üzre besmeleyi yedi yüz yılda yazdı. Pes Hāk “sübhānehu ve te’ālā hazreti, ‘azze ismuhu” didi ‘İzzetüm ve celālüm hākkiçün habībim Muhammed’ün ümmetinden bir kimse ki bir kez Bi’smi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm diye anuñ dīvānına yedi yüz yıllık sevāb yazaram. Miřkātü’l-envār nām-kitābda böyle mestürdur, beyt

*Bi’smi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm
A’zam-ı esmā ‘alīmu hākīm⁴⁶³*

Şem’î, beyitleri farklı farklı amaçlarla şerhinde kullanmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Şerh ettiği beyitlerin daha net anlaşılması için benzer anlamlı beyit ya da mısraları örnek olarak vermiştir. Eserde en çok bu amaçla örnek beyitlerden yararlanılmıştır.

Cur’a ber-hāk-i tehī-destān rīz

Tehī-destlerün hākı üzre bir cur’a dök ya’nī muhtāclara ihsān eyle [rīz emr-i hāzırdu], beyt

*Eger şarāb-horī cur’aī-feşān ber-hāk
Ez-ān günāh ki nef’ī resed be-ğayr çi bāk⁴⁶⁴*

Baħr peydāst çi der-kūze kūned

Zāhirdür ki deryā kūzede ne eyler ya’nī deryādan kūzeye ne miqdār āb şunduğı ziyāde zāhirdür beyt

*Ger be-rīzī baħr-rā der-kūzeī
Çend genced kısmet-i yek rūzeī⁴⁶⁵*

Bişkūfānīd gül ez-nār-ı Halīl

Hazret-i İbrāhīm’ün ‘aleyhi’s-selām āteşden gül açıldı ya’nī İbrāhīm peygamber ‘aleyhi’s-selām Nemrūd-ı la’īnün cefāsına şabr eylediğı için āteşden aña gül zāhir oldı, mıřrā’

Gülistān kūnend āteşi ber-hālī⁴⁶⁶

Hezl düstür-ı leb-i handāneş

Anuñ handān u güşāde lebinün ‘ādeti hezl ü bī-hūde-güylükdür, beyt

*Jāj-hāyed zarāfet engāred
Herze güyed laṭīfe pindāred⁴⁶⁷*

⁴⁶³ Şem’î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrār*, Hüdâî Efendi 7a-b.

⁴⁶⁴ Şem’î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrār*, Hüdâî Efendi 25a.

⁴⁶⁵ Şem’î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrār*, Hüdâî Efendi 25b.

⁴⁶⁶ Şem’î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrār*, Hüdâî Efendi 92b.

b) Söylediklerine şahit gösterme amacıyla beyitlerden yararlanmıştır.

Nāy-ı bülbül zi-nevā-yı tü bi-sāz

Bülbülün boğazı senün nevāndan ya'nī sen istimā' eylesin diyü sâzladur, murād budur ki bülbülün nevā vü terennümi ki kalbe sürür u hâlet viricidür, senden ötürüdür. Sâz bunda düzen ma'nâsınadur, nāy bunda boğaz ma'nâsınadur, nergisden murād zerrîn kadeh idüğü Hâce Hâfız'ın rahmetu'llahi 'aleyh bu beytinden zâhirdür, beyt

*Resîd mevsim-i ân k'ez-ıtarab çü nergis-i mest
Nihed be-pây kadem her ki şeş direm dâred⁴⁶⁸*

Reh-zen-i bâde-perestân gerded

Bâde-perestlerin yolu urucu olur. Reh bunda ihâm tarîki ile hûb vâki' olmuşdur, zîrâ reh ü râ sâzda olan maqâm ve perde ma'nâsına gelür. Nite ki hâce Hâfız'ın rahmetu'llahi 'aleyh bu beytinde vâki'dür, [reh-zen vaşf-ı terkîbidür], beyt

*Râhî bi-zen ki âhî ber-sâz-ı ân tüvân zed
Şi'rî bi-hân ki bâ-ân rıfl-ı girân tüvân zed⁴⁶⁹*

Yâ be-deryâ zi-kefet mevc bübürd

Yâ budur ki deryâda mevc senün sîm ü zerüni iletü ya'nī sefîne pâre pâre olup sîm ü zerün deryâda kaldı. Düzd gâhî sâriq gâhî kâti'ü't-tarîk ma'nâsına isti'mâl olunur, bunda murād sâni' olmak rüşendür, nite ki bu beytde düzdân kaṭṭâ'ü't-tarîk ma'nâsınadur, beyt

*Çün düzdân zi-hem bâk dârend ü bîm
Reved der-miyân kârvânî selîm⁴⁷⁰*

Şem'î, şahit gösterirken bazen hem beyit hem de âyetlerden yararlanmıştır.

Ger ne bi-şikestîşân seng-i ufûl

Eger ufûl u gurûb taşu anları şımayaydı ya'nī ol yıldızlara ufûl vâki' oldı beyt

*Seng ber-bütgede-i Âzer zen
Der-cihân şıyt halîle efgen*

Eger ufûl vâki' olmayaydı İbrâhîm peygâm-ber 'aleyhi's-selâm anlara Rabbî diyüp ol i'tikâd üzre kalurdu. Bu âyât-ı kerîmeye işâretdür. "Fe lemmâ cenne 'aleyhi'l-leylu reâ kevkebâ kâle hâzâ rabbî fe lemmâ efele kâle uḥubbu'l-âfilîn, fe lemmâ reel kamere bâziğân kâle hâzâ rabbî fe lemmâ efele le'in lem yehdinî rabbî le ekünenne mine'l-kavmi'd-dallîn, fe lemmâ ree's-şemse bâziğaten kâle hâzâ rabbî hâzâ ekber fe lemmâ efelet kâle yâ kavmi innî berî'un mimmâ tüşriküne"⁴⁷¹

⁴⁶⁷ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 124a.

⁴⁶⁸ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 80b.

⁴⁶⁹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 40a.

⁴⁷⁰ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 111a.

⁴⁷¹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 50a, En'am sûresi 76-77-78. âyetler.

Dūd yek vācib-i mümkün bürka‘

Bürka‘ı mümkün bir vācib gördi. Vācibden murād Haḡ sübhānehu ve te‘ālā ḡazretidür ‘azzi ismuhu ki mümkünātı zāt u pākine nikāb u ḡicāb eylemişdür, bu sebebden “Lā tudrikuhu‘l-ebşāru ve huve yudriku‘l-ebşār”⁴⁷² ḡasebince bir kimse anı müşāhede eylemege ḡādir degüldür, beyt

*Ulu‘l-ebşār-rā der-her dü dāde
Zi-lā tudrikuhu mīl-i ḡam keşīde*

c) Kelimelerin gramer özellikleri hakkında bilgi verirken açıkladığı durumu örneklendirmek için beytlere yer vermiştir.

Tā key ez-bed güherī mā vü menī

Bed güherlikden kaçana dek mā vü menī ya ‘nī kibr ü enāniyyet menī-i evvelde yā nefsi-i kelimedendür, menī-i sānīde yā maşdariyyedür, beyt

*Ne der-ibtidā‘ būdī mā‘-i menī
Eger merdī ez-ser be-der kün menī⁴⁷³*

Şem‘î, bazı örneklerden önce “meşnevî” ibaresini kullanmıştır, ancak burada verilen örnekler *Mesnevî-i Şerîf*’e ait değildir.

Zīver-i gevher-i ḡidmet kemeret

Senüñ kemerüñ ḡidmet gevherini buldı bu laḡif ḡālāt ḡod ḡudā-yı ‘azze ve cellenüñ iḡsāmı ile vüçüd bulmuşdur, senüñ cidd ü ceḡdünle zühür bulmamışdur, meşnevī

*Ser āverd dü dest ez-‘adem der-vüçüd
Der-īn cüd bi‘nhād u der-vey sücüd
V’eger ne key ez-dest cüd āmedī
Muḡālest k’ez-se sücüd āmedī⁴⁷⁴*

Ki ne-dārī dil-i dīn endūzī

*Ve aḡa dimedüm ki dīn kesb idici bir dil tutmazsın ya ‘nī mü‘min degülsin.
[Ki dīn kesb idicilik dil tutmazsın bu hem-vechdür], meşnevī*

*Sürüş āmed ez-Kirdḡār-ı celīl
Be-heybet melāmet-künān k’ey ḡalīl
Meneş dāde şad sāl rūzī vü cān
Tü-rā nefret āmed ez-ū yek zamān⁴⁷⁵*

Bazı örneklerin şekli konusunda yanlışlıklar yapılmıştır. Örneğin aşağıdaki parçanın kıt’a olduğu söylenmiş ancak bu örnek bir kıt’a değil *Gülistân*’da arka arkaya gelen iki beyittir.

⁴⁷² “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder.” En’ām sûresi, 103. âyet.

⁴⁷³ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 162b.

⁴⁷⁴ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 106a.

⁴⁷⁵ Şem‘î, *Şerh-i Subhatü‘l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 108a.

Midhat-i medhgerân gûş me-kûn

Medh idicilerin medhini istimâ' eyleme, zîrâ ol medh sebebi ile mağrûr olup dergâh-ı ahadiyyetden dür olursın. Nükteden murâd muşrâ'-ı şânînin mazmûnidur [me-kûn nehy-i hâzîrdur], kıt'a

*Elâ tâ ne'şnevî medh-i sühen-güy
Ki endek mâye ez-tü nef' dâred*

*V'eger rüzî murâdeş ber-neyârî
Dü şad çendân 'uyûbet ber-şümâred⁴⁷⁶*

Şem'î birkaç yerde örnek verdiği beyti de şerh etmiştir. Aşağıda *Divan-ı Hâfız'a* ait beyti şerh eden Şem'î, beyti yanlış yorumlayan Sûdî'ye de reddiye yazmıştır.

Cem '-i nâ-geşte çü âşüfte-dilân

Âşüfte-dillerün cem' gibi olmamış ya'nî perîşân-dil olanlar cem'iyet-i hâtırdan bî (6) behre oldukları gibi sen hem ümür-ı dünyeviyyenin hümûmından cem'iyet-i hâtırdan dürsün. Hâbgehden murâd bunda bu cihândur. Nite ki H'âce Hâfız'ın "rahmetu'llahi 'aleyh" bu beytinde vâki'dür [nâ-geşte ne-şüde ma'nâsınadur], beyt

*Bîdâr şev ey dîde ki eymen ne-tüvân bûd
Z'în seyl-i dem-â-dem ki der-în menzil-i h'âbest*

Menzil-i h'âbdan murâd bu 'âlemdir ki cây-ı gâfletdür, seyl-i dem-â-demden murâd bu 'âlem-i kevn ü fesâdda dem-be-dem zuhûr vukû' bulan havâdişdür. Merhûm Sûdî menzil-i hâbdan murâd dîdedür dimişdür amma hatâ-yı fâhiş idüğü ziyâde rüşendür ve bu hatâyı sebep idüğü anın gâflet ü 'inâd u ta'aşşubudur.⁴⁷⁷

3.1.5. Belagatla İlgili Açıklamalar

3.1.5.1. Edebî Sanatlar

Şem'î, şerhini yaparken zaman zaman beyitlerdeki edebî sanatlarla da değinmiştir. Bazı durumlarda sanatı açıklayarak göstermiş bazılarında ise sanatın adını zikretmekle yetinmiştir. Eserde şerh bölümlerinin az olmasıyla doğru orantılı olarak edebî sanatların açıklanmasına da pek yer verilmemiştir. Şem'î'nin açıklama yaparken en çok zikrettiği sanat teşbihtir.

Be-sâhil-i nuḫ üftâde

Nuḫ u güftâr sâhiline düşmüşdür ya'nî benüm nuḫ u güftârım sebebi ile zuhûr bulup cihânda şâyi' olmuşdur. Fikretde olan tâ nefsi kelimedendür ki cem'-i fikrdür. Hikmetün cem'i hikem olduğu gibi dest-yârî mu'âvenet

⁴⁷⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 165b.

⁴⁷⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 55a.

ma'nāsınadır. Ğavvāş ıalğıc ma'nāsınadır, sāhil āb u deryā kenārı ma'nāsınadır. Fikret ğavvāsa ve nuıķ sāhile teşbīh olunmuşdur.⁴⁷⁸

Hoş- nefes ğonca-i bāğ-ı kıdemest

Kıdem bāğınuı hoş- nefes ğoncasıdır.

Tāze-res mīve-i şāh-ı keremest

Kerem budāğınuı tāze irişıci mīvesidür. Bāğ-ı kıdemden murād kelāmu'llāh olmaıķ latıfdür ki besmele bir süreden ğayrı cemī'-i sürenüı evvelinde vāķi'dür. Mısrā'-ı evvelde kıdem bāğa ve besmele ğoncaya teşbīh olunmuşdur ve mısrā'-ı şānīde Hudā-yı "azze ve celle"⁴⁷⁹nüı keremi budāğa ve besmele mīveye teşbīh olunmuşdur ve bu teşbīh ğāyet hūb vāķi' olmuşdur. Zīrā "tefekkühu ķable't-ıta'ām"⁴⁸⁰ hasebince tefekkühu ķable't-ıta'ām olduğı gibi besmele hem ķable't-ıta'āmdur. Ğonca vü mīvede hemze izāfet için olduğı zāhirdür.⁴⁸¹

Ki felek gevher-i ū rast şadef

Ki felek anuı gevherinüı şadefidür ve ķadri felekden ālīdür. Kefden murād bunda destdür ki cūd u keremden 'ibāretdür köpük ma'nāsına degüldür, ğüher ve gevher egerçi bunda zāt ma'nāsınadır līkin deryāya nisbet bunlar ve şadef ve kef hem ihām tarīķi ile hūb vāķi' olmuşdur.⁴⁸²

Sāhtend ez-pey-i ān mīh u tınāb

Ol haymeden ötüri mīh u tınāb düzdiler mīh aıķtere ve tınāb şihāba ğöredür ki bunlarda şan'at-ı tecrīd vardur çünkü mühre-i ğilüı tıreligi haymeye teşbīh olındı, lā-cerem isti'āre-i tahayüllıyye i'tibārıyle ana mīh u tınāb işbāt olındı.⁴⁸³

Reh-zen-i bāde-perestūn gerded

Bāde-perestlerüı yolını urucu olur. Reh bunda ihām tarīķi ile hūb vāķi' olmuşdur, zīrā reh ū rā sāzda olan maķām ve perde ma'nāsına ğelür. Nite ki h'āce Hāfız'ıı rahmetu'llāhi 'aleyh bu beytinde vāķi'dür, [reh-zen vaşf-ı terkībīdür], beyt

Rāhī bi-zen ki āhī ber-sāz-ı ān tüvān zed
Şi'rī bi-hān ki bā-ān rııı-ı ğirān tüvān zed⁴⁸⁴

'Aıķl u dīn-rā fıkenī bend be-pāy

'Aıķl u dīnüı ayağına bend bırağursın ya'nī anuı huşūline cān u dilden muıayyed olursın. Şan'at-ı tarşi' odur ki mısrā'-ı şānīnüı kelimātu mısrā'-ı evvelüı kelimātına münāsib ola bu beyt gibi, beyt

Eymünevver be-tü nücüm-ı celāl
Vey muıarrer be-tü rüsüm-ı kemāl⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ Şem'ı, Şerh-i Subhatü'l-Ebrār, Hüdāî Efendi 3a.

⁴⁷⁹ "Aziz ve yüce Allah"

⁴⁸⁰ "Meyve yemekten sonra yenir"

⁴⁸¹ Şem'ı, Şerh-i Subhatü'l-Ebrār, Hüdāî Efendi 5a.

⁴⁸² Şem'ı, Şerh-i Subhatü'l-Ebrār, Hüdāî Efendi 23b.

⁴⁸³ Şem'ı, Şerh-i Subhatü'l-Ebrār, Hüdāî Efendi 26a.

⁴⁸⁴ Şem'ı, Şerh-i Subhatü'l-Ebrār, Hüdāî Efendi 40a.

3.2. Şerhin Kaynakları

3.2.1. Genel Kültürle İlgili Unsurlar

3.2.1.1. Yer Adlarıyla İlgili Açıklamalar

Subhatü'l-Ebrâr içinde yer alan hikâye bölümlerinde bazı yerlerin adı geçmektedir. Şem'î, bazen metinde geçen yer adları hakkında açıklama yapmadan oranın sadece bir yer adı olduğunu belirtmekle yetinmiş bezen de söz konusu yerle ilgili kısa bilgiler vermiştir. Eserde adları geçen yerler şu şekildedir: Bathâ, Gence, Hind, Hocend, Medine, Mekke, Mısır, Musûl, Nahşeb, Necd, Nesef, Dicle, Tebriz, Şiraz, Rum, İsfahan ve Yemen.

HIKÂYET-İ ÂN ŞEYH-İ ŞAFÎ EBÛ TÜRÂB-İ NESEFÎ

*Ol şafî şeyhün hikâyetidür ki murâd Ebû Türâb-i Neseî'dür ya'nî ol şeyhün künyeti Ebû Türâb'dur ki Neseî'dendir. Neseî bir yerün ismidür aña muttaşıl olan yâ nisbet içündür.*⁴⁸⁶

Yeki ez-Necd hikâyet mî-kerd

Ol 'Arabların birisi Necd'den hikâyet eyledi.

Yeki ez-vecd şikâyet mî-kerd

*Birisi şevk-i vecdden şikâyet eyledi. Necd bir yerün ismidür.*⁴⁸⁷

Vâsîfî nisbet ü şâmî eserî

*Vâsîfî nispetlü ve şâmî eserlûsin ya'nî ey kalem Vâsîta'dan ve eserlerün şâme mensûbdur, zîrâ siyâh mürekkeble kâğaz üzre kalemde kelimât sâdir olur. Vâsîta bir yerün ismidür ki kalem andan gelür.*⁴⁸⁸

Mis-i ūbih zi-zer-i Dehdehîst

Anuñ misî Dehdehî altundan uludur ya'nî mis meşâbesindeolan söz hâlîş altundan uludur. Pes zer meşâbesinde olan söz hezâr bâr-ı zerden evlâdur.

Zîkr-i zer der-reh-i ūbî-rehiest

*Anuñ yolunda zer zîkri ya'nî zeri aña münâsebet itdirmek edepsüzlükdür. Dehdehî bir yerün ismidür anuñ altunu ziyâde hâlîş olur, bî-rehî edepsüzlük ma'nâsınadır.*⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 201a.

⁴⁸⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 112a.

⁴⁸⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 151b.

⁴⁸⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 210b.

⁴⁸⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 36b.

3.2.1.2. Âdetler ve Sosyal Hayat Hakkında Bilgi

Edebî metinler, işledikleri konunun yanı sıra yazıldıkları dönem ve topluma dair de değerli bilgiler içerirler. Bugün, kültür tarihi çalışmalarının başvuru kaynakları arasında edebî metinlerin de olmasının sebebi budur. Ancak, eserlerdeki bu değerli bilgilerin ortaya çıkarılması, kavramların o dönemde hangi anlamlara geldiğinin bilinmesini gerektiren bir durum olduğu için oldukça zordur. Şerhler, bu konuda önemli bir işleve sahiptir. Çünkü şârihler, metinleri açıklarken yalnızca edebî ya da tasavvufî ıstılahları değil metnin işaret ettiği her türlü kavramı açıklarlar. Böylece araştırmacılara birinci elden bilgiler sunarlar. Bu nedenle, şerhlerin önemli özellikleri arasında yazıldıkları dönemin sosyal hayatı ve âdetleri hakkında bilgi vermeleri de gelir.

Subhatü'l-Ebrâr şerhinde, o dönemin sosyal hayat unsurlarına ve âdetlerine dair bilgilere rastlamak mümkündür. Meselâ aşağıdaki örnekte sözlüklerde çizme anlamına gelen “mûze”nin üst kısımları olmayan ayakkabı anlamında da kullanıldığı görülmektedir. Buradaki ifadelerden o dönemde sûfilerin kisvet ve mûze giydikleri de anlaşılmaktadır.

Bahye ber-pâşine-i mûze çi sūd

Mûzenüñ ökçesi üzre niçeye ne fâ'ide ya'nî sen ki hasûduñ cevri ü cefâsına şabr u tahammül eylemezsin, pes şüfîlik da'vâsı idüp ne sebebden şüfîlere mensüb olan kisvet ü mûze giyersin. 'Acemde bir güne mûze vardır ki ökçesi nikendelüdür, be-ğâye nikende mûze bunda çizme bâbuç ma'nâsınadır ki yukarısı yokdur [pâşine ökçe].⁴⁹⁰

Çevgân, at üstünde değnekle karşılıklı iki grup arasında dört köşeli sahada oynanan bir oyundur. Günümüzde polo olarak bilinen bu oyunun hem doğu hem de batı toplumlarında sıklıkla oynandığı bilinmektedir.⁴⁹¹ Şem'î'nin verdiği bilgiye bakılırsa bu oyunun en önemli unsuru olan ata “çevgân” denilmektedir.

Ser bi-nih der-reh-i çevgânî şâh

Çünkü halâş mümkün degüldür. Pes şâhuñ çevgânı yolında baş ço ya'nî cân u dilden kazâya rızâ vir [bi-nih emr-i hâzırdur]

Büv ki yek bâr küned der-tü nigâh

Ola ki şâh saña bir kerre nazâr eyleye ya'nî rızâsına mazhar olasın. Şâhdan murâd Hudâ-yı “azze ve celle”dür, çevgânî ol atdur ki meydânda çevgân oynamağ murâd olinsa ol ata süvâr olurlar.⁴⁹²

⁴⁹⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 61a.

⁴⁹¹ Feyzi Halıcı, “Çevgân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 294-295.

⁴⁹² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 91a.

Aşağıdaki açıklamada Şem'î, mutlu olduğunda keyiften parmak şaklatma olayını detaylı bir şekilde tarif etmiştir. Günümüzde mutlu olduğunda ayağa kalkılarak her iki elin parmakları şaklatılarak oynanırken Şem'î açıklamasında özellikle ayağa kalkmadan sağ elin parmaklarının şaklatıldığını söylemiştir. Bu da o dönemde günümüzdekinden farklı bir sevinç ifadesinin olabileceğini akla getirmektedir.

Funduk ez-ḥurremi engüşt zede

Funduk meserret ü ḥurremliḡi sebebinden engüşt urmuş, nite ki 'âdet-i nâsdur bir kimse bir ḡuşûşdan ziyâde zevk eyleye ziyâde sürür neşâtından sağ elinüñ baş barmaḡı ile orta barmaḡını biri birine muḡkem sürüp oturur ve şu 'arâ funduḡı barmaḡa teşbih eylerler.⁴⁹³

Bugün onlarcası bilinen üzüm çeşitlerinden birinin adının “fahri” olduğu aşağıdaki örnekten anlaşılmaktadır.

Her ki ez-fahri-yi ü güfte şıfât

Her kim ki ol bâḡuñ fahrî sinden şıfatlar dimiş ya 'nî anı vaşf eylemiş.

Deheneş kerde pür ez-ḡabb-ı nebât

Anuñ dehâni ḡüyâ ḡabb-ı nebâtdan pür olmuş ya 'nî ol bâḡda olan fahrî üzümüñ dâneleri ḡüyâ lezzetde ḡabb-ı nebât gibi idi. Nebât ma 'rûfdur, fahrî hem nev '-i üzümdür.⁴⁹⁴

Aşağıdaki örnekte hem Câmî'nin ifadesi hem de Şem'î'nin açıklamasından o dönemde yaralara farelerin değmesi konusunda bir endişenin olduğu anlaşılıyor. Ancak başka bir hayvan değil de özellikle farenin söylenmesi dikkat çekicidir. Hatta yaralanan bir kişiye fareden bir afet ilişmemesi için özel tedavilerin yapıldığına bakılırsa o dönemde farelerle ilgili ciddi sıkıntıların olduğu anlaşılır.

Tâ be-zahmeş ne-resed âfet-i mûş

Tâ cānuñ zahmına mûşuñ âfeti irişmeye ya 'nî kibre hırş qarîn olmaya bir kimseye kaplan zahm ursa ve anuñ üzerinden fâre geçse ol kimse helâk olur, bu sebebden kaplandan zahmnâk olan kimseyi deryānuñ kenârına eyleyüp bir miqdâr deryānuñ içine iledüp anda 'ilâc eylerler tâ fareden anḡ âfet irişmeye.⁴⁹⁵

Şem'î, aşağıdaki örnekte karşıdaki kişiyle konuşmamak için ağza taş koyma gibi bir âdetin olduğunu söylemektedir. Özellikle sahabiler arasında uygulandığı⁴⁹⁶ bilinen bu uygulamanın o dönemde de devam ettiği anlaşılıyor.

Ya 'nî ez-ḡuş-ı ḡasân dürr-i tü neng

⁴⁹³ Hüdâi Efendi 28a.

⁴⁹⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâi Efendi 208a-b.

⁴⁹⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâi Efendi 158b.

⁴⁹⁶ Bu konuda örnekler için <http://www.nisanurdergisi.com> adresine bakılabilir.

Dāred ey h'āce ez-īn pes leb ü seng

Ya'nī hasslardan senüñ lebünje taş tokınduğı buña işāretdür ki hasslaruñ kulağından senüñ dür gibi laťif kelimātuñ neng ü 'ār ıtar. Pes ey h'āce şimden şonra leb senüñ ya'nī anları da'vet idüp anlara naşihat eylemekden ferāğāt eyleyüp hāmüş ol, 'ādetdür kimse ile muşāhabet vāki' olmasun için ba'zı kimse ağzına taş kor.⁴⁹⁷

Günümüzde düğünlerde geline altınlar takılması bilinen bir adettir. Şem'î'nin açıklamalarıyla on altıncı asırda da uygulandığını gördüğümüz bu adette evlenecek kızlara zinet eşyaları takıldıktan sonra alnına çivitten⁴⁹⁸ bir ben yapılması gibi birtakım farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır.

Ber-cebīn hāl-i hayāl efzāyed

Alnı üzre hayāl hāli ziyāde eyleye. Redif kâfiyeden şonra vāki' olan mükerrerdür ki halhāla teşbīh olunmuşdur, şı'rde şā'ir fikr idüp getürdüğü hayāl hāle teşbīh olunmuşdur ve söz mahbūba teşbīh olunmuşdur ve 'ādetdür ki bir zeni ere virmek isteseler aña bisyār zīnet olındukdan şonra alnı üzre çivitten bir beñ korlar.⁴⁹⁹

Gülgūnenin süs malzemesi olarak kullanılması âdeti şerhte geçmektedir.

Hindu-yı halka-i zülfeş sünbül

Sünbül anuñ zülfi halkasınuñ hindüsü idi. Gül-güne kızılca ki 'avretler yüzlerine sürerler ve gül-reng ma'nāsına gelür, Hindü bunda gulām ma'nāsınadır ve zülfe nisbet hūb vāki' olmuşdur murād anuñ ruhsarı gülden hūb u ra'nā ve zülfi sünbülde mergūb u zībā idügin iş'ardur.⁵⁰⁰

Çetr, Müslüman-Türk devletlerinde hakimiyet alameti olarak kullanılmıştır. Osmanlı kaynaklarında da çetr geçmesine rağmen bunun saltanat alameti olmadığı bilinmektedir.⁵⁰¹ Şem'î'nin bu açıklamasından “çetr”in o dönemde de kullanıldığı düşünülebilir:

Çetr-i ü sāye be-hürşid endaht

Anuñ çetri āftāba sāye itdi ya'nī anuñ çetri āftābdan 'ālīdür. Çetr ol sāyebāndur ki pādşāhlar bir yere gitseler başları üzre ıtarlar.⁵⁰²

Acem'de kadınların giydiği eteklerin süslemeli olduğu şerhte geçmektedir.

'Acemde 'ādetdür ki zenleri giydüğü cāmenüñ dāmeni muţarrāz u mu'allemdür.⁵⁰³

⁴⁹⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 20b.

⁴⁹⁸ “Çivit: Çin, Yemen ve Hindistan'da yetişen bir bitkiden elde edilen veya sun'î olarak yapılan mavi renkli toz boya.” İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük...*, Cilt: 1, s. 600.

⁴⁹⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 39a.

⁵⁰⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 125b.

⁵⁰¹ Aydın Taneri, “Çetr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 293-294.

⁵⁰² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 23b.

3.2.2. Peygamberler Tarihi ve İslam Tarihi

Subhatü'l-Ebrâr, tasavvufî bir içeriğe sahip olduğu için eserde bazı peygamber ve İslam büyüklerinin adı geçmektedir. Şem'î, beyitleri şerh ederken adı geçen peygamberler hakkında detaylı bilgiler vermesinin yanı sıra yeri geldiğinde beyitte geçmese bile anlattıklarını örneklendirmek adına İslam tarihinden yararlanmıştır. Eserde adı geçen peygamber ve İslam büyükleri şu şekildedir: Hz. Muhammed, Hz. Davud, Hz. Âdem, Hz. Mûsâ, Hz. Eyyûb, Hz. İsâ, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf, Hz. Süleymân, Hz. Hızır, Hz. Alî, Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma, Hz. Hüseyin, Hz. Meryem, Hz. Osmân, Hz. Ömer ve Hz. Râbi'a.

Ki çi tûfân-ı ğam âmed be-seres

Ki anuñ başına ne ğam tûfânı geldi ya'nî anuñ püseri ki ismi Ken'an'dur kâfir olduğu için ana peygam-ber oğlu olmağdan bir fâyide irişmedi. "Kâne mine'l-muğrağın" hasebince o hem kâfirlerle ğarğ oldu. Egerçi "şeāvî ilâ cebelin ya'sımunî mine'l-mâ" diyüp tağa ilticâ eyledi, lîkin ana ğarğdan halâş müyesser olmadı, beyt

*Çü Ken'an-râ tabî'at bî-hüner bûd
Peyam-ber zâdegî kadreş ne-yefzûd⁵⁰⁴*

Bişkûfânîd gül ez-nâr-ı Halîl

Hzret-i İbrâhîm'ün "aleyhi's-selâm" âteşden gül açdı ya'nî İbrâhîm peygam-ber "aleyhi's-selâm" Nemrûd-ı la'inüñ cefâsına şabr eylediği için âteşden ana gül zâhir oldu, mısrâ'

Gülistân künend âteşi ber-Halîl⁵⁰⁵

Bûd pîş ez-rağam-ı tâze-i ü

Bî-şarîr-i kalem âvâze-i ü

Ol Resûl'ün tâze rağamından ol kalem şadâsınsuz anuñ âvâze vü şöhreti var idi, zîrâ Hzret-i Âdem'den berü Muhammed nâm bir peygam-ber gelür ve andan soñra bir peygam-ber gelmez ve o âhir zamân peygam-beri olisardur diyü söylenirdi [Ü'dan murâd Hzret-i Resûl'dür].⁵⁰⁶

Gâh ber-gürsine ez-bî-ber şâh

Rîzi ez-behr-i ğidâ mîve ferâh

Gâhî yemişsüz budakdan ğidâdan ötürî bir aç kimsenün üzerine vâsi' ve vâfir mîve dökersin, nite ki Hzret-i Meryem'e ve andan ğayrılara hem olmuşdur.⁵⁰⁷

⁵⁰³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 39a.

⁵⁰⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 102a-b.

⁵⁰⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 92b.

⁵⁰⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 17a.

⁵⁰⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 113b.

Ki ez-tışān be-cihān mānde be-cāst

Ki cihānda anlardan yerinde qalmışdır ya'nī egerçi anlar cihāndan rihlet eylediler likin anlardan şıdk u 'adl u hayā vüçüd kaldı. Şıdk hazret-i Ebū Bekr'e, 'adl hazret-i 'Ömer'e, hayā hazret-i 'Osmān'a, cüd hazret-i 'Alī'ye göredür "rağıya'llāhu te'ālā 'anhum".⁵⁰⁸

3.2.3. Evliyâ Menâkıbı

Şem'î, söylediklerini örneklendirmek ya da desteklemek için evliyâların sözlerinden ya da onlara ait beyitlerden de yararlanmışdır. Beyitlerde adı geçen evliyâlar hakkında bilgiler de vermiştir. Eserde adları geçen evliyâlar şu şekildedir: Şeyh-i ekber (Muhyiddin-i İbn-i Arabî), Seyyîd Şerîf-i Cürçânî, Sa'dü'd-dîn-i Taftâzânî, Aḥmed-i Ğazālî, Muḥammed-i Ğazālî.

Kİ NİHĀYET-İ RĀH MAKŞAD-I AKŞĀ-YI 'ĀRİFĀN-I ĀĠĀHEST

Ki bu mertebe tarîk-i sülûkuñ nihāyet ü ğāyetidür ve sırr-ı tevḥîdden āġāḥ 'āriflerüñ maqşad-ı akşāsıdır. Nite ki Şeyh-i ekber hazretleri "kaddesa'llāhu sırrahu'l-'azîz" buña vuşul bulup vaḥdet-i vüçüda zāhib olmuşdır, bu ma'nā hem laṭîfdür, zîrā bu ḥālet āġāḥ 'āriflerüñ tarîkinüñ nihāyetidür ve maqşad-ı akşāsıdır [āġāḥ ḥaberdār].⁵⁰⁹

Raḥt der-zāviye-i ḥ'ārî keş

Raḥtuñ ḥ'ārîk zāviyesine çek ya'nī kibr ü 'ucbdan i'rāz idüp "'azze men zellet nefsehu" ḥasebince tevāzu' u meskenet ü 'acz ü niyāzı kendüñe ḥuy u 'ādet eyle ve erbāb-ı kibre ḥuşuşan 'ulemā kisvesinde olan mütekebbir cāhillere bu beytle cevāb vir. Nite ki Seyyîd Şerîf-i Cürçânî Sa'dü'd-dîn Taftâzânî'ye cevāb virmişdür [raḥt āsiyāb], beyt

*Eyā şaḥşan ca'alte'l-kibre merkeb
Fezid hü noḡta ten 'aleyhi ferkeb⁵¹⁰*

Reh-i süy-ı Aḥmed-i Ğazzālî yāft

Aḥmed-i Ğazālî'nüñ cānibine yol buldı ya'nī aña mürid oldı. Bu Aḥmed-i Ğazālî, Muḥammed-i Ğazālî'nüñ birāderidür. Neyyirden murād māh-ı ḥürşiddür [Ğazzālî'de zā vezn için meşdüddür].⁵¹¹

3.2.4. Tarihî Şahsiyetler

Molla Câmî, *Subhatü'l-Ebrâr* adlı mesnevisini Hüseyin-i Baykara'ya sunmuştur. Bu nedenle de eserde Hüseyin-i Baykara'nın adı bazı yerlerde zikredilmiştir. Şem'î ise bu esere

⁵⁰⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 19b.

⁵⁰⁹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 54a.

⁵¹⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 72b.

⁵¹¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 32b.

yaptığı şerhini III. Mehmed'in has odabaşısı Gazanfer Ağa'ya sunmuştur. Eserde Hüseyin-i Baykara'nın övgüsünün geçtiği yerlerde Şem'î de III. Murad, III. Mehmed ya da Gazanfer Ağa'nın övgüsünü yapmıştır.

Bu evşâf-ı hamîde ile mevşûf ve bu elkâb-ı pesendîde ile ma'rûf, sa'âdet-i dâreyn ve câh u celâl ve 'izz ü ikbâl ve hüsn-i hâl ü hüsn-i me'al şâhibi, şâhib-sa'âdet Ğazanfer Ağa hazretleridür ki Sulţân Murâd Hân 'aleyhi'r-rahmeti ve'l-ġufrân hazretlerinüñ hilâfet ü salţanatı devrinde kapu aġası ve oda başı idi ve sulţân-ı selâtin-i cihân, şâhib-ķırân-ı zamân nâşib-ı livâ'ü'l-hamd ve'l-ihsân mâhî-i âşâru'z-zulm ve't-tuġyân Sulţân Muhammed Hân hazretlerinüñ “halleda'llâhu te'âlâ hilâfetuhu ve salţanatuhu ilâ-intihâ'i'd-devrân”⁵¹² hilâfet ü salţanatı zamanında hem bu iki şerîf manşib ol behiştî şâhib-sa'âdete müfevvezdür ki belki bu iki manşib ol şâhib-sa'âdet sebebi ile ziyâde şeref bulmuşdur ve sa'âdet ü devlet-penâh-ı sarâyun sâkinleri andan râzılardur. Hâķ “sübġânehu ve te'âlâ hazreti celle şânuhu”⁵¹³ hem andan râzı olup cennet-i 'adnda aña derecât-ı 'âliye ihsân eylesün ve inşâ'allâh bu hâlet muķarrerdür, zîrâ cihân halkına ziyâde şefekât ü merġamet idüp ri'âyet ü murâdlarınuñ ħuşûline cân u dilden sa'y u ihtimâm idicidür.⁵¹⁴

VE İSTİD'Â-YI MEZİD RİF'AT-İ BAHT-İ TÂCDÂRİ Kİ BAHT-I RİF'AT-I TÂCDÂRÂN BE-PÂ-Y-I HİDMET-İ İSTÂDE-İ ÜST

Ve anuñ gibi bir tâcdârun bahtınun rif'atinüñ izdiyâdınun istid'âsı beyânındadır ki tâcdârlarun bahtınun ref'ini, ya'nî anlarun 'âlî-bahtını ħidmet âyâġı ile anuñ istâdesidür ya'nî anuñ ħidmetinde ayaġ üzre tururlar. İstid'â taleb eylemek ma'nâsınadır, evvelkisi taht ve ikincisi baht olmak rüşendür. Şehr-yârîde ve tâcdârîde yâ vahdet-i nev'iyedür. Şehr-yâr ve tâcdârdan murâd Sulţân Hüseyin'dür ki bizüm pâdşâhımız sulţân-ı selâtin-i cihân Sulţân Muhammed Hân'a nisbet bir ħaķîr emîrdür.⁵¹⁵

Ki çü ü hest girâmî nâmeş

Ki anuñ ism-i zâti gibi girâmî vü muhteremdür. Girâmî kâf-ı Fârisinüñ kesri ile 'aziz ü muhterem ma'nâsınadır. Mevlânâ Câmî memdûġı olan pâdşâhınun ismi Hüseyin olduġı için aña fazl ezelden ikrâm olındı diyü pâdşâhını medġ ü vaşf eyler. Sulţân-ı selâtin-i cihân ħâķân-ı ħavâķîn-i zamân Sulţân Muhammed Hân ki pâdşâh-ı şark u ġarb ve ber ü baġrdur. Çünkü ism-i şerîfi Muhammed'dür. Ĥazret-i Resûl'ün “şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem” ismi şerîfi gibi. Pes bu pâdşâh-ı cihânun cenâb-ı İlâhî'den vuşûl bulduġı ikrâm u tekrîm ħadden bîründür.⁵¹⁶

Tâc-ı Sulţân bûd u zât-ı Hüseyin

⁵¹² “Allah onun hilafetini ve saltanatını sonsuza kadar devam ettirsin.”

⁵¹³ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeh olan şanı yüce Allah”

⁵¹⁴ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 2b.

⁵¹⁵ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 23a.

⁵¹⁶ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 24b.

Ki anuñ tâcı sulţân ve zâtı Hüseyñ'dür. Bizüm pâdşâhımızuñ tâcı sulţân-ı selâtin ve zât-ı pâki Muhammed'dür ki cihânda halk-ı 'âlemünj memdühıdır, huşûşan anuñ kapu ağası Ğazanfer Ağa ahlâk-ı hamîde ile mevşûf bir zât-ı şerîfdür ki 'ulüvv-i kâdr ve 'azm-i şânda Sulţân Hüseyñ'den hezâr-bâr ziyâdedür.⁵¹⁷

Ṭâ'ir-i nuşret ez-ân câ zed ser

Nuşret murğı oradan zâhir oldı, zîrâ çünki pâdşâh silah alup 'askerinde sâbit-kadem ola ve şecâ'at göstere, Hudâ-yı " 'azze ve celle" nünj 'avn ü 'inâyetiyle aña zafer müyesser olur. Sulţân-ı selâtin-i cihân qahramân-ı zamân bizüm 'izzetlü vü sa'âdetlü pâdşâhımız Muhammed Hân hazretleri gibi ki "edama'llâhu te'âlâ devletuhu ve sa'âdetuhu el-intihâi'z-zamân" 'asker-i küffâr her taraftan hücum idüp etrâfi ihâta eyleyüp kendülerinünj ğâlib olmasını muqarrer bilürken ma'rekede sedd-i İskender gibi sâbit-kadem oldı, lâ-cerem Hudâ-yı " 'azze ve celle" nünj 'avn ü 'inâyeti ile fetih ü nuşret müyesser olup küffâr 'askerini helâk eyledi Hak "sübhânehu ve te'âlâ hazreti" ne şad hezâr şükr ü sipâs ki sâye-i sa'âdetimde râhat u huşûrda olup âsüde-hâl ve müreffehü'l-bâllarüz, lâ-cerem uhrevî sa'âdetinünj huşûli için rüz u şeb du'âdan hâlî degülüz ve şâhibü'l-hayrât sa'âdet-i dâreyn den behrever pâdşâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinünj kapu ağası Ğazanfer Ağa hazretleri hem ol ma'rekede havfdan berî pâdşâh hazretlerinünj huşûrında şîr-i ner gibi sâbit-kadem olmuş idi, bu şâhib-sa'âdet bu hakîrünj velî ni'metidür, rüz u şeb dünyevî vü uhrevî devlet ü sa'âdetden ötüri du'âdan hâlî degülem, mısrâ'

Du 'â-güy in devletem bendevâr

Beytde vâki' olan hod toğluğla ma'nâsınadur ve ân-câdan murâd hoddur ki beyzeye teşbîh olunmuşdur.⁵¹⁸

3.3. Söz Varlığı

Tasavvufî içerikli edebî bir metnin asırlar öncesinde nasıl anlamlandırıldığını göstermeleri, şerhlerin önemli özelliklerinden biridir. Şerh metinlerini araştırmacılar açısından önemli kılan bir diğer özelliği ise, sahip oldukları söz varlıklarıdır. Verdikleri bilgilerle okuyanları din, tasavvuf, dil ve edebiyat gibi konularda bilgilendirmeyi hedefleyen şârihler, geniş bir kitleye hitap ettikleri için dilin bütün olanaklarından yararlanmaya özen göstermişlerdir. Bu da şerhlerde zengin bir dil birikiminin oluşmasını sağlamıştır.

⁵¹⁷ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 24b.

⁵¹⁸ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 119a.

Bir şerh metninde binlerce kelimenin hem gramer özelliklerini hem de Türkçe, Arapça ve Farsça eşanlamlılarını bulabilmek mümkündür. Şârihler, kelimelerin sözlük anlamlarının yanı sıra metin içerisinde kazandıkları anlamları da belirtmişlerdir. Şairlerin kullandıkları kelimelerle aslında neleri kastettiklerini açıklamaya yönelik olan bu durum, şerhlerin divan şiirinin derin mecaz dünyasını yansıtmalarını sağlamıştır.

Her şerhte tasavvuf, dil ve edebiyat alanlarına ait unsurlar aynı ölçüde ele alınmamıştır. Söz gelimi bazı şârihler tasavvufî izahlara ağırlık verirken bazıları da dil ve edebiyat eğitimini ön plana almıştır. Tasavvufî izahların ağırlıkta olduğu şerhlerde dil, özellikle Arapça ve Farsça kaideler sebebiyle ağırlaşmıştır. Ancak *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da olduğu gibi dil öğretimine dikkat edilen metinlerde sade, anlaşılır ve bilimsel bir dil kullanılmıştır.

Şem'î, Farsça bir metnin Türkçeye nasıl tercüme edileceğini şerhleri vasıtasıyla uygulamalı olarak gösteren bir şârihtir. Bu nedenle de eserlerinde tasavvufî ve gramatikal izahlar gibi klasik şerh unsurlarına fazla yer vermemiştir. O daha çok tercüme ve kısa açıklamalar üzerinde durmuştur. Durum böyle olunca da *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinde yalnızca 650 civarında kelimenin anlamını vermiştir. 5540 mısradan oluşan bir eser için bu oran oldukça düşüktür. Şem'î'nin anlamını verdiği bu kelimelerden 440'ı Farsça, 210'u ise Arapçadır.

Şem'î, kelime anlamlarını verirken tek bir yöntem kullanmamıştır. Şârih, gerekli gördüğü yerlerde anlamını verdiği kelime hakkında etimolojik ve gramatikal izahlar da yapmıştır. Kelime anlamlarını genellikle tercüme ve şerh ifadelerinin sonunda veren şârih, bazen de anlamı derkenara yazmıştır. Şem'î, birçok kelimenin anlamını Türkçe karşılığıyla değil, Türkçede yaşayan Arapça veya Farsça müteradifiyle vermiştir. Yani Farsça bir kelimenin anlamını verirken Türkçe yerine Farsça ya da Arapça eşanlamlısını yazmıştır. Şem'î, kelime anlamı verirken hangi sözlüklerden yararlandığını belirtmemiştir.

Türkçe söz varlığı bakımından *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr* yeterince zengin bir metin değildir. Atasözü, deyim, kalıp ifade ve ikileme gibi unsurlara bu eserde pek sık rastlanmaz. Bunda eserin büyük çoğunluğunun sadece tercüme ve kısa açıklamalardan oluşmasının önemli bir etkisi vardır. Her ne kadar bunlar söz varlığı bakımından olumsuz etkiler göstermiş olsa da Şem'î'nin, Arapça-Farsça kelimelere verdiği Türkçe karşılıklar, 16. asır Türkçesi hakkında ipuçları barındırmaktadır. Şerhte kullanılan Türkçe kelimelerin bazılarının günümüzde kullanımdan düşmüş olması, bu kelimelerin gün yüzüne

çıkartılması bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra söz konusu şerhin Türkçe söz varlığı, bugün anlam daralmasına uğramış ya da sadece bazı ağızlarda kullanılan kelimelerin 16. asırda kullanımda olduğunu göstermektedir Zira eserde “testi” anlamında kullanılan **kaba kulak** kelimesi hem tarama hem de derleme sözlüğünde bulunmamaktadır. Bunlara ek olarak tarama sözlüğünde anlamı “tesir ettirmek” olan **koyurmak** kelimesi, metinde “bırakmak”; “bir şeyin önü engelle tutulmak” anlamı olan **büyelmek** kelimesi ise metinde “sıçramak, yükselmek” anlamında kullanılmıştır.

3.3.1. Arapça-Farsça-Türkçe Eş Anımlı Kelimeler

Eserdeki on kelimenin anlamı verilirken, diğere dillerdeki karşılıkları da söylenmiştir. Buna göre örneğin Farsça bir kelimenin hem Arapçası hem de Türkçesi yazılmıştır. Bu on kelime aşağıdaki gibidir:

ahker cemre ma‘nāsınadır, be-Türkī köz (67b)

arziz kalay ki raşāş ma‘nāsınadır (178a)

gām kāf-ı Fārisī ile haṭve ma‘nāsınadır, be-Türkī adım (37b)

harçeng sereṭān ma‘nāsınadır be-Türkī yengec ve harçengden murād bunda felekde olan sereṭān burcudur (67b)

jerf ‘amīk ma‘nāsınadır, be-Türkī deriņ (57b)

nigīn faşş ma‘nāsına, be-Türkī yüzük kaşı (34b)

rāmişger muṭrib ya‘nī çalgıcı ve ırlayıcı (124a)

sāde-dil bön ve aḥmak ma‘nāsına isti‘māl olunur (200b)

sürīn uca didükleridür ki ‘Arab kefel dir (97a)

teng bunda ‘adl ma‘nāsınadır, be-Türkī denk (172a)

3.3.2. Arapça Söz Varlığı

Eserde geçen Arapça kelimelere Şem‘î’nin verdiği anlamlar, alfabetik olarak şöyle sıralanabilir:

‘**akib** kāfuņ kesri ile ba‘zı maḥalde ökçe ma‘nāsına gelür (86b)

‘**alem** sancağ (56a)

ālif ism-i fā‘ildür ülfet idici ma‘nāsına (174a)

- '*ankebūt* örümcek cem' i 'anākibdür (109b)
- aşl* kök (8a)
- '*ayn* bunda zāt ma'nāsınadur (45a)
- bādiye* beyābān ma'nāsınadur (103a)
- Baḥḥā* Mekke'de bir mevzi' üñ ismidür (18a)
- bedevī* bādiye ḥalkı (192a)
- bedī* 'aceb ma'nāsınadur (117a)
- bedre* A'rabīdür on biñ dirhem ma'nāsınadur (157a)
- beledī* şehir ḥalkı (192a)
- berāhīn* cem' -i bürhāndur ki delīl-i 'aqlī ma'nāsınadur (45a)
- berd* şovuk (48a)
- beyze* yumurda ma'nāsınadur (23a)
- buḳalemūn* bir ḳamış yaḥūd bir ḥayvāndur ki anda gūn-ā-gūn reng vardur. (9b)
- burūt* bıyık ma'nāsınadur (155a)
- bürhān* delīl-i 'aql (50a)
- bürḳa* 'yüze aşdıḳları nesnedür, be-Türkī peçe (33a)
- ca'd* zūlf ma'nāsınadur (202b)
- cā'ir* cevr ü zūlm idici ma'nāsınadur (190a)
- cebīn* alın ma'nāsınadur (171a)
- celādet* bahādırlık ma'nāsınadur (21b)
- ceres* çañ (81a)
- deve köçegidür (179b)
- deve çañı (200a)
- cevzā* burcuñ ismidür (14b)
- ceyb* yaḳa ma'nāsınadur (140a)
- cilbāb* perde (134b)
- cins* metā' (61a)
- cūd* sehā ma'nāsınadur (155a)
- cuḡd* bayḳuş ma'nāsınadur. (184a)
- cüz* ḡayr ma'nāsınadur (142a)
- darre* ḡād-ı mu'cemenün fetḥiyle ḳuma didükleridür ki bir kimsenün iki 'avreti olsa ol iki 'avret biri birine nisbet ḡarredür (83a)

dirra dāluḡ kesri ile ol nesnedür ki ‘avām taḥrīf idüp ture dir ve ba‘zı maḥalde keşret-i leben ma‘nāsına hem gelür (22a)

delāl celāl vezni üzre nāz mā‘nāsınadır (39b)

ecniḥa ḡanadlar ma‘nāsınadır ki müfredi cenāḥdur. (10b)

edeb-verz vaşf-ı terkībidür edebe sa‘y idici ma‘nāsına (117a)

eksün bir nev‘-i ḡumāşdur (188b)

emniyyet ricā vü ‘ārzü ma‘nāsınadır ki cem‘i emānīdür (100a)

esās temel ma‘nāsınadır (80a)

eşheb ak at ma‘nāsınadır (18b)

eṭvār üslūblar ma‘nāsınadır ki cem‘-i ṭavrdur (62b)

evc yüksek (62b)

fānus fener (10b)

-fer ma‘nāsınadır (188b)

fazl iḥsān ma‘nāsınadır (8b)

fezā şahrā (190a)

fikret fikr ma‘nāsınadır ki tā nefsi kelimedendür. (47b)

fülk fānuḡ ḡammı ile sefine ma‘nāsınadır, be-Türkī gemi (10a)

ḡabrū arz ma‘nāsınadır (42a)

ḡam-ı şeb-gīr gice uyutmayıcı ḡam ma‘nāsına olmaḡ rüşendür (68b)

ḡāretger yaḡma idici ma‘nāsınadır (124a)

ḡaşb gücle almaḡ (76a)

ḡavvāş ṭalgıc ma‘nāsınadır (3a)

ḡayret bunuḡ gibi maḥallerde reşk ü ḡased ma‘nāsına isti‘māl olunur, meşelā ḡayret-i ḡūr ve ḡayret-i āftāb dirler (21a)

ḡacle gerdek-ḡāne ma‘nāsınadır, vezni için cīm bunda sākin oḡınur (21a)

ḡakīm bunda ‘āḡil ma‘nāsınadır (160a)

ḡāmī ḡıfz idici ma‘nāsınadır (23a)

ḡarf kelime ma‘nāsınadır (33b)

ḡarif bunamış ma‘nāsınadır (140b)

ḡarūn feres ma‘nāsınadır (64a)

ḡar ıssı (48a)

ḡāşıl ürün ma‘nāsınadır (111a)

ḥašem ‘asker ma‘nāsınadır (35a)

ḥayy bunda egerçi kabīle ma‘nāsınadır lakin ba‘zı maḥalde zinde ma‘nāsına hem geldügi i‘tibārla zindeye nisbet ḥüb vāki‘ olmışdır (179a)

ḥazef şaksı pāresidür (3b)

ḥaziz alçaq (62b)

hevā bunda muḥabbet ma‘nāsınadır. (189b)

hidā deveyi ır ve şi‘rle sürmekdür (179a)

ḥilāl ol nesnedür ki anuñla kulaq ve diş ayırtlanur (62a)

Hindū bunda gulām ma‘nāsınadır (125b)

Ḥulūlī: Ḥulūlī dirler ol bī-dīn ṭāyifenüñ i‘tikādi budur ki cenāb-ı İlähī anlaruñ nā-pāk vücūdlarına ḥulūl ü nüzül ider. (56a)

ḥurāfāt aşl bit bāzārı ma‘nāsınadır şonra bī-hūde ve nā-ma‘ḳül ma‘nāsına isti‘māl olınmışdır (66a)

Hüseyn ḥüsn lafzınuñ muşaggarıdır ḥüsn ḥüb-rüy ma‘nāsınadır. (24b)

‘ıkd ‘ayn-ı mühmelenüñ kesri ile boğmaq ma‘nāsınadır ki Rūmda ‘avretler boyunlarına qorlar (8a)

‘itr hoş-büy nesnedür. (195a)

‘ırk tamar (210b)

icād vücūda getürmek ma‘nāsınadır (16b)

iḥsās ḥiss eylemek ma‘nāsınadır (63a)

‘imād direkler ma‘nāsınadır (179b)

‘inān dizgin (65b)

istid‘ā taleb eylemek ma‘nāsınadır (23a)

ḳadem devlet ma‘nāsınadır (68a)

kāhiş noqşān ma‘nāsınadır (70a)

ḳā'id yidici ma‘nāsınadır (48b)

ḳalem bunda ḳaṭ‘ ma‘nāsınadır (22b)

ḳarābe kilindir ve ḳaba kulaq didikleri destidür ve bunda murād evveldür. (186a)

ḳārūre ki şırçadan ḥāşıl olur ki anuñ sebebi ile ḥastanuñ bevli müşāhede olunur (53a)

ḳaşab ḳamış ma‘nāsınadır hem meşhūrdur ve kettāndan olur ince bez ma‘nāsınadır (44b)

ḳavvāl terennüm ü nağme idici ve şi'r okuyucu ma'nāsınadır, ḳavvālān anuñ cem'idür Fārisī ḳā'idesi üzre (40a)

kelāğ kuzgun ve ala ḳarğa (190b)

keyd mekr ma'nāsınadır (148a)

ḳīr zift ma'nāsınadır (6a)

kuḫl sürme (44b)

kuḫlī sürme renglü ma'nāsınadır (27b)

ḳurş çörek (18b)

lāl dilsüz ma'nāsınadır (120a)

Lāt ü Menāt iki şanemüñ ismidür (50b)

lūcce egerçi āb u deryānuñ 'amīḳ yerlerine dirler līkin bunda murād deryādür (9b)

lu'bet aşl rūhsuz şüretdür ki ḫayāl u zıll u ḳuḳulada olur (55a)

ma'bed 'ibādet-ḫānedür (42a)

maḫber 'ilm ü fehm (197a)

maḫmil sefer içün olan deve (151b)

maḫrūs maḫfūz ma'nāsınadır (10b)

maḫrūfī şekl bir baş şeker gibi olur bu ḫāletüñ zuḫūrına sebep arzuñ tīrelügidür (25b)

maḫzar ḫūy u ḫaşlet ma'nāsınadır (197a)

māşīta ol zendür ki 'avretlerüñ yüzlerini düzer (184b)

maḫmüre ḳuyudur ki anuñ içine ḡallāt ḳorlar ve anbār ma'nāsına hem isti'māl olunur (131b)

maḫ'ün ism-i mef'öldür ta'n olınmış ma'nāsına (51b)

mehebb bunda maşdar-ı mīmī olmaḳ ensebdür ki esmek ma'nāsına olur ve ism-i mekān olmaḳ hem ḳābildür (33a)

mehīb heybetlü ma'nāsınadır (103a)

mehr mīmüñ fetḫi ile kābīn ma'nāsınadır (89a)

meñşūr berāt ma'nāsınadır (29b)

merşīye ed'īye vezni üzre meyyit içün olan kelimātdur ki māteme mensūbdur cem'i merāşīdür (201b)

meşāff cem'-i maşaffdur ki ḫarb u ḳitāl maḫalli ma'nāsınadır, ikisinde bile fā müşeddeddür (48b)

mesāfet mekān ve menzil ma'nāsınadır ki terkīb-i 'Arabīde mesāfedür (62b)

nazm u Şi' rden *meŐnevī* odur ki cemī' an bir vezn ü bir baħrda ola (201a)

meŐhūn memlū vū pūr ma' nāsınadur. (133a)

mevkib ' asker-i hāŐŐ ma' nāsınadur ki seyre ve bir ıarafa revān olduħda anlarla gidilür (73b)

meyl irişmek ma' nāsınadur (189b)

midħat medħ ma' nāsınadur (35b)

miknet ĳudret (166a)

mīl kesr-i mīmle bir nesnedür ki anı ĳızdırup ĳeŐme ĳekerler kör olur (197b)

mismār bunda mıħ ma' nāsınadur (6a)

mizāh laııfe ma' nāsınadur (171a)

muĳarnes oymadur ki ba' zı hānede olur (81b)

münfaıım terk idici (168a)

münfaıımī terk idicilik ma' nāsınadur (168a)

münzevī gūŐe-niŐīn ma' nāsınadur (198a)

mürsele bunda küpe ma' nāsınadur (42b)

müsemmen semiz ma' nāsınadur (76a)

nādire bunda ' acīb ma' nāsınadur (69a)

nahīr ĳoruldu ki uyħuda vāĳi' olur (112b)

nahl hā-i ĳaııı ile arı ma' nāsınadur (13b)

nāħa dişi deve (151b)

nāħıd Őarrāf ma' nāsınadur (94b)

namaı üslūb (116b)

Necd bir yerüĳ ismidür (151b)

nefer cemā' at (78a)

Nesef bir yerüĳ ismidür (112a)

Nesnāsī bir ıāyifedür ki ādemīyi yerler (29a)

nevāl iħsān ma' nāsındadur (38a)

Nīl' den murād Mışr' da olan Nīl' dür ki bir ırmaĳun ismidür (9a)

nuĳl ĳerez ma' nāsınadur (138b)

nu' ũt Őıfāt ma' nāsınadur (56a)

nūkhet rāyiħa ma' nāsınadur (204b)

rāħile seferī üŐtür ma' nāsınadur (35b)

raḳde va‘de vezni üzre ḥ‘āb ma‘nāsınadur (138b)

rāḳım kātib ma‘nāsınadur (203b)

ra‘nā lügatta ḳaḥbe ma‘nāsınadur ki cem‘i er‘andur, soḡra zībā ma‘nāsına isti‘māl olındı (61b)

refū yama dikmek (116b)

reme süri (208b)

remed çapaḳ ma‘nāsınadur (183a)

reşehūt ki şızındılar ma‘nāsınadur (3a)

reşha şızındı (8a)

rızvān rızā ma‘nāsınadur (116b)

ribḳa ol ipdür ki çayırdā ḥayvānlaruḡ boynına yāḥud ayaḡına baḡlarlar (34a)

ruṭab tāze ḥurmā ma‘nāsınadur (20b)

şab ‘āşık ma‘nāsınadur (4b)

şabr bānuḡ kesri ile maḥmüre didikleri bir otuḡ ismidür ki ziyāde acı daḡı müşildür, līkin Fārisīde bānuḡ sükūni ile isti‘māl olunur (95a)

şabūḥ şāduḡ fethi ile şabāḥ vaḳtinde nūş olınan şarābuḡ ismidür (177b)

şafır şıklık ma‘nāsınadur (211a)

sāḥil āb u deryā kenārı ma‘nāsınadur (3a)

şahra-i şammā muḥkem taş ma‘nāsınadur (135b)

şā‘id şayd u şikār idici ma‘nāsınadur (200b)

sāḳ incik ma‘nāsınadur (71a)

sāmī ‘ālī ma‘nāsınadur (28a)

şan‘at-ı tarşi‘ odur ki mışrā‘-ı şānīnūḡ kelimāti mışrā‘-ı evvelūḡ kelimātına münāsib ola (201a)

şanem maḥbūb u maḥbūbe ma‘nāsına isti‘māl olunur (208a)

şayd gāḥī şikār olınan nesne ma‘nāsına ve gāḥī şikār eylemek ma‘nāsına gelür (74a)

sebak ders (188a)

seblet bıyık (164a)

seleb kisvet ma‘nāsınadur (27b)

semāḥat seḥāvet ma‘nāsınadur. (116a)

semere mīve ma‘nāsınadur (33a)

- semek* hüt ma'nāsınadır be-Türkī balık (62b)
- semt* sīnūñ fethi ile ve mīmūñ sūkūnı ile tarīk ma'nāsınadır (3b)
- serāb* ziyāde ıssı günlerde ırakdan āb gibi görünür bir hāletdür (15a)
- sıbt* bir kimsenūñ ferzendenūñ ferzendi ma'nāsına olur (198b)
- sidre* fıstık ağacı ma'nāsınadır ki murād sidretü'l-müntehādur ki felek-i rābi'dedür dırahtlar hem andadır (14a)
- sihām* oklar ma'nāsınadır (167a)
- silsile* ki zincīr ma'nāsınadır (109b)
- simāk* ism-i kevkeb ve menzil-i kamerden menzilūñ ismidür ve āsmān ma'nāsına vāki'dür (51b)
- simet* sīnūñ kesri ve mīmūñ fethi ile 'alāmet ma'nāsınadır ki cem'i simātdur. (3b)
- süreyyā* ülker ma'nāsınadır (14b)
- şafağ* gök kenārında olan humretdür (26b)
- şecere* dıraht (33a)
- şeft* 'şefā'at idici ma'nāsınadır (117a)
- şöhre* meşhūr ma'nāsınadır (184b)
- şukka* pāre (20a)
- şühūd* müşāhede ma'nāsınadır egerçi ba'zı maḥalde hem cem'-i müşāhid olur (54a)
- ta'ammuk* her nesnenūñ künh ü ḥaḳıḳatine vuşul bulmağ ma'nāsınadır (3a)
- tahvīf* korçutmağ (156a)
- tā'ibe* āh idici ma'nāsınadır (4b)
- taḳfī'* vezne mensüb bir hāletdür ki şī'rūñ mevzūn u nā-mevzūn idügi anuñla ma'lūm olur (200b)
- talāḳat-ı vech* ḥande-rūyluğ ve güşāde-rūyluğ ma'nāsınadır (171a)
- taşalluf* lāf urmağ ma'nāsınadır (146a)
- tebahtur* şalınmağ ma'nāsınadır (164a)
- tef* ḥarāret ü pertev ma'nāsınadır (38a)
- telvīn* bir hāl üzre sābit-ḳadem olmamağdan 'ibāretdür, temkīn anuñ muḳābilidür (69b)
- terşih* şuvarmağ (8a)
- tevşih* tezyīn eylemek (8a)
- turūz* tamğa ma'nāsınadır (21b)

-şevbde olan ‘alem ü nişān ma‘nāsınadır ki tamğa dirler (211b)

tīh şahrā ma‘nāsınadır (75a)

turfē ‘acīb ma‘nāsınadır (9b)

tūşe azıq ma‘nāsınadır (16a)

ufuq gök kenarı (106b)

‘**Uzzā** hem bir şanemüj ismidür (50b)

vālī hākim ma‘nāsınadır (133a)

vālih hayrān ma‘nāsınadır (4b)

vech bunda hūsn ü leṭāfetden ‘ibāretdür, *vech* ba‘zı maḥalde ḥarclıq ma‘nāsına gelür ammā bunda mümkin degüldür (86b)

veche taraf ma‘nāsınadır (93a)

velāyet bunda velīlik ma‘nāsınadır ve memleket ma‘nāsına hem işāretten ḥālī degüldür (133a)

zācīr ism-i fā‘ıldür zecr idici ma‘nāsınadır (187a)

zāviye gūşe (72b)

zellet ḥatā ma‘nāsınadır (11b)

zerq riyā (169a)

zeyn zīnet (24b)

zimām yular ma‘nāsınadır (122b)

3.3.3. Farsça Söz Varlığı

Metinde geçen Farsça kelimelere şârihin verdiği anlamlar, şu şekildedir:

ābād ma‘mūr (184a)

āb-ḥor şuvar ma‘nāsınadır (79a)

ābī egerçi bunda ism-i fā‘ıldür ibā idici ma‘nāsına līkin ba‘zı maḥalde ābī hem ayva didükleri mīve ma‘nāsına geldüğü i‘tibārla *bihīye* nisbet gāyet eyü vāki‘ olmuşdur (115a)

ābile kabarcıkdur ki murād çiçekdür ki ādemde zāhir olur (144a)

āb-yār şuvarcı (209b)

āb-yārī şuvarmağ (209b)

āferīdgār yaradıcı ma‘nāsınadır (49a)

āgāh haberdār (54a)

āheng bunda kaşd ma' nāsına olmağ rüşendür (66a)

aḥter-i münḥasif tutulmuş kevkeb ma' nāsınadır (144b)

āmāc nişāne-i tīr ma' nāsınadır (167a)

ārāyiş zīnet ma' nāsınadır (102a)

āsiyā degirmen (92a)

āstīn yeğ ma' nāsınadır (176b)

āşüfte dīvāne (133a)

āvāze iştihār ma' nāsınadır (60b)

āvīze küpe ma' nāsınadır (27a)

āyīn 'ādet (142a)

āz hırş (124a)

āzeng buruşuk (171b)

bāde-gūsār şarāb boşaldıcı ma' nāsınadır (66a)

baḥil ḥelāl ma' nāsınadır (117b)

baḥt ṭālī' ü devlet (127a)

baḥye nikende ma' nāsınadır (85a)

bā-kūh 'arz u vaḳār ma' nāsınadır (66b)

bālāyīn bālāya mensūb ma' nāsınadır (52a)

bāliş yaşdığ (53a)

bām bunda ṭam ma' nāsınadır (14b)

bār yük ma' nāsınadır (15a)

-bunda yol ma' nāsınadır (104a)

-bunda ḥāşıl ma' nāsınadır (127a)

bāred bunda yağdırur ma' nāsınadır ki müte'addīdür (23b)

bāregī (8) eyü at ma' nāsınadır (18a)

bār-nāme rānuğ sükūnıyla ḳānūn u ḳā'ide ve 'ādet ü ḥüküm ü ḥükümet ma' nāsınadır, her kes ki rānuğ kesri ile oğur ma' nāya ḥiç şeksüz küllī kesr ü noḳsān virür. (164a)

bāz bunda emr-i ḥāzırdur fedā vü terk eyle ma' nāsına (68a)

-bunda açığ ma' nāsınadır (80b)

bāz-kün gerü eyle ya'nī terk eyle (65b)

bāz-pest arkalamaq ma'nāsınadır (198a)

behre naşīb (188a)

ber bunda mīve ma'nāsınadır (75b)

berīn bunda 'ālī ma'nāsınadır (22b)

berre qızı ma'nāsınadır (160b)

besend bā-i 'Arabī ile kāfī ma'nāsınadır (159b)

-bā-i 'Arabī ile qanā'at ma'nāsınadır (5b)

*be-tāz*da olan tā emr-i hāzır şīğasında maşdardur ya'nī tāzīden ma'nāsınadır ki be-Türkī çapmaq *be-tāz* çapmaqla ma'nāsına olur (59a)

beze günāh (71b)

bezm şarab meclisi ma'nāsınadır (15a)

bīgāne ecnebī (79b)

bih bunda ayva ma'nāsınadır (115a)

bī-qađemān bī-devletān ma'nāsınadır (21b)

bīm havf ma'nāsınadır (111a)

bī-rehī edebsüzlük ma'nāsınadır (36b)

bī-ser ü būn vāsi' ma'nāsınadır (138b)

bīş ziyāde (26a)

-bunuq gibi maħallerde ğayr ma'nāsınadır (154b)

būkađemūn bir qamış yaħūd bir ğayvāndur ki anda gūn-ā-gūn reng vardur (9b)

būd bunda vücūd ma'nāsınadır (45b)

bütkede mey-ħāne ma'nāsınadır (50a)

büz keçi (76b)

cāme-i fūta bir gūne şevbdür şūfīler ğiyerler (60b)

cāndārī şīħhat u mu'ālece ma'nāsınadır (184b)

cānver cānlu ma'nāsınadır ki 'Arab ğayvān dir ki insāna vü ğayvānāta şāmildür (30b)

ciger-ħ ārī ğam yiyicilik ma'nāsınadır isti'māl ğasebi ile (127a)

cūze bilic ma'nāsınadır (79a)

cūnbende bit ma'nāsınadır (46b)

cūnbiş ğareket ma'nāsınadır (46a)

çarh bunda egerçi felek ma'nāsınadır līkin bunda hakkāklarun çarhasına hem işāret vardur (3a)

çāştgeh kuşluk vakti (18a)

çep şol (57a)

çerūgh otlak (187b)

çeşme çeşme delik delik ma'nāsınadır (86a)

çeşmekzen göz kıpıcı ma'nāsınadır (39b)

çetr ol sāyebāndur ki pādşāhlar bir yere gitseler başları üzre tutarlar (23a)

çevgānī ol atdur ki meydānda çevgān oynamak murād olınsa ol ata süvār olurlar. (91a)

çīn bunda buruşuk ma'nāsınadır (171a)

çün nice ma'nāsınadır (108b)

dār bunda dıraht ma'nāsınadır (110a)

dārū-hāne şifā-hāne ma'nāsınadır. (184b)

debe deriden olur zarfdur ki anuñ içine yağ u bal ve ba'zı nesne qorlar ki şadādan hālīdür (202a)

debdebe tañtana vü tımturaq ve debbelik ma'nāsınadır. (202a)

Dehdehī bir yeruñ ismidür anuñ altını ziyāde hālīş olur (36b)

den küp ma'nāsınadır (177a)

dendān diş ma'nāsınadır (20b)

der ü deşt dere depe ma'nāsınadır (138b)

deryūze dilenmek (25b)

dest bunda şadr u gālebe ma'nāsına olmaq rüşendür (111b)

destān bunda terennüm ma'nāsınadır (122a)

dest-hūş bunda ve bunuñ gibi maħalde zebūn u maħkūm ma'nāsınadır. (29b)

-bunda mağlūb u zebūn ma'nāsınadır (64a)

dest-yārī mu'āvenet ma'nāsınadır (3a)

deşne hançer (67a)

dey kış (48a)

diger-gūn harāb ma'nāsınadır (39a)

dil-şūde bī-dil ma'nāsınadır (130a)

dūğ ayran (160b)

dūk ig ma'nāsınadır (73b)

düşze bıkır (173a)

dürr-i ğaltān egerçi yuvarlanıcı ma'nāsınadır, lıkin behālu ve laṭıf dūr ma'nāsına isti'māl olunur, zıkr-i lāzım ve irāde-i melzūm i'tibāriyle. Zırā müdevver olan ğāyet maḳbūldür (57b)

dürūd esenlik ma'nāsınadır (16a)

direvden ve *direvīden* biçmek ma'nāsınadır (16a)

dürūĝ hezl ma'nāsınadır (172b)

düstūr kânūn (35b)

düvüm şānī ma'nāsınadır (181b)

düzd gāhī sārık gāhī kātī'ü't-ṭarık ma'nāsına isti'māl olunur, bunda murād şānī olmaḳ rüşendür, nite ki bu beytde düzdān ḳattā'ü't-ṭarık ma'nāsınadır (111a)

efser tāc (191b)

efzūn ziyāde ma'nāsınadır (53b)

enbāz şerık ma'nāsınadır (128a)

encümen keşret ü meclis ma'nāsınadır (4a)

endīşe fikr ma'nāsınadır (209b)

engīz bunda taḥrık ma'nāsınadır (187a)

enkişt kāf-ı 'Arabīnūñ kesriyle kömür ma'nāsınadır (93b)

erre testere vü bıçkı (115a)

eşk göz yaşı ma'nāsınadır (130a)

evreng bunda zīnet ma'nāsınadır (24a)

fahrī nev'-i üzümdür (208a)

fāhte ügeyik (177a)

ferbih semiz ma'nāsınadır (76b)

ferzāne 'āḳil (16b)

fihrist ma'rūfdur ki fihris anuñ mu'arrebidür (14a)

firāz bunda yoḳuş ma'nāsınadır (59a)

firih ziyāde ma'nāsınadır (85b)

fitrāk be-Türkī terki (78b)

fürū-māye denī ma'nāsınadır (141b)

fürüzān şu'lelenici ma'nāsınadır (122a)

- füzūn* ziyāde ma' nāsınadır (63a)
- ğavta* şuya ıalmaq ma' nāsınadır (193b)
- gencūr* ıazinedār ma' nāsınadır (29b)
- gerde* kāf-ı Fārisiyle olmiş ma' nāsına olup ma' nā böyle olmak mümkündür (17a)
- gerdūn* bunda felek ma' nāsınadır (28a)
- germ-rev* şevkle yürüyici ma' nāsınadır (198b)
- geşt* seyr ma' nāsınadır (207b)
- gezend* zarar (116a)
- gile-senc* vaşf-ı terkibidür ki şikāyet idici ma' nāsınadır (99b)
- gılñāk* balçıklı ma' nāsınadır (41b)
- girāmī* kāf-ı Fārisinüñ kesri ile 'aziz ü muhterem ma' nāsınadır (24b)
- girānī* şıket ma' nāsınadır (101b)
- gird* cem' (3a)
- gird āmede* cem' olmiş ma' nāsınadır isti' māl ıasebi ile (3a)
- gird-bād* ıaşırga didikleridür (67a)
- girev* bunda rehn ma' nāsınadır (122b)
- giriñ* 'uqde ma' nāsınadır (37a)
- giriñ-ber-giriñ* ıat ıat ma' nāsına olup ıarlı aña muzāf olmak ensebdür (98a)
- giyā* bunda merzubān ma' nāsınadır (175a)
- ğūk* ıurbağa (67b)
- ğūr* bunda ıabr ma' nāsınadır (101a)
- ğūydan* murād bunda ol nesnedür ki müzevvecenüñ depesinde ıorlar, tügme gibi māñ ki bedr ola ıubbeye ve tügmeye teşbih olunmişdur (67a)
- ğülbün* gül fidanı ve dirahııı ma' nāsınadır (29a)
- ğül-ğüne* ıızılca ki 'avretler yüzlerine sürerler ve gül-reng ma' nāsına gelir (125b)
- ğüm-şüde* bunda ne-şüde ma' nāsınadır isti' māl ıasebi ile (6b)
- ğünbed-zen* vaşf-ı terkibidür ıalgıcı ve büñelici ma' nāsınadır (18b)
- ğürūñ* cemā'at (170b)
- ğüvā* güvāhdan muıaffefdür ki şāhid ma' nāsınadır (118b)
- ğüvāñ* şāhid ma' nāsınadır (54a)
- ğüzāf* bī-hüde (206b)
- ğüzārī* uğramaıklıq ma' nāsınadır hem mümkündür (54a)

- güdāziş* erimek (132b)
- h'āhiş* bunda irādet ma'nāsınadır (68a)
- hāme* kalem (70b)
- harās* degirmen ma'nāsınadır (150b)
- h'āst* irādet ma'nāsınadır (66b)
- haste* mecrūh ma'nāsınadır (20b)
- heliş* şancış (46a)
- hemvāre* hemīşe ma'nāsınadır (127b)
- hem-zānū* qarīn ü müşāhib ma'nāsınadır (175b)
- herze-derāyī* yāve-gūyluğ ma'nāsınadır (200a)
- hestī* vücūd ma'nāsınadır (60a)
- hest* mevcūd ma'nāsınadır (45b)
- hod* tuğulğa ma'nāsınadır (86b)
- hod* kibr ü 'ucb u enāniyetden 'ibāretdür (86b)
- hor* zıkr-i cem' ü irāde-i (2) vāhid qabīlindendür, zīrā hor hor anuñ cem'idür (211b)
- hoşāb* laţif ü nāzik ma'nāsınadır (137a)
- huceste-fāl* şāhib-nazar ma'nāsınadır (4a)
- huŧte* uyumuş ma'nāsınadır (83b)
- hum* küp (60b)
- hum-hāne* mey-hāne ma'nāsınadır (122a)
- hūr* āftāb ma'nāsınadır (28a)
- hursend* kāni' (81a)
- huşk* kurı (45b)
- istāre* sitāre ma'nāsınadır (94a)
- jeng* pas ma'nāsınadır ki murād meyl ü ta'alluğ-ı mā-sivādur (15b)
- jerf* egerçi 'amīk ma'nāsındadır lakin bunda dūr u dirāz ma'nāsınadır (67a)
- kafe* deri taqđirindedür ve andan murād tendür (26a)
- kāh* kaşr (36b)
- kāh* şaman (123a)
- kalem-rānende* kātib ma'nāsınadır (197a)
- kalem-zen* kātib ma'nāsınadır (19a)

kām bunda gerçi murād ma'nāsınadır (6a)

-kāf-1 'Arabī ile ba'zı maḥalde murād ve ba'zı maḥalde ṭamaḵ ma'nāsına gelür (6b)

kān ma'den (34a)

kāşāne kış evi ve muṭlakā ḥāne ma'nāsına isti'māl olunur (50a)

kebk keklik (67a)

-ṭalma (67a)

kebūter gügercin (175b)

kec egri (69b)

keşş başmaḵ (86b)

ker kāf-1 'Arabīnün fethi ile şaḡır ma'nāsınadır (44a)

kerde taṇṭana vü ṭumṭuraḵ u ḥaşmet ma'nāsınadır (74a)

keş-me-keş ki zaḥmet ü meşakḵatden 'ibāretdür (3a)

keşṭbān gemici ma'nāsınadır (17b)

kevkebe taṇṭana ve şevket (35a)

kīse-bür yankesici ma'nāsınadır. (163b)

kīş bunda mezḥeb ü 'ādet ma'nāsına olmaḵ rüşendür (65a)

-terkeş (146a)

kīşt ekin ma'nāsınadır (93a)

kīşver şehir ü memleket ma'nāsınadır (27b)

kūh-siper taḡda gezici ma'nāsınadır (74a)

kulūh kesek ma'nāsınadır (110a)

kūp urmaḵ ma'nāsınadır (93a)

kūze bardaḵ (25b)

külbe hücre ve ḥāne ma'nāsınadır (198a)

künde kāf-1 'Arabīnün ḍammesiyeldür ki bunda ḵayd u bend ma'nāsınadır. (82b)

küstāh bī-bāk ve bī-raḥm ma'nāsınadır (188b)

lāḡar arık (76b)

laḡziş tayrınmaḵ (61a)

lahlaḥa ḥoş-bū eczādan terkīb (2) olınmış bir 'ıṭrdur (81a)

lāy bunda balçık ma'nāsınadır (139a)

leked depme ve çifte (93a)

māhī egerçi balık ma'nāsınadır līkin bunda māhīden murād felekde olan hūt burcıdır (67b)

meğāk çukur ma'nāsınadır ki bundan murād kabrdür (101a)

mehār yular (180b)

merdümek dīde ki göz bebegi ma'nāsınadır andan murād kendünün ferzendidür (195b)

merg mevt (70b)

merz sınır ma'nāsına olduğı i'tibārla ma'nā böyledür, līkin *merz* otlağ ma'nāsına hem gelür ammā maħalle münāsib degüldür (175a)

meşgalenāk gavgalu ma'nāsınadır (41b)

meze lezzet ma'nāsınadır (71b)

mīhr bunda āftāb ma'nāsınadır (14b)

murğ-ābī ördek ma'nāsınadır (78a)

mühr ma'rūfdur ve mīmün kesri ile olmağ ki muħabbet ma'nāsınadır maħalle münāsib degüldür (49b)

mühre bunda boncuk ma'nāsınadır (4a)

müjde beşāret ma'nāsınadır (117a)

müje kirpik (82a)

mürde meyyit (77b)

müş bunda bölük ma'nāsınadır (24a)

müzd ücret (192a)

nāb bunda şāfī ma'nāsınadır (26a)

nā-çār lāzım ma'nāsınadır (196b)

nā-dār faķır (77a)

nā-dārī faķırlık (77a)

naħçīr şayd olınan nesne ma'nāsınadır (74a)

nāhīd zühre didikleri kevkebdür ki felek bezminün muṭribesidür (125b)

naħl hīyla ħurmā ağacı ma'nāsınadır (13b)

Naħşeb bir yerün ismidür (208a)

nāħun tırnağ (72b)

nāħa-keş deve yidici (17b)

nāmver adlu (57b)

- nārven* kara ağac ve teberhūn didikleri ağac (81a)
- nāy* bunda boğaz ma'nāsınadır (80b)
- nev-āyīn* yeniden vücūd bulmuş ma'nāsınadır (27b)
- nüvīd* bunda beşāret ma'nāsına olmaḵ rüşendür (105a)
- nevk* nūnuḡ fethi ile ve *nūk* nūnuḡ ḍammı ile uc ma'nāsınadır (16a)
- nezdīk* ḵarīb (133b)
- nigāh* hıfz ma'nāsınadır (86a)
- nigerān* nazār idici ma'nāsınadır (212a)
- nihāl* fidan ma'nāsınadır (16a)
- nihāyet-nigerān* 'āḵibet-bīnān ma'nāsınadır (201b)
- nikende* mūze bunda çizme bābuç ma'nāsınadır ki yuḵarusı (8) yokdur (61a)
- nīl* çivit ma'nāsınadır (9a)
- nīl-gūn* çivit renglü ma'nāsınadır (9a)
- nīlī* çivit renglü ma'nāsınadır (14b)
- nīm-mürde* henüz ölmemiş līkin ölmeḡe ḵarīb olmuş ma'nāsınadır (59a)
- nişāned* oturdur ma'nāsınadır līkin ma'nā rüşen olsun içün ol ma'nā ihtiyār olındı (93a)
- nişīmen* gūşe ma'nāsınadır (4a)
- nīreng* bunda hīle ma'nāsınadır (14a)
- nīze* sūḡü ma'nāsınadır (157b)
- nūş* bunda 'asel ma'nāsınadır (13b)
- pā-best* yayan (103a)
- pālūden* süzmek ma'nāsınadır (188b)
- pār* bildir (71b)
- pāşine* ökçe (61a)
- pāy* ayak ma'nāsınadır (104a)
- penāhende* ilticā idici ma'nāsınadır (111b)
- per* kanad ma'nāsınadır (129a)
- perdegiyān* mestūrān ma'nāsınadır (4a)
- perde-serāy* terennüm ü naḡme idici ma'nāsınadır (200a)
- pervīn* ülker (94a)
- pey* iz ma'nāsınadır (9b)

-pes ma'nāsınā olup ma'nā bu vechle olmak hem laṭīfdür kendü ārzū murāduñ ardınca kām u ḳadem urursın (141b)

-bunda sınıır ma'nāsınadır (48a)

peygūle bucaḳ (70b)

pey-siper pāymāl u çiyenmiş (28a)

pīç kıvrık ma'nāsınadır (4a)

pīrāste bunda budanmış ma'nāsınadır (209a)

pīrāye zīnet ma'nāsınadır (4a)

pīse alaca (202b)

pistān meme (110b)

pister döşek (113a)

pīşānī alın ma'nāsınadır (171b)

pīşe şan'at ma'nāsınadır (111b)

-egerçi şan'at ma'nāsınadır līkin 'ādet ü ḥuy ma'nāsına isti'māl olunur (157a)

pūc bozulmuş ve bükülmüş ma'nāsınadır (163b)

pūr ferzend ma'nāsınadır (63b)

peşşe sivri siñek (178a)

pūştī zahīr ü mu'tn ma'nāsınadır (112b)

rāg tağ etegi ma'nāsınadır (13b)

rahne gedik ma'nāsınadır (20b)

rahş egerçi Rüstem'ün atınuñ adıdır līkin muṭlaḳā at ma'nāsına isti'māl olunur (79a)

raht āsiyāb (72b)

rān uyluḳ ma'nāsınadır (35a)

rāst sağ ma'nāsınadır (57a)

-bunda egerçi taḥḳīḳ ma'nāsınadır, līkin rāst ki bir maḳāmuñ ismidür bu i'tibārla ḥūb vāḳi' olmuşdur (114b)

reng-rez boyacı (14b)

reng-rezīhā boyacılıklar ma'nāsınadır (14b)

resen ip (30b)

revān bunda cān ma'nāsınadır (134a)

reviṣ ‘ādet (168b)

revzen pencere (6a)

riṣte iplik (10a)

-dizi ma‘nāsınadır (20b)

rūbeh dilkü (89a)

rūstāyī köyli (207b)

rūzī bunda naṣīb ma‘nāsınadır (85a)

rūz-ı cezā kıyāmet günidür (167a)

sāht havlı ma‘nāsınadır (50b)

sān gibi ma‘nāsınadır (13b)

şayraft şarraf ma‘nāsınadır (20b)

sāz emr-i hāzırdur düz ma‘nāsına (8a)

sencīde taralmış ma‘nāsınadır (42b)

seng bunda şaķīl ma‘nāsınadır (124b)

-bunda heves ma‘nāsınadır (14b)

-bunda uc ma‘nāsınadır (84a)

ser-bār yük üzre kōduķları nesnedür (77a)

sezāvār lāyık ma‘nāsınadır (42b)

sīb alma ma‘nāsınadır (115b)

sīlī sille ma‘nāsınadır (115a)

sipehdār pādşāh ve ser-‘asker ma‘nāsınadır (52b)

siperī fi‘l-i muzāri‘-i muḥātabdur ki rūy ma‘nāsınadır (197b)

siyeh-kelīm şaķī vü bed-baht ma‘nāsınadır (63b)

sūd bunda fā‘ide ma‘nāsınadır. *Sevdā* turraya nisbet ḥūb vāķi‘ olmuşdur ve *sūd* ki ‘Arabī olmak i‘tibāri ile ki esvedūḡ cem‘idür ḡāyet ḥūb vāķi‘ olmuşdur, egerçi bu maḥalde bir ma‘nā murād olınmaķ mümkün degüldür (20a)

sūhān ege vü dörpi (61b)

sūr ki ba‘zı maḥalde düḡün ma‘nāsına gelür (91b)

sūsmār keler didikleridür (106b)

sūyeş cānib ma‘nāsınadır (10b)

sūzen igne (86a)

sühen-senc egerçi söz vezn idici ma'nāsınadır lîkin sühen-güy ma'nāsınadır (66b)

sürh-rüyî yüz aklığı ma'nāsına isti'māl olunur (86b)

şādî sürür ma'nāsınadır (135a)

şāh muraşşa' bir nesnedür ki 'avretler şadrlarına qorlar. (8a)

-budaq (208b)

şāhid Fārisīde maḥbūb u maḥbūbe ma'nāsına isti'māl olunur (135b)

şāne taraq (7a)

şeb-i tār leyl-i muzlim ma'nāsınadır (53b)

şeb-i zifāf gerdek gicesi ma'nāsınadır (113a)

şefā'at-pīşe şefā'at-şan'atlu ma'nāsına (117b)

şehrî şehirli ma'nāsınadır (207b)

şekîb şabr ma'nāsınadır (82a)

şekîbā şabūr ma'nāsınadır (95a)

şereh hırş ma'nāsınadır (62a)

şest balıq oltası ve ağı ma'nāsınadır. (125a)

şevher ki zevc ma'nāsınadır (82b)

şib iniş (156a)

şifte āşüfte ma'nāsınadır (118a)

şigerf 'azīm ma'nāsınadır (24a)

şigift 'aceb (113a)

şināver yüzgeç ma'nāsınadır (67b)

şināsāverî bilicilik (49a)

şināsāgerî bildiricilik (49a)

şîr sût (86b)

şîven figān ma'nāsınadır (128a)

şu'bede hoqqa-bāzlık ma'nāsınadır (40b)

şümār ve 'add şaymaq ma'nāsınadır (6b)

tāb bunda büklüm ma'nāsınadır (4a)

-ḥarāret ma'nāsına (123b)

tār tel ma'nāsınadır, nite ki tār-ı rişte dirler (68a)

ūrem kara ev ma'nāsınadır ki siyāh keçeden olur (26a)

ṭāsçe-i nerdden murād ol bir küçük ṭāsdur ki nerd-bāzlar zārları anuñ içine koyup atarlar (61b)

ṭašt bakır legen ma'nāsınadır ki sīn-i mühmele ile ṭast anuñ mu' arrebidür (14b)

teg bunda қа' r ma'nāsınadır (135b)

tek kāf-ı 'Arābī ile bunda zīr ma'nāsınadır, be-Türkī alt (35a)

tek ü tāz çapmağ segirtmek ma'nāsınadır (19a)

ters ḥavf ma'nāsınadır (100b)

tūde depecik (29b)

tūre kânūn (187b)

tūf Rūmda tū didikleridür (77b)

Vāsūta bir yerüñ ismidür ki kalem andan gelür (210b)

vezān esici ma'nāsınadır (92a)

yek-çend bir zamān ma'nāsınadır (194b)

yekrān egerçi kavlen at ma'nāsınadır līkin bunda murād muṭlağ atdur ki 'amel aña teṣbīh olınmışdur (48a)

zāğ kargā (175b)

zānū diz ma'nāsınadır (175b).

zebān sühen ki vāқи'dür, zebāndur ki lisān ma'nāsınadır 'ayān degüldür ki zarar ma'nāsınadır (38a)

zehāb serāb vezni üzre şızındı ma'nāsınadır (191b)

zihden murād bunda taḥsīn olmağ ziyāde rüşendür egerçi yāy kirişi ma'nāsına hem ihāmdan ḥālī degüldür (191b)

zikka tulum (77b)

zīn eyer (78b)

zīr-i zemīn yerüñ altı ma'nāsınadır. (106b)

zīrīn esfele mensüb (52a)

zīrnīh kadr ü i'tibāri yoğ şarı bir nesnedür (36b)

3.3.4. Türkçe Söz Varlığı

Metinde geçen bazı Türkçe arkaik kelimeler ve anlamları şu şekildedir:

alda-: Aldatmak.

Tā bu tab´-aldayıcı ve ´aql u albe urūr virici sarāyda (9b)

ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

Bu maal ancılayın bir ehr-yāru sāye-i devletinū devāminū du´āsi beyānındadır. (23a)

anda: Onda, orada, o hususta, o mevzuda.

okuz felek cemī´-i aterle ki andadır (9a)

aya o-: Geçmek, gitmek.

Yād eyle anı ki ırāa aya korsın ya´nī ırā köprüsinden ´ubūr u üzer eylesin ki dūza üzre onmıdur (101b)

ayırtlamak: Seçmek, ayırıp ıkarmak.

ilāl ol nesnedūr ki anula ula ve di ayırtlanur (62a)

aaa: Aaı

am ara pūr-bārlıu āiyetidūr, zīrā bir budaq mīve ile pūr olsa aaa egilūr, mīveden ´ārī olsa yukarıya alkar (163a)

balan-: Kapanmak, yumulmak.

Anu emi nādire ve un´-ı İlāhī´yi görmekten balanmı ya´nī yumulmı (83b)

ba ek-: Ulamak.

Bu meralegāhdan māha ba ekmidūr ya´nī felek amere irimidūr (15a)

ba ur-: Ortaya ıkmak, görünmek.

Ol āzret-i Yūsuf´u pīreheninden ba urmı ve cilve eylemi (57a)

bamak: Ayakkabı.

Kef bamak (86b)

bıu: Törpü.

sūhān ege vū dörpi ve erre bıu destere (61b)

bıldır: Geçen yıl.

pār bıldır (71b)

bile: Birlikte, beraber, dahi, de, ile.

bu beytün ma'nāsı mā-ba' dında vāki' olan üç beyte bile maşrūfdur (48a)

boğmak: Gerdanlık, kolye.

'ıkd' ayn-ı mühmelünün kesri ile boğmak ma'nāsına (8a)

bucağ: Köşe

peygüle bucak (70b)

buncılayın: Bunun gibi.

Buncılayın bir şikeste-hāle düşe ya'nī bir şāhib-dil bu kitāba nazar idüp bağa bir hayr du'ā eyleye. (4a)

bunda: Burada.

Mühre bunda boncuk ma'nāsınadır (4a)

burtulmak: Dertop olmak, dürülmek.

Anuñ āftāb gibi rüşen yüzi pür zede idi ya'nī ... yüzi gibi burturulmuş idi (144b)

burulmak: dönmek, bükülmek.

Hāmüş ve bī-rūh 'ūd kulağınun bir burulmasından (177b)

buyur-: Emr etmek.

Pes fermān-ı şerīfünüz ne ise buyurunuz anı dahı yerine getürelüm (69a)

bünelici: Yükselen, sıçrayan.

günbed-zen vaşf-ı terkībīdür kalğıcı ve bünelici ma'nāsınadır (18b)

çapmak: Koşuşturmak.

tek ü tāz çapmak segirtmek ma'nāsınadır

deñlü: Kadar, (bu deñlü: bu kadar)

Āşkāre di ki senün bu deñlü mağrūrluğun nedür ya'nī bu kadar bisyār gurūruña sebep nedür (102a)

degirmi: Yuvarlak.

Top gibi degirmi vü müdevver arz anuñ halkasınınuñ noqtasıdur (8) ya'nī zemīn anuñ içinde noqta gibidür

depme: Tekme.

ve depme ile anı urmaqdan pāymāl eyleyesin ya'nī anı ayağunla başup pāymāl eyleyesin (67a)

depilme: Tepilmek, sokulmak.

Ol kimse ki diridür hod dürüş ü zışt huyı sebebinden her kaçan ki istersin anı depilmege kādırsin. (183a)

depret-: Sallamak.

Kelb loqma vü nāndan ötürü çün ki kuyruğın depredür (164a)

dükeli: Hep, hepsi, bütün, cümle.

'Ālī-felek kendünün dükeli rif'ati ile. (165b)

dütre-: Titremek.

Dersin ki gınānuñ fark u serveri üzre keş urmuşdur ya'nī gınā anuñ pāymālidür ve andan düttrer (86b)

eyit-: Söylemek.

şeytāndan bu cevābı işitdi aña eyitdi dostuñ fermüde vü fermānına (73b)

eyle: Öyle.

Eyle Allāh'dur ki raḥmāndur, raḥīmdür (4b)

geyürmek: Giydirmek.

Aña nazm hil'atini geyürmiş. (42b)

göyin-: Yanmak.

Bizüm göyinmiş dāğımuza senün merhemün gerekdür (118a)

havlı: Avlu

-sāht havlı ma'nāsınadır (50b)

ıraq: Uzak.

Serāb ziyāde ıssı günlerde ıraqdan āb gibi görünür bir hāletdür (15a)

ırlayıcı: Çalgıcı.

rāmişger muṭrib ya‘nī çalgıcı ve ırlayıcı (124a)

ıssı: Sıcak.

Berd şovuk, *dey* kış, *harr* ıssı, *temmūz* ma‘rūfdur (48a)

ilin-: Takılmak, takılıp kalmak. İlişmek, dokunmak, temas etmek.

ol bāğda pāye üzre ilenmiş aşmalar ‘ālī güherler gibi pür-māye idi (208a)

ķaba ķulak: Şem‘î aşağıdaki örnekte “ķaba ķulak”a testi anlamı vermiştir.

Ķarābe kilindir ve ķaba ķulak didikleri destidür ve bunda murād evveldür. (186a)

ķaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vakta ki, nasıl, ne suretle, ne vakit.

Ol ābuñ āb-hūrı ķaçan pāk olur ya‘nī olmaz (79b)

ķaçana: Ne zamana.

‘aceb ķaçana dek ṭop gibi bī-ser ü pā (90b)

ķak-: Çalmak, vurmak, itmek.

Anı ihlāş ķapusını ķakıcı eyle ya‘nī anı ihlāşa ṭālib eyle (150a)

ķalgıcı: Sıçrayıcı, hoplayıcı.

günbed-zen vaşf-ı terkībīdür ķalgıcı ve bünjelici ma‘nāsınadır (18b)

ķalgıtmaķ: Sıçratmak, hoplatmak.

Ol ablaķ atı ķalgıtmaķ ve oynatmaķ ile māh u āftāb üzre ğubār saçmaķ nite ki rüşendür ki bir çapūk süvār ser-keş ḥarūn bir ata süvār olup oynaduķda anuñ ayağından be-her ḥāl ğubār zāhir olup hevāya çıkar (81b)

ķanda: Nerede, nereye?

‘Aşķ her ķanda ki ola iksīr idicidür (119a)

ķanğı: Hangi.

Ol bādeden ic ki anuñ peymūdesidür ya‘nī ekl ü şürb ki insāna lāzımdur, meşrūbātadan ķanğısı ki ḥelāldür anı nūş eyle me‘kūlātadan ķanğısı ki ḥelāldür anı ekl eyle, līkin muḥarremātdan i‘rāz eyle (91a)

katı: Pek, çok.

Cāmī ki ziyāde ve muhkem ūrike-ḥāl ü katı perīŝan-bāldır (4a)

keler: Bir çeŝit kertenkele, yılan ebesi.

Sūsmār keler didikleridür (106b)

kesek: Saban veya belin çıkardığı iri toprak parçası.

kulūḥ kesek ma‘nāsınadır (110a)

karıŝ murıŝ: Karmakarıŝık.

Ḥelāl ne ve ḥarām ne karıŝ murıŝ yemiş ya‘nī ḥelāl ü ḥarām dimeyüp her ne olur ise yer (124a)

kızılca: Allık, kızılılık.

gül-güne kızılca ki ‘avretler yüzlerine sürerler ve gül-reng ma‘nāsına gelür (125b)

kilindir: Küçük testi, emzikli su kabı

Ḳarābe kilindir ve ḳaba ḳulaḳ didikleri destidür ve bunda murād evveldür. (186a)

koymak: Bırakmak, salmak.

Kendülerine gönül bağlamışları ve mā-sivāya meyl ü raĝbet eylemişleri koymacı ve ḳurb-i viŝālinden bī-naŝīb idicidür (12b)

köcek: Deve çanı.

Ceres deve köcegidür (179b)

kuçuŝ-: Kucaklaŝmak.

Dicle’nün içinde her ikisi biri biri ile hem-āĝūŝ oldılar ya‘nī kuçuŝdılar (126b)

kuḳaḳ aḳ-: Dinlemek, duymak.

Rüz u şeb çeşm koymacı ve kuḳaḳ aḳıcı ya‘nī bu ‘ālemde egerçi rüz u şeb nazar idici ve aḥvāli istimā‘ idicisin (43b)

nice: Nasıl.

Bir k̄a‘ide ile gelürler ve giderler ya‘nī tā evvelden nice halk olındılar ise bu kadar bī-pāyān zamān murād eylemiş iken birisine zerre kadar mütebeddil ü tağayyür gelmemişdür (52a)

özge: Başka, gayrı.

Kişi tevbesini kendüsinden görmek bir özge günāhdur (75b)

şaçu: Şenliklerde saçılan para.

Her birinüñ kef ü desti üzre nürdan bir nişār var, nişār şaçu içün olan nesnedür.

şancış: Batmak, dürtelemek.

heliş şancış (46a)

segirt-: Koşuşturmak.

tek ü t̄az çapmak segirtmek ma‘nāsınadır

sencileyin: Senin gibi.

Sencileyin bir has u denīye giriftār u hıdmetkār eylemedi. (140b)

şıgmaqlık: Yeri olmak.

Ortamuzda kimseye şıgmaqlık yokdur (198b)

şın-: Kırılmak.

Nā-gāh deryā bir bir mevc urdı ve keştī şındı ve pāre pāre oldı. (99a)

şuvar-: Su vermek.

āb-yārī şuvarmak (209b)

şuvartıcı: Su veren.

āb-yār şuvartıcı (209b)

sünü: Mızrak, süngü.

Nīze sünü ma‘nāsınadır (157b)

şol: Şu, o.

Şol edānī vü sefeleler ki dünyā manşıbı ile ‘ālī-қadr olmuşlardır (182a)

taralmış: Ölçülmüş, tartılmış, değerli.

Ey sözi ki gevher gibi vezn eylemiş ya'nī mevzūn eylemiş [*sencīde taralmış* ma'nāsınadır]

taşra: Dışarı.

İcād u ibdā' nihān-hānesinde *taşra* ne artuḡ ne eksik geldi ya'nī anuḡ her nev'ī ḡikmet-i sübhānī muḡtezāsı ḡasebince zuhūr buldı, bir vechle ki ne zerre kadar kem ve ne füzūn oldı (52b)

ıayrınmak: Kaymak, sürçmek.

laḡziş ıayrınmak (61a)

tobra: Torba.

Sen aḡa i'timād idüp kendüñi nīk-sīret ü şālih zann eyleme belki başuñı *tobrañuḡ* altına ilet ya'nī nazār idüp gör ki o ḡāletler sende var mıdır (164a)

ıuḡulḡa: Çelik başlık, miḡfer.

ḡod ıuḡulḡa ma'nāsınadır (86b)

tutuḡ: Perde, peçe, yaşmak, duvak.

tutuḡ perde vü cibinlik (106b)

uca: Oturacak yeri, kıç.

Sürīn *uca* didükleridür ki 'Arab kefel dir (97a)

uyluḡ: Kalçadan dize kadar olan bacak kısmı.

rān *uyluḡ* ma'nāsınadır (35a)

yaldıra-: Parlamak.

Aḡl üzre ma'rifetu'llāhuñ pertevi *yaldıradı* ya'nī ol beyt sebebi ile rūḡ sırr-ı tevḡidden behrever oldı ve 'aḡl 'irfān-ı sübhānī pertevine vuşul buldı (42a)

yarlıḡa-: Baḡışlamak.

Ey ḡaffāru'z-zünüb senüñ 'ādetüñ ḡünāḡ kārıaruñ ḡünāḡını *yarlıḡamakdur* (75a)

yeg: Daha iyi, üstün, efdal, kuvvetli, yeḡin.

Yeg ki Hudā-yı “‘*azze ve celle*” den ötüri kendünle huşūmet eyleyesin ya ‘nī kendü ‘aybuña nazar idüp kendünî ıslāh eyle. (143a)

yidici: Çeken, yedeğinde götüren.

ķā’ id yedici ma ‘nāsınadur (48b)

yular: Bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmaına bağlanan ip.

zimām yular ma ‘nāsınadur (122b)

3.3.5. Atasözleri, Deyimler ve İkilemeler

Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr’ın tercüme ağırlıklı bir eser olması, şerhteki birçok unsuru etkilemiştir. Şârih, eserin aslına sâdik kalarak birebir tercüme yaptığı için çoğu zaman metnin anlam dairesinin dışına çıkmamıştır. Bu nedenle de, günlük dilde kullanımı olan atasözü, deyim ya da ikilemeler gibi önemli söz varlıklarına eserinde yeterince yer vermemiştir.

Atasözü

Hacimli bir eser olan *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*’da sadece bir atasözüne rastlanmıştır. Günümüzde “söz gümüşse sükut altındır” şeklinde kullanılan atasözünü Şem’î, aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

Meşhûrdur ki söylemek fıddâ ve sükût zeheb meşâbesindedür ya ‘nī sükût evlâdur (36b) “susmak bazen konuşmaktan daha iyi sonuç verir”

Deyim

Tarihî metinlerde en sık karşılaşılan söz varlıklarından biri deyimlerdir. Kısa ve özlü bir anlatımları olduğu için manzum ya da mensur birçok eserde deyimlere yer verilmiştir. *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*’da diğer söz varlıkları gibi deyimler de sık kullanılmamıştır. Eserde geçen deyimler, aşağıdaki gibidir.

Cigeri yan- (13a) “Çok acı ve sıkıntı çekmek, büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.”

Parmağ ıştır- (14b) “Büyük şaşkınlık duymak”

yele vir- (17b) “savurmak, boşuna harcamak”

- kan ye-** (26b) “Çok eziyet çekmek”
- zahmet ü meşakkat çek-** (31b) “Güçlkle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak”
- kılı yar-** (32a) “Titiz ve ayrıntılı bir biçimde incelemek, önemle üstünde durmak”
- kulağı küpesi ol-** (42b) “Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak”
- kan ağla-** (42b) “Çok üzüntü duymak”
- yüzünü çevir-** (63b) “Ona karşı gösterdiği ilgiyi kesmek”
- rızâ göster-** (63b) “razı olmak, onamak, uygun bulmak”
- diş şık-** (94b) “Darlığa, sıkıntıya dayanmak, katlanmak”
- alnı buruş-** (95b) “Yüzüne öfke ve hoşnutsuzluk gösteren bir biçim vermek”
- dil uzad-** (114a) “bir kimse veya bir şey için kötü söylemek”
- yüzünü buruşdur-** (114a) “yüzüne öfke ve hoşnutsuzluk gösteren bir biçim vermek”
- ğam yemez** (116) “ tasa etmemek, kaygılanmamak, üzülmemek”
- ser-nigün ol-** (147b) “tersine çevrilmek”
- ecel tîrini ye-** (201b) “ölümü veya yok olması kaçınılmaz duruma gelmek”
- söz tut-** (203b) “söz dinlemek”

İkileme

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'da 7'si Türkçe, 3'ü Arapça, 3'ü de Farsça kelimelerle kurulmuş olan toplam 13 ikileme tespit edilmiştir. Türkçe kelimelerden oluşan ikilemelerin 6'sı aynı sözcüğün tekrarıyla; 1'i de “m” sesinin ikinci sözcüğün başa getirilmesiyle oluşturulmuştur. Arapça ve Farsça kelimelerden oluşanlar ise aynı sözcüğün tekrarıyla yapılmıştır. Eserdeki ikilemeler, yukarıda belirtilen sayılara göre Türkçe, Arapça ve Farsça olarak aşağıda listelenmiştir.

- niçe niçe** fikrler olındı (201b)
- sizüñ cismünjizi **delik delik** eylerüm (157b)
- başuñı secdeye **tiz tiz** iledürsin (149b)
- deryānuñ yüzünü **kabar kabar** eyler (155b)

kat kat ma' nāsına olup (98a)

kırış muruş olmuş (144b)

süri süri der ü deşt otlayıcıdur (138b)

cevāhirden **kıt'a kıt'a** biri birine peyvend ü ittışāl virürsin (201a)

'ayān u beyān eylemek (153a)

kağem kağem yürürsin (97a)

pāre pāre idüp (14a)

hırmeni **cev cev** oldı (158b)

Zemīn **hışt hışt** üzre ma' mürdur (185a)

3.4. Dil ve İmlâ Özellikleri

3.4.1. Dil Özellikleri

Klâsik Osmanlı Türkçesi⁵¹⁹ döneminde yazılan *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, bu dönemin dil özelliklerini taşımaktadır. *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da görülen morfolojik özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. İyelik eklerinde bugünkü şekillerden farklı olarak aradaki vokal 1. ve 2. şahıslarda yuvarlak, 3. şahısta düzdür.

şarāb-uñ, güftār-um, göz-i

2. Belirtili isim tamlamalarında genellikle genitif ve akuzatif eklerini kullanan Şem'î, bazı örneklerde genitif, bazılarında da akuzatif ekini kullanmamıştır.

zamānuñ şūfisi, himmet yüzini, hıđmetinüñ kemerin

3. “Şahıs ve işaret zamirlerinden sonra gibi, tek, için, ile v.s. edatları getirildiği zaman, bu zamirlerin genitif halleri kullanılır. Fakat bugün bu sadece teklik şekiller için bahis konusudur, zamirlerin çoğunluğunda genitif eki kullanılmaksızın edatlar getirilir.”⁵²⁰ Eski

⁵¹⁹ Türkiye Türkçesinin devirleri hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, Önsöz.

⁵²⁰ Faruk K. Timurtaş, *Şeryhî ve Husrev ü Şîrin'i İnceleme-Metin*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980, s. 194.

Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılan bu ek, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da günümüzdeki şekliyle geçmektedir.

Seferden benüm rızkımuñ vâsıtası idi ya'nî benüm ma'külâtum ğayrı yerden anlarla gelürdi (179b)

4. Metinde dönüşlülük zamiri olarak daima *kendü* kelimesi kullanılmıştır.

5. Sıfatlarda karşılaştırma, bugün kullanılmayan *-rak, -rek* ile yapılmıştır. Şem'î, bu eki Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dilden kelimelerde de kullanmıştır.

eyürek, memlûrek, h'ârrek

6. 3. Şahıs zamirinin, *ol, anuñ, anı, aña, anda, andan, anlar* şeklinde kullanımları vardır.

7. Bağlama edatları olarak Türkçe yerine yabancı asıllı *lık, lîkin, velîkin* kelimeleri kullanılmıştır.

Lîk ol gencde rencden ğayrı görmedi, zîrâ ol 'ulûm anuñ murâdunuñ huşûline vesîle olmadı (32a)

Hulâşa-i kelâm budur ki egerçi çeşm ü güşuñ vardur ve umûr-ı dünyeviyyeyi müşâhede idüp zâhirî ahvâli istimâ' eylesin lîkin 'akîbet-bîn çeşmüñ ve pend ü naşîhat istimâ' eyles güşuñ yokdur (43b)

Velîkin her nefesde andan bisyâr işler gelür, zîrâ emr ü fermân u hüküm ü hükümet dehândan zuhûr bulur (96a)

8. Benzetme bildiren edatlardan Türkçe olan *gibi*'nin yanı sıra Farsça olan *veş* de kullanılmıştır.

Senüñ pâyuñ gibi bir şâhib-ka-dem yokdur (97a)

Deryâveş bî-girân ma'nâ çünki mevc fikr idici ola ya'nî çünki ma'nâ deryâ-mişâl mevc urup cüş eyleye (25a)

9. *bile* kelimesi metinde beraberlik bildiren edat görevinde kullanılmıştır.

Ol tabîblerüñ ikisi bile dânâ vü 'âkil ü kerîm ü laţîf idi (18a)

10. Şem'î, aşağıdaki örnekte görüleceği üzere bugün sadece iki heceli ve taklidî kelimelerde fiil yapan *-da, -de* ekini metinde başka isimleri de fiil yapmak için kullanmıştır. Al-da- (aldatmak)

Tā bu tab' aldayıcı ve 'aql u albe urur virici sarāyda (9b)

11. Trkede yabancı asıllı kelimeler *it-*, *eyle*, *kul-*, *ol-* yardımcı fiilleriyle fiil haline getirilebilmektedir. Şem ', bu eklerin haricinde *tut-*, *bul-*, *ur-* fiillerini de yabancı kelimelerle yardımcı fiil olarak kullanmıştır.

Ve mu'ānidler elinden nigāh tut (4b)

murād besmeleye meŐul olan kimse skn- rhānye vusl bulup (7a)

Pes kimdr ki Őkr  Őenādan dem urmaa ādir ola (8b)

12. Şem ', eserde *de*, *da* balalarına yer vermekle birlikte bazı yerlerde *hem* kelimesini de bu grevde kullanmıştır.

'Avretler Őaını yz ra'nā ra'nālıla tezyn eyledikleri gibi sen hem 'avretler gibi Őaalun aramadan yz ra'nālıla tezyn eylersin (61b)

3.4.2. İmlā Özellikleri

Şerh-i Subhat'l-Ebrār'ın eviriyazısında iki ayrı nshadan yararlanılmıştır. Bu iki nsha, imlā hususiyetleri bakımından byk oranda ortaklık taşımaktadır. AŐaıda sıralanan imlā özellikleri her iki nshada ortak olan unsurlardır. Nshalar arasındaki en byk fark, H'de gerundium eki olan -p, -p, -up, -p'n "" harfiyle () yazılmasıdır. Trke bir kelime olmakla birlikte tarih metinlerde "b" harfiyle yazılan "barmak" kelimesi, F'de "" Şeklinde "" ile yazılmıştır.

Nhaların ikisinde de "kādir" ve "lkin" kelimelerinin yazımları tutarlı deildir. Bu kelimeler, "", "", "", "" Şekillerinde yazılmıştır. Benzer bir durum hemzenin yazımında da sz konusudur. Nshalarda hemzenin yazımında tam bir tutarsızlık vardır; hemzeli kelimelerin bazılarında hemze işareti yazılmış, bazılarında ise yazılmamıŐtır. H nshasında "tesbih" kelimesi "" Şeklinde "" ile yazılmıştır.

Farsa asıllı kimi kelimelerde tarih dnem sesi olarak bulunan 'peltek z', sonradan yerini d'ye bırakmış ve özellikle 14. ve 15. yzyıl Trkesinde *zel* ile yazılmıştır.⁵²¹ Şerh-i Subhat'l-Ebrār'ın nshalarında "kāid" ve "mmd" kelimeleri "", "", "", ""

⁵²¹ Mertol Tulum, *Tarih Metin alıŐmalarında Usul Menākıbu'l-Kudsıyye zerinde Bir Deneme*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 96.

şekillerinde *peltek* z ile de yazılmıştır. “kâgıd” kelimesi, geçtiği yerlerin çoğunda *zel* ile yazılmıştır.

3.4.2.1. Yapım Ekleri

3.4.2.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

-lık, -lik: Bu ekin yazımında “لق” ve “لك” olmak üzere iki şeklin kullanıldığı görülür. Osmanlı Türkçesi metinlerinde dil uyumuna uyma noktasında tutarsızlıklar gösteren bu ek, incelenen metinde de benzer özelliğini korumuştur. Ekin yazımında bazı kelimelerde kalınlık-incelik uyumu yoktur. Bu örnekler arasında yer alan “şūfī” kelimesine “لق” ekinin getirilmesi bu kelimenin o dönemlerde “şofi” şeklinde telaffuz edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

tenglikdür (14a) تنك لكر keştibānlıktan 17b-4 كشتیبانلقدن

aħmaklık (37a) احمق لق şūfliktan (59b) صوفى لقدن

-lı, -li: Bu ekin yazımında genellikle “لى” şekli kullanılmasına rağmen bazı örneklerde “لو” şeklinin de kullanıldığı görülür.

şehirli لی شهر (F-285a) ümīdlü امیدلو (F-288b)

-cı, -ci: Bu ekin yazımında nüshalarda farklı şekillerin olduğuna rastlanmamıştır.

açıcı اچجى (F-291b)

-nci: Ekin metindeki imlası “نجى” şeklindedir.

birinci برنجى (F-112a) üçüncü اوچنجى (F-126b)

-cağız: Nüshalarda ekin ince şekli olan “-ceğiz” halinin kullanıldığı kelime yoktur, kalın ünlülü kelimelerde ise “جغز” şekli kullanılmıştır.

taşcağızى طاسجغزى (F-85b)

-cik, -cık: Ekin kullanımında kalınlık/incelik uyumuna dikkat edilmiştir. İnce ünlülerde “جك” şekli, kalın ünlülerde ise “جق” şekli kullanılmıştır.

beytcik بيت جك (F-280a) kabarcık قبرجق (F-199b)

-rak, -rek: Nüshalarda ek sadece “رك” şeklindedir.

rüşenrek روشن رك (F-1b)

‘acebrek عجب رك (F-24b)

3.4.2.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-la, -le: Ek vokalsiz olarak “ل” şeklinde yazılmıştır.

Başladuñ بشلداك (F-153a)

bağışladı باغشلاى (F-162a)

-al, -el: Ekin imlası “ل” şeklindedir.

Eksilürse اكسلورسه (F-275a)

-l: Ekin imlası “ل” şeklindedir.

Dirildi ديرلدى (F-44a)

-len: Ekin imlası “لن” şeklindedir.

şu‘lelendirdi شعله لندردى (F-23a)

bitlenürken بتلنوركن (F-64b)

3.4.2.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

Bu gruba dahil olan eklerin birçoğu vokalsiz olarak kullanılmıştır.

-n: Ekin imlası vokalsiz olarak “ن” şeklindedir.

Bilinmesi بلنمىسى (F-43b)

alınmışdur الينمىشدر (F-110b)

-ş: Bu ek çoğunlukla vokalsiz olarak kullanılmasına rağmen “وش” gibi vokalli hali de nüshada yer almıştır.

irişdi ايرىشدى (F-24a)

kucuşdılar قوجوشدىلار (F-174b)

-r: Bu ekin imlası “ر” şeklinde vokalli, bazen de “ر” şeklinde vokalsizdir.

düşürmek دوشورمك (F-286b)

koparmak قوپرمق (F-286b)

-dur, -dür: Ekin imlası vokalsiz olarak “در” şeklindedir.

döndüreler دوندره لر (F-4b)

öldürürdi اولدرردى (F-65b)

-t: Bu ekin imlası bazen “ت” şeklinde vokalli, bazen de “ت” şeklinde vokalsizdir.

uzatma اوزاتمه (F-221a)

uyutmayıcı اويونتمىيىجى (H-68b)

-ma, -me: Bu ek nüshalarda sadece bir örnekte bulunmaktadır ve onda da H'de vokalsiz “م”, F'de ise vokalli “مه” olarak yazılmıştır.

gelmemüze كلمه موزه (F-128b)

-l: Bu ekin imlası “ل” şeklinde vokalsiz, bazen de “یل” şeklinde vokallidir.

görülmesi كورلمسى (F-43b)

yazılır يازيلور (F-48a)

3.4.2.1.4. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ıcı, -ici: Bu ekin imlası “یجی” şeklindedir.

gidici كديجى (F-265b)

çalıcı چاليجى (F-245b)

-ik: Ek vokalsiz olarak kullanılmakla beraber kalınlık/incelik durumuna göre “ك” ve “ق” şeklinde değişiklik göstermektedir.

kesik كسك (F-152b)

açık اچق (F-112b)

-ma, -me: Bu ekin imlası “م” şeklinde vokalsiz, bazen de “مه” şeklinde vokallidir.

gitmesi كتمسى (F-265b)

eylemesine ايلمسنه (F-280a)

aşmalar اصمه لر (F-286a)

-mak, -mek: Osmanlı Türkçesi içerisinde genel olarak dil uyumuna bağlı kalan bu ek, bu nüshalarda da bu özelliğini korumuş ve kalın tabanlara geldiğinde “مق”, kendisinden sonra ünlü geldiğinde “مع”, ince tabanlara geldiğinde ise “مك” şeklinde yazılmıştır.

kuculmağa قوجلمغه (F-285b)

eylemek ايلمك (F-287b)

olınmak اولنمق (F-288b)

3.4.2.1.5. Sıfat Fiil Ekleri

-an, en: Bu ek hem vokalli hem de vokalsiz olarak yazılmıştır.

olan اولان (F-54a)

olanlardan اولان لردن (F-208a)

gören كورن (F-224a)

-muş, -miş, -muş, -mü: Bu ek düzlük/yuvarlaklık, kalınlık/incelik durumlarına göre herhangi bir vokal almamış ve daima vokalsiz olarak “مش” şeklinde yazılmıştır.

düşmüş دشمنش (F-228a) olmamış اولممش (F-240a)

bulmuş بولمش (F-84b)

-dik, -duk: Bu ek dil uyumuna göre “دك” ve “دق” şekillerinde yazılmıştır.

koğdukları قودقلىرى (F-107b) eyledikleri ايلدىكلىرى (F-117b)

-maz, -mez: Bu ekin imlası çoğunlukla vokalsiz olmasına rağmen bazı kelimelerde vokalli olarak da kullanılmıştır.

yaramazlara يرامازره (F-232a) eylemez ايلمز (F-232b)

-acak, -ecek: Bu ekin imlası dil uyumuna göre “جك” ve “جق” şekillerinde yazılmıştır.

gelecek كلجك (F-99b) idecek ايده جك (F-110b)

olunacak اولنجق (F-280a)

3.4.2.1.6. Zarf Fiil Ekleri

-up, -üp: Osmanlı Türkçesinde “b” ile yazılıp “p” okunan bu ek, yukarıda da belirtildiği gibi **H** nüshasında “p” ile yazılmıştır. Ek çoğunlukla vokallidir.

idüp ادوب (F-145b) olup اولوب (F-2a)

-madan, -meden: Bu ek vokalsiz olarak kullanılmıştır.

durmadan درم دن (F-122a)

-arak, -erek: Bu ek dil uyumuna göre “رك” ve “رق” şekillerinde yazılmıştır.

iderek ايده رك (F-162a) urarak اوررق (H-166b)

-inca, -ince: Bu ekin imlası “نجه” şeklindedir.

gelince كلنجه (F-20a) olunca اولنجه (F-153a)

-eli: Nüshada tek örneği bulunan ekin imlası “الى” şeklindedir.

bulalı بولالى (F-78b)

-ken: Bu ekin imlası “كن” şeklindedir.

iken ايكن (F-10a) yürürken يوررکن (F-224a)

3.4.2.2. Çekim Ekleri

3.4.2.2.1. Hal Ekleri

Yükleme Hali: Bu hal “ى” ve “ه” şeklinde iki değişik şekilde gösterilmiştir.

dendānuḡı دندانكى (F-85a) giydügi كىدىگى (F-54a)

kimse' i كىمسە' ى

Yönelme Hali: Yönelme hali “ه” eki ile gösterilmiştir.

cānibe جانبه (F-145a)

Bulunma Hali: Bu ek daima “ه” şeklinde yazılmıştır.

vaḡtde وقت ده (F-145a) bahārda بهارده (F-13b)

Ayrılma Hali: Bulunma halinde olduğu gibi bu ekin de yazımı sabittir ve “ن” şeklinde yazılmıştır.

çāhdan چاه دن (F-85a)

İlgi Hali: Bu ek iki değişik şekilde yazılmıştır.

bunuḡ بونىگ (F-85a) bizüm بيزوم (F-20a)

Vasıta Hali: Bu ek “ایله” şeklinde eklendiği kelimedenden ayrı ya da “له” şeklinde kelimeye bitişik yazılmıştır.

pesendīde ile پسندیده ایله (F-2b) biri biri ile برى برى ایله (F-4a)

vechle وجهله (F-1b)

3.4.2.2.2. İyelik Ekleri

I. Tekil Şahıs: Bu ek vokalsiz olarak yazılmıştır.

güftārum گفتارم (F-4a) kelāmum كلامم (F-33a)

II. Tekil Şahıs

şarābuḡ شرابىگ (F-33b) murāduḡ مرادىگ (F-33b)

III. Tekil Şahıs

ḡalīfesi خلفه سى (F-14a) ḡāki خاكى (F-33b)

I. Çokluk Şahıs: Bu ekin imlası çoğunlukla vokalsiz yazılmasına karşın birkaç kelimedede “موز” şeklinde vokalli olarak da yazılmıştır.

nemāmuz ناموز (F-41a)

gönlimüz کولموز (F-45b)

II. Çokluk Şahıs: Bu ekin imlası vokalli olarak “کوز” şeklindedir.

tenünjüz تنکوز (F-218a)

huzūruñuz حضورکوز (F-216b)

3.4.2.2.3. Bildirme Ekleri

I. Tekil Şahıs: Bu metinde ek “ام”, “ایم”, “یم” şeklinde üç değişik şekilde yazılmıştır. I. tekil şahıs ekinin yazımında tutarsızlık vardır. Bazen aynı cümle içerisinde bile iki farklı yazımın olduğu görülür. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan eserlerde görülen “ام” ve “ایم” eklerine⁵²² incelediğimiz metinde sık sık yer verilmiştir.

şahibi em صاحبی ام (F-107a)

peri im پری ایم (F-144a)

yazayım یازه ایم

II. Tekil Şahıs

zerdüştsin زردشت سن (F-198b)

qādirsin قادر سن (F-199a)

III. Tekil Şahıs

hikāyetidür حکایتی در (F-199b)

I. Çokluk Şahıs: Bu ekin nüshada “ایز” ve “ز” şeklinde iki farklı yazımı vardır.

keştıyız کشتی ایز (F-218a)

‘atşānıyız عطشانى ایز (F-218a)

meşgūlüz مشغولز (F-49b)

III. Çokluk Şahıs

şāhidlerdür شاهدلردر (F-13a)

3.4.2.2.4. Zaman Ekleri

3.4.2.2.4.1. Geniş Zaman

I. Tekil Şahıs

⁵²² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basımevi, İstanbul 2004, s. 283-285.

eylerüm ايلرم (F-125a)

derüm درم (F-144b)

II. Tekil Şahıs

eylersin ايلرسن (F-57a)

dirsün درسك (F-140b)

III. Tekil Şahıs: Bu ek vokalli ve vokalsiz olmak üzere iki şekilde de nüshada yer almıştır.

olur اولور (F-149b)

virür ويرر (F-84a)

olmaz اولماز (F-85b)

I. Çokluk Şahıs

eylerüz ايلرز (F-163a)

isterüz استرز (F-229b)

II. Çokluk Şahıs

dirsiz درسز (F-102b)

olursunuz اولورسكوز (F-58b)

III. Çokluk Şahıs

bağlarlar باغلرلر (F-46b)

qorlar قورلر (F-105b)

3.4.2.2.4.2. Görülen Geçmiş Zaman**I. Tekil Şahıs**

dimedüm ديمدم (F-150a)

gördüm كوردم (F-184a)

II. Tekil Şahıs

açduñ اچدك (F-194a)

düşdüñ دوشدك (F-228a)

III. Tekil Şahıs

oldı اولدى (F-149a)

I. Çokluk Şahıs: Bu ekin yazımında çoğu yerde dil uyumuna dikkat edilmekle birlikte bazı kelimelerde kalınlık durumuna dikkat edilmeyip “ك” eki kullanılmıştır.

pişürdük پشردك (F-269a)

olduq اولدق (F-75a)

kurtulduk قورتلدك (F-116a)

III. Çokluk Şahıs

eylediler ايلديلر (F-82a)

olmadılar اولمديلر (F-126a)

3.4.2.2.4.3. Anlatılan Geçmiş Zaman

I. Tekil Şahıs

gelmişem كلمشم (F-233b)

öğrenmişem اوكرنمشم (F-233b)

II. Tekil Şahıs

eylemişsin االمش سن (F-83b)

kalmışsın قالمشسن (F-263a)

III. Tekil Şahıs

olmuş اولمش (F-57a)

I. Çokluk Şahıs

bağlanmışız بغلنمشر (F-41a)

II. Çokluk Şahıs

yemişsüz يمش سز (F-157b)

III. Çokluk Şahıs

eylemişler ايلمشر (F-127a)

gelmişler كلمشر (F-245a)

3.4.2.2.4.4. Gelecek Zaman: Nüshada gelecek zaman eki olarak yalnızca birkaç kelimedede “-isar/-iser” ekleri kullanılmış, “-acak/-ecek” eklerine yer verilmemiştir.

II. Tekil Şahıs

olırsarsın اوليسرسن (F-261b)

III. Tekil Şahıs

olırsardur اوليسردر (F-14b)

3.4.2.2.5. Emir Kipi

II. Tekil Şahıs

gitme كتمه (F-227b)

III. Tekil Şahıs: Bu ekin imlası “سون” şeklinde vokallidir.

olmasun اولمسون (F-254b)

olsun اولسون (F-262b)

I. Çokluk Şahıs

idelüm ایده لم (F-207a)

uralum اوره لم (F-207a)

II. Çokluk Şahıs

eylenüz ایله کوز (F-261b)

oturuñuz اوتوریکوز (F-261b)

3.4.2.2.6. İstek Kipi

I. Tekil Şahıs

gidem کدم (F-125a)

eyleyem ایلیم (F-125a)

II. Tekil Şahıs

urasın اوراسن (F-57a)

virmeysin ویرمییه سن (F-45b)

III. Tekil Şahıs

ola اوله (F-57a)

I. Çokluk Şahıs: Bazı kelimelerde bu ekin birinci çokluk şahsında Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan çokluk eki kullanılmıştır.

bulavüz بولاوز (F-151a)

olalum اولالم (F-53a)

II. Çokluk Şahıs

almayasuz آلمیه سز (F-217b)

III. Çokluk Şahıs

koyalar قویالر (F-228a)

kıralar قیره لر (F-250a)

3.4.2.2.7. Şart Kipi

II. Tekil Şahıs

eyler iseñ ایسکایلر (F-83a)

olmaduñsa اولمدکسه (F-57a)

III. Tekil Şahıs

olursa اولورسه (F-63b)

var ise وار ایسه (F-79b)

I. Çokluk Şahıs

degül isek دکل ایسک (F-175a)

III. Çokluk Şahıs

olsalar اولسه لر (F-86a)

3.4.3. Üslup Özellikleri

Klasik Türk edebiyatında söz, nazım ve nesir olmak üzere iki biçimde işlenmiştir. Her ne kadar klasik edebiyatta nazımın nesirden daha üstün olduğu yönünde bir kanaat varsa da bu algı, mensur eserler üzerinde yapılan çalışmalarla birlikte kaybolmaya başlamıştır. Çünkü kemiyet ve keyfiyet bakımından bu iki biçim arasında bir fark olmadığı ortaya konmuştur. Hatta nesrin, tıpkı nazım gibi devletteki ilerlemeye paralel bir gelişme gösterdiği anlaşılmıştır.⁵²³

Osmanlı Devleti'nin birçok alanda zirveye çıktığı dönem 16. asırdır. Bu dönemde birkaç asırdır ivme kazanan edebî faaliyetler daha da hızlanmış; birçok türün en başarılı örnekleri ortaya konmuştur. Nazımda başta mesnevî ve divanlar olmak üzere ciddi bir gelişim olmuş ve bu biçim klasik şekline ulaşmıştır. Nesirde ise tarihler, biyografiler, şair tezkireleri, münşeat mecmuaları, tasavvufî eserler ve şerhler gibi birçok konuda önemli şahsiyetler yetişmiş ve bu alanda da önemli bir ilerleme sağlanmıştır.

Osmanlı nesrini sade, süslü ve orta olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür.⁵²⁴ Bedî üslupla yazılan Sinan Paşa'nın *Tazarrunâme*'si ile estetik anlamda zirveye çıkan Osmanlı nesri, Hasan Çelebi, Veysî ve Nergisî ile birlikte ağır ve sanatlı bir söyleyişe ulaşmıştır. Bu eserlerde bilgi vermeden ziyade estetik kaygının ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Sade nesir içerisinde değerlendirilebilecek olan şerhlerde ise durum çok daha farklıdır. Bu eserlerde sanat yapma endişesinden ziyade okura bilgi vermek amaçlanmıştır. Bunun sonucunda, asıl amacı bilgi vermek olan şârihler, sanatlı bir söyleyişten uzak durarak anlaşılır bir dil kullanmışlardır. Dil bilgisi ve belâgata dair bazı terim ve tabirlerin haricinde bu eserlerde çok fazla yabancı kelimeye yer verilmemiştir. Temelde bir çeviri faaliyetini de barındırıyor olmaları, şerhlerde, Arapça ve Farsça tamlamaların oranının diğer mensur eserlere nazaran daha az olmasını sağlamıştır. Çünkü yabancı bir dilden çeviri yapılırken mümkün mertebe Türkçe ağırlıklı bir dil kullanmaya özen gösterilmiştir.

⁵²³ Mustafa İsen, "Estetik Nesir", *Türk Edebiyatı Tarihi*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Cilt: 2, 2. Baskı, Ankara 2007, s. 81.

⁵²⁴ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. V-XII.

Yukarıda şerhlerin üslubuyla ilgili değerlendirmelerimizi hemen hemen bütün şârihler için genellemek mümkündür. Çünkü amacı ve hedef kitlesi aynı olan şârihlerin ister istemez üslupları da birbirine yakın olmuştur. Ancak bu ifadelerden bütün şerhlerde aynı üslubun kullandığı gibi durumun anlaşılması gerekir. Çünkü her şârih belirli bir şablona uymuş olsa da eserlerine kendilerinden de bir şeyler katmıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr* bir şerh metni olduğu için şerhler hakkındaki tespitlerin bu eser için de büyük oranda geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Şem'î de gelenekte olduğu gibi kıymetli eserleri şerh ederek insanların onlardan yararlanmasını amaçlamıştır. Şerhler, genellikle tercüme ve açıklama-yorum olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu eserleri birbirinden ayıran asıl üslup özellikleri tercümeden sonra yapılan açıklama-yorum bölümlerinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü şârihin, bilgi birikimini, yorum kabiliyetini kısacası kendisini gösterdiği yer burasıdır. *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da Şem'î, tercümeden açıklama ya da yoruma geçerken *ya'nî* kelimesini kullanmıştır. Dolayısıyla onun üslup özellikleri bu kelimedenden sonra belirginleşmektedir.

Şem'î, hem *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da hem de diğer eserlerinde okurla yüz yüzeymiş hissi uyandıran bir üslup kullanmıştır. Yani şârih, bazen konuşur gibi bazen de ders verir gibi bir tavır takınarak kısa ve net cümlelerle söylemek istediklerini dile getirmiştir. Bu üslubun en belirgin özelliği akıcılıktan yoksun olmasıdır. Eserde okuru etkisi altına alan ahenkli bir söyleyiş kullanılmamıştır. Ancak bu konuda Şem'î tek başına sorumlu olan taraf değildir. Çünkü şerhlerde genellikle her mısra ayrı ayrı ele alınıp şerh edildiği için metinlerde bir devamlılık oluşmamıştır.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ın üslubunda görülen belli başlı özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz⁵²⁵:

a) Edebiyatımızda hem manzum hem de mensur eserlerde kelâmın fesâhatine azami özen gösterilmiştir. Çünkü bir eserin ne anlattığının yanı sıra nasıl anlattığına da dikkat edilmiştir. Bu konuda müelliflerin en büyük yardımcısı seci olmuştur. Çünkü seci, ibarelerde ses benzerlikleri meydana getirerek akıcı ve ahenkli bir söyleyişin ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir sanattır. Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da, mensur eserlerin en başta gelen ahenk unsuru olan seciye sadece girişteki tevhid, na't, sebab-i teşrîh gibi

⁵²⁵ Şem'î, bütün eserlerinde aynı üslup ve şerh usulünü kullandığı için buradaki tespitler onun diğer eserleri için de geçerlidir.

bölümlerde yer vermiştir. Buradaki secilerin neredeyse tamamı mutarraf seci özelliği göstermektedir:

*Sipās-ı bī-nihāyet ve senā-yı bī-gāyet*⁵²⁶

*bedāyi ‘-i maşnū ‘āt ve ‘acāyib-i mübda ‘āt*⁵²⁷

*Bülendterin-i aşhāb-ı cāh u celāl ve ‘azizterin-i erbāb-ı ‘izz ü iqbāl, menba ‘-ı ‘ilm ü kemāl ü ma ‘rifet, ma ‘den-i cūd u lütf u mekrümet, hātem-i şadr-nişin-i şuffe-i şehāvet, şir-i bīşe-i harb ü şecā ‘at, deryā-yı dīn ü diyānet, zābit-ı ahkām-ı şerī ‘at, hāfiz-ı ādāb-ı sünnet, merci ‘-i aşhāb-ı şerī ‘at*⁵²⁸

b) Bir metinde kullanılan cümle çeşitleri de üslubun belirginleşmesinde önemlidir. *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da uzun açıklamaların bulunduğu bölümlerde çoğunlukla birleşik cümlelere yer verilmiştir. Ancak bu cümlelerde akıcılık ve ahenk yönünden birtakım problemlere rastlanmaktadır. Gereksiz kelime tekrarları ve söyleyiş güçlüğü yaratacak seslerin bir araya getirilmesi bunlardan bazılarıdır. Örneğin aşağıdaki örnekte *vardur*, *yokdur*, *yokdur* kelimelerindeki tekrarlar, *sen hem ey* gibi ibarelerin söyleyiş güçlüğü yaratacak şekilde arka arkaya söylenmesi, cümlede ahenk ve söyleyiş açısından birden fazla olumsuzluğa sebebiyet vermiştir:

*Ne ol nergisün serv ü semenle bir bāzārı **vardur**, ya ‘nī **yokdur**, zīrā müşāhededen behresi **yokdur**, dīdār u bāzāra *hod müşāhede lāzımdur*, **sen hem ey** ‘ibret-bīn çeşmden mahrūm olan kimse nergis meşābesindesin*⁵²⁹

Aşağıdaki örnekte ise aynı ek ve kelimelerin tekrarından kaynaklanan bir ahenk sorunu vardır:

*Zāt āyīnesinden zuhūr bulan her ‘aksden zevāt a ‘yānından bir ‘aynuñ zātı oldı, bunda ta ‘ayyünāta işāret **vardur** ki **ta ‘ayyün-i** evveldür ki lā-‘ilmen ve lā-‘aynendür ve **ta ‘ayyün-i** sānīdür ki hemān ‘ilmendür ‘aynen degüldür, **ta ‘ayyün-i** sālīdür ki hem ‘ilmen ve hem ‘aynendür ki şimdi aña işāret olunur*⁵³⁰

c) Şem ‘î’ nin üslubunda dikkati çeken bir diğer özellik devrik cümlelerdir. Şârih, okura ders verip konuşuyormuş gibi bir üslup kullandığı için olsa gerek metin içerisinde sık sık devrik cümle kullanmıştır. Ancak bu durum zaman zaman mana ve ahenkte birtakım aksamalara sebebiyet vermiştir:

⁵²⁶ Şem ‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 1b.

⁵²⁷ Şem ‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 1b.

⁵²⁸ Şem ‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 2a.

⁵²⁹ Şem ‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 43b.

⁵³⁰ Şem ‘î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 57a.

*Me-dār ki nehy-i hāzırdur, ma'nāsı mısrā'-ı s̄ānīnūy ma'nāsına kayd olındı suhūlet-i ma'nā için*⁵³¹

*Her çinūy ma'nāsı mısrā'-ı s̄ānīnūy ma'nāsna kayd olındı suhūlet-i ma'nā için*⁵³²

*Bu kitāba ibtidā' u şürū' eylerem Allāh te'āla hazretinūy celle şānuhu ism-i şerīfi ile.*⁵³³

d) Sık sık ki'li cümlelere yer verilmesi, Şem'î'nin üslubunun bir diğer önemli özelliğidir:

*Māsūre 'avām tahriḫ idüp maşra dir ki cüllāhlar isti'māl iderler ve andan murād burundur ki iki deligi vardur*⁵³⁴

*Senden gayrı saña bu kadar gayret kāfīdür ki her nesneden ki o degüldür gönliūy ile muḥabbeti terk idici olasn*⁵³⁵

*cemī'an hazret-i Ādem'e secde eylediler, mübārek alnında olan nūruş şerefine ki ol nūr hazret-i Resūl'ūy nūridur*⁵³⁶

*Redīf kāfiyeden şoşra vāki' olan mükerrerdür ki ḫalḫāla teşbīḫ olunmuşdur*⁵³⁷

e) Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr genellikle kısa cümlelerden oluşmaktadır; ancak bazen uzun cümlelere de yer verilmiştir. Fakat bu tip örneklerin sayısı oldukça azdır:

*Mecrūḫ gönül anuş rāsını kendüsine biḫīn ü nāfi'rek merhem buldı ya'nī ḫubb-ı dūnyā ve ta'alluḫ-ı mā-sivā vesvese-i şeyṭān u hevā ile mecrūḫ u perīşān olmuş gönle ziyāde ḫūb u nāfi' merhemdür, zīrā cān u dilden şıdḫla besmeleye meşḡūl olan kimsenūy ḫalbi bunlardan ḫalāş olup müreffehü'l-bāl olur.*⁵³⁸

*'Ālemūy nizām u intizāmı için Ādem'i cümle şuverūy ḫātım ü ḫākimi eyledi ya'nī hazret-i Ādem 'aleyhi's-selām egerçi cemī'-i mevcūdātdan şoşra ḫalḫ olındı, līkin Ādem'i cemī'sinūy üzerine ḫākım idüp 'ālemūy aḫvāl ü aḫkāmı anuşla nizām buldı.*⁵³⁹

Ol teḫābü'l ü zıddiyet sebebinden ki kışuş berdi ve temmūzuş ḫarrı ile şeb u rüz ortasında vardur ya'nī bunlaruş mā-beyninde teḫābü'l ü zıddiyet muḫarrer olduḡı gibi

⁵³¹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 86a.

⁵³² Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 127a.

⁵³³ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 4b.

⁵³⁴ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 96a.

⁵³⁵ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 128b.

⁵³⁶ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 17b.

⁵³⁷ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 39a.

⁵³⁸ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 6b.

⁵³⁹ Şem'î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdai Efendi 45a.

ehl-i zāhir ü ehl-i bâḥin mā-beyninde hemçünān teḳābül ü zıddiyet sâbit olduğundan ötüri bu beytüñ ma'nāsı mā-ba'dında vāḳı' olan üç beyte bile maşrūfdur.⁵⁴⁰

f) *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da, “ya'nî, zîrâ ve hulâsa-i kelâm” ibareleri çok geçmektedir. Şârih, açıklama ya da şerhlerine genellikle bunlardan sonra geçtiği için bu kelimeleri sık sık kullanmak durumunda kalmıştır.

g) Şem'î'nin üslubunda bağlaçların önemli bir yeri vardır. Önceki maddede belirtildiği üzere tercümeden açıklama ya da şerhe geçerken bağlaç kullanan şârih, bunlardan sonra da bağlaçlarla cümlelerini uzatmıştır:

Gör ki senüñ çeşmüñüñ nûrı tek ü tâzsuz ya' nî fi'l-ḥâl felege nice gider ve nice gerü gelür pes çünki bu ḥâli müşâhede eylersin zinhâr mi' râc-ı cismāniye inkâr idici olma zîrâ ol Resûl sâfî nûr id⁵⁴¹

Rûzî-ḥor vaşf-ı terkîbîdür, rûzî-ḥ'âr gerek idi zîra vaşf-ı terkîbîde isti' māl ḥasebi ile elif ziyâde olunur egerçi hürdendür ki aşında elif yokdur ve ba' zî maḥalde hem elif terk olunur, nite ki Ḥ'âce Ḥâfiz' uñ rahmetu'llâhi 'aleyh bu beytinde vāḳı' dü⁵⁴²

h) Şem'î, yeri geldikçe eserde beğendiği yerleri söylemiştir. Bunu yaparken genellikle “hûb vaki olmuş” ifadesini kullanmıştır:

Râst çün çengi bi-zaḥme ḥamûş

Râst u taḥḳîḳ çeng gibi zaḥmesüz ḥamûşsin sen ya' nî çeng zaḥmesüz ḥamûş olduğu gibi sen hem ḥamûşsin ğam u elemden berî olduğun zamânda.

Çün resed zaḥme der-âyi be-ḥurûş

Lîkin çünki zaḥme irişe ḥurûş u fiğâna gelürsin. Râst bunda egerçi taḥḳîḳ ma' nâsinadur, lîkin râst ki bir maḳâmuñ ismidür, bu i' tibârla ḥûb vāḳı' olmuşdur.⁵⁴³

ı) Şem'î, eserinde atasözü, deyim, kalıp ifade ve ikileme gibi unsurları pek sık kullanmamıştır. Bununla beraber *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da Türkçe söz varlığı bakımından dikkat çekici özellikler vardır. Eserde, bugün kullanımdan düşmüş birçok kelimenin yanı sıra tarama ve derleme sözlüklerinde olmayan *kaba kulak* ya da sözlüklerdekinden farklı anlamlarda kullanılan *koyurmak* ve *bünjelmek* gibi kelimelere yer verilmiştir.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 48a.

⁵⁴¹ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 19a.

⁵⁴² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 43a.

⁵⁴³ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdai Efendi 114b.

⁵⁴⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için “Söz Varlığı” bölümüne bakınız.

Yukarıdaki maddelere bakarak Şem‘î’nin üslup konusunda başarılı bir şârih olmadığı sonucuna varılabilir. Ancak bu durumun ortaya çıkmasında şerhlerin bazı özelliklerinin etkili olduğunu bir kez daha vurgulamakta fayda vardır. Şerhler, bir metnin konusu, yazılış amacı ve ulaşmak istediği kitlenin o metnin üslubu üzerinde ne denli etkili olabileceğinin en büyük kanıtıdır. Bu nedenle bir müellifin dil ve üslup özellikleri konusunda şerhler tek başlarına belirleyici olamazlar. Şem‘î, bu duruma oldukça iyi bir örnek oluşturmaktadır. Çünkü o, şerh yapmadığı zamanlarda dil konusunda daha başarılıdır. Örneğin tek telif eseri olan *Tuhfetü’l-Âşıkîn* nesir dili açısından şerhlerinden çok daha ileridedir. Bu eser onun başarılı bir nâsir olduğunu göstermektedir. Aynı durum manzum tercümeleri için de geçerlidir. Şem‘î, *Kasîde-i Emâlî*, *Şurûtü’s-Salât* gibi tercümelerinde gayet akıcı ve ahenkli bir üslup kullanmıştır. Bu eserlerdeki vezne ve söyleyişe olan hâkimiyet dikkat çekicidir.

3.5. Şem‘î’nin Şârihliğine İlişkin Değerlendirmeler

3.5.1. Şârihlerin Eleştirileri ve Şem‘î’nin Bunlara Cevapları

Şem‘î’nin şerh usulü, hem kendi dönemindeki şârihlerce hem de günümüz araştırmacıları tarafından birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. Sûdî, Ankaravî, Hevâyî-i Bursevî⁵⁴⁵ ve Kefevî Hüseyin Efendi, eserlerinde, Şem‘î’ye reddiyeler yazmışlardır. Bunlarda, genellikle anlamla ilgili eleştiriler vardır.

Şem‘î’yle aynı dönemde yaşayan ve onun daha önce şerh ettiği *Divan-ı Hâfız*, *Bostân*, *Gülistân* ve *Mesnevî*’yi şerh eden Sûdî, *Gülistân* şerhindeki reddiyelerinde kendisinden önce *Gülistân*’ı şerh eden bütün şârihleri eleştirdiği gibi Şem‘î’yi de dil bilgisi, nüsha farkları ve lügat bilgisi gibi konularda eleştirmiştir. Tarihî kaynaklarda adı *Gülistân* ve *Bostân*’ın en iyi şârihi olarak geçen Sûdî, şârihleri eleştirirken bazen küçük düşürücü ve alaycı bir üslup kullanmıştır. Sûdî’nin *Şerh-i Gülistân*’da Şem‘î’ye dair reddiyelerini Yılmaz, dört maddede toplamıştır:

- a) Kelime veya kelime gruplarına verilen yanlış anlamlar:

⁵⁴⁵ Gülistân ve Bostân’ı şerh eden Hevâyî-i Bursevî, 16. asrın ünlü şairlerindedir. Hevâyî, bu şerhlerinde Şem‘î’yle beraber Surûfî’yi de eleştirmiştir. Geniş bilgi için bakınız: İbrahim Olgun, “Türkçede Sadi ve Hafız Şerhleri”, *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, S. 322. s. 121.

“Kûsı sâbık beyân eylemişiz. “Bunda dilâverlerüñ gögsi şadâsı murâddur” diyen yabana şadılamiş (Redd-i Şem ‘î)”

“Bunda semâ‘, şavt u âvâz ma‘nâsına olduğı ziyâde bedîhîdür. Pes semâ‘ şüfîler rakşı ma‘nâsına ve istimâ‘ etmek aḥz idenler bu ma‘nâyı bilmezlermiş (Reddi Şem ‘î ve Sürürî)”

“Şarḩa, şīnuñ fethiyle poyraz didükleri yelüñ ismidür. “Muvâfık yelüñ ismidür” diyenler fikirsüz söylemişler (Redd-i Sürürî ve Şem ‘î). Zîrâ muvâfık yel kişiye lâyıḩ olmamağıñ ma‘nâsı yokdur. Ednâ fikre mâlik olan bilür.”

b) Çevirme hatalarından doğan eksik veya kusurlu ifadeler:

“Bu mısrâ‘uñ ma‘nâsını “bir nefes ve bir dem âsûde vü bî-ḩayd olduğumu bir ‘ömr ‘add [iderüm] dimekdür” diyen ma‘nâyı pāk ‘add idememiş (Redd-i Şem ‘î)”

“Pîşi bunda oñ ma‘nâsına alup ma‘nâsı “eger bir döşekde öninde bile yatur dilber olmaya” diyen dilberi çirkin yaturmuş (Redd-i Şem ‘î)”

“Mısrâ‘-ı şānīnūñ Türkîce ma‘nâsı “eli itmek olur ḩoçmağıñ da” diyen terzīḩ ma‘nâ ḩoçmaḩda ‘aceb hüneri var (Redd-i Sürürî). Ve “elini kendi ḩucağında eylemek mümkündür ya‘nî elini ḩucup yatmak” diyen irince gitmiş (Redd-i Şem ‘î)”

c) Farklı nüshaların değerlendirilmesiyle ilgili hatalar:

“Neşāḩı mülâ‘abete muzāf idüp ma‘nâsını “ol ḩadar ki mülâ‘abet sürürünü eyledi” diyen cemī‘-i nüshalara muḩālīf yazmış (Redd-i Şem ‘î)”, “Nuḩayl yerine ḩayy yazan cemī‘-i nüshalara muḩālīf yazmış (Redd-i Şem ‘î)”

“Ma‘lûm ola ki bu kitābuñ bu maḩalli eski nüshalarda böyle vāḩi‘dür ve fi‘lvāḩi‘ böyle gerek, tâ kim aşağada dīdemeş zamīrini ircâ‘ eylemede tereddüd vāḩi‘ olmaya. Ya‘nî mercū‘ yār-ı ḩadīm ola bilâ-tereddüd. Pes ‘umūmen şurrāḩ bu maḩāmdan ḩafletle geçmişler. Te‘emmel. (Redd-i İbni Seyyid ‘Ali ve Lāmi‘î ve Sürürî ve Şem ‘î ve Kāfî)”

d) Gramerle ilgili konularda:

“Künānı bunuñ gibi yerlerde ism-i tafḩīl ḩann eyleyen vehm eylemiş (Redd-i Şem ‘î)”

“Der-yābī , fi‘l-i muzāri‘-i müfred-i muḩāḩabdur der-yābīdenen. Deryāftenden degül (Redd-i Lāmi‘î ve Şem ‘î)”

“Şalāḩiyet yāsı muḩaffedür. Müşedded yazan ḩıffet eylemiş (Redd-i Şem ‘î)”⁵⁴⁶

⁵⁴⁶ Ozan Yılmaz, 16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî..., s. 284-290.

Ankaravî ise *Mesnevî* şerhinde, Şem‘î’ye 19 yerde atıfta bulunarak aşağıdaki örnekte olduğu gibi onu genellikle beyte, doğru anlam veremediği için eleştirmiştir:

“Şem‘î merhûm *feth-i mîmle merâdem okını ‘terk-i istiṣnâ Âdem için kâsvetdür’ dimegi ḥazret-i Âdeme alup bu ma‘nâ cāyiz olmaz dimiş ve ‘evlād-ı Âdeme Âdem dimek cāyiz degüldür diyü ba‘z-ı delāyil-i zâ‘ife irâd eylemişdür ki kelâmınınuñ za‘fi kuvvet-i ‘aklı olan kimseye katı rüşen u vâzıḥdur.’*”

“Bu beytde *Surûrî merhûm işâbet itmiş Şem‘î yabana gitmişdür*”

“Şem‘î merhûm *Surûrî Efendinüñ te‘vîlini bu maḥalde fehmi idemeyüp âftâb-ı ma‘nevîden murâd sâlik-i râh-ı Ḥaḳ olmak maḥalle münâsib degüldür dimiş ve murâd Ḥazret-i Ḥaḳdur diyü söylemiş nefsinde ḥatâ eylemişdür aṣl-ı maḥalle enseb ü evfak olan sâlik-i râh-ı Ḥaḳ olmakdur*”⁵⁴⁷

Ankaravî, Şem‘î’yi eleştirmekle birlikte yeri geldikçe onun *Mesnevî* şerhinden yararlanmış. Şârih, eserinin çeşitli yerlerinde Şem‘î’den ma‘nen ve lafzen alıntılar yapmış; bazı durumlarda Şem‘î’nin tercümesini geliştirmiş bazen de şerhin ihtilafı kısımlarında *Surûrî* ve Şem‘î’yi kendisiyle mukayese etmiştir.⁵⁴⁸

Ankaravî, aşağıdaki örneklerin ilkinde Şem‘î’nin yorumlarını kendi görüşünü teyid için belirtmiş; ikincisinde ise *Surûrî* ve Şem‘î’nin cümlelerini doğrudan alıntılıyarak ikisinin fikirlerini eleştirmiştir:

Şem‘î dahı bu ma‘nāya zāhib olup ve o birinüñ ḥod anuñ vechidür ki murâd erbâb-ı ḥaḳîkatuñ güzidesidür ki mertebe-yi istiğrāk ve ‘âlem-i vecdden cüdâ olmaz’ dimişdür.

Surûrî merhûm *‘ez-ḥod fânî geşt ve be-Ḥudâ peyvest taşarruf teveccüh ez-ân Ḥudâ şude’ dimesi o ḥayrānuñ yüzi ol dostuñ yüzidür dimek ma‘nāsını müş‘ir olur nitekim Şem‘î dahı bu ma‘nāya zāhib olup ‘ve o birinüñ ḥod anuñ vechidür ki murâd erbâb-ı ḥaḳîkatuñ güzidesidür ki mertebe-yi istiğrāk ve ‘âlem-i vecdden cüdâ olmaz’ dimişdür. ve lâkin siyāk u sibākına münâsebeti az gelür ve ma‘nālaruñ ne ḥubân ḥayrân ki pūşteş sūy-ı dust beytine katı müşkil olur fe‘l-evvelu evlā’*⁵⁴⁹

Reddiye geleneğinin en yoğun olduğu 16. asırda yaşamış olan Kefevî Hüseyin Efendi (ö. 1601) *Bostân-efrûz-ı Cinân der-Şerh-i Gülistân* adlı eserinde, kendisinden önce *Gülistân*’ı şerh etmiş olan Sudî, *Surûrî*, Şem‘î, İbn Seyyid Ali ve Lamiî’yi çeşitli yönlerden

⁵⁴⁷ Ahmet Tanyıldız, İsmâîl Rusûhî-i Ankaravî...., s. 109.

⁵⁴⁸ Ahmet Tanyıldız, İsmâîl Rusûhî-i Ankaravî...., s. 109-112.

⁵⁴⁹ Ahmet Tanyıldız, İsmâîl Rusûhî-i Ankaravî...., s. 109-112.

eleştirmiştir. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi Kefevî, Şem‘î’yi genellikle beyti yanlış anlama konusunda tenkit etmiştir:

Gîr ü dâr emrlerine maḥal olmaḡ i‘tibârî ile cenge gîrüdâr dirler. Dârugîr de dirler keşret-i isti‘mâl ile. İki bir kelime meşâbesinde olup urmaḡ tıtmak ma‘nâsında da müsta‘meldür. Ba‘z-ı şurrâḡ bu ma‘nâdan ġâfil olup dimiş ki “ya‘nî tımtırâḡ u şanşana ve şavul yort”. Bunuḡ isti‘mâli budur, ġaflet olunmaya (Redd-i Şem‘î), (Bostân-efrûz-ı Cinân der-Şerh-i Gülistân)⁵⁵⁰

Sûdî, Ankaravî, Hevâyî-i Bursevî gibi şârihler, Şem‘î’yi genellikle beyti yanlış ya da eksik anladığı yönünde eleştirmişlerdir. Şem‘î ise *Subhatü’l-Ebrâr* şerhinde bu eleştirilere verdiği cevaplarda diğer şârihlerin kendisine haksızlık ettiklerini söylemiştir. *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, onun hayatının sonlarına doğru yazıldığı için Şem‘î, bu esere kadarki süreçte kendisi hakkındaki reddiyelerin birçoğunu görmüş ve onları bu eserde cevaplamıştır. Aşağıdaki ifadelerden Şem‘î’nin eserleri üzerinde, o dönemde birtakım tartışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre onunla aynı eserlere şerh yazan şârihler, Şem‘î’yi eleştirmişlerdir. Şem‘î, eserlerinde hatalar olduğunu kabul etmektedir; ancak o, bu hataların kendisinden değil kâtiplerin yanlış yazımlarından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu konuda Şem‘î’nin haklı olabileceğini düşünen ‘insaf sahipleri’, hataların varlığını ispatlamak için müellif hattı nüshalara bakılması gerektiğini söylemişlerdir. Şem‘î, kendi hattıyla olan eserlerde herhangi bir hata olduğunu düşünmediği için olsa gerek bu kişileri hayırla yâd etmiştir. Şem‘î, kendi şerhlerine güvenmekte ve onları övmektedir. O, eleştirilerin aksine şerhlerinde “rengîn ü latîf” manaların olduğunu vurgulamıştır:

Hurde-gîrî zi-ta ‘aşşub ber-vey

Ta ‘aşşubundan anuḡ üzre ‘ayb u noḡşândan tıtarısın, ḡuşûşâ bu zamânda bu ḡâlet ḡadden bîründür, fehm ü su‘üddan ‘ârî ve inşâf u temyîzden berî, deryâ-yı ta ‘aşşubunḡ ġavvâşları zümre-i edânî bu ḡaḡrîrîḡ mü‘ellefâtı olan şürûḡa nazar eylerler, ḡuşûr-ı fehmleri sebebi ile latîf ü rengîn ma‘nâya vuşûl bulmayup bu ḡaḡîre bî-hüde şa‘n idüp vücûd-ı nâ-pâklarına lâyıḡ olan sözler söylerler ḡâlbuki bu Şem‘î-i ḡaḡrîrîḡ şürûḡını câḡil kâtibler ekşer yerini ḡaḡâ üzre yazmışlardur, lîkin munşif olanlar dirler ki kendünün ḡaḡtı ile olan şerḡleri görelim ḡaḡâ var ise andan şoḡra ma‘lûm u zâḡir olur, ḡudâ-yı “‘azze ve celle”⁵⁵¹ bunlardan râzi olsun.⁵⁵²

Aşağıdaki ifadelerden ise öncelikle, Şem‘î’nin, aynı eserleri yeniden şerh eden şârihlere karşı son derece olumsuz bir yaklaşımının olduğu görülmektedir. Bu olumsuz

⁵⁵⁰ Ozan Yılmaz, “‘Bir Münekkit Var Şarihten İçeri’ Türk Şerh Edebiyatı’nda ‘Reddiye’ Geleneği ve Sudî-i Bosnevî Örneği”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7, s. 108-109.

⁵⁵¹ “Aziz ve yüce Allah”

⁵⁵² *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, Şem‘î, *Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 206b-207a.

tavrın sebebinin, aynı eserin tekrar şerh edilmesi değil, söz konusu eserlerde kendisine eleştiriler yapılmasının olduğu söylenebilir. Şem‘î, kendisi hakkındaki reddiyelerde kendisine haksızlık yapıldığını düşünmektedir. Ona göre dikkatli bakıldığında, hatalarla dolu olan bu reddiyelere de red yazılması gerekir. Şem‘î, şârihleri reddiyelerinin sebeplerini açıklamamakla suçlamaktadır. O, şârihlerin redlerinin makbul ve makul karşılanmayacağını bildikleri için bunların sebeplerini yazmadıklarını düşünmektedir. Şem‘î’ye göre küçük bir grubun haricinde kendisini eleştiren şârihlerin şerhlerine önem veren olmamıştır:

Şüret-i çihre-güşâyî zi-tü yâft

Çihre-güşâlık şüretini senden buldı ya ‘nî bu kitâbuñ zuhûr u vücûdına sebab ü bâ‘is sen olduñ ya ‘nî bu kitâb hâyide degüldür ve kimseden sirkat olunmamışdur. Bu zamânda bir habîş tâyife vardur ki sefâhet ü cehâlet ‘arşasında cevelân idüp cilvenümâlık gösterüp mirâren şerh olunmuş kitâblara şerh yazmağa cidd ü cehd eylerler. Zihî dîn-himmet ü süst-tabî‘atlar ki etfâl gibi hâyideye mâyillerdür ve ekşer-i mahalde olan laîf ü rengîn me‘ânîye ıttılâ‘ları olmayup cehl ü ‘inâdları sebebi ile evvelki şârihleri red iderler, red lâzım olmayan mahallerde ve nazâr olunsa ol redlerine⁵⁵³ red olunması ziyâde rüşendür. Ol inşâfdan bî-behre bed-baht tâyifenüñ ‘âdetleri budur ki anlardan muqaddem olan şârihlerinüñ kitâblarını muţâla‘a idüp kendülerin haşa vü noşanla memlû şerhlerinüñ kenârlarına anlardan ötüri bisyâr red yazarlar ammâ garîb hâletdür ki ol redlerinüñ sebab ü vechlerini yazmazlar ve yazmadıklarına sebab budur ki anların muhtârı olan vücûh hiçbir vechle maqbûl ü ma‘kûl degüldür. Böyle iken ‘ilm ü ma‘rifetden bî-behre bir bölük sefihler anların kabâhat ü haşâlarına muţtali‘ olmayup anlara ziyâde hüsn-i i‘tikâd üzre olmuşlardır. Hâlbuki aşâb-ı dilüñ anların şerhlerine hergiz iltifâtları yokdur, “hâzelehumu’llâhu fi‘d-dâreyn” [çihre-güşâlık şüretinüñ naşından şoyra olur, çihre-güşâyî şürete nisbet hûb vâki‘ olmuşdur].⁵⁵⁴

Yukarıdaki örneklerden o dönemde şerh alanında ciddi bir eleştiri mekanizmasının olduğu anlaşılmaktadır. Yazılan her eserin dikkatli ve bilgili kişilerce kontrol edilip hatalı yerlerinin ortaya çıkarıldığı bir ortam söz konusudur. Bilimsel nitelikli yaklaşımların olduğu bu dönemde, müelliflerin eserlerini yazmaya başlamadan önce benzer çalışmaları detaylı bir şekilde inceleyip buralardaki hataları ve eksiklikleri göz önünde tuttukları anlaşılmaktadır. Günümüzdeki gibi her eserin yüzlerce hatta binlerce kopyasının olmadığı bir ortamda dönemin aydınları, eserleri, en ince ayrıntılarına kadar inceleyerek ilgiyle takip etmişlerdir.

⁵⁵³ ol merdüdlara F: -H

⁵⁵⁴ Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Şem‘î, Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, Hüdâî Efendi 7b-8a.

Şem'î'nin kendi eserleri hakkında söylediklerini dönemin kaynakları da doğrulamaktadır. Onunla aynı dönemde yaşayan ya da yazdığı eserleri inceleyen şahıslar, onun son derece bilgili ve başarılı bir şârih olduğu konusunda hemfikirdir. Esrâr Dede, isabetli bir tespitte bulunarak Şem'î'nin Mesnevî'ye "tercüme tarzında şerh yazdığını" vurgulamıştır. Ona göre bu şerh çok meşhurdur ve her diyarda ve hücrede bir yaprağı bulunmaktadır:

*"Mesnevî-i Şerîf'ün elfâz u lügâtını terceme tarzında bir matbû' şerh yazup Allâh Allâh muktezâ-yı intisâb u hülûsları berekâtiyle bir rütbede meşhûr-ı âfâk olmuştur ki her diyârda nûşhası ve belki her hücrede bir kaç varakası bulunmağ der-kârdur."*⁵⁵⁵

İlk Osmanlı vakanüvisi olan Naîmâ, altı ciltlik *Tarih-i Naima*'sında Şem'î'den övgüyle bahsetmiştir:

*"Şem'-i fikrini ikâd edip müstahikk-i merâtib olmuş iken meşreb-i fenâdan hissedâr ve pergâr-ı himmetine nokta-i tasavvur medâr olmağla fâriğ ü âzâde ve dâ'ire-i terk ü tecerrüde karar-dâde olup ta'lîm-i ebnâ-i nâs u huddâm-ı ekâbiri cihet-i ma'âş kılmış idi."*⁵⁵⁶

*"Ma'ârif-i cüz'îye mukaddemât-ı ulûm ifâdesine kâdir olup, Mesnevî-i şerîfi ve Dîvân-ı Hâfîz'ı ve Gülistân'ı ve Bostân'ı Türkî şerh etmiştir."*⁵⁵⁷

Derviş Mahmûd-ı Mesnevihan, Şem'î'nin *Mesnevî* şerhini çok beğenmiş ve bu şerhin hem Mevlânâ'nın kerametlerini hem de *Mesnevî-i Şerîf*'teki Allah bilgisi ve sırlarını ortaya çıkardığını vurgulamıştır:

*"Mevlânâ Celâleddin'in kerâmetlerini ve mükemmelliklerini belirten ve Mesnevî-i Şerîf'te gizli olan ledünnî sırlarını haber veren kitaplara ve risâlelere meyil ve rağbetleri ziyade olduğu..."*⁵⁵⁸

3.5.2. Günümüz Araştırmacılarının Değerlendirmeleri

Çağdaşı olan şârihlerin eleştirdiği, tezkireci ve tarihçilerin övdüğü Şem'î'nin eserleri üzerinde çalışan günümüz araştırmacıları, onun anlamdan ziyade tercümeğe ağırlık veren şerh usûlü üzerinde durmuşlardır. Gölpınarlı, Şem'î'nin, hem *Mesnevî* hem de *Hâfîz Divanı* şerhlerinde mazmunları anlamayarak birçok yerde hata yaptığını söylemiştir:

Hafiz'a yazılan en eski şerh, 969 hicride vefat eden (1561-1562) Mesnevi şarihi Sururi'nindir. Bu şerhten sonra yine Mesnevi şarihi Şem'î (1006. H. den sonra:1597-

⁵⁵⁵ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı...*, s. 261.

⁵⁵⁶ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, s. 55.

⁵⁵⁷ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, s. 84.

⁵⁵⁸ Derviş Mahmûd-ı Mesnevihan, *Sevâkıb-ı Menâkıb...*, s. 16.

1598), Hafız'ı şerh etmiştir. Fakat Şem 'î, Mesnevi şerhinde olduğu gibi Hafız şerhinde de birçok yanlışlar yapmış, Hafız'ın birçok mazmunlarını anlayamamış, tasavvufi manalar bulmak için yorulup durmuştur.⁵⁵⁹

Seyhan Dünder, *Gülistân* şerhi ile ilgili çalışmasında, Şem 'î'nin klasik şerh anlayışından uzak, tercüme ağırlıklı bir şerh yaptığını ifade etmiştir:

*Şem 'î'nin bu şerhinde klasik metin şerhi anlayışından uzak olduğunu görüyoruz. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu tip şerhlerde metinden sonra kelimeler ve kavramlar çok zaman dil bilgisi ağırlıklı olarak şerhine göre uzun veya kısa bir şekilde açıklanıp onlarda saklı olan anlam dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılır. Daha önce bu konuda ileri sürülmüş fikirler varsa, onlar zikredilir, tercihlerde bulunulur ve telmihler dünyası açıklanır. Oysa Şem 'î, genelde metni tercüme etmekle yetinmiş çok nadir yerlerde şerhe girmiştir.*⁵⁶⁰

Elif Sevgi Keyik de, *Pend-i Attar* şerhi üzerine yaptığı çalışmada Dünder'la aynı değerlendirmelerde bulunarak Şem 'î'nin klasik metin şerhi metodunu kullanmadığını belirtmiştir. Ona göre pek çok Farsça şiir parçasının alıntılanmış olması, bu şerhteki en dikkat çekici özelliktir.⁵⁶¹ Bahâristân şerhi üzerine çalışan Davut Akar ise, Şem 'î'nin “*ma'lûm ola ki bu şerhde her ma'halde elfâza ta'arruz olunmaz belki ekşer mevzû'da ma'nâ-yı muhaşşal üzere şerh olunsa gerekdür*” ifadesine dayanarak, eserin detaylı bir şekilde şerh edilmeyip özdeki mananın çıkarıldığını ifade etmiştir.⁵⁶²

Mesnevî şerhinin ikinci cildine dair bir çalışma yapan Turgut Koçoğlu, önemli bir değerlendirmede bulunarak Şem 'î'nin detaylı olmasa da, geleneksel şerhin bütün unsurlarından yararlanarak *Mesnevî*'yi şerh ettiğini söylemiştir:

*Sonuç olarak diyebiliriz ki Şem 'î Efendi Mesnevî'yi klâsik metodla şerh etmiştir. O, kendisinden sonraki asırda gelen Ankaravî ya da 18. asırda yaşamış Bursevî gibi çok derin ve zengin yorumlamalara girmese de kelimeleri gramer yönünden uzunlamasına incelemese de Türk edebiyatında şerhin yeni şekillenmeye başladığı bir dönemde Mesnevî gibi hacimli bir eseri, geleneksel şerh metodunun bütün unsurlarını kullanarak hatta geleneksel serhte pek rastlanmayan –kelimelerin cümle içerisindeki yerlerini değiştirerek cümleye farklı anlamlar kazandırma esasına dayanan- söz dizim yönteminden de faydalanarak izah etmiştir.*⁵⁶³

Şerh-i Divan-ı Şâhî üzerine doktora yapan Mehmet Nuri Çınarcı ise, Şem 'î'nin eserlerinin şerh ile tercüme arasında bir yerde olduğunu belirtmiş; buna gerekçe olarak da,

⁵⁵⁹ Abdalbaki Gölpınarlı, *Hafız Divanı*, 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s. XXVI.

⁵⁶⁰ Seyhan Dünder, *Şem 'î Şem 'ullâh'ın Şerh-i Gülistân 'ı*, s. 19-20.

⁵⁶¹ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem 'î'nin “Şerh-i Pendnâme”si*, s. 23.

⁵⁶² Davut Akar'dan aktaran: Abdulkadir Dağlar, *Şem 'î Şem 'ullâh Şerh-i Mesnevî...*, s. 92-93.

⁵⁶³ Turgut Koçoğlu, *Şem 'î Şem 'ullâh Şerh-i Mesnevî...*, s. 61.

o dönemlerde klasik şerh geleneğinin kural ve kaidelerinin tam olarak belirlenmemesini göstermiştir:

*Şem 'î, edebiyatımızda şerh geleneğinin temellerinin daha yeni atıldığı bir dönemde eserlerini yazmıştır. Şerh geleneğinin henüz tam anlamda kural ve kaidelerinin belirlenmediği ve edebî şerhler dışında çoğunlukla dinî şerhlerin yapıldığı böyle bir ortamda tam anlamıyla şerhi yapılan bir eserden bahsetmek oldukça güçtür. Dolayısıyla Şem 'î'nin başta Divân-ı Şâhî şerhi olmak üzere şerhlerinin çoğunda şerh ile tercüme arasında bir havanın hakim olduğunu söylemek yanlış olmaz.*⁵⁶⁴

Türk edebiyatındaki *Mesnevî* tercüme ve şerhleri üzerine çalışan İsmail Güleç, Şem 'î'yi, kullandığı usûl sebebiyle eleştirmeyip onun *Mesnevî*'yi mensur ve muhtasar bir şekilde şerh ettiğini belirtmiştir:

*Şem 'î Dede'nin bu eseri, mensur ve muhtasar bir şerhtir. İlk beytin on dokuz satır şerh edildiğini düşünenecek olursak kısalığı hakkında bir fikir vermiş oluruz.*⁵⁶⁵

Şem 'î'nin *Mesnevî* şerhi üzerine bir doktora tezi yapan Şeyda Öztürk, onun klasik şerhin unsurlarını kullanmasına vurgu yapmış; ancak o, bütün beyitlerin böyle şerh edildiği zehabına kapılarak *Mesnevî*'nin klasik şerh usûlüne göre şerh edildiğini söylemiştir.⁵⁶⁶ İbrahim Kaya ise Sûdî'nin *Gülistân* şerhinde Şem 'î'ye yönelttiği eleştirileri sıraladıktan sonra, Şem 'î'nin şerhinin hatalarla dolu basit bir tercüme özelliği gösterdiğini ifade etmiştir.⁵⁶⁷

3.6. Şem 'î'nin Şerh Yapmadaki Amaçları

Yukarıda adı geçen araştırmacılar, Şem 'î ve eserleri hakkında önemli bilgiler vermişlerdir. Ancak bu çalışmaların satır aralarında Şem 'î'nin klasik şerh usûlünü tam olarak kullanmamasına karşı olumsuz bir tavır vardır. Onun eserlerinin şerh olarak kabul edilip edilemeyeceği noktasında bile bir kafa karışıklığının olduğu görülmektedir. Kanaatimizce bu durumun temelinde iki neden vardır. Bunlardan birincisi tercüme ve şerh kavramlarından ne anlaşılması gerektiğinin tam olarak bilinmemesi; diğeri ise Şem 'î'nin şerhlerini yapma sebeplerinin ortaya koyulmamasıdır.

⁵⁶⁴ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem 'î'nin Şerh-i Divan-ı Şâhî...*, s. 89-90.

⁵⁶⁵ İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında...*, s. 140.

⁵⁶⁶ Şeyda Öztürk, *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi...*, s. 175.

⁵⁶⁷ İbrahim Kaya, "Sûdî'nin Hafız Divanı ...", s. 1488.

Şem‘î’nin eserlerinin tercüme mi yoksa şerh mi olduğu konusunda ciddi bir karışıklık vardır. Çünkü her ne kadar Şem‘î bir şârih olarak tanınıyor olsa da eserlerinde tercüme edilerek bırakılan beyitlerin sayısının şerh edilenlere nazaran bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle birçok kütüphane katalogunda aynı eser bazen şerh bazen de tercüme olarak kaydedilmiştir.

Söz konusu karışıklığın giderilmesi için öncelikle tercüme ve şerh kavramlarının ne anlama geldiğinin açıklığa kavuşturulması gerekir. Çünkü katalog ya da tarihî kaynakların yanı sıra Şem‘î’nin eserlerinde de bu iki kavram birbirinden ayrılmamıştır. Öyle ki *Pend-nâme* ve *Divan-ı Şâhî* şerhleri ile *Terceme-i Kasîde-i Emâlî*’de, tercüme ve şerh kavramları birbirinin yerine kullanılmıştır.

Şârih, *Şerh-i Divan-ı Şâhî*’de önce söz konusu divanı tercüme etmeye başladığını söylemiş sonrasında ise divanı şerefli insanların namına şerh ettiğini söylemiştir. Yani burada yapılan iş önce tercüme sonra da şerh olarak nitelenmiştir:

*Rûzî ez-în bende-i kalîlü’l-bizâ‘a*⁵⁶⁸ Şem‘î ki şermende-i kerem-i vey⁵⁶⁹ bûdem *terceme-i in dîvân iltimâs*⁵⁷⁰ kerd. *Ĥakîr in dîvân-râ be-nâm-ı şerîfân şerh* kerdem. *Ve çün nâmeş Ahmed şud.Ey Ĥudâ ‘âkıbeteş Mahmud gerdân*⁵⁷¹

Pend-nâme şerhinde de aynı durum söz konusudur. Eser üç defa tercüme olarak nitelendikten sonra Şem‘î, gizli manaların ortaya çıkması için eseri şerh ettiğini söylemiştir:

*Ĥâtem*⁵⁷²-i *Tayy’uñ kerem defterini tay’ iden şâhib-sa‘âdeti ve bu tercemeye bâ‘is olan ‘Ömer bin Ĥüseyn’i ve âlâm-ı zamâne ile şikeste-hâl ü perîşân-bâl kalîlü’l-bizâ‘a şârihi olan Ĥakîr Şem‘î’yi du‘â-yı hayrıyla yâd eyleyeler (...)* Çünkü **tâlib-i terceme** olan ehl-i dilden bu *sevâb u laţîf iltimâsı* gördüm, *cân u dilden şafâ-yı Ĥâţîrle ol kitâb-ı sa‘âdet-âşâr ve pür-fevâ’idüñ şerhine şürü’ u mübâşeret eyledüm. Zîrâ ol şâhib-devletüñ ve bâ‘iş-i terceme* olan kimsenüñ *ihsân-dîdesi ve kerem ü luţfinuñ şermendesidi* oldum. *Lîkin bir vechle şerh* idem ki, *mestür u pûşîde olan nikât u ma‘ânîsi ‘ayân u rûşen ola ki, işkâl*⁵⁷³ *u şu‘ûbetden eser kalmaya.*⁵⁷⁴

Şem‘î, *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*’nin sonunda eserin şerh olduğunu söylemiştir:

⁵⁶⁸ Tezde “kalîlü’l-bez‘a” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “kalîlü’l-bizâ‘a” olmalıdır.

⁵⁶⁹ Tezde “vey” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “vey” olmalıdır.

⁵⁷⁰ Tezde “dîvânü’l-temas” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “dîvân iltimâs” olmalıdır.

⁵⁷¹ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem‘î’nin Şerh-i Divan-ı Şâhî...*, s. 137.

⁵⁷² Tezde “Ĥâtim” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “Ĥâtem” olmalıdır.

⁵⁷³ Tezde “eşkâl” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “işkâl” olmalıdır.

⁵⁷⁴ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem‘î’nin “Şerh-i Pendnâme”si*, s. 22-23.

“*Velî bu durre hem bu şerh-i şâfî / Tekerrüzsüz bulupdur i ‘tidâli*”⁵⁷⁵

Oysaki bu çalışma şerh değil kasidenin murabba nazım şekliyle Türkçe söyleniştir.

Eserlerdeki bu ifadelere bakarak Şem‘î’nin şerh ve tercüme kelimelerini aynı anlama gelecek şekilde kullandığını söylemek mümkündür. Yani o, çalışmalarını yaparken günümüzdeki gibi bir tercüme-şerh ayırımı gözetmemiştir.

Tarihî dönemlerde de Şem‘î’nin bakış açısına benzer bir durum vardır. Tercüme yalnızca, bir dilden başka bir dile yapılan birebir çeviri olarak değerlendirilmemiştir. Nitekim tercümenin kelime anlamı söylediklerimizi destekler mahiyettedir: “*Bir lisânu âher ile tefsîr ve beyân eylemek ma ‘nâsınadır.*”⁵⁷⁶

İsmail Kara klasik tercüme anlayışının günümüzden farklı olduğunu vurgulamıştır:

*Klasik tercüme bugünkü tercüme anlayışından hayli farklı olarak aynı zamanda bir şerh, bazen de bir telhistir. Buna mütercimın aynı zamanda müellif olarak davranması da diyebiliriz; tercüme ettiği metin üzerinde döneminin ihtiyaç ve icbarlarını hesaba katar, arayışlarına işaret eder, bir bakıma metni o güne getirir. Bu sebeple klasik tercümelemleri ilim ve fikir tarihi zaviyesinden okurken mütercimın neleri ilâve ettiği, ne türden açıklamalar yaptığı, hangi ifadeleri kuvvetlendirip hangilerini aşağıya çektiği, neleri gizleyip neleri âşikâr kıldığı dikkatle takip edilmelidir. Mütercim bazen “li-mütercimihî”, “li’l-mütercim” kaydını koyarak kendisine ait kısımlara işaret eder ama bu ya nadirdir ya da uzun ekler için geçerlidir.*⁵⁷⁷

Şem‘î’nin yaptığı işi bazen tercüme olarak nitelemesinin temelinde bu bakış açısı vardır. Bu nedenle onun eserleri üzerinde değerlendirmelerde bulunulurken bu durumu hesaba katmak gerekir.

Agâh Sırrı Levend, tercümelemleri dört gruba ayırmıştır:

- a) *Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,*
- b) *Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler,*
- c) *Konusu aktarılarak yapılan çeviriler,*⁵⁷⁸
- d) *Genişletilerek yapılan çeviriler*⁵⁷⁹

⁵⁷⁵ Şem‘î, *Tercüme-i Kaside-i Emâlî*, Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368, vr. 23b.

⁵⁷⁶ Mütercim Âsım Efendi, “et-tercemet”, *el-Okyânûsu’l-Basît fî-Tercemeti Kâmûsi’l-Muhît V*, (Yayına haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2013, s. 4878.

⁵⁷⁷ İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 123.

⁵⁷⁸ Şem‘î’nin *Kaside-i Emâlî*, *Kaside-i Nûniyye* ve *Şurûtü’s-Salât* tercümelemlerini üçüncü gruba dâhil etmek mümkündür. Çünkü şârih, bu eserleri cümle cümle tercüme etmeden kavrayabildiği ölçüde anlamlarını aktarmıştır.

Levend, dördüncü grupta yer alan çevirilerin daha çok edebî eserlerde yapıldığını ve bunları bir tercüme olarak kabul etmenin oldukça güç olduğunu vurgular.⁵⁸⁰ Bu tercümelere asıl metne bağlı kalınmadan önemli görülen yerler genişletilerek aktarılmasına rağmen şerhe ait unsurlara yer verilmez. Yani bunlarda kelime anlamlarının verilmesi ya da gramatikal izahlar gibi durumlara rastlanılmaz. Aslında şerh ve tercüme arasındaki fark bu unsurlarda ortaya çıkmaktadır. Tercümede anlam bazen kısa bazen uzun bazen de asıl metinden esinlenerek bir şekilde verilmeye çalışılır; yani amaç anlamın aktarılmasıdır. Şiirin gramatikal özellikleri üzerinde durulmaz. Şerhte de amaç anlamın aktarılmasıdır, ancak bu yapılırken gramatikal izahlar, kavramların anlamı, telmihler dünyası gibi unsurlar da vardır. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz, tercüme ve şerhte amaç anlam olduğu için eski dönemlerde bu iki kavramın birbirinin yerine kullanılmasında bir beis görülmemiştir.

Tercüme ve şerh kavramlarının birbirinden ayrı anlamlarda kullanıldığı bugünkü anlayıştan hareketle Şem'î'nin eserlerini basit birer çeviri olarak değerlendirmek bu eserlerin kıymetini ortaya koymakta güçlük yaratacaktır. Çünkü Şem'î, tercüme ağırlıklı bir şerh metodunu bilgisizlik ya da kolaycılık olsun diye kullanmamıştır. O, tıpkı geleneksel şerhler gibi kabul gören bir usul kullanmış ve ele aldığı eserleri herkesin anlayabileceği şekilde açıklamaya çalışmıştır. Bunu yaparken kelime anlamlarının verilmesi, gramatikal izahlar, beytten ne anlaşılması gerektiği gibi geleneksel şerhlerin unsurlarına da yer vermiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında Şem'î'nin eserlerinin tercüme değil, şerhler arasındaki yerinin belirlenmesi gerekir ki bu konuda en isabetli değerlendirmeyi Esrâr Dede yapmıştır. O tercüme ve şerh kavramlarını birleştirerek Şem'î'nin *Mesnevî*'yi **tercüme tarzında şerh** ettiğini söylemiştir.⁵⁸¹ Bu ifade, Şem'î'nin şerh usulünün en öze indirilmiş tanımıdır. İsmail Güleç de dikkat çekici bir tespitte bulunarak *Mesnevî* şerhinin **mensur ve muhtasar bir şerh** olduğunu söylemiştir.⁵⁸² Yani bu eserler eski dönemlerde ilgi gördüğü⁵⁸³ anlaşılan muhtasar şerhin birer örneğidirler.

Şem'î'nin şerhlerini yapma sebepleri, değerlendirme yaparken göz önüne alınması gereken ikinci konudur. Bunu belirleyebilmek için öncelikle onun eserlerinin sebab-i teşrih

⁵⁷⁹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1988, s. 80.

⁵⁸⁰ Agâh Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 81.

⁵⁸¹ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı...*, s. 261.

⁵⁸² İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında...*, s. 140.

⁵⁸³ Bu tespiti Şem'î'nin eserlerinin nüsha sayılarının çok olmasına dayandırarak yaptık.

bölümlerine bakmak yerinde olacaktır. Şem‘î’nin şerh ettiği ilk eser *Gülistân*’dır. Şem‘î, bu şerhi neden yazdığını açıklarken fazla detaya girmemiş; Muhammed Çelebi’nin isteği üzerine başladığı şerhini beş ayda tamamladığını söylemiştir:

Kesî gird ārām-ı dil der-kenār ki ez-sohbet-i halk gird kenār künc-i kanā‘ati genc-i dünyā üzre ihtiyār idüp āsüde oturmuş idüm. Māhî-i bağy ü ‘inād hāmî-yi sebîl-i reşād Hazret-i Pādişāh-ı ‘ālem-penāhuñ reşk-i heşt-behişt bāğçelerinüñ debîri melek-şaşlet-i nîkū⁵⁸⁴-sirişt Muhammed Çelebi ki niçe zamān bu hākîrden fenn-i Fürsi taşşil üzre olmuş idi. Bir gün ešnā-yı muşāhabetde Gülistān’a lisān-ı Türkî ile şerh olunmasını taleb eyledi. Her ne kadar ki ‘özr ü bahāne beyān itdüm katında maqbûl olmadı. ‘Ākıbet ibrām u ilhāhî⁵⁸⁵ bā ‘iş-i huşûl-ı merām olup bi-‘avnillāhî‘l-meliki‘l-‘allām beş ayda bilā-tesvîd temām oldı⁵⁸⁶

Şem‘î, ilk eseri 1568’de yazılan *Şerh-i Gülistân*; son eseri ise 1603’te tamamlanan *Şerh-i Mahzenü‘l-Esrâr*’dır. Şârih, *Gülistân*’dan sonra 1574 yılında hem Hâfiz hem de Şâhî divanlarının şerhini tamamlamıştır. *Şerh-i Divan-ı Şâhî*’nin sebep-i teşrih bölümünde Şem‘î, Şâhî’nin şiiirlerinin şahane olduğunu ve bu şiiirleri daha önce şerh etmek istediğini söylemektedir. Ancak zalim felek ona bu fırsatı vermemiştir. Şem‘î, Ahmed bin Mehmed’in teşvikiyle ansızın şerhe başladığını belirtmiştir:

În Dîvân-ı Şâhî ki eş‘âr-ı vey⁵⁸⁷ şâhâne ve hayâlat ü tarzeş ‘âşîkânest. Der-hâtır bûd ki ber-şasbe‘l-kader⁵⁸⁸ şerhî gufte şevved. Likin ez-cevr-i sipihr-i bî-imân hergiz amân ne-yâftem. Nâgâh Tefvîk-bârî kerde ki yekî ez-erbâb-ı cûd ü sehâ ki û cûy-bâr-ı kerem ü nihâl-i bûstân-ı İrem ve fahrü‘l-akrân ü nâdiretü‘d-devrân bûd⁵⁸⁹. ‘İnnî Ahmed bin Mehmed ki kerîm-bin kerimest. Hemîşe be-‘izz ü devlet ve be-şadr-i ref‘et. Beyt

Ser-şavuşân-ı zâde-gân-ı zât-ı pāk

Ez-lutf-ı âferiden neh ez-âb-ı Hâk

Rûzî ez-în bende-i kalîlü‘l-bizâ‘a⁵⁹⁰ Şem‘î ki şermende-i kerem-i vey⁵⁹¹ bûdem terceme-i îñ dîvân iltimâs⁵⁹² kerd. Hākîr îñ dîvân-râ be-nâm-ı şerîfân şerh kerdem. Ve çün nâmeş Ahmed şud.⁵⁹³

Şem‘î’nin 1574’te tamamladığı bir diğer eser ise *Şerh-i Divan-ı Hâfiz*’dır. Şem‘î, perişan bir şekilde uzlet köşesine çekilmişken ansızın kerem sahibi bir zât, kendisine bu

⁵⁸⁴ Tezde “nîgû” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “nîkû” olmalıdır.

⁵⁸⁵ Tezde “ve‘l-hāhî” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “u ilhāhî” olmalıdır.

⁵⁸⁶ Seyhan Dünder, *Şem‘î Şem‘ullāh’ın Şerh-i Gülistân’ı*, s. 19.

⁵⁸⁷ Tezde “vî” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “vey” olmalıdır.

⁵⁸⁸ Tezde “şasbelkader” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “şasbe‘l-kader” olmalıdır.

⁵⁸⁹ Tezde “nâdiretü‘l-devrân bud” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “nâdiretü‘d-devrân bûd” olmalıdır.

⁵⁹⁰ Tezde “kalîlü‘l-bez‘a” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “kalîlü‘l-bizâ‘a” olmalıdır.

⁵⁹¹ Tezde “vî” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “vey” olmalıdır.

⁵⁹² Tezde “dîvânü‘l-temas” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “dîvân iltimâs” olmalıdır.

⁵⁹³ Mehmet Nuri Çınarcı, *Mustafa Şem‘î’nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı Eseri: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, (Doktora Tezi), 2011, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anbilim Dalı, Van, s. 137-138.

kitabı şerh etmesini emretmiştir. Ancak Şem'î, bu görevi hemen kabul etmeyip acziyetini itiraf etmiştir. Daha sonra gördüğü ısrar üzerine şerhe başlamıştır:

Şem'î-i pây-mâl-i 'umûm u şikeste-i hümmüm geh ez-devr-i zamân âşüfte-hâl ü perîşân-bâl bûdem geh tarîk-i kanâ'at ihtiyâr kerde ve der-güşe-i 'uzlet nişeste bûdem ki nâ-gâh yekî büzürgterîn-i cihân ve kerîmterîn-i zamân 'arîf-i devrân u vahîd-i 'âlemiyân u ferîd-i zamâniyân bûd ammâ be-mertebeî ki der-în cihân-ı fânî-vücûd nâm-ı nîkeş be-sehâ vü cûd meşhûrter ez-Hâtem bûd. Beyt: (...) ân şâhib-devlet şerh-nüviştên-i în kitâb-râ emr kerde. İn bende-i kalîlü'l-bizâ'a her çend ki be-şad zebân-ı 'acz be-kuşûr-ı hîş i 'tirâf kerdem maqbûl-i ân hazret ne-yüftâd. 'Âkıbetü'l-emr pes ez-ilhâh-ı bisyâr u ibrâm-ı bî-şümâr be-emr-i şerîf-i ân büzürgterîn-i büzürgân şerh kerdem în şürü nümûdem ve ümîd mî-dârem ki her kes ki în şerh müstefîd kerdên şârih ü bâ'îş şüde-râ ez du'â-yı hayr ferâmûş ne-küned. Beyt: Nâmeş Ahmed lağab-ı Ferîdünest / Her ki dâred 'adâveteş dūnest⁵⁹⁴

Şem'î, *Pend-nâme*'nin şerhini 1578'de tamamlamıştır. Ömer b. Hüseyin adında muhterem bir zât, Şem'î'den *Pend-nâme*'yi şerh edip önsözünü de III. Murad'ın yakınlarından olan Zeyrek Ağa'nın adıyla süslemesini rica etmiştir. Bunun üzerine Şem'î, hem bu ricayı geri çevirmemek hem de eserdeki gizli manaları ortaya çıkararak ebedî saadete talip olanların ondan yararlanmasını sağlamak için şerhe başlamıştır:

*(...) 'Ömer bin Hüseyin'dür ki nevâ-nâm⁵⁹⁵ bir laţîf ü şerîf maqâmdan peydâ vü zâhir olmuştur. Hâk Te'âlâ Hazreti 'azze ismuhu dünyâda anı mu'teber ü ber-hürdâr idüp âhiretde sa'âdet-i ebediyyeye vâşıl eylesün. Murâd idindügi Şeyh 'Attâr Hazretlerinin kaddesallâhu sirruhu'l-'azîz Pend-nâme nâm kitâbı ki hakîkatde kimyâ-yı sa'âdet ü ser-mâye-i siyâdetdür. Lisân-ı Türkîyle şerh olunup dîbâcesi âftâb-rif'at⁵⁹⁶ felek-rütbet devletmend sa'âdetmend 'azîmü'l-kadr refî'ü'ş-şadr kerîmü'ş-şân şâhibü'l-cûd ve'l-ihsân sühân-şinâs u nüktedân mu'azzez ü mükerrem ki sulţân-ı selâţîn-i cihân hâkân-ı havâkîn-i zamân zıllullâhi fi'l-'arzeyn kehf'e'l-enâm ve'l-müslimîn bâsıtu'l-'adli ve'l-âmân nâşirü'l-cûd ve'l-ihsân mâhi'z-zulm⁵⁹⁷ ve't-tuğyân e'l-mü'eyyed bi'avni'r-rahmân⁵⁹⁸ heft iklîm pâdşâhu Sulţân Murâd Hân'uñ muqarreb ü maqbûlidür (...) Bu evşâfla mevşûf ve bu elkâbla ma'rûf olan zât-ı pâk u dürer-i tâb-nâk Zeyrek Ağa Hazretlerinin ism-i şerîfiyle mu'anven ve vaşf-ı laţîfiyle müzeyyen ola tâ ki ol kitâb-ı müstetâbdan müntefî' olan kimseler ol cûd u sehâyla Hâtem⁵⁹⁹-i Tayy'uñ kerem defterini tay' iden şâhib-sa'âdeti ve bu **tercemeye** bâ'îş olan 'Ömer bin Hüseyin'i ve âlâm-ı zamâne ile şikeste-hâl ü perîşân-bâl kalîlü'l-bizâ'a şârihi olan hakîr Şem'î'yi du'â-yı hayrıyla yâd eyleyeler(...) Çünkü **îalib-i terceme** olan ehl-i dilden bu sevâb u laţîf iltimâsı gördüm, cân u dilden şafâ-yı hâtırla ol kitâb-ı sa'âdet-âşâr ü pür-fevâ'idüñ şerhine şürü' u mübâşeret eyledüm. Zîrâ ol şâhib-devletüñ ve **bâ'îş-i terceme** olan kimsenüñ ihsân-dîdesi ve kerem ü lutfınuñ şermendesidi. Likin bir*

⁵⁹⁴ Şem'î, *Şerh-i Divan-ı Hâfiz*, Süleymaniye Ktp. Kadızade Mehmed 403, vr. 1b-2a.

⁵⁹⁵ Tezde "nev-enâm" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "nevâ-nâm" olmalıdır.

⁵⁹⁶ Tezde "âftâb-ı rif'at" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "âftâb-rif'at" olmalıdır.

⁵⁹⁷ Tezde "mâhiyyü'z-zulm" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "mâhi'z-zulm" olmalıdır.

⁵⁹⁸ Tezde "bi'avni'r-rahmân" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "bi'avni'r-rahmân" olmalıdır.

⁵⁹⁹ Tezde "Hâtim" şeklinde verilmiştir. Doğrusu "Hâtem" olmalıdır.

vechle **şerh** idem ki, mestür u püşide olan nikât u ma'ânîsi 'ayân u rüşen ola ki, işkâl⁶⁰⁰ u şu'ûbetden eser kalmaya. Tâ ki sa'âdet-i ebediyyeye tâlib ve devlet-i sermediyyeye mâil ü râgıb olanlar anuñ neşâyihîyle mütenaşşah u muğtenem⁶⁰¹ olup fevz-i 'azîme vuşul bulup...⁶⁰²

Şerh-i Bahâristân'ın sebep-i teşrîh bölümünde Şem'î'nin verdiği bilgiler, onun şerh usulünün özellikleri hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Şem'î, bu eseri dönemin sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa adına şerh etmiştir. Şârih, bir gün yakın dostlarıyla hakikatların, nüktelerin ve derin manaların sırlarına dair konuşurken alçak talihi ve değişken zamandan şikâyette bulunur. Onun bu halini gören topluluktaki dostlarından biri, ona, neden kendisini rahata kavuşturacak bir şerhe başlamadığını söyler. Ancak Şem'î, dostunun kendisini teselli etmek amacıyla bunları söylediğini düşünür. Arkadaşı bunun üzerine Câmî'nin Bahâristân'ını şerh ederek, Sultan III. Murad'ın vezir-i azamının (Sokullu Mehmed Paşa) nam-ı şerifiyle muanven kılarak ona sunmasını söyler. Böylelikle onun ihsan güneşi ve kerem denizinden yararlanarak yokluk sonbaharından kurtuluş gül bahçesine ereceğini söyler. Şem'î, bunun üzerine şerhine başlar. Buraya kadar anlatılanlar Bahâristân şerhinin nasıl başladığını göstermektedir. Ancak bundan sonra Şem'î'nin eseri nasıl şerh edeceğini açıkladığı cümleler son derece önemlidir. Şem'î, öncelikle şerhinde bütün lafızların manalarının verilmediğini ve bu eserin birçok konuda kullanılan ve terimleşen üslup üzere şerh olunduğunu söylemiş ve bütün kelimelerin manası verilmemiş diye kendisinin eleştirilmemesini istemiştir:

Bir gün ihvân-ı şafâ vü hullân-ı vefâdan bir niçe rüşen-dil ü şâhib-nazar kimesnelerle esrâr-ı haķâyık u nikât-ı daķayıkdan mükâleme vü muşâhabet iderken esnâ-yı muşâhabette tâli '-i dūn ve rūzgār-ı būkalemūndan hikāyet belki hadden ziyāde şikāyet eyledüm. Ol mecma 'dan hāzır olanlardan bir şiddīķ-ı şādīķ ve hātır-ı mecrūha ṭabīb-i hāzīķ ve her huşūşda yār-ı muvāfīķ bu haķīrūñ beyāndan bīrūn elem ü izṭrābını görüp ziyāde teraḥḥumundan perīşān-hātır olup lutfla bu şikesteye ḥiṭāb idüp eyitdi ey tīh-i elem ü ḥayretūñ giryān u nālānı vādī-i faķr u miḥnetūñ ḥayrān u ser-gerdānı niçūn refāhiyyet ü 'izzete sebep olur bir kāra şūrū' u ihtimām itmezsın. Faķīr eyitdüm neye teveccūh ü iķdām idem ki anuñ sebebi ile āsūde-hāl ü müreffehū 'l-bāl olup kudretsizlik miḥnetlerinden ḥalāş bulam, ol ḥūb-güftār u rāst-kirdār yār eyitdi, Mevlānā 'Abdu'r-raḥman-ı Cāmī ḥazretlerinūñ Bahāristān nām kitābı ki nikāt u daķayık ve hikem ü haķâyıkla pūr bir kitāb-ı laṭīfdür. Zīkr-i Meḥāmid-i 'Aliyye-i Ḥalīfetu'llāh-ı dīn-penāh (...) sultānū's-selāḫīn Murād Ḥān (...) ḥazretlerinūñ 'ahd-i ḥümāyūn ve eyyām-ı sa'âdet-maķrūnlarında şerḥ idüp fihrist-i laṭīfin nām-ı şerīfiyle mu'anven ve dībāce-i münīfin ism-i sāmīleriyle müzeyyen kılup sūdde-i seniyye-i 'aliyyelerinde ibrāz olınsa ümīddür ki kāffe-i enām u ḥavāş u 'avāma fāyız olan ḥurşid-i iḥsānlarından bir zerre

⁶⁰⁰ Tezde “eşkal” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “işkal” olmalıdır.

⁶⁰¹ Tezde “mütenaşşih u muğtenim” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “mütenaşşah u muğtenem” olmalıdır.

⁶⁰² Sevgi Elif Keyik, XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin “Şerh-i Pendnâme”si, s. 22-23.

ve deryâ-yı kerem-i bî-pâyânlarından bir katre dest-bân nümüd ve dâmen-i niyâz-ı güşüdeye vâşıl olup gavvâş gibi behremend ü beyne'l-akrân bir bülendüñ el virüp fakr u fâk hazânından vüs 'at gülşenine irüşüp gonca-i dil şüküft {ü} handân ve 'andelîb-i cân müterennim ü şādān ola der-hāl bu haķır-i ḳalîlî 'l-bizā 'a Şem 'î-i bî-çāre daḫi el-fāli 'alā māciḏi ḫasebince şikeste vü beste taḫrîr ü beyāna iştiğāl eyledüm ve bi'llāhi't-tevfîk, Mıṣra' (...) **Erbāb-ı faẓl u kemāl ve aşḫāb-ı feraḫ maḳāle ma'lūm ola ki bu şerḫde cemī'-i elfāzuñ ma'ānisine ta'arruẓ olunmaz belki ekşer-i mevāzi 'de isti'māl u işṭilāḫ olan üslūb üzere şerḫ olunmuşdur her lafzuñ ma'nāsına iltifāt itmemiş diyü daḫl u ta'n itmeyeler.**⁶⁰³

Şem'î, *Şerh-i Bostân*'ı dostlarından birinin ricası üzerine kalme almıştır. Arkadaşı kendisinden *Bostân*'ı şerh ederek içindeki müşkilleri halletmesini istemiştir. Burada da yine dostların ricası ve eserdeki müşkillerin halledilme amacı ön plandadır:

*Bu bende-i kemîne-i ḳalîlî 'l-bizā 'a Şem 'î-i şem 'fürüz künc-i ḳanā 'atde bir gün aşḫāb-ı bā-şafā vü yārān-ı bā-vefā ile Būstān-ı ḫazret-i şeyḫ Sa'dī-i Şīrāziden ḳaddesa'llāhu sırrahu 'l-'azîz muşāḫabet iderken esnā-yı mükālemede süḫen-perdāz-ı bülend-pervāz yārāndan biri luṭfla ḫiṭāb idüp eyitdi ki bu kitāb-ı şerîf eger lisān-ı Türkî ile şerḫ ü taḫrîr ve müşkilleri ḫall u taḫrîr olınsa ḡāyetle ma'ḳül ve nihāyet mertebe eḫibbā beyninde maḳbül olurdu ? cümlesi daḫı bir nūra ittibā ' idüp kemālî ile minnet yüzünü gösterdiklerinde ḫaķır daḫı iḳdāmları ile bi-ḫasebi 'l-maḳdūr ma'nā-yı muḫaşşîsi üzre şerḫ itmege ihtimām itdüm.*⁶⁰⁴

Şem'î, kendisine asıl şöretini kazandıran *Şerh-i Mesnevî*'de, özellikle *Mesnevî*'nin sırlarını ve müşkil kısımlarını açıklamak istediğini vurgulamıştır. Bunu gerçekleştirmek için *Mesnevî*'yi Türkçe şerh etmenin gayet güzel olacağını belirtmiştir. Bu ifadelerinden yola çıkarak onun bu şerhindeki asıl amacının *Mesnevî*'yi anlaşılır kılmak olduğunu söylemek mümkündür:

*Bir şeb güşe-yi vaḫdetde fāriğ u āsüde-ḫāl ve künc-i ḫalvetde mesrūr u müreffehü 'l-bāl oturup aḫvāl-i 'ālemi fikr eyleriken nāḡāḫ ḫātır-ı fātıra ḫuṭūr eyledi ki ḫazret-i Mevlānānuñ Meşnevî-yi Şerîfi ki aḫḳām-ı şerī 'at ve esrār-ı ṭarīḳat ve envār-ı ḫaḳīḳatula pür bir kitāb-ı müstetābdur lisān-ı Türkîyile şerḫ u beyān ve esrār u müşkilātı rüşen ü 'iyān ḳılınup dībāce-yi dil-firîbi aḫḳām-ı şer 'i şerîfi icrā idüp ṭarīḳat u ḫaḳīḳatun esrār u gavāmızına muṭṭali ' şāḫib-i eḳālîm-i şarḳ u ḡarb zıllullāhi fi 'l-'arazīn sa'ādetlü ve mürüvvetlü pād-şāḫ-ı 'ālem-penāḫ ḫazretleriniñ nām-ı şerîfiyile mu'anven ve vaşf-ı laṭîfiyile müzeyyen olması ziyāde ḫüb u merḡüb görindi tā ki anuñ sebebi ile bu kitāba zīb ü zînet ve ḳalîlî 'l-bizā 'a şāriḫi Şem 'îye ḳadr ü rif 'at müyesser ola.*⁶⁰⁵

Şem'î, *Tuhfetü'l-Ahrâr*'ı içerisinde sübhânî sırlar, gizli işaretler ve ruhânî nasihatlar olduğu için şerh ettiğini dile getirmiştir:

⁶⁰³ Şem'î, *Şerh-i Bahâristân*, Manisa İl Halk Ktp., 45 Hk2637 vr. 1b-2b.

⁶⁰⁴ Şem'î, *Şerh-i Bostân*, Kütahya Vahidpaşa İl Halk Ktp., vr. 1b.

⁶⁰⁵ Abdulkadir Dağlar, *Şem'î Şem'ullāḫ Şerh-i Mesnevî...*, s. 195.

Mevlânâ Câmî hazretlerinin *Tuhfetü'l-Ahrâr nâm kitâbı ki esrâr-ı Subhânî ve ma'ârif-i Rahmânî ve rumûz-ı Yezdânî ve işârât-ı nihânî ve naşâyih-i rûhânî ile memlû vü pürdür. Hiç şeksüz aşhâb-ı tarikatün ahrârına bir tuhfe-i girâmî ve erbâb-ı hakikatün cezbe vü fenâ şâhiblerine bir hediyye-i nâmîdür. Bu sebebden manzûr-ı ehl-i 'irfân ve maqbûl-i aşhâb-ı vecd ü vicdân olup meşhûr-ı 'âlemiyân olmuştur. Lâ-cerem 'ilm ü 'irfân ve hayrât u ihsân şâhibi güzîde-i devrân meşhûr-ı zamân hâş-ı havâş-ı ehl-i cihân 'umdetü'l-a'yân müşârün ileyhi bi'l-benân server-i aşhâb-ı sa'âdet şâhib-iktidâr 'azîmü's-şân bir vezîrün nâm-ı şerîfiyle bu kitâb-ı müste'tabuñ dîbâcesi mu'anven ve vaşf-ı laîfî ile müzeyyen kılını anuñ evşâf-ı hamîde ile mevşûf olan zâtunuñ ve nâm-ı şerîfinün zikri kıyâmete degin kalsun'⁶⁰⁶ “(...) kahramân-ı ma'reke-i harb ü vegâ şadr-nişîn-i şuffe-i inşâf u vefâ bu evşâf-ı hamîde ile mevşûf ve elkâb-ı pesendîde ile ma'rûf devlet-i ebedî ve sa'âdet-i sermedî şâhibi şâhib-ı haşmet vezîr Hasan Paşa hazretleridür (...) Bu şâhib-sa'âdet diyâr-ı Mısr'da bir zamân vezâret şadrında karar idüp Yûsuf peygamber 'aleyhi's-selâm gibi hüküm ü hükümetinde bir vechle 'adl ü dâd ve lutf u kerem eyledi ki re'âyâ cemî'an ziyâde huzûr u râhata vuşûl bulup âsûde-hâl oldukları için cân u dilden hayr du'â idüben didiler, beyt: Şehr-i Mısr ez-'adl-i ü mağrûr şüd / Ehl-i şehr ez-lutf-ı ü mesrûr şüd'⁶⁰⁷*

Mantıku't-Tayr'ın şerh edilmesinde önce şârihin dostlarının ricası sonra ise Yeniçeri ağası Hasan Ağa'nın isteği etkili olmuştur. Şem'î, çalışmasına bu olay üzerine başlamakla birlikte zahir ehlinin bu eserden faydalanması amacını da gütmüştür. Şârihe göre *Mantıku't-Tayr*, tarikat ehlinin sülûkunu, hakikat ehlinin de hüsn-i sîretini beyan etmektedir. Böylesine değerli bir eserin şerh edilmesiyle zahir ehline birçok faydalar erişecektir:

*Hullân-ı şıdk u şafâ ve düstân-ı mihr ü vefâ ve aşhâb-ı devlet ü 'ulâdan egerçi bisyâr kimse bu kitâbuñ şerh olunmasını bu hakîrden hâdden bîrûn istid'â vü ricâ eylediler. Lîkin bu hâlet müyesser olmayup bir zamân mürûr eyledi. İttifâken bir gün 'izzet ü sa'âdet-i dü cihânî ve 'avârif ü 'avâtıf-ı Sübhânî şâhibi şâhib-sa'âdet Yeniçeri Ağası Hasan Ağa hazretlerinin huzûr-ı şerîflerinde hâzır olup esrâr u ma'ârifden muşâhabet olunurken e'nâ-i muşâhabetde Şeyh 'Attâr hazretlerinin *Mantıku't-Tayr nâm kitâbı tezekkür olunup bisyâr medh ü vaşf olunduğda zikr olunan şâhib-devlet kitâb-ı mezbûruñ lisân-ı Türkî ile şerh olunmasını murâd idinüp bu hakîre bisyâr ibrâm u ilhâh eyledi. Lâ-cerem bu Şem'î-i hakîr emr-i 'âlîye imtişâl idüp hicret-i nebevîyyenün biñ beş târihinün Ramazân-ı şerîfinde esrâr-ı hafîyye-i Rabbânî ve ma'ârif-i 'aliyye-i Sübhânî ve rumûz u nikât-ı Samedânî ve dakâ'ik u hakâ'ik-ı Yezdânî ve mezâyâ vü işârât-ı nihânî ve müşâhedât u tecelliyât-ı Rahmânî ve hayât-efzâ neşâ'ih-i rûhânî ve ahvâl-i tarikat ve esrâr-ı hakikat ve sebab-i hayret ü başîret ve hişşe-bahş hikâyât ile memlû mezkûr kitâb-ı şerîfi şerh eylemege şurû' idüp, ibrâm u ilhâhı bunun zühûrına sebab olan 'ulüvv-i kadr ü 'izem-i şân'⁶⁰⁸ şâhibinin nâm-ı şerîfi ile dîbâcesini mu'anven ve vaşf-ı laîfî ile müzeyyen eyledüm. Tâ ki bu kitâb-ı pür-fevâ'idden müstefîd ü müntefî' olanlar aña hayr du'â eyleyeler. Bu kitâb-ı müste'tâb**

⁶⁰⁶ Şem'î, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*, Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2727, vr. 2a.

⁶⁰⁷ Şem'î, *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*, Manisa İl Halk Ktp. 45 Hk 2727, vr. 2b.

⁶⁰⁸ Tezde “‘ulüvv ve ‘izem-şân” şeklinde verilmiştir. Doğrusu “‘ulüvv-i kadr ü ‘izem-i şân”dır.

*egerçi haqı̇kat i 'tibarı ile aşhāb-ı tarı̇katüñ sülük u ahvāli ve aşhāb-ı haqı̇katüñ hüsn-i sîret ü hüsn-i hāli beyānındadır ve hem anda bisyār esrār-ı Sübhānī mündericdür. Lîkin şerhi sebebi ile ehl-i zāhire hem bu kitābdan bisyār rüḥānī fevā'id müyesser olur. Lā-cerem ḥavāşş u 'avām mā-beyninde meşhūr olup küllī ḳadr ü raḡbet bulur.*⁶⁰⁹

Şem'î, son iki eseri olan *Subhatü'l-Ebrâr* ve *Mahzenü'l-Esrâr* şerhlerini Gazanfer Ağa'ya isnat etmiştir. O, bu şerhlerinde benzer amaçları güderek insanların eserlerdeki gizli manaları anlayıp onlardan yararlanmaları için şerh ettiğini söylemiştir:

*Mevlānā Cāmī ḫazretlerinüñ "kaddesa'llāhu sırrahu'l-'azîz" Subhatü'l-ibrâr nām kitābı ki sırr-ı tevḫîd-i sübhānī ve rumüz u nikāt-ı Yezdānī ve esrār u ma'ārif-i Şamedānī ve deḳāyık u ḫaḳayıḳ-ı Raḫmānī ve işārāt-ı pinhānī ve naşāyih-i rüḥānī ile memlū vü pür idüğü aşhāb-ı dile ziyāde rüşen ü zāhirdür, lā-cerem bu kitāb-ı şerifüñ nef'i ṭālibine 'umūm üzre olsun için bu Şem'î-i ḫaḳîr-i pür-taksîr bu kitāb-ı şerifi cihānda ziyāde lutf u kerem ve nām-ı nîk ve aḫlāk-ı ḫamīde ve ef'āl-i pesendīde ile meşhūr-ı ḫavāşş u 'avām cāh u celāl ve 'izz ü ikbāl şāhibi bir şāhib-sa'ādetüñ ṭalebi sebebiyle lisān-ı Türkīyle şerḫ idüp dībācesini anuñ ism-i şerfi ile mu'anven ve vaşf-ı laṭifi ile müzeyyen eyledi ve Hudā-yı "azze ve celle" ol kimseyi raḫmeti deryāsına ḡarḳ eylesün ki bu kitābdan müntefi' ü behrever olduḳda ol şāhib-sa'ādete ve bu ḫaḳîre cān u dilden ḫayr du'ā eyleye."*⁶¹⁰

*Bu esrār-ı Sübhānī ile memlū vü pür Mahzen-i Esrâr şerhi ki Şem'î-i za'îf, sultān-ı selātīn-i cihān Sultān Muḫammed Ḥān ḫazretlerinüñ ḫalleda'llāhu te'ālā (...) şāhib-sa'ādet kapuaḡası Gazanfer Ağa ḫazretlerinüñ nām-ı şeriflerine şerḫ eylemişdür. Ol sa'ādet-i dāreyn şāhibi şāhibü'l-ḫayrātdan raḫmet ü keremi bî-pāyān Hudā-yı 'azze ve celle rāzī olup anı ḫabibi ḫürmetine cennāt-ı na'imde ḫabibine hem-sāye eylesün va'llāhu'l-'azîm ve mā'llāhu'l-kerīm cihānda andan kerīmü's-şān mürüvvet ü kerem şāhibi bir şāhib-devlet var idüğü ma'lūm degüldür yevmen fe yevmen 'ömr ü devleti ve 'izz ü sa'ādeti ziyāde olup Ḥaḳ sübhānehu ve te'ālā ḫazretinüñ ḫıfz u 'ināyeti sāyesinde ḳarār idüp āsūde-ḫāl ü müreffehü'l-bāl olsun āmīn yā mucıbe's-sā'ilīn ve Hudā-yı 'azze ve celle rāzī olsun ol kimseden ki bu şerḫden müntefi' olduḳda zıkr ü vaşf olınan şāhib-sa'ādetüñ rüḫi şerfi için bir fātiḫa okuyup bu Şem'î-i ḫaḳîri hem yād idüp du'ā eyleye.*⁶¹¹

Şem'î, tercümelerinde mübtedileri hedef kitle olarak seçmiş ve *Kaside-i Nûniyye* ile *Şurûtü's-Salât*'ı mübtediler rahat anlayabilsinler diye tercüme ettiğini belirtmiştir:

Ben idem terceme Türkīye anı

Ki ola mübtedīye fehm-i āsān

İlāhī bize tevḫiküñ refiḳ it

⁶⁰⁹ Muhittin Turan, *Şem'î Şem'ullāh Şerh-i Mantıku't-Tayr*, (Doktora Tezi), 2014, Çukurova Üniversitesi, Adana, s. 6.

⁶¹⁰ Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 2a.

⁶¹¹ Şem'î Şem'ullāh, *Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi 821, vr. 542b-543a.

İdüp 'ilm ü 'ameller lutf-ı ihsân⁶¹²

Ben za 'ıfe şöyle işâret oldu kim nazar eyleyem

Mübtediye olmağ için ol gevez Türkce diyem⁶¹³

Şem'î'nin eserlerinin sebab-i teşrih bölümlerine bakarak şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

a) Şem'î, eserlerini genellikle başkalarından gelen istekler üzerine yazmaya karar vermiştir. Bu isteklere ilk başta olumsuz yaklaşan şârih, gördüğü ısrarlar sonucunda şerhlerine başlamıştır.

b) Şerhi yapılacak eserler, daima tasavvufî ve ilahî remizler, müşkil ifadeler ve anlaşılması güç manalar içermektedir.

c) O, şaheserleri şerh ederek herkesin bu eserlerden faydalanmasını istemiştir. Bunu da eserlerdeki müşkilleri halledip, derin manaları açıklayarak gerçekleştirmeye çalışmıştır.

d) Bu bölümlerdeki ifadelere bakılırsa Şem'î, Fars klasiklerinin şerhleri konusunda akla ilk gelen isimlerden biridir.

Ankaravî, Lâmi'î Çelebi ve Surûrî gibi birçok önemli şârih, eserlerinin sebab-i teşrihlerinde Şem'î ile benzer ifadeleri kullanmışlardır.⁶¹⁴ Geleneğin şerhe yaklaşımını ve şerhi gerektiren durumları ise aşağıdaki örnekle belirtmek mümkündür:

Mahzenu'l-Ulûm'un "Şerh-i Kütüb" bölümünde şerhi gerektiren durumlar açıklanmıştır. Eserin müellifleri Serkiz Orpilyan ve Seyyid Abdülzâde Mehmet Tahir'in ifadeleri gelenekte belirli sebepler olmadan eserlerin şerh edilmediğini göstermektedir. Buna göre bir müellif eserini derin bilgi birikimiyle yazabilir ancak eğer okur, müellifle aynı bilgi seviyesinde değilse eserin, anlaşılır hale getirilmesi ve okur üzerinde gerekli fayda ve etkiyi gösterebilmesi için şerhine ihtiyaç duyulabilir. Ayrıca eğer eserin anlaşılabilmesi için gerekli olan kıyaslar ve farklı ilimlerle olan bağlantı kurulmamışsa ya da metinlerde mecazlı ifadeler, tevil gerektiren manalar, bazı hatalar ve önemli bilgilerin verilmemesi gibi eksiklikler varsa şerh yapılabilir. Yani şerh için en başta gelen şart eserin

⁶¹² Şem'î, *Tercüme-i Kasîde-i Nûniyye*, Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa-Tekke 368, vr. 1b.

⁶¹³ Şem'î, *Tercüme-i Şurûtü's-Salât*, Süleymaniye Ktp. Kasıdecizâde 698, vr. 16b.

⁶¹⁴ Daha geniş bilgi için bakınız: Ahmet Tanyıldız, *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî*, s. 170-173; Hülya Canpolat, *Lâmi'î Çelebi'nin Şerh-i Dibâce-i Gülistan'ı*, (Doktora Tezi), 2000, Ege Üniversitesi, İzmir, s.83-84; Merâl (Ortaç) Oğuz, *Sürûrî'nin Şerh-i Divân-ı Hâfiz'ı*, (Yüksek Lisans Tezi), 1998, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 37-38.

anlaşılması noktasında güçlükler bulunmasıdır. Şârih, eseri anlaşılır hale getirerek herkesin ondan yararlanmasını amaçlar:

Evvelen müellif-i kitabın ilmen hâiz olduğu hızk u maharet sâikası ile telif buyurduğu kitabın ibarâtı-ı latife ve muhtasarası me'ânî-i matlubeye tamamıyla delâlet eder ise de ilimde hızk u maharet ile cevdet-i zihne malikiyet hususunda müellifin haiz olduğu mertebe-i âliyede bulunamayan zevata o kitabın taallüm ü telemmüzü müte'assir olmasıyla şu te'assürün def' u izalesi maksadıyla gerek bizzat müellifler tarafından ve gerek sair ulemâ-yı kiram hazarâtı canibinden şerhler yazılmağa bezl-i lutf u inayet buyurulmuştur.

Sâniyen kitaplarda vuzuh-i delâletine itimat ile kıyasların bazı mukaddimâtı hazf olunmak veyahut âhar ilimden kıyaslar îrad edilmek veya bazı aksiyenin tertibi terk ü ihmal kılınmak ve bazı kazâyânın ta'lîinde gaflet vukû bulmak sebepleri ile mukaddimât-ı mühimmenin zikr ü beyanı ve kitabın bâhis olduğu ilimde tarif olunması lazım gelen mebâhisin îradı ve mukaddimât ve kıyasâtın tertibi ve musannifin göstermediği ilel ü esbabın irâesi ve'l-hasıl kitabın telifinden maksud olan menfaatin hüsn-i husulüne taallük eden levazımın îrad u tezkârı hususlarında görülen lüzum üzerine ulemâ-yı kiram hazarâtı canibinden kitaplara şerhler yazılmakla mesail-i ulûmun ez-her cihet teshîline itina buyurulmuştur.

Sâlisen kütüb-i müellefede bazı elfazın me'ânî-i te'viliyeye ihtimali veyahut elfaz-ı mecaziye ve delâlet-i iltizamiye bulunması ve bazı tesanifte hasbe'l-beşeriye sehv ü galat vukû bulması ve bazı kazâyâ-yı mühimmenin hazf olunması veyahut bir şeyin min gayri zaruretün tekrar edilmesi gibi vâki olan nevâkısın ikmal ü itmamı için şerhler yazılmağa lüzum görülmüştür⁶¹⁵

Günümüzde yapılan bazı çalışmalarda ise şerhlerin yapılma sebeplerine dair bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak bunlar sebep-i teşrihlerden ziyade kısmen şahsî çıkarımlara dayanmaktadır:

- a) Şârihin, hem diğer şârihlerden hem de okurlardan daha zeki ve bilgili olduğunu ispatlama çabası.
- b) Büyük ve önemli bir eseri şerh ederek o eser ve yazarı konusunda otorite olma isteği.
- c) Eserlerdeki müşkilâtı çözerek Farsça ve edebiyata olan hâkimiyetini kanıtlama düşüncesi.

⁶¹⁵ Serkiz Orpilyan-Seyyid Abdülzâde Mehmet Tahir, *Mahzenu'l-Ulûm*, (Aktaran, İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 115-116.)

d) Şerh edilen eserin yanlış yorumlanmasını engelleyerek, herkesin bu eserlerden doğru bir şekilde yararlanmasını sağlamak.⁶¹⁶

Bu açıklamalardan sonra Şem'î'nin şerh yapma amaçlarının gelenekle ortaklık gösterdiğini söylemek mümkündür. Yani gelenekte şârihler ortak amaçlar güderek şerhlerine başlamışlardır. Ancak burada, eserlerdeki sebab-i telif ya da teşrihlerin kalıplaşmış bir yapılarının olduğunu unutmamak gerekir. Yani bu bölümlere bakarak, tek amacın orada ifade edilen şeyler olduğunu söylemek yeterli değildir. Özellikle şerhlerde, buradaki ifadelerin yanı sıra şârihlerin seçtikleri eserlerin konuları ve şerh yöntemleri de önemlidir. Eğer tasavvufî bir eser seçilmişse şerhin amaçlarından biri mutlaka tasavvufun anlam dünyasını açıklamaktır. Hem tasavvufî hem de edebî yönü olan bir eser seçilmişse bu amaçlardan biri de dil ve edebiyat öğretimidir.

Şem'î'nin şerh ettiği eserlerin hepsinde zengin bir edebî malzeme ve tasavvufî içerik vardır. Bu nedenle onun şerh yapmadaki amaçlarından ilki, eserleri basit ve kısa bir şekilde şerh ederek herkesin bu eserlerden faydalanmasını sağlamak; ikincisi ise bu eserler vasıtasıyla öğrencilerinin Farsçalarının gelişimine katkıda bulunmaktır. Şem'î, eserlerinde öğrencilerinin Farsça konusunda yararlanmaları için şerh yaptığından bahsetmemiştir. Ancak *Şerh-i Pend-nâme*'de “*tâlib-i terceme*”⁶¹⁷ ifadesini kullanması öğrencilerinin kendisinden bu yönde bir isteklerinin olduğunu düşündürmektedir. Nitekim tarihî kaynaklara dayanarak daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi bu şerhler, onun öğrencileri arasında çok sevilmiş ve elden ele dolaşmıştır.

Klasik şerh usûlüyle yapılan şerhlerin dilleri ağırdır ve bu eserleri anlayabilmek için ayrıca Arapça ve Farsça gramer bilgisi gerekmektedir. Telif-tercüme olarak adlandırılan çalışmalar ise yalnızca konu ve içerik olarak ana eserden yararlandıkları için faydalanılan eserlerin bire bir Türkçe tercümesi değildirler. Bu nedenle de bu türden eserler, Farsça metinlerin Türkçeye nasıl tercüme edileceği hususunda ilgili kişilere yeterli bilgi sunamamışlardır. Bu durumun farkında olan Şem'î, şerhlerini bu amaca da hizmet edecek şekilde yapmıştır.

⁶¹⁶ Osman Ünlü, “Klasik Türk Edebiyatında Edebî Şerhlerin Yazılış Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, s. 161-167; Glenn W. Most, “Şerhlere Kuramsal Bir Bakış”, s.464-465, Hülya Canpolat Taşçı, “Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler”, s. 89, *Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yayıncılık, İstanbul 2014.

⁶¹⁷ Sevgi Elif Keyik, *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin “Şerh-i Pendnâme”si*, s. 23.

Edebiyat tarihimizdeki şerhlerin büyük çoğunluğunda dil ve edebiyat öğretiminin de şerh yapma amaçları arasında olduğu bilgisini göz önüne alarak Şem'î'nin, öğrencilerine anlattığı gramer konularının uygulamada nasıl olacağını bir nevi şerhleri vasıtasıyla gösterdiği söylenebilir.

*Şerhler bir çok amaç doğrultusunda yazılan çok yönlü eserlerdir. Ele alınan "kaynak metin" in türüne göre de aşağı yukarı amaç belirlenmiş olur. Kaynak metnin konusu tasavvuftan seçilmişse hedef metinde daha çok tasavvuf dilinin, anlam dünyasını, mazmunları, düşünce sistemi ve bu yola girenlere kılavuzluk edecek nitelikte açıklamalar ağırlık kazanır. Eğer kaynak metin konusunu edebiyattan seçmişse amaç, dil ve edebiyat öğretimidir. Ancak bu dil ve edebiyat öğretiminde okuyucu seviyesi esastır ve konuların sınırları bu seviyeye uygun olarak çizilir. Bu bakımdan şerhlerde verilen dil ve edebiyat bilgileri, istisnalardan ve teferruattan arındırılmış bir konuya giriş niteliğindedir. Bunun yanında şârih bu bilgilerle yetinmek istemeyenleri de göz ardı etmez, değindiği konularda bakılacak eserlere gönderme yaparak modern, profesyonel bir öğretici tavrı sergiler.*⁶¹⁸

Şem'î'nin şerhleri yukarıdaki izaha göre değerlendirildiğinde, bu eserlerde tasavvufî ve edebî izahlardan ziyade dil öğretimi ve şerh edilen metnin sade bir şekilde anlaşılmasına yönelik amaçların ön planda olduğu görülür. Yani Şem'î, şerhlerini uzun izahlar yerine sade bir şekilde yaparak herkesin bu eserleri rahatça anlayabilmesi amacını gütmüş;⁶¹⁹ tercümelerini eserin aslına sadık kalarak bire bir yapmasıyla da öğrencilerinin Farsça bir metnin Türkçeye nasıl aktarılacağını görmelerini sağlamıştır. Ancak bu dil öğretiminin yalnızca tercümelerden yola çıkılarak yapıldığı iddiasında değiliz. Şem'î, bazı kelimelerin harekeleri, etimolojileri ve vezinleri üzerinde durmuş; yeri geldikçe de dilbilgisel izahlarda bulunmuştur. *Subhatü'l-Ebrâr*'da, öğrencilerin eserden dil açısından yararlanmalarına dair herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak Şem'î'yle aynı devirde yaşayıp onun hakkında en kesin bilgileri vermiş olan Nev'î-zâde Atâyî, *Şakayık Zeylinde* onun şerhlerinin talebeleri arasında elden ele dolaştığını söylemiştir: "*Mesnevî-i Şerîf'e şerhi vardır. Dîvân-ı Hâfîz'ı ve Gülistân ve Bostân'ı Türkî şerh eylemiştir. Tullâbı yanında makbûl ü mütedâvildir.*"⁶²⁰

Osmanlı tarihinin en önemli tarih kitaplarından birini yazan Naîmâ, Şem'î'nin hayatı ve eserlerine dair bilgi verirken bu yönde bir bilgi vermiştir:

Şem '-i fikrini ikâd edip müstahikk-i merâtib olmuş iken meşreb-i fenâdan hissedâr ve perkâr-ı himmetine nokta-i tasavvuf medâr olmakla fâriğ ü âzâde ve dâ'ire-i terk ü

⁶¹⁸ Hülya Canpolat, *Sa'dî'nin Gülistân Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırmalı İncelenmesi*, (Doktora Tezi), 2006, Ege Üniversitesi, İzmir, s. 117.

⁶¹⁹Bu durumun neticesi olarak Şem'î, çalışmalarının sebep-i teşrih bölümlerinde eserleri insanların faydalanması adına lisân-ı Türkî üzre şerh ettiğini belirtmiştir.

⁶²⁰ Nev'îzâde Atâyî', *Hadaiku'l-Hakaik...*, s. 332.

tecerrüde karar-dâde olup ta 'lîm-i ebnâ-i nâs ve huddâm-ı ekâbiri cihet-i ma'âş kılmış idi. Elf-i kâmil hudûdunda rûh-ı pür-fütûhu mele'-i a'lâya vâsıl oldu. Mevlânâ-yı mezbur ma'ârif-i cüz'iyeye ile meşhur mukaddemât-ı ulûm ifâdesine kâdir idi. Mesnevî-i şerîfe bir şerh yazmıştır. Ve Dîvân-ı Hâfız'ı ve Gülistân u Bostân'ı Türkî şerh etmiştir. Tullâbı yanında makbûl ü mütedâvildir."⁶²¹

Hem buradaki bilgileri hem de Şem'î'nin Farsça hocası olduğunu göz önüne alırsak onun şerhlerinin Farsça öğrenmek isteyenlerce ilgiyle takip edildiğini söyleyebiliriz. Buralarda yer alan bilgiler, Şem'î'nin şerhlerinin öğrencileri açısından taşıdığı önemi göstermesi bakımından son derece önemlidir. Buna göre onun şerhleri, öğrencileri arasında çok okunup elden ele dolaşmıştır. Bu durum, hem Şem'î'nin şerh usûlünün klasik tekniklerden farklı olması sonucunu doğurmuş hem de eserlerin birçok defa istinsah edilmesini sağlamıştır.⁶²²

Şem'î, hocalık yanını ön plana çıkartarak *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da bilimsel bir dil kullanmıştır. Sade, açık ve basit cümlelerden oluşan bu dil, Şem'î'nin bilimsel bir amaç güttüğü fikrini destekler. Derkenarlarda vasf-ı terkîbîleri sık sık vurgulamasının ve yaptığı izahların büyük çoğunluğunda kelimenin doğru okunmasına yönelik bilgiler vermesinin temelinde yatan ana sebeplerden birinin bu olduğunu söyleyebiliriz. Yani *Subhatü'l-Ebrâr* şerhini okuyan bir kişi öncelikle bu eserin hem orijinalini hem de birebir Türkçeye çevrilmiş halini görebilecektir. Bu da okurun bu eseri rahat bir şekilde anlamasını sağlayacaktır. Şem'î'nin yerinde verdiği kısa bilgilerle de okur, Farsça bir metnin dilbilgisel özelliklerini uygulamalı bir şekilde öğrenebilecektir.

Şem'î'nin şerhlerinde kullandığı metodu, şu şekilde izah edebiliriz: Önce şerhi yapılan beyit ya da mısra tercüme edilmiştir. Daha sonra "ya'nî" ile başlayan bir açıklama cümlesi yer almış; devamında ise herhangi bir tasavvufî ıstılah ya da metinde gerçek anlamının dışında kullanılmış bir kelime varsa bunların ne anlama geldiği açıklanmıştır. Bazı durumlarda beyitten ne anlaşılması gerektiği, yani şerh, "hulâsa-i kelâm", "hâsıl-ı kelâm" gibi ifadelerle dile getirilmiş en sonunda da, beyitte geçen kelimelerin anlamları verilmiştir. Şem'î, bunlara ek olarak bazen beyitteki edebî sanatları vermiş bazen de kelimelerin gramer özellikleri ve etimolojilerine dair oldukça uzun ve detaylı açıklamalarda bulunmuştur.

⁶²¹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Tarih-i Naîmâ*, s. 55.

⁶²² *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'ın nüshaları arasında önemli farklılıklar olmamasının ve hatta sonundaki müellif hattı kaydına bile dokunulmadan istinsah edilmesinin temelinde muhtemelen öğrencilerin eserleri aslına sadık kalarak istinsah etmeleri/ettirmeleri çabası vardır.

Bu bilgiler ışığında Şem'î'nin 'muhtasar' olarak adlandırılan şerh usûlünün temelinde bilgi-birikim yetersizliğinin değil, bilinçli bir tercihin olduğu söylenebilir. Onun şerhleri, metnin doğru okunup anlamlandırılması konusunda kıymetli bilgilerin olduğu bir uygulama kitabı gibidir. Bu durumu dikkate alarak Şem'î'nin eserlerinin şerh olarak kabul edilemeyeceğini söylemek ciddi bir hata olur. Edebî metinler, ait oldukları türlerin bütün özelliklerini taşımasalar da belirli unsurlara yer vermeleriyle o türe ait kabul edilebilirler. Aynı kıtas şerhler için de geçerlidir. Yani nasıl ki bir şiiri kaside olarak kabul etmek için o şiirde klasik kaside bölümlerinin eksiksiz bulunması şartı aranmıyorsa, bir çalışmanın da şerh olarak kabul edilebilmesi için klasik şerhin bütün unsurlarının olması şartı aranmaz. Şem'î, klasik şerhin aslî unsurlarının hepsinden yararlanmakla birlikte bunlardan tercüme ve kısa açıklamaları ağırlıklı olarak kullanmış bir şârihtir. Eserleri de, bu sebepten, klasik değil muhtasar şerhtir; diğer bir ifadeyle tercüme değil şerhin bir çeşididir. Hem tarihî hem de edebî kaynaklarda Şem'î, başarılı bir şârih olarak adından söz ettirmiştir. Buradan o dönemde böyle bir usûlün kabul gördüğü sonucuna varmak mümkündür. Aksi takdirde bu eserler, onlarca hatta yüzlerce defa istinsah edilip elden ele dolaşamazdı.

SONUÇ

Şerhler, Osmanlı toplumunun ilim ve kültür hayatında asırlar boyunca geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur. İslâmî ilimlerin gelişmesinde, talebelerin yetişmesinde, Arapça ve Farsça birçok dinî, tasavvufî ve edebî eserin anlaşılıp anlamlandırılmasında daima şerhlerden yararlanılmıştır. Bunun sonucunda edebiyat tarihimizde klasik şerh edebiyatı olarak adlandırılabilir bir gelenek ortaya çıkmıştır. İslâmî ilimlerle alakalı şerh geleneği daha eski dönemlerden itibaren ortaya çıkıp gelişme gösterirken tasavvufî ve edebî eserlerle ilgili olan şerh geleneği asıl gelişimini 16. asırda sağlamıştır. Çünkü eserleriyle tasavvufî-edebî şerh geleneğine has usuller oluşmasını sağlayan şârihlerin birçoğu bu asırda yetişmiştir.

Çalışmamızda *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr* adlı eserini incelediğimiz Şem'î Şem'ullâh da 16. asırda yetişen şârihlerden biridir. O, yazdığı birçok eserle bu geleneğin gelişimine büyük katkılarda bulunmuştur. Klasik şerh edebiyatı söz konusu olduğunda adı en sık geçen isimlerden biri odur. Bu nedenle Şem'î'nin şerh edebiyatındaki yerinin belirlenmesi ve eserlerinin özelliklerinin ortaya çıkarılması şerh edebiyatı çalışmaları açısından önemlidir.

Günümüzde bu amaçla birçok ilmî çalışma yapılmış ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak bu çalışmalardan sonra bile bazı konular açıklığa kavuşturulamamış; özellikle şârihin, üzerinde çalışma yapılmamış olan eserleri bihakkın tanıtılamamıştır. Buradan hareketle bu çalışmada, öncelikle başta şârihin kendi eserleri olmak üzere tarihî kaynaklara ve daha önce yapılan çalışmalara mürâcaat edilerek bahsi geçen eksikliklerin giderilmesi amaçlanmıştır. Bu vesileyle Şem'î'nin hayatı, söz konusu eserlerden yararlanılarak bütün detaylarıyla ortaya çıkarılmış ve geniş bir biyografi oluşturulmuştur. Böylelikle şârihin hayatı, adı, lakabı, mesleği ve kimlerle yakın ilişki içerisinde olduğu gibi bilgiler netleştirilmiş; bazı yanlışlıklar da düzeltilmiştir.

Çalışmada Şem'î'nin hayatının yanı sıra eserleri de geniş bir şekilde ele alınmış ve bunun sonucunda önemli bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde Şem'î'nin eserlerinin 175 yeni nüshası tespit edilmiştir. Bu bulgu onun şerh geleneğindeki yerinin sanılandan daha büyük olduğunu göstermektedir. Şem'î, şârihler sıralamasında eserlerinin nüsha sayısı açısından ilk sıralarda yer almaktadır. Öyle ki onun bazı eserleri yüzlerce defa istinsah edilmiştir. Daha önce yapılan çalışmalarda *Şerh-i Gülistân*'ın Şem'î'nin en çok

rağbet gören eseri olduğu düşünülmüştür. Ancak bu çalışmada durumun böyle olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Çünkü *Şerh-i Pend-i Attâr*'ın bugüne değin 65 olarak bilinen nüsha sayısının 138 olduğu tespit edilmiştir. Böylelikle bu eserle *Şerh-i Gülistân*'ın aynı sayıda istinsah edildiği anlaşılmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere Şem'î'nin bazı eserleri yeterince tanıtılmadığı gibi bazı bilgi hataları da yapılmıştır. Mesela şârihin, tek telif eseri olan *Tuhfetü'l-Âşıkîn*, bugüne değin yapılan çalışmalarda hakkıyla ele alınmamıştır. Halbuki bu eser onun tek telif eseri olması hasebiyle onun sanatçılığı konusunda kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Şem'î'nin bilgi birikiminin derinliğini yansıtan bu eserde tasavvufî konular herkesin anlayabileceği şekilde açıklanmış, son derece karışık konular sade bir dil ve akıcı bir üslupla ele alınmıştır. Eserin bu yönü bu çalışmada tespit edilmiş ve Şem'î'nin şârihliğinin yanı sıra başarılı bir nâsir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı durum *Kasîde-i Emâlî*, *Kasîde-i Nûniyye* ve *Şurûtü's-Salât* tercümeleri için de geçerli olup bu eserler Şem'î'nin manzum tercüme konusundaki yeteneğini yansıtmaktadır. Buradaki beyitler, şârihin manzum tercümelerinde şerhlerine nazaran dili daha başarılı ve akıcı bir şekilde kullandığını göstermektedir. Yapılan incelemede önemli bir hata düzeltilerek *Tercüme-i Kasîde-i Emâlî*'nin bir şerh olmadığı da ortaya konmuştur. Şem'î, bu kasideyi şerh etmemiş; murabba nazım şekliyle Türkçe söylemiştir. Yani kasideyi bire bir tercüme etmeden beyitlerdeki anlamın Türkçede nasıl ifade edileceğini göstermiştir. Şem'î, şerhlerinde Farsça beyitleri kelime kelime çevirirken tercümelerinde yukarıdaki yöntemi takip etmiştir. Bu da aslında başarılı tercüme yapabilen şârihin, şerhlerinde bilinçli olarak -Farsça öğretmek amacıyla- kelime kelime çeviri usulünü kullandığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın literatür taraması aşamasında tarihî kaynaklarda Şem'î'ye isnat edilen 11 eser tespit edilmiştir. Bunlardan ikisi daha önce Şeyda Öztürk tarafından kaydedilmiş, ancak söz konusu eserlerin Şem'î'ye ait olup olmadığı konusunda net bir sonuca varılamamıştır. Yapılan araştırmayla eserlerden 6'sının Şem'î'ye ait olmadığı ortaya konmuş, diğer 5'inin ise ona ait olma ihtimallerinin çok zayıf olduğu gerekçeleriyle ifade edilmiştir.

Şem'î, eserlerini metot ve amaçlar bakımından geleneksel şerhe uygun olarak yazmıştır. O, eserlerinde, geleneksel şerhlerde yer alan tercüme, kelime anlamlarının verilmesi, yorum ve açıklama gibi unsurların tamamına yer vermiştir. Ancak bunlardan

tercüme ve kısa açıklamaları diğerlerine nazaran çok daha fazla kullanmıştır. Bu nedenle Şem‘î’nin şerhleri, geleneksel şerhler içerisinde yer alan muhtasar şerh özelliği taşımaktadır. Bu durum onun bütün şerhleri için geçerlidir. Çünkü Şem‘î, ilk eseri *Şerh-i Gülistân*’dan son eseri *Şerh-i Mahzenü’l-Esrâr*’a kadar aynı usulü kullanmıştır. Nitekim onun eserleri üzerine yapılan çalışmaların tamamında benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr, Şem‘î’nin ölümüne yakın yazdığı eserlerdendir. Şârih, *Subhatü’l-Ebrâr* mesnevisini herkesin anlayabileceği şekilde şerh etmiş, eserde sanatlı ve zor anlaşılır bir dilden ziyade herkese hitap eden ve kavram kargaşasının önüne geçen bir anlatım yolunu tutmuştur. Ancak şârih bu anlatımda, şerhlerin yapısal özelliklerinden dolayı çoğu zaman akıcılıktan yoksun bir dil kullanmak zorunda kalmıştır. Eserde bir şeyler öğretme ve anlatma çabası güdüldüğü için estetik kaygılar ön plana çıkmamıştır. Bu da ister istemez akıcı ve okuru kavrayan bir anlatımın ortaya çıkmasına engel olmuştur. Şem‘î’nin üslubunun en belirgin özelliği “ya‘nî” kelimesinin metin içerisinde çok sık geçmesidir. Bu, esasen Kur’an tefsirlerinden şerhlere kadar yorumlamaya dayalı çalışmaların ortak ifadesidir. Aynı şekilde şârihin, genellikle kısa cümleler kurması, seciye çoğu zaman yer vermemesi bahsi geçen eserlerde sık görülen bir durumdur.

Çalışmada Şem‘î’nin şerh yapma amaçları ele alınarak bu konudaki bilgi eksikliği giderilmiştir. Şârihin bütün eserlerinin sebep-i teşrihleri ortaya konarak genel bir kanaate ulaşılmıştır. Buna göre şerh usulü bakımından geleneğe pek uymayan şârihin, şerh yapma amaçları açısından diğer şârihlerle uyum içerisinde olduğu anlaşılmıştır. O, genellikle başkalarından gelen istekler üzerine şerhlerini yapmaya başlamış ve daima dinî ve tasavvufî içerikli eserleri ele alarak herkesin onlardan faydalanmasını amaçlamıştır.

Şem‘î’nin eserlerinin sebep-i teşrihlerinde dikkat çekici bazı durumlarla da karşılaşmıştır. Şem‘î bu bölümlerde, “tercüme” ve “şerh” kavramlarını aynı anlama gelecek şekilde birbirinin yerine kullanmıştır. Günümüzde bu iki kavram, lugavî manalarıyla ele alınarak kesin sınırlarla birbirinden ayrılmakta, araştırmacılar da bu, sınırları kesinleştirilmiş şablonu kullanarak, inceledikleri eserleri tasnif etmektedirler. Ancak yapılan inceleme neticesinde kaynaklarda bu kavramlar arasında bir geçişkenlik olduğu, birbirinden kesin ve keskin sınırlarla ayrılmalarının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Teoride böyle olduğu gibi pratikte de aynı geçişkenliği ve belirsizliği görmek mümkündür. Bu konuda çalışmaları olan bazı araştırmacılar da aynı konuya dikkat çekmiş ve tercüme ile şerhin gelenekte birbirine yakın anlamda kullanıldığını söylemişlerdir.

Tercüme ve şerhlerin bir metnin yorumlanmasına dayalı faaliyetler olması böyle bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çünkü Agah Sırrı Levend'in belirttiği gibi geçmişte şairler ele aldıkları metinleri olduğu gibi çevirmekten ziyade önemli buldukları yerleri genişleterek çeviriye kendi duygu ve düşüncelerini de katmışlardır. Bu da içerisinde ister istemez bir yorumlama barındırdığı için tercüme kavramını şerhe yaklaştırmıştır. Geçmiş dönemlerde bu kavramların ayrı anlamlar taşıdığını gösteren birçok örnek vardır; ancak yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere günümüzdeki gibi birbirinden kesin çizgilerle ayrılmadıklarını da söylemek mümkündür. Bu faaliyetlerin ortak bir amaca hizmet etmeleri, temelde aynı yöntemi kullanmaları ve özellikle tercümelerin bütün şerh metinlerinde yer alması bu kavramların aynı anlam dairesi içerisinde kullanılmaları sonucunu doğurmuştur.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, şerh usulü ve amacı bakımından Şem'î'nin diğer eserlerinden bir farklılık arz etmezken yer yer başka hiçbir kaynak ve eserde olmayan bilgiler içermektedir. Bu şerh sayesinde, Şem'î'nin kendi eserleri hakkındaki düşünceleri de tespit edilmiştir. Klasik şerh geleneğinde şârihler, ele aldıkları metnin daha önce yapılan şerhlerini inceleyerek bunlardaki hataları kendi şerhlerinde göstermişler ve gelenekteki bu uygulamaya reddiye adı verilmiştir. O dönem eserlerindeki reddiyelerde en çok eleştirilen şârihlerden biri Şem'î'dir. O, kendisine yöneltilen eleştirilere sadece *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da cevap vermiştir. Bunu yaparken bir yandan eleştirilere olan itirazlarını sıralamış bir yandan da eserlerini övmüştür. Buradaki ifadelerine bakılırsa Şem'î, kendisine haksızlık yapıldığını düşünmektedir. O, eleştirilerin aksine şerhlerinde “*rengîn ü latîf*” manalar olduğunu vurgulamış ve mevcut hataların kendisinden değil kâtiplerin yanlış yazımlarından kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Reddiye geleneğinde Şem'î'yi en çok eleştiren şârihlerin başında Sûdî gelmektedir. Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'da *Divân-ı Hâfiz*'dan verdiği örnek bir beyitte Sûdî'nin fahiş bir hata yaptığını ve bu hataya onun gaflet, inat ve taassubunun sebep olduğunu belirtmiştir. Şem'î'nin örnek verirken özellikle Sûdî'nin hata yaptığı bir beyti kullanması, onun Sûdî'nin eleştirilerini gördüğünü ve bunlardan rahatsızlık duyduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bunlar o dönemlerde reddiyelerin edebî tenkit bakımından önemli bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Klasik şerh edebiyatı çalışmalarının sayısı son yıllarda artarak devam etmektedir. Ancak şerh konusu, üzerinde yeni durulan bir alan olduğu için bazı kavramların ne ifade

ettiği netleşmemiştir. Bunların en başında “geleneksel şerh” gelmektedir. Bu kavramın sınırlarının tam olarak çizilememiş olması, her çalışmada farklı bakış açılarının geliştirilmesine sebep olmaktadır. Çünkü bir şerhin şerh ya da tercüme olduğunu veya muhtasar ya da mufassal şerh olduğunu belirleyebilecek kriterler bulunmamaktadır. Aynı eser kimine göre mufassal kimine göreyse muhtasar şerhtir. Hatta bazılarına göre tercümedir. Şerh edebiyatının detaylarının belirginleşebilmesi için bütünleyici başka çalışmalarla bu konunun netliğe kavuşturulması gerekmektedir. Bu yapıldıktan sonra birçok metnin şerh edebiyatının neresinde durduğu, bu edebiyata ne gibi yenilikler getirdiği gibi birçok konu açıklığa kavuşturulabilecektir.

IV. BÖLÜM

ŞERH-İ SUBHATÜ'L-EBRÂR'IN METNİ

4.1. Eserin Nüshaları

Üzerinde çalıştığımız eserin kütüphanelerde kayıtlı 14 nüshası bulunmaktadır. Ancak bunlar arasında “Süleymâniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Koleksiyonu 2789” numarada bulunan nüsha yanlışlıkla *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr* olarak kaydedilmiştir. Nüshanın, yapılan inceleme sonucunda *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*'a ait olduğu anlaşılmıştır. Mısır'da bulunan nüshalara ulaşamadığı için bu iki nüsha değerlendirmeye alınamamıştır. Bu nedenle değerlendirmeye alınacak nüsha sayısı 12'ye düşmüştür.

4.1.1. Nüsha Tavsifleri

1. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 3960: Kırmızı meşin, şemseli, miklebli cilt, 173x94-263x150 mm. ölçüsünde, açık gri renkli kağıda nesih hatla yazılmış 293 varaktan oluşur. 1b yüzünde 16, diğer varaklarda ise 23 satır bulunur. Nüshanın serlevhası altın tezhipli ve ilk iki varak cetvellidir. Asıl metin siyah mürekkeple, duraklar ve bölüm başlıkları surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Ayet ve hadislerin geçtiği Arapça kısımlar ile *Subhatü'l-Ebrâr*'ın mısraları harekeli yazılmış, diğer yerlerde hareke kullanılmamıştır. Zahriyesinde “El-faķır Muḥammed Emīn muḥallemāt-ı ḥalīfesi-zāde” ve “Temellekehu el-'abdu'z-za'īf Muḥammed Emīn el-'ārif bi-ḥalīfe-i Muḥallemāt-zāde” kayıtları ile 1b yüzünde “İbrāhīm es-Seyyīd” yazılı mühür vardır. Bu kayıttan nüshanın muhallemāt-zādenin halifesi Muhammed Emin adında arif bir şahsa ait olduğu anlaşılmaktadır. Eser 1b'de başlar 293b'de biter. Metnin başında besmele vardır.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-gāyet, şebīh ü şerīkden münezzeḥ ol şāni'-i bī-naẓīre olsun ki cemī'-i bedāyi'-i maşnū'āt ve 'acāyib-i mübda'āt anuḥ şun'-ı laṭīfī ile āşkār u hüveydā olmuşdur.

Sonu (293b): Ḥāmiden ve muşalliyen evvelen ve āḥiren ve'l-ḥamdu'lillāhi Rabbü'l-'ālemīn yā erḥame'r-raḥimīn erḥam men kāne fī-hazi'd-dīn.

2. Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 3987m-001: Meşin, gömme şemseli, cetvelli, sertablı, miklebli, şirazeli cilt, 245x149-169x90 mm. ölçüsünde, açık kahve renkli, cetvelli kağıda talik hatla yazılmış 159 varaktan oluşur. Cildin iç tarafında somaki ebru vardır. 1b yüzünde 25, diğer varaklarda 27 satır bulunur. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları ve örnek olarak verilen parçaları belirtmek için kullanılan “beyt, mısra” vs. gibi ibareler surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Nüshada *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'la birlikte *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr* da bulunmaktadır. 9b-159b arasında *Subhatü'l-Ebrâr*, 161b-282a arasında *Tuhfetü'l-Ahrâr* şerhi vardır. Asıl metne geçmeden önceki varaklardan 6'sı boş haldedir, diğerlerinde ise “Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr ve Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr ta'lik” kaydıyla birlikte çeşitli karalama ve beyit örnekleri, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'la *Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr*'ın fihristi, “Temellekehu'l-'abdu'l-fakîr ile'l-mevlâ el-Ḳadîr Mustafâ eş-şehîr bi-şeyḥ-zâde el-ḳâdî 'afâ 'anhumâ rabbuhume'l-'âfi”⁶²³ şeklinde temellük kaydı yer alır. Burada “Vemâ ..... illâ bi'llâh Muştafâ 'abde”, “Elḥamdü'llâh ellezî hedanâ lihazâ vemâ kunne linehtedî levlâ an hedânâ'llâh”, “Laṭîf İbrâhîm ḥanîf” yazılı mühürler vardır. Nüshanın sonunda “Sene 1022” ve “Temmet hazîhi'r-risâle bi-'avni'llâh el-meliki'l-vahhâb fî-evâ'il şaferi'l-muzaffer sene 1022”⁶²⁴ şeklinde istinsah kaydı vardır. Bu kayıttan eserin Safer 1022/Mart 1613'te tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Başı (9b): Sipâs-ı bî-nihâyet ve şenâ-yı bî-gâyet, şebîh ü şerîkden münezzeḥ ol şâni'-i bî-naẓîre olsun ki cemî'-i bedâyi'-i maşnû'ât ve 'acâyib-i mübda'ât anuḥ şun'-ı laṭîfî ile âşkâr u hüveydâ olmuştur.

Sonu (159b): Ḥâmiden ve muşalliyen evvelen ve âḥiren ve'l-ḥamdu'lillâhi Rabbü'l-'âlemîn yâ erḥame'r-raḥimîn erḥam men kâne fî-hazî'd-dîn.

3. Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 2132: Sırtı meşin, ön ve arka kapağı battal ebrulu, miklebli, şirazeli cilt, 260x147-190x90 mm. ölçüsünde cetvelli, fıstıkî kağıda nestalik hatla yazılmış 149 varaktan oluşur. 1b yüzü 28, diğer varakları 31 satırdan oluşur. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları, anlatılanları örneklendirmek adına metinde geçen “beyt, mısra” vs. gibi ibareler ve cetveller surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Bazı yaprakların üst taraflarında rutubet

⁶²³ Buradaki kayıttan nüshanın sahibinin Şeyh-zâde el-Kadî diye bilinen Mustafâ adında biri olduğu anlaşılmaktadır.

⁶²⁴ “Vahhab ve melik olan Allah'ın yardımıyla bu risale zaferlerle dolu olan safer ayının başlarında 1022'de tamamlandı”

lekeleri mevcut. Kapaktan sonraki ilk varakta yer alan “Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr Şem'î Efendi 1040” şeklindeki yazıdan nüshanın 1040 yılında istinsah edildiği anlaşılıyor. Bundan sonra yer alan varakta ise Arapça iki beyitle birlikte Şehid Ali Paşa Kütüphanesi'nin mührü bulunmaktadır.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-gāyet, şebīh ü şerīkden münezzeh ol şāni'-i bī-naẓīre olsun ki cemī'-i dāyi'-i maşnū'āt ve 'acāyib-i bedī'āt anuṣ sun'-ı laṭīfi ile āşkār u hüveydā olmuştur.

Sonu (192a): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āhiren ve'l-ḥamdu'lillāhi Rabbü'l-'ālemīn yā erḥame'r-raḥimīn erḥam men kāne fī-hazi'd-dīn.

4. Selimağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi 1331: Cildinin sırtı ve sertabı meşin, alt ve üst kapağı somaki ebrulu, üst kapağında beyzî, miklebinde hataî motifli gömme şemse vardır. 208x145-155x82 mm. ölçüsünde, gri renkli kağıda talik hatla yazılmış 214 varaktan oluşur. 1b yüzünde 18, diğer varaklarda 23 satır bulunur. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları, duraklar ve örnek olarak verilen parçaları belirtmek için kullanılan “beyt, mısra” vs. gibi ibareler surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. 1b yüzünün başında 1334 tarihli Hüdâî Efendi kütüphanesi mührü vardır. Nüshada çeşitli yıpranmalar olmuş; sırt ve sertabındaki meşin kısımlar yıpranma sonucunda yer yer kalkmış ve bu kısımların mukavvaları ortaya çıkmış, şirazesı gevşemiş ve dağılmak üzere, bazı yapraklar kurt yenikli, yaprakların alt ve üst kısımlarında küçük çaplı parçalanmalar vardır. Zahriyesinde “Sāhibuhu Muştafā bin Mehmed fī-şehr-i ramazāni'l-mübārek sene 1034”⁶²⁵, “Şerh-i subhatü'l-ebrâr Şem'î” kayıtları; 1b'de ise Hüdâî Efendi Kütüphanesi'nin mührü vardır. 1b'de başlar, 213a'da biter. Metnin bitişinde surh mürekkeple “1009” tarihi düşülmüştür.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-gāyet, şebīh ü şerīkden münezzeh ol şāni'-i bī-naẓīre olsun ki cemī'-i bedāyi'-i maşnū'āt ve 'acāyib-i mübda'āt anuṣ sun'-ı laṭīfi ile āşkār u hüveydā olmuştur.

Sonu (214a): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āhiren ve'l-ḥamdu'lillāhi Rabbü'l-'ālemīn erḥam men kāne fī hazi'd-dīn.

⁶²⁵ Bu kayıttan Mustafa bin Mehmed'in 1034'ün Ramazan ayında (Haziran-Temmuz 1625) nüshaya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

5. Beyazıt Kütüphanesi 5571: Sırtı ve sertabı meşin, alt ve üst kapağı somaki ebrulu, miklebli cilt, 205x130-155x80 mm. ölçüsünde, fıstıkî kağıda talik hatla yazılmış 277 varaktan oluşur. 1b yüzünde 20, diğer varaklarda 23 satır bulunur. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları ve örnek olarak verilen parçaları belirtmek için kullanılan “beyt, mısra” vs. gibi ibareler surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Zahriyesinde “Bā-ḥaṭṭ-ı Şem’ī rahmetu’llāh”, “Küçük Hacı Meḥmed’den” “Subḥatü’l-Ebrâr Şem’î kendi hattıyladır” ve “İstaḥşabeḥu hāze’l-kitāb ‘alā yedi’l-fakîr ve ene el-ḥakîr es-seyyîd Maḥmūd eş-Şerîfî es-sene sitte ve şemânîn ve mi’e ve elf” kayıtları bulunur. Bu kayıttan nüshanın Mahmud eş-Şerîf tarafından 1186’da istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Eser 1b’de başlar, 277a’da biter. Nüshanın, dört tane zahriyesinde bir tane de 1b yüzünde mühür vardır ancak silindikleri için okunamamaktadırlar. Metnin başında besmele vardır.

Başı (1b): Sipās-ı bî-nihāyet ve şenā-yı bî-gāyet, şebîh ü şerîkden münezzeh ol şāni’-i bî-naẓîre olsun şübhesiz cemî’-i bedāyi’-i maşnū’āt ve ‘acāyib-i mübda’āt anuḥ şun’-ı laṭfî ile āşkār u hüveydā olmuştur

Sonu (277a): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āḥiren ve’l-ḥamdu’lillāhi Rabbü’l-‘ālemîn yā erḥame’r-rahimîn erḥam men kāne fî-hazî’d-dîn, temme bi’avnî’llāh el-melikü’l-müte’āl.

6. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 2297: Tam meşin, beyzî şemseli, cetvelli, şirazeli cilt, fıstıkî, cetvelli kağıda talik hatla yazılmış 203 varaktan oluşur. Cildin iç tarafında çiçekli ebru vardır. 1b yüzünde 20, diğer varaklarda 21 satır bulunur. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları ve örnek olarak verilen parçaları belirtmek için kullanılan “beyt, mısra” vs. gibi ibareler surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Bazı varaklarda mürekkep dağılmış ve sudan dolayı oluşmuş lekeler görülür. Zahriyesinde “Hālîs Efendi Kütübānesi”, “Subḥatü’l-Ebrâr Şerḥ-i Şem’ī Efendi rahmetu’llāh” ve “Min-a‘azzi’l-kütüb el-fakîr Mustafa Ḥaṭîb ḥafîd-i Ḥalîl paşa-zāde ğufîra lehumā”⁶²⁶ kayıtları vardır. 1b’de başlar, 203a’da biter. Metnin başında besmele vardır.

Başı (1b): Sipās-ı bî-nihāyet ve şenā-yı bî-gāyet şebîh ü şerîkden münezzeh ol şāni’-i bî-naẓîre olsun ki cemî’-i bedāyi’-i maşnū’āt ve ‘acāyib-i mübda’āt anuḥ şun’-ı laṭfî ile āşkār u hüveydā olmuştur.

⁶²⁶ “Aziz biri olan Halil paşanın torunu Mustafa Hatib, Allah onları bağışlasın.”

Sonu (214a): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āhiren ve'l-ḥamdu'lillāhi Rabbū'l-
'ālemīn erḥam men kāne fī-hazī'd-dīn temme.

7. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T 2275: Tam meşin, şirazeli, sırtı tamir edilmiş, şemseli, cilt, açık sarı renkli kağıda talik hatla yazılmış 193 varaktan oluşur. 1b yüzünde 21, diğer varaklarda 21 satır bulunur. 1b ve 2a yüzünde cetvel var ancak diğer varaklar cetvelsizdir. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları ve cetveller surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Arka kapağının iç tarafında üzeri çizilmiş çeşitli karalamalarla birlikte matbu olarak “Halis Efendi Kütüphanesi” yazısı vardır. Sonraki sayfada ise Nuh tufanı ile ilgili Farsça bir beytin Arapça açıklaması ile Arapça ve Farsça beyitler yer almaktadır. Metnin başında besmele vardır.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-gāyet, şebīh ü şerīkden munezzeh ol
şāni'-i bī-naẓīre olsun ki cemī'-i dāyi'-i maşnū'āt ve 'acāyib-i bedi'āt anuḡ
şun'-ı laṭīfī ile āşkār u hüveydā olmuştur.

Sonu (192a): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āhiren ve'l-ḥamdu'lillāhi
Rabbū'l- 'ālemīn yā erḥame'r-raḥimīn erḥam men kāne fī-hazī'd-dīn.

8. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A 687: Sırtı siyah meşin, kapaklar desenli kağıt kaplı mukavva cilt⁶²⁷ içinde 176x117-140x80 mm ölçüsünde açık sarı renkli cedit kağıda talik hatla yazılmış, 120 varaktan oluşur. Asıl metin ve bölüm başlıkları siyah mürekkeple yazılmıştır. Eksik olan bu nüshanın ilk 61 varığında *Subhatü'l-Ebrâr* şerhinin ilk beş bölümü yer almakta sonrasında ise beşinci bölümden itibaren eserin Farsça beyitleri yazılmış, herhangi bir Türkçe tercüme ya da şerhe yer verilmemiştir. Her sayfada 19 satır bulunmaktadır. Nüshanın 1b yüzünde “Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr Molla Câmî” kaydı vardır. Metnin başında besmele vardır.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-gāyet, şebīh ü şerīkden munezzeh ol
şāni'-i bī-naẓīre olsun ki cemī'-i bedāyi'-i maşnū'āt ve 'acāyib-i mübda'āt
anuḡ şun'-ı laṭīfī ile āşkār u hüveydā olmuştur.

Sonu (120b): Muḥālest eger ser ber-īn der nihī

Ki bāz āyedet dest-i ḥācet nihī

⁶²⁷ Bu nüshanın cildine ait fotoğraf olmadığı için cilt hakkındaki bilgi http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=140214 adresinden alınmıştır. (Son erişim: 13.09.2014).

9. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A 8395: *Gömme şemseli, zencirekli, miklebi düşmüş, kahverengi bir cilt içerisinde. Yaprakların üst kısımları rutubet lekeli olup yazıları yer yer dağılmıştır. 80a'dan sonraki yapraklar cetvelsizdir.*⁶²⁸ Cildin iç tarafında somaki ebru vardır. Asıl metin siyah mürekkeple, bölüm başlıkları ve örnek olarak verilen parçaları belirtmek için kullanılan “beyt, mısra” vs. gibi ibareler, cetveller surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. 255x155-195x80 mm. ölçüsünde çiçek filigranlı krem rengi kağıda talik hatla yazılmış 182 varaktan oluşur. 1b’de 22, diğer varaklarda 25 satır bulunur.

Zahriyesinde “Temme tāli‘atü’l-kitāb bi-tevfiki’llāhi’l-meliki’l-mennān fi’l-yevmi’l-ḥāmis ‘aşer min-recebi’l-ferd li-seneti tis‘a ve ḥamsīn ve mi’e ve elf min-ḥicreti’n-nebiyyi ‘aleyhi efḍali’ş-şalavāt ve ekmeli’t-tahiyāt el-fakīr el-Vaқиş Muḥammed Ma‘şūm el-Ḥüseynī ḡufira lehu ve li-vālideyhi”⁶²⁹, “Temme temellük ve tāli‘ haze’l-kitāb bi-tevfiki’llāhi’l-meliki’l-vehhāb li-sene tis‘īn ve mi’e ve elf min-ḥicreti’n-nebī efḍalu’l-kā’ināt el-fakīr Muştafā Tālib kātib-i Sultān Selīm ḡufira lehu sene 1190”⁶³⁰, “Huve’l-mālik temellekehu el-‘abd el-fakīr subḥānehu ve te‘ālā evliyā Yūsuf Efendi-zāde Zeyne’l-‘ābidin el-müderriş bi-medreset Süleymāniyye”⁶³¹, “Sāқа’t-taқdır bi-‘avnihi’l-қадір ilā temellük haze’l-kitāb liḥāc Muştafā bin Ahmed bin Muştafā ḡafara’llāhu zünūbuhum ve ‘afā liḥaramihi Muḥammed el-Muştafā emīn 1212”⁶³² kayıtları vardır. Sonunda ise “Temme hazīhi’l-kitābeti bi-‘avni’l-meliki’l-vehhāb fi-seneti ḥamse ve ‘iṣrīn ve elf min-ḥicreti’n-nebeviyye fi-şehri cemāziye’l-evlā fi-yevmi pencşenbe Allāhumme iḡfir li-men tāli‘ ve қара’e ve du‘ā li-kātibihi ve hüve ‘abdü’z-za‘īf Hızır bin-Ḥasan ḡaffare’llāhu lehu ve li-vālideyhi ve aḥsene ileyhümā ve ileyh” kaydı vardır ve bu kayıttan nüshanın 1025 yılında Hızır bin Hasan tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Zahriyede ayrıca “Rāci bin āli Muḥammed”, “Zeyne’l-‘ābidin” ve “Mustafa el-Cāhid” yazılı üç mühür vardır.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-ḡāyet şebīh ü şerīkden münezzeḥ ol şāni‘-i bī-naẓīre olsun ki cemī‘-i bedāyi‘-i maşnū‘āt ve ‘acāyib-i mübda‘āt anuḡ şun‘-ı laṭīfī ile āşkār u hüveydā olmuştur.

⁶²⁸ Bu bilgi, http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=128050 adresinden alınmıştır. (Son erişim: 13.09.2014).

⁶²⁹ Bu kayda göre eserin yazımı, Muhammed Masum tarafından hicrî 1159 yılının Receb ayının 15. gününde (21 Temmuz 1746) tamamlanmıştır.

⁶³⁰ Kayıtta, Sultan Selim’in katibi olan Mustafa Talib’in hicrî 1190 yılında esere sahip olduğu belirtilmiştir.

⁶³¹ Kayıtta, Süleymaniye Medresesi müderrislerinden Zeynelabidin’in esere sahip olduğu ifade edilmiştir.

⁶³² Kayıtta, Mustafa bin Ahmed bin Mustafa’nın 1212/1797-98 yılında esere sahip olduğu yazılıdır.

Sonu (182b): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āhiren ve'l-ḥamdu'lillāhi Rabbū'l-
'ālemīn yā erhame'r-raḥīmīn erḥam men kāne fī-hazī'd-dīn.

10. Çorum Hasan Pasa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2081: *Kahverengi meşin cilt, şirazesı kopmuş formalar halinde.*⁶³³ 220×145-160×90 mm ölçüsünde birleşik harfli filigranlı, cetvelli kağıda talik hatla yazılmış 100 varaktan oluşur. 1b yüzünde 25, diğer varaklarda 27 satır bulunur. Asıl metin ve cetveller siyah mürekkeple, bölüm başlıkları surh mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Zahriyesinde “Şerh-i subḥa fī'n-neşāyih ve'l-ḥikem, Türkī li-mevlā el-ma'rūf bi-Şem'ī ellefahu li-zābiḥ bābū's-sa'āde Ġazanfer fī-şofer sene 1009”⁶³⁴, “Sāhib ü mālīk Şerḥ-i Subḥatü'l-Ebrār Cāmī Mevlānā Şem'ī şerīfī Muştafa vālī-i İskenderiyye 1234”⁶³⁵ kayıtları; *Divan-ı Kebîr*'den alınmış bir rübâ'î ile “Vaḳıf 'alā haze'l-'ulūm Muḥamed Feyzī Müftî” yazılı bir mühür ve Arapça beyitler vardır. Nüşhada eserin ilk 22 bölümü bulunmaktadır, diğer 18 bölüm eksiktir.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-ğāyet, şebīh ü şerīkden münezzeh ol
şānī'-i bī-nāzīre olsun ki cemī'-i bedāyī'-i maşnū'āt ve 'acāyib-i mübda'āt anuḡ şun'-ı
laṭīfī ile āşkār u hüveydā olmuşdur.

Sonu (100b): Ger be-nezdikī-i ḥod mağrūrī

Zīrā eger kendü ḳurbūne mağrūr iseḡ

Ġam-ı ḥod ḥor ki (10) be-ğāyet dūrī

Kendü ḡamuḡı

11. Konya Karatay Yusufāğa Kütüphanesi 42 Yu 7620: Sırtı ve kenarları meşin, kapakları kağıt kaplı cilt, 208×150-163×94 mm. ebadında, talik hatla yazılmış 200 varaktan oluşur. 1b yüzünde 19, diğer varaklarda 21 satır bulunur. Yaprakların kenarı ve şiraze taraflarında rutubet lekeleri vardır. Asıl metin siyah mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Metin içerisinde sayfa kenarlarına konu başlıklarını gösteren matlablar yazılmıştır. Metnin sonunda müstensih ve istinsah tarihi yazılıdır. Eser 1035'te Muharrem bin Hasan tarafından istinsah edilmiştir. Zahriyesinde gelişti güzel yazılmış Türkçe beyitler vardır. 1b'de metinden önce “Haze'l-kitāb Şem'ī Şerh-

⁶³³ Bu bilgi, http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=20473 adresinden alınmıştır. (Son erişim 13.09.2014).

⁶³⁴ Kayıtta, nasihatli ve hikmetli Subḥa'nın, Şem'ī diye bilinen zāt tarafından 1009'da Gazanfer Ağa için şerh edildiği yazılıdır.

⁶³⁵ Kayıtta, İskenderiyye valisinin 1234/1818-19'da *Şerh-i Subḥatü'l-Ebrār*'a sahip olduğu ifade edilmiştir.

i Subhatü'l-Ebrâr Molla Câmî Kıddise Sırrahu” yazılıdır. Sonunda “Ketebehu el-ħaķırü'l-faķır ‘alâ yed el-‘abdü’z-za‘îf en-naħîf ilâ Raħmeti Rabbihi el-muħtâc Muħarrem bin Ĥasan ğadara’llâhu lehu velivâlideyhi ve aħsene ileyhüm ileyh”⁶³⁶ ve 1035 yılının Zilhicce ayının başında yazıldığını gösteren kayıtlar vardır. Bunların haricinde Farsça yazılmış üç beyit vardır. Beyitlerde okurlardan eserin katibine Fatıha okunması istenmektedir.

Başı (1b): Sipâs-ı bî-nihâyet ve şenâ-yı bî-ĝâyet, şebîh ü şerîkden münezzeħ ol şâni‘-i bî-nazîre olsun ki cemî‘-i bedâyi‘-i maşnû‘ât ve ‘acâyib-i mübda‘ât anuğ şun‘-ı laţîfi ile âşkâr u hüveydâ olmuşdur.

Sonu (151b): Ĥâmiden ve muşalliyen evvelen ve âħiren ve’l-ħamdu’lillâhi Rabbü’l-‘âlemîn erħam men kâne fı-hazi’d-dîn temmet tamâm.

12. Bosna-Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 1529: Cildin iç tarafında ebru bulunur. 12,5×20-8×15,5 cm. ölçüsünde, fıstıkî kaĝıda talik hatla yazılmış 151 varaktan oluşur. 1b yüzünde 20, diĝer varaklarda 25 satır bulunur. Asıl metin siyah mürekkeple yazılmış, Farsça mısraların üstü surh mürekkeple çizilmiştir. Zahriyesinde herhangi bir kayıt yoktur. Metnin sonunda 151b’de feraĝ kaydı bulunur: “Ķad veķa‘a’l-ferâĝ min-kitâbeti haze’l-kitâb fı-şehr-i rebî‘i’l-âħir fı-yevmi’l-cum‘a fı-sene işnâ ħamsin ve elf ketebehu el-ħaķır Bâlî bin Yūsuf ‘an... der-livâ-i Kilis” Bu kayıttan nüshanın 1052 yılında Rebi’ü’l-ahir ayının Cuma ĝünü (Haziran-Temmuz 1642) Bâlî bin Yusuf tarafından istinsah edildiĝi anlaşılmaktadır. Bu kaydın sonunda bir mühür vardır ancak büyük oranda silindiĝi için okunamamaktadır. Metnin başında besmele vardır.

Başı (1b): Sipâs-ı bî-nihâyet ve şenâ-yı bî-ĝâyet, şebîh ü şerîkden münezzeħ ol şâni‘-i bî-nazîre olsun ki cemî‘-i dâyi‘-i maşnû‘ât ve ‘acâyib-i bedî‘ât anuğ şun‘-ı laţîfi ile âşkâr u hüveydâ olmuşdur.

Sonu (151b): Ĥâmiden ve muşalliyen evvelen ve âħiren ve’l-ħamdu’lillâhi Rabbü’l-‘âlemîn yâ erħame’r-raħimîn erħam men kâne fı-hazi’d-dîn.⁶³⁷

13. Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Supplement Turc 372⁶³⁸: Alt ve üst kapakları ebrulu, sırtı tamir edilip deriyle kaplanmış cilt, 25×15 cm. ölçüsünde kaĝıda

⁶³⁶ Kayıttta Muharrem bin Hasan’ın eseri yazdıĝı ifade edilmiştir.

⁶³⁷ Fehim Nametak, *Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu, Katalog Arapskih, Turских, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa*, London-Sarajevo 1998, s. 183-184.

nestalik hatla yazılmış 160 varaktan oluşur. 1b yüzünde 25, diğer varaklarda 27 satır bulunur. Yaprakların kenarlarında rutubet lekeleri vardır. Metnin sonunda sayıyla yazılmış 1025 istinsah tarihi var. 1b’de başlar, 159a’da biter. Zahriyesinde Arapça, Farsça ve Türkçe birer beyit vardır. 1b’de “Haze’l-kitāb Şem’ī Subḥatü’l-Ebrār Cāmī rahmetu’llāhi ‘aleyhü’l-bārī” kaydı yazılıdır.

Başı (1b): Sipās-ı bī-nihāyet ve şenā-yı bī-gāyet, şebīh ü şerīkden mūnezzeḥ ol şāni’-i bī-naẓīre olsun ki cemī’-i bedāyi’-i maşnū’āt ve ‘acāyib ü bedī’āt anuḡ şun’-ı laṭīfi ile āşkār u hüveydā olmuşdur.

Sonu (159a): Hāmiden ve muşalliyen evvelen ve āḡiren ve’l-ḡamdu’lillāhi Rabbü’l-‘ālemīn yā erḡame’r-raḡimīn erḡam men kāne fi-hazi’d-dīn 1025 evā’ ilinde.

14. Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 12: 205×140 mm. ebadında, 159 varak olup 25 satırdır. 1026’da istinsah edilmiştir.⁶³⁹

15. Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 5576: 24 satır, talik hat.⁶⁴⁰

4.1.2. Nüsha Şeceresi⁶⁴¹

Mevcut nüshalar arasında yer alan “Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu A 687 (İlk dört bölüm var, gerisi eksik) ve Çorum Hasan Pasa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2081 (İlk 21 bölüm var, gerisi eksik)” nüshaları eksik olmalarına rağmen bu nüshaların nüsha şeceresi içindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Nüshaların 9’unda temellük ya da istinsah tarihi varken, 4’ünde herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Eldeki nüshaların en eski tarihli olanı **1022**’de tamamlanan Nuruosmaniye 3987’dir. Diğer nüshalardaki tarihleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ankara 8395: **1025**’te Hızır bin Hasan tarafından istinsah edilmiştir.

Fransa: **1025**’te istinsah edilmiştir.

⁶³⁸ Edgard Blochet, *Bibliothèque Nationale/Catalogue Des Manuscrits Turcs*, Cilt: 1, Paris 1932-1933, s. 311.

⁶³⁹ Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Darü’l-Kütüb el-Kawmiye Kısmu’l-Feharisî’l-Şarkiye, Cilt: 3, Tasavvufî-Türkî Bölümü No: 3107, The General Egyptian Book Organizations, 1990.

⁶⁴⁰ Ali Hilmi Dağüstânî, *Fihristü’l-Kütübî’t-Türkiyyeti’l-Mevcûdeti fi’l-Kütübḡaneti’l-Hidiviyye*, Kahire 1306.

⁶⁴¹ Yeri geldikçe kullanacağımız kısaltmaların açılımları şu şekildedir: B: Bayezid 5571; Ş: Şehid Ali Paşa 2132; G: Gazi Hüsrev 1529; A: Ankara 8395; F: Fatih 3960; Fr: Fransa; İ: İstanbul 2297; A87: Ankara 687; Konya 7620; K: H: Hüdâî Efendi 1331; N: Nuruosmaniye 3987; Ç: Çorum; İ75: İstanbul 2275.

Hüdâî Efendi 1331: Mustafa bin Mehmed adında birinin adına **1034** tarihli temellük kaydı vardır.

Konya 7620: **1035**'te istinsah edilmiştir.

Şehid Ali Paşa 2132: **1040**'ta istinsah edilmiştir.

Gazi Hüsrev 1529: **1052** Rebiü'l-âhir ayının Cuma günü yazımı tamamlanmıştır.

Bayezid 5571: **1186**'da Mahmud eş-Şerîf tarafından istinsah edilmiştir.

Çorum: **1234** tarihli temellük kaydı vardır.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr, 1009 yılında tamamlandığı için istinsah tarihi belli olan 7 nüshanın müellif hattı olması mümkün değildir.

Elimizde 1009 tarihli bir nüsha olmadığı için mevcut nüshaların hepsini çeşitli değerlendirmelere tabi tutarak müellif hattına en yakın olan nüsha ya da nüshalara ulaşılmaya çalışılacaktır. Bu amaçla elimizde bulunan 13 nüshayı önce derkenar ihtiva edip etmemelerine göre gruplara ayırdık. Çünkü Şem'î'nin şerhlerinde derkenarlar önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre mevcut nüshalar arasında Gazi Hüsrev 1529 ve İstanbul 2275 nüshalarında derkenar bulunmamaktadır. İstanbul 2297, Ankara 8395 ve Bayezid 5571'de derkenarların çok azına yer verilmiştir. Hüdâî Efendi 1331, Konya 7620 ve Şehid Ali Paşa 2132 nüshalarında derkenarların büyük oranda bulunduğu görülmüştür. Fatih 3960 ile Nuruosmaniye 3987 nüshaları ise, derkenarlar bakımından en zengin iki nüshadır. Nüshaların tamamında yer alan derkenarlar incelendiğinde, bunların sonradan ekleme olmadığı anlaşılmaktadır. Zira derkenarlar arasında ciddi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Birçok derkenar nüshalar arasında ortaklık göstermektedir. Bu da, söz konusu derkenarların müstensihler tarafından sonradan eklenmediğini delillendirmektedir. Derkenarda yer alan bilgilerin, derkenar olmayan nüshalarda metin içerisinde yer alıp almadığı ayrıca kontrol edilmiş ve yer almadığı tespit edilmiştir.

Nüshaların, genel olarak incelendiğinde, ortak hata ve doğrular açısından üç gruba ayrıldığı gözlenmiştir. Buna göre Bayezid 5571, Nuruosmaniye 3987, Şehid Ali Paşa 2132, Fransa, Çorum, Gazi Hüsrev 1529, İstanbul 2275 ve Ankara 687 nüshaları kendi aralarında bir grup oluştururken, Ankara 8395, Fatih 3960 ve İstanbul 2297 ayrı bir grubu oluşturmaktadır:

Örneğin “*Der-beyān-ı sebep-i şerh şüden-i Subḫatü’l-Ebrār Mevlānā Cāmī kaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz*” şeklindeki başlığın Türkçe tercümesindeki “*Mevlānā Cāmī ḫazretlerinin kaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz*” ibaresi A, F, K ve İ nüshalarında yer alırken diğerlerinde bu ibare yer almamıştır. Şem’î’nin, tercüme yaptığı cümlelerdeki bütün kelimeleri bire bir tercümede kullanması özelliğine bakılarak bu şeklin doğru olduğu kanaatine varılmıştır. Bir diğer örnekte ise “*Ve ta’ammuk elmāsıyla ol gevherlerüñ ğavr u taḫtına gitmişdür.*” cümlesinde A, F ve İ’de ‘*taḫtına*’ yerine ‘*umḫına*’ kelimesi kullanılmıştır.

“*Farzā cihānuñ cemī’-i şāḫīb-naẓar ḫurde-dānları ve dikkat u ihtimāmda müy-şikāf olan bisyārdānları bu dil-firīb kārḫāneye eger hezār sāl şad hezār ‘ibretle naẓar eyleyeler, hergiz zerre kadar ‘ayb u noḫşān bulmaga ḫādir olmazlar.*” cümlesinde ‘*dikkat*’ kelimesi sadece F ve A nüshalarında yer almaktadır. ‘*bulmaga*’ kelimesi ise A ve F’nin haricindeki nüshalarda ‘*bulmasına*’ şeklinde yazılmıştır.

“*Ya’nī bu kitāb bu ḫadar ‘ayb u noḫşānla mevşūf iken ümīd tūtarum ümīdvārurum.*” Cümlesinde fazladan yer alan ‘*ümīd tūtarum*’ kelimeleri sadece B, Ş, G, Fr, Ç ve A87 nüshalarında yer almaktadır.

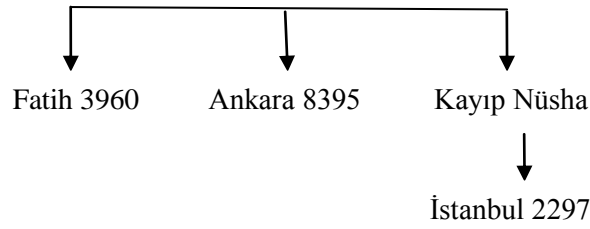
Hüdâî Efendi 1331, bu iki grubun dışında kalmaktadır.

Ankara 8395, Fatih 3960 ile birçok yerde ortak özellik göstermesine rağmen Fatih 3960’ın derkenarlarının tam oluşu ve doğruluk bakımından Ankara 8395’ten daha iyi olması nedeniyle ona nazaran daha güvenilir bir nüshadır. Fatih 3960 nüshasında yer alan eksik mısra ya da cümleler, Ankara 8395’te tam olarak yer aldığı için Ankara 8395, Fatih 3960’tan istinsah edilmemiştir. Ankara 8395, Fatih 3960’a nazaran hatalarının biraz daha fazla olması ve derkenarlara nadiren yer vermesiyle Fatih 3960’a göre daha az güvenilir bir nüshadır. İstanbul 2297 nüshası ise, doğruları ile diğer nüshalardan ayrılarak Fatih 3960 ve Ankara 8395’le birleşmektedir. Ancak bu nüshada birçok eksik kelime vardır:

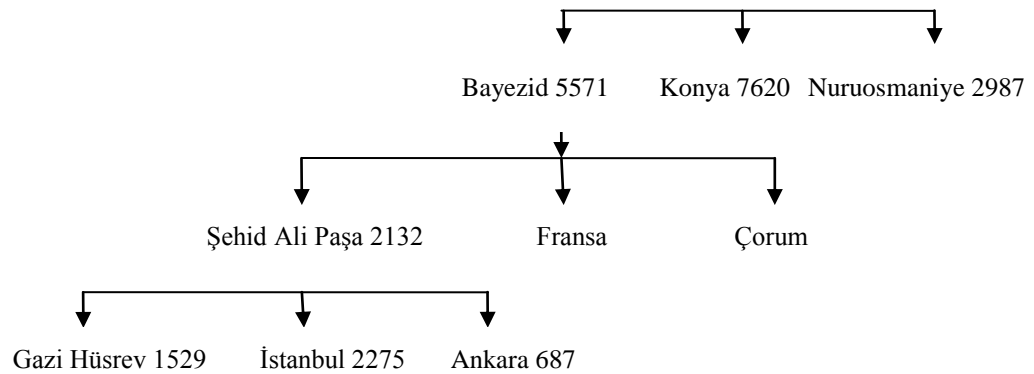
Örneğin “*Ol dilirüñ sebebinden anuñ nāmı iki şīr oldı dü şīrden murād Nevāyī’dür*”, “*Ruḫuñ zīverinden pāyı zīnet idici olmuşdur*”, “*ḫulḫ-ı ‘azīminden küllī behre vü naşīb bulmuşlardur*” cümlelerindeki ‘*murād*’, ‘*idici*’ ve ‘*küllī*’ kelimeleri; “*Şem’î-i ḫaḫīr-i pūr-taḫsīr bu kitāb-ı şerīfi cihānda ziyāde lutf u kerem ve nām-ı nīk ve aḫlāk-ı ḫamīde ve ef’āl-i pesendīde ile meşhur ḫās u ‘avām cāh u celāl ve ‘izz ü iḫbāl şāḫibi bir şāḫib-i sa’ādetüñ talebi sebebiyle lisān-ı Türkīyle şerḫ idüp dībācesini anuñ ism-i şerīfi ile*” cümlesindeki ‘*cihānda*’, ‘*bir*’ ve ‘*ism*’ kelimeleri İ’de bulunmamaktadır.

Bununla birlikte bu nüshada “*Sübhāna’llāh bu ne laṭīf gevherlerdür Lafz-ı sübhāna’llāhda olan leṭāfetdür Allāh degüldür māba’dında olan estaḡfuru’llāh lafzındaki leṭāfet gibi*” koyu olarak yazılan cümle gibi diğerlerinde olmayan bazı cümleler de vardır. Buradan hareketle İstanbul 2297’nin kayıp bir nüshadan istinsah edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Buna göre birinci grubun nüsha şeceresi aşağıdaki gibidir:

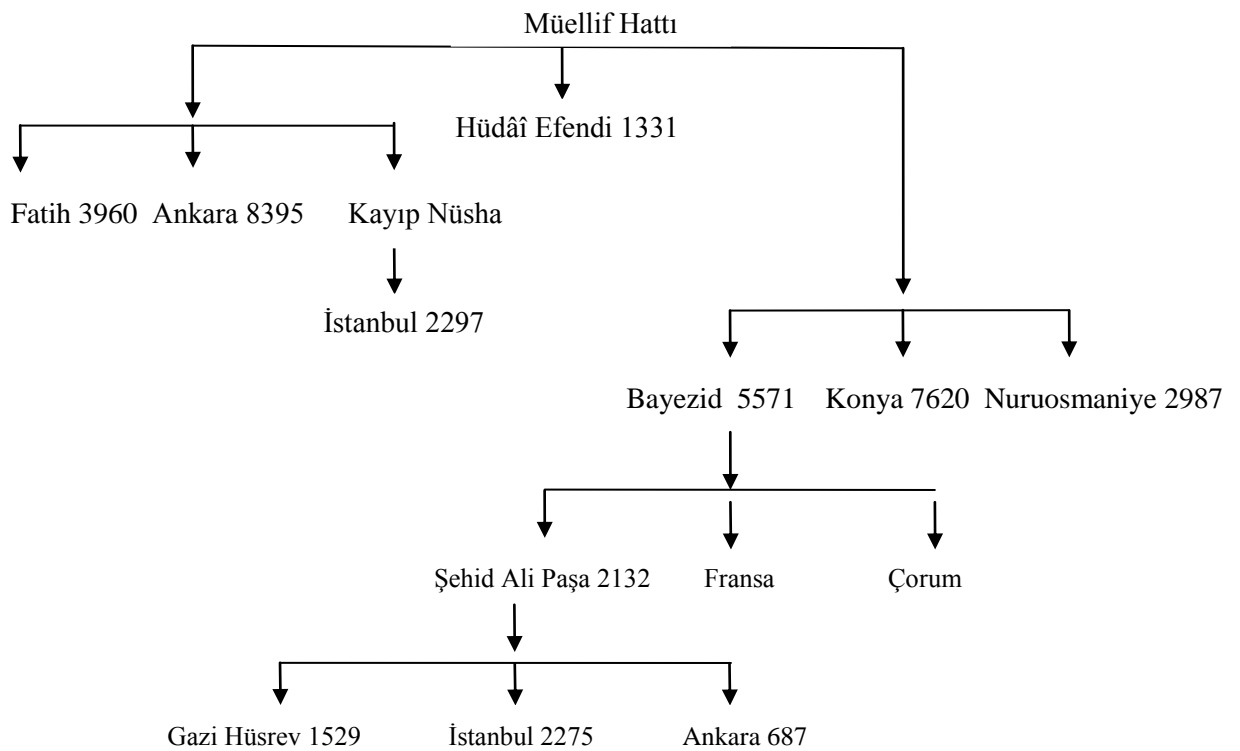

İkinci grupta yer alan Gazi Hüsrev 1529, İstanbul 2275, Ankara 687 nüshaları hata sayılarının ortaklığı ve fazlalığıyla diğer nüshalardan ayrılmaktadırlar. Bu üç nüsha, mevcut bütün nüshalar arasında hata oranı en yüksek olanlardır ve birçok hatada Şehid Ali Paşa 2132 ile birleşmektedirler. Mesela “*şāhib-sa’ādet sebebi ile ziyāde şeref bulmuşdur*” cümlesindeki “*şāhib-sa’ādet*” ibaresi sadece bu dört nüshada bulunmamaktadır. Aynı şekilde başka bir yerde geçen “*ki ihsān-ı sübhānī nīsānında*” ibaresindeki “*sübhānī*” kelimesi de yalnızca bu dört nüshada yoktur. Benzer örneklerin sayısını çoğaltmak mümkün olmakla birlikte burada yalnızca bu ikisi söylenmiştir. Bu bilgiler, bize, bu iki nüshanın Şehid Ali Paşa 2132’den istinsah edildiğini göstermektedir. Şehid Ali Paşa 2132 ise, ortak hatalarıyla Bayezid 5571 ile benzerlikler göstermektedir; ayrıca hata oranının azlığıyla Bayezid 5571, Şehid Ali Paşa 2132’den daha sağlam bir nüshadır. Konya 7620’nin, hata oranının az ve derkenarlarında “*minhu*” kaydının bulunması sebebiyle müellif hattından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Nuruosmaniye 2987, grubu oluşturan nüshalarla benzerliklerinin haricinde taşıdığı yanlışlık ve eksikliklerle gruptaki diğer nüshalardan ayrılmaktadır. Bu nüsha, baştan 10 varak eksik olmakla birlikte müellif hattından istinsah edilmiş gibi durmaktadır. Tüm bu bilgilerden sonra bu grubun nüsha şeceresinin aşağıdaki gibi olduğu kanaatine varılmıştır.

Bu 12 nüsha arasında kendine has özellikleriyle Hüdâî Efendi 1331, diğerlerinden ayrılmaktadır. Ortak hata ya da farklılıklar bakımından bu nüshayı herhangi bir gruba dahil edemedik. Ancak bu nüsha, derkenarlarının çokluğu ve eklerin yazımına dayalı hatalarının haricinde Fatih 3960'tan sonra en güvenilir nüsha olarak değerlendirilebilir.

Eserin genel nüsha şeceresi ise aşağıdaki gibidir:

Tenkitli metin oluşturulurken Fatih 3960 ve Hüdâî Efendi 1331 nüshaları esas olarak alınmıştır. Zira bütün nüshaların 20'şer varağı (başından ve sonundan 10'ar varak olmak üzere) üzerinde yapılan tenkitli metinde Fatih 3960 en az hatalı metin olarak öne çıkmıştır. Fatih 3960 nüshasının hatalı olduğu yerlerin birçoğunda Hüdâî Efendi 1331 doğrudur. Yani bu iki nüsha, bir nevi birbirlerini tamamlar niteliktedir. Fatih 3960 nüshasının içerisinde muhtemelen müstensih hatasından kaynaklanarak ortaya çıkmış bir takım eksiklikler vardır. Birkaç yerde Farsça mısra ya da Türkçe cümleler atlanmıştır. Söz konusu bu eksik yerler, Hüdâî Efendi 1331'de tamdır. Bununla birlikte Hüdâî Efendi 1331'de olmayan mısra ya da cümleler de Fatih 3960'ta vardır. Bu iki nüsha temel alınarak oluşturulan tenkitli metnin İran'da yayınlamış olan *Subhatü'l-Ebrâr* mesnevisiyle bire bir karşılaştırılması sonucunda eldeki metinde yer alan beyitlerde bir eksiklik olmadığı anlaşılmıştır.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ın nüshalarında dikkat çekici bir durum söz konusudur. Zira mevcut nüshaların hepsinde (istinsah tarihi belli olanlar da dahil) müellif hattı kaydı vardır. Eserin son satırlarında geçen aşağıdaki ifade, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'ın bütün nüshalarında aynı şekilde yazılmıştır:

“bu şerh-i şerîf ki Şem'î-i haķîrûñ haķtı iledür aña biñ tokuz sene mâh-ı şaferûñ yigirmi birinci pencşenbe günü ba'de'l- 'aşr hüsn-i ihtitâm müyesser oldı”⁶⁴²

Eserin aslına sadık kalarak istinsah etme düşüncesiyle ortaya çıktığını düşündüğümüz bu durum, günümüzde birtakım yanlışlıklara sebebiyet vermiştir. Zira, İsmail Ünver, “Şem'î Şem'ullâh”⁶⁴³ başlıklı makalesinde *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*'a dair bilgi verirken kuvvetle muhtemel bu ifadeye dayanarak Fatih 3960'ın müellif hattı olduğunu söylemiştir. “Şem'î-i haķîrûñ haķtı iledür” ifadesi, bütün nüshalarda geçtiği için birden fazla nüsha, kütüphane kataloglarına müellif hattı olarak kaydedilmiştir. Söz konusu durumun Şem'î'nin diğer eserlerinde de olabileceğini göz önüne alarak, kataloglardaki “müellif hattıdır” ifadelerine ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini söylemek gerekir.

⁶⁴² Şem'î, *Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr*, Hüdâî Efendi 214a.

⁶⁴³ İsmail Ünver, “Şem'î Şem'ullah”, s. 42.

4.1.3. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yol

Metin kurulmadan önce nüshalar incelenerek müellif hattına en yakın olan iki nüshadan yararlanıldı. Bu nüshalardan **H** harfiyle gösterilen nüsha, Selimağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi 1331; **F** harfiyle gösterilen nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 3960 künyesiyle kayıtlıdır. Metne **H** nüshasına göre varak ve satır numaraları verildi.

Nüshalar arasındaki fark gösterilirken, kabul edilen fark dipnotta, (:) iki noktadan önce yazıldı: “olursın H: olmayım F”. Bir nüshada bulunmayan farklar ise dipnotta söz konusu farkın bulunmadığı nüshanın önüne (-) işareti yazılarak gösterildi: “geçer H: -F” Mevcut nüshalara bakılarak düzeltilemeyen hatalı yerlerde Murtaza Müderris Geylani tarafından düzenlenen *Mesnevî-i Heft Evreng* adlı çalışmada yer alan *Subhatü'l-Ebrâr* metninden yararlanılmıştır. Bu çalışmadan bahsedilirken “matbu metin” tabiri kullanılmıştır.

Nüshalarda geçen derkenarlar, derkenarın ait olduğu mısranın sonunda köşeli parantez içerisinde gösterildi: [*me-firâz* nehy-i hâzırdu]. Metinde okunamayan kelimeler, “...” şeklinde noktalarla gösterildi. Eserde geçen ayet, hadis ve bunların haricindeki Arapça ibarelerin okunuşları tırnak işareti (“”) içerisinde italik olarak yazılıp dipnotta manaları verildi. Âyetlerin mealleri verilirken *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân-ı Kerim Meali* kaynak eser olarak kullanıldı.

Eserde yapılan metin tamirleri, “{ }” işareti içerisinde gösterildi. Farsça beyitlerde vezin gereği zihaf yapılan heceler, bu durumlarına dikkat edilerek kısa ünlülü olarak yazıldı. Nüshalarda hemzeli kelimelerin yazımında bir birlik yoktur. Müstensih, hemzeyi bazen göstermiş bazen de göstermemiştir. Bu konuda herhangi bir tasarrufda bulunulmayarak kelimeler müstensihin yazdığı şekilde aktarıldı.

Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr mensur bir metin olduğu için anlaşılabilirliği kolaylaştırmak adına gerekli görülen yerlerde noktalama işaretleri kullanıldı. Özel adlar, büyük harflerle yazılıp, bunlara gelen ekler kesme (‘) işaretiyle ayrıldı. Eser içerisinde geçen bölüm başlıkları, büyük harflerle yazıldı.

Subhatü'l-Ebrâr'ın beyit ve başlıkları **koyu**, *Subhatü'l-Ebrâr*'ın metnine ait olmayan, Şem'î'nin kendi ifadelerini desteklemek adına yazdığı beyit ya da mısralar, *italik* olarak yazıldı. Bu şiir parçalarının hangi esere ait olduğu tespit edilirken İran'da oluşturulan “Ganjoor” adlı programdan yararlanılmıştır. Şiir parçaları (beyit, mısra, kıt'a)

öncelikle Fars edebiyatına ait eserlerin yer aldığı bu programda taranmış; daha sonra, kaynağı belirlenen parçalar, söz konusu eserin ulaşılabilen bir baskısından kontrol edilmiştir. Bu kontroller sonucunda programda çıkan bilgilerin doğruluğundan emin olunmuştur. Çalışma içerisinde şiir parçalarının kaynakları gösterilirken her seferinde “Ganjoor” programının adı zikredilmeyip yalnızca parçanın ait olduğu eserin adı verildi. Ayrıca bu parçaların Türkçe anlamları da dipnotta gösterildi.

Farsça manzum kısımlarda vezin gereği “vokalin vokale vaslı” durumlarında, Türkçe nazımda olduğu gibi, ilk kelimedeki vokal düşürülerek yerine kesme işareti eklendi: (zi ân-z’ân).

Eserdeki Farsça beyitler, Latin alfabesine aktarılırken Farsçadan dilimize geçen kelimelerdeki ses değişimi göz önünde bulundurularak Türkçenin ses yapısına uygun bir yazım tercih edildi. Örnek verecek olursak Farsçada *gul*, *do*, *goft* şeklinde seslendirilen kelimeler Türkçede *gül*, *dü*, *güft* olarak seslendirilmektedir. Türkçedeki vokal-konsonant uyumunun tesiriyle ortaya çıkan bu duruma dikkat edilerek (örneğin Farsçadaki ikinci tekil şahıs eki olan *to* metinde *tü*; *şoden* fiili ise *şüden* şeklinde yazılmıştır) eser Latin alfabesine aktarıldı. Farsça ek ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver’in, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”⁶⁴⁴ başlıklı makalesinde belirtmiş olduğu kurallara uyuldu.

---

⁶⁴⁴ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies*, Volume: 3/6, Fall 2008, ss. 1-46.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

أ : ʾ	غ : Ğ, ğ
ا : A, a,; E, e, Ā, ā	ف : F, f
آ : Ā, ā, A, a	ق : K, k
ب : B, b	ك : K, k; G, g; ŋ
پ : P, p	ل : L, l
ت : T, t	م : M, m
ث : Ṣ, ṣ	ن : N, n
ج : C, c	و : V, v; O, o, ō; U, u, Ū, ū; Ü, ü
چ : Ç, ç	ه : H, h
ح : Ĥ, ĥ	ی : Y, y; I, i; Ī, ī, ī
خ : Ħ, ħ	
د : D, d	
ذ : Z, z	
ر : R, r	
ز : Z, z	
ژ : J, j	
س : S, s	
ش : Ş, ş	
ص : Ş, ş	
ض : Ž, ž; Đ, đ	
ط : T, t	
ظ : Z, z	
ع : ʿ	

METİN

1b

(1) Sipās-ı bî-nihāyet ve şenā-yı bî-gāyet şebīh ü şerīkden münezzeh ol Şāni‘-i bî-nazīre (2) olsun ki cemī‘-i bedāyi‘-i maşnū‘āt ve ‘acāyib-i mübda‘āt anuḡ şun‘-ı laṡfī ile āşkār u hüveydā olmuşdur. (3) Bir hūb-vechle ki nizām-ı intizām ve tertīb-i mālā-kelāmdur, farzā cihānuḡ cemī‘-i şāhib-nazar ḡurde (4) dānları ve dikkat⁶⁴⁵ u ihtimāmda müy-şikāf olan bisyār-dānları bu dil-firīb kār-hāneye eger hezār sāl (5) şad hezār ‘ibretle nazar eyleyeler hergiz zerre kadar ‘ayb u noḡşān bulmaga⁶⁴⁶ kādīr olmazlar, beyt (6)

*Der-īn şahīfe ne-ḡāndem ḡaṡ-ı ḡaṡā z‘ān rū
Ki her ḡi mī-nigerem naḡşī kār-hāne-i ūst⁶⁴⁷*

Meşnevī (7)

*Sābıka-sālār-ı cihān-ı kıdem
Mürsele-peyvend-i gelū-yı kalem
Mübdi‘-i her çeşme-i cūdīş hest (8)
Muḡteri‘-i her ḡi vüçūdīş hest⁶⁴⁸*

Zihī şāhid-i her cāyī ve cilve-nümā-yı heme nihān u peydāyī ki (9) zerrāt-ı cihān merāyāsında ḡün-ā-ḡün vüçūhla tecellī idüp yüz göstermiş iken “lā tüdrikühü‘l-ebşāru (10) ve huve yudrikü‘l-ebşār”⁶⁴⁹ ḡasebince bir şāhib-nazar anuḡ şad hezār bār āftābdan rüşenrek cemālini (11) müşāhede eylemege kādīr olmamışdur. Bu sa‘ādete hemān ḡazret-i Resūl “şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem”⁶⁵⁰ vuşūl bulmuşdur, (12) beyt

*Yā Rab be-ki şāyed ḡüft īn nükte ki der-‘ālem
Ruḡsāre be-kes ne‘nmūd ān şāhid-i hercāyī⁶⁵¹ (13)*

beyt

⁶⁴⁵ dikkat u F: -H

⁶⁴⁶ bulmaḡa F: bulmasına H

⁶⁴⁷ “Her neye baktıysam onun atölyesinin naḡşı olduğundan, bu sayfada yanlış yazı okumadım.”

⁶⁴⁸ “Ezel âleminin en eskisi, kalemin boḡazına gerdanlık bağlayandır. Her cömertlik çeşmesinin yaratıcısı O’dur, her ne varsa icat eden O’dur.” Nizâmî-i Gencevî, *Mahzenü‘l-Esrâr*, (Haz. Hasan Vahîd Destgirdî), 3. Baskı, Müessesesi-i Matbū‘ât-ı İlmî, Tahran h. 1343, s. 2-3.

⁶⁴⁹ “Gözler onu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder...” Kur’an-ı Kerîm, En’ām sûresi, 103. ayet.

⁶⁵⁰ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁶⁵¹ “Acaba âlemdeki bu sırrı kime söylemeli, o hercayı güzel kimseye yüzünü göstermedi.” Hâfiz, *Divan*, İntişârât-ı Ceyhûn, Tahran 1388, s. 497.

Fātiḥa-i fikret ü ḥatm-i seḥun
*Nām-ı Hudāyest ber-ū ḥatm kūn*⁶⁵²

DER-NA‘T-I SERVER-İ KĀ’İNĀT ‘ALEYHİ (14) EFDALİ’Ş-ŞALAVĀT VE EKMELİ’T-TAḤİYYĀT

ve şad hezār cevāhir-i zevāhir-i şalavāt ve dūrer-i ğurer-i bī-ḥadd-i teslīmāt (15) “*seyyidü’l-kevneyn ü Resūlü’s-şakāleyn*”⁶⁵³, sebeb-i icād-ı kāyināt, ser-defter-i mümkināt Muḥammed Muştafā’nuḡ (16) rūḡ-ı şerīfi üzre olsun ki eşref-i mevcūdāt ve server-i kāyināt ḥāce-i ‘araşāt ve şefi‘-i (17) ‘uşātdur, meşnevī

Aḡter-i burc-ı şeref-i kāyināt
Gevher-i dürc-i şadef-i kāyināt
Cünbiş-i evvel zi-muḥīt-i (18) kıdem
Silsile-cünbān-ı vücūd ez-‘adem
Şadr-nişīn üst der-īn pīşgāh
Küntü nebiyyen büved ān-rā güvāh

2a

(1) *Būd zi-ruḡ şem‘-i nübüvvet-fürüz*
*Āb ne-dīde gil-i Ādem henüz*⁶⁵⁴

DER-VAŞF-I EHL-İ BEYT Ü (2) EVLĀD-I KİRĀM VE AŞĤĀB-I ‘İZĀM-I SEYYİDÜ’L-ENBİYĀ’İ VE’L-MÜRSELİN ŞALLA’LLĀHU ‘ALEYHİ VE SELLEM

ve raḥmet ü maġfiret-i (3) bī-pāyān-ı raḥmān ve rızā vü luṭf-ı bī-kerān-ı sübhān ol ‘azīmü’ş-şān sultānuḡ ziyāde ulüvv-i ḡadr (4) ü ‘azm-i şān şāhibi ehl-i beyt ü evlād-ı kirāmi⁶⁵⁵ ve anuḡ şeref-i şoḡbeti ile müşerref olmuş (5) aşḡāb-ı ‘izāmı üzre olsun ki anuḡ

⁶⁵² “Fikrin başlangıcı ve sözün sonu Allah’ın ismidir, onunla bitir.” Nizâmî-i Gencevî, *Mahzenü’l-Esrâr*, s. 2.

⁶⁵³ “İki cihanın efendisi, insanların ve cinlerin Resûlü”

⁶⁵⁴ “Kainat şeref burcunun yıldızı, kainat sadefinin içindeki inci.”, “İlk kıpırdanış yokluktan varlığı harekete geçiren ezeli kuşatıcıdır.”, “Bu huzurda baş köşeye oturan odur, (Adem su ile toprak arsında iken) ben nebî idim’ onun şahididir.”, “Henüz insanın çamuru su görmemişken, peygamberlik mumu onun yanağıyla yanardı.” Câmî, *Mesnevî-i Heft-Evrenḡ, Tuhfetü’l-Ahrâr*, (Haz. Murtaza Müderris-i Gilânî), Kitâbfurûş-i Sa’dî, 2. Baskı, Tahran 1351, s. 376.

⁶⁵⁵ kirāmi F: kirām H

ef'āl ü aḥvālî ḥilyesi ile müteḥallî olup ḥulḳ-ı 'azîminden (6) küllî behre vü naşîb bulmuşlardır “*radıya'llāhu te'āla 'anhum*”⁶⁵⁶.

DER-BEYÂN-I SEBEB-İ ŞERḤ ŞÜDEN-İ SUBḤATÜ'L-EBRÂR-I MEVLÂNÂ CÂMÎ KADDESA'LLĀHU SIRRAHU'L-'AZİZ (7)

Mevlânâ Câmî ḥazretlerinin “*kaddesa'llāhu sirrahu'l-'azîz*”⁶⁵⁷ Subḥatü'l-Ebrâr nâm kitabı ki sırr-ı tevḥîd-i sübhânî ve rumûz u (8) nikât-ı Yezdânî ve esrâr u ma'ârif-i Şamedânî ve deḳâyık u ḥaḳâyık-ı Raḥmânî ve işârât-ı pinhânî ve naşâyih-i (9) rûḥânî ile memlû vü pür idügi aşḫâb-ı dile ziyâde rûşen ü zâhirdür, lâ-cerem bu kitâb-ı şerîfüñ (10) nef'î ṭalibine 'umûm üzre olsun için bu Şem'î-i ḥaḳîr-i pür-taḳsîr bu kitâb-ı şerîfi cihânda ziyâde (11) lutf u kerem ve nâm-ı nîk ve aḥlâk-ı ḥamîde ve ef'āl-i pesendîde ile meşḥûr-ı ḥavâş u 'avâm câh (12) u celâl ve 'izz ü iḳbâl şaḫibi bir şaḫib-sa'âdetüñ ṭalebi sebebiyle lisân-ı Türkîyle şerḥ idüp (13) dîbâcesini anuñ ism-i şerîfi ile mu'anven ve vaşf-ı laṭîfi ile müzeyyen eyledi ve Ḥudâ-yı “*azze ve celle*” (14) ol kimseyi raḫmeti deryâsına ḡarḳ eylesün ki bu kitâbdan müntefi' ü behrever olduḳda ol şaḫib- (15) sa'âdete ve bu ḥaḳîre cân u dilden ḥayr du'â eyleye.

DER-BEYÂN-I EVŞÂF-I ḤAMÎDE-İ ĞAZANFER AĒA EDĀMA'LLĀHU (16) TE'ĀLĀ DEVLETEHU VE SA'ĀDETEHU İLĀ İNTİHĀ'İ'D-DEVRÂN⁶⁵⁸

Bülendterîn-i aşḫâb-ı câh u celâl ve 'azîzterîn-i erbâb-ı (17) 'izz ü iḳbâl, menba'-ı 'ilm ü kemâl ü ma'rifet, ma'den-i cûd u lütf u mekrûmet, ḥâtem-i şadr-nişîn-i şuffe-i (18) seḫâvet, şîr-i bîşe-i ḥarb ü şecâ'at, deryâ-yı dîn ü diyânet, zâbıt-ı aḥkâm-ı şerî'at, (19) ḥâfız-ı âdâb-ı sünnet, merci'-i aşḫâb-ı şerî'at ve merkez-i erbâb-ı ṭarîḳat ü ḥaḳîḳat, şaḫib-i (20) 'azm-i şân u 'ulüvv-i himmet, muḫsin-i zümre-i faḳr u ḥâcet, gülzâr-ı lütf u mürüvvet, muḫibbû'l-enbiyâ'i⁶⁵⁹ (21) ve'l-'âlimîn, mürebbi's-şuleḫâ'i ve's-sâlikîn melazû'l-ḡurebâ'i ve'l-mâlikîn, “*lâ-zâlet devletehu ve 'izzetehu*” (22) *l-'aliyye ve sa'âdetehu ve celâletuhu's-seniyye ilâ inḳırâzî'z-zamân ve ḥafazahu'llāhu te'ālā 'an cemî'i'l-belvâ* (23) *ve'l-âfât ve's-şedâyid ve'l-'âhât ve ḏâ'afa'llāhu ecrehu fi'l-hayrati ve'l-ḥasenât âmîn yâ mucîbe's-sâ'ilîn*”⁶⁶⁰ **2b** (1) Bu evşâf-ı ḥamîde ile mevşûf ve bu elkâb-ı pesendîde ile ma'rûf, sa'âdet-

⁶⁵⁶ “Yüce Allah onlardan razı olsun.”

⁶⁵⁷ Mevlânâ Câmî ḥazretlerinin *kaddesa'llāhu sirrahu'l-'azîz* F: -H

⁶⁵⁸ “Yüce Allah, devletini ve saadetini dünyanın sonuna kadar devam ettirsin.”

⁶⁵⁹ enbiyâ'i H: enḳiyâ'i F

⁶⁶⁰ “Allah, saltanatını mutluluğunu ve yüceliğini sonsuza dek dâim etsin ve seni beladan, afetlerden, şiddetlerden ve hastalıklardan uzak tutsun, hayır yaptığın işlerin sevabını kat kat arttırsın, amin, duaları kabul eyle Allah'ım”

i dāreyn ve cāh u (2) celāl ve ‘izz ü ikbāl ve hüsni-i hāl ü hüsni-i me’āl şāhibi, şāhib-sa’ādet Ğazanfer Ağa hazretleridür (3) ki Sulţān Murād Hān ‘aleyhi’r-raḥmeti ve’l-ġufrān hazretlerinüñ hilāfet ü salţanatı devrinde kapu ağası (4) ve oda başı idi ve sulţān-ı selātīn-i cihān, şāhib-kırān-ı zamān nāşib-ı livā’ü’l-ḥamd⁶⁶¹ ve’l-iḥsān (5) māḥī-i āşāru’z-zulm ve’t-ṭuġyān Sulţān Muhammed Hān hazretlerinüñ “*ḥalleda’llāhu te’ālā hilāfetehu ve salţanatahu ilā-intihā’i’-d- (6) devrān*”⁶⁶² hilāfet ü salţanatı⁶⁶³ zamānında hem bu iki şerīf manşib ol behiştī şāhib- (7) sa’ādete müfevvezdür ki belki bu⁶⁶⁴ iki manşib ol şāhib-sa’ādet sebebi ile ziyāde şeref bulmuşdur (8) ve sa’ādet ü devlet-penāh-ı sarāyuñ sākinleri andan rāzılardur. Haḫ “*sübḥānehu ve te’ālā ḥazreti (9) celle şānuhu*”⁶⁶⁵ hem andan rāzı olup cennet-i ‘adnda aña derecāt-ı ‘āliye iḥsān eylesün ve inşā’allāh (10) bu ḥālet muḫarrerdür, zīrā cihān ḫalkına ziyāde şefkat ü merḫamet idüp ri’āyet ü murādlarınuñ (11) ḫuşūline cān u dilden sa’y u ihtimām idicidür, meşnevī⁶⁶⁶

Cihāneş be-kām u felek yār bād (12)

*Cihān āferīneş nigehdār bād*⁶⁶⁷

Ḥayāteş hoş u refteneş ber-şavāb

‘İbādet ḫabūl ü du’ā müstecāb (13)

Dileş rüşen ü vakt mecmū’ bād

*Ḳadem sābit ü pāy merfū’ bād*⁶⁶⁸

Bi’n-nebenī ve ālihi’l-emcād āmīn (14) yā ni’me’l-mu’īn.

Bi’smi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ve bihi şikati ve ‘aleyhi’t-tekelañ.

El-minnetü li’llāh ki be-ḫūn ger ḫuftem (15)

Yek-çend çü ğonca ‘āḫıbet bi-şükuftem

Egerçi bir zamān ḫan içinde yatdum ammā el-minnetühi li’llāh ki ‘āḫıbet ğonca (16) gibi açıldum ya’nī egerçi bu kitāb-ı şerīfin taşnīfinde zaḫmet ü meşakḫat çekdüm, līkin ‘āḫıbet

⁶⁶¹ livā’ü’l-ḥamd H: livā’i’l-‘adl F

⁶⁶² “Allah onun hilafetini ve saltanatını sonsuza kadar devam ettirsin.”

⁶⁶³ salţanat H: saltanatı F

⁶⁶⁴ bu H: -F

⁶⁶⁵ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḫ olan şanı yüce Allah”

⁶⁶⁶ meşnevī F : beyt H

⁶⁶⁷ “Dünya istediği gibi, felek de ona dost olsun, dünyayı yaratan da onun koruyucusu olsun.”, Sa’dī, *Bostan*, (Haz. Gulām Hüseyin Yūsufi), İntişārāt-ı Harizmī, 3. Baskı, Tahran 1369, s. 39.

⁶⁶⁸ “Hayatı güzel ve davranışı doğruluk üzerine olsun, ibadeti kabul ve duası makbul (olsun).”, “Gönlü aydınlık, vakti derli toplu, adımı sabit (kararlı), ayağı yüksekte (ikballi) olsun.” Sa’dī, *Bostan*, s. 73.

(17) murād h̄asıl olup āsūde-hāl ü müreffehü'l-bāl oldum. Murād bu idügi beyt-i şānīden zāhirdür. (18) Ğoncanuñ ma'nāsı mışrā'-ı şāniye şarf⁶⁶⁹ olunup ma'nā⁶⁷⁰ bu vechle olmağ latīf degüldür egerçi ğonca gibi (19) bir zamān kıan içinde yatdum ya'nī bir zamān zahmet ü meşakkat çekdüm, līkin el-hamdü li'llāh ki 'ākıbet açıldum. (20)

Ez-keşmekeş-i çarh besī āşüfem

Çarhuñ keş-me-keşinden çok mużtarib ü müte'ellim oldum. (21)

K'ez-gevher-i rāz subhāvārī süfem

Ki lā-cerem “*feinne me'al' usri yusrā*”⁶⁷¹ hasebince rāz u esrār gevherinden bir (22) subha gibi deldüm ya'nī bir subha mikdārı rāz u esrār gevherini zuhūra getürdüm ki murād bu kitābdur ki (23) ismi Subhadur ve Subha zikri ile berā'at-i istihlāle işāret olunmuşdur. *Çarh* bunda egerçi felek ma'nāsınadır, **3a** (1) līkin bunda hakkāklarun çarhasına hem işāret vardır ki hakkāk gevheri deldükde mişkabını (2) aña geçürür. *Keş-me-keş* ki zahmet ü meşakkatden 'ibāretdür bu çarhaya nisbet ğāyet hüb (3) vāki' olmuşdur. Ba'zı nā-dān egerçi çarh yerine dehr oğur līkin 'inādda sābit-ka-dem olduğı (4) için nekebāt-ı dehr ve şedāyid-i 'aşrdan hergiz hālāş olmasun. *Gevher-i rāz*la bu kitābda bisyār rāz u (5) esrār-ı sübhānī ve ma'ārif-i Yezdānī munderic idüğine işāret olunur [ma'nā muhaşşılāsı bir tesbīhlik dimekdür].

Sübhāna'llāh in çi gevher-i hāst⁶⁷²

(6) Sübhāna'llāh bu ne laţif gevherlerdür

Ki der-nīsān-ı ihsān

ki ihsān-ı sübhānī nīsānında

(7) Ez-reşehāt-ı sehāb-ı fazl

fazl-ı Şamedānī sehābınun reşha vü katrelerinden

Der-şadef-i şıdk (8) gird āmede

ol gevherler şıdk şadefinde gird gelmiş ya'nī cem' olmuş. Gevherlerun huşülü bārān-ı (9) nīsānun katrelerindendür⁶⁷³ ki şadeflerun içine düşer, nīsān bunda⁶⁷⁴ fazl-ı sübhāniye

⁶⁶⁹ şarf F : harf H

⁶⁷⁰ ma'nā F : ya'nī H

⁶⁷¹ “Şüphesiz güclükle beraber bir kolaylık vardır.” İnşirah sûresi, 5. âyet.

⁶⁷² Buradan “Mesnevî” başlığına kadar olan bölüm, Subhatü'l-Ebrâr'ın mensur mukaddimesinin şerhidir.

teşbîh olunmuşdur. (10) *Reşehât* ki şızındılar ma'nâsınadır, bunda katarât ma'nâsına isti'âre olunmuşdur. *Şıdk* (11) bunda şadefe teşbîh olunmuşdur ve şıdkla işâret olunur ki bu kitâbda münderic olan hikâyât (12) u ahvâl cemî'an şahîh ü râstdur [*gird* cem' ve *gird âmede* cem' olmuş ma'nâsınadır isti'mâl hasebi ile].

Vü be-dest-yârî-i ğavvâş-ı fikret

Ve fikret ğavvâşınun mu'âveneti (13) ile. [*Ġavvâş* ism-i fâ'ıldür]⁶⁷⁵

Ez-ka'r-ı baħr-ı hikmet

hikmet-i İlâhî deryâsınun ka'rından

Be-sâhil-i nuṭṭâ üftâde

Nuṭṭâ u (14) güftâr sâhiline düşmişdür ya'nî benüm nuṭṭâ u güftârum sebebi ile zühür bulup cihânda şâyi' (15) olmuşdur. *Fikret*de olan *tâ* nefsi kelimedendür ki cem'-i fikerdür. Hikmetün cem'i hikem olduğu gibi (16) *dest-yârî* mu'âvenet ma'nâsınadır. *Ġavvâş* talgic ma'nâsınadır⁶⁷⁶, *sâhil* âb u deryâ kenârı (17) ma'nâsınadır. *Fikret* ğavvâsa ve *nuṭṭâ* sâhile teşbîh olunmuşdur.

Nâṭıka her yek-râ be-mişkab-ı te'emmül (18) süfte

Ḳuvvet-i nâṭıka ol gevherlerün her birini te'emmül mişkabı ile delmişdür ya'nî ol râz u esrâr (19) gevherleri fikr ü te'emmülle zühür bulmuşdur. Ḳuvvet-i nâṭıka bunda hakkâka ve *te'emmül* mişkaba teşbîh olunmuşdur. (20) *Mişkab* mîmün kesri ile⁶⁷⁷ ve kâfuñ fethi ile deecek âlet ma'nâsınadır.

Ve be-elmâs-ı ta'ammuḳ (21) be-ġavr-ı ân der-rüfte

Ve ta'ammuḳ elmâsıyla ol gevherlerün ġavr u 'umḳına⁶⁷⁸ gitmişdür ya'nî ol dürrât (22) gibi laṭîf kelimât huşûşında ziyâde sa'y u ihtimâm vâki' olmuşdur. *Ta'ammuḳ* her nesnenün künh ü haḳîkatine (23) vuşûl bulmaḳ ma'nâsınadır ki ġavr aña nisbet hûb vâki' olmuşdur. Süfte vü der-rüftenün fâ'ili **3b** (1) nâṭıkadur.

V'āngâh be-rişte-i münâsebet ü 'alaḳa-i mülâyemet

Ve andan şonra nâṭıka münâsebet (2) riştesi ile ve mülâyemet 'alaḳası ile

⁶⁷³ kaṭrelerindendür F : kaṭrelerinden H

⁶⁷⁴ bunda F: -H

⁶⁷⁵ *Ġavvâş* ism-i fâ'ıldür F: -H

⁶⁷⁶ *Ġavvâş* talgic ma'nâsınadır H: -F

⁶⁷⁷ ile H: -F

⁶⁷⁸ 'umḳuna F: taḥtına H

Bā-yek diger semt-i iltiyām u terkīb-i şüret-i intizām (3) dāde

Ol gevherlere birbiriyle iltiyām u terkīb semt ü tarīkini ve intizām u tertīb şüretini (4) virmişdür ya'nī ol gevherler meşābesinde olan laţif kelimāt cemī'an maḥallinde vuḳū' (5) bulmuşdur, murād bu kitābdur ki ehl-i şafānuḡ maḳbūlüdür. *Simet* sīnūḡ kesri ve mīmūḡ (6) fethi ile⁶⁷⁹ 'alāmet ma'nāsınadır ki cem'i simātdur. Semt sīnūḡ fethi ile ve mīmūḡ sūkūnı ile tarīk (7) ma'nāsınadır bunda evvel evlā idūgi zāhirdür, gevhere nisbet intizām hūb vāḳi' olmışdur [*Semt* muzāfdur]. (8)

El-Haḳ subḡa'ī āmede

El-Haḳ bu kitāb bir subḡa gelmişdür ya'nī bir subḡa vāḳi' olmışdur.

Ki eger müsebbihān-ı (9) mecāmi'-i ḳuds dest-be-desteş gerdānend revāst

Ki eger ḳuds mecma'larınuḡ⁶⁸⁰ müsebbihleri (10) ol subḡayı elden ele döndüreler revādur ya'nī eger melā'ike⁶⁸¹ bu kitābı görmekten ötüri biri (11) birünūḡ elinden alup göreler lāyıḳdur. *Müsebbihāndan* murād bunda melā'ikedür. *Mecāmi'-i ḳudsden* (12) murād 'ālem-i 'ulvīdür [*Mecāmi'* cem'-i mecma'dur].

Ve eger muḳaddisān-ı mecālis-i üns

Ve eger üns ü ḳurb-ı İllāhī meclislerinūḡ (13) muḳaddesleri

Be-engüşteş ferāhem nümāyend sezā

Ol Subḡayı ki murād bu kitābdur barmaḡla⁶⁸² biri (14) birine göstereler sezādur. *Muḳaddisāndan* murād evliyā'u'llāhdur. *Mecālis* cem'-i meclisdür, bunda (15) *ünsden* murād ḳurb ü ḡuzūr-ı İllāhīdür.

Estaḡfiru'llāh çı mī-güyem

Estaḡfiru'llāh ne direm ya'nī (16) bu tefāḡür ü medḡ tarīkiyle vāḳi' olan kelimātdan istigfār eyleyem, zīrā bu ḡalet 'alāmet-i ḡod- (17) bīnlikdür ki aşḡāb-ı dile lāyıḳ degüldür.

Şadef-pāre'ī çend-i bī-miḳdārest ber-heme rīḡte

Belki (18) birbiri üzre dökülmüş ḡār⁶⁸³ u bī-miḳdār birkaç şadef pāresidür. Yukarıda zıkr (19) olınan gevherhāya nisbet *şadef-pāre'ī çend* hūb vāḳi' olmışdur [*Çend* muzāfdur].

⁶⁷⁹ ile F: -H

⁶⁸⁰ mecma'larınuḡ F: mecma'laruḡ H

⁶⁸¹ melā'ikedür F: melā'ikdür H

⁶⁸² barmaḡla H: parmaḡla F

Vü hazef-rîze'î çend-i (20) bî-i'tibâr

Ve ragbet ü i'tibârsuz bir kaç hazef hürdesidür.

Bâ-yek-diger âmîhte

Biri birine (21) karışmış. *Hazef* şaksı pâresidür.

Lu'b-ı küdekân-râ lâyıq

Etfalün lu'b u⁶⁸⁴ bâzîsine (22) lâyıq.

Ve tab'-ı dîvânegân-râ muvâfık

Ve dîvânelerün tab'ına muvâfık.

Ne bâliğ-nazarân-râ bâ-ân kârî

(23) Ne bâliğ-nazarların anuñla bir kârı var.

Ve ne kâmil-hîredân-râ ez-ân i'tibârî

Ve ne kâmil-hîredlerin 4a (1) ol Subhâ'dan bir i'tibârı var bu hem-ma'nâdur.

Çün maqâlât-ı mestân heme bî-hüde

Ol Subhâ (2) mestlerin kelimâtı gibi cemî'an bî-hüde vü bî-ma'nâ

Ve çün hayâlât-ı teng-destân be-ğaraž-âlüde

(3) ve faqr u ihtiyâc şâhiblerinün fikr ü hayâlâtı gibi ğaražla âlüde [*teng-destân* faqrler ma'nâsınadır]⁶⁸⁵

Ve bâ-în heme ümîd mî-dârem

ve bu (4) cemî'-i 'ayb u noqşânla ümîd dutaram⁶⁸⁶ ya'nî bu kitâb bu kadar 'ayb u noqşânla mevşûf iken (5) ümîdvâram.

Ki perdegîyân-ı nişîmen-i ma'nâ-râ

Ki ma'nâ⁶⁸⁷ nişîmeninün perdegîlerine

Pîrâye-i cemâl gerded

⁶⁸³ h̄'ār F: hūr H

⁶⁸⁴ u F: -H

⁶⁸⁵ *teng-destân* faqrler ma'nâsınadır F: -H

⁶⁸⁶ dutarum H: tatarum F

⁶⁸⁷ ma'nâ F: -H

cemāl (6) zīneti ola ya'nī aşhāb-ı dil bu kitābdan laṭīf ma'nalar aḥz eyleyeler ve andan mūntefī' olalar, bu hem (7) ma'nādur ki ma'nā nişīmeni perdegīlerūḡ cemālīnūḡ zīneti ola. *Perdegīyān* mestūrān ma'nāsīnadur (8) ki murād aşhāb-ı dīldür. *Nişīmen* gūşe ma'nāsīnadur, *pīrāye* zīnet ma'nāsīnadur.

Cilve-nümāyān-ı (9) encümen-i da'vā-rā

Ve da'vā encümenīnūḡ cilve-nümāylarına sermāye-i kemāl kemāl sermāyesi ola ya'nī (10) ḡod-furūşluk iden aşhāb-ı ma'rīfet bu kitābdan bisyār me'ānī-i daḡıḡa aḡz idüp kemāllerine (11) kuvvet ü ḡālāt ziyāde ola. *Encümen* keşret ü meclis ma'nāsīnadur, kemāl gerded taḡdīrindedür.

(12) MEŞNEVİ

1. Cāmī ki ḡavī şikeste-ḡālest

Cāmī ki ziyāde vü muḡkem şikeste-ḡāl ü ḡatı (13) perīşan-bāldir

V'ez-dest-i zamāne pāymālest

ve zamānenūḡ dest ü şiddetinden pāymāldür. (14)

2. Çün fāl-zenān-ı nā-ḡiredmend

'Aḡsuz fālcılar gibi [*fāl-zenān* vaşf-ı terkībīdür.]

Girdāverdest mūhre-i çend

(15) birkaç mūhre cem' eylemişlerdür⁶⁸⁸ bu sözler ki vāḡi'dür "*ḡazman li-nefsihi*" tarīḡi iledür. *Mūhre* (16) bunda boncuk ma'nāsīnadur.

3. Bāşed naḡar-ı ḡuceste-fālī

Ola ki bir ḡuceste-fālūḡ naḡarı [*ḡuceste-fāl* şāḡib-naḡar ma'nāsīnadur]

(17) Üfted be-çünīn şikeste-ḡālī

Buncılayın bir şikeste-ḡāle düşe ya'nī bir şāḡib-dil (18) bu kitāba naḡar idüp baḡa bir ḡayr du'ā eyleye.

4. Yā Rāb be-müsebbihān-ı eflāk

Yā Rāb eflākūḡ (19) müsebbihleri ḡaḡḡıçün.

Şādık-nefesān-ı 'ālem-i ḡāk

⁶⁸⁸ Eylemişlerdür H: eylemişdür F

‘Ālem-i hākūn şādık- nefesleri (20) haqqıçün. *Müsebbihāndan* murād melā’ike ve *şādık- nefesāndan* murād evliyā vü şulehādūr, *‘ālem-i (21) hākden* murād bu ‘ālemdir.

5. K’ın Subhā ki cümle tāb u pīçest

Ki bu Subhā ki cümle tāb u pīçdür. (22)

Her çend ki der- hisāb-ı hīçest

Egerçi her ne kadar ki hīç hisābındadır. *Tāb* bunda büküm (23) ve *pīç kıvrık*⁶⁸⁹ ma‘nāsınadır.

6. Bā-ehl-i şafāş rü be-rehdār

Dār-ı ehl-i şafāyı aña müteveccih ü tālīb **4b** (1) eyleye.

V’ez-dest-i mu‘ānidān nigehdār

Ve mu‘ānidlerün elinden nigāh tut ya‘nī hıfz eyle yā (2) ni‘me’l-mevlā bu şerhi hem bu subhā gibi mu‘ānidlerden hıfz eyleye. *Be-müsebbihānda* olan⁶⁹⁰ kısım bu beyt-i ahīre (3) maşrūfdur, beyt-i ahīr ma‘nā-i muhaşşalası üzre şerh olundu.

7. Ve’s-selāmu ‘alā Muḥammedin ve ālihi

(4) Ve selām Muḥammedin üzre ve anuñ āli üzre olsun.

Selāme şabbın tā’ibe ve muḥibbin vālihi

(5) ‘Aşk-ı İlāhī sebebi ile sūz u ḥarārete⁶⁹¹ vāşıl āh idici ‘āşıkun ve ḥayret-i memdūha (6) sebebi ile vālih ü ḥayrān olmuş muḥibbün selāmı gibi ke-selām taqdirindedür. (7) *Şabb* ‘āşık ma‘nāsınadır, *tā’ibe* āh idici ma‘nāsınadır ve *selām* muḥibb taqdirindedür [*Vālih* ḥayrān ma‘nāsınadır]. (8)

TĀCVER SĀHTEN-İ İN ŞĀHİD-İ ĞAYBİ BE-Bİ-‘AYBİ MÜBĀHİ BE-TĀC-I BESMELE

‘Aybsuzluğla tefāhūr (9) idici bu ḡaybī şāhidlerün⁶⁹² besmele tācı ile tācver eylenmesidür.

Kİ HER ŞAN‘AT BE-CEVĀHİR-İ ESMĀ VÜ (10) ŞIFĀT-I İLĀHİ

⁶⁸⁹ kıvrık F: kurre H

⁶⁹⁰ olan F: -H

⁶⁹¹ ḥarārete F: ḥarāreti H

⁶⁹² şāhidlerün H: şāhidün F

Ki ol besmele İlāhī esmā vü şifāt cevāhirī ile muraşşa ‘dur. Allāh lafzı cemī-i esmā’ (11) ve şifāt-ı İlāhīyi cāmi‘ oldığı için isim dimedi esmā didi. *Şifāt*dan murād rahmān u (12) rahīmdür. *Şāhid* bunda maḥbūbe ma‘nāsına idüğine⁶⁹³ şerḥ -i şānīde vāki‘ olan lafz⁶⁹⁴-ı muḥaddere (13) şāhid-i kavīdür. Subḥa ki mü’enneşdür, bu ḥālet aña nisbet ḥüb vāki‘ olmuşdur. (14) Bi’smi’llāhi’r-rahmāni’r-rahīm

8. İbtidā’⁶⁹⁵-i bi’smi’llāhi’r-rahmān

İ’r-rahīm el-mütevālī el-iḥsān

(15) Bu kitāba ibtidā’ u şürū’ eylerem Allāh te‘āla ḥazretinüñ “*celle şānuhu*”⁶⁹⁶ ism-i şerīfi ile. Eyle (16) Allāh’dur ki rahmāndur, rahīmdür, ‘ibādına iḥsānı mütevālī vü müte‘ākıbdur bir vechle ki bir nefes (17) münkati‘ olmaz. El-iḥsān el-mütevālīnün fā‘ilidür.⁶⁹⁷

9. Mī-künem ez-nem-i in āb-ı ḥayāt

Bu āb-ı ḥayātuñ neminden

Zindegī-baḥş-ı dil-i ehl-i necāt

(18) eyle āb-ı ḥayātdur ki ehl-i necāta ḥayāt bağışlayıcıdır. *Āb-ı ḥayāt*dan murād besmeledür ki ehl-i dile (19) andan ḥayāt-ı rūḥānī ve şafā-yı cāvidānī vardur.

10. Ter-zebān ḥāme-i müşk-efşān-rā

Müşk (20) nişār idici ḥāmeyi ter-zebān eylerem.

Tā mu‘aṭṭar küned in ‘ünvān-rā

Tā ol ḥāme bu ‘ünvānı (21) mu‘aṭṭar u hoş-büy eyleye. Ḥāmenün müşk-efşānlığı anuñ vāsıtasıyla siyāh mürekkeble (22) kitābet olunduğudur. ‘*Unvān*dan murād bu kitābuñ evvelidür ki besmele ile müteḥallīdür, bu hem (23) vechdür *müşk-efşān* ḥāmenün zebānını ter eylerem, *mī-künem* kelimesinün ma‘nāsı evvel mısra‘uñ **5a** (1) ma‘nāsına kayd olındı ma‘nā ‘itibāriyle aña maşrūf olduğı için.

11. Nāfe-i (2) āhū-yı Tātārestīn

Bu ki murād besmeledür Tātār āhūsınun nāfesidür.

⁶⁹³ idüğine F: idügi H

⁶⁹⁴ lafz H: -F

⁶⁹⁵ ibtidā H: -F

⁶⁹⁶ “Şanı yüce Allah”

⁶⁹⁷ El iḥsān el-mütevālīnün fā‘ilidür F: -H

Nefha-i tabla-i (3) 'aṭṭārestīn

Bu ki murād besmeledür 'aṭṭār tāblasınıñ nefhasıdır, besmele bunlara teşbīh (4) olındı mu'aṭṭar lafzınıñ i'tibārı ile, zīrā besmelede⁶⁹⁸ nefehāt-ı raḥmāniyye mūnderic idüğine (5) şekk ü reyb yokdur, niteki bu beytlerden evvel āb-ı ḥayāta teşbīh olındı. (6)

12. Hoş-nefes gonca-ı bāğ-ı kıdemest

Kıdem bāğınıñ hoş-nefes goncasıdır.

Tāze-res (7) mīve-i şāh-ı keremest

Kerem budāğınıñ⁶⁹⁹ tāze irişici mīvesidür. *Bāğ-ı kıdemden* murād (8) kelāmu'llāh olmak latīfdür ki besmele bir süreden ğayrı cemī'-i sürenüñ evvelinde (9) vāki'dür. Mısrā'-ı evvelde *kıdem* bāğa ve besmele goncaya teşbīh olınmışdur ve mısrā'-ı şānīde Ḥudā-yı (10) “‘azze ve celle”⁷⁰⁰nüñ keremi budāğa ve besmele mīveye teşbīh olınmışdur ve bu teşbīh ğāyet hūb (11) vāki' olmışdur, zīrā “tefekkühu kable't-ṭa'ām”⁷⁰¹ ḥasebince tefekküh kable't-ṭa'ām olduğu gibi besmele (12) hem kable't-ṭa'āmdur. *Gonca* vü *mīvede* hemze izāfet için olduğu zāhirdür. [*şāh budak*]⁷⁰²

13. Ber-ruh-ı 'aql (13) der-i ğayb güşād

Besmele 'aqluñ yüzüne ğayb u nihān kapısını açdı, zīrā cemī'-i şıfāt-ı (14) maḥāmideyi müstecmi' olan ism-i zāt ve iki şıfat anda mūnderic olduğundan ğayrı (15) şad hezār nikāt-ı 'acībe ve ma'ārif ü ḥikem-i ğarībe ve muḥkemāt u müşābihāt ü ḥikāyāt gencine (16) müştehil-ḥāne meşābesinde olan Qur'ān-ı 'Azīm'e bāb gibi vāki'dür [*güşād fi'l-i māzīdür*]⁷⁰³ beyt (17)

Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

*Hest kelīd-i der-i genc-i ḥakīm*⁷⁰⁴

bu beytde besmele miftāḥa (18) teşbīh olınmışdur.

Levha ber-nāme-i lā-reyb nihād

⁶⁹⁸ Besmelede F: -H

⁶⁹⁹ Budāğınıñ F: budāğın H

⁷⁰⁰ “Aziz ve yüce Allah”

⁷⁰¹ “Meyve yemekten önce yenir”

⁷⁰² şāh budak F: -H

⁷⁰³ *güşād fi'l-i māzīdür* F: -H

⁷⁰⁴ “Bismillāhirrahmānirrahīm, hikmet sahibinin (Allah'ın) hazine kapısının anahtarıdır.”

Besmele lā-reyb nāmesi üzre levha (19) kodı ya'nī muşhaf-ı şerīfūñ evvelinde levha gibi vāki'dür. Mısrā'-ı evvelde besmele bāba (20) ve mısrā'-ı şānīde levhaya teşbīh olınmışdur ve hem bu beytde şan'at-ı tecrīd vardır. (21) *Nāme-i lā-reyb*den murād muşhaf-ı şerīfdür.

14. Naqş-ı her levha ki in harf-i vefāst

Her (22) levhanuñ naqşı ki bu vefā kelimesidür ya'nī her levhada ki besmele mestürdür.

Ṭālibān-rā (23) der-i Firdevs-nümāst

Ṭāliblere Firdevs'üñ kapusını göstericidür.

15. Hurrem ān kes ki ez-in 5b (1) der çü yāft

Büy-ı Firdevs be-Firdevs şitāft

Hurrem ü nīk-baht ol kimse ki (2) çün bu bābdan Firdevs'üñ rāyihasını buldı, tevaqqufsuz Firdevs'e irdi. Firdevs (3) den murād meşhūr cennet olmağ ihtimālını ref' eylemek için bunda Firdevs'den murād (4) ne idüğini beyān eylemege şürü' eyledi beyt-i meşrūh bu vechle şerh olındı, ma'nā (5) ziyāde rüşen olsun için.

16. Nīst Firdevs cüz esrār-ı şigerf

Beyt-i sābıkda (6) vāki' olan Firdevs'den murād şigerf ü rumüz u esrārdan ğayrı degüldür [cüz ğayr ma'nāsınadır]⁷⁰⁵.

Ki büved (7) derc der-ü harf-be-harf

Ki ol besmelede harf-be-harf derc ü mevcüddür ya'nī besmelenüñ (8) cemī'-i harfīnde ol esrārdan mevcüddür nite ki beyān olunır.

17. Ne-tüvānī ki zenī ez-bī dem

Ḳādir (9) degülsin ki bīden dem urasın.

Tā ne-bendī leb ez-āğāz be-hem

Mā-dām ki āğāz u evvelde (10) leblerüñi birbirine muttaşıl eylemeyesin bu rüşendür ki besmelede şürü' olınduğda lebler (11) bir yere⁷⁰⁶ gelür, bā hisābda ikidür leb iki oldığı gibi *be-hem* zikri bunda leṭāfetden (12) hālī degüldür. 'Arab bā 'Acem bī dir *ne-bendī* ve *lebde* bā oldığı hem nev'an leṭāfetden (13) hālī degüldür [*ne-bend* fi'l-i nef'īdür]⁷⁰⁷.

⁷⁰⁵ *cüz ğayr ma'nāsınadır* F: -H

⁷⁰⁶ bir yere H: biri birine F

⁷⁰⁷ *ne-bend* fi'l-i nef'īdür F: -H

18. Ya ‘nī ey kerde be-īn nām besend

Bī’de olan sırr-ı şigerf budur ki ya ‘nī ey (14) bu ismle kanā‘at eylemiş kimse,

Lebet ez-her çi cüz īn-nām be-bend

bu isimden ğayrı cemī‘ (15) nesneden lebüñi bağla ya ‘nī “*ḳuli’llāhü şümme zerhum ft havḏihim yel‘abūn*”⁷⁰⁸ hasebince cemī‘ nesneden ferāġāt idüp (16) hemān ism-i İllāhīye meşġül ol. Bu beytde ki bā bī ḫarfler{i} ki vāḳi‘dür leṫāfetden (17) ḫālī degüldür. *Besend* bā-i ‘Arabī ile kanā‘at ma‘nāsınadır, bisyār kimsenüñ bundan ḫaberi (18) olmaduġı için bā-i Fārisī ile okur ammā ḫaṫā’-yı maḫzḏur nite ki Būstān’uñ bu (19) beytinde vāḳi‘dür, beyt

*Tü hergiz me-bīn şān be-çeşm-i pesend
Ki tışān pesendīde-i Ḥaḳ (20) besend*⁷⁰⁹

19. Sīneş ez-küñgüre-i ṫārem-i ‘arş

O besmelenüñ sīni ‘arş ṫāremiñ (21) küñgüresinden

Ḳīr-gūn sāye be-kāfürī-ferş

kāfüra mensüb ferşde zift (22) renklü sāyedür ya ‘nī besmele ki siyāh mürekkeble aḳ kāġız üzre yazılır gūyā ki (23) ṫārem ‘arş küñgüresiniñ sāyesidir, sīn ḫarfinüñ dişleri olduġı gibi küñgürenüñ **6a** (1) hem gedikleri vardur. *ṫārem* o bā’dur ki ‘arş bunda aña teşbth olınmışdur. *ḳīr* (2) zift ma‘nāsınadır, *kāfürī-ferş*den murād aḳ kāġızdur, *kāfürī*de yā nisbet içündür [*gūn* nev‘ ma‘nāsınadır]⁷¹⁰. (3)

20. Ya ‘nī ez-çerḫ çü ḫor tīg-ı sitiz

Ber-tü tizestder-īn sāye güriz

Ya ‘nī çünki felekden (4) āftābuñ sitiz ü ‘inādı tīgı saña tizdür, bu sāyeye kaç bu ma‘nā maḫalle münāsib degüldür (5) ve bu ma‘nā ḫūbdur ya ‘nī felekden ki āftāb gibi sitiz ü ‘inādı tīgı seniñ üzeriñe tizdür. (6) Bu sāyeye kaç ya ‘nī çünki felegüñ⁷¹¹ şedāyid ü nekebātından amān bulmaḳ isteriseñ cān u dīlden (7) şıdḳla besmeleye meşġül olasın. Vaşfında bu iki beytüñ kelimelerindeki sīn vāḳi‘ (8) olmışdur, nev‘an leṫāfetden ḫālī degüldür [*ḫūr* bunda āftāb ma‘nāsınadır].

⁷⁰⁸ “...Allah (indirdi) de, sonra bırak onları, içine daldıkları bataкта oynayadursunlar.” En’ām sūresi, 91. āyet.

⁷⁰⁹ “Sen onları asla beġeni gözüyle görme ki onlara Hakk’ın beġenisi yeter.” Sa’dī, *Bostān*, s. 103.

⁷¹⁰ *gūn* nev‘ ma‘nāsınadır F: -H

⁷¹¹ felegüñ F: felek H

21. Ber-tü meftūh zi-her halka-i mīm

Revzen-i ni‘meti ez-bāg-ı na‘īm

(9) Besmelede vāki‘ olan cemī‘-i mīmün halkasından cennet-i na‘īm bāgından sağa bir ni‘met (10) revzeni meftūh u gūşādedür. *Halka-i mīm*⁷¹² ki gūşāde yazılı revzene teşbīh olunmuşdur, murād (11) besmeleye meşgūl olan kimesneye cennetden elbette behre vü naşīb irişür dimekdür. Bu beytde (12) vāki‘ olan ba‘zı kelimeleri mīm’le vāki‘ olduğu letāfetden hālī degüldür. *Revzen* pencere, (13) mīm üçdür, bu sebebden⁷¹³ edāt-ı cem‘ getürdi, zīrā her lafzı ekşer-i maḥalde cem‘ içündür.

22. Her elif (14) cān-ı ‘adū-rā hārī

Besmelede olan her elif düşmenün cānına bir hārdur ya‘nī hār gibidür. (15)

Belki der-çeşm-i dileş mismārī

Belki anuḡ çeşm-i diline bir mismārdur ya‘nī bir mismār gibidür. (16) Pes herkes ki besmeleye meşgūl ola anuḡ düşmeninün gözi kör olur. Düşmeden murād⁷¹⁴ (17) nefis ü şeytān olmaḡ rüşendür ve zāhirī düşmen olmaḡ hem mümkindür. Bu beytde hem elifle (18) olan kelimelerün vāki‘ olması nev‘an letāfetden hālī degüldür. *Mismār* bunda mıḡ ma‘nāsınadır (19) [*hārī ve mismārīde yā vaḥdet içündür*]⁷¹⁵.

23. Güm-şüde nuḡk-ı zebānī be-nizām

Hıçbir zebānuḡ⁷¹⁶ nuḡkı nizāmıla olmamışdur.

Tā zi-lāmeş ne-resīdest(20) be-kām

Mā-dām ki anuḡ lām’ından kām u murāda irişmemişdür ya‘nī besmeleye meşgūl olan (21) kimse be-her hāl murāda irişür. *Kām* bunda gerçi murād ma‘nāsınadır līkin bu lām’uḡ telaffuzı mümkün (22) degüldür, ṭamaḡa ḡarīb olmayınca bu ma‘nā Bi’smi’llāh kelimesinün telaffuzında zāhirdür, zīrā lām’sız ḡurūf-ı (23) besmele tamām olmaz. *Kām*da bu ṭhām vardır, zīrā *kām* kāf-ı ‘Arabī ile ba‘zı maḥalde murād ve ba‘zı maḥalde **6b (1)** ṭamaḡ ma‘nāsına gelür, lāma nisbet zebān yerine lisān vāki‘ olmaḡ ensebdür. *Güm-şüde* bunda ne-şüde (2) ma‘nāsınadır isti‘māl ḡasebi ile.

⁷¹² ile H: -F

⁷¹³ bu sebebden H: bu beytten F

⁷¹⁴ murād F: -H

⁷¹⁵ *hārī vü mismārīde yā vaḥdet içündür* F: -H

⁷¹⁶ zebānuḡ H: zemānuḡ F

24. Hāş bi'nger ki revān kerde be-cehd

Der-gelū-yı ũü dü çeşmest(3) zi-şehd

Nazar eyle gör ki anuñ hāsı senuñ boğazıña cehdle iki şehd ü 'asel çeşmesini (4) revān eylemişdür. *Çeşmestde* olan est *kerdeye* maşrūfdur ya'nī *kerdest* taqdīrindedür. (5) *Hānuñ* nesh ü şülüşde olan kitābet i'tibāriyle iki cānibini iki çeşmeye teşbīh eylemişlerdür⁷¹⁷. (6) *Hānuñ* vaşfi olduğı i'tibāriyle cehd ve çeşme ve şehd hūb vāki' olmuşdur [*bi'nger* emr-i hāzırdur].

25. Behrever şüd (7) dil-i mecrūh zi-rīş

Mecrūh gönül anuñ rā'sından behrever ü 'ilāc-pezīr oldı.

Rīş (8) rā yaft bihīn merhem-i h'īş

Mecrūh gönül anuñ *rāsını* kendüsine bihīn ü nāfi'rek (9) merhem buldı ya'nī hūbb-ı dünyā ve ta'alluq-ı mā-sivā vesvese-i şeytān u hevā ile mecrūh u perīşān (10) olmuş gönle ziyāde hūb u nāfi' merhemdür, zīrā cān u dilden şıdqla besmeleye meşgūl (11) olan kimsenüñ kalbi bunlardan hūlāş olup müreffehü'l-bāl olur. 'Arab rā 'Acem rī (12) dir *rīş* bunda egerçi anuñ rīsi ma'nāsınadır līkin Fārisideki *rīş* yara (13) ma'nāsına gelür, buña nisbet hūb vāki' olmuşdur. *Merhem* 'avām taħrīf idüp melhem dir. (14) Bu beyt ki *rānuñ* vaşfindadır. Behrever ü mecrūh u merhem hūb vāki' olmuşdur [*rīşde* zāmir-i gāyib besmeleye rāci'dür]. (15)

26. Hāş hāşā ki büved gāh-ı şümār

Be-cüz ez-'add-i cinān nükte-güzār

Ol besmelenüñ *hāsı* hāşā ki (16) şümār vaqtinde 'add-i cināndan gāyır nükte-güzār ola ya'nī hā ki hisābda sekizdür ve cennet ki (17) hem sekizdür, besmelede olan hā sekiz cennete işāretdür. Pes herkes ki cān u dilden şıdqla (18) ve hūlūşla besmeleye iştiğāl göstere, be-her hāl cināndan behrever olur. Kesr-i cīm'le *cinān* (19) cem'-i cennetdür. *Şümār* ü 'add şaymak ma'nāsınadır. *Hāya* nisbet *hāşā* leṭāfetden hālī (20) degüldür. *Be-cüzde* bā zāyid idüğü zāhirdür [*nükte-güzār* vaşf-ı terkībīdür].

27. Ebrū-yı nūn-ı vey ān kıble-i rāz

Anuñ ebrūya (21) müşābih *nūnı* ol rāz kıblesidür.

⁷¹⁷ eylemişlerdür H: olunmuşdur F

Ki küned dil zi-vey āgāz-ı namāz

Ki göñül namāza andan (22) şürü‘ eyler, murād nevbetdür ki namāza şürü‘ anuñla olur. Namāzda nūn’uñ vāki‘ olması (23) hūbdur, zīrā “eş-şalātü mi’rācü’l-mü’min”⁷¹⁸ hasebince namāz kıble-i rāzdur, nūnuñ kıble-i rāz olması **7a** (1) hem bu i‘tibārladur, ān u künedde hem nūnuñ vāki‘ olması nev‘an le‘āfetden hālī degüldür⁷¹⁹. (2)

28. Yāş ‘aşrīst zi-āyāṭ-ı cemāl

Anuñ yā’sı⁷²⁰ cemāl-i İlähī āyetlerinden bir ‘aşrdur. (3)

‘Aşere-i kāmiles na‘t-ı kemāl

Anuñ ‘aşere-i kāmilesi Hudā-yı “‘azze ve celle”⁷²¹nüñ⁷²² kemāl ü kāmīl-i na‘tıdur (4) yā’nī yā ki hisābda ondur ‘aşere-i kāmiledür ve ma’nāda āyet-i cemālden bir ‘aşrdur, işāretdür ki (5) zāt u bārı ‘ayb u noqşāndan pāk ü ‘ārī olduğı gibi anuñ cemāl ü celāl şıfātı (6) hem ber-vech-i kemāldür, bir vechle ki anda ‘ayb u noqşāndan eşer yoqdur ve olmağ ihtimāli hem (7) ‘aqlen ve naqlen muhāl-ender-muhāldür. [na‘t şıfat]⁷²³

29. Harekātes zi-vüfür-ı berekāt

Anuñ harekāt-ı rühānī vü sübhānī (8) berekātınuñ kesretinden

Dāde cünbiş be-dil āşār-ı hayāt

qalbde rühānī hayāt eşerlerine (9) cünbiş ü hareket virmişdür ya’nī besmeleye iştiğāl sebebiyle qalbde rühānī (10) hayāt eşerleri zāhir olur. Harekāta nisbet cünbiş hūb vāki‘ olmışdur.

30. Sekenātes (11) be-sükün rāh-nümāy

Rüh-rā der-kenef-i fazl-ı Hudāy

Anuñ sekenāti rūha Hudā-yı “‘azze ve celle”nün⁷²⁴ fazlı havlısında rühānī sükūna yol göstericidür, murād besmeleye meşğül olan kimse (13) sükün-ı rühānīye vuşul bulup Hāq

⁷¹⁸ “Namaz mü’minlerin miracıdır.” Hadis kaynaklarında yer almayan bu söz, er-Razi’nin eserinde ravi belirtilmeden hadis olarak verilmiştir. (Fahreddin er-Razi, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, Cilt: 1, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990.)

⁷¹⁹ degüldür F: degül H

⁷²⁰ yā’sı F: yā’sınuñ H

⁷²¹ “Aziz ve yüce Allah”

⁷²² cellenüñ F: celle H

⁷²³ na‘t şıfat F: -H

⁷²⁴ anuñ H: -F

te‘alānuḡ⁷²⁵ fazlı ḡavlısında sākin olup (14) nefis ü şeyḡānuḡ şerrinden necāt bulup dimekdür. Sekenāta nisbet sükün (15) ḡüb vāki‘ olmuşdur [*kenef ḡavlı*]⁷²⁶.

31. Nokḡahāyeş çü fürüzende nücüm

Anuḡ nokḡaları fürüzende vü müşta‘il (16) nücüm gibi

Be-şeyāḡin-i ḡuva‘l-vehm rücüm

vehmüḡ şeyāḡin-mişāl olan ḡavīsine rücümdur (17) ya‘nī “*vece‘alnāhā rücūmen li‘ş-şeyāḡini*”⁷²⁷ ḡasebince nücüm sebebiyle şeyāḡin āsmāndan recm ü red olunduḡı (18) gibi besmelenüḡ nokḡaları sebebiyle ḡuvā-yi vehmiyyeden ḡalāş müyesser olur. Besmelede olan nokḡalar (19) nücūma ve ḡuvā-yi vehmiyye şeyāḡine teşbīḡ olunmuşdur. *ḡavī* yerine *ḡuvā* olmak ki ism-i fā‘ildür za‘īfdür, (20) egerçi meşḡūr olan budur.

32. Şekl-i teşdīd k‘ez-ü şāne-nümāst

Teşdīd şekli ki ol besmelede (21) şāne-nümādur ya‘nī şāne gibi görünicidür [*şāne ḡarak*]⁷²⁸.

Fārik-i ma‘nā-i şiddet zi-ruḡāst

Ol teşdīd şiddetüḡ (22) ma‘nāsı {nı} ruḡādan fark idicidür ya‘nī bu iki ḡālet teşdīd sebebi ile biri birinden mümtāz olur. (23) Medd ü sa‘d gibi teşdīde nisbet şiddet yerindedür. ḡazret-i Resūl‘den “*şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁷²⁹ rivāyet **7b (1)** olunmuşdur ki çün ḡaḡ “*sübḡānehu ve te‘ālā ḡazreti celle şānuhu*”⁷³⁰ ḡalemi ḡalk idüp heybetle aḡa nazār (2) eyledi, ḡalem iki şaḡḡ oldu. Pes ḡudā-yı “*‘azze ve celle*” aḡa ḡitāb idüp didi ḡıyāmete deḡin (3) her ne ki olsa gerekdür anı levḡ üzre⁷³¹ yaz. Pes ḡalem ḡitāb idüp didi evvel ne (4) yazayım, ḡitāb-ı ‘izzet irişüp didi ki evvel Bi‘smi‘llāhi‘r-raḡmāni‘r-raḡīm yaz. Pes ḡalem (5) levḡ üzre besmeleyi yedi yüz yılda yazdı. Pes ḡaḡ “*sübḡānehu ve te‘ālā ḡazreti, ‘azze ismuhu*” didi (6) ‘İzzetüm ve celālüm ḡaḡḡiçün ḡabībüm Muḡammed‘üḡ⁷³² ümmetinden bir kimse ki bir kez Bi‘smi‘llāhi‘r-raḡmāni‘r-raḡīm diye anuḡ dīvānına (7) yedi yüz yıllık şevāb yazaram. Mişḡātü‘l-envār nām kitābda böyle meşḡūrdur, beyt (8)

Bi‘smi‘llahi‘r-raḡmāni‘r-raḡīm

⁷²⁵ ḡaḡ te‘alānuḡ H: ḡudā-yı ‘azze ve cellenüḡ F

⁷²⁶ kenef ḡavlı F: -H

⁷²⁷ “...Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık...” Mülk sûresi, 5. āyet.

⁷²⁸ şāne ḡarak F: -H

⁷²⁹ “Allah‘ın selamı O‘nun üzerine olsun.”

⁷³⁰ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḡ olan şanı yüce Allah”

⁷³¹ üzre F: üzerine H

⁷³² Muḡammed‘üḡ F: -H

*A 'zam-ı esmā 'alīmu ḥakīm*⁷³³

Mevlānā Cāmī “*ḳaddesa'llāhu sırrahu'l (9) - 'azīz*”⁷³⁴ besmelede olan esrār-ı şigerfî beyân idüp bu kitābını vaşf eylemege āğāz u (10) şuru' eyledi.

33. Cāmī in šāhid-i pākīze-i ğayb

Ey Cāmī 'ālem-i ğaybuñ bu pākīze maḥbūbe (11) si ki murad bu Subḥa'dur [Ey Cāmī taḳdīrindedür]⁷³⁵.

Ki demed nūkhet-i pākīz zi-ceyb

Ki anuñ ceyb ü girībānından (12) pāklik rāyiḥası zāhir olur ya'nī bu subḥa bir maḥbūbe meşābesindedür ki 'ayb u (13) noḳşāndan berīdür.

34. Şīve-i cilve-nümāyi zi-tü yāft

Cilve-nümālık şīvesini senden buldı. (14)

Şūret-i çihre-güşāyī zi-tü yāft

Çihre-güşālık şūretini senden buldı ya'nī bu kitābuñ (15) zuhūr u vücūdına sebep ü bā'is sen olduñ ya'nī bu kitāb ḥāyīde degüldür ve kimseden (16) sirkat olunmamışdur. Bu zamānda bir ḥabīş ṭāyife vardur ki sefāhet ü cehālet 'arşasında (17) cevelān idüp cilve-nümālık gösterüp mirāren şerḥ olunmuş kitāblara şerḥ yazmağa (18) cidd ü cehd eylerler. Zihī dūn-himmet ü süst-ṭabī'atlar ki eṭfāl gibi ḥāyīdeye māyillerdür (19) ve ekşer-i mahalde olan laṭīf ü rengīn me'ānīye ittılā'ları olmayup cehl ü 'inādları (20) sebebi ile evvelki şāriḥleri red iderler, red lāzım olmayan maḥallerde ve nazār olınsa ol (21) redlerine⁷³⁶ red olunması ziyāde rüşendür. Ol inşāfdan bī-behre bed-baḥt ṭāyifenüñ 'ādetleri (22) budur ki anlardan muḳaddem olan şāriḥlerinüñ kitāblarını muṭāla'a idüp kendülerin ḥaṭa vü (23) noḳşanla memlū şerḥlerinüñ kenārlarına anlardan ötüri bisyār red yazarlar ammā ğarīb

8a (1) ḥāletdür ki ol redlerinüñ sebep ü vechlerini yazmazlar ve yazmadıklarına sebep budur ki (2) anların muḥtārı olan vücūh hıçbir vechle maḳbūl ü ma'ḳūl degüldür. Böyle iken 'ilm ü ma'rifet (3) den bī-behre bir bölük sefīhler anların ḳabāḥat ü ḥaṭālarına muṭṭali' olmayup anlara ziyāde ḥüsn-i (4) i'tikād üzre olmuşlardır. Ḥālbuki aşḫāb-ı dilün anların şerḥlerine

⁷³³ “Bismillāhirrahmānirrahīm, isimlerin en büyüğü Alim ve Hakīm'dir.”

⁷³⁴ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

⁷³⁵ Ey Cāmī taḳdīrindedür F: -H

⁷³⁶ ol merdūdlara F: -H

hergiz iltifâtları (5) yokdur, “*haze lehumu’llāhu fi’d-dāreyn*”⁷³⁷ [çihre-güşâlık şüretün naqşından sonra olur, *çihre-güşâyî şürete* nisbet hûb vâki’ olmuşdur]⁷³⁸.

35. Kerdî ez-besmele tâc efrâzeş

Ey Cāmî besmeleden (6) aña tâc-efrâz eyledün ya’nî çün bu ğaybî maḥbūbenün ki murād bu kitābdur, besmeleyi muraşşā’ tâc-mişāl (7) başı üzre koduñ⁷³⁹.

‘İkd-ı tevḥîd-i ḥamāyil sāzeş

Pes tevḥîd ‘ıkdını aña ḥamāyil eyle ya’nî (8) tevḥîd-i Bārî’yi ‘ıkd meşābesinde zıkr eyle. Ḥulāsa-i kelām budur ki çün bu subḥanuñ evvelinde besmeleyi (9) zıkr eyledün. Pes bu dem tevḥîd-i Bārî’yi hem zıkr eyle. ‘*ıkd*’ ayn-ı mühmelenün kesri ile boğmaq ma’nāsına (10) dur ki Rūm’da ‘avretler boyunlarına qorlar [*sāz* emr-i ḥāzırdur düz ma’nāsına]⁷⁴⁰.

36. Nîst der-güş-ı dil-i ehl-i nazār

Hîç zîver bih ez-în (11) ‘ıkd-ı güher

Ehl-i nazāruñ gönli kulağunda hîç bu ‘ıkd-ı güherden hûb u laṭîf zîb ü zîver (12) yokdur, zîrā tevḥîd-i Bārî sebep-i sa’ādet-i dāreyn idüğine hîç şek yokdur.

DER-TERŞİH-İ (13) AŞL-I İN ŞECERE BE-REŞHA-İ TEVḤİD

Tevḥîd-i Bārî reşhasıyla bu şecerenün aşlını şuvarmaq beyānındadır. (14)

VE TEVŞİH-İ ŞADR-I İN MUḤADDERE BE-VİŞĀH-I TAḤMİD

Ve taḥmîd vişāhı ile bu muḥadderenün şadrını tezyîn (15) eylemek beyānındadır ya’nî bu kitābda besmelenün zıkr olunup tevḥîd ü taḥmîde şürü’ olındı. (16) *Terşîh* şuvarmaq ve *aşl* kök ve *reşha* şızındı ve *tevşîh* tezyîn eylemek ve şadr sîne, muḥaddere (17) ehl-i perde ve vişāh muraşşā’ bir nesnedür ki ‘avretler şadrlarına qorlar. *Muḥaddere* ile işāret olunur ki (18) Subḥa ḥacle-i ğaybdan cilve idüp bu ‘āleme gelmiş bir ‘arūsdur hîçbir ferdün aña (19) taşarrufi olmamışdur ve kimseden sirkat olunmamışdur ve ḥāyîde degüldür ve *muḥaddere* ile buña işāret (20) olunmaq hem mümkindür. Bu kitābdan ‘avāma behre vü naşîb yokdur, belki bundan⁷⁴¹ hemān ḥavāş behrever (21) olur lîkin bu ḥaḳîrûñ şerḥi sebebiyle bu kitābdan her kes behrever olur. Bi’smi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥîm (22)

⁷³⁷ “Allah onlara iki cihanda itaat versin.”

⁷³⁸ *çihre-güşâyî şürete* nisbet hûb vâki’ olmuşdur F: -H

⁷³⁹ koduñ H: ço F

⁷⁴⁰ *sāz* emr-i ḥāzırdur düz ma’nāsına F: -H

⁷⁴¹ belki bundan H: -F

37. İnnema'llahu ilāhun vāhid

degüldür Allah “te‘ālā hazreti celle şānuhu”⁷⁴² illā vāhid-i ilāhdur ya‘nī birdür ve uluhiyyet (23) aña münhaşırdur.

Fehuve'l-mün‘im ve hüve'l-ḥāmid

Pes ḥaḳīkatde in‘ām idici odur ve ḥamd idici odur ya‘nī ni‘met **8b** (1) andan oldığı gibi ḥamd hem andandur. Meşrūḥ beytden murād ne idügi bu beytden rüşendür (2) ve zāhirdür [hüve'l-ḥāmid ism-i fā‘illerdür]⁷⁴³.

38. Mī-nehed şekker-i ni‘met be-dehān

Ḥudā-yı “azze ve celle”⁷⁴⁴ bendelerinüñ ağızına ni‘met şekkerini ḳor. (3)

Mī-küned şükr-güzārī be-zebān

Bendelerinüñ lisānıyla şükr-güzārılık eyler. Ḥaḳ “sübḥānehu ve te‘ālā (4) hazreti”⁷⁴⁵nüñ “celle şānuhu” şükr-güzārılığı bu i‘tibārladur ki bendelerine bī-nihāyet ni‘met ü iḥsān (5) idüp anuñ şükrini edā eylemek için aña hem lisān virüp tevfiḳi ḳarīn eyler.

39. Şükr-i (6) fazleş çü ‘aṭā-yı digerest

Anuñ fazl u iḥsānınuñ şükr-i çünki ‘aṭā-yı āḥerdür (7) ya‘nī çünki bendenüñ şākir olması Allah te‘ālānuñ⁷⁴⁶ tevfiḳiyledür [fazl iḥsān ma‘nāsınadur].

Bā‘iş-i şükr şenā-yı (8) digerest

Pes ziyāde zāhirdür ki ol ‘aṭā ḡayrı şükr ü şenāya sebep ü bā‘ışdür, (9) murād ni‘met şükrine tevfiḳ-i İlāhī ni‘met-i ‘uzmā idügin iş‘ārdur.

40. Key şeved der-nazar-ı ḥurde- (10) şinās

Müntehī silsile-i şükr ü sipās

Çünki Ḥaḳ te‘ālānuñ⁷⁴⁷ ‘aṭā vü iḥsānı bu vechledür. (11) Pes bu i‘tibārla ḥurde-şinās ve şāhib-dilüñ nazarında şükr ü sipās silsilesi (12) ḳaçan müntehī olur ya‘nī olmaz, zīrā Ḥaḳ te‘ālānuñ⁷⁴⁸ fazl u iḥsānına lāyık şükr ü (13) sipās hiçbir vechle mümkün degüldür çünki

⁷⁴² “Şanı yüce Allah”

⁷⁴³ hüve'l-ḥāmid ism-i fā‘illerdür F: -H

⁷⁴⁴ “Aziz ve yüce Allah”

⁷⁴⁵ “Her eksiklik ve kusurdan münezzeh olan yüce Allah”

⁷⁴⁶ Allah te‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenüñ F

⁷⁴⁷ Ḥaḳ te‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenüñ F

⁷⁴⁸ Ḥaḳ te‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenüñ F

hazret-i Resül “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁷⁴⁹ (14) ‘acz izhār idüp “*lā uḫşi senāen, ‘aleyke ente kemā eşneyte ‘alā nefsike*”⁷⁵⁰ didi. Pes (15) kimdür ki şükr ü senādan dem urmağa kâdir⁷⁵¹ ola, beyt [*Hurde-şinās* vaşf-ı terkībîdür]

‘Aṭāyīst her mūy ez-ū ber-tenem (16)

*Çi gūne be-her mūy şükrî künem*⁷⁵²

41. Her ki cānīş büved der-bedenī

Her kim ki anuḡ bedeninde bir cān (17) ola [*cānīde* yā vaḫdet içündür]⁷⁵³.

Ger şeved her ser-i mūyeş dehenī

Farzā eger anuḡ her ser-i mūyī bir dehān ola.

42. Bāşed (18) ez-her dehenī geşte zebān

Her ser-i mūy be-şad nuṭṭ u beyān

Her bir dehāndan her ser-i mūy (19) yüz nuṭṭ u beyānla zebān olmış ola [*Bāşed* kelimesinüḡ ma‘nāsı mışrā-ı şānīnüḡ ma‘nāsına kayd olındı].

43. Ebedü’ d-dehr sūḫan-sāz künenđ

Ebedü’ d-dehr söz (20) tedārik ü āşkäre eyler⁷⁵⁴.

Perde ez-nev ü kühen bāz künenđ

Nevī vü kühenden perdeyi keşf (21) ü ref‘ eyleyeler ya‘nī şükr-i ni‘met ve sırr-ı tevḫīd ve ma‘rifet ü nekāhet ‘aşḡ u muḫabbet (22) beyānında bir nefes ḫālī vü fāriḡ olmasalar.

44. Ne-tüvānenđ ki ārend be-cāy

Şükr-i mūyī zi-keremhā-yı (23) Ḥudāy

Ķādir olmazlar ki hīçbir vechle Ḥaḡ te‘ālānuḡ⁷⁵⁵ keremlerinden bir mūyuḡ şükrini yerine 9a (1) getüreler.

45. Ān be-tārīḫ-i kıdem ez-heme pīş

⁷⁴⁹ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁷⁵⁰ “Senin zatını senâ ettiḡin ölçüde, seni senâ etmeḡe gücüm yetmez.”

⁷⁵¹ Bu kelime, metnin birçok yerinde “kâdir” şeklinde yanlış yazılmakla birlikte çalışmamızda doğru şekliyle (kâdir) yazılmıştır.

⁷⁵² “Bedenim üstündeki her kıl ondan bir ihsandır. Her kıl için nasıl (gereḡince) şükrederim?” Sa’dî, *Bostān*, s. 171.

⁷⁵³ *cānīde* yā vaḫdet içündür F: -H

⁷⁵⁴ Eyler H: eyleyeler F

⁷⁵⁵ Allah te‘ālānuḡ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenüḡ F

Ol Hudā kıdem-i tārihi i 'tibāriyle cemī' -i mevcūdāt (2) dan pīş ü⁷⁵⁶ evveldür.

V'an be-tevki' -i kerem ez-heme bīş

Ve ol Hudā kerem tevki' i i 'tibāriyle cemī' -i kerimlerden (3) bīş ü ziyādedür, zīrā ekremü'l-ekremīndür, murād-ı kıdem Hāḳ te'ālāya⁷⁵⁷ müsellemler olup keremi bī- (4) pāyān idügin iş'ārdur, andan murād Hāḳ "sübḫānehu ve te'ālā ḫazreti"dür "celle şānuhu".

46. Ān ki bī- (5) levḫ ü ḳalem kerd raḳam

Ol Allāh ki levḫ ü ḳalemsüz [*Kerd raḳam* kelimelerinin ma'nāsı mışrā'-ı şānīnün ma'nāsına ḳayd olındı]

Ber-ser-i levḫ-i 'adem ḫarf-i ḳalem

'Adem levḫinün (6) başı üzre ḳalem ḫarfini raḳam eyledi ya'nī ḳalemi ḫalḳ eyledi.

47. Çeşme-i ḳāf-ı ḳalem tā ne-güşād

Mā-dām ki (7) ḳalemün çeşme-mişāl ḳāfını açmadı.

Mevc-i feyz ez-dil-i deryā ne-güşād

Deryānuḫ dil ü derūnından (8) feyz mevcini açmadı ya'nī mā-dām ki ḳalem ḫalḳ olınmadı mevcūdātından bir nesne vücūd bulmadı, (9) ḳaleminden murād ol ḳalemdür ki çün Hudā-yı "azze ve celle"⁷⁵⁸ anı ḫalḳ eyledi, pes aḫa ḫıṭāb idüp (10) "üktüb yā ḳalem"⁷⁵⁹ didi, lā-cerem ḳalem emr-i İllāhī ile ḳıyāmete degün cemī' -i vāḳi' olan aḫvāli bi't-tamām (11) yazdı. "Evvelü mā ḫaleḳa'llāhu nūrı ve evvelü mā ḫaleḳa'llāhu rūḫı ve evvelü mā ḫaleḳa'llāhu ḳalem"⁷⁶⁰ bu üçden (12) murād ḫaḳīḳat-i Muḫammediyyedür. Beyt-i meşrūḫuḫ mışrā'-ı şānīsinde bu ma'nā hem mümkindür, deryānuḫ (13) dil ü derūnından feyz mevci açılmadı.

48. Nüh felek bā-heme aḫter ki derüst

Ṭoḳuz felek cemī' -i (14) aḫterle ki andadur ya'nī nüh felek ve cemī' -i kevākib

Nüh şadef bā-heme gevher ki derüst

⁷⁵⁶ pīş ü F: -H

⁷⁵⁷ Allah te'ālāya H: Hudā-yı 'azze ve celleye F

⁷⁵⁸ "Aziz ve yüce Allah"

⁷⁵⁹ "Yaz ey kalem"

⁷⁶⁰ "Allah önce nurumu yarattı, Allah önce ruhumu yarattı, Allah önce kalemi yarattı." Tirmizî, *es-Sünen*, (Tefsîr-i Sûre, 68), Cilt: 1, Kahire 1938-1962, s. 11; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ...*, Cilt: 1, s. 263.

toğuz şadef (15) cemî'-i gevherle ki andadır. *Nüh şadef*den murād gevherdür⁷⁶¹, *nüh felek*den ve *gevherden*⁷⁶² murād nücümdür [deryā münāsebeti ile *şadef* hūb vāki' olmuşdur]⁷⁶³.

49. Heme z'ān cünbiş-i (16) hod üftādest

Cemî'an evvel hod cünbişinden vāki' ü zāhir olmuşdur.

Ki be-şahrā-yı vücūd (17) üftādest

Ki vücūd şahrāsına düşmişdür ya'nī mevcūdāt Hāq te'ālānuş⁷⁶⁴ şun'ıyla zuhūr-ı vücūd (18) bulmuşdur. Yuqaruda zıkr olınan deryādan murād zāt-ı Bārī olmağ rüşendür zīrā (19) cemî'-i mevcūdāt anuş şun'ıyla vücūd bulmuşdur.

50. Nīl-gūn çarḥ be-püşt be-ḥameş

Nīl-gūn u ezrağ (20) çarḥ-ı münhanī arkaşıyla

Yek ḥabābestzi-nīl-i keremeş

ol Hudā'nuş cūd u keremi nīlinden (21) bir ḥabābdur. *Nīl-gūna* nisbet *nīl* hūb vāki' olmuşdur. *Nīl-gūn* çivit renglü ma'nāsınadır ki (22) *nīl* çivit ma'nāsınadır. Mısrā'-ı şānīde olan *Nīl*'den murād Mısr'da olan Nīl'dür ki bir ırmağın (23) ismidür. *Ḥabāb* ḥā-i mühmelenüñ fethi iledür.

51. Reng-i nīl-i ḥabābest delīl

Ḥabābuñ nīlī rengi delīl ü 9b (1) şāhiddür.

Ki bedīd āmede ez-lücce-i nīl

Ki bir ḥabāb olan nīl-gūn çarḥ nīl lüccesinden zāhir⁷⁶⁵ ü āşkäre (2) olmuşdur. *Lücce* egerçi āb u deryānuş 'amīk yerlerine⁷⁶⁶ dirler līkin bunda murād deryādur.

52. Z'ān çi (3) der-kāreh-i buqālemūn

Kārgāh-ı buqālemūndaki murād bu 'ālemdür ol nesneden ki

Ez-şikāf-ı qālem āverd (4) birūn

⁷⁶¹ gevherdür H: -F

⁷⁶² ve gevherden F: H

⁷⁶³ deryā münāsebeti ile *şadef* hūb vāki' olmuşdur F: -H

⁷⁶⁴ Allah te'ālānuş H: Hudā-yı 'azze ve cellenüñ F

⁷⁶⁵ gelmiş F: -H

⁷⁶⁶ 'amīk yerlerine H: deriñ yerine F

Ꞑalemün şakḳ u şikâfindan taşra getürdi ve zâhir eyledi. Bu cihânun buꞑalemün olması (5) envâ‘-ı havâdişle memlû olduğıdur. *Buꞑalemün* bir ꞑamış yahūd bir hayvândur ki anda gūn-â-gūn reng (6) vardur.

53. Ꞑurfe nūnist nigūn çarh-i berīn

‘Ālī felek-i mūn‘akis ‘aceb bir nūndur [*Ꞑurfe* ‘acīb ma‘nāsınadur]⁷⁶⁷.

Noꞑta-i ḥalḳa-i (7) ān gūy-ı zemīn

Ꞑop gibi degirmi⁷⁶⁸ vū müdevver arz anuḡ ḥalḳasınunḡ noꞑtasıdur (8) ya‘nī zemīn anuḡ içinde noꞑta gibidür.

54. Her ki pey bürde be-in ḥoş raꞑamest

Her kim ki bu ḥoş raꞑama⁷⁶⁹ (9) iz iletmişdür ya‘nī her kim ki felegūḡ⁷⁷⁰ mūn‘akis nūn gibi olup zemīnünḡ aḡa noꞑta-mişāl (10) vāḳi‘ olduğı fehm eylemişdür

‘Ārif-i nūkte-i nūn ve‘l-kalemest

ol kimse Ꞑur‘ān-ı ‘Aẓīm’ de (11) olan “*nun ve‘l-ꞑalem*”⁷⁷¹ün nūkte vū sırrınunḡ ‘ārifidür ya‘nī anuḡ nūkte vū sırrı aḡa rūşen ü (12) zâhirdür.

55. Merd-i rāheş ki reved pey zede gūm

Kim anuḡ merd-i rāhı izini pinhān idüp gider [*pey iz ma‘nāsınadur*]⁷⁷².

Raḡş-ı (13) ū rāst felek kāse-i sūm

Felek anuḡ raḡşınunḡ kāseye beḡzer resmidür ya‘nī felek anuḡ (14) rūḡānī raḡşınunḡ toynağıdur. *Merd*⁷⁷³-i rāhdan murād ehlu‘llāhdur ki anlarunḡ cemī‘-i aḡvāli ve tã‘at ü ‘ibâdetleri (15) ‘avāmunḡ çeşminden nihāndur. *Rāheş*de olan zamīr-i ḡāyib Ḥudā’ya rāci‘dür “*celle şānuhu*”⁷⁷⁴. (16)

56. İnek īnek bi-niger şāhid-i ḡāl

Nazar eyle⁷⁷⁵ işte işte şāhid-i ḡāl ya‘nī benüm bu sözüümünḡ

⁷⁶⁷ Ꞑurfe ‘acīb ma‘nāsınadur F: -H

⁷⁶⁸ degirmi H: geri F

⁷⁶⁹ raꞑama F: -H

⁷⁷⁰ felegūḡ F: felek H

⁷⁷¹ “(Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına...” Kalem sûresi, 1.-2. âyetler.

⁷⁷² pey iz ma‘nāsınadur F: -H

⁷⁷³ Merd F: -H

⁷⁷⁴ “Şanı yüce Allah”

⁷⁷⁵ Nazar eyle F: -H

Mih encümzede (17) vü na'l hilâl

felek üzre mîha müşâbih encüm ü na'l gibi hilâl olmuş ya'nî felek merd-i Hudâ'nun (18) rahşının kâse-i sümme idüğine bu iki hâlet şahid-i hâldür, birisi *encümün* mîha birisi (19) *hilâlün* na'le müşâbehetidür.

57. Tâ der-în tab'-firibende sarây

Tâ bu tab'-aldayıcı ve 'aql u qalbe (20) gürür virici sarâyda [*tab'-firibende* vaşf-ı terkîbîdür]⁷⁷⁶,

Ne-nehed hâdişe-i zelzele pây

zelzele hâdişesi ayak kırmaya ya'nî zâhir ü (21) âşkâre olmaya.

58. Behr-i ser-kübiyeş ez-seng-i cibâl

Kerde dâmân-ı zemîn mâl-â-mâl

Zelzele (22) hâdişesinin başını dögmekden ötüri Hâk te'âlâ⁷⁷⁷ arzün dâmânını cibâl taşından mâl-â (23) mâl u memlû eyledi. Murâd “*ve ce'alnâ cibâle evtâden*”⁷⁷⁸ hasebince arz cünbîş ü hareketden hâlâş olup **10a** (1) anuñ üzerinde olan sâbit olup nizâm u intizâm müyesser olsun için (2) Hâk “*sübhânehu ve te'âlâ hazreti*”⁷⁷⁹ ‘*azze ismuhu*’⁷⁸⁰ tağları halk eyledi, beyt

Zemîn ez-teb-i lerze âmed sûtüh (3)

*Fürü küft ber-dâmeneş mîh-ı küh*⁷⁸¹

59. Bañr-ı cüdeş ki felek fülk âmed

Ol Hudâ'nun cüd u (4) keremi deryâsı ki felek aña fülk geldi ya'nî felek aña sefîne gibidür [*Fülk* fânun çammı ile sefîne ma'nâsınadır, be-Türkî gemi].

Bāng-i mevceş (5) limeni'l-mülk âmed

Ol deryânun mevcinün bāngi “*limeni'l-mülk*”⁷⁸² geldi ya'nî⁷⁸³ anuñ mevcinün (6) bāngi “*limeni'l-mülk*”dür murâd “*quli'llāhumme mâlike'l-mülki*”⁷⁸⁴ hasebince hâkîkatde mâlik

⁷⁷⁶ tab'-firibende vaşf-ı terkîbîdür F: -H

⁷⁷⁷ Allah te'âlâ H: Hudâ-yı 'azze ve celle F

⁷⁷⁸ “... dağları da birer kazık yapmadık mı?” Nebe sûresi, 7. âyet.

⁷⁷⁹ hazreti F: -H

⁷⁸⁰ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezze olan ismi yüce Allah”

⁷⁸¹ “Yeryüzü ateşli titremelerden bıktı, (Allah) onun eteğine dağ çivisi çaktı.” Sa'dî, *Bostân*, s. 34.

⁷⁸² “...mülk (hükümlük) kimindir?” Mü'min sûresi, 16. âyet.

⁷⁸³ ya'nî F: -H

hemân Hudâ-yı “*‘azze (7) ve celle*” olup mülk anı maşşûş u müsellemler olduğun iş ‘ârdur “*ve yebkâ vechu rabbike*”⁷⁸⁵ (8) hasebince çünki rûz-ı haşrde evvel bir kimse zinde kalmaya⁷⁸⁶ ol vaqt Hâk “*sübhânehu ve te ‘âlâ (9) hazreti celle şânuhu*” “*limeni ‘l-mülkü ‘l-yevm*”⁷⁸⁷ diye çünki cevâb virür kimse olmaya Hâk te ‘âlâ⁷⁸⁸ cevâb (10) virüp diye “*Li ‘llâhi ‘l-vâhidi ‘l-kaħhâr*”⁷⁸⁹ nite ki buña işâret olunur.

60. Gûş-ı mâhîş çü in ħarf (11) şenîd

Ol deryâ mâhîsinüñ kulağı çünki bu ħarfî işitdi [*Īn ħarfd*den murâd limeni ‘l-mülkdür].

Bâ-ħamûşî zi-sühen çâre (12) ne-dîd

Ol mâhî ħamûşluĖla sözden çâre görmedi ya ‘nî lisân-ı ħâlîle güyâ olup cevâb (13) virdi. Nite ki buña işâret olunur.

61. Ez-zebân gerçi tehî dâşt dehân

Ol mâhî (14) egerçi dehânını zebândan tehî tutdı ya ‘nî egerçi ağzında dili yoğdı

Lillâh ‘il-vâhides âmed (15) be-zebân

likin anuñ ħâle mensûb lisânına “*lilâhi ‘l-vâhid*” geldi ya ‘nî bi ‘z-zarure “*Lillâhi ‘l-vâhid*” diyüp (16) cevâb virdi. Ėulâşa-i kelâm budur ki ol vaqt cemî ‘-i hayât şâhibleri diri olup (17) cemî ‘-i cemâdât hem nuţk u Ėüftâre kudret bulalardı cemî ‘an ol maħalde “*Lillâhi ‘l-vâhidü ‘l-kaħhâr*”⁷⁹⁰ (18) diyüp cevâb virürlerdi. Mâhîninüñ zebânı yoğdur.

62. Vâhidest ü vü zi mâhî tâ-mâh

(19) Hudâ-yı “*‘azze ve celle*” vâhiddür ve mâhîden mâha degün mevcûd olan eşyâ

Heme ber-vaħdet-i (20) peyvend Ėüvâh

Cemî ‘an anuñ vaħdetine şâhidlerdür.

63. Nîst der-rişte-i vaħdet ħam u pîç

Vaħdet (21) rişteinde ħam u pîç yokdur [*rişte* iplik]⁷⁹¹.

Heme ü âmed ü bâķî heme ħîç

⁷⁸⁴ “De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah’ım!...” Âl-i İmrân sûresi, 26. ayet.

⁷⁸⁵ “...Rabbinin zâtı bâķi kalacaktır” Rahmân sûresi, 27. ayet.

⁷⁸⁶ kalmaya H: ħalup F

⁷⁸⁷ Mü’min sûresi, 16. ayet

⁷⁸⁸ Allah te ‘âlâ H: Hudâ-yı ‘azze ve celle F

⁷⁸⁹ “...kaħhar (her şeyin üzerinde yegâne hâķim) olan Allah ...” İbrâķim sûresi, 48. ayet.

⁷⁹⁰ “...kaħhar (her şeyin üzerinde yegâne hâķim) olan Allah ...” İbrâķim sûresi, 48. ayet.

⁷⁹¹ rişte iplik F: -H

Cemī'an o geldi ve bākī mevcūdāt (22) cemī'an hīç geldi ya'nī “*küllü şey'in hālikun illā vechehu*”⁷⁹² hasebince haqīkatde mevcūd hemān Hudā-yı “*azze (23) ve celle*”dür vücūd anıa müsellemdir bākī cemī'-i mevcūdāt hīç ü nīstdür.

64. Hest der-dā'ire-i 10b (1) leyl ü neḥār

Leyl ü neḥār dāyiresinde

Bābī ez-raḥmet-i ü faşl-ı bahār

faşl-ı bahār (2) anuḡ raḥmetinden bir bābdur. Faşla nisbet bāb ḥüb vāki' olmuşdur ve dā'ire hem yerindedür. (3) Hest kelimesinüḡ ma'nāsı mışrā'-ı şānīniḡ ma'nāsına kayd olındı.

65. Bāḡ pür-zīb (4) zi-şan'at-veriyeş

Bāḡ anuḡ şāni'liginden pür-zībdür ya'nī bāḡuḡ zīb ü (5) leṭāfeti Haḡ te'ālānuḡ⁷⁹³ şun'ındandur.

Āb āyīne zi-rüşen-geriyeş

Āb āyīnedür (6) anuḡ rüşengerliginden ya'nī Haḡ “*sübḥānehu ve te'ālā ḥazreti celle şānuhu*”⁷⁹⁴ ābı āyīne gibi rüşen (7) ü şāf eylemişdür.

66. Bād ez-ü ḡāliye-sāyī endüz

Bād andan ḡāliye-sāyılık kesb idicidür (8) ya'nī faşl-ı bahārda⁷⁹⁵ riyāḥda⁷⁹⁶ ezhār ü envāruḡ revāyiḡ-i ṭayyibesinden ḥoş-büy (9) olması Haḡ te'ālānuḡ⁷⁹⁷ şun'ındandur [*ḡāliye-sāyī-endüz* vaşf-ı terkībīdür]⁷⁹⁸.

Murḡ ez-ü naḡme-serāyī-āmüz

Murḡ andan naḡme- (10) serāyılık öḡrenicidür ya'nī murḡlarıḡ terennüm ü naḡme-serāyılıḡı Haḡ te'ālānuḡ⁷⁹⁹ şun'ındandur [*naḡme-serāyī-āmüz* vaşf-ı terkībīdür]⁸⁰⁰. (11)

67. Best ceyb-i semen ez-ḡonca girih

⁷⁹² “...O'nun zatından başka her şey yok olacaktır...” Kasas sūresi, 88. ayet.

⁷⁹³ Haḡ te'ālānuḡ H: Hudā-yı 'azze ve cellenüḡ F

⁷⁹⁴ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḡ olan şanı yüce Allah”

⁷⁹⁵ bahārda F: bahāruḡ H

⁷⁹⁶ riyāḥda F: riyāḥuḡ H

⁷⁹⁷ Haḡ te'ālānuḡ H: Hudā-yı 'azze ve cellenüḡ F

⁷⁹⁸ ḡāliye-sāyī endüz vaşf-ı terkībīdür F: -H

⁷⁹⁹ Haḡ te'ālānuḡ H: Hudā-yı 'azze ve cellenüḡ F

⁸⁰⁰ naḡme-serāyī āmüz vaşf-ı terkībīdür F: -H

Şāni‘-i lem-yezel semenūñ ceybüñe ğoncadan girih bağladı (12) ya‘nī goncayı aña tüğme gibi eyledi.

Yāft gird-i çemen ez-sebze zirih

Çemenūñ eṭrāfına Ĥudā-yı “‘azze (13) ve celle” sebzden zirih ṭokıdı ya‘nī sebze‘i zirih-mişāl eyledi. Ğoncadan murād semenūñ ğoncalarıdır (14) ki ğoncaları hemān tüğmelere beñzer. Ceybden murād bunda koyundur ki bir āyet-i kerīmede vāki‘dür (15) “*üslük yedeke fi ceybike*”⁸⁰¹ murād Ĥaḫ te‘ālānuñ⁸⁰² şānāyi‘-i ğarībesini iş‘ardur.

68. Z’üst (16) maḥrūs zi-fānus-ı sipihr

Ez-dem-i ḥādise şem‘ ü meh ü mihr

Felek fānusında māḥ u (17) mihr şem‘i andan maḥfūzdur ya‘nī felekde havādişden şems ü kamerūñ maḥfūz olması (18) ve kıyāmete degün anlarıñ seyr ü ḥareketi Ĥaḫ te‘ālānuñ⁸⁰³ şun‘ u irādetindendir. Felek *fānusa*, (19) *māḥ u mihr şem‘e* ve ḥavādiş *dem* ü nefese teşbīḥ olınmışdır, *fānus* fener [*Maḥrūs* maḥfūz ma‘nāsınadır].

69. Bā-uli‘l-ecniḥa murğān-ı (20) fasīḥ

Cenāḥlar şāḥibi fasīḥ murğlara ki murād melā‘ikedür ve bu āyet-i kerīmeye işāret vardır, “*Ulī ecniḥātin meşnā ve şulāşe ve rübā‘a*”⁸⁰⁴.

Dāde dāne pey-i ḳūt ez-tesbīḥ

ḳūt için Ĥudā-yı “‘azze ve celle” (22) tesbīḥden dāne virmişdür ya‘nī anlara tesbīḥ ḳūt u ğidā eylemişdür. *Tesbīḥe* nisbet (23) *dāne* ḥüb vāki‘dür. *Ecniḥa* ḳanadlar ma‘nāsınadır ki müfredi cenāḥdur.

70. Dest-i şun‘ eş gil-i Ādem 11a (1) çü sirişt

Ĥaḫ “*sübḥānehu ve te‘ālā ḥazreti ‘amme nevāluhu*”⁸⁰⁵ çünkü Ādem’üñ gilini yogurdı

(2) Be-ḥilāfetgeri eş nām nüvişt

Anuñ nāmını ḥilāfetgerlige yazdı ya‘nī anı ḥalīfe (3) eyledi.

71. Tāc-ı tekrīm nihād ez-keremeş

⁸⁰¹ “Elini koynuna sok...” Kasas sūresi, 32. ayet.

⁸⁰² Ĥaḫ te‘ālānuñ H: Ĥudā-yı ‘azze ve cellenūñ F

⁸⁰³ Ĥaḫ te‘ālānuñ H: Ĥudā-yı ‘azze ve cellenūñ F

⁸⁰⁴ “...ikişer, üçer, dörder kanatlı ...” Fâtir sūresi, 1. āyet.

⁸⁰⁵ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil, her türlü eksiklikten münezzen olan yüce Allah”

Hudā-yı “‘azze ve celle” kereminden aḡa tekrīm tācını ḡodı ya‘nī (4) “veleḡad kerremnā benī ādeme”⁸⁰⁶ ḡasebince anı cemī‘-i mevcūdātdan mūkerrem eyledi.

Dād zi-‘alleme Ādem ‘alemeḡ (5)

“‘Alleme Ādeme’l-esmā”⁸⁰⁷ dan ḡaḡ “te‘ālā ḡazreti ‘azze ismuhu”⁸⁰⁸ aḡa ‘alem viridi, lā-cerem kāyinātuḡ ḡalīfesi (6) oldı.

72. Be-ser-i mesned-i ta‘līm niḡest

ḡazret-i Ādem ta‘līm mesnedinüḡ ḡadrında oturdı. (7)

Ṭā‘inān-rā dehen ez-ta‘n bi-best

Ta‘n idicilerüḡ deḡānını ṭa‘ndan baḡladı [*tā‘ināndan murād melā’ikedür*]⁸⁰⁹.

73. Heme-rā kerd (8) tereḡsuḡ zi-inā

Cemī‘sinüḡ vüçüd u derūnından tereḡsuḡ eyledi.

Reḡ-ı sübhāneke lā-‘ilme lenā

“Sübhāneke (9) lā-‘ilme lenā”⁸¹⁰ reḡi ya‘nī “tec‘alu fihā men yüfside fihā”⁸¹¹ diyüp i‘tirāz eylerken “sübhāneke lā-‘ilme (10) lenā illā mā ‘allemtenā”⁸¹² diyüp melā’ike ḡuḡurlarına i‘tirāf eylediler.

74. Sāḡt miḡrāb melā’ik rüyeḡ (11)

Hudā-yı “‘azze ve celle” Ādem’üḡ vechini melā’ikeye miḡrāb eyledi.

Secde-bürdend yek-ā-yek süyeḡ

(12) Melā’ike cemī‘an anuḡ cānibine secde iletdiler ya‘nī melā’ike aḡa cemī‘an secde eylediler [*Süyeḡ cānib ma‘nāsınadır*].

75. Be-cüz ān āteḡi (13) dīv-nijād

ol cin aḡıllu āteḡiden ḡayrı.

Ki be-mescūdī-i ū ser ne-nihād

⁸⁰⁶ “Andolsun, biz insanoḡlunu ḡerefli kıldık...” İsrā sūresi, 70. āyet.

⁸⁰⁷ “Allah, Adem’e bütün varlıkların isimlerini öḡretti...” Kur’ân-ı Kerīm, Bakara sūresi, 31. āyet.

⁸⁰⁸ “İsmi yüce Allah”

⁸⁰⁹ ṭa‘ināndan murād melā’ikedür F: -H

⁸¹⁰ “...baḡka bizim ḡiçbir bilgimiz yoktur...” Kur’ân-ı Kerīm, Bakara sūresi 32. āyet.

⁸¹¹ “...Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın?” Bakara sūresi 30. āyet.

⁸¹² Bakara sūresi 32. āyet.

Ki anuñ (14) mescüdüğüne baş komadı ya'nî hazret-i Ādem'e secde eylemedi. “*fesecede'l-melā'iketü küllühum ecma'ün illā* (15) *iblis*”⁸¹³ dīv nijād olması cinden olduğu i'tibāriyledür. Nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşen ü (16) zāhirdür. “*kāne mine'l-cinni fe-feseka 'an emri rabbihī*”⁸¹⁴ āteşī olduğu āteşden halk olındığı (17) i'tibāriyledür, lā-cerem “*küllü şey'in yurci 'u ilā aşlihi*”⁸¹⁵ hasebince dūzağa dāhil olırsardur.

76. Kūr-dil (18) büd be-mīli-i ene hayr

İblīs hazret-i Ādem'e secde eylemedüğüne sebep budur ki “*ene hayrun*”⁸¹⁶ mīli ile kūr- (19) dil idi [mīl ma'rūfdur]⁸¹⁷.

Dide n'egşād be-hayriyet-i gayr

Lā-cerem gayruñ hayriyyetine çeşmini açmadı ya'nî hazret-i Ādem'i (20) kendüsinden dūn gördi. Pes “*ene hayrun halektenī min nārin ve halektehu min*”⁸¹⁸ didi. (21)

77. Çün ne gerden-nihī āmed fen-i ü

Çünkü anuñ fenn ü 'ādeti gerden koyuculuk gelmedi ya'nî çünkü (22) iblīs hazret-i Ādem'e “*aleyhi's-selām*”⁸¹⁹ secde eylemedi.

La'n şüd tavk-nih-i gerden-i ü

La'n anuñ (23) boynına tavk koyıcı oldu ya'nî mel'ün oldu [tavk-nih vaşf-ı terkībīdür]⁸²⁰.

78. Püşt der-ķineverī muħkem kerd

İntikāma **11b** (1) arķasını muħkem eyledi ya'nî kūr-dil iblīs benüm dergāh-ı aħadiyyetden merdüdüğüme sen sebep (2) olduñ diyü cān u dilden hazret-i Ādem'üñ intikāmına muķayyid oldu.

Rūy der-vesvese-i (3) Ādem kerd

Pes hazret-i Ādem'üñ vesvesesine teveccüh eyledi.

79. Dāne-rā der-nażareş tezyīn (4) dād

⁸¹³ “(30)Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. (31) Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı” Hicr sūresi 30-31. ayet.

⁸¹⁴ “...cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı...” Kehf sūresi 50. ayet.

⁸¹⁵ “Herşey aslına rücu eder.” Kelām-ı kibār.

⁸¹⁶ “...Ben ondan hayırlıyım...” A'raf sūresi, 12. āyet.

⁸¹⁷ mīl ma'rūfdur F: -H

⁸¹⁸ “...Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın...” Sād sūresi, 76. ayet.

⁸¹⁹ “Allah'ın selamı onun üzerine olsun”

⁸²⁰ tavk-nih vaşf-ı terkībīdür F: -H

Hazret-i Ādem'ün nazârında dâneye tezyîn virdi ya'nî nehy olınan buğdây saña (5) nâfi' dūr diyüp medh eyledi.

Reh be-dām-ı hatereş telkîn dād

Ādem'e⁸²¹ hatar u helāk (6) dāmına yol telkîn eyledi⁸²² ya'nî ol cānibe yol gösterdi. “*Ķāle mā nehākumā rabbükumā 'an hezihi'ş-şecerati (7) illā en tekūnā melekeyni ev tekūnā mine'l-hālidīn ve kase mehuma innī lekumā lemīne'n-naşihīn (8) fe dellahumā bi-gurūr*”⁸²³

80. Süy-ı dāne zi-ṭama' -ı kām nihād

Lā-cerem hazret-i Ādem “*aleyhi's-selām*” bu āyetde (9) meşūr olan nef'lerden ötüri dānenün cānibine kām ḳodı ya'nî buğdây yemege (10) ḳaşd eyledi.

Dāneş der-dehen-i dām nihād

Dāne anı dāmuḡ ağızına ḳodı ya'nî ol (11) dāne hazret-i Ādem'ün “*aleyhi's-selām*” 'işyānına sebep oldı.

81. Gerd-i 'işyānş be-ruhsāre (12) nişest

Pes “*felemmā zāke'ş-şecerate*”⁸²⁴ sebebinden anuḡ ruhsārına 'işyān ḡubarı oturdı (13) ya'nî “ve *aşā Ādemu Rabbehu*”⁸²⁵ hasebince andan 'işyān şadır oldı [*'işyānşda nūn sākīn oḳunur*]⁸²⁶.

Püşt-i 'ahdeş zi-'aşā hürd (14) şikest

'İşyān 'aşāsından anuḡ 'ahdi arḳası hürd u pāre pāre oldı⁸²⁷ (15) ya'nî ol 'işyān sebebi ile bisyār zamān giryān olup fiğānda oldı.

82. Zelleleş (16) zūlmet-i h'ārī efrāşt

Anuḡ zellet ü haṭāsı h'ārīlīḳ zūlmetini yüceltdi ya'nî (17) ḡor olup 'izzetden dūr oldı [*h'ārīde yā maşdar içündür*]⁸²⁸.

Tevbeeş bāng-i zalemnā ber-dāşt

⁸²¹ Ādem'e H: Aña F

⁸²² eyledi H: virdi F

⁸²³ “...dedi ki: ‘Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.’, ‘Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim’ diye de onlara yemin etti.’ Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi...” Ā'raf sûresi 20, 21 ve 22. ayetler.

⁸²⁴ Ā'raf sûresi 22. ayet.

⁸²⁵ “...Ādem, Rabbine isyan etti...” Tâ Hâ sûresi 121. ayet.

⁸²⁶ *'işyāneşde nūn sākīn oḳunur* F: -H

⁸²⁷ oldı H: şımdı F

⁸²⁸ *h'ārīde yā maşdar içündür* F: -H

Anuñ tevbesi (18) “*zalemnā*” bāngini aldırdı ya‘nī un grdi ki kendüsinden atā vü ‘ișyān ūadır oldu. (19) Pes tevbe cānibine teveccūh idüp “*kāle Rabbenā zalemnā enfüsenā*”⁸²⁹ didi. *Zellet* atā ma‘nāsmadur, (20) beyt

Cāyī ki ber-i ‘ișyān ber-Ādem-i ūaı zed

*Mā-ra i gūne zībed dāvī‘-i bī-günāhi*⁸³⁰

(21) Ba‘zı nüūhada zūlmet yerine perde vāı‘dūr ki ma‘nā hem laıfdūr.

83. Tābiū-i meū‘ale-i tābe (22) ‘aleyh

“*Tābe ‘aleyh*” meū‘alesinūñ tābiū ü pertevi

Rit envār-ı hūdā beyne yedeyh

anuñ (23) ninde hūdā nūrlarını dkdı. Bu āyet-i kerīmeye iūāret olunur⁸³¹, “*summe ectebāhu Rabbuhu fe tābe ‘alehi 12a* (1) *ve hedā*”⁸³²

84. Mā ki der-zūlmet-i her meūgale īm

Biz ki her meūgalenūñ zūlmetinde iz ya‘nī umūr-ı (2) dūnyeviyyeye iūtīgāl sebebi ile albmüz siyāh olmuūdur.

Tālib-i nūr ez-ān meū‘ale īm

Ol (3) meū‘aleden nūr taleb idiciyüz ya‘nī tevbe sebebi ile ol zūlmetden alāū taleb eylerüz, (4) zīrā her kim ki ol meū‘aleden behrever ola her meū‘alenūñ zūlmetinden necāt bulup (5) āftābdan rüūenrek olur [*tālib-i nūrīm* tadīrindedūr]⁸³³.

85. Hız Cāmī ki mūnācāt kūnīm

alk ey Cāmī ki mūnācāt (6) idelüm.

Rūy der-ible-i ācāt kūnīm

Yüzümüzle⁸³⁴ ible-i ācāta teveccūh idelüm. *ible-i ācāt*dan (7) murād Hūdā-yı “‘*azze ve celle*”dūr.

86. Būv k‘ez-ān meū‘ale nūrī bi-resed

⁸²⁹ “Dediler ki: ‘Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik...’ Ā‘raf sūresi 23. ayet.

⁸³⁰ “İșyan ūimūeğinin Hz. Ādem’in üzerine vurduėu yerde, bize günahsızlık davası nasıl yaraūır.” Hāfiz, *Divan*, s. 494.

⁸³¹ iūāret olunur F: iūāretdür H

⁸³² “Sonra Rabbi onu seti, tevbesini kabul etti ve ona doėru yolu gsterdi.” Tā Hā sūresi 122. ayet.

⁸³³ tālib tūdīm tadīrindedūr F: -H

⁸³⁴ yüzümüzle H: -F

Ola ki ol meş‘aleden bir nūr iriše [*Büv* ki büvedden muhaffefdür Sūdī bunu bilmedi]⁸³⁵. (8)

Cān zi-nūreş be-sürürī bi-resed

Cān anuñ nūrından rūhānī bir sürūra iriše, (9) zīrā çünki tevbe Hūdā-yı “‘azze ve celle” cānibinden ola, ol tevbe dürüst ve bākī kalur ve bende (10) ol tevbeden behrever olup maķbül-i hazret olur ve illā ol tevbe süst ü lağv (11) olup andan bir fā‘ide hāşıl olmaz, beyt

*Ger ü tevbe bahşed bi-māned dürüst
Ki peymān-ı (12) mā bī-sebātest ü süst*⁸³⁶

DEST-İ TAẒZARRU‘ BE-MÜNĀCĀT BER-ĀVERDEN

Tazarru‘ elini münācāta (13) kaldırmak

VE DER-ĤALQA-İ KİBLE-İ ĤĀCĀT ÜSTÜVĀR-KERDEN

ve kıble-i Ĥacātuñ Ĥalkasına (14) dest-i tazarru‘ı üstüvār u muĤkem eylemekdür ya‘nī bu maĤal bunlaruñ beyānundadır. *Ĥible-i Ĥacātdan* (15) murād mucībü‘d-de‘avātdur.

87. Ey Ĥayāt-ı dil-i her zinde-dilī

Ey her bir zinde-dilüñ Ĥayāt-ı (16) dili ya‘nī ey Hūdā her zinde-dilüñ zinde-dillügi sendendür.

SürĤ-rüyī dihī her cā Ĥacilī

(17) Her yerde ki bir Ĥacil vardur aña sürĤ-rüylik virici ya‘nī her kes ki senden⁸³⁷ şermnākdür (18) anı sepīd-rüy eylersin ve hem “‘*Ĥumreti Ĥacele ve şufreti vecile*”⁸³⁸ Ĥasebince Ĥacl olan kimsenüñ (19) yüzi kıızıl olur, Ĥavf idicinüñ şarı oldığı gibi.

88. Çāşnī-bahş-i şeker-güftārān

(20) Şeker-güftārlara çāşnī vü zevķ bağışlayıcı [*Çāşnī-bahş* vaşf-ı terkībidür].

Kām-ı şīrīn-kün-i şīrīn-kārān

⁸³⁵ Büv ki büveden muhaffefdür Sūdī bunu bilmedi F: -H

⁸³⁶ “Eğer O, tevbe bağışlarsa (o tevbe) sağlam kalır, çünkü biz sözümüzde sabatsız ve gevşegiz.” Sa‘dī, *Bostān*, s. 198.

⁸³⁷ senden H: -F

⁸³⁸ “Utanan kızarır, korkan sararır”

Şîrîn- (21) kârların kâminı şîrîn idici. *Şeker-güftârândan* murâd ol şâ'irlerdür ki şi'rlisinde (22) esrâr-ı ma'rifet-i sübhânî ve nikât-ı 'aşk u muhâbbet-i Yezdânî münderic ola, *şîrînkârândan* (23) murâd evliyâdur ki “*umîtu inde Rabbî yut'imunî ve yuşkıni*”⁸³⁹ hânından behrever olup ebedî şîrîn **12b** (1) kâm olurlar. *Kâm* bunda tâmara ma'nâsınadır, egerçi kâf-ı Fârisî ile meşhûrdur ve lügatlerde (2) hem böyle meşhûrdur, lîkin kâf-ı 'Arabî ile eşaḥḥ u faşîhdür bu hâlet fuşâhânun eş'ârından (3) rüşen ü zâhirdür.

89. Ber-firâzende-i firûze revâk

Firûze revâkı yüceldicedür [*Firâzende* ism-i fâ'ıldür].

Şemse-i (4) zer-keş-i jengârî tāk

Jengârî tākâ altun şemse çekicidür. *Firûze revâk* ve (5) *jengârî tāk*den murâd âsmândur. *Şemse-i zerden* murâd âftâbdur.

90. Tâc ber-ser-nih-i zerrîn-tâcân

(6) Zerrîn-tâcların başı üzre tâc koyucıdur ya'nî pâdşâhların pâdşâhlığı Hâk te'âlâdan⁸⁴⁰ (7) dur, zîrâ hâkîkatde pâdşâh u mâlikü'l-mülk odur.

Yekî-râ be-ser ber-nehed tâc-ı baht⁸⁴¹ (8)

'Ukde-bend-i kemer-i muhtâcân

Muhtâcların kemerine 'ukde bağlayıcıdur ya'nî fuḡarâya şabr u kuvvet ü ğinâ'-i (9) ḡalb viricidür. *Zerrîn-tâcândan* murâd pâdşâhlar ve *muhtâcândan* murâd fuḡarâdur.

91. Cürm (10) bahşende-i bahşâyende

Teraḥḥum idici, cürm bağışlayıcıdur.

Der be-rû-yı heme bü'ğşâyende

Rahmet ü (11) mağfîret ve lütf u keremi ḡapusını cümlesinün yüzine açıcıdur ya'nî her kim ki andan⁸⁴² bir murâd (12) taleb ide be-her hâl anın murâdı hâşıl olur, zîrâ müyessirü'l-murâdât u mucîbü'd-de'avâtdur. (13) Mışrâ'-ı evvelde bu ma'nâ mümkündür, ḡalkâ teraḥḥum idicinün cürmini bağışlayıcıdur.

⁸³⁹ “Rabbim katında gecelerim, Rabbim beni doyurur ve sular.” Hadis-i Şerîf. İmam-ı Müslim, *Sahih-i Müslim*, (Terc. Hanifi Akın), Polen Yay., İstanbul 2008, 1026. Hadis; İmam-ı Buhârî, *Sahih-i Buhari*, (Terc. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, s. 1333.

⁸⁴⁰ Hâk te'âlâdan H: Ḥudâ-yı 'azze ve celleden F

⁸⁴¹ Bu mısra metinde fazladan yer almaktadır.

⁸⁴² andan H: -F

92. Ebr-i sîr-âbi-i tefsîde (14) lebân

Harâret ü 'atşdan lebleri tefsîde vü huşk olmuşlaruñ sîr-âb-ı şehâbıdur ya'nî (15) anları harâret ü 'atşdan halâş idüp sîr-âb eyler [*sîr-âbîde yâ nisbet içündür*]⁸⁴³.

H'ân-ı hursende-i rüzî-talebân

(16) Rızık taleb idicileruñ kanâ'ati h'ânıdur ya'nî kanâ'ati miqdârı rızık viricidir.

93. Deyr-i (17) pervâ-yı be-ğod beste-dilân

Kendülerine gönül bağlamışları ve mâ-sivâya meyl ü rağbet eylemişleri (18) koyurıcı ve kurb-i vişâlınden bî-naşîb idicidir. *Deyr-i pervâ* bunda bu ma'nâyadır.

Zür-ı (19) peyvend-i dil ez-ğod-güzilân

İfnâ-yı vücûd sebebi ile kendülerden dil ü ümîz⁸⁴⁴ kaç' idicilere (20) tîz vâşıl olıcudur ya'nî “*mütü kıble en temütü*”⁸⁴⁵ hasebince her kim ki mevt-i ihtiyârîden behrever (21) ola aña fi'l-hâl kurb-i vişâl-i İlahî müyesser olur, zîrâ anlaruñ teveccühi hemân cenâb-ı 'izzete olur. (22)

94. Genc-i cân senc be-vîrâne-i cism

Hudâ-yı “*azze ve celle*”⁸⁴⁶ cân gencini cism vîrânesine vezn idicidir ya'nî (23) koyucudur.

Hâris-i genc be-şad gûne tılsım

Yüz türlü tılsım ile ol genci hıfz idicidir. *Cân 13a* (1) gence ve *cism* vîrâneye teşbîh olunmuşdur.

95. Kufı-ı hikmet-nih-i gencîne-i dil

Gönül gencînesine hikmet (2) kufıını koyucudur ya'nî hikmet ihşân idicidir, tâ ki ol hikmet sebebi ile aña sükûn u sükût (3) hâşıl olur.

Jeng-i zulmet-ber-i âyine-i dil

'Aşk u muhabbet şaykalı ile gönül âyinesinüñ zulmeti (4) pasını iledicidir ya'nî zulmânî kalbi nûrânî idicidir.

⁸⁴³ *serâyîde yâ nisbet içündür* F: -H

⁸⁴⁴ ümîz H: ümîd F

⁸⁴⁵ “Ölmeden önce ölünüz.” (Aclûnî'nin verdiği bilgilere göre, İbn-i Hacer, bu sözün senetli bir hadis olmadığını, gayr-ı sabit olduğunu, Ali el-Kârî ise ise süfî sözü olduğunu söylemişlerdir.) Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs Amme İştéhara Mine'l-Ehâdîsi ala el-sineti'n-Nâs*, Cilt: 2, Mektebetü'l-Kudsî, Dimeşk 2001, s. 291.

⁸⁴⁶ “Aziz ve yüce Allah”

96. Merhem-i dāğ-ı ciger-suḥtegān

Cigeri yanmışların (5) tağının merhemidir ya'nī anlara dermān idicidir.

Şādi-i cān-ı ğam-endūhtegān

Ziyāde ğamgīn (6) lerün cānını sürür idicidir cānının sürürüdür ya'nī anlara sürür viricidir⁸⁴⁷, beyt

Şād bi-rānem ki dil-i mā ğamīst

*K'āmeden-i ğam sebeb-i ḥurmetīst*⁸⁴⁸

97. (7) Naḳd-i kān ez-kemer-i kūh güşāy

Tağın kemerinden ma'denün naḳdini āşkäre idicidir ya'nī sīm ü (8) zeri ve bunlardan ğayrısını andan zuhūra getüricidir.

Şubḥ-ı 'ayş ez-şeb-i endūh nümāy

(9) Ğam şebinden 'ayş u rāḥat şubḥını göstericidir ya'nī ğam u endūhı 'ayş u rāḥata tebdil (10) idicidir, *Naḳd-i kān güşāy ez-kemer-i kūh* ve *Şubḥ-ı 'ayş-nümāy ez-şeb-i endūh* taḳdīrindedir. (11)

98. Mūnis-i ḥalvet-i tenhā-şüdegān

Tenhā olmuşların ḥalvetinün mūnisidir ya'nī 'uzlet ihtiyār (12) idüp rüz u şeb tā'at ü 'ibādetde olanlara mūnis ü karībdür.

Ḳible-i vaḥdet-i (13) yektā-şüdegān

Mā-sivādan fāriğ ü yektā olmuşların ḳiblesidir, zīrā mā-sivādan (14) i'rāz idenlerin iḳbāl ü teveccūhi hemān cenāb-ı İlāhī'yedir [*Yektā şüdegāndan* murād sırr-ı tevḥīd[e] vuşul bulanlardur].

99. Tīr-i bārān figen ez-ḳavs-i ḳuzah

(15) Ḳavs-i ḳuzahdan bārān oḳını atıcudur ya'nī “*ve enzelnā mine's-semāi māen bi ḳaderin*”⁸⁴⁹ ḥasebince bārān-ı (16) āsmāndan anuñ emr-i şerīfi ile bārān nāzildür ki *bārān* tīre ve *ḳavs-i ḳuzah* kemāna teşbīh (17) olunmuşdur, zīrā ḳavs-i ḳuzah bārānsız günde olmaz.

⁸⁴⁷ cānının sürürüdür ya'nī anlara sürür viricidir F: -H

⁸⁴⁸ “Gönlümüz gamlı olduğu için mutlu olalım çünkü gamın gelmesi bir hürmet sebebidir.”

⁸⁴⁹ “Biz, gökten belli bir ölçüde su indirdik ...” Mu'minün sūresi, 18. ayet.

Ez-hevā bāde vü ez-lāle kadeh

Hevādan (18) bāde ve lāleden kadeh viricidir. *Bādeden* murād şeb-nemdir ki lālenüj içine vāki' olur ve *lāle* (19) kadehe teşbîh olunmuşdur.

100. Perde-i 'işmet-i gül-pîrehenân

Pîrehenleri gül gibi laţîf zenlerüj (20) 'işmeti perdesidir ya'nî "*el-ma'şūmu men aşemehu'llāhu*" hasebince anlarüj 'işmet ü 'iffeti şekk ü reybsüz (21) cenāb-ı İlāhî'dendir.

Hulle-i rahmet-i hünîn-kefenân

Hünîn-kefenlerüj rahmeti hullesidir ya'nî şühedā (22) Hudā-yı te'ālānuj "*celle şānuhu*"⁸⁵⁰ rahmeti deryāsına garîklerdür. *Gül-pîrehenāndan* murād 'işmet perdesinüj (23) sākinleri olan nāzenîn zenlerdür. *Hünîn-kefenāndan*⁸⁵¹ murād şehîdlerdür.

101. Hāne-i naḥl zi-tü 13b (1) çeşme-i nūş

Zenbürüj hānesi senden 'asel çeşmesidir ya'nî arınuj hāneleri ki şehd ü (2) 'aselle memlûdur, senüj şun'uşdur [*nūş* bunda 'asel ma'nāsınadır]⁸⁵².

Dāne-i naḥl zi-tü şehd-fürüş

Naḥlün dānesi senden (3) şehd ü 'asel şaticıdır ya'nî ḥurmā ki ziyāde şîrîndür, senüj şun'uşdandır⁸⁵³. Naḥl hā ḥaṭṭı (4) ile arı ma'nāsınadır. Naḥl⁸⁵⁴ ḥıylā ḥurmā ağacı ma'nāsınadır, ḥiṭāb cenāb-ı İlāhîyedir [*Şehd-fürüş* vaşf-ı terkîbîdür.].

102. Leb pür (5) ez-ḥande zi-tü gonca be-bāğ

Bāğda goncanüj lebi pür-ḥandedür senden ya'nî gülde olan ol ḥālet (6) ü letāfet senüj ḥüsnüjendür⁸⁵⁵.

Dāğ ber-sîne zi-tü lāle be-rāğ

Rāğda lālenüj sînesi (7) üzre dāğ sendendir ya'nî anüj dāğ gibi siyāhı senüj şun'uşdandır. Goncanüj ḥandesi (8) anüj bir miqdār güşāde olduğudur. *Rāğ* tağ etegi ma'nāsınadır, bu beytde hem ḥiṭāb (9) Hudā-yı te'ālā ḥāzretinedür "*'azze ismuhu*"⁸⁵⁶.

⁸⁵⁰ "Şanı yüce Allah"

⁸⁵¹ kefenāndan F: kefenlerden H

⁸⁵² nūş bunda 'asel ma'nāsınadır F: -H

⁸⁵³ şun'uşdandır H: ḥüsnüjendür F

⁸⁵⁴ naḥl F: ḥaberle H

⁸⁵⁵ şun'uşdandır H: ḥüsnüjendür F

103. Ğonca-ı teng-dil-i bağ-ı tüyim

Ey Hudā-yı Rabbü'l-‘ālemīn senüñ (10) bağuñuñ teng-dil ğoncası iz.

Lālesān sūhte-i dāğ-ı tüyim

Lāle gibi senüñ dāğuñuñ sūhtesi (11) iz, zīrā kalbimizde dāğuñ ‘aşkuñ muqarrerdür, hıṭāb cenāb-ı ahādiyyetedür [*sān* gibi ma‘nāsınadır]⁸⁵⁷.

104. Her ki ber-dil zi-tü dāğış (12) bāşed

Her kim ki senden anuñ göñli üzre dāğ ola ya‘nī senüñ ola.

Z’āncı ğayr-ı tü (13) ferāğış bāşed

Ol nesneden ki o senüñ ğayruñdur anuñ ferāğ u ferāğati olur ya‘nī senüñ (14) ‘aşkuña vuşul bulan her iki ‘ālemden i‘rāz eyler, hıṭāb Hāḳ te‘ālāyadır⁸⁵⁸.

105. Her çı ğayr-ı tü raḳam- (15) kerde-i tü’st

Mevcūdātın her ne ki senüñ ğayruñdur senüñ raḳam-kerde vü maşnū‘uñdur (16)

Her çı perverde-i tü perde-i tü’st

Cemī‘-i mevcūdāt senüñ perverde vü maḥlūḳuñdur līkin (17) saña perde vü ḥicābdur ya‘nī senüñ ḳurb {ü} vişāl ü müşāhede-i cemālünje mānī‘-i ḳavīdür (18) beyt

Ta’alluḳ ḥicābestü bī-ḥāşılı

*Çü peyvendhā bü’gsilī vāşılı*⁸⁵⁹

106. Çend ber-ṭal‘at-ı ḥod (19) perde nihī

Ey Hudā-yı zü‘l-cemāl niçeye dek kendü ṭal‘at ü zātuña perde ḳorsın.

Perde (20) ber-dār ki bī-perde bihī

Ṭal‘at u zātuñdan perdeyi ref‘ eyle, zīrā perdesüz ḥüb u laṭıfsın, (21) zīrā ḥāḳ-ı ‘ālem küfr ü ḍalāletden ḥalāş olurlar [*bihīde* yā hıṭāb içündür]⁸⁶⁰, beyt

Ma’sūḳ ‘ayān mī-güzered ber-tü velīkin (22)

*Ağyār hemī bīned ez-ān beste-niḳābest*⁸⁶¹

⁸⁵⁶ “İsmi yüce Allah”

⁸⁵⁷ sān gibi ma‘nāsınadır F: -H

⁸⁵⁸ Hāḳ te‘ālāyadır H: Hudā-yı azze ve celleyedür F

⁸⁵⁹ “Bağlılık perdedir, elde edemeyiştir. Bağları koparınca vuslata erersin.” Sa’dî, *Bostān*, s. 112.

⁸⁶⁰ *bihīde* yā hıṭāb içündür F: -H

107. Īn nev-erķām-ı ķadīmī fihrist

Bu fihrist-i (23) ķadīmī nev-erķāmı [*fihrist* emr-i ħāzırdur]⁸⁶²

Be-raķam-cāy-ı ķıdem bāz firist

yine ķıdem-i raķamı yerine gönder ya'nī cemī'an mevcūdātı **14a** (1) maḥv u mün'adim eyle. *Nev-erķāmdan* murād mümkinātdur. *Ķadīmī fihristden* murād şuver-i (2) 'ilmiyyedür ki mevcūdāt vücūd-ı ħāricī i'tibāriyle ħādişdür ve 'ilm-i İlähī i'tibāriyle ķadımdür. (3) *Raķam-cāy-ı ķıdemden* murād şuver-i 'ilmiyyedür. *Bāz firistden* murād mümkinātı mün'adim eyle dimekdür. *Fihrist* (4) ma'rūfdur ki fihrist anuḡ mu'arrebıdür.

108. Tāze-res ķāfile-i bāz-pesān

Tāze irişici bāz- (5) pesler ķāfilesini

Be-ķıdemgāh-ı kühün bāz resān

girü eski ķıdem ü ķarārı yerine irişdür (6) ya'nī anları hem mün'adim eyle [*resān* emr-i ħāzırdur]⁸⁶³.

109. Bāng ber-silsile-i 'ālem zen

'Ālemün silsilesi üzre bāng (7) ur.

Silk-i ĩn silsile-rā ber-hem zen

Bu silsilenün silkini biri birine ur ya'nī zīr ü (8) zeber ve ħarāb eyle.

110. 'Arş-rā sāk be-cünbān ez-cāy

'Arşuḡ sākını yerinden depret (9) ya'nī bunı hem mün'adim eyle.

Der-figen pāye-i kürsī ez-pāy

Kürsinün pāyesini ayaķdan (10) bıraķ ya'nī kürsīyi hem mün'adim eyle. *sāk*dan murād 'arşuḡ aşığasıdır ki ħamele-i 'arş (11) anı tutup 'arşı ķaldururlar [*der-figen* emr-i ħāzırdur]⁸⁶⁴.

111. Ćıre kün ber-şecer-i sidre-çemen

Sidre dıraḡtınuḡ çemeni üzre (12) ġālib ü ħavāle eyle.

⁸⁶¹ “Sevgili senin yanından açıkça geçer ama ağyar görür diye örtüldür.” Hâfiz, *Divan*, s. 29.

⁸⁶² *fihrist* emr-i ħāzırdur F: -H

⁸⁶³ *resān* emr-i ħāzırdur F: -H

⁸⁶⁴ *der-fiken* emr-i ħāzırdur F: -H

Şarşar-ı bîh-ken-i şâh-şiken

Budağ şıyıcı kök kıparıcı şarşarı, çemenden (13) murād cennetdür, murād cenneti hem mün'adim eyle dimekdür. *Sidre* fıstık ağacı ma'nāsınadır ki murād (14) sidretü'l-müntehādür ki felek-i rābi'dedür dırahtlar⁸⁶⁵ hem andadır. *Ber-çemen-i şecer-i sidre* taqdîrinde (15) dūr.

112.Ber-ğum-ı reng-i felek seng endāz

Felegün envā'-ı havādiş rengi ile memlū küpüne taş (16) at ya'nī anı pāre pāre idüp mağv eyle [*endāz* emr-i hāzırdur]⁸⁶⁶.

Rağne eş der-ğum-ı nîreng endāz

Anuğ hîle vü nîreng (17) küpüne rağne at ya'nī aña gedik eyle tā ki anuğ nîreng ü hîlesi ol rağneden revān (18) olup mağv ola. *Nîreng* bunda hîle ma'nāsınadır.

113.Reng-i ü tîregiyest ü tengî

Anuğ rengi tîrelik (19) ve tenglikdür.

Bih zi-rengîni-i ü bî-rengî

Çünkü böyledür pes anuğ rengînlüğinden bî-reng (20) lügi eyüdü, zîrā bu iki hâlet mağbül degüldür.

114.Renc ü rāhat ki çünîn pey zi-peyest

Cihānda (21) renc ü rāhat ki buncılayın müte'ākıbdür.

Eşer-i reng-rezîhâ-yı veyest

Anuğ⁸⁶⁷ reng-rezliklerinin (22) eşeridür ya'nī bu 'ālem-i kevn ü fesādda dem-be-dem zühür bulan havādiş ü hālāt (23) felegün devr ü gerdişindendür, beyt

Çîst in sakf-ı bülend sâde-i bisyâr-nakş 14b

(1) *Z'in mu'ammā hîç dānā der-cihān āgāh nîst*⁸⁶⁸

Reng-rez boyacı, *reng-rezîhâ* boyacı (2) lıklar ma'nāsınadır, veyden murād felekdür ki küpe teşbîh olduğı için reng-(3) rezîhâ ile anı vaşf eyledi.

⁸⁶⁵ dırahtlar H: cennetler F

⁸⁶⁶ endāz emr-i hāzırdur F: -H

⁸⁶⁷ Anuğ reng-rezîhâ-yı H: -F

⁸⁶⁸ "(Hem) nakış dolu (hem) sade olan yüce gökyüzü nedir? Bu muammadan dünyada hiçbir bilgin haberdar değildir." Hâfiz, *Divan*, s. 71.

115.Hest reng-i heme z'in reng-rezi

Bu taht⁸⁶⁹-ābād-ı cihānda (4) cemī'sinüñ rengi bu bir reng-rezdendir ki murād felekdür.

Dest-i nīlī şüde z'engüşt- (5) gezi

Parmağ ışırcılık cihetinden cemī'sinüñ eli nīlī olmuştur ya'nī cihān halkına bī-pāyān (6) miḥnet ü muşibet irişdügi için felekden barmaklarını ziyāde ışırdıkları için elleri (7) gök ü siyāh olmuştur. *Nīl* çivit *nīlī* çivit renglü ma'nāsınadır.

116.Mihr ü meh-rā bi-figen (8) taşt ez-bām

Şems ü kamerüñ taştını bāmdan bırak ya'nī anları felekden zemīn üzre (9) bırak.

Tā ber-ārend be-rüsvāyī nām

Tā rüsvāyılığa nām götüreler. *Mihr ü meh* bunda taşte teşbīh (10) olunmuştur, teşbīh-i muzmer tariki ile ve isti'mālātdandır ki bir kimse rüsvā-yı 'ālem olsa (11) taşteş ez-bām üftād dirler. *Taşt* bakır legen ma'nāsınadır ki sīn-i mühmele ile taşt anuñ (12) mu'arrebidür. *Bām* bunda tam ma'nāsınadır, *mihr* bunda āftāb ma'nāsınadır, *meh* māhdan muḥaffedür. (13)

117.Perde-i perde-nişinān ne-derend

Ḥalvet-güzīn⁸⁷⁰ ve perde-nişinlerüñ perdesini yırtmayalar ya'nī anları (14) 'ayān eylemeyeler.

V'ez-ser-i perde-deri der-güzerend

Ve perde yırtıcılık fikr ü hevesinden geçeler ve ferāğat (15) eyleyeler. Mihr ü māhuñ perde-derligi bu i'tibārladır, maḥsūsātdan nihān olan şey'ler ki (16) anlarıñ tulu'ı sebebiyle 'ayān u āşkār olurlar [*Ser* bunda heves ma'nāsınadır].

118.Kemer-i beste-i cevzā bi-güşāy

Cevzānuñ bağlanmış (17) kemerini çöz ya'nī anı hem mün'adim eyle [*Bi-güşāy* emri-i ḥāzırdur].

Gevher-i 'ıkd-ı şüreyyā bi-güşāy

⁸⁶⁹ miḥnet F: -H

⁸⁷⁰ Ḥalvet-güzīn F: ḥalvet-gerīn H

Gevher 'ıkdına beñzer şüreyyâyı çöz (18) ya'nî anı hem perîşân idüp mañv eyle, şüreyyâ gevherle murassa' olmış 'ıkdâ teşbîh olınmışdur. 'İkd (19) boğmaq, şüreyyâ ülker ma'nâsınadır, *cevzâ* burcuñ ismidür.

119.Zühre-râ çeng-i țarab zen be-zemîn

(20) Zührenüñ țarabı çengini yere ur ya'nî anı hem mañv eyle.

Çend bâşed be-felek bezm-nişîn

Ol zühre (21) niçeye dek felekde bezm-nişîn olur. *Zühre* bir yıldızdur ki muțribe-i felekdür ki cihânda olan (22) muțribler aña tâbi'dür. *Bezm* şarâb meclisi ma'nâsınadır.

120.Ĥâme-i tîr bi-keş z'engüşteş

Tîrüñ kalemîni (23) kendinüñ barmağundan çek ya'nî elinden al.

Belki z'engüşteş tehî kün müşteş

Belki anuñ muştunu parmağundan **15a** (1) ĥâlî eyle ya'nî parmağlarını kes murâd anı hem ref' eyle dimekdür. *Tîr*den murâd 'uțariddür (2) ki kâtib-i felekdür ve cihânda olan kâtibler aña tâbi'dür, 'âlem-i 'ulvîye mensüb olanlaruñ (3) aĥvâli beyân olup 'âlem-i süflînüñ aĥvâlinüñ beyânına şürü' olındı.

121.Çâr dîvâr-ı (4) 'anâşır ki be-mâh

Ser keşîdest ez-în merĥalegâh

Çâr dîvâr meşâbesinde olan 'anâşır (5) ki murâd bād u âteş ü âb u ĥâkdür bu merĥalegâhdan mâha baş çekmişdür ya'nî felek (6) kâmere irişmişdür. 'Anâşırüñ ĥükmi hemân felek-i kâmere degündür [*Merĥalegâhdan* murâd bu 'âlemdür].

122.Mühre mühre be-keneş ez-ser-i hem (7)

Anları biri birinüñ țarafından mühre mühre eyle ya'nî anları biri birinden cüdâ idüp (8) pâre pâre eyle.

Şev ez-ân mühre-keş-i silk-i 'adem

Ol mühre mühre olan 'anâşırdan (9) 'adem silkine mühre çekici ol ya'nî anları mañv u nâ-yâb eyle, be-ken kâf-ı 'Arabînüñ ⁸⁷¹ fetĥi ile ıopar (10) ma'nâsına olmaq lațîfdür [*mühre-keş* vaşf-ı terkîbîdür]⁸⁷².

⁸⁷¹ 'Arabînüñ F: 'Arabî ile ve H

123.Āb-rā ber-ser-i āteş bi-gümār

Ābı āteşün başı üzre havāle eyle. (11)

Tā şevēd āgeh ez-ū dūd ber-ār

Tā senden āgāh u haberdār ola andan tūteni⁸⁷³ yukāru getür (12) ya'nī āteşi hem mün'adim eyle.

124.Z'āteş-i qāhr bi-bür terrī-i āb

Qāhr āteşinden ābuş letāfet ü terligini (13) ilet

Behr-i berr-i 'ademeş sāz serāb

'Adem berrinden ötürī aña serāb düz ya'nī ābı hem 'adem (14) cānibine revān eyle berr ki müşeddedür, baħruş muķabilidür. *Serāb* ziyāde ıssı günlerde ırakdan (15) āb gibi görünür bir hāletdür.

125.Bād-rā hāk-i siyeh rīz ber-farķ

Siyāh hāki bādun (16) başı üzre dök [*rīz* emr-i hāzırdur]⁸⁷⁴.

Hāk-rā kün zi-nem-i tūfān ğark

Hāki tūfānuş nem ü ābından (17) ğark eyle ya'nī hāk ü bādı hem mün'adim eyle.

126.Nām-zed kün be-zemīn zelzelehā

Zemīne zelzeleler (18) nām-zed ü qarīn eyle.

Sāz ez-ān 'āliyhā sāfilehā

Ol zelzelelerden zemīnün 'ālīlerini (19) sāfiller eyle ya'nī arz başını aşāğa eyle.

127.Māhī vü gāv ki der-bār-ı veyend

Māhī vü gāv ki ol (20) zemīnün berkindedür ya'nī arzuş hāmilleridür, zīrā arz gāvunş üzerindedür ve gāv (21) māhīnün üzerindedür [*bār* yük ma'nāsınadır]⁸⁷⁵.

Bā-heme bār nigehdār-ı veyend

Arz cemī' yüki ile nigāh tūtucılar ve getürici (22) lerdür.

⁸⁷² mūhrekeş vaşf-ı terkībīdür F: -H

⁸⁷³ tūteni H: -F

⁸⁷⁴ *rīz* emr-i hāzırdur F: -H

⁸⁷⁵ *bār* yük ma'nāsınadır F: -H

128.Gāv-rā zebḥ-kün ez-ḥançer-i bīm

Bīm ü ḥavf ḥançerinden gāvı boğazla.

Püşt-i mähī bi-bür ez-(23) erre dü nīm

Mähīnünj arkasını erreden⁸⁷⁶ iki pāre kes ya'nī iki pāre eyle.

129.Her çi el-kışsa 15b (1) büved jeng-nümāy

El-kışsa ve ḥāşıl-ı kelām her ne ki jeng göstericidir.

Heme z'āyīne-i hestī (2) bi-zedāy

Cemī'sini vücūd āyinesinden maḥv u mün'adim eyle. *Jeng* pas ma'nāsınadır ki murād (3) meyl ü ta'alluḥ-ı mā-sivādur, *bi-zedāy* egerçi pası gider ma'nasınadır, līkin bunda hemān (4) ref' ü maḥv eyle dimekdür. Bu maḥalle gelince beytlerde vāḳi' olan ḥiṭāb cemī'an Ḥudā-yı “*azze ve celle*”⁸⁷⁷ (5) ḥazretinedür “*celle şānuhu*”⁸⁷⁸ ve cemī'-i mezkūrātunj zevāl ü in'idāmına Mevlānā Cāmī'nünj ṭālib (6) oldığına sebep ü nükte ne idügi bu beytden ki zikr olunur rüşen ü zāhirdür. (7)

130.Tā be-müştāḳī-i efzūn zi-heme

Tā anlarunj in'idāmından şonra cemī'sinden ziyāde iştiyāḳla, (8)

Bi'ngerem rüy-ı tü bīrūn zi-heme

Cemī'sinden taşrasınunj vech ü zātuḡa nazār idem ya'nī (9) ḥicāb u perdesüz seni āşkāre müşāhede idem.

131.Nūr-ı pākī tü vü 'ālem sāye

Ey şerīk (10) ü nazīrden berī Ḥudā'sın pāk ü şāfī nürsın ve 'ālem senünj⁸⁷⁹ sāye vü zılluḡdur (11) ya'nī ḥaḳīḳatde vücūd saḡa maḥşüşdur ve ma'nāda mevcūd hemān sensin, mā-sivā senünj (12) şun'-ı laṭīfünjle zuhūr bulmuşdur ve cemī'an sāye meşābesindedür [*pākīde* yā ḥiṭāb içündür]⁸⁸⁰.

Sāye bā-nūr büved hem-sāye (13)

Sāye ḡod nūra hem-sāyedür, zīrā sāyenünj zāhir olması nūr vāsıtasıyladır.

⁸⁷⁶ erreden H: lerzedem F

⁸⁷⁷ “Aziz ve yüce Allah”

⁸⁷⁸ “Şanı yüce Allah”

⁸⁷⁹ 'ālem senünj H: -F

⁸⁸⁰ *pākīde* yā ḥiṭāb içündür F: -H

132.Ḥaḡ-ı hemsāyegiyem⁸⁸¹ (14) dār nigāh

Pes ey Ḥudā benüm hem-sāyeligüm ḡaḡkını nigāh u ḡıfz tut [*dār* emr-i ḡāzırdur]⁸⁸².

Sāyevārem (15) me-figen ḡār be-rāh

Sāye gibi beni yola ḡār bırakma ve ta'alluḡ-ı mā-sivāya giriftār eyleme.

133.Ma'ni-i nīk (16) ser-encāmī-rā

Ma'nā meşābesinde olan ḡüsn-i ḡātime ve nīk ser-encāmlık için

Cām-ı (17) şüret be-şiken Cāmī-rā

Cāmī'nün cām-ı şüretini şı ya'nī Cāmī'yi şüret-perestlikden ḡalāş (18) eyle, zīrā şüret ma'nānuḡ ḡuşūline māni'dür, bu sebebden cāmı şürete teşbīh eylemişlerdür, (19) zīrā ḡaḡıḡatde murād olınan cām degüldür, belki cāmuḡ içinde olandur, beyt

Eger ḡüşmendī (20) be-ma'nā girāy

*Ki ma'nā bi-māned zi-şüret be-cāy*⁸⁸³

134.Bāşed ez-sāyegiyān dūr şeved

Ola ki ol ḡālet (21) sebebiyle sāyeye mensüb ve giriftārlıḡdan dūr u cüdā ola ya'nī ta'alluḡ-ı mā-sivādan ḡalās ola. (22)

Zulmet-i sāyegi eş nūr şeved

Anuḡ zulmiyyeti⁸⁸⁴ zulmet-i nūr ola ya'nī kibr ü enāniyyetden ḡalāş olup (23) 'aşḡ u muḡabbet nūrına ḡarḡ ola.

135.Āred ez-reng be-birengī rūy

Rengden 'ārī olup reng 16a (1) rengsüzlüğe rūy getüre ya'nī teveccüh ide.

Yābed ez-gülşen-i bī-rengī būy

Bī-renglik gülşeninden (2) būy u behre bula murād evşāf-ı beşeriyyetden pāk olup aḡlāḡ-ı İlähiyye ile taḡalluḡ bulup (3) ḡurb ü vişāl ü müşāhede-i cemāl-i sübhāniden behrever ola dimekdür [*yābed* fi'l-i muzāri'dür].

TOḤM-I DÜRÜD DER-ZEMİN-İ (4) MA'ZERET KĀŞTEN

⁸⁸¹ hemsāyegiyem H: hemsāyegī bi-künem F

⁸⁸² *dār* emr-i ḡāzırdur F: -H

⁸⁸³ "Akıllı bir kimseysen manaya yönel çünkü suretten geriye mana kalır." Sa'dī, *Bostān*, s. 79.

⁸⁸⁴ zulmiyyeti H: zulmeti F

Dürüd u selâm tohımını ma‘zeret zemîninde zirâ‘at eylemekdür.

VE HÛŞE-İ (5) MAĞFİRET DİREVDEN

ve andan mağfired hüşesini biçmekdür

VE TÛŞE-İ ÂHİRET BER-DÂŞTEN (6)

ve andan âhired tüşesini hâşıl eylemekdür. *Dürüd* esenlik ma‘nâsınadır, *direvden* ve (7) *direvîden* biçmek ma‘nâsınadır, *tüşe* azık ma‘nâsınadır.

136.Evvelîn zâde-i kudret kalemest (8)

Ƙudretün evvelîn zâdesi kalemdür ya‘nî “*evvelü mâ haleka’llâhu kalem*”⁸⁸⁵ hasebince Hudâ-yı “*‘azze ve celle*”⁸⁸⁶ cemî‘-i (9) mevcûdâtđan evvel kalemî⁸⁸⁷ halk eylemişdür.

Ki zi-nevkeş dü cihân yek raqamest

Ki iki cihân (10) anuğ ucundan bir raqamđur. *Nevk* nün’uđ fethi ile ve *nük* nün’uđ đammı ile uc ma‘nâsınadır. (11)

137.Ne-Ƙalem belki yekî tâze nihâl

Egerçi kalem didüm lîkin kalem degüldür, belki tâze vü zîbâ nihâldür [*nihâl* fidan ma‘nasınadır].

(12) Rüste ez-ravza-i iqlîm-i cemâl

Cemâl iqlîminün ravzasından bitmişdür. *Ƙalem*den murâd (13) hâzret-i Resûl’dür “*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*”⁸⁸⁸ ki mazhar-ı cemâl olan tavâyifün seyyididür, nite ki (14) şeytân mazhar-ı celâl olan tavâyifün muqtedâsıdır.

138.Gevher-i ma‘nâ-i hayrü’l-beşerest

Hayr (15) ü’l-beşerün ma‘nâsınuğ gevhridür ya‘nî kalemden murâd hâƘîƘat-i Muhammediyyedür “*şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem*” (16)

Ki merân-râ şüde tohm u semerest

⁸⁸⁵ “Allah önce kalemı yarattı.” Hadîs-i şerîf. Tirmizî, *es-Sünen*, (Tefsîr-i Sûre, 68), Cilt: 1, Kahire 1938-1962, s. 11.

⁸⁸⁶ “Aziz ve yüce Allah”

⁸⁸⁷ kalemî F: -H

⁸⁸⁸ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

Ki ol Resül'ün “‘*aleyhi*’-*ş-şalāti ve’s-selām*”⁸⁸⁹ tohum u şemeri olmuşdur, (17) zīrā hazret-i Resül “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”, şüret i’tibāriyle şemer meşābesindedür ve cemī’-i (18) mevcūdāt andan vücūd u zühūr bulduğun i’tibārla tohum meşābesindedür [*Şüdeesttağdırindedür*].

139.Silk-i hestī çü (19) der-āyed be-şümār

Çünkü vücūd u mevcūduñ silki şümāra gele.

Ū büved evvel-i fikr āhir-i kār

Fikrūñ (20) evveli kārūñ āhiridür ya’nī hazret-i Resül “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*” mevcūdātuñ⁸⁹⁰ vücūdına (21) ‘illet-i gā’iyyedür. Ol ‘illet-i gā’iyye fikr⁸⁹¹ i’tibāriyle muqaddemdür ve ol fikrūñ netīce vü şemeresi i’tibāriyle cemī’-i ‘illetlerden (22) mu’ahhardur.

140.Şüreteş gerçi zi-Ādem zāde

Ve anuñ şüreti egerçi Ādemden toğmuşdur ya’nī şüret (23) i’tibāriyle hazret-i Ādem’den “‘*aleyhi*’-*s-selām*” sonra gelmiş ve anuñ neslinden zühūr bulmuşdur.

16b

(1) Ma’nā eş aşl-ı vücūd üftāde

Likin anuñ haqīkāt ü ma’nāsı vücūduñ aşlı vāki’ olmuşdur. (2)

141.Rüşenest in ber-i her ferzāne

Cümle⁸⁹² ‘ākıllarūñ katında bu rüşen ü zāhirdür [*ferzāne* ‘ākıl]⁸⁹³.

Ki zi-hem- (3) zād dıraht u dāne

Ki dıraht u dāne biri birinden toğdı, zīrā egerçi dıraht dāneden (4) hāşıl olur liken dırahtdan hem tohum u dāne hāşıl olur.

142.Қible-i bende vü āzād veyest

Bende vü (5) āzāduñ қiblesi odur, zīrā eşref-i mevcūdāt ve server-i kāyināt odur.

‘İllet-i gā’ye-i (6) icād veyest

⁸⁸⁹ “Allah’ın salati ve selami O’nun üzerine olsun.”

⁸⁹⁰ mevcūdātuñ H: mevcūdlarūñ F

⁸⁹¹ ‘illet-i gā’iyye fikr F: -H

⁸⁹² cümle H: cemī’ F

⁸⁹³ *ferzāne* ‘ākıl F: -H

İcāduñ ‘illet-i gā’iyyesi odur. Veyden murād hazret-i Resūl’dür “*şalla’llāhu (7) ‘aleyhi ve sellem*”⁸⁹⁴, *icād* vücūda getürmek ma’nāsınadır.

143.Ez-ruheş nūr-rübāyī heme-rā

Cemī’sinüñ (8) nūr-rübāyluğı anuñ āftābdan enver mübārek ruñdandır ya’nī cemī’-i enbiyā vü evliyā ve (9) mü’minlerde olan nūr anuñ nūrındandır, beyt

Kelīmī ki çarḥ-ı felek tūr-ı üst (10)

*Heme nūrhā pertev-i nūr-ı üst*⁸⁹⁵

V’ez-dereş kār-güşāyī heme-rā

Ve cemī’-i ḥalkuñ kār-güşāylığı (11) ve fetḥ-i bāb u ḥuşūl-ı murādı andandır⁸⁹⁶.

144.Ṭurfe nāmeş ki be-ān nām-zedest

Ol Resūl’üñ (12) nām-ı şerīfī ‘acīb ü ḥūbdur ki ol nām ol Resūl’e nām-zed ü tesmiye olınmışdır.

Kerde na’leyn (13) zi-ḥarfeyn-i medest

Ol ism meddüñ iki ḥarfini kendüsine na’leyn eylemişdür, murād budur ki (14) Aḥmed ü Muḥammed lafzlarınuñ āhiri ki medd lafzıdır aña na’leyn meşābesindedür.

145.İnek ādem şeref-i (15) sermed-rā

İşte ādem sermed ü ebedī şeref ü ‘izzet için.

Tāc-ı ser-kerde be-yādeş med-rā (16)

Anuñ yādına meddi başınuñ tācı eylemişdür. Mevlānā Cāmī “*ḳaddesa’llāhu sırrahu’l-‘azīz*”⁸⁹⁷ (17) ādem lafzında olan medd-i mektübīden medd-i melfūzı murād idinmişdür, ḥīn-i telaffuzda lafz-ı (18) medd ḥāşıl olduğı için ve sermed gāyet ḥūb vāķi’ olmışdır ve ādem lafzından (19) elif ref’ oldıkda bāķī iki ḥarfī ḳalble medd olur.

146.Gül-i şehri-i dü cihānestbeli

Ḥazret-i Resūl “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁸⁹⁸ iki cihān şehrinüñ gülidir.

⁸⁹⁴ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁸⁹⁵ “O, gökyüzünü Tūr edinen Kelīm’dür. Bütün nurlar onun nurunun aydınlığıdır.” Sa’dī, *Bostān*, s. 36.

⁸⁹⁶ V’ez dereş kār-güşāyī heme-rā: Ve cemī’-i ḥalkuñ kār-güşāylığı (11) ve fetḥ-i bāb u ḥuşūl-ı murādı andandır H: -F

⁸⁹⁷ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

⁸⁹⁸ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

Hest şehri vü güli z'ü meşeli (21)

Belî şehre mensüb ve güle mensüb olan ol Resül'den bir meşeldür zîrâ mevcüdâtuñ vücudı maqşûdun (22) bi'l-'arşdur ve anuñ vücudı maqşûdun bi'l-'arşdur⁸⁹⁹ ve anuñ vücudı maqşûdun bi'z-zâtdur. *Belî* mışrâ'-ı şâniye şarf olunmak (23) ensebdür [*meşeli*de yâ vahdet içündür].

147.Gül ki âmed 'arağ-ı ruhsāreş

Gül ki anuñ münevver ruhsārınun 'arağı geldi ya'nî 'arağıdur. **17a**

(1) Nîst cüz şeb-nemî ez-gülzāreş

Ol gül ol Resülün “‘aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām”⁹⁰⁰ (2) gülzārından bir şeb-nemden ğayrı degüldür ya'nî hemān bir şeb-nemdür, 'arağa nisbet şeb-nem hüb (3) vāki' olmışdur. Şir'a şerhinde meşûrdur ki Hudā-yı “‘azze ve celle”⁹⁰¹ mevcüdâtdan bir şey (4) mevcüd degül iken hāzret-i Resül'ün “‘şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem”⁹⁰², rūh-ı şerīfine nazār eyledi andan (5) altı katre 'arağ zāhir oldı, anuñ dördi çār yār-ı güzīndür ki hāqīkatde biri birinün (6) 'aynı idüğü isimlerden zāhirdür ki isimlerinün evveli 'aynıdır. Ebū Bekr-i Şiddīk hāzretlerinün (7) ism-i şerīfi 'Abdu'llāhdur [şeb-nem ma'rūfdur].

148.Būd pîş ez-rağam-ı tāze-i ü

Bî-şarīr-i kalem āvāze-i ü (8)

Ol Resül'ün tāze rağamından evvel kalem şadāsınsuz anuñ āvāze vü şöhreti var idi, (9) zîrâ hāzret-i Ādem'den berü Muḥammed nām bir peygām-ber gelür ve andan sonra bir peygām-ber gelmez ve o āhīr zamān (10) peygām-beri olırdur diyü söylenirdi [Ü'dan murād hāzret-i Resül'dür].

149.Levḥ z'āşār-ı kalem hīç ne-dāşt

Levḥ kalemün āşārından (11) hīç dutmadı ya'nî kalem levḥün üzerine henüz⁹⁰³ hīçbir nesne yazmamış idi.

Ki be-ruh ḥarf-i (12) temennāş nikāşt

Levḥ ol Resül'ün temennāşı ḥarfini ruḥına yazdı ya'nî aña anuñ temennāşı (13) var idi.

⁸⁹⁹ maqşûdun bi'l-'arş F: -H

⁹⁰⁰ 'aleyhi'ş-şelati ve's-selām H: 'aleyhi's-selām F

⁹⁰¹ “Aziz ve yüce Allah”

⁹⁰² “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

⁹⁰³ henüz F: -H

150. ‘Arş-rā pāy ne ber-kürsī būd

‘Arşuñ ayağı kürsī üzre degül idi ya‘nī ‘arş (14) henüz halk⁹⁰⁴ olunmamış idi.

K‘ez-ğudūmeş be-ğaber pursī-būd

Ki ol Resül’ün ğudūmünden (15) ğaber su‘āl idicilikde idi ya‘nī anuñ gelmesinden ğaber şorardı.

151. Tā der-āyed be-şütür geşte (16) süvār

Tā ğazret-i Resül “‘aleyhi ‘ş-şalāti ve ‘s-selām”⁹⁰⁵ şütre süvār olmuş gele.

Būd ğerdūn (17) şütürān kerde ğağar

Felek şütürlerini ğağar eylemişleridi. *Kerde* kâf-ı Fārisīyle olmuş (18) ma‘nāsına olup ma‘nā böyle olmağ mümkündür, felek ğağar olmuş şütürler oldı vech-i (19) evvel i‘tibāri ile mışra‘-ı şānīde şan‘at-ı⁹⁰⁶ tecrīd vardur.

152. Būdeş eyyām be-reh bi’nşeste

Eyyām (20) ol Resül’ün yolında oturmuş idi.

Çār ğāk-ı zi-‘anāşır beste

‘Anāşırdan bir çār ğāk⁹⁰⁷ (21) bağlamış ya‘nī binā eylemiş idi, murād ‘anāşır ğaşrı üzre ğarār eyleyüp⁹⁰⁸ anuñ ğudūmüne (22) muntāzır olmuş idi, dimekdür.

153. Nūreş ez-cebhe-i ādem bi-nümūd

Bisyār zamān mürür itdükdēn şoğra (23) nā-ğehān anuñ nūrı ğazret-i Ādem’ün “‘aleyhi ‘s-selām”⁹⁰⁹ alnında ğörindi.

Ser nihādend melā‘ik be-sücūd

17b

(1) Aña secde eylemege melā‘ik baş ğodılar ya‘nī cemī‘an ğazret-i Ādem’e secde eylediler, mübārek alnında (2) olan nūruñ şerefine ki ol nūr ğazret-i Resül’ün nūrıdur “şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem”⁹¹⁰.

⁹⁰⁴ halk H: -F

⁹⁰⁵ ‘aleyhi ‘ş-şelati ve ‘s-selām H: ‘aleyhi ‘s-selām F

⁹⁰⁶ şan‘at H: vech F

⁹⁰⁷ çār ğāk H: çārdāk F

⁹⁰⁸ eyleyüp H: idüp F

⁹⁰⁹ “O’na selam olsun”

154.Nūḥ der-mehleke-i (3) tūfānī

Nūḥ peygām-ber “‘*aleyhi’s-selām*” tūfāna mensub olan mehlekede.

Püşt ez-ū yāft be-keştībānī (4)

Keştībānılıktan püşt ü mu‘āveneti ol Resūl’den buldı ya‘nī Nūḥ peygām-ber ‘alā nebiyyinā ve “‘*aleyhi’s-(5) selām*” bu ḥālet anuḡ ‘izzet ü ḥürmetine binā’en olmuşdur [*keştībān* gemici ma‘nāsınadır]⁹¹¹.

155.Büy-ı luṭfeş be-Berāhīm resīd (6)

Ol Resūl’ün luṭfı rāyihası çünki İbrāhīm peygām-bere irişdi “‘*aleyhi’s-selām*”.

Gülşen ez-āteş-i (7) Nemrūd demīd

Ol Resūl’ün büyü sebebiyle Nemrūd’ün āteşinden gülşen zāhir oldı (8) ya‘nī İbrāhīm peygām-ber “‘*aleyhi’s-selām*” bu ḥālet anuḡ ḥürmetine olmuşdur.

156.Yūsufeş būd be-dergāh-ı kerem (9)

Yūsuf peygām-ber “‘*aleyhi’s-selām*” ol Resūl’ün keremi dergāhında.

Bende-i kıymet-i ü hefde direm (10)

Kıymet ü behāsı on yedi dirhem bir bende idi, murād ḥazret-i Resūl’ün “‘*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁹¹² (11) ‘ulüvv-i ḡadri ve ‘azm-i şānına Yūsuf peygām-ber “‘*aleyhi’s-selām*”⁹¹³ bende meşābesinde idügin iş‘ārdur, (12) ḥuşūşā ki aḡa “‘*seyyidü’l-enbiyā’i ve’l-murselīn*”⁹¹⁴ dirler.

157.Ṭal‘ateş āteş-i Mūsā efrūht (13)

Ol Resūl’ün āftābdan enver ṭal‘atı Mūsā peygām-berün “‘*aleyhi’s-selām*” āteşini şu‘lelendirdi ya‘nī (14) nūr-ı İlāhī’nün cemālinden rüşen ü āşkār oldı.

Lebeş ihyā be-Mesīhā āmuht

⁹¹⁰ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁹¹¹ *keştībān* gemici ma‘nāsınadır F: -H

⁹¹² “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁹¹³ “O’na selam olsun”

⁹¹⁴ “Peygamberlerin efendisi”

Ol (15) Resül'ün “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*” hayāt-bahş lebi hazret-i 'İsā'ya “*'aleyhi's-selām*” ihyā öğretti (16) ya'nī hazret-i Mūsā'da olan ol Resül'ün nūrindandır ve hazret-i 'İsā'da olan ihyā şan'atı⁹¹⁵ (17) hazret-i Resül'dendir “*'aleyhi'ş-şalāti ve 's-selām*”⁹¹⁶.

158.Reft der-ķāfile-i fāķa hoşī

Hazret-i Resül “*şalla'llāhu (18) 'aleyhi ve sellem*”⁹¹⁷, hoşlığla faķr u fāķa ķāfilesine gitdi ya'nī “*el-faķru faķrī ve bihi eftaķiru*”⁹¹⁸ diyüp cān u dilden (19) faķrı ķabūl eyledi [be-ķoşī taķdīrindedür]⁹¹⁹.

Şālih ez-ķāfile eş nāķa-keşī

Şālih peyğam-ber “*'aleyhi's-selām*” anuñ ķāfilesinden (20) bir⁹²⁰ nāķa-keş ve hıdmetķār idi, be-ķoşī taķdīrindedür yerindedür, *nāķa-keş* deve yidici [*Nāķa-keş* vaşf-ı terkībīdür].

159.Raht der-zāviye-i (21) faķr nihād

Hazret-i Resül “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*” raht u esbābını faķr zāviyesine ķodı ya'nī (22) on sekiz biñ 'ālemūñ⁹²¹ icādına sebep olmuş iken faķrı iħtiyār eyledi.

Dād şad taht-ı Süleymān (23) ber-bād

Ya'nī yüz Süleymān gibinūñ tahtını yeke virdi ya'nī anları tahtlarından dūr eyledi. **18a**

160.(1) Ders-ķān-ı edeb-i ū İdrīs

İdrīs peyğam-ber “*'aleyhi's-selām*” anuñ edebi dersini okuyucıdır (2) ya'nī ol Resül'den edeb dersini ta'allūm idicidir, zīrā hazret-i Resül “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*” (3) cenāb-ı İlāhī'den mü'eddebdür. Nite ki bu ma'nā bu hadīs-i şerīfden zāhirdür ve ma'lūmdur. “*Eddebenī Rabbī bi-ahseni te'dibī*”⁹²² [*Ders-ķān* vaşf-ı terkībīdür].

Hāne-rüb-ı harem-i ū Belķīs

Belķīs ol Resül'ün “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*” (5) haremīnūñ hāne-rüb u hıdmetķārıdır, zīrā haķīķatde maħdūm odur, bāķī cemī'an anuñ (6) hıdmetķārıdır.

⁹¹⁵ şan'atı H: şıfatı F

⁹¹⁶ 'aleyhi'ş-şalāti ve 's-selām H: 'aleyhi's-selām F

⁹¹⁷ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

⁹¹⁸“Fakirlik iftiharımdır. Onunla iftihar ederim” (Bu söz, hadis kitaplarında geçmemektedir. Nitekim Aclūnī'nin verdiđi bilgiye göre başta İbn-i Hacer olmak üzere bütün hadisçiler bunun uydurma bir hadis olduđuunda hemfikirdir.) Aclūnī, *Keşfu'l-Hafā*..., Cilt: 2, s. 87.

⁹¹⁹ be-ķūşī taķdīrindedür F: -H

⁹²⁰ bir F: -H

⁹²¹ 'ālemūñ F: ilelūñ H

⁹²² “Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, edeplendirmiş.” Hadīs-i şerīf. Aclūnī, *Keşfu'l-Hafā*..., Cilt: 1, s. 70.

161.Ferruḥ ān rüz ki ez-mekmen-i rāz

Ferruḥ u mübārekdür ol gün ki mekmen-i rāz u ‘ālem-i (7) ḡaybdan.

Bāregī-rānd be-cevlāngēh-i nāz

Nāz cevelāngāhına bāregī sürdi ya‘nī vücūda geldi. *Bāregī* (8) eyü at ma‘nāsınadır.

162.‘Alem-i cāh be-Baḥḥā efrāḥt

Cāh u ‘izzet ‘alemini Baḥḥā’da yüceltdi.

Mekke-rā (9) sikke-i devlet nev-sāḥt

Mekke’nün devleti sikkesini yeñi eyledi ya‘nī anuḡ vücūdı sebebi ile (10) Mekke-i Mükerreme’ye devlet ü ḡadr ü şeref ziyāde oldı. *Baḥḥā* Mekke’de bir mevzi’ün ismidür.

163.Serv-i (11) bī-sāye eṣ ez-ḡadr-i bülend

Ol Resül’ün sāyesüz ḡaddi bülend ü ‘ālī ḡadrinden

Ber-ser-i (12) teṣne-lebān sāye figend

müşṭāk u teṣne-lebleriñ başı üzre sāye bırakdı ya‘nī bu ‘āleme (13) geldi.

164.Rīg zi-iksīr-i ḡudūmeṣ zer şüd

Ol Resül’ün “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁹²³ iksīr-mişāl (14) ḡudümünden rīg zer oldı ya‘nī anuḡ risāleti sebebiyle bisyār ḡalḡ küfr ü ḡalāletden ḡalāş (15) olup hidāyete irişdi.

Baḥn-ı vādī şadef-i gevher şüd

Baḥn-ı vādī ki bir yerün ismidür, gevherün (16) şadefi oldı. *Gevherden* murād ḡazret-i Resül’dür “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”.

165.Āftāb-ı seḡer īmān-ı veyest (17)

Anuḡ īmānı seḡer āftābidür ya‘nī seḡer āftābı ile cihān rüşen ü pür-nür olduḡı gibi ol Resül’ün (18) īmān u hidāyeti sebebi ile aḡa tābi’ olan ḡalḡ īmān u hidāyet sebebi ile rüşen-dil olurlar. (19)

Neyyir-i çāştgeḡ iḡsān ü veyest

Ol Resül’ün iḡsānı çāştgeḡ āftābidür ya‘nī kuşluk vaḡtinün (20) āftābı gibi rüşen ü zāhirdür, zīrā ḡalāletden ḡalāş olan ḡalḡun ḡalālet ü düzāḡdan (21) ḡalāş olduḡlarına sebeb

⁹²³ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

hazret-i Resül'dür “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*”⁹²⁴. Neyyirden murād bunda āftābdur, *çāştgeh* (22) kuşluk vakti.

166.Maşrıkeş Mekke vü Mağrib Yeşrib

Ol Resül'ün maşrıki Mekke'dür ve mağribi Yeşrib'dür (23) ya'nī Mekke'de vücūda geldi ve Medīne'de defn olındı.

Pür-ziyā maşrıķ ez-ū tā mağrib

Maşrıķ **18b** (1) mağribe degün ol Resül'den pür-ziyādur ya'nī maşrıkdan mağribe⁹²⁵ degün cihān anuñ nūr u ziyāsiyla pürdür. *Mağribden* murād Medīne-i Münevvere'dür.

167.Kerd ber-ḥ'ān (2) be-nübüvvet yek şeb

Da'vet-i gürsine-çeşmān-ı 'Arab

Ol Resül bir gice nübüvvet ḥ'ānı (3) üzre 'Arabuñ aç gözlülerini da'vet eyledi.

168.Ḳurş-ı meh-rā pey-i yek müşt le'īm

Ḳurş gibi (4) müdevver māhı bir bölük le'īm için.

Be-ser-engüşt-i kerem kerd dü nīm

Kerem barmağınuñ ucu ile (5) iki pāre eyledi ya'nī māhı mübārek barmağı ile işāret idüp iki pāre eyledi. (6) “*iķterebeti's-sā'atü v'en şakķa'l-ķamer*”⁹²⁶ beyt

Çü 'azmeş be-rāhīht şemşir-i bīm

Miyān-ı ķamer zed dü nīm

169.(7) Nīst z'īn hīç 'acebter 'acebī

Bundan 'acebrek hīçbir 'aceb yoķdur.

Ki ne-sūdend be-ān ķurş (8) lebī

Ol ķurşa bir leb sürmediler ya'nī ol ķurşdan bir loķma yemediler. Ebū Cehl ve anuñ mānendi (9) kāfirler ol 'azīm mu'cizeyi müşāhede idüp īmāna gelmediler [*ķurş* çörek ki murād ķamerdür].

170.Şeb-i diger zi-ķadem tā-bā-farķ

⁹²⁴ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.

⁹²⁵ ol Resül'den pür ziyādur ya'nī maşrıkdan mağribe F: -H

⁹²⁶ “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” Kur'ân-ı Kerîm, Kamer sûresi 1. âyet.

Bir ğayrı (10) gice kademinden farkına dek

Bürd-i rahşende Burākī çün berķ

berķ gibi rahşān bir Burāk üzre (11) süvār oldu. *Şeb-i digerd*den murād şeb-i mi'rāc-ı cismānīdür ki bu hālet hemān müyesser olmışdur. (12)

171.Eşhebī hemçü şihāb āteş-pāy

Ol Burāk şihāb gibi āteş ayaklu bir eşheb idi.

Na' l-i (13) ü çün meh-i nev gerdün-sāy

Anuñ na' l-i māh-ı nev gibi felegi aşındırıcı idi. *Eşheb* aķ at ma'nāsınadır. (14)

172.Günbed-i hāk pesī püşt-efgen

Arz kureni arķası ardına atıcı ya'nī zemīnden gūzer idici [*püşt-efgen* vaşf-ı terkībīdür]⁹²⁷. (15)

Rānd ez-āfāk birün günbed-zen

Günbed-zen āfākdan taşra sürdi ya'nī bu 'ālemden (16) 'ālem-i 'ulvīye vuşul bulup⁹²⁸ evvelki günbed kubbeye ma'nāsınadır. *Günbed-zen* vaşf-ı terkībīdür kalgıcı (17) ve bünjelici ma'nāsınadır.

173.Ħırķa-i ten be-ser-i 'arş keşid

Ħazret-i Resūl “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*”⁹²⁹ cismi (18) Ħırķasını 'arşuñ başına çekdi ya'nī 'arş-ı 'azīme vuşul buldı.

Ħırķa-rā kend be-zü'l-'arş (19) resid

Ħırķayı kopardı ve 'arş şāhibine irişdi ya'nī cenāb-ı İlähī'ye vuşul bulup (20) dīdār-ı şerīfi ile müşerref oldu. Şeyh Nizāmī Ħazretleri mi'rāc-ı şerīf vaşfında dimişdür, (21) meşnevī

Āyet-i nūrī ki zevāleş ne-būd

Dīd be-çeşmī ki Ħayāleş ne-būd

(22) *Mutlak ez-ān cā ki pesendīdenīst*

(23) *Dīd Ħudā-rā vü Ħudā dīdenīst*

Dīdeneş ez-dīde ne-bāyed nüĦüft

⁹²⁷ *püşt-efgen* vaşf-ı terkībīdür F: -H

⁹²⁸ bulup H: buldı F

⁹²⁹ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

Kūrī-i ān kes ki ne-dīde bi-güft
19a *Dīden-i ū bī-araz u cevherest*
 (1) *Ez-araz u cevher ez-ān sū berest*
Dīden-i ān perde mekānī ne-būd
Reften-i ān rāh zamānī ne-būd
Dīd Muhammed⁹³⁰ ne-be çeşmī diger
Belki bedān çeşm-i ser ān çeşm-i ser⁹³¹

174.(2) Şüd ez-ān nūr-ı beķā dīde firūz

Hazret-i Resūl “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁹³² ol beķā nūrından çeşmini (3) şu‘lelendirici oldu ya’nī cemāl-i İllāhī’yi çeşm-i zāhirle müşāhede eyledi [*nūr-ı beķā*dan murād hazret-i Haķ’dur].

Āmed ü ħābgeheş germ henūz (4)

Ümmü Hānī ħānesine geldi ve anuñ pister ü ħābgāhı henūz ıssı idi.

175.Būd (5) nūr-ı başar-ı şahş-ı cihān

Hazret-i Resūl “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”⁹³³ cihān şahşı başarınıñ nūrı idi. (6)

Çün başar ez-nażar-ı ħāş nihān

Hazret-i Resūl “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*” başar gibi kendinüñ nażarından (7) nihān idi ya’nī çeşm kendüsini görmedüğü gibi ol Resūl hem kendüsini görmezdi. Mısrā’-ı (8) evvelde cihān bir şahşa teşbīh olınup aña başar işbāt olındı ve hazret-i Resūl “*şalla’llāhu ‘aleyhi (9) ve sellem*” başaruñ nūrına teşbīh olındı.

176.Be-yekī çeşm zeden nūr-ı başar

Mī-küned ez-heme eflāk güzer (10)

Bir nażar eylemek ile çeşmüñ nūrı cemī’-i eflākden güzer eyler. Nite ki gice ile āsmāna nażar eyleseñ fevrī (11) sekizinci kāt felekde olan yıldızları görürsin.

⁹³⁰ Şerh-i Subhatü’l-Ebrâr’da “Muhammed” olan bu kelime, Tahran’da basılan metinde “Peyember” şeklindedir.

⁹³¹ “Sonu olmayan bir nur ayetini, şüphesi olmayan bir gözle gördü.”, “Muhakkak ki makbul olduğu için Allah’ı gördü ve Allah tarafından görülmeye layık oldu.”, “Onu görmek gözden gizlenmemeli, görmedi diyen körün ta kendisidir.”, “Onun görüşü kayıtsız şartsızdır, o yüzden sebeplerden üstündür.”, “O perdeyi görmeye bir mekan yoktur, o yolu gitmeye bir zaman yoktur.”, “(Muhammed) (O’nu) gördü, başka bir gözle değil, hatta görenle aynı gözdü.” Nizâmî-i Gencevî, *Mahzenü’l-Esrâr*, s. 18-19.

⁹³² “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁹³³ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

177.Āzmün-rā be-suy-ı çarh-ı bülend

İmtihān için (12) bülend felek cānibine,

Çeşm bi-güşāy u hemān lahza bi-bend

çeşmüñi aç ve hemān lahza yum ya'nī āsmāna (13) nazar idüp fi'l-hāl çeşmüñi yum [*bi-bend* emr-i hāzırdu].

178.Bīn ki nūr-ı başaret bī-tek ü tāz

Gör ki senüñ çeşmüñüñ (14) nūrı tek ü tāzsuz ya'nī fi'l-hāl

Çün be-gerdün reved ü āyed bāz

felege nice gider ve nice (15) gerü gelür, pes çünki bu hāli müşāhede eylersin zinhār mi'rāc-ı cismāniye inkār idici olma, (16) zīrā ol Resül şāfi nūr idi. *Tek ü tāz* çapmağ segirtmek ma'nāsınadır.

179.Be-ķalem ger (17) ne-resīd engüşteş

Anuñ mübārek barmağı egerçi ķaleme irişmedi ya'nī egerçi hāttdan hāttı yog idi. (18)

Būd levh ü ķalem ender müşteş

Likin levh ü ķalem anuñ müştü hükminde idi, zīrā anlaruñ (19) esrārına vāķıf idi.

180.Būd rūheş ķalem-i şun'-ı ezel

Anuñ rūh-ı şerīfi şun'-ı ezelüñ (20) ķalemi idi nite ki yukarıda beyān olınmışdu.

Ger ķalem nīst ķalem-zen çi hālel

Eger ķalem-zen ķalem (21) degül ise andan aña ne hālel ü ne noķşān. *Ķalem-zen* kātib ma'nāsınadır [*ķalem-zen* vaşf-ı terkībīdür].

181.Ez-sevād-ı haţ eger dīde (22) bi-best

Hāzret-i Resül “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*”⁹³⁴ haţtuñ sevādından eger igmāz u i'rāz eylediye (23)

Be-kemāleş ne-resed hīç şikest

anuñ kemāline hīç kesr ü noķşān irişmez.

182.Nūr būde ü haţ-ı ü 19b (1) tīre zulem

⁹³⁴ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

Hazret-i Resül “‘*aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām*”⁹³⁵ nūr idi ve siyāh hatt̄ zulmetleriydi. (2)

Ne-şevēd nūr u zulem cem‘ be-hem

Nūr u zulmet biri biriyle cem‘ olmaz, zīrā “‘*ez-ẓiddān lā yectemi ‘ān*”⁹³⁶ ḥod muḳarrerdür⁹³⁷.
(3) Nūr ḥod zulmetün̄ zıddıdır ki rüşendür.

183.Çār-yāreş ki zi-gevher kânend

Hazret-i Resül’ün̄ (4) “‘*aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām*”⁹³⁸ çār-yārı “‘*raḍıya’llāhu ‘anhum*”⁹³⁹ ki gevherden kânlardır.

Kaşr-ı dīn-rā çü çehār (5) erkânend

Dīn kaşrına çehār erkân gibilerdür. Nite ki ḥâne çehār rüknle kayımdür, hemçünan kaşr-ı (6) dīn anlarla tamām u muḥkemdür. Bī-dīn Rāfizī ki üçinün̄ ḥaḳḳında nā-ma‘ḳül sözler söyler, ol (7) sözler anlara lāyıḳdır ve hem kāfirden şaḳīrek idüğine hīç şekk ü reyb yokdur. Çehār (8) yār-ı güzīnün̄ gevherden kân oldukları⁹⁴⁰ ne cihet idügi bu beytden⁹⁴¹ rüşendür.

184.Şıdk u (9) ‘adl-āveri vü cūd u ḥayāst

Şıdk u ‘adālet ve cūd u ḥayādur [‘*adl-āveri* vaşf-ı terkībīdür]⁹⁴².

Ki ez-īşān be-cihān mānde (10) be-cāst

Ki cihānda anlardan yerinde ḳalmışdur ya’nī egerçi anlar cihāndan rıḥlet eylediler līkin (11) anlardan şıdk u ‘adl u ḥayā vü cūd ḳaldı. Şıdk ḥazret-i Ebū Bekr’e, ‘adl ḥazret-i ‘Ömer’e, ḥayā ḥazret-i (12) ‘Oşmān’a, cūd ḥazret-i ‘Alī’ye göredür “‘*raḍıya’llāhu te‘ālā ‘anhum*”⁹⁴³.

185.Heme marzī heme rāzī reftend

Cümlesi⁹⁴⁴ marzī (13) cümlesi⁹⁴⁵ rāzı gitdiler ya’nī cümlesinden⁹⁴⁶ Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”⁹⁴⁷ rāzı ve cümlesi Ḥaḳ te‘ālādan⁹⁴⁸ rāzı bu ‘ālem-i (14) fānīden rıḥlet eylediler. Nite

⁹³⁵ ‘aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām H: ‘aleyhi’s-selām F

⁹³⁶ “Zıtlar bir araya gelemes.” Kelām-ı kibār.

⁹³⁷ muḳarrerdür H: nürdür F

⁹³⁸ ‘aleyhi’ş-şalāti ve’s-selām H: ‘aleyhi’s-selām F

⁹³⁹ “Allah onlardan razı olsun”

⁹⁴⁰ oldukları H: idükleri F

⁹⁴¹ beytden F: sebebden H

⁹⁴² ‘adl-āveri vaşf-ı terkībīdür F: -H

⁹⁴³ “Yüce Allah onlardan razı olsun.”

⁹⁴⁴ cümlesi H: cemīesi F

ki bu ma‘nā bu āyet-i kerīmede zāhirdür, “*raḍiya’llāhu anhum ve raḍū ‘anh*”⁹⁴⁹ (15) Rāfiẓī eger rāzı degül ise anlara andan ne ziyān ve ne nokşān irişür, beyt

Çü rāzī (16) şüid ez-bende yezdān-ı pāk

*Eger inān ne-gerdend rāzī çı bāk*⁹⁵⁰

Ḳurb-ı Ḥaḳ-rā müteḳāzī reftend (17)

Ḥaḳ te‘ālānuḡ⁹⁵¹ ḳurbini teḳāzī vü ṭaleb idici gitdiler [*müteḳāzī* ism-i fā‘ıldür]⁹⁵².

186.Geşte der-ḳurb-ı Ḥaḳend eknün güm

Anlar şimdi (18) Bārī te‘ālānuḡ⁹⁵³ ḳurbinde güm ü ğarīḳlardır.

Raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anhum

Allah “*te‘ālā ḥazreti celle şānuhu*” anlardan (19) rāzı olsun.

ÇİHRE-İ ŞĀHİD-İ SÜHEN BE-ZİVER-İ HİTĀB ĀRĀSTEN

Söz şāhidinüḡ yüzini (20) hitāb zīveri ile tezyīn eylemekdür.

VE MÜHRE-İ HĀTEM BER-SA‘ĀDET-İ NÜBÜVVET HĀSTEN (21)

Ve ḥātem-i nübüvvetden sa‘ādet üzre ḥatm olmaḳ mührini ṭaleb eylemekdür. Ḥātem⁹⁵⁴-i nübüvvetden murād ḥazret-i (22) Resül’dür, “*‘aleyhi ‘ş-şalāti ve ‘s-selām*”⁹⁵⁵.

187.Ey ḳamer-ṭal‘at-i Mekkī-maṭla‘

Ey Mekkī-maṭla‘ olan ḳamer-ṭal‘at(23)lu Resül.

Medenī mehd-i Yemānī burḳa‘

Yemānī burka‘lu medenī mehdlü ya’nī ey Mekke-i Mükerrreme’den zāhir olmuş **20a** (1) ve bir zamān Medīne-i Münevvere’de sākın olup ‘āḳıbet⁹⁵⁶ anda defn olunmuş ve kefen-i (2) şerīfī bürd-i Yemānīden olmuş ay yüzlü Resül ki murād ḥabīb-i ekrem ḥazretleridür. (3)

⁹⁴⁵ cümlesi H: cemīesi F

⁹⁴⁶ cümlesinden H: cemīesinden F

⁹⁴⁷ “Aziz ve yüce Allah”

⁹⁴⁸ Ḥaḳ te‘ālādan H: Ḥudā-yı ‘azze ve celleden F

⁹⁴⁹ “... Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır...” Kur’ân-ı Kerīm, Beyyine sûresi 8. âyet.

⁹⁵⁰ “Yüce Allah kulundan razı olduktan sonra şunlar (başkaları) razı olmazsa korkan kim?”

⁹⁵¹ Ḥaḳ te‘ālādan H: Ḥudā-yı ‘azze ve celleden F

⁹⁵² *müteḳāzī* ism-i fā‘ıldür F: -H

⁹⁵³ Bārī te‘ālānuḡ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenüḡ F

⁹⁵⁴ ḥātem F: -H

⁹⁵⁵ “Allah’ın salati ve selamı O’nun üzerine olsun.”

188.Şukka-i burka ' -i tü berķ-efrüz

Ey Resül senün münevver yüzün üzre olan burka' ı (4) şukka ve güşesi berķ-efrüzdur ya'nī nürdan berķ ziyādedür, zīrā berķ anuñ nürından (5) cüz' dür ve cüz' ħod her zamān küllün mağlūb u zebūnidur [*şukka pāre*]⁹⁵⁷.

Lem ' a-i berķ-i ruĥet burka ' sūz (6)

Senün āftābdan enver ruĥuñ berķinün pertevi burka' ı yakıcıdur ya'nī burka' ol nūra (7) ĥicāb olmağa imkān yoķdur.

189.Leyletü'l-ķadr zi-mūyet tāri

Şeb-i ķadr senün müyuñdan bir teldür [*tārīde yā vaĥdet içündür*]. (8)

Vaĥy-i münzel zi-lebet güftāri

Vaĥy-i münzel senün lebüñden bir güftārdür ya'nī senün 'ulüvv-i (9) ķadrünje ve 'azm-i şānuña nisbet bir güftār meşābesindedür.

190.Ṭurra et sūd-ı heme sevdāhā (10)

Senün ṭurra vü gīsūñ cemī' -i sevdālaruñ sūdıdır.

İntihābī zi-ĥurūfeş ṭā hā

Ṭā hā anuñ (11) ĥurūfindan bir intihābdur, ṭurradan rā ref' olıcaķ ṭı ķalır, līkin bunda ķāfiye için (12) ṭā hā yazılır. *Sevdāhā* bunda bey' u şirālar ma'nāsınadır. Farazā şad hezār sūdmend (13) bey' u şirā vāķi' olsa anuñ ṭurrasından bir tāri müy ele girse cemī' -i sūdlar (14) aña nisbet bir bī-sūddur, *sūd* bunda fā' ide ma'nāsınadır. *Sevdā* ṭurraya nisbet ĥūb (15) vāķi' olmuşdur ve *sūd* ki 'Arabī olmaķ i'tibāri ile ki esvedün cem'idür gāyet ĥūb (16) vāķi' olmuşdur, egerçi bu maĥalde bir ma'nā murād olınmaķ mümkin degüldür. *Ĥurūfeş*de olan (17) zamīr-i gāyib ṭurraya rāci' dür.

191.Ķābe-ķavseyn 'ayān z'ebrūyet

Ķābe-ķavseyn ki saña (18) maĥşūş bir ĥāletdür, senün ebrūndan 'ayān u zāhirdür.

Naķş-ı ĥamī⁹⁵⁸ zi-ĥam-ı gīsūyet (19)

⁹⁵⁶ 'ākıbet F: -H

⁹⁵⁷ şukka pāre F: -H

⁹⁵⁸ ĥamī F: ĥam H

Senüñ gīsünün ħamından ħamīnün naķşı ‘ayān u zāhirdür, zīrā şüret i‘tibāri ile (20) ħam-u-ħam ber-ā-berdür noķtadan kaţ‘-ı nazar.

192.Bā-tüvānān ki der-i ceng zedend

Anlar ki senünle (21) ceng ü ħuşümet kaţusını kaķdılar ya‘nī kāfirler ki senünle ħarb u kıţāl eylediler (22)

Dür-i yāķut-ı tü-rā seng zedend

senün yāķut ħoķķasına müşābih dehānuña taş urdılar. (23)

193.Gevherīn cām-ı lebet-rā cestend

Ol seng-dil bī-dīnler egerçi senün gevhērīn cām gibi **20b** (1) laţif lebüñi mecrūħ eylediler [*cestend* fi‘l-i māzī-i cem‘-i müzekker-i gāyib]⁹⁵⁹.

Sāgar-ı devlet-i ħod bi‘şkestend

Līkin ħaķīķatde kendülerinün devleti (2) sāgarını şıdılar, zīrā bāķī devlet ü sa‘ādetden maħrūm olup ebedī ‘azāb u ‘ikāba (3) giriftār oldılar.

194.Raħne üftād ez-ān ħilegerān

Der-şaf-ı gevhēr-i şāfi-güherān

Ol ħīle (4) idicilerden şāfi gevhērlerin gevhēri şāfina raħne vāķi‘ oldı ya‘nī mübārek dişlerine (5) gedik vāķi‘ oldı. *Raħne* gedik ma‘nāsınadır [*şāfi-güherāndan* murād anuñ mübārek dişleridür]⁹⁶⁰.

195.Silk-i dendānt be-ħün pinhān şüd

Senün hezār bār lü‘lü‘den (6) beyāz dendānuñ silki ħūna ħarķ oldı.

Rişte-i lü‘lü‘-yi ter mercān şüd

Ter ü nāzūk lü‘lü‘ dizisi (7) mercān oldı ya‘nī mercān gibi kızıl oldı. *Dendān* diş ma‘nāsınadır, *rişte-i lü‘lü‘-yi terden* (8) murād anuñ mübārek dişleridür, *rişte* dizi ma‘nāsınadır, *pinhān şüd* ħarķ şüd ma‘nāsınadır. (9)

196.Kes ne-kerdest zi-dil-i sengīni

Dür-i pākīze bedīn rengīni

⁹⁵⁹ *cestend* fi‘l-i māzī-i cem‘-i müzekker-i gāyib F: -H

⁹⁶⁰ *şāfi-güherāndan* murād anuñ mübārek dişleridür F: -H

Kimse sengin-dilliginden pākīze (10) vü laṭīf incüyi bu renginlikle eylememişdür.

197.Nahl-i qudsī ruṭab-ı tāze lebet

Ey “*seyyidü’l-kevneyn*”⁹⁶¹ (11) sen ‘ālem-i qudsün nahlisin senün lebün anuñ tāze ḥurmasıdır.

Haste ez-seng-i ḥasīsān (12) ruṭabet

Senün ruṭabuñ ya’nī lebün ol ḥasīslerün taşından mecrūh olmışdır. (13) *Nahl* ḥurma ağacı, ruṭab-ı şānīden murād lebdür, *ruṭab* tāze ḥurma ma’nāsınadır [*haste* mecrūh ma’nāsınadır]⁹⁶².

198.Ya’ni ez-gūş-ı (14) ḥasān dürr-i tü neng

Dāred ey ḥ’āce ez-īn pes leb ü seng

Ya’nī ḥasslardan senün (15) lebüne taş tokınuğı buña işāretdür ki ḥasslarun kulağından senün dür gibi laṭīf (16) kelimātuñ neng ü ‘ār tutar. Pes ey ḥ’āce şimden şonra leb senün ya’nī anları da’vet idüp (17) anlara naşīhat eylemekden ferāgāt eyleyüp ḥāmūş ol ‘ādetdür kimse ile muşāḥabet (18) vāki’ olmasun için ba’zı kimse ağzına taş kor.

199.Güiyā şayrefi-i mülk ü melek

Güiyā (19) mülk ü melek şayrefisi ki murād Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”⁹⁶³dür [*şayrefi* şarraf ma’nāsınadır].

Zed ez-ān seng zeret-rā be-meḥek (20)

Ol sengden senün altunuñı meḥekke urdı ya’nī ey Resül senün mübārek leb ü⁹⁶⁴ dehānuña (21) ol taşun tokunması⁹⁶⁵ seni⁹⁶⁶ imtiḥān için idi ve murād ne idüğü bu beytden zāhirdür. (22) Mülkden murād bu ‘ālem-i süflīdür ve melekden murād ‘ālem-i ‘ulvīdür.

200.Tā küned ‘arz be-her nā-sere (23) kār

Ziver-i ḥilm-i tü-rā pāk-‘ayār

Tā Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*” her şakī vü bed-baḥta senün pāk-‘ayār ḥilmün **21a** (1) ziverini ‘arz u ‘ayān ide ya’nī tā hilmün āşkār ola.

⁹⁶¹ “İki cihanın efendisi”

⁹⁶² *haste* mecrūh ma’nāsınadır F: -H

⁹⁶³ “Aziz ve yüce Allah”

⁹⁶⁴ leb ü F: -H

⁹⁶⁵ Nüşalarda “tokunması” şeklinde olan bu sözcük, anlam gereği “tokunması” şeklinde yazılmıştır.

⁹⁶⁶ seni F: -H

201.Lā-cerem hoşkaet ez-şadmet-i seng (2)

Lā-cerem senüñ hoşka-mişāl dehānuñ taşuñ şadmet ü şiddetinden

İhdi kavmī be-birūn (3) dād āheng

“İhdi kavmī” āheng ü şadāsını taşra virdi ya’nī çünki anuñ mübārek (4) dehān u lebine taş tokındı “Allāhümme ihdi kavmī fe innehüm lā ya’lemūne”⁹⁶⁷.

202.Ĥilm-i tü būd belī kūh-ı şükūh (5)

Belī senüñ ĥilmüñ kūh-ı şükūh idi ya’nī cebel gibi muĥkem idi.

K’ey zi-yek seng fürū rīzed (6) kūh

Bir taşdan tağ kaçan aşağa dökilür ya’nī bir taş toķınmakdan tağa bir noķşān irişmedügi (7) gibi ol taş sebebi ile aña ğāzab gelüp ĥilmine noķşān irişmez.

203.Ger ez-İN kūh şadāyī bi-resed (8)

Eger bu kūhdan bir şadā irişe

Her gedāyī be-nevāyī bi-resed

her bir gedā bir nevā vü refāhiyyete irişür. (9) *Kūhdan* murād ĥilmdür ya’nī ey Resül eger senüñ ĥilmüñe mażhar olavüz tamām zevķ u şafāya (10) irişevüz.

204.Ger ber-ārī be-şefā’at nefesī

Ey Resül eger bir nefesi şefā’atle yukaru götüresin (11) ya’nī eger⁹⁶⁸ şefā’at eylesin.

Bi-güşāyed girih ez-kār-ı besī

Çok işden girihi çözer ya’nī çok (12) kimse ol şefā’at sebebi ile ‘azāb u ‘ikābdan ĥalāş olup ebedī rāhat u ĥuzūra (13) vuşul bulur. Mısrā’-ı sānīde bu hem ma’nādur, çok işden girih çözilür [*girih* ‘uķde]⁹⁶⁹.

205.Tā be-ĥāb-ı ecel ey (14) gevher-i pāk

Ey pāk zāt tā ki ĥāb-ı ecel sebebi ile

Ĥābgeh sāĥti zi-pister-i ĥāk

ĥāk pisterinden (15) ĥābgāh düzdüñ ya’nī ĥāk içinde defn olındüñ.

⁹⁶⁷ “Allah’ım! Sen benim kavmime hidayet et. Çünkü onlar (bir şey) bilmiyorlar.”

⁹⁶⁸ eger F: -H

⁹⁶⁹ *girih* ‘uķde F: -H

206.Felek ez-ğayret-i hāk āşüft (16)

Felek hāke reşk ü hased itdüğinden perīşān oldı [*āşüft* fi‘l-i māzīdür].

Leytenī künt ü türāben mī-ğüft

Ne (17) olaydı ben hāk olaydum didi. *Ğayret* bunun gibi mahallerde reşk ü hased ma‘nāsına (18) isti‘māl olunur, meşelā ğayret-i hūr ve ğayret-i āftāb dirler.

207.Çend der-ħacle-i tenhā ħuften

Niçeye (19) dek tenhā ħaclede uyumağ.

Hücre ez-gerd-i fenā nā-reften

Hāneyi fenā ğubārından süpürmemek (20) ve tekrār bu ‘āleme gelmemek. *ħacle* gerdek-ħane ma‘nāsınadır, vezn için cīm bunda sākin okınur. (21)

208.Çend der-setr-i ħafā bi’nşesten

Niçeye dek ħafā vü pinhān perdede oturmağ.

Der-berīn (22) hāk-nişīnān besten

Bu hākde cülūs u qarār idicilerünj üzerine ħapuyı bağlamağ (23) ve ‘arz-ı cemāl eylememek.

209.Çend zi-sünbül-i tü bīğāne

Dil be-şad şāh nişīned şāne

Niçeye dek **21b** (1) senünj sünbül-i ter gibi ğīsünjdan ğöñli yüz şāhla şāne bīğāne vü dūr otura ya‘nī şānenünj (2) ğöñli yüz pāre olmuşdur senünj ğīsünjünj firākından. Pes yine bu ‘āleme gelüp evvelki gibi (3) ğīsünj şāne ile țara. *Şāne* țarak ma‘nāsınadır.

210.Çend bī-nergis-i pāket zi-ğubār

Senünj (4) ğubārından pāk çeşminsüz niçeye dek.

Hāne-i sürme büved tīre vü tār

Sürmenünj hānesi tīre vü (5) tārık ola.

211.Çend na‘leyn zi-pā-būs-ı tü ferd

Senünj na‘leynünj niçeye dek senün pā-būsundan (6) ferd ü tenhā.

Cüft bāşed be-hezārān ğam u derd

Hezārān ğam u derdle cüft ola ya'nī na'leyn (7) senüñ pā-būsundan maħrūm olduđı için hezārān derd ü ğama qarīndür.

212.Ĥ'āb ez-heşsad u (8) heşsad bi-güzeşt

Yā Resūla'llāh senüñ ĥ'ābuñ yedi yüzden ve sekiz yüzden geçdi [*heřsad* heft řaddan muħafeffdür, heřsad heřt řaddan muħaffeffdür]. (9)

Ķad ber-efrāz ki ez-ħad bi-güzeşt

Ĥ'ābdan ħalk ħirā ħadden geçdi.

213.Dest ez-bürd-i Yemen (10) bīrūn ār

Mübārek destüñi bürd-i Yemen'den şaşra getir.

Kef zi-cilbāb-ı kefen bīrūn ār (11)

Kefüñi kefenüñ cilbābından şaşra getir.

214.řāne zen silsile-i müřgīn-rā

Müřgīn silsileye (12) řāne ur ya'nī müřg renglü ve müřg rāyiħalu ğisūñı řara.

Sürme keş nergis-i 'ālem-bīn rā (13)

'Ālemi ğorici çeřmüñe sürme çek.

215.Cilve-rā ĥil'at-i nāz ender pūř

Cilve vü zuħur için (14) nāz ĥil'atini giy.

Ĥulle-i la'l-řirāz ender pūř

La'l-řirāz ĥulleyi giy. *La'*lden murād bunda ħırmızıdır, (15) *řirāz* tamĝa⁹⁷⁰ ma'nāsınadır [*ender pūř* emr-i ĥāzırduř]⁹⁷¹.

216.Kerde na'leyn-i celādet der-pāy

Celādet na'leynini mübārek ayaĝıña eylemiş (16) olduĝuñ ĥādde.

Ez-der-i ĥücre ĥirāmān be-derāy

Ĥücrenüñ ħapusından ĥirāmān şaşra gel. (17) *Celādet* bahādırlıħ ma'nāsınadır.

217.Ĥāk-i miħrāb tehī kūn zi-ħasān

⁹⁷⁰ tamĝa H: temennā F

⁹⁷¹ *ender-pūř* emr-i ĥāzırduř F: -H

Mihrābuñ tāk u derūnunu ḥaslardan (18) tehī eyle.

Sereş ez-faḥr be-keyvān bi-resān

Mihrābuñ başını faḥrdan keyvāna irişdür, zīrā (19) çünki mihrāb ol ḥaslardan ḥālī ola ki aña küllī ḳadr ü şeref irişür senüñ ḥuzūruñdan. (20) *Ḥasāndan* murād revāfız olmaḳ ziyāde rüşendür.

218.Minber ez-bī-ḳademān ḥālī sāz

Minberi (21) devletsüzlerden ḥālī eyle.

Ḳadreş ez-maḳdem-i ḥod ‘ālī sāz

Kendü ḳudümünğden minberüñ (22) ḳadrini ‘ālī eyle. *Bī-ḳademān* bī-devletān ma‘nāsınadır, *sāz* düz ma‘nāsınadır eyle ma‘nāsına (23) şerḥ olındı ma‘nā rüşen olsun içün.

219.Ḥutbe-i millet ü dīn ez-ser gīr

Millet ü dīnüñ **22a** (1) ḥuṭbesini başdan tüt ya‘nī tecdīd eyle [*gīr* emr-i ḥāzırdu] ⁹⁷².

Keşf-i esrār-ı yaḳīn ez-ser gīr

Esrār-ı (2) yaḳīnüñ keşfini başdan tüt, zīrā ehl-i bid‘at sebebi ile esrār-ı yaḳīndan bir eşer ḳalmamışdur. (3)

220.Perde bü’gşā zi-ruḥ-ı şiddīḳī

Bir şiddīḳuñ yüzünden perdeyi aç, Ebū Bekr-i Şiddīḳ sīretlü (4) bir şiddīḳı zuhūra getir.

Bi-der ān perde-i her zındīḳī

Anuñ sebebi ile her bir zındīḳuñ perdesini (5) yırt ya‘nī Ebū Bekr-i Şiddīḳ “*raḳıya’llāhu ‘anh*” ⁹⁷³ ḳātilü’z-zındīḳ olduğı gibi o daḥı zındīḳları ḳatlı (6) ü helāk idici ola.

221.Dırra-i ‘adl zi-dest-i ‘Ömerī

Bir ‘Ömer’üñ elinden ‘adl dırrasını

Zen (7) be-farḳ-ı ser-i her ḥıyre-serī

her bir lecūcuñ başınuñ depesine ur ya‘nī ‘Ömer “*raḳıya’llāhu ‘anh*” (8) sīretlü bir ‘ādil kimse gönder tā ki aḥḳām-ı şerī‘atda ‘inād iden bed-baḥtları te’dīb (9) ide. *Dırra* dālun

⁹⁷² *gīr* emr-i ḥāzırdu F: -H

⁹⁷³ “Allah ondan razı olsun.”

kesri ile ol nesnedür ki ‘avām taḥrīf idüp ture dir ve ba‘zı (10) maḥalde keşret-i leben ma‘nāsına hem gelür [*ḥıyre-ser lecüc*].

222.Ḥūy-feşān kün zi-ḥayā ‘Oşmānī

Ḥayādan bir ‘Oşmānī ḥūyı (11) feşān eyle ya‘nī ‘Oşmān sīretlü “*raḍıya’llāhu ‘anh*” bir şāḥib-ḥayā bir kimse gönder.

Rız ber-kişt-i (12) vefā bārānī

Vefā ekini üzre bir bārān dök ya‘nī anuḡ sebebi ile ḥalk-ı ‘ālemi mihr ü vefādan (13) behrever eyle.

223.Pencever kün esedu’llāhī-rā

Bir esedu’llāh-ı pencever ve şāḥib-şecā‘at bir kimse gönder. (14)

Post ber-kün zi-dü se rübāhī-rā

Bir iki üç dilküden postı kopar ya‘nī revāfızı helāk eyle (15) ḥulāşa-i kelām budur ki millet-i İslāma ziyāde noḡşān u ḥalel irişüp aḥkām-ı şerī‘at⁹⁷⁴ kemā yenbagī (16) icrā olunmaz oldu. Yā Resūla’llāh Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”⁹⁷⁵den taleb eyle tā ki çehār yār-şıfat kimseler (17) cihānda zāḥir olup vāḳi‘ olan noḡşān u ḥaleli ref‘ idüp bed-baḥtları te‘dīb (18) eyleyeler ve aḥvāl-i ‘ālem anlaruḡ sebebi ile nizām u intizām bula. Bu beytlerde vāḳi‘ olan (19) ḥiṭāb cemī‘an ḥazret-i Resūl’edür “*şalla’llāhu te‘ālā*⁹⁷⁶ ‘*aleyhi ve sellem*”⁹⁷⁷ [*rübāh dilkü*]⁹⁷⁸.

224.Żālimān-rā pey-i kārī bi-nişān (20)

Żālimleri bir kār için naşb u ta‘yīn eyle [*bi-nişān* emr-i ḥāzırdu].

Ābişān rız u ġubārī bi-feşān

Anlaruḡ āb⁹⁷⁹-ı (21) rüyını dök ve bir ġubārı dökdür ya‘nī anları zulmden men‘ idüp⁹⁸⁰ zararlarını ḥalkuḡ üzerinden ḳaldır. *Pey-i* (22) *kārīnūḡ* ma‘nāsı böyle olmak hem mümkündür, żālimleri bir işuḡ ardına naşb eyleye (23) ya‘nī zulmden dūr idüp anları kendü maşlaḥatlarına ḥavāle eyleye.

⁹⁷⁴ şerī‘at H: şerīf F

⁹⁷⁵ “Aziz ve yüce Allah”

⁹⁷⁶ te‘ālā H: -F

⁹⁷⁷ “Yüce Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

⁹⁷⁸ *rübāh dilkü* F: -H

⁹⁷⁹ āb H: ḳurb F

⁹⁸⁰ anları zulmden men‘ idüp F: anlaruḡ H

225.Tāc-ı mülk ez-ser-i dü nān bi-rübāy

22b (1) ‘Adlden bī-behre olan edānīnūy başından mülk ü salṭanat tācını ḳab [*bi-rübāy* emri-i ḥāzırdur]⁹⁸¹. (2)

Taḥt-ı devlet zi-zebūnān bi-rübāy

Devlet taḥtını zebūnlardan ḳab ya‘nī ‘adl ü dāddan (3) fāriḡ olup kendünūy zevḳ u şafāsına meşḡul olan kimselerden mülk ü (4) salṭanat tācını alup ‘ādil kimselere vir.

226.Sā‘id-i kec-raḳamān sāz ḳalem

Kec-raḳamlaruḡ (5) sā‘idini ḳalem⁹⁸² eyle ya‘nī ḥıyānet idici kātiblerūy dest ü sā‘idini ḳaṭ‘ eyle.

Zen ez-ān (6) ḳā‘ide-i rāst-raḳam

Andan rāst ḳā‘ideye raḳam ur ya‘nī rāst-raḳam kātiblere ri‘āyet (7) eyle. *Ḳalem* bunda ḳaṭ‘ ma‘nāsınadır.

227.Bī-rehān-rā ḥaṣer-i bīm firist

Şerī‘atdan bīrūn olan (8) ehl-i ḡalālete ḥavf u bīm ‘askerini gönder ya‘nī anları siyāsetle ḳorḳut.

Rāh-dānī be-her (9) iḳlīm firist

Her iḳlīme bir ‘ālim ü mürşid gönder.

228.Ver ne-ḥ‘āhī ki ez-iḳlīm-i beḳā

V’eger istemeziseḡ (10) ki beḳā iḳlīminden.

Āverī rūy⁹⁸³ bedīn şehri-i fenā

Bu fenā şehrine yüz getüresin.

229.Tāze (11) kūn ‘ahd-i nikū-‘ahdī-rā

Bir nikū-‘ahdüy ‘ahd ü zamānını tāze eyle.

Dih velī - ‘ahdi-i ḥod Mehdī-rā (12)

⁹⁸¹ *bi-rübāy* emri-i ḥāzırdur F: -H

⁹⁸² ḳalem F: raḳam H

⁹⁸³ beḳā F: -H

Kendü velî-‘ahdlügüni Mehdî’ye vir tâ ki anuñ sebebi ile cihân nizâm u intizâm bulup halk (13) hidâyetden behrever olalar.

230.‘Alemeş der-ḥarem-i Baḥḥā zen

Anuñ ‘alemini Baḥḥā’nuñ ḥaremine dik. (14)

Tiğ-ı qahreş be-ser-i a‘dā zen

Anuñ qahrı tiğını a‘dānuñ başına ur ya‘nī anuñ sebebi ile (15) a‘dā-yı dīni qahr u helāk eyle.

231.Mehd-i ‘Īsā zi-ser-i çarḥ-ı berīn

‘Īsā peygām-berüñ tahtını ‘ālī-felek (16) tarafından [*berīn* bunda ‘ālī ma‘nāsınadır]

Güsterān der-sitem-ābād-ı zemīn

zemīnüñ sitem-ābādında döşe ya‘nī ḥazret-i (17) ‘Īsā’yı felek-i rābi‘den bu ‘āleme getir.

232.Bār-ı Deccālveşān ber-ḥar nih

Deccāl gibilerüñ yükünü (18) ḥar üzre қо.

Be-beyābān-ı ‘adem ser der dih

Başını ‘adem beyābānına vir ya‘nī ḍāl ü muḍill olan (19) bed-baḥtları ‘adem-i mün‘adim eyle.

233.‘Āşiyān bī-ser ü sāmān-ı tü end

‘Āşiler cān u dilden (20) senüñ muḥibb ü müştākılarıdır.

Dest-i ümmīd be-dāmān-ı tü end

Anlarıñ ümīdi eli senüñ (21) dāmānuñdadur ya‘nī anlar senden şefā‘at⁹⁸⁴ ricā eylerler yā ḥabība’llāh Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te‘ālā*” ḥazretinüñ (22) ‘aşkına olsun ki rüz-ı maḥşerde⁹⁸⁵ Ğazanfer bendeñe ve Şem‘ī-i ḥaḳīre şefā‘at idüp anları āsüde- (23) ḥāl ü mesrürü’l-bāl eyleyesin.

234.Ḥāşşa Cāmī ki kemīn bende-i tü’st

Ḥuşūsā Cāmī ki senüñ **23a** (1) eksiklü ‘abdüñdür.

Çeşm-i giryān be-şeker-ḥande-i tü’st

⁹⁸⁴ şefā‘at F: şifā H

⁹⁸⁵ maḥşerde H: ḥaşrde F

Çeşmi girye idicidür, senünj (2) şeker gibi şîrîn hânde vü tebessümünj şevkine bu hem ma'nâdur senünj şeker gibi şîrîn-hânde vü tebessümünj (3) sebebi ile.

235.Behreî nîst zi-tâ'atveriyeş

⁹⁸⁶ Tâ'atverlikden hâlbuki behre yoğdur ya'nî (4) tâ'at ü 'ibâdetden bî-naşîbdür.

Leb bi-cünbân be-şefâ'atgeriyeş

Anuñ şefâ'atgerligine (5) lebünji depret ya'nî aña şefâ'at eyle. Mevlânâ Câmî bunda bu beytünj mazmünuna sâlik olmışdur [*bi-cünbân* emr-i hâzırdu], (6) beyt

'Âşiyân ez-günâh tevbe künend

*'Ârifân ez-'ibâdet istiğfar*⁹⁸⁷

236.Büv ki nağd-i hod ez-în (7) varta-i bîm

Ola ki Câmî kendününj nağd ü İmânını bu bîm ü şa'b vartadan

Be-red ez-reh-zeni-i (8) dîv selîm

şeytânunj reh-zenliginden selîm eylede ya'nî nağd ü İmânını ol la'înünj zarar u şerrinden (9) hâlâş ide [*dîv muzâf degüldür*]⁹⁸⁸, beyt

Dâm-ı sahtet meger yâr şevved lutf-ı Hudâ

*Ver ne Âdem ne-bered hırka zi-şeytân-ı racîm*⁹⁸⁹

(10) DER-DU'Â-YI DEVÂM-I DEVLET-İ SÂYE-İ ŞEHR-YÂRÎ

Bu mağal ancılayın bir şehr-yârünj sâye-i devletinünj (11) devâmınunj du'âsı beyânındadır.

Kİ SÂYE-İ DEVLET-İ ŞEHR-YÂRÂN BE-HÂK-İ MEZELLET ÜFTÂDE-İ (12) ÜST

Ki şehr-yârlarunj devleti sâyesi⁹⁹⁰ mezellet hâkine anuñ üftâdesidür ya'nî şehr- (13) yârlarunj devleti anuñ devletine nisbet zilletdedür.

⁹⁸⁶ Hâlbuki F: -H

⁹⁸⁷ "Asiler günaha tevbe ederler, arifler ise ibadetten istiğfar..." Sa'dî, *Gülistân*, (Haz. Halil Hatib Rehber), Matbû'ât-ı Safî Ali Şâh, Tahran 1969, s. 144.

⁹⁸⁸ *dîv muzâf degüldür* F: -H

⁹⁸⁹ "Allah'ın lütfü, taşlanmış Şeytan'ın amansız tuzağına yardımcı olmasaydı Şeytan Adem'den hırka bile alamazdı." Hâfız, *Divan*, s. 370.

⁹⁹⁰ Sâyesi H: sâyesine F

VE İSTİD'Â-YI MEZİD RİF'AT-İ BAHT-İ (14) TÂCDÂRÎ Kİ BAHT-I RİF'AT-I TÂCDÂRÂN BE-PÂY-I HİDMET-İ İSTÂDE-İ ÜST

Ve anuñ gibi bir (15) tâcdâruñ bahtınuñ rif'atinuñ izdiyâdınuñ istid'âsı beyânındadır ki tâcdârlaruñ bahtınuñ (16) ref'ini, ya'nî anlaruñ 'âlî-bahtını hıdmet âyâğı ile anuñ istâdesidür ya'nî anuñ hıdmetinde (17) ayağ üzre tururlar. *İstid'â* talep eylemek ma'nâsınadır, evvelkisi taht ve ikincisi (18) baht olmak rüşendür. *Şehr-yârîde* ve *tâcdârîde* yâ vaḥdet-i nev'iyyedür. *Şehr-yâr* ve (19) *tâcdâr*dan murâd Sultân Hüseyn'dür ki bizüm pādşâhımız sultân-ı selâṭin-i cihân Sultân Muhammed Hân'a nisbet bir ḥaḳır emîrdür.

237.Çü ney-i ḥâme şüd engüşt-nümây

Be-nevâ-sâzi-i tevḥîd-i Hudây (21)

Çünkü⁹⁹¹ ney-i ḥâme Hudâ-yı “*azze ve celle*”⁹⁹²nüñ tevḥîdinüñ nevâ-sâzlığı ile engüşt-nümây u meşhûr oldu ya'nî (22) çünkü Ḥaḳ te'âlânüñ⁹⁹³ tevḥîdi zıkr ü beyân olındı.

238.Dil-güşâ zemzeme-i diger sāht

Ḥâme-i dil-güşâ (23) ğayrı bir zemzeme düzdi [*dil-güşâ* vaşf-ı terkîbîdür]⁹⁹⁴.

Perde-i na't-i Peyem-ber per dâht

Ḥazret-i Resûl'ün “*aleyhi's-şalâti ve's-selâm*”⁹⁹⁵ **23b** (1) na'tı perdesini tamâm eyledi.

239.Bih çü ân zemzeme kütâh küned

Ki şenâ-güsteri-i şâh küned

Ḥâme çünkü (2) ol zemzemeyi kütâh ide evlâdur ki şâhuñ şenâ-güsterligin ide ya'nî çünkü ḥazret-i Resûl'ün (3) “*şalla'llâhu aleyhi ve sellem*”⁹⁹⁶ na't-ı şerîfinden ferâğat vâkı' ola şâhuñ şenâsına şürü' olunmaḳ (4) evlâdur. “*eṭi'u'llâhe ve eṭi'u'r-rasûle ve uli'l-emri minküm*”⁹⁹⁷.

240.Şâh-ı vâlâ-güher {ü} deryâ-kef

Deryâ (5) seḥâvetlü 'âlî-zât şâhdur.

⁹⁹¹ çünkü F: -H

⁹⁹² “Aziz ve yüce Allah”

⁹⁹³ Ḥaḳ te'âlânüñ H: Hudâ-yı 'azze ve cellenüñ F

⁹⁹⁴ *dil-güşâ* vaşf-ı terkîbîdür F: -H

⁹⁹⁵ 'aleyhi's-şalâti ve's-selâm H: 'aleyhi's-selâm F

⁹⁹⁶ “Allah'ın selâmı O'nun üzerine olsun.”

⁹⁹⁷ “... Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de...” Nisâ sûresi 59. ayet.

Ki felek gevher-i ü rast şadef

Ki felek anuñ gevherinüñ şadefidür (6) ve kadri felekden 'älidür. *Kefden* murād bunda destdür ki cūd u keremden 'ibāretdür köpük (7) ma'nāsına degüldür, *güher* ve *gevher* egerçi bunda *zāt* ma'nāsınadır līkin deryāya nisbet bunlar (8) ve *şadef* ü *kef* hem İhām tarīki ile hūb vāki' olmışdur [*şadefest* taqdirindedür].

241. Hāmi-i beyze-i giti reften

Beyze (9) mişāl cihāni fitnelerden hıfz idicidir [*hāmī* hıfz idici ma'nāsınadır]⁹⁹⁸.

Ber-ser-i fitnegerān beyze şiken

Fesād u fitne (10) idicilerün başı üzre beyzeyi şıyıcıdur ya'nī anları rüsvāy u bed-nām idicidir. *Beyze* yumurda (11) ma'nāsınadır.

242. 'Adl-i ü şafha-i eyyām be-tiğ

Kerde pāk ez-raqam-ı derd ü dirig

Anuñ 'adli eyyām (12) şafhasından derd ü dirig raqamını tiğla maḥv-ı pāk eylemişdür ya'nī cihāndan cevr ü zulmi ref' (13) eylemişdür.

243. Rāy-ı ü rāyet-i Cemşid efrāht

Anuñ rāy u tedbiri Cemşid'ün 'alemini yüceltdi (14) ya'nī bunuñ 'ulüvv-i kadri ve⁹⁹⁹ 'azm-i şāni andan ziyāde oldı.

Çetr-i ü sāye be-hürşid endaht (15)

Anuñ çetri āftāba sāye itdi ya'nī anuñ çetri āftābdan 'älidür. *Çetr* ol sāyebāndur ki (16) pādşāhlar bir yere gitseler başları üzre tutarlar.

244. Kefeş ebrist ki gevher bāred

Anuñ (17) dest ü kefi ancılayın bir seḥābdur ki gevher yağdırur [*Bāred* bunda yağdırur ma'nāsınadır ki müte'addidür].

Belki hürşid-şifat zer-bāred

Belki āftāb (18) gibi altun yağdırur. Bu mışrā'uñ mışrā'-ı evvel üzre terakķī tarīki ile zıkr olınduğına (19) nükte budur ki gevher ki қатарāt-ı nīsāndan ḥāşıl olur, yılda hemān bir

⁹⁹⁸ *hāmī* hıfz idici ma'nāsınadır F: -H

⁹⁹⁹ kadri ve H: -F

nevbet vāki' olur, (20) ammā āftābuñ zer-bār olması her gün olduğu gibi anuñ hem zer-bār olması her gündür, (21) lā-cerem bu i'tibārla anuñ keşret-i 'atāsı zāhir olur¹⁰⁰⁰.

245. Ger çemen z'ebri kefeş pür gerded

Eger çemen (22) anuñ seḥāb-miṣāl dest ü kefinden pür ü memlū ola [*gerded* fi'l-i muzāri'dür]¹⁰⁰¹.

Her gül ez-vey ṭabaḳ-ı dūr gerded

Çemende her gül andan (23) dūr ṭabaḳı olur ya'nī lū'lū' ile memlū bir ṭabaḳ gibi olur.

246. Ver ber-ū zer küned ez-cūd nişār

Ol şāh **24a** (1) cūd u kereminden çemen üzre zer nişār ider.

Müşti-dīnār şevd dest-i çenār

Çenāruñ (2) eli müşt-i dīnār olur ya'nī avucı altunla memlū olur.

247. Ḥayl-i a'dāş ki bī-dest resend

Anuñ (3) düşmenlerinüñ 'askeri ki za'īf ü kudretsizlerdür.

Dest der-hem zede yek-müşti ḥasend (4)

Ziyāde gam u elemden ellerini biri birine urmuş bir bölük ḥas u denīlerdür. *Müşti* bunda bölük (5) ma'nāsınadır ve muzāf degüldür.

248. Berḳ-ı ḳahreş çü resed zehr-ālūd

Ol şāhuñ ḳahr u ḳazabı (6) berḳı çünki zehr-ālūd u sehmāk irişe.

Dūd-ı şān bü'gzered ez-çarḥ-ı kebūd

Anlaruñ dūd-ı āhı (7) gök felekden geçer, zīrā ḳahrdan ḥalāş{a} ḳādir olmazlar.

249. Kār-ı mazlūm büved sāhte eş (8)

Mazlūmuñ kārı anuñ sāhtesidür ya'nī mazlūmuñ kār u ḥālī anuñ 'adl ü iḥsānı (9) sebebi ile ḥüb u laṭīf olmuşdur.

Zulm ez-āfāk ber-endāhte eş

Āfākdan zulm anuñ (10) ber-endāhtesidür ya'nī zulmi 'ālemden ref' eylemişdür.

¹⁰⁰⁰ zāhir olur H: -zāhirdür F

¹⁰⁰¹ *gerded* fi'l-i muzāri'dür F: -H

250. Piş ez-în nağd-i besî genc-i şigerf (11)

Bu pādşāhuñ zāmānında evvel bisyār şigerf-i bī-pāyān gencüñ nağdi [*şigerf* ‘*azīm ma* ‘*nāsınadur*].

Ne-be-mīzān-ı kerem keştī (12) şarf

Kerem mīzānı ile şarf olmadı belki maḥalline virilmeyüp hemān bī-hüde şarf olındı. (13)

251. ‘Adleş eknün ki be-‘ālem semerest

Ol pādşāhuñ ‘adli ki şimdi cihānda semer ü meşhürdur. (14)

Māni‘-i şarf çü ‘adl-i ‘Ömerest

‘Ömer’üñ ‘adli gibi şarfı men‘ idicidür, ‘Ömer ki ğayr-ı munşarifdür, ‘adl ü (15) ‘ilmden ötüri eger ‘Ömer’de ‘adl taqđiri olmasa munşarif olup aña cerr ü tenvīn (16) dāḥil olurdu. Pes lafz-ı ‘Ömer’den şarfıñ men‘ olınmasına sebep ‘adl olduğı gibi (17) hem-çünān pādşāhuñ ‘adli ḥazīnede olan genc ü mālūñ bī-hüde yerlere şarf olınmasına (18) māni‘ olmışdur bundan murād ne idügi ‘ilm-i naḥvden behresi olan kimse fehm eyler.

252. Nāmeş (19) ān güher-i tāc evrengest

Tācda olan gevherüñ zīnetidür ya ‘nī pādşāhlarıñ tācına (20) zīb ü zīnet gevherden olduğı gibi ol gevherüñ zīb ü leṭāfeti hem anuñ ismindendür [evreng güher-i tācet taqđirindedür]¹⁰⁰² (21)

Ki ber ü baḥr kelāmem tengest

Ki anuñ üzre benüm deryā gibi firāvān kelāmum tengdür ya ‘nī benüm kelāmum (22) anuñ vaşfını tamām ihāta eylemege kādır degöldür. Evreng bunda zīnet ma‘nāsınadur. Berr ü baḥr (23) ḥüb vāki‘ olmuşdur.

253. Bīn zi-faẓl-ı ezel īn ikrāmeş

Faẓl ezelden aña bu ikrāmı gör.

24b

(1) Ki çü ü hest girāmī nāmeş

Ki anuñ ism-i zātı gibi girāmī vü muḥteremdür. *Girāmī* kāf-ı Fārisinüñ (2) kesri ile ‘azīz ü muḥterem ma‘nāsınadur. Mevlānā Cāmī memdūḥı olan pādşāhuñ (3) ismi Hüseyn olduğı

¹⁰⁰² evreng güher-i tācet taqđirindedür F: -H

içün anı fazl ezelden ikrām olındı diyü pādşāhını medh ü (4) vaşf eyler. Sultān-ı selāṭīn-i cihān ḥākān-ı ḥavākīn-i zamān Sultān Muḥammed Ḥān ki pādşāh-ı (5) şark u ğarb ve berr ü baḥrdur. Çünki ism-i şerīfī Muḥammed'dür. Ḥazret-i Resūl'ün "şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem"¹⁰⁰³ (6) ism-i şerīfī gibi. Pes bu pādşāh-ı cihānuḡ cenāb-ı İlähī'den vuşul bulduğı ikrām u tekrīm (7) ḥadden bīründür.

254.Zātī ez-tācverī yāfte zeyn

O tācverlikden zeyn ü zīnet bulmuşdur [zeyn zīnet]¹⁰⁰⁴.

(8) Tāc-ı sultān büved ü zāt-ı Ḥüseyn

Ki anuḡ tācı sultān ve zātı Ḥüseyn'dür. Bizüm pādşāhımızuḡ (9) tācı sultān-ı selāṭīn ve zāt-ı pāki Muḥammed'dür ki cihānda ḥalk-ı 'ālemün memdühıdır, ḥuşūşan (10) anuḡ kapu ağası Ğazanfer Ağa aḥlāk-ı ḥamīde ile mevşūf bir zāt-ı şerīfdür ki 'ulüvv-i ḳadr ü (11) 'azm-i şānda Sultān Ḥüseyn'den hezār bār ziyādedür.

255.Ey ḥıred dāde cemāl-i ebedet (12)

Ey pādşāh ki 'aḳl saḡa ebedī cemāl ü leṭāfet virmişdür.

Nām-ı nīkū ez-ezel nām-zedet (13)

Ḥüb u nīk-nām ezelden saḡa nām-zed ü ta'yīn olınmışdur. *Ḥüseyn*, ḥüsn lafzınıḡ muşāğğarıdır (14) ḥüsn ḥüb-rüy ma'nāsınadır.

256.Sikke-rā ḥutbe laḳabdāri-i tü'st

Sikkenün ḥutbesi (15) senün ḳabdārlıḡuḡdur ya'nī sikkede senün ism ü vaşfuḡ mezkūrdur.

Ḥutbe-rā (16) sikke be-nām-ı tü dürüst

Ḥutbenün sikke vü şoḫbeti senün nāmuḡla dürüst ü tamāmdur ya'nī (17) ḥutbenün şıḫḫati senün vaşf u ismünle şıḫḫat bulur, zīrā sikke vü ḥutbe pādşāhlara (18) maḥşüşdur.

257.Hest nīk ü bed-i 'ālem heme püst

'Ālemün nīk ü bedi cemī'an postdur (19) ya'nī post meşābesindedür.

Ānçi mağzestder-ü nām-ı niküst

¹⁰⁰³ "Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun."

¹⁰⁰⁴ zeyn zīnet F: -H

Ol nesne ki anda (20) mağzdur ya'nī mağz meşābesindedür hūb u laṭīf nāmdur, beyt

Neyāmed kes ender cihān (21) k'ū bi-mānd

*Meger ān k'ez ü nām-ı nīkū bi-mānd*¹⁰⁰⁵

258.Çeşm ez-īn pūst sūy-ı mağz güşāy

Pes (22) bu postdan çeşmüni mağz cānibine aç ya'nī nām-ı nīk kesbine sa'y u ihtimām eyle [*güşāy* emr-i hāzırdur]¹⁰⁰⁶.

Mağz nağzest(23) suy-ı nağz gerāy

Mağz nağz u laṭīfdür. Pes nağz u laṭīf cānibine meyl eyle mağzdan murād **25a** (1) nām-ı nīkdür.

259.Nīk-nām āmede-i baḥr u berī

Baḥr u berrün nīk-nāmı gelmişsin ya'nī cihānda nām-ı (2) nīkle meşhürsın.

Nāmver şev be-nīkū-nām-terī

Nīkū-nāmrek ile nāmver ü meşhūr ol ya'nī sa'y (3) eyle nāmuñ ziyāde eyürek ola.

260.Cām-ı 'aysest çü şevded dest-āvīz

'Ayş cāmı çünki senün (4) dest-āvīzün ola ya'nī çünki 'ayş u¹⁰⁰⁷ 'işretten behre-gīr olasın.

Cur'a ber-ḥāk-i tehī-destān rīz (5)

Tehī-destlerün ḥāki üzre bir cur'a dök ya'nī muḥtāclara iḥsān eyle [*rīz* emr-i hāzırdur]¹⁰⁰⁸, beyt

Eger şarāb (6) ḥorī cur'aī-feşān ber-ḥāk

*Ez-ān günāh ki nef'ī resed be-ğayr çı bāk*¹⁰⁰⁹

261.Pāk-bāzān ki heme (7) ḥāk-i tü end

Pāk-bāzlar ki cemī'an senün ḥākünüdür ya'nī cān u dilden senün muḥibleründür.

Cur'a (8) perverd mey-i pāk-i tü end

Senün pāk şarābuñ cur'asınun perverdleridür ya'nī senün cūd u (9) keremünje mu'tād olmışlardur.

¹⁰⁰⁵ "Dünyada iyi ve güzel addan başka kimse kalıcı olmadı."

¹⁰⁰⁶ *güşāy* emr-i hāzırdur F: -H

¹⁰⁰⁷ 'ayş u F: -H

¹⁰⁰⁸ *rīz* emr-i hāzırdur F: -H

¹⁰⁰⁹ "Şarap içiyorsan tortusunu toprağa saç. Günah fayda sağlıyorsa başkasına ne?" Hâfız, *Divan*, s. 300.

262.Genc-nih ü genc-feşān her dü tüyī

Meşālih için genc ü māl hıfz (10) idici ve muhtāclara genc ü māl bezl ü nişār idici her ikisi sensin, zīrā bu iki hālet maħalle göre (11) gāyet hūbdur. İmsāk maḳbūl olmadığı gibi isrāf hem maḳbūl degüldür.

Tāc-dih ü (12) tāc-sitān her dü tüyī

Tāc virici ve tāc alıcı her ikisi sensin ya'nī murāduñ olan (13) kimseye tāc virüp anı emīr eylersin ve istedüğüñ kimseden tāc u hükümeti alup (14) anı ma'zül eylersin.

263.Sürme-i çeşm-i cihān hāk-i deret

Senüñ ḳapuñuñ hāki ehl-i (15) cihān sürmesidür.

Ṭavḳ-ı cān ḫalka-i bend-i kemeret

Senüñ keremüñ bendinüñ ḫalkası (16) cihān ḫalkıñuñ ¹⁰¹⁰ cānıñuñ ṭavḳıdur.

264.Hest meydān-ı sühen teng besī

Söz meydānı (17) ziyāde ṭardur [*tengest* taḳdīrindedür].

Çün reved rāh-ı şenā-yı tü kesī

Bu meydānda senüñ şenāñ yolına (18) bir kimse nice gider ya'nī bir kimse seni sözle kemāyenbağī¹⁰¹¹ vaşf u medḫ eylemege ḳādir olmaz.

265.Ḥarf-rā (19) key büved ān günc-āyī

Ḥarf-i kelimātuñ ḳaçan ol vüs'ati olur [*günc-āyī* vaşf-ı terkībīdür]¹⁰¹².

Ki şevēd zarf-ı şenā-peymāyī (20)

Ki şenā-peymāyılığuş zarfı ola ya'nī bir şenā idici sözle bir kimseyi murādı üzre vaşf u (21) medḫ eyleye.

266.Baḫr-i ma'nā çü şevēd mevc sigāl

Deryāveş bī-kerān ma'nā çünki mevc fikr (22) idici ola ya'nī çünki ma'nā deryā-mişāl mevc urup cüş eyleye.

Çeşme-i ḫarf büved (23) teng-mecāl

¹⁰¹⁰ çeşminüñ F: -H

¹⁰¹¹ kemāyenbağī F: -H

¹⁰¹² *gün-cāyī* vaşf-ı terkībīdür F: -H

Çeşme meşābesinde olan Һarf teng-mecāl olur ya 'nī Һarf ma'nāyı **25b** (1) ihāta eylemege kādır olmaz.

267.Kūze ez-baҺr çü deryūze küned

Kūze çünki deryādan āb Һaleb (2) ü su'āl eyleye [*deryūze* dilenmek].

BaҺr peydāst çı der-kūze küned

Zāhirdür ki deryā kūzede ne eyler ya 'nī deryādan (3) kūzeyeye ne miqdār āb şunduğı ziyāde zāhirdür, beyt

Ger bi-rizī baҺr-rā der-kūzeī
*Çend günced (4) kısmet-i yek rūzeī*¹⁰¹³

Kūze bardaқ.

268.Nist çün in ğaraż encām pezīr

Çünki bu ğaraż (5) encām u nihāyet degüldür ya 'nī¹⁰¹⁴ çünki saҺa¹⁰¹⁵ lāyık senāya imkān u mecāl yoқdur.

Bih ki kerdem zi-du'ā zemzeme (6) ğīr

Evlādur ki du'ādan zemzeme Һutıcu ola ya 'nī du'āya şürü' eyleyem.

269.Her seҺer tā felek-i şubҺ (7) şikāf

Her seҺer ki şubҺı şaққ idici ve zuhūra getürici felek.

Tīĝ-ı hūrşid ber-āred zi-ĝılāf (8)

Āftāb tīĝını ĝılāfından çıkara ya 'nī her seҺer ki felegüñ devri ile āftāb Һulū' ide. Şu'arā (9) āftābı tīĝa teşbih eylemişlerdür.

270.Farқ-ı hāsıd zi-tü bi-şikāf bād

Senden hāsıdüñ farқı (10) şaққ olmış olsun.

Rūz u şeb yāfte vü tāfte bād

Rūz u şeb yāfte vü tāfte (11) olsun, murād ne idügi bu beytden zāhirdür.

271.Yāfte kām-ı Һü der-bāĝ-ı emel

¹⁰¹³ “Denizi bir çömleĝe dökseñ çömleĝin alabileceğinden fazlası sıĝar mı?” Mevlānā, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Cilt: 1, Matba'a-i Nāsırî, Şiraz 1936, s. 1.

¹⁰¹⁴ ya'nī F: -H

¹⁰¹⁵ saҺa F: -H

Emel ü ümîd bâğında (12) senüñ murâduñ bulunmış olsun ya'nî Hudâ-yı “‘azze ve celle”¹⁰¹⁶ senüñ cemî‘ hâsıl eylesün murâduñ. (13)

Täfte cān-ı vey ez-dāğ-ı ecel

Hāsıduñ cānı ecel dāğından tāfte vü pür-harāret olsun, (14) murād mevt sebebi ile bisyār zahmet ü meşakḳat çeksün dimekdür.

DER-SEBEB-İ NAZM-I CEVĀHİR-İ ĀBDĀR-I (15) SUBĤATÜ'L-EBRĀR

Subḥatü'l-ebrār'ıñ ābdār cevāhirinüñ nazmınuñ sebebi beyānındadır.

Kİ HER 'İKD-I (16) VEY EZ-RİŞTE-İ ĀMĀL 'UḲDE-GÜŞĀST

Ki Subḥa'nuñ her 'ıkdı ümîd ü emeller riştesinden (17) 'uḳde-güşâyduñ ya'nî rühānî ümîdlerüñ huşūline sebebdür [‘uḳde-güşây vaşf-ı terkîbîdür]¹⁰¹⁷.

VÜ HER MÜHRE-İ EZ-ĀN DER-GERDİŞ-İ (18) AḤVĀL-İ MİḤR-EFZĀ

Ve ol 'ıkdan her bir mühre derünî aḥvālüñ devr ü gerdişinde (19) muḥabbet ziyāde idicidür. Bu Subḥatü'l-ebrār kırk 'ıkdur [miḥr-efzā vaşf-ı terkîbîdür]¹⁰¹⁸.

272.Şeb ki zed tîregi-i mühre-i gil

Ḳîr-gün (20) ḥayme zi-maḥrûṭı zıl

Şeb ki mühre-i gilüñ tîreligi maḥrûṭı zıldan ḳîr-gün ḥayme urdı. Müselmānuñ (21) ḳavli bunıñ üzredür ki āftābuñ ğurūbundan şonra geri arzuñ sâyesi maḥrûṭı (22) şekl olup ḥayme-mişāl görünür. Maḥrûṭı şekl bir baş şeker gibi olur, bu ḥāletüñ zuḥūrına (23) sebep arzuñ tîrelügidür. *Mühre-i gilden* murād arzduñ, *ḳîr* zift ma'nāsınadır.

273.Aḥter 26a (1) ez-sîm ü şihāb ez-zer-i nāb

Kevkeb sîmden şihāb şāfî zerden [*nāb* bunda şāfî ma'nāsınadır].

Sāḥtend ez-pey-i ān mîḥ u (2) ṭınāb

Ol ḥaymeden ötüri mîḥ u ṭınāb düzdiler mîḥ aḥtere¹⁰¹⁹ ve ṭınāb şihāba göredür ki bunlarda (3) şan'at-ı tecrîd vardur çünki mühre-i gilüñ tîreligi ḥaymeye teşbîh¹⁰²⁰ olındı, lā-cerem

¹⁰¹⁶ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁰¹⁷ ‘uḳde-güşây vaşf-ı terkîbîdür F: -H

¹⁰¹⁸ miḥr-efzā vaşf-ı terkîbîdür F: -H

¹⁰¹⁹ mîḥ aḥtere F: -H

¹⁰²⁰ teşbîh H: nisbet F

isti‘āre-i taḥayüllüyye (4) i‘tibāriyle aḥa mīḥ u tīnāb iṣbāt olındı. “*Enşebeti’l-meniyyetü ez-fārehā*” bu i‘tibār iledür ḥulāşa-i (5) kelām çünki gice oldı dimekdür.

274.Çün müşebbek kafesī müşgīn reng

Siyāh renglü müşebbek bir kafes (6) gibi [*Kafes* Farisī ve *kafes* ‘Arabīdür].

Geşt ber-murğ-ı dilem ‘ālem teng

Benüm gönülüm murğı üzre ‘ālem teng oldı. Mevlānā Cāmī ol (7) şebde olan ol ḥāleti müşebbek kafese teşbīh eylemişdür anuḡ müşebbekligi ol leyl-i muzlimde (8) vāki‘ ü zāhir olan nücüm i‘tibāriyledür ve kafes i‘tibāriyle gönlini murğa teşbīh eyledi.

275.Ber-ḥod in (9) teng kafes çāk zedem

Kendüm üzre bu teng kafesi çāk eyledüm.

Pāy ber-ṭārem-i eflāk zedem (10)

Ayağımı ṭārem-i eflāk üzre ḳodum ya‘nī murākābeye varup¹⁰²¹ bu ‘ālemden ve ten kafesinden ‘ārī (11) vü mücerred olup ‘ālem-i ‘ulvīye vuşul buldum. Ba‘zı maḥalde terkīb ma‘nāsına ta‘arruz olunmaduğına (12) sebeb ma‘nā rüşen olsun içündür cehlimüzden degüldür terkīb ma‘nāsı böyledür. Kendüm üzre (13) bu teng kafese çāk urdum, ṭārem¹⁰²² meşābesinde olan eflāk üzre ayak urdum. *Kafes* deri (14) taḳdīrindedür ve andan murād tendür, *ṭārem* kara ev ma‘nāsınadır ki siyāh keçeden olur. (15)

276. ‘Ālemī yāftem ez-‘ālem bīş

‘Ālem-i ‘ulvīde bu ‘ālemden ziyāde bir ‘ālem buldum [*bīş* ziyāde].

Her çi endīşe (16) resed z’ān hem bīş

Her ne ki aḡa fīkr irişür andan hem ziyāde ya‘nī bir ‘āleme vuşul buldum ki (17) anı endīşe vü fīkr ihāṭa eylemege ḳādir degüldür.

277. ‘Aḳl ma‘zül zi-gird-āveriyeş

‘Aḳl anı ihāṭa (18) idicilikden ma‘züldür ya‘nī ‘aḳl hem anı fehm ü ihāṭa eylemege ḳādir degüldür.

Vehm ‘āciz zi-mesāḥat (19) geriyeş

¹⁰²¹ varup H: vardum F

¹⁰²² ṭārem H: ṭam F

Vehm hem anuñ mesāhatgerligünden ‘ācizdür ya‘nī vehm bülend-pervāz iken anuñ miqdārını (20) taqdir ü ta‘yīn eylemege kādır degüldür.

278.Nür-ber-nür çerāğ-ı haremeş

Anuñ hareminüñ çerāğı nür-ber-nür (21) idi ya‘nī ziyāde nūrānī idi.

Feyz-ber-feyz şehāb-ı keremeş

Anuñ keremi şehābı feyz-ber-feyz (22) idi ya‘nī feyzle memlū idi.

279.Seng-i Baḥḥāş gühervār heme

Anuñ Baḥḥāsınuñ sengi cemī‘an gevher (23) gibi idi [Baḥḥā Mekke-i mükerrermede bir yerüñ ismidür]¹⁰²³.

Ebr-i şahrāş güher-bār heme

Anuñ şahrāsınuñ şehābı cemī‘an gevher yağdırıcı idi.

280.Ber-serem gevher ü dür çendān rīht

26b

(1) Benüm başum üzre ol kadar bisyār rühānī gevher ü lü‘lü’ döküldi.

Ki me-rā rişte-i tākāt be-güsüht (2)

Ki benüm tākātüm riştesi kırıldı ya‘nī tākātüm kalmadı. Gevher ü dürden murād esrār u ma‘ārif-i sübhānī (3) ve rümüz u nikāt-i Yezdānīdür.

281.Ḥayfem āmed ki ez-ān genc-i nihān

Başa ḥayf geldi ki ol nihān (4) gencden.

Ne-şevem behrever ü behre resān

Ben andan behrever olmayam ve cihān ḥalkına behre irişdürici (5) olmayam.

282.Güş-ı cān-rā şadef-i dür kerdem

Lā-cerem cānuñ kulağını ol dürrüñ şadefini eyledüm.

Ceyb-i (6) dil-rā zi-güher pür-kerdem

Gönlümün koynunu ol gevherden pür eyledüm ya‘nī güş-ı cānla istimā‘ u¹⁰²⁴ hıfz idüp (7) kalbimi memlū eyledüm.

¹⁰²³ Baḥḥā Mekke-i mükerrermede bir yerüñ ismidür F: -H

283.Bāz geştem be-ķıdemgāh-ı nühüst

Ol ‘ālemden yine evvelki cāy u mekānuma rücū‘ (8) eyledüm.

‘Azm ber-nazm-ı güher kerde dürüst

Ol gevherün nazmı üzre ‘azmümi dürüst eylemiş olduğum (9) hālde ya‘nī ‘ālem-i ‘ulvīde müşāhede vü hıfz eyledüğüm gevher ü dürleri nazm eylemege şürü‘ eyledüm. (10)

284.Her çi z‘ān-cā güher ü dür rüftem

Oradan her ne gevher ü dür ki süpürdüm ya‘nī andan bu ‘āleme getürdüm. (11)

Heme z‘elmās-ı tefekkür süftem

Cümlesini tefekkür elmāsıyla deldüm ya‘nī anlaruñ nazmına muķayyed oldum. (12)

285.Bes seherhā ki be-ŝām āverdem

Çok seherleri ki ŝāma getürdüm ya‘nī ahŝāmdan ŝabāha degün (13) sa‘y u ihtimām eyledüm.

Ŝāmhā hemçü ŝafaķ hūn hürdem

Çok giceler ŝafaķ gibi ķan yedüm ya‘nī bisyār (14) zaħmet ü meŝaķķat çekdüm [*ŝafaķ* gök kenārında olan hūmretdür]¹⁰²⁵.

286.Mürsele mürsele ber-hem bestem

Anları mürsele mürsele biri birine baēladum. (15)

‘Uķde-ber-‘ukde güher bestem

Anlardan ‘uķde-ber-‘uķde gevher baēladum ya‘nī anlardan gevher-i rühānī (16) ile muraşsa‘ ‘ıķdlar hāŝıl eyledüm.

287.Subhāī şüd pey-i Ebrār tamām

Ebrār içün tamām bir subhā oldu. (17)

Hāndemeŝ Subhātü’l-ebrār be-nām

La-cerem nāmıla aña Subhātü’l-ebrār okudum ya‘nī bu kitābuñ (18) nāmını Subhātü’l-ebrār ķodum.

¹⁰²⁴ istimā‘ u F: -H

¹⁰²⁵ *ŝafaķ* gök kenārında olan hūmretdür F: -H

288.Ḳudsiyān dest ber-āverdend

Ḳudsiler çünki bu Subḫayı (19) gördiler, el kaldırdılar ya'nī anı benden istediler [Ḳudsiyāndan murād melā'ikedür]¹⁰²⁶.

Da'vi-i naḫnu nusebbih kerdend

“*Naḫnu nusebbihu*”¹⁰²⁷ (20) da'vāsın eylediler.

289.Mührehāyeş zi-ḫıred mühr-rübāy

Anuḫ mühreleri 'aḳldan mühre ḳapıcıdur (21) ya'nī 'aḳl bu Subḫa'nuḫ ma'nāsı ḫuşuşunda müteḫayyirdür.

'Uḳdehāyeş zi-felek 'uḳde-güşāy (22)

Anuḫ 'uḳdeleri felekden 'uḳde çözücidür ya'nī 'ālem-i 'ulvīye mensüb olan müşkiller (23) bu Subḫa sebebi ile ḫall ü āşḳār olur.

290.Silk-i ān dāyire-i merkez-i dīn

Ol 'ıḳduḫ silki dīn 27a (1) merkezinüḫ dā'iresidür.

Rište-i şem'-i şebistān-ı yaḳīn

Şebistān-ı yaḳīn şem'inüḫ rişte (2) sidür. Subḫa kendüsi müdevver olduḫı i'tibārla dayireye teşbīḫ olınmışdur ve Subḫa'nuḫ riştesi (3) şebistān-ı yaḳīn şem'inüḫ riştesine teşbīḫ olınmışdur.

291.Naḳd-i her 'ıḳd-ı vey ez-kān-ı diger (4)

Ol Subḫa'nuḫ her 'ıḳdınuḫ naḳdi bir ḫayrı ma'dendür ya'nī bir 'ıḳdda zıkr ü beyān (5) olınan aḫvāl birbirinüḫ 'aynı degüldür.

Dāde ārāyiş-i dükkān-ı diger

Bir ḫayrı dükkānuḫ zīnet ü (6) ārāyişini virmişdür ya'nī cemī'-i 'ıḳdlar biri birine muḫāyirdür.

292.Mī-resed 'ıḳd-ı 'uḳūdeş be-çihil (7)

Ol Subḫa'nuḫ 'uḳūdinüḫ 'ıḳdı çihile irişür ya'nī bu Subḫa kırḳ 'ıḳddur.

Her yek ez-dil girih-i (8) cehl-güsil

¹⁰²⁶ Ḳudsiyāndan murād melā'ikedür F: -H

¹⁰²⁷ “...seni tesbih ve takdis ediyoruz...” Bakara sûresi, 30. âyet.

Anuñ her bir 'ıkdı gönülden cehl 'uğdesini ref' ü ma'v idicidür¹⁰²⁸ [*Cehl-güsil* vaşf-ı terkibîdür].

293.Erba'ınest ki derhā-yı (9) fütūh

Bu Subħa bir erba'ındür ki fütūh ħapuları

Z'ü güşādest be-ħalvetgeh-i rūh

rūhuñ ħalvetgāhına (10) andan açılmışdur ya'nī bu Subħa'dur ki sālīke erba'ından ħāşıl olan ħālet bu kitābdan hem ħāşıl (11) olur. *Fütūh*dan murād rūħānī ħālātdur.

294.Geret in nüsha-i iħbāl ü şeref

Eger bu iħbāl ü şeref (12) nüshası

Üfted ez-gerdiş-i eyyām be-kef

Eyyāmuñ devr ü gerdişinden senüñ kef ü destüñe (13) düşe ya'nī eger bu rūħānī iħbāl ü şerefüñ ħuşūline sebep olur, bu kitāba vuşül bulur iseñ. (14) Be-kefet taħdīrindedür ki *geretde* olan tā-i ħiṭāb aña maşrūfdur.

295.Ṭavḳ gerden kün ü āvīze-i (15) gūş

Bu Subħayı boynuña ṭavḳ ve ħulağuña küpe eyle ya'nī anı hergiz yanuñdan gidermeyüp içinde (16) olan ma'nāyı ħıfz eyle.

Be dü şad 'ıkd-ı dür ān-rā me-fürüş

Anı dürr ü gevherle muraşşa' olmış (17) iki yüz 'ıkdā şatma zīrā bu Subħa cāvidānī bir devlet ü sa'ādetüñ vuşūline sebep olur ki (18) cemī'-i dünyādan evlādır. *Āvīze* küpe ma'nāsınadır [*Me-fürüş* nehy-i ħāzırdur].

296.Büv ki çün Subħa der-ārī be-şümār

Ola ki bu Subħa (19) sebebi ile Subħa gibi şümāre gelesin ya'nī 'idāddan olasın.

Resedet dest be-ser-rişte-i kār (20)

Senüñ destüñ bu Subħa sebebi ile kārüñ ser-riştesine irişe ya'nī ħurb u vişāl-i Sübhānī (21) ve müşāhede-i cemāl-i Raħmānīden behrever olasın. *Kār*dan murād tā'at ü riyāzetdür, *ser-*(22) *rişte*den murād müşāhede-i cemāl-i zü'l-celāldür, destet taħdīrindedür.

297.Çarħ-ı kuħlī seleb-i ezraḳ- (23) pūş

¹⁰²⁸ ü ma'v idicidür F: eyler H

Gök giyici kuhlî seleb-i çarh.

Hemçü ebnâ-yı zamân rızık-fürüş

Ebnâ-yı zemân gibi mürâyî, *kuhlî* 27b (1) sürme renglü ma'nâsınadur, *seleb* kisvet ma'nâsınadur, *ebnâ-yı zamân*dan murâd mürâyîlerdür [*rızık-fürüş* vaşf-ı terkîbîdür]. (2)

298.Subhâ-i 'ıkd-ı süreyyâ der-dest

'ıkd-ı süreyyâ subhası felek elinde

Hâst ber-gevher-i in Subhâ şikest

(3) Bu Subhâ'nun gevherine felek şikest ü kesâd istedi ya'nî felek Subhâ'ya müşâbih süreyyâyı eline aldı (4) ya'nî bu subhaya nisbet senün Subhâ'nun qadr ü şeref ü i'tibârı yokdur didi. *Süreyyâ* ülker [*şikest* maşdar-ı merhûmdur]. (5)

299.Güftem ân rişte-i gevher be-kefet

Çünkü felegün bu ta'arruzını¹⁰²⁹ fehm eyledüm, aña hitâb idüp didüm bu senün (6) dest ü kefünde olan gevher dizisi ki murâd süreyyâdur.

Ki büved naqd-i bilürin şadefet

Ki ol rişte-i (7) gevher senün billür gibi şadefünün naqdidür. *Rişte* bunda dizi ma'nâsınadur.

300.Gerçi bes lâmi' (8) ü nür-efşānest

Ol süreyyâ egerçi ziyâde rahşān u nür nişār idicidür.

Nür-ı in Subhâ (9) dü şad çendānest

Likin bu Subhâ'nun nürî hâkîkatde iki yüz ol qadardur, zîrâ (10) bu Subhâ'da sırr-ı tevhid-i sübhānî ve esrār u ma'ārif-i Şamedānî ve kelimāt-ı rühānî mundericdür.

301.Nür-ı ān (11) rüy-ı zemīn-rā bi-girift

Anun nürî yerün yüzini tutdı ya'nî anun nürî zāhirdür.

Nür-ı (12) in kişver-i dīn-rā bi-girift

Likin bunun nürî dīn kişverini tutdı ya'nî bu Subhâ'nun nürî (13) derūnî vü dīnîdür, anun¹⁰³⁰ nürî bîrūnîdür, dīne andan zerre qadar bir nef' yokdur, *kişver* şehr ü memleket (14) ma'nâsınadur.

¹⁰²⁹ ta'arruzını F: ta'rîfini H

302.Nür-ı ân çeşm-i cihân rüşen kerd

Anuñ nûrı ehl-i cihānuñ çeşmini rüşen (15) eyledi.

Nür-ı in dide-i cān rüşen kerd

Ammā bu Subḥa'nuñ nûrı cānuñ çeşmini rüşen eyledi, (16) zīra bu Subḥa'nuñ nûrı rūḥānīdür, cismānī degüldür.

303.Gerçi ân gevher-i baḥr-i kühenest

Egerçi o ki murād (17) süreyyādur kühen deryānuñ gevheridür.

Īn nev-āyīn dür-i dürc-i sühenest

Līkin bu ki murād Subḥatü'l- (18) ebrār'dur nev-āyīn söz dürcinüñ dürridür. *Nev-āyīn* yeñiden vücūd bulmuş ma'nāsınadır [Bu söz dürcinüñ nev-āyīn dürridür bu hem ma'nādur]¹⁰³¹. (19)

304.Ger be-şüret büved ân pāye bülend

Egerçi şüret ü zāhirde anuñ pāye vü maḥalli bülend ü 'ālīdür. (20)

Rif'at-i ma'ni-i in rāst besend

Līkin bunun ma'nā rif'ati kāfīdür. Bu hem ma'nādur līkin (21) buña ma'nā rif'ati kāfīdür. *Āndan* murād süreyyādur, *īnden* murād bu Subḥa'dur ki bülend-ḳadrdür, *besend* (22) bunda bā-yı 'Arabī iledür ki kāfī ma'nāsınadır, bā-i Fārisī ile olmaḳ pesend degüldür.

305.Gerçi der (23) silk-i zamān ân pīşest

Egerçi zamān silkinde o pīş ü evveldür.

Çün der-ārī be-şümār 28a (1) in bīşest

Līkin çünki şümāre getüresin bu ziyādedür, zīrā bu kitāb kırḳ (2) 'ıḳddur, süreyyā kırḳdan eksükdür, *āndan* murād süreyyā ve *īnden* murād bu Subḥa'dur.

306.Gerçi ân-cā (3) ne-resed dest-i kesī

Egerçi oraya bir kimsenüñ eli irişmez ve bir kimse andan müntefi' olmaz. (4)

Behrever gerded ez-īn dest-i kesī

¹⁰³⁰ anuñ H: reng F

¹⁰³¹ Bu sözdür ceng *nev-āyīn* dürridür bu hem ma'nādur F: -H

Ammā bundan çok kimsenün eli behrever olur ya'nī (5) intifā' dan ötüri bisyār kimse bunu eline alur ve müntefi' olur, lā-cerem “*hayrū'n-nās men (6) yenfeu'n-nās*”¹⁰³² hasebince bu kitāb andan evlā idügi rūşen ü zāhirdür.

307.Gerçi ān hem (7) vaṭan-ı māh u ḥurest

Egerçi o hem māh u āftābuṅ vaṭanıdır [*ḥūr āftāb ma'nāsınadır*].

İn be-ḥürşid-i ezel (8) rāh-berest

Līkin bu Subḥa ḥürşid-i ezele rāh-ber ü delīldür, zīrā her kim ki bu kitāb (9) mücibince 'amel eyleye be-her hāl Ḥaḳ te'ālānuṅ¹⁰³³ ḳurb ü vişāline vuşul bulup müşāhede-i (10) cemālinden behrever olur. *Ḥürşid-i ezelden murād Ḥaḳ “sübḥānehu ve te'ālādur”*¹⁰³⁴ “*celle şānuhu*”¹⁰³⁵ (11)

308.Güş-ı gerdün çü şenid in sühenān

Felegün ḳulaḡı çünki bu sözlere benden (12) işitdi.

Şüd zi-zevḳ-i sühenem çarḡ-zenān

Benüm sözüümün zevḳinden¹⁰³⁶ çarḡ urıcı ve raḳş (13) idici oldı. *Gerdün* ki murād felekdür, aṅa nisbet çarḡ ḥüb vāḳi' olmuşdur [*Gerdün* bunda felek ma'nāsınadır].

309.Güft (14) ḳad ci' te bi-naẓmīn sāmī

Pes felek baṅa ḥitāb idüp didi ḥüb u 'ālī naẓm getürdüṅ (15) ya'nī bu Subḥa nām kitābı ḡāyet ḥüb u laṭīf didüṅ.

Aḥsena'llāhü cezāk ey Cāmī

Allah (16) “*te'ālā ḥazreti 'amme nevāluhu*”¹⁰³⁷ senün cezāṅı ḥüb u ḥüsn eylesün. *Sāmī* 'ālī ma'nāsınadır, (17) *cīte* sen geldün ma'nāsınadır, līkin *bi-naẓmda* olan bā sebebi ile müte'addī olup (18) getürdüṅ ma'nāsına oldı, aḥsen bāb-ı ef'aldendür ve cüz'i bāb-ı şāniden fi'l-i (19) māzīdür mevḳi'-i du'āda vāḳi' olduḡı için emr-i ḡāyib ma'nāsı virilür.

310.Māh u aḡter (20) güher-i silk-i tü bād

¹⁰³² “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır.” (Bu söz hadis kaynaklarında geçmemektedir. Aclünî, bu sözün böyle bir hadis görmediğini ifade etmiştir.) Aclünî, *Keşfü'l-Hafâ*..., Cilt: 1, s. 70.

¹⁰³³ Ḥaḳ te'ālānuṅ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹⁰³⁴ te'ālādur H: ḥazretidür F

¹⁰³⁵ “Şanı yüce Allah”

¹⁰³⁶ zevḳinden F: şevḳinden H

¹⁰³⁷ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan yüce Allah”

Māh u aḥter senüñ silk ü nazmuñuñ gevheri olsun.

Levh-i ḥür pey (21) siper-i kilik-i tü bād

Āftāb levhi senüñ kalemünün pey-siper ü kāğazı olsun. (22) *Pey-siper* pāymāl u çiyenmiş ma'nāsınadır ya'nī āftāb senüñ kalemün için kāğaz (23) meşabesinde olsun. Bu beytler hem felek cānibinden olmağ rüşen ü ensebdür [*bād* bunda ism-i gāyibdür]¹⁰³⁸.

28b

311.(1) Bād tā mühre-i gil hest be-cāy

Subḥa-i nazm-ı tü engüşt-nümāy

Mā-dām ki gil mühresi yerindedür ya'nī (2) mā-dām ki kıyāmet sebebi ile bu arz mütebeddil olmamışdır, senüñ le'alī dizisine beñzer Subḥatü'l- (3) ebrār'uñ engüşt-nümāy olsun.

'İKD-I EVVEL DER-PERDE-GÜŞĀ-YI EZ-GÜŞĀDEGĪ-İ DİL (4)

Evvelki 'ıkd göñül güşādeligünden perde-güşāyılık beyānındadır ya'nī dil nedür ve andan murād (5) nedir anı beyān eyler.

VE BEYĀN-I ĀN KĪ DER-PEHLŪ-YI RĀSTĀN BE-VEY TÜVĀN RESĪD

Ve anuñ beyānındadır rāstlaruñ (6) yanında irişmek mümkindür ya'nī mā-dām ki bir kimse bir mürşidün ḥıdmet ü ḥuzūrunda çok (7) zamān sākin olmaya ol dilden behrever olup şāhib-dil olmaz ve ḥaḳīḳat-i dilden (8) ḥaber bulmaz. *Rāstāndan* murād mürşidlerdür [*resīd* bunda resīden ma'nāsınadır].

MAḤRŪM MĀNED HER KĪ DER-PEHLŪ-YI ÇEPEŞ ṬALEBĪD (9)

Her kim ki anı şol tarafında ṭaleb eyledi ol dilden maḥrūm ḳaldı, zīrā dilden murād şol (10) tarafda olan et pāresi degüldür ki aña yürek dirler, zīrā dilden murād eger¹⁰³⁹ ol olaydı (11) cemī'-i mü'min ü kāfir belki cemī'-i ḥayvānāt heb şāhib-dil olurdu, ḥālā ki bisyār kimseden (12) bir kimse şāhib-dildür.

312.Ey be-pehlü-yı tü dil der-perde

¹⁰³⁸ *bād* bunda ism-i gāyibdür F: -H

¹⁰³⁹ eger F: -H

Ey kimse ki senün yanunđa dilün (13) perdededir ya'nī dilden hiçäbları ref' eylememişsin [bu hitāb tamām tarīki iledür]¹⁰⁴⁰.

Ser ez-în perde birün n'āverde (14)

Senün gönlün bu perdeden başını taşra getürmemiş ya'nī hubb-ı dünyā ve ta'alluğ-ı mā-sivā (15) ve ahlāk-ı zemīme aña bisyār hiçāb olup seni kırb ü vişāl-i sübhānī ve müşāhede-i (16) cemāl-i Yezdānīden mahrūm eylemiş ve tecelliyāt-ı zātdan mahrūm kımışdır.

313.Dil ki her sırr büved (17) āverde-i ū

Dil ki her sırr anuñ getürülmişidür ya'nī¹⁰⁴¹ cemī'-i esrārda vuşul dil sebebi ile (18) dūr, ğayrī a'zā ile degüldür.

Dil-i der-perde büved perde-i ū

Hāzret-i Hāğ'dan hiçāb u perde (19) de olan dil anuñ perdesidür ya'nī cemī'-i esrāruñ zuhūrına hiçāb u mānī' dūr [dil muzāfdur perdeye].

314.Yek-dem (20) ez-perde-i ğaflet be-der āy

Ey şāhib-dil olmağ isteyen kimse bir dem ğaflet perde- (21) sinden taşra gel ya'nī ğafleti terk eyle [āy emr-i hāzırdur]¹⁰⁴².

Bāşed in rāz şevved perde-ğüşāy

Tā ki bu (22) rāz senün perdeñi keş ü ref' idici ola ya'nī kılbün perde vü hiçābdan hālāş ola. (23) Mışrā'-ı şānīde bu hem ma'nādur, tā saña bu rāz perde-ğüşāy ola.

315.Nist in peyker-i 29a (1) mahrūti dil

Hāğıkātde dil bu mahrūti şekl degüldür.

Belki hest in kıfes ü tütü dil (2)

Belki bu şekl-i mahrūti ki murād yürekdür, kıfesdür dil tütüdür ya'nī kıfes başka ve tütü (3) başka olup tütü kıfes içinde olduğı gibi yürek bu huşuşda kıfes ve 'arş-ı (4) Rahmān olan dil tütü meşābesindedür ve bir hāletdür ki anuñ sırr u hāğıkātini hemān (5) Hāğ "sübhānehu ve te'ālā hāzreti"¹⁰⁴³ bilür.

316.Ger tü tütü zi-kıfes n'eşnāsī

¹⁰⁴⁰ bu hitāb tamām tarīki iledür F: -H

¹⁰⁴¹ ya'nī F: -H

¹⁰⁴² āy emr-i hāzırdur F: -H

¹⁰⁴³ "Her türlü kusur ve eksiklikten münezzehe olan yüce Allah"

Eger sen tūṭiden ƙafesi¹⁰⁴⁴ (6) fark u temyīz eylemeyesin.

Be-Ḥudā nās neī Nesnāsī

Allah haƙƙīçün sen nās u ādemī degülsin, Nesnāsī (7) bir ṭāyifedür ki ādemīyi yerler.

317.Dil şeh-i ḥargehist in ḥargāh

Dil ma'nāda ḥargehī (8) şahdur ya'nī ḥargāhda ƙarār idici şah meşābesindedür, bu maḥrūṭī şekl ḥargāhdur (9) ya'nī ḥargāh meşābesindedür.

Nām-ı ḥargeh ne-nihed kes ber-şāh

Bu rüşendür ki kimse şāha (10) ḥargeh nāmını ƙomaz. Pes ḥargāh başka ve şah başka olduğu gibi bu şekl-i maḥrūṭī başka ve dil (11) başkadur, bu ḥālet bisyār riyāzet ü mücāhededen şonra müyesser ü ḥāşıl olur.

318.Şeh (12) diger bāşed ü ḥargāh diger

Şāh gayrdur ḥargāh gayrdur.

Terk-i ḥargeh kün ü der-şāh niger

Pes ey şahib- (13) nazār ḥargāhı terk eyle ve şāha nazār eyle ya'nī ey 'arş-ı Raḥmān ve mazhar-ı tecelliyāt olan kalbün (14) vuşūline ṭālib iseñ āşƙāre görinen şekl-i maḥrūṭiden ferāğat idüp (15) bir mürşidün ḥuzūrında riyāzet ü mücāhedede ol tā ki ol dilden behrever olur (16) şahib-dil olasin [*niger* emr-i ḥāzırdur]¹⁰⁴⁵.

319.Gülbün-i cān ki nişāndend be-gil

Cān gülbünün balçığa dikdiler ya'nī Ḥudā-yı (17) “‘azze ve celle”¹⁰⁴⁶ ki nūrānī rūḥı zūlmānī cesedün içine ƙodı [*cān gülbüne* teşbīh olunmuşdur].

Būd maḥşūd ez-ān gonca-ı dil

Andan (18) maḥşūd gonca-ı dil idi, zīrā cemī'-i ḥālāt ü ṭā'at ve 'aşƙ u muḥabbet ƙalbe maḥşūşdur bu (19) sebeddendür ki bir kimseyi medḥ eyleseler şahib-dıldür dirler şahib-rūḥ dimezler. Pes (20) ma'lūm oldu ki maḥşūdu bi'z-zāt olan dıldür, rūḥ güldür, *cān* gülbüne ve *dil* goncaya teşbīh (21) olunmuşdur, *gülbün* gül fidanı ve dirāḥtı ma'nāsınadır.

320.Gonca-ı dil çü şüküften gired

¹⁰⁴⁴ ƙafesi H: -F

¹⁰⁴⁵ *niger* emr-i ḥāzırdur F: -H

¹⁰⁴⁶ “Aziz ve yüce Allah”

Ġonca-miřāl (22) olan dil ünkü aılmaġa řurū‘ ide.

Der-vey āfāk nūhūften ġired

Āfāk anda¹⁰⁴⁷ pinhān u muħtefi (23) olmaġa bařlar, zīrā dil¹⁰⁴⁸ deryā ve mevcūdāt aŗa nisbet kaŗre meřābesindedūr. *Dil* ki murād yūrekdūr **29b (1)** ġoncaya mūřābeheti var idūġi ziyāde rūřendūr.

321. ‘Ālem ü ‘ālemiyān der-vey ġüm

‘Ālem ve ‘ālemde olan (2) dilde ġüm ü maħvdur.

Hemü yek-kaŗre-i nem der-ķulzüm

Deryā-yı ķulzümde bir nem kaŗresi, deryā-yı ķulzümde ġüm ü (3) nā-peydā olduġu gibi.

322.Çarħ yek-ġonca zi-būstān-ı dilest

Felek bu cesāmeti ile ġöñül būstānından (4) bir ġoncatur ya‘nī bir ġonca meřābesindedūr ki būstāna nisbet ġonca nā-iz olduġu gibi felek dile nisbet (5) nā-izdūr [*bostān* ‘Arabī *būstān* Fārisīdūr].

Nuŗķ yek-naġme¹⁰⁴⁹ zi-destān-ı dilest

Nuŗķ dilūñ destān u terennümātından bir naġmedūr (6) ya‘nī bir naġme meřābesindedūr.

323. ‘Unşur-ı nār zi-bāġeř verdī

Çār ‘unşurdan āteř ‘unşuru anuñ bāġından (7) bir kırmızı ġüldür.

Tūde-i ġāk zi-rāheř gerdī

Tūde-i ġāk anuñ yolından bir ġubārdur (8) ya‘nī dilūñ vūs‘at ü ‘azametine nisbet¹⁰⁵⁰ bunlar lā-řeydūr [*tūde* depecik].

324.Yek-nefesvār hevā ez-seŗereř

Anuñ seŗerinden (9) hevā vü bād bir nefes gibidūr [*vār* bunda teřbīh içündür]¹⁰⁵¹.

Heft deryā şadef-i yek-ġühereř

¹⁰⁴⁷ Āfāk anda H: -F

¹⁰⁴⁸ dil F: ol H

¹⁰⁴⁹ naġme F: ġamze H

¹⁰⁵⁰ nisbet F: -H

¹⁰⁵¹ *vār* bunda teřbīh içündür F: -H

Yedi deryā anuḡ güherinüḡ (10) bir şadefidür ya‘nī deryā-yı bī-pāyān meşābesinde olan dile nisbet bunlar kaçre meşābesindedür. (11) Bu beytler dilüḡ evşāfi içündür.

325.Nüh felek pīş-i dereş dehlīzī

Toḡuz felek anuḡ (12) kaçpusı kaçtında bir dehlīzdür ya‘nī bir dehlīz meşābesindedür. *Dehlīz mā-beynü’l-bābeyndür.*

Pīş-i (13) çizīş cihān nā-çizī

Anuḡ bir çiz ü vücūdı kaçtında cihān bir nā-çiz ü ma‘dümdür, zīrā müşāhede-i (14) cemāl-i İlāhī dil sebebi ile müyesser¹⁰⁵² olur.

*Yek-deme dīdār-ı dūst her dü cihāneş behāst*¹⁰⁵³

326.Zīb-i (15) dest-i edebeş hātem-i dīn

Anuḡ edebi destinüḡ zīb ü zīneti dīn hātemidür.

Āsmānī (16) kütübeş naқş-ı nigīn

Āsmāna mensüb kitāblar anuḡ nigīninüḡ naқşıdır. Bu beytde bu hem (17) ma‘nādur, dīn hātemi anuḡ edebi destinüḡ zīb ü zīnetidür, anuḡ nigīninüḡ naқşı āsmānī (18) kitāblardur. Hūlāşa-i kelām budur ki¹⁰⁵⁴ şāhib-dil odur ki dīn-i mübīne lāzım olan aḡvāli cemī‘an muḡīṭ (19) olup āsmāndan nāzil olan kitāblar anuḡ ma‘lūmı ola.

327.Genc-i pinhān-ı ezel-rā gencūr

Dil ezelüḡ (20) pinhān gencinüḡ ḡazīnedārıdır. Hūdā-yı “‘azze ve celle”¹⁰⁵⁵den bendelerine vuşūl bulan esrār-ı ma‘ārifüḡ (21) maḡzar u maḡzeni dildür, ḡayrī a‘zāya andan naşīb yoқdur [*gencūr* ḡazīnedār ma‘nāsınadır].

Neşr-i iḡsān-ı ebed-rā menşūr

İḡsān-ı (22) ebed neşrinüḡ menşūrıdır ya‘nī şāḡife-i dil iḡsān-ı ebed neşrinüḡ maḡallidür. *Menşūr* berāt ma‘nāsınadır. (23)

328.Mīvezār-ı keremeş nā-maқtū‘

Anuḡ kereminüḡ mīvezārı maқtū‘ degüldür ya‘nī devām üzredür.

¹⁰⁵² müyesser F: -H

¹⁰⁵³ “Sevilenin yüzünü bir an olsun görmek her iki cihanda değer.”

¹⁰⁵⁴ budur ki F: odur H

¹⁰⁵⁵ “Aziz ve yüce Allah”

30a

(1) Mīve-ḥ̣ār-ı ḥaremeş nā-memnū´

Anuñ ḥareminüñ mīve-ḥ̣ārı memnū´ degüldür ya´nī (2) şāḥib-dil merdüm andan behrever olur ve rūḥānī envā´-ı mīveye vuşul bulur. *Keremeş* ve (3) *ḥaremeş*de olan zamīr-i ğāyib dile rāci´dür [*mīve-ḥ̣ār* vaşf-ı terkībīdür].

329.Gūy-ı ü dest-ḥuş-ı mā vü tü nīst

Anuñ (4) gūyı bizüm dest-ḥuşumuz ve senüñ dest-ḥuşuñ degüldür ya´nī dil kimsenüñ zebün u maḥkümü (5) degüldür.

Rişte eş mühre-keş-i mā vü tü nīst

Anuñ riştesi bizüm mühremüzi ve senüñ mührenji (6) çekici degüldür ya´nī anuñ riştesi kimsenüñ ḥükminde degüldür, murād dil bir kimsenüñ ḥükm ü taşarrufında (7) olmağ muḥal idügin iş´ārdur, zīrā her kes kendü gönlinüñ zebünü vü mağlūbıdur. *Dest-* (8) *ḥuş* bunda ve bunuñ gibi maḥalde zebün u maḥküm ma´nāsınadır.

330.Belki mā der-kef-i ü dest-ḥuşım (9)

Belki biz anuñ keş ü destinde dest-ḥuşuz ya´nī anuñ zebün u maḥkümü iz.

Beste-i rişte-i (10) ü mühreveşım

Mühre gibi biz anuñ riştesinüñ bestesi vü muḥayyedi¹⁰⁵⁶ iz ya´nī dilüñ tamām zebün (11) u maḥkümü iz ya´nī boncuğ ve dāne-i tesbīḥ rişteye bağlanmış olduğı gibi biz hem anuñ ḥükm ü (12) irādeti¹⁰⁵⁷ riştesine ancılayın bağlanmış iz.

331.Üst çün bād-ı şabā mā çü ğubār

O ya´nī gönül (13) bād-ı şabā gibidür, biz ğubār gibi iz ya´nī ğubāruñ ḥareketi bāddan olup anuñ zebünü olduğı (14) gibi biz hem ancılayın gönülün zebünü iz.

Üst çün ebr-i çemen mā çü bahār

O ya´nī gönül çemen ü (15) eşcāruñ seḥābı gibidür, biz bahār gibi iz ya´nī eşcār u nebātātuñ nezāfet ü leḫāfet (16) ve ḥuşul u neşv ü nemāsi seḥābuñ ābundan¹⁰⁵⁸ olduğı gibi¹⁰⁵⁹ bizüm daḥı intifā´ u neşv ü nemāmuz (17) ve cemī´-i cismānī vü rūḥānī

¹⁰⁵⁶ muḥayyedi H: bendi F

¹⁰⁵⁷ ḥükm ü irādeti H: ḥükmdārları F

¹⁰⁵⁸ seḥābuñ ābundan F: seḥābından ābuñ H

¹⁰⁵⁹ gibi F: -H

aḥvālimüzüñ huşūli gönüldendür. Pes her kese lâzımdur ki gönlini (18) pāk eyleye “*tā illā men etā’llāhe bi-ḳalbin selīm*”¹⁰⁶⁰den behrever ola.

332.Gerd-i miskīn zi-zemīn çün (19) ḥīzed

Miskīn ü bī-ḳudret ğubār yerden hevāya nice ḳalkar [*ḥīzed* fi’l-i muzāri’dür].

Ger ne der-dāmen-i bād āvīzed (20)

Eger ğubār bāduñ dāmenine ta’alluḳ eylemeye, beyt

Hemçü gerd īn ten-i ḥākī ne-tüvāned ber-ḥāst
*Ez (21) ser-i kūy-ı tü z’ān rū ki ‘aẓīm üftādest*¹⁰⁶¹

333.Key keşed sebze ser ez-ḥāk-i çemen

Çemenüñ (22) ḥākinden sebze ḳaçan baş çeker ve nice zuhūr eyler.

Rişte-i ebr ne-figende resen

Ebrüñ (23) riştesi hevādan aña resen bıraḳmamış iken ya’nī çemen üzre seḥābdan rişte-mişāl **30b (1)** āb vāḳi’ olmamış iken sebze vü nebātāt ḥākden zāhir olup bülend¹⁰⁶² olmazlar. *Resen* (2) ip.

334.Hest ez-ū baḥşış ü baḥşāyiş-i mā

Bizüm baḥş ü baḥşāyişimiz andandur ya’nī gönülden (3) dür, bu hem-vehdür bize baḥş u baḥşāyiş andandur.

Hest ez-ū kāhiş ü efzāyiş-i mā

Bizüm (4) noḳşān u teraḳḳımız andandur, bu hem-vehdür bize noḳşān u teraḳḳı andandur, zīrā her kim ki ḳalbini ḥubb-ı (5) dünyā ve ta’alluḳ-ı mā-sivādan pāk u ḥālī eyleye ‘aşḳ u muḥabbet-i Yezdānī ve müşāhede-i cemāl-i sübhānīden (6) be-her ḥāl behrever olur.

335.Ten be-cān zinde vü cān zinde dil

Cism cānla diridür ve cān (7) dille diridür.

Nīst her cānver ez-zinde be-dil

¹⁰⁶⁰ “Allah’a arınmış bir kalp ile gelen başka.” Şu’arā sūresi, 89. ayet.

¹⁰⁶¹ “Bu topraktan beden tıpkı toz gibi yerinden kalkamaz. O yüzden senin mahallenden çok ayrı düşmüştür.”

Hâfiz, *Divan*, s. 26.

¹⁰⁶² bend F: bülend H

Her cānver dile lāyık degüldür ya'nī her zī (8) rūḥda dil yoḳdur. *Cānver* cānlu ma'nāsınadır ki 'Arab ḥayvān dir ki insāna vü ḥayvānāta (9) şāmıldür.

336.Zinde būden be-dil ez-maḥremiyest

Ḳalble diri olmak maḥremlikdendür ya'nī zinde (10) dil olan kimse şāhib-dil olup Ḥudā-yı “‘azze ve celle”¹⁰⁶³ye maḥrem olur ve müşāhede-i cemāl-i (11) İlähīye vuşul bulur [*māḥremīde* yā maşdar için].

İn hüner ḥāşiyet-i ādemiyest

Bu hüner ādemīnün ḥāşiyetidür (12) ya'nī bu ḥālet benī ādeme maḥşüşdur.

337.Bī-dil-i zinde çı murdār çı tü

Zinde-dilsüz ya'nī sen ki (13) zinde-dil degülsin murdār ne, sen nesin ya'nī sen ādemī degülsin cīfesin.

Z'ın (14) şeref mānde çı dīvār çı tü

Bu şerefdan ki ḳalmışsin dīvār nedir sen nesin. Ḥulāşa-i kelām (15) budur ki çün sen zinde-dil degülsin murdār u dīvārle senün farḳuḅ yoḳdur. *Murdār*dan (16) murād cīfedür.

338.Dil be-tedbīr-i ḥired ne'tvān yāft

'Akluḅ tedbīr ü sa'yı ile beyān olan dili bulmaḳ mümkin (17) degüldür, zīrā zıkr olınan dil 'aşḳ-ı İlähī ile ḥāşıl olur.

Bü'gzer ez-ḥod ki be-ḥod ne'tvān yāft

(18) Kendünnden geç ya'nī kibr ü enāniyyetden ve aḥlāḳ-ı zemīmeden pāk ol ki ol dile vuşul bulmaḅa (19) ḳādir olasın, zīrā ol dili kibr ü enāniyyet ile ve aḥlāḳ-ı zemīme ile bulmaḳ mümkin degüldür (20) bu ḥālet ḥod hemān 'aşḳ-ı İlähī ile müyesser olur (*yāft* bunda *yāften* ma'nāsınadır), meşnevī¹⁰⁶⁴

Her ki-rā cāme-i 'aşḳī çāk şüd (21)

Ū zi-ḥırş u 'ayb küllī pāk şüd

Şād bāş ey 'aşḳ-ı ḥoş sevdā-yı mā

Ey ṭabīb-i (22) cümle 'illethā-yı mā

Ey devā-yı naḥvet u nāmūs-ı mā

¹⁰⁶³ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁰⁶⁴ meşnevī F: beyt H

*Ey tü Eflâṭun u Calinus-ı mâ*¹⁰⁶⁵

[‘ayb muzâf olmak ve olmamak ḥâyizdür]

339.Īn ki (23) der-pehlu-yı çep mî bîni

Bunu ki şol tarafuṅda gürürsin

Bih eger pehlu ez-ü der-çîni

evlâdur **31a** (1) ki eger pehlûṅı andan diresin ya‘nî andan i‘râz eyleyesin, zîrâ senüṅ (2) ḳalbüṅ ki mürşidüṅ irşâdiyle türelikten ḥâlâş olup rüşen ü nürânî olmuşdur (3) ol dil-i şâfi ḳalbdür ve ‘aşḳ-ı İlähîden bî-behredür. “*illâ men etâ’llâhe bi-ḳalbin selîm*”¹⁰⁶⁶de (4) olan ḳalbden murâd ‘aşḳ-ı İlähînüṅ ḡayrısından ḥâlî¹⁰⁶⁷ olan ḳalbdür [çîni fi‘l-i muzâri‘-i muḥâṭabdur]¹⁰⁶⁸.

340.Râstî (5) cüy ki der-pehlüyeş

Zinde-dillige ṭâlib iseṅ bir râst ṭaleb eyle ki anuṅ (6) pehlü vü ḥuzûrunda

Dil ü cân zinde şevved ez-büyeş

dil ü cân anuṅ büy u râyîḥasından (7) zinde ola. *Râst*dan murâd mürşid-i kâmildür ki anuṅ vücûd-ı şerîfînde olan nefehât-ı Rahmâniyye (8) den ṭâlibüṅ dil ü cânı ḥayât-ı ebedî ile zinde olup cemâl-i İlähînüṅ müşâhede (9) sinden behrever olur.

341.Sâlhâ ḥün-ı ciger bâyed ḥord

Bu murâduṅ ḥuşûlinde yıllar (10) ciger ḳanın yimek gerek ya‘nî bisyâr cidd ü cehd idüp rûz u şeb riyâzet ü mücâhededen ḥâlî (11) olmamak gerek.

Ḥâk-i der kuḥl-ı başar bâyed kerd

Mürşide vuşûl bulduḳdan sonra anuṅ ḳapusınuṅ (12) ḥâkini çeşme sürme gibi¹⁰⁶⁹ eylemek gerek ya‘nî irâdet-i küllîye getürüp cân u dilden anuṅ (13) cemî¹⁰⁷⁰-i emrine itâ‘at eylemek gerekdür [*kerd kerd*den ma‘nâsınadır]¹⁰⁷¹.

¹⁰⁶⁵ “Aşḳ elbisesini yırtan kişi hırs ve ayıptan tamamen temizlendi.”, “Ey güzel sevdalı aşkıımız, ey bütün hastalıklarımızın doktoru mutlu ol!”; “Ey namus ve gururumuzun devası, ey Platon ve Calinus’umuz!” Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, Cilt: 1, s. 1.

¹⁰⁶⁶ “Allah’a arınmış bir kalp ile gelen başka.” Kur’ân-ı Kerîm, Şu‘arâ sûresi 89. ayet.

¹⁰⁶⁷ ḥâlî F: -H

¹⁰⁶⁸ çîni fi‘l-i muzâri‘-i muḥâṭabdur F: -H

¹⁰⁶⁹ gibi H: -F

¹⁰⁷⁰ cemîe H: -F

¹⁰⁷¹ *kerd kerd*den ma‘nâsınadır F: -H

342.Büv ki ez-zinde-dilî yâbî büy

Ola ki zinde-dillikden (14) büy bulasın ya'nî behrever olasın.

Der-reh-i zinde-dilî ārî rüy

Pes zinde (15) dillik yolına yüz getüresin ya'nî ol semte sâlik olasın. Mısrâ'-ı evvelde (16) olan zinde-dilîde yâ maşdar içündür vahdet için degül.

343.Dil şevved zinde (17) zi-bî-ḥiştēnî

Göñül bî-ḥodluḡ ve ifnâ-yı vücüddan diri olur.

Ki zi-pür- 'ilmi vü bisyār (18) fennî

Pür- 'ilmlikden ve bisyār-fenlikden diri olmaz ya'nî zinde-dillik bisyār (19) 'ilm ü fen ile müyesser olmaz.

344.Bih eger ḥāşıl-ı ḥod-rā sūzî

Ki be-taḥşîl çerāğ efrūzî (20)

Eger kendü ḥāşılunı yaḡasın evlâ vü enfa'dur andan ki anuḡ taḥşîline çerāğ şu'lelendüresin (21) ya'nî aşḡun ḡuşûline lâzım olan budur ki kesb ü taḥşîl eyledüḡun 'ulüm u fününü (22) bi'l-küllîye ferāmüş eylesesin. Bir vechle ki ḡüyyâ bir ḡarf bilmezsin zîrâ 'ulüm u fünündan (23) girü vücüd ḡāşıl olur bu ḡâlet ḡod 'aşḡ-ı İlähînüḡ ḡuşûline mâni'-i ḡavîdür [sūzî fi'l-i muzâri'-i muḡātabdur]¹⁰⁷², beyt

31b

(1) *Nîst der-levḡ-i dilem cüz elf-i ḡâmet-i düst*

*Çi künem ḡarf-i digeḡ yâd ne-dâd üstâdem*¹⁰⁷³

345.(2) Reh be-bî-ḡiştēnî âverden

Bî-ḡiştēnlige yol getürmek ya'nî bî-ḡodluḡ ve ifnâ-yı vücûda (3) vuşûl bulmaḡ.

Bihter ez-düd-ı çerāğat ḡorden

Evlâ vü enfa'dur 'ulüm u fünün taḡşîlinden (4) ötüri saḡa çerāḡun tütününi¹⁰⁷⁴ yemekden ya'nî ḡicelerde taḡşîlden ötüri çerāğ yaḡup zaḡmet (5) ü meşâḡḡat çekmekden ifnâ-yı vücûda vâşıl olmaḡ evlâdur.

¹⁰⁷² sūzî fi'l-i muzâri'-i muḡātabdur F: -H

¹⁰⁷³ "Gönül sayfamda sevgilinin boyu elifinden başka harf yok. Ne yapayım?! Hocam bu harften başkasını öğretmedi." Hâfiz, *Divan*, s. 317.

346. Ger tū ez-ḥod ne-niṣīnī be-ferāg (6)

Eger sen ḥod aḥlāk-ı zemīmeden ḥalāş olup ferāg u cem'ıyyet-i ḥāṭırla oturmayasın. (7)

Rūşenāyī ne-dihed dūd-ı çerāg

Çerāgıñ tütünü saña rūşenālık virmez ya'nī çerāgla (8) kesb eyledigüñ 'ilmiden senüñ ḳalbüñ rūşen olmaz.

347. Be-çerāgī çı şevī rūy be-rāh (9)

Ol çerāgla yola ne müteveccih olursın [*şevī* fi'l-i muzāri'-i muḥāṭabdur].

Ki küned dūd-ı veyestnāme siyāh

Ki anuñ dütünü (10) senüñ nāmeñi siyāh ide ya'nī ol 'ilmüñ kesb ü taḥşīline ne sa'y eylersin (11) ki saña andan ḥüsrān u noḳşān lāzım gele.

348. Çü çerāgī ki ne-bāşed dūdeş

Pes (12) sen bir çerāg ṭaleb eyle ki anuñ tütünü olmaya.

Reh-nümā sāz suy-ı maḳşūdeş (13)

Anı maḳşūdun cānibine reh-nümāy u delīl düz ya'nī eyle¹⁰⁷⁵. Bī-dūd çerāgdan murād mürşid-i kāmıldür (14) ki şekk ü reybsüz dergāh-ı aḥadiyyete irişdürür.

349. Pertev-i nūr-ı dil-i pīrestān (15)

Ol çerāg ki didüm andan murād mürşidün göñli nūrınuñ pertevidür.

Ki çü ḥürşid-i (16) cihān-gīrestān

Zīrā ol nūr āftāb gibi cihānı ṭutucıdur ya'nī cihānı bi't-tamām rūşen (17) idücidür. Mürşidün göñli nūrı hem ancılayındur, belki āftābuñ enveridür. *Ḥürşid* (18) muzāf olup ma'nā bu vechle olmaḳ hem laṭīfdür, zīrā anuñ nūr-ı dil-i cihānı ṭutucı (19) ya'nī rūşen idici āftāb gibidür.

350. Dīde me'psend¹⁰⁷⁶ ez-ān nūr firāz

Pes ol nürdan (20) iğmāz eylemegi begenme ve revā vü ma'ḳül görme.

Hestī-i ḥiş der-ān nūr bi-bāz

¹⁰⁷⁴ tütünini F: dūdını H

¹⁰⁷⁵ ya'nī eyle F: -H

¹⁰⁷⁶ Me'psend H: besend F

Belki (21) kendü vücūduñı ol nūrda mün‘adim ü ifnā eyle. Bu hem-vechdür, kendü vücūduñı ol nūra (22) fedā eyle [*bi-bāz* emr-i hāzırdur]¹⁰⁷⁷.

351.Hemçü hūr ger be-hod āteş ne-zenī

Āftāb gibi eger kendüñe āteş urmayasın ya‘nī (23) eger āftāb gibi pūr-nūr u pūr-ħarāret olmayasın ‘aşk-ı İlāhī āteşi ile.

Ger şevī şubḥ 32a (1) demī hoş ne-zenī

Farzā eger şubḥ-ı şādık olasın laṭif dem uramazsın (2) ya‘nī mürşid-i kāmīl gibi hoş-nefes olup mürde ihyā eylemege kādır olmazsın, zīrā vücūd (3) bu hālete māni‘-i kavīdür.

ḤİKĀYET-İ ‘AYNÜL-ḲUZĀT HEMEDĀNĪ KĪ EZ-HEME DĀNĪ MŪY-ŞĪKĀFT HER ÇEND (4) ÇŪN MŪY BER-ḤOD NE-YĀFT TĀ BE-SOḤBET-İ AḤMED-İ ĠAZĀLĪ NE-ŞĪTĀFT SER-RİŞTE-İ İN KĀR NE-YĀFT (5)

‘Aynü’l-ḳuzāt Hemedānī ki bisyār u cemī‘-i ‘ulūmı bilicilik sebebinden kılı yarardı (6) ya‘nī ziyāde müdeḳḳıḳ idi, sülūk aḥvāline vuşul bulmayup ‘aşk-ı İlāhīden bī-behre (7) olduğıçün ziyāde elem ü ğamından kendü üzre mŷy gibi kıvrılurdu ya‘nī ḥadden (8) bīrŷn muḫtarib ü munḳabız olurdu. Mā-dām ki Aḥmed-i Ġazālī’nün şoḥbetine müsāra‘at (9) eylemedi ya‘nī mā-dām ki aña mürīd olmadı, bu kārŷn aşlını bulmadı ya‘nī ‘aşk-ı İlāhīden (10) behrever olup sülūkda muntehī olmadı.

352.Merdüm-i dīde-i rüşen-ħıredān

Rüşen (11) ħıredlerŷn gözinŷn¹⁰⁷⁸ bebegi ya‘nī ‘ulemānuñ güzīn ü güzīdesi ve meşāyihŷn mümtāz u zübdesi (12)

Baḥr-ı dāniş heme bīn ü heme dān

‘İlm deryāsı görŷlmesi lāzım olanŷn cemī‘sini görici (13) ve bilinmesi lāzım olanŷn cemī‘sini bilici ki murād ‘aynŷ’l-ḳuzāt Hemedānī’dür.

353.Bes ki (14) der-medreseḥā renc-i ‘ulūm

Bürd şüd ḥāşıl-ı ü genc-i ‘ulūm

Ziyāde ki medreselerde ‘ulūm (15) rencini iletđi aña ‘ulūm genci ḥāşıl oldu [*bürd* fi‘l-i māzīdür]¹⁰⁷⁹.

¹⁰⁷⁷ *bi-bāz* emr-i hāzırdur F: -H

¹⁰⁷⁸ gözinŷn H: -F

354.Lik ez-ān genc be-cüz renc ne-dīd

Lik ol (16) gencde rencden ğayrı görmedi, zīrā ol ‘ulūm anuğ murādınun ğuşūline vesīle olmadı. (17)

Būyi ez-sırr-ı ğağığat ne-şenīd

Ğağığatun sırrından bir būy istişmām eyledi ya ‘nī (18) andan behrever olmadı.

355.Rūy-ı himmet be-şafā-kīşān kerd

Murāda vuşul bulmağ için (19) himmet yüzini şafā-kīşlere eyledi ya ‘nī erbāb-ı sülūka müteveccih olup anlarla muşāğabet (20) eyledi.

Kesb-i ‘ilm ez-kütüb-i işān kerd

Anların kitāblarından ‘ilm kesb eyledi ya ‘nī (21) aşāb-ı ğağığatun kitāblarını müţāla‘a eyledi. *Şafā-kīşāndan* murād meşāyihdür [*kütüb cem‘-i kitāb*]¹⁰⁸⁰. (22)

356.Gerçi ‘ömrī be-ser ān rāh süpürd

Egerçi bir ‘ömr başı ile ol yola gitdi ya ‘nī ziyāde sa‘y u (23) ihtimām eyledi.

Reh ez-ān nīz be-mağşūd ne-bürd

Andan dağı mağşūda yol iletmedi ya ‘nī taşavvuf **32b** (1) kitāblarınun müţāla‘asından sırr-ı ğağığate ittilā‘ müyesser olmadı.

357.Der-reh-i ‘ışğ ne-şūd (2) şāğib-dil

‘Aşğ-ı İlāhī yolında şāğib-dil olmadı.

Gevher-i dil ne-şūd ū-rā ğāşıl

Ağa¹⁰⁸¹(3) göğül gevhəri ğāşıl olmadı ya ‘nī dilden behrever olmadı.

358.Nā-gehān neyyir-i iğbāl bi-tāft (4)

Nā-gehān anuğ sa‘ādet ü devleti āftābı rağşān u ŧālī‘ oldı.

Reh suy-ı Ağmed-i Ğazzālī (5) yāft

¹⁰⁷⁹ *bürd* fi‘l-i māzīdür F: -H

¹⁰⁸⁰ *kütüb cem‘-i kitāb* F: -H

¹⁰⁸¹ ağa H: eger F

Ahmed-i Ğazālî'nün cānibine yol buldı ya'nî aña mürîd oldı. Bu Ahmed-i Ğazālî Muhammed-i Ğazālî'nün birāderidür. *Neyyirden* murād mäh-ı hürşiddür [*Ğazzālî* de zā vezn için meşdüddür].

359.Rişte-i 'ahd be-Ğazzālî best (7)

'Ahd riştesini Ğazālî'ye baĝladı ya'nî Ahmed-i Ğazālî'ye irādet getürüp bî'at eyledi. (8)

Ser-i in rişteeş üftād be-dest

Lā-cerem ser-i rişte anuĝ eline düşdi ya'nî 'aşk (9) yolında sırr-ı haķıķatden haberdār olup şāhib-dil oldı.

360.Büd der-hıdmet-i ü rüzî (10) bîst

Bir yigirmi gün anuĝ hıdmet ü¹⁰⁸² huzūrında oldı [*bîst* bunda yigirmi ma'nāsınadır]¹⁰⁸³.

Pes heme rüz be-bih-rüzî zîst (11)

Pes cemî'-i 'ömrinde sa'ādetle dirildi. Pes bundan şonra ma'nāsına olmaķ hem mümkindür (12) zihî sa'ādet ol kimseye ki bu hālet aña müyesser ola, beyt

Vaķthā vaķtî ber-āsüdî (13) tenem

*Ķāle Mevlāyî li tarfî lā-tenem*¹⁰⁸⁴

361.Yāft bînā başarî ez-rüyeş

'Aynü'l-ķuzāt (14) Hemedānî hāzretleri "ķaddesa'llāhu sırrahu'l-'azîz"¹⁰⁸⁵ Ahmed-i Ğazālî hāzretinün¹⁰⁸⁶ "ķaddesa'llāhu sırrahu'l-'azîz" (15) rüy u huzūrında rüşen ü bînā bir başar buldı, lā-cerem şāhib-nazar oldı.

Bürd (16) rüşen-dili ez-pehlüyeş

Anuĝ pehlü vü şoĝbetinden bir rüşen-dil oldı ya'nî aña (17) bu iki hālet müyesser oldı, beyt

Ger tü seng-i şāĝre vü mermer şevî

*Ķün be-şāĝib (18) dil resî gevher şevî*¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸² hıdmet ü F: -H

¹⁰⁸³ *bîst* bunda yigirmi ma'nāsınadır F: -H

¹⁰⁸⁴ "Dedi ki: Zaman zaman bedenim sessizce beklemekte. Rabbimden bir parçayım, bedensizim." Sa'dî, *Divân-ı Eş'âr*, Gazeliyyât, 354. Gazel.

¹⁰⁸⁵ "Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin."

¹⁰⁸⁶ hāzretinün H: -F

362.Ez-kafeş tã'ir-i rûheş per zed

Ten kafesinden anuñ rûhı murğı (19) pervâz eyledi ya'nî bir hâlete vuşul buldı ki murâkâbede anuñ rûhı 'âlem-i İlâhî cānibine (20) fi'l-hāl vuşul bulurdı.

V'ez-başar nūr-ı dileş ser ber-zed

Ve anuñ gönlinüñ nūrı çeşminden (21) zāhir oldı, lā-cerem maḥfî vü pinhān olan aḥvālî müşāhede eylemege kâdir oldı.

363.Mā ra'a şey'en (22) illā ve ra'a

Fîhi nūru'llāhî fi zıll sivā

Çünkü ol hâletlere vuşul buldı. Pes cihānda (23) bir şey' görmedi, illā anda ğayr sāyesinde Allah te'ālānuñ “*celle şānuhu*” nūrını gördi. **33a (1)** murād cemî'-i mevcūdâtta Ḥaḳ te'ālānuñ¹⁰⁸⁸ nūrını müşāhede eyledi ve şāhib- (2) nazar oldı dimekdür, [*Mā ra'a fi'l-i mazī-i menfidür, ra'a fi'l-i mazīdür*] beyt

Cihān mir'at-ı ḥüsn-i şāhid-i māst

*Feşāhede vechehu (3) fi külli zerrāt*¹⁰⁸⁹

Pes her kes ki bu mertebeye vuşul bula ol kimse şāhib-nazardur. (4)

364.Ez-Ḥudā kevn ü mekân pür-yāft

Kevn ü mekânı Ḥaḳ te'ālādan¹⁰⁹⁰ memlū vü pür buldı. “*ve huve (5) ma'akum eyne mā kuntum*”¹⁰⁹¹ āyetinden bu ma'nā zāhirdür.

V'ez-yekî her dü cihān-rā pür-yāft

Ve bir yerden cihānı¹⁰⁹² iki (6) memlū vü pür buldı ya'nî vücūd-ı Bārî cemî'-i mevcūdātı ihāta eylemiş gördi [*yāft fi'l-i mazīdür*]¹⁰⁹³.

365.Dîd yek (7) vācib-i mümkin bürḳa'

Bürḳa'ı mümkin bir vācib gördi. *Vācibden* murāḍ Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te'ālā (8) ḥazreti*”¹⁰⁹⁴dür “*'azze ismuhu*”¹⁰⁹⁵ ki mümkinātı zāt-ı pākine nikāb u ḥicāb eylemişdür, bu

¹⁰⁸⁷ “Katı taş ve mermer (gibi sert) olsan da bir gönül sahibine varınca mücevhere dönüşürsün.” Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Cilt: 1, s. 19.

¹⁰⁸⁸ Ḥaḳ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenüñ F

¹⁰⁸⁹ “Dünya bizim sevdiğimizizin güzellik aynasıdır. Bütün zerreleriyle onun yüzüne şahit oldu.”

¹⁰⁹⁰ Ḥaḳ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenüñ F

¹⁰⁹¹ “... Nerede olsanız, O sizinle beraberdir...” Kur'ân-ı Kerîm, Hadîd sûresi 4. ayet.

¹⁰⁹² bir yerden cihānı F: birden H

¹⁰⁹³ *yāft fi'l-i mazīdür* F: -H

sebebden (9) “*Lā tudrikuhu ’l-ebşāru ve huve yudriku ’l-ebşār*”¹⁰⁹⁶ hasebince bir kimse anı müşāhede eylemege kâdir degüldür, (10) beyt

Ulu ’l-ebşār-rā der-her dü dāde
*Zi-lā tudrikuhu mīl-i ğam keşāde*¹⁰⁹⁷

Nūr-ı ū (11) t̄ālī ‘-i mümkin-maṭla ‘

Anuṅ nūrı dem-be-dem ṭulū ‘ idicidür ve ol nūruṅ ṭulū ‘ u zuḥūr¹⁰⁹⁸ idecek (12) maḥalli mümkindür. Bu beytde bu vechle ma ‘nā mümkindür mümkin bürka ‘lu bir vācib gördi, (13) anuṅ nūrı dem-be-dem ṭulū ‘ u zuḥūr idicidür ve mümkin ol nūruṅ ṭulū ‘ u zuḥūr idicek (14) maḥallidür. *Bürka ‘* yüze aşdıkları nesnedür, be-Türkī peçe.

366.Zulmet-i h̄iṣ der-ān nūr bi-bāht (15)

Kendinüṅ zulmetini ol nūrda maḥv u mün ‘adim eyledi ya ‘nī ol nūr sebebi ile evşāf-ı (16) beşeriyetden ḥalāṣ olup şāfi nūr oldı nite ki bu işāret olmur.

Belki (17) ḥod-rā hemegī nūr şināht

Belki kendüsini cemī ‘an nūr fehmi eyledi, zīrā nūr-ı İlähī ‘nün ğalebe (18) siyle nūr-ı maḥz olup anda vücūdından zerre kadar eser kalmadı [*bāht* fi ‘l-i māzīdür]¹⁰⁹⁹.

MÜNĀCĀT DER-(19) İŞĀRĀT BE-BĪ-KARĀRĪ-İ ŞECERE-İ DİL DER-MEHEBB-İ RİYĀḤ-I ḤAVĀṬIR-I MUḤTELİFE VE ṬALEB-İ TEVFĪK-İ TAḤKĪK-İ SÜHEN (20) Kİ BEMERE-İ ĀN ŞECEREST

Bu maḥall-i münācātdur ḥavātır-ı muḥtelife riyāḥınuṅ mehebbinde dil şeceresinüṅ (21) bī-ḳarārılığına işāret beyānında ve taḥkīk-i sühenüṅ tevfiḳini talebdür ki sühen ol şecerenüṅ (22) şemeresidür. *Mehebb* bunda maşdar-ı mīmī olmaḳ ensebdür ki esmek ma ‘nāsına olur ve ism-i (23) mekān olmaḳ hem kâbildür, *riyāḥ* cem ‘-i rīḥdür, *ḥavātır* cem ‘-i ḥātıradır [*semere* mīve ma ‘nāsınadır, *şecere* dıraht]¹¹⁰⁰.

367.Ey zi-endüh-ı tü pür-ḥün 33b (1) dil-i mā

Ey Ḥudā senüṅ endüh u ğamuṅdan bizüm göñlümüz pür-ḥündür.

¹⁰⁹⁴ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan yüce Allah”

¹⁰⁹⁵ “İsmi yüce Allah”

¹⁰⁹⁶ “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder.” Kur’ân-ı Kerîm, En’âm sûresi 103. ayet.

¹⁰⁹⁷ “Gönül gözüne sahip olanın her iki gözüne de mil çeksen bunu fark etmez bile.”

¹⁰⁹⁸ zuḥūr F: -H

¹⁰⁹⁹ *şāht* fi ‘l-i māzīdür f: -H

¹¹⁰⁰ *şecere* dıraht F: -H

Dem-be-dem ez-tü diger-gün dil-i mā (2)

Dem-be-dem senden bizüm gönlümüz diger-gün u mütebeddildir. *Hûna* nisbet *dem-be-dem* hûb vâki' (3) olmuştur.

368.Dil-i mā der-rehet üftāde perīst

Bizüm gönlümüz senün yolunda¹¹⁰¹ düşmüş (4) bir perdür ya'nī bir kanād meşābesindedür.

Ki ber-ū bād-ı hevā-rā güzerīst

Ki anuñ üzre (5) bād-ı hevānuñ uğramaklığı vardır. *Perden* murād bunda kanād¹¹⁰² pertevdür, beyt

Her dem (6) ez-cünbiş-i her bād dürüşt

*Püşt-i ū rü şüde vü rü şüde püşt*¹¹⁰³

369.Vāy mā ger tü (7) qarāreş ne-dihī

Bize vāy u hezār elemleri ey Hūdā ki eger¹¹⁰⁴ sen aña qarār u sebāt virmeyesin. (8)

Behr-i hōd meyl be-kāreş ne-dihī

Kendün den ötüri aña kār u tã'ate meyl virmeyesin (9) ya'nī göñlini kendi cānibüñe müteveccih eylemeyesin. Qarār u kārā muttaşıl olan zamīr-i ğāyib (10) dile rāci'dür.

370.Ber-der-i hōd ne-dihī teskīneş

Kendü bābuñ üzre aña teskīn ü sebāt (11) virmeyesin.

Harf-i temkīn ne-künī telkīneş

Telvīnden halāş olup aña temkīn harfini (12) telkīn eylemeyesin ya'nī anı temkīne iriştirmeyesin [*harf* kelime ma'nāsınadır]¹¹⁰⁵.

371.Bende Cāmī ki be-dāğ-ı tü hoşest (13)

Bende Cāmī ki ey Hūdā senün 'aşk u muḥabbetün dāğı ile hoş u mesrürdür.

Be-fürūğī (14) zi-çerāğ-ı tü hoşest

¹¹⁰¹ senün yolunda F: sizün yoluñuzda H

¹¹⁰² kanād H: kanāddan F

¹¹⁰³ *Her dem ez-cünbiş-i her bād dürüşt*

Püşt-i ū rü şüde vü rü şüde püşt H: -F

"Her büyük fırtınanın hareketiyle, her an öñü arka, arkası da ön olmakta."

¹¹⁰⁴ eger F: -H

¹¹⁰⁵ *harf* kelime ma'nāsınadır F: -H

Senün çerāğundan bir fūrūgla hoş u mütesellīdür.

372.Yād-ı ḥod (15) rāhat-ı cāneş gerdān

Kendü yād u zikrūñi anuñ cānınuñ rāhat u ḥuzūrı eyle [*gerdān* emr-i ḥāzırdur]¹¹⁰⁶. (16)

Nām-ı ḥod vird-i zebāneş gerdān

Kendü ism-i şerīfūñi anuñ vird-i zebānı eyle tā ki (17) mā-sivāyı ferāmūş eyleye.

373.Be-keremhā-yı ḥodeş bīnā kün

Anı keremlerūñle bīnā vü rūşen (18) dil eyle.

Be-şenāhā-yı ḥodeş gūyā kün

Anı kendü ḥamd ü şenālaruñ gūyā eyle tā ki ḡayruñ şenāsından (19) fāriğ ola.

374.Ber-vey ebvāb-ı ma‘ānī bi-güşāy

Aña ma‘ānī ḡapularını aç [*bi-güşāy* emr-i ḥāzırdur]¹¹⁰⁷.

Reh be-esrār-ı nihānī bi-nümāy (20)

Nihānī sırlara yol göster.

375.Püştiyeş bāş be-tevfīk-i sūhen

Söz tevfiḡine aña mu‘īn ü (21) zahīr ol.

Āvereş rūy be-taḡḡīk-i sūhen

Anuñ rūy u teveccūhini sözüñ taḡḡīkine getür (22) tā ki anuñ cemī‘-i kelimātı ḡüb u laṡīf ola.

‘İḡD-I DÜVÜM DER-ŞERḡ-İ SÜHEN Kİ NEFİS (23) TERİN GEVHER-İ ŞADEF-İ ĀDEMİYYET

‘İḡd-i şānī sözüñ şerḡ ü beyānındadır ki ol **34a** (1) söz ādemīlik şadefinüñ nefisrek gevheridür.

VE LAṡİF-TERİN ZİVER-İ ŞEREF-İ ÜNSİYYET (2)

Ve ünsiyyet şerefinüñ laṡīfrek zīb ü zīveridür, zīrā ādemīnüñ ḡayvānātdan (3) şeref ü imtiyāzı nuṡḡ u sūhen i‘tibāriyledür.

¹¹⁰⁶ *gerdān* emr-i ḥāzırdur F: -H

¹¹⁰⁷ *bi-güşāy* emr-i ḥāzırdur F: -H

376.Ey kavī ribka-i ihlāş be-tü

Ey kimse ki (4) ihlāş ribkası senünle kavīdür ya'nī ihlāş hemān ādemīye maḥşūşdur ḥayvānāt bundan (5) bī-behreverdür.

Ḥil'at-i luţf-ı sühen ḥāş be-tü

Luţf-ı sühen ḥil'ati saña ḥāş u maḥşūşdur (6) ḥayvānāt bu ḥāletden maḥrūmdur. *Ribka* ol ipdür ki çayırda ḥayvānlaruñ boynuna yāḥud ayağına (7) bağlarlar.

377.Baḥr-i ma'nā zi-sühen güherest

Ma'nā deryāsı söz cihetinden bir gevherdür.

Her yek (8) āvīze-i gūş-ı hünerest

Ol gevherleruñ her birisi hüner kulağınuñ küpesidür (9) ya'nī ziyāde maḥbūldür. *Āvīze* küpe.

378.Der-bilürīn şadef-i çarḥ-ı kühen

Kühen çarḥuñ billür (10) renglü şadefinde [*bilürīnde* yā nisbet ve nūn te'kīd içündür].

Nīst vālā-güherī bih zi-sühen

Sözden bülend ü laţīf bir gevher yoḥdur. (11)

379.Sühen ez-'arş-ı berīn āmedeest

Söz bülend 'arşdan gelmişdür.

Behr-i pākān be-zemīn (12) āmedeest

Söz pāklerden ötüri zemīne gelmişdür ya'nī bu 'āleme nüzül olınmışdur. (13)

380.Sühen āvāz-ı per-i Cibrīlest

Söz ḥazret-i Cibrīl'üñ ḳanadınuñ āvāzıdur, zīrā ḥāmil-i (14) vaḥydür.

Rūḥ-baḥş ez-dem-i İsrāfilest

Söz İsrāfil'üñ nefesinden rūḥ-baḥş u (15) ḥayāt-efzādur ya'nī egerçi nefḥ-i şūr ki İsrāfil'üñ dem ü nefesi sebebi ile zāhir olup (16) mevtāya ḥayāt-baḥş olisardur, līkin söz ḥayāt-baḥşlıkda andan ziyādedür [*Rūḥ-baḥş* vaşf-ı terkībīdür]¹¹⁰⁸. (17)

381.Nīst der-kān güherī bihter ez-īn

¹¹⁰⁸ *Rūḥ-baḥş* vaşf-ı terkībīdür F: -H

Kānda bundan ya'nī sözden laṭīfrek bir (18) güher yoḫdur.

Yā der-imbān hūnerī bihter ez-īn

Yā imkāndan bundan ya'nī sözden (19) eyürek bir hūner yoḫdur, zīrā 'ilm den şerīf bir hūner yoḫdur, 'ilm ḫod sözle ḫāşıl (20) olur. *Kān* ma'den.

382.Nāme-i kevn be-ān ṭayy şüdeest

Kevn ü 'ālem nāmesi ol sözle (21) ṭayy u muntazam olmuşdur ya'nī 'ālem ü 'ālemiyānuḫ aḫvāli sözle niḫām u intizām bulup (22) her kes sırr u murādını zāhir ü āşkāre eyler.

Ādemī ādemi ez-vey şüdeest

Ādemī anuḫ sebebinden (23) ādemī olmuşdur [*ādemī*de yā nisbet içündür]¹¹⁰⁹, beyt

Be-nuṭḫ ādemī bihterest ez-düvāb
*Düvāb ez-tü biḫ ger ne-gūyī şavāb*¹¹¹⁰

34b

383.(1) Fazl-ı kılḫ ü şeref-i nāme be-üst

Ḳalemüḫ fazl u ḫadri ve nāmenüḫ şeref ü i'tibārı (2) sözledür.

'Aḫl-rā germi-i hengāme be-üst

'Aḫluḫ hengāmesinüḫ germligi ya'nī 'aḫluḫ (3) ḫükm ü ḫükümet ü müşkil-güşāyılıḫı sözledür, zīrā eger söz olmasa 'aḫl ḫod-nümāyılıḫ ve (4) cevelān eylemege ḫādir olmazdı.

384.Ger ne-būdī süḫen-i tāze-raḫam

Eger tāze raḫamlu söz olmayaydı, (5)

Ne-şüdī levḫ ü ḫalem levḫ ü ḫalem

levḫ ü ḫalem ki mevcüddur, levḫ ü ḫalem olmazdı, zīrā cemī'si künden (6) olmuşdur.

385.Ḳalem ü levḫ be-kār-ı süḫenend

Ḳalem ü levḫ sözüḫ kār u 'amelindedür, zīrā söz olmasa ḫalem ü (7) levḫ ḫiḫbir 'amele yaramaz.

Rüz u şeb naḫş u nigārī süḫenend

¹¹⁰⁹ *ādemī*de yā nisbet içündür F: -H

¹¹¹⁰ "İnsanoḫlu konuşma yönüyle hayvanlardan üstündür. Lâkin eger doğru söylemiyorsan hayvan senden üstündür." Sa'dî, *Gülistān*, s. 38.

Rūz u şeb sözün naqş u nigāri (8) dur, zīrā levḥ ü kitābda mestūr olan egerçi qalemün vāsıtasıyladır, līkin maqşūdun bi'z-zāt (9) olan sözdür levḥ ü qalem degüldür.

386.Be-sühen zinde şevd nām-ı heme

Cemī' sinün nāmı sözle diri (10) olur, zīrā laṭīf kitāblar te'līf olınup aşḥāb-ı sa'ādetlerün nām u vaşıflarıyla mu'anven (11) olup kıyāmete degün bākī qalır.

Be-sühen puhte şevd ḥām-ı heme

Cemī' sinün ḥāmı sözle puhte (12) olur ya'nī cemī' sinün murādı söz vāsıtasıyla ḥāşıl olur

387.Dil ki leb-teşne be-āb-ı (13) sühenest

Ki dil söz ābına leb-teşne vü 'atşāndur [*sühen* bunda āba teşbīh olınmışdır].

Puhte vü ḥām ḥarāb-ı sühenest

Puhte vü ḥām (14) sözün ḥarāb u helākidür ya'nī söz gerekse nīk ü laṭīf gerekse zışt ü keşīf olsun (15) dil aña tamām rağbet ü meyl eyler.

388.Ṭab'-ı mā ḥurrem ez-endīşe-i üst

Bizüm tab'imuz anuḡ fikr ü endīşe (16) sinden ḥurrem ü şādāndur [*ūdān murād sözdür*]¹¹¹¹.

Ḥurrem ānkes ki sühen pīşe-i üst

Ḥurrem ü mesrürdur (17) ol kimse ki söz anuḡ pīşe vü şan'atıdır.

389.Şeb ki ez-fikr-i sühen püşt ḥamīm

Gice ki söz fikrinden (18) arqamuz bükülmişdür.

Farq-rā kerde refīk kad-i mīm

Farqımızı qaddimūze refīk ü qarīn eylemişüz (19) ya'nī ḥalka-mişāl olup fikr deryāsına ḡavvāş oluruz.

390.Ḥalka-i ḥātem-i şıdkīm ü yaqīn

Ol (20) ḥālde şıdkı u yaqīn ḥalkası iz.

Dil nigīn ḥarf-i sühen naqş-ı nigīn

Dil nigīndür, söz (21) ḥarfī ol nigīnün naqşıdır ya'nī dil nigīn ve ḥarf-i sühen naqş-ı nigīn meşābesindedür. (22) *Nigīn*¹¹¹² faşş ma'nāsına, be-Türkī yüzük qaşı.

¹¹¹¹ *ūdān murād sözdür* F: -H

391.Ki keşed der-tek-i rān merkeb-i Cem

Söz gāhī Cem’ün merkebinin (23) uyluğunun altına çeker ya’nī gāhī bād üzre süvār olur murād hīn-i tekellümde sözün nefesle kâ’im **35a (1)** olup zühür bulmasıdır. *Cemden* murād bunda¹¹¹³ Süleymān peygām-berdür, *merkeb-i Cemden* murād (2) bāddur ki bunda murād nefsdür, *rān* uyluğ ma’nāsınadır, *tek kâf-ı* ‘Arābī ile bunda (3) zīr ma’nāsınadır, be-Türkī alt.

Ki be-Rūm āvered ez-Hind haşem

Gāhī Hind’den Rūm’a (4) haşem götürür ya’nī gāhī aḳ kāğaz üzre siyāh mürekkeble yazılır. *Hind’den* murād (5) siyāh mürekkeble memlū olan devātdur, *Rūm’dan* murād aḳ kāğazdur, *haşemden* murād kāğaz üzre (6) meşṭūr olan meşṭūrdur, *haşem* ‘asker ma’nāsınadır.

392.Güş ez-ān kevkebe-i Cem nigered

Güş (7) andan Cem’ün kevkebe vü şevketine nazar eyler ya’nī kulağ hīn-i tekellümde nefes ile vücūd bulan (8) kelimātuñ zühürünü istimā’ eyler. Ol kelimāt gūyā Süleymān peygām-berdür “‘*aleyhi’s-selām*”¹¹¹⁴ ki bād üzre (9) süvār olmuştur [*nigered* fi’l-i muzāri’dür]¹¹¹⁵.

Çeşm ez-īn gāliye-i Hind çered

Çeşm bundan Hind’ün gāliyesini otlar (10) ya’nī çeşm ol siyāh mürekkeble yazılmış satırlara nazar idüp andan behre-gīr olur. (11) Siyāh mürekkeble yazılmış huṭūt-ı gāliye Hind’e teşbīh olunmuştur. Mısrā’-ı evvelden güş (12) behrever olur, çeşme andan naşīb yokdur ve mısrā’-ı şānīden çeşm behre-gīr olur, gūşa (13) andan behre yokdur, bu sebebden anı gūşa bunu çeşme nisbet eyledi. *Kevkebe* (14) tañtana ve şevket [*çered* fi’l-i muzāri’-i gāyibdür]¹¹¹⁶.

393.Zīr-i īn dāyire-i bī-ser ü bün

Bu ziyāde vāsi’ ü ‘arīz dāyirenün (15) altında ya’nī cihānda

Ne-tüvān medḥ-i sühen cüz be-sühen

¹¹¹² nigīn H: -F

¹¹¹³ bunda F: -H

¹¹¹⁴ “O’na selam olsun”

¹¹¹⁵ *nigered* fi’l-i muzāri’dür F: -H

¹¹¹⁶ *çered* fi’l-i muzāri’-i gāyibdür F: -H

sözi medh eylemek mümkün degüldür (16) sözden ğayrı ile ya'nī sözüñ medh olunması sözden ğayrı ile¹¹¹⁷ müyesser degüldür. (17)

394. Medh-gūyān ki felek-mi' rācend

Medh-gūylar ki felek-ğadrlülördür.

Gāh midhat be-sūhen (18) muhtācend

Medh vaqtinde söze muhtāclardur ya'nī meydān-ı feşāhat ve 'arşa-i belāgatda (19) esb-i tab'ına hezār gūne cevelān virüp bülend-pervāzlık iden şu'arā-yı zū-fünün (20) bir kimseyi medh eylemege kaçd eyleseler be-her hāl söze muhtāc olurlar.

395. Cüz sūhen-gū be-fenā (21) nām-zedest

Sözden ğayrı ki o fenāya nām-zed ü cüftdür.

Midhat ü mādih ü (22) memdūh ḥodest

Midhat ü medh idici ve medh olunmuş kendüsidür ya'nī söz hem (23) medhdür ve hem kendüsini medh idicidir ve hem medh olunmuşdur. Ḥulāşa-i kelām budur ki **35b** (1) sūhen bu üç vaşfla mevşūfdur, sözüñ fenāya nām-zed ü qarīn olması nefese muttaşıl (2) olduğı i'tibāriyledür, nefes ḥod bir dem mevcūd bir dem ma'dümdür. *Fenā* yerine ğinā olmağ (3) ki terennüm ma'nāsınadır ğinā virmez, memdūh muzāf olmağ laṭif ü memdūh degüldür [*midhat* medh ma'nāsınadır]¹¹¹⁸.

396. Çün (4) sūhen rāh-ı sefer pīş girift

Çünkü söz sefer yolını öñine tutdı [*girift* fi'l-i māzi'dür]¹¹¹⁹.

Ḳūt u ḳuvvet heme (5) ez-ḥiṣ girift

Ḳūt u ḳuvveti cemī'an kendüsinden tutdı, zīrā sözüñ ğayra hīç (6) bir vechle ihtiyācı yoğdur.

397. Raht ber-rāhile-i rāz nihād

Raht u esbābını rāz rāhilesi (7) üzre ḳodı ya'nī rāza maḥrem ü qarīn oldu.

Pāy ber-ṭārem-i i'cāz nihād

¹¹¹⁷ ya'nī sözüñ medh olunması sözden ğayrı ile H: -F

¹¹¹⁸ *midhat* medh ma'nāsınadır F: -H

¹¹¹⁹ *girift* fi'l-i māzi'dür F: -H

Ayağını i'cāz (8) fāremi üzre kodı ya'nī i'cāz mertebesine vuşul buldı. *I'cāz* bunda fāreme (9) teşbīh olunmuşdur, *fārem* kara ev ki siyāh kiçedendür, *rāhile* seferi üstür ma'nāsınadır. (10)

398. Kıymet-i narh-ı girānān heme bürd

Cemī'-i ziyāde behālu metā'laruñ kıymet ü qādr ü revācını¹¹²⁰ iletdi. (11)

Nāme-i sihr-beyānān bi-sütürd

Sihr-beyānlularuñ nāmesini maḥv u mün'adim eyledi.

399. Hāmili-i sırr-ı vedī'at (12) sühenest

Vedī'at sırrınuñ hāmili sözdür, zīrā bu be-her hāl sözle hāşıl olur, (13) bir ğayrı nesne ile hāşıl olmaz.

Reh-ber-i rāh-ı şerī'at sühenest

Şerī'at yolınuñ reh-ber ü (14) delīli sözdür, zīrā aḥkām-ı şerī'atuñ icrāsı sözle müyesser olur.

400. Şer' u düstür-ı (15) kemāl ez-vey yāft

Şer'-i şerīf kemāl ü istiḥkām kânūnını andan buldı [*düstür* kânūn]¹¹²¹.

Dest ber-enn-i (16) zevāl ez-vey yāft

Zevāl emni üzre qādrini andan buldı ya'nī söz sebebi ile (17) zevālden ḥalāş olup emn ü bekā buldı, zīrā eger kitāblarda mestūr olmasa şer'-i (18) şerīfūñ aḥkām u aḥvāli şebāt u bekā bulmazdı ve kimse andan müntefi' olmazdı, līkin (19) tedvīn-i kütüb sebebi ile kıyāmete degün bākī oldı [*yāft* fi'l-i mazīdür].

401. Nükte-i aşl-ı beyān kerde-i üst

Aşluñ (20) nüktesi anuñ beyān eylenmişidür ya'nī sözle beyān olunmuşdur.

Çeşme-i fer' revān- (21) kerde-i üst

Fer'uñ çeşmesi anuñ revān eylenmişidür ya'nī fer'uñ revān u 'ayān (22) olması söz sebebi iledür. Murād aşl u fer'uñ zuhūr u şüyü'ı söz vāsıtasıyla (23) vukū' bulduğın iş'ardur, uşul ü fūrū'a hem işāret vardur.

¹¹²⁰ revācını H: raḥtı F

¹¹²¹ *düstür* kânūn F: -H

402.Güli ez-bāğ-ı vefā rih̄teest

36a (1) Söz vefā bāğından dökilmiş bir güldür ya'nī andan zāhir olmuş bir gül meşā- (2) besindedür.

Der-nesīm-i nefes āvīhteest

Nefes nesīmine aşılışıdır ya'nī nefes (3) sebebi ile vücūd u zuhūr bulmuşdur.

403.Güş-rā āmede būyeş be-meşām

Anuñ rāyih̄ası (4) kulağın meşāmına gelmiş ya'nī h̄in-i tekellümde anı güş istimā' eylemiş.

Süheneş¹¹²² kerde (5) leb-i nātıka nām

Ƙuvvet-i nātıkanuñ lebi aña söz nām eylemiş ya'nī ol güle söz dimiş. (6)

404.Hest ez-īn gül çemen-i dil tāze

Göñül çemeni bu gül sebebinden tāze vü laṭīfdür.

Bülbül-i (7) şevk bülend-āvāze

Şevk bülbüli söz sebebinden bülend-āvāzedür ya'nī laṭīf söz (8) sebebi ile şāhib-şevkuñ şevkı ziyāde olup raqş u semā' eyles. Laṭīf söz ki (9) h̄üb āvāza kārīn ola üstüri hem cüş u hurūşa getürür.

405.Mā ki haclet-zede (10) ez-rūy-ı veyīm

Biz ki anuñ yüzünden haclet-zede vü şermende iz [*haclet-zede* īm taḳdīrindedür].

Rū der-īn bāğçe ber-būy-ı (11) veyīm

Anuñ būy u ümīdi üzre bir bāğçede iz ya'nī bu cihānda hemān söze meşğülüz [*bāğçeden murād bu cihāndur*]. (12)

406.Hest ber-būy-ı vey īn bāliš-i mā

Bizüm bu neşv ü nemāmuz anuñ būy-ı ümmīdi üzre (13) dūr, zīrā 'ulemā ki eşref-i ṭavā' ifdür, anlaruñ şeref ü fazīleti sözden idügi (14) ḥod rüşendür.

V'ez-tek ü pūy-ı vey īn māliš-i mā

¹¹²² şüheneş H: sühēn F

Ve anuñ tek ü püyındandır bizüm (15) mālîş ü zaħmetimüz ya'nî cihānda bizüm zaħmet ü elemümüz sözden ötüri vāķi' olan tek u (16) püyındandır.

407.Cilve-i ħüsn zi-vaşşāfi-i üst

Ĥüsnüñ cilve vü tecellîsi anuñ vaşşāf (17) lıgındandır, zîrā maħbūbuñ cilve vü iştihārına sebep anuñ vaşf olunmasıdır, bu (18) ĥālet ĥod sözle olur.

Sikke-i 'aşk zi-şarrāfi-i üst

'Aşk u muħabbetüñ sikkesi (19) anuñ şarrāflıgındandır, zîrā 'aşk u muħabbet gāhî müşāhede ile ve gāhî maħbūbuñ evşāfını (20) istimā' itmekle ĥāşıl olur, zîrā 'aşk u muħabbet çeşmden hüveydā olduğı gibi (21) gūşdan hem peydā olur.

408.Sühen ān cā ki zened lāf-ı edeb

Söz oradaki edeb lāfını (22) ura.

Hāmuşî ez-zer-i şāmit çi 'aceb

Zer-i şāmitden süküt ne 'aceb ya'nî maħall-i (23) ta'accüb degüldür. Zer ü sîme şāmit ve üstür ü gūsfende nāţık dirler ve meşhürdür ki **36b (1)** söylemek fıdda ve süküt zeheb meşābesindedür ya'nî süküt evlādur.

409.Mis-i (2) ü bih zi-zer-i Dehdehîest

Anuñ misi Dehdehî altundan evlādur ya'nî mis meşābesinde (3) olan söz ĥālîş altundan evlādur. Pes zer meşābesinde olan söz hezār (4) bār zerden evlādur.

Zıkr-i zer der-reh-i ü bî-rehîest

Anuñ yolında zer zıkrı ya'nî (5) zeri aña münāsebet itdürmek edebsüzlükdür. *Dehdehî* bir yerüñ ismidür anuñ altını (6) ziyāde ĥālîş olur, *bî-rehî* edebsüzlük ma'nāsınadır.

410.Sühen u sihr be-yek-āhengend

(7) Söz ve sihr bir āheng ve bir üslūbdadır.

Zer u zirnîh be-hem yek-rengend

Zer ü zirnîh biri (8) biriyle bir rengdür ya'nî söz sihr meşābesindedür. Nite ki sihr sebebi ile ĥarķ-ı 'ādet zāhir (9) olur hem-çünān sözde i'cāz vardır ve sözle muħāl meşābesinde olan müşkil (10) aħvāl müyesser olur, egerçi altunuñ ĥadr ü i'tibārı vardır, lîkin aşhāb-ı dil

katında (11) zirnîh meşâbesindedür, hâlbuki hem-renglerdür. *Zirnîh* kadar ü i'tibâri yok şarı (12) bir nesnedür.

411.Sühen ez-çeşme-i cân gîred âb

Söz cân çeşmesinden âb tutar ve andan (13) neşv ü nemâ bulur (*Gîred* fi'l-i muzâri'dür).

Zer-i rahşân zi-şerer gîred tâb

Yaldırayıcı altun şerer ü âteşden (14) tâb u pertev tutar.

412.Âb-ı ân ravza-i dîn efrüzed

Anuñ âbı dînuñ ravza vü bâğçesini ter ü tâze eyler. (15)

Tâb-ı in hürmen-i imân süzed

Bunuñ harâret ü muhabbeti imânuñ hürmenin (16) yaqar, zîrâ hadîş-i şerîfde vâkı'dür “*Ta'ise 'abdü'd-dirhem ve ta'ise 'abdü'd-dînâr*”¹¹²³

413.Der-sühen (17) nîst be-zer kes muhtâc

Sözde kimse altuna muhtâc degüldür.

Sikke-i zer zi-sühen yâft (18) revâc

Lîkin altunuñ sikkesi sözden revâc u i'tibâr buldı, zîrâ mazrûb olan (19) altun mazrûb olmayan altundan i'tibâr u revâcı ziyâdedür.

414.Ey besâ kufl-ı der-în (20) kâh u dü der

Ey çok kufl bu iki kapulu kaşrdaki murâd dünyâdur dü der olması vücûd u (21) 'adem i'tibâriyledür [*kâh* kaşr]¹¹²⁴.

Ki kilîdeş ne-tüvân sâht be-zer

Ki altunla aña miftâh düzmek mümkün (22) degüldür ya'nî cihânda bisyâr müşkil ahvâl vâkı' olur ki zerle anuñ huşûli mümkün olmaz. (23)

415.Leb çü z'efsün-ı sühen ârâyend

Lîkin çünki 'uqalâ leblerini sözden tezyîn eyleyeler ya'nî **37a (1)** çünki anuñ huşûli için söze şürü' eyleyeler.

¹¹²³ “Helak olsun dirhemini kulu, helak olsun dinarın kulu.” Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*..., Cilt: 1, s. 307.

¹¹²⁴ *kâh* kaşr F: -H

Ān girih der-nefes-i bü'gşāyend

Ol (2) 'uqdeyi bir nefesde çözerler ya'nī ol müşkili fi'l-hāl hāl eylerler [*girih* 'uqde ma'nāsınadır].

ĤİKĀYET-İ (3) ĀN MAZLŪM Kİ EZ-TĪZ-ZEBĀNĪ YEK ĤÜCCET SENCĪDE PERDĀHT

Ol mazlūmun Ĥikāyetidür ki tīz-zebān (4) lık ve nükte-dānlığından bir¹¹²⁵ mevzūn u laṭif bir Ĥüccet peydā eyledi.

VE TĪĖ-I ZULM-I ĤACCĀC-RĀ DER-ĤAṬ'-I ĤAYĀT ĤOD (5) KŪND SĀHT

Ĥaccāc'ın zulm tīĖi kendünün Ĥayāt ḳaṭ'ından künd eyledi ya'nī kendüsini Ĥaccāc'ın (6) ḳat¹¹²⁶ ü siyāsetinden ḫalāş eyledi.

416.Zulm-ı Ĥaccāc be-āḫer çü resīd

Çünkü Ĥaccāc'ın zulmi (7) tīĖi āḫer ḫalka irişdi ya'nī çünkü ḫalka zulm eylemege şürü' eyledi.

TĪĖ ber-tōhmeti-i çend keşīd

(8) Birḳaç tōhmetlünün üzerine tīĖ çekdi ya'nī birḳaç tōhmetlüyi ḳat¹¹²⁶ ü helāk eyledi. (9) *Be-āḫerde* ḫā-yı mu'cemeyi fethle olmak enseb idüği zāhirdür.

417.Gençā zer be-fedā āverdend

Ḳat¹¹²⁶ ü (10) helākden ḫalāş için fedāya zer genclerin getürdiler ya'nī bizi ḳatlden ḫalāş eyle diyü (11) Ĥaccāc'a bisyār altun getürdiler.

Gencsān ḫāk be-ser ber-kerdend

Genc gibi başları üzre (12) ḫāk eylediler ya'nī başlarına ḫāk saçup amān istediler. *Genc* ḫāk altında olduğu (13) i'tibārladır, *gencsān* zikri, *sān* teşbīh içündür [*kerdend* fi'l-i māzīdür]¹¹²⁷.

418.Hiç şān ḫilegerī sūd ne-kerd

Tedārük ü (14) ḫīle idicilik anlara hīç fāyide eylemedi.

Kār-ı şān rüy be-bih-būd ne-kerd

¹¹²⁵ nüktedānlığından bir F: nüktedānlık H

¹¹²⁶ ḳat¹¹²⁶ H: mīl F

¹¹²⁷ *kerdend* fi'l-i māzīdür F: -H

Anların kârı (15) bih-büde rüy eylemedi ya'nî anlara katl ü helâkden halâş müyesser olmadı. Nite ki buña işâret (16) olunur.

419.Cümle kerdend ser-ender-ser-i tîğ

‘Âkıbet cemî‘si tîğ tarafından başlarını fedâ (17) eylediler.

Ser nihādend der-âbiş-ḥor-ı tîğ

Tîğ âbiş-ḥorına baş ḳodılar ya'nî tîğdan mevt (18) âbını nüş eylediler. *Âbiş-ḥor* şuvar ma'nâsınadır.

420.Be-cüz ân bâz pesîn nükte-güzâr

Ol şonra ki (19) nükte-güzârdan ğayrî [*nükte-güzâr* vaşf-ı terkîbîdür]¹¹²⁸.

Ki çü âmed be-sereş nevbet-i kâr

Çünkü kâr u katlûğ nevbeti anuğ cānibine (20) geldi.

421.Güft k'ey dāver-i fermān-fermāy

Didi ki ey fermān buyurucu ve ḥükm idici ḥâkim. (21)

Kâr ber-mā ne-be-iḥsān-peymāy

Kârı bize iḥsānla vezn ü ḥükm itmeyici.

422.Mā tenī çend ki ez-bî-ḥiredī

Biz (22) bir kaç kimse ki aḥmaḳlık cihetinden.

Kâr-ı mā nîst be-cüz şuğl-ı bedī

Bizüm işimüz ḳabāḥat ü nā-meşrū‘ (23) şuğldan ğayrı degüldür.

423.Ne-siperdīm reh-i iḥsān lîk

Egerçi biz iḥsān u ma'ḳül yola gitmedük belki **37b (1)** nā-meşrū‘ yola gitdük lîkin

Ne-zedī gām-ı tü hem çendān nîk

sen daḥı gāmı ol (2) ḳadar eyü urmaduğ ya'nî sen hem laṭîf himmete sâlik olmaduğ [*gām* kâf-ı Fârisî ile ḥaṭve ma'nâsınadır, be-Türkî adım].

424.Çi zi-mā resm-i sitem verziden (3)

¹¹²⁸ *nükte-güzâr* vaşf-ı terkîbîdür F: -H

Ne fark bizden zulm resmine çalışmak.

Çi zi-tü ser zi-kerem piçiden

Ne fark senüj keremünjden (4) baş çevirmek, hulāşa-i kelām budur ki egerçi bizden kabāhat ü sitem şadır oldı, (5) lîkin sen ki haţamız ‘afvında kerem ü mürüvveti terk eyledün, sen hem haţādan hālî (6) olmadun, beyt

Bedī rā bedī sehl bāşed cezā

Eger merdī aḥsin ilā men esā¹¹²⁹

425.(7) Tab‘-ı Haccāc ez-ān nükte şüküft

Haccāc’uñ tab‘ı ol nükteden açıldı [*şüküfti fi‘l-i māzīdür*]¹¹³⁰.

Dād fermān be-ḥalāş (8) vey ü güft

Haccāc ki anuñ ḥalāşına fermān virdi ya‘nī anı katl eylemekden ferāgat eyledi (9) ve didi

426.Tüf ber-ān ṭāyife-i mürde-dilān

Ol mürde-diller ṭāyifesine tüf.

Der-hevā vü (10) heves efsürde-dilān

Ki hevā vü hevesde efsürde-dillerdür ya‘nī tüf ol katl olınan (11) ṭā’ifeye ki leṭāfet ü ḥāletden hālî mürde-diller ve müncemidlerdür.

427.Ki ez-ān ḳavm-i fürü-māye (12) kesī

Ki ol dūn ḳavmden bir kimse,

Ber neyāverd çünin ḥoş nefesī

ki buncılayın (13) bir ḥoş nefes getürmedi ya‘nī buncılayın bir laṭif söz söylemedi.

428.Kāş evvel zi-tü (14) būdī in kār

Pes Haccāc ol kimseye ḥiṭāb idüp didi, ne olaydı bu kār (15) evvel senden olaydı.

Tā zi-tü yāfti in kār ḳarār

¹¹²⁹ “Kötüye kötülük başlı başına bir cezadır. Eğer adamsan elinden geldiğinde güzellik yap.” Sa’dî, *Bostān*, s. 93.

¹¹³⁰ *şüküfti fi‘l-i māzīdür* F: -H

Tā bu kār senden qarār bulaydı (16) ya'nī evvel senüñ qatlünge mübāşeret olınmaq gerek idi, tā ki senden şadır olan bu (17) nükte sebebi ile anlar dağı qatl ü helākden necāt bulalardı.

429.Kār-ı her yek zi-tü sencide (18) şüdi

Ol tayıfeden her birinüñ kārı senden¹¹³¹ mevzün olurdu.

Cürm-i her yek (19) be-tü bahşide şüdi

Her birinüñ cürm ü günāhı saña bağışlanmış olurdu.

MÜNĀCĀT (20) DER-BEYĀN-I UŞŪR-I ZEBĀN-I SŪHEN EZ-ŞERĤ-İ KEMĀL-İ İLĀHİ ŞŪKR-İ NEVĀL-İ NĀ-MŪTENĀHİ

Bu münācāt kemāl-i İlähī'nüñ (21) ve nevāl-i nā-mütenāhīnün şükri şerhinden söz zebānıñ kuşūrı beyānındadır, zīrā (22) kemāl-i İlähī ve anuñ bī-nihāyet kemāl-i nevāl¹¹³² ü ihsānıñ şükri taqrīr ü taḥrīr ḥaddinden (23) bīründür.

VE ṬALEB-İ SENCİDEĞİ-İ VEY TĀ BE-MİZĀN-I ṬAB' MEVZŪNİ YĀBED U DER-KEFFE-İ QABŪL EFZŪNİ

38a

(1) Ve sözüñ mevzūnlugıñ talebi beyānındadır, tā tab'-ı mīzānī ile mevzūn (2) luk bula ve qabŪl keffesinde ziyādelik bula ve aşḥāb-ı dilüñ maqbŪli olup tamām (3) revāc u i'tibār bula. *Nevāl* ihsān ma'nāsındadır, *zebān-ı* sūhen ki vāḳi'dür, zebāndur ki lisān (4) ma'nāsındadır ziyān degüldür ki zarar ma'nāsındadır.

430.Ey zebān-ı ḥired ez-künh-i tü bend

Ey Ḥudā (5) 'aqluñ zebānı senüñ künh ü ḥaḳıḳatüñden bend ü lāldür ya'nī 'uḳalā bu ḥuşūşda kıl ü (6) ḳālden fāriğlerdür, zīrā 'uḳŪl bunda müteḥayyirdür [*künh* ḥaḳıḳat ma'nāsındadır]¹¹³³.

Pāye-i ḳadr-i sūhen ez-tü bülend

Sözüñ (7) ḳadri pāyesi senüñ sebebüñden bülend ü 'ālīdür, zīrā ḳünki sen sözle vaşf u (8) beyān olıñduñ. Pes lā-cerem sözüñ mertebesi 'ālī oldı.

431.Be-ḥired şerḥ-i kemālet ne-tüvān (9)

¹¹³¹ senden H: -F

¹¹³² Nevāl F: -H

¹¹³³ *künh* ḥaḳıḳat ma'nāsındadır F: -H

‘Aklıla senüñ kemālünün şerhi mümkin degüldür.

Be-sühen şükr-i nevâlet ne-tüvân

Sözle senüñ (10) ihsānuñ şükri mümkin degüldür “*ve in te’uddū ni’meta’llāhi lā-tuḥşūhā*”¹¹³⁴ beyt

‘Aṭāyīst (11) her mūy ez-ū ber-tenem
Çi gūne behr-i mūy şükri künem¹¹³⁵

432.Sühen ez-bāğ-ı cemālet ver (12) dīst

Söz senüñ cemālün bāğından¹¹³⁶ ey Hudā bir güldür.

V’enderin merḥale bād-āverdīst (13)

Ve bu merḥalede bād-āverdür ya’nī nefesle zuhūr bulmuşdur, līkin kesb ü zaḥmet (14) süz ḥāşıl u müyesser olmuşdur. Zaḥmet ü meşakkatsüz ḥāşıl olan gence genc-i bād-āverd (15) dirler.

433.Ez-gülī revnağ-ı bāğī ki şināht

Bir gülden bir bāğun revnağ u leṭāfetini (16) kim fehm eyledi ya’nī bir kimse bilmedi, zīrā bu ḥālet mümkin degüldür.

V’ez-tefi nūr-ı (17) çerāğī ki şināht

Ve bir ḥarāret ü pertevden bir çerāğun nūrını kim fehm eyledi (18) ya’nī bir kimse fehm eylemedi. Ḥulāşa-i kelām budur ki bir gülle bir bāğun revnağ u leṭāfeti (19) ve bir pertev-i ḥarāretten bir çerāğun nuri ma’lūm u rüşen olmaduğı gibi sözle (20) ey Hudā senüñ zāt u şıfātun ma’lūm olmaz [*tef* ḥarāret ü pertev ma’nāsınadır]¹¹³⁷.

434.Bih k’ez-in zezeme ḥāmūş şevīm (21)

Çünkü ḥāl böyledür, pes yeg ki bu zezmeden ferāğat idüp ḥāmūş (22) olalum ya’nī çünkü zāt u şıfātun künhüne vuşul ve anuñ nevāl ü ihsānına (23) lāyık şükr eylemek muḥāldür. Pes “*el-‘acz ‘ani’ş-şükri ke’ş-şükri*”¹¹³⁸ tarīkine sālīk olup **38b (1)** ‘acz izhār idüp ḥāmūş olmağ evlādur, beyt

¹¹³⁴ “... Eğer Allah’ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız...” İbrâhīm sūresi 34. âyet.

¹¹³⁵ “Bedenimdeki her kıl O’nun bana ihsanıdır. Kıl kadar şükürünü nasıl yerine getireyim?!” Sa’dî, *Bostân*, s. 171.

¹¹³⁶ cemālün bāğından F: cemālünden H

¹¹³⁷ *tef* ḥarāret ü pertev ma’nāsınadır F: -H

¹¹³⁸ “Teşekkür etmekte aciz kaldığımızda teşekkür etmiş olursunuz.” Atasözü.

Bi-rev sa'd yā dest ü defter bi-şüy (2)
Be-rāhī ki pāyān ne-āred me-pūy¹¹³⁹

Pāy-tā-ser çü şadef gūş şevīm

Pāy-tā-ser şadef (3) gibi gūş olalum ya'nī hīçbir vechle ol cānibden hīç söz söylemeyelüm. Şadefūñ (4) gūşa müşābehete ziyāde zāhirdür.

435.Ṭab'-ı Cāmī ki senā-güster-i tü'st

Ey Hudā Cāmī'nün (5) ṭab'ı ki senün senā-güsterüñdür ya'nī senün senā-güyüñdür.

Kemterīn murğ-ı vefā-perver-i tü'st (6)

Senün kemterīn vefā-perver murğüñdür ya'nī cān u dilden senün emr-i şerīfūñe itā'at (7) idicidür ve senün vefāñla perveriş bulmuşdur [senün vefāña sa'y idicidür bu hem-vehdür].

436.Her taraf gerçi hevāyī dāred

Egerçi (8) her tarafda bir hevā vü heves tutar.

Pāy-ı dil beste be-cāy dāred

Līkin gönlinün ayağını (9) bir yere bağlanmış tutar ya'nī senün muḥabbetünde sābit-ḳademdür, egerçi hevādan ḫālī (10) degüldür.

437. 'Ār dāred zi-ḫadıṣ-i heme kes

Cemī' kimsenün sözinden 'ār tutar bu sebab- (11) den kimseyle muşāḫabet eylemez.

Ber-zebān zıkr-i tü mī-ḫāhed ü bes

“*Ḳuli'llāhu şümme zerhum*”¹¹⁴⁰ (12) ḫasebince zebānı üzre hemān senün zıkrün ister.

438.Raḫt ez-ān dāyire bīrūn (13) āreş

Anuñ raḫt u esbābını ol dā'ireden taşra götür ya'nī anı ḫalkuñ (14) iḫtilāt u muşāḫebetinden ḫalāş eyle [*ār* emr-i ḫāzırdur]¹¹⁴¹.

Nuṭḳ ez-īn ḳāfiye mevzūn dāreş

Anuñ nuṭḳ u (15) güftārını bu ḳāfiyeden mevzūn tut ya'nī anuñ zebānı üzre zıkründen ğayrı (16) ḳoma, lā-cerem her ne söyleyse hemān senden söylesin.

¹¹³⁹ “Doğru yürü ya da her şeyden elini eteğini çek. Ayağının çekmediği yola gitmek için koşturma.” Sa'dī, *Bostān*, s. 174.

¹¹⁴⁰ “...Allah” (indirdi) de, sonra bırak onları...” Kur'ān-ı Kerīm, En'ām sūresi 91. ayet.

¹¹⁴¹ *ār* emr-i ḫāzırdur F: -H

439.Be-lebeş huṭbe-i efzūnī dih (17)

Anuṅ lebine efzūnluḡ huṭbesini vir.

Ber-zereş sikke-i mevzūnī nih

Anuṅ zeri (18) üzre mevzūnluḡ sikkesini ḡo ya'nī aṅa sūḡen-gūyluga ziyāde ḡuvvet virüp (19) kelāmını mevzūn eyle.

**‘İKD-I SEVŪM DER-KELĀM-I MANZŪM Kİ İNNE MİNE’Ş-Şİ’Rİ LE-
HİKMETEN ‘İBĀRET Zİ-HİKMET-ĀMİZİ-İ Ū**

(20) Üçüncü ‘ıkd mevzūn kelām beyānındadır ki “*inne mine’ş-şi’re le-ḡikmeten*”¹¹⁴² anuṅ ḡikmet-āmizliğinden (21) ‘ibāretdür. Lā-cerem¹¹⁴³ şî’r ḡikmetden ḡālī degül ve “*inne mine’l-beyāni le-siḡren*”¹¹⁴⁴

İŞĀRET-İ BE-SİḡR-ENGİZİ-İ (22) Ū

Ve “*inne mine’l-beyāni le-siḡren*” anuṅ siḡr-āmizliğine işāretdür. Lā-cerem şî’rde siḡr (23) mertebesinde ḡālāt vardır ve bu ḡadīs-i şerīfden şî’rūṅ ‘ulüvv-i ḡadri zāhirdür. “*İnna’llāhe taḡte’l- 39a (1) ‘arşi kūnūzu ve mefātīhuhā elsinetü’ş-şu ‘arā*”¹¹⁴⁵

440.Ey be-her şāhid-i mevzūn meftūn (2)

Ey her mevzūn u zībā şāhide firifte vü meftūn olmuş kimse,

Hālet ez-müşg (3) ḡaṭān dige-gūn

Müşg ḡaṭlulardan senūṅ ḡālūṅ ḡarāb {u} dige-gūndur. *Müşg-ḡaṭāndan* (4) murād¹¹⁴⁶ tāze ḡaṭlu maḡbūblardur [*dige-gūn ḡarāb ma’nāsınadır*].

441.Hiç şāhid çü sūḡen mevzūn nīst

Hiç söz gibi mevzūn (5) şāhid yoḡdur [*çü teşbīh içündür*].

Ser-i ḡübī zi-ḡaṭeş birūn nīst

Bir maḡbūbuṅ başı anuṅ ḡükminden (6) ṭaşra degüldür, zīrā cemī’si söze muḡtācdur.

442.Şabr ez-ū şa’b u tesellī müşkil (7)

¹¹⁴² “Şüphesiz şiir hikmettir.” Hadīs-i şerīf. Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*..., Cilt: 1, s. 204.

¹¹⁴³ lā-cerem H: līkīn F

¹¹⁴⁴ “Şüphesiz beyan sihirdir.” Hadīs-i şerīf. Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*..., Cilt: 1, s. 203.

¹¹⁴⁵ “Hakikaten göḡün altında Allah’ın gizli hazineleri vardır ki onların anahtarları şāirlerin dilleridir.” Bu ifade hadis kitaplarında bulunamamıştır.

¹¹⁴⁶ murād H: -F

Andan şabr şa'bdur ve tesellî müşkildür.

Hâşşa vaqtı ki pey-i bürden-i dil

Huşuşan ki (8) gönül iletmekden ötüri,

443.Keşed ez-vezn be-ber-hil'at-i nâz

söz egnine veznden nâz (9) hil'atini çeke ya'nî mevzûn ola.

Küned ez-kâfiye dāmāneş tırâz

Ķāfiyeden dāmenini (10) tırâz u ma'lem eyleye. *Vezn* hil'ate ve kâfiye dāmende olan tırâza teşbîh olunmuşdur. (11) 'Acemde 'âdetdür ki zenleri giydüğü cāmenüñ dāmeni mu'tarrâz u mu'allemdür.

444.Pā be-halhāl-ı (12) redif ārāyed

Ayağını redif halhāl-ı ile tezyin eyleye ya'nî anda redif vāki' ola (13)

Ber-cebîn hāl-i hayāl efzāyed

Alnı üzre hayāl hāl-i ziyāde eyleye. Redif kâfiyeden (14) sonra vāki' olan mükerrerdür ki halhāla teşbîh olunmuşdur, şî'rde şā'ir fikr idüp (15) getürdüğü hayāl hāle teşbîh olunmuşdur¹¹⁴⁷ ve söz maḥbūba teşbîh olunmuşdur ve 'âdetdür (16) ki bir zeni ere virmek isteseler aña bisyār zīnet olındukdan sonra alnı üzre (17) çivitden bir beñ qorlar.

445.Ruḥ zi-teşbîh dihed cilve çü māh

Anuñ māh gibi ruḥuna teşbîhden (18) cilve vire ya'nî şā'ir şî'rde ba'zı teşbîhāt getüre.

Mī-bered 'aql-ı şad üftāde zi-rāh (19)

Yüz yoldan düşmüşüñ 'aqlını ilede [*mī-bered* fi'l-i muzāri'dür].

446.Mū be-tecnīs zi-hem bi'skāfed

Tecnīsle mūyı (20) biri birinden yara ya'nî tecnīsde şā'ir ziyāde diḳḳat ü ihtimām eyleye.

Hāl-i ez-farḳ-ı (21) dü gīsū bāfed

Farḳdan hāl-i iki gīsū ura ya'nî maḥbūbenüñ saçını ber-ā-ber iki (22) bölük idüp örmek gibidür. Şā'irüñ şî'rde tecnīs zikr eylemek egerçi farḳ (23) bunda ḡāyet hūb vāki' olmuşdur, līkin her kes anı farḳ eylemege ḳādir degüldür [*bāfed* fi'l-i muzāri'dür].

¹¹⁴⁷ olunmuşdur F: eylemişdür H

447.Leb 39b (1) zi-tarşî' -i güher-rîz küned

Lebini tarşî' den güher-nişâr idici eyleye ya'nî şâ'ir şî'rde (2) şan'at-ı tarşî' getüre, şan'at-ı tarşî' budur ki şî'rde vâkı' olan elfâz biri (3) birine münâsib ola bu mısrâ' gibi ki Gülistân'da meşûrdur, mısrâ'

*Ḳasîmün cesîmün nesîmün (4) vesîm*¹¹⁴⁸

Ca'd-ı müşgîn güher âvîz küned

Hoş-büy u zîbâ ca'dına gevher aşmak ide ya'nî (5) maḥbûbenüñ zülfini bu vaşfla vaşf eyleye.

448.Çeşm ez-ihâm küned çeşmek-zen

Çeşmini (6) ihâmdan çeşmek-zen eyleye ya'nî şâ'ir şî'rinde ihâm zîkr ide.

Fitne der-encümen-i vehm (7) efgem

Vehm encümenine fitne birağıcı eyleye, zîrâ ihâm vehme birağmak ma'nâsınadır ki aşlı (8) evhâmdur. Vāv sâkin ve mâ-ḳabli meksür olduğı için vāv yâya ḳalb olunur (9) ihâm oldu, çeşmekzen göz kıpıcı ma'nâsınadır, her bâr ki ma'sûḳ cânibinden 'âşîḳa (10) böyle bir işâret vâkı' ola eger cihândan belki cinândan laṭîf ü hoşdur.

449.Ber-ser-i (11) çihre nihed zülf-i mecâz

Yüzinüñ ṭarafı üzre mecâz zülfini ḳoya ya'nî şâ'ir şî'rinde (12) ḥaḳîḳatden 'udül idüp mecâz getüre.

Şeved ez-perde ḥaḳîḳat perdâz

Lîkin (13) perdeden ḥaḳîḳat perdâz ola ya'nî egerçi mecâz zîkr olına lîkin ma'nâda ḥaḳîḳat (14) murâd olına. *Mecâz* zülfe teşbîh olunmuşdur.

450.Çün bedîn şekl be-şad ğunc ü delâl

Çünkü (15) bu şekilde yüz ğunc u nâzla [*delâl* nâz ma'nâsınadır].

Rû nümâyed zi-şebistân-ı ḥayâl

Ḥayâl şebistânından (16) yüz göstere ya'nî çünkü şî'r bu zîkr ü beyân olunan evşâfla mevşûf ola (17) şebistân-ı ḥayâlde ihâm-ı laṭîf vardır. *Delâl* celâl vezni üzre nâz ma'nâsınadır. (18)

¹¹⁴⁸ Sa'dî, *Gülistân*, s. 8.

451.Güş-rā hāmileī der-sāzed

Bu vaşfla mevşūf olan şi‘r müstemi‘ün güşını (19) lü‘lü’ hāmilesi eyler ya‘nī dūr gibi laţif sözlerle anuñ kulağı memlū vü pür olur. Nite ki (20) bu ma‘nāya işāret olunur.

Şadefāsā zi-güher pür-sāzed

Şadef gibi anı gevherden (21) pür eyler. *Āsā* bunda teşbīh içündür.

452.Çeşm-rā hırmen-i ‘anber bahşed

Laţif şi‘r çeşme ‘anber (22) hırmeni bağışlar ya‘nī ol şi‘r ki siyāh mürekkeble yazılır, güyā ‘anber hırmenidür ki çeşme (23) andan laţif hālet irişüp kalbe sürür hāşıl olur.

Be-ţabaķ ğāliye-i ter bahşed

40a

(1) Ol şi‘r çeşme ţabaķla ter ü laţif ğāliye bağışlar, siyāh mürekkeble mestūr olan (2) şi‘r ter ü laţif ğāliyeye teşbīh olınmışdur.

453.Ki be-tahmīd şeved nağme-serāy

Sühen ü şi‘r ğāhī tahmīd-i (3) İlähī ile nağme-serāy olur ki,

Ki zi-tevhīd şeved ‘uķde-güşāy

ğāhī tevhīdden (4) ‘uķde-güşāy olur ya‘nī tevhīd-i İlähī sırrınıñ eşkālını rüşen ü zāhir idici (5) olur.

454.Ġāh der-şavma‘a-i hoş-ħālān

Ġāhī hoş-ħāllerün ya‘nī şūfīlerün (6) şavma‘alarında

Nükte güyed zi-leb-i kavvālān

Ķavvāllarun lebinden nükte vü sırr-ı ‘aşķ virür. (7) *Ķavvāl* terennüm ü nağme idici ve şi‘r okuyucu ma‘nāsınadır, kavvālān anuñ cem‘idür Fārisī (8) ķā‘idesi üzre.

455.Şūfi-i cān u cihān kerde vidā‘

Cān u cihānı terk ü (9) vidā‘ eylemiş şūfī.

Gired ez-nükte-i ū rāh-ı semā‘

Anuñ nükte vü zevkünden semâ´ (10) yolını tutar ya´nî cüş u hurüş idüp semâ´ eyler ki aşhâb-ı hâlûñ hâlidür, (11) meşnevî¹¹⁴⁹

Ne-güyem semâ´ ey birâder ki ç´ıst
Meger müstemi´-râ bi-dânem ki k´ıst
Ger ez (12) burc-ı ma´nâ pered tayr-ı ü
Firişte fûrümâned ez-seyr-i ü¹¹⁵⁰

456.Gâh dem-sâz şevved nâyi vü çeng

(13) Gâhî ney ü çenge dem-sâz olur ya´nî çeng ü ney çalınur meclisde ol şî´r okınur. (14)

Der-ḥarâbât ber-âred âheng

Ḥarâbâtta âhenge ḥurüş getirür.

457.Muṭrib-i meclis-i (15) mestân gerded

Mestlerüñ meclisinüñ muṭribi olur ya´nî anlaruñ bezminde (16) okınup anlara şevk u ḥâlet virür.

Reh-zen-i bâde-perestân gerded

Bâde (17) perestlerüñ yolını urucu olur. *Reh* bunda îhâm tarîki ile ḥüb vâki´ olmuşdur, (18) zîrâ reh ü râ sâzda olan maḳâm u perde ma´nâsına gelür. Nite ki Ḥ´ace Ḥâfız´uñ (19) “*rahmetu´llâhi´aleyh*”¹¹⁵¹ bu beytinde vâki´dür, [*reh-zen* vaşf-ı terkîbîdür]¹¹⁵², beyt

Râhî bi-zen ki âhî ber-sâz-ı ân tüvân (20) zed
Şi´rî bi-ḥân ki bâ-ân ruṭl-ı girân tüvân zed¹¹⁵³

458.Gâh ğam-nâme-i´ âşık ḥ´âned (21)

Gâhî´ âşıkun ğam-nâmesini okur ya´nî söz vâsıtasıyla´ âşıkun ğam u (22) aḥvâli rüşen ü zâhir olur.

Pîş-i dildâr-ı muvâfık ḥ´âned

¹¹⁴⁹ meşnevî F: beyt H

¹¹⁵⁰ “Ey kardeş! Eğer dinleyenin kim olduğunu bilmiyorsam semanın ne olduğunu söylemem.”, “Onun kuşu mana burcundan uçarsa melek onu takip etmekte aciz kalır.” Sa’dî, *Bostân*, s. 112.

¹¹⁵¹ “Allah’ın rahmeti onun üzerine olsun”

¹¹⁵² *reh-zen* vaşf-ı terkîbîdür F: -H

¹¹⁵³ “Öyle bir makam tuttur ki ezgisiyle ah edilebilsin. Öyle bir şiir oku ki onunla ağır kadeh kaldırabilsin.” Hâfız, *Divan*, s. 154.

Muvāfiķ dildāruñ (23) ĥuzūrında oķur ya'nī söz vāsıtasıyla 'āşıķuñ aĥvāli ma'sūķına rūşen **40b (1)** ü zāhir olur.

459.Der-dileş tāze küned 'ahd-i ķadīm

Anuñ göñlinde ķadīm 'ahdi tāze eyler. (2)

Sāzedeş der-ĥarem-i luţf muķīm

Luţf ĥaremінде anı muķīm eyler ya'nī ma'sūķ 'āşıķını (3) ümīdvār idüp ri'āyet ü luţflar va'de eyler bu ĥālet ĥod söz vāsıtasıyla (4) müyesser olur.

460.Geh küned perde-i ma'sūķī sāz

Söz gāhī ma'sūķluķ perdesini (5) sāz u tertīb eyler.

Dehed ez-perde-i ma'sūķ āvāz

Ma'sūķuñ perdesinden (6) āvāz virür ya'nī ma'sūķuñ aĥvālini beyān eyler.

461.Perde-i 'āşıķ-ı bī-dil bi-dered

Bī- (7) dil 'āşıķuñ perdesini pür-tār u rüsvāy eyler.

Perdesān ber-der-i ma'sūķ bered (8)

Anı perde gibi ma'sūķuñ ķapusu üzre iledür ya'nī anuñ ķapusunda munţazır olup (9) oturur.

462.Mā ki ez-seĥer-i siĥr-sāzi-i ũ

Biz ki anuñ siĥr-sāzlıđı seĥerinden

Der şeb-i (10) şu 'bede-perdāzi-i ũ

Anuñ şu 'bede-perdāzlıķ şebinde [*şu 'bede* ĥoķķa-bāzlıķ ma'nāsınadır]

463.Ġarķ-ı deryā-yı tefekkür şüde (11) ĩm

tefekkür deryāsına ġarķ olmuşuz.

Tek-nişīn ĥün şadef-i dür şüde ĩm

Dür-i şadef (12) gibi tefekkür deryāsınun ħa'rında oturuıcı olmuşuz ya'nī ziyāde fikr idici olmuşuz. (13) Beyt-i şābıķda mā terkībi ki vardur bu beytlere maşrūfdur [*tek-nişīn* vaşf-ı terkībīdür].

464.Ķūt-ı cān ķuvvet-i dil (14) z'ū yābīm

Rūĥumıza ķūt u ġıdāyı ķalbimüze ķuvvet ü ķudreti andan buluruz.

Gül der-İN (15) merkez-i gil z'ü yâbım

Bu gil merkezinde ki murād cihāndur, sırr u ma'rifet¹¹⁵⁴ gülünü hemān andan (16) buluruz.

465.Kuĥl-ı devlet zi-der-i ü cüyīm

Devlet sürmesini anuĥ ħapusından isterüz. (17)

Nİst 'ayb ez-hüner-i ü güyīm

'Ayb degüldür eger anuĥ hünerini söyleyevüz, ūdan murād (18) sözdür, beyt

Gerçi ber-bī-hünerān perde-derest

*Çeşm-i bed dūr ki yek-ser hünerest*¹¹⁵⁵

466.(19) Ver çi güyende-i her nā-yābī

Ve egerçi her bir nā-yābı taleb idici.

Ne-keşed leb zi-çünİN cüllābī (20)

Buncılayın bir cüllābdan lebini çekmez ya'nī anı nüş eylemekden i'rāz eylemez. *Cüllāb* (21) dan murād şı'rdür ki 'ulemā vü fuzalā vü meşāyih vesāyir ħalk hem andan i'rāz eylemezler, līkin (22) ħikmet¹¹⁵⁶ nedür ki Ĥudā-yı "‘azze ve celle celle şānuhu"¹¹⁵⁷ ħazret-i Resūl'den "şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem"¹¹⁵⁸ şı'ri (23) nefy ü men' eylemişdür. Nite ki bu ma'nā bu āyet-i kerīmeden zāhirdür "ve mā 'allemnāhu'ş-şi're ve mā **41a (1)** yenbagi leh"¹¹⁵⁹ pes ma'lūm oldı ki şı'r maĥbūl degül imiş Mevlānā Cāmī bu beytler ile bu su'āle (2) cevāb virür.

467.Ān pür ez-cevher-i Ķur'an müşteş

Ol Resūl ki anuĥ müştī Ķur'an (3) cevherinden memlū vü pür idi.

Z'an neyālūd be-ān engüşteş

Ol sebebden ol cüllāba (4) barmaĥun bulaşdırmadı ya'nī ħazret-i Resūl'üĥ "şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem" şı're raĥbet ü (5) iltifāt eylemedüĥine ħikmet budur ki beyān olunur.

¹¹⁵⁴ ma'rifet H: mezāmet F

¹¹⁵⁵ "Her ne kadar hünersizler tarafında ayıplansa da, kötü gözden uzak olsun, (bu) baştan başa hünerdir."

¹¹⁵⁶ ħikmet F: -H

¹¹⁵⁷ "Şanı yüce olan aziz ve yüce Allah"

¹¹⁵⁸ "Yüce Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun."

¹¹⁵⁹ "Biz, o Peygamber'e şiir öğretmedik. Bu, ona yaraşmaz da. O (na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır." Yâsîn sûresi, 69. ayet.

468. Tā ne-ḥalkī be-gümān der-mānend

Tā bir vāfir (6) ḥalk ḡann u gümānda ḡalmayalar ve dimeyeler [*ne-mānend* taḡdīrindedür]¹¹⁶⁰.

K'īn dü gevher meger ez-yek kānend

Ki bu iki gevher meger (7) bir ma'dendür ya'nī Ḡur'ān-ı 'Azīm hem ši'rdendür ḡālbuki Ḡur'ān-ı 'Azīm ḡod ši'r degüldür, līkin (8) keferenüḡ ekšeri Ḡur'ān-ı 'Azīm'i ši'r ḡann idüp ḡazret-i Resül'e “*šalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem*” (9) šā'ir didiler [*K'īn ki īnde müreккеbdür*]¹¹⁶¹.

469. Besmele tāc-ı ser-i Ḡur'ānest

Besmele Ḡur'ān-ı 'Azīm'üḡ bašı tācıdur. (10)

Z'ān ki sencide bedīn mīzānest

ḡālbuki bu mīzānla vezn olunmuşdur ya'nī mevzūndur. (11)

470. Vezn eger mūcib-i noḡšān būdī

Vezn eger sebeb-i noḡšān olaydı.

ḡarf-i mevzūn (12) ne-zi-Ḡur'ān būdī

Mevzūn kelime Ḡur'ān-ı 'Azīm'den olmazdı ḡālbuki Bismi'llāhi'r-raḡmāni'r-raḡīm (13) Ḡur'ān-ı 'Azīm'dendür ve mevzūndur. Pes ma'lūm oldı ki vezn mūcib-i noḡšān u ḡalel (14) degüldür.

471. Ger šikestī ne-šüd ez-ši'r dūrüst

Eger bir šikest ü noḡšān ši'rden dūrüst (15) olmadı ise ya'nī eger bir ši'ri mevzūn oḡumaḡa ḡādir olmadıḡsa,

Ān ne-ez-vezn (16) zi-bi-veznī tü'st

ol šikestlik veznden degüldür belki senüḡ nā-mevzūn oldıḡundan (17) dur, zīrā çünki senüḡ ḡab'uḡ mevzūn degüldür mevzūn kelāmı oḡumaḡa ḡādir (18) olmazsın¹¹⁶².

472. Çend bāši be-zebān bī-hude senc

Niçe bir zebānla bī-hūde vezn idici olasıḡ (19) ya'nī niçeye dek bī-hūde-ḡüylük eylesin.

¹¹⁶⁰ *ne-mānend* taḡdīrindedür F: -H

¹¹⁶¹ *K'īn ki īnde müreккеbdür* F: -H

¹¹⁶² olmazsın F: degülsin H

Keşi ez-dest-i zebān bī-hude renc

Zebānuñ (20) elinden bī-hūde renc ü zaḥmet eylersin.

473.Şi‘r ābīst zi-ser-çeşme-i dil

Şi‘r ḥaḳīkatde (21) dilün ser-çeşmesinden bir ābdur.

Ser-i çeşme şüde ālūde be-gil

Çeşmenün başı gil ile ālūde (22) olmuş.

474.Ger ne ser-çeşme zi-gil pāk şevd

Eger ser-i çeşme balçıkdan pāk olmaya belki gilnāk ola [*şevd* fi‘l-i muzāri‘dür]. (23)

Çi‘aceb z‘āb ki gilnāk şevd

Ne‘aceb ābdan ki gilnāk ola ya‘nī ol āb be-her ḥāl gilnāk

41b

(1) olur [*gilnāk* balçıklu ma‘nāsınadır].

475.Bāyedet der-sūhen āsūdegī

Sözde saña bir ḥuzūr u āsūdelik gerek ya‘nī efkār-ı (2) fāsideden berī olmaḳ lāzımdur.

Pāk-dil şev zi-her ālūdegī

Cemī-i levş ü ālūdelükden (3) pāk-dil ol tā ki senden zāhir ü şadır olan kelām laṭīf ü ḥüb ola.

476.Tā der-in merḥale-i meşgale (4) nāk

Tā bu meşgalenāk u ḥaṭarnāk merḥalede ki murād bu‘ālemdür.

Pāk ḥīzed güheret ez-dil-i (5) pāk

Tā ki pāk göñlün den senün gevherün pāk u laṭīf ve zāhir ü āşkār ola. *Güherden* murād (6) sözdür, *meşgalenāk* ğavġalu ma‘nāsınadır.

477.Pāk-bāzān heme ḥāk-i tü şevd

Pāk-bāzlar senün (7) ḥākün olalar ya‘nī saña ziyāde tevāzu‘ eyleyeler.

Ḥāzin-i gevher-i pāk-i tü şevd

Senün pāk (8) gevherün ḥāzini olalar ya‘nī senün dür gibi laṭīf sözlerün ḥıfz idici olalar. (9)

478. udsiyān avf diyār-ı tū küned

Melā'ike senüñ diyāruñı avāf eyleyeler.

Tufe-i nūr niār-ı tū (10) küned

Nūr tufesini saa niār eyleyeler ki murād ne idügi bu ikāyetden rüen ü zā (11) hidrür.

IKĀYET-İ ŐEY MUŐLİÜ'D-DİN SA'Dİ-İ ŐİRĀZİ

Őey MuŐlihü'd-dīn Sa'dī-i ŐİRĀZİ'nüñ (12) ikāyetidür, ism-i Őerīfi Muştafa'dur ya'nī MuŐlihü'd-dīn'dür, malası Sa'dī'dür “addesa'llāhu (13) sırrahu'l- 'azīz”¹¹⁶³ efāzıldandır.

Kİ İN BEYT BE-GÜFT

Ki bu beyti didi, beyt

Berg-i dirāhtān-ı (14) sebz der-nazar-ı hūŐyār

*Her varaı defterīst ma'rifet-i Kirdgār*¹¹⁶⁴ [berg bunda vara ma'nāsınadır]¹¹⁶⁵

Sebz ü tāze dirāhtlar varaı hūŐ-yāruñ nazarından “*Her varaı (15) defterīst ma'rifet-i Kirdgār*” ol eŐcārda olan varaların her bir varaı a te'ālānuñ¹¹⁶⁶ (16) ma'rifetine bir kitābdur, zīrā her bir varadan anuñ vücūd u ehadiyyeti ma'lüm olur. Bu rüen ü (17) zāhirdür ki mıŐrā'-ı evvel ber-vech-i icmāl ve mıŐrā'-ı Őānī ber-vech-i tafŐıldür.

YEKİ EZ-EKĀBİR DER (18) VĀI'A DİD

MeŐāyihüñ ekābirinden bir kimse vāı'ada gördi.

Kİ CEM'İ EZ-MELĀ'İKE ABAHĀ-YI (19) NÜR BEHR-İ NİĀR-I VEY Mİ-BEREND

Ki melā'ikeden bir cemā'at anuñ niārından ötüri nūr (20) abalarını iledürler ya'nī Őey Sa'dī'ye niār için nūrla memlü abalar iledürler.

479.Sa'di (21) ān bülbül-i ŐİRĀZ-ı çemen

Sa'dī ol çemen ü gülşen gibi laif ŐİRĀZ'uñ bülbülü ya'nī Őey (22) Sa'dī ki ŐİRĀZ'dandır.

¹¹⁶³ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

¹¹⁶⁴ “Akıllı Kimsenin nazarında yeşil aaların yaprakları Allah'ın marifeti defterinden bir yapraktır.” Sa'dī, *Dīvan-ı EŞ'ār*, Gazeliyyāt, 296. Gazel.

¹¹⁶⁵ *berg* bunda vara ma'nāsınadır F: -H

¹¹⁶⁶ a te'ālānuñ H: udā-yı 'azze ve cellenüñ F

Der-gülistān-ı sühen destān zen

Söz gülistānında terennüm idici (23) ya'nī laṭīf ü zībā şī'r diyici [*destān-zen* vaşf-ı terkībīdür].

480.Şüd şebī ber-şecer-i ḥamd-i Ḥudāy

Ez-nevā-yı seherī sihr-nümāy

Şeyḥ Sa'dī **42a (1)** bir gice Ḥaḳ te'ālānuḥ¹¹⁶⁷ ḥamdi şeceri üzere sehere mensüb hevādan sihr gösterici oldu (2) ya'nī seher vaḳtinde sırr-ı tevḥīd ü ma'rifet-i sübhānīye şāmil bir beyt didi.

481.Best beytī zi-dü mışrā'-ı (3) be-hem

Biri birine muttaşıl iki mışrā' dan bir beyt didi.

Her yekī maṭla'-ı envār-ı kıdem

Ol beytüñ (4) her bir mışrā' ı kıdem nūrlarınun maṭla' ıdur.

482.Cān ez-ān müjde-i¹¹⁶⁸ cānān mī-yāft

Cān ol beytten (5) cānānuḥ beşāretini buldı ya'nī ol beytten rūḥa sırr-ı tevḥīd rāyiḥası irişdi.

Ber-ḥıred (6) pertev-i 'irfān mī-tāft

'Aḳl üzre ma'rifetu'llāhuñ pertevi yaldıradı ya'nī ol beyt sebebi ile (7) rūḥ sırr-ı tevḥīdden behrever oldu ve 'aḳl 'irfān-ı sübhānī pertevine vuşul buldı [*'irfāndan* murād ma'rifetu'llāhdur]. (8)

483. 'Ārifī zinde-dilī bīdārī

Ġaflet ü ğurūr ḥ'ābından ziyāde bīdār 'aşḳ u muḥabbet-i (9) Yezdānī ile ziyāde zinde-dil bir 'ārif.

Ki nihān dāşt be-ü inkārī

Ki o nihānī bir (10) inkār tıtaradı ya'nī Şeyḥ Sa'dī'ye inkār üzre idi.

484.Dīd der-ḥ'āb ki der-pāy-ı felek (11)

Düşinde gördi ki felegün çapularını

¹¹⁶⁷ Ḥaḳ te'ālānuḥ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹¹⁶⁸ mā F: -H

Bāz kerdend ü gürühī zi-melek

Açdılar ve melek (12) lerden bir cemā‘at ya‘nī bir bölük firişte.

485.Rū nümūdend zi-her der-zede şaf

Şaff urmuş (13) oldılar¹¹⁶⁹ ve kapudan yüz gösterdiler ya‘nī zāhir oldılar.

Her yek ez-nūr nişārī ber-kef (14)

Her birinūñ kef ü desti üzre nürdan bir nişār var, nişār saçu için olan nesnedür (15) sīm ü zer ü cevher gibi. Ammā bunda murād nürdur, zīrā ‘ālem-i ‘ulvīdendür.

486.Püşt ber-künbed-i ḥaḍrā (16) kerdend

Künbed-i ḥaḍrāya arқа eylediler.

Rū der-īn ma‘bed-i ḡabrā kerdend

Bu ḡabrā-i ‘ibādet-ḥāneye teveccüh eylediler (17) ya‘nī āsmāndan bu cihāna geldiler. *Künbed-i ḥaḍrādan* murād āsmāndur, *ma‘bed-i ḡabrādan* bu ‘ālemdür, *ma‘bed* (18) ‘ibādet-ḥānedür, *ḡabrā* arz ma‘nāsınadır.

487.Bā-dilī dest-ḥuşı-i ḥavf u recā

Ḥavf u recānuñ (19) dest-ḥuşı bir gönülle,

Güft k’ey germ-revān tābe-kücā

ol ‘ārif anlara didi ki ey (20) sür‘atle gidiciler ‘aceb ḳanda revān olup gidersüz¹¹⁷⁰. *Dest-ḥuşı* bunda maḥkūm ma‘nāsınadır. (21)

488.Müjde dādend ki Sa‘dī be-seḥer

Ol firişter ol ‘ārif beşāret virdiler didiler¹¹⁷¹ ki Sa‘dī (22) seḥerde,

Süft der-ḥamd yekī tāze güher

ḥamdde bir tāze gevher dildi ya‘nī laṭif ṭarīḳ ile (23) Ḥaḳ¹¹⁷² “*te‘ālā ḥazretine ‘amme nevāluhu*”¹¹⁷³ ḥamde mensüb bir beyt didi.

489.Çeşm-i zaḥmī ne-resed ger zi-ḳazā

¹¹⁶⁹ oldılar F: oldukları H

¹¹⁷⁰ olup gidersüz H: olursunuz F

¹¹⁷¹ didiler H: -F

¹¹⁷² Ḥaḳ H: Ḥudā F

¹¹⁷³ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan yüce Allah”

Qazādan **42b (1)** eger aña bir zaħm çeşmi irişmeye ya'nī eger kibr ü riyā zaħmindan necāt bula.

Mī-sezed mürsele-i gūş-ı (2) rızā

Ol beytün mażmūnı rızā-yı İlähī'nün qulağı küpesi olmağa lāyık olur. *Mürsele* bunda (3) küpe ma'nāsınadır [*mī-sezed* fi'l-i muzāri'dür]¹¹⁷⁴.

490.Nağd-i mā kān ne be-miğdār-ı veyest

Bizüm kef ü destimüzde olan nişār-ber-nişārdur ki (4) mevcūdātuñ nağdi anuñ miğdārı ile degüldür ya'nī egerçi bu nişār andan evlādur.

Behr ān nükte (5) sezāvār-ı veyest

Līkin ol nükte vü ħamdden ötüri Sa'dī ol nişāra lāyıkdur, bu dem (6) varup biz bunı aña nişār eylerüz [*sezāvār* lāyık ma'nāsınadır]¹¹⁷⁵.

491.Ĥāb-bīn 'uğde-i inkār güşād

Bu rüyāyı görücü (7) inkār 'uğdesini çözdü ya'nī ol 'ārif Şeyh Sa'dī'ye olan inkārından ferāgat eyledi. (8)

Rū be-ān kıble-i ahrār nihād

Ol kıble-i ahrāra teveccüh eyledi tā göre ki ne ħāldedür.

492.Be-der-i (9) şavma'a-i şeyh resīd

Ol 'ārif ol ħālde şeyhün şavma'asınun çapısına (10) irişdi.

Ez-derün zemzeme-i şeyh şenīd

Şavma'anun içinden şeyhün āvāzını (11) işitdi.

493.Ki ruħ ez-ħūn-ı ciger ter mī-kerd

Ki ol ħālde ruħunı ciger çanından ter eylerdi ya'nī (12) çan ağlardı.

Bā-ħod ān beyt mükerrer bi-kerd

Kendüsine ol beyti mükerrer eylerdi ya'nī mirāren (13) okurdi. Bu hem-veçhdür ol beyti kendüsüyle mükerrer eylerdi.

¹¹⁷⁴ *mī sezed* fi'l-i muzāri'dür F: -H

¹¹⁷⁵ *sezāvār* lāyık ma'nāsınadır F: -H

**MÜNACĀT DER-ŞÜKR-GÜZĀRĪ-İ (14) NĪMET-İ KELĀM-I MEVZŪN U
TALEBKĀRĪ-İ TEVFĪK BER-ĀVERDEN DELĀYİL-İ HESTĪ-İ HUDĀVEND-İ BĪ-
ÇŪN CELLE ZĪKRUHU VE ‘AMME NEVĀLUHU (15)**

Bu münacāt mevzūn kelām ni‘metinüñ şükürini edā idiciligüñ beyānındadır ve bī-çün Hudāvend’üñ (16) vücūdınüñ delīllerini aşkār u beyān eylemege tevfiķ taleb idiciligüñ beyānındadır “*celle (17) zikruhu ve ‘amme nevāluhu*”¹¹⁷⁶.

494.Ey sühen-rā çü güher sencide

Ey sözi ki gevher gibi vezn eylemiş ya‘nī mevzūn (18) eylemiş [*sencide* taralmış ma‘nāsınadır]¹¹⁷⁷.

Ħil‘at-i nazm der-ū pūşide

Aña nazm Ħil‘atini geyürmiş.

495.Kerde temyīz-i şahīḩeş zi-saķīm (19)

Anuñ şahīḩini saķīminden fark u temyīz eylemiş.

Be-terāzū-zenī-i ṭab‘-ı selīm

Ṭab‘-ı selīmüñ terāzū (20) veznligi ile ya‘nī ṭab‘-ı selīm terāzūsı ile sözüñ mevzūn u nā-mevzūnunı fehm eylemiş [*terāzū-zen vaşf-ı terkībīdür*]¹¹⁷⁸. (21)

496.Mī-küned vezn-i sühen nazm-perest

Şā‘ir sözi vezn eyler.

Nī terāzūş be-dīdār ne-dest (22)

Anuñ ne terāzūsı zāhirdür ne desti. *Nazm-perestden* murād şā‘irdür.

497.Ṭab‘-rā dest ü terāzū (23) tü dihi

Ey Hudā nazm-perestüñ dest ü terāzūyı sen virürsin ya‘nī aña bu ḩālet sendendür.

43a

(1) Ber-sühen kuvvet-i bāzū tü dihi

Söz üzre aña kuvvet-i bāzūyı sen (2) virürsin ya‘nī anuñ şī‘r-güylüğü sendendür.

¹¹⁷⁶ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan zikri yüce Allah”

¹¹⁷⁷ sencide taralmış ma‘nāsınadır F: -H

¹¹⁷⁸ *terāzū-vezn vaşf-ı terkībīdür* F: -H

498.Eşer-i şun´ be-dīden sehlest

Şāni´uñ (3) şun´ınuñ eşerini görmek sehl ü āsāndur.

Z´ān be-şāni´ ne-resīden cehlest (4)

Līkin andan ya´nī şun´uñ müşāhedesinden şāni´e irişmemek cehldür, zīrā (5) bu hālet ğaflet ü gurūrdan hāşıl olur.

499.Cāmi-i ğarķ-ı hacālet mānde

Hacālete (6) ğarķ kalmış Cāmī

Ber-cebīn āb-ı hacālet rānde

alnı üzre hacālet ābını (7) sürmiş ya´nī alnı üzre hacālet ābı zāhir olmuşdur.

500.N´ez-gileş (8) sebze-i ihsān hīzed

Anuñ gil ü vücūdından ne ihsān u hūb ´amel sebzesi (9) zāhir olup biter.

N´ez-dileş nükte-i ´irfān hīzed

Anuñ kalbinden ´irfān nüktesi (10) zāhir ü āřkār olur.

501.Gerçi rüzī-ħor-ı her rüze-i tü´st

Egerçi senüñ (11) her ğünüñ rüzī-ħorıdur ya´nī her ğün senüñ rızķuñı yiyicidir.

Dest-i (12) ümmīd be-deryūze-i tü´st

Līkin anuñ ümīdi eli senüñ deryūzeneđür ya´nī (13) senden su´āl ü taleb eyler ğayrīden taleb eylemez. *Rüzī-ħor* vařf-ı terkībīdür, (14) rüzī-ħār gerek idi, zīrā vařf-ı terkībīde isti´māl (15) hasebi ile elif ziyāde olunur, egerçi hūrdendür ki ařlında elif yoķdur ve ba´zı (16) maħalde hem elif terk olunur. Nite ki Ĥāce Ĥāfız´uñ “*rahmetu’llāhi ´aleyh*”¹¹⁷⁹ bu beytinde (17) vāķi´dür¹¹⁸⁰ [*deryūze* dilenmek] beyt

Mā bi-refīm tü dānī vü dil ğam-ħor-i mā

*Baħt-ı bed tābe kücā mī-bered ābiř-ħor-i (18) mā*¹¹⁸¹

502.Ba´zı ez-ebr-i yaķm ber-vey rīz

¹¹⁷⁹ “Allah´ın rahmeti onun üzerine olsun”

¹¹⁸⁰ vāķi´dür H: -F

¹¹⁸¹ “Biz gittik, sen bilirsin, gönül kanımızı yemekte. Kötü talih bizim kismetimizi nereye kadar götürür (bilinmez).”

Yakın şehâbından anuñ üzre bir miqdâr (19) dök ya'nî anı yakından behrever eyle [*rîz* emri hâzırdu].

Tâ der-în medrese-i vesvese-hîz (20)

Tâ bu vesvese zâhir olıcı medresede

503. Her çi deryûze zi-cûd-ı tü küned

Senüñ (21) cûd u keremünden her ne ki su'âl u taleb eyleye.

Şarf-ı bürhân-ı vücûd-ı tü küned (22)

Senüñ vücûduñ bürhân u deliline şarf eyleye.

‘İKD-I ÇEHÂRÛM DER-İSTİDLÂL-İ (23) ZUHÛR-I ÂŞÂR BER-VÛCÛD-I ÂFERİDKÂR SÛBHÂNEHU MÂ A'ZAME ŞÂNUHU VE MÂ A'LÂ BÛRHÂNUHU

Dördinci 'ıkd âşârıñ **43b** (1) zuhûrınıñ istidlâli beyânındadır Hâk “*sübhânehu ve te'âlâ hazreti*”¹¹⁸²nüñ vücûdı üzre (2) “*mâ a'zame şânuhu ve mâ a'lâ bürhânuhu*”¹¹⁸³.

504. Ey der-în kârgah-i hüş-rübây

Ey bu hüş- (3) rübây kârgâhda [*hüş-rübây* vaşf-ı terkîbîdür].

Rûz u şeb çeşm-nih ü güş-güşây

Rûz u şeb çeşm (4) koyucu ve kulağ açıcı ya'nî bu 'âlemde egerçi rûz u şeb nazâr idici ve ahvâl istimâ' (5) idicisin.

505. Ne be-çeşm-i tü zi-dîden eşerî

Lîkin senüñ çeşmünde ne görmekten bir (6) eşer vardır.

Ne be-güşet zi-şeniden haberî

Ne senüñ güşüñda işitmekten bir haber (7) vardır. Hülâsa-i kelâm budur ki egerçi çeşm ü güşüñ vardır ve umûr-ı (8) dünyeviyyeyi müşâhede idüp zâhirî ahvâli istimâ' eylesin, lîkin (9) 'aķibet-bîn çeşmüñ ve pend ü naşîhat istimâ' eyler güşüñ yokdur.

506. Nergis-i (10) in çemenî k'ez-leb-i cüy

Bu çemenüñ nergisisin ki ırmağ kenârından [*çemenîde* yâ hitâb içündür, *çemenîden* murâd bu 'âlemdür]¹¹⁸⁴

¹¹⁸² “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzehtir olan yüce Allah”

¹¹⁸³ “Şâni muazzam ve ispatı büyük” Deyim

Hoş (11) nihādest nazar sūy-be-sūy

Etrāfa nazaruñı laṭif kōmıřdur ya'nī sen hem (12) nergis gibi egerçi çeřmüñi tamām açup cevābına nazar eylersin ve řāhib-nažaram (13) dirsın.

507.Ne zi-ruhsār-ı güleş dīdārī

Līkin ne gülüñ ruhsārından aña bir dīdār (14) u müşāhede vardır.

Ne be-serv ü semenēř bāzārī

Ne ol nergisüñ serv ü semenle (15) bir bāzārı vardır, ya'nī yokdur, zīrā müşāhededen behresi yokdur, dīdār u (16) bāzāra ḥod müşāhede lāzımdur, sen hem ey 'ibret-bīn çeřmden mahrūm olan (17) kimse nergis meřābesındesın, lā-cerem “*yenzūrune ileyke ve hum lā-yubřirūn*”¹¹⁸⁵ dan (18) behreversın.

508.Gül-i ĩn bāğçe'i k'ez-ser-i řāḥ

Bu bāğčenüñ gülisın ki řāḥ ucından [*bāğçede* hemze ḥıṭāb içündür ve *bāğçeden* murād bu cihāndur] (19)

Subḥ-dem gūř güřādest ferāḥ

Ki řabāḥ vaktinde kulağını ferāḥ u tamām açmıřdur (20) ya'nī sen hem egerçi gül gibi kulağunı tamām açmıřsın ve dūnyevī aḥvālī bī-kūřūr (21) istımā' eylersın.

509.Ne zi-būlbūl řınevėd āvāzī

Ol gül ne būlbūlden bir āvāz iřıdūr. (22)

N'ez-leb-i ğonca nihānī rāzī

Ne ğoncanuñ lebinden bir rāz iřıdūr ya'nī iřıtmezsin (23) hem yokdur, mařnū'āt-ı 'acībeyi egerçi müşāhede eylersın, līkin “*ve in min-řey'in illā yusebbiḥu 44a (1) bi-ḥamdihı*”¹¹⁸⁶ den ğāfıl olup anlardan gūř-ı dille bir sır u ḥālet istımā' eylemege (2) kādır olmayup her cānibe ḥayvān-miřāl revān olursın.

510.Ne künī gūř u ne bīnī (3) çendīn

Ne bu kadar istımā' eylersın ve ne bu kadar ğörürsın ya'nī uḥrevī (4) aḥvālden bir nesneyi işıtmezsin ve ğörmezsin.

¹¹⁸⁴ *çemenīden* murād bu 'ālemdür F: -H

¹¹⁸⁵ “...onların sana baktıklarını ğörürsün, hālbuki onlar ğörmezler.” A'rāf sūresi,198. ayet.

¹¹⁸⁶ “...Her řey O'nu hamd ile tespih eder...” İsrā sūresi 44. āyet.

Kür u ker çend nişini çendin (5)

Niçeye dek bu kadar kür u ker oturursın ve ziyāde gāfil ü mağrūr olup t̄ā‘at ü (6) ‘ibādete hergiz sa‘y u ihtimām eylemezsin [*ker kâf-ı ‘Arabînün fethi ile sağır ma‘nâsmadur*], beyt

Dirîgâ ki meşgûl-ı bâtil şüdüim (7)

Zi-Ḥaḫ dūr mândim ü gāfil şüdüim¹¹⁸⁷

Ba‘zı nüshada mısrâ-ı evvel böyle vâkı‘dür ki ma‘nâ (8) bu vechle olur.

Ne küni gûş u ne bîni çendin

Bu kadar işitmezsin ve görmezsin (9) ya‘nî nergis hiç görmediği gibi sen hem rûhânî ahvâlden bir nesne görmezsin (10) ve gül hiç işitmediği gibi sen hem rûhânî hâlâtdan bir nesne istimâ‘ eylemezsin. (11)

511.Çend gâhî reh-i āgâhân gîr

Bir miqdâr zamân hem dîni vü uhrevî ahvâlden haber (12) dâr u āgâh olanların yolını tut ve t̄ā‘at u ‘ibādete cân u dilden meşgûl ol. (13)

Terk-i hem-râhi-i bî-râhân gîr

Tarîk-i Ḥaḫ‘dan dūr u cüdâ olmuş bî-râhların hem-râh (14) lıgunun terkinini tut ya‘nî dünyâ-perest ve şehvet-perestlerin şoḫbet ü muşâḫabetinden (15) i‘râz eyle.

512.Perde ez-çeşm-i cihân-bîn kün bâz

Cihânı görücü çeşmünden perdeyi (16) bâz u ref‘ eyle ya‘nî ziyāde cezm ü başîret üzre ol.

Bi-niger pîş ü pes ü şîb (17) ü firâz

Öñünge vü arduña ve pest ü bālāya nazar eyle ya‘nî ziyāde tedârük üzre (18) olup tamâm intibâh üzre olasın, beyt

Men çi gûne hûş dârem pîş ü pes (19)

Çün ne-bâşed nûr-ı yârem pîş ü pes¹¹⁸⁸

513.Bîn ki in dâ‘ire-i gerdân ç‘îst

Nazar idüp (20) gör ki bu üzeründe devr idici dâ‘ire nedür [*dâ‘ireden murâd felekdür*]¹¹⁸⁹.

¹¹⁸⁷ “Yazık ki batıl işlerle uğraştık, Allah’tan uzak kaldık ve gafil olduk.” Sa’dî, *Bostân*, s. 184.

¹¹⁸⁸ “Ben nasıl aklıma mukayyed olayım?! Zira sevdiğimin nuru yanımda değil.” Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma‘nevî*, Cilt: 1, s. 2.

¹¹⁸⁹ *dâ‘ireden murâd felekdür* F: -H

Devr-i ü gird-i tü cavidân ç'ıst (21)

Anuñ senüñ eṭrafuña devr ü gerdişi nedür o ḥod bî-hüde ḥalk olınmamışdur. (22) Pes “*Rabbenā mā ḥalaḳte ḥāzā baṭılān*”¹¹⁹⁰ diyüp fikrden ḥālî olma.

514.Ber-seret çetr-i muraşsa‘ ki (23) firāşt

Senüñ başuñ üzre muraşsa‘ çetri kim yüceltdi ya‘nî Ḥudā-yı “*‘azze ve celle*”¹¹⁹¹ **44b (1)** yüceltdi. “*Refe ‘a’s-semavāt bi-ğayri ‘amedin terevnehā*”¹¹⁹².

Ber-vey in naqş-ı mülemma‘ ki nikāşt

(2) Anuñ üzre mülemma‘ naqşı kim naqş eyledi ya‘nî Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te‘ālā ḥazreti (3) celle şānuhu*”¹¹⁹³ naqş eyledi. *Çetr-i muraşşadan* murād felekdür ki muraşsa‘ olması kevākib i‘tibāriyledür. (4)

515.Mihr-rā nūr-dih-i rüz ki kerd

Āftābı rüza nūr virici kim eyledi ya‘nî Ḥudā-yı “*‘azze (5) ve celle*”¹¹⁹⁴ āftābı ḥalk eyledi rüz rüßen olsun için [*nūr-dih* vaşf-ı terkībīdür].

Māh-rā şem‘ -i şeb-efrüz (6) ki kerd

Māhı şebi rüßen idici şem‘ kim eyledi ya‘nî Ḥaḳ te‘ālā¹¹⁹⁵ eyledi “*‘amme nevāluhu*”¹¹⁹⁶

516.K’ıst (7) mizān-nih-i dükkān-ı sipihr

Felek dükkānına mizān koyucu kimdür ya‘nî felekte terāzū (8) nāmı ile ziyāde meşhūr olan kevākibi ḥalk idici Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te‘ālā ḥazreti*” (9) dür, “*celle celāluhu*”.

Keffe-sāzende-i ü ez-meh ü mihr

Ḥālbuki Ḥaḳ te‘ālā¹¹⁹⁷ “*‘azze ismuhu*”¹¹⁹⁸ māh u mihrden (10) aña keffe düzücidür ya‘nî māh u mihr ol mizāna iki keffe meşābesinde eylemişdür. (11)

517.Tābe mizān çü dükkān ārāyend

¹¹⁹⁰ “... Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın...” Âl-i İmrân sûresi 191. âyet.

¹¹⁹¹ “Aziz ve yüce Allah”

¹¹⁹² “Allah, gökleri gördüğünüz herhangi bir direk olmadan yükselten...” Ra’d sûresi 2. âyet.

¹¹⁹³ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan şanı yüce Allah”

¹¹⁹⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹¹⁹⁵ Ḥaḳ te‘ālā H: Ḥudā-yı ‘azze ve celle F

¹¹⁹⁶ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

¹¹⁹⁷ Ḥaḳ te‘ālā H: Ḥudā-yı ‘azze ve celle F

¹¹⁹⁸ “İsmi yüce Allah”

Tā çünkü mīzānla dükkānı tezyīn eyleyeler [*ārāyend* fi'l-i muzāri'-i cem'-i gāyibdür].

‘Ömr ber-ḥalk-ı cihān (12) peymāyend

Cihān ḥalkı üzre ‘ömri vezn eyleyeler, lā-cerem “*fe-izā cāe ecelühü lāyeste’ḥurūne* (13) *sā’aten ve lā yestakdimūn*”¹¹⁹⁹ ḥasebince çünkü vakt irişe bir nefes te’ḥir olunmaz.

518.K’ıst (14) k’ez-dest-i dil-i āteşnāk

Şubḥ çün atlas-ı kuḥlī zed çāk

Çünkü şubḥ āteşnāk u pür-(15) ḥarāret göñlinüñ elinden kuḥlī atlasına çāk urdı ya’nī atlasını çāk eyledi. (16) Şubḥuñ dilinüñ āteşnāk olması gök kenārında vāķi’ olan ḥumretdür ki āftābuñ (17) tūlū’ı vaktinde zāhir olur. *Aṭlas-ı kuḥlī*den murād şebdür, çāk urmağdan murād (18) şubḥuñ zuhūridür ki *kuḥl* sürme, anda olan yā nisbet içündür.

519.Sūzen ü rişte (19) zi-ḥurşid endūht

Kimdür ki āftābdan sūzen ü rişte mevcūd eyledi.

Vaşle-i (20) zerd kaşab ber-vey düht

Anuñ üzerine sarı kaşab pāresini dikdi (21) ya’nī şabāḥ vaktinde āftābı zāhir eyledi. Āftābuñ şu’ā’ı vü pertevi sūzen ü rişteye (22) teşbīh olunmuşdur. *Vaşle* pāre ve zerd kaşab sarı kumāş ma’nāsınadır ve *zerd* (23) muzāf degüldür ve *kaşab* kāmış ma’nāsınadır hem meşhūrdür ve kettāndan olur ince bez **45a (1)** ma’nāsınadır, hem Gülistān’da vāķi’dür ki böyledür *vü kaşab-ı mısırī ber-ser-i k’ıst* ki anuñ (2) ma’nası bu beytüñ ma’nāsına kayd olındı. Ma’nā rūşen olsun için k’ıstde olan (3) *kiden* murād Ḥaḳ te’ālādür¹²⁰⁰ “*celle celāluhu ve ‘amme nevāluhu*”¹²⁰¹ [*dūht* fi'l-i muzāri’dür].

*Vü kaşab-ı mısırī ber ser-i k’ıst*¹²⁰²

520.K’ıst k’ez-ṭāḳ-i felek çün ḥam zed

Kimdür ki ṭāḳ-i (4) felekden çünkü ḥam urdı ya’nī çünkü kaşr-mişāl felegi Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te’ālā ḥazreti ‘azze ismuhu*”¹²⁰³ ḥalk (5) eyledi.

Zīr-i ü çār güher ber-hem zed

¹¹⁹⁹ “... Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler.” A’rāf sūresi 34. āyet.

¹²⁰⁰ Ḥaḳ te’ālādür H: Ḥudā-yı ‘azze ve celledür F

¹²⁰¹ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan şanı yüce Allah”

¹²⁰² vü kaşab-ı mısırī ber ser-i k’ıst F: -H

¹²⁰³ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḥ olan ismi yüce Allah”

Anuñ altında¹²⁰⁴ dört gevheri biri birine hâlt u terkîb (6) eyledi ya'nî cihânda çâr 'unşurı halk eyledi. *Çâr güherden* murâd 'anâşır-ı erba'adur ki murâd âteş ü (7) bād u āb u hâkdür, bunların hükmi hemân felek-i kamere degündür, *k'ıstde* olan *kiden* murâd (8) Hâk "sübhānehu ve te'ālā hazretidür 'azze ismuhu".

521.Çün güherhā be-hem āmīhte şüd

Çünkü gevherler ya'nî (9) 'anâşır biri birine āmīhte vü muhallet oldu.

Nev-be-nev şüreti engīhte şüd

Dem-be-dem ney-be-nev (10) bir şüret engīhte vü zāhir oldu, zīrā cihānda her şüret ve her çizgi zühür u vücūd bulur, (11) 'anâşırın biri biri ile olan imtizāc u ihtilātı sebebi iledür [*şüretide* yā vahdet içündür]¹²⁰⁵.

522.Sāht gird-āverī-i (12) 'ālem-rā

Hātīm-i cümle şuver Ādem-rā

'Ālemün nizām u intizāmı için Ādem'i cümle şuverün hātīm ü (13) hākimi eyledi ya'nî hazret-i Ādem "aleyhi's-selām"¹²⁰⁶ egerçi cemī'-i mevcūdātdan sonra halk olındı, (14) lîkin Ādem'i cemī'sinün üzerine hākim idüp 'ālemün ahvāl ü ahkāmı anuñla nizām buldı. (15) *Sāht* düzdi ma'nāsınadur lîkin ma'nā rüşen olsun için eyledi ma'nā- (16) sıyla şerh olındı, ba'zı maħalde ki böyle vāki' olur, cehlimüzden degül idüğü (17) aşhāb-ı dile zāhirdür. *Hātīm* bunda *tānuñ* kesri iledür [*sāht* fi'l-i māzīdür]¹²⁰⁷.

523.Behr-i in kārgeh-i hūn-hāre

(18) Bu hūn-hāre vü varṭa-i helāk kārghādan ötürü.

Nīst ez-kār-güzārī çāre (19)

Bir kār-güzārdan çāre yokdur ya'ni elbette bir şāni' lāzımdur. *Kārgehden* murâd bu 'ālem-i (20) kevn ü fesāddur ki maħall-i helākdür.

524. 'Ayn-ı mümkün be-berāhīn-i hıred

'Ayn-ı mümkün ya'nî mümkünāt-ı (21) 'aqluñ bürhānları ile, zīrā 'aqluñ muḳtezāsı budur ki be-her hāl her mümkün mevcūda (22) bir mücid lāzımdur, vācibü'l-vücūddur ki aña mücid

¹²⁰⁴ altında H: elinde F

¹²⁰⁵ *şüretide* yā vahdet içündür F: -H

¹²⁰⁶ "O'na selam olsun"

¹²⁰⁷ *sāht* fi'l-i māzīdür H: -F

lāzım degüldür, zīrā o kendüsinden olmuştur. (23) *Berāhīn* cem‘-i bürhāndur ki delīl-i ‘aqlī ma‘nāsınadır, ‘ayn bunda zāt ma‘nāsınadır.

45b

(1) Ne-tüväned ki şevved hest be-ḥod

Mümkin degüldür ki ‘ayn-ı mümkin kendüsi ile mevcüd ola ya‘nī (2) mümkin vücūdı kendünün şun‘ı ile vücūd bulmaz, zīrā ki be-her ḥāl bir şāni‘ lāzımdur ki (3) şāni‘den murād vācibü’l-vücūddur ki cemī‘-i mevcūdāt andan vücūd bulmuştur [*hest* mevcūd ma‘nāsınadır]¹²⁰⁸.

525.Çün (4) zi-hestiṣ ne-bāşed eşerī

Çünkü mümkinün zātına vücūddan bir eşer olmaya ya‘nī çünkü (5) ‘ayn-ı mümkin kendüsine kendüsinden vücūd bulmaya.

Çün be-hestī resed ez-vey digerī (6)

Andan bir ğayrı vücūda nice irişür ya‘nī irişmez, zīrā çünkü kendüsini mevcūd eylemege kâdir (7) olmaya, ğayrı vücūda getürmege kâdir olur. Pes bu mevcūdātuñ bir mücidi ve bu maşnū (8) ‘ātuñ bir şāni‘i var idügi ‘aqlen ve naqlen ber-vech-i yakīn muḳarrer ü şābit oldı. (9) *Hestī* vücūd ma‘nāsınadır [*digerī*de yā vaḥdet içündür]¹²⁰⁹.

526.Zāt-ı nā-yäfte ez-hestī baḥş

Vücūddan baḥş u naşīb (10) bulmamış zāt

Çün tüväned ki büved hestī-baḥş

Nice kâdir olur ki ğayra vücūd bağışlayıcı (11) ola, bu mümkin degüldür zīrā çünkü kendüsi vücūddan bī-behre ola, ğayra vücūddan behre (12) virmege hīçbir vechle kâdir olmaz. Baḥş-ı evvel naşīb ü pāy ma‘nāsınadır. [*Mışrā*‘-ı şānīde *hestī-baḥş* vaşf-ı terkībīdür].

527.Ḥuşk (13) ebrī ki büved z’āb tehī

Bir ḥuşk seḥāb ki ābdan tehī vü ḥālī ola.

Nāyed ez-vey (14) şıfat-ı āb-dihī

¹²⁰⁸ *hest* mevcūd ma‘nāsınadır F: -H

¹²⁰⁹ *digerī*de yā vaḥdet içündür F: -H

Ol seḥābdan āb viricilik şıfatı gelmez ya‘nī ol ebrden āb (15) zāhir olmaz, zīrā kendüsi ḥod ābdan bī-behredür. *Huşk* kuru.

528. Herçi ū-ra büved (16) ez-būd nişān

Hāşıl-ı kelām budur her nesne ki aña vücūddan nişān u eşer ola. (17)

Ki büved münḥaşır ender imkān

Ki ol nesne imkāna münḥaşır ola ya‘nī mümkinātdan ola, imkān kayd ile (18) vācibü‘l-vücūddan ihtirāz eyler [*būd* bunda vücūd ma‘nāsınadır]¹²¹⁰.

529. Lāzım āyed ki neyāyed be-vücūd

Hîç mevcūd der-în ‘arşā {ne}-būd (19)

Lāzım gelür ki bu vücūd ‘arşasına hîç mevcūd gelmeye, zīrā mümkinātuñ vücūdı kendüsinden (20) degüldür. Pes eger kendüsine kalıcak olursa lāzım gelür ki mümkinātdan bir şey’ vücūd {u} (21) zuḥūr bulmaya ḥālbuki vücūd bulan mümkināt ḥadden bīründür. Lā-cerem bunlara bi‘z-zārure (22) bir mücid lāzım idügi şābit ü muḳarrer oldu.

530. Naḳş-ı bī-ḥāme-i naḳḳāş ki dīd

Naḳḳāşuñ (23) kaleminsüz naḳşı kim gördi ya‘nī kimse görmedi, zīrā naḳş kendüsinden olmaḳ muḥāldür, **46a** (1) be-her ḥāl aña naḳḳāş lāzımdur.

Nağme bī-zaḥme-i muṭrib ki şenīd

Muṭribüñ zaḥmesinsüz (2) nağmeyi kim işitdi ya‘nī kimse işitmedi zīrā ālāt-ı ṭarabdan zaḥmesüz nağme vü āvāz zāhir (3) olmaz. *Naḳş* muzāf olmaḳ üzere şerḥ olındı, muzāf olmamaḳ hem laṭıfdür ki ma‘nā (4) böyle olur, naḳşı naḳḳāşuñ kaleminsüz kim gördi.

531. Mānd çün ez-mümkin-i tenhā in kār

Çün (5) ki bu kār ki murād icāddur, yalnız kaldı ya‘nī çünki mümkün kendüsini vücūda getürmek mümkün olmaduğı (6) ber-vech-i yaḳīn şābit oldu.

Hācet üftād be-vācib nā-çār

Pes bu mümkinātuñ icādı ḥuşuşında (7) nā-çār u bi‘z-zārure vācibine ḥācet vāḳi‘ oldu ki murād Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te‘ālā*”¹²¹¹ ḥazretidür “*amme* (8) *nevāluhu*”¹²¹² ki cemī‘-i mümkināt anuñ şun‘-ı ‘acībiyle vücūd bulmuşdur.

¹²¹⁰ *būd* bunda vücūd ma‘nāsınadır F: -H

532. Ū be-ḥod hest ü cihān hest bedū (9)

Ol ki murād vācibü'l-vücüddur kendü ile mevcüddur ya'nī anuḡ vücūdı ve zāt-ı pāki (10) kendüsindendir gayrıdan degüldür ve cihān anuḡla ya'nī anuḡ şun'-ı laṭfı ile mevcüddur [*hest* bunda mevcūd ma'nāsınadır]. (11)

Nīst dān herçi ne-peyvest bedū

Yok bil her ne ki aḡa vuşūl bulmadı, zīrā vücūd bulmaḡdan (12) murād Ḥudā-yı te'ālā ḡazretine ḡurb ḡaşıl idüp cemāl-i şerīfı müşāhedesinden behrever olmaḡdur. (13)

533. Cünbiş ez-vey resed in silsile-rā

Bu silsileye cünbiş ü ḡareket andan irişür ya'nī (14) mümkinātuḡ cünbiş ü ḡareketi ve neşv ü nemāsı kendüsinden degüldür, belki cemī'an cenāb-ı aḡadiyyetden (15) dūr [*cünbiş* ḡareket ma'nāsınadır]¹²¹³.

Rūy der-vey büved in ḡāfile-rā

Bu ḡāfilenüḡ rūy u teveccühi yine aḡadur. Ḥulāşa-i kelām (16) budur ki dünyāda iken enbiyā vü evliyā vü şuleḡānuḡ teveccühleri aḡadur, zīrā rüz u şeb ṭā't (17) ü 'ibādetden ḡālī vü fāriḡ olmazlar ve “*ba'de'l-mevt*” ve “*ileyhi'l-maşīr*”¹²¹⁴ ḡasebince cemī'-i cinn ü insüḡ teveccühi (18) aḡadur, zīrā rüz-ı ḡaşrde her kese 'ameli mūcibince cezā virür¹²¹⁵. *Silsile* vü *ḡāfile*den murād kāyinātdur. (19)

534. Çün ḡaled cünbiş-i mūrīt püşt

Çünkü bir mūrūḡ cünbiş ü ḡareketi senüḡ arḡaḡa yata (20) ya'nī çünkü çıplaḡ arḡaḡ üzre ḡarıncaḡ ḡareketinden bir ḡālet irişe.

Zūd ārī suy-ı (21) ān mūr engüşt

Arḡaḡdan gidermeḡden ötüri ol mūr cānibine barmaḡuḡı tīz götürürsin. (22)

535. Z'ān ḡeliş hest-i ū-rā dānī

Ol ḡelişden anuḡ vücūdını bilürsin ya'nī arḡanda ḡarınca var (23) idüḡi saḡa ma'lūmdur [*ḡeliş* şancış].

¹²¹¹ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḡ olan yüce Allah”

¹²¹² “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

¹²¹³ *cünbiş* ḡareket ma'nāsınadır F: -H

¹²¹⁴ “...Dönüş ancak O'nadır.” Mü'min sūresi, 3. āyet.

¹²¹⁵ virür F: olunur H

Be-ser-engüşt zi-püşteş rānī

Parmağın ucı ile anı arkañdan sürersin **46b (1)** ya'nī giderürsin.

536.Bāveret nāyede k'ender jende

Ḥaledet püşt ne z'ān cünbende

Saņa i'tikād¹²¹⁶ gelmez (2) ki hırka vü cāme içinde senün arkañ şancılur ol cünbende degüldür ya'nī i'tikāduñ budur ki üzerünđe (3) jende vü cāmenün içinde bir cünbende vardur benüm arkañ bu ḥālet andandur dirsın ve anuñ ref'ine (4) muqayyed olursın. Mevlānā Cāmī “*rahmetu'llahi 'aleyh*”¹²¹⁷ Bahāristān'da bir a'rābīnün ḥikāyetindeki bir yerde (5) oturup bitlenürken Ḥaccāc-ı zālīm aña rast geldi dimişdür ki *cünbendegān beküşt* ki (6) cāmesi içinde olan bitleri ol a'rābī öldürürdi [*cünbende* bit ma'nāsınadır].

537. 'Ālem ü in heme āşār der-ū (7)

Pes 'ālem ve bu cemī'-i āşār anda ki zāhirdür.

Çarḥ u in cünbiş-i bisyār der-ū

Felek ve bu bisyār (8) cünbiş ü hareket anda ki vardur, felek vücūd bulaldan berü cünbiş ü devrden bir zamān (9) cüdā olup sākin olmamışdur.

538.Perde-sāzend ü nevāger peyvest

Anlar peyvest ü muttaşıl (10) perde-sāzlar ve nevāgerlerdür.

Ki pes-i perde nevā-sāzī hest

Lisān-ı ḥālle dirler ki perde (11) ardında bir nevā-sāz vardur ya'nī bu maşnū'atuñ bir şānī'i vardur, zīrā bunlaruñ vücūdı (12) kendülerinden degüldür. Evvelki perdeden murād şāzda olan maqāmduñ ve nevā ki terennüm ma'nā (13) sinadur ve hem bir maqāmuñ ismidür, perdeye nispet ḥüb vāki' olmışdur. *Nevā-sāzdan* (14) murād bunda ḥazret-i Ḥaḳ'dur “‘*azze ismuhu*”¹²¹⁸.

539.Heme-rā cünbiş ü ārām ez-üst

Cemī'sinün cünbiş (15) ü hareketi ve ārām u sükūnı andandur.

Heme-rā dāne vü dām ez-üst

¹²¹⁶ i'tikād H: i'timād F

¹²¹⁷ “Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun”

¹²¹⁸ “İsmi aziz olan Allah”

Cemī' sine dāne vü dām (16) andandur ya'nī “*kul kullun min 'indi'llāhi*”¹²¹⁹ hasebince her kese¹²²⁰ nef' ü zarar ve ḥalāṣ u ḥabs ve cemī' -i (17) aḥvāl Ḥaḳ te'ālādandur¹²²¹.

540.Z'üst cünbende ne ez-bād dıraḥt

Dıraḥt ḥaḳīkatde bāddan (18) ḥareket idici degüldür, belki andandur ya'nī Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te'ālā ḥazreti*”¹²²²ndendür “*celle ṣānuhu*”¹²²³, (19) zīrā anuṅ irādet-i şerīfinsüz hıçbir şey'den bir nesne şadır olmaz.

Z'üst ferḥunde (20) ne ez-gerdün baḥt

Baḥt felekden ferḥunde vü mübārek degüldür belki Ḥaḳ te'ālādandur¹²²⁴, (21) zīrā baḥt u devlet ü sa'ādet cemī'an baḥşāyış-i İlähīdür [*gerdün felek*]¹²²⁵, beyt

Ger u nīk-baḥtet (22) küned ser ber-ār

*V'eger ne ser-i nā-ümīdī bi-ḥār*¹²²⁶

541.Ü bered teşnegi teşne ne-āb

Şusuzuṅ (23) şusuzluḡını Ḥaḳ te'ālā¹²²⁷ eyledür, āb eyletmez, zīrā ḥaḳīkatde mü'eşşir-i ḥaḳīkī hemān Ḥaḳ “*sübḥānehu 47a (1) ve te'ālā*”¹²²⁸ ḥazretidür “*amme nevāluhu*”¹²²⁹.

Ü dihed şādi-i mestān ne şarāb

Mey ü şarāb (2) virmez mestlere sürür u zevki¹²³⁰ Ḥaḳ te'ālā¹²³¹ virür, zīrā şarāba ol ḥāleti ḥazret-i Ḥaḳ virmişdür (3) “*azze ismuhu*”¹²³².

542.Ġonca der-bāḡ ne-ḥanded bī-ü

Bāḡda ġonca ansuz ḥande eylemez ya'nī ġoncanuṅ ol ḥāleti (4) ve ol leṭāfeti emr-i İlähī iledür kendüsinden degüldür.

Mīve ber-şāḡ ne-bended bī-ü (5)

¹²¹⁹ “De ki: “Hepsi Allah'tandır.” Nisâ sûresi 78. âyet.

¹²²⁰ her kese H: -F

¹²²¹ Ḥaḳ te'ālādandur H: Ḥudā-yı 'azze ve celledendür F

¹²²² “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeh olan yüce Allah”

¹²²³ “Şanı yüce Allah”

¹²²⁴ Ḥaḳ te'ālādandur H: Ḥudā-yı 'azze ve celledendür F

¹²²⁵ *gerdün felek* F: -H

¹²²⁶ “Bahtı iyi olan dilediğini elde eder. Olmayansa ümitsizlik eteğini tutar.”

¹²²⁷ Ḥaḳ te'ālā H: Ḥudā-yı 'azze ve celle F

¹²²⁸ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeh olan yüce Allah”

¹²²⁹ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

¹²³⁰ sürür u zevki F: şevki H

¹²³¹ Ḥaḳ te'ālā H: Ḥudā-yı 'azze ve celle F

¹²³² “İsmi aziz olan Allah”

Şāh üzre mīve ansuz bağlanmaz ya'nī mīvenün şāh üzre bitmesi ve tedricle (6) hāşıl olup ekl olması Hāḡ “*sūbhānehu ve te'ālā ḡazreti*” nün irādeti vü emr-i şerīfi (7) iledür.

543.Kārger ü digerān āletkār

‘Ālemün kār-ḡānesinde kārger ü şāni‘ odur (8) ḡayrılar āletkārdur.

Kārger yāfti ālet bi-ḡüzār

Kārgeri bulduḡ āleti ḡo ya'nī ḡünkü (9) kārger ü şāni‘ Hāḡ te'ālā¹²³³ iduḡi saḡa ber-vech-i yaḡīn ma'lūm oldu. Pes zinhār (10) ḡazret-i Hāḡ'dan ḡayrı bir ferde kārger dime ve mevcūd hemān Hāḡ te'ālāy¹²³⁴ bil tā ki sırr-ı (11) tevḡidden behrever olasın ve ‘irfāndan behre bulasın [*bi-ḡüzār* emr-i ḡāzırdur]¹²³⁵.

544.Kār-ı ü kārger-i ü ālet-i (12) üst

Belki im'ān-ı nazār u diḡḡat eylesen kār odur, kārger odur, ālet¹²³⁶ odur, (13) zīrā cemī'-i eşyā andan vücūd u zuhūr bulmuşdur.

Üst maḡz u digerān cümle ḡü püst (14)

O'dur ya'nī maḡz u mevcūd hemān Hāḡ “*sūbhānehu ve te'ālā*”¹²³⁷dur “*celle şānuhu*”¹²³⁸ ḡayrılar post gibidür (15) ve ma'dūm meşābesindedür. Nite ki ḡ'āce ḡāfız “*rahmetu'llāhi 'aleyh*”¹²³⁹ dimişdür, beyt (16)

Şarāb u şāhid ü sākī heme üst

*ḡayāl-i āb u gil der-reh bahāne*¹²⁴⁰

545.Maḡz ḡ'āhī (17) nazār ez-post bi-bend

Maḡz ister isen nazārın postdan bağla ya'nī eger vişāl (18) ü müşāhede-i cemāl-i sūbhānīye vuşul bulmaḡ isterisen mā-sivādan ferāḡat eylesin [*ḡ'āhī* fi'l-i muzāri'-i muḡātabdur], (19) beyt

ḡāne ḡālī kūn dilā tā menzil-i cānān şeved

*İn hevesnākān-ı dil ü cān (20) cāy-ı diger mī-künend*¹²⁴¹

¹²³³ Hāḡ te'ālā H: ḡudā-yı 'azze ve celle F

¹²³⁴ Hāḡ te'ālāy H: ḡudā-yı 'azze ve celleyi F

¹²³⁵ *bi-ḡüzār* emr-i ḡāzırdur F: -H

¹²³⁶ ālet H: -F

¹²³⁷ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḡ olan yüce Allah”

¹²³⁸ “Şanı yüce Allah”

¹²³⁹ “Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun”

¹²⁴⁰ Şarap, saki ve güzel hep O'dur. Su ve çamurun hayali (beden) yolda bahanedir.” ḡāfız, *Divan*, s. 429. (Kitapta beytin ilk mısraı şu şekildedir: Nedīm ü muḡrib ü sākī heme üst”

Mağz-cüyī ne-küned post-pesend

Zīrā post kabūl idici mağz (21) taleb idicilik eylemez. Lā-cerem sen ger mā-sivāya māyil isen ‘aşk-ı İlahī’den dürsın [Hiçbir mağz taleb idici postı kabūl eylemez bu hem-vechdür]¹²⁴². (22)

546.Ĥarf-i ġayr ez-varağ-ı dil bi-terāş

Ĥayruñ Ĥarfini varağ-ı dilden terāş u Ĥakk eyle ya‘nī şafha-i (23) dilden ‘aşk-ı İlahī’den ġayrī her ne {var} ise ref‘ ü maĥv eyle.

Ĥātır ez-nāhun-ı fikret me-Ĥırāş

47b

(1) Fikret tırnağından Ĥātırıñı macrūh eyleme ya‘nī mā-sivā efkārından Ĥātırıñı Ĥālī eyle bir vechle (2) ki Ĥātırıña Ĥudā-yı “‘azze ve celle”¹²⁴³den ġayrı bir nesne gelmeye. *Fikret* fikr ma‘nāsınadır ki tā nefis-i kelimedendür. (3)

547.Ez-heme sāde kün āyine-i Ĥ’iş

Kendü āyīneñi cemī‘ sinden sāde vü şāf eyle ya‘nī Ĥalbünjde (4) hīçbir fikr Ĥoma.

V’ez-heme pāk bi-şev sīne-i Ĥ’iş

Ve cemī‘ nesneden kendü sīneñi pāk (5) yu ya‘nī şadruñı mā-sivā Ĥaydından pāk eyle ki “*elem neşrah leke şadrek*”¹²⁴⁴den saña inşirāh-ı (6) şadr müyesser ola. *Āyīneden* murād Ĥalbdür [*bi-şev* emr-i Ĥāzırdur]¹²⁴⁵.

548.Tā şevved künc-i beĤā sīne-i tü

Tā senüñ şadruñ (7) beĤā künci ola.

ĤarĤ-ı nūr-ı ezel āyine-i tü

Senüñ mir’atüñ nūrı ezele ĤarĤ ola.

549.Ĥayy şevved (8) vādi-i bürhān u Ĥıyās

Tā bürhān u¹²⁴⁶ Ĥıyās vādisi Ĥayy ola ya‘nī müşāhede-i cemāl-i (9) İlahī sebebi ile baĤş ü cedel ve Ĥīl ü Ĥālden Ĥalāş müyesser ola.

¹²⁴¹ “Ey gönül! Evi boş tut ki sevgilinin evi olabilsin. Bu hevesliler, can ve gönül başka bir yere yerleşsinler.”

¹²⁴² Hiçbir mağz taleb idici postı kabūl eylemez bu hem vechdür H: -F

¹²⁴³ “Aziz ve yüce Allah”

¹²⁴⁴ “(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” İnşirāh sūresi.

¹²⁴⁵ *bi-şev* emr-i Ĥāzırdur F: -H

Tü be-mānī ü dil-i düst- (10) şinās

Pes sen kalasın ve dost-şinās gönülün kıla çünkü bu hālet müyesser (11) ola, ‘aşk-ı İlahī’den behrever şāhib-dil olursın.

550.Düst ān-cā ki büved cilve-nümāy (12)

Ol maħalde ki dost cilve gösterici vü cemāl ‘arz idici ola [*cilve-nümāy* vaşf-ı terkībīdür]¹²⁴⁷.

Huccet-i ‘aql büved tefriķa- (13) zāy

‘Aklun delīl ü hucceti tefriķa toğurıcı olur ya’nī ‘aql-ı cüz’ī perākendelik virici (14) olur, zīrā vişāl-i müşāhedeye vuşul bulan imān-ı bi’l-ğaybdan müstağnī olur, (15) beyt

Nīst der-levh-i dilem cüz elif-i kāmēt-i düst

*Çi künem harf-ı diger yād ne-dād üstādem*¹²⁴⁸ (16)

*düst*dan murād Hudā-yı “‘azze ve celle”¹²⁴⁹dür “‘amme nevāluhu”¹²⁵⁰.

551.Çün nümāyed be-tü in devlet rüy

Çünkü bu devlet (17) saña yüz göstere ya’nī müyesser ola.

Rū der-ān ār u be-kes hiç me-gūy

Sen hem aña teveccüh (18) eyle ve kimseye hiç söyleme ve kimse ile ihtilāt eyleme belki ħalvet ü ‘uzlet ihtiyār idüp (19) ħāmūş ol.

552.Z’ān ki ez-gevher-i ‘irfān ħālī

Bih büved kīse-i istidlālī

Zīrā ki istid (20) lālinün kīsesi ma’rifetu’llāh gevherinden ħālī olmak evlādur, zīrā ‘irfān u istidlāl (21) bir kimsede cem’ olmak muħāldür. Bu hem-vechdür, zīrā ki istidlāle mensüb olan kīse (22)

ĤİKĀYET-İ ĀN MÜTEKELLİM Ü ŞŪFİ

Ol mütekellim ü şūfinün ĥikāyetidür.

¹²⁴⁶ u F: -H

¹²⁴⁷ *cilve-nümāy* vaşf-ı terkībīdür F: -H

¹²⁴⁸ “Gönül sayfamda sevgilinin boyu elifinden başka harf yok. Ne yapayım?! Hocam bu harften başkasını öğretmedi.” Hâfiz, *Divan*, s. 318.

¹²⁴⁹ “Aziz ve yüce Allah”

¹²⁵⁰ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

Kİ MÜTEKELLİM ZEBÂN İSTİDLÂL (23) BER-GÜŞÂD

Ki mütekellim istidlâle zebânını açdı¹²⁵¹

VE ŞÜFÎ EZ-ŞAFÂ-YI ZEVK Ü VİCDÂN HÂBER DÂD

Ve şüfî 48a (1) kendünün zevk ü vîcdânından haber virdi.

553.Fâzîlî vâdi-i bürhân-peymây (2)

Bürhân vâdisini ölçici ya'nî hâlden bî-behre vü bî-haber 'ilm-i zâhirde kavî bir fâzîl [*bürhân-peymây* vaşf-ı terkîbîdür]. (3)

Der-beyâbân-ı cedel cân fersây

Bahş ü cedel beyâbânında cân aşundurıcı, (4) ya'nî bisyâr zaḥmet ü meşakkat çekici.

554. 'Ömr der-bahş ü cedel tayy kerde

'Ömrini bahş ü cedelde (5) tayy eylemiş ya'nî 'ömrini bunlara şarf eylemiş.

Pây-ı yekrân-ı 'amel pey kerde

'Amel feresinüñ (6) ayağınî siñirlemiştir ya'nî 'amelden behrever olmamış. *Yekrân* egerçi kavlen at ma'nâsınadır (7) lîkin bunda murâd-ı muṭlak atdur ki 'amel aña teşbîh olunmuşdur, *pey* bunda siñir ma'nâsınadır. (8)

555.Ne dileş-râ¹²⁵² zi-ṭarîkat nûrî

Ne anuñ gönline ṭarîkatden bir nûr vardur [*nûrî*de yâ vahdet içündür].

Ne sereş (9) râ zi-ḥaḳîkat şûrî

Ne anuñ serine ḥaḳîkatden bir şûr vardur ya'nî 'aşk-ı İllâhî (10) cezbesinden bî-behre.

556.Şüfî dîd zi-âlâyiş pāk

Ol fâzîl ḥubb-ı dünyâ ve (11) ta'alluḳ-ı mâ-sivâ ve aḥlâḳ-ı zemîme âlâyişinden pāk bir şüfîyi gördi.

Zede (12) der-çihre-i âsâyiş¹²⁵³ ḥāk

¹²⁵¹ açdı F: -H

¹²⁵² râ H: -F

¹²⁵³ âsâyiş H: âlâyiş F

Āsāyiş ü rāhatuñ çihresine hāk urmuş ya'nī (13) dünyevī rāhat u huzūrı terk idüp rüz u şeb riyāzet ü mücāhededen (14) hālī olmamış ve ifnā-yı vücūddan behre-gīr olmuş, nite ki işāret olunur.

557.Zi-riyāzet (15) şüde çün müy-i teneş

Riyāzetden ol şūfinūñ teni müy gibi olmuş.

Ser-i (16) müyī ne ser-i h'ış teneş

Aña bir kııl ucu kendünūñ fikr ü hevesi yok ya'nī bir hālete (17) vuşul bulmuş ki aña kendü pervāsı kalmamış kalbi 'aşk-ı İlāhī ile memlū vü pür olduğı (18) için.

558.Z'an teķābül ki miyān-ı şeb u rüz

Hest ba-berd-i dey ü harr-ı temüz

Ol (19) teķābül ü zıddiyet sebebinden ki kışuñ berdi ve temmūzuñ harrı ile şeb u rüz (20) ortasında vardır ya'nī bunlaruñ mā-beyninde teķābül ü zıddiyet muķarrer olduğı (21) gibi ehl-i zāhir ü ehl-i bātin mā-beyninde hemçünān teķābül ü zıddiyet sābit olduğından ötürü (22) bu beytūñ ma'nāsı mā-ba'dında vāķi' olan üç beyte bile maşrūfdur. *Berd* şovuk, *dey* (23) kış, *harr* ıssı, *temmüz* ma'rūfdur [*teķābül* zıddiyet].

559.Şüd be-ceng-āveriyeş şir-i meşāf

Ol fāzıl **48b (1)** şūfi ile ceng getüricilikde meşāf¹²⁵⁴ u maħall-i ħarbūñ ceng arslānı oldu ya'nī şūfi (2) nūñ üzerine 'unf u ħiddetle hücūm eyledi [*Şir* muzāfdur].

Zaħm-zen geşt be-şemşir-i hilāf

Hilāf u muħā (3) lefet şemşiri ile aña zaħm urucu oldu ya'nī anuñ ħātırını perīşān eyledi. *Meşāf* (4) cem'-i maşafdur ki ħarb u kıtāl maħalli ma'nāsmadur, ikisinde bile fā müşeddeddür, līkin bunda (5) vezn için taħfif olınmışdur.

560.Güft k'ey rüy-ı tü çün hūy dürüş

Fāzıl ol (6) şūfiye didi ki ey şūfi senūñ yüzūñ hūyun gibi dürüşdür.

Kerde ber-şoħbet-i (7) dānāyān pūşt

'Ulemānuñ şoħbetine arķa eylemiş ya'nī anlaruñ muşāħabetinden i'rāz (8) eylemiş ya'nī anlaruñ muşāħabetinden i'rāz eylemiş.

¹²⁵⁴ meşāf H: -F

561.Bā-şinās-āyi-i ḥod sāhte'ī (9)

Kendü bilicilikle kanā'at eylemişsin 'ulemādan su'āl u ta'allüm eylemezsin.

Gū Ḥudā-rā (10) be-çi bi'şnāhte'ī

Ey şufī di Ḥudā-yı “*‘azze ve celle*”¹²⁵⁵yi ne ile anlamış ve nice bilmişsin (11)

562.Güft ez-ān feyz ki her laḥza zi-ğayb

Rīzdem¹²⁵⁶ ber-dil ü cān pāk zi-‘ayb

Şūfī ol (12) fāzıla cevāb virüp didi, Ḥaḳ¹²⁵⁷ “*te ‘ālā ḥazreti celle şānuhu*”¹²⁵⁸ ol feyzden anlaram ki her (13) laḥza ‘ālem-i ḡaybdan benüm ‘aybdan pāk dil ü cānum üzre dökilür.

563.Gerçi şüd mevc- (14) zenem ḥātır ez-ān

Egerçi ol feyzden benüm ḥātırım mevc urucı oldı [*mevc-zenem* vaşf-ı terkībīdür]¹²⁵⁹.

Hest güftār-ı (15) zebān ḳaşır ez-ān

Līkin zebānuḡ güftārı ol feyzden ḳaşırđur, zīrā aḥvāl-i (16) tarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳat ḳīl ü ḳālden bīrūndur.

564.Fāzileş güft be-ān keşf-i (17) nihān

Fāzıl çünki andan bu sözleri işitdi aḡa didi ol nihān keşfle (18)

Çün şevī ḳā'id-i kūrān-ı cihān

cihānuḡ körlerine nice ḳā'id ü delīl olursın (19) anlar ḥod senüḡ zāt-ı vücūduḡda pinhān olan aḥvālī ḥod müşāhede eylemege ḳādir (20) degüllerdür. Pes mürīdlerüḡe irşād ne cihetden olur [*ḳā'id* yidici ma'nāsınadır]¹²⁶⁰.

565.Güft men ḡarḳ-ı şināsā-verīm (21)

Şūfī ol fāzıla cevāb virüp didi ben şināsāverlige ḡarḳam ya'nī aḥvāl-i (22) tarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳatden ben tamām āḡāh u ḡaberdāram ve anlar benüm ḡālüm olmuşđur. (23)

Nīst kārī be-şināsā-gerīm

¹²⁵⁵ “Aziz ve yüce Allah”

¹²⁵⁶ Rīzdem H: -F

¹²⁵⁷ Ḥaḳ H: Ḥudā F

¹²⁵⁸ “Şanı yüce Allah”

¹²⁵⁹ *mevc-zenem* vaşf-ı terkībīdür F: -H

¹²⁶⁰ *ḳā'id* yidici ma'nāsınadır F: -H

Benüm şināsāgerlik ile bir işim yokdur, zīrā şināsāgerlik **49a (1)** ve ta‘līm ü ta‘allüm ‘ilm-i zāhirde olur, bu, hāl ü ‘ilm-i bā‘ındur bunda olmaz (2) *şināsāverī* bilicilik *şināsāgerī* bildiricilik.

566. Her ki pey ber-pey-i men bi’ştābed (3)

Her kim ki cemī‘-i huşūşda baña tabi‘iyyetde müsāra‘at eyler.

Ānci men yāftem ü hem yābed

Ḳurb (4) u vişāl ü müşāhede-i cemāl-i zü’l-celālden ol nesneyi ki ben buldum, o daḡı bulur, (5) zīrā ṭarīḳat u ḡaḳīḳatde lāzım olan mürşid-i kāmile mütāba‘atdur cemī‘-i aḡvāle, (6)

567. Kār-ı men nīst ki kes-rā be-cidāl

Reh-nümāyem be-Ḥudā-yı mütē‘āl

Benüm kārım degüldür ki kimseye (7) Ḥudā-yı mütē‘āle cidālle yol gösterem.

MÜNĀCĀT DER-ŞENĀ BER-HESTĪ-İ ĀFERĪDKĀR GÜFTEN Ü (8) ṬALEB-DĀŞTEN-İ TEVFĪK BER-GEVHER-İ TEVHĪD SÜFTEN

Bu münācāt āferidkārın (9) vücūd¹²⁶¹ üzre şenā dimek ve tevḡid gevherini delmek üzre tevfiḳ ṭaleb dutmaḳ (10) beyānındadır [*āferīdkār* yaradıcı ma‘nāsınadır].

568. Ey cihān ez-şifat-ı zāt¹²⁶²-ı tü pür

Ey Ḥudā cihān senünj pāk zātınj (11) şifatından memlū vü pürdür.

‘Ālem ez-ḡucet-i işbāt-ı tü pür

‘Ālem senünj işbātınj ḡucetünden (12) memlū vü pürdür, zīrā mevcūdātın her birisi senünj zāt-ı pākünj vücūdına vāḡidiyyetünje delīl-i (13) rüşen ve ḡucet-i kavīdür.

569. Hiç cā nīst ki ḡavḡā-yı tü nīst

Hiçbir maḡal yokdur ki (14) anda ey Ḥudā senünj ḡavḡānj yokdur, zīrā orada be-her hāl senünj ṭāliblerünjden (15) bir kimse vardur.

Pertev-i rüy-ı dil-ārā-yı tü nīst

¹²⁶¹ vücūdı F: vücūdınj H

¹²⁶² zāt H: -F

Senüñ dil-ārā vü zībā yüzünün pertevi (16) yokdur, zīrā hıçbir maħal senüñ zāt-ı pākün eşerinden ħālī degüldür, mısırā¹²⁶³

*Her cā ki (17) hest pertev-i rüy-ı ħabīb hest*¹²⁶³

570. Tü çünin zāhir ü mā kūr-başar

Ey Ĥudā sen böyle zāhir (18) ü āşkārsın ve biz kūr-başar ki seni müşāhede eylemege kādır degülüz.

Tü çünin ħāzır u (19) mā dūr-niger

Ey Ĥudā sen böyle ħāzır ve bize karıbsın ve biz andan gāfil olup (20) ırağa nazār idici iz. “*Ve huve me ‘akum eyne mā küntüm*”¹²⁶⁴ “*ve naħnu aķrebu ileyhi min ħabli ‘l-verīdi*”¹²⁶⁵ [*dūr-niger* vaşf-ı terkībīdür], kıt‘a (21)

Düst nezdīkter ez-men be-menest

V’ın ‘acebter ki men ez-vey dūrem

Çi künem bā-ki tüvān güft ki ū

(22) *Der-kenār-ı men ü men mehcūrem*¹²⁶⁶

571. Nūr-ı tü ger ne-büved mā çi küнім

Ey Ĥudā eger senüñ (23) nūruñ bize delil ü reh-nümāy olmaya biz ne eyleyelüm ki saña vuşul bulmaķ müyesser ola, **49b (1)** beyt

Men çi gūne hūş dārem pīş ü pes

*Ger ne-bāşed nūr yārem pīş ü pes*¹²⁶⁷

(2) Çeşm-i bīnā dil-i dānā çi küнім

Ziyāde görücü çeşmi ziyāde bilici göñli ne eyleyelüm ya‘nī (3) bunlardan bize rūħānī bir fā’ide irişmez eger senüñ nūruñdan bir meded ü mu‘āvenet irişmeye. (4)

572. Nīst ez-gāyet-i kūteh-nazarī

Ĥaber-i mā zi-tü cüz bī-ħaberi¹²⁶⁸

¹²⁶³ “Her yerde sevgilinin yüzünün nuru var.” Hâfiz, *Divan*, s. 63. (Beytin ilk mısraı şu şekildedir: Der-‘ışķ ħāñķāh u ħarābāt fark nīst.)

¹²⁶⁴ “... Nerede olsanız, O sizinle beraberdir...” Hadîd sûresi 4. âyet.

¹²⁶⁵ “... Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız.” Kâf sûresi 16. âyet.

¹²⁶⁶ “Dost bana benden yakinken ne gariptir ki ben O’nsan uzağım.”, “Ne yapayım, kiminle konuşulabilir ki?! O benim yanımda bense O’ndan ayırıyorum.” Sa’dî, *Gülîstân*, s. 164.

¹²⁶⁷ “Ben nasıl aklıma mukayyed olayım?! Zira sevdiğimin nuru yanımda değil.” Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, Cilt: 1, s. 2.

573.Gerçi Cāmī büved ez-bī-ḥaberān (5)

Egerçi Cāmī bī-ḥaberlerdendür.

Çi şevved ger be-ṭufeyl-i digerān

Līkin zāt-ı pākünle ne ziyān ve keremünden (6) ne noḳşān olur eger ḡayrlaruñ ṭufeyl ü sebebi ile ya'nī eger maḳbūllerünün ḥātırı için (7)

574.Baḥşi ez-hesti-i ḥ'ıṣeş ḥaberī

kendü vücūduñdan aña bir ḥaber baḡıṣlayasın ya'nī anı kendüñden (8) āḡāh u ḥaberdār eylesesin.

Bendi ez-tā'at-i ḥ'ıṣeş kemerī

Aña kendü tā'atüñden bir kemer (9) baḡlayasın ya'nī anı tā'atüñde şābit-ḳadem eylesesin. Bī-çāre Şem'ī-i pür-taḳşīr hem bu ārzūdudur, (10) ey Ḥudā-yı bī-naẓīr sen anuñ ārzūsını ve bu kitābuñ şerḥine sebep olan şāhibü'l- (11) ḥayrāt ve 'ibāduñ nef'-i maḥẓı ve muḥibb-i fuḳarā ve mu'īn-i şulehā olan bendeñün hem dünyevī (12) vü uḥrevī cemī'-i ārzūsını ḥabībün Muḥammed Muştafā'nun "şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem"¹²⁶⁹ 'aşḳına (13) ve 'izzet ü ḥürmetine ḥāşıl idüp aña 'ömr-i ṭavīl müyesser eyle [*bendī* fi'l-i muzāri'-i muḥātabdur].

575.Der-dileş toḥm-ı hidāyet kārī (14)

Anuñ göñlinde hidāyet toḥmunı ekesin ya'nī anuñ göñlini 'aşḳ u muḥabbetün nūrı ile (15) rüşen eylesesin [*kārī* fi'l-i muzāri'-i muḥātabdur]¹²⁷⁰.

Ber-gileş ebr-i 'ināyet bārī

Anuñ gil ü vücūdı üzre 'ināyet (16) seḥābını yağdurasın.

576.Mühreş ez-mühre-i gil bi-güşāy

Gil mühresinden anuñ mührini açasın (17) ya'nī anı cismāniyyet ḳaydıñdan ḥalāş eylesesin.

Jengeş ez-çihre-i dil bi-zidāy

¹²⁶⁸ Nīst ez-ḡāyet-i kütēh-naẓarī/Ḥaber-i mā zi-tü cüz bī-ḥaberī H :-F

¹²⁶⁹ "Yüce Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun."

¹²⁷⁰ *kārī* fi'l-i muzāri'-i muḥātabdur F: -H

Anuñ (18) gönlinüñ yüzinden ħubb-ı dünyā vü ta'alluğ-ı mā-sivā pasını ref' ü maħv eylesin. Mısrā'-ı (19) evvelde *müħr* mīmünj ğammı ile olmağ maħalle ensebdür ve *müħr* ma'rüfdür ve mīmünj kesri ile olmağ (20) ki muħabbet ma'nāsınadır maħalle münāsib degüldür, *müħre-i gilden* murād kendününj vücūdı olmak (21) ensebdür, murād zemīn ve bu 'ālem olmağdır.

577.Pā be-kāşāne-i ħurbet nihış

Anuñ ayağını ħurbetünj (22) kāşānesine koyasın ya'nī anı muħarreblerünjden eylesin.

Mey zi-mey-ħāne-i vaħdet dihış

Aña (23) vaħdet mey-ħānesinden şarāb viresin ya'nī anı sırr-ı tevħīdden behrever eylesin. **50a** (1) *Ķurbet* bunda¹²⁷¹ kāşāneye teşbīh olınmışdır ve illā cenāb-ı İlähī ki lā-mekāndür kāşāne (2) den berīdür, *kāşāne* kış evi ve muṭlakā ħāne ma'nāsına isti'māl olunur. (3)

'İKD-I PENCÜM DER-YEKTÄYİ VÜ BÜRĦĀN-I Bİ-HEMTÄYİ ĦAĞ SÜBHĀNEHU

Beşinci 'ıkd Ħağ "*sübħānehu ve te'ālā ħazreti*"¹²⁷²nünj "*celle (4) şānuhu*"¹²⁷³ aħadiyyeti ve bī-mişl ü bī-naẓīrliginünj bürħānı beyānındadır.

Kİ DER-İN BEYĀN U BÜRĦĀN (5) HEME ZEBĀN-ĀVERĀN YEKSĀNEND Ü HEME Bİ-ZEBĀNĀN YEK-ZEBĀN

Ki bu beyān u bürħānda cemī'-i (6) zebān-āverler yeksān u birdür ve cemī'-i bī-zebānlar yek-zebān u müttefiğdür. *Zebān-āverān*dan murād (7) şāħib-nuṭğ olanlardur, *bī-zebānān*dan murād ħayvānātdur [*bürħān* delīl-i 'ağl].

578.Ey der-ın bütkede-i ṭab'-firīb (8)

Ey bu ṭab'ı aldayıcı bütkecede

Bürde ğavğā-yı bütān ez-tü şikīb

Bütlerünj ğavğāsı senden (9) şabrı iletmiş ya'nī bī-şabr eylemiş. *Bütkede* mey-ħāne ma'nāsınadır, *bütān*dan murād mümkinātdur [*şikīb* şabr]. (10)

579.Ṭab'-rā bend-i ħıred ber-pā nih

¹²⁷¹ bunda F: -H

¹²⁷² "Her türlü kusur ve eksiklikten münezzehe olan yüce Allah"

¹²⁷³ "Şanı yüce Allah"

‘Aql kayd u bendin ʔab‘uñ ayağı üzre ʔo ya‘nī ‘aqluñı ey ʔab‘uñ (11) zebūnı olmış kimse ʔab‘uña ʔarīn eyle tā ki ʔab‘uñ hūkmı maḥv u mūn‘adım ola.

Pāy endīşe (12) der-īn ğavġā nih

Ba‘dezalik bu ğavġāya ‘aql ayağını ʔo ya‘nī ʔab‘uña tābī‘ olma cemī‘-i ḥuṣūṣı (13) ‘aqlı eyle.

580.Bi’nger īn encüm ü mihr ü meh-rā

Bu encüm ü mihr ü māha nazar eyle gör.

Büt-i reh geşte Ḥalīlu’l (14) lāh-rā

Ḥazret-i İbrāhīm’uñ yolınuñ bütı olmış ya‘nī evvel görmüş de anlara Rabbī didi. (15)

581.Yāftendī be-dileş rāh-ı ʔabūl

Ol yıldızlar anuñ göñlinde ʔabūl yolını buldılar. (16)

Ger ne bi-şikestīşān seng-i ufūl¹²⁷⁴

Eger ufūl u ġurūb ʔaşı anları şımayaydı ya‘nī ol (17) yıldızlara ufūl vāķi‘ oldı beyt

Seng ber-bütke-de-i Āzer zen

Der-cihān şıyt (18) ḥalīle efgen¹²⁷⁵

Eger ufūl vāķi‘ olmayaydı İbrāhīm peyġam-ber “‘aleyhi ‘s-selām”¹²⁷⁶ anlara Rabbī diyüp (19) ol i‘tiķād üzre ʔalurdı. Bu āyāt-ı kerīmeye işāretdür. “*Fe lemmā cenne ‘aleyhi ‘l-leylu reā kevkebā kāle hāzā rabbī fe lemmā efele kāle uḥıbbu ‘l-āfilīn, fe lemmā rael ʔamere bāziġan kāle hāzā rabbī fe lemmā efele le ‘in lem yehdinī rabbī le ekūnenne mine ‘l-ķavmi ‘d-dallīn, fe lemmā ree ‘ş-şemse bāziġaten kāle hāzā rabbī hāzā ekber fe lemmā efelet kāle yā ķavmi innī berī ‘un mimmā tüşrikūn*”¹²⁷⁷

582.Tiz kūn (23) ḥancer-i lā ber-ser-i Lāt

¹²⁷⁴ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹²⁷⁵ *Seng ber-bütke-de-i Āzer zen/Der-cihān şıyt ḥalīle efgen* H: -F. “Dünyada Azer’in puthanesini kıran taş, dostluk/kardeşlik için atılan naradır.”

¹²⁷⁶ “O’na selam olsun”

¹²⁷⁷ “Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. “İşte Rabbim!” dedi. Yıldız batınca da, “Ben öyle batanları sevmem” dedi. Ay’ı doğarken görünce de, “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce de, “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım” dedi.” En‘ām sūresi 76., 77., ve 78. āyetler.

Çünkü maşnū‘āt büt meşābesindedür¹²⁷⁸ pes Lātuñ başı üzre ħancerini **50b (1)** tiz eyle ya‘nī “*küllü şey’in hālikun illā vecheh*”¹²⁷⁹ ħasebince cemī‘-i maşnū‘āti ma‘düm meşābesinde tüt (2) tā ki seni ħarīķ-i müstaķīmden dūr u cüdā eylemeyeler.

Bi-bür ez-Lāt menī-rā zi-Menāt

Ĥancer-mişāl Lātdan (3) Menātdan benligi ħat‘ eyle ya‘nī Menāt meşābesinde olan nefşünj tevĥīd ħuvveti ile aĥlāķ-ı zemīme (4) ve kibr ü ene‘iyyetden pāk eyle. Mışrā‘-ı şānīde Lātda¹²⁸⁰ olan tā ĥiṭāb içündür. *Lāt* ü *Menāt* iki (5) şanemünj ismidür [*bi-bür* emr-i ĥāzırđur berīdenden].

583. Tāc-ı ‘izzet zi-ser-i ‘Uzza keşī

‘Uzzā’nuñ başından ‘izzet tācını çek ya‘nī (6) ref‘ eyle “*ṭūbā limen zelle nefşühu*”¹²⁸¹ ħasebince nefşünj ‘azīz tütma, tā sen ‘azīz olasın [*keş* emr-i ĥāzırđur]. (7)

Raĥt-ı tā‘at be-der-i Mevla keşī

Tā‘at raĥtını Mevlā’nuñ ħapusına çek ya‘nī Ĥudā’nuñ tā‘atine (8) meşğül ol. ‘Uzzā hem bir şanemünj ismidür, murād her nesne ki Ĥaķ te‘ālānuñ¹²⁸² ħurb ü vişāline (9) māni‘ ola, aşĥāb-ı ĥaķīķat ħatında şanem meşābesindedür.

584. Şenevī Ehremen ü Yezdān-güy

(10) Şenevī ki ĥālīķ iki dir, dīn-i bī-dīn tāyifedür, Ehremen ü Yezdān diyici.

Tāft ez-encümen-i imān (11) rüy

Ehl-i imāndan yüz çevirdi, zīrā şerrünj ĥālīķi Ehremen’dür ve ĥayruñ ĥālīķi Yezdān (12) dur dir, lā-cerem kāfir oldılar.

585. ‘İsevī şüd be-se-güyī efzün

‘İsevī ki murād Naşārādur (13) üç diyicilikde Şenevīden ziyāde ya‘nī anlar iki ve bunlar üç didi ki murād ne idügi (14) rüşendür.

Ĥayme ez-sāĥt-ı dīn zed bīrün

¹²⁷⁸ meşābesindedür F: ma‘nāsınadır H

¹²⁷⁹ “...O’nun zatından başka her şey yok olacaktır...” Kasas sûresi 88. âyet.

¹²⁸⁰ Lātda F: -H

¹²⁸¹ “Nefsi hor olana ne mutlu!” Kelâm-ı kibar.

¹²⁸² Ĥaķ te‘ālānuñ H: Ĥudā-yı ‘azze ve cellenünj F

Ol t̄ayife haymeyi d̄in havlısından (15) taşra kurdı ya'nī anlar hem haq̄ d̄inden d̄ür olup kâfir oldılar, z̄irā Haq̄ te'ālānuḡ¹²⁸³ (16) vāḡidiyyeti 'aqlen ve naqlen kavī delāyil ü hücec ile şābit olmuşdur [*sāht* havlı ma'nāsınadır].

586.Tü be-şad büt çi be-şad (17) belki hezār

Sen ki ehl-i İslām dimez dirsın yüz şaneme ne yüz şaneme belki hezār şaneme.

Belki (18) b̄irūn zi-terāzū-yı şümār

Belki şümār ü 'aded terāzūsından taşra ya'nī b̄i-şümār u (19) b̄i-'aded şaneme ki murād Haq̄k te'ālādan¹²⁸⁴ ġayrı her nesne ki senüḡ nefsanī arzūḡdur, (20) cemī'an şanemdür ve sen ḡod bundan ġāfil ü b̄i-ḡabersın.

587.Kerde' i r̄üy veli her nefesī (21)

Teveccüh ü ta'alluḡ eylemişsin velī ġarābet bunda ki her bir nefeslerde [*Kerde'* hemze ḡiḡāb içündür].

M̄i-pezī der-reh-i (22) imān hevesī

İmān yolında nefsanī bir heves bişürürsın ya'nī bir nefes (23) hevā vü hevesden ḡālī olmazsın.

588.Gāh ġüyī ki men ān deryāyem

Hevā vü heves deryāsına **51a (1)** ġarīḡ iken ġāhī dirsın ki ben ol deryāyam.

Ki cihān-rā bi-ġüher-ārāyem (2)

Ki cihānı gevh̄erle z̄inet eylerem ya'nī ehl-i cihāna benden ziyāde¹²⁸⁵ esrār u ma'ārif (3) gevh̄erleri irişür.

589.Dil şadef gevh̄er-i tevḡīdem d̄ür

Dirsin ki ġönlüm şadefdür benüm (4) tevḡīdüm gevh̄eri lü'lü'lerdür.

ġüş-ı dehr ez-dür-i tevḡīdem pür

Ehl-i zamānuḡ kulaġı (5) benüm tevḡīdüm dürrinden memlū vü pürdür. *ġöñül* şadefe ve *tevḡīd* dürr̄e teşb̄ih olınmışdur, (6) *dürre* vāḡiddür, dürr̄er ü dürr̄āt anuḡ cem'idür.

590.Gāh ġüyī ki men ān ġülzārem

¹²⁸³ Haq̄ te'ālānuḡ H: ḡudā-yı 'azze ve cellenüḡ F

¹²⁸⁴ Haq̄ te'ālādan H: ḡudā-yı 'azze ve celleden F

¹²⁸⁵ ziyāde H: bisyār F

Gāhī (7) dirsin ki ben ol gülzārem ki

Ki dehed ber gül-i ‘irfān ḥārem

benüm ḥārum gül-i ‘irfān (8) berini virür ya ‘nī benüm ḥārumdan ‘irfān güli ḥāşıl olur.

591. Her ki yābed zi-gül-i men bŷyī (9)

Dirsin ki her kim ki benüm gülümden bir rāyiḥa bula ya ‘nī benden aña bir feyz irişe. (10)

Bŷy-i ‘irfān dihed ez-her mŷyī

Anuḡ her bir mŷyından ‘irfān-ı İlähī rāyiḥāsı zāhir olur. (11) Murād ma‘rifetu’llāh deryāsına ġarḡ olur dimekdür [‘irfāndan murād ma‘rifetu’llāhdur].

592. Be-zebān mī-zeni in lāf velī (12)

Nīst ber-mŷcib-i inet ‘amelī

Egerçi zebānuḡla bu lāfi urursın velī bu lāfuḡ mŷcib (13) ü muḡtezāsı ŷzre senüḡ bir ‘amelüḡ yoḡdur. Pes bu ḥālāt sende nice mevcŷddur. (14) Ḥuşuşan bu zamānda ki ĩrşād da‘vāsın eyler zındıḡlar zāhir olmuş ve ziyāde (15) şŷyü‘ bulmuşdur, bu ḡall-i muḡdil ḡavmüḡ def‘ ü ref‘i lāzım iken bir kimse (16) buña muḡayyed degŷldür [inetde tā ḡiḡāb içündür]¹²⁸⁶.

593. Herçi taḡrīr-i tü tertīb küned

Ey müdde‘ī her neyi ki senüḡ taḡrīr ü (17) ḡīl ü ḡālüḡ tertīb ü zāhir eyler.

Şŷret-i ḡāl-i tü tekzīb küned

Senüḡ şŷret-i (18) ḡālüḡ anı tekzīb eyler ya ‘nī¹²⁸⁷ ḡālden ḡālī zāhir-i ḡālüḡden senüḡ ḡizb ü dŷrŷḡuḡ (19) ziyāde rŷşen ü zāhirdür, beyt

Ey ān ki be-taḡrīr ü beyān dem zenī ez-‘işḡ

*Mā bā (20) ŷ ne-dārīm sŷḡen-i ḡayr u selāmet*¹²⁸⁸

594. Herçi yābed zi-maḡāl-i tü fŷrŷḡ

Her ne ki senüḡ (21) maḡāl u kelimātuḡdan fŷrŷḡ u ḡālet bulur.

Sāzedeş ḡāl-i tü maḡ‘ün be-dŷrŷḡ (22)

¹²⁸⁶ inetde tā ḡiḡāb içündür H: -F

¹²⁸⁷ ya ‘nī F: -H

¹²⁸⁸ “Ey aşktan sözle ve beyanla dem vuran kişi! Biz onunla hayır ve güvenlik sözleri demeyiz.” Hâfız, Divan, s. 89.

Senüñ hālün anı kizb ü dürüg ile maṭ'ün eyler ya'nī aḥvāl-i ṭarīkat ve esrār-ı (23) ḥaḳīkatden hīç behrever degül idügün senün bu zāhir-i hālünden zāhir idügi **51b (1)** ziyāde zāhirdür. *Maṭ'ün* ism-i mef'üldür, ta'n olunmuş ma'nāsına.

595.Nist in rāsti (2) vü rāst-revī

Bu ki murād mıṣrā'-ı şānīnün ma'nāsıdır, *rāstlık* ve *rāst-revlik* (3) degüldür.

Ki çünān rāst ki güyī ne-şevī

Ki ancılayın rāst ki dirsın olmayasın ya'nī çünki (4) maḳāluñ hālünge muvāfiḳ olmaya sen sözünge rāst degülsın ve sende rāst- (5) revlikden bir eşer yokdur.

596.Rāh rev pes sühen-i rāh bi-gūy

Yola git andan şonra yolunuñ (6) sözini söyle, zīrā çünki böyle eylersen reh-revlikde şādıksın.

Ān çı h'āhī (7) bi-şev āngāh bi-gūy

Ol nesneyi ki istersen evvel ol andan şonra söyle ve illā (8) senden her kıl ü ḳāl ki şadır olur cemī'an kizb ü dürügür [bi-şev emr-i ḥāzırdur]¹²⁸⁹.

597.Dil ne-kerde zi-derünī (9) şāfi

Gönlünjı nifāk u riyādan şāfi eylememiş iken

Çı zi-yek-rūyi-i vaḥdet lāfi (10)

vaḥdetün yek-rūylugından ne lāf urursın.

598.Dīde ber-şāhid-i vaḥdet bi-güşāy (11)

Vaḥdet şāhidine çeşmünjı aç ya'nī anuñ müşāhedesine sa'y u ihtimām eyle [bi-güşāy emr-i ḥāzırdur].

V'ez dü-rūyī (12) vü dü-gūyī bāzāy

Ve dü-rūylukdan ve dü-gūylukdan ferāgat eyle vaḥdet bunda (13) şāhide teşbīh¹²⁹⁰ olunmuşdur.

599.Sehl başed ki zi-māhī tā māh

¹²⁸⁹ bi-şev emr-i ḥāzırdur F: -H

¹²⁹⁰ teşbīh F: -H

Sehl ü āsāndur ki māhīden māha (14) degün ya'nī zemīn ü āsmān mā-beyninde olan cemī'-i eşyā

Ber-tü bāşend der-īn nükte güvāh (15)

bu nüktede saña şāhid olalar ya'nī çünki sen sırr-ı vaḥdetden behrever olasın cemī'-i eşyā (16) senüñ bu ḥālüne şāhid olurlar, sen anı kıl ü kılle 'ayān u beyān eylemeğe ihtiyāc kalmaz. (17)

600.Gerçi kavlet dem-i ikrār zened

Egerçi senüñ kavlüñ ikrār demini urur ya'nī egerçi zāhiren sırr-ı vaḥdet (18) ve 'aşk u muḥabbetden lāf idersin.

Fi'l-i tü na're-i inkār zened

Līkin senüñ fi'lüñ inkār (19) na'resini urur ya'nī ey müdde'ī sende da'vā eyledigün ḥālāt yok idüğü senüñ ol (20) nā-meşrū' ef'ālünden zāhirdür.

601.Ez-muḥīṭ-i felek ü evc-i simāk

Muḥīṭ-i felek ve evc-i simākdan [*Simāk* ism-i kevkeb ve menzil-i kamerden menzilüñ ismidür ve āsmān ma'nāsına vāki'dür] (21)

Tā ḥazīz-i semek ü merkez-i ḥāk

Semegün ve merkez-i ḥāküñ ḥazīze degün [*semek* balık ma'nāsınadır]¹²⁹¹

602.İn müretteb şüde ecrām (22) ki hest

bu tertīb¹²⁹² olınmış ecrām u kevākib ki vardur.

V'īn heme cünbiş ü ārām ki hest (23)

Ve bu cemī'-i cünbiş ü ḥareket ve ārām u sükün ki vardur.

603.Şekl ü tertīb-i felek ber-yek ḥāl

52a

(1) Felegün şekl ü tertībini bir ḥāl ve bir üslüb üzre.

Devr ü seyrī heme ber-yek (2) minvāl

¹²⁹¹ *semek* balık ma'nāsınadır F: -H

¹²⁹² müretteb F: tertīb H

Cemī' sinūñ devr ü seyri bir minvāl ve bir tavr üzredür. Felege nisbet (3) ve seyr-i kevākibe nisbet i'tibāri üzredür.

604.Yeki ez-şüret-i ĥod nā-geşte

Bunlaruñ birisi (4) kendü şüretinden mübeddel olmamış.

Yeki ez-gerdiş-i ĥod ne'gzeşte

Birisi kendünün devr ü (5) gerdişinden güzer¹²⁹³ ü ferāgat eylememiş.

605.Müttefik vaz'-ı devāyir bā-hem

Devāyir ü eflākün vaz' u (6) tertibi biri biriyle müttefik ü muvāfık.

Muntazam silk-i 'anāşır bā-hem

'Anāşıruñ silki biri (7) biri ile muntazam ve ĥalelden berī.

606.Sāl u meh rüz u şeb ü şām u seĥer

Yıl u ay rüz u şeb (8) aĥşam u şabāĥ.

Yek-be-yek germ-rev ü tiz-güzer

Cemī' si tiz yürüyici ve tiz güzer idici.

607.Heme (9) ber yek-şıfat u yek-āyın

Cemī' si bir şıfat ve bir üslüb üzre.

Hıç zırın (10) ne-şüde bālāyın

Hıç zırın bālāyın olmamış ya'nī bunlaruñ hıçbirisi evvelki ĥālinden (11) mübeddel olmamış belki yine hemān üslüb-ı şābık üzredür. *Zırın* esfele mensüb ve (12) *bālāyın* bālāya mensüb ma'nāsınadır.

608.Tā be-āmed şüd-i ĥod der-girevend

Mā-dām ki bunlar (13) kendüleruñ gelmesi gitmesi ile muķayyedlerdür.

Be-yekī kākā'ide āyend ü revend

Bir kākā'ide ile gelürler (14) ve giderler ya'nī tā evvelden nice ĥalk olındılar ise bu kadar bī-pāyān zamān murād eylemiş (15) iken birisine zerre kadar tebeddül¹²⁹⁴ ü tağayyür gelmemişdür.

¹²⁹³güzer H: kendü F

609.Çār faşlı ki be-her sāl derest (16)

Ol fuşul-i erba‘a her yılda ki vardur [*der-her sālest* taqđirindedür]¹²⁹⁵.

Be-hemîn resm ü reviş rāh-berest

Ancak bu resm (17) ü revişle rāh-berdür ya‘nī üslüb-ı sâbık üzre güzer idicidür. *Çār faşlı*dan murād (18) yaz u kış bahār u hāzāndur.

610.Īn mevālīd-i se kāne ki cihān

Bu mevālīd-i se kāne ki cihān (19)

Pür ez-ānhāst çi peydā çi nihān

anlardan memlū vü pürdür ‘ayān ne nihān ne ya‘nī hem (20) ‘ayān ve hem nihān. *Se kāne* üç nev‘ ma‘nāsınadır, mevālīd-i *se kāne*dan murād hayvānāt (21) nebātāt u ma‘ādindür. Hayvānātadan murād zī-rūh olandur, nebātātadan murād neşv ü (22) nemāsı olandur, ma‘ādinden murād hayāt u neşv ü nemādan bī-behre olandur, *mevālīd* ki (23) cem‘-i mevlüddür, bu i‘tibārladur ki toköz felek ābāya ve eyyām mādere teşbīh olunmuşdur. **52b** (1) Şeyh Sa‘dī hazretlerininü “*kaddesa’llahu sırrahu’l-‘azīz*”¹²⁹⁶ Gülistān’da bu beyti bu i‘tibārladır, (2) beyt

Püşt-i dü tā-yı felek rāst şüd ez-ğurremī
*Tā çü tü ferzend zād māder-i eyyām-rā*¹²⁹⁷

611.(3) Nev‘-i nev‘eş ne kem āmed ne füzün

Ol mevālīdün nev‘ ü nev‘i [*nev‘eş*de olan zamīr mevālīde rāci‘dür]¹²⁹⁸.

Ez-nihān-ğāne-i ibdā‘ birün (4)

İcād u ibdā‘ nihān-ğānesinden taşra ne artuğ ne eksik geldi ya‘nī anuñ her nev‘i (5) hikmet-i sübhānī muğtezāsı hasebince zühür buldı, bir vechle ki ne zerre kadar kem ve ne füzün (6) oldı.

612.Kārgāhī be-çünin zabt u nesak

Buncılayın zabt u nesak u hūb tertible bir kārgāh. (7)

¹²⁹⁴ Mütebeddil: tebeddül şeklinde tamir edildi.

¹²⁹⁵ *der-her sālest* taqđirindedür F: -H

¹²⁹⁶ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

¹²⁹⁷ “Zamane anası, senin gibi bir oğul doğurduğundan beri feleğin iki büküm olmuş sırtı mutluluktan doğruldu.” Sa‘dī, *Gülistān*, s. 36.

¹²⁹⁸ *nev‘eş*de olan zamīr mevālīde rāci‘dür F: -H

Kār-ı yek kār-güzārest el-Ḥaḳ

El-Ḥaḳ¹²⁹⁹ bir kār-güzāruḅ kārıdur ki murād Ḥaḳ “te ‘ālā ḥazreti”¹³⁰⁰dür “celle (8) celāluhu”¹³⁰¹.

613.Kişver ābād ne-gerded zi-dü şāh

Bu ḥod ziyāde rüşendür ki iki şāhdan iqlīm (9) ābād u ma ‘mür¹³⁰² olmaz.

Bi’şkened ez-dü sipehdār sipāh

İki sipehdārdan ‘asker (10) münhezim olur, zīrā fetḥ ü nuşret ittifākda müyesser olur. İki sipehdārda ittifāk müyesser (11) olmaz [*sipehdār* pādşāh ve ser-‘asker ma ‘nāsınadur], beyt

Husnet be-ittifāk melāḥat cihān girift

*Ārī be-itifāk cihān mī tüvān (12) girift*¹³⁰³

614.Zi-dü bānū çü şevēd āşüfte

Ḥāne çünki iki ḥātūndan āşüfte vü perīşān ola. (13)

Ḥāne ümmīd me-dāreş refte

Ol ḥāneyi süpürilmiş ümīd tutma, zīrā iki bānū çünki biri (14) biriyle imtizāc eylemeyeler ol ḥane süpürilmez ve şāhib-ḥānenüḅ levāzımı görölmez ve ol (15) ḥānedan ceng ü ḥuşūmet ref‘ olmaz [*me-dār* nehy-i ḥāzırdur].

615.Renc-i ‘aḳlest eda-yı dü edīb

İki edīb ü üstāduḅ (16) edā vü ta ‘līmī müte ‘allimüḅ¹³⁰⁴ ‘aḳlına renc ü elemdür.

Merg-i rencür devā-yı dü ṭabīb

İki ṭabībüḅ (17) devā vü ‘ilācı marīzūḅ mevt ü helākıdır. Hem-çünān eger Ḥudā-yı te ‘ālā iki (18) olaydı cihānda bu tertīb olmazdı, belki cihān ve cemī‘-i mevcūdāt hergiz vücūd u zḥūr (19) bulmazdı. Pes bu āyet-i kerīme ḥasebince anuḅ zāt-ı pākinüḅ vücūdı ve aḥadiyyeti ber-vech-i yaḳīn (20) şābit ü muḳarrer oldı. “*Innema ‘llāhu ilāhun vāḥid*”¹³⁰⁵.

ḤİKĀYET-İ ĀN PĀDŞĀH-I MARĪZ

¹²⁹⁹ El-Ḥaḳ F: -H

¹³⁰⁰ “Yüce Allah”

¹³⁰¹ “Yüce Allah”

¹³⁰² Ma ‘mür F: rüşen H

¹³⁰³ “Güzelliḅin ansızın dünyayı kapladı. Evet, dünya ansızın tutulabilir.” Hâfiz, *Divan*, s. 87.

¹³⁰⁴ müte ‘allimüḅ F: te ‘allümüḅ H

¹³⁰⁵ “... Allah, ancak bir tek ilāhtır...” Nisâ sûresi 171. âyet.

Ol marīz pādşāhuñ (21) hikāyetidür.

Kİ EZ-DEST-İ DÜ ṬABİB NABZEŞ BE-İ‘TİDĀL NE MĪ CEST

Ki iki ṭabībün elinden anuñ (22) nabzı i‘tidalle şıçramadı ve hareket eylemedi ya‘nī ol iki ṭabībün ‘ilācı ile marāzdan (23) necāt bulmadı.

VE TĀ ḲARŪRE-İ VŪCŪD-I YEKĪ ŐİKEST

Ve mā-dām ki ol iki ṭabībden birinün **53a (1)** vŪcŪdı ḲarŪresi şınmadı ya‘nī mā-dām ki ol iki ṭabībden biri mu‘āleceden (2) ref¹³⁰⁶ olınmadı.

MİZĀC-I VEY EZ-‘İLĀC-I DİGERİ BE-ŞİḤḤAT NE-PEYVEST

Pādşāhuñ mizācı ol ğayrı ṭabībün (3) ‘ilācından şıḤḤate vuşŪl bulmadı ya‘nī pādşāh bir ṭabībün ‘ilācı sebebi ile şıḤḤat buldı. (4) *ḲārŪre* ki şırçadan Ḥaşıl olur ki anuñ sebebi ile Ḥastanuñ bevlı müşāhede olunur (5) anuñ bunda zıkrı Ḥekīmānedür.

616.Dāşt ān şāh be-bāliş dü Ḥākīm

Ol şāh bāliş (6) ü ḤuzŪrında iki Ḥākīm dutardı ya‘nī ol pādşāhuñ iki ṭabībı var idi [*bāliş* yaşdıķ]. (7)

Her dü dānā vŪ Ḥiredmend ü kerīm

Ol ṭabīblerün ikisi bile dānā vŪ ‘ākıl ve kerīm ü laṭif (8) idi.

617.Leb-i şān bā-dem-i ‘İsā hem-dem

Anlaruñ lebi ‘İsā peyğam-ber “‘*aleyhi’s-selām*”¹³⁰⁷uñ demi ile (9) hem-dem idi ya‘nī anlaruñ kelimātı Ḥastelere Ḥayāt-baḤş idi.

Kef-i şān rāḤat-ı her renc (10) ü elem

Anlaruñ kef ü desti her renc ü elemün rāḤatı idi ya‘nī cemī‘-i renc ü eleme giriftār (11) olmışlara anlardan rāḤat u şıḤḤat irişürdi [*şān* işāndan muḤaffefdür].

618.Dest-i her yek çü be-nabz¹³⁰⁸ āverdī (12)

Her birisi çünki Ḥastenün nabzına el götüreydi ya‘nī çünki rencŪruñ nabzını tutarlardı. (13)

Dest-gİRİ-i za‘İfān kerdī

¹³⁰⁶ ref H: men F

¹³⁰⁷ “O’na selam olsun”

¹³⁰⁸ “Be-nabz”, H’de nabzeş, F’de ise nabz şeklinde geçmektedir; ancak her iki durumda da mısra vezne uyumaktadır. Bu nedenle “be-nabz” ifadesi matbu metne başvurulmuş yazılmıştır.

Her birisi za'iflere dest-girlik eylerdi ya'nî hastelere (14) anlardan şihhat ü kuvvet irişürdi.
Dest-girîrîhüb vâki' olmışdur.

619.Şāh bīmār zi-tağyīr-i (15) mizāc

Şāh mizācınun tağyīr ü inhirāfindan bīmār idi.

V'ān dü der-kār be-tedbīr-i 'ilāc (16)

Ve ol iki ṭabīb 'ilāc tedbīrinde kār u ihtimāmda idi.

620.Līk hemīşegi vü hem-kārī (17)

Līkin hemīşelik ve hem-kārılık ya'nî ikisi bile ṭabīb oldukları için,

Zed ber-işān (18) reh-i devlet-yārī

Devlet-yār olmaklık yolını urdı ya'nî anların 'ilācından ol (19) pādşāha şihhat müyesser olmadı.

621.Her çi in güfti ān vā-dādī

Zīrā 'ilācında her neyi ki (20) bu dirdi o men' eylerdi [*vā-dādī* men' eylerdi ma'nāsınadır].

Her çi ān besti in bü'gşādī¹³⁰⁹

Her nesneyi ki o bağlardı (21) bu çözerdi ya'nî ol iki ṭabībün biri birine muhālif 'ilāc eylediklerine sebep bu idi (22) ki her birisi isterdi ki pādşāh kendinün 'ilācı ile şihhat bula tā ki pādşāhun (23) huzūrında 'izzet ü i'tibārile ziyāde olup pādşāhun maqbūli ola. *Güfti* ve *besti* **53b (1)** nün *yāsı* meksūr okınmağ lāzımdur vezn için.

622.Rüz-ı şihhat şüd ez-işān tārīk (2)

Lā-cerem anların sebebinden şihhat günü karanu oldı ya'nî pādşāh şihhat bulmadı.

Şeb-i (3) tār-ı ecel āmed nezdīk

Ecelün karanu gicesi yakīn geldi ya'nî mevt karīb oldı [*şeb-i tār* leyl-i muzlim ma'nāsınadır]. (4)

623.Şāh-rā būd vezirī-i zīrek

Şāhun bir zīrek vezirī var idi.

Ān ta'aşşub (5) çü bi-dīd ez-her yek

¹³⁰⁹ Bu beyit vezne uymamaktadır.

Ol vezîr çünki ol iki tabîbün her birinden ol ta‘aşşubı gördi. (6)

624. Hilei kerd be-dānāyī sāz

Ol vezîr zîreklik ve dānālîk sebebi ile bir hîle vü tedbîr şāz u (7) tedārik eyledi.

K’ān dü-rā tā be-yekī āmed bāz

Ol iki hākîme ki tā birlige geldi ya‘nî ol iki (8) hākîmden hemān biri qaldı. Bu hem ma‘nādur ki ol iki rāy bir hākîme geldi ya‘nî ‘ilâcda rāy u (9) tedārik hemān ol bir hākîme müfevvez oldı.

625. Z’ān yekī şāh çü şüd çāre-pezîr

Şāh çünki (10) ol bir tabîbden çāre-pezîr oldı ya‘nî şîhhat buldı.

Qışsa-rā kerd ber-ū ‘arza vezîr (11)

Qışsa vü mā-vaqa‘ayı vezîr şāha ‘arz u beyān eyledi.

626. Güft ey ez-tü ziyānem heme sūd (12)

Pādşāh çünki vezîrden bu huşuşı istimā‘ eyledi, vezîre hitāb idüp didi, (13) ey vezîr benüm ziyānum senünj sebebünjden cemī‘an sūd u nef‘dür ya‘nî ey benüm şîhhatüme sebeb (14) olan vezîr.

În hayālet zi-kücā rüy nümüd

Bu fikr ü hayāl saña qandan yüz gösterdi (15) ya‘nî ne sebebden senünj hâtırıña geldi.

627. Güft ez-ān cā ki be-mā güft Hudāy

Veziîr pādşāha (16) cevāb virüp didi, oradan hâtırıma geldi ki Hudā-yı “‘azze ve celle”¹³¹⁰ bize didi.

Ki ‘imāretger-i (17) in turfe serāy

Ki bu turfe vü ‘acîb serāyuñ mi‘mārı ki murād hāzret-i Hāk’dur ki “‘azze ismuhu”¹³¹¹ (18)

628. Ger be-farz ez-yeki efzūn būdî

Eger bi’l-farz birden ziyāde olaydı [*efzūn ziyāde ma‘nāsınadır*]¹³¹².

Her demeş hāl-i (19) digeî-gūn būdî

¹³¹⁰ “Aziz ve yüce Allah”

¹³¹¹ “İsmi aziz olan Allah”

¹³¹² *efzūn ziyāde ma‘nāsınadır* F: -H

Ol serāyuñ hāli her dem diger-gün olaydı ve harāb olurdu, (20) bu tertīb ü nizām u intizām bulmazdı. *Be-farz* zikri ile işāret olunur ki Hāḡ “*sübḡānehu (21) ve te’ālā ḡazreti ‘azze ismuhu*”¹³¹³ ‘aḡlen ve naḡlen iki olmak muḡāldür, ḡuşuşan ki naşla şābit olmuşdur. (22) “*Lev kāne fḡhimā ālihetun illā’llāhu le fesedetā*”¹³¹⁴

629.Ṭaşt-ı ḡürşid zi-bām üftādī

Āftābuñ ṭaştı (23) bāmdan ya’nī felekden düşerdi, murād mün’adim olurdu dimekdür [*bām* bunda ṭam¹³¹⁵ ma’nāsınadır ki murād felekdür].

Kār-ı gerdün zi- 54a (1) nizām üftādī

Felegün kār u tertibi nizāmdan düşerdi ya’nī felek (2) hem mün’adim olurdu, egerçi *ṭaşteş zi-bām üftād* rüsvāy u bed-nām oldu ma’nā (3) sına isti’māl olunur lakin bunda murād¹³¹⁶ ma’nā-yı evveldür ṭast sīn-i mühmele ile ṭaştuñ (4) mu’arrebidür.

630.Zāde-i ḡāk diger ḡāk şüdi

ḡāküñ zādesi ya’nī insān yine ḡāk (5) olurdu.

ḡāk çün gerd ber-eflāk şüdi

ḡāk ḡubār gibi eflāk üzre giderdi (6) ya’nī zemīn hem mün’adim olurdu.

631.Tiz kerdī be-‘adem cümle ḡadem

Cümle mevcūdāt ‘ademe (7) ḡademini¹³¹⁷ tiz eylerdi ya’nī mün’adim olurdu.

Belki ser ber-be-zedendī zi-‘adem

Belki mevcūdāt (8) ‘ademden zūḡūr bulmazlardı. Pes zāt-ı Bārī’nün vücūd-ı vāḡidyyeti şekk ü (9) reybsüz ber-vech-i yaḡīn şübūt buldı.

MÜNĀCĀT DER-ṬALEB-İ TERAḡḡĪ EZ-MAḡĀM-I (10) TEVḡĪD BE-ŞÜHŪD-I VAḡDET

Bu münācāt tevḡīd maḡāmından vaḡdetün şühūdına (11) teraḡḡī ṭalebinün beyānındadır ya’nī vaḡdetün müşāhedesine vuşul ṭaleb eyledüğünü (12) beyān eyler. Bunda *şühūd* müşāhede ma’nāsınadır, egerçi ba’zı maḡalde hem cem’-i müşāhid (13) olur.

¹³¹³ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḡ olan ismi yüce Allah”

¹³¹⁴ “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilāḡlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu...” Enbiyā sūresi 22. āyet.

¹³¹⁵ ṭam F: -H

¹³¹⁶ murād F: -H

¹³¹⁷ ḡademini H: ḡıdmeti F

Kİ NİHĀYET-İ RĀH MAKŞAD-I AKŞĀ-YI ‘ĀRĪFĀN-I ĀGĀHEST

Ki bu mertebe¹³¹⁸ tarīk-i (14) sülūkū nihāyet ü gāyetidür ve sırr-ı tevḥīdden āgāh ‘āriflerūn maqşad-ı akşāsıdır. (15) Nite ki Şeyḥ-i ekber ḥazretleri “*ḳaddesa’llāhu sirrahu’l-‘azīz*”¹³¹⁹ buña vuşūl bulup vaḥdet-i (16) vücūda zāhib olmuşdur, bu ma’nā hem laṭīfdür, zīrā bu ḥālet āgāh ‘āriflerūn (17) tarīkinūn nihāyetidür ve maqşad-ı akşāsıdır [āgāh ḥaberdār]¹³²⁰.

632.Ey be-tevhīd-i tü her zerre güvāh

Ey Ḥudā-yı “‘azze (18) ve celle”¹³²¹ her zerre senūn tevḥīd ü vaḥdāniyyetūne şāhiddür [güvāh şāhid ma’nāsınadır].

Nīst yek zerre be-tevhīd-i tü rāh

Ḥāl- (19) buki senūn tevḥīdüne bir zerre yol yoḳdur ya’nī egerçi cemī‘-i zerrāt senūn tevḥīd ü (20) vāḥidiyyetūne şāhiddür¹³²², līkin senūn tevḥīdünün sırr u ḥaḳīkatine zerre ḳadar vuşūl (21) bulmağa imkān yoḳdur.

633.Der-rehet zerre-i nā-çiz şüdüim

Ey Ḥudā-yı bī-nazīr senūn yolūnda (22) lā-şey’ zerre olduḳ.

Kemter ez-zerre besī tiz şüdüim

Belki zerreden hem bisyār kemter olduḳ. (23)

634.Mā vü bī-ḥāşılı vü nevmīdī

Bu ḥāletden şonra yine bize bī-ḥāşılıḳ ve nevmīdlik

Ger ne fazl-ı 54b (1) tü küned ḥürşīdī

eger senūn fazl u iḥsānūn ḥürşīdlik eylemeye ya’nī eger sırr-ı tevḥīd ki (2) vuşūl bulmaḳda senden tevḥīk ü mu’āvenet olmaya andan bize bir nesne ḥāşıl olmayup (3) nevmīdlikden ḥalāş müyesser olmaz.

635.Cüst ü cüy-ı tü ḳarār ez-mā bürd

Senūn cüst ü cüyūn (4) bizden ḳarārı iletđi ya’nī senūn talebünde bizden ḳarār u ārām gitđi.

¹³¹⁸ Ki bu mertebe H: -F

¹³¹⁹ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

¹³²⁰ āgāh ḥaberdār F: -H

¹³²¹ “Aziz ve yüce Allah”

¹³²² şāhiddür F: müşāhededür H

Ža ‘f-ı ten kuvvet-i kār (5) ez-mā bürd

Tenimizüñ ža‘fi bizden kār u ‘amel kuvvetini iletdi ya‘nī ža‘f-ı ten sebebi ile bir hālete (6) varduğ ki bizde kār u ‘amel kuvveti kalmadı.

636. Kuvveti baḥş ki kārī bi-künīm

Çünkü bizde (7) hergiz kuvvet yoğdur. Pes bize bir kuvvet iḥsān eyle ki anuñ vāsıtasıyla bir kār u ‘amel (8) eyleyelüm.

Be-ḥarīm-i tü güzārī bi-künīm

Senüñ ḥarīmüñe bir güzār u ‘ubūr eyleyelüm ya‘nī kurb ü vişālden (9) behrever olalum. *Güzārī* uğramaqlıq ma‘nāsınadır hem mümkindür.

637. Cāmī ez-kār-güzārī mānde (10)

Cāmī kār-güzārılıq ve ‘amelden kalmış.

Nāme-i bī-hudekārī ḥānde

Bī-hūdekārılıq nāmesini (11) oğumış ya‘nī ‘amelden maḥrūm kalmış.

638. Mī-güzār tü taleb-i kuvvet-i kār

Senden kār u (12) ‘amele kuvvet taleb eyler.

Tā şevēd der-talebet kār-güzār

Tā senüñ talebüñde¹³²³ kār u ‘amel idici ola.

639. Kuvvet-i (13) kār-güzārīş bi-dih

Aḡa¹³²⁴ kār u ‘amel idicilik kuvveti vir.

Sikke-i pāk-‘ayāreş bi-dih (14)

Aḡa pāk-‘ayārılıq sikkesini vir ya‘nī ‘aşq u muḥabbet ābı¹³²⁵ ile anı ta‘alluğ-ı mā-sivā levşinden¹³²⁶ (15) pāk eyle.

640. Nağd-i dīn ez-ğış u ğil pākeş kün

Anuñ dīninüñ nağdini ğill u ğışşdan (16) pāk eyle [*nağd-i dileş* tağdīrindedür]¹³²⁷.

¹³²³ talebüñde ‘ F: amelüñde H

¹³²⁴ aḡa F: ki H

¹³²⁵ Ābı F: aḡa H

¹³²⁶ levşinden F: -H

Dil zi-ālāyiş-i gil pākeş kün

Anuñ qalbini gil ü cismāniyyet ālāyişinden (17) pāk eyle [*dileş* taqđirindedür]¹³²⁸.

641.Şüd perīşān zi-dü-bīnī kāreş

Anuñ kārı iki görücilikden perīşān (18) oldı.

Rüy der-ķible-i vaħdet dāreş

Anuñ yüzini vaħdet ķiblesinde tut (19) ya'nī anı vaħdetden behrever eyle tā ki dü-bīnlikden aña ħalāş müyesser olup ħavāşşdan (20) ola.

'İKD-I ŞEŞÜM DER-BEYĀN-I ĀN Kİ

Altıncı 'ıkd anuñ beyānındadır ki

ZĀT-I ĤAĤĤ SÜBHĀNEHU VÜCÜDEST (21)

Ĥazret-i ĤaĤ'ıñ "*sübhānehu ve te'ālā*"¹³²⁹ zāt-ı pāki vücüddür ya'nī bir ħayd ile muħayyed degüldür.

VE HER (22) ĤAĤĤ Kİ MEŞĤÜDEST BE-SEREYĀN-I ZĀTİ-İ VEY MEVCÜD

Ve ħaħāyıħdan her ħaħĤat ki (23) meşĤud u ħüveydādur ĤaĤ te'ālānuñ¹³³⁰ sereyān-ı zātisiyle mevcüddür. Lā-cerem bu i'tibārla **55a** (1) vücüd aña maĥşuş olup ve her iki cihānda ħaħĤatde mevcüd olup¹³³¹ (2) hemān ĤaĤ "*sübhānehu ve te'ālā ħazreti*"dür "*celle şānuhu*"¹³³², zīrā mevcüdātuñ vücüdü anuñ (3) vücüdünün 'aks ü eşeridür, bir kimse vücüd istiħlālī ile mevcüd degüldür.

642.Ey (4) der-ın ħ'ābgeh-i ħufte-dilān

Ey bu ħufte-dillerün ħ'ābgāhında.

Cem '-i nā-geşte çü āşufte- (5) dilān

Āşufte-dillerün cem'¹³³³ gibi olmamış ya'nī perīşān-dil olanlar cem'ıyyet-i ħātırdan bī (6) behre oldukları gibi sen hem ümür-ı dünyeviyyenün ħümümından cem'ıyyet-i ħātırdan

¹³²⁷ *naħd-i dileş* taqđirindedür F: -H

¹³²⁸ *dileş* taqđirindedür F: -H

¹³²⁹ "Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeħ olan yüce Allah"

¹³³⁰ ĤaĤ te'ālānuñ H: Ĥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹³³¹ olup H: -F

¹³³² "Şanı yüce Allah"

¹³³³ cem' F: -H

dürsün. (7) Hâbgehden murād bunda bu cihândur. Nite ki H̄āce H̄āfiz'ın “*rahmetu'llahi 'aleyh*”¹³³⁴ bu beytinde vāki'dür [*nā-gešte* ne-şüde ma'nāsınadır], (8) beyt

Bīdār şev ey dīde ki ey men ne-tüvān būd

*Z'īn seyl-i dem-ā-dem ki der-īn menzil-i h̄'ābest*¹³³⁵

(9) *Menzil-i h̄'āb*dan murād bu 'ālemdür ki cāy-ı ğafletdür, *seyl-i dem-ā-dem*den murād bu 'ālem-i (10) kevn ü fesādda dem-be-dem zühür {u} vuķū' bulan havādişdür. Merhūm Südf (11) *menzil-i h̄'āb*dan murād dīdedür dimişdür amma haṭā-yı fāhiş idügi ziyāde rüşendür (12) ve bu haṭāya sebep idügi anuñ ğaflet ü 'inād u ta'aşşubıdır.

643.Zir-i in perde-i kuḫlī (13) meh ü sāl

Bu kuḫlī perdenüñ altında mäh u sāl ya'nī bisyār zamān,

Mānde der-tefriķa-i (14) h̄'āb u ḫayāl

H̄'āb u ḫayāl tefriķasında kalmış ya'nī h̄'āb u ğaflet ve efkār-ı (15) fāsideden ḫalāş olmamış. *Perde-i kuḫlī*den murād felekdür.

644.Lu'betānī ki bedīn perde (16) derend

Şol lu'betler ki bu perdedür ya'nī kevākib ki felekeddür.

Ki ez-īn perde çünīn (17) cilve gerend

Ki bu perdeden böyle cilve idicilerdür. *Lu'bet*lerden murād nücūmdur, *perdeden* (18) murād felekdür, *lu'bet* aşlı rühsuz şüretdür ki ḫayāl ü zıll ve kuḫulada olur (19) ve maḫbūb u maḫbūbeye teşbīh olınmışdır.

645.Gerçi bes 'işve dih ü ṭannāzend

Gerçi ol lu'betler (20) ziyāde 'işve viriciler ve ṭanz u nāz idicilerdür ya'nī bisyār kimse bunların sebebi ile (21) felegi kadīm zann idüp küfr ü ḫalālete giriftār olmuşlardur ḫuşuşan ḫükemā vü müneccimīn (22)

Perde-i vaḫdet-i lu'bet-bāzend

Likin anlar lu'bet-bāzuñ vaḫdetine perdedür, zīrā bisyār (23) kimse onların sebebi ile imāndan maḫrūm u bī-behre kalmışlardur. *Lu'bet-bāz*dan murād **55b (1)** ḫazret-i Ḥaḫ'dur “*'azze ismuhu*”¹³³⁶.

¹³³⁴ “Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun”

¹³³⁵ “Ey göz! Uyan! Bu uyku durağında her an devam eden bu selden güvende olmak mümkün değildir.”

646. Īn heme lu‘bet ü lu‘bet-bāzī

Ammā bu cemī‘-i lu‘bet ve bu dükeli (2) lu‘bet-bāzlık.

V‘in be-şad şu‘bede lu‘bet-sāzī

Ve bu yüz hoşka-bāzlık ile lu‘bet (3) sāzlık ile lu‘bet¹³³⁷ düzicilik. *Īn heme lu‘betden* murād kevākibdür ve lu‘bet-sāzlık anlaruñ hālidür. (4)

647. Nīst cüz der-nażar-ı ħ‘āb-ālūd

Cilveger geşte ħayālī bī-būd

Ĥ‘āb-ālūde vü (5) ġāfiluñ nazarında ve cilveger olmuş bī-vücūd bir ħayālden ġayrı degüldür ya‘nī bu cemī‘-i (6) lu‘bet ve anlardan şadır olan lu‘bet-bāzlık ve yüz hoşka-bāzlık ile lu‘bet-sāzlık (7) bī-vücūd bir ħayāldür ki vücūd-ı Bārī‘den ġāfil ve bī-başiretüñ çeşminden cilveger (8) olmuştur, līkin şāhib-nazaruñ aña zerre kadar nazar u iltifātı yokdur, zīrā anuñ (9) katında mevcūd hemān Ĥağ te‘ālādür¹³³⁸ ve vücūd hemān aña müsellemdür. Bu meşrūh beyt mu‘akkaddür¹³³⁹ (10) tağdīri bu vechledür

Nīst cüz der-nażar-ı ħ‘āb-ālūd

Cilveger geşte ħayālī bī-būd¹³⁴⁰ (11)

Ĥ‘āb-ālūd nazaruñ vaşfi ve nazar şāhibinüñ vaşfi olmak hem mümkindür [Ba‘zı nüshada *bī-būd* yerine *nā-būd* vākī‘dür].

648. Çend ħursend (12) nişinī be-ħayāl

Ey Ĥağ “*sübḥānehu ve te‘ālā ħazreti*”¹³⁴¹nden ġāfil niçeye dek ħayāle kānī‘ otursun. (13)

Hān u hān dīde-i ħod nīk bī-māl

Zinhār u zinhār āġāh ol kendü çeşmüñi muḥkem ov, (14) *bi-māl* emr-i ħāzırdur mālīdenden ovmağ ma‘nāsınadır.

649. Büv k‘ez-īn ħ‘āb çü bīdār şevī (15)

Ĥārık-ı perde-i pindār şevī

¹³³⁶ “İsmi aziz olan Allah”

¹³³⁷ sāzlık ile lu‘bet F: -H

¹³³⁸ Ĥağ te‘ālādür H: Ĥudā-yı ‘azze ve celledür F

¹³³⁹ Mu‘akkaddür F: muḥkaddür H

¹³⁴⁰ Nīst cüz der-nażar-ı ħ‘āb-ālūd/Cilveger geşte ħayālī bī-būd F :Nīst cüz ħayālī ney būd/Cilveger geşte der-nażar-ı ħ‘āb-ālūd H: -F

¹³⁴¹ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan yüce Allah”

Çünkü bu h'āb-ı ğafletden berī vü bīdār olasın, ola ki (16) kibr ü pindār perdesini yırtıcı olasın ya'nī pindārdan necāṭ bulasın [*Hārık* yırtıcı ma'nāsınadır ki maşdar ḥarḳdur ki yırtmak ma'nāsınadır].

650.Geredet tīz (17) nazār çeşm-i şühūd

Senüñ şühūduñ çeşmi tīz-nazār ola [*şühūd* bunda maşdardur, *çeşm* şehādet taḳdīrindedür]¹³⁴².

Ber-tü mekşūf şevēd sırr-ı vüçūd (18)

Vüçūduñ sırr u ḥaḳīḳati saña mekşūf-ı zāhir ola, pes ol vaḳt saña rüşen (19) olur ki mevcūd kimdür ve vüçūd kimüñ içündür.

651.Vaḥdetī bīni ḥalī zi-düyī

İkilikden (20) ḥalī bir vaḥdet göresin.

Zāhir ez-kisvet-i māyī vü tüyī

Bizlik ve senlik kisvetinden (21) zāhir ü āşkäre olmuş bu ḥālet bu i'tibārladur ki cemī'-i eşyā anuñ mezāhiridür (22) ve mezāhir ḥod ḥādīsdür ve her ḥādīs ü 'arız ḥükm-i 'ademdedür.

652.Hesti-i sāde zi-her nām u nişān (23)

Her nām u nişāndan 'ārī vü sāde bir vüçūd [*Hestī*de yā maşdar].

Berter ez-mertebe-i 'ilm ü 'ayān

'İlm ü 'ayān **56a (1)** mertebesinden berī vü 'ālīrek ya'nī ol vüçūd 'ilm ü 'ayān ile ma'lūm u zāhir (2) olmaz, zīrā aña vuşūl küllī riyāzet ü mücāhede ile müyesser olur. *Sāde* Fārisī sāzic 'Arabī (3) dūr.

653.Der-heme sārī vü bī-vehm ḥulūl

Ḥulūl vehmsüz cemī'-i eşyāda sārī ya'nī anuñ (4) sārī olması ḥulūl i'tibāriyle degüldür bir ṭāyife vardur ki Ḥulūlī dirler ol bī-dīn (5) ṭāyifenüñ i'tikādı budur ki cenāb-ı İlähī anlaruñ nā-pāk vüçūdlarına ḥulūl ü nüzūl (6) ider. "*Te'ālā şānuhu 'ammā yeḳülüne*".

Sereyānī ne-ḥad-i fehm ü 'uḳūl

¹³⁴² *şühūd* bunda maşdardur, *çeşm* şehādet taḳdīrindedür F: -H

Anuḡ sārī olması fehm ü (7) ‘uḡlün ḡaddi degül bir sereyāndur ya‘nī fehm ü ‘uḡulla ma‘lüm u zāhir olmaz bir sereyāndur. (8)

654.Vü zi-heme ‘ari bī-naḡş zevāl

Ve cemī‘inden ‘ārīdür zevāl u noḡşānsuz ya‘nī cemī‘-i (9) eşyādan ‘ārī ve zevālden berīdür.

Müntaḡil nā-şüde ez-ḡāl-be-ḡāl

Mümkināt gibi (10) ḡālden ḡāle müntaḡil olmamış belki hemīşe bir ḡāl üzredür.

655.Cilve-i evveleş ez- (11) ḡazret-i Zāt

ḡazret-i Zāt’dan anuḡ evvel cilvesi

Büd ber-ḡiḡ be-esmā vü şifāt (12)

kendü üzre esmā vü şifātla oldı [*būd* fi‘l-i mazīdür]¹³⁴³.

656.Zāt-ı sāzec çü¹³⁴⁴ be-avsāf-ı nu‘üt

Ḳuyüddan (13) sāde vü ‘ārī zāt çünki şifāt {u} vaşfları ile [*nu‘üt* şifāt ma‘nāsınadır].

Yāft der-mertebe-i ‘ilm şübüt

‘İlm mertebesinde (14) şübüt buldı.

657.Dīde der-ḡod heme bīş ü kem-rā

Ḳudā-yı “*azze ve celle*”¹³⁴⁵ kendüsinden cemī‘-i bīş {ü} (15) kemi ḡordı ya‘nī zāt-ı pākinde esmā vü şifātınuḡ mezāhiri olur cemī‘-i mevcūdātı müşāhede (16) eyledi.

Şüd ḡaḡāyık şuver-i ‘ālem-rā

Zāt-ı pākinde meşḡud olınan bīş ü kem ki murād (17) şuver-i ‘aliyyedür. ‘Ālem şüretlerinüḡ ḡaḡāyıkı oldı. *Şuver-i ‘ālem*den murād mümkinātdur.

658.V’ān (18) ḡaḡāyık zi-derün ‘aks endāḡt

Ve ol ḡaḡāyık deründen ‘aks itdi ya‘nī (19) mün‘akis oldı.

‘Alem-i keşret-i a‘yān efrāḡt

¹³⁴³ *būd* fi‘l-i mazīdür F: -H

¹³⁴⁴ Bu sözcük nüshalarda “çün” şeklinde geçmesine rağmen vezin gereği “çü” olarak yazılmıştır.

¹³⁴⁵ “Aziz ve yüce Allah”

A 'yānuḡ keşreti 'alemini yüceltdi ya'nī (20) ol ḡakāyıkun in'ikāsı sebebi ile a'yān bisyār oldı. A'yāndan murād a'yān-ı şābite (21) dūr ki ḡaḡıḡatde vücūddan behreleri yoḡdur. Nite ki Şeyḡ-i ekber ḡazretleri “*ḡaddesa'llahu sırrahu'l- (22) azīz*”¹³⁴⁶ buyurmışlar, “*el-a'yānü's-sābitatu şemmet rāyihaten mine'l-vücūdi*”¹³⁴⁷, 'alem sancak.

659.Şüd zi-her 'aks (23) zi-āyine-i zāt

Zāt-ı yek- 'ayn zi-a'yān-ı zevāt

Zāt āyinesinden zūḡūr bulan **56b (1)** her 'akstden zevāt a'yānından bir 'aynuḡ zātı oldı, bunda ta'ayyünāta işāret vardur ki (2) ta'ayyün-i evveldür ki *lā- 'ilmen ve lā- 'aynendür* ve ta'ayyün-i şānīdür ki hemān 'ilmendür 'aynen degüldür, ta'ayyün-i sālīşdür ki (3) hem 'ilmen ve hem 'aynendür ki şimdi aḡa işāret olunur.

660.Evvelā ḡeşt zi-tekrār-ı 'ukūs

Mertebe mertebe (4) ervāḡ u nüfūs

'Ukūsunḡ tekrārından evvelā mertebe mertebe ervāḡ u nüfūs oldı (5) ya'nī bunlar vücūd buldı ['Ukūsa rāci' olmaḡ zāḡir degüldür, 'ukūs cem'-i 'akstdür].

661.Ba'd ez-ān murḡ-ı zūḡüreş per ü bāl

Zed ez-ervāḡ be-iḡlīm-i (6) mişāl

Andan şonra anuḡ zūḡūrı murḡı ervāḡdan mişāl iḡlīmine per ü bāl urdı (7) ya'nī emr-i vāḡidden¹³⁴⁸ şonra 'ālem-i mişāl vücūd buldı. *Zūḡüreşde* olan zamīr-i ḡāyib (8) ḡazret-i ḡaḡ'a rāci' olması zāḡirdür [*zūḡūr* bunda maşḡardur ba'zı maḡalde cem'-i zūḡurdur]¹³⁴⁹.

662.V'ez-mişāleş be-ḡis üftād nazār

Ve 'ālem-i mişālden (9) anuḡ nazarı ḡisse düşdi ya'nī andaḡ şonra ḡissi olan nesne zūḡūr u vücūd buldı. (10)

Yāft mis-i ḡis ez-ü revnaḡ-ı zer

Mis meşābesinde olan ḡis ol nazardan (11) zer revnaḡını buldı ve maḡsūs u āşḡār oldı.

663.Nūḡ felek ber-varaḡı ḡis be-nikāşt (12)

¹³⁴⁶ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

¹³⁴⁷ “Sabit gözler dünyadan koku kokladı.” Kelâm-ı kibār.

¹³⁴⁸ emr-i vāḡidden H: ervāḡdan F

¹³⁴⁹ *zūḡūr* bunda maşḡardur ba'zı maḡalde cem'-i zūḡurdur F: -H

Tokuz felegi Hudā-yı “‘azze ve celle”¹³⁵⁰ hiss varaķı üzre naķş eyledi ya‘nī anları maħsūsātdan (13) eyledi, kevākib hem andandur zīrā anlar bu çeşm-i zāhirle müşāhede olınurlar.

Her felek (14) devre-i dāyim ber-dāşt

Pes her felek anuñ irādet ü¹³⁵¹ şun‘ı ile devr-i dāyim dutdı, zīrā (15) vücūd bulalı bir dem sākin olmadı.

664.Zīr-i ān z‘āb u gil ü āteş ü bād

Eflāküñ (16) altından bu dört nesneden ki ‘anāşır-ı erba‘adur.

Çār der hāne-i āgāz nihād

Dört (17) kapalı bir hāneye āgāz ķodı ya‘nī bu ‘ālem-i kevn ü fesādı vücūda getürdi. *Hāne-i (18) çār derden* murād bu cihāndur ki anuñ nizām u intizām{1} bu dört nesne iledür, zīrā (19) bu devrden birisi mün‘adim olsa ehl-i cihānuñ levāzımı hāşıl olmayup anlara (20) küllī noķşān u hūsrān irişür.

665.Sāht der-vey pey-i nikū-baħtı

Ez-mevālīd-i se (21) pāye taħtı

Hudā-yı “‘azze ve celle”¹³⁵² ol hānede birinüñ baħt iķün mevālīdden üç pāyelü (22) bir taħt düzdi, mevālīdden murād hayvānāt u nebātāt u cemādātdur, bunlar üç (23) pāyelü taħta teşbīh olunduđına nükte budur ki bu üç nesnesüz cihānda ķarār u rāhat **57a (1)** u hūzür müyesser olmaz, *nikū-baħt*dan murād ģazret-i Ādem ve şāni‘üñ vücūd-ı vaħdāniyyetinden (2) ģaberdār olan insāndur, zīrā bākīsı ki ‘avāmdur, hevāmm gibidür belki “‘ula‘ike kel en‘āmi (3) *bel hum eđallu*”¹³⁵³ anlaruñ vaşfidur [*taħtī*de yā vaħdet iķündür].

666.Ān nikū-baħt ez-ān taħt-ı bülend

Ol nikū-baħt ol ‘ālī (4) taħtdan [*taħt-ı bülend*den murād mevālīddür],

Çeşm-i bīneş be-ķep ü rāst fikend

¹³⁵⁰ “Aziz ve yüce Allah”

¹³⁵¹ irādet ü F: -H

¹³⁵² “Aziz ve yüce Allah”

¹³⁵³ “...İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar...” A’rāf sūresi 179. āyet.

Çep ü rāst (5) etrāfa bñiř-i çeřmini bıraędı ya'nñ çünkü mevcūdāta bařiret ü 'ibret¹³⁵⁴ gözi (6) ile nazar eyledi [çep řol, rāst řaę ma'nāsnadur]¹³⁵⁵.

667.Dīd ü dānist ki mevcūd yekīst

Ol nikū-baętı gördi ve bildi (7) ki mevcūd birdür.

Der-heme řāhid ü meřhūd yekīst

Cemī'-i mevcūdātda řāhid ü meřhūd (8) birdür, bāķī mevcūdāt vücūddan bī-behre ve sāye meřābesindedür, mıřrā'

(9) 'Akūsün fı-merāyā ev zılālun¹³⁵⁶

Beyt-i meřrūhdan murād ne idügi bu beytlerden ziyāde (10) rüşen ü zāhirdür.

668.Ūst der-řüret-i leylī zāhir

Leylīnün şüretinde zāhir odur ki (11) murād Ĥudā-yı "azze ve celle"¹³⁵⁷dür ya'nñ leylīde olan ĥüsn ü cemāl Ĥakk "sübĥānehu ve te'ālā"¹³⁵⁸ ĥazretinün (12) "celle řānuhu"¹³⁵⁹ ĥüsn ü cemālīnün 'aks ü eşeridür.

Ūst ez-dīde-i Mecnūn nāzır (13)

Mecnūn'un çeřminden nazar idicidür, zīrā anuę çeřm ü nazarı Ĥakk te'ālānuę¹³⁶⁰ řun'ı ile (14) vücūd bulmuřdur.

669.Zede ez-pīrehen-i Yūsuf ser

Ol ĥazret-i Yūsuf'un pīreheninden (15) bař urmuř ve cilve eylemiř.

Büy-ı ü dāde be-Ya'ķüb başar

Ĥazret-i Ya'ķüb'a (16) bařarı anuę rāyiĥası virmişdür, zīrā ol pīrehende olan laťif rāyiĥa (17) cenāb-ı İlāhī'dendür ve illā būydan kūr u bī-nūr ve çeřm-i rüşen ü nūrānī olmaķ muĥāldür¹³⁶¹ (18) ve ĥazret-i Yūsuf'da olan ĥüsn ü cemāl Ĥakk te'ālā ĥazretinün "azze ismuhu"¹³⁶² ĥüsn ü cemālinden (19) idügi¹³⁶³ ĥod muķarrerdür.

¹³⁵⁴ 'ibret H: ĥayret F

¹³⁵⁵ çep şol, rāst şağ ma'nāsnadur F: -H

¹³⁵⁶ "Ya aynalardan yansıyan akisler ya da gölgelerdir."

¹³⁵⁷ "Aziz ve yüce Allah"

¹³⁵⁸ "Her türlü eksiklik kusurdan münezze olan yüce Allah"

¹³⁵⁹ "Şanı yüce olan Allah"

¹³⁶⁰ Ĥakk te'ālānuę H: Ĥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹³⁶¹ muĥāldür F: -H

¹³⁶² "İsmi aziz olan Allah"

670. Her çi ü nîst ne mağzestne püst

Her ne ki o degüldür ne mağz dur ne postdur (20) ya'nî Hâk te'âlâdan¹³⁶⁴ ğayrı her ne var ise ma'düm hükminde dūr [ūdān murād ḥazret-i Hâk'dur]¹³⁶⁵.

Heme hiçend heme üst (21) ki üst

Cemî'-i mevcūdāt hiçlerdür, zîrâ cemî'an odur ki odur ya'nî Hūdā-yı "azze ve celle"¹³⁶⁶dür (22) bu sırrı 'avām fehm eylemeğe kâdir degüldür, mısrâ'

*Ber- 'arîfân cüz Hūdā hiç nîst*¹³⁶⁷

Ū'dan (23) murād ḥazret-i Hâk'dur "celle celāluhu".

671. Jerf baḥrîst pür ez-âb-ı ḥayât

Vücūd-ı Bārî "azze ismuhu"¹³⁶⁸ 57b (1) âb-ı ḥayâtdan memlû vü pür 'amîk ü 'arîz bir deryâdur [jerf 'amîk ma'nâsınadır, be-Türkî derîj]¹³⁶⁹.

Mevc-zen âmede ez-küll-i cihât

Egerçi zât-ı (2) Bārî "amme nevāluhu"¹³⁷⁰ cihâtdan 'arî vü berîdür, lîkin cemî'-i cihâtdan mevc urucu ve cilve idici (3) gelmişdür. Bu ma'nâ "ve huve me'akum eyne mâ-kuntum"¹³⁷¹ âyetinden zâhirdür.

672. Pür-hevâ cām-ı ḥabābeş ḥ'ânend (4)

Âb ki hevâ ile memlû vü pür ola anı cām-ı ḥabāb oğurlar ya'nî aña ḥabāb dirler ki cenāb (5) vezni üzredür.

Ber-hevâ çetr-i seḥābeş ḥ'ânend

Hevâ üzre olsa anı seḥāb (6) çetri oğurlar ya'nî aña seḥāb dirler ki biḥârdan ḥâşıl olur, biḥâr ḥod biḥârdan (7) ḥâşıl olur, ḥabāb bunda cāma ve seḥāb çetre teşbîh olunmuşdur.

673. Der-şadef rîḥt (8) nem-i nîsānest

¹³⁶³ idügi F: -H

¹³⁶⁴ Hâk te'âlâdan H: Hūdā-yı 'azze ve celleden F

¹³⁶⁵ ūdan murād ḥazret-i Hâk'dur F: -H

¹³⁶⁶ "Aziz ve yüce Allah"

¹³⁶⁷ "Arifler için Allah'tan başka bir şey yoktur." Sa'dî, *Bostân*, s. 109.

¹³⁶⁸ "İsmi aziz olan Allah"

¹³⁶⁹ jerf 'amîk ma'nâsınadır, be-Türkî derîj F: -H

¹³⁷⁰ "Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah"

¹³⁷¹ "...Nerede olsanız, O sizinle beraberdir..." Hadîd sûresi 4. âyet.

Sehâbdan âb çünkü şadefün içine döküldi nîsânun nem ü kaçresidür (9) ya'nî anı nîsân kaçresi dirler

Mün'akıd geşte dürr-i gâltânest

çünkü ol nem ü kaçre (10) şadefde mün'akıd oldı dürr-i gâltândur, ya'nî anı dürr-i gâltân dirler, hâlâ ki cemî'sinüñ (11) aşlı âbdur ve ol âb deryâdandur ve dürr-i gâltân egerçi yuvalanıçı ma'nâsınadur, lîkin (12) behâlu ve laţîf dürr ma'nâsına ¹³⁷² isti'mâl olunur zıkr-i lâzım ve irâde-i melzûm (13) i'tibâriyle. Zîrâ müdevver olan gâyet maqbûldür.

674.Nâmver hest yekî vaqt-i şümâr

(14) Şümâr u ta'dâd vaqtinde egerçi nâm şâhibi birdür [*nâmver* adlu]¹³⁷³.

Nâmhâş âmede efzûn zi-hezâr (15)

Ammâ anuñ nâmları hezârdan ziyâdedür. Hülâşa-i kelâm budur ki zât bir ve esmâ vü (16) şıfât bisyâr olduğı gibi cilve vü tecelliyâtı bî-şümârdur. Pes Hudâ-yı “*azze ve celle 'amme (17) nevâluhu*”¹³⁷⁴ her şüretten ki cilve eyler esmâ vü şıfâtı i'tibâriyle eyler. Lâ-cerem maşnû'ât esmâ vü (18) şıfâtınun mazâhiri olup esmâ vü şıfât zâtınun mazharı olur.

675.Ançı ber-vaḥdet-i (19) zâtest muḳîm

Zîrâ ol nesne ki zâtuñ vaḥdeti üzre muḳîm ü dâyimdür [*muḳîm* ism-i fâ'ıldür].

Ez-dü (20) nâmeş ne-tüvân sâht dü nîm

İki nâmı sebebinden anı iki nîm eylemek mümkin degüldür, (21) zîrâ ta'addüd-i¹³⁷⁵ esmâdan ta'addüd-i zât lâzım olmaz. Nite ki kör mu'tezil ta'addüd-i şıfâtdan ta'addüd-i (22) zât lâzım gelür.

676.Yek şev ü dîde-i yek-bîn bi-güşây

Bir ol ve bir görücü çeşmüñi (23) aç .

V'ez-dü-nâmî be-dü-nîmî me-girây

Ve dü-nâmlık cihetinden dü-nîmlice meyl ü i'tibâr¹³⁷⁶ eyleme **58a (1)** ya'nî bir kimsenüñ nâmı iki olmağdan anuñ zâtı iki olmağ lâzım gelmedüğü gibi mezâhirüñ (2) keşreti ve esmâ

¹³⁷² dürr ile h: -F

¹³⁷³ *nâmver* adlu F: -H

¹³⁷⁴ “Lütuf ve ihsanı her şeye yeten aziz ve yüce Allah”

¹³⁷⁵ ta'addüd H: -F

¹³⁷⁶ i'tibâr F: i'tikâd H

vü şifâtuñ ta‘addüdi Hâk te‘âlâ¹³⁷⁷ zâtınun ta‘addüdini müstelzim olmaz [*me-girây* nehy-i hâzırdur].

677.Bîn (3) yekî ‘ilm ü ‘ayân der-vey güm

Bir bir gör ki anda ‘ilm u ‘ayân güm ü maḥvdur [*veyden murād ḥazret-i Hâk’dur*]¹³⁷⁸.

İsm ü resm-i dü cihân (4) der-vey güm

İki cihânun ismi ve resmi anda güm ü maḥvdur. *Yekî*den murād Hâk te‘âlâdur¹³⁷⁹ ki ‘ilm ü ‘ayân (5) ve ism ü resmle zât-ı pâki ma‘lûm olmaz, beyt

Ber-ter ez-‘ilmet ü bîrûn ez-‘ayân
*Herçi gûyî (6) ân ne înestü ne ân*¹³⁸⁰

678.Der-heme ber-şifat-ı yektâyî

Mânde pûşide zi-pes peydâyî (7)

Hâk “*sübḥānehu ve te‘âlā ḥazreti ‘azze ismuhu*”¹³⁸¹ ziyāde zāhirligi cihetinden cemî‘inde aḥadiyyet ü yektâlık (8) şan‘atı üzre mestûr u maḥfî ḳalmışdur, zîrā egerçi *eḫharün mine ‘ş-şems*¹³⁸² idügi rûşen (9) u zāhirdür, lîkin “*lâ-tudrukihu ‘l-ebşāru ve huve yudriku ‘l-ebşār*”¹³⁸³ ḥasebince anı bir kimse hergiz (10) müşāhede eylememişdür beyt

Yā Rāb be-ki şāyed güft îñ nükte ki der-‘ālem
*Ruḫsāre (11) be-kes nemüd ân şāhid-i hercāyî*¹³⁸⁴

679.Ger be-farż ez-heme a‘yân-ı cihân

Eger farzā cihânun (12) cemî‘-i a‘yânından

Tā ne-dān nūr yekî laḫza nihān

ol nūr bir laḫza nihān ḳala, ya‘nî ol (13) nūr ki cemî‘-i mevcūdāta sārîdür, ol nūr eger mevcūdātndan dūr u cüdā ola.

680.Heme (14) a‘yân be-‘adem bāz revend

¹³⁷⁷ Hâk te‘âlādan H: Ḥudā-yı ‘azze ve celleden F

¹³⁷⁸ veyden murād ḥazret-i Hâk’dur F: -H

¹³⁷⁹ Hâk te‘âlādur H: Ḥudā-yı ‘azze ve celledür F

¹³⁸⁰ “İlimden daha üstün ve görünenlerden hariçtir. Onun hakkında her ne dersin de o hiçbiridir.”

¹³⁸¹ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḫ olan ismi yüce Allah”

¹³⁸² “Güneşten daha zahir.”

¹³⁸³ “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder...” En‘âm sûresi 103. âyet.

¹³⁸⁴ “Yâ Rabbi! Bu nükteyi alemde kime söylemeli?! O değışken tabiatlı güzel, kimseye yüz göstermedi.” Hâfiz, *Divan*, s. 497.

Cemī'-i a'yān ki murād mümkinātdur, yine 'ademe giderler ya'nī ma'düm (15) olurlar.

V'ez-'adem vākıf-ı in rāz şevend

Ve a'yān 'adem sebebinden bu rāza vākıf (16) olurlar ya'nī anlarıñ vücudı ol nūr sebebi ile mevcūd idüğü anlara ol zamānda zāhir (17) olur [*vākıf* ism-i fā'ıldür]¹³⁸⁵.

681. Tiz-bīn gerded {i}şān çeşm-i şühūd

Anlarıñ şühūd-ı çeşmi tiz ve ziyāde görücü olur ya'nī (18) bu hālını ol dem āşkäre müşāhede eylerler.

Ġarķa kerdend be-deryā-yı vücūd

Vücūd deryāsına (19) Ġarķ olurlar.

ĤİKĀYET-İ ĀN MĀĤİYĀN Kİ DER-GEVHER-İ ĤAYĀT DER-CÜST Ü CÜY DERYĀ BĀĤTEND (20)

Ol mĀhīlerüñ Ĥikāyetidür ki Ĥayāt gevherini deryānuñ talebinde nişār eylediler ya'nī 'ömrlerini (21) deryānuñ talebine şarf eylediler, murād deryānuñ içinde iken deryādan bī-Ĥaber olup bisyār (22) zamān anuñ talebinde olduklarıñ iş'ardur.

VE TĀBE ĤUŞKĪ NE-YÜFTĀDEND DERYĀ-RĀ NE-ŞİNĀĤTEND (23)

Ve mā-dām ki deryādan cüdā olup kıruya düşmediler ya'nī düşmeyince deryāyı fehm ü idrāk eylemediler.

58b

682.(1) Dāşt ġükī be-leb-i baĤr vaţan

Bir kırbaġa deryā kenārında vaţan dutardı¹³⁸⁶.

Dāyim ez-baĤr hemī (2) rānd süĤen

Ol ġük dāyim deryādan söz söyledi, ġüyā ġükdan murād 'ārifdür, (3) *deryādan* murād deryā-yı Ĥaķıķatdür *māhīden* murād tĀlibān-ı deryā-yı Ĥaķıķatdür¹³⁸⁷ ki deryā-yı Ĥaķıķatden bī-Ĥaber ü ġāfillerdür Ĥalbuki (4) deryā-yı Ĥaķıķat anlara kendülerinden yaķınrekdür [*rānd* fi'l-i māzīdür ki bunda ġüft ma'nāsınadır].

683. Rüz u şeb kışsa-i deryā ġüfti

¹³⁸⁵ *vākıf* ism-i fā'ıldür F: -H

¹³⁸⁶ Bu Türkçe açıklama F'de yok.

¹³⁸⁷ *māhīden* murād tĀlibān-ı deryāyı Ĥaķıķatdür F: -H

Ol gük (5) ki murād ‘ārifdür, rüz u şeb deryānuñ kışşasını dirdi, zīrā ‘ārifünñ kalbinde deryā-yı (6) haqīkatünñ ‘aşk u muhabbetinden gayrı bir nesne yoqdur. Lā-cerem “*men aḥabbe şey’en ekşere min-zikrahu*”¹³⁸⁸ ḥasebince (7) anuñ sözi¹³⁸⁹ hemān zikru’llāh olur.

Gevher-i midḥat-i deryā suftī

Deryānuñ medḥi gevherini (8) dilerdi ya’nī hemān Ḥaḳ te’ālānuñ¹³⁹⁰ vaşfinı beyān eylerdi.

684.Güfti ez-baḥr pedīd āmede īm

Ol (9) gük deryādan zāhir gelmişüz dirdi ya’nī bizüm vücūdumuz deryādandır.

Z’ü der-īn güft ü (10) şenīd āmede īm

Bu güft ü şenīde andan gelmişüz ya’nī bizde olan bu nuḳ u güftār (11) anuñ iḥsānidur.

685.Dil ez-ü gevher-i dānāyī yāft

Gönül dānālık gevherini andan buldı (12) ya’nī bizde olan bu ‘ilm ü ‘irfān becāyiş-i İlähīdür.

Ten ez-ü dest-i tüvānāyī yāft (13)

Ten tüvānlık kudretini andan buldı ya’nī bizüm cismimizde olan kuvvet ü şihḥat becāyiş-i (14) İlähīdür [*yāft fi’l-i māzīdür*].

686.Her kücā mī-nigerem üst heme

Her ḳanda kim nazār eyleyem cemī’an odur ya’nī haqīkatde (15) mevcūd u meşhūd hemān Ḥaḳ te’ālādur¹³⁹¹.

Her ḫaraf mī-güzerem üst heme

Her ḫarafa ki güzer ü (16) ‘ubūr eylerem cemī’an odur ya’nī müşāhede olınan hemān Ḥaḳ te’ālānuñ¹³⁹² vücūd u nūrıdur, (17) mışrā’

*Lā erā ft’l-vücūdī illā huve*¹³⁹³

687.Māhi-i çend resīdend āncā

İttifākan oraya birḳaç māhī (18) irişdiler.

¹³⁸⁸ “Bir şeyi çok seven, onu çokca zikreder.” Atasözü.

¹³⁸⁹ sözi H: zikri F

¹³⁹⁰ Ḥaḳ te’ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenünñ F

¹³⁹¹ Ḥaḳ te’ālādur H: Ḥudā-yı ‘azze ve celledür F

¹³⁹² Ḥaḳ te’ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenünñ F

¹³⁹³ “Var olarak görünen O’ndan başkası değildir.”

V'ez-vey in kıışsa ŧenidend ancā

Ve orada ol ğükdan bu kıışsayı (19) işitdiler.

688. İşk-ı baır ez-dil-i řān ser ber-zed

Anlaruı ħalbinden deryānuı 'aşk u muıabbeti zāhir (20) ü peydā oldı.

Āteř-i şevk be-cān řān der-zed

Anlaruı cānına şevk āteři urdı (21) ya'nī anlara şevk geldi.

689.Pāy-tā-ser hemegī pāy çü dend

Ol māhiler ħunki ol ğükdan deryānuı (21) bu vechle evřāfını istimā' eylediler, başdan ayaĝa cemī'an pāy oldılar ya'nī (23) anlara ziyāde meyl ü raĝbet peydā oldı.

Der-şaleb merħale- 59a (1) peymāy çü dend

Deryānuı vuşülü şalebinde merħale şayy u menzil şat' idici oldılar [*merħale-peymāy vaşf-ı terkībīdür*]. (2)

690.Ber-giriftend tek u pūy be-tāz

Ol māhiler tāz u řitābla tek u pūy tutdılar ya'nī sür'atle (3) tek u pūya řürü' eylediler.

Baır cūyān ři niřb ü ři firāz

Deryā şaleb iderek iniř ne (4) yoķuř ne ya'nī her cānibe pūyān u revān olup deryāya vuşül bulmaĝa ihtimām (5) eylediler. *Be-tāz*da olan tā emr-i ħāzır řiĝasında maşdardur ya'nī tāziden ma'nāsınadır ki be-Türkī (6) řapmaķ *be-tāz* řapmaĝla ma'nāsına olur. Ba'zı nüşhada niyāz vāķi'dür, likin maħalle enseb olan¹³⁹⁴, (7) evvelkidür [*firāz* bunda yoķuř ma'nāsınadır].

691.Gāh der-tek çü şadef cā kerdend

Ol māhiler gāhī şadef gibi deryānuı ka'rında yer (8) eylediler ya'nī deryā şaleb iderek baıruı dibine gitdiler.

Ki çü řas rū be-kenār āverdend

Gāhī ħār u (9) şas gibi deryānuı kenārına yüz getürdiler ya'nī kenāra geldiler¹³⁹⁵. *Tek* kāf-ı 'Arabīyle bunda ka'r ma'nāsınadır. (10)

¹³⁹⁴ enseb olan F: ensebdür H

¹³⁹⁵ geldiler F: geldiler H

692. Ne nişān yāft şüd ez-baḥr ne nām

Egerçi ziyāde tek u pūy u sa'y eylediler. Lākin deryādan ne nişān (11) ne nām bulunmak oldu ya'nī deryādan eşer ü nişān zāhir olmadı.

Mī-nihādend be-nevmīdī kām

Lā-cerem nevmīdlice kām u ḳadem ḳodılar ya'nī deryāya vuşul bulmaḳdan ümīdi ḳat' idüp (12) talebden fāriḡ oldılar.

693. Ez-każā şayd gerī dām nihād

İttifākan bir şayyād deryādan māhī şayd (13) eylemekden ötüri duzaḳ ḳodı.

Rāhişān ber-güzer-i dām fitād

Ḳazā ile ol māhīlerüñ (14) yolu ol tuzaḡuñ güzeri üzre vāḳi' oldı.

694. Yek ser ān cem' be-dām üftādend

Ol cem' ü (15) cemā'at cemī'an ol duzaḡa düşdiler.

Ten be-cān dāden-i ḥod der-dādend

Bi'z-zarūre kendülerinüñ (16) cān virmesine yā'nī helākine rızā virdiler.

695. Şayd ger bürd suy-ı sāhil-i şān

Şayyād anları (17) deryānuñ kenārı cānibine iletđi.

Sāht ber-ḥuşk zemīn menzil-i şān

Ḳurı yer üzre anlara (19) menzil eyledi ya'nī anları yer üzre ḳodı.

696. Çend ten gūşiş ü cünbiş kerdend

Ol māhīlerüñ (20) birḳaçı sa'y u ihtimām ve ḥareket ü iḳdām eylediler.

Ḥiz ḥizān rāh be-baḥr āverdend

Ol māhīler cünbiş ü (21) ḥareket iderek deryāya yol getürdiler ya'nī vuşul buldılar [*Ḥiz ḥizān* taḳdīrindedür].

697. Nīm-mürde çü resīdend be-baḥr (22)

Ol mähiler nīm-mürde çünki deryāya irişdiler [*Nīm-mürde* henüz ölmemiş lîkin ölmege qarîb olmuş ma‘nâsınadır]¹³⁹⁶.

Cām-ı maqşūd keşîdend be-baħr

Deryāda maqşūd (23) cāmını nüş eylediler. Hülâşa-i kelām budur ki nīm-mürde ya‘nî sâlikler çünki ifnâ-yı vücūddan **59b** (1) behrever olup cenâb-ı İlahî‘ye vuşul buldılar, ħurb u vişâl-i sübhânîden mütemetti‘ oldılar. (2)

698.Dâniş ü bîniş-i şân rûy nümūd

Anlara ‘ilm ü başîret yüz gösterdi ya‘nî anlara ‘ilm-i (3) ledün ve müşâhede müyesser oldı.

K‘ânçı mî-dâd nişân ğük çi bûd

Ki ol nesne ki ğük anlara (4) nişân virdi ne idi anlara zâhir oldı.

699.Zinde der-baħr-i şühūd âsūdend

Pes hayât-ı bâķīye (5) vuşul bulmuş oldukları hâlde şühūd u müşâhede deryâsında âsūde oldılar.

Ġarġa (6) bûdend der-ân tâ bûdend

Mâ-dâm ki hayâtda idiler, deryâ-yı haķîkatde ġarġ oldılar ya‘nî ittiġād-ı (7) rûhânîden dūr u cüdâ olmadılar. *Ġûkdan* murâd mürşid-i kâmildür, *deryādan* murâd deryâ-yı haķîkatdür (8) ki murâd Haķ “*sübhânehu ve te‘âlâ ħazreti*”¹³⁹⁷dür “*celle celâluhu*”.

MÜNÂCÂT DER-‘UMÛM SEREYÂN-I HAĶÎKAT EZ-MERÂTİB (9)

Bu münâcât merâtibde zuhūr bulan sereyân-ı haķîkatüñ ‘umûmı beyânındadır [‘*umûm* sebep-i külliyyet olan hâletdür].

VE TALEB-İ VUŞÛL (10) BE-ŞÛHÛD-I ÂN Kİ REVİŞ-İ ERBÂB-I TAŞAVVUFEST

Ve anuñ şühūd u müşâhedesine vuşul (11) talebidür ki bu hâlet erbâb-ı taşavvufuñ reviş ü ‘âdetidür.

700.Ey pür ez-feyz vücūd-ı tü cihân (12)

Ey Hudâ-yı bî-nażîr cihân senüñ vücūduñuñ feyz ü eşerinden memlû vü pürdür [Ĥiţâb Hudâ-yı te‘âlâ ħazretinedür].

¹³⁹⁶ *Nīm mürde* henüz ölmemiş lîkin ölmege qarîb olmuş ma‘nâsınadır H: -F

¹³⁹⁷ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeħ olan yüce Allah”

Ġarq-ı nūr-ı (13) tü çi peydā çi nihān

‘Ayān ne nihān ne ya‘nī cemī‘si senüñ nūruña ġarīqlerdür.

701.Māye-i şüret ü (14) ma‘nā heme tü

Şüret ü ma‘nā ve zāhir ü bātinuñ aşlı sensin, zīrā cemī‘si senden (15) vücūd u zuhūr bulmuşdur.

Bā-heme bī-heme tü ey heme tü

Ey Hudā sen cemī‘si ile cemī‘sin sen (16) “*leyse fi‘d-dār ġayruhu deyyār*”¹³⁹⁸ hasebince haķīkatde cemī‘an sensin, zīrā mevcūd hemān sensin (17) vücūduñ vücūdı hemāñ saña münhaşırdur. Ey sırr-ı tevħıdden bī-ħaber eger sen vücūd da‘vāsı (18) eyler iseñ saña anı işbāt eylemek lāzımdur.

702.Bī-naşīb ez-tü ne çendestü ne çün

Ey (19) Hudā senden ne çend ü ne çün bī-naşıbdür ya‘nī anlara hem naşīb irüşmişdür, zīrā egerçi (20) senüñ zāt-ı pāküñ çün ü çendden berī vü ‘ārīdür, līkin mümkināt çün ü çendden (21) ħalāş olmaq muħāldür.

Ĥālī ez-tü ne birün u ne derün

Ne bīrün ve ne derün senden (22) ħālīdür ya‘nī ħālī degüldür, zīrā cemī‘-i mevcūdāt senüñ ihāta vü ħudretüñ dā‘iresinden (23) bīrün degül belki dā‘ire noķtayı ihāta eylediği gibi ihāta eylemişsin.

703.Mütteħid evvelī vü āħiriyyet

60a

(1) Ey Hudā senüñ evvelligüñ ve āħirigüñ mütteħiddür ya‘nī bir ħāl üzredür ve evvel ü (2) āħir nisbeti bize göredür, zīrā ħadīmüñ evveli vü āħiri olmaz.

Müttefik bātinī vü zāhiriyyet (3)

Senüñ bātinlıguñ ve zāhirigüñ müttefikdür, zīrā zāhir ü bātinuñ ħilāfi cismiyyet (4) i‘tibāriyledür. Sen ħod cism ü cevher ü ‘araz degülsin. “*Huve‘l-evvelu ve‘l-āħiru ve‘z-*

¹³⁹⁸ “Evde sahibinden başka kimse yok.” Kelām-ı kibār.

zāhiru (5) ve 'l-bāṭinu"¹³⁹⁹ ki *Ḳur'ān-ı 'Aẓīm*'de ki *vāḳi'dür* bize nispetdür ve andan murād haḳıḳatde mevcūd (6) hemān *Ḥaḳ "sübḥānehu ve te'ālā ḥazreti"*¹⁴⁰⁰ idügin iş'ardur.

704.Kerde'i der-heme ezdād zuhūr

Ey (7) *Ḥudā cemī'*-i ezdādda *zuhūr* eylemişsin, *zīrā cemī'*-i mümkināt senün *zāt-ı pākünün* cilvesinün (8) 'ukūs u āṣārıdur [*Kerde'* de hemze *ḥiṭāb* içündür].

Hıç zıd nıst zi-nezdık-i tü dūr

Hıç bir zıd senün *ḳatun*dan (9) *dūr* degüldür, *zīrā "ve huve me'akum eyne mā kuntum"*¹⁴⁰¹ ḥasebince *cemī'* sini muḥiṭsin.

705.Cāmī ez-hestī-i (10) ḥod pāk şüde

Cāmī kendünün *vücūd*undan *pāk* olmuş [*hestī* *vücūd* ma'nāsınadır].

Der-reh-i faḳr u fenā ḥāk şüde (11)

Faḳr u *fenā* yolında *ḥāk* olmuş.

706.Der-beḳā-yı tü fenā mī-ḥ'āhed

Senün *beḳān*da *fenā* ister. (12)

Der-fenā ez-tü beḳā mī-ḥ'āhed

*Fenā*da senden *beḳā* ister, *zīrā beḳā* ba'de'l-*fenā*dur.

707.Ez-ḥod u (13) kār-ı ḥodeş fānī dār

Ey *Ḥudā* anı kendüsinden ve kendünün *kār*ından *fānī* tut. (14)

V'an fenā-rā be-vey erzānī dār

Ve ol *fenā*yı aḡa *erzānī* vü *lā'ıḳ* tut.

708.Çün fenā (15) şüd be-beḳāyeş-sān

Çünki *fānī* oldu anı *beḳā*ya irişdür.

Ber-ser-i şadr-ı şafāyeş (16) bi-resān

Anı *şafā* şadrınuḡ başı üzre tut.

709.Kün be-şāfi-şifatān reh-beriş (17)

¹³⁹⁹ "O, ilk ve sondur. Zāhir ve Bāṭn'dır..." Hadīd sūresi 3. āyet.

¹⁴⁰⁰ "Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan yüce Allah"

¹⁴⁰¹ "...Nerede olsanız, O sizinle beraberdir..." Hadīd sūresi 4. āyet.

Şāfi şıfatlarla anı reh-berlik eyle ya'nī şāfi şıfatları anı reh-ber ü reh-nümā eyle. (18)

Muttaşif dār be-şūfigerīş

Anı şūfigerlik ile muttaşif tut ya'nī anı erbāb-ı (19) taşavvuf zümresinden eyle.

'İKD-I HEFTÜM DER-ŞERH-İ TAŞAVVUF Kİ BESTEN-İ DEST-İ TAŞAVVUFEST (20) VE RESTEN EZ-ĞAYD-I TEKELLÜF

Yedinci 'ıkd taşavvufuñ şerhi beyānındadır ya'nī taşavvuf nedür (21) anı beyān eyler ki taşavvuf haķıkatde taşarrufuñ elini bağlamakdır ya'nī taşarrufi kendüsinden ref' (22) eylemekdür ve tekellüf kaydından kurtulmakdır ya'nī tekellüfden berī olmakdır.

710.Ey be-şūfi (23) gerī āvāze bülend

Ey şūfigerlik ile āvāzesi bülend ya'nī şöhreti āşkäre olmuş kimse. 60b

(1) Kerde z'in şuğl be-āvāze be-send

Bu şuğldan hemān āvāze ile kanā'at eylemiş kimse (2) ya'nī egerçi cihānda şofılığla meşhürsın lıkin sende şofılığdan bir eşer yokdur [*āvāze* iştihār ma'nāsınadır]. (3)

711.Dil çü hum çend āvāze nihī

Niçeye dek küp gibi göñlüni āvāze üzre korusun ya'nī (4) niçeye dek hemān şöhrete kāni'sin [*hum* küp].

Nāyed āvāz zi-cüz hum-ı tehī

Āvāz boş küpüñ ğayrısından (5) gelmez ya'nī āvāz u şadā tehī küpden gelür bir nesne ile memlū vü pür olmuş küpden (6) āvāz u şadā gelmez.

712.Çün dehed kūs tehī bāng zi-püst

Çünkü boş küp postdan (7) āvāz virür.

Bāng-i ü şāhid-i bī-mağzī-i üst

Anuñ bāng-i āvāzı anuñ bī- (8) mağzlığına ya'nī hālī idüğine şāhid ü delıldür, zīrā memlū vü pür olsa andan āvāz u (9) bāng gelmezdi.

713.Nistī şūfi ez-in nām çı sūd

Çünkü şūfi degülsin pes bu nāmdan (10) saña ne fā'ide.

Da'vā puḡtegī ez-ḡām çı sūd

Hāmdan puhtelik da'vāsı ne fā'ide, (11) zīrā da'vā ile murād hāşıl olmak muhāldür.

714.Key siyāhī şevved ez-zengī dūr

Zengīden (12) siyāhlık kaçan dūr u cüdā¹⁴⁰² olur ya'nī olmaz.

Gerçi h'ānend be-nāmeş kāfūr (13)

Egerçi nāmla anı kāfūr okuyalar ya'nī anā kāfūr ad koyalar.

715.Cāme-i fūṭa çı pūşī çı meges (14)

Sişek gibi fūṭa cāmesini ne giyersin.

Per be-her h'ān çı güşāyī zi-heves

Hevā vü hevesden (15) her h'āna ne kanād açarsın ya'nī çünki şūfīlerūñ kisvesini giyüp şūfīlik da'vāsın (16) eylersin pes ne sebebden mekes gibi her h'ān u mā'ideye hāzır olursın, *cāme-i (17) fūṭa* bir gūne şevbdür şūfīler giyerler.

716.Ṭūṭī-i ḳudsī vü ez-hiç kesī

Sen 'ālem-i (18) ḳudsūñ ṭūṭīsısın ya'nī insān olduğun i'tibārla ziyāde şerīf ü 'ālī (19) ḳadrsın ve denā'etūñden [*ḳudsīde* yā ḥiṭāb içündür]

Mī-zenī per be-hevā-yı megesī

megeslik hevāsında kanād urursın (20) ya'nī kendūñi h'ār u zelīl eyledūñ, zīrā zeḥārif-i dünyeviyyeye mağrūr u firifte olup (21) ṭā'at ü 'ibādeti terk idüp uḥrevī aḥvālden gāfil olduñ.

717.Dīn ki şad-pāre (22) zi-bī-pāki-i tü'st

Dīnūñ ki senūñ bī-pākligūñden ve bī-edebliğūñden yüz pāredür [*pāki*de yā maşdar içündür]. (23)

Ne-küned ḥırka-i şad pāre dūrüst

Yüz pārelü ḥırka senūñ üzerūñdedür, anı dūrüst eylemez **61a (1)** ya'nī sen ki riyā vü nifāk sebebi ile bī-dīnlik mertebesine vuşul bulmuşsın (2) yüz yamalu ḥırka giymek ile ol bī-dīnlikden saña ḥalāş müyesser olmaz.

718.Çāk der-tāreket (3) ez-tiğ-ı ḥasūd

Ḥasūdūñ tiğından senūñ fark u serūñ üzre çāk,

¹⁴⁰² u cüdāF: -H

Bahye ber-pāşine-i (4) müze çi sūd

Müzenüñ ökçesi üzre bahye ne fā'ide ya'nī sen ki hasūduñ (5) cevr ü cefāsına şabr u taħammül eylemezsın, pes şūfīlık da'vāsın idüp ne sebebden (6) şūfīlere mensüb olan kisvet ü müze giyersin. 'Acemde bir güne müze vardır ki (7) ökçesi nikendelüdür, *bahye* nikende müze bunda çizme bābuç ma'nāsınadır ki yukarusı (8) yoğdur [*pāşine* ökçe].

719.Kürdī endāhte seccāde be-düş

Bir kürd omuzına seccāde atmış ya'nī kōmış. (9)

Gird-i bāzār çü seccāde-fürüş

Bāzāruñ etrāfında seccāde şatıcı gibi

720.Lık bāzār gīyān (10) dīdeverend

Lıkin bāzārda olanlar şāhib-nazarlardır.

Şad ez-īn cins be-yekī cev ne-ħırend (11)

Bu cinsden yüzi bir ceve şatun almazlar ya'nī yüz bunun gibi hālet anlarıñ katında (12) bī-i'tibār u bī-kādrdür [*Cins* metā'].

721.Der-reh-i ehl-i dil ez-himmet-i pest

Cüz 'aşā nīst tü-rā (13) hīç be-dest

Ehl-i dilüñ tarīkında pest himmetünden senüñ destünde 'aşādan ğayrı (14) hīçbir nesne yoğdur ya'nī ehl-i dilde olan hālātdan bir hālet yoğdur senüñ de (15) 'aşādan ğayrı ya'nī anlara müşābehetüñ hemān bu huşūşdadur.

722.Ān ki der çi fütēd ez- (16) lağziş pā

Ol kimse ki ayağınuñ toprağından kapuya düşe [*lağziş* tayrınmağ].

Dest-gīrīş (17) ne-yāyed zi-'aşā

Elinde olan 'aşādan aña dest-gīrlik gelmez ya'nī ol¹⁴⁰³ 'aşā sebebi ile (18) aña çāhdan hālāş müyesser olmaz.

723.Hest misvāk be-kef-i sūhānet

Senüñ kef ü (19) destünde olan misvāk senüñ sūhānuğdur.

¹⁴⁰³ ol F: -H

K'ez-ṭama' tiz küned dendānet

Ki ṭama'ıñ (20) cihetinden senüñ dendānuñı tiz eyler ya'nī dehānuña misvāk sürmekden senüñ murāduñ (21) sünnet-i Nebīyi ri'āyeti degüldür, belki ta'ām yemekden ötüri dişüñi keskin eylersin [*K'ezde ki zīrā ma'nāsına hem mümkindür*]. (22)

724.Tersem ez-bih bürd çün şecere

Tiz-dendānist āhir çü ere

Qorqaram āhir dıraht (23) gibi senüñ tiz-dendānıñuñ erre gibi seni köküñden keser ya'nī erre şeceri kaṭ' eyledügi **61b (1)** gibi seni hem ol riyāyla olan misvākdan irişen tiz-dendānıñuñ dīnden kaṭ' eyler. (2) Sūhān ege vü dörpi ve erre bıçqu destere.

725.Rişte-i subḥa ber-engüşt me-piç

Subḥanuñ (3) riştesini elüñe ṭolama ki.

Ki ez-ān ḥalka birün nāyed hiç

Zīrā ol ḥalkadan hiç (4) nesne ṭaşra gelmez ya'nī andan saña bir ḥālet irişmez belki günāh ḥāşıl olur. *Rişte* (5) iplik ki murād subḥanuñ bağıdur ve *ḥalkadan* murād subḥadur.

726.Mühre-i çend būd bī-ser ü bün (6)

Zīrā elüñde olan subḥa kadr ü i'tibārsuz birkaç boncuğdur.

Güft ez-ān ṭāsçe-i (7) nerd me-kün

Avucuñı ol mührelerden nerd ṭāscağızı eyleme, zīrā çünki ol subḥa riyā iledür (8) ma'nāda nerd oynar meşābesindesin belki andan hem betersin beyt

Mürāyī ki çendīn (9) vera' mī-nümūd

*Be-dīdend hiçeş der-enbān ne-būd*¹⁴⁰⁴

Ṭāsçe-i nerdden murād ol bir küçük (10) ṭāsdur ki nerd-bāzlar zārları anuñ içine koyup atarlar.

727.Tāt ez-ān çeşm büved best ü (11) güşād

Mā-dām ki saña ol riyā ile olan aḥvālden best ü güşād ümīdi ola (12) ya'nī mā-dām ki riyāya mensüb aḥvālden saña feyz ü ḥālet ümīdi ola [*tāt tā terā taḫdīrindedür*].

Hergizet (13) rü ne-dehed naḫş-ı murād

¹⁴⁰⁴ “İki yüzlü kaç defa takva gösterdi, bir de baktılar ki ağızında hiçbir şey yok.” Sa'dî, *Bostān*, s. 144.

Andan saña hergiz murād naqşı müyesser olmaz ya'nī Hāk te'ālānuḡ¹⁴⁰⁵ (14) 'aşk u muḡabbet ve ḡurb ü vişālinden behre bulmazsın. Beyt-i şābıḡda vāḡi' olan (15) nerd münāsebeti ile best ü ḡüşād ve naqş-ı murād ḡüb vāḡi' olmuşdur.

728.Ger ḡisāb-ı ḡasenātet (16) hevesest

Elünḡde olan subḡadan eger murāduḡ ḡasenātuḡuḡ ḡişābı hevesi var ise [*heves* hevest taḡdīrindedür]¹⁴⁰⁶, (17)

'İḡd-ı engüşt-i tü tesbīḡ besest

senünḡ barmaḡuḡuḡ bendleri saña tesbīḡ kāfidür.

729.Çün (18) zenān müy be-şad ra'nāyī

Rişet ez-şāne zeden ārāyī

'Avretler saçını yüz ra'nā (19) ra'nālıḡla tezyīn eyledikleri gibi sen hem 'avretler gibi şaḡaluḡı ḡaramaḡdan yüz ra'nālıḡla (20) tezyīn eylersin līkin sünnete ri'āyet ḡarīḡi ile degüldür. Zenāna nisbet ra'nāyī (21) zībā vāḡi' olmuşdur, zīrā ra'nā lügatta ḡaḡbe ma'nāsınadır ki cem'i er'andur, şonḡra (22) zībā ma'nāsına isti'māl olındı.

730.Şāne be-figen çü neī merdāne

Çünki şūfiliḡde (23) merdāne degülsin ḡaraḡı elünḡden biraḡ.

Ki be-īn dest cüdā ez-şāne

Zīrā bu el **62a** (1) şāneden dūr u cüdā olmaḡ evlādur bu ḡālet riyā ile olduḡı için. (2) *Şāne* ḡaraḡ.

731.Cem'i ez-nān lebī āverde be-çeng

Fuḡarādan bir cemā'at nāndan bir dilim ele getürmiş (3) ya'nī eḡall-i ḡalīl nān u ḡa'ām yemek için bir maḡalde cem' olsalar nite ki buḡa¹⁴⁰⁷ işāret (4) olunur.

Hemçü dendān pey ān şaf zede teng

Ol cemā'at ol bir leb nān için dendān (5) gibi muḡkem şaf urmuş ve şıḡılup¹⁴⁰⁸ oturmuş.

732.Behr-i kem behre-i ān hem ne ḡelāl

¹⁴⁰⁵ Hāk te'ālānuḡ H: ḡudā-yı 'azze ve cellenüḡ F

¹⁴⁰⁶ *heves* hevest taḡdīrindedür F: -H

¹⁴⁰⁷ buḡa H: -F

¹⁴⁰⁸ şıḡılup F: çıḡup H

Biraz behre (6) vü naşîbden ötüri o hem helâl degül.

Der-zenî ser be-miyân-ı şân çü hilâl

Hilâl gibi anlaruñ (7) arasına baş urursın ya'nî ol bir leb nândan ki helâl degüldür, eķall-i ķalîl yemekden (8) ötüri hilâl dendānuñ arasına girdügi gibi sen hem anlaruñ arasına girüp (9) şoķulursın. *Hilâl* ol nesnedür ki anuñla ķulaķ ve diş ayırtlanur [*Der-zenî* fi'l-i muzâri'-i muhâtabdur].

733.Dest ez-ħırş u (10) şereh kûteh kün

ħırş u tama'da destüñi kışa eyle [*şereh* ħırş ma'nâsinadur]¹⁴⁰⁹.

Der-şaf-ı ehl-i ķanâ'at reh kün

Ehl-i (11) ķanâ'atüñ şaffında kendüñe yol eyle ya'nî anlara ķarîn ü müşâhib ol.

734.Nîst zîbende (12) der-în deyr-i mecâz

Āstîn-i kûtehî ez-dest-i dırâz

Bu deyr-i mecâzda ki murâd dünyâdur, (13) dırâz-destden āstînüñ kışaluğı zîbende vü lâyıķ degüldür ya'nî dünyâ-pereste erbâb-ı (14) tarîķat libâsını giymek lâyıķ degüldür, mışra'¹⁴¹⁰

*Ey kûteh-āstinân tâ key dırâz destî*¹⁴¹¹

735.(15) Zevķ-i şüfîgerî ez-hest tü-râ

Eger sende şüfîlik hevesi var ise

Bâyed ez- (16) ħ'îş nazarîst tü-râ

Saņa kendüñden nazaruñı bağlamak gerek ya'nî kendüñi ma'düm¹⁴¹² (17) farz idüp vücüduñ fikrinden berî olasın.

736.Şüfî ānestki ez-ħod restet (18)

Zîrâ şüfî oldur ki kendüsinden ķurtulmuşdur ya'nî ifnâ-yı vücüddan behrever (19) olmuşdur.

Ez-nikū ceste vü ez-bed restet

¹⁴⁰⁹ *şere* ħırş ma'nâsinadur F: -H

¹⁴¹⁰ mışra' F: beyt H

¹⁴¹¹ "Ey yakası kısalar, ne zamana kadar eliniz uzak olacak?!" Hâfiz, *Divan*, s. 437.

¹⁴¹² ma'düm H: ma'lüm F

Nîk u medhden i' rāz eylemiş ve bed ü (20) zemmden kırtulmuşdur ya'nî nîk ü bedden fâriğ olmuşdur.

737.Bend-i hestî vü zi-hestî (21) sâde

Şüret i'tibâriyle vücūd-ı fâniye giriftârdur ve sîret i'tibâriyle vücūddan (22) sâde vü 'ārîdür, bir vechle ki anuñ katında mevcūd hemân Hâk te'âlâdur vücūd hem aña (23) müsellemlü ü münhaşırdur, bâkîsi hayâlâtdur.

Zâde-i kevn ü zi-kevn âzâde

Egerçi zâhir ü cismi **62b (1)** i'tibâriyle kevnün zâde vü ferzendidür, zîrâ bir mâderden mütevellid olmuşdur ve sîret ü (2) 'ulüvv-i kadri i'tibâriyle kevn ü cemî'-i kâyinâtdan âzâde vü fâriğdür.

738.Bâ-izâfet zi-izâfet (3) bîrûn

İzâfetle izâfetden bîründür ya'nî zâhir i'tibâriyle¹⁴¹³ nev'-i insândandur ve beşeriyete (4) giriftârdur ve sîret ü haqîkat i'tibâriyle izâfet ve cemî'-i kuyūddan berîdür.

Der-mesâfet (5) zi-mesâfet bîrûn

Cism ü zâhiri i'tibâriyle mesâfe ve mekândadur ve qalb ü rûhı (6) i'tibâriyle kevn ü mekân ve mesâfeden bîründür [*mesâfet* mekân ve menzil ma'nâsınadur ki terkîb-i 'Arabîde mesâfedür].

739.Der-mekân nî vü mekân ez-vey pür (7)

Şüfî haqîkati i'tibâriyle mekânda degüldür, zîrâ lâ-mekâna vuşül bulmuşdur ve hükm ü (8) taşarrufı ve 'âlem anuñ huşûrında bir tırnaq yüzi miqdârı olduğı i'tibârla mekân (9) ve cihân andan memlû vü pürdür [*nî* bunda nîset taqdirindedür]¹⁴¹⁴.

Der-zamân nî vü zamân ez-vey pür

Zamânda degüldür, zîrâ (10) dehr ü zamân kaydından halâş olmuşdur ve zamân andan memlû vü pürdür, zîrâ şeb u rûz (11) gibi zamânı tamâm ihâta eylemişdür.

740.Ebedeş-râ be-ezel cengî ne

Anuñ ebedinüñ ezelle (12) bir ceng ü hilâfî yoqdur, zîrâ 'aşk u kırb-i İlähî sebebi ile ezel ü ebed aña nisbet (13) yeksândur.

¹⁴¹³ i'tibâriyle F: i'tibârla H

¹⁴¹⁴ *nî* bunda nîset taqdirindedür F: -H

Ezeleş-rā zi-ebed nengī ne

Anuḡ ezelinuḡ ebedinden bir neng ü ‘ār yoḡdur, (14) zīrā ezeli vü ebedi sa‘adet üzredür.

741.Ne ez-edvār der-ü te’sīri

Ne zamān ve eflāküḡ (15) devrlerinden aḡa bir te’sīr vardur ya’nī yoḡdur, zīrā anuḡ mertebesi devrlerden ‘ālīdür. (16)

Ne der-eṭvār ez-ü taḡyīri

Ne devrlerden anuḡ eṭvārına bir taḡyīr vardur ya’nī yoḡdur, (17) zīrā devrler anuḡ maḡkūmidur anuḡ ḡākimi odur¹⁴¹⁵. *Eṭvār* üslūblar ma’nāsınadır (18) ki cem‘-i ṭavrdur.

742.K’ez-ḡazīz-i semek ü evc-i semā

Zīrā semeküḡ ḡazīzinden ve semānuḡ (19) evcinden.

V’ānci mevcūd büved beynehümā

Ve ol nesne ki bu ikisinüḡ ortasında (20) mevcūddur ya’nī cemī‘-i mevcūdāt ḡazīz evcüḡ muḡābilidür. *ḡazīz* alçaḡ ve evc (21) yüksek ve *semek* ḡūt ma’nāsınadır be-Türkī balıḡ.

743.Gīred ender dili pākeş ḡāne

Farzā (22) anuḡ ḡalbinde ḡāne vü mekān ṭuta.

Ne’kned iḡsās ki hest ü yā ne

O ki murād şūfidür, (23) iḡsās u idrāk eylemez ki o var mıdır yāḡūd ya’nī cemī‘-i mevcūdāt anuḡ deryā-yı bī **63a (1)** pāyān mişāl ḡalbine nisbet bir ḡatre meşābesinde degüldür [*iḡsās* ḡiss eylemek ma’nāsınadır].

744.Dil-i ü mevc-zenān deryāyīst (2)

Anuḡ ḡalbi mevc urucu bir deryādur.

K’eş füzün ez-dü cihān pehnāyīst

(3) Ki anuḡ enligi iki cihāndan füzün u ziyādedür [*füzün* ziyāde ma’nāsınadır].

745.Heft deryā çü yekī şeb-nem ez-ü

Yedi (4) deryā anuḡ ḡalbinden bir şeb-nem gibidür.

Belki yek dür küre-i ‘ālem ez-ü

¹⁴¹⁵ ḡākimi odur H: ḡākimidür F

Belki küre-i 'âlem (5) andan bir dūr ya 'nī bir lū' lū' meşābesindedür. Ū'dan¹⁴¹⁶ murād anuñ kalbidür ki deryāya (6) teşbīh olınmışdur.

746.Genc-i 'irfān büvedeş hāşıl-ı kesb

Anuñ kesbinüñ hāşılı 'irfān (7) gencidür.

Ğıbleeş nīst be-cüz zāt fehasb

Anuñ ğıble ve mağşudı ancak zātdan (8) ğayrı degüldür ya 'nī anuñ teveccühi hemān zāt-ı pākedür. zātdan murād zāt-ı Bārī'dür. (9)

747.Cilveger geşte der-ū vaħdet-i zāt

Vaħdet-i zāt aña cilve idici olmış, (10) lā-cerem o sırr-ı vaħdetden behre bulmuş.

Ne-keşed renc-i teğābül zi-şifāt (11)

Bu sebebdan şifātdan teğābül rencini çekmez ya 'nī cihānda şifāt-ı Bārī sebebi ile (12) zuhūr bulan ezdāddan ki aña irişe hergiz bī-ħuzūr ve perīşān-ħātır olmaz ve 'umūm (13) u hümūm aña yol bulmaz.

748.Piş-i ū luğf hemān ğahr hemān

Anuñ ğatında luğf hemān ğahr hemān (14) ya 'nī aña nisbet ikisi ber-ā-berdür. Lā-cerem ne luğfdan mesrūr olur ve ne ğahrdan (15) inğıbāz bulur.

Nüşdārūş hemān zehr hemān

Aña nüşdārū hemān (16) zehr hemān ya 'nī ikisi aña nisbet birdür, zīrā anuñ ğatında eger fark bulunursa (17) 'avāmla anuñ cānibinden hīç fark olmaz¹⁴¹⁷, beyt

Ğayra şerbet baña tiz-āb (18) şunarsağ çekeyim

Çekmeyüp üstüme bir ğatre dökersem lekeyim

Beyt

Eger (19) zehr ise hoşdur yār elinden

Gerekmez sükkeri ağyār elinden

ĦİKĀYET-İ MÜNĀZARA-İ (20) KELİM DER-NEVĀĦİ-İ TÜR BĀ-ĀN SİYEH- KELİM-İ MEHCÜR

¹⁴¹⁶ Ū'dan F: ez-ū H

¹⁴¹⁷ olmaz H: ğalmaz F

Ḥazret-i Mūsā'nun “‘*aleyhi's-selām*”¹⁴¹⁸ (21) Tūr tağınınuñ etrāfında ol siyeh cenāb-ı ahādiyyetde mehcūr u dūr olmış (22) kelīme münāzara eylediginuñ hikāyetidür böyle diyü.

Kİ Çİ-RĀ SECDE-İ ĀDEM NE-KERDĪ (23) VE SER BE-ṬAVḲ-I LA'NET ĀVERDĪ

Ki niçün ādeme secde eylemedüñ ve la'net ṭavḳına ser **63b (1)** getürdüñ ya'nī la'nete giriftār u mübtelā olduñ. *Siyeh-kelīm* şaḳī vü bed-baht ma'nāsınadır ki (2) bunda murād şeytāndur.

749.Pūr-ı 'İmrān be-dil-i ğarḳa-i nūr

'İmrān'uñ ferzendi ki murād ḥazret-i (3) Mūsā'dur şalavātu'llāhi 'aleyh¹⁴¹⁹ ve's-selāma 'alā nebiyyinā ve 'aleyhe nūra ğarḳ olmış göñülle [*pūr* ferzend ma'nāsınadır].

Mī-şüd (4) ez-behr-i münācāt be-Tūr

Münācātdan öturi Tūr tağına gitdi.

750.Dīd der-rāh ser-i (5) dūrān-rā

Yolda dergāh-ı ahādiyyetden dūr olanlaruñ ser ü serverini gördi (6) ki murād şeytāndur.

Ḳā'id-i leşker-i mehcūrān-rā

Mehcūrlar leşkerinuñ ḳā'id ü serdārını (7) gördi. Bu ma'nā hem mümkindür, o ya'nī şeytān mehcūrlar leşkerinuñ ḳā'id ü delīlidür. (8)

751.Güft k'ez-secde-i ādem zi-çi rüy

Tāftī rüy rızā rāst be-güy

Ḥazret-i (9) Mūsā “‘*aleyhis'-selām*” şeytāna didi ki ḥazret-i Ādem'e secde eylemekden ne sebebden (10) rızā yüzünü çevirdüñ ya'nī sebep ne oldı ki melā'ike gibi aña secde eylemege rızā (11) göstermedüñ toğrı di.

752.Güft 'aşıḳ ki büved kāmīl-i seyr

Şeytān cevāb virüp (12) didi 'aşıḳ ki kāmīl-i seyr ü şādıḳ ola [*'aşıḳ ki seyr-i kāmīl* ola bu hem ma'nādur],

Piş-i cānān ne-bered secde-i ğayr

¹⁴¹⁸ “O'na selam olsun”

¹⁴¹⁹ 'aleyh F: -H

cānānı (13) nuñ huzūrında ğayra secde iletmez ya'nī secde eylemez.

753.Güft Mūsā ki be-fermüde-i düst

Hzret-i (14) Mūsā¹⁴²⁰ “*şalavātu'llāhu ve's-selām*”¹⁴²¹ a “*alā nebiyyinā ve 'aleyhe*” çünki şeytāndan bu cevābı işitdi aña (15) eyitdi, dostuñ fermüde vü fermānına,

Ser nehed her ki be-cān bende-i üst

baş (16) kor ve itā'at eyler, her kim cānla anuñ bendesidür dostdan murād Hāķ “*sübḥānehu* (17) ve te'ālā ḥazreti”¹⁴²²dür “*celle celāluhu*” [*nehed fi'l-i muzāri' -i ğāyibdür*].

754.Güft maķşūd ez-ān güft ü şünüd

Hzret-i Mūsā'dan (18) “*aleyhi's-selām*”¹⁴²³ çünki şeytān ol kelimātı işitdi cevāb virüp didi ol (19) güft ü şünüddan ya'nī Hūdā-yı “*azze ve celle*”¹⁴²⁴ nün “*azze ismuhu*”¹⁴²⁵ baña secde emrinden maķşūdı (20)

İmtihān būd muḥib-rā ne-sücüd

muḥibb ü 'aşıkını imtiḥān idi, sücüd degül idi.

755.Güft Mūsā (21) ki eger ḥāl īnest

Hzret-i Mūsā “*aleyhi's-selām*” didi ki eger ḥāl bu ise, ya'nī eger sen (22) şādık isen

La'n u ta'n tü-ra çı-rā āyīnest

pes saña la'n u ta'n niçün āyīn ü (23) 'ādetdür ya'nī Hāķ “*sübḥānehu ve te'ālā ḥazreti*”¹⁴²⁶ ‘*amme nevāluhu*”¹⁴²⁷ niçün seni dergāhından red idüp mel'ün **64a (1)** eyledi ve ḥalk-ı cihān hem saña la'ndan ḥālī olmazlar.

756.Ber-tü çün ez-ġazab-ı (2) sultānī

Şüd libās-ı melekī şeytānī

Çünki senüñ ḥālün böyle idi pes (3) sultāna mensüb olan ġazab sebebinden senüñ üzeründe meleklik libāsı (4) niçün şeytānlık oldu ya'nī melekiyyet mertebesine vuşul bulup melā'ikeye ma'lem (5) olmuş iken şeytān olduñ şeytān melek degül idi. Nite ki bu āyet-i

¹⁴²⁰ Mūsā F: -H

¹⁴²¹ “Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun”

¹⁴²² “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan yüce Allah”

¹⁴²³ “O'na selam olsun”

¹⁴²⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁴²⁵ “İsmi aziz olan Allah”

¹⁴²⁶ ḥazret F: -H

¹⁴²⁷ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil, ve her türlü eksiklikten münezzen olan yüce Allah”

kerîmeden (6) rüşendür, “*Kāne mine’l-cinni fe-feseķa ‘an emri rabbihi*”¹⁴²⁸ *Sulṭāndan* murād Hāķ “*sübḥānehu ve te’ālā (7) ḥazreti*”dür “*celle şānuhu*”.

757.Güft k’in her dü şıfat ‘āriyetend

Şeyṭān cevāb virüp (8) didi ki bu her iki şıfat ‘āriyyetdür [*k’in* bunda *ki in* taķdīrindedür].

Mānde ez-zāt be-yek-nāḥiyetend

Zātdan (9) bir nāḥiye ve cānibde ḳalmışlardur ya’nī bu iki şıfat ki murād melekiyyet ü şeyṭāniyyetdür (10) zātdan ḥāricdür şeyṭān luġatde ser-keş ve ḥarūn feres ma’nāsınadır. (11)

758.Ger-biyāyed şad ez-in yā bi-reved

Bundan ya’nī bu beyān u zıkr olunmuş şıfatlardan (12) eger yüz şıfat gele yā gide [*bi-reved* fi’l-i muzāridür].

Hāl-i zātem müteġayyir ne-şevd

Benüm zātumuñ ḥālī müteġayyir ü mütebeddil (13) olmaz.

759.Zāt-ı men ber-şıfat-ı ḥıştēnet (14)

Benüm zātum kendünün şıfatı üzredür.

‘Aşķ-ı ü lāzıme-i zāt-ı menet (15)

Anuñ ‘aşķı benüm zātımuñ lāzimesidür evşāfuñ anda müdḥali yoķdur¹⁴²⁹. (16)

760.Tā künün ‘aşķ-ı men āmiḥte būd

Der-ġarāzhā-yı men āviḥte būd

Şimdiye degün benüm ‘aşķ u muḥabbetüm āmiḥte (17) vü ālüde idi, benüm ġarāzlarumda āviḥte idi ya’nī aña ġarāzlar müte‘allik olmış idi. (18)

761.Dāşt baḥt-ı siyeh ü rüz-ı sefid

Her demem dest-ḥuşı bīm ü ümīd

Siyeh-baḥt (19) ve sefid-rüz her dem beni ḥavf u recānuñ zebūn u pāymāli ṭutardı ya’nī ḥavf u (20) recāya giriftār u mübtelā idüm¹⁴³⁰. *Dest-ḥuş* bunda maġlūb u zebūn ma’nāsınadır. (21)

¹⁴²⁸ “... İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı...” Kehf sûresi 50. âyet.

¹⁴²⁹ yoķdur F: çoķdur H

762. Īn dem ez-keş-me-keş-i ān restem

Bu dem anuñ keş-me-keş ü ıztırābından kırtuldum. (22)

Pes-i zānū-yı vefā bi'nşestem

Vefā zānūsınuñ ardında oturdum ya'nī cemī'-i nīk ü (23) bedden ferāgat idüp vefāda sābit-ka-dem oldum.

763. Luṭf u ḳahr heme yek reng şüdest

64b

(1) Çünki bu ḫālet baña müyesser oldı. Pes luṭf u ḳahr baña yek reng ü ber-ā-ber olmuşdur.

(2)

Kūh u kāhem heme hem-seng şüdest

Kūh u kāh baña hem-seng ü ber-ā-ber olmuşdur (3) ya'nī cānāndan ḳalīl ü keşīr her ne cefā gelürse benüm ḳatumda yeksāndur.

764. 'Işķ şüst (4) ez-dil-i men naķş-ı heves

Cānānuñ 'aşķı benüm göñlümden hevā vü heves naķşını yudı (5) ya'nī 'aşķ sebebi ile cemī' nesneden fāriğ oldum [*şüst* fi'l-i muzārīdür].

'Işķ bā- 'işķ hemī bāzem ü bes

Lā-cerem (6) bu dem ancak 'aşķımı anuñ 'aşķı ile oynadaram, zīrā bende hemān anuñ 'aşķı ḳalmışdur. Pes (7) bu sebebden benüm teveccühüm hemān aḳadur.

MÜNĀCĀT DER-İŞĀRET BE-SA'ĀDET-İ ZEVḲ Ü VİCDĀN (8) VE 'İLM Ü 'İRFĀN-I ERBĀB-I TAŞAVVUF

Bu münācāt erbāb-ı taşavvufuñ zevḳ ü vıcdān ve 'ilm ü (9) 'irfānuñ sa'ādetine işāret beyānındadır.

VE ṬALEB-İ KEMĀL-İ ḲUVVET-İ İRĀDET Kİ MUḲADDİME-İ ĀN SA'ĀDET

(10) Ve ḳuvvet-i irādetüñ kemālini ṭalebdür ki irādet ol sa'ādetüñ muḳaddimesi ve evvelki pāyesidür. (11)

765. Ey şifātet ḫucub-ı vaḫdet-i zāt

¹⁴³⁰ idüm F: oldum H

Ey Hudā-yı bī-naẓīr senüñ şıfātuñ vaḥdet-i zātüñ (12) ḥicāblarıdır ya'nī vaḥdet-i zātüñ şıfātuñ sebebi ile maḥfī vü pinhān olmışdır [*ḥucub* cem'-i ḥicābdur]¹⁴³¹. (13)

Cilveger zāt-ı tü z'esmā vü şıfāt

Senüñ zāt-ı pāküñ esmā vü şıfātuñdan zuhūr u cilve (14) idicidür, zīrā esmā mezāhir-i zāt ve eşyā mezāhir-i esmā vü şıfātdur.

766.Āşikārā be-cihān ğayr-ı tü (15) k'ıst

Cihānda senden ğayrı āşkār u zāhirrek kimdür ya'nī senden zāhirrek kimse (16) yoḡdur, zīrā ḥāḳīkatde mevcüd hemān sensin.

Zīr-i in perde nihān ğayr-ı tü k'ıst

Bu perdenüñ (17) altında senden ğayrı nihān kimdür ya'nī senden nihān kimse yoḡdur, zīrā mezāhir (18) i'tibāriyle senden zāhirrek yoḡdur ve zāt-ı pāküñ i'tibāriyle senden nihānrek kimse (19) yoḡdur.

767.Bāḫın-ı 'ālem ü zāhir heme tü

'Ālemüñ bāḫını vü zāhiri cemī'an sensin.

Ġāyib (20) ez-dīde vü ḥāzır heme tü

Çeşmden ğāyib ü ḥāzır cemī'an sensin, zīrā zāt-ı pāküñ (21) i'tibāriyle çeşmden ğāyibsin ve mezāhir i'tibāriyle ḥāzır sensin.

768.Fazl-ı tü şāmil-i (22) her nā-kes ü kes

Ey Hudā senüñ fazl u iḥsānuñ nā-kes ü kese¹⁴³² ve nīk ü bede (23) şāmil ü vāşıldur.

Heme-rā rüy be-süy-ı tü vü bes

Cemī'sinüñ rüy-ı teveccühi ancaḳ **65a (1)** senüñ cānibüñedür nihāyeti eḳalli hidāyetde ve ekşeri ḍalāletdedür teveccüh (2) ve talebde başıret üzre olmayup ḥaḫā eyledükleri içün.

769.Cāmi ez-cümle kesān (3) nā-güster

Cāmī cemī'-i keslerden nā-kesrekdür.

V'ez-heme bāz-pesān vāpester

¹⁴³¹ *ḥucub* cem'-i ḥicābdur F: -H

¹⁴³² kes F: nā-kes H

Ve cemī' (4) ardda almıřlardan ardda almıřrektür ya'nī urb u uzūrundan (5) dūr olmuřlaru cemī' sinden dūr olmuřrektür.

770.Mī-nehed der-reh-i tū rūy-ı niyāz (6)

Bī-āre Cāmī senū yoluda niyāz u tazarru' yūzūnī or [niyāzdan murād bunda tazarru'dur].

Bī-niyāzeř zi-heme kār bi-sāz (7)

Cemī' kimseden ve cemī' nesneden itiyācsuz anu kārını dut ya'nī anu kār u murādını (8) āřil eyle kimseye minnet ü itiyācsuz murād esbābdan i'rāz idüp cemī'-i (9) avālinū niżām u intizāmını hemān müsebbibū'l-esbābdan aleb eyledügin iř'ārdur. (10) Bu hem ma'nādur, cemī'-i kārđan anı bī-niyāz eyle tā ki cemī'-i kār u bārdan i'rāz idüp (11) teveccūhi hemān senū dergāhua ola.

771.Ser zi-her rāh bi-gerdān ū-rā

Senū viřālūe vesīle (12) olmayan cemī'-i arīden anu ser ü teveccūhini dōnder.

Ser bi-nih der-reh-i merdān ū-rā

Anu (13) serini senū merdlerūu yoluda o ya'nī anları arīn eyle. *Merdān*dan murād ehlu'llāhdur. (14)

772.Ez-heme vesvesehā pākeř kūn

Anı cemī'-i efkār-ı fāsıde vū vesāvisden pāk eyle. (15)

Der-reh-i ehl-i aleb ākeř kūn

Ehl-i alebū yoluda anı āk eyle. *Ehl-i aleb*den (16) murād evliyā vū řuleādur.

773.Lengi ez-pāy-ı irādet bi-beres

Anu irādeti ayaından asaklıı (17) gider ya'nī anı irādetde ziyāde řevnāk eyle.

Dih be-ilīm-i sa'ādet gūzereř¹⁴³³

Sa'ādet (18) ilīmine aa 'ubūr u gūzer vir¹⁴³⁴ ya'nī anı rūānī sa'ādete iriřdūr.

774.Bařeř ez-ūsn-i (19) irādet kīřī

¹⁴³³ gūzereř F: gūhereř H

¹⁴³⁴ vir H: eyle F

Hüsn-i irâdetden aña bir kîş ü ‘âdet vir ya’nî anı hüsn-i irâdete (20) mu’tâd eyle. *Kîş* bunda mezheb ü ‘âdet ma’nâsına olmağ rüşendür [*bağşese bağş* emr-i hâzırdur].

Ber-heme ehl-i (21) irâdet pîşî¹⁴³⁵

(22)

‘İKD-I HEŞTÜM DER-BEYÂN-I İRÂDET Kİ ‘İNÂN-I KAŞD EZ-MAKÂŞİD-I MECÂZİ TÂFTENEST (65b) (1) VE BER-BÂD-PÂY-I CEHD BE-KA‘BE-İ MURÂD-I HAQİKÎ ŞİTÂFTEN

Sekizinci ‘ıkd irâdetün beyânında (2) dur ki ol irâdetden murâd mecâzî vü nefsanî mağşüdlardan kaşd u rağbet ‘inânını (3) çevirmek ve döndermekdür ve cehd ü sa’y bād-pâyı üzre süvâr olup murâd-ı haqîkî (4) ka’besine vuşul bulmağa müsâra’at ve ihtimâm eylemekdür. *‘Inân* dizgin, *bād-pâydan* murâd (5) çapük ve serî‘ü’l-meşy olan feresdür. Murâd-ı haqîkîden murâd Hağ “*sübhānehu ve te’ālā (6) hazreti*”¹⁴³⁶dür “*celle şānuhu*”¹⁴³⁷, zîrā bir kimsenün cemî‘-i murâdâtı hâşıl olsa lîkin bu murâddan (7) mağrûm olsa ol kimse erbâb-ı hâqîkat katında nâ-murâddur, mışrâ‘

*Ez-der-i hîş (8) Hudâyā be-behiştem me-firist*¹⁴³⁸

775.Ey der-în dāmgeh-i vehm ü hayāl

Ey bu vehm ü hayāl dāmgehinde (9) ki murâd bu cihândur.

Mānde der-ribka-i ‘âdet heme sāl

Cemî‘-i sāl ‘âdet ribkasında (10) qalmış kimse ya’nî nefsanî ‘âdete bend ü muqayyed olmış. *Ribka* ol ipdür ki hayvānlaruñ (11) boynına yāhūd ayağına bağlayup otlamağa qorlar [*Mānde*’de hemze hitāb içündür].

776.Hağ ki menşür-ı sa’âdet dādest

Hudā-yı (12) “‘*azze ve celle*”¹⁴³⁹ ki bendelerine sa’âdet-i uğrevî berâtını virmişdür.

Der-ğilāf āmed-i ‘âdet (13) dādest

¹⁴³⁵ Ber-heme ehl-i (21) irâdet pîşî H: -F, H nüshasında bu mısra şerh edilmemiştir ancak mısradan sonra boşluk bırakılmıştır.

¹⁴³⁶ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezze olan yüce Allah”

¹⁴³⁷ “Şanı yüce Allah”

¹⁴³⁸ “Yâ Rabbi! Beni senin kapından (alıp) cennete gönderme.” Hâfiz, *Divan*, s. 269.

¹⁴³⁹ “Aziz ve yüce Allah”

‘Ādetün ħilāfı gelmekte virmişdür ki murād ħubb-ı dünyā ve ta‘alluħ-ı mā-sivādan (14) i‘rāz idüp bisyār ħ‘āb u ekl ü şürb ve nefsanī ārzülardan ferāġat eylemekdür, (15) beyt

Ez-ħilāf āmed ‘ādet be-ṭaleb-i kām ki men

*Kesb-i cem ‘iyyet ez-ān zülf-i perīşān (16) kerdem*¹⁴⁴⁰

777.Çend ser der-reh-i ‘ādet bāşī

Niçeye dek ser ü raġbetün ‘ādet yolında olursın [*bāşī fi ‘l-i muzāri ‘dür*]. (17)

Tārik-i tāc-ı sa‘ādet bāşī

Sa‘ādet tācını terk idici olursın, mışrā‘

*Sa ‘ādet- (18) ħ ‘āhī ez- ‘ādet güzer kün*¹⁴⁴¹

778.Kerde-i ‘ādet-i ħod perde-i ħ‘iş

Kendü ‘ādetünjı kendüye (19) perde eylemişsin ya‘nī ‘ādetün sebebi ile ħurb u vişāl-i İlähīden dūr u cüdā (20) olmuşsin [*şāhid . . . .*]¹⁴⁴².

Bāz kün ħūy zi-ħū kerde-i ħ‘iş

Kendüñe ħūy u ‘ādet eylemişsin, (21) ħūy u ‘ādetünjı bāz u terk eyle, zīrā bu ħālet sebeb-i sa‘ādet-i dāreyndür. *Bāz kün* gerü eyle (22) ya‘nī terk eyle.

779.Dide k‘ez-behr-i şanāyi‘ bāşed

Çeşm ki şanāyi‘den ötüridür ya‘nī çeşm ki (23) maşnū‘atı ‘ibret nazarı ile müşāhede eylemek içündür.

Tā delil-i reh-i şāni‘ bāşed

Tā ol çeşm **66a** (1) şāni‘ün ma‘rifetinün tarīķine delil ola “*fa ‘tabirū yā uli ‘l-ebşār*”¹⁴⁴³.

780.Manzar-ı şāhid-i (2) ra‘nā sāzī

Çeşmünjı ra‘nā vü zībā maġbūbuñ nazarı düzersin ya‘nī aña nazar eylersin. (3)

Bā-ruġeş nerd-i temāşā bāzī

¹⁴⁴⁰ “Bir muradın peşinde, alışılmışın dışında bir şey oldu: Ben topluluk halini o daġınık saçlardan elde ettim.” Hâfiz, *Divan*, s. 320.

¹⁴⁴¹ “Mutluluk istersen alıştıklarından vazgeç.”

¹⁴⁴² şāhid . . . . F: -H

¹⁴⁴³ “... Ey basiret sahipleri, ibret alın.” Haşr sûresi, 2. âyet.

Anuñ ruħı ile temāşā nerdini oynarsın ya'nī anuñ ruħına (4) nazar eylersin.

781.Güş k'āmed pey-i Qur'an şinevī

Ƙulak ki Qur'an-ı 'Azīm'i¹⁴⁴⁴ istimā' idicilik (5) içün geldi ya'nī anuñ içün halk olınmışdur.

Tā be-fermūde-i Yezdān girevī

Tā Hağ (6) te'ālānuñ¹⁴⁴⁵ fermūde vü fermānına rağbet ü i'tikād eylesin.

782.Revzen-i bāng-i ney ü (7) çeng küñi

Sen anı ney ü çeng āvāzınuñ revzeni eylersin ya'nī anları istimā' (8) eylersin.

Be-semā' -ı ğazel āheng küñi

Gazel ü eş'āruñ semā' u istimā'ına āheng ü (9) kaşd eylersin [*āheng* bunda kaşd ma'nāsına olmağ rüşendür].

783.Dest dādend ki bī-renc ü melāl

Sağ el virdiler ki renc ü melālsüz (10)

Sāziyeş ābile zi-kesb-i helāl

Helāl kesbden anı kabardasın ya'nī bir vechle kesb (11) eylesin ki avucuñuñ içi kabara, dādend kelimesinüñ fā'ili Hağ te'ālādur¹⁴⁴⁶ ve şīğa-ı cem' (12) ta'zīm içündür.

784.Ne ki ez-cām şevī bāde-güsār

Sağ desti anuñçün virmediler ki (13) cāmdan şarāb nüş idici olasın [*bāde-güsār* vaşf-ı terkībüdür).

Dāriyeş ber-kef-i dest ābilevār

Anı (14) avucuñ üzre ābile gibi dutasın ya'nī el sağ anuñçün verilmedi anuñla cāmdan (15) şarāb nüş eylesin. *Bāde-güsār* şarāb boşaldıcı ma'nāsınadır.

785.Pāt dādend (16) ki ez-rāh-ı vefā

Sağ ayak virdiler ki vefā yolından ya'nī şıdğ u vefā eyle.

Āverī (17) rü be-şaf-ı ehl-i şafā

¹⁴⁴⁴ 'Azīmi F: -H

¹⁴⁴⁵ Hağ te'ālānuñ H: Ĥudā-yı 'azze ve cellenüñ F

¹⁴⁴⁶ Hağ te'ālādur H: Ĥudā-yı 'azze ve celledür F

Ehl-i şafānuñ şaff u zümresine yüz getüresin ya'nī anlarla (18) şoḥbet ü iḥtilāt eyleyesin. *Pāi* pāyetden muḥaffedür.

786. Ne ki dīn der-reh-i āfāt nihī (19)

Ayağı saña anuñ için virmediler ki dīnüñi āfāt yolında koyasın.

Pā be-meydān-ı ḥurāfāt (20) nihī

Ayağünü ḥurāfāt meydānına koyasın ya'nī emr-i İlāhīnün ḥilāfı bī-hüde aḥvāle müteveccih (21) ve muḳayyed¹⁴⁴⁷ olasın. Ḥurāfāt bī-hüde ve nā-ma'ḳül ma'nāsınadur [*Ḥurāfāt* aşl bit bāzārı ma'nāsınadur şonra bī-hüde ve nā-ma'ḳül ma'nāsına isti'māl olınmışdur].

787. Leb ü dendān u zebānet (22) dādend

Saḅa leb ü dendān u zebān virdiler.

Ḳuvvet-i nuṭḳ u beyānet dādend

Saḅa (23) nuṭḳ u beyān ḳuvveti virdiler.

788. Tā şevī ber-nehc-i şıdḳ u şavāb¹⁴⁴⁸

Tā şıdḳ u şavāb **66b (1)** tarīḳi üzre olsun¹⁴⁴⁹.

Mütekellim be-esālīb-i ḥiṭāb

Ḥiṭāb üslūbları ile tekellüm idici olasın. (2) *Esālīb* cem'-i üslūbdur.

789. Ne ki bī-hüde süḥen-senc şevī

Leb ü dendān u zebānı (3) saḅa anuñ için virmediler ki bī-hüde vü bī-fāyide söz söyleyici olasın [*süḥen-senc* vaşf-ı terkībīdür].

Ḥalk-rā (4) māye-i şad renc şevī

Ḥalka yüz renc ü elem māyesi olasın ya'nī halk senün şözün den (5) rencīde olalar. *Süḥen-senc* egerçi söz vezn idici ma'nāsınadur līkin süḥen-gūy (6) ma'nāsınadur.

790. Ānçi güfthem heme 'ādāt bedest

Ol şözleri ki didim cemī'an ḳabīḥ (7) 'ādetlerdür.

Ki ne-şāyeste-i dīn ü ḥiredest

¹⁴⁴⁷ muḳayyed H: -F

¹⁴⁴⁸ Bu mısradā vezn sorunu vardır.

¹⁴⁴⁹ olsun H: -F

Ki ol ‘ādetler dīn ü hırede şāyeste vü (8) lāyık degüldür.

791.Be-k’ez-īnhā heme peyvend güşāy

Çünkü¹⁴⁵⁰ böyledür, pes evlā budur ki bu zıkr ü (9) beyān olınan ‘ādetlerden cemī’an peyvend ü ta’alluķı ref’ ü maḥv idici olduğuñ ḥālde (10)

Āverī rūy-ı irādet be-Ḥudāy

Ḥudā-yı te’ālā ḥāzretine “*celle şānuhu*” irādet ü teveccüh yüzünü (11) getüresin ya’nī cemī’sini terk idüp Ḥaķ te’ālānun¹⁴⁵¹ tā’at ü ‘ibādetine meşğül (12) olasin, zīrā saña nāfi‘ olan bu ḥāletdür.

792.Hest irādet-i be-her āzāde¹⁴⁵²

Her (13) āzāde ve ‘ārifüñ katında irādet

Terkü mākāne ‘aleyhi’l’āde

ol nesnenüñ terki (14) dūr ki anuñ üzre ‘ādet oldı, mışra¹⁴⁵³

Ḥaylī müşkildür kişi terk eylemek mu’tādını

793.(15) Ey hoş ān vaķt ki bī-fıkr ü nażar

Ey hoş u laṭıfdür ol vaķt ki fıkr ü (16) nażarsuz.

Ber-zened ḥ’āsti zi-cān-ı tü ser

Senüñ cānuñdan bir irādet zāhir ola [*ḥ’āst* irādet ma’nāsınadır]. (17)

794.Kūh eger ber-tü keşed tığ be-ceng

Ol vaķt farzā tağ zī-rūḥ olup eger senüñ (18) üzerüñe tığ çeke ceng eylemege.

Bā-muraşsa‘ kemer ez-düm-i peleng

Ḳaplanuñ kıyruğından muraşsa‘ (19) kemerle, Ḳaplanuñ tağda yatması i’tibāriyle tağa muraşsa‘ kemer işbāt olunmuşdur.

795.Dest-i (20) ḥod der-kemer ārī bā-kūh

‘Arz u vaķārla kendü¹⁴⁵⁴ destüñi Ḳuşağuña götüresin ya’nī (21) ellerüñi Ḳuşağuña şoķasin.

¹⁴⁵⁰ çünkü H: ḥayvān F

¹⁴⁵¹ Ḥaķ te’ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenüñ F

¹⁴⁵² Nüşhada ‘ber’ şeklinde yazılmış olan ek, vezin gereği ‘be’ şeklinde yazılmıştır.

¹⁴⁵³ mışra‘ F: beyt H

Der-dilet n'āyed ez-ān hīç şükūh

Senūñ ƙalbūñe (22) andan hīç ƙavf u heybet gelmeye, belki anı nā-çiz nesne bilesin, mışrā'-ı evvelde *bā-kūh* (23) 'arz u vaƙār ma'nāsınadır ve *kūha* nisbet ƙūb vāƙi' olmuşdur.

796.Hemçü ƙūrşid 67a (1) ki ne-būd miğeş

Āftāb ki anuñ öñinde seĥāb olmaya.

H'ıř-rā 'ūr zenī ber-tiğeş (2)

Anuñ tiğına kendüñi 'uryān urasın. Ƙulāşa-i kelām budur ki seĥābdan 'ārī āftāb gibi (3) kendüñi tağuş tiğına 'uryān urasın tiğdan tağuş keskin olan taşıdur [*zenī* fi'l-i muzāri'dür].

797.Ĥūn-ı la'l (4) ez-cigereş bü'ğşāyī

Anuñ cigerinden la'lī ĥūnını revān eyleyesin.

Nağd-i kān ez-kemereş (5) bü'rbāyī

Andan olan kānuñ nağdini anuñ kemerinden ƙapasın. *La'l* bunda ĥūna teşbīh (6) olınmuşdur, *kān* ma'den ma'nāsınadır, anuñ *nağd*inden murād sīm ü zer ü cevāhirdür, (7) *kemereş*de olan zāmīr-i ġāyib kūha rāci'dür.

798.Belki çün kebk nihī pā be-sereş

Belki kebk (8) gibi ayağuşı anuñ başına ƙoyasın [*kebk* keklik]¹⁴⁵⁵ [*kebk* ƙalma]¹⁴⁵⁶.

V'ez-leked-kūb künī pey sipereş

Ve depme ile anı urmağdan (9) pāymāl eyleyesin ya'nī anı ayağuşla başuş pāymāl eyleyesin¹⁴⁵⁷. Sipereşde olan zāmīr-i ġāyib kūha (10) rāci'dür.

799.Ver resed bādiye-i jerf be-piş

V'eger senūñ öñünje jerf ü dūr u dırāz bir (11) şahrā irişe.

Füşat-i ān zi-dil-i 'arif bīş

Anuñ vūs'atī 'ārifūñ ġöñlinden ziyāde (12) ola. *Jerf* egerçi 'amīk ma'nāsındadır līkin bunda dūr u dırāz ma'nāsınadır.

800.Gird (13) bādeş be-felek sūde külāh

¹⁴⁵⁴ kendü H: senūñ F

¹⁴⁵⁵ *kebk* keklik H: -F

¹⁴⁵⁶ *kebk* ƙalma F: -H

¹⁴⁵⁷ pāymāl eyleyesin H: çiyneyesin F

Ol şahrānuñ qaşırğası külāhını felege sürmiş ya'nī felege (14) irişmiş ola.

Geşte gūy küleheş qubbe-i māh

Qubbe mişāl olan māh anuñ külāhınıñ tügmesi (15) olmuş ya'nī ol qaşırğa zemīnden tā āsmāna irişmiş ola. *Gūy*dan murād bunda (16) ol nesnedür ki müzevvecenüñ depesinde qorlar tügme gibi māh ki bedr ola qubbeye ve tügmeye teşbīh (17) olınmışdur, *gird-bād* qaşırğa didikleridür bu ma'nā hem mümkindür anuñ külāhınıñ topı (18) māhuñ qubbesi olmuş ya'nī māhdan yuqaru gitmiş.

801.Ĥār-ı ān deşne-i bīdār girān (19)

Ol bādiyenüñ ĥārı zālimlerüñ deşne vü ĥanceri gibi ola [*deşne* ĥançer].

Ĥāk-i ān teşne-i ĥūnīn-cigerān

(20) Ol bādiyenüñ ĥāki ĥūnīn cigerlere teşne ola. Ĥulāşa-i kelām budur ki ol bādiyenüñ (21) ĥārı ĥancer gibi tīz ve iri ve anuñ ĥāki ĥadden ziyāde pür-ĥarāret ve tāb u bī-sāye (22) ve bī-āb olduğından ol bādiyeden güzer iden farzā anuñ ĥarāret ü tābına tā'at (23) getürmeyüp helāk ola.

802.Kūh bā-şarşar-ı ān rīg-nümāy

Farzā tağ ol bādiyenüñ şarşarına **67b** (1) nisbet rīg görinici ola ya'nī ol şarşaruñ ziyāde ve muĥkem şiddetle esdüğinden (2) rīg gibi ola.

Rīg çün aĥker-i sūzān tih-i pāy

Ol bādiyenüñ rīgi ayak altında (3) yaqıcı köz gibi ola [*aĥker* cemre ma'nāsınadır, be-Türkī köz].

803.Be-hevāyeş çü küned murğ güzer

Çünkü murğ anuñ hevāsından güzer ü (4) pervāz eyleye.

Hemçü pervāne fütēd sūhte per

Pervāne gibi kanadı yanmış hevādan zemīne (5) düşe.

804.Bü'gzerī ez-ser-i ān hemçü şehāb

Sen anuñ başından şehāb gibi geçesin. (6)

Ez-müje ber-tef-i ān zīrān āb

Anuñ tef ü ħarāreti üzre kirpigün den āb dökici (7) ya'nī şevķun dan girye iderek andan güzer eylesin.

805.Ver be-gired reh-i tü deryāyī

V'eger farzā (8) senün yoluñı bir deryā duta ya'nī bir deryāya uğrayasın.

Ƙulle-i mevc be-gerdün-sāyī (9)

Ol deryādan zāhir olan mevcün Ƙulle-i mevc be-gerdün-sāyī (9) gerdün-sāyılığla ola ya'nī anuñ mevci (10) tā felege irişici ola.

806.Cirm-i seyyāre çü güher der-vey

Seyyārenün cirm ü zātı ol deryāda (11) gevher gibi ola.

Māhi-i çarĥ şināver der-vey

Felegün māhisi ol deryāda şināver ola. (12) Bu ħalet eflākün ol deryānuñ içinde olmasını müstelzimdür ve bu ħalet farazīdür vuķū'ī (13) degüldür. *Şināver* yüzgeç ma'nāsınadır, *māhī* egerçi balıķ ma'nāsınadır līkin bunda (14) māhīden murād felekde olan ħüt burcıdır.

807.Ġük-ı ü pence zenān bā-ĥarçeng

Ol deryānuñ (15) Ġük-ı ü pence zenān bā-ĥarçengine pençe urıcı ola [*Ġük* ħurbağa].

Gām-ı evvel zi-vey u kām-ı neheng

Ol deryādan (16) evvel gām neheng kāmı ya'nī ol deryā nehengle memlū vü pür ola. Ĥarçeng sereĥān ma'nāsınadır (17) be-Türkī yengec ve ĥarçengden murād bunda felekde olan sereĥān burcıdır. Mışrā'-ı şānīde (18) gām-ı evvel kāf-ı Fārisī iledür ki ĥaĥve ma'nāsınadır, be-Türkī adım ve kām-ı şānī ĥamaķ ma'nāsınadır (19) ki kāf-ı 'Arabī iledür egerçi lügatlerde kāf-ı Fārisī iledür līkin ĥaĥā olınmışdır.

808.Z'an künī (20) hemçü şabā zūd güzār

Ol deryādan şabā gibi ħurı güzār u 'ubür eylesin.

Ne-künī leb ter (21) ez-ān keştivār

Keştī gibi lebünj andan ter eylemeyesin [*vār* bunda teşbīh içündür].

809.Her çi el-ķışsa şeved bend-i rehet

Ĥāşıl-ı (22) kelām her ne ki senün yoluña bend olur.

Rüy ber tâbed ez-in kıblegehet

Bu kıblegâhdan (23) senüñ yüzüñi döndüre ya'nî kıurb u vişâl-i İlähî'ye mâni' ola. *Kıblegâhdan* murâd cenâb-ı İlähî'dür.

68a

810.(1) Yek-be-yek-râ zi-miyân berdârî

Cemî' sini ortadan ref' eylesin (2)

Ƙadem-i şıdķ be-cân berdârî

Şıdķ Ƙademini cânla Ƙaldurasın ya'nî şıdķla teveccüh (3) idüp tamâm cidd ü cehd eylesin.

811.Ver büved târ-ı irâdet zi-tü süst

V'eger senden (4) irâdet târı süst ola ya'nî irâdetde Ƙavî olmayasın.

Sâzeş ender Ƙadem-i (5) pîr dürüst

Pîrüñ Ƙadem ü ğuzûrında irâdet târını dürüst eyle ya'nî bir mürşide (6) mürîd ol tâ ki anuñ feyzi sebebi ile irâdetüñ dürüst ü muĦkem ola. Bu irâdetden (7) murâd terk-i 'âdât-ı ƘabîĦdür. *Târ* tel ma'nâsınadır nite ki târ-ı rişte dirler, mışrâ'-ı şânide (8) *Ƙadem* devlet ma'nâsınadır.

812.Tâ nihî bezm-i be-Ħalvetgeh-i râz

Tâ mürşidüñ mu'âveneti sebebi ile (9) râz Ħalvetgâhında bezm Ƙoyasın ya'nî râz-ı nihâniden behrever olup vişâl-i (10) İlähî'den hem behre-ĝîr olasın.

Çeng-i vaĦdet ze-nevâ-yı tü be-sâz

VaĦdet çengi (11) senüñ nevâñdan düzüle¹⁴⁵⁸ ya'nî sırr-ı vaĦdetden hem müntefi' olasın. *Bezm* ki şarâb (12) meclisi ma'nâsınadır *çeng* aña nisbet Ħüb vâķi' olmuşdur. *Çeng* bunda (13) vaĦdete teşbîĦ olınmuşdur. *Sâz* bunda düzen ma'nâsınadır.

813.Bâz der (14) Ħ'âĦiş-i ü Ħ'âĦiş-i Ħ'îş

Kendü irâdetüñi anuñ irâdetine terk ü fedâ eyle (15) ya'nî kendü irâdetüñi terk idüp anuñ irâdetine tâbi' ol [*Ħ'âĦiş* bunda irâdet ma'nâsınadır].

Rev der-efzûniyeş (16) ez-kâĦiş-i Ħ'îş

¹⁴⁵⁸ düzüle H: düzenle ola F

Kendü kâhişün den anuñ ziyâdeligine git. Hülâşa-i kelâm budur ki (17) ey cân u dilden bir mürşide irâdet getürmiş, zinhâr kendüñi noqşân üzre (18) dutup mürşide küllî ri‘âyet ü hürmet üzre¹⁴⁵⁹ ol tâ ki anuñ efzûnlugından (19) saña hem efzûnluğ irişüp anuñ sebebi ile kâhiş ü noqşândan hâlâş olup (20) kâmil olasın. *Bâz* bunda emr-i hâzırduz fedâ vü terk eyle ma‘nâsına.

814.Bâş pîş-i (21) ruheş âyîne-i şâf

Anuñ ruhı öñinde ya‘nî huzûrında şâf âyîne ol ya‘nî (22) âyîne gibi şâf ol [*bâş* emr-i hâzırduz].

Ber-terâş ez-dil-i hod jeng-i hilâf

Kendü qalbünğden hilâf (23) pasını terâş ü ref‘ eyle ya‘nî hiçbir huşûşda mürşide muhâlefet eyleme belki cemî‘-i **68b** (1) umûr u ahvâlde cân u dilden bende gibi aña mütâba‘at eyle.

815.Şev semender çü fûrûzed âteş (2)

Mürşid çünki âteş şu‘lelendiresin semender ol ma‘nâ semender âteşden i‘râz (3) eylemeyüp anda karar eyledüğü gibi sen hem semender mişâl âteşden havf u i‘râz (4) eyleme.

Bâş der-âteş-i ü hurrem u hoş

Belki anuñ âteşinde hurrem ü hoş ol ya‘nî (5) mürşidün eger saña âteş içinde karar eylemeğe emr eyleye zinhâr aña muhâlif eyleme belki handân u (6) şādân varup âteşi içinde sâkin ol.

HİKÂYET-İ ĀN MÜRİD-İ GERM-REV Kİ (7) BE-FERMŪDE-İ PİR-İ PUḤTEKĀR

Ol germ-rev ve pür-şevk mürîdün hikâyetidür ki puḤtekâr ve (8) kâmil pîrün fermûde vü fermânı ile

DER-TENNŪR-I FŪRŪZĀN NİŞEST

Ol mürîd fûrûzân (9) u pür-âteş tennûruñ içinde otururdu.

VE EZ-TĀB-I ĀTEŞ YEK MŪY BER-ENDĀM U KEC NE-GEŞT (10)

Ve âteşün harâretinden anuñ endâmı üzre bir mŪy egri olmadı, *âteşe* nisbet (11) *germ* ve *puḤte* hüb vâki‘ olmuşdur.

¹⁴⁵⁹ mürşide küllî ri‘âyet ü hürmet üzre H: -F

816.Şādīkī-rā ğam-ı şeb-gīr girift

Bir şādīkī şeb-gīr (12) ğamı dutdı ya'nī ol gice uḥrevī aḥvālden ötüri aña ğam müstevlī oldı ve anı (13) şabaḥa degün ḥ'ābdan dūr idüp bīdār tutdı [*şādīkī*de yā vahdet içündür].

Şubḥ-dem dest-i yekī pīr girift (14)

Lā-cerem şabaḥ vaḳtinde bir pīrūñ elini tutdı ya'nī mūrīd oldı. *Ġam-ı şeb-gīr* gice (15) uyutmayıcı ğam ma'nāsına olmaḳ rüşendür.

817.Kemer-i ḥıdmet-i ū sāḥt kemend

Ol şādīk (16) ol pīrūñ ḥıdmeti kemerini kemend eyledi [*sāḥt* fi'l-i māzīdür]..

Behr-i mi'rāc maḳāmāt-ı bülend

'Ālī maḳāmlara 'urūc u (17) mi'rāc için, zīrā ḥıdmet-i pīr 'ālī merātibe vuşul bulmağa ḳavī vesīledür.

818.Pīr rüzī (18) dem-i 'irfān mī-zed

Pīr bir gün 'irfān demini urdı ya'nī 'irfāndan söz söyledi. (19)

Gūy-ı esrār be-çevgān mī-zed

Esrār topunu beyān çevgānı ile urdı ya'nī esrār u 'irfān (20) dan söz söyledi.

819.Sāmi'an cümle ser-efgende be-pīş

Sāmi'ler cümle başlarını (21) öñine bırakmış ya'nī ḥuzūr-ı ḳalble¹⁴⁶⁰ müstemi' olup oturmuşlar.

Ez-reh-i gūş birün (22) refte zi-h'ış

Gūş yolından ḥuşdan taşra gitmiş ya'nī anuñ kelimātınuñ zevḳinden (23) bī-huş olmuşlar.

820.Āmed ān ṭālib-i şādīk be-ḥuzūr

Ol ḥālde ol şādīk ṭālib **69a** (1) ol pīrūñ ḥuzūrına geldi.

Ki be-fermūdeet ey çeşme-i nūr

Didi ki (2) ey nūr çeşmesi senüñ fermūde vü fermānuñla çeşme-i nūrdan murād ol pīrdür ki (3) murād mürşiddür.

821.Ḥuşk u ter hīme be-hem sūḥte şüd

¹⁴⁶⁰ ḳalble H: dille F

Odun urı vü yaş ma‘an (4) yanmış oldu.

Tā tenūrī ‘aceb efrūhte řūd

Tā bir tennūr ‘aceb řu‘lelenmiř oldu. (5)

822.Ba‘d ez-īn kār i vü fermān īst

Bundan řonra kār u murād nedūr emr ü fermān (6) nedūr.

Āni meknūn zamīrestān īst

Ol nesne ki zamīr ü hāırnuzun mestūrıdur (7) ol nedūr ya‘nī tennūr tamām kızmıřdur. Pes fermān-ı řerīfūnuz ne ise (8) buyurunuz anı daı yerine getürelüm.

823.Pīr meřgūl-i sūhen būd besī

Pīr ol vat ‘irfān (9) u esrār sōzine ziyāde meřgūl idi.

Der-cevābeř ne-zed ařlā nefesī

Pīr ol vat (10) anu cevābında ařlā bir nefes urmadı ya‘nī aa bir sōz sōylemedi.

824.Kerd ān nūkte (11) mūkerrer dū se bāz

Ol mūrīd ol nūkteyi iki üç kerre mūkerrer eyledi ya‘nī biraç kerre (12) didi ki tennūr kızdı.

Pīr zed bāng ki ey nūkte-güzār

Pīr ünkü ol mūrīdun bu adar (13) ibrāmını gōrdi bāng urdı ve didi¹⁴⁶¹ ki ey nūkte-güzār,

825.end bā-mā kūni ilhā ūnīn (14)

niçeye dek bize böyle ilhā u ibrām eylersin.

Rū der-ān āteř-i sūzān be-niřīn

Yūri ol (15) āteř-i sūzānda otur.

826.Bāz der-pāy-ı řafā pīr-i kūhen

řafā deryāsı (16) pīr-i kūhen gerü

Mevc-zen geřt be-taı-i sūhen

¹⁴⁶¹ ve didi H: -F

mevc urucu oldu söz (17) taḥkīkinde ya'nī yine esrār u ma'ārif beyānına şürū' eyledi [*Mevc-zen vaşf-ı terkībīdür*].

827.Mevc-i (18) ān baḥr be-āḥir çü resīd

Çünkü ol deryānuḡ mevci āḥir ü nihāyete irişdi (19) ya'nī çünkü pīr esrār u 'irfān beyānından ferāgat eyledi.

Yādeş āmed (20) zi-maḳālāt-ı mürīd

Ol mürīdüḡ sözlerinden ol pīrūḡ yād u ḥātırına geldi. (21)

828.Güft ḥīzīd ki ān nādire fen

Pīr ol meclisde olanlara ḳalkuḡuz didi ol (22) tennūra varalum, zīrā ol 'acīb¹⁴⁶² fenlū mürīd

Kerde der-āteş-i sūzānest vaṭan

Āteş-i (23) sūzānda vaṭan u ḳarār eylemişdür. *Nādire* bunda 'acīb¹⁴⁶³ ma'nāsınadır.

69b

829.(1) Z'ān ki 'ahd-i dil-i ü nīst güzāf

Bā-men ānsān ki küned ḳaşd-ı ḥilāf

Zīrā ki aḡa anuḡ göḡlinüḡ (2) 'ahdi benüm ile ancılayın güzāf u bī-hüde degüldür ki ḥilāf u muḡālefet ḳaşdın ide (3) ya'nī cemī'-i ḡuşuşda baḡa hergiz muḡālefeti yokdur.

830.Yāftendeş çü zer-i pāk-'ayār (4)

Çünkü pīr ol ḳavmle tennüre vardılar ol mürīdi pāk-'ayār ve ḡālīş altun gibi (5)

Kerde der-āteş-i sūzende ḳarār

sūzende vü sūzān-ı āteşde anı ḳarār eylemiş (6) buldılar [*sūzende* ism-i fā'ıldür].

831.Āteşş şu'le-zenān ez-her sū

Tennürda āteş anuḡ her cānibinden şu'le (7) urucu,

Ber-teneş kec ne-şüde yek ser-i mū

¹⁴⁶² 'acīb F: 'aceb H

¹⁴⁶³ 'acīb F: 'aceb H

Anuñ bir kılınuñ ucu egri olmamış (8) ol âteşün aña¹⁴⁶⁴ te'şiri olmaduğı için [*kec egri*].

MÜNĀCĀT DER-İŞĀRET BE-ĀN Kİ İRĀDET NUḤUST (9) EZ-CĀNİB-İ MURĀDEST NE-MÜRİD

Bu münācāt anuñ işāreti beyānındadır ki irādet evvel (10) murād cānibindendür mürīd cānibinden degüldür. Nite ki bu ma'nā bu āyet-i kerīmeden (11) rüşendür “*yuḥibbuhüm ve yuḥibbūnehu*”¹⁴⁶⁵, beyt

Hemīnestmāni' ki der-bārgāh

*Ne-şāyed (12) şüiden cüz be-fermān-ı şāh*¹⁴⁶⁶

Murāddan murād Ḥudā-yı “*azze ve celle*”¹⁴⁶⁷dür ki müyesserü'l-murādātdur. (13)

VE ṬALEB-İ TEVFİK-İ TEVBE Kİ MİNĀYİ-İ SĀYİR MAḤĀMĀTEST

Ve tevbe tevfiķinüñ ṭalebidür ki sâyir (14) maḤāmātuñ mebnāsıdır ya'nī aşl u evvelidür, zīrā maḤāmāta vuşul bulmağ ve sa'ādet-i (15) dāreynüñ ḥuşülü müyesser olmak tevbeden şoñradur.

832.Ey dil-i ehl-i irādet (16) be-tü şād

Ey Ḥudā-yı “*azze ve celle*”¹⁴⁶⁸ ehl-i irādetüñ gönli senüñle şād u mesrürdur. (17)

Be-tü nāzem ki mürīdī vü murāḍ

Senüñle tefāḥür eylerem, zīrā mürīdsin ve murādsın, zīrā (18) mürīdsin bu i'tibārla ki mā-dām ki senden irādet zuhūr bulmaya cihānda hergiz bir kimse (19) mürīd olmağa liyāḳat u isti'dād bulmaz, murādsın zīrā cemī'-i mevcūdātuñ murādısın (20) ve murādı taḳdīrindedür.

833.Merd-i telvīn tü-rā temkīn nīst

Ey Ḥudā-yı “*azze ve celle*”¹⁴⁶⁹ senüñ (21) telvīnüñ merdīnüñ temkīni yoğdur, zīrā mürīd mā-dām ki telvīnden ḥalāş bulmaya temkīne (22) vuşul bulmaz. *Telvīn* bir ḥāl üzre şābit-ḳadem olmamağdan 'ibāretdür, temkīn anuñ muḳābilidür (23) ve mā-dām ki mürīdden telvīn ḥāleti ref' olmaya 'aşğ-ı İlāhī'den behre bulmağ muḥāldür.

¹⁴⁶⁴ aña F: ki H

¹⁴⁶⁵ “...Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler...” Mâide sûresi 54. âyet.

¹⁴⁶⁶ “Engel şu ki padişahın sarayında O'nun fermanından başkası yakışmaz.”

¹⁴⁶⁷ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁴⁶⁸ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁴⁶⁹ “Aziz ve yüce Allah”

70a

(1) Şevk-i miskîn-i tü-râ teskîn nîst

Senüñ miskînünün şevkine teskîn (2) yokdur, belki dem-be-dem¹⁴⁷⁰ ziyâde olmağdadur.

834. H̄âhiş ez-cānib-i mā nîst dūrüst

İrâdet (3) bizüm cānibimizden dūrüst degüldür, zîrâ her irâdet ki bizüm tarafımızdan olanı sebât ü (4) bî-bekâdur [*H̄âhiş* irâdet].

Her çi hest ez-ṭaraf-ı tü'st nüḥüst

Taḥkîk budur her ne ki vardur evvel (5) senüñ tarafındandır. Pes her irâdet ki evvel senüñ cānibünden ola¹⁴⁷¹, ol irâdet (6) ḥalelden ḥālîdür¹⁴⁷², “*Ḳul küllün min- ‘indi ‘llāh*”¹⁴⁷³.

835. Tābe nā-ḥ̄âhiş-i tü kâhiş-i mā

Mā-dām ki bizüm (7) kâhiş ve tazarru‘ u niyāzımız senüñ irâdet-i şerîfünle olmaya [*kâhiş* noḳşān ma‘nāsınadır].

Hîç sūdî ne-küned (8) ḥ̄âhiş-i mā

Bizüm irâdetimiz hîçbir fâyide eylemez ya‘nî ol irâdetden bir fâyide ḥâşıl olmaz. (9)

836. Ver be-mā ḥ̄âhiş-i tü rāst şeved

Lîkin eger senüñ irâdet-i şerîfün bizümle rāst ola (10) ya‘nî irâdet senüñ cānibünden ola.

Mū-be-mū ber-ten-i mā ḥ̄âst şeved

Bizüm cismimiz üzre (11) olan cemî‘-i mūy irâdet olur ya‘nî ‘ayn-ı fâyide olan irâdete müstağrak oluruz. (12)

837. Devlet-i nîk ser-encāmî-râ

Ḥüsn-i ‘âkıbet devleti için

Germ kün z’âteş-i ḥod Cāmî-râ (13)

kendü âteşünden ya‘nî ‘aşkun âteşinden Cāmî‘yi germ ü pür-ḥarâret eyle, bî-çâre Şem‘î ki (14) senüñ pür-taḳşîr bir ḥaḳîr ‘abdündür anı hem âteş-i ‘aşkla pür-ḥarâret ü sūzla ḳalbini (15) rüşen idüp ‘âkıbet ḥüsn-i ‘âkıbet müyesser eyle.

¹⁴⁷⁰ dem-be-dem F: -H

¹⁴⁷¹ cānibünden ola H: cānibündendür F

¹⁴⁷² ḥālîdür H: ḥālî degüldür F

¹⁴⁷³ “...Hepsi Allah’tandır. ..” Nisâ sûresi 78. âyet.

838.Der-dileş ez-tef-i ān şu‘le-fürüz (16)

Herçi ğayr-ı tü büved cümle bi-süz

Cāmī’nün qalbinde ol āteşün tef ü harāretinden şu‘le (17) lendirür, her ne ki senün ğayruñdur cemī‘ sini yaq ya‘nī anuñ qalbinde senün ‘aşk u (18) muḥabbetünden ğayrı her ne var ise cemī‘an maḥv u mün‘adim eyle. Bu ma‘nā laṭif degüldür anuñ (19) qalbinde ol meş‘ale-i fürüzün tef ü harāretinden [*fürüz* emr-i ḥāzırdu].

839.Büv ki bī-derd-i ser-i ḥāmī çend (20)

Ola ki birkaç ḥāmuñ baş aĝrinsuz ya‘nī¹⁴⁷⁴ birkaç ḥāmdan derd-i ser ü elem görmek (21) süz.

Pā zi-ser kerde reved kāmī çend

Başdan ayak eylemiş olduğı ḥāde (22) birkaç adım gide murād ‘aşk-ı İlāhī sebebi ile bir miqdār qaṭ‘-ı menzil taleb eyledügin iş‘ārdur. (23)

840.Reh be-ser-menzil-i maqşüd bered

‘Aşk sebebi ile maqşüd ser-menziline yol ilede ya‘nī **70b (1)** vuşul bula.

Pey-i peygüle-i nā-büd bered

Nā-büd u fenā peygülesine iz ilede ya‘nī ifnā-yı (2) vücüddan tamām behrever ola. *Peygüle* bucaq [*be-red* fi‘l-i muzāri‘dür].

841.Ver zened āteş-i hestī tābī

Ve girü vücüd (3) āteşi bir tāb-ı pertev ura ya‘nī vücüddan bir ḥālet zāhir ola.

Rized ez-tevbe ber āteş (4) ābī

Vücüd āteşi üzre tevbeden bir āb dōke ya‘nī tevbe sebebi ile anı kendüsinden (5) ref‘ ü maḥv ide¹⁴⁷⁵, beyt

Ger u tevbe baḥşed be-māned dürüst

Ki peymān-ı mā bī-şebātest ü (6) süst¹⁴⁷⁶

¹⁴⁷⁴ ya‘nī F: -H

¹⁴⁷⁵ ide H: eyle F

¹⁴⁷⁶ “O tevbe bağılırsa doğru olan budur. Zira bizim sözüümüz tutarsız ve çürüktür.” Sa’dī, *Bostān*, s. 198.

‘İKD-I NÜHÜM DER-MĀKĀM-I TEVBE Kİ PÜŞT BER-MUĤĀLĪFĀT KERDENEST Ü RŪY DER-MUVĀFAĖĀT (7) ĀVERDEN

Ṭokuzuncı ‘ıkd tevbenüñ maᖁāmı beyānındadır ki erbāb-ı ᖁaᖁıᖁat ᖁatında (8) tevbeden murād ᖁaᖁ te‘ālānuñ¹⁴⁷⁷ emr-i ᖁerīfine muᖁālif olanlara arᖁa eylemekdür ya‘nī ol (9) nesnelerden i‘rāz eylemekdür ve emr-i İlāhī’ye muvāfıᖁ olanlara yüz getürmekdür (10) ya‘nī anlara teveccüh eylemek ve cemī‘ sini yerine getürmekdür¹⁴⁷⁸.

842.Ey raᖁam-kerde-i tü ᖁarf-i (11) gūnāh

Ey kimse ki senüñ raᖁam eylenmiᖁüñ gūnāh ᖁarfıdür ya‘nī¹⁴⁷⁹ a‘mālūñden mestür (12) olan cemī‘an gūnāh ᖁarfıdür, zīrā senden cemī‘an¹⁴⁸⁰ her ne ᖁādır olursa (13) kirāmen kātībīn hemān anı yazarlar, beyt

Revā dārī ez-cehl-i nā-pākīst

*Ki pākān (14) nüvīsēnd nā-pākīst*¹⁴⁸¹

Nāme-i ‘ömrēt ez-īn ᖁarf-i siyāh

Senüñ ‘ömrüñ nāmesi (15) bu ᖁarfdēn siyāhdur, zīrā ‘ömrüñde senden gūnāhdan ᖁayrı bir nesne ᖁādır (16) olmamıᖁdur.

843.Ger neī ᖁāme siyehkārī ᖁend

Egerᖁı ᖁalem degülsin pes bu siyehkārılıᖁ (17) niceye dek ya‘nī niceye dek gūnāhdan ᖁālī olmazsın [*ᖁāme* ᖁalem].

Behr-i her ᖁarf nigūn-sārī (18) ᖁend

Her ᖁarfdēn ötüri nigūn-sārılıᖁ ya‘nī her bir gūnāhdan ötüri ᖁacālet (19) niᖁeye dek bu hem ma‘nādur ᖁalem degül isēñ siyehkārılıᖁ ma‘nā fiᖁᖁ u ma‘ᖁıyyet (20) niᖁeye dek.

844.V’ey eger ‘ahd-i beᖁā püᖁt dehed

V’ey saña eger ‘ahd-i beᖁā arᖁa vire (21) ya‘nī ᖁayāt zamānı¹⁴⁸² mūntehī ola.

Merg ber-ᖁarf-i tü engüᖁt nehed

Merg senüñ ᖁarf-i (22) vüçüduñ üzre parmaᖁ ᖁoya ya‘nī saña mevt iriᖁe [*Merg* mevt].

¹⁴⁷⁷ ᖁaᖁ te‘ālānuñ H: ᖁudā-yı ‘azze ve cellenüñ F

¹⁴⁷⁸ getürmekdür H: getürmek F

¹⁴⁷⁹ gerü F: -H

¹⁴⁸⁰ cemī‘an F: -H

¹⁴⁸¹ “Temizler ᖁöyle yazmıᖁlardır: Kirlilerin cehaletini uygun görmek kirliliktir.” Sa’dī, *Bostān*, s. 190.

¹⁴⁸² ᖁayāt zamānı H: ᖁayātsuz bākī F

845.Güstered dest-i ecel mehd-i (23) firāk

Dest-i ecel firāk mehdini döşeye ya'nī dünyādan rihletün muqarrer ola

71a

(1) V'ez-feza' sāk-i tü pīced ber-sāk

“ve fez 'adenu e't-teffeti's-sāku bi's-sāk”¹⁴⁸³ (2) ḥasebince senün sākün öbür sākün üzre dürile ya'nī kona. Sāk incik (3) ma'nāsınadır.

846.Düstān nağme-i ğam sāz küned

Ol vaqt dostların ğam (4) nağmesini sāz eylerler ya'nī senden ötüri ğamgīn olurlar.

Düşmenān ḥurremi (5) āğāz küned

Düşmenlerin ḥurremlige āğāz¹⁴⁸⁴ eylerler ya'nī senün mevtün için mesrūr (6) olurlar.

847.Vārişān ḥalka be-gird ser-i tü

Senün vārişlerin başun çevresinde (7) ḥalka vü cem' olmuş.

Ḥalka-küpān zi-ṭama' ber-der-i tü

Ṭama'larından senün kapun (8) üzre ḥalka döküciler ya'nī ne ḥâlde idüğün anlara ma'lūm olsun (9) için dem-be-dem gelüp kapu kaçarlar ve senün ne ḥâlde idüğün su'âl eylerler. (10)

848.Ez-birün sū be-tü giryān nigerend

Ṭaşra cānibinden ya'nī saña giryān nazar eylerler.

V'ez-derün (11) ḥurrem ü ḥandān nigerend

Ve derün cānibden ya'nī nihānī saña ḥurrem ü ḥandān nazar (12) eylerler, zīrā senün cemī'-i esbāb u mālun anlara vāşıl olur.

849.Hiç ten-rā ser-i (13) sevdā-yı tü nī

Ol ḥâlde hiç kimseye senün¹⁴⁸⁵ sevdān meyl ü hevesi yokdur ya'nī hergiz bir¹⁴⁸⁶ (14) kimse seni kayurmaz.

Hiç kes-rā ğam-ı ferdā-yı tü nī

¹⁴⁸³ “Bacakların birbirine dolandığı zaman” Kıyāme sûresi 29. âyet.

¹⁴⁸⁴ āğāz H: şürü' F

¹⁴⁸⁵ senün F: -H

¹⁴⁸⁶ bir F: -H

Hîç kimseye senün ferdān (15) ğamı yokdur ya'nî ba'de'l-mevt hālün nice olur diye bir kimse muqayyed¹⁴⁸⁷ olmaz.

850.Piş ez-în (16) fâ'idet in vâkı'a pîş

Çünkü kimseden saña fâyide yokdur pes andan (17) evvel ki bu vâkı'a senün öñünce ya'nî bu hâle giriftâr olmazdan evvel [*Pîřet* taqđirindedür]

Bih ki ez-tevbe (18) küni çäre-i h'îş

evveli budur ki tevbeden kendünje çäre eyleyesin.

851.Dāmen (19) ez-nefs ü hevā der-çinî

Çäre budur¹⁴⁸⁸ ki nefis ü hevādan dāmenünji diresin (20) ya'nî ferāğat eyleyesin [der-çinî fi'l-i muzāri'dür muhātabdur].

Pes-i zānū-yı vefā bi-nişinî

Vefā dizinün ardında (21) oturasın ya'nî tã'at ü 'ibādeti meşğül olasın.

852.Herçi bed bāřed ez-ān (22) bāz āyî

Her ne ki nā-meřrū'dur andan rücū' ve tevbe eyleyesin.

'Aqd-i iřrār (23) zi-dil bü'ĝşāyî

Ķalbününden iřrārūn¹⁴⁸⁹ 'aqd ü 'uqdesini çözesin ya'nî nā-meřrū' **71b (1)** hātırasını fikr ü hātırundan bi'l-külliyi ref' eyleyesin.

853.Z'ançi bü'gzeşt peřimān bāřî (2)

Günāha müte'alliķ olan nesneden ki geçdi ya'nî senden evvel řādır olan zünūbuñ (3) dan peřimān olasın.

Eřk-i endūh zi-müjĝān bāřî

Kirpigününden endūh eřkini (4) řaçasın ya'nî ol zünūbuñdan ötüri ĝamĝin olup girye eyleyesin. (5)

854.Reh be-ser-ĥadd¹⁴⁹⁰-i ĥatā kem siperî

Ĥatā vü 'iřyān ser-ĥaddine ĝitmeyesin ya'nî ĥatā vü 'iřyāndan (6) ferāğat eyleyesin.

¹⁴⁸⁷ muqayyed H: -F

¹⁴⁸⁸ budur H: yokdur F

¹⁴⁸⁹ iřrārūn H: aĥrārūn F

¹⁴⁹⁰ ĥadd F: ĥatā H

Süy-ı iklim-i cefâ güm güzeri

Cefâ iklimi cânibine güzere eylesin (7) ya'nî cefâdan i'râz eylesin *reh kem siperi* isti'mâl hasebi ile *ne-revî gü-güzeri* (8) *ne-güzeri* ma'nâsınadır.

855.Gül-i in bağ heme yek-rengest

Bu bāğun güli cemī'an yek-rengdür (9) ya'nî her yıl hemân bir üslûb üzredür.

Bāng-i murğāneş be-yek āhengest¹⁴⁹¹

Anuñ (10) murğlarınuñ āvāzı bir āhengledür.

856.Mīve k'imsāl zi-şāheş çinī

Mīve ki bir yıl (11) anı şāhından dirersin.

Ber-hemân şüret-i pāreş binī

Ol mīveyi hemân güzere (12) eylemiş yılda olan şüret üzre görürsin ya'nî cemī'si bir üslûb (13) üzredür [*pār* bildir].

857.Büy-ı ü hest hemân reng hemân

Anuñ rāyihası yine odur rengi yine (14) odur hīç tefāvüt yoğdur.

Be-kemāl-i hodeş āheng hemân

Anuñ kendünün kemālîne (15) āhengi hemân ya'nî ol nesnede olanla bu nesnede olan ber-ā-berdür.

858.Pār hoş būd (16) be-çeşm ü dil-i tü

Pār senün çeşm ü dilüne hoş u laţif idi.

Çist imsāl (17) ez-ü hāşıl-ı tü

Bu yıl bildirdan senün hāşılun ne oldı ya'nî bir nesne hāşıl o (18) olmadı.

859.Bāşed ender nazar-ı nükte-şinās

Sāl-i diger be-hemîn tarz u kıyās

Nükte-şinās (19) ve şāhib-nazarun nazarından ğayrı ya'nî gelecek yıl hemîn bu üslûb u kıyās iledür (20) egerçi 'avām bundan bī-ğaber ü ğāfildür.

860.Nist der-kār zi-tekrār beze

¹⁴⁹¹ Bu misra vezne uymamaktadır.

Kār u hālde tekrārdan (21) egerçi beze ve günāh yoǧdur.

Līkin¹⁴⁹² ān mī-bered ez-kār meze

Līkin o ya'nī tekrār kārđan (22) lezzet ü letāfeti iledür nite ki meşhürdur, “*ft-küllī cedīdin lezzetin*”¹⁴⁹³ beze günāh, *meze lezzet* (23) ma'nāsınadır.

861.Çend bāşī zi-ma'āşī meze-keş

Çünki hāl böyledür pes sen **72a (1)** niçeye dek ma'āşīden lezzet çekici olursın ya'nī lezzet hāşıl idici olursın [*meze-keş* vaşf-ı terkībīdür]¹⁴⁹⁴. (2)

Tevbe hem bī-meze-i nīst be-çeş

Tevbe hem bir lezzetsüz degüldür i'tikād eylemez iseñ (3) tat tevbede rühānī bir lezzet vardır ki andan havāşş mütelezziz olur [*be-çeş* emr-i hāzırdur].

862.Melek ez- (4) şamit-i 'işyān pākest

Firişte 'işyānuñ 'ayb u nokşānından pākdür (5) ya'nī melekten hergiz 'işyān şadır olmaz. Ba'zı nüshada *şamit* yerine *işmet* vāķī'dür (6) ki ma'nā böyle olur, melek 'işmet ü 'işyāndan pākdür ya'nī melekde gāhī 'işmet ve (7) gāhī ma'şiyet-i i'tibārī yoǧdur, zīrā melek hemīşe 'işyāndan berī vü pākdür. (8)

Dīv-i kāfir meniş ü bī-bākest

Şeytān dāyim kāfir huylu ve bī-pākdür ya'nī imāndan (9) berīdür Hāķ te'ālādan¹⁴⁹⁵ havfi yoǧdur.

863.Ne-küned ṭab'-ı melek meyl-i günāh

Firištenüñ ṭab'ı (10) bi't-ṭabi' günāha meyl ü rağbet eylemez.

Nāyed ez-tevbegerī div be-rāh

Tevbe idicilik cihetinden (11) şeytān yola gelmez ya'nī melekten günāh şadır olmaduğı gibi şeytāndan tevbe (12) zuhūr bulmaz, zīrā zāt-ı nā-pāki küfrle sirişte olmışdur [*tevbegerīde* yā maşdariyyedür], beyt

Ger cān be-dehed seng-i (13) siyeh la'l ne-gerded

*Bā-ṭynet-ı aşlī çī küned bed güher üftād*¹⁴⁹⁶

¹⁴⁹² Līkin H: Līk F

¹⁴⁹³ “Herşeyin ilki lezzetlidir”

¹⁴⁹⁴ *meze-keş* vaşf-ı terkībīdür F: -H

¹⁴⁹⁵ Hāķ te'ālādan H: Hūdā-yı 'azze ve celleden F

864. Hâşşa-i âdemi âmed tevbe (14)

Tevbe âdemîniñ hâşşası geldi ya'nî âdemîye mahşûşdur.

Māye-i maḥremi âmed tevbe

Tevbe (15) maḥremligün māye vü sebebi geldi ya'nî tevbe sebebi ile âdemî Hâk te'âlānuñ¹⁴⁹⁷ maḥrem ü muḳarrebi oldı¹⁴⁹⁸ (16) ve cemāl-i sübhānî müşāhedesinden behrever olur. Tevbe hâşşa-i âdemî olduğına (17) sebep budur ki âdemîden gāhî 'iṣyān şadır olur, pes andan ḥalāş hemān ile (18) müyesser olur ve insāndan 'iṣyān şadır olmak bi'z-zarüredür, beyt

Cāyī ki berķ-i (19) 'iṣyān ber-âdemî şaftı zed

Mā-rā çı gūne zībed da 'vā-i bī-günāhi¹⁴⁹⁹

865. Geret ez-nisbet-i âdem ne (20) ibâst

Eger âdemün nispetinden senün ibāñ yok ise ya'nî eger benî¹⁵⁰⁰ âdemden iseñ. (21)

Rabbenā gū vü zalemnāt gücāst

Pes senün Rabbenāñ ḳanı ve senün zalemnātuñ ḳandadır ya'nî (22) ne sebebden ḥazret-i Âdem gibi¹⁵⁰¹ “‘aleyhi's-selām”¹⁵⁰² “‘rabbenā zalemnā”¹⁵⁰³ diyüp zünübına mu'terif olup (23) mağfıret taleb eylemezsin¹⁵⁰⁴.

866. Çihre pür gerd kün ez-ḥāk-i niyāz

Tazarru' u niyāz ḥākinden yüzünjı pür **72b (1)** gubār eyle ya'nî yüzünjı ḥāk üzre ḳoyup tazarru' u niyāz eyle.

Müje ez-ḥün-ı ciger rengin (2) sâz

Kirpigünjı ciger ḳanından rengin eyle ya'nî çeşmünden ḳan revān eyle.

867. Cāme-i ḥod (3) çü felek zen der-nil

¹⁴⁹⁶ “Kara taş can da verse la'l taşı olmaz. Kır tabiatlı asil yaradılışıyla ne yapabilir?” Hâfiz, *Divan*, s. 110.

¹⁴⁹⁷ Hâk te'âlānuñ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹⁴⁹⁸ oldı H: olup F

¹⁴⁹⁹ “İsyān yıldırımının Adem-i Safiyullah'ı vurduğı yerde bir günahsızlık davası yakışır mı?” Hâfiz, *Divan*, s. 493.

¹⁵⁰⁰ benî H: -F

¹⁵⁰¹ gibi F: -H

¹⁵⁰² “O'na selam olsun”

¹⁵⁰³ “...Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik...” A'râf sûresi 23. âyet.

¹⁵⁰⁴ eylemezsin F: eyledi H

Kendü cāmeñi felek gibi nīle ur ya'nī kebūd eyle nite ki mātem-zede (4) lerün 'ādetidür [zen emr-i hāzırdur].

Be-derün şu'le figen çün kındıl

Derünüña kındıl gibi şu'le birağ (5) ya'nī kalbünj 'aşk-ı āteş ile müştāğil eyle. *Kındıl* kıfūñ kesriyledür, *nıl* bunda çivīt (6) ma'nāsınadır.

868.Dide-rā sürme-i bīdārī keş

Çeşmüñe bīdārılık sürmesini çek ya'nī (7) “*Tetecāfā cunūbuhum 'ani'l-mađāci 'i*”¹⁵⁰⁵ hasebince bīdārılığı kendüñe 'ādet eyle, zīrā çünki çeşmün (8) h'ābdan bīdār ola kalbünj hem h'āb-ı ğafletden bīdār olup Hāğ te'ālādan¹⁵⁰⁶ (9) haberdār olur [*keş* emr-i hāzırdur].

Raht der-zāviye-i h'ārī keş

Rahtuñı h'ārılık zāviyesinden (10) çek ya'nī kibr ü 'ucbdan i'rāz idüp “*'azze men zellet nefsehu*”¹⁵⁰⁷ hasebince tevāzu' u (11) meskenet ve 'acz ü niyāzı kendüñe huy u 'ādet eyle ve erbāb-ı kibre huşūşan 'ulemā kisvesinde (12) olan mütekebbir cāhillere bu beytle cevāb vir. Nite ki Seyyīd Şerīf-i Cürçānī Sa'dü'd-dīn Taftāzānī'ye cevāb virmişdür [*raht āsiyāb*]¹⁵⁰⁸, beyt

Eyā şahşan ca'alte'l-kibre merkeb

*Fezid hü (14) noktaten 'aleyhi ferkeb*¹⁵⁰⁹

869.Ferş-i ān zāviye hākister kün

Ol zāviyenün ferşini (15) hākister eyle.

Cād ber-ü bā-dil-i çün aḥker kün

Aḥker gibi āteşnāk göñlünj ile anda (16) cāy u qarār eyle. Hülāşa-i kelām budur ki ol zāviyenünj içine düşe gel ve anuñ (17) üzerinde qarār eyle. *Zāviye* güşe [*aḥker köz*].

870.Sīne ez-nāḥun-ı ḥasret bi-hırāş

Şudür¹⁵¹⁰ u (18) sīneñi ḥasret tırnağından¹⁵¹¹ tırmala ya'nī ḥasret ile sīneñi sūznāk eyle [*nāḥun* tırnağ]. (19)

¹⁵⁰⁵ “Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar...” Secde sûresi 16. âyet.

¹⁵⁰⁶ Hāğ te'ālādan H: Hūdā-yı 'azze ve celleden F

¹⁵⁰⁷ “Nefsini aşağılayan yücedir.”

¹⁵⁰⁸ *raht* āsiyāb F: -H

¹⁵⁰⁹ “Ey kibir bineğiyle gelen kişi! Onu bir nokta sayıp öyle üzerine bin.”

Ḥarf-i meyl-i güneh ez-dil bi-terāş

Günāha meyl ü raġbet eylemek ḥarfini ḳalbünden (20) çek ve terāş eyle ya'nī min-ba'd günāha meyl eylemegi ḥātırına getürme.

871.Dest ber-dār (21) be-dergāh-ı Ḥudāy

Ḥaḳ “te ‘ālā”nuñ¹⁵¹² “celle ve ‘alā”¹⁵¹³ dergāhına elünjı ḳaldır ve di¹⁵¹⁴.

K'ey ‘atā- (22) baḥş ḥaḫāger baḫşāy

Ki ey ḥaḫā idiciye ‘atā baġışlayıcı baña teraḫḫum eyle [*baḫşāy* emr-i ḥāzırdu]¹⁵¹⁵, beyt (23)

Ḥudāvend-i baḫşende-i dest-gır

*Kerīm-i ḥaḫā-baḫş pūziş-pezir*¹⁵¹⁶

872.Girye vü zāri vü 73a (1) ḥ'ārīm niger

Benüm girye vü figān ve ḥ'ārlıguma nażar eyle.

Ber-ciger nāvek-i kārīm niger

Benüm (2) cigerüme iriş ziyāde cerāḫat ve te'sİR idici nāveke nażar eyle.

873.Āteş efgend be-dil (3) āvah-ı men

Benüm āh u āvahum benüm ḳalbüme āteş bıraḫdı.

Bes büved āteş-i dil dūzaḫ-ı men (4)

Gönlümün āteşi baña dūzaḫ yeter ya'nī tażarru' u niyāzda Ḥaḳ “te ‘ālā ḫazreti”ne¹⁵¹⁷ böyle (5) di.

874.Z'āteş-i dil şüde em germ-nefes

Ḳalbimün āteşinden germ-nefes olmışam (6) bu hem ma'nādur gönlümün āteşinden benüm nefesüm germ ü pür ḫarāret olmışdur (7) bu vech üzre nefesüm taḳdİRinde olup *şüde emde* olan mīm nefese (8) maşrūf olur.

¹⁵¹⁰ Şudür H: cesed F

¹⁵¹¹ tırnağından F: tırnaġla H

¹⁵¹² Ḥaḳ te ‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze ve cellenünj F

¹⁵¹³ celle ve ‘alā H: -F

¹⁵¹⁴ ve di F: -H

¹⁵¹⁵ *baḫşāy* emr-i ḥāzırdu F: -H

¹⁵¹⁶ “El tutan, baġışlayıcı, cömert, affedici ve özür kabul edici Allah!” Sa'dı, *Bostān*, s. 33.

¹⁵¹⁷ Ḥaḳ te ‘ālā ḫazretine H: Ḥudā-yı ‘azze ve celle F

Der-güneh-süziyem in âteş bes

Günâh-süzluğda bu âteş (9) baña yeter ya'nî günâhlarumdan ötüri ben ki süz u güdâzda im, bu âteş baña (10) yeter beni tekrâr düzağ âteşine yakma.

875.Z'in kııl gird tevâzu' mî-ten

Bu tek kelimât (11) söylemekden tevâzu' uñ etrâfına devr eyle.

Der-i zârî vü tazarru' mî-zen

Figân u (12) tazarru' kapusını kaç ya'nî figân u tazarru' dan hâlî olma.

876.Büv ki der-dil küned inet eşerî (13)

Ola ki bu hâlât senüñ qalbüne bir eşer eyleye.

Vâ şevved ber-ruhet ez-tevbe derî

Hağ (14) te'âlânun¹⁵¹⁸ “*azze ismuhu*”¹⁵¹⁹ ‘avn ü tevfiği ile senüñ yüzüne tevbeden bir kapu açıla (15) ya'nî erbâb-ı haqîkatün maqbûli ol tâ ki tevbeden behrever olasın.

877.Ver ne (16) deryüze künân ez-zen ü merd

Ve illâ zen ü merdden deryüze vü taleb iderek (17)

Ber-der-i her kes ü nâ-kes mî-gerd¹⁵²⁰

Her kes ve nâ-kesün kapusı üzre devr eyle ya'nî (18) anlardan du'â ve himmet taleb eyle [mî-gerd emr-i hâzırdur].

878.Der-dil mî-kün ü himmet mî-hâh

Gönlüne derd hâşıl eyle (19) ve şulehâdan himmet taleb eyle.

Tâ ez-in varğa birün arî râh

Tâ bu varğadan yolu (20) taşra iledesin ya'nî fişğ u ma'şiyet varğasından halâş olasın.

879.Ey besâ (21) şîr zi-'aciz âmede teng

Ey çok arslan 'aciz cihetinden teng gelmiş ve 'aciz ü (22) bî-çâre olmuş.

Ki şevved şayd-nümâ rübeh-i leng

¹⁵¹⁸ Hağ te'âlânun H: Hudâ-yı 'azze ve cellenün F

¹⁵¹⁹ “İsmi aziz olan Allah”

¹⁵²⁰ Ber-der-i her kes ü nâ-kes mî gerd H: Ber-der F

Ki akşak dil-gū aña şikār gösterici (23) olur ya'nī cihānda çok vāki' olmuşdur ve vāki' olur ki za'īf rūbāh meşābesinde **73b** (1) olan ḥaḳīr kimse¹⁵²¹ şīr meşābesinde olan ḳavīnūñ ḥuşūl-i murādına vesīle ve delīl (2) olur [*şayd-nümā* vaşf-ı terkībīdür].

880.V'ey besā merd-i fūrūmānde be-cāy

V'ey çok merd ki yerinde 'aciz ḳalmış ya'nī (3) kendünūñ derdine dermān eylemege ḳadır olmamış kimse¹⁵²².

K'iş keşed pīr-zenī ḥār zi-pāy (4)

Ki bir 'acūz anuñ ayağından ḥārī çıkarur ya'nī anuñ derdine dermān idüp anuñ (5) maḳbūlān dergāhından¹⁵²³ olmasına sebep olur. Nite ki bu ḥikāyetde vāki'dür.

ḤİKĀYET-İ ĀN FÜRŪ-REFTE (6) BE-ÇĀH-I CĀH Kİ EZ-DEST-İ DŪK-RİSİ RİŞTE-İ 'İNĀYETEŞ BE-ÇENG ÜFTĀD Ü KEMEND-İ NECĀT-I Ū GEŞT

(7) Ol cāh u manşib cāhına gitmiş ve mübtelā olmuş kimsenün ḥikāyetidür ki bir 'ālī (8) himmet 'avretūñ elinden anuñ niçesine 'ināyet riştesi düşdi ve ol rişte (9) anuñ necātī kemendi oldı ve murād ne idügi bu ḥikāyetde vāki' olan beytlerden (10) rūşen ü zāhirdür. Ve *dūk* ig ma'nāsınadur *dūk-rīs*den murād 'avretdür (11) ve *dūk-rīse* nisbet rişte ve rişte münāsebeti ile kemend ḥüb vāki' olmuşdur [*Dūk-rīs* vaşf-ı terkībīdür]. (12)

881.Mī-şüd ender ḥaşem ü ḥaşmet ü cāh

Pādşāhvār vezīrī der-rāh

Ḥaşem ü ḥaşmet (13) ve cāh u 'izzetde pādşāh gibi bir vezīr yolda giderdi [*vār* bunda teşbīh içündür].

882.Gird-i ü ḥalkā muraşşa'-kemerān (14)

Anuñ çevresinde muraşşa' kemerler ḥalkā vü cem' olmuş.

Mevkibeş nāzım-ı 'ālī-güherān (15)

Anuñ mevkibi 'ālī-güherlerūñ nāzımı idi ya'nī mevkibi şerīf ü 'ālī-ḳadrler idi. (16) *Mevkib* 'asker-i ḥaşş ma'nāsınadur ki seyre ve bir tarafa revān olduḳda anlarla gidilür [*nāzım* ism-i fā'ıldür]. (17)

883.Dīden-i ḥaşmet-i ü bāde eşer

¹⁵²¹ kimse H: -F

¹⁵²² kimse H: -F

¹⁵²³ maḳbūlān dergāhından F: dergāhı maḳbūllerinden H

Anuñ haşmet ü şevketinüñ görülmesi bâde eşerlü idi (18) ya'nî şarâb gibi keyfiyyet ü hâlet virürdi.

Çeşm-i nezzâre-giyân mest-nazar

Nazar idici (19) lerüñ çeşmi mest-nazarlu idi ya'nî ol vezîr-i şâhib-şaşmetün haşmet ü şevketini (20) gören kimseler mütehayyir olup mest gibi nazar idüp kalurdi. *Mest* muzâf olunrsa (21) i'tibâr ma'nâ böyle olur, nazar idicilerün çeşmi anuñ haşmetinden¹⁵²⁴ mest olurlardı (22) ya'nî mest gibi nazar eylerdi.

884. Her ki ân devlet ü şevket nigerîst

Her kim ki nazar idüp ol (23) devlet ü şevketi gördi.

Bāng ber-dāşt ki in kîst in kîst

Çağırdı ve didi ki **74a (1)** bu kimdür bu kimdür.

885. Būd çābük zeni ān cā hāzır

İttifākan orada çābük ve şāliha (2) bir 'avret hāzır idi.

Güft tā çend ki in kîst āhır

Anda hāzır olanlara cevāb (3) virüp didi āhır niçeye dek dirsiz bu kimdür.

886. Rānde-i ez-ḥarem-i ḳurb-i Ḥudāy

Ḥaḳ (4) te'ālānuñ¹⁵²⁵ ḳurb ü dergāhından merdūd bir kimsedir.

Kerde der-kevkebe-i devrān cāy (5)

Devrān u cihānuñ kevkebesinde yer eylemiş ya'nî dünyānuñ tañtana ve şevket ve cāh u manşıbına (6) vuşul bulmuş [*kerde* tañtana vü tımçuraḳ u haşmet ma'nāsınadır].

887. Ḥorde ez-şu'bede-i dehr firīb

Dehr ü zamānuñ şu'bede vü hīlesinden (7) firībimiş ya'nî zamānuñ devletine maḡrūr ve firīfte olmuş.

Mübtelā-geşte bedīn zīnet ü (8) zīb

Bu zīb ü zeyne mübtelā vü giriftār olmuş. *Şu'bede* hoḳḳa-bāzlık.

888. Zīr-i in (9) dāyire-i pūr-ḥam u pīç

¹⁵²⁴ haşmetinden H: çeşminden nazarınuñ F

¹⁵²⁵ Ḥaḳ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenüñ F

Bu ham u pīçile memlū dāyirenün altında ya'nī bu ālām u şedāyid ki memlū cihānda [*ham u pīç* ālām u şedāyidden 'ibāretdür]. (10)

Mānde-i ez-heme maḥrūm be-hiç

Hiç ü nā-çiz sebebi ile ki murād bu cihāndur. Cemī' nesneden (11) maḥrūm kalmış bir kimsedür. *Hemed*en murād uḥrevī rāḥat u zevk ü ḥuzūrdur.

889.Āmed ān (12) zemzeme der-gūş-ı vezīr

Ol zenün ol zemzeme vü kelimāti vezīrün kulağına geldi ya'nī (13) istimā' eyledi.

Dāşt der-sīne dil-i pend-pezīr

Ol vezīr sīnesinde pend kabūl (14) idici göñül tutardı ya'nī pend kabūl idici göñli var idi.

890.Ber-hedef kārger (15) āmed tīreş

Ol zenün tīri hedefe kārger geldi ya'nī ol zenün kelimāti ol (16) vezīre te'sīr eyledi.

Şayd şūd kūh-siper naḥçīreş

Kūh u beyābānda gezici naḥçīr ol (17) zenün şayd u şikārı oldu ya'nī ol zenün ol kelimāti sebebi ile dünyānuñ (18) cāh u manşıbindan ferāgat idüp tā'at ü 'ibādete meşğul oldu. Nite ki aña (19) işāret olunur. *Şayd* gāhī şikār olunan nesne ma'nāsına ve gāhī şikār eylemek (20) ma'nāsına gelür bunda murād şānī idüğine naḥçīr karīnedür, zīrā naḥçīr şayd olunan nesne (21) ma'nāsınadır, *kūh-siper* tağda gezici ma'nāsınadır lā-cerem bir kimse ki tā'at ü (22) 'ibādetde olmaya ol kimse erbāb-ı ḥaḳīkat katında tağ canavarları zümresinden (23) 'add olunur. *Naḥçīreş*de olan zamīr-i gā'ib vezīre rāci' olup ma'nā bu vechle olmak **74b (1)** hem laḳıfdür. Ol vezīrün kūh u beyābānda gezici naḥçīri şayd u şikār oldu ya'nī (2) kalbi ki zehārif-i dünyeviyye sebebi ile Ḥaḳ te'ālānuñ¹⁵²⁶ 'aşk u muḥabbetinden ḥālī olup (3) umūr-ı dünyeviyyeye meşğul iken bi'l-küllīye andan ferāgāt eyledi¹⁵²⁷. Bu vech üzre *naḥçīr*den (4) murād anuñ kalbidür ve anuñ kūh-siper olması anuñ cihāna mensüb olan aḥvāle (5) ta'alluḳ u iştiğāli olduğı i'tibāriyledür [*kūh-siper* vaşf-ı terkībīdür].

891.Heme esbāb-ı vezāret bü'gzāşt

Ol (6) vezīr tārik-i dünyā olup vezāret esbābını cemī'an terk eyledi.

Be-ḥarem rāh-ı ziyāret (7) ber-dāşt

¹⁵²⁶ Ḥaḳ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹⁵²⁷ eyledi H: idüp F

Hareme ziyâret yolını tıtdı ya'nî Beytu'llâh ziyâretine gitdi.

892.Büd-tâ-büd (8) der-ân pāk ھاřım

Hemçü pākân be-dil-i pāk muķım

Ol vezır mâ-dâm ki diri (9) idi evliyâ vü şulehâ gibi pāk gönülle ol pāk ھاřımde muķım oldı ya'nî Mekke-i (10) Mükerreme'de ھاřâr eyledi.

893.Ey hoş ân cezbe-i âgâh resed

Ey hoş u (11) laşıf ol cezbe ki nâ-gâh irişe ya'nî fikr ü hâırda yok iken cenâb-ı (12) İlâhî'den nâ-gâh bir cezbe irişe.

Zahm-ı ân ber-dil-i âgâh resed

Anuğ zahm u eşeri (13) Hudâ-yı “‘azze ve celle”¹⁵²⁸den ھاberdâr olan gönle irişe bu hâlet hod sebab-i sa'âdet-i (14) dâreyndür¹⁵²⁹. “Cezbeti min cezebâtü'r-rahmân tuvâzî min- 'ameli's-şakaleyn”¹⁵³⁰.

894.Şâhib-i cezbe (15) zi-hod bâz rehed

Cezbe şâhibi kibr ü vücüd u ene'iyetden hâlâş ola [rehed fi'l-i muzâri'-i gâ'ibdür].

V'ez (16) bed ü nîk-i hıred bâz rehed

Ve 'aql-ı cüz'inüñ nîk ü bed ve cemî'-i kıyüdündan hâlâş (17) ola.

895.Cây der-ka'be-i ümmîz küned

Ümmîd ka'besinde cây u ھاřâr eyleye.

Rüy (18) der-ķible-i câvid küned

Yüzini câvid ķibleye eyleye ya'nî cemî' nesneden i'râz idüp (19) hemân cenâb-ı İlâhî'ye müteveccih ola. Kıble-i câvidden murâd ھاızret-i Hâķ'dur “celle şânuhu”¹⁵³¹. (20)

MÜNĀCĀT DER-ṬALEB-KERDEN-İ TEVBE VE ŞEBĀT BER-ĀN VE NĀ-DĪDEN-İ ĀN EZ-ḤOD VE ÜSTÜVĀR (21) SĀHTEN-İ ĀN BE-TAḶVĀ VÜ VERA'

¹⁵²⁸ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁵²⁹ sebab-i sa'âdet-i dâreyndür F: sa'âdet-i sebab-i (14) dâreyndür H

¹⁵³⁰ “Allah'u teâlâ'nın cezbelerinden bir cezbe-i rahman bütün insanların ve cinnilerin ibadetine bedeldir.”

Kelâm-ı kibar.

¹⁵³¹ “Şanı yüce Allah”

Bu münacât tevbe ve anuñ üzre şebât üzre (22) taleb eylemeklik beyânındadır ve şebâti tevbe idici kendüsinden görmemektür (23) ve tevbeyi takvâ vü perhîzkârlıqla üstüvâr u muhkem eylemektür.

896.Ey zi-her rû heme-râ 75a (1) rûy be-tü

Ey Hudâ-yı “*azze ve celle*”¹⁵³² her cihetden cemî‘ sinüñ rûy u teveccühi sajadur. (2)

Rûy her zerre zi-her sûy be-tü

Cemî‘ -i cihetden her zerrenüñ rûy u teveccühi sajadur, (3) zîrâ mevcûd hemân sensin.

897.Kâr-ı mâ çîst güneh verzîden

Bizüm kâr u ‘amelimüz nedür (4) günâha sa’y u gûşiş eylemektür, zîrâ bu hâlet bize pederimüz hazret-i Âdem’den (5) mîrâşdur.

‘Âdet-i tü güneh âmed zîden

Ey ğaffâru’z-zünüb senüñ ‘âdetüñ günâh (6) kârlaruñ günâhını yarlıgamağdur, zîrâ senüñ¹⁵³³ keremüñe lâyıķ olan budur ve luḫ u (7) iḫsânüña düşen budur¹⁵³⁴. “*Küllü inâ’in yeteraşşehu bimâ fihi*”¹⁵³⁵ ḫasebince bizden şadır olan (8) zünüb u ma‘âşîdür, senden zuhûr bulan bî-pâyân envâ‘ -ı luḫ u kerem ve mağfîret-i (9) iḫsândur, beyt

*Hest ümîdem ki ‘âlâ rağmî ‘adû rûz-ı cezâ
Feyz-i ‘afveş (10) ne-nihed bâr-ı güneh ber-düşem*¹⁵³⁶

898.Tevbe ez-bende büved süst-nihâd

Tevbe ki bendeden (11) ola süst-nihâd ü bî-şebât olur [*bûd fi‘ -i muzâri‘ -i ğâyibdür*]¹⁵³⁷ [na‘l müşâdi‘ -i ğâyibdür]¹⁵³⁸.

Tevbe ânestki ez-tü’st güşâd

Ḥaķîkatde (12) tevbe odur ki anuñ güşâd u zuhûrı sendendür, meşnevî¹⁵³⁹

Çi ḫûş güft (13) dervîş-i kûtâh-dest

¹⁵³² “Aziz ve yüce Allah”

¹⁵³³ luḫ u F: -H

¹⁵³⁴ luḫ u (7) iḫsânüña düşen budur H: -F

¹⁵³⁵ “Her kap içindekini sızdırır.” Kelâm-ı kibar.

¹⁵³⁶ “Kıyamet günü afvının bereketinin, düşmanın aksine omzuma günah yükü koymayacağı ümidindeyim.”

Hâfız, *Divan*, s. 342.

¹⁵³⁷ *bûd fi‘ -i muzâri‘ -i ğâyibdür* H: -F

¹⁵³⁸ na‘l müşâdi‘ -i ğâyibdür F: -H

¹⁵³⁹ meşnevî F: beyt H

Ki şeb-i tevbe kerd ü seher geh şikest¹⁵⁴⁰
Gerü tevbe bahşed (14) bi-māned dürüst
Ki peymān-ı mā bī-şebātestü süst

899.Bār-nih bār-figen her dü tüyī (15)

Her kes üzre yük koyucu ve her kesden yüki ref' idici her ikisi sensin. (16)

Tevbe-dih tevbe-şiken her dü tüyī

Tevbe idiciye tevbe virici ve tevbe şikest idici (17) kimsenüj¹⁵⁴¹ tevbesini şikest idici sensin, zīrā cemī'-i aḥvāl senün irādet-i (18) şerīfünle olur ve 'acīb ḥāletdür ki kimseye zerre kadar zulmüj yokdur [*her dü te'kīd içündür*].

900.(19) Her ki şüd güm-şüde-i tih-i günāh

Her kim ki günāh şahrāsınüj güm olmuşı oldu.

Cüz be-tevbe (20) ne-şevved rüy be-rāh

Ol kimse tevbeden ğayrı ile toğrı yola müteveccih olmaz, (21) zīrā zünūbdan ḥalāş tevbeden ğayrı ile müyesser olmaz. *Tīh* şahrā ma'nāsınadır. (22)

901.Cāmi-i kem-şüde-rā bahş necāt

Günāh şahrāsında güm olmuş Cāmī'ye necāt bağışla (23)

Tevbe-rüzī kün ü ber-tevbe şebāt

Tevbe naşīb eyle ve tevbe üzre şebāt naşīb eyle [*rüzī kün* naşīb eyle ma'nāsınadır]¹⁵⁴².

75b

902.(1) Naḥvet-i tevbe birün ber-zi-sereş

Tevbenüj kibr ü 'ucbunu anuğ başından taşra ilet (2) ya'nī tevbe eyledüm diyü eger bir kibr ü 'ucb gelürse sen anı andan ḥalāş eyle.

Dīden-i (3) tevbe be-pūş ez-nazareş

Tevbeyi kendüden görmeyi sen anuđ nazarından setr (4) eyle tā ki tevbesinden idüğü aña zāhir ü rüşen olup ḥod-bīnlikden ḥalāş (5) ola [*be-pūş* emr-i ḥāzırdir].

¹⁵⁴⁰ "Gece tevbe edip sabahleyin bozan eli kısa (varlıksız) derviş ne güzel dedi: Eğer O, tevbe bağışlarsa (o tevbe) sağlam kalır, çünkü biz sözüümüzde sebatsız ve gevşeğiz." Sa'dī, *Bostān*, s. 198.

¹⁵⁴¹ idici kimsenüj H: idicinüj F

¹⁵⁴² *rüzī kün* naşīb eyle ma'nāsınadır H: -F

903.Piş-i ān dīde ki rūşen-nażarest

Zīrā ol dīde vü çeşmüñ katında (6) ki rūşen-nażarludur.

Dīden-i tevbe günāhī digereṣt

Kişi tevbesini kendüsinden (7) görmek bir özge günāhdur.

904.Mī-zened īn heme ez-hestī ser

Zīrā bu cümle ma'nā tevbeyi (8) kendüsinden görmek vücūdındandır.

Kes ne-ḥord ez-şecere hestī ber

Vücūd u ene'iyet (9) dıraḥtından ḥod kimse mīve yememişdür ya'nī bir kimse andan fāyide görmemişdür (10) belki ziyāde ḥüsrān görmişdür [*ber* bunda mīve ma'nāsınadır].

905.Ez-vera' her ki zeber-destī yāft

Vera' u (11) taḫvādan her kim ki 'ulüvv-i tefevvuk buldı.

Pençe-i zūr ver-i hestī tāft

Vücūd u kibrün (12) kuvvetlü pençesini burdı ya'nī aña gālib oldı. Halk-ı 'ālem enbiyā vü evliyānuñ (13) maḡlūb u zebūnı olduğı gibi.

'İKD-I DEHÜM DER-KEŞF-İ SIRR-I VERA' Kİ KĀSİR-İ KĀSE-İ (14) HİRŞ U ṬAMA'EST

Onuncı 'ıkd vera' sırrınuñ keşfi beyānındadır ki vera' hırş u (15) ṭama'uñ kāsesini şıyıcı ve maḥv idicidir, zīrā vera'dan murād hırş u ṭama'dan i'rāzdur. (16)

VE KĀŞİF-İ ZULMET-İ HEVĀ VE BİDA'

Ve hevā ve bid'atlaruñ zulmetini keşf ü ref' idicidir, (17) zīrā vera' şāhibi vera' ile hevā ve bid'atlerden ḥalāş olur.

906.Ey ki behr-i şikemet (18) gerden-i āz

Ey ḥarīş ki senüñ hırş u ṭama' boynuñ ḳarnuñdan ya'nī ekl ü şürbden (19) ötüri

Süy-ı kāse çü şürāḥīst dırāz

ṭa'āmla memlū kāse cānibine şürāḥī gibi (20) dırāzdur.

907.Çün ḥum-ı bāde hemīn dārī kām

Ki künī pür-şikem-i ḥod zi-ḥarām

Cihānda (21) hemīn murād bunı dutarsın ya'nī senüñ murāduñ ancağ budur ki ıarnuñı ħarāmdan (22) pür eylesesin şarāb küpi gibi [kām murād]¹⁵⁴³.

908.Der-namāzet çı şüd ez-püşt ħamest

Namāzda rükū' (23) sebebi ile egerçi arkañ bükülmişdür, līkin andan saña ne ħālet ve ne sevāb oldı.

76a

(1) Çün tü-rā kıble-i himmet şikest

Çünkü senüñ himmetüñ kıblesi ıarnuñdur (2) ya'nī çünkü senüñ himmet ü fikrüñ hemān ekl ü şürb içündür.

909.Çün be-kāmet (3) zi-vera' nīst meze

Çünkü senüñ tamağuşda vera'dan lezzet yokdur ya'nī çünkü (4) sen vera' u taıvādan lezzet-pezīr olmaduş.

Loğma-rā ez-meze pürsī ne-beze (5)

Loğma vü ta'āmuñ lezzetinden su'āl eylersin günāh ħürmetinden su'āl eylemezsın. (6)

910.Her çı ber-sofra vü ħ'ān-ı tü nehend

Her neyi ki senüñ sofrı vü ħ'ānuñ üzre ıorlar. (7)

Her çı der-kām u dehān-ı tü nehend

Her neyi ki senüñ kām u dehānuña ıorlar.

911.Be-ıorı ħ'āh (8) kedır ħ'āh şafı

Ol nesne gerekse keder ve ħarām gerekse şafı vü ħelāl olsun yersın, (9) ħarām mıdur yā ħelāl mıdır diyü hergiz su'āl eylemezsın.

Gāv u ħar nīst bedīn ħoş (10) 'alefi

Gāv u ħar bu ħoş-'aleflikle degüldür bu ħuşuşda sen anlara ħālibsın (11) ħayvān-ı ħoş-'alefden murād ħelāl ü ħarām dimeyüp eline¹⁵⁴⁴ her ne girerse yiyen ħar-sīret (12) ādemīdür. Nite ki Dīvān-ı Ĥāfız'da vākı'dür, mısra'¹⁵⁴⁵

*Pāldümeş dirāz bād ān ħayvān-ı (13) ħoş-'alef*¹⁵⁴⁶

¹⁵⁴³ kām murād F: -H

¹⁵⁴⁴ eline F: -H

¹⁵⁴⁵ mısra' F: beyt H

Kedir sıfat-ı müşebbehedür ki dālun kesri iledür, şaftı hem ganī gibidür. (14)

912.Murğ bāyed ki müsemmen bāşed

Murğ gerekdür ki ferbiḥ ola ya'nī ḥelāl u ḥarāmdan perhīzün (15) olmaduğı için murgun semizini taleb eylersin ḥelālını taleb eylemezsın.

Şahn ez-ū (16) çeşme-i revğan bāşed

Şahn ol murğdan yāğ çeşmesi ola ya'nī şahn revğanla (17) memlū ola. *Müsemmen* semiz ma'nāsınadır.

913.Hiç ğam nīst eger ğaşb-künān

Şahne-i dih (18) keşed ez-bīve zenān

Līkin senün hiç ğamun yokdur eger kūyun su başısı (19) ol murğı tūl 'avretlerden ğaşb iderek çeke ya'nī anı zulmle almışdur diyü hiç fikr (20) eylemezsın ve dimezsın ki bu murğ kandan gelmişdür. *Ġaşb* gücle almak.

914.Mīve bāyed (21) ki büved tāze vü ter

Saḡa mīve gerekdür ki tāze vü ter ola.

Çāşnīdār çü cüllāb u şeker (22)

Ol mīve cüllāb u şeker gibi çāşnīdār u şīrīn ola.

915.Hiç ğam nīst eger düzd-i le'im (23)

Efgened raḡne be-büstān-ı yetīm

Eger le'im ü denī düzd bir yetīmün büstānına raḡne bıraġa ya'nī **76b (1)** büstānına girüp mīve uğrulaya ve saḡa getüre andan hiç ğam yokdur ve fikr idüp (2) dimezsın ki bu mīve kandan gelmişdür.

916.Toḡm-ı loḡmast der-āb u gil-i tü

Ekl eyledüġün (3) loḡma vü ta'am senün vücūdunda toḡmdur ya'nī toḡm¹⁵⁴⁷ meşābesindedür [*Loḡmadan* murād ta'amdur].

Ne-küned cüz çü ḥodī (4) ḥāşıl-ı tü

¹⁵⁴⁶ "O güzel otlu hayvanın yuları uzun olsun." Hâfız, *Divan*, s. 297.

¹⁵⁴⁷ ya'nī toḡm F: -ve anuḡ H

Çünkü loğma vü ta‘āmı yersin senüñ hāşılun ğayrı eylemez ya‘nī senüñ vücūduñda (5) ahlāk-ı zemīme ve hışāl-ı hamīdeden her ne var ise anlar neşv ü nemā bulup ziyāde olur. (6) Ba‘zı nüshada *hodī* yerine *hūrī* vāki‘dür ki münāsib degüldür.

917.Dāne-rīzī be-kef āyed (7) hırmen

Dāne zirā‘at eyler iseñ kef ü destüñe hırmen gelür ya‘nī hırmen hāşıl olur (8) lā-cerem andan küllī nef‘ görürsin.

Hār kārī bi-derāned dāmen

Hār zirā‘at eyler iseñ (9) andan hār hāşıl olup yanından güzer idenlerüñ dāmenini yırtar.

918.Loğma-i huşk helālet (10) der kām

Senüñ kām u dehānuñda helāl qurı loğma ola.

Loğma-i çerb çi h‘āhī zi-ħarām (11)

ħarāmdan olan çerb ü şīrīn loğmayı ne istersin hālbuki helāl saña biñ (12) ħarāmdan evlādur.

919.Büz ki lāğar büved ü seg ferbiñ

Keçi ki lāğar ve kelb ferbiñ ola [*büz keçi*]¹⁵⁴⁸.

Hest ez-īn (13) ferbiñet ān lāğar biñ

Bu ferbiñden saña ol lāğar evlādur, zīrā o helāl ve bu ħarāmdur. *Lāğar* (14) arık ve *ferbiñ* semiz ma‘nāsınadır.

920.Dest-renc-i tü helālet tü-rā

Saña senüñ dest (15) ü kesbüñ helāldür. “*El-kāsibü ħabību’llāh*”.

Ġayr-ı ān renc ü vebālesttü-rā

Anuñ ğayrısı (16) saña renc ü vebāldür, zīrā ğayrdan hāşıl olanuñ ħallinde yakīn yoğdur, beyt (17)

Nān-ı ħod bā-tere vü düğ zeni

*Bih ki ez-ħūn-ı şeh arūğ zeni*¹⁵⁴⁹

¹⁵⁴⁸ *büz keçi* F: -H

¹⁵⁴⁹ “Kendi ekmeğini tere ve ayrılarla katık etmen padişasın sofrasında şişmanlamandan daha iyidir.” Bu beyit, F’de yok, İnan’da basılmış olan *Heft Evreng*’te *Subhatü’l-Ebrâr*’ın içerisinde yer almaktadır.

921.Nîst mümtâz arâmet (18) zi-elâl

Helâlden arâm saa mümtâz u zâhir degüldür.

Seyl-i tîrest tü-râ âb-ı zülâl (19)

Tîre vü mükedder seyl saa âb-ı zülâldür ya'nî arâm nesne saa ziyâde şîrîn ü laţîf (20) görünür.

922.Delğ ü dürrâ' a hemî ârâyî

Delğ ü dürrâ'ayı tezyîn eylersin ya'nî kendün (21) için şüfîyâne delğ ü ferâce tedârük eylersin [*ârâyî* fi'l-i muzâri'-i muhâtabdur].

'İtr tezvîr ber-ân mî-sâyî

Anuğ (22) üzerine tezvîr-i 'itrîn ezersin ya'nî anları hoş-büy eylersin.

923.Subha bâ-şâne (23) hemî peyvendî

Subhayı şâneye muttaşıl eylersin ya'nî subha ve şâne tedârük eylersin.

77a

(1) 'Ağd-i telbîs ber-ân mî-bendî

Anuğ üzerine telbîs 'ağdini bağlarsın ya'nî (2) anları bir nesneye bağlayup yanuğda götürürsün.

924.Mî-keşî ırka-i peşmîne be-düş

Şüfîler (3) gibi egnüğe peşmîne ırka çekersin ya'nî giyersin.

Mî-künî güşe-i feş der-bün-i güş (4)

Taylasānuğ ucunu meşāyih gibi kulağun dibine eylersin.

925.Bāşed inhā heme da'vā ya'nî

Bunlar ki (5) meşāyihün levāzımıdır cemî'an da'vādur ya'nî dirsün.

Şüfi-i vaktem ü şāhib-ma'nā (6)

Vakt ü zamānuğ şüfisi em ve ma'nā ve irşād şāhibi em.

926.Tā füted sâde-dilî der (7) dâmet

Bu cemî'-i tedârükden senün murâduğ budur ki senün tâ bir bön dāmuğa düşe (8) ya'nî saa mürîd ola.

Tu 'me-i çāšt dehed bā-şāmet

Saḡa kuşluk yāhūd aḡşām (9) ta'āmını vire.

927.Çün be-dil üfted zi-şehr girih

Çünki şehrden senüñ kalbüñe inkıbāz (10) u elem vāki' ola.

Bā-gürühī revī ez-şehr be-dih

Senüñ mürīd ü muḡıbbüñ olan bir cemā'atla (11) şehrden köye gidersin ve dirsın.

928.Ki filān hest zi-nīkū-kīşān

Ki¹⁵⁵⁰ ol köyde (12) filān kimse nīkū-keşlerdendür ya'nī laḡıf sīretlü ve kerīm ü şālıhdur.

Muḡlış ü mu'tekīd-i (13) dervīşān

Muḡlışdür ve dervīşlerüñ mu'tekīd ü muḡıbbidür.

929.Zīr-i şad-bār vey ez-nā-dārī (14)

Ol kimse faḡırlıgından yüz yük altındadır ya'nī ziyāde miḡnet ü elemdedür [*nā-dār* faḡır *nā-dārī* faḡırlık].

Tü ez-idbār (15) şevī ser-bārī

Sen bed-baḡtluğundan anuñ üzre bir ser-bār olursın ya'nī (16) ol bī-çāre ziyāde muḡtāc iken sen hem varup aḡa zahmet ü elem virürsın. *Ser-bār* (17) yük üzre ḡoduḡları nesnedür.

930.Küned ez-müflisi ān bī-māye

Raḡt-ı ḡāne gırev-i hem-sāye (18)

Ol ḡudretsüz faḡır müflislikden ḡānesinüñ raḡt u esbābını hem-sāyesine (19) rehn eyler ya'nī bir miḡdār aḡçe iḡün esbābını rehn ḡor.

931.Behr-i tü sofrā vü ḡ'ān ārāyed (20)

Bī-çāre ol aḡça ile senden ötüri sofrā vü ḡ'ān tezyīn ü tertīb eyler [*ārāyed* fi'l-i muzāri'-i ḡāyibdür].

Şerbet ü (21) mīve ber-ān efzāyed

Anuñ üzre şerbet ü mīve ziyāde eyler.

932.Tü hem ez-dīn ü ḡıred her (22) dü berī

¹⁵⁵⁰ ki F: -H

Sen hem dīn ü hıredden her ikisinden berīsin.

Bi-niṣīnī vü be-ṣehvet ü bi-ḥorī (23)

Oturursın ve ṣehvet ü iṣtihā ile yersin.

933.Tüf ber-īn ṣüret ü sīret ki türāst

77b

(1) Tüf bu sīret ü ṣüret üzre ki senüñ içündür ya'nī tü senüñ bu sīret ü (2) ṣüretüñe ki ḥazret-i Ḥaḳ'dan “‘azze ismuhu”¹⁵⁵¹ ve ḥalkından ṣerm ü ḥayāñ yoḳdur ve ḥelāl ü ḥarām (3) dimeyüp bulduḡuñı kelb gibi yersin. *Tüf* Rūmda tū didikleridür.

Tüf ber-īn ‘aḳl u (4) baṣīret ki türāst

Tüf bu ‘aḳl u baṣīret üzre ki senüñ içündür ya'nī tü senüñ ‘aḳl u (5) baṣīretüñe ve ḥālbuki bu ḥālle irṣāddan lāf urursın.

934.Īn ne ṣūfīgeri vü dervīṣīst (6)

Bu zīṣt-ḥālet ki sende vardur, bu ṣūfīlik ve dervīṣlik degüldür.

Nā-müselmāni vü kāfir (7) kīṣīst

Bu ḥālet ki sende vardur kāfirlikdür ve kāfir-kīṣīst, *kīṣ* mezheb (8) ü millet ü ‘ādet.

935.Nefs-rā ḥalka-i ḥulḳüm burī

Bih ki īn zīḳka-i zaḳḳüm ḥurī

Nefsün ḥulḳümü (9) ḥalkasını kesesin evlādur andan ki bu zaḳḳüm zīḳkasını yiyesin ya'nī bu ḥarām-ı maḥz-ı ta‘ām (10) yemekden ise nefsünj andan dūr u maḥrūm eylemek evlādur. *Zīḳka* tulum.

936.Düzdi vü rāh-zenī (11) bihter ez-īn

Sırkat eylesesin ve yol urasın bundan evlādur.

Kefen ez-mürde-keṣī bihter (12) ez-īn

Mürdenün kefenini çekesin ya'nī ṣoyasın bundan evlādur. Mıṣrā'-ı evvelde bu ma'nā (13) hem mümkindür, düzdlük ü yol uruculuk bundan evlādur. Vech-i evvel i'tibāri üzre (14) *düzdi* ve *zenī* fi'l-i muzāri'-i muḥātabdur, vech-i ṣānī i'tibāri üzre *düzdi*de yā maṣdar (15) içündür ve *rāh-zenī* vaṣf-ı terkībīdür ve anda olan yā hem maṣdar içündür [*mürde* meyyit].

¹⁵⁵¹ “İsmi aziz olan Allah”

937.Çend rûzî güm-i (16) bî-derdân gîr

Birkaç gün bî-derdlerüñ güm ü terkinî tüt ya'nî ehl-i dünyānuñ muşāḥabet ü (17) ihtilāṭından i'rāz eyle [güm kâf-ı Fārisînüñ ḍammesiyle olmak ensebdür].

Pey-i pîrân u cüvân-merdân gîr

Pîrlerüñ ve cüvân-merdlerüñ izini tüt ya'nî (18) evliyā vü şuleḫā ile muşāḥabet ü ihtilāṭ eyle. *Bî-derdāndan* murād ehl-i dünyādur.

938.Bîn ki merdân (19) çî riyāzet bürdend

Gör ki merdân-ı tarīkat ne riyāzet iletdiler ve ne mücāhedeler eylediler.

Tā der-în (20) merḫale pāy efşürdend

Tā ki bu merḫalede sābit-ḳadem oldılar ya'nî bu merḫaleden riyāzet (21) ü mücāhede ve bu merḫaleden rihlet idince riyāzet ü mücāhededen ḫālî vü fāriḡ olmadılar. (22) *Merḫaleden* murād bu 'ālem-i fānīdür.

939.Ḥāṭır ez-vesvesehā şāfi kerdend¹⁵⁵²

Anlar ḫāṭırlarını nefis ü (23) şeyṭānuñ vesveselerinden şāfi eylediler.

Der-vera' müy-şikāfi kerdend

Vera' u taḳvāda **78a** (1) müy-şikāflık eylediler ya'nî küllî sa'y u ihtimām eylediler.

940.Kem şüdi ber-dil-i şān hırş u ṭama' (2)

Perde-i dīden-i esrār-ı vera'

Vera' u esrāruñ¹⁵⁵³ ve taḳvānuñ esrārını görmege hırş u (3) ṭama' anlaruñ göñline perde vü ḫicāb oldu. *Kem şüdi* bunda *ne-şüdi* ma'nāsınadır isti'māl (4) ḫasebi ile.

941.Eger ez-şübhe ḫalīdī ḫārī

Fārzā eger şübhedden bir ḫār bataydı, (5)

Pā keşīdendi ez-ān gülzārī

bir gülzārdan i'rāz u ferāḡāt eylerlerdi şübehātdan ziyāde (6) perhīzleri olduḡı için.

942.Ver zi-şek ḳaṭre çekīdī cāyī

¹⁵⁵² Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁵⁵³ esrāruñ F: -H

V'eger bir cāy u mekānda (7) şekden bir kaçre tamlayaydı ya'nī eger cüz'ī şek hātırısı olaydı,

Dest (8) şustendī ez-ān deryāyī

Bir deryādan el yurlardı ya'nī farzā bir deryā huşuşında (9) kaçre miqdārı şek¹⁵⁵⁴ olsa ol deryādan ābdest almazlar bu hālet farazīdür (10) ve bunun zıkrinden murād anlarıñ vera' u taqvāda olan diqqat ü ihtimāmların (11) beyāndur [*Dest şustendī* hūb vāki' olmuşdur yāya nisbet]. vera'

943.Merdüm-i çeşm-i cihān ān neferend

Cihān çeşminüñ merdümü ol kavmdür [*nefer cemā'at*].

Ki be-nefret suy-ı (12) dünyā nigerend

Zirā dünyā cānibine nefretle nazar eylerler. *Merdüm-i çeşm* göz bebegi ma'nāsınadır, (13) murād anlar ehl-i cihānuñ güzīdesi idügin beyāndur, bu vechle ma'nā hem hūbdur anlar ehl-i (14) cihānuñ merdüm-i çeşmidür.

944.Şıdķ-güşān u vera' -kīşānend

Şıdķa çalışıcılar ve vera' u (15) taqvā 'ādetlülerdür.

Haşm-ı hırş u tama' -endīşānend

Hırş u tama' fikirlülerüñ haşımlarıdır (16) ya'nī harīş u tama'kārlardan i'rāz idüp anlarla dostluķ eylemezler.

945.Çeşm-i cān ber-eşer-i (17) işān dār

Cānuñ çeşmini anlarıñ eşeri üzre tut ya'nī anlardan dūr u cüdā ol.

(18) Güş-ı dil ber-ħaber-i işān dār

Göñül kulağını anlarıñ ħaberi üzre tut ya'nī anlarıñ kelimātını (19) cān u dilden güş eyle ya'nī istimā' eyle, *eşer* şanıñ fethiyle eşer ma'nāsınadır ki hemzenüñ (20) kesri ve şanıñ sükünıyladır ki iz ma'nāsınadır.

ĤİKĀYET-İ ĀN MÜTEVERRİ' ĀBİ EZ- (21) ĤABŪL-İ MURĜ-ĀBİ

Murğ-ābīnüñ ħabŪlünden ibā idici ol vera' u taqvā şāħibi şeyħüñ (22) ħikāyetidür. *Ābī* bunda ism-i fā'ıldür ibā idici ma'nāsınadır, *murğ-ābī* ördek ma'nāsınadır. (23)

¹⁵⁵⁴ şekk H: senüñ F

ŞİKĀR KERDE BE-ÇENGEL BĀZĪ KĪ ṬŪME EZ-ĠAYR-I VECH ḤURDE

Ol murġābī bir toġanuñ pençesiyle şikār **78b (1)** iletmişdür ki ol toġan tu‘meyi ġayrı vechden yemiş anuñ yedüġi helāl degüldür. *Kerde* (2) kâf-ı Fārisiyle olmuş ma‘nāsına dañı isti‘māl olunur bunda hem ol ma‘nā murād (3) olunup ma‘nā böyle olmağ mümkindür, ol murġābī bir toġanuñ pençesiyle şikār olmuşdur. (4)

946.Ḥüsrevī ‘ākibet-endiše kerd

Bir pādşāh ‘ākibet-endişlik eyledi [‘ākibet-endişi vaşf-ı terkībī].

Rŭy der- (5) kıble-i derviş kerd

Lā-cerem dervişlik kıblesine teveccüh eyledi.

947.Bā-büzürġi ki der-ān kişver (6) bŭd

Bir bŭzürġle ol kişverde idi.

Ber-ser-i ehl-i şafā server bŭd

Ol bŭzürġ (7) ehl-i şafānuñ ser ü zümresi üzre server idi ya‘nī ol kişverde olan evliyā vŭ şulehānuñ serveri idi¹⁵⁵⁵. *Büzürġden* murād mürşid-i (8) kāmildür.

948.Nevbeti çend be-hem bi’ñşestend

Birkaç nevbet bile oturdılar.

‘Ağd-i pīri (9) vŭ mürīdi bestend

Pīrlik ve mürīdlik ‘ağdini bağladılar ya‘nī pādşāh ol bŭzürġe (10) irādet getürüp mürīd oldı.

949.Bŭd şad tuħfe-i hıdmet suy-ı pīr

Pādşāh ol (11) pīr¹⁵⁵⁶ cānibine yüz hıdmet ü ikrām maħaffesini iletđi.

Hıç ez-ŭ pīr ne-şŭd tuħfe pezīr (12)

Pīr ol pādşāhdan hıç maħaffe kabŭl idici olmadı ya‘nī pādşāh egerçi (13) tekrīm ü ri‘āyet kaşd idüp ol pīre bisyār maħaffe iletđi, lġkin pīr hergiz birini (14) kabŭl eylemedi.

950.Rŭzi ez-bāliş-i zīn mesned sāht

¹⁵⁵⁵ ya‘nī ol kişverde olan evliyā vŭ şulehānuñ serveri idi F: -H
¹⁵⁵⁶ pīr F: -H

Pādşāh bir gün eyerün (15) yaşduğından mesned düzdi ya'nī ol pādşāh bir gün ata süvār oldı [*bāliş* yaşdıq, *zīn* eyer]. (16)

Ķāşıd-ı şayd-ı suy-ı şahrā tāht

Şayd u şikāre kaşd idici şahrā cānibine çabdı (17) ya'nī şikārgāha gitdi.

951.Bāz-rā dīde-i bīnā bi-güşād

Toğanuñ görüci gözin açdı. (18)

Küleh ez-ser girih ez-pā bi-güşād

Toğanuñ başından külāhı ayagından girih-i rişteyi (19) çözdi.

952.Gerd ez-ān bāz rehā kerde zi-ķayd

Müte'ākib dü se murğ-ābī şayd (20)

Ol ķayddan rehā eylenmiş toğandan birbiri ardınca iki üç ördek (21) şayd u şikār eyledi.

953.Şayd-rā ez-ķam-ı fitrāk āvīht

Pādşāh şikār eylediği (22) şaydı fitrākün ħamından aşdı ya'nī fitrāke bağladı. Fitrāk be-Türkī terki.

Cānib-i (23) pīr cenībet engīht

Pādşāh cenībetini pīrün cānibine koyurdı ya'nī atını ol pīrün **79a (1)** mekānı cānibine sürdi

954.Bendegī kerd ki ey ħāşş-ı Ħudāy

Çünkü ol pīrün (2) ħuzūrına vardı aña 'ubūdiyyet izhār eyledi ve didi ki ey Ħudā-yı “'azze ve (3) *celle*”¹⁵⁵⁷nün ħāşş u maķbūli.

Loķma pākestbed īn rūze güşāy

Bu murğ-ābīler pāk (4) ü ħelāl loķma ve ķūtdur orucuñ bunuñla ac.

955.Hest ez-īn loķma der-īn menzilgāh (5)

Pençe-i kesb-i ħalāyık kūtāh

Bu menzilgāhda bu loķmadan ħalāyıkun kesbi pençesi (6) kūtāhdur. Pes bunuñ ħelāl idüğü muķarrerdür [*menzilgāhdan* murād dünyādur].

956.Pīr ħandīd ki ey pāk nihād (7)

¹⁵⁵⁷ “Aziz ve yüce Allah”

Pîr çünki pādşāhdan bu sözleri işitdi güldi ve didi ki ey pāk- (8) nihād.

Nāmet ez-levh-i bekā pāk mebād

Senüñ ismüñ bekā levhinden pāk ü maḥv (9) olmasun ya'nī Ḥaḳ¹⁵⁵⁸ te'ālā “*ḥazreti celle şānuhu*” saña 'ömr-i dırāz müyesser eylesün.

957.Cürre-bāzet (10) ki şikārī figenest

Ey pādşāh senüñ cürre-bāzuñ şikārī figendür ya'nī (11) şikāre mensüb olan murğı şikār idicidür.

Cürre ez-cüze-i her bīve zenest (12)

Anuñ ḳüt u ğidāsı her dul 'avretuñ bilicindendür, cürre-bāz toğanuñ erkek (13) yavrusı ki cürre dirler cürre bunda ḳüt ü ğidādan 'ibāretdür. *Cüze* bilic ma'nāsınadır.

958.(14) Raḥşet in reh çü be-pāyān bürdest

Senüñ raḥşuñ çünki bu yolu (15) pāyāne iletmişdür ya'nī senüñ atunđa bu ḳuvvet ü refṯār ki vardur ve şikār (16) yerine aña süvār olup gitdüñ.

Cev zi-tevzī'-i gedāyān ḥur-dest

Senüñ raḥşuñ (17) arpayı gedālaruñ tevzī'inden yemişdür ya'nī senüñ raḥşuñ yedügi (18) arpa gedālardan zulmle alınmışdur. *Raḥş* egerçi Rüstem'ün atınuñ adıdur līkin muṯlaḳā (19) at ma'nāsına isti'māl olunur.

959.Nīru-yı bāzu-yı bāz-endāzet

Senüñ (20) şikāre toğan atıcı bāzuñuñ ḳuvveti [nīrū ḳuvvet ma'nāsınadır]

Bāşed ez-dest-i sitem-perdāzet (21)

senüñ zulm idici destünđen olur [*sitem-perdāz* vaşf-ı terkībīdür].

960.Çeşme k'ez-seng terāved pākest

Çeşme ve (22) āb ki taşdan şızār pākdür.

Tīre ez-reh-güzer-i gilnākest

Ol ābuñ tīre olması (23) gilnāk reh-güzerindendür, zīrā çünki ol ābuñ güzer idecek yolu balçıklı **79b** (1) ola ol āb be-her ḥāl bulanuḳ olur.

¹⁵⁵⁸ Ḥaḳ H: Ḥudā F

961. Her ki ālūde be-gil reh-güzereş

Her kim ki anuñ (2) reh-güzerini balçıkla ālūde eyledi.

K'ey zi-gil pāk büved āb-ħüreş

Ol ābuñ āb-ħürı (3) kaçan pāk olur ya'nı olmaz āb-ħor şıvar ma'nāsınadur vallāhu'l-a'lem.
(4)

MÜNĀCĀT DER-İŞĀRET BE-ĀN Kİ HAQĪQAT-I VERA' İ'RĀZET EZ-MĀ-SİVĀ'LLĀH VE TALEB-İ TEVFĪK BE-MAQĀM-I ZÜHD (5)

Bu münācāt aña işāret beyānındadır ki erbāb-ı haqıqat katında vera' uñ haqıqati (6) Haq te'ālānuñ¹⁵⁵⁹ ğayrısından i'rāz u ferāğatdur ve zühd maqāmına vuşul (7) bulmağa Haq "sübħānehu ve te'ālā"¹⁵⁶⁰ ħāzretinden "‘amme nevāluhu"¹⁵⁶¹ tevfiķ talebidür.

962. Ey be-ħod ħ'ānde vera' - (8) ver z'ān-rā

Ey vera'a sa'y u ceħd idicileri kendüsine da'vet eylemiş ve anları (9) kurb ü vişālinden behrever idici Ĥudāy.

Rağm ber-ħırş u tama' lerzān-rā

Ĥırş u (10) tama' üzre ditreyicilerün rağmına.

963. Dīd ğayr-ı tü ħarāmet ü ħarām

Ey Ĥudā-yı bī-naẓır (11) senden ğayrıya nazār eylemek ħarāmdur ħarāmdur.

Vera' ez-terk-i ħarāmet tamām

Vera' (12) ħarāmuñ terkinden tamāmdur ya'nı çünki bir kimse Haq te'ālādan¹⁵⁶² ğayrıyı terk eyledi (13) ol kimse vera'dan behrever oldı. Mışrā'-ı şānīde olan ħarāmdan murād (14) mışrā'-ı evvelde olan ħarāmdur ve o ħarāmdan murād terk-i mā-siva'llāhdur. (15)

964. Nīst ehl-i vera' ān mānde zi-rāh

Ehl-i vera' degüldür ol yoldan qalmış kimse. (16)

K'iş be-ğayr-ı tü küned dīde nigāh

¹⁵⁵⁹ Haq te'ālānuñ H: Ĥudā-yı 'azze vü cellenüñ F

¹⁵⁶⁰ "Her türlü eksiklik ve kusurdan müezzeh olan yüce Allah"

¹⁵⁶¹ "Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan yüce Allah"

¹⁵⁶² Haq te'ālādan H: Ĥudā-yı 'azze ve celleden F

Ki anuñ dīde vü çeşmi ey Hudā senden ğayrıya nazār eyleye [*ki dīde eş taqđirindedür*].
(17)

965. Her ki ez-ğayr-ı tü şüid bīgāne

Her kim ki senüñ¹⁵⁶³ ğayruñdan ecnebī vü fāriğ oldı [*bīgāne ecnebī*].

Vera´ ĩnestü (18) diger efsāne

Vera´ budur ve ğayrısı efsāne vü bī-hüdedür.

966. Her dırahtı ki ne-bāreş (19) vera´st

Her bir dıraht ki anuñ mīvesi vera´ degüldür.

Rüste ez-dāne-i hırş u (20) tama´st

Ol dıraht hırş u tama´ dānesinden bitmişdür ya´nī her kes ki (21) anda vera´ yoğdur ol kimse harīş ü tammā´dur.

967. Mīvever kün zi-vera´ Cāmī-rā (22)

Cāmī´yi vera´dan mīvelü eyle ya´nī anı erbāb-ı vera´ zümresinden eyle.

Bi-ber ez-mīve-i (23) vey hāmī-rā

Anuñ mīvesinden hāmluğı ilet ya´nī vera´ını noğşāndan **80a (1)** dūr eyle.

968. Ğurre-i devlet-i ü selh me-kün

Anuñ devletinüñ ğurresini (2) selh eyleme belki ber-ğarār eyle.

Ṭa´m-ı ān mīve ber-ü telh me-kün

Ol mīvenüñ ṭa´m u lezzetini (3) aña acı eyleme ya´nī vera´ı aña ziyāde şīrīn ü lezīz eyle.

969. Ber-vey ān mīve çünān (4) şīrīndār

Ol mīveyi anuñ üzre ancılayın şīrīn tut.

Ki şeved der-dü (5) cihān şīrīnkār

Ki anuñ sebebi ile iki cihānda şīrīnkār ola ya´nī her iki (6) cihānda ğamdan halāş olup mesrūr u şādān ola.

970. Ez-dileş rağbet-i dünyā (7) güm kün

¹⁵⁶³ senüñ F: -H

Anuñ albinden dũnyānuñ raġbet ũ meylini gũm ũ maħv eyle tā albinde zerre adar (8) dũnyāya meyl ũ raġbet almaya.

Z'ān esās-ı vera 'eş muħkem kũn

Ol hāletden anuñ (9) vera' inuñ esāsını muħkem eyle. *Esās* temel ma'nāsınadır.

971.Sāziş ez-māl-ı cihān māyil-i (10) zũhd

Anı cihānuñ mālından dũr idũp zũhde māyil eyle [*sāz* emr-i hāzırdur].

Tā keşed raħt be-ser- (11) menzil-i zũhd

Tā Cāmī zũhd esbābını ser-menziline çeke ya'nī zũhde vuşũl bula. (12)

'İD-I YĀZDEHŪM DER-MAĀM-I ZŪHD Kİ İNİA '-I RAġBET EZ-Nİ'AM-I FĀNİ VE İTİZĀR-I (13) HİMMET BER-Nİ'AM-I CĀVİDĀNİ

On birinci 'ıd zũhdũñ maāmı beyānındadır ki erbāb-ı (14) haıat atında zũhd fānī ni'metlerden raġbetũñ initā'idur ya'nī meyl ũ raġbeti (15) kendũsinden ref' eylemekdũr. Bir vechle ki ni'am-ı fānīden bir nesneye raġbet olmaya (16) ve cāvidānī ni'metler ũzre himmetũñ itişārıdur ya'nī himmeti hemān ana mũnhaşırdu. (17)

972.Ey gũl-i taze ki ez-bāġ-ı elest

Ey taze gũl ki elest bāġından (18)

Be-cihān āmedeī (19) dest-be-dest

elden ele cihāna gelmişsin. İnsānuñ gũle teşbīh olunması (19) bu i'tibārladur ki şũkũfelerũñ laıf ũ gũzĩdesi gũl olduġı gibi mevcũdātũñ (20) eşrefi insāndur.

973.Ġonca-ı sebz-i felek perde-i tũ'st

Ġonca mişāl olan sebz-i felek (21) senũñ perdeñdũr nite ki gũldũr yeşil perde vardur evrāından ġayrı [Ġoncasun seyr-i felek senũñ perdeñdũr bu ma'nā mũnāsib degũldũr].

Bāşed (22) ĩn cāme be-ad-i tũ dũrũst

Bu cāme senũñ addũñe dũrũst ũ rāstdu ya'nī bu hālet (23) benī ādeme mũnhaşırdu.

974.Bāġbān geri kũned ġonca heves

Bāġbān egeri ġonca hevesin eyler,

(1) Kaşd-ı ü cilve-i gül bāşed ü bes

İkin bāğbānuñ kaşdı ancak gülün cilvesidür (2) nite ki mevcūdātuñ icādına sebep insāndur.

975. Gül tüyī z'in çemen ü ğayr-ı tü hār

Bu çemende (3) gül sensin ve senün ğayruñ hārdur ya'nī sen gül meşābesindesin ki ziyāde ğarīz (4) ü müşerrefsin ve bākīsī hār meşābesindedür ki saña nisbet anlar dündür. Çemenden (5) murād bu 'ālemdür.

Şive-i hār perestī bi-güzār

Pes hār-perestlik şivesini қо ya'nī (6) Hāk te'ālādan¹⁵⁶⁴ ğayrı bir nesneye meyl ü rağbet eyleme. Hār-perestīde olan hārdan (7) murād ğayr-ı tü hārda olan hārdur.

976. Gülbün ender rehet ez-hār-ı dürüş

Gülbün dürüş (8) hārdan senün yoluña [*Gülbün* gül fidanı ma'nāsınadır]

Geh be-kef zerkeşed ü gāh be-müş

altun çeker gāhī kef ile (9) ve gāhī müştī ile. *Kef* zikri gülün açılması i'tibāriyledür, *müş* zikri ğonca olması (10) i'tibāriyledür nite ki aña işāret olunur, murād cemī'-i eşyā insān için halk olunduğı (11) iş'ardur.

977. Ğonca müştīst zi-zer gül çü kefi

Ğonca zerden bir müşt ya'nī zerle memlü vü pür (12) bir müşt gibidür, zīrā müşt ğonca gibi bir yerde cem' olmuştur. Gül ki güşādedür zerden (13) bir kef gibidür ya'nī zerle memlü vü pür bir kef meşābesindedür.

Behre işār tü ez-her tarafī (14)

Her bir taraftan saña işār u nişār eylemekden ötüri, (15)

978. Çeşm-i nergis be-temāşā-yı tü bāz (15)

nergisün çeşmi senün temāşāña bāzdur ya'nī seni müşāhede eylemekden ötüri çeşmi (16) güşādedür [*bāz* bunda açık ma'nāsınadır].

Nāy-ı bülbül zi-nevā-yı tü bi-sāz

Bülbülün boğazı senün nevāñdan (17) ya'nī sen istimā' eylesesin diyü sāzladur, murād budur ki bülbülün nevā vü terennümi ki қalbe (18) sürür u hālet viricidür, senden ötüridür.

¹⁵⁶⁴ Hāk te'ālādan H: Hūdā-yı 'azze vü celleden F

Sāz bunda düzen ma'nāsınadır, (19) *nāy* bunda boğaz ma'nāsınadır, *nergis*den murād zerrīn kadeh idügi H̄āce H̄āfız'ı (20) rahmetu'llāhi 'aleyh bu beytinden zāhirdür, beyt

Resīd mevsim-i ān k'ez-ṭarab çü nergis-i mest (21)

*Nihed be-pāy kadem her ki şeş direm dāred*¹⁵⁶⁵

979.Yāsemen bezm-i tü-rā laḥlaḥasāy

Yāsemen ki hoş- (22) bū bir şüküfedür, senüñ bezmüñe laḥlaḥa idicidür ya'nī bezmüñi mu'aṭṭar idicidür.

Nārven (23) fark-ı tü-rā çetr-güşāy

Nārven senüñ farkuñ çetr açıcıdır ya'nī senüñ için çetr meşābesindedür. **81a** (1) *nārven* kara ağac ve teberhūn didikleri ağac, *laḥlaḥa* hoş-bū eczādan terkīb (2) olınmış bir 'ıtrdur.

980.Sebze der-ārzu-yı mefreşist

Sebze senüñ mefreşiligüñ (3) arzusındadır ya'nī ferş gibi anuñ üzerine yürüyesin.

Bād ḥursend (4) be-maḥmil-keşist

Bād senüñ maḥmil-keşligüñe kāni'dür murād keştilerüñ bād sebebi ile deryāda revān (5) olduğın iş'ardur ve hem buña işāretdür ki bād Süleymān peygām-berüñ “‘*aleyhi's-selām*”¹⁵⁶⁶ tahtını iletmişdür [*ḥursend kāni'*]. (6)

981.Maḥmilet rāst be-her pīş ü pesī

Lāle ez-bāng fütāda ceresī

Lāle senüñ maḥmilüñüñ (7) her pīş ü pesinden ötüri āvāzdan düşmüş ya'nī şadāsı yok bir ceresdür [*ceres çāñ*]¹⁵⁶⁷. (8)

982.Ger benefşe ne zi-destet sīlī

Eger benefşe senüñ elüñden sīlī yemedi ise.

Hored (9) a'zās çirā şüd nīlī

Pes anuñ a'zāsı niçün gögerdi.

983.Āyine rüy-ı tü-rā āb-ı (10) zülāl

¹⁵⁶⁵ “Her birkaç altına sahip olan kişinin sevinçle sarhoş nergis gibi ayakta duramaz olduğu mevsim geldi.”

Hâfız, *Divan*, s. 119.

¹⁵⁶⁶ “O'na selam olsun”

¹⁵⁶⁷ ceres çāñ F: -H

Āb-ı zülāl senüñ yüzünñ āyinesidür.

Şāne-keş müy-ı tü-rā bād-ı şimāl (11)

Bād-ı şimāl senüñ müyüñi tarayıcıdur.

984. Turfe hāl-i ki zi-ḥayl-i tü heme

Ziyāde ‘aceb bir ḥāldür ki (12) cemī‘an senüñ ḥaylündendür ya‘nī senden dūn ve senüñ ḥıdmetkārıdır.

V‘enderīn (13) bezm-i tufeyl-i tü heme

Ve bu bezmde cemī‘an senüñ tufeylündür ya‘nī cemī‘si senüñ (14) için ḥalk olınmışdır. Murād cemī‘-i mevcūdāt senüñ için ḥalk olıduğın beyāndur. (15) *Turfe hāli* bu beytlere maşrūfdur.

985. Tü zi-ḥāl-i heme pūşide nazār

Sen cemī‘-i ḥālden pūşide (16) vü bī-ḥabersin.

Geşte meşğūf dü se ḥurde-i zer

Sen iki üç altun ḥurdesine (17) ya‘nī sīm ü zere meşğūf u meftūn olmışsın.

986. Gāh bendiṣ nihānī be-miyān (18)

Gāhī ḥurde-i zeri ḥalkdan nihānī miyānuña bağlarsın ehl-i dünyā gibi.

Ki nihī ber (19) ṭabaḳ-ı ‘arz ‘ayān

Gāhī anı ‘ayān u āşkäre ‘arz ṭabaḳı üzre ḳorsun (20) ya‘nī bir miḳdār altuna mālīk idüğüñi iş‘ār eylersin.

987. Key sezed delḳ-i muraḳḳa‘ (21) be-beret

Der-tih-i delḳ-i girih kerde zeret

Üzeründe muraḳḳa‘ delḳ ü ḥırḳa ola (22) ḳaçan lāyık olur ki delḳün altında senüñ zerün girih ü bend olmışdır (23) ya‘nī delḳün içinde nihān eylemişsin.

988. Yā muraḳḳa‘ zi-seret bīrūn bād

Yā budur ki **81b (1)** senüñ ser ü vücūdunđan muraḳḳa‘ bīrūn u dūr olsun.

Yā zi-dil mihr zeret bīrūn (2) bād

Yāhūd kalbünden sīm ü zerūni muhabbeti bīrūn u dūr olsun, zīrā çünkü dervīş (3) olup muraqqa‘ı giydüñ¹⁵⁶⁸. Pes saña farzdur ki mā-sivādan ta‘alluķı bi‘l-küllīye kaṭ‘ idesin¹⁵⁶⁹ [*bād* emr-i hāzırdur]. (4)

989.Şūfi vü māl-perestī ne-ḥoşest

Şūfi ve māl-perestlik ḥoş degüldür, zīrā (5) şūfilik ve dünyā-perestlik bir yerde cem‘ olmak muḥāldür.

‘Āli vü meyl be-pestī ne-ḥoşest (6)

‘Āli vü pestlige meyl eylemek ḥoş degüldür, zīrā şūfi ki ‘ālī-kādrdür, dünyā-perest (7) lik ki pestlikdür, aña meyl ü rağbet eylemek denā’etdür.

990.Naḳd-i dīn gevher ü (8) dünyā şadefest

Dīn naḳdi gevherdür ve dünyā şadefdür ya‘nī dīn gevher ve dünyā şadef (9) meşābesindedür.

V’ın şadef der-şaded-i şad telefest

Ve bu şadef ki murād dünyādur, (10) yüz telef ü zevālün şadr u maḥallindedür. *Dünyādan* murād māldur.

991.Çi dehī gevher-i cāvidānī (11)

Be-şadef ḥāşşa ki bāşed fānī

Cāvidānī gevheri şadefe ne virürsin ḥuşuşā ki (12) ol şadef fānīdür.

992.Lezzet-i ḥorden ü āşā mīden

Ekl ü şürbün lezzeti

Bā-büt-i (13) ḥürveş ārāmīden

ḥür gibi zībā maḥbūbe ile diñlenmek ve anı der-āğuş eylemek (14)

993.Ḥil‘at-i fāḥir ez-aṭlas kerden

Aṭlasdan fāḥir ü zībā ḥil‘at eylemek ve giymek (15)

Ḥāne der-қаşr-ı muḳarnes kerden

¹⁵⁶⁸ giydüñ F: giysün H

¹⁵⁶⁹ idesin H: eyleyesin F

Muḳarnes ü zībā ḳaşrda ḥāne vü ḳarār eylemek. *Muḳarnes* (16) oymadur ki ba'zı ḥānede olur.

994.Zīr-i rān ablaḳ-ı tāzī rānden

Uyluḡuḡ altında (17) ablaḳ tāzīyi sürmek ya'nī 'Arabī ablaḳ ata süvār olmaḳ [*rān* bunda uyluḡ ma'nasınadur].

Ber-meh ü mihr ḡubār efsānden (18)

Ol ablaḳ atı ḳalḡıtmaḳ ve oynatmaḳ ile māh u āftāb üzre ḡubār saḷmaḳ nite ki rüşendür (19) ki bir ḷapük-süvār ser-keş ḥarūn bir ata süvār olup oynadukda anuḡ ayaḡından (20) be-her ḥāl ḡubār zāhir olup hevāya ḷıḳar.

995.Heme ḥiçend ü be-ḥiçī semerend

Ānifen beyān (21) olınan dūnyevī aḥvāl cemī'an ḥiçlerdür ve ḥiçlikle meşḥūrlardur, zīrā anlaruḡ (22) ḥiçlüḡi hezār-bār müşāhede olınmışdur ve dem-be-dem vuḳū'ından ḥālī degüldür.

Belki (23) ez-ḥiç besī ḥiçterend

Belki ḥiçden hem ḷok mertebe ḥiçreklerdür.

996.Heme jengend 82a (1) ber-āyīne-i dil

Bu zıkr olınan cemī'an ḡoḡül āyīnesi üzre pāsduur.

Tār-ı (2) peyvend zi-īnhā bü'ḡsil

Pes bunlardan peyvend ü ta'alluḳ tārını ḷır ya'nī bunlardan i'rāz (3) eyle, zīrā bunlar ḷurb ü vişāl-i sübhānī ve müşāhede-i cemāl-i Yezdānī'ye ḷavī mānī'lerdür [*bü'ḡsil* emr-i ḥāzırdur]. (4)

997.Kende pīrist cihān 'işve-nümāy

Cihānda nāz idici ve 'işve ḡoşterici ḷoḷmış (5) bir 'acūzduur.

Dil-i şad tāze cūvān kende zi-cāy

Yüz tāze ve ḷavī cūvānuḡ ḡoḡlini (6) yerinden ḷoparmışduur ya'nī bisyār cūvānı kendüsine maḡrūr u firīfte eylemişduur, (7) beyt

Nüvişte end ber-eyvān-ı cennetü'l-me'vā

*Her ki 'işve-i dünyā harīd vāy be-vey*¹⁵⁷⁰

998.Dil-i hūrŝid-dilān hūn kerde

Dünyā hūrŝid dillüleriñ göñlini hūn (9) eylemişdür ya'nī bisyār ŝulehā dünyānuñ ālām u ŝedāyidinden hūnīn-dil olmuşlardur. (10)

Tā bedān çihre ŝafağ-gūn kerde

Tā anlarıñ hūnı ile yüzünü ŝafağ renglü eylemişdür. (11)

999.Ṭurraeŝ halka-i tezvīr ü firīb

Anuñ ṭurrası tezvīr u firīb halkasıdur. (12)

Ġamzeeŝ şaf-şiken-i şabr u ŝekīb

Anuñ ġamzesi ŝabr u ŝekībün ŝaffını (13) ŝıyıcıdur ya'nī ehl-i dünyāyı dünyā ŝabrdan dūr idüp kendüsine meyl ü rağbet (14) itdüricidir. *ŝekīb* ŝabr ma'nāsınadır [*ŝaf-ŝiken* vaŝf-ı terkībīdür].

1000. Ebruyeŝ köhne kemānist dü-tāh (15)

Anuñ ebrūsı iki kat olmuş eski bir yaydur ya'nī bir eski yay gibidir. (16)

Kerde ez-vesme-i telbīs siyāh

Mekr ü telbīs vesme vü sürmesinden ebrūsını (17) siyāh eylemişdür, beyt

Hoŝ ġurūbest cihān ez-reh-i ŝūret līkin

(18) *Her ki peyvest be-ū 'ömr-i ħodeŝ kābīn dād*¹⁵⁷¹

1001. Çeŝm-i ū-rā müje ez-tīr-i belā

Anuñ (19) ya'nī dünyānuñ çeŝminüñ kirpiği belā tīrindendür lā-cerem her kes ki aña meyl eyledi (20) belā tīrine hedef oldu [*müje* kirpik].

Müjeeŝ mīl keşi-i çeşm-i ħayā

Anuñ kirpiği ħayānuñ (21) çeşmine mīl çekicidir ya'nī ħayāyı ref' idicidir bu sebebden dünyā-perest ne ħazret-i (22) Ḥağ'dan ve ne halkdan şerm tutar.

1002. Lebeş ez-mātem-i şevher ħandān

¹⁵⁷⁰ “Yüce cennetin çardağına şöyle yazmışlar: Kim dünyanın cazibesine aldandıysa vay ona!” Hâfız, *Divan*, s. 433.

¹⁵⁷¹ “Dünya suret yoluyla güzel bir gelin oldu. Ancak kim ona gönül verdiyse mehrini de verdi.” Hâfız, *Divan*, s. 112.

Anuñ lebi (23) zevcinuñ vefât u mâteminden handandır.

Tiz der-zaħm-ı kesâneş dendân

Anuñ **82b** (1) dişi kimseleruñ zaħmına keskindür ya'nî dünyâ 'acūzınuñ bir kimseye teraħħımı¹⁵⁷² yoħdur (2) ziyâde, zîrâ bî-vefâ vü bî-rahımdur. *Şevher* ki zevc ma'nâsınadır murâd ehl-i dünyâdur [*dendâneş* taħdîrindedür], (3) beyt

Cihân gerçi der-ħadd-i ħüsnet lîkin

*Zi-ħad mî-bered mîve-i bî-vefâyi*¹⁵⁷³

1003. Dâne-i dâm-ı (4) dâlâlet ħâleş

Anuñ beji dâlâlet tuzağınuñ dânesidür lâ-cerem her kes ki (5) aña firîfte oldı dâlâletden ħalâş bulmadı.

Künde-i pây-ı ħired ħalħâleş

Anuñ (6) ħalħâlî 'aql ayağınuñ künde vü bendidür. Lâ-cerem her kes ki aña qarîn oldı 'aql-ı (7) ma'âddan bî-behre ħaldı. *Künde* kâf-ı 'Arabînuñ dâmmesiyledür ki bunda kayd u (8) bend ma'nâsınadır.

1004. Kâmetes ħâr büni z'in büstân

Bu büstândan anuñ kâmeti (9) bir ħâr fidanıdır.

Gül-i ü ħile vü bergeş destân

Anuñ güli ħiledür ve anuñ berg ü (10) varaķı mekr ü efsânedür.

1005. Bâzuyes tâb-dih-i pence-i dîn

Anuñ bâzusu dînüñ pencesine (11) tâb viricidür ya'nî dînüñ pencesini burucu vü çeviricidür [*tâb-dih* vaşf-ı terkîbîdür].

Sâ'ideş pence-bür-i şıdķ u yaķîn (12)

Anuñ sâ'idi şıdķ u yaķînuñ pencesini kať idicidür ya'nî dünyâ- (13) peresti şıdķ u yaķînden dūr eyler. *Pence-bürde* bür bānuñ dāmmiyle olmaķ maħalle ensebdür (14) egerçi

¹⁵⁷² teraħħımı H: merħameti F

¹⁵⁷³ "Dünyada senin güzelliğın sınırdadır ancak vefasızlık meyvesi haddi aşmıştır."

bānuñ fethiyle olmağ hem laṭıfdür ki ma'nā böyle olur, anuñ belki şıdğ u (15) yaqınınıñ pencisini burucu vü çeviricidür.

1006. Sāğ-i ü devlet-i nā-pāyende

Anuñ incigi (16) beğāsuz devletdür. Lā-cerem her kes ki dünyānuñ devletine firıfte oldu ziyāde az (17) zamānda ol devletden dūr oldu [*sāğ* incik].

Pāye pāye be-zevāl āyende

Ol devlet pāye pāye (18) zevāle gelicidür, zīrā dünyā devleti dem-be-dem zevādedür. Hülāşa-i kelām budur ki dünyānuñ (19) bu kadar evşāfla vaşf olunması 'acūza teşbīh olınuğı i'tibārladur ve ḥadden (20) bīrūn bī-vefā vü bī-beğādur ve her kese nef' ü ḥayrdan ḥālīdür ve şerr ü zarar ile memlū vü pürdür. (21)

1007. Nīst zi-şīve-i bāliğ nazārī

Bāliğ-nazarlığuñ şīve vü 'ādetden degüldür.

Ki be-dünbāle-i (22) çeşmeş nigerī

Ki aña gūşe-i çeşmele nazar eyleyesin, zīrā anlar ki şāhib-nazarlardur dünyāya (23) zerre kadar iltifāt u rağbetleri yoğdur.

1008. Şad zarar bīned ez-ü đarre-i ü

Dünyā 'acūzınıñ đarresi **83a** (1) andan yüz zarar görür.

Ve ey ān kes ki şevēd ğurre-i ü

Ve ey ol kimseye ki aña mağrūr (2) u firıfte ola.

1009. Đarre eş kīst cihān-ı cāvid

Dünyā 'acūzınıñ đarresi kimdür bākī cihāndadur ki (3) murād āḥiretdür.

Ki ḥired rāst nazar-gāh-ı ümīd

Ki ol cāvid-i cihān 'ağluğ ümīdi manzarıdur,(4) zīrā aşḥāb-ı 'ağluğ ṭā'at ü 'ibādetleri āḥiretde bākī na'im ve rāḥat u ḥuzūra (5) vuşul bulmağ ümīdi iledür. Lā-cerem bu fānī cihāndan i'rāz u ferāğat eylediler. *Đarre* (6) đād-ı mu'cemenün fethiyle kuma didükleridür ki bir kimsenüñ iki 'avreti olsa ol iki (7) 'avret biri birine nisbet đarredür. Muḥtār-ı şīḥāh'da vāki'dür "*đarretü'l-merātihī emrātü* (8) *zevcehā*".

1010. Çend ez-ü rüy nihī der-pestī

Dünyâ ‘acûzı sebebinden niçeye dek pestlikle (9) yüz kırsun ve cân u dilden aña t̄alib olursın [*nihī* fi ‘l-i muzāri ‘-i muḥātabdur].

Be-çi ez-vey ki çü cestī (10) restī

Andan i ‘rāz u ferāgat eyle, zīrā çünki i ‘rāz u ferāgat eyledüñ kurtulduñ (11) ya ‘nī çünki dünyâyı terk eyledüñ pestlikden ḥalāş olup ‘ālī-ḳadr olduñ (12) ve ebedī nāz u na‘īme vuşul bulduñ. *Be-çi* emr-i ḥāzırduḳ ḳalğı vü şıçramak ma ‘nāsınadır, (13) *cestī* ḳalğıduñ ve şıçraduñ ma ‘nāsına fi ‘l-i māzī-yi muḥātabdur, mışrā‘uñ ma ‘nāsı rüşen (14) ü zāhir olsun içün bu ma ‘nālara ta ‘arruz olunmadı [*restī* fi ‘l-i muzāri ‘-i muḥātabdur].

1011. Hest ez-ü bend-i emel bü’gsisten (15)

Dünyādan emel bendini kırmak bu fānī dünyādan ferāgat u i ‘rāz eylemek.

Be-Ḥudā ‘azze (16) ve cell peyvesten

Ḥudā-yı “‘azze ve celle”¹⁵⁷⁴ ye vāşıl olmaḳdur. Pes anlar ki t̄alib-i dünyā oldılar (17) ḳurb-i İlāhī’den maḥrūm oldılar¹⁵⁷⁵, beyt

Ta ‘alluḳ ḥicābestü bī-ḥāşılī

*Çü peyvendhā bü ‘gsilī (18) vāşılī*¹⁵⁷⁶

Hest lafzınıñ ma ‘nāsı mışrā‘-ı şānīnūñ ma ‘nāsına ḳayd olındı.

ḤİKĀYET-İ (19) ĀN ḤUFTE-ÇEŞM BĪDĀR-DİL

Ol ḳalbi bīdār çeşmi uyumış ‘ārifūñ (20) ḥikāyetidür.

Kİ RŪḤU’LLĀH BE-SER-İ VAḲT-İ VEY RESĪD

Ki ‘İsā peygām-ber “‘aleyhi ‘s-selām”¹⁵⁷⁷ anuñ (21) ser-i vaḳt ḥuzūrına irişdi.

VE ‘ÖZR-İ ḤĀB KERDEN-İ VEY-RĀ EZ-VEY PESENDĪD (22)

Ve ‘İsā peygām-ber “‘aleyhi ‘s-selām” ol kimseden ḥufte-çeşm olmasınūñ i ‘tizārını ḳabül eyledi. (23)

1012. ‘İsa ān rūḥ ki īn şüret-i cism

Ḥazret-i ‘İsā ol rūḥ ki bu cism-i şüreti

¹⁵⁷⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁵⁷⁵ oldılar H: ḳaldılar F

¹⁵⁷⁶ “Bağlanmak perdedir ve sonuçsuzluktur. Zincirlerinden kurtulursan özgürsün.” Sa’dī, *Bostān*, s. 112.

¹⁵⁷⁷ “O’na selam olsun”

83b

(1) Būd ber-genc-i İlahîş tılsım

anuç Hudā'ya mensüb genci üzre tılsım idi ya'nī cism (2) i'tibāri ile şüret-i beşerde idi. Līkin Haq te'ālānuñ¹⁵⁷⁸ peygām-beri olduğı i'tibārla (3) vücūdında esrār u ma'ārif genci pinhān idi ve cemī'-i enbiyā vü evliyānuñ hālī hem bu (4) üslüb üzredür, līkin bizüm sultānumuz ki murād hazret-i Resül' dür “*şalla'llāhu te'ālā*¹⁵⁷⁹ *'aleyhi ve sellem*”¹⁵⁸⁰ (5) server-i kāyināt ve mefhar-ı mevcūdāt ve eşref-i maḥlūkāt ve “*seyyidü'l-enbiyā'i ve'l-mürselīn*”¹⁵⁸¹ (6) olduğı için cemī'-i enbiyā vü murselinde olan aḥlāk-ı hāmīde vü şifāt-ı pesendīde (7) ve esrār u 'ulūm u ma'ārif cemī'an anuç zāt-ı pākīnde mevcūddur, līkin anuç (8) vücūd-ı şerīfīnde mevcūd olan ḥālāt bir kimseye virilmemiş ve bir kimse anı düşünde (9) hem görmemişdür, zīrā hazret-i Resül “*şalla'llāhu te'ālā*¹⁵⁸² *'aleyhi ve sellem*”, kül ve anlar eczā meşābesindedür (10) bu ḥod rüşendür ki cüz'de olan ḥālāt küldē mevcūddur, līkin olan ḥālātđan (11) cüz' cemī'an behrever degüldür [*İlahīde yā nisbet içündür*]¹⁵⁸³.

1013. Rūzi ez-dil der-i rāhat mī-zed

'İsā peygām-ber “*'aleyhi's-selām*”¹⁵⁸⁴ (12) bir gün gönjinden rāhat kapusını kaqđı.

Kām der-rāh-ı seyāḥat mī-zed

Seyāḥat (13) yolına kām urdı ya'nī karar u rāhatı terk idüp seyāḥati ihtiyār itdi¹⁵⁸⁵. (14)

1014. Dīd der-künc yekī deyr-i ḥarāb

Ḥufte-i raht-ı ḥired dāde be-ḥ'āb

Bir ḥarāb kilisānuñ (15) bucağında 'aql esbābını ḥ'āba virmiş bir ḥufteyi gördi ya'nī bir kimseyi (16) gördi ki yatup uyur 'aqlđan bī-ḥaber. *Ḥufte* uyumış ma'nāsınadır. (17)

1015. Dīde ez-nādire dīden beste

Anuç çeşmi nādire ve şun'-ı İlahī'yi görmekden bağlanmış (18) ya'nī yumulmuş.

Güş zi-nükte şenīden beste

¹⁵⁷⁸ Haq te'ālānuñ H: Hudā-yı 'azze ve cellenüñ F

¹⁵⁷⁹ te'ālā H: -F

¹⁵⁸⁰ “Yüce Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

¹⁵⁸¹ “Peygamberlerin efendisi”

¹⁵⁸² te'ālā H: -F

¹⁵⁸³ *İlahīde yā nisbet içündür* F: -H

¹⁵⁸⁴ “O'na selam olsun”

¹⁵⁸⁵ seyāḥati ihtiyār itdi H: seyāḥate gitti F

Anuñ kulağı nükte işitmekden (19) bağlanmış ya'nī h'āb sebebi ile anuñ havāssı 'amelden kalmış bu ma'nā hem laṭīfdür (20) ol nāyim çeşmini nādire ve şun'-ı İlähī'ye nazar eylemekden yummuş, kulağını nükte (21) işitmekden bağlamış.

1016. Sāhte der-kafe¹⁵⁸⁶-i teng-dehān

Ṭūti-i nāṭıka-rā güng-zebān (22)

Teng kafese beñzer dehānında kuvvet-i nāṭıka ṭūṭisinüñ zebānını güng ü hāmūş (23) eylemiş bu hem ma'nādur tar kafes gibi olan dehānında ṭūṭi mişāl güyā olan kuvvet-i **84a** (1) nāṭıkanuñ zebānı güng ü hāmūş olmuş, murād h'āb sebebi ile ol huftu (2) nuṭk u güftārdan dūr olduğı iş'ardur.

1017. Zed ser-i pāy ki ey refte zi-dest (3)

'İsā peygām-ber “‘aleyhi's-selām”¹⁵⁸⁷ çünki ol huftu gördi anı h'ābdan bīdār eylemek içün (4) aña ayağınuñ ucını urdı ve didi ki ey elden gitmiş [*ser* bunda uc ma'nāsınadır]

Meyl-i bālā kün ez-ın pāye-i (5) pest

bu pest pāyeden ferāgat idüp bālāya meyl eyle ya'nī h'ābdan bīdār olup (6) kalk. *Ser-i pāy be-ser-i pāy* taqdīrinde olup ayağınuñ ucu ile ma'nāsına (7) olmağ hem laṭīfdür.

1018. Dīde vü gūş u zebān-rā bi-gūşāy

Çeşmüñi vü gūşuñı (8) vü zebānuñı aç [*bi-gūşāy* emri hāzırdur]¹⁵⁸⁸.

Tāze kün ber-dil-i ḥod yād-ı Ḥudāy

Ḥağ te'ālānuñ¹⁵⁸⁹ yād u zıkrini kendü gönüñ (9) üzre tāze eyle ya'nī zıkr-i İlähī'ye meşğül ol.

1019. Şafha-i levḥ-i cihān defter-i üst (10)

Cihānuñ levḥinüñ şafhası anuñ defteridür.

Nuşa-i şun' bedāyi' ger-i üst

Anuñ (11) bedāyi'i ki şun'ınuñ nüshasıdır ya'nī bu cihānuñ Ḥağk “*sübḥānehu ve te'ālā*”nuñ¹⁵⁹⁰ 'acīb ü (12) ğarīb maşnū'atı vücūda getürici şun'ını āşkāre idici eşyā ile

¹⁵⁸⁶ kafes H: nefes F

¹⁵⁸⁷ “O'na selam olsun”

¹⁵⁸⁸ *bi-gūşāy* emri hāzırdur F: -H

¹⁵⁸⁹ Ḥağ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze vü cellenüñ F

¹⁵⁹⁰ Ḥağ sübhānehu te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze vü cellenüñ F

memlū vü pürdür. (13) Pes çeşmüni güşāde idüp bunlara ‘ibretle nazar eyle tā ki şāni‘-i bī-nazīrūn şun‘-ı kemāline (14) ıttılā‘ sebebi ile şāni‘ūn mağfıretine vuşul müyesser ola.

1020. Naqş-ı in levh bi-hān harf (15) -be-harf

Bu levhūn naqşını harf-be-harf oqu, beyt

*Cihān mir‘at-ı şāhid-i (16) māst
Feşāhede vechehu fī-küllü zerrāt¹⁵⁹¹*

Bi’şnev ez-her yeki esrār şigerf

Her birinden (17) lisān-ı hālle beyān eyledikleri şigerf ü hafī esrārı gūş-ı cānla istimā‘ eyle, (18) beyt

*Berg-i dirāhtān-ı sebz der-nazar-ı huşyār
Her varakī defterīst ma‘rifet-i Kirdgār¹⁵⁹²*

1021. (19) Ber-keremhāş şenā-h‘ānī kün

Ol Hudā‘nuñ “‘amme nevāluhu”¹⁵⁹³ keremleri üzre şenā-h‘ānlık eyle [*kün* emr-i hāzırdur]. (20)

Ber-raqamhāş dūr-efşānī kün

Ol Hudā‘nuñ raqamları üzre dūr nişār idicilik eyle (21) ya‘nī maşnū‘atı müşāhede idüp ol şāni‘-i bī-nazīrūn şükr ü şenāsına meşgūl (22) ol.

1022. Hufte in güft zi-‘İsā çü¹⁵⁹⁴ şenīd

Ol uyumış kimse çünki ‘İsā peygām-berden (23) “‘aleyhi’s-selām” bu güft ü kelimātı işitdi [*şenīd* fi‘l-i māzīdür].

Der-cevābeş zi-sūhen çāre ne-dīd

Anuñ **84b (1)** cevābında sözden çāre görmedi ya‘nī bi’z-zarūre aña cevāb virdi böyle diyü ki murād (2) bu üç beytten zāhirdür.

1023. Ser ber-āverd ki bi-güzār me-rā

¹⁵⁹¹ “Dünya bizim güzelimizin aynasıdır. Bütün zerreleriyle onun yüzünün güzelliğine şahit oldu.”

¹⁵⁹² “Akıllı kimsenin nazarında yeşil ağaçların yaprakları Allah’ın marifeti defterinden bir yapraktır.”

¹⁵⁹³ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

¹⁵⁹⁴ çü H: çün F

Ol kimse h̄'ābdan başını (3) kaldırdı ve hazret-i 'İsā'ya hitāb idüp didi ki beni ço ya'nī başa elem virme. (4)

Nīst bā-ḥalk-ı cihān kār me-rā

Zīrā cihān ḥalkı ile benüm kār u muşāḥabetüm yokdur.

1024. Pā be-yek (5) sūy keşīdem zi-miyān

Ben miyān u ihtilātdan ayağımı bir cānibe çekdüm.

Fāriğ ez- 'ālem (6) ü 'ālemiyān

'Ālemden ve 'ālemīlerden fāriğam.

1025. Müjde ez-men be-cihān-cūyān bih

Cihānı¹⁵⁹⁵ ṭaleb (7) idicilere benden beşāret vir.

Ki cihān hem be-cihān cūyān bih

Zīrā cihān hem cihān ṭaleb (8) idicilere evlā vü elyağdur, beyt

Dünyā ne-metā 'īst ki erzed be-nīzā 'ī

Bā-ḥaşm müdārā kün (9) ü bā-düst müvāsā¹⁵⁹⁶

1026. Güft 'İsāş çü be-şinīd cevāb

'İsā peygām-ber “*aleyhi 's-selām*” çünki (10) anuñ cevābını işitdi aña hitāb idüp didi.

H̄'āb kün h̄'āb ki hoş bādet h̄'āb (11)

Uyğu¹⁵⁹⁷ uyu ki h̄'āb saña hoş u laṭīf olsun.

1027. Bend-i endūh ne'ī şād bi-ḥusb (12)

Ḥazret-i 'İsā “*aleyhi 's-selām*” aña didi ki çünki cihanuñ endūh u miḥnetine bend ü giriftār (13) degülsin şād u mesrūr yatup uyu.

Bende-i kes ne'ī āzād bi-ḥusb

Kimsenüñ (14) bende¹⁵⁹⁸ vü ḥidmetkārı degülsin āzād u fāriğ yatup uyu [*nede hemze hitāb içündür*]¹⁵⁹⁹.

¹⁵⁹⁵ Cihānı H: Cihān F

¹⁵⁹⁶ “Dünya kavga etmeye degecek bir mal değildir. Düşmanlarla iyi geçin, dostuna yumuşak davran.”

¹⁵⁹⁷ Uyğu H: eyü F

1028. Heme meşğuli-i ‘ālem gülîst (15)

‘Ālemün meşğüllüğü cemī‘an güllük ve hamākatdır.

Terk-i gülî be-Ĥudā meşğülîst (16)

Güllüğün terki Ĥudā’ya meşğüllüktür. Pes bir kimse mā-dām ki cemī‘ nesneden (17) ferāgat idüp Ĥaḳ “*sübḥānehu ve te ‘ālā ḥazreti*”nün “*celle şānuhu*” tã‘at ü ‘ibādetine (18) meşğül olmaya ol kimse gül u aḥmaḳdur.

MÜNĀCĀT DER-ṬALEB-İ MAḲĀM-I FAḲR BA‘D (19) EZ-TAḤḲĪḲ BE-MAḲĀM-I ZÜHD

Bu münācāt zühd maḳamına taḥḲikden soḡra faḳr maḳāminuḡ ṭalebi (20) beyānındadır.

1029. Ey der-i raḥmet-i tü ber-heme bāz

Ey Ĥudā-yı erḥamü’r-raḥimîn senüḡ raḥmetüḡ (21) ḳapusu cemī‘-i mevcūdāt üzre bāz u güşādedür [*bāzet* taḳdīrindedür].

Ġarḳa-i ni‘ met-i tü şib ü firāz (22)

Senüḡ şib ü firāz ni‘metüḡe ġarīḳdür. *Şib*den murād zemîn ve *firāz*dan murād āsmāndur (23) ya ‘nī “*ve in te ‘eddü ni ‘meta ‘llāhi lā-taḥşühā*”¹⁶⁰⁰ ḥasebince zemîn ü āsmān ve anlarda olanlar senüḡ deryā-yı **85a (1)** ni‘metüḡe ġarīḳlerdür.

1030. ‘Işḳ ver z’ān be-temennā-yı tü bend

‘Āşıḳlaruḡ senüḡ temennāḡa (2) bend ü giriftārlardur.

Zühd ver z’ān be-ḥayālet ḥursend

Zāhidler senüḡ fikr ü ḥayālünḡe (3) ḳāni‘lerdür.

1031. Ger ne bā-büt zi-tü bāşed nāmī

Eger senden büt ile¹⁶⁰¹ bir nām olmaya.

Kes suy-ı (4) bütgede ne’nhed gāmī

Put-ḥāne cānibine kimse bir gām u ḳadem ḳomaz ya ‘nī bir kimse meyl ü raġbet idüp (5) ol cānibe varmaz, zīrā bu ḥālet muḳarrerdür ki büt-perestlerüḡ büt-perestligüne sebep (6)

¹⁵⁹⁸ bende H: ḳaydı F

¹⁵⁹⁹ *nede* hemze ḥiṭāb içündür F: -H

¹⁶⁰⁰ “... Allah’ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız...” İbrāḥim sûresi 34. âyet.

¹⁶⁰¹ büt ile H: benümle F

budur ki şanemi şamede şerîk zann idüp anı kendülerine şefî' i 'tikâd eyleyüp (7) ma'būd ittiḥāz eylerler. “*Innema 'llāhu ilāhun vāḥid*”¹⁶⁰².

1032. Ger ne bŷyī zi-tü āyed be-dimāĝ

Gül koçulayan kimsenüñ (8) dimāĝına eger senden bir rāyiḥa gelmeye.

Kes ne-bŷyed gil-i ḥoş-bŷy be-bāĝ

Bāĝda kimse (9) ḥoş-bŷy gili koçulamaz, zīrā her kes ki güli koçular be-her ḥāl Ḥak te'ālāyi¹⁶⁰³ yād eyler, zīrā (10) gülün ve cemī' -i eşyānuñ ḥāliķıdır.

1033. Dāĝ-ı tü bāĝ-ı dil-i Cāmī bes

Ey Ḥudā-yı “*‘azze ve celle*”¹⁶⁰⁴ (11) senün dāĝ-ı ‘aşkuñ Cāmī’nün gönlinün bāĝı kāfidür.

Bāşed ez-bāĝ-ı tü bŷyīş (12) heves

Anuñ ārzū vü hevesi senün bāĝuñdan bir bŷyudur. Murād cenāb-ı İlähī’den (13) bir nefḥa taleb eyledügidür ki sebep kurb ü vişāldür.

1034. Bŷyi ez-bāĝ-ı ḥodeş rŷzī (14) kün

Ey Ḥudā aña kendü bāĝuñdan bir nefḥa naşīb eyle [*rŷzī* bunda naşīb ma'nāsınadır].

Lezzet-i dāĝ-ı ḥodeş rŷzī kün

Aña (15) kendü dāĝuñuñ lezzetini naşīb eyle.

1035. Me-nih ez-dām-ı hevā¹⁶⁰⁵ pā bendeş

Hevālar dāmından aña bend (16) koma ya'nī anı hevālardan ḥalāş eyle.

Bü'gsil ez-her hevesī peyvendeş

Her bir hevesden (17) anuñ peyvendini kır ya'nī anı cemī' -i hevesden ḥalāş eyle [*bü'gsil* emr-i ḥāzırdu] ¹⁶⁰⁶.

1036. Ber-dileş naķş-ı ĝam-ı ḥ'ış nigār (18)

Anuñ gönli üzre kendü 'aynuñ naķşını naķş eyle.

Ḥāṭıreş beste be-her naķş me-dār (19)

¹⁶⁰² “... Allah, ancak bir tek ilāhtır...” Nisā sŷresi 171. āyet.

¹⁶⁰³ Ḥak te'ālāyi H: Ḥudā-yı 'azze vü celleyi F

¹⁶⁰⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁶⁰⁵ Hevā H: hevāhā F

¹⁶⁰⁶ *bü'gsil* emr-i ḥāzırdu F: -H

Anuñ hâtırın her nakşa beste vü bend tütma.

1037. Baħye-i faķr zeneş ber-jende

Anuñ hırķasına (20) faķr baħyesini ur ya'nī anı¹⁶⁰⁷ faķr-ı ihtiyārīden behrever eyle.

Sāzeş ez-zevķ-i fenā dil (21) zinde

Fenānuñ zevķinden anuñ gönlini zinde eyle ya'nī “*mütü ķable ente mütü*”¹⁶⁰⁸ ģasebince (22) anı ifnā-yı vücūddan behrever eyle. *Baħye* nikende ma'nāsınadır.

1038. Tā çü ser ber-zened ez- (23) jende-i faķr

Tā ki çün faķr hırķasından zāhir ola.

Mürde-i ģod büved ü zinde-i faķr

Ĥod **85b (1)** vücūduñ mürdesi ve faķruñ zindesi ola ya'nī aĥlāķ-ı zemīmeden pāk olup (2) faķruñ leb ü mağzına vuşul bula.

‘İĶD-I DÜVĀZDEHÜM DER-SİRR-I FAĶR

On ikinci ‘ıķd faķruñ (3) sırr u ģaķıķati beyānındadır.

Kİ BE-BURĶA-I SEVĀDÜ'L-VEĤİ Fİ'D-DĀREYN BEYĀZ-I ÇİHRE-İ HESTİ-İ (4) ĤOD NÜHÜFTENEST Fİ-MERTEBETİ'L-‘İLME'L-YAĶİN

Ki sırr-ı faķr kendü vücūdı çihresinüñ beyāzını (5) nihān u setr eylemekdür ‘ılme'l-yaķın mertebesinde.

1039. Ey girān-māyeterīn gevher-i pāk

(6) Ey ziyāde kıymetlü pāk gevher.

V'ey sebük-sāye ber-īn peyker-i ģāk

V'ey bu ģāk peykeri (7) üzre sebük-sāye ve ‘ālī-pāye, murād insāndur ki eşref-i mevcūdātdur. *Peyker-i ģāk*den (8) murād zemīndür.

1040. Peyker-i ģāk tılsımdü tü genc

Peyker-i ģāk tılsımdur ve sen anuñ içinde (9) pinhān¹⁶⁰⁹ gencsin.

¹⁶⁰⁷ anı F: -H

¹⁶⁰⁸ “Ölmeden önce ölünüz.” (Aclünî'nin verdiği bilgilere göre, İbn-i Hacer, bu sözün senetli bir hadis olmadığını, gayr-ı sabit olduğunu, Ali el-Kāri ise ise süfi sözü olduğunu söylemişlerdir.) Aclünî, *Keşfu'l-Hafâ*..., Cilt: 2, s. 291.

¹⁶⁰⁹ pinhān F: -H

Genci ez-baħr-ı ez-el gevher-senc

Deryā-yı ezelden gevher vezn idici bir gencdür ya'nī (10) cenāb-ı İlāhī'den 'aşk u muħabbet ve esrār u ma'ārif ü 'ulūm gencine vuşul bulmuşdur. Bu (11) *peyker-i ħākden* murād cismdür, *baħr-ı ezelden* murād Ĥudā-yı "‘azze ve celle"¹⁶¹⁰dür [*gevher-senc* vaşf-ı terkībīdür].

1041. Hest genc-i tü zi-her genc firih (12)

Senüñ gencüñ cemī'-i gencden firih ü ulıdur, zīrā insāna iħsān olınan ħālāt (13) mevcūdātdan bir kimseye virilmemişdür.

Gevher-i faħr der-ü ez-heme bih

Anda faħr gevheri cemī' (14) sinden ulı vü şerīfdür, faħruñ şerefi hemān bu ħāletden rüşendür ki ħazret-i (15) Resül "şalla'llāhu te'ālā"¹⁶¹¹ 'aleyhi ve sellem"¹⁶¹² "seyyidü'l-enbiyā'i ve'l-mürselīn"¹⁶¹³ iken "el-faħru faħrī ve bihi eftaħiru"¹⁶¹⁴ (16) dimişdür ve aşhāb-ı tarīkat katında vādī-yi sülük yedidür, sālīk mā-dām ki ol (17) vādīleri kaṭ' u tayy eylemeye müntehī olup aşhāb-ı ħaķīkatden olmaz ve müşāhede-i cemāl-i (18) İlāhī'den behre bulmaz ol vādīlerüñ müntehāsı faħr u fenā vādīsīdür. *Faħrdan* (19) murād faħr-ı iħtiyārīdür, faħr-ı ıztırārī degüldür, *firih* ziyāde ma'nāsınadır.

1042. İn güher-rā (20) çü şevī ħadr-şinās

Çünkü bu gevherüñ ħadr ü şerefini fehm ü idrāk idici olasın [*ħadr-şinās* vaşf-ı terkībīdür]. (21)

Bi-rehī z'āfet-i ümmīd ü hirās

Recā vü ħavfuñ āfet ü zararından¹⁶¹⁵ ħalāş olursın (22) zīrā "ve men yetevekkel 'ala'llāhi fe ħuve ħasbuhu"¹⁶¹⁶ ħasebince cemī'-i ħuşuşda teveccühüñ hemān Ĥaķ te'ālāya¹⁶¹⁷ olup (23) bir kimseden ħavf u recāñ olmaz, kıṭ'a¹⁶¹⁸

¹⁶¹⁰ "Aziz ve yüce Allah"

¹⁶¹¹ te'ālā F: -H

¹⁶¹² "Yüce Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun."

¹⁶¹³ "Peygamberlerin efendisi"

¹⁶¹⁴ "Fakirlik iftiharımdır, onunla övünürüm." (Bu söz, hadis kitaplarında geçmemektedir. Nitekim Aclūnī'nin verdiği bilgiye göre başta İbn-i Hacer olmak üzere bütün hadisçiler bunun uydurma bir hadis olduğunda hemfikirdir.) Aclūnī, *Keşfu'l-Hafā...*, Cilt: 2, s. 87.

¹⁶¹⁵ zararından H: ħüsrāndan F

¹⁶¹⁶ "... Kim Allah'a tevekkül ederse, O kendisine yeter..." Talāk sūresi 3. āyet.

¹⁶¹⁷ Ĥaķ te'ālāya H: Ĥudā-yı 'azze vü celleye F

¹⁶¹⁸ kıṭ'a F: beyt H

Muvaḥḥid i der-pāy rīzī zereş
i şemşīr-i 86a (1) hindī nihī ber-sereş.
Ümīd ü hirāseş ne-bāşed zi-kes
Ber īnest (2) bünyād-ı tevḥīd u bes¹⁶¹⁹

İn güherden murād fakrdur.

1043. Hırka k'ez-vey ne dilet hoşnūdest (3)

Hırka ki ḥaşin olduđı için senüñ göñlüñ andan hoşnūd degüldür.

Çeşme çeşme zırh-i (4) Dāvūdest

Ol hırka ma'nāda çeşme çeşme ḥazret-i Dāvūd'uñ zırhıdur ya'nī Dāvūd (5) peygām-berüñ “‘aleyhi's-selām”¹⁶²⁰ zırhını giyüp ceng iden kimse ālāt-ı ḥarbüñ zaḥmından berī (6) olduğı gibi sen hem ol köhne vü surāḥ hırka sebebi ile cismānī vü nefsanī āfātdan (7) berī olursın. Çeşme çeşme delik delik ma'nāsınadır nite ki zerre hem böyledür [zırh ma'rūfdur].

1044. Bāşed (8) ez-nāvek-i hestīt penāh

Ol hırka kibr ü vücūd nāvekinden senüñ penāhuñ olur (9) ya'nī ol hırka sebebi ile kibr ü vücūddan ḥalāş olursın.

Dāredet ez-ḥeliş-i (10) 'ucb nigāh

Seni 'ucbuñ ḥeliş ü zararından nigāh tutar [nigāh ḥıfz ma'nāsınadır].

1045. Çün ber-ān hırka zenī (11) baḥye medār

Çünkü ol hırka üzre baḥye urasın ya'nī çünkü fakr hırkasını (12) giyesin.

Çeşm ber-rişte-i kes sūzenvār

Sūzen gibi kimsenüñ rişte-i (13) üzre çeşm ü ümīd tutma ya'nī hergiz bir kimseden bir nesne ümmīz tutma. Me-dār ki nehy-i ḥazırdu, (14) ma'nāsı mışrā'-ı şānīnüñ ma'nāsına kayd olındı suḥūlet-i ma'nā için, rişte (15) iplik, sūzen igne.

1046. Der-ğazāhāt ki bā-nefs-i rediyest

Ğazālardaki senüñ redī vü (16) denī nefşüñledür.

Hod-i farķet küleh-i terk-i ḥodiyest

¹⁶¹⁹ “Dünya ehli için ha altına basmış ha Hint işi kılıcı başında hissetmiş, ne fark eder!? Kimseden umudu ve korkusu olmaz. Tevhid binası bunun üzerindedir ve kafidir.” Sa'dī, *Gülistān*, s. 603-04.

¹⁶²⁰ “O'na selam olsun”

Senün fark u serünün tuğulğası (17) hodluk terkinün külâhidur, zîrâ mâ-dâm ki hodluk terk olunmaya nefse muhârebe eylemege kâdir (18) olmazsın. Evvelki *hod* tuğulğa ma'nâsınadır, ikinci *hod* kibr ü 'ucb u enâniyetden 'ibâretdür. (19)

1047. Mî-zened ber-mehek-i âgehiyest

Seni âgâhlık mehekkine urur.

Güne-i zerd-i zer-i (20) Dehdehiyest

Senün Dehdehî altun gibi şarı beñzün ya'nî sende sırr-ı fağrdan (21) bir hâlet var idügi senün şarı güne vü rüyundan zâhir olur.

1048. Bes büved (22) vech-i tü in zerdi-i rüy

Senün yüzünün bu şarılığı saña vech-i kâfidür. (23)

Sürh-rüyî zi-zer-i h'âce me-cüy

H'âce vü ağniyânun altınundan nağâret ü sürh- **86b (1)** rüylük isteme. *Vech* bunda hüsn ü leâfetden 'ibâretdür, *sürh-rüyî* yüz aklığı (2) ma'nâsına isti'mâl olunur, *vech* ba'zı mağalde hârlık ma'nâsına gelür ammâ bunda mümkün degüldür. (3)

1049. Huşk nânî ki şeb ez-deryüze

Be-kef ârî ki güşâyî rüze

Katıksuz (4) ve huşk bir nân ki deryüzedden kef ü destüğe götüresin ki gice anuñla orucunu (5) açasın.

1050. Çer bed ez-mâyide-i gerde hamîr

Ber-ser-i h'ân şeh ez-şekker ü şîr

Ol nân-ı (6) huşk şâhuñ h'ânınınuñ başı üzre konmuş şekker ü şîrden hamîr ü tertîb (7) eylenmiş mâyideden lezîz ü şîrîndür. *gerde* olmak hem mümkündür ki kâf-ı Fârisî ile (8) olmuş ma'nâsına olur [*şîr* süt]¹⁶²¹.

1051. Pâ ki bî-kefş zi-fağrestü fenâ

Senün ayaguñ ki fağr u (9) fenâ cihetinden keşşüzdür.

Kefş güyî zede ber-farğ-ı ğinâ

¹⁶²¹ *şîr* süt F: -H

Dirsin ki ğınānuñ fark u (10) serveri üzre keşş urmuşdur ya'nī ğınā anuñ pāymālidür ve andan dütrer¹⁶²². *Kefş* (11) başmaq.

1052. Behr-i keşş ez-çi keşī minnet-i kes

Kefşden ötüri ne sebebden kimsenüñ (12) minnetini çekersin.

Kefş-i tü cild-i qademhā-yı tü bes

Sağa keşş senüñ pāy u qademplerüñ (13) derisi kāfidür, zīrā evliyāu'llāhdan çok kimse bu hāl üzre olmuşdur, birisi (14) Bişr-i Hāfi hazretleridür.

1053. Ez-şikāf ez-qademet mużtaribet

Pāy u qademünden olan (15) yarıqdan egerçi senüñ pāy u qademüñ mużtarib ü müte'ellimdür.

Şad reh-i fethet ez-ān (16) der- 'aқabet

Līkin ol şikāfdan 'aқabda sağa yüz fetḥ yolu vardur, zīrā şevāb-ı (17) ḥasenāt ve 'ulüvv-i derecāt tā'at u 'ibādetde olan riyāzet ve mücāhede i'tibāriyledür. 'Aқıb (18) qāfuñ kesri ile ba'zı maḥalde ökçe ma'nāsına gelür [*fetḥetda* tā ḥiṭāb içündür].

1054. Müy jülide-i gerd ālüdet

Senüñ (19) ğubāra bulaşmış perīşān müy u ğīsuñ.

Hoş kemendīst suy-ı maқşüdet

Senüñ (20) maқşüduñ cānibine bir laṭif kemenddür, zīrā kemendle 'ālī yerlere 'urüc olunup maқşüda (21) vuşul müyesser olduğı gibi senüñ ol perīşān ve ğubār-ālüd müyuñ sebebi ile sağa (22) şevāb ḥāşıl olur.

1055. Şeb-i dey ḥāne-i tü külḥan-ı germ

Qış gicesi senüñ ḥāne vü (23) mekānuñ ıssı külḥāndur.

Mehd-i sübhān-ı tü ḥākister nerm

Külḥānda olan yumşaq kül **87a** senüñ mehd ü bisātuñdur.

1056. (1) Rüz-ı sermāt be-bālā-yı 'abā

Günde senüñ 'abāñ (2) üzerinde şüfdan [*sermāt*da tā ḥiṭāb içündür].

¹⁶²² dütrer H: dündur F

Pertevî hür şüde zer-beft-nümâ

Āftābuñ pertevî ki vāki‘ (3) olur ol ‘abā zer-beft görinici olmışdur ya‘nî zer-beft gibi olur.

1057. Leb-i tü şerh-i (4) ta‘attuş-güyân

Şerbet ez-cām-ı sekāhüm-güyân

Ya‘nî senün şusuzluk¹⁶²³ şerhini diyici (5) lebün ya‘nî senün lebün ki şavm sebebi ile teşnelikten hālî degüldür. “*Sekāhüm*” cāmından (6) şerbet taleb idicidir ya‘nî ol teşnelik sebebi ile cennetde şarāb-ı tahūr nüş (7) eylersin. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür “*ve sekāhüm rabbuhum şarāben tahūrā*”¹⁶²⁴.

1058. Ber-tenet post (8) zi-kem h‘ārî huşk

Azıcılık sebebinden egerçi cesedün üzre postuñ huşkdur (9) ya‘nî ziyāde lāğarsın.

Nefeset ‘ıtr dih ez-nāfe çü müşk

Līkin senün nefesün ‘ıtr (10) viricidir, müşk nāfeden ‘ıtr virdüğü gibi. Bu hadīs-i kudsiye işāretdür. (11) “*Tekhetü ‘ş-sāimi ‘indī atyebu min-rayihati ‘l-misk*”¹⁶²⁵.

1059. Çün benefşe kad-i hod sāhte ham (12)

Kendü kıddüñi ki benefşe gibi ham u münhanî eylemişsin.

Ki ser-efgende nişinî vü dedem

Ki (13) başuñı öñüne bırakmış ve guşşalu oturursın evlādur andan.

1060. Bih ki uftî çü gül (14) ez-ħande be-püşt

Ki gül¹⁶²⁶ gibi ħandeden püştvārdur ki düşesin. Nite ki ba‘zı kimsenün (15) ‘ādetidür ki ziyāde ħande idüp arkası üzre yatur.

Ġāfil ez-serzeniş-i ħār-ı (16) dürüşt

Dürüşt ü muħkem ħāruñ yatmasından ġāfil bir ħālet laṭif degüldür, (17) zīrā “*kesrete ‘d-dahiki tumītu ‘l-ķalbe*”¹⁶²⁷ ħasebince bisyār ħandeden kişi mürde-dil olup (18) bisyār

¹⁶²³ susuzluk H: hoşluk F

¹⁶²⁴ “... Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecekti.” İnsân sūresi 21. āyet.

¹⁶²⁵ “Oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur.” Hadīs-i şerif. (Tirmizî no: 764)

¹⁶²⁶ gül H: göñül F

¹⁶²⁷ “Çok gülmeyiniz. Zira çok gülmek kalbi öldürür.” Hadīs-i şerif. (Buhari, *Edebü’l-Müfred* 98; Tirmizî, *Zühd*, 2)

günāha giriftār olur, hālā ki Hūdā-yı “‘azze ve celle”¹⁶²⁸ buyurmuşdur “*fel yadḥakū ḳalīlen (19) ve ‘l-yebkū keṣīran*”¹⁶²⁹.

1061. Dest ḥālī zi-direm yā dīnār

Destün durmadan yā dīnārdan ḥālī [*bāz dīnār taḳdīrindedür*].¹⁶³⁰ (20)

Ki ser-efrāz ṣevī hemçü çenār

Ki çınar gibi ser-efrāz olasin evlādur andan.

1062. Be¹⁶³¹ ki (21) bā-ḥār u ḥas āyī hemser

Ki ḥār u ḥasla hem-ser ü¹⁶³² müṣāhib gelesin.

Müşṭ çün ḡonca pür (22) ez-ḥurde-i zer

Müşṭ ü kefüñ ḡonca gibi altun ḥurdesinden memlū vü pür. Hülāṣa-i kelām budur ki (23) dest ü kefüñ sīm ü zerle memlū vü pür olup ḥār u ḥas gibi ḥār-ı ehl-i dūnyānuñ **87b (1)** müṣāhibi olmaḳdan dest ü kefüñ sīm ü zerden ḥālī olup anlardan dūr (2) u cüdā olmaḳ evlādur.

1063. Şeb-i āsāyişet ez-kilk-i ḥaṣīr

Ger büved şafḥa-i ten naḳş-pezir (3)

Senün āsāyiş ü rāḥatun şebinde senün tenünün şebinde¹⁶³³ şafḥası ḥaṣīrun (4) kilkinden eger naḳş kabül idici ola ya ‘nī eger ḥaṣīr üzre yatup ol ḥaṣīrun (5) ḳamışlarından cismünde eṣer zāhir ola [*şeb muzāfdur*]¹⁶³⁴.

1064. V’ān zi-dībā-yı mūnaḳḳaş bihter

K’it büved (6) der-tih-i pehlū pister

Anı dībā-yı mūnaḳḳaşdan eyürek bil ki ol dībā-yı mūnaḳḳaş senün (7) pehlünun altında döşek ola.

1065. Köhne ibriḳ-i sifālīst be-dest

Senün destünde (8) sifālīn eski bir ibriḳ.

¹⁶²⁸ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁶²⁹ “... az gülsünler, çok ağlasınlar.” Tevbe sûresi 82. âyet.

¹⁶³⁰ *bāz dīnār taḳdīrindedür* F: -H

¹⁶³¹ be H: -F

¹⁶³² Hem-ser ü F: -H

¹⁶³³ şebinde H: -F

¹⁶³⁴ *şeb muzāfdur* F: -H

Deste vü nâbeje eş dîde şikest

Ol ibrîkûñ deste (9) vü nâbejesi şikest görmiş ya' nî kûlbı ve emzügi yok.

1066. Der-қыāmet be-terāzū-yı hısāb (10)

Қыāmetde hesāb mīzānında,

Çerbed ez-meşrebehā-yı zer-i nāb

şāfi altundan olmuş (11) meşrebelerden ulıdur.

1067. Ez-ğam-ı bī-zeriyet çihre çü zer

Altunsuzluk ğamından senüñ (12) altun gibi şarı yüzüñ,

Sürh-rüyī dehedet der-maşşer

қыāmetde saña (13) sürh-rüylük virür ya' nî anuñ sebebi ile yüzüñ aķ olur.

1068. Bes büved beste be-ħıdmet (14) kemeret

Ey faķır tā'at ü 'ibādet ve Hāķ te'ālānuñ¹⁶³⁵ ħıdmetine kemer bağlamış olduğuñ saña kāfidür¹⁶³⁶. (15)

Gū meres dest be-hemyān-ı zeret

Di destüñ altun hemyānına irişmesün ya' nî (16) çünki Hāķ “sübḫānehu ve te'ālā ḫazreti”nüñ “*celle senāuhu*” ħıdmetine kemer bāğladuk miyānuñda hemyān-ı (17) zer olmak lāzım degüldür [*Meres nehy-i ḫāzır iken nehy-i ğāyib ma'nāsına isti'māl olunur, gū sebebi ile emr-i ḫāzırdu*].

1069. 'Aķd-i hemyān be-kemergāh-ı le'im

Le'im ü mümsik¹⁶³⁷ belinde hemyānuñ 'aķdi (18)

Ejdehāyīst derün pür-zer ü sīm

Derünü zer ü sīmle memlü bir ejdehādur ya' nî (19) le'imüñ belinde olan hemyān ma'nāda ejdehādur, murād hemyānuñ aña küllī ziyānı var (20) idügin beyāndur, beyt

Her kücā bīnī der-i gencī vü ber-der ḫalkāī

Ḫalka mār-ı ḫalka-gerde der- (21) dehān-ı ejderest¹⁶³⁸

¹⁶³⁵ Hāķ te'ālānuñ H: Ĥudā-yı 'azze ve cellenüñ F

¹⁶³⁶ kāfidür F: -H

¹⁶³⁷ mümsik F: hemseg H

[*Ejder* ve *ejderhā* ve *ejdehā* lügatdür]

1070. Çünkü der-dide nihî dinârî

Çünkü sen bir altını çeşmün üzre (22) koyasın.

Pîş-i maşşud şevd dīvārî

Senün maşşuduñ öñine bir dīvār olur (23) ya'nî maşşuduñ müşāhedesine kavî māni' olur.

1071. Her çi maşcüb pes-i dīvārest

88a

(1) Her ne ki dīvāruñ ardında mestür u mevcüddür.

Dide-rā dīden-i ü düşvārest (2)

Çeşme anı görmek düşvār u müşkildür.

1072. Tā zi-maşşud şevî ber-ğor dār

Tā maşşuduñdan (3) müntefi' olasın.

Bi-kün ez-pîş-i başar in dīvār

Çeşmün öñinden bu dīvārî (4) kal' u ref' eyle ya'nî sīm ü zerden ferāgat u i'rāz eyle.

1073. Perde ber-çeşm-i cihān-bīn (5) be-çend

Cihānı görücü çeşmün üzre perde niçeye dek.

Her çi perdest zi-ān dīde (6) bi-bend

Her ne ki çeşmüne perdedür andan gözünjü yum ya'nî ferāgat eyle.

1074. Hayf bāşed (7) ki büved ez-tü nihān

Hayfdür ki senden nihān u mestür ola.

Ān ki pür-bāşed ez-ü (8) cümle cihān

Oña cümle cihān andan memlū vü pürdür, murād Hağ te'ālādür¹⁶³⁹ ki “*ve huve ma'akum eyne mā kuntum*”¹⁶⁴⁰ (9) hasebince cemī' yerde hāzırdur.

1075. Her çi rüyet be-suy-ı ğod kerdest

¹⁶³⁸ “Her nerede bir hazine kapısı ve o kapının halkasını görsen, halka, ejderhanın ağzına yuvalanmış yılan olabilir.” Bu beyit Câmî'nin Divan'ına aittir.

¹⁶³⁹ Hağ te'ālādür H: Ğudā-yı 'azze ve celledür F

¹⁶⁴⁰ “...Nerede olsanız, O sizinle beraberdir...” Hadîd sûresi 4. âyet.

Her ne ki senün (10) yüzüni kendü cānibüne eylemişdür.

Ger heme cān-ı tü bāşed perdest

Ol nesne cemī'an (11) eger senün cānuñ ola Hāq te'ālānuñ¹⁶⁴¹ cemāli müşāhedesine perde vü hiçābdur. *Perdeden* (12) murād mā-sivādur [*perdest perdeestden muħaffefdür*]¹⁶⁴².

1076. Kesb-i esbāb büved perdegerī

Esbāb kesbi perdegerlikdür ya'nī (13) esbāba meşğül olmağ müsebbibü'l-esbāba hiçāb u perdedür. Pes her kes¹⁶⁴³ ki esbābdan (14) ħalāş olmamışdur cemāl-i İlähī müşāhedesinden behre bulmamışdur.

Şive-i faqr u fenā (15) perde-derī

Faqr u fenānuñ 'ādet ü şivesi perde yırtıcılıkdur pes her kes ki (16) faqr u fenādan behrever olmağ ister aña lāzım olan budur ki cemī'-i esbābdan (17) i'rāz u ferāğat eyleye.

1077. Merdiñ kün heme-rā yek-sū nih

Çünkü faqr u fenānuñ ħāli budur (18) pes bir himmet ü merdlik ile cemī'sini bir cānibe қо ya'nī terk eyle.

Ver ne der-faqr u fenā (19) zen zi-tü bih

Veger cemī' nesneyi terk eylemez iseñ faqr u fenāda 'avret senden eyüdü. (20)

ĤİKĀYET-İ ĀN ŞİR-ZEN-İ MÜŞULİ

Ol Müşul'a mensüb ya'nī ol Müşullu şir-zenün (21) ĥikāyetidür. *Müşul* ki bir şehrün ismidür, mīmün fethasıyladur egerçi mīmün đammesiyle (22) meşhürdur.

Kİ BE-RŪBEH-BĀZİ-İ MÜŞUL-I AĤBĀR-I ĤĀCE

Ki ol zene bir ĥācenün ĥaberlerini irişdirici (23) kimsenün ĥile¹⁶⁴⁴ vü rübeh-bāzlığı ile

Kİ TĀLİB-İ MUVĀŞALAT-I VEY BŪD

Ki ol ĥāce ol zenün muvāşalatına **88b (1)** tālib idi.

PĀY-I TEVEKKŪL EZ PİŞE-İ FAQR BİRŪN¹⁶⁴⁵ NE-NİHĀD

¹⁶⁴¹ Hāq te'ālānuñ H: Ĥudā-yı 'azze ve cellenün F

¹⁶⁴² *perdest bürdeest* den muħaffefdür F: -H

¹⁶⁴³ Her kes F: her kişi H

¹⁶⁴⁴ ĥile H: cümle F

¹⁶⁴⁵ bīrŪn F: -H

Ol zen tevekkül ayağını fakr (2) bîşesinden taşra kıomadı ya'nî ol h'âceyi kabûl eyleyüp fakrda (3) şâbit-kadem oldu. *Müşul* mîmüñ dammesiyle ism-i fâ'ildür, bâb-ı ef'âlden *bîşe* ki (4) mişe ma'nâsınadur şîr ü rûbeh münâsebeti ile hûb vâki' olmuşdur. (5)

1078. Būd merdâne zenî der-Müşul

Şehr-i Müşul'da merdâne bir zen var idi.

Sırr-ı (6) câneş be-ħaķıķat vâşıl

Anuñ cânınuñ sırrı ħaķıķate vâşıl idi. (7)

1079. Hemçü hürşîd mü'enneş der-nâm

Ol zen nâmda hürşîd gibi mü'enneş idi (8) ya'nî şems-i mü'enneş ġayr-ı ħaķıķîdür şemsiyye i'tibâri ile.

Lîk der-nûr-ı yaķın (9) merd-i tamâm

Lîkin nûr-ı yaķinde kâmil-i merd idi murâd şûret i'tibâri¹⁶⁴⁶ ile zen ve (10) sîret ü ħaķıķat i'tibâri ile merd-i kâmil idügin iş'ârdur, beyt (11)

Zenânî ki tã'at be-raġbet berend

Zi-merdân-ı nâ-pârsâ bü'ġzerend¹⁶⁴⁷

1080. Rû be-mihrâb-ı 'ibâdet (12) kerde

Ol zen 'ibâdet mihrâbına teveccüh eylemiş ya'nî tã'at ü 'ibâdete meşġul (13) olmuş idi.

Çâk der-perde-i 'âdet kerde

'âdet perdesinde çâk (14) eylemiş ya'nî ehl-i cihânun 'âdetini terk eylemiş idi [*perdede hemze izâfet içündür*].

1081. Ne reh-i hürd be-ħod (15) dâde ne ħuft

Kendüsine ne hürde ne ħufte yol virmiş idi ya'nî (16) ħ'âb u hürdan ferâġat idüp kıüt-ı lâ-yemût ile kıanâ'at eylemiş (17) idi.

Ĥâıreş ferd zi-hem-ħ'âbi vü cüft

¹⁶⁴⁶ i'tibâri F: aġyâr H

¹⁶⁴⁷ "İbadete raġbet eden kadınlar, dindar olmayan erkeklerden geçmelidirler."

Ol zenün hâtırı hem-h'âblık ve (18) cüftden ferd idi ya'nî cüftden ve anuñla yanmağdan ferâgat eylemiş (19) idi.

1082. Māl-dārī zi-bezirgān-ı diyār

Ol diyāruñ ulularından bir gānī ki murād (20) h'ācedür.

Der-büzürgī vü neseb pāk-'ayār

Ululuk ve nesebde pāk-'ayār (21) idi ya'nî ol h'āce ḥaseb ü neseb şāhibi idi. *Diyār*dan murād Mūşul'dur. (22)

1083. Kes firistād be-vey k'ey sere zen

Ol h'āce ol zene bir kimse gönderdi (23) ve didi ki ey sere vü şāliḥa zen.

Der-reh-i faqr u fenā nā-dide fen

Faqr u fenā **89a (1)** tarīķinde 'acīb fenlü ve gārīb revişlü.

1084. Z'ādemī ferd nişesten (2) ne-sezāst

Ādemīden ferd oturmak lāyık degüldür belki cüft lāzımdur. (3)

Ān ki ez-cüft müberrāst Hudāst

Ol ki cüftden müberrā vü berīdür Ḥaķ¹⁶⁴⁸ (4) te 'ālā ḥazretidür celle şenāuhu¹⁶⁴⁹

1085. Ser-i naḥvet mekeş ez-hem-serīm

Benüm hem-serligümden (5) ¹⁶⁵⁰ kibr başını çekme ya'nî kibr semtine sālİK olup benden i'rāz eyleme. (6)

Ten füzüde be-zenā-şevherīm

Benüm zenā-şevherligüme rızā vir ya'nî benümle cüft olmağa rızā vir¹⁶⁵¹. (7) *Zenā-şevher*den ve şevher i'tibāri üzredür ki zenāda zā meftūḥdur.

1086. Mehret (8) ey Rābi'a-i setr-i cemāl

Ey setr-i cemāl Rābi'a'sı senün mehr ü kābīnün [*Mehr* mīmün fethi ile kābīn ma'nāsınadır],

Her çi (9) h'āhī dehem ez-māl ü menāl

¹⁶⁴⁸ Ḥaķ H: Hudā F

¹⁶⁴⁹ şenāuhu H: şānuhu F

¹⁶⁵⁰ gibi H: -F

¹⁶⁵¹ rızā vir H: rāzı ol F

māl ü menāl ve esbābdan her ne isteriseñ (10) vireyin.

1087. Şîr-i zen 'işve-i rûbeh ne-ḥarîd

Ol şîr gibi 'ālî-himmet zen (11) dilkünüş 'işvesini şatun almadı ya'nî ol ḥ'âcenüş kelimâtına iltifât (12) eylemedi [*rûbeh* dilkü]¹⁶⁵².

Dād peygām çü ān kışşa şenîd

Çünkü ol kışşayı işitdi (13) ḥaber virdi ya'nî aña ḥaber gönderdi.

1088. Ki me-rā ger be-meşel bende şevî

Didi ki farzā (14) eger baña bende olasın.

Hemçü ḥākem be-reh efgende şevî

Ḥāk gibi benüm yolumda (15) efgende vü pāymāl olasın.

1089. Hemegî mülk şeved māl-i tü em

Senüş mālüş (16) cemî'an benüm mülküm ola.

Dest der-hem dehed āmāl-i tü em

Senüş āmāl u murādātüş (17) baña pey-â-pey müyesser ola.

1090. Lîk ez-înhā çü ğubārî ḥîzed

Lîkin çünkü bunlardan (18) bir ğubār zāhir olur ve mā-sivāya meyl ü ta'alluḫ zuhūr bulur.

Vaḫt-i şāfem be-ğubār (19) āmîzed

Benüm şāf vaḫtüm ğubārîla ālûde olur ya'nî vaḫt u kıbleme ğayruñ taḫayyüdinden (20) küdüret ḥāşıl olur.

1091. Ḥāşe'li'llāh ki be in-hā nigerem

Çünkü bunlardan benüm rûḥāniyyetüme (21) küllî ziyān u noḫşān vardur ḥāşe'li'llāh ki ben bunlara nazar u iltifât eyleyem.

Rāh-ı (22) iḳbāl be-inhā siperem

Cāvidānî¹⁶⁵³ iḳbāl ü sa'âdet yoluna bunlarla gidem ya'nî gitmezem, zîrā bunlar kişiyi iḳbāl ü sa'âdet yolından dūr u cüdā eylerler, sa'âdet **89b** (1) yolını bunlara kaçan teslîm eylerem, bu vech üzre siperemdür ki sîn ü bā mazmümdür. (2)

¹⁶⁵² *rûbeh* dilkü F: -H

1092. Vāye-i faqr büved vāye-i men

Benüm vāye vü hişsem faqr vāyesidür ya'nī benüm murād u ārzum faqrdur. (3)

Key fütöd ber dü cihān sāye-i men

Çünkü benüm hālüm budur pes iki cihān üzre (4) benüm sāyem vü zıllum kaçan düşer ya'nī düşmez, zīrā faķīre lāzım olan hāzret-i Hāķ'dan (5) ğayrı bir nesneye meyl ü rağbet eylememekdür. *Vāye* hişşe vü naşīb ve zevķ ü lezzet (6) ü ārzū. Ba'zı nüshada *vāye* yerine *pāye* vāķi'dür ki ma'nāsı zāhirdür.

1093. Mihr-i her sifle (7) kücā-gīrem hūy

Her sifle vü denīnün muḥabbetini qanda hūy tütaram [*Mihr* bunda muḥabbet ma'nāsınadır].

Sūy-ı her kıble kücā ārem (8) rūy

Her kıble cānibine qanda müteveccih oluram ya'nī olmazam zīrā tarīķ-i 'aşķda meyl ü (9) rağbet hemān Hāķ “*sübḥānehu ve te'ālā hāzreti*”ne olur, beyt

Dil-ārāmī ki dārī dil der-ū (10) bend

*Diger çeşm ez-heme 'ālem fūrū bend*¹⁶⁵⁴

MÜNĀCĀT DER-TEVECCÜH BE-MAĶĀM-I ŞABR BA'D EZ-TAĶĶĪĶ (11) BE-MAĶĀM-I FAQR

Bu münācāt şabr maķāmına teveccüh beyānındadır faqr maķāmında taḥķīķden sonra. (12)

1094. Ey be-sūyet heme-rā rūy-ı niyāz

Ey Hudā-yı “*‘azze ve celle*”¹⁶⁵⁵ cemī'sinün niyāzı yūzi¹⁶⁵⁶ (13) senün cānibünedür.

Çeşm-i luţf-ı tü be-rūy-ı heme bāz

Senün lūtfuñun çeşmi (14) cemī'sinün yüzine bāz u ğuşādedür, zīrā bir dem yoķdur ki cemī'-i mevcūdāta senün (15) feyzün irişmeye.

1095. 'Āşīķān küşte-i sevdā-yı tü end

¹⁶⁵³ Cāvidānī H: Cāvidlerini F

¹⁶⁵⁴ “Bir gönül süsleyiciye sahipsen gönlünü ona bağla ve artık bütün alemden gözünü çek.”

¹⁶⁵⁵ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁶⁵⁶ yūzi H: -F

Ey Hudā-yı bī-naẓīr ‘āşıklarun (16) senün sevdā vü muḥabbetünün¹⁶⁵⁷ meftülleridür [*sevdā* bunda baht ma‘nāsınadır]¹⁶⁵⁸.

Dāğ-ı ber-dil be-temennā-yı tü end

Senün (17) temennān sebebi ile gönülleri üzre ‘aşkuñ dāğı vardır.

1096. Derd-i dem-ber-dem-i tü (18) hemdem-i şān

Senün dem-ber-dem derdün anlara hem-demdür ya‘nī senün dem-be-dem (19) ‘uşşāka irişdüdüñ anlardan dūr u cüdā olmaz.

Dāğ-ı bī-merhem-i tü merhem-i şān (20)

Anlarun merhem ü dermānı senün merhem ü dermānsuz dāğundur, zīrā ‘āşkuñ (21) derdine merhem ü dermān yine ma‘şukuñ ‘aşkı dāğıdır, beyt

Zerreī derd ez-heme āfāk bih (22)

Şemmeī ‘işk ez-heme ‘uşşāk bih¹⁶⁵⁹

1097. Reste ez-ḥod zi-perestend gīst

Senün ‘ibādetün (23) sebebinden kendülerden kurtulmuşlardır ya‘nī kibr ü vücūd ve ahlāk-ı zemīmeden ḥalāş **90a (1)** olmuşlardır.

Ḥācegī yāfte ez-bendegīst

Senün bendeligün sebebinden (2) ḥ‘ācelik bulmuşlardır ya‘nī ‘uşşākuñ senün ‘ubūdiyyetün sebebi ile her iki (3) cihānda ‘azīz ü şerīf olmuşlardır.

1098. Hırka-i faqr u fenā pūşīde

Senün ‘uşşākuñ (4) faqr u fenā hırkasını giymiş.

Der-reh-i şıdk u şafā gūşīde

Şıdk u şafā yolında (5) sa‘y u gūşiş eylemişler.

1099. Gerden efrāhte zi-ṭavk-ı segī

Seglerün ṭavkından (6) boyun yüceltmişler ya‘nī tevāzu‘ ve ‘ahde vefā eyledikleri için ‘ālī-kadr olmuşlar. (7)

¹⁶⁵⁷ muḥabbetünün H: bahtunun F

¹⁶⁵⁸ *sevdā* bunda baht ma‘nāsınadır F: -H

¹⁶⁵⁹ “Bir zerre dert bütün dünyadan iyidir. Birazcık aşk kokusu bütün aşıklardan iyidir.” Feridüddin-i Attār, *Mantıku’t-Tayr*, (Haz. Muhammed Cevād Meşkûr), Kitâb-furûşî-i Tahrân, 2. Baskı, Tahrân 1962, s. 76.

Kerde der-rāh-ı vefā tiz-teki

Vefā yolında tiz-teklik eylemişlerdür ya'nī “*Elestü bi-Rabbiküm*”de (8) olan ‘ahdde sâbit-
kadem olup bir nefes vefâdan hâlî olmadılar [*tek kâf-ı ‘Arabîyledür*]¹⁶⁶⁰, beyt (9)

Ez-ân ber-melâ`ik şeref dâştend

*Ki hod-râ bih ez-seg ne-pindâştend*¹⁶⁶¹

1100. (10) Bende Câmî ki seg-i işānest

Bende Câmî ki anlaruñ kelbidür.

Hemçü işān zi vefā-kīşānest (11)

Anlar gibi vefā-kīşlerindendür ya'nī senüñ ‘uşşâkuñ gibi vefâda sâbit-
kademdür. (12) *İşāndan* murād ‘uşşâkdur.

1101. Der-kemend-i tü fütādestbe-bend

Senüñ kemendünđe bendeddür (13) ya'nī senüñ ‘aşkuñ kemendine giriftār olduğı için
senden gayrı bir kimseye (14) muqayyed degüldür.

Hâli ez-dāğ segāneş me-pesend

Seglerüñüñ dāğından anı hâlî (15) begenme ya'nī Câmî’yi hem anlar gibi dāgdār eyleme,
beyt

Dāğ-nih-i nāsiye-dārān-ı pāk (16)

*Tāc-dih-i taht-nişīnān-ı hāk*¹⁶⁶²

1102. Best zi-h`ān-ı ğinā dīde-i h`ış

Câmî ğinā hānından (17) kendünüñ çeşmini yumadı ya'nī ğinādan ferāgat eyledi.

Üstüh`ānī niheş ez-faqr-ı (18) bīş

Faqrдан anuñ öñine bir üstühān қо ya'nī anı faqrдан behrever eyle.

1103. Şabr ber (19) faqr u fenāş āyīn kün

Faqr u fenā üzre şabrı aña āyīn ü ‘ādet eyle [*kün* emr-i hāzırdur]¹⁶⁶³.

¹⁶⁶⁰ *tek kâf-ı ‘Arabîyledür* F: -H

¹⁶⁶¹ “Melekler üzerine şeref bulanlar, kendilerini köpekten daha iyi zannetmediler.” Sa’dî, *Bostân*, s. 132.

¹⁶⁶² “Temiz alın sahiplerine yaralayan toprak tahtında oturanları taçlandırır.” Nizâmî-i Gencevî, *Mahzenü’l-Esrâr*, s. 3.

¹⁶⁶³ *kün* emr-i hāzırdur F: -H

Telhi-i şabr ber-ü (20) şîrîn kün

Şabruñ acılığını aña şîrîn eyle tã ki “*men şabera zafera*”¹⁶⁶⁴ hasebince şabr sebebi ile (21) murādına vuşûl bula.

‘İKD-I SİZDEHÜM DER-BEYÂN-I ŞABR

On üçünci ‘ıkd şabr beyâyındadır. (22)

Kİ DER-İCTİNĀB EZ-MENĀHĪ RENC BÜRDENeSTVE DER-İKTİSĀB MARĀZĪ PĀY FÜŞÜRDEn (23)

Ki şabr menāhiden ictinābda renc ü zaḥmet iletmekdür ve marāzî ve aḥlāk-ı ḥamīdenüñ 90b (1) taḥşîl ü iktisābı üzre şābit-ḳadem olmaḳdur.

1104. Ey sebükbār-ı tü ez-ḥuşk-i giyā

Ey ḳurı (2) otlakdan ḥaffrek ya‘nī ey şebātdan bī-behre [*giyā giyāhdan muḥaffedür*]¹⁶⁶⁵.

Ki şevd pey siper-i bād-ı şabā

Ki (3) ol ḥuşk giyāh bād-ı şabānuñ pāymāli ola ya‘nī ol ḥuşk giyāhuñ bād sebebi ile (4) bir yerde ḳarārı olmayup cā-be-cā hareket eylemekden ḥālī olmaduğı gibi sen hem hevā vü heves (5) bādı sebebi ile bir ḥāl üzre şebāt u ḳarāruñ yoḳdur, lā-cerem tarīk-i mustaḳımden (6) dūr olmışsın.

1105. Bī-şebātī be-reh-i şıdḳ u şavāb

Şıdḳ u şavāb yolında bī-şebāt (7) sın.

Çün girih ber-nefes ü naḳş ber-āb

Nefes üzre olan girih ü ‘uḳde gibi (8) ki ḥīn-i tekellümde zāhir olur ve āb üzre vāḳi‘ olan naḳş gibi ki bāduñ (9) esmesinden zuḥūr bulur.

1106. Her dem ez-cā çı çehī keştivār

Keştī gibi her dem yerüñden (10) ne şıçrarsın ve ne ḳalğırsın ya‘nī hīç bir dem bir yerde ḳarāruñ yoḳdur.

Kūh şev (11) lenger-i ḥod sengīn dār

Ṭağ ol kendü lenger ü ḳarāruñ sengīn ü şaḳīl tut (12) ya‘nī ṭağ gibi şābit-ḳadem ol.

¹⁶⁶⁴ “Sabreden zafere ulaşır.” Kelâm-ı kibar.

¹⁶⁶⁵ *kiyā kiyāhdan muḥaffedür* F: -H

1107. Şāh-bāzī bi-güşā pāy zi-bend

Sen şāh-bāzsın (13) ayağın benden çöz.

Bes büved sâ'id-i şeh şāh-ı bülend

Şāhuñ sâ'idi saña (14) bülend şāh kâfidür ya'nī 'ālem-i melekūtuñ şāh-bāzısın saña
karārgāh-ı (15) kurb-i İlahī yeter şāh-be-şāh pervāz eylemekden ferāgat eyle, beyt

*Tā'ir-i gülşen-i kudsem (16) çi dihem şerh-i firāk
Ki der-în dāmgeh-i hādise çün üftādem*¹⁶⁶⁶

1108. Tā-be-key güy-şifat (17) bī-ser ü pā

'Aceb kaçana dek top gibi bī-ser ü pā.

Mī-çehī ez-ḥam-ı çevgān-ı kazā

Kazā (18) çevgānıñ ḥamından şıçarsın ya'nī niçün “*razīnā bi-kazā`illāh*” diyüp kazāya
(19) rızā göstermezsin [*ḥamdan murād çevgānuñ egri yeridür*].

1109. Hemçü gü ger bi-çehī şad meydān

Farzā top gibi eger yüz meydān (20) şıçrayasın.

Nīst imkān ki rehī z'ān çevgān

İmkān yoğdur ki ol çevgāndan (21) ya'nī kazādan ḥalāş olasın.

1110. Ser bi-nih der-reh-i çevgānī şāh

Çünkü ḥalāş (22) mümkün degüldür pes şāhuñ çevgānı yolında baş ko ya'nī cān u dilden
(23) kazāya rızā vir [*bi-nih* emr-i ḥāzırdur]¹⁶⁶⁷.

Büv ki yek bār küned der-tü nigāh

Ola ki şāh saña bir kerre nazār eyleye **91a (1)** ya'nī rızāsına mazḥar olasın. *Şāhdan* murād
Ḥudā-yı “*azze ve celle*”¹⁶⁶⁸dür, *çevgānī* ol (2) atdur ki meydānda çevgān oynamak murād
olinsa ol ata süvār olurlar.

1111. Āmed ez (3) şāh tü-rā kün me-künī

Şāhdan saña bir kün me-kün geldi.

¹⁶⁶⁶ “Kudsiyet gülşenin kuşuyum. Bu hadise tuzağına düşmüşüm, ayrılığı nasıl açıklayayım.” Hâfiz, *Divan*, s. 318.

¹⁶⁶⁷ *bihi* emr-i ḥāzırdur F: -H

¹⁶⁶⁸ “Aziz ve yüce Allah”

Ki der-ān nīst hūred-rā sūhenī

Ki (4) ‘aqluñ anda bir kı̄l ü kı̄li yoqdur, zīrā aḥkām elbette cemī‘an menkı̄ldür, ma‘kı̄l degüldür. (5) *Künden* murād emrdür, *me-künden* murād nehydür.

1112. Her kücā güft bi-kün dest-güşāy

Ḥudā-yı “*‘azze (6) ve celle*” her ı̄anda ki bi-kün didi ya‘nī emr eyledi destünjı ac ya‘nī anı yerine getürmege (7) sa‘y u ihtimām eyle.

Her kücā güft me-kün bāz pes āy

Her ı̄anda ki me-kün didi arduña (8) gel ya‘nī her nesneden ki seni nehy eyledi, zinhār anı eylemege iḳdām eyleme belki andan i‘rāz (9) eyle.

1113. Rev ber-ān rāh ki fermūde-i üst

Ol yola git ki anuñ emr ü fermūdesidür (10) ya‘nī her ne ki buyurmuşdur anı yerine getürmege cidd ü cehd eyle.

Nüş ez-ān bāde ki peymūde-i (11) üst

Ol bādeden ic ki anuñ peymūdesidür ya‘nī ekl ü şürb ki insāna (12) lāzımdur, meşrübātın kanğısı ki ḥelāldür anı nüş eyle me‘kūlātın kanğısı (13) ki ḥelāldür anı ekl eyle, līkin muḥarremātın i‘rāz eyle [*nüş* emr-i ḥāzırdur]¹⁶⁶⁹.

1114. Leb bi-bend ez-mey-i (14) nā-peymūde

Lebüñjı nā-peymūde şarābdan bağla [*bi-bend* emr-i ḥāzırdur]¹⁶⁷⁰.

Pā be-keş ez-reh-i nā-fermūde

Buyurulmamış (15) yoldan ayağunı çek.

1115. Rāst-girdār u ı̄avī-peymān bāş

Şadıḳu‘l-ı̄avıl ve ‘ahde (16) vefā idici ol.

Merkez-i dā‘ire-i fermān bāş

Fermān-ı İlähī dāyiresinün merkezi (17) ol ya‘nī hıç bir emr ü ḥuşuşda Ḥaḳ te‘ālānuñ¹⁶⁷¹ celle şānuhu emr-i şerīfine (18) muḥālif bir ḥareket eyleme.

¹⁶⁶⁹ *nüş* emr-i ḥāzırdur F: -H

¹⁶⁷⁰ *bi-bend* emr-i ḥāzırdur F: -H

¹⁶⁷¹ Ḥaḳ te‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze vü cellenün F

1116. Ger nigün sār zi-gerdün üftī

Bih k'ez-în dā'ire bīrūn (19) üftī

Eger felekden baş aşığa düşesin evlādur andan ki bu dāyireden (20) taşra düşesin ya'nī āsmāndan düşüp helāk olmaķ evlādur fermān-ı (21) İlahī'yi terk eylemekden, zīrā āsmāndan düşmek cismānī helāke sebebdür, (22) līkin fermān-ı İlahī'nün terki rūhānī helāke sebebdür.

1117. Küned īn dāyire-i teng (23) mecāl

Bu teng-mecāl dāyire

Ḥıfz-ı ma'müre-i dīn sūr mişāl

dīn ma'müresini **91b (1)** sūr gibi ḥıfz eyler ya'nī sūr sebebi ile şehir düşmenden maḥfūz olduđı gibi dīn hem (2) fermān-ı İlahī sebebi ile nefis ü şeytānuñ şerr ü mekrinden maşūn u kavī olur. *Sūrdan* (3) murād bunda şehirün eṭrāfında olan dīvārdur, *dāyireden* murād ki fermān-ı İlahī'dür ol (4) dāyirenün teng-mecāl olması bu i'tibārladur ki ol dāyirede bir ferdün medhali yokdur (5) ve hergiz tebdil ü tağyire imkān yokdur, zīrā kıyāmete degün bākīdür.

1118. Raḥş ez-în sūr (6) çü bīrūn rānī

Çünkü bu sūrdan taşra raḥş süresin ya'nī çünkü¹⁶⁷² Ḥaķ te'ālānuñ (7) ḥudūdından tecāvüz eylesin [*Raḥş* bunda muṭlakā at ma'nāsınadır].

Nīst cüz mātem-i cāvidānī

Bu ḥālet ebedī mātemden (8) gayrı degüldür ya'nī ebedī mātemdür, zīrā sebab-i 'azab u 'ikābdur, “*Ve men yete'adde ḥudūdu'llāhi (9) fe-ķad zaleme nefsehu*”¹⁶⁷³ *Sūr* ki ba'zı maḥalde düğün ma'nāsına gelür mātem aña nisbet (10) ḥüb vāķi' olmuşdur.

1119. Kerd yek-raḥne der-în sūr Ādem

Ḥazret-i Ādem “*‘aleyhi's-selām*”¹⁶⁷⁴ (11) bu sūrda bir gedik eyledi ya'nī “*ve lā taķrābā ḥāzīhi ş-şecerete*”¹⁶⁷⁵ ḥasebince Ḥaķ te'ālā¹⁶⁷⁶ “*ḥazreti (12) celle celāluhu*” ḥazret-i

¹⁶⁷² çünkü F: -H

¹⁶⁷³ “... Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur...” Talāk sūresi 1. āyet.

¹⁶⁷⁴ “O'na selam olsun”

¹⁶⁷⁵ “... şu ağaca yaklaşmayın ...” Bakara sūresi 35. āyet.

¹⁶⁷⁶ Ḥaķ te'ālā H: Ḥudā-yı 'azze vü celle F

Âdem'i “‘*aleyhi's-selām*” buğdāy yemekden nehy eylemiş iken buğdāy yemegi (13) ihtiyār eyledi.

Sūr-ı firdevs ber-ū şüd mātem

Sūr-ı firdevs anuñ üzre mātem (14) oldı ya'nī ol 'iştān sebebi ile cināndan dūr u cüdā olup bisyār zamān (15) cihānda giryān oldı, beyt

Cāyī ki berķ-i (19) 'iştān ber-ādemī şafī zed

*Mā-rā çı gūne zībed da 'vā-i bī-günāhī*¹⁶⁷⁷

Sūr bunda düğün ma'nāsınadır.

1120. Mā ki der-lücce-i hūn üftādīm

(17) Biz ki cihānda hūn lüccesine düşdük ya'nī zenb ü 'iştān deryāsına ğarķ olmuşuz [*lücce* derin ma'nāsınadır līkin bunda murād deryādur]. (18)

Heme z'an raħne birūn üftādīm

Cemī'an ol raħneden taşra düşdük ya'nī bizüm (19) bu cihāna gelmemüze ve ħadden¹⁶⁷⁸ bīrūn zahmet ü meşakķatimüze sebep Âdem peyğam-berüñ “‘*aleyhi's-selām*” (20) ol ħadrce 'iştānidur. Nite ki bu āyet-i kerīmeden bu ma'nā rüşendür, “ve 'aşā ādemu (21) *Rabbehu fe ğavā*”¹⁶⁷⁹. Pes bizden ki şad hezār 'iştān u tuğyān şadır olur, bizüm ħālimüz 'aceb nice (22) olırsardur, līkin “*Lā taħneṭū min raħmeti'llāh inne'llāhe yağfiru'z-zunūbe cemī'ā*”¹⁶⁸⁰ āyeti sebebi ile (23) ziyāde ħavī-dil ve tamām ümīdvāruz, beyt

Men melek būdem ü firdevs berīn cāyem būd

92a

(1) *Âdem āverd der-īn deyr-i ħarāb-ābādem*¹⁶⁸¹

1121. Çend rüzī be-şabūrī mī-kūş (2)

Çünkü ħaķīķat ħāl saña ma'lūm oldı pes hevā vü hevesden ferāğat idüp (3) tã'at ü 'ibādetde şabūrluğa çalış [*mī-kūş* emr-i ħāzırdur]¹⁶⁸².

¹⁶⁷⁷ “İsyān yıldırımının Adem-i Safiyullah'ı vurduğı yerde bir günahsızlık davası yakışır mı?” Hâfız, *Divan*, s. 493.

¹⁶⁷⁸ ħadden H: ħiddetten F

¹⁶⁷⁹ “... Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.” Tâhâ sûresi 121. āyet.

¹⁶⁸⁰ “... Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder...” Zümer sûresi 53. āyet.

¹⁶⁸¹ Ben melektim ve yüce cennet yerimdi. Beni bu harap kiliseye âdem getirdi.” Hâfız, *Divan*, s. 318.

¹⁶⁸² *mī-kūş* emr-i ħāzırdur F: -H

Bāde-i telh-i sabūrī mī-nūş

Şabūrluğun (4) acı şarābını nūş eyle ya'nī şabr eylemek egerçi acıdur ve şehvet-perestlik egerçi (5) lezizdür lakin sen ol eḳall-i ḳalīl lezzete firīfte olup tā'at ü 'ibādetden (6) dūr u cūdā olma.

1122. Şabr kün hemçü şeker bā-dil-i teng

Teng-dil ile şeker gibi şabr eyle, zīrā ney-şeker (7) teng-dildür bir zamān ḳalıbda ve bir zamān rengde ḳarār eyledügi için.

Şabr kün (8) hemçü güher der-dil-i seng

Şabr eyle gevher taşuñ içinde şabr eyledügi gibi.

1123. Ne-şevd ney be-cüz (9) ez-şabr-ı şeker

Ney şabrdan ğayrı ile şeker olmaz, zīrā ney-şekerün şeker olması bir zamān (10) mürūr eylemekle olur.

Ne-şevd seng be-cüz ez-şabr güher

Taş şabrdan ğayrı gevher olmaz, (11) zīrā gevher seng iken āftābuñ perverişi ile gevher olur.

1124. Tā ne-gerded zi-şabūrī hūn huşḳ

(12) Mā-dām ki şabūrluḳdan ḳān ḳurı olmaya.

Nāf-ı āhū ne-şevd nāfe-i müşḳ

Āhūnuñ (13) nāfi müşḳ nāfesi olmaz.

1125. Tā be-ser çarḫ-ı felek gerdānest

Mā-dām ki çarḫ-ı felek (14) rūz u şeb bizüm başımız üzre devr idicidür.

Şabr der-vey reviş-i merdānest

Aña (15) şabr merdlerün reviş ü 'ādetidür, "Men lā şabere lā imāne lehu"¹⁶⁸³.

1126. Āsiyā-rā çü be-ser gerdānend (16)

Çünkü āsiyāyı baş üzre döndüreler [*Āsiyā* degirmen].

'Ācizān şabr ber-ān ne'tvānend

¹⁶⁸³ "Sabrı olmayanın imanı olmaz." Kelām-ı kibar.

‘Ăcizler aña (17) şabr eylemege kâdir olmazlar.

1127. Enbiyâ pây be-şabr efşürdend

Enbiyâ “‘aleyhi’s-selâm”¹⁶⁸⁴ şabrda şābit- (18) kadem oldılar.

Lā-cerem pāye-i ‘ālī bürdend

Lā-cerem ‘ālī meretebe iletdiler ya‘nī Hakk sübhānehu ve (19) te‘ālānuñ¹⁶⁸⁵ maqbūli olup ‘ālī meretebeye vuşul buldılar.

1128. Nūh zi-mevc-i ğam-ı kavm (20) ne-rest

Nūh peygam-ber “‘aleyhi’s-selâm” kavminün ğamı mevcinden kırtulmadı.

Tā be-keştī-i şabūrī (21) ne-nişest

Mā-dām ki şabūrluğ sefinesinde oturmadı ya‘nī anlaruñ ğam u eleminden (22) şabr sebebi ile ħalāş oldı.

1129. Şüd ve’z-ān rāyiḥa-i şabr-ı cemīl

Şabr-ı cemīlün rāyiḥası (23) esici ve zāhir oldı [*vezān* esici ma‘nāsınadır].

Bi’şküfānīd gül ez-nār-ı Ḥalīl

Ḥazret-i İbrāhīm’ün “‘aleyhi’s-selām” 92b (1) āteşden gül açıldı ya‘nī İbrāhīm peygam-ber “‘aleyhi’s-selām” Nemrūd-ı la‘inün cefāsına şabr (2) eyledüğü için āteşden aña gül zāhir oldı, mışrā‘

*Gülistān künend āteşī ber-Ḥalīl*¹⁶⁸⁶

1130. (3) Yūsuf ez-şabr be-Ya‘küb resīd

Yūsuf peygam-ber “‘aleyhi’s-selām” şabr sebebinden ḥazret-i (4) Ya‘küb’a irişdi, Ya‘küb peygam-ber “‘aleyhi’s-selām” hem ḥazret-i Yūsuf’a “‘aleyhi’s-selām”¹⁶⁸⁷ şabr sebebi ile vuşul (5) buldı, zīrā tā evvelden “*fe-şabrun cemīlun*”¹⁶⁸⁸ didi.

Şiḥḥat ez-şabr be-Eyyüb resīd

Eyyüb (6) peygam-bere “‘aleyhi’s-selām” şihḥat şabr sebebinden irişdi.

¹⁶⁸⁴ “O’na selam olsun”

¹⁶⁸⁵ Hakk sübhānehu ve te‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze vü cellenün F

¹⁶⁸⁶ “Ateşi Halil’e gül bahçesi yaparlar.” Sa’dî, *Bostān*, s. 34.

¹⁶⁸⁷ ‘aleyhi’s-selām F: -H

¹⁶⁸⁸ “Artık bana düşen, güzel bir sabırdır” Yūsuf sûresi 18. âyet.

1131. Yāft zi-şabr kelīmu'llāh 'avn

Mūsā (7) peygām-ber “‘*aleyhi's-selām*” şabr sebebinden Hudā-yı “‘*azze ve celle*”¹⁶⁸⁹den 'avn buldı.

Cāme der-Nīl-i fenā (8) zed Fir'avn

Lā-cerem Fir'avn'uş cāmesini fenā Nīline urdı ya'nī Fir'avn Nīl'e gark oldı. (9) *Cāme-i Fir'avn-rā* taqdīrindedür [*zed fil'-i mazīdür*].

1132. 'İsa ez-şabr ber-endāht kemend

'İsā peygām-ber “‘*aleyhi's- (10) selām*” şabr sebebinden āsmāna kemend atdı.

Sāht cāy küngir-i in kāh-ı bülend

Bu 'ālī- (11) kaşruş küngürini kendüsine cāy eyledi ya'nī şabr sebebi ile bu pest cihāndan hālāş (12) olup felek-i rābī'de karar eyledi.

1133. Aḥmed ez-şabr ber-āzār-ı Kureyş

Hāzret-i Resūl “‘*şalla'llāhu (13) 'aleyhi ve sellem*”¹⁶⁹⁰ Kureyş'uş āzābına şabr sebebinden

Zehreşān rīht der-ābiş-ḥor-ı 'ıyş (14)

anlaruş 'ıyş ābiş-ḥorına zehr dökdi ya'nī anlaruş 'ıyşını¹⁶⁹¹ telḥ eyledi, zīrā ekşeri (15) helāk olup rāhat u ḥuzūrdan dūr u cüdā oldılar. 'ıyş-ı şān taqdīrindedür [*rīht fi'l-i mazīdür*]¹⁶⁹². (16)

1134. Şabr kün ber-sitem-i bī-ḥiredān

'Avām u cāhilleruş sitem ü cevrine şabr eyle, zīrā şabr eylemek (17) enbiyānuş ḥūy u revişidür.

Ne-resed cüz be-ten āzār dāden

Zīrā yırtıcılaruş āzār u (18) zaḥmı tenden gayrıya irişmez ya'nī hemān tene irişür.

1135. Çi ğam ez-zaḥm ki ber-āb u gilest

Ne ğam-ı (19) zaḥmdan ki āb ü gil üzredür ya'nī her zaḥm ki cesede irişür andan ğamgīn olma (20).

¹⁶⁸⁹ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁶⁹⁰ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

¹⁶⁹¹ 'ıyşını H: rīhtı F

¹⁶⁹² rīht fi'l-i mazīdür F: -H

Ġam ez-ānestki be-cān u dilest

Ġam andandur ki cān u dil üzredür, zīrā cān u (21) dil üzre¹⁶⁹³ irişen zaĥm sebab-i bu'd u ĥizlān bā' iş-i kahr u 'azāb-ı Yezdān' dur. (22)

1136. Her leked kān zi-fürū-māye resed

Her leked ki o sifle vü 'āmīden irişür.

Ne-küned kūp (23) çü ber-sāye resed

Ol leked çünki sāyeye irişür kūp eylemez, zīrā cesed ki sāye **93a (1)** meşābesindedür aña leked irişmek hemān sāyeye irişmek gibidür. *Leked* depme (2) ve çifte ve *kūp* urmak ma'nāsınadır.

1137. Hātem-i şabr ki 'ālī-güherest

Şabr hātemi ki (3) 'ālī-güher ve zī-şāndur.

Nağş-ı ān men şabara kaç zaferest

Ol hātemün nağşı "*men şabare (4) kaç zaferest*"¹⁶⁹⁴dür, her kim ki şabr eyledi murādına taĥkīk vuşul buldı, mısra'¹⁶⁹⁵

*Kes ez-şabr kerden ne-gerded (5) kaçil*¹⁶⁹⁶

1138. Kişt-i imān-rā şabr āmed ebr

¹⁶⁹⁷

İmān mezra'asınun şehābı şabr geldi ya'nī imānun (6) neşv ü nemā ve kuvvet ü leṭāfeti şabrdandır. "*Men lā şabra leh lā-īmāne leh*"¹⁶⁹⁸, [*Kişt* ekin ma'nāsınadır].

İn büved sırr-ı tevāzū (7) bi'ş-şabr

Tevāzū bi'ş-şabrun sırrı budur ki ĥulāşa-i kelām budur ki Hāç "*sübḥānehu ve te'ālā (8) ĥazreti celle şānuhu*" dir ki taĥkīk cemī'-i ĥüsrān u ziyāndur meger anlar ĥüsrde degüldür ki (9) imāna geldiler ve 'amel-i şāliḥ eylediler ve umūr-ı dünyeviyyeden ötüri ġamgīn olmamak için biri (10) birine şabra vaşiyet eylediler ya'nī şabr eylenüz didiler.

1139. Hāşşa şabr-ı tü ber-ān ni'met ü nāz (11)

¹⁶⁹³ üzre H: -F

¹⁶⁹⁴ "Sabreden zaferest ulaşır." Kelām-ı kibar.

¹⁶⁹⁵ mısra' F: beyt H

¹⁶⁹⁶ "Şabr eden utanmaz." Sa'di, *Bostān*, s. 164.

¹⁶⁹⁷ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁶⁹⁸ "Şabrı olmayanın imanı olmaz." Hz. Ali'nin sözü.

Huşuşan senüñ ol ni‘met ü nâz üzre olan şabruñ [*Hâşşa huşuşan ma‘nâsınadır*],

Ki‘t nişāned be-serā (12) perde-i rāz

ki seni rāz serā-perdesine iriştürür ya‘nī ol şabr sebebi ile mahrem-i rāz (13) olursın.
Nişāned oturur ma‘nâsınadır lîkin ma‘nâ rüşen olsun içün (14) ol ma‘nâ ihtiyār olındı.

1140. Sīne şāfi küni ez-jeng-i vücūd

Şadruñı vücūd pasından (15) şāfi eyleyesin.

Dīde rüşen şevi ez-nūr-ı şühūd

Müşāhede nūrından rüşen- (16) çeşm olasın.

1141. Vech-i Hağ veche-i cānet gerded

Hağ te‘ālānuñ¹⁶⁹⁹ vechi senüñ (17) cānuñuñ vechesi. *Veche* taraf ma‘nâsınadır nite ki bu āyet-i kerīmede vāki‘dür, “*Ve li kullin (18) vichetun huve muvellihā*”¹⁷⁰⁰.

Ḳible-i cān u cihānet gerded

Senüñ cān u cihānuñuñ ḳiblesi (19) ola ya‘nī zāhir ü bāṭın teveccühüñ hemān Hağ te‘ālā ḥāzretine¹⁷⁰¹ ola.

1142. Ger küned gerdiş-i eyyām (20) be-farż

Ber-tü āmāl u emānī heme ‘arz

Farzā eyyām eger saña cemī‘-i ümīdleri vü (21) ārzūları ‘arz eyleye ve anlaruñ huşūli hem cemī‘an müyesser ola.

1143. Pāy-ı şabr-ı tü ne-lağzed (22) ez-cāy

Senüñ şabruñ ayağı yerinden ṭayranmaya ma‘nâ anlara meyl eylemeyesin.

Ne-fütēd (23) çeşm-i tü ber-ğayr-ı Hudāy

Senüñ çeşmüñ Hudā-yı “*azze ve celle*”¹⁷⁰²den ğayrı üzre vāki‘ **93b (1)** olmaya ya‘nī anlara ğuşe-i çeşmle iltifāt eylemeyüp nazaruñı Hağ te‘ālādan¹⁷⁰³ dür u cüdā (2) eylemeyesin.

1144. Ver şevēd çarḥ yekī ḥünin miğ

¹⁶⁹⁹ Hağ te‘ālānıñ : Hudā-yı ‘azze vü cellenüñ F

¹⁷⁰⁰ “Herkesin yöneldiği bir yön vardır...” Bakara sūresi 148. āyet.

¹⁷⁰¹ Hağ te‘ālānıñ H: Hudā-yı ‘azze vü celleye F

¹⁷⁰² “Aziz ve yüce Allah”

¹⁷⁰³ Hağ te‘ālādan H: Hudā-yı ‘azze vü celleden F

V'eger farzā çarḥ-ı berīn ḥūnīn seḥāb ola [*çarḥ* bunda felek ma'nāsınadır]. (3)

Ki ez-ān mīg ne-bāred cüz tīg

Ki ol seḥābdan şemşīrdan ğayrı yağmaya ya'nī ol (4) seḥābdan hemān şemşīr yağa, beyt

Ger tīg bāred der-kūy-ı ān māh

*Gerden nihādīm (5) el-ḥükmü li'llāh*¹⁷⁰⁴

1145. Ber-tü yek mü ne-şevēd yāft selīm

Senüñ üzerünđe bir müy-ı selīm bulunmaḡ (6) olmaya ya'nī ol men'den senüñ üzre yağān tīg sebebi ile senüñ bedenünđe (7) olan müy pāre pāre olup bedenünğ hem ziyāde mecrūḥ ola [*yāfti* bunda yāften ma'nāsınadır].

Belki gerded heme (8) çün farḡ-ı dü nīm

Belki müyuñ senüñ farḡuñ gibi iki pāre ola.

1146. Leb be-dendān-ı (9) şabūrī ḥāyī

Lebüñi şabūrluḡ dişi ile çiyneyesin.

Girih-i nāle zi-dil ne'ğşāyī (10)

Göñlüñden nālenüñ 'uḡdesini çözmeyesin ya'nī nāle vü fiğān eylemeyesin.

1147. Şermet (11) āyed ki der-īn meşhed-i ḥāş

Saḡa¹⁷⁰⁵ şerm gele ki bu ḥāş meşhedde ya'nī Ḥaḡ te'ālānuñ¹⁷⁰⁶ (12) naḡar-ı şerīfnde

Ḥ'āhi ez-keşmekeş-i derd ḥalāş

derdüñ keşmekeş ü eleminden (13) ḥalāş isteyesin, zīrā derd anuñ irādet-i şerīfi ile zāhir olmuşdur pes (14) anuñ elemine şabr eylememek ol Ḥudā'nuñ ḡazāsına rāzī olmamaḡdur.

1148. Ger fütēd kūh-ı belā (15) ber-'āşıḡ

Zīrā farzā eger 'āşıḡ üzre belā ḡaḡı vāḡı' ola ya'nī bisyār belālara (16) giriftār u mübtelā ola.

Nīst dil güftegi ez-ū lāyıḡ

¹⁷⁰⁴ "O ay'ın köyüne kılıç yağarsa boynumuzu uzatırız, hüküm Allah'ındır." Hâfiz, *Divan*, s. 421.

¹⁷⁰⁵ saḡa H: -F

¹⁷⁰⁶ Ḥaḡ te'ālānğ : Ḥudā-yı 'azze vü cellenüñ F

Ol belāya şabr eylemeyüp rencīde- (17) dil olmaklık andan lāyık degüldür bu hem-vechdür
‘āşıkā ol belādan rencīde- (18) dil olmaklık lāyık degüldür.

1149. Ver be-farkeş zi-cefā tīg āyed

V’eger cefā cihetinden anuñ (19) farkına tīg gele ya’nī bir kimse ‘āşıkun farkına tīg ura.

Bih ki çün zaħm-ı (20) dehān ne’gşāyid

Evlā budur ki şabr ide zaħm gibi dehānın açmaya (21) ya’nī zaħm güşāde olduğı gibi ‘āşık şabr idüp ağızını açmaya ve nāle vü figān ve (22) şikāyet eylemeye.

1150. Hāşşa vaqtı ki büved nāzır-ı ü

Huşuşan ki ol vaktde ol ‘āşıkā (23) nāzar idici ola [*nāzır* ism-i fā’ildür].

Çeşm-i ārāmgeh-i hātır-ı ü

Anuñ hātırınun ārāmgeh-inun çeşmi ya’nī **94a (1)** ol hālde anuñ ma’sūkı aña nāzar idici ola.
*ārāmgeh*dan murād anuñ ma’sūkıdır. (2)

HIKĀYET-İ ‘AYYĀRİ Kİ

Ol ‘ayyāruñ hikāyetidür ki

DER-ZİR-İ ÇÜP ŞAĦNE ÇENDĀN (3) DENDĀN FÜŞÜRD Kİ

ki ol ‘ayyār şaħnenün çöp ü leti altında şabr idüp (4) dişini ol kadar şıkdı ki

DİREM-İ SİM DER-ZİR-İ DENDĀN-I VEY PĀRE PĀRE (5) GEŞT

sīm dirhem anuñ dişi altında pāre pāre oldı [*geşt* fi’l-i māzīdür].

VE DİNĀR-I ŞABR-I VEY (6) DÜRÜST BİRÜN ĀMED

Ve anuñ şabrı dīnārı dürüst taşra geldi ya’nī şabrda (7) sābit-ka-dem idügi zāhir oldı.
Dürüst bā’zı maħalde dīnār ma’nāsına geldügi (8) i’tibārla dīnāra nisbet hūb vāķi’
olmuşdur.

1151. Şaħneī güft ki ‘ayyārī-rā

Mānde (9) der-ħabs-i giriftārī-rā

Bir şaħne didi ki giriftārılık ħabsinde kalmış bir ‘ayyārı [*mānde* bunda kumuş
ma’nāsınadır] (10)

1152. Bend ber-pāy birün āverdend

ayağı üzre kayd u bend habs-hāneden taşra götürdiler. (11)

Ber-ser-i cem' siyāset kerdend

Cem' başı üzre ya'nī vāfir halkuñ huzūrında aña siyāset (12) eylediler.

1153. Şüd zi-bes çüb çü enkişt-i siyāh

Ol 'ayyār bisyār kötek yedüğinden (13) cismi egerçi kömür gibi siyāh oldu [*enkişt* kâf-ı 'Arabīnūñ kesriyle kömür ma'nāsınadır].

Līk ber nāmed ez-ū şu'le-i āh

Līkin andan āh (14) şu'lesi gelmedi ya'nī hergiz āh eylemedi.

1154. Raht ez-ān varṭa çü āverd birūn

Çün (15) ki ol varṭadan rahtı taşra götürdü ya'nī çünkü 'ayyār ol siyāsetden ḥalāş (16) oldu.

Pīş-i yārān zi dehān kerd birūn

Ağzında olan aqçeyi yārānınuñ huzūrında (17) ağzından çıkardı.

1155. Diremī sīm be-çendīn pāre

Bir sīm direm bisyār pāre olmuş. (18)

Belki māhī şüde çend istāre

Belki birkaç sitāre olmuş bir māh ya'nī ol direm (19) egerçi evvel māh gibi idi līkin pāre pāre olmuş idi [*istāre* sitāre ma'nāsınadır].

1156. Maḥremī kerd su'āleş k'in (20) çīst

'Ayyāruñ bir maḥremi ol 'ayyāra su'āl eyledi didi, bu nedir

Bedr-i kāmīl (21) şüde çün pervīn çīst

Bedr-i kāmīl-i pervīn gibi olmuş sebebi nedür ya'nī bu (22) durumuñ böyle pāre pāre olması niçündür. *Pervīn* ülker.

1157. Güft cā dāşt der-ān (23) maḥfil-i bīm

Zīr-i dendān-ı men īn dirhem-i sīm

‘Ayyār maḥremine cevāb virüp didi, bu sīm **94b (1)** direm ol bīm ü siyāset meclisinde¹⁷⁰⁷ benüm dişüm altında yer tıtdı ya‘nī benüm dişimün (2) altında idi.

1158. Der şaf-ı cem‘ mehī ḥāzır būd

Ol siyāset meclisinde olan (3) ḥalkuñ şafında bir māh ḥāzır idi.

Ki bed ü çeşm-i dilem nāzır būd

Ki ol māha çeşm-i dilüm (4) nāzır idi ya‘nī aña muḥabbet eylemiş idüm. Māhdan murād maḥbūbdur.

1159. Pış-i vey bā-heme (5) bī-bāki-i ḥış

Şermem āmed zi-ceza‘ nāki-i ḥış

Cemī‘ kendü bī-bāklugumla anuñ (6) ḥuzūrında kendü ceza‘ nāklugumdan baña şerm geldi ya‘nī anuñ ḥuzūrında nāle vü fiğān (7) eylemekden utandım.

1160. Ender ān vākı‘a çendān çendān

Ol vākı‘ada ol kadar ol, (8)

Bes ki der-şabr füşürden dendān

Şabrda ziyāde ki dişi şıkdı.

1161. Zır-i dendān diremem (9) cev cev şüd

Dişümün altında ol direm cev cev oldu ya‘nī cev gibi ḥurde ḥurde oldu [*zır-i dendānem taqdirindedür*]. (10)

Sikke-i dirhem-i şabrem nev şüd

Benüm şabrum dirhemün şikkesi yeñi oldu ya‘nī şaburluğum (11) āşkār oldu.

1162. Zed raqam sikke-i nev ber-kārem

Benüm kārum üzre sikke-i nev raqam urdı (12) böyle diyü ki

Ki be-şabr ender-i yek-dīnārem

Ki şabrda bir tamām dīnārem [*Ender şabr taqdirindedür*].

1163. Çün nihed nāqıd-ı devrān (13) mi‘yār

Çünkü devrān şarrāfi mi‘yār qoya.

¹⁷⁰⁷ meclisinde H: maḥallinde F

Sürh-rüyî resedem z'in dînâr (14)

Bu dînâr sebebinden başa sürh-rüyülük irişe ya'nî çünkü ehl-i zamân erbâb-ı (15) şabrı zıkr ü vaşf idüp medh eyleyeler, beni hem ol zümreden 'add idüp vaşf u medh eyleyeler. (16) *Nâkıd şarrâf ma'nâsınadır.*

1164. Şabr eger çend ki zehr-âyînest

Şabr egerçi her ne kadar ki zehr-âyînlüdüdür (17) ya'nî ziyâde müşkildür.

'Âkıbet hemçü şeker şîrînest

Lîk 'âkıbet şeker gibi şîrîndür (18) ya'nî nef'i bisyârdur.

1165. Me-kün ez-telhi-i ân zehr-i hurüş

Evvel ol zehr acılığundan (19) hurüş u fiğân eyleme.

Kâhir-i kâr şevd çeşme-i nüş

Zîrâ ol 'âkıbetü'l-emr ol zehr 'asel (20) çeşmesi olur ya'nî küllî sa'âdetün huşûline sebab ü vesîle olur.

MÜNÂCÂT (21) DER-ŞEKKER-İ ŞÜKR BE-ŞABR¹⁷⁰⁸ ÂMÎHTEN

Bu münâcât şükr ü şenâ şekkerini şabra qarışdırmak (22)

VE EZ-TELHÎ-İ İN BE-ŞİRİNÎ-İ ÂN GÜRİHTEN

Ve bunun acılığında anuñ şîrînlğine (23) kaçmak beyânındadır. *Ândan* murâd şabr ve *înden* murâd şükrdür. Hülâsa-i kelâm budur ki şabr egerçi **95a (1)** acıdur, lîkin anuñ acılığına şabr idüp şükr-i Hudâ'ya muqayyed olunıcağ anuñ acılığı (2) ref' olur. *Şabr* bānuñ kesri ile maḥmūde didikleri bir otuñ ismidür ki ziyâde acı (3) daḥı müşildür, lîkin Fâriside bānuñ sükūnı ile isti'māl olunur ammâ (4) bunda murâd bu şabr degüldür.

1166. Ey şekîbâ ne dil-i mâ¹⁷⁰⁹ ez-tü

Ey Hudâ-yı “‘azze ve celle”¹⁷¹⁰ bizüm gönlimüz (5) senden şabr idici degüldür [*şekîbâ şabūr ma'nâsınadır*].

Ez-heme şabr hoş illâ ez-tü

¹⁷⁰⁸ Be-Şabr H: Başîret F

¹⁷⁰⁹ mâ H: -F

¹⁷¹⁰ “Aziz ve yüce Allah”

Cemî' nesneden şabr eylemek (6) hoş ve âsândur illâ senden şabr eylemek nâ-hoş ve müşkildür.

1167. Şabr-ı (7) bî-tü reh-i bî-derdānest

Sensüz şabr eylemek 'aşk u muhabetden bî-behre olan bî- (8) derdlerün ıtırık ü 'ādetidür.

Şabr bā-tü revîşî merdānest

Senünle şabr eylemek merdān u (9) 'uşşākuñ revîş ü āyīnidür.

1168. Ez-der-i kurb-i tü dūrī müşkil

Senün kurbün (10) bābından ırakluk müşkildür.

V'ez hayāl-i tü şabūrī müşkil

Ve senün fikr ü hayālünden şabūrluk müşkildür¹⁷¹¹, mîşrā'

Bî-hayālet me-bād (11) nazār-ı çeşm¹⁷¹²

1169. Şabr ber-ķurbet ez-ān müşkilter

Senün kurbüne şabr andan müşkilrekdür. (12)

Ruḥ be-ḥūn-ı dil ez-ān müşkilter

Ol müşkil sebebi ile¹⁷¹³ 'aşıkuñ ruḥı göñül kanı ile (13) terdür ya'nī ḥūn-ı dil anuñ yüzi üzre revāndur.

1170. Ez-kerem müşkil-i mā āsān kün

Ey (14) ekremü'l-ekremīn keremünden bizüm müşkilümüzi āsān eyle.

Cāy-ı mā pîşgeh-i iḥsān kün

Bizüm (15) yerümüzi iḥsān şadrı eyle.

1171. Naķş-ı gil zīnet-i zāhir zi-tü yāft

Gilün¹⁷¹⁴ naķşı ya'nī (16) cism-i zāhir zīneti senden buldı.

Sırr-ı dil keşf-i serāyir zi-tü yāft

¹⁷¹¹ Ve senün fikr ü hayālünden şabūrluk müşkildür F: -H

¹⁷¹² "Gözün bakışı, hayalinsiz olmasın." Hâfiz, *Divan*, s. 56.

¹⁷¹³ sebebi ile H: sebebinden F

¹⁷¹⁴ Gilün H: taḥallül F

Gönlün (17) sırrı serāyir ü esrār keşfini senden buldı ya'nī zāhir ü bāṭın cemī'-i aḥvālün (18) şudūr¹⁷¹⁵ u zuhūrı sendendür.

1172. Bi-zedā naqş-ı gil ez-şafḥa-i dil

Gönl şafḥasından (19) gilün naqşını ref' ü maḥv eyle ya'nī ḳalbi zāhirī aḥvālden pāk eyle [bi-zedā emr-i ḥāzırdur]¹⁷¹⁶.

Bi-nümā nūr-ı dil (20) ez perde-i gil

Gilün perdesinden gönlün nūrını göster ya'nī nūr-ı dil sebebi ile (21) cismi cismāniyyet ü küdüretten ḥalāş eyle.

1173. Kām-ı Cāmī zi-şabūrī telḥest

Cāmī'nün (22) ṭamağı şabūrluḳ sebebinden acıdur.

'İyşeş ez-miḥnet-i dūrī telḥest

Firāḳ u cüdālıḳ (23) miḥnetinden anuḳ 'ıyşı acıdur.

1174. Me-pesend ez-dil-i ḡam fercāmeş

Anuḳ ḡam-ı fercām u ḡamḡın **95b (1)** gönlinden begenme.

Ki be-telḥī güzered eyyāmeş

Ki anuḳ 'ömr ü eyyāmı miḥnet ü acılıḡla geçe¹⁷¹⁷.

1175. Tā şeved (2) murḡ-ı zebān-āver-i şükr

Tā Cāmī şükrün zebān-āver murḡı ola ya'nī şükr-güy tuṭı (3) ola.

Kām-ı şīrīn küneş ez-şeker-i şükr

Şükür şekkerinden anuḳ dehān u kāmını şīrīn (4) eyle ya'nī anı şükr-güy eyle. *Kāmeş şīrīn kün taḳdīrindedür [küneşde kün emr-i ḥāzırdur]*.

'İḳD-I ÇEHARDEHÜM DER-ŞÜKR (5)

On dördünci 'ıḳd şükr beyānındadır.

Kİ ŞARF KERDEN-İ Nİ'MET-İ MÜN'İMEST DER-ḤAḲ-GÜZĀRİ-İ (6) Ü VE İ'TIRĀF BE-'ACZ U ḲUŞÜR DER-SĪPĀS-DĀRİ-İ Ü

¹⁷¹⁵ şudūr F: şadr H

¹⁷¹⁶ bi-zedā emr-i ḥāzırdur F: -H

¹⁷¹⁷ geçe F: -H

Ki erbâb-ı haķîkat katında (7) şükür in‘âm idicinin ni‘metini şarf eylemekdür. Anuñ Haķ-güzârlığına ve anuñ sipâs (8) dârlığında kendünün ‘acz ü kuşûrına i‘tirâf eylemekdür, beyt

‘Aţâyîst her mûy (9) ez-û ber-tenem

*Çi gûne behr-i mûy şükri künem*¹⁷¹⁸

Ey ki ez-pây ne-yâbem tâ fark

*Yek (10) ser-i mûy ne der-ni‘met ğarķ*¹⁷¹⁹

Ey kimse ki pâyundan farka degün bir kıl ucını bulmazam (11) ki Haķ “*sübhânehu ve te‘âlâ*”nuñ¹⁷²⁰ ni‘metine ğarķ degüldür ya‘nî vücudun ser-tâ-pây ğarîķ-i (12) ni‘metdür, “*Ve in te‘uddu ni‘meta‘llâhi lâ-taḥşühâ*”¹⁷²¹.

1176. Şafḥa-i cebheet¹⁷²² ân levḥ-i münîr

Senün (13) alnuñun şafḥası ol münîr ü rüşen levḥdür.

Ki büved lâyiḥ ez-ân sırr-ı zamîr

Ki zamîr (14) ü ḳalbünün sırrı ol levḥden lâyiḥ u rüşen olur, zîrâ mesrûr olsañ (15) alnuñ güşâde olur ve ğamgîn ü münḳabız olsañ alnuñ buruşur.

1177. Turfe (16) levḥîst ki bî-noḳta vü ḥaṭ

‘Acîb bir levḥdür ki noḳta vü ḥaṭsuz [*Turfe* ‘acîb ma‘nâsınadır].

Z‘ân tüvân (17) ḥarf-i rızâ ḥ‘ând ü saḥṭ

Ol levḥden rızâ vü ğazab¹⁷²³ ḥarfini oḳumak mümkindür, (18) zîrâ bir kimsenün bir kimseye ğazab u bî-ḥuzûrluğı olsa alnı buruşup yüzi (19) türş olur ve bir kimsenün bir kimseye muḥabbet ü meveddeti olsa ḥîn-i mülâķâtda alnı (20) güşâde olup yüzi ḥandân olur [*ḥ‘ând* bunda *ḥ‘änden* ma‘nâsınadır].

1178. Merdümân-ı ḥabeşî peyker-i çeşm

Çeşmün ḥabeşî (21) şüretlü merdümleri ki murâd göz bebekleridür.

¹⁷¹⁸ “Bedenimdeki her kıl O’ndan bir ihsandır. Kıl kadar şükürünü nasıl yerine getirebilirim.” Sa’dî, *Bostân*, s. 171.

¹⁷¹⁹ “Ey baştan ayağa bulamadığım! Beni kıl ucu kadar nimete boğma.”

¹⁷²⁰ Haķ sübhânehu ve te‘âlânun H: Ḥudâ-yı ‘azze vü cellenün F

¹⁷²¹ “Eğer Allah’ın nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız.” İbrâhîm sûresi 34. âyet.

¹⁷²² cebheet H: cebheestF

¹⁷²³ ğazab H: ğanî F

Didebānān-ı tü der-manzar-ı çeşm

Çeşm (22) manzarında senün didebānlarıdır, zīrā çeşmün olmasa bir nesneyi müşāhede eylemege (23) kâdir olmazsın.

1179. Ebruvān çetr-i siyāh ber-ser-i şān

Senün ebrūları anları başı **96a (1)** üzre siyāh çetrdür.

Māni' ez-āfet-i tīg-ı hūr şān

Ebrūları anları (2) āftābuñ tīgınuñ āfet ü zararından men' idicidir. Şāndan murād merdümān-ı çeşm (3) ebrūlar siyāh çetre teşbīh olunmuşdur. Hūr bunda āftāb ma' nāsınadır.

1180. Girdeşān hār-ı müje pür-çin bend

Anları çevresinde hār mişāl kirpik pür-çin (5) ü insidād¹⁷²⁴ oldu.

Tā zi-birün ne-resed hıç gezend

Tā taşradan anlara hıç gezend ü (6) zarar irişmeye. Şāndan yine murād merdümān-ı çeşmdür, müje kirpik ma' nāsınadır. (7)

1181. Güş be-güşāde dehān ez-dü taraf

Kulak iki taraftan dehānını açmış.

Tā şevad (8) dürc-i güher hemçü şadef

Tā kulak şadef gevher dürci ola. Güher¹⁷²⁵ den murād laţif sözlerdür [*dürc* muzāfdur]. (9)

1182. Der-şadef kaçre-i nīsān üfted

Şadefün içine nīsānuñ kaçresi düşer ba' de (10) zamān gevher olur.

V'ender u gevher-i ihsān üfted

Ve kulağın içine ihsān gevheri düşer (11) murād kelām-ı İlähî ve esrār u ma'ārif-i hikemdür.

1183. Der-meşāmet zi-dü mäsüre-i sım (12)

Mi-dehed büy-ı hoş enfās-ı nesım

¹⁷²⁴ insidād H: üstivār F

¹⁷²⁵ Güher H: Gevher F

İki sīm māsūreden bād-ı nesīmüñ (13) nefesleri senüñ meşām u damağuna laṭīf rāyiḥa virür. *Māsūre* ‘avām taḥrīf idüp (14) maşra dir ki cüllāhlar isti‘māl iderler ve andan murād burundur ki iki deligi vardur. (15)

1184. Dehenet kārgeh-i teng ü besī

Senüñ dehānuñ egerçi zāhirātınun kārgehıdur (16) ya‘nī Ḥaḳḳ’a dehensin [*kārgeh* kārgehāndan muḥaffedür].

Kārḥā āyed ez-ü her nefesī

Velikin her nefesde andan bisyār (17) işler gelür, zīrā emr ü fermān ve ḥükm ü ḥükümet dehāndan zuḥūr bulur, mışrā‘

Ḥalkī (18) *zi-dehān-ı tenget der-reh-güzer-i* ‘adem nişeste¹⁷²⁶

Dehāndan ḥāşıl olan kāraruñ (19) ba‘zısı bu beytlerden zāhirdür.

1185. Nükte-rānī be-meded-kāri-i hüş

Hüş u ‘aḳluñ (20) mu‘āveneti ile nükte sevḳ eylersin ya‘nī ḥüb u laṭīf bisyār rengin sözler (21) söylersin.

Çāşnī gīri şīrīn ü türüş

Şīrīn ü türüş çāşnī tutarsın. (22)

1186. Loḳma ḥāyī vü zülāl engīzī

Dehānuñla loḳmayı çiynersin ve aña zülāl zāhir eylersin. (23) *Zülālden* murād bunda āb-ı şīrīn olmaḳ rüşendür.

Loḳmahā-rā be-zülāl āmīzī

Loḳmaları **96b (1)** zülāle ḳarışdırursın ya‘nī āb-ı şīrīn nüş eylersin. *Zülālden* murād lü‘āb (2) ya‘nī tükürük olmaḳ ba‘ıddür.

1187. Tā ne-gīred be-gelū rāh-ı nefes

Tā boğazda nefesüñ yolu (3) tutulmaya.

Tūṭi-i cān ne-şevved teng ḳafes

¹⁷²⁶ “Halk, senin darlığın ağzından yokluk güzergahına oturmuş.”

Cān tūṭīsine kafes teng olmaya ya‘nī (4) loḡmaları zülāle ḡalt eylemekden murād budur ki loḡma boḡazda ḡalmaya ve anuḡ sebebi ile (5) rūḡa inḡıbāz ḡāşıl olup rūḡ cesedden cūdā olmaya.

1188. Dest-i tü kār-güzār-ı (6) çep ü rāst

Senüḡ destüḡ çep ü rāst kārını yerine getürücidür, (7) zīrā ekşer-i meşāliḡ ki vāḡı‘ olur aḡa be-her ḡāl dest lāzımdur. Çep şol ve rāst (8) şaḡ ma‘nāsınadır [*kār-güzār* vaşf-ı terkībīdür].

Kerde kār-ı heme ten bī-kem ü kāst

Kem ü kāstsuz tenüḡ (9) cemī‘ işini eylemiş ya‘nī tenüḡ cemī‘-i meşāliḡi destlerüḡ mu‘āveneti ile ḡāşıl olur. (10)

1189. Pāk ü nā-pāk be-şevīd zi-tenet

Destlerüḡ senüḡ cismüḡden pāk ü nā-pāki yur. (11)

Bürd ālāyiş-i çirk ez-bedenet

Senüḡ bedenüḡden çirküḡ levş ü ālāyişini iledür [*Bürd* fi‘l-i muzāri‘-i ḡāyibdür]. (12)

1190. Kef-i ü rāḡat-ı aḡbāb u be-müşṭ

Müştekī-sāz-ı ḡarīfān-ı dürüşṭ

Destüḡ kefi (13) dostlara rāḡatdur ve dest müştī ile dürüşṭ ü düşmeni müştekī düzücidür (14) ya‘nī dürüşṭ nesneyi zemm idici ve düşmeni urucudur.

1191. Vaḡt-i şāne-keşiyet (15) pence-güşāy

Senüḡ şāne-keşligüḡ vaḡtinde pençe açıcıdır ya‘nī destüḡle şaḡaluḡı (16) ṡaramaḡ vaḡtinde destüḡ pençe açıcıdır.

Gāḡ tesbīḡ-i tü engüşṭ-nümāy

Senüḡ destüḡ (17) tesbīḡüḡ vaḡtinde engüşṭ göstericidir.

1192. Nāḡuneş zaḡme-i çeng ten-i tüst (18)

Destüḡüḡ tırnaḡı senüḡ çeng meşābesinde olan tenüḡüḡ zaḡmesidür ya‘nī zaḡme (19) meşābesindedür, zīrā nite ki çengüḡ düzen ve şadāsı zaḡme sebebi ile zāḡir olur. (20)

Tenün rāhatı hem tırnağ sebebi ile zühür bulur huşūşan kaçınmak lāzım gelse ol hālet (21) tırnağla müyesser¹⁷²⁷ olur, nite ki işāret olunur.

Ki ber-ān nağme-i rāhat-zen-i tüst

Zirā tırnağın (22) ol tenün üzre sağa rāhat u huzūr nağmesini urucıdır ya'nī nāhunun sağa (23) rāhat irişdiricidir, ba'zı nüshada berān yerine bedān vāki'dür ki ma'nā böyle olur, **97a** (1) ki senün destün ol nāhunla sağa rāhat u huzūr nağmesini çalıcıdır. (2) *ber-ān* olduğda āndan murād tendür, *bedān* olduğda āndan murād nāhundur ki tırnağ (3) ma'nāsıdır.

1193. Nīst çün pāy-ı tü şāhib-kađemī

Senün pāyın gibi bir şāhib- (4) kağem yokdur.

Ki't be-mağşūd resāned be-demī

Zirā bir demde seni pāyın mağşūduña (5) irişdirür. *Pāya* nisbet şāhib-kağem gāyet hūb vāki' olmışdur, şāhib-(6) kağem himmet ü sa'ādet ü devlet şāhibi ma'nāsına isti'māl olunur [*Ki't* ki tü-rā ma'nāsınadır].

1194. Reh-berī reh (7) siperī gām zenī

Yol eylersin kağ' yola revān olursın gām urursın (8) ya'nī kağem kağem yürürsün [*berī* fi'l-i muzāri'-i muhātabdur berđidenden].

Pāymerd-i tü be-her encümenī

Senün pāyın her bir encümen ü meclisde (9) senün dest-gīr ü mu'īnündür pāya nisbet pāymerd hem hūb vāki' olmışdur. (10) *Pāymerd* ve şefi' ve dest-gīr bir kimse için sīm ü zer su'āl iden kimsedür. (11)

1195. Çün şaf-ı ehl-i şafā sāzī cāy

Çünkü ehl-i şafānın şaffında cāy düzesin (12) ya'nī karar eylesin.

Dāredet ez-meded-i sāk be-pāy

Sākün meded ü mu'āvenetinden (13) senün pāyın seni pāyla tutar ya'nī ayagın üzre tutarsın.

1196. Be-mezellet çü şevī hāk (14) nişin

Çünkü horluğla hāk üzre oturucu olasın.

¹⁷²⁷ müyesser H. -F

Mehd-i 'izzet nehedet (15) zîr-i sürîn

Senüñ sürîn ü maq'aduñ altına 'izzet-i mehd ü bisâtını kor ya'nî huzûr u (16) râhatla ayaklaruñ üzre oturursın. *Sürîn* uca didükleridür ki 'Arab kefel dir. (17)

1197. Zânuyes-râ çü küñi kürsi-i ser

Çünkü pâyunuñ zânūsını başuña kürsi eylersin (18) ya'nî çünkü dizüñ üzre koyup murâkabeye varasın [*künî* fi'l-i muzâri'-i muhâtabdur]¹⁷²⁸.

Yâbi ez-sırr-ı dil-i 'arş (19) haber

'Arş-ı 'azîmüñ derûnunda olan sırdan haber bulursın nite ki mürşidler bu hâlete (20) vuşul bulmuşlardur.

1198. Âmed ân âyine-i şâhid-i gayb

O ki murâd zânûdur gayb şâhidinüñ¹⁷²⁹ (21) mirâtı geldi ya'nî Haq te'âlânuñ¹⁷³⁰ cemâl-i şerîfinüñ müşâhedeşi anuñ vâsıtasıyla (22) müyesser olur.

Ger küñi rû der-ayîne çi 'aceb

Şâhid-i gaybuñ cemâlini müşâhede eylemek (23) için eger âyîneye rûy u teveccüh eylesin ne 'aceb ya'nî 'aceb degüldür. *Şâhid-i gaybdan* murâd **97b (1)** Hudâ-yı “'azze ve celledür celle şânuhu”¹⁷³¹.

1199. Âñçi z'inhâ be-tü pertev-figenest

Ol nesne ki bunlardan (2) saña pertev birağıcıdur ve nef' irişicıdur [*pertev-figen* vaşf-ı terkîbîdür].

Lahti ez-ni' met-i bîrûn-ı tenest

Senüñ tenüñüñ (3) zâhir{i} ni'metden bir pâredür ya'nî eḳall-i ḳalîldür, zîrâ bu zıkr ü beyân olınan ni'metlerden (4) gayrı zıkr ü beyân olinmamış bisyâr ni'met vardur senüñ anlardan haberüñ yoḳdur.

1200. Şerḫ-i (5) envâ'-ı 'aṭâhâ-yı derûn

Derûnda olan 'aṭâlaruñ envâ'-ınuñ şerḫi ya'nî (6) derûnı gün-â-gün 'aṭâlaruñ şerḫi.

¹⁷²⁸ *künî* fi'l-i muzâri'-i muhâtabdur F: -H

¹⁷²⁹ şâhidinüñ H: müşâhedenüñ F

¹⁷³⁰ Haq te'âlânuñ H: Hudâ-yı 'azze vü cellenüñ F

¹⁷³¹ “Şanı yüce olan aziz ve yüce Allah”

Bāşed ez-ḥayyiz-i takrîr birün

Takrîrün ḥayyiz ü (7) ḥaddinden bîründür ya'nî takrîre imkân yokdur.

1201. Dil k'ez-în perde büved perdegî

Göñül ki (8) bir perdeden bir perdegîdür ya'nî cismün içinde mestürdür.

Nev-be-nev yäfte perverdegî (9)

Nev-be-nev bir perverdelik bulmuşdur ya'nî göñül cenāb-ı aḥadiyyetden dem-be-dem terbiyyet (10) ü feyz ve neşv ü nemā bulur ve şad hezārān esrārdan behrever olur. *În perdeden* (11) murād cismdür, *perdegî* mestür ma'nāsınadır.

1202. 'Aql u dîn perdegî-i perde-i üst (12)

'Aql u dîn anuñ perdesinüñ perdegîsidür ya'nî 'aql u dîne ferr ü revnaḳ (13) ve kuvvet ü letāfet göñüldendür.

'İlm ü dāniş heme perverde-i üst

'İlm ü dāniş (14) cemī'an anuñ perverdesidür ya'nî 'ilm ü dānişe ḥālet ü letāfet ve neşv ü nemā (15) göñüldendür.

1203. V'ançı bîrün büved ez-cān u tenet

Ve ol nesne ki senüñ cān u (16) tenüñden bîründür ya'nî bunlardan ḥāricdür.

Lîk der-āmeden ü zi-tenet (17)

Lîkin gelmekde ve dirilmekde ya'nî senüñ ḥareket ü vücūd u ḥayātuñda. (18)

1204. Bāşedeş müdhîli ān raḥmet-i tü'st

Ol nesnenüñ bir müdhîli ola ol nesne Ḥudā-yı (19) “*azze ve celle*”¹⁷³² cānibinden saña raḥmetdür [*tü'st* türā'stdan muḥaffedür].

V'ez ser-i ḥ'ān-ı kerem ni'met-i tü'st

Ve Ḥaḳ te'ālānuñ¹⁷³³ (20) keremi ḥ'ānı tarafından saña ni'metdür.

1205. Gerçi ān-rā ne-büved ḥadd ü kıyās

Egerçi aña (21) ḥadd ü kıyās olmaz.

¹⁷³² “Aziz ve yüce Allah”

¹⁷³³ Ḥaḳ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze vü cellenüñ F

Vācibest ez-tü ber-ān şükr ü sipās

Likin senden anuñ (22) üzre şükr ü sipās vācibdür, zīrā egerçi aña hadd ü kıyās yoqdur, likin “*mā lā (23) yudreku küllehu lā yudreku küllehu*” hasebince mehmā-emken saña şükr ü sipās eylemek vācibdür, **98a (1)** ammā evlā budur ki hem şükr eylesesin ve hem ‘acz izhār idüp kuşūrla (2) mu‘arref olasın.

1206. Hemçünin ‘āfiyet ez-her çi belā’st

Buncılayın her nesneden ki belādur (3) ‘āfiyyet ü şihhat.

Piş-i şāhib-nazarān ‘ayn-ı ‘atāst

Şāhib-nazarlaruñ katında (4) ‘ayn-ı ‘atādur ya’nī cān u tenden hāric olup hayāt u rāhat u huzūra sebep (5) olan envā’-ı ni‘am ‘atā olduğı gibi ‘āfiyyet hem ‘ayn-ı ‘atādur [‘ayn zikri ‘atāya nisbet letāfetden hālī degüldür].

1207. Ni‘metest in ki Hudā (6) sāht berī

Çeşmet ez-kūri vü güşet zi-kerī

Ni‘metdür ki buña Hudā-yı “*‘azze ve celle*”¹⁷³⁴ (7) senüñ çeşmüñi körlükden ve kulağunı sağırluğdan berī eyledi.

1208. Ni‘metest in ki (8) dilet dāşt nigāh

Ni‘met budur ki senüñ göñlüñi nigāh tutdı.

Ez-ğam-ı haşmet ü (9) endişe-i cāh

Haşmet ü şevket ğamından ve cāh u manşıb fikrinden.

1209. Her çi z’in (10) çarh-ı girih-ber-girihest

Her ne ki bu kat kat felekdendür.

Ni‘met-i ‘āfiyet ez-cümle behest (11)

‘Āfiyyet ü şihhat ni‘meti cemī’sinden¹⁷³⁵ evlādur. *Girih-ber-girih* kat kat ma’nāsına olup (12) çarh aña muzāf olmağ ensebdür.

1210. Yek belā yā dü k’ez āmed be-seret

Senüñ başuña (13) bir yā iki belā geldi ise

¹⁷³⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁷³⁵ cemī’sinden H: -F

Dāšt eymen zi-hezār-ı digereſt

ſeni ğayrı (14) hezār belādan eymen ü berī tıtdı.

1211.   Ƙadr-i ĩn ni‘met eger mī-dānī

Bu ni‘metüñ (15) Ƙadrini eger bilür iseñ [*mī-dānī* fi‘l-i mużarı‘-i muĥātabdur],

Ĥātır ez-ġuşſa çı mī-rencānī

Ĥātırıñı ġuşſadan ne (16) rencīde eylersin ya‘nī niçün ġamġın ü bī-ĥuzūr olursın.

ĤİKĀYET-İ ĀN (17) ĤAKĪM-İ DERYĀ-DİL-İ SĀĤİL KERD

Ol deryānuñ kenārında devr ü geſt idici (18) deryā-dil ĥakīmüñ ĥikāyetidür.

**Kİ ĞARĪĖİ-RĀ BE-KEMEND-İ NAŖĪĤAT EZ-GĪRDĀB-I ENDŪĤ BĪRŪN (19)
ĀVERD**

Ki ol ĥakīm ġam deryāsınuñ bir ġarīki pend ü naŖĪĥat kemendi ile ġam u ġuşſa (20) ġirdābından taſra getürdi ya‘nī ol ġarīk-i ġamdan ĥalāſ eyledi.

1212.   Zed ĥakīmī be-leb-i (21) deryā ġām

Bir ĥakīm deryā kenārında ġām urdı ya‘nī devr ü geſt eyledi [*ġām* bunda kĀf-ı Fārisiyledür].

Tā keſed (22) tāze ſikārī der-dām

Tā bir tāze ſikārı dāma çeke ya‘nī ſayd eyleye ſikārdan (23) murād ne idüġi bu beytden zāhirdür.

1213.   Āred endāĥte dāmī zi-nażar

Māhi-i ĥikmeti 98b (1) ez-baĥr be-der

Nażardan bir dām itmiſ olduġı ĥâlde deryādan bir ĥikmet māĥisini (2) taſra getüre ya‘nī deryā kenārında nażarı sebebi ile bir ĥikmet müſāhede eyleye.

1214.   Dīd merdī (3) ġam-ı ġitī ber-dil

Ol ĥakīm deryā kenārında cihānuñ ġamı ġöñli üzre bir merd ġördi (4) ya‘nī ziyāde ġamġın bir kimse ġördi.

Kerde der-sāĥil-i deryā menzil

Ol merd deryānuñ (5) kenārında menzil ü ġarār eylemiſ.

1215. Ser-i endüh fürü bürde be-h'ş

Ol merd-i endüh başını (6) aşağı kendüsine iletmiş ya'nī ziyāde ğamdan başını egüp perīşān-hātır oturmuş. (7)

Nāvek-i āh ber-āverd zi-kīş

Kīşinden āh nāvekinini çıkarmış ya'nī āh eyler, kīş ki (8) bunda terkeş ma'nāsınadur murād anuñ ğalb ü derūnidur.

1216. Güft çendīn be-dil (9) endüh ki çi

Hakīm çünki ol merdi ziyāde gāmnāk gördi didi ki gönlünde (10) bu kadar ğuşsa nedür ya'nī ne sebebden böyle hāle giriftār olmuşsın.

K'em zi-gāhī ğam-ı çün (11) kūh ki çi

Ki sen za'f u naḫāfetde bir şammādan nākışsın pes senüñ ğalbünde (12) tağ gibi ğam nedür ya'nī bu ğama sebep nedür.

1217. Dād pāsuh zi-na-sāzī-i baht

Ol merd (13) ḫakīme cevāb virdi ve didi¹⁷³⁶ baht u tāli'ün nā-sāzlığından.

Kār şüd ber-men-i (14) dil-sūhte saht¹⁷³⁷

Ben dil-sūhtenüñ üzerine kār-ı saht u müşkil oldı (15) anuñ kārınuñ sahtlığı ne cihetden idügi bu beytlerden zāhirdür [*men muzāfdur*].

1218. Ne dil-i sāde (16) zi-naqş-ı hevesem

Ne benüm gönlüm heves naqşından sādedür ya'nī sāde degüldür belki (17) ğalbüm hevesle memlūdur.

Ne resīden be-heves dest resem

Ne hevese irişmege kudretüm¹⁷³⁸ (18) vardur yānī kudretüm yokdur ki ārzū vü hevese vuşul bulam.

1219. Kīse ez-zer tehi vü kāse (19) zi-lüt

Kīse sīm ü zerden ḫālī ve kāse lütten ḫālī degüldür.

Mānde pūşt ü şikem (20) ez-ķuvvet ü ķüt

¹⁷³⁶ didi H: ki F

¹⁷³⁷ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁷³⁸ kudretüm H: hevesüm F

Püştüm kuvvetden ve şikemüm küt ü gıdādan kalmışdur. (21)

1220. Güft pindār ki ez-māl ü menāl

Keşti-i būd tü-rā māl-ā-māl

Çünkü hakīm ol merdden (22) bu sözleri işitdi aña didi zann u farz eyle ki māl ü esbābdan memlū vü māl-ā (23) māl senün bir keştün var idi.

1221. Baħr zed mevci vü keştī bi-şikest

Nā-gāh deryā bir **99a** (1) bir mevc urdı ve keştī şındı ve pāre pāre oldı.

Pāre-i taħtaet (2) üftād be-dest

İttifākā bir taħta pāresi senün destünje düşdi.

1222. Şüdi ez (3) hevl ber-ān taħta süvār

Ġarķ olmaķ hevl ü ħavfından ol taħta üzre süvār oldu. (4)

Ba‘d yek-māh resīdī be-kenār

Bir aydan şonra ol taħta ile kenāre irişdüñ (5) ve ħavf u ıztırābdan kurtulduñ.

1223. Yāħud in kār ki büved be-zemīn

Ķāf (6) tā-ķāf cihān zīr-i nigīn

Yāħūd zann u farz eyle ki zemīn ü ‘ālemdē ķāfdan (7) ķāfa degün cihān senün nigīn ü ħükmün altında idi [*nigīn* yüzük kaşı ma‘nāsınadur]¹⁷³⁹.

1224. Ber-tü z’in dāyire-i ħādişe (8) nāk¹⁷⁴⁰

Nā-gāh bu ħādişelü dā‘ireden ki murād felekdür ki menba‘-ı ħavādişdür (9)

Rīht rencī ki resīdī be-helāk

Bir renc döküldi ya‘nī bir maraz ‘arız oldı (10) ki anuñ sebebi ile helāke irişdüñ [*resīdī* fi‘l-i māzī-i muħāṭabdur]¹⁷⁴¹.

1225. Bā-tü güftend k’ez īn ğam ne-rehī

Ṭabībler saña (11) didiler ki bu ğam u helākden kurtulamazsın.

Tā zi-ser efser-i şāhī me-nehī (12)

¹⁷³⁹ *nigīn* yüzük kaşı ma‘nāsınadur F: -H

¹⁷⁴⁰ *nāk* F: ħāk H

¹⁷⁴¹ *resīdī* fi‘l-i māzī-i muħāṭabdur F: -H

Mā-dām ki başuñdan şāhlık tācını qomayasın ya'nī mā-dām ki pādşāhlıqdan (13) ferāgat eylemeyesin.

1226. Bāhtī mülk ü zi-mürden cestī

Pes¹⁷⁴² pādşāhlığı terk (14) eyledüñ ya'nī fedā eyledüñ ve mevtden hālāş olduñ.

Be-felāket zi-helāket (15) restī

Felāket sebebi ile helāklıqdan¹⁷⁴³ kırtulduñ.

1227. Īn dem ĩn genc-i (16) selāmet ki tü-rā'st

Bu dem bu selāmet ü şıhhat genci ki senüñ içüñdür. (17)

'Ömr-i bī-renc ü ğarāmet ki tü-rā'st

Renc ü zararlız 'ömr ki senüñ içüñdür ya'nī (18) bu dem ki hayātda ve renc ü belādan berīsin.

1228. Bihter ez-keşti-i pür-māl u zeret (19)

Māl u zerle memlū keştīden saña evlādur, bu hem-vechdür senüñ māl u zerle memlū (20) olan farazī keştīñden eyürekdür.

Hoşter ez-efser-i şāhī be-seret (21)

Farazī i'tibāriyle senüñ başuñda olan şāhlık tācından hoşrekdür. (22)

1229. Şükr kün şükr k'ez-ĩn deyr-i sipenc

Çünkü bu hālet saña ma'lūm oldu pes (23) şükr eyle şükr eyle, ya'nī şükrden hālī olma zīrā bu 'āriyetī ve bī-bekā deyrden **99b (1)** ki murād dünyādur.

Cüz' ğam u renc ne-bīned gile-senc

Şikāyet idici ğam u rencden ğayrı (2) görmez¹⁷⁴⁴ [*gile-senc* vaşf-ı terkībīdür ki şikāyet idici ma'nāsınadır], beyt

Rızā be-dāde bi-dih v'ez-cebīn girih bi-ğüşāy

Ki ber-men ü tü der-ihtiyār (3) ne'ğşād dest¹⁷⁴⁵

¹⁷⁴² pes H: -F

¹⁷⁴³ helāklıqdan H: helāketden F

¹⁷⁴⁴ görmez F: gidemez H

¹⁷⁴⁵ “Verene rıza göster ve alınıdaki kırışıklıkları gider, (kaş çatma). Zira benimle senin için el aç(tır)mayı seçmedi.” Hâfiz, *Divan*, s. 37.

MÜNACĀT DER-İNTİKĀL EZ-ŞÜKR Ü SĪPĀSDĀRĪ BE-ḤAVF U (4) TERSKĀRĪ

Bu münacāt şükr ü sipāsdārılıktan ḥavf u terskārılığa (5) intikāl beyānındadır.

1230. Ey keşide be-cihān ḥān-ı kerem

Ey cihān ḥalkına kerem ḥānını (6) çekmiş kerīm.

Ḥāzır-ı ḥān-ı tü elvān-ı ni'am

Senüñ ḥānuña elvān-ı ni'am ḥāzırdur (7) ya'nī ol ḥānda envā'-ı ni'am mevcūd u müheyyādur. Bu hem-vehdür ey cihānda kerem ḥānını (8) çekmiş kerīm, beyt

Tuvānā ki ū nāzenīn pervered

*Be-elvān-ı ni'met çünīn pervered*¹⁷⁴⁶

1231. (9) Ni'am u şükr-i ni'am her dü zi-tü'st

Ni'metler ve ni'metlerüñ şükri her ikisi (10) sendendür, zīrā ni'metler senüñ in'āmuñ olduğı gibi ol ni'metlerüñ (11) şükriye tevfiķ sendendür [*Ni'am cem'-i ni'metdür*].

Ne-şevēd cüz be-tü in kār dürüst

Zīrā bu kār senden (12) ğayrı ile dürüst ü tamām olmaz.

1232. Şükr-güyān-ı tü-rā cirm-i zebān

Saņa şükr diyicilerüñ (13) cirm-i zebānı

Yek nevāleest ez-ān ḥān be-dehān

¹⁷⁴⁷

Ol kerem ḥānından dehānlarında (14) bir nevāledür.

1233. Çün nevāle zi-nevā-nīst cüdā

Çünkü nevāle nevādan cüdā degüldür.

Z'ān (15) nevāleest cihān be-nevā

¹⁷⁴⁸

Ol nevāleden cihān ḥalkı nevā iledür, zīrā nevāle lafzında (16) nevā lafzı vardur ve nevā ma'ānī-i müte'addide içün mevzū'dur ki zıkr olunur ni'met (17) ve ğanīlik ve sipāh ve 'ilm-i müsikīde bir maķamuñ ismidür ve çalıcılar sazı (18) ve avuc ki oḥşarlar ve destān ve

¹⁷⁴⁶ “Türlü türlü nimetlerle beslenen zengin, sıra kendisine gelince nazlı nazlı besler.” Sa'di, *Bostān*, s. 174.

¹⁷⁴⁷ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁷⁴⁸ Bu mısra vezne uymamaktadır.

revnağ-ı hâl ve behre ve tûfî kuşu ve nevâle (19) gâyib-i bahşî ve zelle ve loğma ve Hırasan vilâyetinde loğma-i kâzî dirler nev'-i ta'âmuğ (20) ismidür, beytde vâki' olan *nevâle* loğma ma'nâsıdır ki andan murâd cirm-i (21) lisândur ki nuğkuğ mağall ü âletidür.

1234. Gerçi Câmî büved ez-hiç-kesân

Câmî egerçi hîç (22) keslerdendir.

Z'ân nevâle be-nevâyeş resân

Lîkin ol nevâleden Câmî'yi (23) bir nevâyaya irişdür ya'nî anuğ lisânı üzre şükrüñi revân anuğ sebebi ile **100a (1)** anı rûhânî revnağ-ı hâle irişdür. *Nevâleden* murâd yine cirm-i lisândur, *nevâdan* murâd (2) bunda rûhânî revnağ-ı hâl olmağ rüşendür.

1235. Ger be-âneş ne-künî gavr-resî

Eger Câmî'yi (3) aña bir gavr-res eylemeyesin ya'nî haqîkate irişici eylemeyesin [*gavr-res* vaşf-ı terkîbidür].

Be-kesî key resed ez-hiç-kesî (4)

Câmî kaçan hîç-keslikden halâş olup keslige irişür ya'nî irişmez (5)

1236. Be-cemâl-i ni'ameş bînâ kün

Ni'metlerüñ cemâli ile anı bînâ eyle.

Be-sipâs-ı ni'ameş (6) gūyâ kün

Anı ni'metlerüñ şükri ile gūyâ eyle [*kün* emr-i hâzırdur]¹⁷⁴⁹.

1237. Rüz u şeb bâ-ni'ameş hemdem dâr (7)

Rüz u şeb anı ni'metlere hemdem tut dağ¹⁷⁵⁰ karîn tut

Be-sipâs-ı ni'ameş hurrem (8) dâr

Ni'metlerüñ şükri ile anı hurrem ü mesrûr tut.

1238. Ver keşed pâ be-reh-i şükr (9) zi-ıavf

V'eger şükr yolında tavâfdan i'râz eyleye.

Zahm ber-dil zeneş ez-ğancer-i (10) havf

¹⁷⁴⁹ *kün* emr-i hâzırdur F: -H

¹⁷⁵⁰ dağ¹⁷⁵⁰ H: ü F

Havf hancerinden anuñ diline zahm ur ya'nī anuñ gönline havf birağ ya'nī anuñ¹⁷⁵¹ (11) anı kendünđen havf idici eyle. Ba'zı nüshada mısrā'-ı evvel böyle vāki'dür.

Ver (12) keşed pā zi-reh-i şükr be-ıavf

V'eger ıavf sebebi ile ya'nī gayra ta'alluğ sebebi ile şükr (13) ıarıkınden i'rāz eyleye.

'İKD-I PĀNİZDEHŪM DER-HAVF Kİ ıARİK-İ İHTİYĀı VERZİDENEST (14)

On beşinci 'ıkd havf beyānındadır ki havfdan murād ihtiyāı ıarıkıne (15) ıalışmağdır.

VE BER-Nİ'MET-İ EMNİYYET Ü İNBİSĀı LERZİDEN

Ve emniyyet ü inbisāt (16) ni'meti üzre ditremekdür. *Emniyyet* ricā vü 'arzū ma'nāsınadır ki cem'i emānıdır, (17) *inbisāt* inkıbāzuñ 'aksidür.

1239. Ey dilet-rā ser-i bī-h'ışı ne

Ey ifnā-yı (18) vücūddan gāfil senüñ gönlüñüñ bī-hüşluğ hevesi yoğdur, zīrā dāyim (19) hodluğ ve hodbīnlikden berī degülsin [*Ser* bunda heves ma'nāsınadır].

Cünbiş-i 'ākıbet-endişi ne (20)

'Ākıbet-endişlik hareketi yoğdur, zīrā bu fānī cihānuñ aħvāline cān u dilden (21) muğayyedsin.

1240. Geh be-kāşāne nihī gāh be-bāğ

Mesned-i eymeni vü mehd-i ferāğ

Lā-cerem gāhī (22) kāşāne vü kaşrda gāhī bāğ u büstānda rāhat u eymenlik mesnedini ve (23) ferāğ¹⁷⁵² u hużūr bisātıñı ıorsın ya'nī ba'de'l-mevt ıabrde ve kıyāmetde hālim nice olur **100b (1)** diyü hergiz fikr eylemezsin belki rüz u şeb hemān¹⁷⁵³ şehvet-perestlige ve 'ayş (2) u 'işrete meşğülsin.

1241. Kerde'i 'ālem-i gil menzil-i dil

Gil 'ālemini menzilüñ dili (3) eylemişsin ya'nī ıalbünji hubb-ı dünyā ve ta'alluğ-ı mā-sivā ile pür eylemişsin [*Keredede* hemze hiıāb içündür]¹⁷⁵⁴.

Ez-tü (4) tā 'ālem-i dil şad menzil

¹⁷⁵¹ anuñ H: -F

¹⁷⁵² ferāğ F: bisāt H

¹⁷⁵³ hemān H: -F

¹⁷⁵⁴ *Keredede* hemze hiıāb içündür H: -F

Senden dil 'ālemine yüz menzil vardır ya'nī dil 'āleminden (5) behrever degülsin hālbu ki lāzım olan odur. “*İllā men etā 'llāhe bi-ḳalbin selīm*”¹⁷⁵⁵ (6)

1242. Çarḫ-rā bīn ki çi bī-dād-fenest

Çarḫı gör ki ne bī-dād-fenlūdūr ya'nī ziyāde (7) zālīm ü bī-raḫmdur ve ḫūnhār u mekkārdur.

Merg-rā bīn ki çi bünyād-künest

Mevti (8) gör ki ne bünyād ḳoparıcıdur ya'nī ma'mūrları ḫarāb idicidūr ve hādīmü'l-lezzātdur. (9)

1243. Ān zi-bī-dād-fenī ber-ser-i kīn

O ya'nī çarḫ bī-dād-fenlik cihetinden kīn ü intikām (10) hevesi üzredür ya'nī felegün 'ādeti zūlm ü sitem olduğı için dāyim kār u (11) bārı kīn ü intikāmdur.

V'in zi-bünyād-künī kerde kemīn

Ve bu mebnī¹⁷⁵⁶ mevt bünyād-künlük (12) sebebinden kemīn eylemişdür, zīrā nihānī ve nā-gehān gelür.

1244. Tü be-ḡaflet zi-heme (13) āsūde

Sen ḡaflet sebebi ile cemī'sinden āsūde vü fāriḡ bu hem (14) vechdür sen ḡafletde cemī'sinden āsūde vü bī-bāk.

Rāh-ı bāzī vü heves (15) peymūde

Sen lu'b u bāzī ve hevā vü heves yolına sālīk olmışsın, terkīb¹⁷⁵⁷ (16) ma'nāsı böyledür bāzī vü heves yolını ölçmişsin.

1245. Ger be-dil āyet-i tersīt (17) büved

Eger senün ḡönlünđe Ḥudā-yı “‘azze ve celleden celle ṣānuhu”¹⁷⁵⁸ bir ḫavf ola.

V'ez- (18) ḫiredmendī dersīt büved

Ve ḫiredmendlikden bir dersün ola ya'nī eger 'aḳl (19) ḫasebi ile dirlik eyleyesin evlādur.

1246. Bih ki bī-ters ḫori vü āṣāmī

¹⁷⁵⁵ “Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka.” Şuarā süresi 89. āyet.

¹⁷⁵⁶ ya'nī F: mebnī H

¹⁷⁵⁷ terkīb H: be-Türkī F

¹⁷⁵⁸ “Şanı yüce olan aziz ve yüce Allah”

Andan ki (20) havf u fikrsüz yiyesin ve içesin [*ters havf ma'nāsınadır*].

Der-şaf-ı bî-ḥiredān ārāmī

Bî-ḥiredlerüñ (21) şaffından ārām u qarār eylesin, ḥulāşa-i kelām budur ki Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”¹⁷⁵⁹den havf (22) idüp t̄a‘at ü ‘ibādetde olmaḡ evlādur, bu ḥāletden ki havfdan bî-behre (23) olup ḥarāmdan perhîzlik olmayup iḥtilāt u muşāḥabetüñ ‘avāmla ola, beytde **101a (1)** vāki‘ olan *bih* beyt-i sâbıḡa maşrūfdur.

1247. Yād kün z‘ān ki resed (2) merg firāz

Yād eyle andan ki mevt saña qarīb irişe ya‘nî vefāt eylesin. (3)

Kār ber-tü şevved ez-merg dirāz

Mevt sebebinden kār senüñ üzre dirāz u (4) müşkil olur.

1248. Keşi ez-ḥāne-i ārāste raḡt

Müzeyyen¹⁷⁶⁰ ü ma‘mūr ḥāneden (5) raḡtı çekersin ya‘nî andan dūr u cüdā olursın.

Pāy ber-taḡte nihî ez-ser-i taḡt (6)

Taḡt tarafından ayaḡuñı taḡta üzre ḡorsın ya‘nî ba‘de‘l-mevt taḡta üzre (7) ḡorlar ve andan şonra ḡabre irişdürürler nite ki buña¹⁷⁶¹ işāret olunur.

1249. Ez (8) ser-i taḡta bürend suy-ı ḡāk

Ser-i taḡtadan seni ḡāk cānibine iledirler. (9)

V‘ez-bülendit be-ān tîre meḡāk

Ve bülendlikden seni ol tîre meḡāke (10) iledürler ya‘nî seni arḡalarından¹⁷⁶² indirüp ḡabrüñ içine ḡorlar. *Meḡāk* çukur (11) ma‘nāsınadır ki bundan murād ḡabrdür.

1250. Büvedet ez-heme şemşîr-i ecel

Ecel şemşîrleri (12) seni cemî‘ nesneden ḡaḡ‘ u cüdā eylerler.

Der tih-i ḡāk tü mānî vü ‘amel

Ḥāküñ altında¹⁷⁶³ (13) sen ḡalursın ve ‘amelüñ ḡalur.

¹⁷⁵⁹ “‘Aziz ve yüce Allah”

¹⁷⁶⁰ Müzeyyen H: zeyn F

¹⁷⁶¹ buña F: bu küre H

¹⁷⁶² arḡalarından F: arḡandan H

¹⁷⁶³ altında H: tihinde F

1251. Yād kün ān-ki zi-āvāze-i şūr

Yād eyle anı ki şūruñ (14) āvāzesinden.

Şaķ şeved ber-bedenet şuķķa-i gūr

Senüñ bedenüñ üzre (15) ķabrüñ şuķķası şaķķ olur. *Şuķķadan* murād bunda ķabrüñ üstidür egerçi çāderden (16) ve kirbāsdan bir pāre ma'nāsınadır [*gūr* bunda ķabr ma'nāsınadır].

1252. Hemçü lāle be-der āyī zi-kefen**Bā-dil-i ğarķa (17) be-hūn 'uryān ten**

Ey ğāfil tenüñ 'uryān lāle gibi hūna ğarķ göñülle kefenden (18) taşra gelürsin.

1253. Tābedet şa'şā'a-i mihr be-farķ

Āftābuñ şa'şā'a vü pertevi (19) senüñ farķ u serüñ üzre yaldırar.

Der-araķ kerdi ez-ān şa'şā'a ğarķ (20)

Ol şa'şā'dan 'araķa ğarķ olursın [*kerdi* bunda şevī ma'nāsınadır].

1254. Yād kün ān ki der-ān rüz-ı girān

Yād eyle (21) anı ki ol şaķīl ü müşkil günde ki murād rüz-ı kıyāmetdür.

Nāme kerdet zi-çep (22) ü rāst ber-ān

Nāme çep ü rāstdan pervān u revān olur.

1255. Nāme āyed be-yekī (23) ez-suy-ı rāst

Birine nāme şağ tarafından gelür

V'ān diger-rā zi-çep āyed kem ü kāst**101b**

(1) ve ol birine kem ü kāst ya'nī¹⁷⁶⁴ ħaṭā vü 'işyānla memlū nāme şol tarafından gelür nite ki bu iki (2) āyet-i kerīmeden zāhirdür. "*fe-emmā men ūtiye kitābehu bi-yemīnihī fe-yeķūlū*

¹⁷⁶⁴ ya'nī H: -F

(3) *hā`umuḳre`ū kitābiyeh*¹⁷⁶⁵ “ve emmā men ūtiye kitābehu bi-şimālihī fe-yekūlu yā leytenī lem ūte kitābiyeh”¹⁷⁶⁶

1256. Yād kün ān-ki çü mīzān (4) be-nihend

Yād eyle anı ki çünki mīzāna koyalar.

Peleī nīk ü bedet ‘arza dehend

Saḡa nīk ü (5) bedūñ keffesini ‘arza vireler ya‘nī ḡayr u şer ve şavāb u ḡaḡāñı saḡa i‘lām (6) eyleyeler.

1257. Z’ān dü pele yeki efzūn āyed

Ol iki keffeden biri ziyāde gelür.

Ḥāl her pele (7) diger-gūn āyed

Her keffe bir gūne gelür, zīrā ya ḡayr keffesi ya şer keffesi ziyāde gelür¹⁷⁶⁷. (8)

1258. Yād kün ān ki nihī pā be-şırāt

Yād eyle anı ki şırāta ayak ḡorsın ya‘nī şırāt köprüsinden (9) ‘ubūr u ḡüzer eylersin ki düzaḡ üzre ḡonmuşdur.

Yā be-endūh revī yā be-neşāt (10)

Şırāt üzre yā ḡam u ḡuşşa ile mi gidersin veyāḡod sürür u neşātla mı gidersin (11)

1259. Yā girānī keşedet süy-ı caḡīm

Yā budur ki zūnūbuḡ şıḡlet ü keşreti seni düzaḡ (12) cānibine çeker [*girānī şıḡlet ma‘nāsınadır*].

Yā sebük bü’gzeri ez-vey çü nesīm

Yā budur ki andan bād-ı nesīm (13) gibi sebük ü fevrī geçersin.

1260. Yād kün z’ān ki nümāyed nā-gāh

Pīş-i rüy-ı tü be-yek-bār (14) dü rāh

Yād eyle andan ki senūñ yüzūñ önünde nā-gāh bir uğurdan iki yol (15) görünür.

¹⁷⁶⁵ “İşte o vakit, kitabı kendisine sağından verilen kimse der ki: “Gelin, kitabımı okuyun!” Hâkka sûresi 19. âyet.

¹⁷⁶⁶ “Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: “Keşke kitabım bana verilmeseydi.” Hâkka sûresi 25. âyet.

¹⁷⁶⁷ ya şer keffesi ziyāde gelür H: gālib gelür F

1261. Rāh ez-ān sān ki ƙazā ber-tü nüvişt

Anuñ gibiden bir yol ki ƙazā anı (16) senüñ üzerüñe yazdı [*sān* gibi ma'nāsınadır]¹⁷⁶⁸.

Yā be-dūzaħ beredet yā be-behişt

Ol yol seni yā dūzaħa (17) yā behište iledür ya'nī “*ferīķun fi'l-cenneti ve ferīķun fi's-sa'ir*”¹⁷⁶⁹ ĥasebince ehl-i behişt behište (18) ehl-i dūzaħ dūzaħa dāħil olur.

1262. Yād kün z'ān ki bered hūş zi-ķavm**Heybet-i na'ra-i (19) “v'emtāzū'l-yevm”**

Yād eyle andan ki “*v'emtāzū'l-yevme*”nüñ na'rasınuñ heybeti ķavmden (20) hūş u 'aķlı iledür. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür, “*v'emtāzū'l-yevme eyyuhe'l-mucrimūn*”¹⁷⁷⁰. (21) *Ķavmden murād mucrimūn olmaķ rüşendür.*

1263. Mücrimān bār-ı ta'ab ber-dārend

Mücrimler ta'b (22) yükün yükleneler ya'nī ta'ba giriftār olalar.

Maħremān rāh-ı ƙarab ber-dārend

Maħremler sürür u (23) ƙarab yolını ƙutalar ya'nī zevķ ü sürürle cennete revān olalar.

1264. Şad ez-īn vāķı'a-i hā'il 102a (1) pīş

Öñüñde yüz bunuñ gibi hevlnāk u ĥaṭarnāk vāķı'a vardur. (2)

Tü çünīn bī-ħaber ü ġāfil ķiş

Sen böyle bī-ħaber ü ġāfil 'ādetlūsin.

1265. Bāz ġū k'in heme (3) maġrūrī çīst

Åşkäre di ki senüñ bu deñlü maġrūrluğuñ nedür ya'nī bu ķadar (4) bisyār ġurūruña sebep nedür.

V'ez reh-i ehl-i ĥired dūrī çīst

Ve aşħāb-ı 'aķluñ (5) yolından ırāķlık nedür ya'nī 'uķalādan i'rāzuña sebep nedür.

1266. Ger ġurūr-ı tü be-kāhest (6) ü serāy

Eger senüñ ġurūruñ ķaşr u serāy sebebi ile ise.

¹⁷⁶⁸ ma'nāsınadır F: -H

¹⁷⁶⁹ “... Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.” Şūrā sūresi 7. āyet.

¹⁷⁷⁰ “(Allah, şöyle der:) “Ey suçlular! Ayrılın bu gün!” Yāsīn sūresi 59. āyet.

Huşi-i menzil ü (7) āraiyş-i cāy

Menzilün leṭāfet ü hoşluk ile ise ve cāy u mekānuñ zīnet ü (8) āraiyş sebebi ile ise [*āraiyş* zīnet ma‘nāsınadır].

1267. Bīn ki ādem zi-çünān hūr ābād

Gör ki Ādem peyğam-ber “‘*aleyhi’s-selām*”¹⁷⁷¹ (9) ancılayım hūr-ābāddan ki murād cennetdür ki hūrla memlūdur.

Be-yekī vesvese çün dūr üftād (10)

Bir vesvese sebebi ile niçe dūr u cüdā düşdi.

1268. Ver ğurūr-ı tü be-‘ilmest ü kemāl (11)

V’eger senün ğurūruñ ‘ilm ü kemāl sebebi ile ise

Yā be-genc-i zer ü bisyāri-i māl (12)

yāhūd genc ü zer ü keşret-i māl sebebi ile ise

1269. Hız muşhaf bi-güşā v’ez-Ḳur’ān

kaḵ (13) ve muşhafa aç ve Ḳur’ān-ı ‘Azīm’den [*hız* emr-i hāzırdur]¹⁷⁷²,

Ḳışsa-i Bel’am u Ḳārūn ber-h’ān

Bel’am u Ḳārūn’uñ (14) kışsasını okusun ḥod ‘ilm ü kemālde Bel’am’dan ve genc ü mālda Ḳārūn’dan (15) ziyāde degülsin.

1270. Ver ğurūr-ı tü be-aşlest ü neseb

V’eger senün ğurūruñ (16) aşl u ḥaseb ü neseb sebebi ile ise

Şeref-i cedd ü kerem-verzi-i eb

Ceddünün şerefi ve pederünün kerem-verzligi sebebi ile ise¹⁷⁷³ ya‘nī benüm ceddüm şerīf ve pederüm kerīmdür (17) diyüp kendüñe ğurūr verür iseñ, beyt

Hüner bü’nmāy eger dārī ne gevher

*Gül ez-ḥārest (18) ü İbrāhīm ez-Āzer*¹⁷⁷⁴

¹⁷⁷¹ “O’na selam olsun”

¹⁷⁷² *hız* emr-i hāzırdur F: -H

¹⁷⁷³ Şeref ü cedd ü kerem-verzi-i āb

Ceddünün şerefi ve pederünün kerem-verzligi sebebi ile ise F: -H

¹⁷⁷⁴ “Sahipsen hüner göster, para değil. Gül dikenden, İbrahim de Azer’ dendir.”

1271. Bi’şnev efsâne-i Nûh u püseres

Nûh peygâm-berün “*‘aleyhi ’s- (19) selām*” ve anuñ püserinüñ kışşasını istimā‘ eyle.

Ki çi tūfān-ı ğam āmed be-sereş (20)

Ki anuñ başına ne ğam tūfānı geldi ya’nī anuñ püseri ki ismi Ken’ān’dur kāfir (21) olduğı içün aña peygâm-ber oğlı olmağdan bir fāyide irişmedi. “*Kāne mine ’l- (22) muğraķın*”¹⁷⁷⁵ hasebince o hem kāfirlerle ğarķ oldu. Egerçi “*‘şeāvī ilā cebelin ya’şımunī (23) mine ’l-mā*”¹⁷⁷⁶ diyüp tağa ilticā eyledi līkin aña ğarķdan hālāş müyesser olmadı, beyt

102b

(1) *Çü Ken’ān-rā tabī’at bī-hüner būd*

*Peyam-ber zādegī kadreş ne-yefzūd*¹⁷⁷⁷

1272. Ver be-tā‘atveri (2) vü taķdīsest

V’eger senüñ gurūruñ tā‘atverlik ve taķdīs sebebi ile ise (3) ya’nī bisyār tā‘at ü ‘ibādetüñe mağrūr isen [tā‘atverīde yā maşdariyyedür],

Māye-i ‘ibret-i tü iblīsest

İblīs (4) senüñ ‘ibretüñüñ māyesidür ya’nī iblīsten ‘ibret-pezīr ol, zīrā iblīsüñ (5) tā‘at ü ‘ibādeti bisyārdur¹⁷⁷⁸, līkin tā‘at ü ‘ibādetden aña zerre kadar fāyide (6) irişmedi, mısrā‘

*Ne-ħord ez- ‘ibādet ber-ān bī-ħired*¹⁷⁷⁹

1273. Ver be-dīdār-ı nikūkārānest (7)

V’eger senüñ gurūruñ evliyā vü şulehānuñ dīdār u muşāħabeti sebebi¹⁷⁸⁰ ile ise, (8)

Ki nazargāh-ı vefādārānest

Ki anlar vefādāraruñ nazargāhıdır, zīrā anlar ki Hāķ te‘ālā (9) nuñ¹⁷⁸¹ emr-i şerīfine cān u dilden itā‘at eylerler anlaruñ teveccühi evliyā vü şulehāyadur (10) ve ‘avāmdan i‘rāz idicilerdür.

1274. Her ki rā rüy be-bihbūd ne-dāşt

¹⁷⁷⁵ “... oğlu boğulanlardan oldu.” Hūd sūresi 43. āyet.

¹⁷⁷⁶ “... Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım...” Hūd sūresi 43. āyet.

¹⁷⁷⁷ “Ken’an’ın yaratılışında hünersizlik olduğı için peygamber oğlu olmak değerini arttırmadı.” Sa’dī, *Gūlistān*, s. 558.

¹⁷⁷⁸ bisyārdur H: ziyādedür F

¹⁷⁷⁹ “O akılsız üzerine ibadetten nasip olmadı.” Sa’dī, *Bostān*, s. 118.

¹⁷⁸⁰ sebebi H: -F

¹⁷⁸¹ Hāķ te‘ālānuñ H: Hūdā-yı ‘azze vü cellenüñ F

Her kim ki yüzünü (11) t̄a‘at u ‘ibādet ü şalāh u taḳvāya tutmadı ol kimseye,

Dīden-i rüy-ı nebī (12) sūd ne-dāşt

Peygām-berūñ “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”¹⁷⁸² yüzünü görmek fāyide tutmadı [*sūd fāyide*]. (13)

1275. Pāy-ı himmet bi-keş ez-dām-ı gurūr

Çünkü gurūruñ zararını saña ma‘lūm oldu (14) pes dām meşābesinde olan gurūrdan himmet ayağını çek ya‘nī andan i‘rāz eyle. (15)

Mey-i ğaflet ne-ḥur ez-cām-ı gurūr

Ġurūr cāmından ğaflet şarābını nūş (16) eyleme ya‘nī gurūrı terk eyle.

1276. Nīst kārī zi-Ḥudā-tersī bih

Ḥudā-terslikden (17) eyü bir kār yokdur, zīrā çünkü bir kimse Ḥaḳ te‘ālādan¹⁷⁸³ ḥavf idici ola ol (18) kimse cemī‘-i nā-meşrū‘dan ictināb idüp cān u dilden şıdḳ u (19) ḥulūşla t̄a‘at u ‘ibādete meşġūl olur.

Cehd kün dād-ı Ḥudā tersī dih (20)

Pes cehd ü sa‘y ile Ḥudā-tersligüñ dād u ḥaḳḳını vir ya‘nī Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te‘ālā (21) ḥazreti*”nden “*celle şānuhu*” ziyāde ḥavf idici ol. “*Yā eyyuhe’llezīne āmenū’t-tek’ullāhe (22) ḥaḳḳa tuḳātihī ve lā-temūtune illā ve entum muslimūn*”¹⁷⁸⁴.

1277. Her ki der-keşti-i in ters nişest

Her kim ki bu ḥavf keştisinde oturdu.

Ters-i kes keşti-i ü-rā ne-şikest

103a

(1) Kimsenüñ ḥavfı anuñ keştisini şımadı ya‘nī her kim ki Ḥaḳ (2) te‘ālādan¹⁷⁸⁵ kemā yenbaġī ḥavf eyledi ol kimse hergiz bir kimseden ḥavf (3) eylemedi, zīrā aña nisbet

¹⁷⁸² “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

¹⁷⁸³ Ḥaḳ te‘ālādan H: Ḥudā-yı ‘azze vü celleden F

¹⁷⁸⁴ “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten nasil sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün.” Âl-i İmrān sūresi 102. āyet.

¹⁷⁸⁵ Ḥaḳ te‘ālādan H: Ḥudā-yı ‘azze vü celleden F

mevcūd hemān Hāḳ “*sübḫānehu ve te‘ālā*”¹⁷⁸⁶ ḫāzretidür “*amme (4) nevāluhu*”¹⁷⁸⁷ pes kimden ḫavf eylesün [*ne-şikest caḫd-i muṭlaḳdur*], beyt

Nikū nām-rā kes ne-gīred esīr
(5) *Bi-ters ez-Ḥudā vü me-ters ez-emīr*¹⁷⁸⁸

ḤİKĀYET-İ ĀN ḤĀCĪ-İ ĞARĪB BE-ĀN (6) ÇĪNĪ MEHĪB

Ol ğarīb ḫācīnün ḫikāyetidür, ol mehīb-i çīnī ile ḫācīden (7) murād Ebū Türāb-i Baḫşī ḫāzretleridür “*ḳaddesa ‘llāhu sırrahu ‘l‘azīz*”¹⁷⁸⁹. *Mehīb* (8) heybetlü ma‘nāsınadır.

1278. Reh-revī rüy be-tenhāyī kerd

Bir sālīk tenhālīga (9) rüy u teveccüh eyledi.

Behr-i ḫac bādiye-peymāyī kerd

Ḥacdan ötürī bādiye-peymālīḳ eyledi (10) ya‘nī tevekkül ṭarīḳine sālīk olup ḫacdan ötürī yalnız Mekke cānibine revān oldı [*bādiye beyābān ma‘nāsınadır*]. (11)

1279. Rāḫile pāy-ı beyābān peymāy

Anuḡ rāḫilesi beyābānı ṭayy idici pāyī idi ya‘nī (12) rāḫile üzre süvār oldı¹⁷⁹⁰. *Rāḫileden* murād seferī şütürdür ki ḫācīlar anuḡ (13) üzre binerler ve muṭlaḳā yola gidenler binerler.

Ḳāfile dīv ü der-i cān-fersāy

Ḳāfile (14) cān aşındırıcı ve cāna ḫavf u elem virici dīv ve yırtıcı idi ya‘nī ḳāfile (15) yok idi.

1280. Tef nişān-ı cigereş mevc-i serāb

Anuḡ cigerinün ḫarāretini (16) ref‘ ü teskīn idici serābuḡ mevc-i idi ya‘nī ol beyābānlarda āb (17) dan murād budur ki yā‘nī ābdan hīç¹⁷⁹¹ eşeri yoḡ idi. *Serāb* beyābānlarda (18) āb gibi görinen nesnedür.

Gerd şevī ḳademeş çeşm-i pür āb¹⁷⁹²

¹⁷⁸⁶ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzen olan yüce Allah”

¹⁷⁸⁷ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

¹⁷⁸⁸ “İyi adı kimse tutsak edemez. Allah’tan kork, emirden korkma.” Sa’dî, *Bostân*, s. 194.

¹⁷⁸⁹ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

¹⁷⁹⁰ oldı H: olmadı F

¹⁷⁹¹ murād budur ki yā‘nī ābdan hīç H: -F

Anuñ qademinüñ ğubārını yuyucu eşk ü ābla (19) memlū vü pür çeşmi idi ya'nī ol beyābānlarda ābdan nişān yoğ idi. (20)

1281. Cüz 'aşā kes ne-girifte desteş

'Aşādan ğayrı anuñ elini kimse tıtmamış (21) ya'nī elinde¹⁷⁹³ hemān bir 'aşāsı var idi.

Ğayr-ı na'leyn kes-i pā-besteş

Na'leyn den (22) ğayrı anuñ pā-besti bir kimse yoğ ya'nī ayağında hemān na'leyn var idi ve yanında (23) aña mu'in ü yār kimse yoğ idi [*pā-besteş yayan, na'leyn e nisbet pā-best hūb vāki' olmışdur*]¹⁷⁹⁴.

1282. Rūzi ez-dūr yekī şahş-ı ğarīb

Şüd 103b (1) pedīdār be-dīdār mehb

Bir ğün irāğdan bir 'acīb¹⁷⁹⁵ şahş-ı mehb dīdār ve şekille (2) zāhir oldı.

1283. Güft tü yā ademī yā perī

Ol kimse aña eyitdi sen ādemī misin (3) yāhud perī misin

Ki 'aceb ber-ser-i ğāretgerī

Ki 'aceb ğāret idicilik hevesi (4) üzresin ğāretgerlikden murād ne idügi bu beytden zāhirdür.

1284. Gevher-i (5) eymen-i ez-men bürdi

Benden eymenlik gevh erini ilet düñ ya'nī seni görmekle (6) benden eymenlik gitdi.

Be-kef-i hāyifiyem bü'spürdi

Beni hāyiflik kefine teslīm (7) eyledüñ ya'nī senden baña ziyāde havf hāşıl oldı.

1285. Güft nī ādemiyem nī perīm (8)

Ol cin aña cevāb virüp didi ne ādemiyim ne perī im [*ādemī ve perīde hemze hıṭāb içündür*].

Līk çün ādemiyān (9) güherīm

Līkin ādemīler gibi gevh erī im ya'nī cinnī im.

¹⁷⁹² Gerd şevī qademeş çeşm-i pür āb F: -H

¹⁷⁹³ elinde F: anuñ H

¹⁷⁹⁴ pābest eş yayan F: -H

¹⁷⁹⁵ 'acīb F: -H

1286. Tü kî mü' min-i vâhid dâni

Pes (10) ol cin ol kimseye hitâb idüp didi sen kimsin Hudâ-yı te'âlâ hazretini (11) 'azze¹⁷⁹⁶ ismuhu bir bilici mü' min misin

Yâ ne der-şirk feres mî rânî

Yâhüd (12) mü' min degülsin şirkde feres mi sürersin ya'nî müşrik misin bu hem ma'nadur yâhüd mü' min degülsin şirkde feres mi sürersin¹⁷⁹⁷.

1287. Güft men sūy-ı yekî rû (13) dârem

Ol kimse ol cinne cevâb virüp didi ben yüzümi bir cānibe (14) tutaram ya'nî Hudâ birdür dirüm.

V'ez dü-gūyân-ı cihân bîzârem

Ve cihānuş iki (15) diyicilerinden bîzâram ya'nî ben anlardan degülem bu hem ma'nadur ol kimse cevâb (16) virüp didi ben birlik cānibine yüz tutaram ya'nî Haş te'âlānuş¹⁷⁹⁸ (17) vaḥdāniyyetine ikrār eylerem.

1288. Güft ger z'ân ki Hudâ-yı tü yekîst

Ol cin aña eyitdi (18) eger andan ki senüñ Hudâ'ñ bir ise

Der-dilet ez-yeki-i ü ne-şekîst

Senüñ (19) göñlüñde eger anuñ birliğinden şek yok ise

1289. Şerm bâdet ki cüz ez-vey (20) tersî

Saşa şerm olsun ki andan ğayrıdan qorqarsın [*bâd* emr-i ğâyibdür].

Pây be-güzâşte (21) ez-pey tersî

Pâyı qomışsın peyden qorqarsın ḥâlbuki pey pâynuş işr ü¹⁷⁹⁹ (22) pâymalıdür ve pâyâ nisbet pey hîç ü ma'dümdür, pes Haş te'âlānuş¹⁸⁰⁰ ğayrı (23) sından ḥavf eylemek pâynuş peyinden ḥavf eylemek gibidür, ḥâlbuki cemî'-i aḥvâl **104a** (1) u ḥâlât ve kudret ü kuvvet Haş te'âlâ hazretindendür ve cemî'-i mümkinât pâynuş (2) peyi meşâbesindedür. *Pey* bunda iz ma'nāsına idüğü pâydan rüşendür, *pây* (3) ayak ma'nāsınadır, bî-tersî bā'i 'Arabînuş

¹⁷⁹⁶ te'âlâ H: -F

¹⁷⁹⁷ ya'nî müşrik misin bu hem ma'nadur yâhüd mü' min degülsin şirkde feres mi sürersin F: -H

¹⁷⁹⁸ Haş te'âlānuş H: Hudâ-yı 'azze vü cellenüñ F

¹⁷⁹⁹ işr ü F: -H

¹⁸⁰⁰ Haş te'âlānuş H: Hudâ-yı 'azze vü cellenüñ F

kesri ile ki qorqusuzluq ma'nāsınadır (4) bu beytde mümkün degüldür, egerçi bisyār bī-idrāk kimse bu ma'nāya zāhib olup (5) laṭīf ma'nādan gāfillerdür.

1290. Çün Hudā-dān zi-Hudā tersed ü bes

Çünkü Haq¹⁸⁰¹ te'ālā (6) hāzretini bilici kimse¹⁸⁰² ancak Haq¹⁸⁰³ te'ālā hāzretinden hāvf eyleye.

Tersed ez-vey heme çiz ü (7) heme kes

Cemī' nesne ve cemī' kimse andan hāvf eyler.

1291. Līk tersed çü ne-tersed zi-Hudāy (8)

Heme vaqt ez-heme kes der-heme cāy

Līkin çünkü Hudā-yı “‘azze ve celle”¹⁸⁰⁴den hāvf eylemeye cemī'-i (9) maḥalde cemī'-i vaqtda cemī' kimseden hāvf eyler.

1292. Terskārī zi-Hudā 'āqılhest (10)

Hudā-yı “‘azze ve celle”den hāvf idicilik 'āqıllıqdır, zīrā bu hāvf sebep¹⁸⁰⁵-i sa'ādet-i (11) dāreyndür.

Līk zi-ğayr-ı Hudā gāfiliest

Līkin Haq te'ālānuñ¹⁸⁰⁶ ğayrısından hāvf (12) idicilik gāfilliğdür, zīrā bu hāvf aḥadiyyet sırrınuñ vuşūline māni'-i qavīdür (13) pes¹⁸⁰⁷ her kes ki bu hāletden bī-behredür aña şirk-i hāfiden ḥalāş olmaq müyesser degüldür (14) ve olmaq muḥāldür.

MÜNĀCĀT DER-İ' TİŞĀM-I İLTİCĀ EZ-MAVṬİN-I ḤAVF BE-ME' MEN-İ RECĀ (15)

Bu münācāt hāvf mavṭınından recā me'menine i'tişām ve ilticā eylemek beyānındadır.

1293. Īn ten-i (16) mā zi-tü çün müy ez-bīm

Ey Hudā bizüm tenimüz senden hāvf cihetinden müy gibidür.

Farq (17) vār ez-tü dil-i mā bed ü nīm

¹⁸⁰¹ Haq H: Hudā F

¹⁸⁰² kimse H: -F

¹⁸⁰³ Haq H: Hudā F

¹⁸⁰⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁰⁵ sebep H: -F

¹⁸⁰⁶ Haq te'ālānuñ H: Hudā-yı 'azze vü cellenüñ F

¹⁸⁰⁷ Pes H: ya'nī

Bizüm gönlimüz farkımız gibi iki pāredür [*vār* bunda teşbīh içündür].

1294. Tīg-ı himmet heme-rā (18) der-ḥūn ğarḳ

Dāred īnek eṣer-i tīg be-farḳ

Ey Ḥudā senden senüñ bīm ü ḥavfuñ tīgı (19) cemī' müzi ḳan içinde ğarḳ tatar farkımızda işte tīgüñ eṣeri.

1295. Rūbehā nīm zi- (20) ḥārī rencē

Bir ḥārdan rencīde vü müte'ellim olmuş dīlkülerüz ya'nī ““*ve ḥulīḳa'l-insānu* (21) *ḍa'ifā*”¹⁸⁰⁸ ḥasebince biz ziyāde za'iflerüz ve ṣabr u tã'atdan bī-behrelerüz. [*ḥārīde* yā vaḥdet içündür]

V'ey eger (22) şīr zened ser-pence

Ve ey eger¹⁸⁰⁹ arslan bize ser-pençe ura ya'nī eger senüñ (23) ḳahr u mekrüñe giriftār olavüz ḥālimüz ğāyet ḥarāb olur.

1296. Gerçi ez-ḥīle vü mekrīm dilir

104b

(1) Egerçi ḥīle vü mekr cihetinden dilirüz ve ḳavī iz.

Ḥīlehā-rā şikened ḥamle-i şīr

Līḳ (2) şīrūñ ḥamlesi ḥīleleri şınar ya'nī ḥīleler lağv u mün'adim olur murād mekr-i İlāhī'nüñ def'ine (3) rāy u tedbīrūñ nef'i olmaduğın beyāndur.

1297. Tā zi-tü ḥükm-i emānī ne-resed

Ey Ḥudā mā-dām ki (4) senden bize bir emān ḥükm-i irişmeye.

Ten-i ümmīd be-cānī ne-resed

Ümīd teni bir cāna irişmez (5) ya'nī ümīdūñ ḥuṣūli müyesser olmaz.

1298. Bende Cāmī ki der-efzāyiş-i tü'st

Bende Cāmī (6) ki senüñ efzāyiş ve neṣv ü nemāñdadur.

Çeşm ber-baḥşış ü baḥşāyiş-i tü'st

Anuñ (7) çeşmi baḥşış ü baḥşāyişüñdür ya'nī senden baḥşış ü baḥşāyiş ümīzlenür. (8)

¹⁸⁰⁸ “... Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.” Nisâ sûresi 28. âyet.

¹⁸⁰⁹ eger H: -F

1299. Bahşîşî verz ü bi-bahşây ber-ü

Aña bir ihsân ü teraḥḥum eyle.

Ger ne-bahşâyi-i tü vây ber-ü

Eger (9) sen aña teraḥḥum eylemeyesin vay aña zîrâ sen Erḥamü'r-râḥimînsin, sen ki teraḥḥum (10) eylemeyesin aña bir kimse teraḥḥum eylemez.

1300. Ez-caḥîm-i saḥâteş ey men dâr

Anı saḥt u ğazabuḡ (11) düzaḥından ey men tüt.

Der-na'îm-i keremeş sâkin dâr

Anı keremüḡ na'îminde sâkin (12) tüt ya'nî anı saḥt u ğazabuḡdan dūr idüp luḡf u keremüḡe qarîn eyle.

1301. Çeşm-i câneş (13) be-ruḥet rüşen kün

Anuḡ ruḥınuḡ çeşmini cemâl-i şerîfüḡle rüşen eyle. (14)

Külḥan-ı dehr ber-ü gülşen kün

Dehr ü zamâne külḥânını aña gülşen eyle tâ ki cemî'-i zerrâtda (15) senüḡ cemâl-i şerîfüḡi müşâhede idüp âsüde-ḥâl ola.

1302. Be-şîfat ehl-i (16) şafâyeş bi-resân

Şîfat u ḥüyda anı ehl-i şafâya irişdür ya'nî ki anı (17) anlaruḡ şîfatı ile muttaşîf eyle [*bi-resân* emr-i ḥâzırdur].

Be-ḳademgâh-ı recâyeş bi-resân

Anı recâsınuḡ ḳademgâh u (18) maḥalline irişdür ya'nî recâsını ḥâşıl eyle.

İḲD-I ŞÂNİZDEHÛM DER-RECÂ

On altıncı 'ıḳd (19) recânıḡ beyânındadır.

Kİ BE-REVÂYİḤ-İ VIŞÂL ZİSTENEST Ü BE-LEVÂYİḤ-İ CEMÂL NİGERİSTEN (20)

Ki erbâb-ı ḥaḳîḳat ḳatında recâ vişâl-i Ḥaḳ revâyiḫiyle dirilmekdür ve cemâl-i Ḥaḳḳ'ıḡ (21) pertevlerine nazâr eylemekdür.

1303. Ey zi-bisyâr tü enbüh şüde

Ey bisyār nesneden (22) senüñ yükünj enbūh u bisyār olmış ya'nī bisyār umūr-ı dünyeviyyeye muqayyed olmağ (23) sebebi ile bisyār ālāma giriftār olduğundan [*yār* bunda yol ma'nāsınadır].

Dil-i tü noқта-i endūh şüde

105a

(1) Senüñ göñlünj ğam u endūhuñ noqtası olmışdur ya'nī endūhuñ¹⁸¹⁰ içinde noқта olduğu gibi senüñ göñlünj (2) hem endūhuñ maħall ü merkezi olup ğam u ğuşşa deryāsına ğarğdur.

1304. Hağ-ı eyyām-ı (3) tü der-şulğ-ı neberd

Senüñ 'ömr ü eyyāmuñ hağtı şulğ ü cengde

Müntehī geşte be-ın noқта-i (4) derd

bu derd noqtasıyla müntehī olmışdur ya'nī saña ğuşşa vü ğamdan ğayrı bir nesne (5) hāşıl olmamışdur.

1305. Nih ber-ın noқта der-ın dāyire pāy

Çünkü senüñ hālünj böyledür (6) pes bu dāyirede bu noқта üzre ayak ko ya'nī umūr-ı dünyeviyyeden ferāğat idüp (7) ğam u ğuşşadan hālāş ol.

Gird-i ın noқта çü pergār berāy

Bu noqtanınj eṭrāfına pergār (8) gibi devr eyle yā'nī pergār noqtanınj eṭrāfına devr eylediği gibi sen hem ğam u (9) ğuşşadan dūr ol [*āy* emr-i hāzırdur].

1306. Büv ki ez-ğayb nüvīdī be-resed

Ola ki ğaybdan bir beşāret (10) irişe.

Z'ın çemen büy-ı ümīdī bi-resed

Bu çemenden bir ümīd rāyihası irişe. (11) *Nüvīd* bunda beşāret ma'nāsına olmağ rüşendür, *ın çemenden* murād 'ālem-i (12) ğaybdur.

1307. Hest der sāğat-i ın ber-şüde kāğ

Bu 'ālī kasruñ havlısında [*ber-şüde* 'ālī ma'nāsınadır] (13)

'Arşa-i ravza-i ümīd ferāğ

¹⁸¹⁰ noqtası olmışdur ya'nī endūhuñ F: -H

Ümîd ravzasınınuñ ‘arşa vü meydānı vāsi‘dür (14) pes ye’s kabāhat-i maḥz̄dur kâh ki kaşr ma‘nāsınadır bunda murād felekdür. (15)

1308. Kār ber-ḥ’ış çünîn teng ne-gīr

Çünkü ḥāl böyledür pes kendünj üzre kārı (16) buncılayın teng tıtma ya‘nī nevmîd olma.

V’ez dem-i nā-ḥoşı āheng me-gīr

Ve nā-ḥoş (17) luḫ nefesinden āheng tıtma ya‘nī nā-ḥoşluḡı terk eyle murād keşret-i zünübüñ (18) sebebi ile kendünj ümîd dā’iresinden taşra görme dimekdür.

1309. Ger büved ḥātır-ı tü (19) cürm endiş

Eger senünj ḥātırıñı cürm ü günāh fikr idici ola.

‘Afv-ı ized büved (20) ez-cürm-i tü bîş

Ḥaḫ te‘ālānuñ¹⁸¹¹ ‘afvı senünj cürm ü günāhuñdan ziyādedür (21) ḥuşuṣā ki ol ḡaffārü’z-zünüb kerem ü luḡfından buyurmışdur. “*Ḳul yā ‘ibādiye’l-llezīne esrāfū ‘alā enfüsihim lā-taknetū min raḥmeti’llāh inne’llāhe yaḡfirü’z-zünūbe (23) cemī’a innehu huve’l-ḡafūru’r-raḥīm.*”¹⁸¹²

1310. Nāmeet ger zi-güneh pür-raḡamet

Senünj nāme-i seyyi’ātuñ **105b** (1) egerçi günāhdan pür-raḡamdur.

Nāme-şüy-ı tü seḥāb-ı keremet

Līkin ekremü’l-kerīminünj (2) keremi seḥābı senünj nāmeñi yuyucıdur ya‘nī cemī‘-i günāhlarıñı ‘afv idicidür.

1311. Gerçi (3) kūhīst günāh-ı tü ‘azīm

Egerçi senünj günāhuñ ‘azīm taḡıdur ya‘nī ḥadden bīrūn (4) dur.

Kāhiş-i kūh dehed ḥilm-i ḥalīm

Līkin ḥalīmünj ḥilmi taḡa kāhiş virür ya‘nī taḡ (5) gibi günāhı ‘afv u maḥv eyler.

1312. Çün şevved mevc-i zenān ḡulzüm-i cūd

¹⁸¹¹ Ḥaḫ te‘ālānuñ H: Ḥudā-yı ‘azze vü cellenünj F

¹⁸¹² “De ki: “Ey kendilerininin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Zümer süresi 53. âyet.

Çünkü Hudā-yı “‘azze ve celle”¹⁸¹³nün (6) cūd u keremi ƙulzūmi mevc urucı ola.

Der-kef-i mevc ƙasī-rā i vūcūd

Mevcūn (7) kefinde bir ƙasūn ne vūcūdı olur yā‘nī deryānuñ mevcinde bir ƙār u ƙas ma‘dūm (8) meşābesinde olduđı gibi cemī‘-i ‘uṣātuñ zūnūbı Ƙaƙ “sūbhānehu ve te‘ālānuñ”¹⁸¹⁴ ‘azze (9) ismuhu” cūd u ‘afvı deryāsında bir ƙas meşābesindedür [Ƙasīde yā vaħdet içündür].

1313. Hi būdī vū kem ez (10) hi besī

Evvvel hi idūn ve hiden bisyār kem idūn.

Sāħt fażl-ı ezel (11) ez hi kesī

Fażl hiden seni bir kimse eyledi. Ba‘zı maħaldeki terkīb (12) ma‘nāsına iltifāt olunmaz, cehl ü ھاťāmızdan degūldür belki ma‘nā rūṣen olsun (13) içündür. Sāħt düzdi ma‘nāsınadır.

1314. Ez-‘adem Őuret-i hestī dādet (14)

Fażl-ı ezel ‘ademden saña vūcūd Őuretiñi virdi ya‘nī Hudā-yı “‘azze ve celle” seni (15) mevcūd eyledi [hestī vūcūd ma‘nāsınadır].

Sāħt zi-ƙayd-ı fenā āzādet

‘Adem ü fenā ƙaydından seni āzād eyledi. (16)

1315. Güzerānīd ber-eťvār-ı kemāl

Seni kemāl ھاťırları üzre geürdi ya‘nī seni laťif (17) aħvāle iriŐürdi.

Perverānīd be-envār-ı cemāl

Seni cemāl nūrları ile besledi.

1316. Der- (18) dilet toħm-ı Hudā-dānī kāŐt

Senūn ƙalbūnde Hudā-dānlıƙ toħmunı ekdi ya‘nī seni (19) ehl-i īmān zūmresinden¹⁸¹⁵ eyledi, beyt

Zebān-rā i bīnī ki iƙrār dād

*Zebān-rā (20) bi-bīn tā ki güftār dād*¹⁸¹⁶

¹⁸¹³ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸¹⁴ Ƙaƙ sūbhānehu ve te‘ālānuñ H: Hudā-yı ‘azze vū cellenūn F

¹⁸¹⁵ zūmresinden H: zerresinden F

Devlet-i ma‘rifet erzānī dāšt

Ma‘rifet devletini saña (21) erzānī vü lāyık tıtdı¹⁸¹⁷.

1317. Yāft tāk-ı şeref-i secde seret

Senüñ serüñ (22) anuñ ihsānı ile secde şerefünüñ tākını buldı ya‘nī serüñe secde şerefi (23) müyesser oldı, beyt

Şeref-i nefis be-cūdest ü kerāmet be-sücūd

Her ki in her dü 106a (1) ne-dāred ‘ademeş bih zi-vücūd¹⁸¹⁸

Zīver-i gevher-i hıdmet kemeret

Senüñ kemerüñ (2) hıdmet gevherini buldı bu laţif hālāt hod Hudā-yı “‘azze ve celle”¹⁸¹⁹nüñ ihsānı (3) ile vücūd bulmuşdur, senüñ cidd ü cehdüñle zühür bulmamışdur, meşnevī (4)

Ser āverd dü dest ez-‘adem der-vücūd

Der-in cūd bi‘nhād u der-vey sücūd

V‘eger ne key ez-dest cūd āmedī

Muḥālest k‘ez-se sücūd āmedī¹⁸²⁰ (5)

1318. Bī-tevessül be-kilīdī (6) talebī

Bu taleb miftāhına tevessülsüz ya‘nī talebsüz [*kilīd* muzāfdur]

Bī-taḳayyüd be-kemend-i sebebī (7)

bir sebeb kemendine taḳayyüdsüz ya‘nī taleb ve¹⁸²¹ sebebsüz,

1319. Ber-tü ebvāb-ı meṭālib (8) bi-güşād

saña maṭlūblaruñ ḳapularını açdı.

Şayd maḳşūd be-dest-i tü nihād

Maḳşūd (9) şaydını senüñ destünđe ḳodı murād senüñ maṭlūb u maḳşūduñı ḥāşıl (10) eyledi dimekdür.

¹⁸¹⁶ “Dili ikrar verirken ne görürsün?! Dili söz söylerken gör!” Sa‘dī, *Bostān*, s. 177.

¹⁸¹⁷ tıtdı F: tırdı H

¹⁸¹⁸ “Nefsin şerefi cömertlikledir, kerameti de secde etmekle. Bu ikisine sahip olmayanın yokluğu varlığından daha iyidir.” Sa‘dī, *Mevā‘iz*, Gazeliyyāt, 26. Gazel.

¹⁸¹⁹ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸²⁰ “Baş ve iki el, yokluk aleminden varlığa geldiğinde (yaratılınca) birine cömertlik birine de secde verildi.

Elden cömertlik gelmediği sürece başın secde etmesi hayaldir.” Sa‘dī, *Bostān*, s. 177.

¹⁸²¹ taleb ve H: -F

1320. Be-hemîn gûne kavî dâr ümîd

Yine hem bu üslûb ile ümîdüñi kavî (11) tut.

Ki çü üftî be-cihân-ı câvid

Ki çün bâkî cihâna düşesin ya'nî çünki bu fânî (12) 'âlemden rıhlet eyleyesin [*üftî* fi'l-i muzâri '-i muhâtabdur].

1321. Bî-sebeb sâhte gerded kâret

Sebeb ü 'amelsüz (13) senüñ kâruñ düzülmiş ve hâlün laţîf ola.

Bî-direm sūd küned bāzâret (14)

Senüñ bāzâruñ diremsüz sūd u fâyide eyleye ya'nî 'amelden bî-behre iken merhûm (15) u mağfûr olup bî-hesâb cennete dâhil olasin.

1322. Ber-dered perde şeb-i nevmîdî (16)

Nevmîdlik şebi perdeyi yırtı ya'nî nevmîdlik ref' ola.

Şubh-ı ümîd küned hürşîdî (17)

Ümîd şubhı hürşîdlik eyleye ya'nî ümîd müyesser ola, beyt

Āftābî toġa devlet (18) güneşi bir gün ola
*Ĥaġ te 'ālā kulını ġahrla dāyim ġarımaz*¹⁸²²

1323. Ey besâ teşne-leb-i huşk (19) dehân

Ey harâret ü 'atş sebebinden dehânı ġurı çok şusuz.

Ber-leb ez (20) teşnegi üftâde zebân

Şusuzluġdan zebânı lebi üzre düşmiş.

1324. Mânde ġayret (21) zede der-şahrâyî

Bir şahrâda ziyâde eleminden müteġayyir ġalmış.

Çarġ tûlî vü zemîn pehnâyî (22)

Ol şahrânun tûlî felek gibi ve 'arzı arz gibi bu mısrâ'un ma'nâsı bu vechle şerġ (23) olındı ma'nâ rüşen olsun için.

1325. Ĥâk tefsîde hevâ âteş-bâr

¹⁸²² Bu beyit, Kaptân-ı Deryâ Sinoplu Seydi Ali Reis'in *Mir'atü'l-Memâlik* adlı eserinde geçmektedir.

Ol şahrānuñ **106b (1)** hāki kızmış hevāsı āteş yağduruğı ya'nī ziyāde pür-ħarāret [*Hāk muzāf* degüldür].

Tābeş āteşzede (2) der-her ħas u ħār

Anuñ tāb u şu'lesi her ħas u ħāra āteş urmuş.

1326. Ne der-ū (3) ħayme be-cüz çarĥ-ı berīn

'Ālī felekden ġayrı anda ne çāder vardur.

Ne der-ū sāye be-cüz zīr-i (4) zemīn

Ne anda zīr-i zemīnden ġayrı sāye vardur. *Zīr-i zemīn* yerüñ altı ma'nāsınadur. (5)

1327. Sūsmār ez-tef-i ān der-teb ü tāb

Ol şahrānuñ ħarāretinden sūsmār teb ü (6) tābda.

Hemçü māhī ki fütēd dūr ez-āb

Māhī gibi ki ābdan dūr düşe ya'nī ābdan (7) cüdā olan balıĥ ħareket ve ıztırābda olduđı gibi ol şahrāda olan sūsmār (8) ħareket ve ıztırābda idi. *Sūsmār* keler¹⁸²³ didikleridür.

1328. Nā-gehān tīre seĥābī zi-ufuĥ

Nā-gehān (9) tīre vü ābī bisyār seĥāb ufukdan [*ufuĥ* gök kenarı].

Pīş-i ħūrşīd-i felek geşte tutuĥ

Felek (10) āftābuñ öjine perde vü ĥicāb olmış [*tutuĥ* perde ve cibinlik].

1329. Ber-ser-i teşne şevēd bārān-rīz

Şu (11) suzuñ başı üzre bārān dökici olur.

Gerdēd ez-bādiye tūfān-engīz

Ol (12) bādiyeden tūfān zāhir idici olur ya'nī bārān sebebi ile ol şahrāda bisyār āb (13) cem' olur.

1330. Reşĥa-i ebr küned sīr-ābeş

Ol seĥābuñ raşĥa vü ābı ol teşne (14) lebi sīr-āb eyler.

Sāye-i ān berēd ez-ten tābeş

¹⁸²³ keler F: -H

Ol seḥābuñ sāyesi ol (15) teşnenüñ cisminden tāb u ḥarāreti iledür. Mevlānā Cāmī raḥmetu'llāhi 'aleyh ye'si (16) ref' için bir temşil-i āḥire şürü' eyledi.

1331. V'ey besā güm-şüde reh der-şeb-i tār

Ve ey (17) leyl-i müzlimde bisyār yolu güm olmuş¹⁸²⁴ ve nā-peydā olmuş kimse.

Ġarḳa der-seyl (18) zi-bārān-ı bahār

Bahār yağmurından ḥāşıl olmuş seylde ğarḳa ḳalmış.

1332. Müterākim şüde (19) ber-vey zulümāt

Anuñ üzerinde zulümāt müterākim ü cem' olmuş.

Münḳaṭı' geşte sebebḥā-yı necāt (20)

Necāt u ḥalāş sebepleri münḳaṭı' olmuş.

1333. Dām u der-kerde ber-ü dendān tīz¹⁸²⁵ (21)

Sibā' anuñ üzre dişlerini tīz eylemiş ya'nī sibā' anuñ helākine ḳaşd (22) eylemiş.

Ejdehā beste ber-ü rāh-ı girīz

Ejdehā anuñ üzre ḳaçmaḳ yolını bağlamış ya'nī (23) anuñ bir cānibinde bir ejderhā ḥāzır olmuş.

1334. Bāregī ceste vü bār-efgende

Bāregī saçramış **107a (1)** ve üzerinde olan yüki yer üzre bırakmış [*bāregī* ma' rüfdur]¹⁸²⁶.

Dil zi-ümmīd-i ḥalāşī kende (2)

Ḥalāşlık ümīdinden göñlüñi ḳoparmış.

1335. Nā-gehān ebr zi-hem bü'gşāyed

Nā-gehān ebr biri (3) birinden açılmış ya'nī ol seḥāb perākende ve nā-peydā olur.

1336. Reh şeved zāhir ü reh-ber (4) ḥāzır

Nā-gehān yolu zāhir ve delīl ḥāzır olur.

Rāh rev ḥurrem ü rüşen-ḥāṭır

¹⁸²⁴ olmuş H: -F

¹⁸²⁵ tīz H: -F

¹⁸²⁶ *bāregī* ma' rüfdur F: -H

Ol (5) yola gidici hurrem u rüşen-hâtır olur.

1337.   Ān ki in gūne kerem āyed ez-ū

Ol Allah ki andan (6) bu gūne kerem gelür.

Nā-ümīdīst kücā şāyed ez-ū

Andan nevmīdlik saña kıandan lāyık (7) olur, beyt

Nā-ümīdī ber-erbāb-ı tarīkat küfrest

Ger derī beste şūd ey dil (8) digerī bü 'gşāyend¹⁸²⁷

1338.   Rūz u şeb ber-der-i ümmīd nişin

Çünkü Hāķ te'ālānuñ¹⁸²⁸ “‘azze ismuhu”¹⁸²⁹ (9) luṭf u keremi bī-pāyāndur. Pes rūz u şeb ümmīd kıapısı üzre otur ya'nī ümmīd- (10) vār ol.

Ṭālib-i devlet-i cāvid nişin

Cāvidānī devlete ṭālib otur.

1339.   Tā be-nām-ı tü (11) zened fāl-i ferec

Tā ki senüñ nāmuña ferec ü feraḥ fālını ura.

Ḳur'a-i men ḳar'a e'l-bāb (12) velec

“Men ḳar'a'l-bāb velec ḳar'a”¹⁸³⁰ s1 buña işāretdür, “Men ḳar'a'l-bāb velec (13) velec”. Şol kimse ki bir kıapuyı kıaķa ve lecce vü cehd eyleye ol cānibe dāḥil olmağa dāḥil (14) olur, ḥuşūşā cenāb-ı aḥadiyyetüñ bābını daķķ eyleye ki ekremü'l-ekremīndür, mısrā'

Ve men (15) daķķa bābe'l-kerīm infetaḥ¹⁸³¹

Velec fi'l-i māzī-i müfred-i müzekker-i ğāyibdür¹⁸³², beyt

Ṭalebkār bāyed (16) şabūr u ḥamūl

Ki ne'şnīde em kimyāger melūl¹⁸³³

1340.   Fazl-ı ü k'āmede der-şīb ü firāz (17)

¹⁸²⁷ “Tarikat erbabına göre umutsuzluk küfürdür. Ey gönül! Bir kapı kapanırsa başka biri açılır.”

¹⁸²⁸ Hāķ te'ālānuñ H: Ḥudā-yı 'azze vü cellenüñ F

¹⁸²⁹ “İsmi aziz olan Allah”

¹⁸³⁰ “Kıapıyı ısrarla çalan içeriye girer.” Atasözü.

¹⁸³¹ “Cömertlik kıapısı çalınınca açılır.” Sa'dî, *Bostân*, s. 105.

¹⁸³² *Velec fi'l-i māzī-i müfred-i müzekker-i ğāyibdür* H: -F

¹⁸³³ “Hüzünlü bir kimyagerden işitmiştim: İsteyen sabırlı ve dayanıklı olmalıdır.” Sa'dî, *Bostân*, s. 106.

Hudā-yı “‘azze ve celle”¹⁸³⁴nün ihsānı ki şīb ü firāzda ya‘nī zemīn ü āsmānda.

Āşinā-perver ü (18) bīgāne-nüvāz

Āşināyı terbiye idici ve bīgāneye ri‘āyet ü ihsān idici gelmişdür (19) ya‘nī Hudā-yı “‘azze ve celle”nün celle şānuhu fażl u ihsānı tamām ‘umūm üzredür.

1341. Çünki bīgāne (20) şeved hem-hāne

Çünki ecnebī qarīn ü hem-hāne ola ya‘nī çünki ecnebīden anuñ fażl u (21) ihsānı bī-dirīğdur.

Āşinā-rā ne-küned bīgāne

Āşināyı ecnebī ya‘nī maħrūm eylemez [*bīgāne* ecnebī].

1342. Her ki reh (22) bürd be-hem-hāne-i kīş

Her kim ki hem-hāneligine anuñ¹⁸³⁵ yol iletđi ya‘nī anuñ maķbül ü muķarrebi ola (23)

Ne-sezed töhmet-i bīgāne-i kīş

Aña ecnebīlik töhmeti lāyık olmaz ya‘nī aña ecnebī demek ma‘ķül **107b (1)** degöldür.

ĤİKĀYET-İ ‘İTĀB KERDEN-İ ĤAĤĤ SÜBHĀNEHU VE TE‘ĀLĀ ĤAZRET-İ ĤALİL-RĀ ‘ALEYHI’S (2) SELĀM

Ĥaķ “*sübhānehu ve te‘ālā*”¹⁸³⁶ Ĥazretinüñ “*‘amme nevāluhu*”¹⁸³⁷ Ĥazret-i İbrāhīme “*‘aleyhi’s-selām*”¹⁸³⁸ ‘itāb (3) eyledigünüñ Ĥikāyetidür.

VE RESİDEN-İ ĀTEŞ-PEREST BE-DEVLET-İ İSLĀM (4)

Ve ol ‘itāb sebebi ile bir āteş-perestüñ İslām devletine irişmesidür. (5)

1343. Pīri ez-rāh-ı Hudā bīgāne

Hidāyet ü İslām tarīķinden ecnebī vü dūr bir pīr.

Çihre (6) pūr-dūd zi-āteş-hāne

Āteş-hāneden çihresi pūr-dūd ya‘nī ol pīr āteş (7) perest idi.

1344. Kerd zi-ma‘bed-i Ĥod ‘azm-i raķīl

¹⁸³⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸³⁵ anuñ H: -F

¹⁸³⁶ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzen olan yüce Allah”

¹⁸³⁷ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

¹⁸³⁸ “O’na selam olsun.”

Ol pîr kendünün ma'bedinden (8) raḥîl kaşdın eyledi ya'nî âteş-hânenen çıkup bir semte revân oldu. (9)

Mihmân şüd be-ser-i ḥ'ân-ı Ḥalîl

Ḥazret-i İbrâhîm'ün “‘aleyhi's-selâm” ser-i ḥ'ânına (10) mihmân oldu ya'nî ḥazret-i İbrâhîm “‘aleyhi's-selâm” ol pîri ḥ'ânına da'vet eyledi. (11)

1345. Çün Ḥalîl ân haleleş der-dîn dîd

İbrâhîm peygâm-ber “‘aleyhi's-selâm” çünki anuñ (12) dîninde ol haleli görmedi ya'nî çünki ol peygâm-beruñ¹⁸³⁹ âteş-perest idügi ma'lûm (13) oldu.

Ber-ser-i ḥ'ân-ı ḥodeş ne'psendîd

Anı kendünün ser-i ḥ'ânı üzre (14) kabûl eylemedi.

1346. Güft yâ-vâhib-i rûzî bi-girev

Pes ḥazret-i İbrâhîm “‘aleyhi's-selâm” (15) ol pîre didi, yâ rızq viriciye ikrâr u i'tikâd eyle ya'nî âteş-perestlik (16) den ferâgat idüp mü'min ol [*bi-girev* emr-i ḥâzırdu].

Yâ ez-în mâ'ide ber-ḥîz u bi-rev

Yâ bu mâ'ideden (17) kalk ve git.

1347. Pîr ber-ḥ'âst ki ey nîk-nihâd

Ol pîr çünki ḥazret-i İbrâhîm'den (18) “‘aleyhi's-selâm” bu sözi işitdi ve didi kalkdı ve eyitdi¹⁸⁴⁰ ey nîk-nihâd (19)

Dîn-i ḥod-râ be-şikem ne'tvân dâd

Kendü dînümi şikeme virmek mümkün ü¹⁸⁴¹ lâyıq degüldür (20) ya'nî ekl ü şürbden ötüri dînümi terk eylemek mürüvvet degüldür pes her kes ki (21) tã'at ü 'ibâdetden i'râz idüp ten-perverlige ve şehvet-perestlige meşgûl (22) ve muqayyed ola ol kimse erbâb-ı ḥaḳîkat katında dînini şikeme virmiş olur [*dâd* bunda dâden ma'nâsınadır].

1348. (23) Bâ-lebî ḥuşk u dehânî nâ-ḥurd

Ol pîr ḥuşk bir leb ile ve nâ-ḥurd bir dehânla **108a (1)** ya'nî perîşân-ḥâtır ve ekl ü şürbsüz

Rûy-ı z'ân merḥale der-râh âverd (2)

¹⁸³⁹ peygâm-beruñ F: -H

¹⁸⁴⁰ didi kalkdı ve eyitdi H: ol mâ'ideden kalkdı ve didi F

¹⁸⁴¹ mümkün ü F: -H

ol merhaleden revān oldu.

1349. Āmed ez-‘ālem-i bālā be-Ḥalīl

Vaḥy k’ey der-heme (3) aḥlāk-ı cemīl

‘Ālem-i bālādan ya‘nī Ḥaḳ te‘ālādan¹⁸⁴² ḥazret-i İbrāhīm’e “‘aleyhi’s-selām” vaḥy geldi ve didi ki ey cemī’-i aḥlākda ḥūb u cemīl ya‘nī¹⁸⁴³ ḥazret-i (4) Cibrīl “‘aleyhi’s-selām” emr-i İlāhī ile gelüp didi

1350. Gerçi in pīr ne ber-dīn-i tū būd

Bu (5) pīr egerçi senūñ dīnūñ üzre degül idi ya‘nī āteş-perest idi didi¹⁸⁴⁴. (6)

Men’eş ez-tu‘me ne āyīn-i tū būd

Līkin aḥı ta‘āmdan men’e eylemek senūñ ‘ādetūñ (7) degül idi ya‘nī bu ḥālet saḡa lāyık degül idi.

1351. ‘Ömr-i ū bīşter ez-heftādest (8)

Anuñ ‘ömr-i yetmişden ziyāderekdür.

Ki der-ān ma‘bed-i küfr ābādest (9)

Ki ol küfrle ābād u ma‘mūr olmış ma‘beddedür ya‘nī yetmiş yıldan ziyādedür ki (10) bu āteş-perestdür.

1352. Rūziyeş vā ne-giriftem rūzī

Bir gün anuñ rızkıñı (11) andan dirġ tutmadum.

Ki ne-dārī dil-i dīn-endūzī

Ve aḡa dimedüm ki dīn (12) kesb idici bir dil tutmazsın ya‘nī mü‘min degülsin. [*Ki dīn kesb idicilik dil tutmazsın bu hem-vechdür*], meşnevī

Sürüş āmed ez-Kirdgār-ı celīl

Be-heybet melāmet-künān k’ey ḥalīl

Meneş dāde şad sāl rūzī vü cān

Tü-rā nefret āmed ez-ū yek zamān¹⁸⁴⁵

¹⁸⁴² Ḥaḳ te‘ālādan H: Ḥudā-yı ‘azze vü celleden F

¹⁸⁴³ vaḥy geldi ve didi ki ey cemī’-i aḥlākda ḥūb u cemīl ya‘nī F: -H

¹⁸⁴⁴ didi H: -F

1353. Çi (15) şevad ger tü hem ez-sofra-i h'ı̄ş

Ne olur eger sen hem kendü sofrā vü h'ānuñdan (16)

Dehiyeş yek dü se loğma kem ü bış

Ḳalīl ü keşīr bir iki üç loğma viresin. (17)

1354. Ez 'aķib dād Ḥalīl āvāzeş

Ḥazret-i İbrāhīm “‘*aleyhi's-selām*” ḥazret-i (18) Cibrīl'den “‘*aleyhi's-selām*” çünki bu sözlere işitdi fi'l-hāl yerinden ḳalkdı (19) 'aķibinden ol pīre āvāz virdi ya'nī çağırdı [*'iķabda ḳāf meksürdur*].

Geşt ber-h'ān-ı kerem dem (20) sāzeş

Pīr gelüp kerem h'ānı üzre aña ḳarīn ü dem-sāz oldı (21) murād ol ta'āmı bile yediler dimekdür.

1355. Pīr pürsīd ki ey lücce-i cūd

Pīr çünki (22) bu ḥālī gördi, pīr ḥazret-i İbrāhīm'e “‘*aleyhi's-selām*” su'āl eyledi ve didi ki, (23) ey cūd u kerem deryāsı

Ez-pey-i men 'aṭā behr-i çī būd

Men' ü reddin şonra 'aṭā **108b (1)** vü iltifāt neden ötüri oldı şimdi¹⁸⁴⁶ ya'nī bu ḥālete sebeb nedür.

1356. Güft yā pīr (2) ḥiṭābī ki resīd

Ḥazret-i İbrāhīm'e “‘*aleyhi's-selām*” ol ḥiṭābı ki Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”¹⁸⁴⁷den (3)

V'ān ciger-süz 'itābī ki resīd

ve ol ciger yaķıcı 'itābı ki ḥazret-i İbrāhīm “‘*aleyhi's-selām*” (4) Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te'ālā*”¹⁸⁴⁸ ḥazretinden irişdi.

1357. Pīr güft ān ki küned gāh-ı ḥiṭāb

Āşinā-rā (5) pey-i biğāne 'itāb

¹⁸⁴⁵ “Yüce Allah'tan heybetle azarlayıcı bir şekilde hitap geldi: Ey İbrahim! Ben ona yüz yıllık kısmet ve ömür vermişim. Sen ona bir anda nefret duyduğun.” Sa'di, *Bostān*, s. 81.

¹⁸⁴⁶ şimdi H: -F

¹⁸⁴⁷ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁴⁸ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḥ olan yüce Allah”

Hazret-i İbrāhīm'den “‘*aleyhi's-selām*” çünki pîr sözleri işitdi (6) didi ol Allah ‘itāb u katında ecnebī için āşināya ‘itāb eyler.

1358. Rāh-ı bīgānegiyeş (7) çün siperem

Anuñ ecnebīlik yolına nice gide im [*çün* nice ma‘nāsınadır].

Z’āşināyīş çi-rā ber-ne-ğorem (8)

Anuñ āşinālığından niçün müntefi‘ olmayam ya‘nī anuñ vaḥdāniyyetine ne sebebden (9) i‘tirāf eylemeyem.

1359. Rū der-ān kıble-i iḥsān āverd

Pes ol pîr ol iḥsān kıblesine (10) teveccüh eyledi.

Dest bi-girifteş ü imān āverd

Fi'l-hāl hazret-i İbrāhīm'ün “‘*aleyhi's-selām*”¹⁸⁴⁹ (11) elini tutdı ve imān getürdi, lā-cerem cāvidānī devlet ü sa‘ādete vuşul buldı, (12) bunda *kıble-i iḥsān*dan murād İbrāhīm peygamber hazretidür “‘*aleyhi's-selām*”.

MÜNĀCĀT (13) DER-KEFF-İ TAẒARRU‘ KÜŞĀDEN Ü ҚADEM-İ RECĀ DER-MEYDĀN-I TEVEKKÜL NİHĀDAN

Bu münācāt (14) taẓarru‘ ve niyāz kefini açmak ve recā қademini tevekkül meydānında қomak beyānındadır.

1360. Ey ğamet (15) devlet-i cāvīd heme

Ey Hudā senüñ derd ü ğamuñ cemī‘sinüñ ebedī devletidür. (16)

Қurb-i tü ğāyet-i ümmīd heme

Senüñ қurbüñ cemī‘sinüñ ümīdinüñ ğāyetidür, zīrā (17) қurb-ı Hāқ hezār bār cennetden evlādur.

1361. Be-ni‘ met ḥātır-ı nevmīdān ḥoş

Senüñ (18) derd ü ğamuñla nevmīdlerüñ ḥātırı ḥoş u mesrūrdur.

V’ez-ruḥet cennet-i (19) cāvidān ḥoş

Ve senüñ ruḥuñ sebebinden ebedī cennet ḥoş u laṭīfdür, (20) zīrā cennetüñ zīb ü zīnet ü leṭāfeti cemī‘an senüñ cemālünüñ eşeridür eger ol (21) eşeri andan ref‘ eylesin cennet

¹⁸⁴⁹ ‘*aleyhi's-selām* H: -F

düzāhdan zişt ü kabîhrek olur ve Hüdā-yı (22) “‘azze ve celle”¹⁸⁵⁰nün dīdār-ı şerīfi olmasa bihişt ü hūr u ğilmāndan hāz olunmaz. (23)

1362. Mübtelā-yı men ü māyīn henūz

Ey Hüdā henūz men ü māya mübtelā iz ya‘nī vücūd-ı kibr **109a (1)** ü ene‘iyyetden hālāş olmamışuz.

Mānde der-ḥavf u recāyīn henūz

Henūz ḥavf u (2) recāda ḳalmışuz.

1363. Çün be-cāyī-i ḥod ender bendīm

Çünkü kendü vücūdumuzla bende (3) iz.

Be-suy-ı fazl-ı tü çün peyvendīm

Senūḡ fazl u iḥsānuḡ cānibine nice (4) vuşul buluruz.

1364. Bīn giriftāri vü rüsvāyi-i mā

Bizüm giriftārlıḡımuza ve rüsvāylıḡımuza (5) nazār eyle.

Bi-rehān mā-ra zi-mā‘ī-i mā

Bizi bizüm mālıḡımızdan hālāş eyle tā ki men ü mā (6) ḳaydından hālāş müyesser ola.

1365. Büv ki süyet reh ü rüyī yābīm

Ola ki senūḡ (7) cānibüḡe bir yol vir himmet¹⁸⁵¹ bulavüz.

V‘ez gülistān-ı tü büyī yābīm

Ve senūḡ (8) gülistānuḡdan bir rāyiḡa bulavüz ya‘nī müşāhede-i cemālünḡden behrever olavüz. (9)

1366. Cāmī ez-cān u cihān bü‘gsest

Cāmī cān u cihāndan fāriḡ ü münḳaḡı‘ (10) olmışdur.

Tār-ı ümmīd be-luḡfet bestest

Ümīdi tārını senūḡ kerem ü (11) lüḡfuḡa bağlamışdur ya‘nī cemī‘ nesneden ferāḡat idüp saḡa müteveccih olmışdur. (12) *Tār* tel ma‘nāsınadır.

¹⁸⁵⁰ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁵¹ himmet H: semt F

1367. Dār peyvendeş ez-ân tār-ı kavî

Ol târdan anuñ peyvend ü (13) ittisâlini kavî vü muhkem tut.

Kün bedel köhnegiyeş-râ be-nevî

Anuñ köhneligini yeñi (14) lige tebdîl eyle ya'nî anuñ cismâniyyetini rûhâniyyetine tebdîl eyle.

1368. Çün şevved 'ağd-i (15) ümîd pes muhkem

Çünkü anuñ ümîdi 'ağdi muhkem ü kavî ola.

'Uğde-i şek (16) zi-dileş gerded güm

Şek 'ukdesi anuñ göñlinden güm ü mün'adim ola kem bunda (17) bunuñ gibi mağallerde ni'yet ma'nâsınadur isti'mâl hasebi ile.

1369. Sâz zi-sırr-ı (18) yaqîn agâheş

Anı yaqînün sırr u haqîkatinden agâh u haberdâr eyle.

Dih be-meydân-ı (19) tevekkül râheş

Tevekkül meydânına aña yol vir.

'İKD-I HEFDEHÜM DER-TEVEKKÜL

On yedinci (20) 'ıkd tevekkül beyânındadır.

Kİ İ'TİMÂDEST BER-KEFİL-İ ERZÂK

Ki erbâb-ı haqîkat katında (21) tevekkül rızıkların kefiline i'timâddur, *kefil-i erzâk*dan murâd Hudâ-yı “‘azze ve celledür (22) celle şânuhu”.

VE TEFVİZ-İ EMR BE-TEDBİR-İ VEKİL-İ 'ÂLE'L-İTLÂK

Ve emr ü irâdetünî tefvîzdür (23) vekil 'ale'l-ıtlâk tedbîr ü ihtiyârına vekil-i 'ale'l-ıtlâkdan murâd hazret-i **109b (1) Hâk'**dur “‘azze ismuhu”¹⁸⁵².

'AMMET ÂLÂ'ÜHÜ VE TEKADESET ESMÂ'ÜHÜ

Ve anuñ ihsân u ni'met (2) leri 'ämm oldu ve anuñ isimleri muqaddes ü 'âlî oldu [‘*ammet* tekadaset fi'l-i mâzîdür]¹⁸⁵³.

¹⁸⁵² “İsmi aziz olan Allah”

¹⁸⁵³ ‘*ammet* tekadasset fi'l-i mâzîdür F: -H

1370. Ey der-esbāb-ı (3) cihān pāy-ı tü bend

Ey kimse ki senüñ ayağun cihānuñ esbābına bağlanmışdur. (4)

Mānden ez-rāh bedīn silsile çend

Bu silsile sebebi ile yoldan kalmak ve müsebbibden (5) dūr olmak niçeye dek [*bedīnde* bā sebep içündür].

1371. Bü'gsil ez-pāy-ı hod īn silsile-rā

Bu silsileyi kendü (6) ayağundan ref' eyle ya'nī esbābdan ferāğat eyle.

Bāşed ez-pey bi-resī kāfile-rā (7)

Ola ki kāfilenün ardından¹⁸⁵⁴ kāfileye irişesin. *Kāfileden* murād esbābdan¹⁸⁵⁵ i'rāz (8) idüp müsebbibü'l-esbāba vuşul bulan kimselerdür, *silsile* ki zincir (9) ma'nāsınadır murād esbābdur ki cem'i sebebdür.

1372. Kāfile pey be-müsebbib bürde

Kāfile (10) müsebbibe vuşul bulmuş.

Tü der-esbāb-ı kadem efşürde

Sen esbābda (11) sābit-kadem olmuşsın lā-cerem müsebbibden dūr kalmışsın.

1373. 'Ankebüt (12) er nei ez-ṭab'-ı denī

Tār-ı esbāb be-hem çend tenī

Eger 'ankebüt degül iseñ denī ṭab'undan (13) esbābı tār u riştesini niçeye dek biri birine urursın ya'nī ne sebebden (14) esbābdan ferāğat idüp müsebbibe müteveccih olmazsın. 'Ankebüt örümcek (15) cem'i 'anākibdür¹⁸⁵⁶.

1374. Perde-i rüy-ı müsebbib sebebest

Sebeb müsebbibün rüy u (16) müşāhedesine perde vü hicābdur.

'Işk bā-perde zi-dānā 'acebest

Perdeye 'aşk (17) u muḥabbet eylemek dānādan 'acebdür, zīrā 'aşk u muḥabbet perdede olana gerekdür. (18)

¹⁸⁵⁴ ardından F: -H

¹⁸⁵⁵ esbābdan H: -F

¹⁸⁵⁶ gelür H: -F

1375. Dār-ı hürmāst sebeb verziden

Sebebe çalışmak dār-ı hürmadur ya'nī hurma (19) ağacı gibidür.

Ber-sebeb verzi-i hod lerziden

Kendünün sebeb ü verzlighi (20) üzre ditremekdür ya'nī sebebe çalışmaqlıkda sa'y u ihtimām eylemekdür. (21) Hülāşa-i kelām budur ki sebeb ma'nāda hurma ağacınun üzerine çıkup andan (22) hurma dirmekde ihtimām eylemekdür, bu hālet hod ziyāde haṭarnākdur, zīrā hurma (23) ağacı ziyāde bülenddür ve andan düşen be-her hāl helāk olur.

1376. Tā ne-yüfti zi-ser-i 110a (1) dār fūrūd

Tā hurma ağacınun başından aşığa düşmeyesin.

Pīşe kün kāhili-i (2) pāy mūrūd

Emrūd ağacı dīnün kāhilligini kendüğe pīşe vü 'ādet eyle, murād budur ki (3) esbābdan ferāğat idüp tevekkülde şābit-kaḍem ol tā ki esbāb sebebi ile (4) müsebbibü'l-esbābdan dūr u cüdā olmayasın. *Dār* bunda dirāht ma'nāsınadur [*mūrūd* emrūddan muḥaffedür]. (5)

1377. Büv ki çinī semer-i bihbūdī

Bī-teḳāzā-yı kulūh emrūdī

Ola ki bir sa'ādet-i rūḥānī (6) mīvesini diresin kulūhün teḳāzāsımsuz bir emrūd diresin ya'nī (7) tevekkül sebebi ile sebebsüz mīveye vuşul bulasın. *Kulūh* kesek ma'nāsınadur [*çinī* fi'l-i muzāri' muḥātabdur]. (8)

1378. Ān ki zāt-ı tü nev āverde-i üst

Ol Allāh ki senün zāt-ı vücūdun anun nev (9) āverdesi ve maşnū'idur.

Na't u fi'l-i tü raqam-kerde-i üst

Senün na't u (10) vaşfun ve fi'l ü 'amelün anun raqam eyleneşidür ya'nī irādet ü şun'ı ile vücūd u zuhūr (11) bulmuşdur. *Ū* dan murād Hudā-yı "‘azze ve celle”¹⁸⁵⁷dür.

1379. Nūr-ı ü rāh-ı tü-rā būde delil

Anun nūrı (12) senün yoluña delil olmuşdur.

Faẓl-ı ü rızq-ı tü-rā geşte kefil

¹⁸⁵⁷ "Aziz ve yüce Allah"

Anuñ fazl u ihsāmı (13) senüñ rızķuña kefil olmışdur, “*Ve mā min dābbetin fi’l-arđi illā ‘alā’llāhi rızķuhā*”¹⁸⁵⁸. (14)

1380. Cehl bāşed ki ez-ū tā bī-rūy

Pes cehldür ki andan yüzüñi çeviresin.

Yā kefilış (15) şevī rūzī-cūy

Anuñ kefilligi ile ya’nī ol Ĥudā senüñ rızķuña kefil (16) olmuş iken sen aña i’timād eylemeyüp rızķ taleb idici olasın, “*Ve men (17) yetevekkel ‘ala’llāhi fehuve ḥasbuh*”¹⁸⁵⁹ [*rūz muzāf degüldür*].

1381. Tā küned rūz-ı cihān efrüzī

Tā ki rūz-ı cihān efrüzluk (18) eyler ya’nī mā-dām ki cihān rūz sebebi ile rüşen olur.

Hīç rūzī ne-büved bī-rüzī (19)

Hīç bir rūz rūzīsüz olmaz, zīrā Ĥudā-yı “‘*azze ve celle celle celāluhu*”¹⁸⁶⁰ çünki “*ve ce’alnen (20) nehāre me’āşā*”¹⁸⁶¹ didi pes rūz rūzīsüz olmaķ muḥāldür. *Rūzī* rızķ ma’nāsınadır [*rūzī* yevm ma’nāsınadır]. (21)

1382. Yād kün ān ki çi sān māder-i tü

Būd ‘ömrī şadef-i gevher-i tü

Yād eyle anı ki senüñ māderüñ (22) bir ‘ömrine vechle senüñ zātuñuñ şadefi oldı ya’nī toķuz ay māderüñüñ derünında qarār (23) eyledüñ. *Gevherden* murād zātdur [‘*ömrīde* yā vaḥdet içündür]¹⁸⁶².

1383. Dāşt bī-ḥāst müheyyā ḥorişt

Ĥudā-yı “‘*azze ve celle ‘azze 110b (1) ismuhu*”¹⁸⁶³ kesb ü talebsüz senüñ ḥoriş ü gıdāñı müheyyā vü ḥāzır tutdı.

Dād (2) zi-ḥūn-ı ciger perverişt

Ciger kanından saña perveriş viridi, zīrā mā-dām ki tıfl (3) māderinüñ derünındadır anuñ gıdāsı qandır.

¹⁸⁵⁸ “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızķı Allah’a ait olmasın...” Ĥūd sūrsi 6. āyet.

¹⁸⁵⁹ “... Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter...” Talāk sūrsi 3. āyet.

¹⁸⁶⁰ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁶¹ “Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık.” Nebe’ sūrsi 11. āyet.

¹⁸⁶² ‘*ömrīde* yā vaḥdet içündür H: -F

¹⁸⁶³ “İsmi aziz olan aziz ve yüce Allah”

1384. Ez-şikem cā be-kenāreş kerdī (4)

Toğuz aydan soñra māderünjün¹⁸⁶⁴ şikeminden çıkdıñ anuñ kucağında yer eyledün (5) ya'nī bir zamān māderünjün kenārında qarār eyledün.

Şir-i şāfiş zi-pistān ħordī (6)

Anuñ pistānından şāfi süd içdün. *Pistān* meme.

1385. Çün tüvānā şüdi ez-ķuvvet-i şir (7)

Çünki şirün ķuvvetinden tüvānā vü ķavī olduñ.

Geşti ez-kāse vü ħān ķüt (8) pezir

Kāse ve ħāndan ķüt ķabül idici olduñ ya'nī her gūne ta'āmdan yemege (9) başladıñ.

1386. Ħordi ez-mā'ide-i bihrūzī**Sālhā bī-ğam-ı rüzī rüzī**

Ħuzūr (10) u rāhat mā'idesinden niçe yıllar rızķ ğaminsuz rızķ yedün ya'nī tıfl iken (11) peder ü māderün sāyesinde bālig olunca kesb ü talebsüz rāhat u ħuzūr (12) ekl ü şürbde olduñ.

1387. Ğam-ı rüzit çü der-cān āvıht

Līkin çünki rızķuñ (13) ğam u elemi senün cānuña ta'alluķ eyledi.

Ābet ez-dīde vü ħün ez-dil rıht

Çeşmünden (14) āb ve gönlünden ķan döküldi ya'nī ziyāde ğam u elem ü zaħmete giriftār olduñ (15) rızķ ğamı senün çeşmünden āb ve gönlünden ķan dökdi, bu vech üzre (16) rıht kelimesinün fā'ili ğam-ı rüzī olup müsebbibe¹⁸⁶⁵ isnād olınan ķabilden (17) olur, rıht fi'l-i māzīdür [*ez-dīde et* ve *ez-dilet* taķdīrindedür].

1388. Dest ü pā çün be-miyān āverdī

Çünki ortaya dest (18) ü pāy getürdüñ ya'nī çünki kesb ü ķuvvetüne mağrūr olduñ.

Kār-ı ħod rā be-ziyān (19) āverdī

Kendü kārıñı ziyāna getürdüñ ya'nī kendüne ziyān eyledün, zīrā cehd ü (20) kesb ve meşakķate giriftār olduñ.

¹⁸⁶⁴ māderünjün F: māderünj H

¹⁸⁶⁵ müsebbibe F: sebebine H

1389. Üftādī zi-ziyādet talebī**Der-kemend-i (21) sebep ez-bī-sebebī**

Ziyāde taleb idicilik sebebinden ol sebebsüzden (22) dūr u cüdā olup sebep kemendine düşdün. *Bī-sebebd*den murād Hūdā-yı “‘azze ve celle”¹⁸⁶⁶dür [*ziyādet talebī*de yā maşdar içündür].

1390. Gāhi ez-kesb şüdü nefis-perest

Gāhī kesb cihetinden nefis **111a (1)** perest oldu.

Geşti ez-kedd-i yemīn ābile-dest

Kesbün zahmet ü meşakkatından (2) ābile-dest oldu ya‘nī ellerün kabardı.

1391. Hordi ez-ābile şad cur‘a-i hūn

Elleründe (3) olan ābileden yüz kan cur‘asını nüş eyledün ya‘nī ābileden müte‘ellim oldu. **(4)**

Z‘ān ne-şüd rūzi-i tü hīç füzūn

Ol kesb ü kedd-i yemīnden senün rızkuñ (5) hīç ziyāde olmadı.

1392. Gāhi āheng-i ticāret kerdī

Gāhī ticāret kaşdın eyledün (6) ya‘nī ticārete gitdün.

Naqd-i hāne heme gāret kerdī

Hānenün naqd ü metā‘ını cemī‘an (7) gāret ü yağma eyledün ya‘nī hānede olan māl u metā‘ı hāneden aldı.

1393. Yā be-şahrā diremet (8) düzd şümürd

Yā budur ki şahrāda senün diremünj düzd şaydı ya‘nī sīm ü zerünj (9) düzd aldı.

Yā be-deryā zi-kefet mevc bübürd

Yā budur ki deryāda mevc senün sīm ü (10) zerünj ilettdi ya‘nī sefīne pāre pāre olup sīm ü zerünj deryāda kaldı. (11) *Düzd* gāhī sārık gāhī kātī‘ü‘t-‘tarık ma‘nāsına isti‘māl olunur, bunda (12) murād sānī olmağ rüşendür, nite ki bu beytde düzdān kaṭṭā‘ü‘t-‘tarık ma‘nāsınadır, (13) beyt

¹⁸⁶⁶ “Aziz ve yüce Allah”

Çü düzdân zi-hem bâk dârend ü bîm

*Reved der-miyân kârvânî selîm*¹⁸⁶⁷ [*bîm* havf ma' nâsınadur]

1394. (14) Geh zemîn behr-i zirâ' at kendî

Gâhî zirâ' atdan öturi yer kazduñ.

Hâşıl-ı hod (15) be-zemîn efgendî

Kendü hâşılunı zemîne bıraķduñ ya'nî zemîne vâfir toħm şaçduñ¹⁸⁶⁸ [*Hâşıl* ürün ma' nâsınadur]. (16)

1395. Ne-şüd ez-toħm-ı perâgende be-gil

Cüz perâgende-i dil hâşıl

Gilde perâkende olmış (17) toħmdan gönliñün perâkendeliginden ğayrı hâşıl olmadı ya'nî egerçi bisyâr toħm zirâ' at eyledüñ likin andan hem murâduñ hâşıl olmadı¹⁸⁶⁹.

1396. Gâh geştî be-kef-i nefis (18) esîr

Gâhî nefsün dest ü kefine esîr olduñ.

Ser nihâdî be-der-i şâh u (19) emîr

Lâ-cerem huşul-i murâd için şâh u emîrün ğapusına baş ğoduñ ya'nî anlara (20) mülâzemet eyledüñ.

1397. Heme-râ h'ârter ez-ħod dîdî

Cemî'sini kendüñden h'ârrek (21) ğördüñ.

Rû der-idbârter ez-ħod dîdî

Anlaruñ rûy u teveccühini kendüñden idbârrekde (22) ğördüñ ya'nî sen dünyâyâ ğarîş olduñ ve¹⁸⁷⁰ ziyâde ihtiyâcuñdan esbâba (23) muğayyed ü ğiriftâr olduğuñ gibi anlar bu hâlâtda hezâr bâr senden ziyâdedür.

1398. Hân 111b (1) yekî ğamle-i merdâne bi-zen

Çünkü esbâbdan murâduñuñ huşulî müyesser degüldür (2) pes zinhâr ve fevrî merdâne bir ğamle ur ve himmet eyle.

¹⁸⁶⁷ “Hırsızlar birbirlerinden de korktukları için arada bir kervan sağ salim gider.” Sa'dî, *Bostân*, s. 45.

¹⁸⁶⁸ şaçduñ F: - H

¹⁸⁶⁹ ya'nî egerçi bisyâr toħm zirâ' at eyledüñ likin andan hem murâduñ hâşıl olmadı F: -H

¹⁸⁷⁰ olduñ ve H: olup F

Dil ez-în kâh-ı pür-efsâne bi-ken (3)

Bu efsâne ile memlû kâhdan gönlüni qopar ya'nî dünyâdan ferâgat eyle, zîrâ bu 'âlem-i haqîkat (4) den hâlî ve efsânededen pür ü mālîdür.

1399. Kesb-i esbâb zi-himmet pestîst

Esbâb (5) kesbi himmet pestlikdendür ya'nî esbâba muqayyed ola pest-himmetdür bülend himmet (6) degüldür.

Terk-i esbâb zi-bālâ-destîst

Esbâb terki bālâ-destlikdendür (7) ya'nî esbâbı terk idüp cân u dilden müsebbibü'l-esbâba müteveccih olan (8) kimse bülend-himmet ü 'âlî-ğadrdür. *Dest* bunda şadr u galebe ma'nâsına olmaq rüşendür. (9)

1400. Pâ be-bālâ nih ez-în pāye-i pest

Bu pest pāyeden ki murād esbâb-perestlik pāyını (10) yuqaru qo ya'nî esbâbdan ferâgat eyle [*nih* emr-i hâzırdur].

Der-tevekkeltü 'ale'llâh zen dest

Tevekkeltü (11) 'ale'llâh¹⁸⁷¹ a dest ur ya'nî tevekkül idici ol.

1401. Kâr-ı hod-râ be-Ĥudâ bâz güzâr

Kendü kârı (12) Ĥudâ-yı te'âlâ ĥazretine tefvîz eyle.

Ki't nemî bînem ez-în bihter kâr

Zîrâ saña bundan (13) eyürek kâr görmezem.

1402. Be-cüz ü kîst ki kâr-ı tü küned

Ĥudâ-yı "‘*azze ve celle*'"¹⁸⁷² den ġayrı (14) kimdür ki senüñ kârı eyleye.

Nağd-i mağşüd nişâr-ı tü küned

Mağşüduñ nağdini saña (15) nişâr eyleye ya'nî mağşüduñı vire murād ĥuşul-i murād hemân müyesser olmaz edât müyesser olduğın (16) iş'ardur, zîrâ Ĥudâ-yı "‘*azze ve celle*'" den ġayrı cemî'-i mevcüdât ma'düm meşâbesindedür, (17) pes ġayruñ murādını nice ĥaşıl eyler [*mağşüd* nağde teşbîh olınmışdur].

¹⁸⁷¹ "Allah'a tevekkül ettim" Dua.

¹⁸⁷² "Aziz ve yüce Allah"

1403. Kār-ı dānā küni her kārger üst

Her iş idiciyi (18) iş bilici idici odur ve illā bir kārger bir kār eylemege kadir olmadı.

Pīşe pīş āver-i (19) her pīşever üst

Her ehl-i şan'atun şan'atını eyler ve götürücü odur ve illā bir pīşe (20) verden bir pīşe vücūd bulmazdı murād budur ki cemī'-i aḥvāl Ḥaḳ "sübḥānehu ve te'ālā (21) ḥazreti"ndendür ki muḥavvelü'l-aḥvāldür. *Pīşe* şan'at ma'nāsınadır.

1404. Süy-ı tü z'üst (22) belā rūy be-rāh

Belānuñ senünj cānibünje teveccühi Ḥudā-yı "azze ve celle"dendür ya'nī her belā ki saña (23) gelür anuñ irādet-i şerīfi ile gelür.

V'ez-belā 'āṭifet-i üst penāh

Ve belādan seni **112a** (1) ḥıfz idici Ḥudā-yı "azze ve celle"nüñ 'āṭifet ü merḥāmetidür¹⁸⁷³.

1405. Der-penāhend kiyeş (2) yek-rū bāş

Çünkü andan ğayrı penāh u murād ḥāşıl idici yoḑdur. Pes anuñ (3) penāhendeliginde yek-rūy ol ya'nī mā-sivādan ferāġat u i'rāz idüp (4) hemān aña ilticā idici ol.

Rū bi-tāb ez-heme vü bā-ü bāş

Cemī'sinden i'rāz (5) eyle ve anuñla ol ya'nī teveccühünj ve tevekkülünj ve ilticāñ Ḥaḳ te'ālā ḥazretine olsun. (6) *Penāhende* ilticā idici ma'nāsınadır.

1406. Rāst kün kâ'ide-i niyyet-i ḥ'ış

Kendü niyyetünj (7) kâ'idesini rāst eyle.

Bāz cū māye-i emniyyet-i ḥ'ış

Kendü emniyyet ü ārzünj (8) māye vü aşlını taleb eyle ya'nī her bir ārzünj ḥuşūline ṭālib olma belki saña ziyāde (9) ehemm ü elzem¹⁸⁷⁴ olan ne ise aña ṭālib ol [*cū* emr-i ḥāzırdur, *emniyyet* ārzü ma'nāsınadır]¹⁸⁷⁵.

1407. Tā zi-her daġdaġa sākin bāşī (10)

Tā her daġdaġa ve tefriḳadan sākin ü āsūde olasın.

¹⁸⁷³ merḥāmetidür H: teraḥḥumudur F

¹⁸⁷⁴ elzem F: mütelāzım F

¹⁸⁷⁵ ma'nāsınadır F: -H

Der-her āfetkede eymen (11) bāṣī

Her āfet ü belā maḥallinde āfet ü belādan eymen olasın. Murād budur ki (12) çün dünyevī aḥvāl ferāğat idüp maṭlūbuñ hemān Ḥudā-yı “‘azze ve celle” ola (13) cemī‘-i āfāt u belādan āzād olursın.

1408. Ḥār-ı şahrāt dehed nefḥa-i verd (14)

Şahrānuñ ḥārı saña gül rāyihāsını virür ya‘nī ḥār saña gül meşābesinde (15) olur.

Verd-i şulḥet dehed ez-ḥār-ı neberd

Ceng ḥārından saña şulḥ güli biter ya‘nī (16) ceng ü ‘adāvet saña şulḥ u muḥabbet meşābesinde olur, zīrā senüñ nazaruñ (17) aşe le olmışdur.

ḤİKĀYET-İ ĀN ŞEYḤ-İ ŞAFĪ EBŪ TÜRĀB-İ NESEFĪ

Ol şaftı şeyḥüñ ḥikāyetidür (18) ki murād Ebū Türāb-ı Nesefī’dür ya‘nī ol şeyḥüñ künyeti Ebū Türāb’dur ki Nesefī dendür. (19) *Nesef* bir yerüñ ismidür aña muttaşıl olan yā nisbet içündür.

Kİ DER-EŞNĀ-YI CİHĀD (20) BEYNE’Ş-ŞAFFEYN BĀLĪN-İ İSTİRĀḤAT NİHĀD

Ki ceng ü cihād eşnāsında iki şaff (21) ortasında istirāḥat bālīnini ḳodı ya‘nī yatup uyudı¹⁸⁷⁶.

1409. Bū Türāb ān (22) güher-i baḥr-ı şeref

Ol ‘izz ü¹⁸⁷⁷ şeref deryāsınuñ güheri Ebū Türāb,

K’āb-rū yāft (23) ez-ān ḥāk-i Nesef

Ki Nesef memleketi anuñ sebebinden ‘arz u vaḳār ḳadr ü i‘tibār buldı.

112b

1410. (1) Bā-ḥod ān dem ki cihādīş ne-mānd

Ol dem ki kendüsiyle anuñ bir cihādı ḳalmadı (2) ya‘nī çünki cihād-ı ekber cānībini tamām kāmil eyledi¹⁸⁷⁸.

Merkeb-i ceḥd süy-ı a‘dā rānd

¹⁸⁷⁶ yatup uyudı H: -F

¹⁸⁷⁷ ‘izz ü F: -H

¹⁸⁷⁸ eyledi F: eyitdi H

Cehd merkebini a' dā (3) cānibine sürdi ya'nī gāzāya gitdi.

1411. Çün şüd ez-her dü taraf şafhā rāst

Çünkü her (4) iki taraftan şaflar rāst u müheyyā oldı.

Bāng-i ceng-āveri ez-şafhā hāst

Şaflardan (5) muqātile vü muhārebe āvāzı kalkdı ya'nī çünkü iki cānibden harb ü kıtāle şürü' (6) olındı.

1412. Āmed ez-bāregi-i h'ış be-zīr

Bā-dilī hemçü dil-i şīr-i dilīr

Şeyh hāzretleri (7) “*kaddesa'llāhu sırrahu'l- 'azīz*”¹⁸⁷⁹ arslanun göñli gibi dilīr bir göñülle kendünün bārekī (8) vü esbinden aşğa geldi ya'nī atından yere indi murād ol hālde anun kalbine zerre (9) kadar hāv f gelmedi dimekdür [*bā-dilīde* yā vahdet içündür]¹⁸⁸⁰.

1413. Zīr-i pehlū zirih-i ferş endāht

Pehlūnun altına ferş (10) zırhını atdı ya'nī üstünde olan zırhı üzerinden çıkarup altına döşetdi. (11)

Tīg-ı hem-h'ābe siper bālīn sāht

Şemşīrini hem-h'ābe siperini bālīn düzdi ya'nī (12) şemşīrini yatduğı yerde yanına kodı, siperini yaşdıq başı altına kodı. (13)

1414. Şüd miyān-ı dü şaf ān gūne be-h'āb

İki şaffun ortasında h'āba¹⁸⁸¹ ancılayın gitdi. (14)

Ki şenīdend nahīreş aşhāb

Ki aşhābı anun horuldusını işitdiler. *Naḥīr* horuldu ki (15) uyḥuda vāki' olur.

1415. Müddet-i h'āb çü geşteş siperī

Çünkü anun h'ābınun müddeti (16) tamām oldı ya'nī çünkü bir miqdār uyuduğdan sonra uyandı.

Ez-siper h'āst (17) sereş dūrterī

¹⁸⁷⁹ “Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin.”

¹⁸⁸⁰ *bā-dilīde* yā vahdet içündür F: -H

¹⁸⁸¹ h'āba F: -H

Anuḡ seri siperinden dūrterlik istedi ya'nī ḡ'ābdan (18) ferāgat idüp ḡalkdı ve atına süvār oldı.

1416. Püṣti-i leṣker-i bīdārān ṣūd

Bīdārlar (19) leṣkerinüḡ zāhīr ü mu'īni oldı.

Raḡne-bend-i ṣaf-ı hem-kārān ṣūd

Hem-kārlar ṣaffınuḡ (20) raḡnesini bend idici oldı murād İslām 'askerine mu'āvenet eyledi dimekdür. *Bīdārān* ve (21) *hem-kārān*dan murād ehl-i ĩmāndur, *püṣtī* zāhīr ü mu'īn ma'nāsınadur, *raḡne* gedik¹⁸⁸².

1417. (22) Sā'ilī ḡüft ki der-rüz-ı neberd

Bir sā'il ṣeyḡe didi ki ceng ḡüninde

Ki zi-heybet (23) bi-dered zehre-i merd

Ki ḡavf u heybetden merdüḡ zehresi yırtılır ve helāk olur

113a

1418. (1) Dārem ez-ḡ'āb-ı tü bisyār ṣıḡift

Ol maḡalde senüḡ ḡ'ābuḡdan ziyāde (2) 'aceb ṡutarum ya'nī ta'accüb eylerim ki ḡavf eylemeyüp yatup uyursın [*ṣıḡift* 'aceb].

Ṣeyḡ (3) ḡandān ṣūd ez-ān nükte vü ḡüft

Ṣeyḡ ol nükteden ḡandān oldı ve didi (4)

1419. Ger büved eymeniyet rüz-ı maṣāf

Kim zi-ṣebḡā-yı 'arūsı vü zifāf

Maṣāff (5) u ceng ḡüninde eger saḡa 'arūs u zifāf ḡiceleri eymenlik kim ola (6) bu hemvechdür maṣāff ḡarb ḡüninde eger senüḡ eymenligüḡ 'arūsı ve zifāf (7) ḡicelerinden eksik ola ya'nī rüz-ı maṣāf ve ṣeb-i zifāfda eger saḡa¹⁸⁸³ eymenlik (8) ber-ā-ber olmaya [*Ṣeb-i zifāf* gerdek ḡicesi ma'nāsınadur].

1420. Ez-ḡademḡāh-ı tevekkül dūrī

Tevekkül ḡademḡāhından dürsın ya'nī (9) sende tevekkül yoḡdur.

¹⁸⁸² *raḡne* gedik H: -F

¹⁸⁸³ saḡa F: -H

Ḳā'imī ber-ḳadem-i maḡrūrī

Maḡrūrlik ḳademi üzre ḳāyim (10) ü şābitsin ya'nī Ḥudā-yı “‘azze ve celle”¹⁸⁸⁴den ḡāfil ü bī-ḡaber ve tevekkülden bī-behre vü bī (11) berrsin.

1421. Merd-rā ki'ş ne-be-dil jeng-i şekīst

Merd ki anuñ ḡöñlinde bir şek (12) pası yoḡdur.

Pister-i ḡ'āb u şaf-ı ceng yekīst

ḡ'āb pisteri ve (13) ceng şaffı bir ve ber-ā-berdür¹⁸⁸⁵, zīrā cemī'-i aḡvāl ḡod Ḥudā-yı “‘azze ve celle”nüñ irādet-i (14) şerīfi ile vücūd bulur ve Ḥaḡ “sübḡānehu ve te'ālā ḡazreti”nüñ “‘azze ismuhu” cemī'-i maḡalde (15) ḡuzūrı ber-ā-berdür. Pister döşek.

1422. Kār eger müşkil eger āsānest

Kār eger (16) müşkildür eger āsāndur.

Heme bā-fazl-ı ezel yeksānest

Cemī' si fazl-ı ezele (17) nisbet yeksān u ber-ā-berdür.

1423. Çün tü-rā 'aḡd-i yaḡīm āmedeest

Çünki senüñ yaḡīnüñ 'aḡdı¹⁸⁸⁶ (18) süst geldi ya'nī çünki süst ü za'ıfdür, ḡavī vü muḡkem degüldür.

Her çı (19) āyed be-tü ez-hesti-i süst

Pes şiddet ü miḡnetden her ne ki saḡa gelürse (20) senüñ süstlüḡüñdendür, zīrā himmetüñ 'ālī degüldür.

MÜNĀCĀT DER-RŪY BE-RİYĀZ-I (21) TEVEKKŪL ĀVERDEN Ü EZ-İNCĀ İSTİŞMĀM-I NESİM RİZĀ KERDEN

Bu münācāt tevekkül ravzalarına (22) teveccüh eylemek ve oradan recā-i İläḡī nesīm ü büyını istişmām eylemek beyānındadır [riyāz cemī'-i ravzadır] . (23)

1424. Ey dü 'ālem heme eczā vü tü küll

Ey Ḥudā iki 'ālem cemī'an cüz'lerdür sen külsin ya'nī **113b** (1) cemī'-i mevcüdāt senden zuḡur u vücūd bulmuşdur.

¹⁸⁸⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁸⁵ ber-ā-berdür F: birbirdür H

¹⁸⁸⁶ 'aḡdı F: -H

Hār-ı şahrā-yı tevekkül zi-tü gül (2)

Senüñ sebebüñden tevekkül şahrāsınuñ hārı güldür, zīrā çünki bir kimse tevekkülden (3) behrever ola, hār meşābesinde olan hālāt anıa gül gibi laţif olur.

1425. Cüz'-rā (4) ma'rifet-i küñ tū dihī

Cüz' ü küllüñ ma'rifetini sen virürsin ya'nī erbāb-ı 'irfānda (5) olan ma'rifet-i zāt u şifāt sendendür.

Tüşe-i rāh-ı tevekkül tū dihī

Erbāb-ı (6) tevekküle tevekkül yolınuñ zād u tüşesini sen virürsin, zīrā tevekkül ni'meti hem (7) senüñ in'āmuñdur.

1426. Hāşgān-rā tū şevī rāh-nümün

Havāşsa ve maķbüllere sen (8) delīl ü rāh-nümā olursın.

Süy-ı rüzī-i sebebhā-yı birün

Zāhirī sebeblerüñ (9) rızķı cānibine ya'nī havāş zāhirī esbāb sebebi ile rüzı zuhūra getürürler (10) kerāmet tarīķi ile ki beyān olunur [*bīrün* ya'nī hāric ez-'ādet ki havāriķ-ı 'ādātest]¹⁸⁸⁷.

1427. Geh pey-i teşne-leb {ü} pür-teb ü tāb

Gāhī harāret ü (11) ıztırābla memlū bir şusuz içün,

Çeşme-i āb ber-ārī zi-serāb

Serābdan (12) çeşme-i āb zuhūra getürürsin.

1428. Gāh ber-gürsine ez-bī-ber şāh

Rizi ez-behr-i (13) ğidā mīve ferāh

Gāhī yemişsüz budakdan ğidādan öturi bir aç kimsenüñ (14) üzerine vāsi' ve vāfir mīve dökersin, nite ki hāzret-i Meryem'e ve andan ğayrılara hem (15) olmışdur.

1429. Merd-i reh-rā ciger-i şīr dihī

Merd-i rehüñe arslanıñ ciger ü şecā'atini virürsin (16)

Bār-ı ü ber-ketif-i şīr nihī

¹⁸⁸⁷ *bīrün* ya'nī hāric ez-'ādet ki havāriķ-ı 'ādātest F: -H

Anuñ yüküni¹⁸⁸⁸ arslanuñ ketif ü püşti üzre ҡorsın ehlu'llāhdan (17) ok kimseye vāķi' olmuşdur.

1430. ün Őved ber-ketif-i Őir sűvār

unki ol kimse (18) arslanuñ ketif ü zāhri üzre sűvār olur.

Tāziyāne dihiyeş ez-dűm-i mār (19)

Yılanuñ ҡuyruęından aņa ķamcı virűrsin ya'nī arslana sűvār olup yılanı elinden (20) tāziyāne gibi ıtarsın.

1431. Cān-ı Cāmī ki der-in girdābest

Cāmī'nüñ cānı ki bu girdābdadır [*girdāb*dan murād bu 'ālem-i fānīdür]. (21)

Merkez-i dāyire-i esbābest

Esbāb dāyiresinüñ merkezidür ya'nī esbāba giriftārdur. (22)

1432. Dih be-gűlzār-ı tevekkűl rāheş

Aņa tevekkűl gűlzārına yol vir ya'nī anı esbābdan ھاlaş (23) idűp tevekkűlden behrever eyle.

Sāz ez-ān ravza temāşāgāheş

Anuñ temāşā **114a (1)** gāhını ol ravzadan dűz ya'nī anı tevekkűl ravzasına irişdür. (2)

1433. Ğone-i ān ű Őved nāfe-gűşā

Tevekkűl ravzasınuñ ęoncası űn nāfe-gűşāy ola (3) ya'nī unki cāy-ı tevekkűlde Őābit-ķadem ola.

Be-meşāmeş bi-resān bűy-ı rızā (4)

Anuñ meşāmmına rızāñ rāyihasını irişdür ya'nī anı rızāñla behrever eyle.

'IĶD-I (5) HECDEHŪM DER-RIZĀ

On sekizinci 'ıķd rızā beyānındadır.

Kİ GİRİH-İ KERĀHET (6) EZ-DİL KŪŞĀDENEST

¹⁸⁸⁸ Anuñ yüküni F: -H

Ki erbāb-ı hāḳīkat atında rızā albden kerāhet ü elem (7) ‘udesini özmekdür ya‘nī “*külli şeyin mine‘l-melīhi melīh*”¹⁸⁸⁹ asebince cemī‘-i ālāt udā-yı (8) “*‘azze ve celle*”den olduğı i‘tibāriyle hībiri nesneyi kerīh görmeye ve mūte‘ellim olmaya. (9)

VE TELHĀ-RĀ ĀNĪ-İ ĪRĪN DĀDEN

Ve acılıklara Īrīn-ānī (10) virmekdür ya‘nī cemī‘-i teller aa nisbet Īrīn ü lezīz ola.

1434. Ey der-īn merale-i (11) teng bisāt

Ey bu teng bisāt ve bī-beā meralede ki murād dūnyādur.

Mānde der-riba-i (12) endūh u neāt

Endūh u neāt ribasında almı ya‘nī gāhī amgīn ve gāhī (13) mesrūr olmu. *Riba* ol ipdür ki mer‘āda ayvānların boynına yāūd ayaėına (14) baėlarlar.

1435. Gāh{i} ez-devr-i felek onūdī

Gāhī felegūn devrinden mesrūr (15) u onūdsın.

Gāh[i] āzürde vū ım-ālūdī

Gāhī felegūn devrinden (16) rencīde vū ım-ālūdsın ya‘nī bī-uzūr olup felege dil uzadursın [*ālūdī*de yā vahdet iündür]. (17)

1436. Bā hemūn ul-i andān urrem

Ol āletden ferāėat idüp tāze vū andān (18) ul gibi urrem ol.

end ūn onca kei rū derhem

Nieye dek onca gibi yūzūnī (19) burudurursın.

1437. Nīstī bar-i fiėān endīn īst

Deryā degūlsin bu adar (20) fiėān nedür.

Rūyet ez-bād-ı hevā pūr-īn īst

Senūn yūzūn bād-ı hevādan (21) pūr-īn nedür.

1438. Nīstī kūh i-rā ‘arbede-sāz

Her i ūyend be-tū ūyī-bāz

¹⁸⁸⁹ “Gūzel olandan gelen herey gūzeldir.” Kelām-ı kibār.

Ṭağ (22) degülsin her ne ki saña dirler ceng ü huşümet idici gibi girü dirsın ya'nī (23) her kim ki saña hātır-ı perīşān idicek sözler söylesin aña şabr eylemezsin [*'arbede-sāz* vaşf-ı terkībīdür].

114b

1439. (1) Rāst çün çengi bi-zaḥme ḥamūş

Rāst u taḥkīk çeng gibi zaḥmesüz (2) ḥāmūşsın sen ya'nī çeng zaḥmesüz ḥamūş olduğu gibi sen hem (3) ḥāmūşsın¹⁸⁹⁰ ğam u elemden berī olduğun zamānda.

Çün resed zaḥme der-āyī (4) be-ḥurūş

Līkin çünki zaḥme irişe ḥurūş u fiğāna gelürsin. *Rāst* (5) bunda egerçi taḥkīk ma'nāsınadır, līkin rāst ki bir maḳāmıñ ismidür, bu (6) i'tibārla ḥüb vāki' olmuşdur [*be-ḥurūş* emr-i ḥāzırdu] ¹⁸⁹¹.

1440. Zaḥme ber-çeng ber-ārī ṭarabest

Çünki zaḥme (7) şevk u ṭarab içündür, zīrā çeng çalındıkda istimā' idenlere ṭarab u ḥālet (8) ḥāşıl olur.

Tü be-ān ğamzede-i in 'acebest

Sen ol zaḥme ile ğamġınsın bu 'acebdür (9) belā ḥod sebab-i velādur.

1441. Küşte-i ḥançer-i murtāzā bāş

Murtāzālık ḥancerinüñ maḳbūli (10) ol.

Her riyāzet ki resed rāzī bāş

Her riyāzet ü zaḥmet ki irişür rāzī (11) vü şābir ol [*bāş* emr-i ḥāzırdu].

1442. Ğāyet-i kār k'ez-ān sū reh nīst

Kāruñ ğāyeti ki ol cānıbden (12) yol yoḳdur.

Cüz radaynā beḳazā'u'llāh nīst

*Radaynā' beḳazā'u'llāh*dan ğayrı degüldür (13) ya'nī ğāyet kār hemān Allāh te'ālānuñ ḳazāsına rızādur çünki bu ḥālet (14) ḥāşıl oldı kāmil murtāzāsın.

1443. Rāfi'-i renc-i maḳāmāt-ı rızāst

¹⁸⁹⁰ ḥāmūşsın F: -H

¹⁸⁹¹ *be-ḥurūş* emr-i ḥāzırdu H: -F

Maḳāmātuñ renc ü (15) elemiñi ref' idici rızādur.

Fātiḥ-i genc-i kerāmāt rızāst

Kerāmetler gencini fetḥ idici (16) rızādur, zīrā çünki rızā müyesser oldı kerāmet dem-be-dem ziyāde olur.

1444. Bī-rızā (17) ravza-i rızvān me-ṭaleb

Ḥudā-yı “*azze ve celle*”¹⁸⁹²nün rızāsıñsız ü cennet ṭaleb (18) eyleme, zīrā anuñ rızāsıñsız ve ravza-i rızvān nīrān olur [*me-ṭaleb* nehy-i ḥāzırdu].

Feyz-i ser çeşme-i (19) ḥayvān me-ṭaleb

Āb-ı ḥayāt ser-çeşmesinün feyzini ṭaleb eyleme, zīrā¹⁸⁹³ çünki anuñ (20) rızāsı olmaya çeşme-i āb-ı ḥayāt ‘ayn-ı memāt olur.

1445. Telḥ-rā ber-dil-i ḥod şīrīn (21) kün

Acıyı kendü göñlüñe şīrīn eyle ya'nī her telḥ ki vardur anı şīrīn farz (22) eyle.

Ḥorden-i ān be-ḥoşī-āyīn kün

Anı ḥoşluğla yemeği kendüñe¹⁸⁹⁴ ‘ādet eyle.

1446. Nevk-i peykān-ı ḳazā (23) ber-cān ḥor

Ḳazā¹⁸⁹⁵ demrenünün ucunu cānuñ üzre ye yā'nī ḳazādan her belā ki gelür anı cān **115a** (1) u dilden ḳabül eyle.

Der-cebīn çīn me-figen hemçü siper

Alnuña siper gibi çīn biraḳma (2) ya'nī bī-ḥuzūr u müte'ellim olup alnuñı buruşdurma.

1447. Ber-seret erre-i pür-dendāne (3)

Ger resed farḳ me-kün ez-şāne

Eger senün başuñ üzre pür-dendāne erre (4) irişe anı şāneden farḳ eyleme ya'nī erreyi şāne meşābesinde ṭut. (5) *Erre* testere vü bıçkı.

1448. Belki ān pīş-i dil-i kār-āgāh

Belki kār u aḥvālden ḥaberdār (6) olan kimsenün göñli ḳatında pür-dendāne erre.

¹⁸⁹² “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁹³ rızā F: -H

¹⁸⁹⁴ kendüñe F: -H

¹⁸⁹⁵ Ḳazā F: -H

Nîst cüz küngüre-i efser-i cāh (7)

Rūhānī manşıbuñ tācinuñ küngüresinden ğayrı degüldür, zīrā her kes ki Hudā-yı (8) “‘azze ve celle”¹⁸⁹⁶nün rızāsıçün her ne kadar ziyāde zahmet çekerse qadr ü şeref (9) ü i‘tibārı anı göre ziyāde olur.

1449. Ver küned reng-i kafāyet nīlī

Dest-i bī-dād-ı (10) cihān ez-sīlī

V’eger cihān hālkınuñ zulmi eli senüñ kafañuñ rengini sīlīden (11) nīlī eyleye ya’nī gögerde. *sīlī* sille ma’nāsınadır.

1450. Dāreş ez-devlet-i iqbāl nevīd (12)

Gül-i nīlüfer-i büstān-ı ümīd

Sa’adet beşāretlü devletden anı ümīd büstānınuñ (13) nīlüfer çiçegini tut ya’nī kafañuñ gögermesini fāyide-i maḥz-ı farz eyle, zīrā anuñ (14) muqabelesinde küllī ‘ivāza vuşul bulursın [*Gül-i nīlüferde* gül çiçek ma’nāsınadır] [*iqbāl-nevīd* vaşf-ı terkībī şıfat-ı devlet]¹⁸⁹⁷.

1451. Ver nihed ez-şerer-i meş’al-i mihr (15)

Āteşin dāğ be-cān-ı tü sipihr

V’eger felek senüñ cānuña āftāb meş’alinüñ şererinden (16) āteşin dāğ kıoya ya’nī eger felekden saña elem ü ğam irişe [*mihr* bunda āftāb ma’nāsınadır].

1452. Dāniş ez-perveriş-i (17) luţf-ı ezal

Tāzeter lāle-i şahrā-yı emel

Luţf-ı ezalüñ terbiye ve perverişinden (18) anı emel şahrāsınuñ tāzerek lālesini bil ya’nī ol āteşin dāğ senüñ (19) ümīdüñüñ huşūline sebep olur.

1453. Me-şinev ez-şāh be-cüz büy-ı bihī

Mīvesüz (20) şāhdan bir bih rāyihasından ğayrı kıokula ya’nī her şāhdan bihüñ rāyihasını (21) istişmām eyle.

Gerçi ābī büved ez-mīve dihi

¹⁸⁹⁶ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁸⁹⁷ *iqbāl-nevīd* vaşf-ı terkībī şıfat devlet F: -H

Egerçi ol şāh mīve viricilik (22) ibā idici ola ya'nī egerçi 'ādetā ol şāh'dan mīve hāşıl olmaz. *Bih* bunda ayva (23) ma'nāsınadır, *ābī* egerçi bunda ism-i fā'ıldür ibā idici ma'nāsına līkin ba'zı maḥalde **115b** (1) ābī hem ayva didükleri mīve ma'nāsına geldiği i'tibārla *bihīye* nisbet gāyet (2) eyü vāki' olmuşdur, *bihīde* yā nisbet için olmak mümkündür ma'nā aña göre olur. (3)

1454. Telhi-i mīve me-bīn ü āsibeş

Mīvenün acılığına ve anuñ zararına nazār eyleme [*me-bīn* nehy-i hāzırdu].

Hor ez-in (4) bāğ çü şirīn sibeş

Belki bu bāğ'dan cemī'sini bir şirīn sīb gibi ye. (5) *Sīb* alma ma'nāsınadır.

1455. Girih ez-dil bi-güşā hemçü ney

Gönlünden 'uğdeyi çöz (6) ney gibi ya'nī neyden girihler ref' olduğu gibi sen hem kalbünden inkıbāz u ıztırābı (7) ref' eyle.

Bi-girih bend-i nişesten tā key

'Uğde ile muqayyed oturmak kaçana degün hālbuki (8) bu hāletden saña fāyide yoқdur, noқsān u ziyān ḥod muқarrerdu.

1456. Bi-keş ez (9) bend-güşāyī elemī

Bend-güşālıq'dan bir elem çek ya'nī kalbünde olan inkıbāzı ref' (10) idüp ḥoş-dil ol.

Tā ber-āyed be-ḥoşī ez-tü demī

Tā senden ḥoşluğla bir (11) nefes yukāru gele ve nefesünden mürdeye ḥayāt irişe [*demīde* yā vaḥdet içündür].

1457. Bend-ber-bend büved kār-ı cihān (12)

Cihānuñ kār u aḥvāli bend üzre benddu ya'nī ziyāde müşkildür.

Z'in heveshā (13) ki büved der-tü nihān

Bu hevesler sebebinden ki sende nihāndur ya'nī senün aḥvālün (14) perişāndur bu hevesler sebebi ile zīrā heveslerden ba'zı hevesün ḥāşıl (15) olup ve ba'zı hevesün müyesser olmaduğundan ötüri kār u ḥālün ḥarābdur. (16)

1458. Z'in heveshā çü be-berī peyvend

Līkin çünkü bu heveslerden peyvend ü ta'alluқı қаt' (17) eyleyesin.

Ne-nihī ez-bü'l-hevesī ber-ḥod bend

Bü'l-heveslikden kendünj üzre bend ü (18) 'alāka ḳomayasın.

1459. Bend-i eyyām güşād-ı tü şevad

Eyyāmuñ bendi senünj güşāduñ olur (19) ya'nī cemī'-i bendden ḥalāş olursın, zīrā bende sebep heves idi çünki heves (20) ref' oldı bend hem ref' olur.

Seyr-i gerdün be-murād-ı tü şevad

Felegünj seyr ü (21) devri senünj murāduñla olur, zīrā cemī'-i mürādāt-ı dünyeviyyeden fāriğsin nite ki bu (22) ma'nāya işāret olunur.

1460. Her ki dāred zi-murādāt ferāğ

Zīrā her kim ki murādlarından ferāğ (23) tutar.

Nā-murādī ne-nehed ber-vey dāğ

Nā-murādlık anuñ üzerine dāğ ḳomaz ya'nī nā-murādlıḳdan **116a (1)** hergiz ğam yemez ve elem görmez.

1461. Ne'bvedeş ḥ'āst der-ın teng ḳafes

Bu teng (2) ḳafesde anuñ taleb ve irādeti olmaz.

Ġayr-ı çizi ki Ḥudā ḥ'āhed ü bes

Ol nesneden (3) ğayrı ki anı hemān Ḥudā-yı te'ālā ḥazreti ister “‘azze ismuhu”¹⁸⁹⁸ ya'nī çünki ol kimse Ḥudā-yı “‘azze (4) ve celle”nünj “‘celle şānuhu”¹⁸⁹⁹ hemān rızāsına tālibdür pes ol nesneye tālīb olur ki (5) Ḥaḳ “‘sübḥānehu ve te'ālā”¹⁹⁰⁰ ḥazretinünj “‘amme nevāluhu”¹⁹⁰¹ rızā ve emr-i şerīfine muvāfiḳ ola. *Teng (6) ḳafesden* murād bu fānī cihān olmaḳ rüşendür.

1462. Herçi āyed be-vey ez-bend ü güşād

Bend ü (7) güşāddan her ne ki aña gelür.

Bāşed ender heme der-'ayn-ı murād

Ol kimse cemī'sinde (8) 'ayn-ı murādda olur.

¹⁸⁹⁸ “İsmi aziz olan Allah”

¹⁸⁹⁹ “Şanı yüce olan Allah”

¹⁹⁰⁰ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzen olan yüce Allah”

¹⁹⁰¹ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan Allah”

1463. Dil-i vey ez-heme Һurrem gerded

Anuň göňli cemī‘inden Һurrem ü (9) mesrūr olur.

Renc ü ğam gird-i dileş kem gerded

Anuň göňlinüň eṭrāfına meyl eylemez (10) zīrā aña nisbet renc ü ğam yoқdur. *Kem gerded* bunda *ne-gerded* ma‘nāsınadır isti‘māl (11) Һasebi ile.

1464. Bā-heme bendegi āzād ziyed

Ol kimse o cemī‘-i bendeligi ile āzād dirilir (12) ya‘nī bende ise de bendeligüň aña zararlı olmaz.

Bā-şad endūh u elem şād ziyed (13)

Yüz ğuşşa vü elemle şād u mesrūr dirilür.

1465. Hergizeş hīç gezendī ne-resed (14)

Hergiz aña hīçbir zarar irişmez [*gezend* zarar].

Renceş ez-renc-pesendī ne-resed

Renc қабул idici (15) likden aña renc irişmez.

1466. Hīç şuĝleş ne-şevved perde-i hüş

Hīç bir şuĝl (16) u kār anuň hüş u ‘aқlına perde vü hicāb olmaz ve anı Һaқ te‘ālā Һazretinüň¹⁹⁰² zikrinden (17) dūr u cüdā eylemez.

Hīç telheş ne-küned rūy-ı türüş

Hīç bir acı anuň yüzünü (18) türüş eylemez ya‘nī hīç bir elem ü ğamdan teng-dil olup türüş-rūy olmaz.

1467. Der (19) cerāhat heme rāhat bīned

Cerāhatda cemī‘an rāhat görür.

Buһl-rā ‘ayn-ı semāhat bīned

Buһli ‘ayn-ı semāhat görür¹⁹⁰³ cerāhatden cīm ref‘ (20) olduқda rāhat қалur. *Semāhat* seһāvet ma‘nāsınadır.

¹⁹⁰² Һazretinüň F: -H

¹⁹⁰³ Buһl-rā ‘ın semāhat bīned/Buһli ‘ayn-ı semāhat görür F: -H

1468. Her çiş ez-renc ü belā (21) pîş āyed

Renc ü belādan her ne ki anuñ öñine gelür

Yek be-yek-rā be-rızā pîş āyed (22)

cemī‘ sine rızā ile ilerü gelür ya‘nī hīç perîşān u bī-ħuzūr olmaz.

1469. Tü hem ey ġāfil (23) ez-īn kâfile bāş

Ey ġāfil sen hem bu kâfileden ol [*bāş* emr-i ħāzırdur].

Pāy-ı dil beste be-īn silsile 116b (1) bāş

Gönlüñüñ ayasını bu silsileye bağlamış ol ya‘nī cān u dilden bu kavle (2) muħabbet ü mütāba‘at idüp ħuzūr u muşāħabetlerinden dūr olma, beyt (3)

Çeşm-i men der-pes-i īn kâfile bes āb keşīd
*Tā be-ġūş-ı dilem āvāz-ı derā bāz (4) āmed*¹⁹⁰⁴

1470. Mücrimī cāyize-i ‘afv taleb

Mücrim iseñ ‘afv cāyizesini taleb eyle.

Tā zenī (5) dest be-dāmān-ı tarab

Tā tarab u sürürüñ dāmenine el urasın ya‘nī tarab u (6) sürūra vuşul bulasın.

1471. Rişte-i ‘afv çü yābī zi-‘afv

Çünkü ‘afv idiciden (7) ‘afv riştesini bulasın [*‘afv* ism-i fā‘ildür ‘afv idici ma‘nāsınadır].

Çāk-i dīn-rā kün ez-īn rişte refū

Dīnün (8) çākini bu rişteden refū eyle. *Refū* yama dikmek.

1472. Gerçi īn cāyize hoş cā‘izeest(9)

Bu cā‘ize egerçi laṭīf bir cā‘izedür.

Cā‘izet nīst ber-īn cā‘izeest

Līkin bu (10) cā‘ize üzre tevaḳḳuf eylemek saña cā‘iz degildür ya‘nī çünkü müyesser oldı (11) ‘afvla kanā‘at eyleme belki rızāya hem ṭālib ol nite ki bu ma‘nāya işāret olunur. (12)

¹⁹⁰⁴ “Gönlümün kulağına çan sesi gelene kadar gözüm bu kafilenin ardından yeterince su çekti (gözyaşı döktü).” Hâfiz, *Divan*, s. 174.

Mıṣrā'-ı şānīde *īst* emr-i hāzır şīğasında maṣdardur, tevaḳḳuf eylemek ma'nāsına (13) maṣdar *īstendür*, *cāyizeden* murād 'afvdur.

1473. Pāy bīrūn keṣ ez-īn teng fezā (14)

Bu teng ṣaḥrādan ayağunı taṣra çek ya'nī 'afvla ḳanā'at eyle.

Bāregī rān (15) suy-ı iḳlīm-i rızā

Bāregīyi rızā iḳlīmi cānibine sür ya'nī rızāya ṭālib ol. (16)

1474. Kilk-i 'afvī ki ne rıḍvān namaṭest

Ol 'afv ḳalemi ki rıḍvān üslūbı degüldür (17) ya'nī ṣol 'afv ki anda rızā yoḳdur [*namaṭ* üslūb].

Ḥaṭṭ-ı ān ḥucceṭ-i bu 'd u saḥaṭest

Ol (18) ḳalemün ḥaṭṭı ba'd u 'azabdur, zīrā lāzīm olan rızādur. *Rıḍvān* rızā ma'nāsınadır.

(19) ḤİKĀYET-İ ĀN BENDE-İ GÜNĀHKĀR

Ol günāhkār bendenün ḥikāyetidür.

Kİ ÇÜN (20) DEVLET-İ 'AFVEŞ DEST DĀD

Ki çünki 'afv devleti aḡa müyesser oldı. (21)

BER-ĀN NE İSTĀD U PĀY DER-MEYDĀN-I ṬALEB-İ RIZĀ NİHĀD

Ve ol bende ol 'afv (22) üzre tevaffuḳ eylemedi ya'nī 'afvla ḳanā'at eylemedi ve rızā ṭālebi meydānına (23) ayaḳ ḳodı ya'nī 'afvdan ṣoḡra rızāya ṭālib oldı.

1475. Bā-edeb bende-i ez-bih ṭalebī

117a

(1) Edeble ya'nī edeblü bir bendeye ṭaleb idicilik sebebinden.

Kām zen şüd be-reh-i bī (2) edebī

Bī-edeblik yolına kām urucu oldı ya'nī ol bende egerçi edebsüz (3) degül idi līkin ziyāde ve laṭīf bir ḥālete meyl ü raḡbet idüp bi'z-żarüre (4) edebsüzlik cānibine sālik oldı [*Gām* adım].

1476. Bes edeb-verz ki ez-laḡziṣ-i pāy (5)

Ol bendeden bu hâlet ‘aceb degüldür, zîrâ çok mü’eddeb kimse pâyınuñ tayranma (6) sından ya’nî hâfâ sebebi ile,

Merkez-i bî-edebî sâzed cây

edebîsüzlik (7) merkezini kendüsine cây eyler ya’nî andan edebîsüzlik şâdir olur. *Edeb-verz*¹⁹⁰⁵ (8) vaşf-ı terkîbidür edebe sa’y idici ma’nâsına.

1477. Hâce-râ sâht çü âteş gâzabeş (9)

Hâcenüñ ol bendeye gâzabı hâceyi âteş gibi eyledi ya’nî ol bendenüñ hâcesi (10) aña ziyâde gâzab eyledi.

Sühten hâst be-dâğ-ı edebeş

Edeb dâğı ile anı (11) yakmak istedi ya’nî ol hâce ol bendeye muhkem te’dîb eylemege kaşd eyledi. (12)

1478. Reft bâ-eşk-i nedâmet rîzî

Nedâmet eşkini dökicilik ile ya’nî ol (13) fi’line nâdim olup girye iderek gitdi.

Kerd-i âgâz-ı şefî’-engîzî

Şefî’ tedârik (14) idicilige şürü’ eyledi [*şefî’* şefâ’at idici ma’nâsınadır].

1479. Muqbilî zed kadem-i hem-râhî

Bâ-vey ez-behr-i şefâ’at (15) hâhî

Bir şâhib-devlet şefâ’at-hâhîlikdan ötüri ol bende ile (16) hem-râhîk kademini urdı ya’nî bir muqbil şefâ’at eylemekden ötüri ol bende ile (17) hâcesine geldi.

1480. Hâce bahşîd günâheş be-şefî’

Hâce anuñ günâhını şefî’e (18) bağışladı ya’nî ol şefî’üñ şefâ’ati sebebi ile anuñ günâhını ‘afv eyledi. (19)

Bahşîş ez-ehl-i kerem nîst bedî’

Ehl-i keremden bahşîş bedî’ ü ba’îd degüldür. (20) *Bedî’* ‘aceb ma’nâsınadır.

1481. Bende ân müjde-i bahşîş çü şünüd

Çünkü bende (21) ol bahşîş ü ‘afvuñ beşâretini işitdi [*müjde* beşâret ma’nâsınadır]¹⁹⁰⁶.

¹⁹⁰⁵ verz F: -H

Çeşme-i hūn zi-dil ü dīde gūşūd (22)

Gözinden gönlinden kan çeşmesini revān eyledi ya'nī vāfir kan ağladı.

1482. Çihre (23) ez-hūn-ı ciger gül-gūn kerd

Yüzini cigerinūñ kanından kırmızı eyledi.

Dāmen ez-seyl-i 117b (1) müje pūr-hūn kerd

Müjesinūñ seylinden dāmenini pūr-hūn eyledi ya'nī kirpiklerinden (2) revān olan kıandan dāmeni ālūde oldu.

1483. Bā-vey ān merd-i şefā'at-pīşe (3)

Ol şefā'at idici merd ol bendeye [şefā'at-pīşe şefā'at-şan'atlu ma'nāsına]

Güft k'ey gāfil-i bī-endīşe

didi (4) ki ey fikr ü endīşesüz gāfil

1484. Ez-pes-i 'afv-ı güneş girye zi-çīst

günāhuñ (5) 'afvından şonra girye nedendür ya'nī çünkü günāhuñ 'afv olındı pes giryeye (6) sebep nedür.

Kes be-dīnsān ki tü giryī ne-girīst

Bu vechle ki sen (7) ağlarsın kimse ağlamadı.

1485. H'āce güft ez-müje z'ān hūn pālāst

Ol (8) bendenūñ h'ācesi çünkü ol şefī'den bu sözleri işitdi (9) didi bu bende ol sebebden hūn süzücidür ya'nī kirpiklerinden (10) kan revān idicidir.

K'ez pey-i 'afv talebkār-ı rızāst

Zīrā 'afvdan şonra benüm rızāmı (11) taleb idicidir.

1486. 'Afveş ez-ķavl-i zebān hāşıl şūd

Benüm 'afvum zebānımuñ (12) ķavlından hāşıl oldu.

Be-rızā-cūyi-i dil māyil şūd

Bu dem benüm gönlimūñ rızā (13) cūyluguna tālīb ü māyil oldu ya'nī ister ki ben andan rāzı olam.

¹⁹⁰⁶ müjde beşāret ma'nāsınadır F: -H

1487. 'Afv-ı men (14) hāş be-rāy-ı dil-i tü'st

Zirā benüm 'afvum hemān senün gönülün içündür.

Ġarez ez (15) 'afv rızā-yı dil-i tü'st

'Afvdan ġarez senün¹⁹⁰⁷ gönülünün rızāsıdır¹⁹⁰⁸.

1488. Çün (16) büved dil zi-kesī nā-hoşnūd

Çünkü gönül bir kimseden hoşnūd u rāzı olmaya. (17)

Be-zebān 'afv keyeş dāred sūd

Zebānla 'afv aña kaçan fāyide dutar ya'nī tutmaz. (18)

1489. Herçi ü kerd be-şüret baħilest

Zirā her ne ki anı ziyān eyledi egerçi şüret ü zāhirde (19) baħil ve laṭıfdür.

Līk hoşnūdi-i dil kār-ı dilest

Līkin gönülün rızā vü hoşnūduġı (20) gönülün işidür, lisānuñ anda müdhili yoġdur. Pes ey ġāfil rızānuñ (21) huşūline sa'y eyle hemān 'afvla kanā'at eyleme. *Baħil* helāl ma'nāsınadır.

MÜNĀCĀT DER-MAĶĀM-I (22) RIZĀ ṬALEBĪDEN

Bu münācāt rızā maġāmını taleb eylemek beyānındadır.

VE EZ-ĀN CĀ (23) RAĤT BE-SER-MENZİL-I MUĤABBET KEŞĪDEN

Ve oradan raĤt u esbābını muħabbet ser **118a** (1) menziline çekmek beyānındadır.

1490. Ey rızā-baħş-ı riyāzet-kīşān

Ey riyāzet (2) mezheblülere ya'nī erbāb-ı riyāzete iħsān idici Ĥudā (*riyāzet-baħş* vaşf-ı terkībīdür).

Rāyiz-i ṭab'-ı rızā (3) endīşān

Rızā fikr idicilerün ṭab'ına riyāzet virici ve terbiyyet idici Ĥudā.

1491. (4) Kible-i himmet-i kār-āġāhān

¹⁹⁰⁷ Ġarez ez (15) 'afv rızā-yı dil-i tü'st

'Afvdan ġarez senün H: -F

¹⁹⁰⁸ rızāsıdır H: içündür F

Kārdan āgāh olanlaruñ himmetinüñ kıblesi.

Ḳāḍi-i (5) ḥācet-i ḥācet-ḥāhān

Ḥācet taleb idicileruñ ḥācet ü murādını (6) ḳazā ve ḥāşıl idici.

1492. Dil-i rāzī be-ḳazāyet talebīm

Ey ḳāḍi'l-ḥācāt senden (7) senüñ ḳazāña rāzı göñül taleb eylerüz.

Ravza-i ḥüsn-i rızāyet talebīm

Senden (8) senüñ ḥüsn-i rızāñ ravzasını taleb eylerüz.

1493. Bī-rızā-yı tü gül-i bāğ-ı na'īm (9)

Senüñ rızāñsuz cennet bāğınuñ güli,

Hest ber-sīne-i mā dāğ-ı caḥīm

bizüm (10) sīnemüz üzre dūzaḥuñ dāğıdır.

1494. Ez-saḥaḥ lāle-i īn bāğ me-kün

Ġazabuñdan (11) bizi bu bāğuñ lālesi eyleme ya'nī dünyā-perestlerden eyleme.

Bāğ-rā ber-dil-i mā dāğ me-kün (12)

Bāğı bizüm göñlimüz üzre dāğ eyleme ya'nī göñlimüzi dünyā muḥabbeti ile memlü vü pür eyleme.

1495. Bāğ-ı (13) mā şifte-i şeb-nem-i tü'st

Bizüm bāğımız senüñ şeb-nemüñüñ şiftesi vü āşüftesidir. *Bāğ*dan (14) murād göñüldür, *şeb-nem*den murād cūd-ı rüḥānī reşhalarıdır [*şifte* āşüfte ma'nāsınadır].

Dāğ-ı mā sūḥte-i merhem-i tü'st (15)

Bizüm göyinmiş dāğımuza senüñ merhemüñ gerekdür¹⁹⁰⁹.

1496. Şeb-nem-i cūd bedīn bāğ firist

Bu bāğa (16) cūduñ şeb-nemini gönder [*firist* emr-i ḥāzırdu].

Merhem-i luḥf bedīn dāğ firist

¹⁹⁰⁹ Dāğ-ı mā sūḥte-i merhem-i tü'st (15)

Bizüm göyünmüş dāğımuza senüñ merhemüñ gerekdür H: -F

Bu dāğa luṭf merhemini gönder (17)

1497. Bende Cāmī ki talebkār-ı rızāst

Bende Cāmī ki senüñ rızāña ṭālibdür.

Mānde (18) der-keşmekeş-i ḥavf u recāst

Ḥavf u recānuñ elem ü ıztırābında kalmışdur. (19)

1498. Dāmen ez-ḥavf u recāyeş bi-fişān

Anuñ dāmenini ḥavf u recādan silk ya‘nī (20) anı ḥavf u recādan ḥalāş eyle.

Ber-ser-i ḥān-ı rızāyeş bi-nişān

Anı rızānuñ (21) ser-i ḥānı üzre oturt ya‘nī andan rāzī ol.

1499. Bi-niheş cām muḥabbet ber-dest (22)

Muḥabbet cāmını anuñ eli üzre ko.

Sāziş ez-neş‘e-i ān bī-ḥod u mest

Anuñ neş‘e (23) vü keyfiyyetinden anı bī-ḥod u mest eyle.

‘İKD-I NŪZDEHŪM DER-MUḤABBET

On toḫuzuncı 118b (1) ‘ıkd muḥabbet beyānındadır.

**Kİ MEYL-İ DİLESTBE-MŪṬĀLA‘A-İ KEMĀL-İ ŞIFĀT VE İNCİZĀB-I RŪḤ (2)
BE-MŪŞĀHEDE-İ CEMĀL-İ ZĀT**

Ki erbāb-ı ḥaḳīḳat ḳatında muḥabbet dilüñ meylidür kemāl-i (3) şifātuñ müṭāla‘asına ve rŪḥuñ incizābıdır cemāl-i zātuñ müşāhedesine. (4)

1500. Ey dilestşāh-ı serā-perde-i ‘ışk

Ey kimse senüñ gönüñ ‘aşḳ serā-perdesinüñ (5) şāhıdır.

Cān-ı tü zaḥm-ı belā-ḥorde-i ‘ışk

Senüñ cānuñ ‘aşḳuñ belāsını (6) yemişdür, zīrā ‘aşḳ hemān nev‘-i insāna maḥşüşdür ve ḥiṭāb hem nev‘-i insānadur. ‘ışkdan (7) murād derd-ālūd olan ‘aşḳdur, zīrā şāfi ‘aşḳ mülkde hem vardur. Niteki Mantıḳu‘ṭ-ṭayr‘da (8) mestürdür, beyt

Ḳudsiyān-rā ‘ışk hest ü derd nīst

*Derd-rā cüz ādemī (9) der-ḥord nīst*¹⁹¹⁰

1501. ‘Aşk pervāne-i şem’-i ezelest

‘Aşk şem’-i ezalūn pervānesidür. (10)

Dāğ-ı pervānegiyeş lemyezelest

Aña pervānelik dāğı lemyezeldür, zīrā ‘aşk ḥaḳīkatde (11) Ḥudā-yı “‘azze ve celle”¹⁹¹¹nün şıfatıdır, zīrā ‘aşk muḥabbet-i bī-nihāyet ma’nāsınadır pes ğayra (12) ‘aşk isnādı mecāzdur¹⁹¹² bu taḥḳīk Meşnevī-i Şerīf’ün defter-i şālīşinün dībācesinde (13) meştürdür.

1502. Bī-ḳarārī-i sipihr ez-‘ışkeşt

Felegün devr ü bī-ḳarārılgı ‘aşkdandır. (14)

Germ-reftāri-i mihr ez-‘ışkeşt

Āftābuñ germ-revligi ‘aşkdandır. Mihr ki āftāb ma’nāsınadır, (15) aña nisbet germ ḥüb vāḳi’ olmuştur. Germ-reftārī tīz yürüyicilik ma’nāsınadır. (16)

1503. Ḥāk-i yek cūr’a ez-ān cām girift

Ḥāk ol cāmdan bir cur’a nūş eyledi.

Ki der-īn (17) dāyire ārām girift

Ki bu dāyirede ārām u ḳarār tutdı ya’nī felegün devr ü bī-ḳarārılgı (18) ‘aşkdan olduğı gibi zemīnün ārām u ḳarārı hem ‘aşkdandır [*girift* fi’l-i māzīdür].

1504. Dil-i bī-‘ışk (19) ten-i bī-cānest

‘Aşksuz göñül cānsuz tendür ya’nī cānsuz cesed gibidür.

Cān (20) ez-ū zinde-i cāvidānest

Cān anuñ sebebinden ebedī diridür.

1505. Gevher-i zindegi ez (21) ‘ışk taleb

Ḥayāt gevherrini ‘aşkdan taleb eyle, zīrā andan ḥāşıl olan ḥayāt-ı (22) bāḳīdür.

Genc-i pāyendegi ez-‘ışk taleb

¹⁹¹⁰ “Erenler için aşk vardır, dert yoktur. Dert insanoğlundan başkası için uygun değildir.” Feridüddin-i Attār, *Mantıku’t-Tayr*, s. 76.

¹⁹¹¹ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁹¹² mecāzdur F: mecāzī

Beḳā gencini ‘aşḳdan taleb eyle, zīrā beḳānuñ huşūli (23) hemān ‘aşḳla mümkindür, beyt

Hergiz ne-mūred ānki dileş zinde şūd be-‘ışḳ
Şebtestber-cerīde-i 119a (1) ‘ālem devām-ı mā¹⁹¹³

1506. Mürde ḥān her ki ne ez-vey zindest

Mürde oḳu her kim ki andan (2) diri degüldür ya’nī her kes ki ‘aşḳ-ı İlähī ile zinde-dil degüldür, ol kimse mürde ḥükminde, (3) beyt

Her ān kesī ki der-īn halka nīst zinde be-‘ışḳ
Ber-ū ne-mürde be-fetvā-yı men (4) namāz künīd¹⁹¹⁴

Nīst dān her çi ne z’ū pāyendest

Yok bil her ne ki andan beḳā ḳabūl idici (5) degüldür.

1507. ‘Işḳ her cā büved iksīr gerest

‘Aşḳ her ḳanda ki ola iksīr idicidir (6) ya’nī ‘aşḳ sebebi ile küfr ü fişḳ ve cemī’-i aḥlāḳ-ı zemīmeden ḥalāş müyesser olup dergāh-ı (7) aḥadiyyet ve bārgāh-ı şamediyetün maḳbūli olur.

Mis zi-ḥāşiyet-i iksīr zerest (8)

Baḳır iksīrün ḥāşiyet ü te’sīrinden zerdür ya’nī zer olur, mışrā’

‘Işḳ kārīst ki (9) ki mevḳūf-ı hidāyet bāşed¹⁹¹⁵

1508. Güne-i çün zer-i ‘uşşāḳ güvāst

K’ançi şūd güfte (10) büved rüşen ü rāst

Ki ol nesne ki dinmiş oldı rüşen ü rāstdur. (11) *Güfteden* murād beyt-i sābıḳuñ mazmūnidur [*Güvā* güvāhdan muḥaffefdür ki şāhid ma’nāsınadır, *k’ançi ki ançadan* mürekkebdür].

1509. ‘Işḳ ne-kār-ı cihān sāḥtenest (12)

‘Aşḳ cihānuñ işini düzmek ve levāzımını ḥāzır u tedārik eylemek degüldür.

Belki (13) naḳd-i dil ü cān bāḥtanest

¹⁹¹³ “Gönlü aşkla diri olan kimse asla ölmez. Bizim sürekliliğimiz (bâkiliğimiz) âlem sofrasında yazılıdır.” Hâfiz, *Divan*, s. 11.

¹⁹¹⁴ “Bu halkada aşkla diri olmayan kimsenin, benim zannımca cenaze namazı kılınsa layıktır.” Hâfiz, *Divan*, s. 245.

¹⁹¹⁵ “Aşḳ, hidayete baḳlı bir iştir.” Hâfiz, *Divan*, s. 158.

Belki ‘aşk yolında dil ü cān naqdini nişār u fedā eylemekdür. (14)

1510. ‘Işk bi-delķ-i beķā dūhtenest

‘Aşķ beķā delķini¹⁹¹⁶ dikmek degüldür.

Belki bā-dāğ-ı fenā sūhtenest (15)

Belki fenā dāğı ile yanmaķdur, zīrā ‘aşķ be-her hāl ifnā-yı vüçüd ister.

1511. ‘Āşık ān dān (16) ki zi-ħod bāz rehed

‘Āşık anı bil ki kendüsinden ħalāş ola ya‘nī anda aĥlāķ-ı (17) zemīmeden bir ħālet olmaya.

Nefha-i terk-i ħodī sāz dehed

Ĥodluķ terkinüñ nağmesine¹⁹¹⁷ (18) sāza düzen vire ya‘nī ĥodluğı terk eyleye.

1512. Ne reh-i devlet-i dūnyā sipered

Ne (19) dūnyānuñ devletinüñ yolına gide.

Ne suy-ı ni‘met-i ‘uķbā nigered

Ne ‘uķbānuñ ni‘metinüñ (20) cānibine nazar eyleye ya‘nī mā-sivādan ferāgat idüp ve teveccüh ü nazarı hemān cenāb-ı (21) aĥadiyyete ola, “*ve ĥüimā ĥarāmāni ‘alā (19) ehli ‘llāh*”¹⁹¹⁸.

1513. Kıble-i himmet-i ü dūst büved

Anuñ (22) himmet kıblesi dost ola.

Herçi cüz dūst heme pūst büved

Dostdan (23) ġayrı her ne ki vardur anuñ ĥatında cemī‘an post ola ya‘nī şevķden ġayrısı

119b (1) cemī‘an ĥiçden ĥiçdür, beyt

Dil-ārāyī ki dārī dil der-ū bend

*Diger çeşm (2) ez-heme ‘ālem fūrū bend*¹⁹¹⁹

1514. Ānça bā-dūst dehed peyvendeş

Ol nesne ki aña dost (3) ittişāl virür ya‘nī dosta vuşül bulmağa sebep olur.

¹⁹¹⁶ delķini H: devletini F

¹⁹¹⁷ nağmesine H: nefhasına F

¹⁹¹⁸ “... ve her ikisi de ehllullāha haramdır.” Hadīs-i şerīf. Suyūtī, *Cāmiu’l-Eĥādis*, (Haz. Abdulhalim Mahmud), Cilt: 4, Mısır, s. 157.

¹⁹¹⁹ “Bir gönül sūsleyiciye sahipten ona gönül bağla ve artık âlemdeki her şeye gözünü kapa.”

Şevved ez-farṭ-ı muḥabbet (4) bendeş

Ziyāde muḥabbetden aḡa bend ü muḡayyed ola.

1515. Ger demed ḡār zi-pīrāmen-i ü

Farzā eger (5) anuḡ eṭrāfindan ḡār bite.

Ki suy-ı düst keşed dāmen-i ü

Ki ol ḡār anuḡ dāmenini (6) dost cānibine çeke [*keşed* fi 'l-i muzārī 'i ḡāyibdür]¹⁹²⁰.

1516. Büved ān ḡār bih ez-gülzāreş

ḡār ki gülzārdan ulı ola. (7)

'Ayn-ı rāḡat-ı şümürd āzāreş

Anuḡ āzār u elemiñi 'ayn-ı rāḡat şaya, zīrā ol (8) ḡār egerçi ḡārdur līkin ma'nāda şad hezār gülzār ḡibidür seni dost cānibine (9) çekdüḡi içün.

1517. V'ānçi ez-düst ḡicābeş gerded

Ve ol nesne ki dostdan (10) aḡa ḡicāb olur.

Ber-ruḡ-ı vaşl-ı niḡābeş gerded

Vaşl yüzine niḡāb olur.

1518. Gerçi (11) ḡod merdümek-i dīde büved

Egerçi ḡod gözinünḡ bebegi ola.

Pīş-i çeşmeş ne (12) pesendīde büved

Anuḡ çeşmi öñinde anuḡ maḡbūli olmaya [*pesendīde* ne-büved taḡdīrindedür].

1519. Ğam-ı ü şādi-i cāneş (13) bāşed

Anuḡ Ğamı anuḡ rūḡınuḡ sürürı ola ya'nī dostdan irişen (14) Ğam anuḡ sürürına sebep ola.

Nām-ı ü vird-i zebāneş bāşed

Anuḡ nāmı anuḡ (15) vird-i zebānı ola ya'nī “*men ehabbe şey'en ekşera zikrahu*”¹⁹²¹ ḡasebince dem-be-dem anuḡ nāmını (16) tezekkür eyleye.

1520. Ger be-zikreş güzerāned heme sāl

¹⁹²⁰ *keşed* fi 'l-i muzārī 'i ḡāyibdür F: -H

¹⁹²¹ “İnsan bir şeyi severse daima onu yad eder.” Kelâm-ı kibar.

Eger cemî' yılını anuñ zikri ile geçüre. (17)

Ne-nişined be-dileş gerd-i melâl

Anuñ gönline melâl gubârı oturmaya ya'nî aña melâl (18) gelmeye.

1521. Güy gerded ham-ı çevgâneş-râ

Anuñ çevgânı hamınuñ¹⁹²² topı ola ya'nî cemî'-i huşûşda (19) aña tâbi' ola.

Ser nihed darbet-i fermâneş-râ

Anuñ fermânı darbına baş kıoya (20) ya'nî fermânından i'râz eylemeye.

1522. Ne-zened dem çü bi-güyed ki bi-mîr

Çünkü dost 'âşıkına (21) öl diye 'âşık dem urmaya.

Şeved ez-câm-ı ecel cur'a-pezîr

Ecel câmından cur'a (22) kabûl idici ola ya'nî fi'l-ğâl cân vire.

1523. Ne-şeved rence zi-bed hūyi-i ū

Maħbūbınuñ bed-hūy (23) luğundan rencide vü müte'ellim olmaya.

Ne-ziyed cüz be-rızā-cūyi-i ū

Anuñ rızā-cūyluğundan **120a (1)** ğayrı ile dirilmeye ya'nî hergiz anuñ rızāsına muħālif bir hareket (2) eylemeye.

1524. Terk-i hoşnūdi-i aġyār küned

Ġayrılarıñ rızāsını terk eyleye ya'nî anlarıñ rızāsına (3) muķayyed olmaya.

Be-rızā-yı dil-i ū kār küned

Anuñ gönlinüñ rızāsıyla kār u 'amel eyleye (4) ya'nî hemân dostuñ rızāsına muķayyed ola.

1525. Hīre māned çü cemāleş bīned

'Âşık (5) 'aşkıda bir vechle ola ki hīre vü ħayrân kıala çünkü anuñ cemālını göre bu vech hem laṭīfdür (6) hīre vü ħayrân kıala çünkü anuñ cemālını nazar eyleye [*bīned* fi'l-i muzāri'dür].

Lāl gerded çü delāleş bīned

¹⁹²² hamınuñ H: ħank F

Çünkü (7) anuñ nâzını göre lâl ola. *Delâl* dâluñ fethi ile nâz ma'nâsınadır, *lâl* dilsüz (8) ma'nâsınadır.

1526. Bâsed ez-lezzet-i şöhet rakşân

‘Aşık ma’sûkınuñ şöhet ü (9) muşâhabetinüñ lezzetinden rakş idici ola

Lîk şevkeş ne-pezîred noķşân (10)

Lîkin anuñ şevki noķşân kabûl eylemeye belki şöhet ü muşâhabet ziyâde olduķça (11) anuñ şevki hem ziyâde ola.

1527. Her demeş hayret-i diger zâyed

Şöhet ü muşâhabetden (12) her dem ‘aşıķa ğayrı hayret tevellüd ü zuhûr ide.

Her nefes şevk-i diger efzâyed

Her (13) nefes aña ğayrı şevk ziyâde ola.

1528. Gerçi der-baħr büved keştivâr

‘Āķibet huşk (14) leb âyed be-kenâr

Egerçi deryâda ola lîkin ‘āķibet kenâra keştî gibi huşk-leb gele, (15) keştivaruñ ma'nâsı mışrâ'-ı sâninüñ ma'nâsına şarf olunmaķ enseb idügi (16) rüşendür egerçi mışrâ'-ı evvelüñ ma'nâsına şarf olunmaķ hem mümkündür [*vâr* bunda teşbîh içündür].

1529. Her nefes (17) şad nefer ez-ħûr u perî

Ger küned der-naẓareş cilvegerî

Īur u perîden yüz nefer (18) her nefes eger anuñ naẓarında ‘arz-ı cemâl idüp cilvegerlik ide.

1530. Kem fütêd cânib-i (19) ānhâ naẓareş

Anlaruñ cânibine anuñ naẓar u iltifâtı vâķi’ olmaya.

Nefret efzûn (20) şevêd ez-her nefereş

Her neferden aña nefret ü i'râz ziyâde ola.

1531. Ğonçesân bâşedeş (21) ez-rûz-ı bihî

Dil pür ez-bâr u zi-ağyâr tehî

Bihî ve sa'âdet-i tâli'inden anuñ göñli bârdan¹⁹²³ (22) gonca gibi memlû vü pür ve ağyardan tehî vü hâlî ola. *Rûz* bunda tâli' ü naşîb ma'nâsına (23) olmağ rûşendür.

1532. Ne çü nergis ki çü bü'gşâyed çeşm

Nergis gibi olmaya ki çün çeşmini **120b (1)** açâ¹⁹²⁴

Ber-heme hâr u güleş âyed çeşm¹⁹²⁵

Anuñ çeşmi cemî'-i hâr u gül üzre gele ya'nî vâki' (2) ola (*çeşmeş* taqdîrindedür mışrâ'-ı şânîde)¹⁹²⁶.

1533. Gül hemân der-nazareş hâr hemân

Anuñ nazarında gül hemân hâr hemân ya'nî anuñ nazarında (3) gül ve hâr yeksân ola.

Ne-şevved behr-i gül ez-hâr-ı remân

Gül den ötüri hârdan nefret (4) idici olmaya ya'nî gülden ötüri hârdan i'râz eylemez.

1534. Ber-ruh-ı tâze gül ü huşk giyâh (5)

Gülün tâze vü laţîf yüzine ve kırı giyâha [*huşk* muzâf degüldür].

Ne-küned cüz be-yekî çeşm nigâh

Bir çeşmden (6) gayrı ile nazar eylemeye.

1535. Nîst in kâ'ide-i 'ışk u vefâ

Bu üç beytde zîkr ü (7) beyân olınan hâlât 'aşk u vefânun kâ'idesi degüldür ya'nî her kes ki (8) anda bu beyân olınan evşâf mevcüddür ol kimse 'aşk u vefâdan (9) bî-behredür.

Nîst in lâzime-i şıdık u şafâ

Buña murâd beyân olınan hâlât (10) şıdık u şafânun lâzime vü lâyıkkı degüldür.

1536. Yâ me-kün bî-hude ez-'ışk hurüş (11)

Yâ 'aşkdan bî-hude hurüş eyleme ya'nî 'aşkdan bî-behre iken 'aşıkum dime. (12)

Yâ nazar z'ânçi ne-ma'sûk be-püş

¹⁹²³ bârdan F: diyârından H

¹⁹²⁴ Nergis gibi olmaya ki çün çeşmini açâ H: -F

¹⁹²⁵ Ber-heme hâr u güleş âyed çeşm H: -F

¹⁹²⁶ mışrâ'-ı şânîde H: -F

Yāhūd ol nesneden ki ma‘şūḫ degüldür (13) nazāruñı ört ya‘nī ma‘şūḫdan¹⁹²⁷ ğayrıya nazār u iltifāt eyleme. *İ*nden murād bu beytden (14) evvel vāḳi‘ olan üç beytün maẓmūnidür.

ḤİKĀYET-İ ĀN PİR-İ ḤAMĪDE-PÜŞT (15)

Ol arḳası bükülmiş pīrün ḥikāyetidür.

Kİ DER-ṬARĪḲ-İ MUḤABBET ḲĀLEB-İ (16) RĀST BER-ZEMĪN NE-NĪHĀD

Ki ol pīr muḥabbet ṭarīḳinde yer üzre rāst (17) ḳāleb ḳomadı ya‘nī muḥabbet da‘vāsinde şādıḳ degül idi.

VE SEBEB-İ (18) KEÇ-REV-İ ḤOD EZ-NAẒAR-I MA‘ŞŪḲ RĀST-BĪN ÜFTĀD

Ve pīr kendünün (19) keç-revliği sebebi ile rāst-ı ma‘şūḳınuñ nazārından düşdi ya‘nī ‘aşḳ u (20) muḥabbetde şādıḳ olmaduğı için ma‘şūḳuñ nazārından dūr olup (21) ḥuzūrından merdūd oldı.

1537. Çār deh sāle mehī ber-leb-i bām

On dōrt yaşında (22) bir māh-ı ṭamuñ kenārında [*mehīde* yā vaḥdet içündür].

Çün meh-i çār de der-ḥüsn tamām

On dōrt gicelik (23) māh gibi ḥüsnde tamām ya‘nī ziyāde şāhib-ḥüsn idi. Mışrā‘-ı evvelde olan *mehden* **121a (1)** murād bu cüvāndur ki beyān olunur.

1538. Ber-ser-i serv küleh gūşe şikest

Servün (2) başı üzre külāhınuñ köşesini şıdı ya‘nī ol serv-ḳāmet cüvān (3) külāhını başı üzre ḳoyup anuñ bir gūşesini ḳaldırdı [*şikest* fi‘l-i māzīdür]¹⁹²⁸ (4)

Ber-gül ez-sünbül-i ter silsile best

Ter ü tāze gül üzre sünbülde silsile (5) bağladı ya‘nī zincīr gibi zülfini gül gibi laṭif yüzi üzre ḳodı. *Servden* (6) murād ḳāmeti ve *gülden* murād yüzi ve *sünbülde* murād zülfidür.

1539. Dād hengāme-i (7) ma‘şūḳī sāz

Ol cüvān ma‘şūḳluḳ hengāmesine sāz u tertīb virdi (8) ya‘nī kendüsini zīnet eyledi.

Şīve-i cilvegerī kerd āğāz

¹⁹²⁷ ma‘şūḫdan F: şevḳden H

¹⁹²⁸ *şikest* fi‘l-i māzīdür F: -H

‘Arz-ı cemāl ve (9) cilvergerlik şivesine şürü’ eyledi ya’nī kendüsini ‘uşşāka gösterdi. (10)
Sāz bunda tertīb ma’nāsınadır.

1540.   Ū fūrūzān çü meh ü kerde hücüm

Ber-der (11) ü bāş esīrān çü nücüm

Ol cüvān māh gibi şu‘lelenici hüsñ ü leţāfet cihetinden (12) ve esīrler anuñ der ü bāmına
nücüm gibi hücüm eylemiş ya’nī anuñ ‘āşıkları (13) anuñ çevresine cem‘ olmuş.

1541.   Nā-gehān pūşt-i hamī hemçü hilāl

Nā-gehān hilāl (14) gibi arkaşı iki kat olmuş bir pīr

Dāmen ez-hūn şafağ māl-ā-māl

anuñ (15) dāmeni şafağ gibi sürh kandan memlū idi.

1542.   Kerd der-ħalka-i ü rüy-ı ümīd

Ol (16) pīr cüvānuñ ħalka ve cem‘iyyetine ümīd yüzini eyledi ya’nī andan vişāl ümīdlendi.
(17)

Sāht ferş-i reh-i ü müy-ı sefid

Sefid şakalını anuñ yolına ferş (18) eyledi ya’nī yüzünü ve şakalını yer üzre kodı.

1543.   Gevher-i eşk be-müjgān mī-süft (19)

Gevher gibi göz yaşını kirpigi ile dildi ya’nī vāfir girye eyledi.

V’ez-dü dīde (20) güher-efşān mī-güft

Ve iki çeşminden güher ü eşki nişār iderek didi (21)

1544.   K’ey perī bā-heme ferzānegīm

Ki ey perī dükeli ferzāneligümle ya’nī ferzāne ve gāfil iken (22)

Nām reft ez-tü be-dīvānegīm

Senüñ sebabünğden benüm nāmum dīvānelikle gitdi (23) ya’nī ben ħalk katında dīvānelikle
meşhūram [*nāmem* tağdīrindedür].

1545.   Lālesān sūhte-i dāğ-ı tü em

121b

(1) Lāle gibi senün 'aşkuñ dāğınun sūhtesi em ya'nī senün 'aşkuñ dāğı beni (2) yakmışdur [sān gibi ma'nāsınadır].

Sebzeveş pey-siper-i bāğ-ı tü em

Sebze gibi senün bāğunun (3) pāymāli em ya'nī sebze pāymāli olduğı gibi ben hem ancılayın senün 'aşkuñun (4) pāymāli olmuşam. *Pey-siper* pāymāl ma'nāsınadır.

1546. Nazar-ı luğ be-ḥālem bü'ğşāy (5)

Çünkü senün 'aşkuñ sebebi ile benüm ḥālüm ḡāyet ḥarāb u nekeddür pes benüm (6) ḥālüme luğ nazarını aç ya'nī baña luğla nazar eyle.

Jeng-i endüh zi-cānem bi-zedāy (7)

Benüm cānumdan ḡam u ḡuşsa pasını ref' eyle ya'nī beni mesrūr idüp ḡamdan ḥalāş (8) eyle. *Bi-zedāy* emr-i ḥāzırdur.

1547. Nev-cüvān ḥāl-i kühen pīr çü dīd

Nev-cüvān çünkü kühen pīrün (9) ḥālını gördi ve sözlerini istimā' eyledi.

Büy-ı şıdk ez-nefes-i ū ne-şenīd (10)

Anun nefesinden¹⁹²⁹ şıdk rāyihāsını işitmedi ya'nī anı şadıḡ zann eylemedi. (11)

1548. Güft k'ey pīr-i perākende-nazar

Pes ol cüvān pīre ḥitāb idüp didi ki ey (12) nazar-ı perākende pīr [Bu *pīre* nisbet *perākende-nazar* ḥüb vāki' olmuşdur].

Rū bi-gerd ān be-ḡafā bāz niger

Yüzünjı dönder arduña nazar eyle [*niger* emr-i ḥāzırdur]¹⁹³⁰

1549. Ki der-ān (13) manzara gül ruḡsārīst

ki ol ḡaşrda bir cüvān vardur.

Ki cihān ez-ruḡ-ı (14) ū ḡülzārīst

Ki cihān anun ruḡından bir ḡülzārdur ya'nī ol cüvān ḥadden bīrūn (15) ḥüb-rüydur.

1550. Ū çü ḡürşīd-i felek men māhem

¹⁹²⁹ nefesinden H: naḡşından F

¹⁹³⁰ *niger* emr-i ḥāzırdur F: -H

Ol dilber felegün āftābı¹⁹³¹ gibidür (16) hüsnde ben mäh gibi em.

Men kemîn bende-i ü ü şahem

Ben anuñ kemîn ü haqır bendesi em (17) o benüm şahumdur.

1551. 'Işq-bāzān çü cemāleş nigerend

'Aşq-bāzlar çünki anuñ cemāline (18) nazār eyleyeler.

Men ki bāšem ki me-rā nām berend

Ben kim olam kim benüm nāmımı tezekkür eyleyeler.

1552. Pīr-i bī-çāre (19) çü ān cā nigerīst

Bī-çāre pīr çünki oraya nazār eyledi [*pīr* muzāfdur].

Tā bi-bīned ki der-ān manzara kīst (20)

Tā göre ol manzarada kim vardur.

1553. Zed cūvān dest ü figendeş ez-bām

Cūvān ki pīrūñ (21) ol hālını gördi el urdı ve ol pīri tāmndan āşağa bıraқdı.

Dād çün sāye (22) be-hākeş ārām

Sāye gibi hākde aña ārām u qarār eyledi ya'nī ol pīri tāmndan hāk üzre (23) bıraқdı.

1554. K'ān ki bā-mā reh-i sevdā sipered

Ve didi ki ol kimse ki bize nisbet sevdā ve muhabbet **122a (1)** yolına gider ya'nī¹⁹³² ol kimse ki benüm 'aşqumdan dem urur ve 'āşıklıq da'vāsın (2) eyler.

Nīst lāyık ki diger cā nigered

Lāyık degüldür ki gayrı yere nazār eyleye, zīrā 'āşık-ı şādık (3) odur ki anuñ nazargāhı hemān bir ola.

1555. Hest ayīn-i dü binī zi-heves

İki görüci (4) lik 'ādeti hevā vü hevesdendür bu hāletden hālāş olmayan kimse 'aşqdan (5) bī-behredür.

Qible-i 'ışq yekī bāşed ü bes

¹⁹³¹ felegün āftābı F: āftābuñ felegi H

¹⁹³² ya'nī F: -H

Zīrā ‘aşkuñ kıblesi ve ‘aşkuñ (6) nazargāhı ancak bir olur ve ‘aşk şirkden berīdür.

MÜNĀCĀT DER-TALEB-İ ŞEVK (7) Kİ ŞEMERE-İ ŞECERE-İ MUĖABBETĪST

Bu münācāt rūhānī şevkuñ talebi beyānındadır ki şevk (8) muğabbet dırahtınuñ mīvesidür.

VE ŞECERE-İ ŞEMERE DER-YĀFT ŞOĞBET (9)

Ve cānānuñ kırb ü şoğbetine vuşul bulmağ semeresinüñ dırahtıdır.

1556. Ey fürüzān (10) zi-tü kāşāne-i çarĖ

Ey Ėudā felek kāşānesi senüñ şun‘uñdan fürüzān u mūnevverdür [*fürüzān* şu‘lelenici ma‘nāsınadır]. (11)

Pür mey-i ışk-ı tü hum-Ėāne-i çarĖ

Felek hum-Ėānesi senüñ ‘aşkuñ şarābı ile memlū (12) vü pürdür. *Kāşāne* kış evi ve muṭlakā Ėāne ma‘nāsına gelür, *hum-Ėāne* mey-Ėāne ma‘nāsınadır¹⁹³³. (13)

1557. Mā der-īn Ėumkede mestān-ı tüyīm

Biz bu mey-Ėānede senüñ mestlerüñüz [*Ėumkede* mey-Ėāne ma‘nāsına ki murād dūnyādur]. (14)

Dest ber-farğ zi-destān-ı tüyīm

Senüñ destānuñ sebebinden destimüz (15) farğ u serimüz üzredür ya‘nī her terennüm ki anda senüñ nām-ı şerīfün ve vaşf-ı (16) laṭīfün mezkūrdur ol terennümden rağş u semā‘da iz [*destān* bunda terennüm ma‘nāsınadır].

1558. Yāftīm ez-tü çü peymāne (17) şikest

Senden peymāne gibi şikest bulduğ ya‘nī şikeste-dil olduğ.

(18) Dest-i mā Ėr ki refīm zi-dest

Luṭf u keremünğden bizüm destimüzi tut zīrā (19) biz elden gitdük ya‘nī bize meded ü mu‘āvenet eyle, zīrā bizde tākat ü kıdret yokdur¹⁹³⁴. (20)

1559. Gerçi der-ğayd-ı siyāhım ü sefid

Egerçi biz siyāh u sefidün Ėaydında iz ya‘nī şeb ü (21) rüz u esbāba Ėiriftār iz.

Ez-tü bī-ğaydi-i dārīm ümīd

¹⁹³³ ma‘nāsınadır F: ma‘nāsına gelür H

¹⁹³⁴ yokdur H: Ėalmadı F

Lākin senden ey kerīm (22) bir kaydsuzluk ümīd tutaruz ya'nī ümīzvāruz ki bizi cemī'-i kuyūddan ḥalāş idüp (23) bī-kayd eylesesin.

1560. Büv ki ez-mā be-rehāyī mā-rā

Ola ki bizi bizden ya'nī men ü mādan **122b (1)** ḥalāş eylesesin.

Dāmen ez-mā bi-fişānī mā-rā

Bizüm dāmenimüzi bizden silkesin (2) ya'nī bizi ifnā-yı vücūda vāşıl eylesesin.

1561. Dil-i Cāmī ki be-ışkest girevest

Cāmī'nün (3) gönli ki senün 'aşkuña rehn ü giriftārdur [*Girev* bunda rehn ma'nāsınadır].

Nāfe-i gūşiş-i ü küned revest¹⁹³⁵ (4)

Anuñ sa'y u gūşiş-i nāfesi āheste yürüycidür ya'nī cidd ü cehdinde çāpük (5) ü çüst degüldür.

1562. Pāy-ı dil mānde be-gil pesendeş

Anuñ gönlinün ayağı (6) balçıkda kalmış begenme ya'nī lāyık görme ki anuñ gönli muḥabbet-i mā-sivā ile ālūde (7) olup senden dūr u cüdā ola [*pesend* nehy-i ḥāzırdur]¹⁹³⁶.

Ez-dü 'ālem be-güsil peyvendeş

İki 'ālemden (8) anuñ ta'alluğ u 'alākasımı kaṭ' eyle.

1563. Rū be-reh dār zi-āvāregiyeş

Āvārelikden (9) anuñ yüzünü yola tut ya'nī anı ḥuzūr-ı şerīfüne müteveccih eyle [*dār* emr-i ḥāzırdur]¹⁹³⁷.

Künd-pāyī büber (10) ez-bāriyeş

Anuñ bārekīsinden künd-pāylığı ref' eyle ya'nī aña şevk ihsān (11) eyle tā ki künd-pāylikdan ḥalāş olup germ-rev ve tiz-pāy ola ve dergāhuña vuşul bula. **(12)**

1564. Zād-ı rāh ez-kerem-i ḥ'ış diheş

Kendü keremünden aña 'aşk tarīkinün zād u (13) tüşesini vire.

Şād mānī be-gam-ı ḥ'ış diheş

¹⁹³⁵ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁹³⁶ *pesend* nehy-i ḥāzırdur F: -H

¹⁹³⁷ *dār* emr-i ḥāzırdur F: -H

Kendü ğamuñla aña sürür vir, (14) zîrâ her kim ki senüñ ğamuña vuşul buldı ebedî sürüra vâşıl oldı. (15) Ey Hudâ-yı kerîm habîbüñ Muḥammed Muştafâ'nuñ “*şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem*”¹⁹³⁸ ‘izzetine Ğazanfer bendenji (16) ve Şem'î-i ḥaḳîri hem bu sa'âdetden dūr u maḥrûm¹⁹³⁹ eyleme.

1565. Maḥmil-i 'aşk maḳāmeş (17) gerdān

Anuñ maḳāmını 'aşk maḥmili eyle bu hem ma'nādur 'aşk maḥmilini aña maḳām eyle. (18)

Ribḳa-i şevḳ zimāmeş gerdān

Şevḳ ribḳasını aña zimām eyle, bu hem ma'nādur (19) anuñ zimāmını şevḳ ribḳasını eyle ya'nî aña şevḳ iḥsān eyle.

'İḲD-I BİSTÜM (20) DER-ŞEVḲ

Yigirminci 'ıḳd şevḳ beyānındadır.

Kİ KEMENDİST BER-ĀRENDE BE-KÜNGÜRE-İ (21) VİŞĀL

Ki şevḳ 'āşıkı vişāl küngüresine götüricidir.

VE ZİMĀMİST (22) RESĀNENDE BE-SER-MENZİL-İ İTTİŞĀL

Ve ittişāl ser-menziline irişdürici (23) bir zimāmdur. *Zimām* yular ma'nāsınadır.

1566. Ey dilet-râ be-kef-i şevḳ-i zimām

Ey kimse ki **123a(1)** senüñ gönlüñüñ zimāmı şevḳuñ kef ü destindedür [*ey zimām dilet taḳdîrindedür*].

Seyr-i 'āşık (2) şevḳden tamām

'Āşıkun seyri şevḳden tamām u kāmîl olur.

1567. Şevḳ (3) eger ḳā'id-i rāhet ne-şevḳ

Şevḳ eger senüñ yoluñuñ ḳā'idesi olmaya bu hem (4) ma'nādur şevḳ eger seni 'aşk ḫarîḳine yedici olmaya.

Ka'be-i vaşl penāhet (5) ne-şevḳ

Vaşl Ka'besi senüñ penāh u maḳāmuñ olmaz zîrâ vişāle vuşul (6) şevḳsüz müyesser olmaz. *Ḳā'id* yedici ma'nāsınadır.

¹⁹³⁸ “Yüce Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

¹⁹³⁹ u maḥrûm H: -F

1568. Şevk kullāb-ı (7) dil-i dūrānest

Şevk Hūdā-yı “‘azze ve celle”¹⁹⁴⁰den “‘celle celāluhu”¹⁹⁴¹ dūr olanların (8) gönlinün kullābıdır, zīrā şevk kurb-ı İlāhī’nün vuşūline vesīledür. (9)

Cāzib-i hātır-ı mehcūrānest

Dergāh-ı aḥadiyyetden mehcūr olanların hātırını (10) ‘ālem-i İlāhī’ye cezb idicidir. Pes ey tālib şevke vuşul bulmağa cidd ü cehd (11) eyle tā dūrılar ve mehcūrılar zümresinden dūr olasın [*Cāzib* ism-i fā’ildir].

1569. Şevk kūtāh küned (12) rāh-ı dırāz

Şevk dırāz yolu kūtāh eyler, zīrā şevk sebebi ile tayy-i merāhil¹⁹⁴² ve kaṭ’-ı (13) menāzil müyesser olur.

Ber-ruḥ-ı merd bi-bended dırāz

Merd ü tālibün yüzine (14) hırş u āzuḡ kapusını bağlar, zīrā şevk sebebi ile hırş u ṭama’ ve aḥlāk-ı (15) zemīmeden ḥalāş müyesser olur.

1570. Şevk ber-kīst nişīmen efrüz

Şevk (16) nişīmen ü mekānı rüşen idici bir berk gibidir.

Māni’-i reh (17) şüde-rā hırmen süz

Rāh-ı ‘aşkuḡ sülūkına māni’ olanın hırmenini yaqıcıdır, (18) zīrā şevk sebebi ile rāh-ı ‘aşkuḡ mevāni’i maḥv u mün’adim olur.

1571. Kūh-ı her renc (19) ki der-rāh büved

Her renc ü elem ṭaḡı ya’nī ṭaḡ kadar ‘azīm her renc ü ḡam ki ‘aşk (20) yolında ola.

Pīş-i müştāk kem ez-kāh büved

Müştākın ṭatında şamandan (21) eksik olur ya’nī müştāka ol kadar renc ü elem hiç meşābesindedür [*kāh* şaman]. (22)

1572. Çün zened şu’le-i şevk ez-dil tāb

Çünkü şevkün şu’lesi müştākın (23) gönünden pertev ura [*dil* muzāf degüldür]¹⁹⁴³.

¹⁹⁴⁰ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁹⁴¹ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁹⁴² merāhil H: vāşıl F

¹⁹⁴³ *dil* muzāf degüldür F: -H

Ne-şeved küşte be-şad deryā āb

Ol şevk yüz deryānuñ **123b (1)** ābı ile küşte vü mün‘adim olmaz.

1573. Her ki teskīn-i veyet dest-reset

Her ne (2) ki anuñ teskīnine senüñ dest-res ü kudretüñ vardur.

Ān ne-şevkest(3) hevā vü heveset

O şevk degüldür belki hevā vü hevesdür, zīrā şevk zevāl (4) pezīr olmaz.

1574. Be-heves kām-ı taleb ne’tvān zed

Hevesle taleb kāmını urmak (5) mümkün degüldür.

Hayme der-küy-ı tarab ne’tvān zed

Tarab mahallesinde hayme urmak mümkün (6) degüldür ya’nī hevesle şevküñ huşūli mümkün degüldür.

1575. Heves āyīn-i hevesnāk (7) büved

Heves heveslinüñ ‘ādetidür.

Cān-ı ‘āşık zi-heves pāk büved

‘Āşıkun (8) cānı hevesden pākdür.

1576. Heves ebrīst zi-bārān hālī

Heves ma‘nāda (9) bārāndan hālī¹⁹⁴⁴ bir şehābdur.

Sāye eş māye-i bī-iqbālī

Anuñ sāyesi devlet ü (10) sa‘ādetsüzligüñ sebep ü sermāyesidür ya’nī hevesüñ hīç bir vechle bir nef‘i (11) yoğdur belki zarar-ı mağzdur.

1577. Ne ez-ū kişt-i emel āb hored

Ne andan emel ekini āb içer (12) ya’nī içmez, zīrā ābdan hālīdür.

Ne zi-ten teb ne zi-dil tāb bered

Ol şehābuñ (13) sāyesi ne tenden tebi ne dilden tāb u harāreti iledür [*tāb* harāret ma‘nāsına]¹⁹⁴⁵.

¹⁹⁴⁴ hālī F: -H

¹⁹⁴⁵ *tāb* harāret ma‘nāsına F: -H

1578. H̄āce dil-beste der-esbāb-ı (14) cihān

Cihān-ı h̄āce¹⁹⁴⁶ cihānuḡ esbābına göñül bağlamış.

Keşti-efgende be-gird-āb-ı cihān (15)

Lā-cerem cihānuḡ gird-ābına keştīyi bırakmış ya'nī belālara giriftār olmuş, zīrā (16) esbāb sebebi ile müsebbibü'l-esbābdan dūr u cüdā olmuşdur.

1579. Hufte ber-naṭ' -ı (17) emel mest-i ğurūr

Ğurūr u ğaflete mest olup emel ü ümīd naṭ' u bisāṭı üzre (18) yatup uyumuş.

Ṭab'eş ez-nefs ü hevā pür-şer ü şūr

Anuḡ ṭab'ı nefis ü (19) hevāsından¹⁹⁴⁷ şer u şūrla memlū vü pür.

1580. Çeşmeş ez-ṭal'at-ı şāhid rūşen

Anuḡ (20) çeşmi maḥbūb u maḥbūbenüḡ ṭal'at u cemālinden rūşen.

Geşte der-kāḡ baṭālet (21) revzen

Baṭālet kaşırında revzen olmuş ya'nī tā'at ü 'ibādetden fāriğ (22) olup baṭālet köşesinde qarār eylemiş. *Revzen* pencere.

1581. Dil-i ü perdegi-i perde-i āz (23)

Anuḡ göñli āz perdesinüḡ perdeğisi ya'nī anuḡ göñli hırş u āzuḡ içinde **124a (1)** ğarḡ u pinhān olmuş [*āz hırş*].

Mānde der-perde ez-ü çihre-i rāz

Rāzuḡ çihresi (2) andan¹⁹⁴⁸ perdede kalmış.

1582. Desteş ez-bāzu-yı ḡizlān rencē

Anuḡ desti (3) ḡizlānuḡ bāzūsından rencīde olmuş, lā-cerem anuḡ destinden Hūdā'ya (4) bir kār u bir ḡayr şādır¹⁹⁴⁹ olmaz.

Zede der-dāmen-i ḡirmān rencē

Bu sebebdan ḡirmān dāmenine pence urmuş (5) ya'nī muḡarremāta muḡayyed ü giriftār olmuş.

¹⁹⁴⁶ Cihān-ı h̄āce F: lā cerem H

¹⁹⁴⁷ hevāsından H: hevā sebebinden F

¹⁹⁴⁸ andan F: endühden H

¹⁹⁴⁹ şādır F: -H

1583. Pāy-ı ũ reh-siper-i kūy-ı ھاṭā

Anuḡ ayağı (6) ھاṭā maḡallesine¹⁹⁵⁰ gidici ya‘nī rŭz u ŧeb ھاṭādan ḡālī degŭldŭr.

Kām-peymā-yı pey-i (7) nefis ũ hevā

Nefis ũ hevā ardınca kām urıcı ya‘nī nefis ũ hevāya tābi‘ olup (8) anlar iin her cānibe revān olıııdır.

1584. Mi‘de ğāretger-i her puḡte vŭ ḡām

Anuḡ mi‘desi (9) her puḡte ve cāmı ğāret idicidŭr ya‘nī puḡte ve cāmdan her ne bulursa yer [ğāretger yağma idici ma‘nāsınadır].

Ḥŭrde der-hem (10) i ḡelāl ũ i ḡarām

Ḥelāl ne ve ḡarām ne arıŧ murıŧ yemiŧ ya‘nī ḡelāl ũ (11) ḡarām dimeyŭp her ne olur ise yer.

1585. Gŭŧeŧ ez-avl-i naŧıḡat gŭ ker

Anuḡ ulağı (12) naŧıḡat idicinŭḡ avl ũ pendinden ŧađırdur [ker kāf-ı ‘Arabınŭḡ fethiyle ŧađır ma‘nāsınadır]¹⁹⁵¹.

Rām bā-zemzeme-i rāmiŧger

Rāmiŧgerŭḡ (13) zemzeme vŭ terennŭmine rām u rāğbetdŭr. *Rāmiŧger* muṭrib ya‘nī¹⁹⁵² alġıcı ve ırlayıcı.

1586. Jāj-ḡāyī hŭner-i (14) dendāneŧ

Anuḡ dendānınuḡ hŭneri jāj-ḡāyılıđdur ya‘nī ḡarām u nā-pāk nesne (15) leri iyneyicidŭr.

Hezl dŭstŭr-ı leb-i ḡandāneŧ

Anuḡ ḡandān u gŭŧāde lebinŭḡ (16) ‘ādeti hezl ũ bī-hŭde-gŭyluđdur, beyt

Jāj-ḡāyed arāfet engāred

*Herze (17) ğŭyed laṭıfe pindāred*¹⁹⁵³

1587. ŧebeŧ ābisten-i her fiŧıḡ u fesād

Anuḡ ŧebi her fiŧıḡ u fesāda (18) yŭklŭdŭr ya‘nī her gie envā‘ fiŧıḡ u fesāddan ḡālī olmaz.

¹⁹⁵⁰ maḡallesine F: meclisine H

¹⁹⁵¹ ker kāf-ı ‘Arabınŭḡ fethiyle ŧađır ma‘nāsınadır F: -H

¹⁹⁵² ya‘nī H: -F

¹⁹⁵³ ‘‘Sama sŭyler, zarafet sanır. Herze sŭyler, latife sanır.’’

Rüz-ı ü perde der-şıdķ u (19) sedād

Anuñ rüzı şıdķ u sedāduñ perdesini yırtıcıdur ya'nī anda şıdķ u sedād¹⁹⁵⁴ (20) yok idügi rüzda zāhirdür.

1588. Bā-çünin fi'l-i şıfat ger nā-gāh

Bi'sneved hārıķı (21) ez-ehlu'llāh

Ol h'āce buncılayın fi'l ü şan'atla iken eger nā-gāh ehlu'llāhdan bir hārıķ u (22) kerāmet¹⁹⁵⁵ eyleye ya'nī istimā' ide¹⁹⁵⁶ ki ya'nī filān ehlu'llāhdan böyle bir kerāmet şadır (23) oldu diyeler ol fāsıķ h'āce çünki bunu istimā' eyleye. Nite ki buña işāret **124b (1)** olunur.

1589. Ki filān pīr-i cihān-peymā geşt

Ki filān pīr cihān-peymā oldu ya'nī seyāhat (2) eyledi.

Ķadem-i huşķ zi-deryā bi-güzeşt

Huşķ Ķademi ile deryādan geçdi ya'nī deryānuñ (3) üzerinden güzer eyledi ve Ķademi ter olmadı.

1590. V'an diger perde-i 'ādet bi-derīd (4)

Ve ol Ķayrı velī-'ādetüñ perdesini yırtıdı ya'nī hilāf-'ādet.

Gerd pervāz u (5) çü murĶān bi-perīd

Pervāz eyledi ve murĶlar gibi uçdı.

1591. V'an diger kerd süy-ı kūh nazār (6)

Ve ol Ķayrı velī taĶ cānibine nazār eyledi.

Kūh-ı seng ez-nazār-ı ü şüd zer (7)

Seng ü şaķıl taĶ anuñ nazārından altun oldu [*seng* bunda şaķıl ma'nāsınadır].

1592. V'an diger zed be-kerāmet (8) Ķademī

Ve ol bir Ķayrı velī kerāmetle bir Ķadem urdı.

Kerd tay-ı bādiyei-rā ebedī

Bir (9) bādiyeyi bir nefesde tay u kať' eyledi [*be-demīde yā* vahdet içündür]¹⁹⁵⁷.

¹⁹⁵⁴ sedād F: -H

¹⁹⁵⁵ istimā' F: -H

¹⁹⁵⁶ ya'nī istimā' ide H: -F

1593. V'an diger leşker-i himmet engiht

Ve ol bir (10) velī himmet leşkerini āşkār u zāhir eyledi.

Leşkerī-rā be-du'āyī hūn rih̄t (11)

Bir du'ā ile bir leşkerün ħanımlı dökdi ya'nī bir leşker anuñ du'āsı ile helāk (12) oldı.

1594. Z'in maqālāt fütēd der-dil-i ū

Bu maqālātadan anuñ ħalbine düşer ya'nī çünki (13) ehlu'llāhuñ bu kerāmeti istimā' eylemeye anuñ ħatırına ħuṭūr eyler.

K'in maqāmāt (14) şevēd ħāşıl-ı ū

Ki bu maqāmāt anuñ ħāşılı ola ya'nī aña ħāşıl ola ve kendüsi (15) hem ol cemā'atden ola.

1595. Çend ruzī reh-i merdān gired

Birkaç gün evliyāu'llāhuñ (16) tarīķini tutar.

Şive-i rāh neverdān gired

Erbāb-ı sülūkuñ şive vü 'ādetini (17) tutar ya'nī bir zamān anlara taķlīd eyler.

1596. Līkin¹⁹⁵⁸ ān şivei ez-şıdķ nihī

Līkin ol (18) şıdķdan ħālī şive

Ne-dehed behre be-cüz dil siyehī

siyeh-dillikden ħayrı (19) behre vü fā'ide virmez ya'nī bu taķlīdden anuñ gönli siyāh olup kerāmetden (20) maħrūm olur.

1597. Şıdķ bāyed ki şevēd şevķ fezāy

Kişide şıdķ gerekdür şevķ (21) ziyāde idici ola.

Tā be-maķşūd şevēd rāh-nümāy

Tā ol şevķ maķşūd u murāda¹⁹⁵⁹ (22) rāh-nümāy u delīl ola.

1598. Şevķ-i şādık çü keşēd maħmil-i merd

Şādık şevķ çünki merdün (23) maħmilini çeker [şādık şevķuñ şıfatıdır].

¹⁹⁵⁷ *be-demīde* yā vaħdet içündür F: -H

¹⁹⁵⁸ Līkin H: Līk F

¹⁹⁵⁹ murāda F: merāmda H

Ka‘be-i vaşl küned menzil-i merd

Vaşl Ka‘besini merdün menzili eyler bu hem **125a (1)** vechdür merdün menzilini vaşl Ka‘besi eyler.

1599. Hiç māni‘ ne-güzāred der-rāh

Şevk-ı (2) tarīk Hāq’da hīç māni‘ kıomaz.

Tā der-ān Ka‘be küned menzilgāh

Tā sālik ol Ka‘be’de (3) menzilgāh eyler ya‘nī şevk sebebi ile vaşla vuşul bulur.

1600. Belki pindār-ı vücūd er be-meşel (4)

Efgened der-reh-i maqşūd hālel

Belki vücūd pindārı maqşūd yolında farzā eger (5) hālel ü nokşān birağa.

1601. Keştiasāş be-hem der-şikened

Anı keştī gibi pāre pāre (6) şıya ve zīr ü zeber eyleye [*āsā* bunda teşbīh içündür].

Raht-ı hestīş be-deryā fikened

Anuñ vücūdı rahtını (7) deryāya birağa ve nā-peydā ide.

1602. Çün der-ān mevc zi-hod şüyed dest

Ol mevcde (8) çünki kendüsinden el yur ya‘nī kendüsini ma‘düm meşābesinde tutar. (9)

Üftedeş māhi-i maqşūd bi-şest

Maqşūd māhisi anuñ şestine düşer (10) murād ifnā-yı vücūdun huşulinden şevk sebebi ile maqşūda vuşul müyesser (11) olduğun iş‘ardur. *Şest* balık oltası ve ağı ma‘nāsınadır.

HIKĀYET-İ (12) ĀN KENĪZEK Ü ĞULĀM Kİ DER-KENĀR-I DİCLE DEST EZ-ZİNDEGĀNĪ-İ HOD BE-ŞUST (13)

Ol kenizün ve ğulāmun hikāyetidür ki Dicle’nün kenārında kendülerün hayātından (14) el yudılar.

VE BE-ĞARĶ-ŞÜDEN-İ DER-ĀB EZ-HUŞK-LEBĪ-İ SĀHİL-İ FİRĀĶ HALĀŞĪ (15) CÜSTEND

Ve ābda ğarĶ olmak sebebi ile firāk sāhilinün huşk-lebliginden (16) halāşlık istediler.

1603. Ber-leb-i Dicle çü şüd sebz bisāţ

Zed serā-perde ḥalife be-neşāt (17)

Dicle'nün kenārı çünki sebzedden sebz bisāt oldı ya'nī çemen sebebi ile (18) sebz bisāt gibi oldı neşāt sebebi ile ya'nī 'ayş u 'işret için Dicle'nün (19) kenārında ḥalife serā-perde urdı.

1604. Dāşt der-setr-i ḥilāfet dü nigār (20)

Ḥalife ḥilāfet perdesinde iki nigār tutardı [*nigār* maḥbūb u maḥbūbeye ittılāk olıduğı bu beytten zāhirdür].

Her dü meh-ṭal'at u ḥürşid (21) 'izār

Her ikisi māh-ṭal'atlu ve ḥürşid-'izārılu. *Dü nigār*dan murād biri maḥbūb (22) ve biri maḥbūbedür ki güyā meh-ṭal'at ile maḥbūba ve ḥürşid-'izārıla maḥbūbeye işāret (23) olunur, zīrā ḥürşid şems ma'nāsınadır ve şems mü'enneş-i ğayr-ı ḥaḳīḳdür.

125b

1605. (1) Ān yekī perdegi-i perde-nüvāz

Ol birisi perde-nüvāz-ı perdegī idi ya'nī sāzende cāriye (2) idi.

Çeng-i nāhīd ez-ū yäfte sāz

Ki nāhīdün çengi sāzı andan bulmuş (3) idi ya'nī ziyāde üstād muṭribe idi. *Nāhīd* zühre didikleri kevkebdür ki felek (4) bezminün muṭribesidür, *sāz* bunda düzen ma'nāsınadır ve çenge nisbet (5) ḥüb vāḳi' olmuştur.

1606. 'Aḳs-i gül-güne-i ruḥsāreş gül

Gül anuḡ ruḥsār-ı gül-günesinün (6) 'aks ü eşeri idi.

Hindu-yı ḥalḳa-i zülfeş sünbül

Sünbül anuḡ zülfi ḥalḳasınınuḡ (7) hindüsü idi. *Gül-güne* kızılca ki 'avretler yüzlerine sürerler ve gül-reng ma'nāsına (8) gelür, *Hindü* bunda ğulām ma'nāsınadır ve zülfe nisbet ḥüb vāḳi' olmuştur (9) murād anuḡ ruḥsārı ğulden ḥüb u ra'nā ve zülfi sünbülde merğüb u zībā (10) idügin iş'ardur.

1607. V'an diger sāde ğulāmī çün māh

Ve ol birisi māh gibi sāde (11) ve ḥüb-rüy bir ğulām idi.

Süde ber-çarḡ küleh ğuşe-i cāh

Cāh u 'izzet külāhının (12) gūşesini felege sürmüş idi ya'nī ol gulām ziyāde cāh şāhibi idi çün (13) māh mışrā'-ı şānīye maşrūf olmağ cāyızdır ve ma'nā aña göre olur.

1608. Serv-i қaddeş (14) zi-қabā yāfte zīb

Anuñ serv gibi mevzūn қaddi қabādan zīb ü leţāfet (15) bulmuş [*serv* muzāfdur].

'Aқl-rā nergis-i ü dāde firīb

Anuñ çeşmi 'aқla firīb virmiş ya'nī (16) aşhāb-ı 'aқl anuñ çeşminüñ firīftesi olmuş idi. *Nergis*den murād çeşmdür. (17)

1609. Her dü būdend be-hem 'āşık-ı zār

Her ikisi birbirine 'āşık-ı zār idiler.

'Işkışān (18) bürde zi-dil şabr u қarār

'Aşq anlaruñ gönlerinden şabr u қarārı iletmiş idi. *Işk* (19) muzāf degüldür, zīrā ez-dil-i şān taқdīrindedür.

1610. Līkin ez-dest-i raқībān-ı (20) ğayūr

Līkin ğayūr u hasūd raқīblerüñ elinden [*ğayūr* mübālağa-yı ism-i fā'ıldür].

Mī-ţapīdend zi-yek-dīger dūr (21)

Biri birinden dūr u cüdā ve muţtarib ü perīşān oldılar¹⁹⁶⁰.

1611. Meclis ez-bāde çü dīger-ğün (22) şüd

Çünki meclis şarābdan bir ğüne oldu ya'nī ol meclisde olanlar mest (23) oldılar.

Perdegī-rā ğam-ı 'ışk efzūn şüd

Şarābuñ keyfiyeti sebebi ile ol muţribe **126a** (1) cāriyeye 'aşk ğamı ziyāde oldu bu hem ma'nādur ol muţribe cāriyenüñ (2) 'aşkı ğamı ziyāde oldu.

1612. Perde-i nev zi-pes-i perde be-sāht

Perdenüñ ardından (3) ol cāriyeye bir yeñi perde düzdi.

Çeng-rā hem be-hemān perde nüvāht

Çengi hemān ol (4) perde ile çaldı ya'nī bir maқāmdan ğazel ü terennüm idüp çengi hem ol maқāmda çaldı, (5) evvelki *perde* maқām ma'nāsınadır.

¹⁹⁶⁰ oldılar H: eylediler F

1613. Güft şavtı ki diger vaqt resīd

Ol meclisde (6) ol cāriye bir şavt u gāzel didi ve didi ki özge vaqt irişdi.

K'āyed ez-perde (7) güşādīm pedīd

Ki perdeden baña bir güşād zāhir gele ya'nī āşkār¹⁹⁶¹ ola murād ne idügi (8) bu beytden zāhirdür.

1614. Sühtem ez-dil-i ğam-ḥ'āre-i ḥ'ış

Kendü ğam yiyici ve derd ü elem çekici (9) göñlümden yandım.

Bih ki sāzem pes ez-īn çāre-i ḥ'ış

Evlādur ki kendüme bundan (10) şonra çāre düzem ve dermān eyleyem.

1615. Dest zed perde zi-ruḥsār güşād

Pes el urdı (11) yüzinden perdeyi açdı.

Teşne-leb rü be-suy-ı Dicle nihād

Ol gulāmuñ vişāli ābına (12) teşne-leb Dicle cānibine teveccüh eyledi.

1616. Bī-ḥodī kerd ü dil ez-ḥod perdāht

Bī-ḥodluk eyledi (13) ve kendüsinden göñlini ḥālī eyledi ya'nī kendüsinden ferāgat eyledi.

Bār-ı ḥod (14) der-ḥaṭar-ı mevc endāht

Kendünün yükini mevc ḥaṭarına atdı ya'nī ferāgat ālāmından (15) ḥalāş olmak için kendünün ğarḫ u helākini iḥtiyār eyledi [*bār* yük ma'nāsınadır]¹⁹⁶².

1617. Būd meh-ṭal'at u mähī (16) endām

Ol kenīzek mäh-yüzlü ve mähī-endāmlu¹⁹⁶³ idi.

Kerd der-āb çü mähī ārām (17)

Lā-cerem mähī gibi ābda ārām u qarār eyledi.

1618. Mī-zedeş şu'le-i şevḫ ez-dil tāb

Pes (18) şevḫün şu'lesi anuñ göñlinden tāb u pertev urdı [*tāb* pertev ma'nāsınadır].

¹⁹⁶¹ āşikār F: āfkār H

¹⁹⁶² *bār* yük ma'nāsınadır F: -H

¹⁹⁶³ ve mähī endāmlu H: -F

H̄'āb-ı teskīn (19) dihed ān şu'le be-āb

Ābla ol şu'leye teskīn vire ya'nī firqat āteşinüñ şu'lesinden (20) necāt bulmaq için kendüsini Dicle'ye atdı.

1619. Dīd çün hāl-i vey ān turfe ğulām (21)

Ol turfe zībā ğulām çünki anuñ hālını gördi ya'nī çünki gördi ki ol kenīzek (22) kendüsini Dicle'ye atdı.

H̄'ış-rā der-pīş endāht çü dām¹⁹⁶⁴

Dām gibi ğulām (23) kendüsini anuñ ardınca Dicle'ye atdı. *Dāmdan* murād bunda balıq için āb u deryāya **126b (1)** atılan ağ olmaq rüşendür. Nite ki bu beytden bu ma'nā zāhirdür.

1620. Geşte şad çeşm-i hevā (2) h̄'āhī-rā

Ġulām ol kenīzek için ağ gibi yüz çeşm olmuş.

Yāft der-mevc-i şaţ ān (3) māhī-rā

Ol māhīyi şaţtuñ mevc-i içinde buldı heva-h̄'āh u mahīden (4) murād ol kenīzekdür. *Şaţtdan* murād yine Dicle'dür.

1621. Her dü geştend hem-āġuş be-hem

Dicle'nün (5) içinde her ikisi biri biri ile hem-āġuş oldılar ya'nī kucuşdılar.

Rāz-ġüy ez (6) leb-i hāmūş be-hem

Hāmūş lebden biri birine rāz diyici oldılar bunda rüşen (7) tenbīh vardur ki her kes ki Hūdā-yı “‘azze ve celle”¹⁹⁶⁵nün vişāline vuşul bulmağa tālībdür, (8) aña be-her hāl qable'l-mevt ifnā-yı vücūdından behrever olmaq lāzımdur [*Rāz-ġüy* vaşf-ı terkībīdür].

1622. Leb-be-leb (9) rū-be-ru bi-nihādend

Ġulām ve kenīzek leb lebe yüz yüze qodılar.

Dest der-gerden-i hem cān (10) dādend

Elleri birbirinün boynında cān virdiler, beyt

Der-düstī mülāhaza-i merg ü (11) zīst nīst

¹⁹⁶⁴ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹⁹⁶⁵ “Aziz ve yüce Allah”

*Düşmen bih ez-kesī ki nemired berāy-ı düst*¹⁹⁶⁶

MÜNACĀT DER-İZHĀR-I ŞEVK (12) U HAYRET VE TALEB-İ TERAĖKĖİ BE-MAĖĀM-I ĖAYRET

Bu münacāt şevk ü hayretün izhârı beyânındadır (13) ve Ėayret mağâmına teraĖkĖi talebi beyânındadır.

1623. Ey serāsīme-i şevk-i tü felek

Ey Hudā (14) felek senün şevkünün serāsīme vü Ėayrânıdır.

Ser ne-piğide zi-ıavk-ı tü melek (15)

Melek senün ıavkundan i'rāz eylememiştir ya'nī “*Lā ya şūna'llāhe mā emerehum ve yef'alūne (16) mā yu merūne*”¹⁹⁶⁷ Ėasebince mülkden işyan şadır olmaz.

1624. DāĖ-ı ber-cān u dil ez-şevk-i (17) tūyīm

Senün şevkünden ey Hudā dāĖ-ı ber-cān u dilüz ya'nī cān u gönlimüz üzre senün (18) şevkünden dāĖ vardır.

Bende-i dāĖ u seg-i ıavk-ı tūyīm

Senün dāĖunun (19) bendesi iz ve senün ıavkunun kelbi iz. Pes bizi dāĖ u ıavkundan mağrüm eyleme. (20)

1625. Ger ne bā-ıavk-ı vefā tiz-tekīm

Der-reh-i tü çü segān kem zi-seĖīm

Senün yolunda (21) eger kelbler gibi ıavk-ı ile tiz-tek ü çüst ü çāpük degül isek kelbden kem ü (22) dūnuz.

1626. Meyl-i Ėayr ez-dil-i mā bīrūn kūn

Bizüm gönlimüzden Ėayra meyli taşra eyle.

Şevk-i Ėod (23) rüz-be-rüz efzūn kūn

Yevmen fe-yevmen kendü şevkünü ziyāde eyle.

1627. Ger mey ez-sāĖar-ı vuşlat 127a (1) ne-keşīm

¹⁹⁶⁶ “Dostlukta ölüm ve yaşamın tartışması olmaz. Düşman, dostu için ölmeyen kimseden iyidir.”

¹⁹⁶⁷ “...Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.” Tahfīm sūresi 6. āyet.

Eger senüñ vaşl u vişälünj sāğarından şarāb nūş (2) eylemeyevüz ya'nī eger senüñ¹⁹⁶⁸ vişälüne vuşül bulmayavüz.

Be-ciger-ḥ'āri-i şevḳ-i tü ḥuşīm (3)

Senüñ şevḳünjünj ciger-ḥ'ārlığı ile ḥoşuz ya'nī şevḳünjle ḳāni' ve mesrūruz.

1628. Hest (4) behr-i tü ciger-ḥ'āri-i mā

'İzzet-i mā vü diger-ḥ'āri-i mā

Senden ötüri bizüm ciger-ḥ'ārlığımuz (5) bizüm 'izzetimüzdür ve meşhūr olan ḥ'ārlığıñ ğayrıdır, zīrā bu ḥ'ārlıḳ zāhirde ḥ'ārlıḳdur, (6) līkin ḥaḳīḳatde 'ayn-ı 'izzetdür ve bu ḥ'ārlıḳ cihān pādşāhlarından irişen 'izzetden (7) 'azīz ü mergūbdur. *Ciger-ḥ'ārī* ğam yiycilik ma'nāsınadır isti'māl ḥasebi ile. (8)

1629. Bād der-lücce-i in baḥr-i serāb

Cāmī ez-ḥ'āri-i tü 'izzet-yāb

Cāmī bu baḥr-i serābuñ (9) lüccesinden senüñ ḥ'ārlığından 'izzet bulucı olsun, zīrā senüñ ḥ'ārlığıñ (10) iki cihānuñ 'izzetine sebebdür. *Baḥr-i serāb*dan murād 'ālem-i ḥarābāddur [*Bād* bunda emr-i ğāyibdür].

1630. Ger küned (11) baḥt reh-āmūzi-i ü

Eger baḥt u ḫālī' i aña reh-āmūzluḳ ve mu'āvenet eyleye [*baḥt* ḫālī' ü devlet].

Dāğ-ı şevḳ-i (12) tü şevd rūzi-i ü

Senüñ şevḳünjünj dāğı anuñ naşibi ola bu hem-vechdür aña naşīb (13) ola.

1631. Her çı cüz şevḳ-i tü der-cān-ı figār

Senüñ şevḳünjden ğayrı mecrūḥ cānda (14)

K'āred efsūs u dirīğ āredbār

her ne ki efsūs u ḥayf zirā'at eyler ve dirīğ u (15) taḥassür ḥāşılını getirür ya'nī senüñ şevḳünjden ğayrı her ne ki sebep-i efsūf u (16) ḥayf dirīğ u muḥasser olur. *Her çinüñ* ma'nāsı mışrā'-ı şānīnünj ma'nāsna (17) ḳayd olındı sūhūlet-i ma'nā için, *kāred* bunda fi'l-i muzārī'-i ğāyibdür zirā'at (18) eyler ma'nāsınadır ki kārīdenden müştāḳdur, zirā'at eylemek ma'nāsına *bār* (19) bunda ḥāşıl ma'nāsınadır.

¹⁹⁶⁸ senüñ H: -F

1632. Tā küned kaç‘ zi-efsūs u dirīg

Tā efsūs u dirīgdan (20) kaç‘ eyleye.

Bi-nih ender kefeş ez-ğayret tīg

Ğayretten anuñ kef ü destine tīg қо (21) ya‘nī aña ğayret ihsān eyle tā ki anuñ sebebi ile efsūs u dirīgdan ħalāş olmağa (22) kâdir ola [*Bi-nih* emr-i ħâzırdur]¹⁹⁶⁹.

‘İKD-I BİST Ü YEKÜM DER-ĞAYRET Kİ ‘İBĀRET EZ-ĤAMIYYET-İ ŞĀĤİB-SEYR (23) BE-KAŤ ‘-I ŤA ‘ALLUŤ EZ-ĞAYR-I MAĤBÛB

Yigirmi birinci ‘ıkd ğayret beyānındadır ki ol ğayret şāhib-seyrün ħamiyyetinden **127b** (1) ‘ibāretdür maĥbūbuñ ğayrından ta‘alluķı kaç‘ eylemekle.

YĀ KAŤ ‘-I İLTİFĀT MAĤBÛB EZ-ĞAYR (2)

Yāĥūd maĥbūbunuñ iltifātını kaç‘ eylemekdür ğayrıdan evvelkisi maĥbül ve şānī-i ğayr maĥböldür [*ğayr* muzāf degöldür].

1633. Ey (3) be-her ğayr ğüşāde nazārī

Ey ğayra bir nazār açmış ve meyl ü raĝbet eylemiş.

Der-dilet nīst (4) zi-ğayret eşerī

Senün ğöñlünđe ğayretten bir eşer yoķdur, zīrā çünki ‘aşķ da‘vāsın (5) eylersin saña vācib olan budur ki ma‘şūķunđan ğayrı kimseye nazār u iltifāt ve meyl (6) ü raĝbet eylemeyesin.

1634. Mī-künī da‘vi-i ğayretnākī

Egerçi ğayretlülük da‘vāsı eylersin.

Līkin (7) ez-ma‘ni-i ğayret pākī

Līkin ğayretün ma‘nāsından pāk ve bī-behresin ya‘nī sende (8) ğayretten bir eşer yoķdur [*pākī*de yā ĥiṭāb içündür].

1635. Ğayret ü dīden-i aĝyār ki çi

Ki ğayret ve ğayrlara nazār eylemek nedür (9) ya‘nī çünki ma‘şūķunđan ğayrıya nazārın vardur sende ğayret yoķdur ve ‘aşķdan (10) bī-behresin.

Ğayr-bīn ü ĥaber ez-yār ki çi

¹⁹⁶⁹ *Bi-nih* emr-i ħâzırdur F: -H

Ki ğayra nazār idici ve yārdan haber nedür ya'nī ğayr-bīn (11) olan kimse¹⁹⁷⁰ yār u maħbūbindan bī-ħaberdür, zīrā eger ğaberi olaydı yārından ğayrıya (12) nazār u iltifātı olmazdı belki yārından ğayrısı arıa ma'dūm görünürdi.

1636. Diden-i ğayr (13) zi-ğayret dūrest

Ĝayra nazār eylemek ğayretten dūrdur ya'nī ğayr-bīnde ğayret yoħdur (14)

Ĝayr-bīn der-dü cihān maġrūrest

Ĝayr-bīn iki cihānda maġrūr u ğāfildür.

1637. Dide k'ū diden-i (15) ŧeh-rā ŧāyed

Çeŧm ki ol ŧāha nazār eylemege lāyık ola [*k'ū* bunda ki *ūdan* mürekkebdür]¹⁹⁷¹.

Be-ruħ-ı ğayr nazār ne'ġŧāyed

Ol çeŧm (16) ğayruħ yüzine nazārını açmaz ya'nī ğayra nazār eylemez.

1638. 'Iŧŧ ŧāh āmed ü ğayret çāvūŧ (17)

'Aŧŧ ŧāh geldi ve ğayret çāvūŧ geldi ya'nī 'āŧıķda 'aŧŧ ŧāh meŧābesinde (18) ve ğayret çāvūŧ meŧābesindedür.

Bih ki çāvūŧ be-ŧad bāng ü ħurūŧ

Pes (19) evlā budur ki çāvūŧ yüz bāng u ħurūŧla

1639. Men '-i aġyār küned ez-der-i ŧāh

ŧāhuŧ (20) ħapusından aġyārı men' eyleye,

Ĝayr-rā der-ħaremeŧ ne'dhed rāh

anū ħaremine ğayra yol (21) virmeye.

1640. Ėarem-i ŧāh ħarīm-i dil-i tü'st

ŧāhuŧ ħaremi senū ğönlüŧü ħarīmidür.

ŧāh hemvāre muķīm-i dil-i tü'st

ŧāh hemīŧe senū ğönlüŧü muķīmidür ya'nī senū ħalbünde ħarār idicidür. [*hemvāre* hemīŧe ma'nāsınadır]¹⁹⁷².

¹⁹⁷⁰ Metinde "kimsenūŧ" ŧeklinde olan bu kelime, cümledeki anlamın bozulmaması için "kimse" ŧeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁷¹ *kū* bunda ki odan mürekkebdür F: -H

1641. Ğayr-ı şeh-rā be-ḥarem rāh me-dih

Şāhdan ğāyırıya ḥareme yol virme.

Be-gedā maḥremi-i şāh me-dih

Şāhuñ maḥremligini gedāya virme ya'nī 'aşk-ı İlāhī'den (22) ğayrısını ḳalbün-den iḥrāc eyle.

1642. Şāh çü şāh niger şāh perest

Şāh taleb eyle şāha (23) nazār eyle şāha tā'at ü muḥabbet eyle.

Her çi cüz şāh bi-şüy ez-vey dest

Her ne ki şāhuñ **128a** (1) ğayrıdur andan el yu ya'nī ferāġat eyle murād Ḥaḳ "sübḥānehu ve te 'ālā" ḥazretinden (2) ğayrı "celle şānuhu" her ne ise cemī'sinden ferāġat eyle dimekdür.

1643. Dest der-dāmen-i (3) şeh muḥkem dār

Şāhuñ dāmeninde destünji muḥkem tut ya'nī anuñ dāmenini muḥkem tut, (4) beyt

Dāmen-i düst be-şad ḥün-ı dil üftād be-dest

*Be-füsüsī ki küned ḥasm u rehā (5) ne 'tvān gerd*¹⁹⁷³

Dil be-dāġ-ı ġam-ı ü ḥurrem dār

Anuñ ġamı dāġı ile göñlüñi ḥurrem u mesrūr tut. (6)

1644. Her çi cüz vey zi-dilet bīrūn kün

Her ki anuñ ğayrıdur göñlün-den taşra eyle. (7)

Dāġ-ı şevḳeş be-dilet efzūn kün

Anuñ şevḳi dāġını göñlün-de ziyāde eyle.

1645. Me-kün (8) ān dā'ıye çün bü'l-hevesān

Bü'l-hevesler gibi ol ārzūyı eyleme.

Ki bi-tābī (9) ruḥ-ı miḥreş zi-kesān

¹⁹⁷² Ḥarem-i şāh ḥarīm dil-i tü'st

Şāhuñ ḥaremi senün göñlünün ḥarīmıdır.

Şāh-ı hemvāre muḳīm dil-i tü'st

Şāh hemīşe senün göñlünün muḳīmıdır ya'nī senün ḳalbün-de ḳarār idicidir. [*hemvāre* hemīşe ma'nāsınadır]

F: -H

¹⁹⁷³ "Dostun eteġi yüz gönül kanıyla ele geçti. Düşmanın hayıflanmalarına rağmen kurtulamadı." Hâfiz, *Divan*, s. 136.

Ki anuñ muhabbeti yüzini kimselerden çeviresin ya'nī (10) anı gayrlara muhabbet eylemekden men' eylesin. *Mihreşde* olan zamār-i gāyibden (11) murād Hūdā-yı “‘azze ve celle”¹⁹⁷⁴dür [*mihir* bunda muhabbet ma'nāsınadır].

1646. Feyz-i mihreş ki cihān-rā 'āmešt

Anuñ (12) mihr ü muhabbetinüñ feyzi ki ehl-i cihāna 'āmdur.

Hāşr ber-ħod ne ħad-i her ħāmešt (13)

Hemān kendüsine ħaşr u maħşüş olmağ her ħāmuñ ħaddi degüldür.

1647. H'āst iblīs (14) ki ān feyż-i kerem

İblīs istedi ol feyż-i keremi.

Bāz bürrred be-firīb ez-Ādem (15)

Firīb ü ħīle ile ħazret-i Ādem'den “‘aleyhi's-selām”¹⁹⁷⁵ kağ' u dūr eyleye.

1648. Ān ħod ez-vey (16) ne-tüvānist bürīd

Anı ħod iblīs andan kağ' eylemege kādır olmadı.

Līk (17) ez-ān şīve keşīd her çī keşīd

Līkin ol şīve ve nā-ma'kül fi'linden (18) çekdi her ne ki çekdi murād ne idügi bu beytden zāhirdür.

1649. Gerd ez-ān şīve-i (19) pür-şīven-i ħ'ış

Kendünüñ ol pür-şīven ü şīvesinden.

La'n-rā (20) tavğ-nih-i kerdn-i ħ'ış

Kendünüñ boynına la'n tavğını koyucu eyledi ya'nī anuñ (21) bī-edebliği idi mel'un olmasına sebep oldı. *Şīven* figān ma'nāsınadır. (22)

1650. Īn kadar bes zi-tü gayret ki be-dil

Şevi ez-her çī ne ü mihr güsil

Senden gayrı (23) saña bu kadar¹⁹⁷⁶ gayret kāfīdür ki her nesneden ki o degüldür göñlüñ ile muhabbeti terk **128b (1)** idici olasın ya'nī kalbünde hemān anuñ muhabbetini koyasın.

¹⁹⁷⁴ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁹⁷⁵ “O'na selam olsun”

¹⁹⁷⁶ bu kadar H: yokdur F

1651. Rişte-i mihr bedū (2) peyvendi

Muhabbet riştesini aña vāşıl eyleyesin.

Bā-vey enbāz dige ne'psendi (3)

Aña ğayrı şerik kabūl eylemeyesin. *Enbāz* ki şerik ma'nāsınadır, muzāf (4) olmamak ensebdür [*enbāz* şerik ma'nāsınadır¹⁹⁷⁷].

1652. Ne ki şad kes be-vey enbāz küni

Böyle gerekmez ki yüz kimseyi (5) aña şerik eyleyesin.

'Işq-bāzī be-heme sāz küni

Cemī' kimse ile (6) 'aşq-bāzlığı sāz u peydā eyleyesin ya'nī ğayret bu degüldür ki her kese (7) muhabbet eyleyesin.

1653. Gāh bā-şāhid-i mehveş pāşī

Gāhī māh gibi zībā şāhidle (8) olursın.

Be-hevādāri-i ü hoş bāşī

Anuñ hevādārlığı ile hoş (9) u mesrūr olursın.

1654. Gāh hayme be-der-i şāh zenī

Gāhī şāhuñ kapusunda (10) hayme urasın ya'nī anda karar eyleyesin.

Dest-i dil der-kemer-i cāh zenī

Gönlüñ (11) elini cāhuñ kemerine urasın ya'nī manşiba tālīb olasın

1655. Geh suy-ı (12) mīr küni rüy-ı ümīd

Gāhī emīr cānibine ümīd yüzünü eyleyesin ya'nī emīrden (13) ümīdvār olasın.

Sāzi ez-ħırş siyeh-rüy sefid

ħırş u tama' (14) cihetinden aq yüzünü siyāh eyleyesin [*sāzi* fi'l-i muzāri'-i muħātabdur].

1656. Ki küni cāy der-eyvān-ı vezīr (15)

Gāhī vezīrūñ eyvānında yer eyleyesin ya'nī vezīrūñ ğuzūrına varasın. (16)

Tā şevī ez-keremeş cā'ize-ğir

¹⁹⁷⁷ ma'nāsınadır F: -H

Tā anuñ kereminden ihsān tutucu olasin. (17)

1657. İn heme kâ'ide-i kâfiriest

Bu cemî' -i hâlât ki beyân olındı kâfirligün kâ'idesidür. (18)

Be-Hudāvend şerîk âveriest

Hudâ-yı “‘azze ve celle”¹⁹⁷⁸ hazretine şerîk (19) getürücilikdür.

1658. Nîst ber-şirk-i kesî ruḥşat dih

Bir kimsenün şirkine (20) ruḥşat u icâzet virici degüldür.

Hük-m-i lâ-yağfiru en yuṣrake bih

Lâ-yağfiru en en yuṣrake (21) bihî'nün hükmi bu âyet-i kerîmeye işâretdür, “İnna'llâhe lâ yağfiru en yuṣrake bihî ve yağfiru (22) mâ düne zâlike li men yeşâ'u”¹⁹⁷⁹.

1659. Çirk-i şirk ez-dil-i ḥod pāk bi-şevî

Çünkü Hudâ-yı (23) te'ālā¹⁹⁸⁰ “‘azze ve celle celâluhu”¹⁹⁸¹ şirki qabûl eylemez. Pes şirk çirkini kendü göñlüğden **129a (1)** pāk yu ya'nî şirki terk eyle.

Pāk şev pes suy-ı pāk -âver rüy (2)

Pāk ol şonra pākün cānibine yüz getür ya'nî teveccüh eyle. *Pākden murād Hâk “sübḥānehu (3) ve te'ālā hazreti”¹⁹⁸²dür “‘azze ismuhu”¹⁹⁸³.*

1660. Me-ber ān-cā dil-i ālāyışnāk¹⁹⁸⁴

Oraya ālāyışnāk¹⁹⁸⁵ ü mülevves göñül (4) iletme.

Şoḥbet-i pāk ne-yāyed cüz pāk

Zîrā pākün şoḥbetini pākden gayrı bulmaz. Pes (5) çünki sen levṣ-i mā-sivādan qalbünji pāk eyleyesin, Hudâ-yı “‘azze ve celle”nün (6) cemâl-i şerîfini müşâhede eylersin.

1661. Dil ki der-ḥün ne-zed pür zi-ğameş

¹⁹⁷⁸ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁹⁷⁹ “... Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar...” Nisâ sûresi 116. âyet.

¹⁹⁸⁰ te'ālā H: -F

¹⁹⁸¹ “Aziz ve yüce Allah”

¹⁹⁸² “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan yüce Allah”

¹⁹⁸³ “İsmi yüce Allah”

¹⁹⁸⁴ ālāyışnāk H: ārāyışnāk F

¹⁹⁸⁵ ālāyışnāk H: ārāyışnāk F

Göñül anuñ (7) ğamından anadını h n iinde urmaya ya'n  ana ğar olmaya [*per* anad ma'n sınadır].

Key sezed murğ-i ar m-i (8) arameŖ

Anuñ aremi aremeyn n murği olmağa aan l yık olur ya'n  H d -yı 'azze (9) ve cellen n yolında bisy r derd   elem ekmedin urb-i  l h 'den behrever olma (10) muh ld r.

1662. C n ki n yed be-leb ez-Ŗevk   niy z

C n ki Ŗevk   niy zdan lebe gelmeye (11) ya'n  m -d m ki c na bisy r Ŗevk   niy z h Ŗıl olmaya.

B -lebeŖ g  ki i s n (12) g yed r z

Anuñ lebine di ki ne vechle r z dir ya'n  anuñ lebi r z s ylemege adir (13) olmaz, z r  aa liy kat u isti'd d h Ŗıl olmamıŖdur.

1663. D de k'ez-dil ne-k n  (14) h n-b reŖ

eŖm ki anı g n lden an yağdırıcı eyleyesin ya'n  m -d m ki eŖm nden (15) h n-ı dili rev n eylemeyesin.

N st Ŗ yestegi-i d d reŖ

Aa d d ruñ liy kati (16) olmaz ya'n  ol eŖm H k te'al nuñ¹⁹⁸⁶ d d r-ı Ŗerifine l yık deg ld r. Pes sa'y (17) id p bu h lete vuŖ l bulma l z mdur ve ill  d d r-ı Ŗerifden h rm n muarrerdir. (18)

1664. Dem-be-dem Ŗ y be-h n d de-i h 'iŖ

Kend  eŖm ni dem-be-dem anla¹⁹⁸⁷ yu ya'n  her dem eŖm nden (19) an rev n eyle.

Pes alebk ri-i d d r endiŖ

Ŗonra d d ruñ alebk rlığını fikr (20) eyle ve ill  bu fikrden fer ğat eyle. *H na* nisbet dem-be-dem h b ve reng n v ki' olmuŖdur. (21)

1665. Her ki ez-miħnet-i hicr n ne-girist

Her kim ki hicr nuñ miħnetinden ağlamadı.

¹⁹⁸⁶ H k te'al nuñ H: H d -yı 'azze ve cellen n F

¹⁹⁸⁷ anla H: -F

Key tüvāned ruḥ-ı (22) cānān nigerist

O cānānuḡ ruḥına nazar eylemege kaçan kâdir olur ya'nî kâdir olmaz (23)

1666. Nîst hoş genc çü rencî ne-künî

Genc hoş degüldür çünki bir renc çekmeyesin.

129b

(1) Renc keş ger talebî genc-i huşî

Renc ü zaḡmet çek ger rāḡat u hoşluḡ gencini taleb¹⁹⁸⁸ eyler (2) iseḡ.

ḤİKĀYET-İ DĪDEVERĪ KĪ BE-ÇEŞMĪ KĪ DER-VAḤT-İ VERĀ' MAḤBŪB NĪGERĪST (3)

Ol şāḡib-nazaruḡ ḡikāyetidür ki maḡbūbunuḡ vedā'ı vaḡtinde ol çeşmle ki ağladı. (4)

BA'D EZ-MŪLĀKĀT BE-CEMĀL-İ Ū NE-NĪGERĪST

MŪlākātdan sonra anuḡ cemāline nazar (5) eylemedi. Ḥulāşa-i kelām budur ki vedā' vaḡtinde ol çeşmde ki eşk revān (6) olmadı mŪlākāt vākî' olduḡda ol çeşmle maḡbūbunuḡ cemāline nazar eylemedi ve murād (7) ne idüḡi bu beytlerden ziyāde zāḡir ü rüşendür.

1667. Bî-dilî dāḡ-ı dil-efrŪzî dāşt (8)

Bir 'āşık bir maḡbūbunuḡ dāḡını tutardı ya'nî aḡa 'āşık olmuş idi [*dāştî* taḡdīrindedür].

Der-dil (9) ez-āteş-i ū sŪzî dāşt

Anuḡ āteşinden ḡöḡlinde bir sŪz u ḡarāret tutardı. (10)

1668. 'Ömrhā mest-i liḡāyeş mî-bŪd

Bisyār zamān anuḡ liḡāsınuḡ mesti idi. (11)

Beste der-ḡayd-ı vefāyeş mî-bŪd

Ol 'āşık ol maḡbūbuḡ vefāsı ḡaydına baḡlanmış (12) idi ya'nî rŪz u şeb birbiri ile muşāḡabetde idiler.

1669. Dem-be-dem cilve-i dġer (13) mî-dġd

Ol 'āşık dem-be-dem ma'şŪḡından bir ḡayrı cilve ḡörürdi ya'nî ol (14) maḡbūb 'āşıkına her dem nazar u iltifātını ziyāde eylerdi.

¹⁹⁸⁸ gencini taleb F: talebini H

Ez-cemāleş gül-i dīger mī-çīd (15)

Anuḡ cemālinden ḡayrı gül direrdi ya‘nī her dem ‘āşık anuḡ cemālinden zevk-i āhırle (16) mütelezziz olurdu, beyt:

*Her ānkes-rā ki ber-ḡātır zi- ‘ışk-ı dilberī bārīst
Sipendī (17) k’ū ber-āteş nih ki dārī kār u bārī ḡīş¹⁹⁸⁹*

1670. Çarḡ ez-ān cā ki sitem dīn-i veyest(18)

Felek ol cihetden ki cevr ü sitem anuḡ dīn ü ‘ādetidür.

Kaḡ‘-ı yārān zi-hem āyīn-i (19) veyest

Hem yārānı (20) biri birinden kaḡ‘ u cüdā eylemek anuḡ āyīn ü k̄anūnidür.

1671. Ḥ‘āst tā ḡāne ber-endāzed (21) şān

Felek istedi tā anlaruḡ ḡānesini ḡarāb ide.

Ḥāne der-kūy-ı dīger (22) sāzed şān

Anlar ḡayrı maḡallede ḡāne düze ya‘nī anlar biri birinden cüdā vü dūr olalar. (23)

1672. Şubḡ-ı devlet mütevārī gerded

Devlet ü dīdār şubḡı mütevārī vü nihān ola [*gerded* bunda şevved ma‘nāsınadır].

Rūz-ı 130a (1) şoḡbet şeb-i tārī gerded

Şoḡbet u muşāḡabet rūzı leyl-i muzlim ola¹⁹⁹⁰ ya‘nī anlar (2) evvelki zevk u ‘işret ü şafādan dūr u cüdā olalar.

1673. Ber-cüdāyī dil-i ḡod bi’nhādend

Pes (3) bi’z-zarūre kendüleruḡ ḡöḡlini cüdālīga ḡodılar ya‘nī cüdālīga rızā virdiler.

Ber-ser-i reh be-vedā‘ (4) istādend

Lā-cerem ser-i rāhda vedā‘a dūrdılar.

1674. ‘Āşık-ı dilşüde ber-dāşt fiḡān (5)

Dilşüde ‘āşık ḡīn-i vedā‘da fiḡān ḡaldırdı [*dilşüde* bī-dil ma‘nāsınadır].

¹⁹⁸⁹ “Bir dilberin aşkını gönlünde iş edinen kimseye de ki: Ateşe bir üzerlik koy, zira kendi işinde gücündesin.” Hâfiz, *Divan*, s. 289.

¹⁹⁹⁰ Rūz-ı şoḡbet şeb-i tārī kerded

Şoḡbet u müşāḡabet rūzı leyl-i muzlim ola H: -F

Ber-ruh ez-hün-ı ciger eşk-fişân (6)

Cigeri kanından ruhı üzre eşk nişâr idici olduğı hâlde.

1675. Lîk yek (7) dîde-i ü eşk-fişând

Lîkin ol hâlde hemân anuñ bir çeşmi eşk nişâr eyldi (8) ya'nî hemân bir çeşminden eşk revân oldı¹⁹⁹¹.

V'an diger z'âteş-i dil huşk (9) bi-mând

Ve ol bir çeşmi gönli âteşinden huşk kaldı ya'nî ol çeşmden (10) eşk revân olmadı.

1676. Çeşm-i ter nâ-şüde-râ zed mismâr

Ter olmamış çeşme (11) ol 'âşık mismâr urdı ya'nî ol çeşmini bir nesne ile bağladı.

Tâ ne-bîned (12) pes ez-ân tal'at-ı yâr

Tâ andan sonra yâr u cemâlini görmeye (13)

1677. Reşkeş âmed ki be-çeşmî ki ne-rîht

Eşk çün rişte-i şoñbet bü'gsiht (14)

Ana reşk ü gayret geldi ol çeşme ki çün şoñbet riştesi geldi eşk (15) dökmedi ya'nî vedâ' vaktinde girye eylemedi [*eşk göz yaşı ma'nâsınadır*]¹⁹⁹², beyt

Reşkem âyed ki kesî sîr-nigeh-i (16) tü küned

*Bâz-güyem ne ki kes sîr ne-ğ'âhed bûden*¹⁹⁹³

1678. Yâr-ı diger be-cemâleş nigered

Ol (17) giryân olmayan çeşm tekrâr ol yâr u cemâline nazâr eyleye.

Belki dîden be-ğayâleş (18) güzered

Belki yârı görmek anuñ hayâline güzere eyleye bu ki hem-reşk geldi (19) reşkeş âmed bu beyte göredür.

1679. Ba'd yek-çend resîdend be-hem

Bir zamândan (20) ol 'âşık u ma'sûk birbirine irişdiler ya'nî tekrâr mülâkât müyesser oldı.

¹⁹⁹¹ oldı F: eyledi H

¹⁹⁹² *eşk* göz yaşı ma'nâsınadır F: -H

¹⁹⁹³ "Sana doya doya bakan kimseyi kıskanırım. Seni kimse doya doya görmeyecek diye kendi kendi söylenirim."

Sāğar-ı (21) vaşl keşidend be-hem

Biri biri ile vaşl sāğarını nüş eylediler ya'nī biri (22) birinüñ vişāli ile mesrūr oldılar.

1680. Sālhā hem-nefes-i hem-būdend

Ol 'āşık (23) u ma'şūk çok zamān bir yerde oldılar.

Der-yekī zāviye hem-dem būdend

Bir zāviyede **130b (1)** hem-dem ü muşāhib oldılar [*zāviye* müfred cem' i zevāyā gelür].

1681. Hergiz ān dīde be-rüyeş ne-güşād

Ol çeşmini hergiz (2) ma'şūkinuñ yüzine açmadı ya'nī ol çeşmle hergiz aña nazar eylemedi. Murād ol çeşminden (3) perdeyi ref' idüp anuñla maḥbūba nazar eylemedi dimekdür, beyt

Be-yek nefes (4) ki der-āmīht yār bā-agyār

Besī ne-māned ki ğayret vücūd-ı men bü'kşed¹⁹⁹⁴

Kāmeş (5) ez-devlet-i dīdār ne-dād

Dīdār-ı devletinden anuñ murādını virmedi ya'nī 'āşık (6) ol çeşmini maḥbūbinuñ dīdārından maḥrūm eyledi.

MÜNĀCĀT DER-ṬALEB-İ ĀTEŞ-İ ĞAYRET (7) EFRŪHTEN VE MEVĀKİ'-İ MAĶĀM-I ĶURB SŪHTEN

Bu münācāt ğayret āteşini şu'lelendürmegüñ (8) talebi ve Ķurb maĶāmınuñ mevāķını yaĶmaĶuñ beyānındadır.

1682. Ey zi-ğayret raĶam-ı ğayr- (9) zedāy

ŞayĶal-ı āyine-i ğayr-nümāy

Ey ğayretinden bu ğayrı gösterici maşķül (10) āyineden ğayr raĶamını ref' ü maḥv idici Ḥudā. *Āyine-i şayĶaldan* murād gönüldür ki ta'alluĶ-ı mā-sivā (11) raĶamı ile memlū vü pür iken 'aşķ-ı İlähī ile bir vechle şayĶal olur ki ğayr-nümāy iken Ḥudāy-(12) nümāy olur.

1683. Cilveger der-heme āgyār tüyī

Cemī' -i āgyārda cilve idici sensin, zīrā ḥaĶīkatde mevcūd hemān sensin¹⁹⁹⁵. (13)

¹⁹⁹⁴ “Sevgili, rakiplerle bir anlıĶına yan yana geldi. KiskanĶılıĶın varlıĶını yok etmesine az kaldı.”

¹⁹⁹⁵ zīrā ḥaĶīkatde mevcūd hemān sensing F: -H

V'ez-heme gešte nümüdār tüyī

Ve cemī'inden nümüdār olmuş sensin, zīrā “ve yebkā (14) vechu Rabbike zū'l-celāli ve'l-ikrām”¹⁹⁹⁶ ḥasebince cemī'-i mevcūdāt mün'adim olup bākī (15) hemān sensin.

1684. Der-heme kevn ü mekān ğayr-ı tü kū

Cemī'-i kevn ü mekānda senden ğayrı kanı ya'nī senden ğayrı¹⁹⁹⁷ (16) yokdur, zīrā “külli şey'in hālikun illā vechehu”¹⁹⁹⁸ ḥasebince cemī'-i mevcūdāt¹⁹⁹⁹ müstehlikdür.

Tā kesī (17) ber-tü bered ğayret ez-ü

Tā bir kimse andan saña ğayret eyledi, zīrā ğayret iletmege senden (18) ğayrı mevcūd kimse olmak gerekdür senden ğayrı ḥod mevcūd yokdur [*bered* fi'l-i muzāri'-i ğāyibdür].

1685. Gird geštīm (19) der-īn ḥāne besī

Bu ḥānede çok devr u sa'y idici olduk [*Gird-geštīm* devr ü gešt eyledik ma'nāsınadır].

Nīst ğayr-ı tü (20) der-īn ḥāne kesī

Bu ḥānede bir kimse yokdur murād ḥaḳīkatde mevcūd hemān (21) Ḥudā-yı “‘azze ve celle”²⁰⁰⁰ idüğün iş'ardur. *Ḥāneden* murād bu cihāndur.

1686. Her kesī cüste (22) be-ğayrī peyvend

Her bir kimse bir ğayrıyla muḥabbet ü ittişāl taleb eylemiş.

Kerde dil-rā (23) be-ğam-ı ğayr-ı tü bend

Gönlini senden ğayrınınu ğamına bend²⁰⁰¹ eylemiş ve aña muḳayyed olmuş²⁰⁰².

131a

1687. (1) Cāmī ez-ğayr-ı tü ber-dühte çeşm

Cāmī senün ğayruñdan çeşmini dökmiş (2) ve ferāğat eylemiş ve aña muḳayyed olmuş²⁰⁰³.

V'ez-ḥayāl-i ruḥet efrühte çeşm

Ve (3) senün ruḥuñ ḥayālinden çeşmini rüşen eylemiş.

¹⁹⁹⁶ “Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zātı bâki kalacaktır.” Rahmān sûresi 27. âyet.

¹⁹⁹⁷ kanı ya'nī senden ğayrı F: -H

¹⁹⁹⁸ “...O'nun zatından başka her şey yok olacaktır...” Kasas sûresi 88. âyet.

¹⁹⁹⁹ mevcūdāt F: -H

²⁰⁰⁰ “Aziz ve yüce Allah”

²⁰⁰¹ bend H: tebdil F

²⁰⁰² aña muḳayyed olmuş H: -F

²⁰⁰³ aña muḳayyed olmuş H: -F

1688. Çeşmeş ez-ṭal'at-ı ḥod (4) rüşen sâz

Kendü ṭal'at u cemâlünden anuḡ çeşmini rüşen eyle.

Ber-dileş kün der-i ân (5) gülşen bâz

Ol gülşenüḡ ḡapısını anuḡ göḡline ac. *Gülşenden* murād cemâl ve ṭal'at-ı (6) sübhânîdür.

1689. Rû bi-gerdân zi-der-i dūrâneş

Senden dūr olanlaruḡ ḡapısından (7) anuḡ yüzini dönder.

Hicret âmüz zi-mehcūrâneş

Mehcūrlardan aḡa hicret öḡret (8) tâ ki mehcūrlar zümresinden dūr olup anlaruḡ ḡâlinden 'ibret-pezîr ola.

1690. Sûz-ı ü sâz (9) füzün rûz-be-rûz

Rûz-be-rûz dem-be-dem anuḡ sûz u ḡarâretini ziyâde eyle [*sûz* emr-i ḡâzîrdur]²⁰⁰⁴.

Z'âteş-i (10) ḡayret-i sûz ḡayriyyet

ḡayretinüḡ âteşinden anı yaḡ tâ ki ḡayriyyet maḡv olup (11) ittiḡâd-ı rûḡânîden behrever ola.

1691. Vâdi-i bu'd ber-ü kûteh kün

Bu'd vâdisini aḡa kûtâḡ (12) eyle.

Be-serâ-perde-i ḡurbeş reh kün

Aḡa ḡurb serâperdesine yol eyle ya'nî aḡa ḡurbüḡi (13) müyesser eyle.

'İḠD-I BİST Ü DÜVÜM DER-ḠURB-I 'İBÂDETEZ-İSTİḠRÂḠ-I VÜCÜD-I SÂLİK (14) DER-'AYN-I CEM'-İ ḠAYBET EZ-HEME ÇİZ TÂ ḠÂYETİ Kİ EZ-ŞİFAT-I ḠURB NİZ (15)

Yigirmi ikinci 'ıḡd²⁰⁰⁵ ḡurb beyânındadır ki erbâb-ı ḡaḡîḡat ḡatında ḡurb 'ibâdetdür sâliküḡ (16) vücüdünüḡ istiḡrâḡından 'ayn-ı cem'de cemî' nesneden ḡaybet ü bî-ḡaber olmak sebebi ile (17) tâ bir mertebede ki ḡurb şıfatından daḡı ya'nî cemî' nesneden ve ḡurbdan hem ḡâyib ola (18) istiḡrâḡ sebebi ile zîrâ sâlik bir mertebeye vuşul bulur ki kendünüḡ (19) vücüdünden hem bî-ḡaber olur.

²⁰⁰⁴ *sûz* emr-i ḡâzîrdur F: -H

²⁰⁰⁵ 'ıḡd F: -H

1692. Ey zede der-şaf-ı dūrān dem-i qurb

Ey dūrularuñ şaffında²⁰⁰⁶ (20) qurb demini urmuş ya'nī qurb-i İlähī'den behrever degül iken qurb da'vāsın eylemiş (21) kimse.

Reh firāvān zi-tü tā 'ālem-i qurb

Senden tā 'ālem-i qurba firāvān yol vardur (22) ya'nī qurb-ı İlähī'den ziyāde dūr u ba'ıdsın.

1693. Qurb rüz āmed ü dūrī şeb-i tār (23)

Qurb rüz geldi ve bu'd şeb-i tār geldi ya'nī qurb yevm ve bu'd muzlim leyl gibidür [*qurb muzāf degüldür*]²⁰⁰⁷.

131b**(1) Rüz çün nīst be-şeb-gīr qarār**

Çünkü rüz yoqdur şebde qarār tut, (2) murād budur ki çünki qurbdan behrever degülsin beher hāl ba'addan hālāş olmazsın (3)

1694. Dūr ez-īn rüz şeb-i tārīkī

Bu rüzdan dūr {ve} şeb-i tarīksin ya'nī bu'da (4) giriftārsın [*tārīkīde yā hitāb içündür*].

Çend çün şubḥ dem ez-nezdīkī

Şubḥ gibi niçeye dek qurbdan dem urursın (5) ya'nī qurb-ı İlähī'den behreverem diyüp her dem da'vā idüp lāf urursın. (6)

1695. Çün dehed devlet-i nezdīkī dest

Çünkü qurb-ı devleti saña el vire ya'nī müyesser ola. (7)

Be-edeb bāyedet ez-dūr nişest

Saña ırakdan edeble oturmak gerek ya'nī (8) qurb-ı İlähī'ye vuşul buldum diyüp mağrūr olmamak gerek sen, zīrā ğurūr sebep-i (9) bu'ddur.

1696. Ger be-nezdiki-i ḥod mağrūrī

Zīrā eger kendü qurbüne mağrūr isen [*mağrūrī ve devrīde yā hitāb içündür*]

Ġam-ı ḥod ḥor ki (10) be-ğāyet dūrī

²⁰⁰⁶ şaffında H: ḥaqqında F

²⁰⁰⁷ *qurb* muzāf degüldür F: -H

Kendü ğamuñı ye zîrâ kırb-ı İlähî'den ğäyetle dü r u ba'idsin.

1697. Pāk (11) bāzān ki dem-i kırb zedend

Pāk-bāzlar ki kırb demini urdılar ya'nî kırb-ı İlähî'den (12) behrever oldılar.

Nām-ı ğod ber-direm-i kırb zedend

Kendülerinüñ nāmını kırb dirhemi üzre (13) urdılar ya'nî kırbdan behrever oldılar.

1698. Pā keşidend ez-în deyr-i meğāk

Ol pāk-bāzlar (14) bu deyr-i meğākdan ferāğat u i'rāz eylediler [*deyr-i meğāk*dan murād bu dünyādur].

Raĥt bürdend zi-maṭmüre-i ĥāk

Ĥāk (15) maṭmüresinden raĥt u esbābı ilettiler ya'nî bu fānî cihāndan bi'l-küllüye fāriĝ oldılar. (16) *Maṭmüre* kıyudur ki anuñ içine ğallāt kırlar ve anbār ma'nāsına hem isti'māl olunur.

1699. Ber-ser-i (17) āb nihādend kıdem

Ol pāk-bāzlar anuñ başı üzre kıdem kıdılar ya'nî āb üzre (18) revān oldılar.

Berter ez-bād keşidend 'alem

'Alemleri bāddan yukarurek çektiler ya'nî felege vuşül (19) buldılar.

1700. Germ ez-āteş be-ğüzeştend çü düd

Pāy-kübān be-ser-i çarĥ-ı kebüd

Ol (20) pāk-bāzlar²⁰⁰⁸ āteş²⁰⁰⁹-i germ ve kırı tütün gibi raķş iderek çarĥ-ı kebüduñ ser (21) tarafına ğüzer eylediler ya'nî tütün āteşten sür'atle hevāya felek ğitdüĝi gibi anlar daĥı (22) bu 'ālem-i süfliden ferāğat idüp sür'atle 'ālem-i İlähî'ye revān oldılar. *Be-serde* ser (23) cānib ü taraf ma'nāsına olmaķ ziyāde laṭif ü ensebdür.

1701. Yek yek evrāk-ı felek 132a (1) ṭayy kerdend

Evrāk-ı felegi bir bir ṭayy eylediler ya'nî cemî'sinden ğüzer eylediler.

Rüy (2) der-kürsi vü 'arş āverdend

²⁰⁰⁸ Metinde "pāk-bāzlara" şeklinde olan bu ibare, cümlemin anlamının bozulmaması adına "pāk-bāzlar" şeklinde yazılmıştır.

²⁰⁰⁹ āteş H: āteşden F

Kürsî vü 'arşa yüz getürdiler ya'nî anlara vuşul (3) bu hâlet-i kalb ü rûh i'tibâriyle degüldür.

1702. Sâhtend ez-ser-i kürsî pāye

Kürsînüñ pāye (4) başından pāye düzdiler ya'nî kademlerini kürsî üzre qodılar.

'Arş figend (5) be-ser-i şān sāye

Pes 'arş anlaruñ başına sāye bıraқdı [*şān işāndan muḥaffedür*]²⁰¹⁰.

1703. Ser bedān pāye (6) fūrū nāmedşān

Anlaruñ seri ol pāyeye aşığa gelmedi ya'nî aña tenezzül idüp (7) kâni' olmadılar.

H'āb der-sāye nikū nāmedşān

Sāyede uyumaқ anlara ḥüb (8) u laṭif gelmedi.

1704. Meded ez-devlet-i sermed cüstend

Devlet-i sermedden meded (9) taleb eylediler.

Zulmet-i sāyegi ez-ḥod şüstend

Kendülerinden sāyelik zulmetini (10) yudılar ya'nî evşāf-ı beşeriyetden ḥalāş olup ifnā-yı vücūddan behrever (11) oldılar.

1705. Şad der-i luṭf küşūd işān-rā

Ḥaқ “*sübḥānehu ve te'ālā ḥazreti 'azze ismuhu*” (12) anlara yüz luṭf qapusını açdı ya'nî bisyār luṭf eyledi.

Ḳurb-ber-ḳurb füzūd (13) işān-rā

Anlara ḳurb üzre ḳurb ziyāde eyledi bu hem-vechdür anlara cenāb-ı (14) İlähîden yüz luṭf qapusını açdılar²⁰¹¹ anlara ḳurb üzre ḳurb ziyāde oldı²⁰¹² [*füzūd fi'l-i māzîdür*]²⁰¹³. (15)

1706. Çeşm-i şān sürme-i iḳbāl keşid

Anlaruñ çeşmi iḳbāl ü devlet sürmesini (16) çekdi²⁰¹⁴.

²⁰¹⁰ *şān işāndan muḥaffedür* F: -H

²⁰¹¹ qapusını açdılar H: qapusı açıldı F

²⁰¹² ziyāde oldı H: sürmesini çekdi F

²⁰¹³ *füzūd fi'l-i māzîdür* F: -H

²⁰¹⁴ Çeşm-i şān sürme-i iḳbāl keşid

Anlaruñ çeşmi iḳbāl ü devlet sürmesini (16) çekdi H: -F

Diden-i qurb ne-şüd perde-i did

Anların kendülerinde qurbi görmek (17) cemâl-i İlâhî'nün müşâhedesine perde vü hicâb olmadı. *Sürme-i ikbâlden* murâd (18) rûhânî hiddet-i başardur ki cemî'-i zerrâtda hüsn-i İlâhî'yi müşâhede eylemege (19) kâdir olur, beyt

*Cihân mir'at-ı hüsn-i şâhid-i mâst
Feşâhede vechehu (20) fî külli zerrât*²⁰¹⁵

“*Fe keşefnâ 'anke gıtâ' eke fe-başaruke'l-yevme hadîdun*”²⁰¹⁶

1707. Ğarqa (21) der-vaşl u zi-vaşl âgeh nî

Ol pāk-bāzlar vaşlde ğarîqlerdür ve istifrâk (22) sebebi ile vaşldan āgâh degüllerdür.

Cüz ez-ân kıble-i aşl âgeh nî

Ol kıble-i 132b (1) aşldan ğayrıdan āgâh degüllerdür. *Kıble-i aşldan* murâd hâzret-i Hâk'dur “*'azze ismuhu*”. (2)

1708. Perde-i qurbetişân âmede cā

Anların cāy u qarārgāhı qurbet perdesi gelmiş (3) ya'nî qurb-ı İlâhî'den hergiz dūr u cüdā olmazlar.

Fāriğ ez-perdederi havf u recā (4)

Havf u recānuñ perdederliginden fāriğlerdür ya'nî havf u recā onların (5) perdesini yırtmaz ve havf u recādan anlara kayd u ğam olmaz, zīrā anlar havf u (6) recādan hālâş olmuşlardır [*perdederide* olan hemze vezn için sâkin okunur].

1709. Lîkin ânân ki zi-qurb āgâhend

Lîkin anlar ki (7) qurbdan āgâhlardur istiğrâk mertebesine vuşûl bulmadıkları için (8)

Cân zi-âgâhî-i ân mî-kâhend

Anuñ āgâhlığı sebebinden ziyâde zaħmet ü (9) elem çekerler ve bir dem za'fdan²⁰¹⁷ hālî olmazlar [*mî-kâhend* fi'l-i muzâri'-i cem'-i ğā'ibdür].

1710. Gerçi ez-qurb-ı nevâziş yâbend (10)

Egerçi anlar qurbdan nevâziş ü luţf görürler.

²⁰¹⁵ “Dünya bizim güzelimizin güzelliğinin aynasıdır. Yüzü bütün zerrelere görünür.”

²⁰¹⁶ “...Şimdi gaflet perdeni açtık; artık bugün gözün keskindir.” Kaf sûresi, 22. âyet.

²⁰¹⁷ za'fdan H: havfdan F

Her dem ez-bīm güdāziş (11) yābend

Likin her dem havfdan güdāziş bulurlar ya'nī ziyāde elem çekerler. *Güdāziş* (12) erimek.

1711. Ki me-bād ān be-zevāl encāmed

Ki olmaya ki ol qurb zevāle irişe (13)

Be-dil endūh u melāl ārāmed

Gönülde guşsa vü melāl karar eyleye ya'nī qurb (14) zevāl-pezīr olup kendüler gam u melāle giriftār olalar diyü elem çekerler ve havfdan (15) hālī olmazlar. *Be-dil* dāluğ fethi ile ki ivaz ma'nāsına gelür maħalle münāsib (16) degüldür egerçi bir vechle ma'nā virilmek mümkindür.

1712. Hālişān bāşed ez-ān dīger (17) gūn

Ol sebebden anlaruğ hālī dīger-gūn ve harāb olur.

Dīde pūr-āb (18) būved dil pūr-hūn

Çeşmleri āb u eşkle memlū olur giryeden gönülleri havfla (19) memlū olur havf u elemden.

1713. Çihre-i devlet-i şān gerded zerd

Anlaruğ devleti (20) çihresi zerd olur.

Nefes-i 'işretişān gerded serd

Ve anlaruğ 'işreti nefesi (21) serd olur ya'nī qurbūñ zevālī havfindan yüzleri şarīdur ve āhdan hālī (22) degüllerdür.

1714. Şu'le der-rişte-i cān endāzend

Cān riştesine şu'le atarlar ya'nī cān 133a (1) ları gam u elem āteşinden müştā'il²⁰¹⁸.

Şem'sān ez-tef-i ān bü'gdāzend

Anuğ tef ü (2) harāretinden şem' gibi erirler, lā-cerem sūz u güdāzdan bir nefes hālāş olmazlar (3) [*sān* teşbīh içündür].

HİKĀYET-İ SUĀL Ü CEVĀB-I ZÜ'N-NÜN BĀ-ĀN 'AŞIĞ-I MEFTŪN

Zü'n-nün hāzretlerinüñ (4) “*ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-'azīz*”²⁰¹⁹ ol meftūn 'āşıkla vāḳi' olan su'āl ü (5) cevābınuğ hikāyetidür.

²⁰¹⁸ müştā'il H: şu'le F

1715. Vāli-i mısır-ı velāyet Zü'n-nün

Velāyet mısırınun (6) vālisi Zü'n-nün.

Ān be-esrār-ı haqīkat meşhūn

Ol esrār-ı haqīkatle (7) memlū Mısr'da işāret vardır Zü'n-nün hazretlerinun "kaddesa'llāhu sırrahu'l-'azīz" (8) Mısr'dan olduğına nite ki Zü'n-nün-ı Mısrī dirler. Velāyet bunda velīlik (9) ma'nāsınadır ve memleket ma'nāsına hem işāretten hālī degüldür, vālī hākim (10) ma'nāsınadır ve bununla Zü'n-nün'un şāhib-taşarruf idüğine işāret (11) vardır, meşhūn memlū vü pür ma'nāsınadır.

1716. Güft der-Mekke mücāvır bûdem (12)

Zü'n-nün hazretleri "kaddesa'llāhu sırrahu'l-'azīz"²⁰²⁰ eyitdi²⁰²¹ Mekke'de mücāvır idüm [mücāvır ism-i fā'ıldür]. (13)

Der-ḥarem ḥāzır u nāzır bûdem

Ḥarem-i şerīfde ḥāzır idüm ve gelüp gidenlere (14) nazır idici idüm.

1717. Nā-geh āşüfte cüvānī dîdem

Nā-gāh ḥarem-i şerīfde āşüfte (15) bir cüvān gördüm.

Ne-cüvān sūhte cānī dîdem

Cüvān degül belki 'aşk āteşine (16) yanmış bir cān gördüm ya'nī ol cüvān 'aşk-ı İlāhī sebebi ile evşāf-ı (17) beşeriyet ü cismāniyyetden ḥalāş olup rūḥ-ı maḥz ve rūḥ-ı muşavver (18) olmuş. Āşüfte dīvāne.

1718. Lāğar u zerd şüde hemçü hilāl

Ol cüvān hilāl gibi (19) lāğar u zerd olmuş.

Kerdem ez-vey zi-ser-i mehr su'āl

Muḥabbet ucından (20) ya'nī rıfḫ u luṭfla andan su'āl eyledüm böyle diyü.

1719. Ki meger 'aşıki ey şifte (21) merd

Ki ey āşüfte merd var ise 'āşıksın.

²⁰¹⁹ "Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin."

²⁰²⁰ "Allah aziz sırrını mukaddes ve mübarek eylesin."

²⁰²¹ eyitdi H: didi F

Ki bedīn s̄ān (22) ūdeī lāgar u zerd

Ki bu vechle lāgar u zerd olmışsın [*ūde*’de hemze hiṭāb içündür].

1720. Güft āri be-serem (23) ūr-ı kiyest²⁰²²

Pes ol cūvān baṅa cevāb virüp didi belī ‘āşıkam **133b (1)** başumda bir kimsenūṅ ūr u ‘aşkı vardur.

K’iş çü men ‘āşık-ı bīmār besest (2)

Ki anuṅ bencileyin bīmār ‘āşıkı ziyāde çoḳdur.

1721. Güftemeş yār be-tü nezdikest(3)

Aṅa didüm yār u maḥbūbuṅ saṅa ḳarīb midür [*nezdik* ḳarīb]

Yā çü şeb rūzet ez-ū tārikest(4)

Yāḥūd senūṅ rūzuṅ anuṅ sebebinden şeb gibi tārik midür

1722. Güft (5) hem-ḥāne-i üyem heme ‘ömr

Ol cūvān baṅa cevāb virüp didi cemī’-i ‘ömrümde (6) anuṅla hem-ḥāneyem.

Ḥāk-i ḳāşāne-i ü heme ‘ömr

Cemī’-i ‘ömrümde anuṅ ḳāşānesinūṅ (7) ḥākiyem ya’nī bir nefes andan cüdā degülem. *Ū*’dan murād Ḥudā-yı “‘azze ve celle”²⁰²³dür kim “ve huve (8) me ‘aküm”²⁰²⁴ ḥasebince bir dem bendelerinden dūr u cüdā degüldür.

1723. Güftemeş yek dil ü (9) yek düst be-tü

Ol cūvāna didüm yār u maḥbūbuṅ senūṅle yek dil ve (10) yek cihet midür

Yā sitemkār u cefā-cüst be-tü

Yoḥsa saṅa zūlm idici (11) ve cefā idici midür

1724. Güft hestīm be-her şām u şeḫer

Be-hem āmiḥte çün şir ü (12) şeḳer

Ol cūvān baṅa cevāb virüp didi her şām u şeḫerde şir ü (13) şeḳer gibi birbirinimizle muşāḥib ü muḥteliṭüz.

²⁰²² Bu mısra vezne uymamaktadır.

²⁰²³ “Aziz ve yüce Allah”

²⁰²⁴ “...O sizinle beraberdir...” Hadīd sūresi, 4. āyet.

1725. Güftemeş yār-ı tü ey ferzāne

(14) Ol cüvāna didüm ey ferzāne senünj yār u maḥbūbuḡ,

Bā-tü hemvāre büved hem-ḥāne (15)

senünjle dāyim hem-ḥāne ola ve senden bir nefes dūr u cüdā olmaya ve saḡa (16) cevır ü cefā daḡı eylemeye.

1726. Lāḡar u zerd şüde behr-i çir

Pes neden ötürü lāḡar u (17) zerd olmışsın.

Ser-be-ser derd şüde bed çir

Neden ötürü cemī'an derd ü ḡam (18) olmışsın.

1727. Güft rev rev ki 'aceb bī-ḡaberī

Ol cüvān çünki benden bu sözleri (19) işitdi baḡa cevāb virüp didi yürü yürü ki 'aceb bī-ḡabersin (20)

Bih ki z'in ḡüne süḡen der-ḡüzerī

Yeg ki bu ḡüne sözden ferāḡat eylesin (21)

1728. Miḡnet-i ḡurb zi-büd efvünest

ḡurbün miḡneti bu'duḡ miḡnetinden ziyādedür. (22)

Ciger ez-heybet-i ḡurbem ḡünest

ḡurbün heybetinden benüm cigerüm ḡündür.

1729. Hest der (23) ḡurb heme bīm-i zevāl

Zirā ḡurbda cemī'an hemān zevāl ḡavfi vardur.

134a**(1) Nīst der-bu'd cüz ümmīd-i vişāl**

Zirā bu'dda vişāl ümīdinden ḡayrı yoḡdur. (2)

1730. Āteş-i bīm dil ü cān süzed

ḡavf āteşi dil ü cānı yaḡar.

Şem'-i ümmīd revān (3) efrüzed

Ümîd şem'î cānı rüşen ü mesrūr eyler. Pes saña ma'lûm olsun (4) benüm bu hālüme sebev zevāl-i kurbün havfidur [*revān* bunda cān ma'nāsınadır].

MÜNACĀT DER-İNTİKĀL EZ-ĤĀL-İ ĶURB BE-ĤAYĀ (5)

Bu münacāt kurbün hālinden hayāya intikāl beyānındadır.

1731. Ey ki çün rûh be-ten (6) nezdîkî

Ey Ĥudā ki cān kendünün cesedine karîb olduğı gibi sen cemî'-i mevcûdâta (7) ancılayın karîbsin.

Çün reg-i cān bi-beden nezdîkî

Reg-i cān bedene karîb (8) olduğı gibi sen cemî'-i kâyināta ancılayın karîbsin. Reg-i cāndan murād (9) şāh tamarıdır [*nezdîkîde* yā vahdet içündür].

1732. Belki nezdîkterî ez-reg-i cān

Belki cān tamarından karîbreksin. (10)

Lîk dürend zi-în fehmi kecān

Lîkin kec-fehmlüler bundan ba'îdlerdür, zîrā bu sırdan (11) aşhâb-ı haķîkat haberdârdur. *Kec-fehmān* taķdîrindedür ve “*naħnu aķrebu ileyhi min habli'l-verîdi*”²⁰²⁵ (12) kıt'a

Düst nezdîkter ez-men be-menest

V'în 'acebter ki men ez-vey dürem

Çi künem bā-ki tüvān güft ki ū

(22) *Der-kenār-ı men ü men mehcürem*²⁰²⁶

Ĥulāşa-i kelām budur ki (14) egerçi bu beyān olınan sır bu āyet-i kerîme ile şābitdür lîkin kec-fehm olanlar bu (15) sırrı fehmi ü idrāk eylemege ķādir degüllerdür.

1733. Ķurb-ı tü ger ne-nihed pîş ķadem (16)

Eger senün Ķurbün tālîbün öñine ķadem ķomaya ya'nî eger²⁰²⁷ senün cānibün den ol²⁰²⁸ (17) Ķurb vāķi' olmaya

Bāz gerded heme 'ālem be-'adem

²⁰²⁵ “...biz, ona şāh damarından daha yakınız...” Kaf sūresi 16. āyet.

²⁰²⁶ “Dost bana benden yakinken ne gariptir ki ben O'nsan uzağım.”, “Ne yapayım, kiminle konuşulabilir ki?! O benim yanımda bense O'ndan ayırım.” Sa'dî, *Gülistān*, s. 164.

²⁰²⁷ eger H: evvel F

²⁰²⁸ ol H: -F

cemī‘-i ‘ālem ‘ademe rücū‘ eyler ve hergiz kimseye (18) senden kırb iriřmez.

1734. Ger zi-mā dūr niřined heme kes

Eger cemī‘ kimse bizden dūr (19) otura ve i‘rāz eyleye.

Māye-i hesti-i mā kırb-ı tū bes

Senūŋ kırbuŋ bizüm²⁰²⁹ vücūdumuzūŋ (20) māyesi kāfīdür, zīrā çunki senūŋ kırbuŋ bize müyesser ola, bizüm vücūdumuza (21) hergiz hālel ü fenā iriřmez [*beset* taqdīrindedür]²⁰³⁰.

1735. Dūr u nezdik zi-tū behreverend

Ba‘īd ü kıarıb senden (22) naşıblülördür ya‘nī cemī‘ sine senden nef‘ ü behre irişür.

V‘ez simāt-ı keremet (23) tu‘me-ħorend

Ve senūŋ keremūŋ simātından kıt u tu‘me yiyicilerdür. *Tu‘me-ħorend* vařf-ı **134b** (1) terkībī²⁰³¹ olmađ maħalle ensebdür egerçi *ħorend* fi‘l-i muzāri‘ cem‘-i ğāyib olmađ (2) mümkündür.

1736. Der-rehestkıať‘-ı mesāfet dūrest

Ey Ĥudā senūŋ yoluŋda kıať‘-ı mesāfe (3) ba‘īddür, zīrā saŋa vuřul bulmađ kıať‘-ı mesāfe ile müyesser olmaz belki rūħānī sefer ile (4) müyesser olur.

Vařl cūsten be-sefer mehcūrest

Pes cismānī sefer ile vařl taleb (5) eylemek mehcūr-u muħāldür, zīrā bu vuřul ve vařl-ı cismānī seyr ü sefer ile ħāřıl olmaz (6) ve vücūd bulmaz.

1737. Çīst kırb-ı tū zi-ħod bübüriden

Senūŋ kırbūŋ nedür kendüsinden (7) münkıaťı‘ olmađdır ya‘nī her kim ki senūŋ kırbūŋe tālībdür aŋa ifnā-yı vücūd lāzīmdür [*çīst* mıřrā‘ı suāl ü cevābdur]²⁰³². (8)

Dāmen ez-kevn ü mekān der-çiden

Kevn ü mekāndan i‘rāz eylemekdür ya‘nī mā-sivādan (9) ‘alākıyı kıať‘ eylemekdür çunki bu iki ħālet ħāřıl ola kırb müyesser olur.

1738. Rūz-ı (10) Cāmī ki zi-kırbet dūrest

²⁰²⁹ bizüm F: -H

²⁰³⁰ *beset* taqdīrindedür F: -H

²⁰³¹ terkībī F: terkībīdür ve ile H

²⁰³² *çīst* mıřrā‘ı suāl ü cevābdur F: -H

Cāmī'nün günü ki senüñ qurbünden dürdür.

TİRE (11) GEŞTE ÇÜ ŞEB-İ DEYCÜREST

Leyl-i muzlim gibi tİre vü siyāh olmışdur ya'nī Cāmī senüñ (12) qurduğundan dūr olduğı içün anuñ rūzı şeb-i deycür gibi tİre vü siyāh (13) olmışdur.

1739. Ez-fürüg-ı ruḥ-ı ḥod nūreş dih

Aña kendü rūḥuñ fūrügından nūr vir. (14)

Merhemī ber-dil-i rencüreş nih

Anuñ bīmār gönli üzre bir merhem ḳo.

1740. Tā dehed neyyir-i qurb-i (15) tü ziyā

Tā senüñ qurduğ āftāba ziyā vire.

Der-keşed rüy be-cilbāb-ı ḥayā

Yüzünü ḥayā (16) cilbābına çeke ya'nī ḥayāya vuşul bula [*cilbāb* perde].

‘İKD-İ BİST Ü SİVÜM DER-ḤAYĀ

Yigirmi üçüncü 'ıkd (17) ḥayā beyānındadır.

Kİ MUḤĀFEZET-İ ZĀHİR Ü BĀṬİNEST EZ-MUḤĀLEFET-İ AḤKĀM-İ İLĀHİ BE-SEBEB-İ MÜRĀḲABE-İ NAZAR-İ ḤAḲḲ SÜBHĀNEHU VE TE'ĀLĀ (18)

Ki erbāb-ı ḥaḳıḳat ḳatında ḥayā zāhir ü bāṭını muḥāfazadır, aḥkām-ı İlähī'ye muḥālefetden (19) Ḥaḳ “*sübhānehu ve te'ālā ḥazreti*”²⁰³³nün nazarınıñ murāḳabesi sebebi ile ya'nī Ḥudā-yı “*azze ve celle*”²⁰³⁴nün (20) cemī'-i aḥvālde kendüsine nāzır idügin bilüp zāhir ü bāṭınıñı ḥıfz eyler.

1741. Ey ber-efgende (21) zi-ruḥ setr-i ḥayā

Ey yüzünden ḥayā perdesini bırakmış ya'nī ḥayāyı terk eylemiş (22)

HİÇ EZ-İN KĀR-ı ḥayā nİst tü-rā

Bu kārdañ ya'nī bī-ḥayālıḳdan senüñ hİç ḥayāñ (23) yoḳdur bu hem-vechdür bu kārdañ senüñ hİç ḥayāñ yoḳ mıdır.

1742. Ḥİre-çeşmī çİ küñİ 135a (1) aḥtervār

²⁰³³ “Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeḥ olan Allah”

²⁰³⁴ “Aziz ve yüce Allah”

Ahter gibi ne pek yüzlülük eylersin [*vār* teşbīh içündür].

Hemçü hürşid hayāyī piş ār (2)

Āftāb gibi önünge bir hayā getir ya'nī şāhib-hayā ol.

1743. Dil-i tü mezra'a-i tohm-ı vefāst (3)

Senün gönlün mihr ü vefā tohmınıñ mezra'asıdır.

Nem-i ān mezra'a bārān-ı hayāst (4)

Ol mezra'anun nem ü ābı hayā yağmurıdır. Pes her kes ki anda hayā yoğdur ol kimse (5) mihr ü vefādan bī-behre bir tīre-dıldür.

1744. Ne-şevd sebze zi-büstān nev-hiz

Büstāndan (6) sebze nev-hiz ü zāhir olmaz.

Nā-şüde ebr ber-ān bārān-riz

Ebr anun üzre (7) bārān dökici olmamış iken pes mā-dām ki sende hayā olmaya senün kalbünde mihr ü (8) vefādan bir eşer olmaz.

1745. Hüy ki ber-ruh zi-hayā dāred gül

Gül ki ruhu üzre hayādan (9) 'arağ tutar.

Z'ān besī neşv ü nemā dāred gül

Gül ol 'arağ üzre²⁰³⁵ çok neşv ü (10) nemā tutar ya'nī hüy ki 'arağ ma'nāsınadır andan murād şeb-nemdür anun sebebi ile (11) güle hālet ü leṭāfet hāşıl olur güle hayā isnādı iddi'āyīdür.

1746. Ğonca k'ez-şerm (12) be-ruh beste niķāb

Ğonca ki şerm ü hayāsından yüzine niķāb bağlamışdır.

Z'ān (13) niķābest zer ü gevher-yāb

Ol niķāb sebebinden zer ü gevher bulııcıdır. *Zer ü* (14) *gevherden* murād anun içinde olan hürdeler ve kızıl varakdır.

1747. La'l ü zer bāşed (15) ez-ān hāşıl-ı ü

Andan ol ğoncanun hāşılı la'l ü zer olur.

²⁰³⁵ 'arağ üzre H: 'arağdan F

Münbaşıḡ geṣte zi-ṣādī (16) dil-i ü

Lā-cerem sürürından anuḡ dil ü derünü münbaşıḡ ü güṣāde olmuṣdur [ṣādī sürür ma'nāsınadır]²⁰³⁶. (17)

1748. Lāle k'ez-ṣerm be-dil dāred dāḡ

Lāle ki ṣerm ü ḡayāsından gönlinde dāḡ tutar. (18)

Sürḡ-rū geṣte ez-ānestbe-bāḡ

Ol sebebden bāḡda sürḡ-rūy olmuṣdur. (19)

1749. Bi'nger ān süsen-i ṣermende ki çün

Ez-zebān nāmede ḡarfıṣ birün

Naḡar eyle gör (20) ol ṣermende süseni ki anuḡ zebānında niçe bir ḡarf ṡaṣra gelmemiṣdür (21) ya'nī dāyım ḡāmūṣdur, süsenüḡ āzādeliḡi serv gibi bir ḡāl üzre olup (22) ḡazāndan aḡa ziyān iriṣmedüḡdür [zebāneṣ taḡdīrindedür]²⁰³⁷, beyt

Ez-zebān-ı süsen āzāde em āmed (23) be-gūṣ

*K'enderīn deyr-i kühen kār-ı sebük bārān ḡoṣest*²⁰³⁸

1750. Lā-cerem der-ṣaf-ı 135b (1) sürī vü semen

Lā-cerem sürī vü semenüḡ ṣaffında.

Ṣüd be āzādei meṣḡūr-ı çemen (2)

Süsen āzādelik ile çemenüḡ meṣḡūrı oldı. Serv-i āzād didükleri gibi (3) süsen-i āzād dirler *sürī*den murād²⁰³⁹ kırmızı güldür.

1751. ḡire-çeṣmest be-büstān (4) nergis

Büstānda nergis ḡire-çeṣmdür.

Ki dehed cām be-mestān nergis

Zirā nergis (5) mestlere cām virür. *Cāmdan* murād nergisüḡ ortasında olan müdevver nesnedür (6) ki ḡadeḡe beḡzer, *nergisden* murād zerrīn ḡadeḡ didükleri ṣükūfedür, ḡāce ḡāfız'ıḡ (7) raḡmetü'l-İlāhi 'aleyh bu ma'nā bu beytinden rüṣendür, beyt

²⁰³⁶ ṣādī sürür ma'nāsınadır F: -H

²⁰³⁷ zebāneṣ taḡdīrindedür F: -H

²⁰³⁸ "Susamın dilinden 'serbestim' sözü duyuldu. Bu eski kilisede yükü hafif olanların işi güzeldir." Hāfız, *Divan*, s. 43.

²⁰³⁹ murād F: -H

Resīd mevsim-i ān k'ez-ṭarab (8) çü nergis-i mest
*Nihed be-pāy kadem her ki şeş direm dāred*²⁰⁴⁰

Nergisün hūre- (9) çeşmliği budur ki çeşmini yummaz bu hālet yüzi pek olan kimsenün (10) ‘ādetidür.

1752. Z’ān sebeb dīde eş ez-nūr tehī

Ol sebebden anuñ (11) çeşmi nūrdan hālī.

Mānde bī-hāşşiyet-i nūr dihī

Nūr viricilik hāşşiyetsüz (12) kalmışdur.

1753. Hōy ki ez-şerm nişined be-çīn

Şerm ü hayādan her ‘arağ ki alnında (13) oturur ya’nī alında zāhir olur.

Tāze-rū bāşed ez-ān şāhid-i dīn

Dīn şāhidi (14) andan tāze-rūy u laṭīf olur, murād şerm ü hayā şāhibinün dīni kavī idügin (15) iş‘ardur. *Şāhid* Fārisīde maḥbūb u maḥbūbe ma’nāsına isti’māl olunur.

1754. Ān ki (16) ber-şahre-i şammā şeb-i tār

Ki büved der-teg-i çeh der-bün-i gār

Ol Allah ki şahre-i şammā üzre (17) leyl-i muzlimde ki ol şahre-i şammā kuyunun dibinde mağāra dibinde olur [*şahre-i şammā* muḥkem taş ma’nāsınadur, *teg* bunda ka’r ma’nāsınadur].

1755. Ez-nüfuz-ı başar-ı (18) nūr-fişān

Nūr nişār idici başarınun nüfuzından.

Bīned ez-reh-revi-i mūr nişān (19)

Mūruñ reh-revliginden nişān görür ya’nī nūr-ı zātıyla mūruñ mūrūr u ‘ubūr (20) eylediği yeri görür. *Başar* zikri ālet-i cismāniyyesüz başīr olduğu i’tibārladur.

1756. (21) Nāzır-ı hāl-i tü bāşed şeb u rüz

Hāğ te’ālā ḥazreti²⁰⁴¹ şeb u rüz senün hālünge (22) nazar idicidür.

²⁰⁴⁰ “Her birkaç altına sahip olan kişinin sevinçle sarhoş nergis gibi ayakta duramaz olduğu mevsim geldi.”
 Hāfız, *Divan*, s. 119.

²⁰⁴¹ Hāğ te’ālā ḥazreti H: Hūdā-yı ‘azze vü celle F

Tü hem ez-nâzırıyeş dîde fûrûz

Sen hem anuñ nâzırlugından çeşmüni (23) rüşen eyle ya'nî Hâk te'âlâyı²⁰⁴² cemî'-i ahvâlünje nâzır idüğini müşâhede eyle [*fûrûz* emr-i hâzırdur].

1757. Nâzır-ı nâzırı-i 136a (1) ü mî-bâş

Anuñ nâzırlığına nâzır ol ya'nî nâzır fikr eyle.

Hâzır-ı hâzırı-i (2) ü mî-bâş

Anuñ hâzırlugınuñ hâzırı ol ya'nî anuñ huzûrını fikr idüp (3) sen hem huzûr u edeble ol.

1758. Büv ki şermendegiyet âyed pîş

Ola ki senüñ (4) önünje şermendelik gele ya'nî Hudâ-yı “‘azze ve celle”²⁰⁴³yi hâzır idüğün fikr idüp andan (5) saña şerm ü hayâ gele.

Ki bi-tâbî zi-güneh hâtır-ı hîş

Ki anuñ sebebi ile hâtırıñı (6) günâhdan çeviresin ya'nî günâhdan i'râz eylesin.

1759. Der-mağâmî ki küñî kaçd-ı (7) günâh

Bir mağâmda ki günâha kaçd eylesin.

Ger küned küdeki ez-dür nigâh

Ol hâlde (8) bir tıfl eger ırakdan saña nazar eyleye.

1760. Şermdârî zi-güneh der-güzerî

Ol tıfldan (9) şerm tutarsın günâhdan ferâgat eylesin

Perde-i işmet-i hod-râ ne-derî (10)

Kendü işmetünün perdesini yırtmazsın ya'nî ol hâlde günâhdan ma'sûm kalursın. (11)

1761. Şerm bâdet ki Hudâvend-i cihân

Saña şerm olsun ki cihânın Hudâvend ü hâlıkı [*şermet bâd* taqdirindedür]. (12)

Ki büved vâkıf-ı esrâr-ı nihân

Ki ol Hudâvend nihân esrâra vâkıfdur.

1762. Ber-tü (13) bâşed nazareş bî-geh ü gâh

²⁰⁴² Hâk te'âlâyı H: anuñ F

²⁰⁴³ “Aziz ve yüce Allah”

Saņa dāyimā anuņ nazarı ola.

Tü küni der-nazareş qaşd-ı (14) günāh

Sen anuņ nazarında günāha qaşd eylesin bu hālet zihī kabāhat ve zihī fezāhatdur, (15)
beyt

Tü bīnā vü mā hā'if ez-yek-diger
*Ki tü perde-pūşī vü mā perde-der*²⁰⁴⁴

ĤİKĀYET-İ (16) YŪSUF U ZŪLEYĤĀ

YŪsuf peyğam-beruņ “‘aleyhi’s-selām”²⁰⁴⁵ve ZŪleyĤĀ’nuņ ĥikāyetidür.

Kİ PERDE-PŪŞİ-İ (17) ZŪLEYĤĀ²⁰⁴⁶ PERDE-GÜŞĀYİ-İ DİDE-İ YŪSUF ĀMED

Ki ZŪleyĤĀ’nuņ perde-pūşlugu ĥazret-i YŪsuf’uņ “‘aleyhi’s-selām” (18) çeşminuņ perdesini keşf idici geldi ya’nī çūnki ZŪleyĤĀ ĥin-i mŪlākātda şanemüņ (19) başını ve yüzünü örtüdi, ol hāletden ĥazret-i YŪsuf’a “‘aleyhi’s-selām” (20) ziyāde başret ĥāşıl oldu.

TĀ ĤAĤĤ-RĀ NĀZİR-I ĤOD YĀFT VE EZ-ZŪLEYĤĀ RŪY BER-TĀFT (21)

Tā ĥazret-i YŪsuf’a “‘aleyhi’s-selām” ĤaĤ “sŭbhānehu ve te’ālā ĥazreti”²⁰⁴⁷ni “celle şānuhu”²⁰⁴⁸ kendüsine nazār (22) idici buldı, ol hālde ZŪleyĤĀ’dan yüz çevirdi ve firār eyledi.

1763. Çün ZŪleyĤĀ zi-meh-i (23) Ken’anī

Çūnki ZŪleyĤĀ Ken’an’a mensŭb māhdan ya’nī YŪsuf peyğam-berden.

Mānd der-dāyire-i ĥayrānī

136b

(1) Ĥayrānlık dāyiresinde kaldı ya’nī vişālinden behrever olduğı ićün mŭteĥayyir kaldı. (2)

1764. Bāzu-yı ‘ışķ ber-ŭ zŭr āverd

‘Aşķuņ bāzŭsı aņa zor getürdi.

²⁰⁴⁴ “Sen görensın ve biz de birbirimizden korkarız. Sen perde örtensın biz de perde yırtan.” Sa’dī, *Bostān*, s. 600.

²⁰⁴⁵ “O’na selam olsun”

²⁰⁴⁶ ZŪleyĤĀ F: -H

²⁰⁴⁷ “Her türlü eksiklik ve kusurdan mŭnezzeĥ olan yŭce Allah”

²⁰⁴⁸ “Şanı yŭce Allah”

Telhi-i hecr (3) der-ü şūr āverd

Firākuñ acılığı aña şūr u ıztırāb getürdi.

1765. Gerdiş ez-encümen-i (4) bīdārī

Rūy der-zāviye-i tenhāyī

Ĥazret-i Yūsuf'uñ 'aşkı anuñ yüzüni bīdārлық (5) encümeninden tenhālık zāviyesine eyledi murād ne idügi bu beytlerden zāhirdür.

1766. Şüd (6) ĥicāb ez-naazar-ı aşĥābeş

Perde-i ġalaqatü'l-ebvābeş

Anuñ ġalaqatü'l-ebvāb perdesi (7) kendü aşĥābınuñ nazarından aña ĥicāb oldı ya'nī Züleyĥā ĥazret-i Yūsuf'uñ vişāline (8) vuşul bulmaq içün birqaç ĥāneler binā idüp ol ĥānelerüñ qaularını kilīdledi (9) bu ĥikāyet ziyāde meşhūr olduğı içün işāret tarīki ile ĥikāyet eyler.

1767. Dāmen-i (10) 'işmetişān kerd rehā

Meyl-i hemmet bihi ve hemme bihā

“*Hemmet bihī ve hemme bihā*”²⁰⁴⁹ meyli anlaruñ (11) 'işmeti dāmenini rehā eyledi ya'nī ikisi biri birine qaşd u meyl idüp her iki (12) cānibden 'işmet ref' oldı, egerçi Mevlānā Cāmī bunı ihtiyār eylemişdür, līkin fuđalādan (13) bisyār kimse bunuñ²⁰⁵⁰ ĥilāfetini ihtiyār eylemişdür.

1768. Şevĥ bisted zi-kef-i her dü zimām

Şevĥ (14) ikisinüñ bile kef-i destinden zimāmı aldı ya'nī şabrları qaımadı.

Her dü geştend (15) zi-hem řālib-i kām

Her ikisi biri birinden murād şaleb idici oldılar.

1769. Nā-gehān cest (16) Züleyĥā ez-cāy

Nā-gehān Züleyĥā yerinden şıçradı.

Ez-ser-i taĥt-ı şarab perde-rübāy

²⁰⁴⁹ “...kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı...” Yūsuf sūresi, 24. āyet.
²⁰⁵⁰ bunuñ F: -H

Zevk u (17) tarab tahtının tarafından perde kapıcı ya'nî perdeyi kaldırdı [*perde-rübây* vaşf-ı terkîbîdür].

1770. Tâ şevved mâni'-i dîdâr kesî (18)

Tâ bir kimsenün görmesine mâni' ola.

Perde pūşîd be-ruhsâr-ı kesî

Taht²⁰⁵¹ tarafından kaldırdığı (19) perdeyi bir kimsenün ruhsârına örttdi. *Kesî*den murâd kendünün şanemidür.

1771. Yūsufeş (20) güft be-şad gūne şüküft

Hzret-i Yūsuf “‘*aleyhis's-selām*” çünki anı gördi yüz dürlü (21) ta'accüble Züleyhâ'ya didi.

Ki çi çizest pes-i perde nühüft

Ki perde ardında mestür ne nesnedür (22)

1772. Güft dārem şanemî ez-zer-i nāb

Züleyhâ cevāb virüp didi şāfî altundan bir şanem (23) tutaram.

Pāy-tā-ser güher ü la'l-i hoşāb

Pāy-tā-ser gevher ü laţîf la'ldür ya'nî bunlarla **137a (1)** muraşşa'dur. *Hoşāb* laţîf ü nāzik ma'nāsınadır.

1773. Sālhā şüd ki hevādār-ı veyem (2)

Yıllar geçer²⁰⁵² oldu ki anuñ muhibb ü hevādārı im.

Rüy ber-ḥāk perestār-ı veyem

Yüzim ḥāk (3) üzre anuñ perestārı im ya'nî o şanemdür ki benüm ma'būdumdur ve aña 'ubūdiyyet izhār eylerem. (4)

1774. Şermem āmed ki pes ez-çendîn sāl

Başa şerm geldi ki bu kadar yıldan sonra. (5)

Bīnedem fāş der-in nā-ḥoş ḥāl

²⁰⁵¹ Taht H: miḥnet F

²⁰⁵² geçer H: -F

Bu zişt ü nā-hoş hâlde beni âşkâr (6) göre.

1775. Güft Yūsuf ki ne kâşır-naẓarem

Hâzret-i Yūsuf didi ne kûteh-naẓar ve ne gâfilem [*kâşır* ism-i fâ'ıldür]. (7)

Men bedîn şerm sezāvâr terem

Bu şerm ü hayāya ben senden lâyıkreküm.

1776. Tü ez-în (8) peyker-i bî-nef' ü zarar

Sen bu nef' ü zararlı peykerden ki murād kendünün bütidür.

Ki hod ārâsti (9) ez-gevher ü zer

Ki anı gevher ü zerden kendün zînet eyledün.

1777. Mânde-i rüy-ı hacâlet der-pîş (10)

Anuñ öñinde ceḥâlet yüzünü kômışsın ya'nî andan kuḥl u şermsâr olursın²⁰⁵³. (11)

Dide mî-bendiyeş ez-diden-i ḥ'îş

Kendü görmeñden anuñ çeşmini baḡlarsın ya'nî anı (12) örtersin.

1778. Men ez-ân pāk ki nef' ü zarar ez-üst

Ben ol pākden ki nef' ü zarar (13) andandur.

Baḡr ü kân pür-zer ü pür-gevher ez-üst

Deryā vü ma'den ol pākden pür-zer ve (14) pür-gevherdür zer kâne ve gevher baḡre göredür ve *gevherden* murād lü'lü'dür.

1779. Çün ne bâşem (15) hacil ü şermende

Niçün ve niçe hacil ü şermende olur.

Ser-i teşvîr be-pîş-efgende (16)

Hacâlet başını öñüme bırakmış olduğum hâlde.

1780. İn sühen güft be-der rüy nihād (17)

Yūsuf peyḡam-ber “*aleyhi's-selām*” bu sözi didi kapuya teveccüh eyledi ya'nî Züleyḡā'dan ḡalâş (18) olmaḡ için oradan kapu cānibine revān oldu.

²⁰⁵³ olursın H: olmayım F

Ber-Züleyhâ der-i hırmân bi-güşâd

Züleyhâ'ya (19) hırmân kapusını açdı ya'nî hazret-i Yûsuf “‘aleyhi's-selâm” oradan hâlâş olup (20) Züleyhâ anuñ vişâlınden mahrûm qaldı egerçi “‘gallekati'l-ebvâbe”²⁰⁵⁴ hasebince kapuları (21) kilidledi idi.

MÜNÂCÂT DER-ṬALEB-İ ḤAYÂ EZ-NEKÂYİŞ-I BEŞERİYYET VE TAḤKİK (22) BE-ḤAŞÂYİŞ-İ ḤÜRRIYET

Bu münâcât beşeriyetün nekâyiş ü evşâfından ḥayâ taleb eylemek (23) ve ḥürriyetün ḥaşâyîş ü şıfâtı ile taḥkîk²⁰⁵⁵ ü ittisâf²⁰⁵⁶ beyânındadır.

1781. Ey ulî ecniḥa 137b (1) murğân ser-i ḥ'îş

Ey Ḥudâ qanadlar şâhibi murğlar ki murâd melâ'ikedür kendü başları [*ecniḥa* qanad ma'nâsınadır ki müfredi cenâḥdur]²⁰⁵⁷.

Bürde (2) ez-şerm-i tü zîr-i per-i ḥ'îş

Senün şermünden kendü qanadlarınuñ altına iletmiş, (3) ulî ecniḥa murğândan murâd melâ'ikedür ki nite ki bu âyet-i kerîmede vâkı'dür. “*Ulî ecniḥatin meşnâ ve sülâşe ve rübâ'a*”²⁰⁵⁸.

1782. Kâr-ı âdem zi-ḥayâyet şüde saḥt

Ḥazret-i Âdem'ün kâr u ḥâli senün (5) ḥayâñ sebebinden saḥt u müşkil olmuş.

Setr-i ḥod sâḥte ez-reg-i dıraḥt (6)

Lâ-cerem ağacunuñ yaprağından kendüsine setr eylemiş ya'nî kendünün setr ü edeb yerini (7) incîr ağacınıñ evrâkı ile setr eyledi.

1783. Şeb zi-encüm nazâr efrûḥteest

Şeb encümden (8) nazâr şu'lelendirmiş.

Çeşm-i ḥaclet be-zemîn düḥteest

Ḥaclet çeşmini zemîne dikmişdür (9) ya'nî şeb encüm çeşmi ile ḥacâletden zemîne nazâr eylemişdür²⁰⁵⁹.

²⁰⁵⁴ “... kapıları kilitleyerek...” Yûsuf sûresi, 23. âyet.

²⁰⁵⁵ taḥkîk F: muḥakkak H

²⁰⁵⁶ ittisâf F: ittifâk H

²⁰⁵⁷ *ecniḥa* qanad ma'nâsınadır ki müfredi cenâḥdur F: -H

²⁰⁵⁸ “ikişer, üçer, dörder kanatlı ...” Fâtır sûresi, 1. âyet.

1784. Şubh-dem gird-i derestkâr-ı sipihr (10)**Eşk-rîzî büved ez-germi-i mihr**

Mihr senüñ kapuñuñ etrâfında felegüñ kâr u hâli muhabbetüñ (11) ziyâdeliginden eşk-rîzlikdür ya'nî girye idicilikdür. *Eşkden* murâd sihr ü fitnede (12) hevâdan zemîne düşen şeb-nemdür, *mihr* bunda muhabbet ma'nâsınadır lîkin mihr hem âftâb (13) ma'nâsına geldügi i'tibârla hûb vâki' olmışdur.

1785. Bende Câmî ki kemîn bende-i tü'st (14)

Bende Câmî ki senüñ haķîr 'abduñdur.

Der-reh-i 'acz ser-efgende-i tü'st

'Acz yolında senüñ (15) ser-efgende ve şermsârundur.

1786. Çün meh âverde ruḥ ender kemîst

Mâh gibi eksüklige (16) yüz getürmişdür.

Halka geşte be-der-i maḥremîst

Maḥremlîk kapusına halka olmışdur. (17)

1787. Maḥrem-i halka-i rāzeş gerdân

Anı rāz halkasınınuñ maḥremi eyle.

V'ez-der-i bî-hude bâzeş gerdân (18)

Ve anı bî-hüde kapudan gerü dönder ya'nî dūr eyle. *Halka* bunda cemâ'at ma'nâsınadır [*gerdân* emr-i hâzırdu] ²⁰⁶⁰. (19)

1788. Ger büved hırş u hevâ-râ bende

Eger hırş u hevâyâ bende vü tâbi' ola,

Sâz ez-ân bendegiyeş (20) şermende

ol bendelikden anı şermende eyle ya'nî aña inşâf virüp anı hırş u (21) hevâdan ḥalâş eyle [*sâz* emr-i hâzırdu] ²⁰⁶¹.

1789. Çün be-şermendeği üftâde şevved

²⁰⁵⁹ ya'nî şeb encüm çeşmi ile hacâletden zemîne nazar eylemişdür H: -F

²⁰⁶⁰ *gerdân* emr-i hâzırdu F: -H

²⁰⁶¹ *sâz* emr-i hâzırdu F: -H

Çünkü şermendelige düşmüş ola (22) ya'nī çünkü inşāf sebebi ile hırş u hevādan necāt bula.

Herçi şerm āred ez-ān sāde şeved (23)

Her ne ki şerm getirür andan sāde ola ya'nī sebab-i hacālet olan hālātdan pāk ola

138a

1790. (1) Zen raqam ber-varaq-ı sādegīş

Harf-i āzādi vü āzādegīş

Anuñ sādellik (2) varaqı üzre āzādlik ve āzādelik harfini yaz ya'nī aña bu iki hāleti vir tā ki her iki (3) cihānda āsūde-hāl ola.

‘İKD-I BİST Ü ÇEHĀRÜM DER-ĤÜRRİYET

Yigirmi dördinci ‘ıkd²⁰⁶² (4) hürriyetün beyānındadır.

Kİ TAṬVQ-I BENDEĞİ-İ HAḤQ-RĀ GERDEN NİHĀDENEST

Ki erbāb-ı haḤqat (5) katında hürriyet HaḤ “*sübḥānehu ve te’ālā ḥazreti*”nün “*celle şānuhu*” ‘ubūdiyyeti taṬvqına boyun komaḤdur. (6)

VE RİBKA-İ BENDEĞİ-İ ḤALQ-RĀ EZ-GERDEN GÜŞĀDEN

Ve Ḥalquñ bendelik ribkasını (7) boynından çözmekdür ya'nī Ḥalquñ bendeliginden i’rāz eylemekdür. *Ribka* ol (8) resendür ki atuñ boynına yāḥūd ayaḡına baḡlayup otlaḡa şalarlar.

1791. Ey melik- (9) zāde-i iqlīm-i vücūd

Ey vücūd iqlīmünñ şehzādesi.

Pederet ḡayl-i melik-rā (10) sücūd

Senüñ pederünñ ki murād²⁰⁶³ Ādem peyḡam-berdür “‘*aleyhi’s-selām*’²⁰⁶⁴ melek cemā’atinünñ sücūdıdır (11) ya'nī melā’ike emr-i İlāhī ile aña secde eylemişdür.

1792. Sāyebān-ı ḡaremet çarḡ-ı berīn

‘Ālī (12) felek senüñ ḡaremünññ sāyebānıdır [*berīn* bülend]²⁰⁶⁵.

Taḡtgāh-ı ḡademet gūy-ı zemīn

²⁰⁶² ‘ıkd F: -H

²⁰⁶³ ki murād F: -H

²⁰⁶⁴ “O’na selam olsun”

²⁰⁶⁵ *berīn* bülend F: -H

Senüñ kademünün (13) tahtgâh ve qarârgâhı geri müdevver zemîndür, zîrâ âsmân u zemîn senüñ için (14) halk olunmuşdur.

1793. Ve lekad kerremnâ tâc-ı seret

“*Ve lekad kerremnâ*” senüñ başuñuñ tâcıdur, (15) zîrâ ol kadar “*kerremnâ benî âdeme*” âyeti hemân insân için.

Ve hamelnâhum rahş-ı seferet²⁰⁶⁶

Hamelnâhum (16) senüñ seferünün rahşıdur bu âyet-i kerîmeye işâretdür, “*ve lekad kerremnâ benî âdeme (17) ve hamelnâhum fi'l-berri ve'l-bahri*”²⁰⁶⁷ [rahşdan murâd feresdür].

1794. Kûh der-hıdmet-i tü beste kemer

Tag senüñ hıdmetüne (18) kemer bağlamışdur.

Kân pey-i zînet-i tü dâde güher

Kân²⁰⁶⁸ senüñ zînetünden ötüri (19) güher virmişdür.

1795. Bahr hem nîz be-kâr-ı tü derest

Deryâ dahı hem senüñ kârıdadur (20) ya'nî senüñ nef'ün içinüdür.

Behr-i tü hileger ü hileverest

Senden ötüri hîle ve (21) tedârik idicidür ve zînetlüdür²⁰⁶⁹ ya'nî anuñ içinde senden ötüri tâze et (22) ve hem zînet vardur. Bu âyet-i kerîmeye işâretdür, “*Ve min küllin te'kulüne lahmen tariyyen (23) testahricüne hilyeten telbesünehâ*”²⁰⁷⁰. Murâd cemî'-i eşyâ insâna musahhar idügin iş'ardur.

138b

1796. Geh dehed hoqqa-i dürr ez-şadefet

Gâhî deryâ saña şadefden dür hoqkasını virür ya'nî (2) şadef virür ki ol şadef dür hoqkası gibi incülerle memlû.

Geh nehed pence-i mercân (3) be-kefet

²⁰⁶⁶ Bu beyit vezne uymamaktadır.

²⁰⁶⁷ “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık...” İsrâ sûresi 70. âyet.

²⁰⁶⁸ Kân H: ma'den F

²⁰⁶⁹ zînetlüdür H: zînet budur F

²⁰⁷⁰ “...her birinden taze et yersiniz ve takınacağınız süs eşyası çıkarırsınız...” Fâtır sûresi 12. âyet.

Gāhī senüñ kef ü deştüñe pence-i mercān qor ya‘nī deryādan çıkarursın. (4)

1797. Ez-pey-i maṭbaḥ-ı tü cānverān

Senüñ maṭbaḥuñdan ötüri cānverler

Kelle kelle be-der ü (5) deşt çerān

sürī sürī der ü deşt otlayıcıdır ya‘nī saña kūt (6) u ğidā olsun Ḥudā-yı “‘azze ve celle ‘amme nevāluhu”²⁰⁷¹ vāfir ḥayvānāt ḥalk eylemişdür. *Der ü (7) deşt* dere depe ma‘nāsınadır.

1798. Bāğ şad mīve-i ḥoş perverde

Bāğ laṭīf (8) ü şīrīn yüz mīve terbiye eylemiş.

Nuql-ı bezm-i tü müheyyā kerde

Ḥaḳīkatde senüñ (9) bezmüñüñ nuqlünü ḥāzır eylemiş ya‘nī bāğda olan mīveler senüñ bezmüñüñ (10) nuqlüdür. *Nuql* çerez ma‘nāsınadır.

1799. Her çi zīr-i felek-i bī-ser ü bün

Hest el-kıssa (11) çi nevī vü çi kühen

Muḥaşşal-ı kelām vāsi‘ ve ‘azīm felegün altında her ne ki vardur (12) ne fark yeñi ve ne fark eskidür ya‘nī gerekse nev gerekse kühen olsun [*bī-ser ü bün* vāsi‘ ma‘nāsınadır]. (13)

1800. Heme behr-i tü vü tü behr-i Ḥudāy

Cemī‘si senden ötüridür ve sen Ḥudā-yı (14) “‘azze ve celle”den ötürisin.

Yek-dem ez-raḳde-i ğaflet be-ḥodāy

Bir dem ğaflet (15) ḥābından kendüñe gel. *Raḳde* va‘de vezni üzre ḥāb ma‘nāsınadır. (16)

1801. Bāz gūne me-kün in vaz‘-ı bedī‘

Bu bedī‘ ü laṭīf ve şun‘ u üslūbı müte‘akkis (17) eyleme ya‘nī kendüñi ğayr içün eyleme [*me-kün* emr-i ḥāzırdur]²⁰⁷².

Ki vazī ne-büved kār-ı refī‘

²⁰⁷¹ “Lütuf ve ihsanı her şeye şamil olan aziz ve şanı yüce Allah”

²⁰⁷² *me-kün* emr-i ḥāzırdur F: -H

Zīrā refī‘ ve şer-i (18) şerīfūn kār u ḥālī denā‘et ü vazī‘lik degüldür, līkin çünki sen Hudā-yı (19) “‘azze ve celle”²⁰⁷³den gayrı için olasın senün kār u ḥālūn denā‘et ü ḥabāset (20) olur.

1802. Nīstī bād çü şāḥib-hevesī

Bād degülsin bir şāḥib-heves gibi.

Der (21) mey-āvīz be-her ḥār u ḥasī

Her bir ḥār u ḥas ile ‘alāḳa eyleme bād esdikde ḥār u (22) ḥasa rāst gelürse anları ḥarekete getürür. Murād ḥār u ḥas meşābesinde (23) olan edānī ile müşāḥabet eyleme dimekdür.

1803. Nīstī āb çü ālüde-dilī

Āb degülsin **139a (1)** bir ālüde-dil gibi.

Der-meyāmīz be-her lāy ü gilī

Her bir lāy u gille iḥtilāt (2) eyleme āb u lāy u gille muḥtelīḫ olursın ḥod āb degülsin pes lāy u gill meşābesinde (3) olan edānī vü feseḳa ile iḥtilāt u müşāḥabet eyleme bir ālüde-dil anlarla iḥtilāt u (4) müşāḥabet eyledüğü gibi. *Lāy* bunda balçık ma‘nāsınadır.

1804. Nīstī ḥāk bi-nih z’īn (5) pestī

Ḳadem-i sa‘y be-bālā-destī

Ḳadem degülsin pes bu pestlikden sa‘y u (6) ihtimām ḳademünjī bālā-destlige ḳo ya‘nī bu süflī ‘ālemün aḥvālinden ferāḡat idüp (7) ‘ālem-i İlähī’ye vuşül bulmaḡa sa‘y eyle, beyt

Ḳadem pīş nih k’ez-melek bü’gzerī

*Ki ger- (8) bāz mānī zi-ded kemterī*²⁰⁷⁴

1805. Germ-rev āmede çün āteş bāş

Āteş gibi germ-rev gelmiş (9) ol ya‘nī ‘aşḳ āteşi ile pür-ḥarāret ol [*bāş* emr-i ḥāzırdu].

Herçi pīş āyed ez-ān ser-keş bāş (10)

Mā-sivādan öñüñe her ne gelürse andan ser-keş ü i‘rāz idici ol.

1806. Ez-ḥasān (11) ser-keşi āzādegīst

Edānī vü ḥaslardan i‘rāz u ser-keşlik āzādelikdür. (12)

²⁰⁷³ “Aziz ve yüce Allah”

²⁰⁷⁴ “Ayağını ileri atarsan meleği geçersin. Geride kalırsan şeytandan da betersin.” Sa’dî, *Bostân*, s. 194.

Be-ḥasān bestegi üftādegīst

Ḥaslara ta'alluḡ eylemek üftādelikdür ya'nī anlarla iḥtilāt (13) eylemek denā'et ü zarar-ı maḥzundur.

1807. Tā-be-key bend be-her ḥas bāṣī

'Aceb kaçana dek her ḥasa bend ü (14) giriftār olursın [*bāṣī* fi'l-i muzārī'-i muḥātabdur]²⁰⁷⁵.

Bende-i her kes ü nā-kes bāṣī

Her kes ü nā-kesün bendesi olursın (15) ve her dem anlara iḥtiyāc eylersin²⁰⁷⁶.

1808. Çīst ḥas her çī ne ṣāh-ı ezelest

Ḥas nedür her ne ki (16) ṣāh-ı ezel ve pādṣāh-ı lem-yezel degüldür ya'nī bunda vāki' olan ḥasdan murād Ḥudā-yı (17) “‘azze ve celle”²⁰⁷⁷nün ḡayrı olandır. *Ṣāh-ı ezelden* murād Ḥaḡ “*sübḥānehu ve te'ālā ḥazreti 'azze ismuhu*”²⁰⁷⁸. (18)

K'iṣ be-hestī ne 'ivaż ne bedelest

Zīrā anuḡ vücūdda ne 'ivaż u miṣlī, ne nażīr ü (19) bedeli vardur. “*Leyse ke miṣlihī şey'un ve huve's-semī'u'l-baṣīr*”²⁰⁷⁹.

1809. Ez-heme bü'ḡsil ü bā-ü peyvend

Pes (20) cemī'sinden münkaṭı' u fāriḡ ol aḡa muttaṣıl u ṭālib ol.

Bi-nih ez-bendegiyeṣ ber-ḡod (21) bend

Anuḡ bendelüḡinden kendün üzre bend ḡo ya'nī rüz u ṣeb ṭā'at u 'ibādetden (22) ḡālī olma.

1810. Büv ki ez-bend-i ḡam āzād ṣevī

Ola ki anuḡ bendelüḡi sebebi ile ḡam bendinden āzād (23) olasın.

Be-ḡam-ı bendegiyeṣ ṣād ṣevī

Anuḡ bendelüḡinün ḡamı ile ṣād olasın, zīrā **139b (1)** anuḡ bendelüḡinün ḡamı iki cihānuḡ sürür u sa'ādetine sebebdür. Ey keremi bī-pāyān (2) ḡabībün Muḡammed Muṣṭafā'nun

²⁰⁷⁵ *bāṣī* fi'l-i muzārī'-i muḥātabdur F: -H

²⁰⁷⁶ eylersin F: olursın H

²⁰⁷⁷ “Aziz ve yüce Allah”

²⁰⁷⁸ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḡ olan ismi yüce Allah”

²⁰⁷⁹ “... O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, ḡakıyyla iṣitendir, ḡakıyyla görendir.” Şūrā sûresi 11. āyet.

“*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*”²⁰⁸⁰ ‘izzetine bu hāleti Ğazanfer bendeje (3) ve bu haķır Şem‘ī’ye hem ihsān eyle.

1811. Şāh ferdestme-şev bī-hude-gerd

Şāh-ı ezel ferd ü (4) bī-şerīkdür pes bī-hūde devr ü hareket idici olma.

Ferd şev behr-i talebkāri-i ferd (5)

Ferdi taleb idicilikden ötüri mā-sivādan ferd ü dūr ol tā ki ol (6) ferde bu tarīkle vuşul bulmağa ķādir olasın.

1812. Dest zi-ālāyiş-i kevneyn (7) bi-şüy

İki ‘ālemünj ālāyişinden el yu ya‘nī mā-sivādan ferāgat eyle.

Terk-i (8) āsāyiş-i kevneyn bi-gūy

İki ‘ālemünj āsāyiş ü rāhatını terk eyle. *Bi-gūy* bunda (9) bi-kün ma‘nāsınadır isti‘māl hasebi ile terk lafzı ile isti‘māl olınuğı (10) için [*bi-gūy* emr-i hāzırdu] ²⁰⁸¹.

1813. Pāy bīrūn nih ez-īn dīrīn deyr

Bu eski deyrden ayađunu taşra ķo (11) ya‘nī dūnyādan i‘rāz eyle [*deyrden* murād bu cihāndur].

Dil bi-perdāz zi-āvīzeş-i ğayr

Ğayruñ ta‘alluķ u ķaydından (12) ķalbünj pāk u hālī eyle.

1814. Bendeī şev zi-dü-kevn āzāde

İki ‘ālemden āzāde vü (13) fāriğ bir bende ol.

Levhī ez-naķş-ı ta‘alluķ sāde

Ta‘alluķ naķşından sāde bir (14) levh ol ya‘nī bir levh gibi ol.

1815. Ger ber-āred zi-zemīn bād demār

Farzā bād eger zemīnden (15) demār getüre ya‘nī zemīn harāb ola bād-ı şarşarla.

Ne-nişined be-zamīr-i tü ğubār

²⁰⁸⁰ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

²⁰⁸¹ *bi-gūy* emr-i hāzırdu F: -H

Senün (16) zamîr ü hâtırına ğubar oturmaz ya'nî saña andan elem gelmez, zîrâ senün teveccühün (17) hemân Hâk “*sübhānehu ve te'ālā hazreti*”²⁰⁸² nedür “*celle şānuhu*”²⁰⁸³ [*ne-nişîned* oturmaya ma'nāsına hem mümkindür].

1816. Ver zi-mevcet güzered āb zi-ser (18)

V'eger mevcden āb senün başuñdan geçe ve sen āb içinde kalasın.

Ne-şevved (19) dāmen-i tecrîd-i tü ter

Senün tecrîdün dāmeni yaş olmaz iki 'ālemden fāriğ olduğuñ (20) içün [*Ne-şevved* olmaya ma'nāsına hem mümkindür]²⁰⁸⁴.

1817. Ver cihān şu'le zened āteş-veş

V'eger cihān āteş gibi şu'le ura ya'nî (21) cihān ser-ā-ser āteş ola.

Vaqt-i tü gereded ez-ān āteş hoş

Senün vaqtün (22) ol āteşden hoş olur [*gerded* ola ma'nāsına hem olur].

1818. Zîr-i in dāyire-i jengārî

Bu jengārî dāyirenün (23) altında ya'nî bu cihānda,

Gül büved hār u 'azîzî h'ārî

Gül hār ve 'azîzlik h'ārlik olur, **140a (1)** zîrâ iki cihāndan fāriğ ü āzādsın. *Dāyire-i jengārî*den murād felekdür [*büved* ola ma'nāsına hem mümkindür]²⁰⁸⁵. (2)

1819. Revnağ-ı gül me-ṭaleb ez-hāreş

Anuñ hārından gül²⁰⁸⁶ revnağını ṭaleb eyleme.

Me-şev ez-behr-i 'azîzî h'āreş

(3) 'Azîzlikden ötüri anuñ h'ārî olmasa olma ya'nî cihānuñ zāhīran²⁰⁸⁷ hūb u laṭif görinen hālâtı (4) hār meşābesindedür hārda ḥod gülün revnağı yokdur pes zinhār cihānuñ zîb ü (5) zînetine mağrūr u firîfte olma ve cihānda 'azîzlik ṭaleb eyleme, zîrâ ol 'azîzlik ma'nāda (6) h'ārlikdur.

²⁰⁸² “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḥ olan yüce Allah”

²⁰⁸³ “Şanı yüce Allah”

²⁰⁸⁴ *Ne-şevved* olmaya ma'nāsına hem mümkindür F: -H

²⁰⁸⁵ *büved* ola ma'nāsına hem mümkindür F: -H

²⁰⁸⁶ hārından gül F: -H

²⁰⁸⁷ zāhīran F: -H

1820. Ān zamān hil'at-i 'izzet yābī

Ḥudā-yı “‘azze ve celle”den “‘celle celāluhu” ol zamān (7) hil'at-i 'izzeti bulursın.

Ki ruḥ ez-'izzet-i ū ber-tābī

Ki anuḥ 'izzetinden i'rāz u (8) ferāgat eylesin ya'nī mā-dām ki dünyevī 'izzetden fāriḡ olmasına uḥrevī 'izzet (9) den behrever olmazsın.

ḤİKĀYET-İ ĀN PİR-İ ḤĀR-KEŞ Kİ EZ-ḤĀR-I ḤĀRİŞ (10) GÜL-İ 'İZZET Mİ-GÜŞĀD

Ol ḥār-keş pīrūḡ ḥikāyetidür ki ḥĀrlık ḥārından (11) aḡa 'izzet güli açıldı [*ḥār-keş* ḥār çekici ma'nāsınadır].

VE CÜVĀN-I RA'NĀVEŞİ Kİ GÜL-İ 'İZZETEŞ BÜY-I ḤĀRİ Mİ-DĀD (12)

Ve ol ra'nāveş cüvānuḡ ḥikāyetidür ki anuḡ 'izzeti güli aḡa ḥĀrlık rāyihāsını (13) virdi ya'nī ol pīrūḡ cevābından aḡa ḥĀrlıḡdan bir ḥālet iriḡdi [*ra'nā* ḡaḡbe *ra'nāveş* ḡaḡbe gibi ma'nāsınadır].

1821. Ḥār-keş (14) pīri ba-delḡ-i dürüşt

Ḥār-keş bir pīr dürüşt ū ḡaḡin delḡle.

Püšte-i ḡār hemī bürd (15) be-püşt

Bir arḡa yūki ḡārı arḡasıyla iledürdi.

1822. Leng lengān ḡademī ber-mī-dāşt (16)

Aḡsayarak aḡsayarak giderdi.

Her ḡadem dāne-i şükrī mī-kāşt

Her ḡademde (17) bir şükr dānesi ekerdi ya'nī dem-be-dem şükr eylerdi ve dirdi.

1823. K'ey ferāzende-i (18) in ḡarḡ-ı bülend

Ki ey bülend felegi 'ālī idici Ḥudā.

V'ey nevāzende-i dilhā-yı nejend

Ve ey (19) ḡamḡin ḡoḡüllerini mesrūr idici Ḥudā.

1824. Künem ez-ceyb naḡar tā-dāmen

Ceybimden dāmenüme (20) degün ya'nī cemī'-i vücūduma nazār eylerem [*ceyb* yağa ma'nāsınadır].

Çi 'azīzī ki ne-kerdī bā-men

Ne 'azīzlikdür ki bağa (21) eylemedün ya'nī beni ziyāde 'azīz idüp 'izzete ğarķ eyledün.

1825. Der-i devlet be-ruḥem bü'ğşādī (22)

Benüm yüzüme devlet ḳapusını açduḡ.

Tāc-ı 'izzet be-serem bi'nhādī

Benüm başuma 'izzet tācını (23) ḳoduḡ.

1826. Ḥadd-i men nīst ṣenāyet ğüften

Sağa ṣenā dimek benüm ḥaddüm degildir.

Gevher-i şükr 140b (1) 'aṭāyet süften²⁰⁸⁸

Senüḡ 'aṭā vü iḥsānuḡ şükrinüḡ gevherini dilemek ya'nī senüḡ (2) 'aṭā vü iḥsānuḡa lāyık şükr eylemek benüm ḥaddüm degıldür, beyt

'Aṭāyīst her mūy (9) ez-ū ber-tenem

Çi ğüne behr-i mūy şükrī künem²⁰⁸⁹

1827. Nev-cüvānī be-cüvānī maġrūr

Cüvānlıġına maġrūr (4) bir nev-cüvān

Raḡş-ı pindār hemī rānd zi-dür

ıraḡdan kibr ü pindār raḡşını sürerdi (5) ya'nī kendüsine pindārı var idi. *Zi-dür* mā-ba'dında vāķi' olan beyte ḡarf olunmaḡ (6) hem laṭīfdür [*rāndī* taḳdīrindedür]²⁰⁹⁰.

1828. Āmed ān şükr-ġüzārīş be-ġuş

Pīrüḡ ol şükr-ġüzārılıġı anuḡ (7) ḳulaġına geldi.

Ġüft ey pīr-i ḡarif ġeşte ḡamüş

²⁰⁸⁸ Sağa ṣenā dimek benüm ḥaddüm degildir.

Gevher-i şükr 140b (1) 'aṭāyet süften

²⁰⁸⁹ "Bedenimdeki her kıl O'ndan bir ihsandır. Kıl kadar şükrünü nasıl yerine getirebilirim." Sa'dī, *Bostān*, s. 171.

²⁰⁹⁰ *rāndī* taḳdīrindedür F: -H

Eyitdi ey ħarif olmuş pīr ħāmūş (8) ol zīrā bu sözlerden sende birisi yoǧdur pes bu şükre sebep nedür. *Ĥarif* (9) bunamış ma‘nāsınadır.

1829. Ĥār ber-püşt zenī z’ın sān kām

Arķaņ üzre ħār bunun (10) gibiden kām u²⁰⁹¹ ħadem urursın ya‘nī yüküñ ħārdur ve aķsaya aķsaya gidersin²⁰⁹².

Devletet (11) ħīst ‘azīzīst kūdām

Devletüñ nedür ‘azīzligüñ ħağıdır.

1830. Pīr güftā ki ħi ‘izzet bih ez-ın (12)

Pīr ol cüvāna cevāb virüp didi ki bundan eyü ne ‘izzetdür.

Ki neyem ber-der-i (13) tü nih bālın

Ki senüñ ħapuñ üzre yaşdıķ koyucu degülem ya‘nī senüñ ħıdmetķaruñ (14) degülem.

1831. K’ey fülān ħāşt bi-dih yā şāmem

Ki saņa diyem ey filān baņa ħuşluk ya aĥşām (15) vaķtı

Nān u ābī ħorem ü āşāmem

Bir nān u āb vir ki yiyem ve içem ya‘nī saņa muĥtāc (16) olmaduğum ziyāde ‘izzetdür, beyt

Be-gītī beter z’ın ne-bāşed bedī

Cefā bürden ez-dest-i (17) hemħün ħodī²⁰⁹³

Bi-dih kelimesinüñ ma‘nāsı mışrā‘-ı şānīnüñ ma‘nāsına ħayd olındı (18)

1832. Şükr-güyem ki me-rā ħ’ār ne-sāĥt

Ĥudā-yı “*te ‘ālā ħazreti*”²⁰⁹⁴ ne “*‘azze ismuĥu*”²⁰⁹⁵ şükr direm ki beni ħ’ār (19) eylemedi.

Be-ĥasī ħün tü giriftār ne-sāĥt

Sencileyin bir ĥas u denīye giriftār u (20) ħıdmetķār eylemedi.

²⁰⁹¹ kām u F: -H

²⁰⁹² gidersin H: yürürsin F

²⁰⁹³ “Dünyada bundan daha beter bir kötülük olmaz: Kendin gibi birinin elinden cefa çekmek.” Sa’dī, *Bostān*, s. 196.

²⁰⁹⁴ “Yüce Allah”

²⁰⁹⁵ “İsmi yüce Allah”

1833. Be-reh-i hırş şitābende ne-kerd

Beni hırş yolına şitāb idici eylemedi (21) ya'nī beni hārīş eylemedi belki kāni' eyledi [şitābende ism-i fā'ıldür]²⁰⁹⁶.

Ber-der-i şāh u gedā bende ne-kerd

Şāh u gedānuş (22) kapusunda bende eylemedi.

1834. Dād bā-īn heme üftādegīm**‘İzz-i āzādi vü āzādegīm**

Bu deŋli (23) üftādelik ve ‘acüzümle baŋa āzādlık ve āzādelik ‘izzetini virdi, zīrā ne kimsenüŋ bendesi **141a (1)** em ve ne umūr-i dünyeviyyeden bir nesneye muqayyed ü giriftārem.

MÜNĀCĀT DER-TEVECCÜH (2) EZ-MAĀM-I HÜRRIYET BE-FÜTÜVVET

Bu münācāt hürriyet maqāmından fütüvvete teveccüh beyānındadır.

1835. Ey (3) ğamet māye-dih-i şādi-i mā

Ey Hudā senüŋ ğamuŋ bizüm serverimüze māye viricidür (4) ya'nī senüŋ ğamuŋ bizüm serverimüzüŋ māye vü aşlıdur [şādīde yā maşdariyyedür].

Ber-deret bendegi āzādi-i mā (5)

Senüŋ kapuŋ üzre bendelik bizüm āzādlığımızdır, zīrā her kim²⁰⁹⁷ ki ol bendelik (6) müyesser ola cemī'-i kıyūddan āzād olur.

1836. Bende-i hāşş-ı tü-rā nīst pesend

Senüŋ (7) hāşş bendeŋe pesend degüldür.

Ber-dil ez-bendegi-i ğayr-ı tü bend

Senüŋ bendeligüŋden (8) ğayrı göŋli üzre bend zīrā senüŋ hāşş bendeŋüŋ göŋlinde bende hemān senüŋ (9) bendeligüŋdür.

1837. Fāriġet ez-dü cihān der-dü cihān

İki cihānda iki cihāndan (10) fāriġdür, zīrā bende-i hāşş bir hālete vuşul bulmuşdur ki iki cihān aŋa nispet (11) zerre degüldür, mışrā²⁰⁹⁸

²⁰⁹⁶ şitābende ism-i fā'ıldür F: -H

²⁰⁹⁷ her kim F: her kes H

*Yek meh-i dīdār-ı dūst her dū cihāneş behāst*²⁰⁹⁹

Ne ‘ayān (12) beste be-çizī ne nihān

Ne ‘ayān ne pinhān bir nesneye muḳayyeddür ya ‘nī hīçbir nesne (13) muḳayyed degüldür.

1838. Cā girifte be-ser-i huşk zemīn

Ḳurı zemīnün başında ya ‘nī ḳurı (14) yerde de yer tutmuş ve ḳarār eylemişdür.

Geşte der-küy-ı fenā ḥāk-nişīn

Fenā (15) maḥallesinde ḥāk üzre oturucu olmuş [*ḥāk-nişīn* vaşf-ı terkībīdür].

1839. Ne-şüde ḥātır-ı ü bend be-hiç (16)

Ne anuḡ ḥātırı hīçbir nesneye bend olmuş.

Ne-dileş yāfte peyvend be-hiç

Ne (17) anuḡ ḳalbi hīçbir nesneye peyvend ü ittışāl bulmuş ya ‘nī ḳalbi cemī‘ nesneden (18) ḥālīdür.

1840. Tāfte rüy zi-ruy-ı heme kes

Cemī‘ kimsenüḡ rüy u cānibinden (19) yüzünü çevirmiş ve i‘rāz eylemişdür.

Rüy der-rüy-ı tü āverde vü bes (20)

Yüzünü ancak senüḡ rüy u cānibüḡe götürmüşdür.

1841. Cāmi ez-bendegi-i ḥıṣ (21) melül

Cāmī kendünün bendeliginden melüldür.

Dāred ez-ḥācegiyest çeşm-i (22) ḳabül

Senüḡ ḥāceligünnden ḳabül ümīdini tutar ya ‘nī bendelikde egerçi (23) ḳuşūrı vardır līkin ey Ḥudā-yı “*azze ve celle*”²¹⁰⁰ senden ḳabül ümīdini tutar.

141b

1842. Ber-deret ‘izz-i ḳabūliş bi-dih

Aḡa ḳapuḡ üzre maḳbüllük ‘izzetini vir ya ‘nī anı (2) ḳabül eyle tā ki ol ḳabül sebebi ile ‘izzete irişe.

²⁰⁹⁸ mışrā‘ H: beyt F

²⁰⁹⁹ “Bir an olsun sevgilinin yüzünü görmek iki cihana değer.” Sa’dī, *Divan-ı Eş’âr*, Gazeliyyât 48. Gazel.

²¹⁰⁰ “Aziz ve yüce Allah”

Der-rehet izn-i duḥūlîş (3) bi-dih

Senüñ yoluñda aña bir duḥūl iznini vir.

1843. Ber-vey efşān zi-reh-i ḥod gerdī (4)

Kendü yoluñdan anuñ üzerine bir ğubār nişār eyle.

Ber-dileş nih zi-ġam-ı ḥod derdī (5)

Kendü ġamuñdan anuñ göñli üzre bir derd ḳo, beyt

Küfr kâfir-rā vü dīn dīndār-rā (6)

Zerre derdet dil-i ‘Aṭṭār-rā²¹⁰¹

Bu derd bir derddür ki cihānda olan cemī‘-i derdlere (7) andan dermān irişür, bu derd hemān ‘uşşāḳda vardur mülkde daḫı bu derd yoḳdur, (8) beyt

Ḳudsiyān-rā ‘işḳ hest ü derd nīst

Derd-rā cüz ādemī der-ḥord (9) nīst²¹⁰²

Ey keremi bī-pāyān Ḥudā-yı “‘azze ve celle²¹⁰³” bu derdden zerre ḳadar bu ḫaḳīr Şem‘ī’ye (10) iḫsān eyle, beyt

Zerreī derd ez-heme āfāḳ bih

Şemmeī ‘işḳ ez-heme ‘uşşāḳ bih²¹⁰⁴

1844. Efgēn (11) ez-menzil-i bī-derdāneş

Raḫt der-kūy-ı cüvān-merdāneş

Anı bī-derdlerüñ menzilinden (12) anuñ raḫt u esbābını cüvān-merdlerüñ maḫallesine bırak ya‘nī Cāmī’yi cüvān-merdlerüñ (13) zümresinden eyle.

‘İḲD-I BİST Ü PENCÜM Kİ BĀR-I ḤOD-RĀ Zİ-GERDEN-İ ḤALḲ NİHĀDENESTÜ ZİR-İ BĀR-I ḤALḲ İSTĀDEN²¹⁰⁵

²¹⁰¹ “Küfür kafire, din dindara. Senin derdinin bir zerresi de Attar’ın gönlüne...” Feridüddin-i Attâr, *Mantıku’t-Tayr*, s. 14.

²¹⁰² “Erenler için aşk vardır, dert yoktur. Dert insanoğlundan başkası için uygun değildir.” Feridüddin Attâr, *Mantıku’t-Tayr*, s. 76.

²¹⁰³ “Aziz ve yüce Allah”

²¹⁰⁴ “Bir zerre dert bütün dünyadan iyidir. Birazcık aşk kokusu bütün aşıklardan iyidir.” Feridüddin Attâr, *Mantıku’t-Tayr*, s. 76.

²¹⁰⁵ bār-ı ḥod-rā ne-kerden-i ḫalḳ nihādenest ve zīr-i bār-ı ḫalḳ istāden F: ez-bār-ı ḥod-rā ne kerden nihādenest ü zīr (14) ḫalḳ istāden H

Yigirmi beşinci 'ıkd fütüvvet beyânındadır ki erbâb-ı hâkîkat (15) katında fütüvvet kendünün yükünü halkı boynundan komağdur ya'nî halk (16) andan bir vechle rencide vü müte'ellim olmayup anı cemî'-i teklîfâtından hâlâş (17) olmağdur ve kendüsi halkı yükü altında sâbit-kadem olmağdur ya'nî cemî'-i (18) huşûşda halkdan irişen zahmet ü meşakkate şabr u taḥammül eylemekdür ve kendüsi (19) anlardan müntefi' olmayup anlar kendüsinden müntefi' olmağdur.

1845. Ey ki ez-ṭab'-ı (20) fūrū-māye-i ḥ'ıṣ

Ey kimse ki kendü denî ṭab'ı sebebinden [*fūrū-māye* denî ma'nâsınadır²¹⁰⁶, *fūrū-māye* vaşf-ı terkîbîdür²¹⁰⁷],

Mî-zenî kām pey-i (21) vāye-i ḥ'ıṣ

Kendü ârzü vü murâduḡ için kām u kadem urursın ya'nî hemân kendü (22) murâduḡ huşûline sa'y eylesin. *Pey* pes ma'nâsına olup ma'nâ bu vechle olmağ (23) hem laṭîfdür kendü ârzü murâduḡ ardınca kām u kadem urursın.

1846. Ḥâṭır ez-vāye-i 142a (1) ḥod ḥâlî kün

Ḥâṭırını kendü ârzü hevesününden ḥâlî eyle.

Z'ın hüner pāye-i (2) ḥod 'ālî kün

Bu hüner sebebinden kendü pāye vü kadrünî 'ālî eyle, zîrâ çünki sen (3) kendü ârzününden ferâgat idüp halkı ârzüsünün huşûline sa'y eyleyesin (4) cüvân-merdlik mertebesine vuşül bulup cihânda meşhûr olup Ḥudâ-yı “‘azze ve celle”²¹⁰⁸nün (5) ve halk-ı 'âlemün tamâm maḡbûli olursın.

1847. Behr-i ḥod keremi cüz serdî nîst

Kendününden (6) ötürü keremlik hâkîkatde serdlikden ġayrı degüldür ya'nî hemân kendü nef' ü levâzımın (7) için sa'y u ġüşiş eylemek denâ'etdür [*cüz* ġayr ma'nâsınadır].

Serdi âyîn-i cüvân-merdî nîst

Serdlik (8) cüvân-merdlik âyîn ü 'âdeti degüldür, zîrâ cüvân-merd odur ki “*ḥayru'n-nâsi men yenfa'u'n-nâs*”²¹⁰⁹ (9) tarîkine sâlik olup dem-be-dem halk andan müntefi' olalar ve

²¹⁰⁶ *fūrūmāye* denî ma'nâsınadır H: -F

²¹⁰⁷ *fūrūmāye* vaşf-ı terkîbîdür F: -H

²¹⁰⁸ “Aziz ve yüce Allah”

²¹⁰⁹ “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır.” Hadîs-i şerîf (Buhari, Edebü'l-Müfred, 140)

bir kimseye andan zahmet ü (10) sıkket irişmeye veger bunun ‘aksi ola kejān cān u ḥabīs ü bed-baḥtdur [*āyīn* ‘ādet]. (11)

1848. Çend rūzī zi-ḳavī-dīnān bāş

Birkaç gün dīni ḳavī olanlardan ol. (12)

Der-pey-i ḥācet-i miskīnān bāş

Miskīnlerūn ḥācetīnūn pey ü ḳaydında ol (13) ya’nī muḥtāc u miskīnlerūn ḥācetlerīnūn ḥuşūline sa’y eyle. *Pey* bunda pes ma’nā (14) sīnadur.

1849. Şem’ şev şem’ ki ḥod-rā sūzī

Şem’ ol şem’ ol ki kendūnī yaḳasın. (15)

Tā be-ān bezm-i kesān efrūzī

Tā anuḳla kimselerūn bezm ü meclisīni rūşen eyleyesin (16) ya’nī şem’ kendūsi yanup ḡayrlara andan nef’ irişdügi gibi²¹¹⁰ sen hem zahmet ü (17) meşakkat çeküp ḡayrlara nef’ irişdür tā ki ḥalkūn ḡayr u ḡüzīdesi olasın. (18) Şāḡīb-sa’ādet Ḡāzanfer Aḡa ḡazretleri²¹¹¹ gibi ki ḡayrāt şāḡībīdür ve ḡuzūr-ı şerīflerine varup (19) ‘arz-ı ḡācet idenleri iḡtiyācdan ḡalāş idüp mesrūr eyler, fütüvvet ü cüvān-merdlık (20) meydānınuḡ şeh-süvār-ı şāḡīb-vaḳāridur, iki cihānda Ḥudā-yı “*‘azze ve celle*”²¹¹² anı (21) devlet ü sa’ādetden dūr u cüdā eylemesün. Şem’ī-i ḡaḳīr hem şem’-veş sūzān (22) olup envār-ı ma’ārifle ḡālib-i ‘irfān olanlarūn ḡulūbīni rūşen eylemişdür, lā-cerem (23) cüvān-merdlıkden behrever olup cihānda küllī iştihār bulmuşdur, mışrā’

*Çü merdān 142b (1) būber renc ü rāḡat resān*²¹¹³

1850. Bā-bed ü nīk nikūkārī verz

Bed ü nīke nikūkārılıḡa ve (2) lütf u kereme çalış ya’nī her kese nef’ irişdür [*verz* emr-i ḡāzırdur].

Şīve-i yāri vü ḡam-ḡārī verz (3)

Yarlıḡ ve ḡam-ḡārılıḡ şīvesine çalış ya’nī her kese mu’āvenet idüp ḡādir (4) olduḡuḡ ḡadar her kesūn ḡam u elemīni def’ idici ol.

²¹¹⁰ gibi H: -F

²¹¹¹ ḡazretleri F: -H

²¹¹² “Aziz ve yüce Allah”

²¹¹³ “Mertler gibi sıkıntı çek de rahata eriş.” Sa’dī, *Bostān*, s. 88.

1851. Ebr şev tā ki çü bārān rīzī (5)

Seḫāb ol tā ki çün bārān dökessin.

Ber-ḥas u ḥār heme yeksān rīzī

Ḥas u (6) ḥār üzre cemī'an yeksān u ber-ā-ber dökessin ya'nī seḫāb bārānı her ḥas u ḥār üzre (7) dökdüğü gibi sen hem her kes üzre cūd u keremüñi nişār eyle.

1852. Çeşm ber-lağziş-i yārān (8) me-fiken

Yārānuñ ḥaṭāsına nazar eyleme, zīrā 'ayb u ḥaṭāya nāzır olan kimse cūvān-merdlik (9) ve sa'ādetden maḥrūm olur [*me-fiken* emr-i ḥāzırdu] ²¹¹⁴.

Be-melāmet dil-i yārān me-şiken

Yārānuñ gönjlini melāmet ile (10) şıma ya'nī yārānı melāmet eylemekden i'rāz eyle, zīrā bu ḥālet sebebi ile yārāndan dūr (11) olup a'dānuñ mağlūb u maḫhūrı olursın.

1853. Der-güzer ez-güneh ü ez-digerān**Ger (12) be-bīnī günehī der-güzerān**

Günāhdan ferāğat eyle ve ğayrlardan eger bir günāh görür isen (13) 'afv eyle, zīrā 'afv sebebi ile “*ve'l-āfīne 'ani'n-nāsi*” ²¹¹⁵ dan behrever olup bir vech (14) taḥḫīk-i muḥsinler zümresinden olursun [*der-güzerān* emr-i ḥāzırdu] ²¹¹⁶.

1854. Bāş çün baḥr zi-ālāyiş pāk (15)

Deryā gibi levş ü ālāyişden pāk ol.

Büber ālāyiş ez-ālāyişnāk

Ālāyişlüden (16) levş ü ālāyişi ilet ya'nī fişk u ma'şiyete giriftār olanları anlardan ḥalāş eylemege (17) sa'y eyle.

1855. Hemçü dīde be-suy-ı ḥıış me-bīn

Çeşm kendü cānibine nazar eylemedüğü gibi sen (18) hem kendü cānibüñe nazar eyleme.

Ḥıış-rā ez dige-rān bīş me-bīn

Kendüñi ğayrlardan (19) ziyāde ve 'ālī görme, zīrā bu ḥaşlet şeytāndan zāhir olmuştur.

²¹¹⁴ *me-fiken* emr-i ḥāzırdu F: -H

²¹¹⁵ “... insanları affedenlerdir...” Âli İmrān sūresi 134. āyet.

²¹¹⁶ *der-güzerān* emr-i ḥāzırdu F: -H

1856. Bes 'imāret (20) ki şevved hāne-i renc

Zīrā çok 'imāret ve hūb mekān vardur ki renc ü derd-hānesidür (21) ya'nī andan hergiz zevk olunmaz.

Bes harābī ki büved perdei genc

Çok vīrāne genc ü²¹¹⁷ defīneye (22) perde vü hicābdur ya'nī bisyār vīrāne vardur ki anda defīne vardur līkin kimsenüñ (23) andan haberi yoğdur. Hūlāşa-i kelām budur ki bisyār kimse egerçi şüret ü şālāhda **143a (1)** dur līkin merdūd-ı Hāğ'dur ve bisyār kimse egerçi feseğa libāsındadur (2) līkin mağbūl-i Hāğ'dur, beyt

Ber-āstāne-i mey-hāne ger serī bīnī

Me-zen be-pāy (3) ki ma 'lūm nīst niyyet²¹¹⁸

1857. Bā-heme bāş be-şulh āveri'i

Cemī' kimse ile şulh getürici (4) likle ol ya'nī “ve's-şulhu hayrun”²¹¹⁹ hasebince şulhdan i'rāz eyleme.

Ki ne-bāşed be-miyān dāveri'i (5)

Ki ortada bir huşūmet ü 'adāvet eyleme olmaya²¹²⁰ [*āveri* ve *dāveri*de yā maşdar içündür]²¹²¹, beyt

Münhī-i iğbāl der-īn köhne deyr (6)

Ġulgule endāht ki eş-şulhu hayru²¹²²

1858. Hemçü ān bihte hāk ez-has u hār

Ol has u (7) hārdan alınmış ve pāk olmuş hāk gibi.

Ki zened āb ber-ān ebr-i bahār

Ki ebr-i (8) bahār ol hāk üzre āb ura.

1859. Kef-i pā-rā ne-büved z'ān derdī

²¹¹⁷ genc ü H: ki vü F

²¹¹⁸ “Meyhane eşiğinde bir baş görürsen tekmeleme çünkü o kimsenin niyeti belli değildir.” Hâfiz, *Divan*, s. 408.

²¹¹⁹ “...Uzlaşmak daha hayırlıdır...” Nisâ sûresi 128. âyet.

²¹²⁰ olmaya F: eylemeye H

²¹²¹ *āveri* ve *dāveri*de yā maşdar içündür F: -H

²¹²² “Bu eski kilisede talihi yasaklayan şöyle bağırdı: Barış hayırlıdır.”

Ol hākiden (9) kefi pāya bir derd olmaz ya'nī çıplak ayağla ol hāke başıcağ olur isen ayağın (10) tabanına andan bir veca' irişmez.

Püşt-i pā-rā ne-resed z'ān gerdī

Ayağın arkasına (11) ol hākden bir gubār irişmez, lā-cerem çünki her dem şulh ola hātıra huşümet ü (12) 'adāvet hākinden bir gubār irişmez.

1860. Ver suy-ı dāveriyet üfted rāy

V'eger (13) senün rāy u fikrün huşümet cānibine vāki' ola.

Bih ki bā-hod küni ez-behr-i Hudāy (14)

Yeg ki Hudā-yı "‘azze ve celle”²¹²³den ötüri kendünle huşümet eylesin ya'nī kendü (15) 'aybuña nazār idüp kendüni işlāh eyle.

1861. Büt-i hod-rā bi-şiken h'ār u zelīl

Kendü (16) bütünü h'ār u zelīl şay ya'nī nefşünle riyāzet ü mücāhede idüp nefşünjü zelīl ü (17) zebün eyle.

Nāmver şev be-fütüvvet çü Halīl

İbrāhīm peygām-ber "‘aleyhi's-selām”²¹²⁴ gibi fütüvvet (18) ve keremle nāmver ü meşhūr ol, beyt

*‘Inān-bāz pīçān-ı nefş ez-harām
Be-merdī (19) zi-rüstem güzeştend ü sām*²¹²⁵

Beytden murād bunda nefsdür nite ki bu beytle (20) aña işāret olunur.

1862. Büt-i tü nefş-i hevā-perver-i tü'st

Senün bütün senün (21) hevā-perver nefşündür ya'nī hevāya tābi'dür.

Ki be-şad-güne haḫā reh-ber-i tü'st

Ol (22) nefşün yüz türlü haḫāya saña reh-ber ü delīldür. Pes eger haḫādan ḫalāş (23) olmağ ister isen cemī' -i huşuşda aña muḫālefet eyle [*reh-ber* vaşf-ı terkībīdür]²¹²⁶.

1863. Başḫ kün ber-heme kes h'ān-ı 143b (1) kerem

²¹²³ "Aziz ve yüce Allah"

²¹²⁴ "Ona selam olsun"

²¹²⁵ "Nefsinin dizginini haramdan geri tutanlar, mertlikte Rüstem'i de Samı da geçtiler." Sa'dī, *Bostān*, s. 153.

²¹²⁶ *rehber* vaşf-ı terkībīdür F: -H

Cemī´ kimseye kerem sofrasını döşet ya´nī her kese kerem eyle.

Bezl kün (2) ber-heme hemyān-ı direm

Cemī´ kimseye dirhem hemyānını bezl eyle ya´nī her kese dirhem vir.

1864. Ger be-Berāhimi (3) eger Zerdüşti

Eger Berāhīm’sin eger Zerdüştsin ya´nī eger Haq-perestsin eger (4) āteş-perestsin [zerdüştde dāl mazmūmdur].

Rüy der-hem me-keş ez-hem püşti

Mu´āvenetden i´rāz eyleme, (5) beyt

Giriftem k’ez üftādegān nīstī

*Çü üftāde bīnī çī-rā nīstī*²¹²⁷

Zerdüş āteş- (6) perestün ma´rūflarından bir kimsedür.

1865. Bāz keş pāy zi-āzār-ı heme

Cemī´ sinün (7) āzārından i´rāz eyle ya´nī hīçbir kimseye cefā eyleme.

Dest bü’gşāy be-īşār-ı heme (8)

Cemī´ sinün īşār u ihsānına elünı aç ya´nī her kese ihsān eyle.

1866. Herçi bi-dihī be-kesī (9) bāz me-cū²¹²⁸

Bir kimseye her ne virür iseñ gerü isteme.

Dil zi-endīşe-i ān pāk bi-şū (10)

Göñlüñi anuñ fikrinden pāk yu ya´nī hergiz anı hātırına getürme.

1867. Ānçi bahşend çī bisyār u (11) çī kem

Ol nesneyi ihsān eyleler gerekse keşir gerekse kalil.

Nīst ber-geşten (12) ez-ān şavr-ı kerem

Andan rücū´ eylemek ehl-i keremün şavr u ´ādeti degüldür. (13)

1868. Tıfl çün şāhib-i ihsān gerded

Çünkü tıfl ihsān şāhibi ola ya´nī çünkü (14) bir tıfl bir kimseye ihsān eyleye.

²¹²⁷ “Düşkünlerden yokluğu aldım. Madem ki düşkün görüyorsun niçin yoksun.” Sa’dī, *Bostān*, s. 58.

²¹²⁸ Bu misra vezne uymamaktadır.

Zūd ez-dāde peşimān gerded

İhsān eyledügi (15) nesneden fevrī peşimān olur.

1869. Herçi ḥandān bi-dehed ne'tvāned

Ki diger girye (16) kūnān bistāned

Ṭıfl her nesneyi ki ḥandān virür girye iderek anı girü almağa (17) kâdir olmaz.

1870. Tā tüvānī me-güşā ceyb-i kesān

Mā-dām ki kâdirsin kimselerün (18) aḥvālını tecessüs eyleme [*me-güşā* nehy-i ḥāzırdur]²¹²⁹.

Me-niger der-hüner ü 'ayb-ı kesān

Kimselerün hüner ü 'aybına (19) nazar eyleme [*me-niger* nehy-i ḥāzırdur]²¹³⁰.

1871. 'Ayb-bīnī hünerī çendān nīst

'Ayb-bīnlik ol kadar (20) ya'nī maḳbūl bir hüner degüldür.

Hedef-i kaşd-ı hünermendān nīst

Hünermendlerün (21) kaşdınun hedefi degüldür ya'nī hünermendlerün maḳbūl ü maḳşudı degüldür. (22)

1872. Herçi nāmeş ne-pesendīde kūnī

Her ne ki anun nāmını pesendīde eylemezsin (23) ya'nī her ne ki pesendīde degüldür.

Bihter ānest ki nā-dīde kūnī

Evlā odur ki **144a** (1) anı görmezlenesin ya'nī andan iğmāz-ı 'ayn eyleyesin.

1873. Dil zi- (2) endīşe-i ān dārī dūr

Gönlünjü anun fikrinden ırak tutasın ya'nī (3) anı ḥāṭıruña getürmeyesin.

Dīde ez-dīden-i ān sāzī kūr

Anı görmekten (4) çeşmünjü kör eyleyesin ya'nī aña nazar eyleyesin.

1874. Büv ki ez-çün tü nikū-kirdārī (5)

Ola ki sencileyin bir nikū-kirdār u ḥüb sīretten,

²¹²⁹ *me-güşā* nehy-i ḥāzırdur F: -H

²¹³⁰ *me-niger* nehy-i ḥāzırdur F: -H

Be-dil-i kes ne-resed (6) āzārī

Kimsenüñ gönline bir āzār u elem irişmeye.

**HIKĀYET-İ ĀN CÜVĀN-MERD Kİ (7) ÇÜN BE-RÜY-I MA'ŞŪK Kİ ÇEŞM-İ
RŪŞENEŞ BŪD ĀBİLE ÜFTĀD HOD-RĀ (8) BE-NĀ-BĪNĀYĪ NĀ-NŪMŪD TĀ
MA'ŞŪK NE-DĀNED Kİ 'AYB-I Ū-RĀ BĪNED**

Ol (9) cüvān-merdüñ hikāyetidür ki çün anuñ ma'şūkınuñ yüzinde ki ol ma'şūk (10) ol 'aşıkuñ rüşen çeşmi idi ya'nī anuñ rüşen çeşmi meşābesinde (11) idi ābile vāki' oldı ol cüvān-merd kendüsini āşkäre körlükle gösterdi (12) ya'nī gözlerüm kör oldı didi, tā anuñ ma'şūkı bilmeye ki anuñ 'aybını görür. (13) *Be-rüy* ābile üfted taqdīrindedür. *Ābile* kabarcıkdur ki murād çiçekdür ki ādemde zāhir (14) olur.

1875. Ān cüvān-merd zenī zībā h̄'āst

Ol cüvān-merd ya'nī cüvān-merd bir zībā (15) zeni nikāh tārīkiyle aldı.

Hāne-i dil be-ḥayāleṣ ārāst

Anuñ ḥayāli ile gönül (16) hānesini zīnet eyledi ya'nī anuñ ḥayāli ile ḳalbi memlū oldı [Ārāst fi'l-i māzīdür].

1876. Līk ez-ān (17) pīṣ ki bīnend be-hem

Līkin andan evvel ki biri birini göreler.

V'ez-pey-i vaṣl niṣīnend (18) be-hem

Ve vaṣldan ṣoñra biri biri ile bir yerde oturalar ya'nī zifāf u (19) mülāḳatdan evvel.

1877. Ān ṣanem 'ārīzāī peydā kerd

Ol ṣanem bir 'ārīza peydā eyledi (20) ya'nī ol cüvān-merdüñ ma'şūkasından bir 'ārīza 'ārīz oldı. 'Ārīzadan (21) murād ne idügi bundan ṣoñra vāki' olan beytden rüşen olur [*ārızada* hemze vaḥdet içündür].

Ber-ser-i (22) bister ü bālīn cā kerd

Döşek ve yaṣdıguñ başı üzre yer aldı ya'nī (23) ṣāḥib-firāṣ oldı.

1878. Z'āteṣ-i teb be-ruḥeṣ tāb ne-mānd

Teb-i āteṣinden **144b (1)** anuñ yüzinde tāb u ḥālet ḳalmadı.

Z'ābile der-gil-i ū āb ne-mānd

Yüzinde olan ābileden (2) yüzinde letāfet kalmadı. ‘*Ārızadan* murād sıtma imiş ve hem çiçek zāhir olup (3) yüzinde eşeri kalmış.

1879. Aḥter-i münḥasif efzūn zi-şümār

‘Aded ü şümārdan ziyāde (4) münḥasif aḥter ki murād çiçek didikleri ‘arızadır.

Mānde ber-māh-ı ruḥeş sâbitvār (5)

Anuḥ māh gibi ruḥı üzre sâbit gibi kalmış idi ya’nî ol çiçegün eşerleri (6) anuḥ yüzinde kalmış idi. *Aḥter-i münḥasif* tutulmuş kevkeb ma’nâsınadır (7) ki siyāh olur *sâbit*den murād bunda seyr ü hareketsüz olan yıldızdur ki (8) yedi yıldıza seb’a-i seyyāre dirler²¹³¹ ve bākîsine şevābit dirler. Hülāşa-i kelām (9) budur ki ol ma’sūkuḥ yüzi çiçekden bozulmuş idi.

1880. Kırş-ı hürşid (10) ruḥeş pür zede būd

Anuḥ āftāb gibi rüşen yüzi pür zede idi ya’nî çöregün(?) yüzi gibi burturulmuş idi.²¹³²

H̄ān-ı hūbiş be-hem ber-zede būd

Anuḥ hūbluḥ h̄ānı (11) kırış muruş olmuş.

1881. Merd-i dil-dāde çü ān kışşa şenid

Aḥa ‘āşık (12) olmuş merd çünkü ol kışşayı işitdi.

Dide ber-best ü be-ruḥ perde keşid (13)

Gözini bağladı ve yüzine perde çekdi.

1882. Her dem ez-derd fiğānī mī-kerd

Her dem temāruz (14) tarīki ile çeşminüḥ ağrısından bir fiğān eylerdi.

Dermendāne beyānī mī-kerd (15)

Dermendler gibi bir beyān eylerdi ve dir idi.

1883. Ki ez-īn derd ki āmed be-serem

Bu derd ki benüm (16) başuma geldi bu derd sebebinden,

Mānd bī-nūr sevād-ı başarem

²¹³¹ dirler H: -F

²¹³² Anuḥ āftāb gibi rüşen yüzi pür zede idi ya’nî çöregün yüzi gibi burturulmuş idi. F: -H

benüm çeşmümün sevādı (17) nürsuz ƣaldı [*mānd* fi'l-i māzīdür]²¹³³.

1884. Ba'd yek çend ber-āverd nefir

Bir zamāndan sonra ol cüvān-merd (18) fiğān getürdi ve didi.

Ki fiğān ez-eşer-i çarĥ-ı eşir

Ki 'ālī felegün eşerinden

1885. K'ez (19) dilem nağd-i şikībā mī-bürd

Ki felek benüm gönlümden şabr nağdini iletđi.

V'ez-kefem gevher-i (20) bīnāyī bürd

Ve benüm kefümden bīnālīğ gevherini iletđi ya'nī beni kör ve bī-şabr eyledi.

1886. Pes (21) ez-ān her dü be-hem peyvestend

Andan sonra her ikisi biri birine vāşıl oldılar. (22)

Kām u nā-kām be-hem bi'nşestend

Bi'z-zarūre biri biriyle oturdılar.

1887. Merd kūrāne ma'āşī (23) mī-kerd

Merd körler gibi bir dirlik eylerdi.

Zen zi-küriş dırīğī mī-ĥord

Zen **145a (1)** anuğ körliginden bir dırīğ eylerdi ve te'essüf yirdi.

1888. Ān nikū zen çü (2) pes ez-sālī bīst

Ol eyü 'avret çünki bir yigirmi yıldan sonra (3)

Ki der-īn deyr-i pür-āfāt bizīst

ki bu pür-āfāt deyrde dirildi ya'nī bu cihānda (4) yigirmi yıl diri olduğdan sonra,

1889. Ĥayme der- 'ālem-i yektāyī zed

Yektālīğ 'āleminde (5) ĥayme urdı ya'nī bu 'ālem-i fānīden 'ālem-i bākīye rıĥlet eyledi.

Merd-i ĥālī dem-i (6) bīnāyī zed

Merd fi'l-ĥāl bīnālīğ demini urdı ya'nī çeşmlerüm görür oldı (7) didi.

²¹³³ *mānd* fi'l-i māzīdür F: -H

1890. Leb güşädend ħarīfān be-su'āl

Ĥarīfler leblerini su'āle açdılar (8) ya'nī ol cüvān-merdden su'āl eylediler.

Şerĥ cüstend zi-keyfiyyet-i ĥāl (9)

Keyfiyyet-i ĥālden şerĥ taleb eylediler.

1891. Güft ān rüz ki ān ġayret-i ĥūr

(10) Ol cüvān-merd ki çünki anlardan bu su'ālī istimā' eyledi anlara cevāb virüp (11) didi ol ġün ki ol ġayret-i ĥūr ya'nī ol ĥürdan ĥüb 'avret.

Mānd ez-ābile der-'ayn-ı (12) kuşūr

Ābile sebebinden 'ayn-ı kuşūrda kaldı ya'nī çiçek sebebi ile ĥüsni (13) gitdi.

1892. Nażar ez-cümle cihān der-bestem

Cemī'-i cihāndan nażar u çeşmimi baġladum.

Fāriġ ez (14) dīden-i ū bi'nşestem

Anuġ görmesinden fāriġ oturdum.

1893. Tā tüvāned ki men ān (15) mī-bīnem

Tā bilmeye ki ben anı bilürem.

Dāmen-i ĥātır ez-ū mī-çīnem

Ĥātır dāmenini andan (16) dirdüm ya'nī ĥātırında anuġ baĥtını nākış eylerüm.

1894. Der-dileş nāyed ez-ān endūĥī (17)

Ol ĥuşuşdan anuġ ġönline bir ġuşşa gelmeye [*nāyed* fi'l-i nehydür]²¹³⁴.

Be-zamīreş ne-resed mekrūĥī

Anuġ (18) zamīr ū ĥātırına bir mekrūĥ u elem irişmeye.

1895. Çün ez-īn deyr-i fenā raĥt bi-best

Līkin çünki (19) bu fenā deyrden rıĥlet eyledi.

Be-serā-perde-i cāvid nişest

Ebedī serā-perde (20) de oturdı ya'nī 'ālem-i bākīde qarār eyledi.

²¹³⁴ *nāyed* fi'l-i nehydür F: -H

1896. Fāriğ ez-vehm-i ğam-efzāyi-i h'ış (21)

Kendüme ğam ziyāde idicilik vehminden,

Kerdem ikrār be-bīnāyi-i h'ış

Kendü (22) bīnālīguma ikrār eyledüm, zīrā bīnālīguma ikrār eyledüğüme sebep anuğ vücūdı idi çünki (23) o cihāndan gitdi pes bīnālīgumı āşkāre eyledüm.

1897. Heme güftend ki aḥsent ey merd

145b

(1) Cemī'an didiler aḥsent ey merd.

V'ez-ḥarīfān be-cüvān-merdī ferd

Ve cüvān-merdlikde ḥarīf (2) ve cüvān-merdlerden ferd ü lā-naẓīr.

1898. Ğāyet-i dīn-i mürüvvet īnest

Mürüvvet dīninüñ ğāyet ü (3) kemāli budur.

Ḥadd-i āyīn-i fütüvvet īnest

Fütüvvet āyīninüñ ḥadd ü ğāyeti budur. (4)

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-FÜTÜVVET BE-ŞİDĶ

Bu münācāt fütüvvetden şıdқа (5) intikāl beyānındadır.

1899. Ey cüvān-merdi-i merdān ez-tü

Ey Ḥudā merdlerüñ cüvān-merdliğı (6) sendendür ya'nī anlaruğ cüvān-merdliğı senüñ 'ināyet ü tevfiķüñ ile olmuşdur. (7)

Cünbiş-i rāh-ı ne-verdān ez-tü

'Aşķ ṭarīķini ṭayy idicilerüñ ḥareket ü sa'y u ğüşşi (8) zīrā senüñ 'ināyetüñsüz bir ḳadem ilerü ḳomağa ḳādir olmazlar. *Merdān* u *rāh-ı* (9) *nev-revāndan* murād 'āşķıdur.

1900. Mā merā-yı tü cihān-gerdānīm

Biz senüñ içün cihānı devr ü (10) geşt idici iz [*cihān-gerd* vaşf-ı terkībīdür].

Der-vefā-yı tü cüvān-merdānīm

Senüñ 'ahd ü vefānda cüvān-merdlerüz. (11)

1901. Cüz be-sır nîst cihân-gerdi-i mâ

Bizüm cihân-gerdligimüz sırr u derûndan ğayrı (12) ile degüldür ya'nî bizüm cihân-gerdligimüz senüñ 'aşkuñla memlü kalbimüzledür.

Cüz be-cân nîst (13) cüvân-merdi-i mâ

Bizüm cüvân-merdligimüz cândan ğayrı ile degüldür ya'nî 'uşşâkuñ cân-bâzlığı (14) bezl-i rûh eylemekdür, beyt

Canlar fedâ muhabbet-i cânâna ser degül

*Erbâb-ı 'aşka (15) terk-i ser itmek hüner degül*²¹³⁵

Be-sırda sîn meksürdür bu huşûşda fethi (16) ihtiyâr iden kimse sırdan haberdâr olmayup ma'nâ bâbını feth eylememiş olur. (17)

1902. Ferruḡ ān kes ki ser-efrāzī yāft

Ferruḡ u sa'âdetmend ol kimse ki 'aşk-ı İlâhî (18) sebebi ile ser-firâzlık buldı.

Der-rehet mâye-i cân-bāzī yāft

Senüñ (19) yolunḡa cân-bāzlık mâyesini buldı ya'nî andan behrever oldı.

1903. Ser tūyī (20) ḡayl-i ser-efrāzān-rā

Ser-efrāzlar zümresinüñ ser ü seyyidi sensin, zīrā (21) anlaruñ 'alâka vü teveccühi hemân saḡadur [*ser-efrāzīde* yā vaḡdet içündür]²¹³⁶.

Cân tūyī peyker-i cân-bāzān-rā

Cân-bāzlaruñ (22) peyker ü cesedine cân sensin, zīrā anlar cânlarını saḡa fedâ eylemişlerdür.

1904. Cāmī ez (23) renc-i ḡaleb āmede sīr

Cāmī ḡaleb rencinden sīr gelmiş ve melül olmışdur.

146a

(1) Ber-deret mī-güzered dīr-be-dīr

Ve senüñ kapuḡa geç geç güzere eyler ya'nî senüñ kapuḡda (2) henüz sâbit kadem olmamışdur.

²¹³⁵ Bu beyit Bâkî'ye aittir. (Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 279.)

²¹³⁶ *ser-efrāzīde* yā vaḡdet içündür F: -H

1905. Tır-i ğaflet bi-keş ez-kış-i u-rā

Anuñ kışından (3) ğaflet okunı çek ya'nī anı ğafletden ħalāş eyle.

Germi'ī dih be-reh-i ħ'ış ū-rā

Kendü (4) yolunġa aña bir şevk u ħarāret vir. *Kış* terkeş tır aña nisbet ħüb (5) vāki' olmuşdur [*dih* bunda emr-i ħāzırdu] ²¹³⁷.

1906. Çün şabā tız 'ināneş gerdān

Anı bād-ı şabā gibi serī' almış eyle. (6)

Der-ṭaleb gird-i cihāneş gerdān

Ṭalebde anı cihānuñ eṭrāfına dönder tā cihānuñ (7) aĥvālinden ħaberdār olmaġla aña bir ħālet ħāşıl ola.

1907. Bā-dilī teng ū derūnī tīre (8)

Teng bir göñül ve tīre bir derūnla.

Hest ber-ū bī-hūde-gūyī çire

Bī-hūde-gūyuluğ (9) anuñ üzerine ġālib oldı ²¹³⁸ ba'zı nüşhada bu mışrā' böyledür,

Şüd ber-ū bī-hude-gūyī ħīre

Bī-hūde-gūyuluğ anuñ üzerine ġālib oldı ²¹³⁹.

1908. Feyz-i nūrīş dih ez- 'ālem-i şıdk

Şıdk 'āleminden (10) aña bir nūr feyzini vir.

Tā çü şubḥ ez-tü ber-āred dem-i şıdk

Tā şubḥ-ı şādık gibi senden (11) şıdk nefesi getüre ya'nī şıdka vuşül bula.

**'İKD-I BİST Ü ŞEŞÜM DER- (12) ŞIDK Kİ 'İBĀRET EZ-ĀNEŞT Kİ ZĀHİR Ü
BĀṬIN BER-Ā-BER BŪD BELKİ BĀṬIN EZ- (13) ZĀHİR ḤŪBTER**

²¹³⁷ *dih* bunda emr-i ħāzırdu F: -H

²¹³⁸ anuñ üzerine ġālib oldı H: aña ġālibdür F

²¹³⁹ ba'zı nüşhada bu mışrā' böyledür,

Şüd ber-ū bī-hūde-gūyī ħīre

Bī-hūde-gūyuluğ anuñ üzerine ġālib oldı. F: -H

Yigirmi altıncı 'ıkd şıdkuñ beyānındadır ki erbāb-ı haqīkat katında (14) şıdk 'ibādetdür andan ki sālīkūñ zāhir ü bātını ber-ā-ber olabilmege anuñ bātını (15) zāhirinden hūbrek ve laṭīfrek ola.

1909. Ey girev-kerde zebān-rā be-dürüg (16)

Ey zebānımı kizb ü dürüğa rehīn ü muḳayyed eylemiş.

Bürde bühtān zi-keḷām-ı (17) tü fūrüg

Bühtān senüñ keḷāmuñdan fūrüg-ı leṭāfeti iletmiş, zīrā bir kimsenüñ (18) ki 'ādeti kizb ü bühtān ola anuñ keḷāmına hergiz i'tibār u iltifāt olunmaz.

1910. İn ne- (19) şāyeste-i her dīdeverest

Bu hālet her dīdever ve şāhib-'aqluñ (20) şāyeste vü maḳbūli degüldür.

Ki zebānet diger ü dil digerest

Ki senüñ (21) zebānuñ ğayru senüñ gönülün ğayru degüldür²¹⁴⁰ ya 'nī lisān u zāhirün ḳalb ü bātınuñ (22) muḳālīf olmaḳ 'alāmet-i nifāḳdur, bu hālet ḳod hīçbir 'āqılün maḳbūli degüldür. (23)

1911. Ez-reh-i şıdk u şafā dūrī çend

Şıdk u şafā yolından ıraklık niçeye dek

146b

(1) Dil-i ḳırī ruḳ-ı kāfūrī çend

Zift gibi siyāh gönül kāfūr gibi aḳ yüz (2) niçeye dek ya 'nī niçeye dek ehl-i nifāḳ zümresinden olursın.

1912. Rūy der (3) ḳā'ide-i iḫsān kün

İḫsān ḳā'idesine teveccüh eyle ya 'nī şıdk u iḫsānı (4) kendüñe ḳuy u 'ādet eyle.

Zāhir ü bātın-ı ḳod yeksān kün

Zāhir ü bātınuñı şādıḳlar (5) gibi yeksān u ber-ā-ber eyle.

1913. Yek dil ü yek cihet ü yek rū bāş

²¹⁴⁰ degüldür H: -F

Yek dil ol ve yek cihet (6) ve yek rüy ol bir vechle ki ol vechlerüñ mâbeyninde hergiz zerre kadar (7) hilâf olmaya [*bâş* emr-i hâzırdur bâşidenden].

V'ez-dü rüyân-ı cihân yek sū bāş

Ve cihānuñ dü rüy u (8) münāfıklarından yek sū ve dūr ol.

1914. Ez-keci hized her cā halelīst²¹⁴¹

Her yerde ki (9) bir halel ü nokşān vardur egrilikden zāhir olur.

Rāstī rūstī (10) çi nikū meşelīst

Rāstī rūstī kelāmı ne hūb u laṭīf bir meşeldür ya'nī (11) eger rāst u şādık iseñ cemī'-i 'itāb u 'ikābdan kırtulduñ, “*e'n-necātü fi's- (12) şıdk*”²¹⁴² [*Rāstī rūstī*de yā hitāb içündür], mışrā'

*Tü pāk bāş u medār ey birāder ez-kes bāk*²¹⁴³

1915. Rāst (13) rev rāst niger rāst güzīn

Ṭoğrı yüri ṭoğrı nazar eyle ṭoğrı ihtiyār (14) eyle.

Rāst gū rāst şinev rāst nişīn

Ṭoğrı söyle ṭoğrı (15) işit ṭoğrı otur ya'nī cemī'-i huşuş u ahvālde rāst u şādık (16) ol.

1916. Tır eger rāst reved ber-hedefest

Oğ eger ṭoğrı gide hedef üzredür (17) ya'nī nişāna varur.

Ver reved kec zi-hedef ber-ṭarafest

Ve eger egri gide (18) hedefden ber ṭarafdur ya'nī nişāna varmaz.

1917. Rev raqamhā-yı elif bī bi-niger

Yüri (19) elif bīnünñ raqamlarına nazar eyle.

Ki elif ez-heme bāşed berter

Ki hurūf-ı teheccī (20) yazılan yerde elif cemī'-i hurūfdan yukarurekdür.

1918. Rev bi-nih tahta-i ebcad (21) be-kenār

Yüri ebcad tahtasını kenāruña қо.

²¹⁴¹ Bu mısra vezne uymamaktadır.

²¹⁴² “Kurtuluş doğruluktur.” Kelām-ı kibār.

²¹⁴³ “Ey kardeş! Sen temiz ol ve kimseden korku duyma.” Sa'dī, *Mevâ'iz*, Kasayid, 6. Kaside.

Ki der-āyed elif evvel be-şümār

Ki şümār u (22) raqamda elif evvel gelür ya'nī hürufi terkīb eyleseñ elif evvel yazılır (23) ve terkīb eyleseñ yine evvel yazılır.

1919. Ger sebeb cūyi vü hikmet talebi

Eger elif **147a (1)** taqaddüminüñ sebebi ister iseñ ve hikmetini taleb eyler iseñ,

Nīst (2) cüz rāsti ān-rā sebebi

aña rāstlıqdan ğayrı bir sebeb yoqdur ya'nī (3) anuñ sebebi hemān rāstlıqdur.

1920. Rāst-rev rāst ki server başi

Ṭoĝrı (4) yūri ṭoĝrı ki server ü 'ālī-kađr olursın.

Der-ħisāb ez-heme ber ter başi (5)

ħisāb u i'tibārda cemī'sinden 'ālīrek olursın. Bu beytde *bāşī* olasıñ (6) ma'nāsına hem olur.

1921. Şığk-ı iksīr-i mis-i hesti-i tü'st

Şıđk senüñ (7) vücūduñ baqırınun iksīridür ya'nī senüñ vücūduñ şıđk sebebi ile (8) zer-i ħālīş gibi olur [*hestī* vücūd ma'nāsınadır].

Pāye efrāz-ı fūrū-desti-i tü'st

Senüñ fūrū-destligüñ (9) pāyesini 'ālī idicidür ya'nī şıđk sebebi ile fūrū-destlikden ħalāş (10) olup 'ālī-kađr olursın.

1922. Eşer-i kizb büved hıç-kesi

Kizbüñ eşeri denā'et (11) ü hıç-keslikdür, zīrā kizbüñ hergiz kađr ü şerefi yoqdur.

Be-kesi ger (12) resi ez-şığk resi

Şerefi ü keslige eger irişür iseñ şığk sebebinden (13) irişürsün, zīrā şadıqlarun her iki cihānda kađr ü şerefi vardur [*resī* fi'l-i muzāri'-i muħāṭabdur]²¹⁴⁴.

1923. Şubħ-ı kāzib (14) zened ez-şığk nefes

Şubħ-ı kāzib egerçi şığkdan dem urur.

Nūr-ı ü yek dü (15) nefes başed ü bes

²¹⁴⁴ *resī* fi'l-i muzāri'-i muħāṭabdur F: -H

Lîkin anuñ nûrı ancağ²¹⁴⁵ bir iki nefes olur.

1924. Şubh-ı şâdıķ (16) çü büved nür-pesend

Şubh-ı şâdıķ çünki nür-pesend ve şâdıķdur.

‘Alem-i nüreş (17) ez-ānest bülend

Anuñ²¹⁴⁶ nûrı ‘alemi ol sebebden (18) bülenddür, ‘alem bunda sancağ ma‘nâsınadır.

1925. Dil eger şıdķ-pesendit dehed (19)

Ķalbün eger saña şıdķ ĳabül idicilik vire ya‘nî eger sen cân u dilden (20) şıdķı ĳabül idüp cemî‘-i ĳuşuşda şâdıķ olasın.

Ber-heme ĳalk bülendit (21) dehed

Cemî‘-i ĳalk üzre saña şıdķ bülendlik virür ya‘nî şıdķ sebebi ile (22) ziyāde şerîf ü ‘ālî-ķadr olursın.

1926. V’eger ez-ķizb güzined ‘alemî

V’eger senün (23) göñlün ĳizbden bir ‘alem ihtiyār eyleye ya‘nî ĳizb kendüsine ĳüy u ‘ādet eyleye.

147b

(1) ‘Alem-i ü be-nişined be-demî

Anuñ ‘alemi bir demde oturur ya‘nî fi‘l-ĳâl ser-nigün (2) olur, murād ‘izzet ü şerefden dūr olur dimekdür.

1927. Şıdķ pîş ār ki şıddıķ (3) şevî

Şıdķı öñüne getür ya‘nî kendüñe²¹⁴⁷ ĳüy u ‘ādet eyle şıddıķ olasın.

Gevher-i lücce-i (4) taĳķıķ şevî

Taĳlîdden ĳalāş olup taĳķıķ deryāsınun ĳevheri olasın. (5)

1928. Gerçi şıddıķ Nebî rāst ĳalef

Egerçi Ebū Bekr-i Şıddıķ ĳazret-i “*rağıya ‘llāhu ‘anh*”²¹⁴⁸ ĳazret-i (6) Resül’ün “*şalla ‘llāhu ‘aleyhi ve sellem*”²¹⁴⁹ ĳalefidür ya‘nî ĳilāfet anuñ içündür.

²¹⁴⁵ ancağ F: -H

²¹⁴⁶ anuñ H: -F

²¹⁴⁷ kendüñe F: -H

Bāşedeş ber-heme (7) eşnāf şeref

Likin anuñ cemī'-i eşnāf üzre şerefi olur. Hazret-i Resül'den (8) sonra “şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem” hilāfetün aña muqarrer olması enbiyādan sonra hazret-i (9) Ebū Bekr'ün “radıya'llāhu 'anh” cemī'-i halkdan şerif olmasına delālet eyler.

1929. Ger ber-ın (10) kâ'ide bürhān h'āhī

Eger bu kâ'ide üzre bürhān u delil ister iseñ [h'āhī fi'l-i muzāri'-i muhātabdur],

Bih ki (11) bürhānş zi-Kur'an h'āhī

Yeg ki anuñ delil ü bürhānını Kur'an-ı 'Azīm' den taleb (12) eylesin. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür. “İllā tenşirūhu fe-kad naşarahu'llāhu (13) iz aħreçehu'llezīne keferū şāniyeşneyini iz humā fi'l-gāri iz yekūlu li-şāhibihī lā-taħzen inna'llāhe me'anā fe-enzela'llāhu sekīnetehu 'aleyhi”²¹⁵⁰

Bu beyt Mantıku't-tayr-nām kitābdandır, beyt

Çün tü kerdī şānī (15) işneyn kabūl

Şānī işneyn ü būd ba'd ez-Resūl²¹⁵¹

Āmennā ve şaddaknā. (16)

1930. Ānst şiddik ki dil-şāf şeved

Şiddik odur ki anuñ kalbi gıll ü gışşdan (17) şāf ola [ānstde nūn sākindür vezn içün].

Da'vi-i ü heme inşāf şeved

Anuñ hūy u da'vāsı cemī'an inşāf (18) ola.

1931. Va'de-i ü be-vefā encāmed

Anuñ va'desi vefā ile nihāyet-pezīr ola ya'nī (19) va'desine hilāf eylemeye.

Dileş ez-gışş be-şafā ārāmed

²¹⁴⁸ “Allah ondan razı olsun.”

²¹⁴⁹ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

²¹⁵⁰ “Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş...” Tevbe süresi 40. āyet.

²¹⁵¹ “Sen iyiyi ve ikinciye kabul ediyorsan Hz. Peygamber'den sonra iki de ikinci de o idi.” Feridüddin Attār, *Mantıku't-Tayr*, s. 27.

Anuñ qalbi gışşdan hālāş (20) olup şafāyla qarār eyleye ya'nī kizb ü hıyānetden berī olup qalbi şafāyla (21) memlū ola.

1932. Der-derūn toħm-ı emānet fikened

Derūnında toħm-ı emāneti birağa ya'nī derūnı (22) emānetden hālī olmaya.

V'ez-birūn hār-ı hıyānet bi-kened

Ve zāhirinden hıyānet hārını (23) kōpara ya'nī zāhiri hıyānetden pāk ola.

1933. Ver fütēd bīh-i nifāķ ez-gil-i ū

Anuñ gil ü **148a (1)** ü vücūdından nifāķuñ köki düşe ya'nī ref' ola.

Ser zened şāh-ı vifāķ (2) ez-dil-i ū

Vifāķ u muħabbet şāhı anuñ qalbinden zāhir ola.

1934. Ne der-ū reng-i tekellūf (3) bāşēd

Ne anda tekellūfūñ reng ü eşeri ola²¹⁵² ya'nī tekellūfden berī ola tekellūf (4) bātında olmayan nesneyi izhār eylemekdür.

Ne der-ū bŷy-ı taşalluf bāşēd

(5) Ne anda taşallufuñ rāyiħası ola ya'nī ol kimse lāf urup ögünmekden (6) berī ola. *Taşalluf* lāf urmaķ ma'nāsınadır.

1935. Dāmen-i himmet-i şiddīķān gīr (7)

Şiddīķlaruñ himmetinüñ dāmenini tūt ya'nī şiddīķlar gibi bülend-himmet ol. (8)

Der-reh-i hıdmet-i şiddīķān mīr

Şiddīķlaruñ hıdmeti yolında ol ya'nī anlaruñ (9) hıdmetinden dŷr u cŷdā olma [*mīr* emr-i hāzırdur]²¹⁵³.

1936. Bŷv ki ber-cān-ı tŷ hālī zi-ķuşŷr

Ez-şafā-yı dil-i (10) şān rīzed nŷr

Ola ki senüñ ķuşŷrsuz cānuñ ŷzre anlaruñ göñli (11) nŷñ şafāsından nŷr dōkile.

1937. Mis-i qalb-i tŷ ez-ān zer gerdēd

²¹⁵² Ne anda tekellūfūñ reng ü eşeri ola F: Ne anda reng ü tekellūf eşeri ola H

²¹⁵³ *mīr* emr-i hāzırdur F: -H

Senüñ (12) bakır gibi albüñ ol nür sebebinden altun ola.

Seng-i bî-adr-i tü gevher (13) gerded

Senüñ bî-adr sengüñ gevher ola ya'nî 'azîz ü şerîf olasın. (14)

IKÄYET-İ KA'BE-REVİ Kİ BE-SEBEB-İ RÄSTİ EZ-KEYD-İ NÄ-RÄSTİ Bİ-REST (15)

Ol Ka'be'ye gidicinüñ ikâyetidür ki rästlık sebebi ile bir nâ-rästüñ keyd ü (16) zararından urtuldu. *Nâ-räst*dan murâd bir arâmîdür [*keyd* mekr ma'nâsınadır]²¹⁵⁴.

VE ÄN NÄ-RÄST BE-BEREKET-İ (17) RÄSTİ-İ VEY BE-RÄSTÄN PEYVEST

Ve ol nâ-räst anuñ rästlığı (18) sebebi ve bereketi ile rästlara vâşıl oldu. *Rästâ*ndan murâd erbâb-ı (19) aıatdır.

1938. Reh-revî Ka'be temennâ mî-dâşt

Bir şeyh Ka'be ârzüsını tutardı (20) ya'nî Ka'be'ye gitmek isterdi.

Lîkineş mâder ez-än vâmî dâşt

Lîkin anuñ (21) mâderi anı andan gerü tutardı ya'nî men' eylerdi.

1939. Ka'be eş bûd belî mâder-i ü (22)

Belî anuñ Ka'be'si anuñ mâderi idi, zîrâ kişî mâderinüñ rızâsı (23) üzre olmak²¹⁵⁵ aña Ka'be'ye gitmekden evlâdur.

Tavf mî-kerd be-gerd-i ser-i ü

Bu sebebden **148b (1)** kendü mâderinüñ serinüñ çevresinde tavaf eylerdi ya'nî anuñ yanında (2) olup levazımını görüp ıdmetin eylerdi.

1940. Nîk zen raht çü z'in âne (3) bi-best

Nîk ü sa'âdetmend 'avret ki murâd anuñ mâderidür, çünki bu ânedden (4) raht u esbâbını baqladı ya'nî çünki bu 'âlem-i fânîden rılet eyledi. (5)

emen-i âne eş âverd be-dest

Anuñ ânesinüñ semenini ele getürdi ya'nî mâderinden (6) mîrâs almış âneyi şatdı.

1941. Z'än semen kerd çü âmed be-ümâr

²¹⁵⁴ *keyd* mekr ma'nâsınadır F: -H

²¹⁵⁵ olmak H: -F

Ceyb-rā (7) maḥzen-i pence dīnār

Ol semenden çünki şümāra geldi koynunu elli dīnāruḡ (8) maḥzeni eyledi ya'nī ḥānenūḡ semeni ki elli dīnārdur anı koynına ḡodı.

1942. Şüd 'asā (9) der-kef ü na'leyn be-pāy

Der-reh-i Ka'be beyābān-peymāy

Kef ü destinde (10) 'aşā ve ayaḡında na'leyn Ka'be yolında beyābān-peymāy oldı ya'nī ol ḥāne (11) revān oldı.

1943. Çün zi-reh merḥale-i çend bürīd

Çünki yoldan ol merd birkaç (12) merḥale ve menzil ḡaḡ' eyledi.

Nāgeheş rāh-zenī pīş resīd

Nā-gāh (13) anuḡ öñine bir rāh-zen irişdi.

1944. Güft ey şeyḡ çı dārī der-ceyb²¹⁵⁶

(14) Ol rāh-zen aḡa ḡiḡāb idüp didi ey şeyḡ koynuḡda ne ḡutarsın (15) ya'nī sīm ü zerden ne vardur.

Ceyb pür-zer büved ez-şūfī 'ayb

Şūfīden (16) zer memlū ceyb 'aybdur.

1945. Būd çün rāst rev ü rāst sirişt

Ol kimse (17) çünki rāst rev ve rāst sirişt idi.

Şīve-i rāsti ez-dest nihişt (18)

Rāstlıḡ şīvesini elinden ḡomadı.

1946. Güft der-ceyb pey-i tūşe-i rāh

Şeyḡ (19) ol rāh-zene cevāb virüp didi yoluḡ azıḡı için koynumda.

Nīst (20) dīnār-ı zerem cüz pencāh

Elliden ḡayrı dīnār-ı zerüm yoḡdur ya'nī hemān elli dīnārum (21) vardur.

1947. Rāh-zen güft birün āver hān

²¹⁵⁶ Bu misra vezne uymamaktadır.

Rāh-zen çünkü andan bu sözi (22) işitdi didi tîz taşra getir.

Ānçi dārī be-tek-i ceyb-i nihān

Ol (23) nesneyi ki ceybinüñ tek u derūnında nihān tutarsın.

1948. Bisited ez-u 149a (1) yek-ā-yek bü'şmurd

Rāh-zen şeyhden ol dīnārı aldı ve bir bir (2) şaydı.

Būsehā dād bed-ū bāz süpürd

Ol dīnāra būseler virdi ya'nī (3) birkaç kerre öpdi ol dīnārları girü şeyhe teslim eyledi.

1949. Güft ki üftād (4) ez-īn rāstiyem

Der-kem ü kāst u kem ü kāstiyem

Ol rāh-zen şeyhe hitāb (5) idüp didi senüñ bu rāstlığıñ sebebinden benüm kem ü kāstlığum (6) kem ü kāsta düşdi ya'nī benüm bu kabīh²¹⁵⁷ huyum mün'adim oldı.

1950. Şıdķet ez-kizb (7) rehānīd me-rā

Senüñ şıdķuñ beni kizbden hālāş eyledi.

Pāye ber-çarh (8) resānīd me-rā

Benüm pāye vü mertebemi felege irişdürdi ya'nī baña ziyāde hūb hālet (9) müyesser oldı²¹⁵⁸.

1951. Nāvek-i şıdķ-ı tü em şayd-ı tü sāht

Senüñ şıdķuñ nāveki (10) beni senüñ şikār u muħıbbüñ eyledi.

Āhuyī dām u seg-i kayd-ı tü sāht

Senüñ (11) dāmuñuñ āhūsı ve kayduñuñ kelbi eyledi ya'nī cān u dilden saña muħabbet (12) idüp irādet getürdüm.

1952. Bes be-ilhāh u niyāzī ğālib

Rāh-zen bu sözleri (13) didikden sonra bisyār ilhāh u ibrāmla ve ğālib ü vāfir niyāzla,

Sāht ber-merkeb-i (14) h'ışeş rākib

²¹⁵⁷ kabīh F: kubh H

²¹⁵⁸ müyesser oldı H: irişdi F

Anı kendünün merkebi üzre rākib ü süvār eyledi. Bes (15) bunda bā-i ‘Arabī ile bisyār ma‘nāsına olmağ ensebdür.

1953. Ki be-in rāhile reh-rā (16) kün tay

Didi ki bu rāhile yolu tayy eyle ya‘nī revān ol.

Ki menet mī-resem (17) inek ez-pey

Ki ben işte senün ardundan irişirüm.

1954. Hem der-ān dem zi-cihān (18) dest efşānd

Hem ol demde ol rāh-zen cihāndan ferāğat eyledi.

Der (19) pey-i ü be-ḥarem rāhile rānd

Anuñ ardınca ḥareme rāhile sürdi ya‘nī o daḥı bir rāhileye (20) süvār olup şeyḥün ardınca revān oldı. *Rāhileden* murād bunda üştürdür. (21)

1955. Her dü būdend be-hem pīr ü mürīd

Her ikisi birbiriyle pīr ü mürīd oldılar ya‘nī ol kimse (22) ol şeyḥe mürīd oldı.

Tā ecel rişte-i şoḥbet bü’brīd

Tā ecel şoḥbet riştesini (23) kesdi ya‘nī ölünceye dek biri birinden cüdā olmadılar.

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ- 149B (1) ŞİDĶ BE-iHLĀŞ

Bu münācāt şıdğdan ihlāşa intikāl beyānındadır.

1956. Ey zi-nūret (2) ‘alem-i şubḥ sefid

Ey Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”²¹⁵⁹ şubḥuñ ‘alemi senün nuruñdan sefidür (3) ya‘nī şubḥuñ bu rüşenligi senün nūruñdandır.

Şādıķān-rā be-tü ḥoş şubḥ-ı ümīd (4)

Şādıķlaruñ ümīdi şubḥı senün ile ḥoş u laṭīfdür.

1957. Tā çü şubḥ ez-tü be-şıdğım (5) ‘alem

Senün sebebünnden biz şıdğla şubḥ gibi ‘alem ü meşhūruz

Cüz be-mihret zi-ezel (6) nā-zede dem

²¹⁵⁹ “Aziz ve yüce Allah”

Ezelden senün muhabbetünden gayrı ile dem urmuşuz ya'nī her nefes ki (7) bizden şadır olur muhabbetüñledür.

1958. Tā-be-key cāme-i cān çāk zenīm

Tā kaçana dek cān (8) cāmesine uralım ya'nī niçeye dek şevkden cūş u hūrūş idelüm. (9)

'Alem-i şıdk ber-eflāk zenīm

Şıdk 'ilmini eflāk üzre uralım ya'nī şıdk (10) sancağını eflāk üzre naşb²¹⁶⁰ idelüm.

1959. Encüm-i eşk çü gerdün rīzīm (11)

Kaçana dek felek gibi encüm eşkini dökөлüm ya'nī kaçana dek giryān olalum.

Çün (12) şafaq eşk be-ḥūn āmīzīm

Şafaq gibi eşki kana qarışdıralım.

1960. Tāb-ı (13) mihrī be-dil-i mā efgen

Bizüm qalbimüze bir muhabbet pertevini biraq.

Tā şevd z'ān nefes-i (14) mā rüşen

Tā ol pertevden bizüm nefesimüz rüşen ola.

1961. Bi-resānīm be-rüşen (15) nefesī

Nā-kesān-rā be-maḳāmāt-ı kesī

Rüşen-nefeslikle nā-kesleri (16) keslik maḳāmına²¹⁶¹ irişdürelüm ya'nī bizüm terbiye ve irşādımızla nā-kesler (17) nā-keslikden ḥalāş olalar [*rüşen-nefesīde* yā maşdariyyedür]²¹⁶².

1962. Hest der-keşmekeş-i nefes mezend

Cāmī (18) ez-nā-kesi-i ḥod gilemend

Ḥ'ār nefşün elem ü ıztırābında Cāmī kendünün (19) nā-kesliginden şikāyetlüdür ya'nī şikāyet eyler.

1963. Me-dih ez-germ-revān vābesiş

(20) Germ-revlerden aḡa vābeslik virme ya'nī anı anlardan şonra tütma belki anlarla (21) anı ber-ā-ber tüt tā o daḡı sābıqün zümresinden ola.

²¹⁶⁰ naşb H: maşıb F

²¹⁶¹ maḳāmına H: maḳāmlarına F

²¹⁶² *rüşen* nefesīde yā maşdariyyedür F: -H

Bi-rehān ez-kesi vü (22) nā-kesîş

Anı keslikden ve nā-keslikden hālāş eyle ya'nī anı vücūddan bi'l-küllīye (23) hālāş eyle.

1964. Gerçi rāhī be-ḥaṭā peymūde

Egerçi ḥaṭā eyler bir yola gitmişdür.

Ez-‘amelhā-yı riyā 150a (1) ālūde

Riyāya bulaşmış ‘amellerden.

1965. Be-ḥalāşī zi-riyā ḥāmeş kün

Anı riyādan hālāş (2) lık sebebi ile ḥāş eyle [*kün* emr-i ḥāzırdur]²¹⁶³.

Ḥalka-küp-ı der-i ihlāşeş kün

Anı ihlāş ḳapusını (3) ḳaḳıcı eyle ya'nī anı ihlāşa ṭalib eyle.

‘İḲD-I BİST Ü HEFTÜM DER-İHLĀŞ

Yigirmi (4) yedinci ‘ıḳd ihlāş beyānındadır.

Kİ PĀY-I HİMMET BER-HEVĀ NİHĀDENEST Ü GERDEN-İ (5) İRĀDET EZ-RİBḲA-İ RİYĀ GÜŞĀDEN

Ki erbāb-ı ḫaḳıḳat ḳatında himmet ayağını (6) hevā üzre ḳomaḳdur ya'nī hevādan ferāḡat eylemekdür (7) ve irādetün boynını riyā ribḳasından açmaḳ ve hālāş eylemekdür.

1966. Ey be-ḥod rüste (8) ki çün şāḫ-ı giyā

Ey aşḫāb-ı dilün terbiyyet ü naḡarından dūr u bī-behre olup (9) hemān kendüleri rāy²¹⁶⁴ u reviş ile ḥāşıl olmuş kimse ki şāḫ-ı giyā gibi [*giyā* muḫaffedür giyāhdan],

Mī-dehed (10) cünbiş-i tü bād-ı hevā

bād-ı hevā saḡa cünbiş ü ḫareket virür ya'nī şāḫ-ı giyā bāddan (11) her dem ḫareket eyledügi gibi sen hem her dem hevāya ṭabī‘ olup ḫilāf-ı şer‘-i (12) şerīfe ḫālāt-ı irtikāb eylesin.

1967. Tā key ez-bād-ı hevā cünbiden

Ḳaçana dek (13) bād-ı hevādan ḫareket eylemek ya'nī niçeye dek hevādan ḫālī olmazsın.

²¹⁶³ *kün* emr-i ḥāzırdur F: -H

²¹⁶⁴ *rāy* H: -F

Çün hevā Nīst (14) hoş ārāmīden

Hevā gibi hoş ārām u qarār eylemegün yokdur.

1968. Hest (15) cünbiş zi-hevā ‘ādet-i has

Bād-ı hevādan hareket eylemek hār u hasuñ (16) ‘ādetidür.

Cünbiş ez-bād-ı Hudā bāyed ü bes

Ancak Hudā-yı “‘azze ve celle”²¹⁶⁵nün bād u (17) zikrinden hareket eylemek gerek.

1969. Çün hevā āyed ü cünbiş kem kün

Çünki hevā (18) ıla hareket eyleme,

Kūhsān pā be-zemīn muḥkem kün

Ayağunı zemīne tağ gibi²¹⁶⁶ muḥkem (19) eyle.

1970. Ver Hudā ḡāndet ez-ser kün pāy

V’eger Hudā-yı “‘azze ve celle” seni da’vet eyleye (20) başuñdan ayağ ile ya’nī başuñı pāy gibi tut.

Ber-hevā pā nih ü der-rāh der-āy

Hevā (21) üzre ayağ ko ve yola gel ya’nī hevādan ferāgat eyle.

1971. Dām ez-īn vādi-i hūn-h̄ār (22) bi-keş

Bu hūn-h̄ār u ḡaṭarnāk vādīden dāmuñı çek ya’nī dünyādan ferāgat u (23) i’rāz eyle.

Dāmen ez-şoḡbet-i ağıār bi-keş

Ağıārıñ şoḡbet ü müşāḡabetinden dāmuñı **150b** (1) çek ya’nī Ḥaḡ te’ālānuñ²¹⁶⁷ ṭā’at ü ‘ibādetinden dūr olanlardan dūr ol. (2)

1972. Rūy der-ḡible-i yek-rūyī kün

Yek rūyluḡ ḡiblesine teveccūh eyle ya’nī hemāñ Ḥaḡ te’ālāya²¹⁶⁸ (3) müteveccih ol.

Ḥaḡ bü’gzār u Hudā-cūyī kün

²¹⁶⁵ “Aziz ve yüce Allah”

²¹⁶⁶ zemīne tağ gibi F: tağ gibi zemīne H

²¹⁶⁷ Ḥaḡ te’ālānuñ H: Hudā-yı ‘azze vü cellenüñ F

²¹⁶⁸ Ḥaḡ te’ālāya H: Hudā-yı ‘azze vü celleye F

Halkı o Hudā-cūylu eyle ya'nī halkdan (4) ferāgat idüp cān u dilden alib-i Hak ol [*kūn* emr-i hāzırdur]²¹⁶⁹.

1973. Tā key ez-dīn bi-berī revna-rā

(5) Kaana dek dīnūnden revnaı eylersin [*bi-berī* fi'l-i muzāri'dür]²¹⁷⁰.

K'ez-pey-i halk perestī Hak-rā

Ki Hak “*sūbhānehu* (6) ve *te'ālā hazreti*”²¹⁷¹ne “*celle şānuhu*”²¹⁷² halk iun 'ibadet eylersin ya'nī a't ü 'ibadetūn riyā (7) iledür.

1974. ūn ne-bāşed nazar-ı kes be-tü bāz

unki namāzda iken kimsenūn nazarı saa (8) bāz u gūşāde olmaya ya'nī unki tenhāda namāz kılasın.

Dāne-īn mur şevī (9) vat-i namāz

Namāz vatinde dāne dirici mur olursun ya'nī başuı secdeye (10) tiz tiz iledürsin.

1975. Nihi ān gūne pey-i secde cebīn

Secde iun alnuı yere ancılayın (11) orsun.

Ki pey-i dāne nehed ser be-zemīn

Ki mur dāne iun başını yire or ya'nī (12) mur dāne iun başını yere tiz tiz iletduı gibi sen başuı secdeye ancılayın (13) iledürsin.

1976. Vat-i secde ki suy-ı hāne būved

Secdenūn vatı ki hāne cānibinde (14) ola.

Müddet-i iden-i yek-dāne būved

Bir dāne dirmek zamānı olur ya'nī hānede (15) namāz edā eylesen secdeyi bir uş yerden bir dāne alduı midārı eylersin. (16)

1977. Ne der-ān secde vaarī būvedet

Ol secdede ne senūn bir vaaru olur (17)

Ne be-dil hūş u arārī būvedet

²¹⁶⁹ *kūn* emr-i hāzırdur F: -H

²¹⁷⁰ *bi-berī* fi'l-i muzāri'dür F: -H

²¹⁷¹ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzehtir olan yüce Allah”

²¹⁷² “Şanı yüce Allah”

Ne alb nde bir h ş u ararı olur ya'n  (18) fikr n  d nyev  huşuşda olup alb nde hez r-
g ne endişeler olur.

1978. Ver b ved (19) hemc  t yi h zır-ı t 

V'eger sencileyin bir maħl k ol h lde saa h zır u ar b ola (20)

Ki der- n secde b ved n zır-ı t 

Ki ol secdede saa nazar idici ola.

1979. D r m ned ser-i (21) t  secde-şin s

Sen n başun secdede ok zam n secde-şin s alır (22) ya'n  başunı secdeden ziy da gec
aldurursın.

Hemc  der-k h ser-i g v-ı h r s

Degirmen b karınun (23) başı şamanda ok zam n eglend gi gibi. *H r s* degirmen
ma'n sınadır [*k h* şaman ma'n sınadır].

1980. Secde c z 151a (1) behr-i H d  şirk b ved

H d -yı "azze ve celle"²¹⁷³n n g yrısından  t ri secde ve t 'at (2) eylemek şirkd r.

şirk ber-ihre-i c n irk b ved

şirk c nun y zi (3)  zre irkd r, z r  c n ki şirk-al d ola cen b-ı aħadiyyetden mehc r u
p k (4) likden d r olur, beyt

M r y  ki end n vera' m -n m d

*Be-d dend hieş (5) der-emb n ne-b d*²¹⁷⁴

1981. Reşhi ez-eşme-i ihl ş bi-c y

İhl ş eşmesinden bir reşha (6) iste. [*bi-c y* emr-i h zırdu]r]

V'ez-ruħ-ı c n-ı h d  n irk be-ş y

Ve kend  c nunun y zinden ol (7) irki yu ya'n  riy dan fer gat id p ihl ş eyle t  ki c nun
p k (8) olup t 'at u 'ib detden behrever olasın.

1982. ist ihl ş dil ez (9) h d kenden

²¹⁷³ "Aziz ve y ce Allah"

²¹⁷⁴ "Defalarca kendisinde takva g r nen iki y zl n n azıgına bakınca hibir şey olmadıgını g rd ler." Sa'di,
Bost n, s. 144.

İhlâş nedür kendüsinden gönli koparmakdur ya'nî kendünün rây u (10) irâdetinden ferâgat eylemekdür.

Kâr-ı hod-râ be-Hudâ efgenden

Kendünün kâr u aḥvâlini (11) Hâk²¹⁷⁵ “te ‘âlâ ḥazreti” ne²¹⁷⁶ “‘azze ismuhu”²¹⁷⁷ teslîm²¹⁷⁸ ü tefvîz eylemekdür.

1983. Naḫd-i dil ez-heme ḥâliş kerden (12)

Gönül naḫdini cemî‘ nesneden ya'nî mâ-sivâdan pâk u ḥâliş eylemekdür.

Rûy (13) çün zer be-ḥalâş âverden

Zer gibi şarı yüzi ḥalâş u iḥlâşa getürmekdür. (14)

1984. Dil be-esbâb-ı cihân nâ-dâden

Cihânuḡ zeḥarîf ü esbâbına gönli virmemekdür. (15)

Dide ber-ḥûr u cinân ne'nhâden

Ḥûr u cinâna çeşm ḳomamakdur ya'nî anlara naḡar u (16) iltifât eylememekdür, beyt

Pederem ravza-i rızvân be-dü gendüm bi-für ūḫt
(17) *Nâ-ḫalef bâşem eger men be-cevî ne'fr ūşem*²¹⁷⁹

Cinân cemî‘ -i cennetdür.

1985. Saḫten ez-dü (18) cihân kıble yekî

İki cihândan kıbleyi bir eylemekdür ya'nî “ve ḥümâ ḫarâmân ‘alâ (19) ehli'llâh”²¹⁸⁰ ḫasebince iki cihândan ferâgat idüp hemân²¹⁸¹ cenâb-ı İllâhî'ye müteveccih olmaḡdur. (20)

Tâften-i rûy zi-her vehm ü şekî

Her bir vehm ü şekden i' râz eylemekdür.

1986. Ger berî (21) reh be-çünîn iḥlâş

²¹⁷⁵ Hâk H: Ḥudâ F

²¹⁷⁶ ḫazretine F: -H

²¹⁷⁷ “İsmi yüce Allah”

²¹⁷⁸ teslîm H: ta'lîm F

²¹⁷⁹ “Babam cennet bahçesini iki buḡdaya sattı. Eḡer ben bir arpaya satmazsam hayırsız evlat.” Hâfîz, *Divan*, s. 342.

²¹⁸⁰ “... ve her ikisi de ehli'llâha haramdır.” Hadîs-i şerîf. Suyûtî, *Câmiu'l-Eḫâdis*, (Haz. AbdulhalimMahmud), Cilt: 4, Mısır, s. 157.

²¹⁸¹ hemân H: -F

Eger buncılayın bir ihlāşa vāşıl olasın.

Bāşi ender şaf-ı (22) merdān hāşşī

‘Aşk merdlerinüñ şaffında ziyāde hāşş u maqbūl olursın [*hāşşī*de yā vaḥdet içündür, *bāşī* fi‘l-i muzāri‘-i muḥātabdur]²¹⁸². (23)

1987. Huṭbe-i kurb be-nām-ı tü büved

Kurb-i İlahī huṭbesi senüñ nāmuña olur.

Cur‘a-i vaşl 151b (1) be-kām-ı tü büved

Vaşl-ı İlahī cur‘ası senüñ kām u dehānuñda olur ya‘nī kurb-i (2) sübhānī ve vaşl-ı Raḥmānīden behrever olursın. *Kām* bunda ṭamaḳ ma‘nāsına olmaḳ rüşendür (3) murād ma‘nāsına olmaḳdan.

1988. Lehv-i tü çi şevēd ü sehv şavāb

Senüñ lehvüñ cedd ü (4) sa‘y olur ve sehvüñ şavāb olur.

Hezl-i tü māye-i iḥsān u şevāb

Senüñ (5) hezlüñ iḥsān u şevābuñ māye vü aşlı olur, murād budur ki senden her ne şadır (6) olursa laṭif ü maqbūl olur.

1989. Maḥrem-i Ka‘be-i iḳbāl şevī

İḳbāl ü sa‘ādet (7) ka‘besinüñ maḥremi olursın.

Maḥrem-i perde-i iclāl şevī

İclāl perdesinüñ maḥremi (8) olursın²¹⁸³ ya‘nī rüḥānī iḳbāl ve sübhānī iclāle vuşul bulup her iki cihānda (9) ‘azīz ü celīlü’l-ḳadr olursın, mışrā‘-ı evvelde maḥremdür ki bāb-ı ef‘ālden ism-i fā‘ıldür.

(10) HİKĀYET-İ ĀN ‘ACEMĪ KĪ KELĪMĀT-I ‘ARABĪ ŞENĪD DU‘Ā VÜ İSTİĠFĀR PĪNDĀŞT (11)

Ol ‘Aceme mensüb merdüñ ḥikāyetidür ki kendünüñ yanında olan ‘Arablardan (12) ‘Arabī kelimāt istimā‘ eyledi anı²¹⁸⁴ du‘ā vü istiġfār şandı.

DEST-İ İHLĀŞ (13) BE-ĀMĪN BER-DĀŞT

²¹⁸² *hāşşī*de yā vaḥdet içündür, *bāşī* fi‘l-i muzāri‘-i muḥātabdur F: -H

²¹⁸³ **Maḥrem-i perde-i iclāl şevī**/İclāl perdesinüñ maḥremi (8) olursın H: -F

²¹⁸⁴ anı H: -F

İhlâş elini ya'nî ihlâşla âmîne elini kaldırdı.

HER (14) ÇENDÂN DU'Â NE-BÛD ÂŞÂR-I MAĞFİRET RÛY NÛMÛD

Egerçi ki o du'â degil idi (15) ammâ mağfîretün eşerleri zâhir oldı.

1990. 'Arabî çend be-hem zevk-künân

Birkaç 'Arab (16) biri biriyle zevk iderek,

Leb güşâdend be-nâdir sühenân

Nâdir ü laţîf sözlere (17) leb açdılar ya'nî şürü' eylediler.

1991. Yeki ez-Necd hikâyet mî-kerd

Ol 'Arabların (18) birisi Necd'den hikâyet eyledi.

Yeki ez-vecd şikâyet mî-kerd

Birisi şevk-i (19) vecdden şikâyet eyledi. *Necd* bir yerün ismidür.

1992. Yeki ez-nâka vü maḥmil mî-güft (20)

Birisi nâka vü maḥmilden didi.

Yeki ez-vâdi vü sâhil mî-güft

Birisi (21) vâdi vü sâhilden didi. *Nâka* dişî deve *maḥmil* sefer için olan deve. (22)

1993. Yeki ez-'ışk-ı be-ḥübân-ı 'Arab

Birisi 'Arabın maḥbûbelerinin 'aşkından didi [ışk muzâf olmak rüşendür] (23)

Yeki ez-sa'y der-esbâb-ı ṭarab

Birisi ṭarab u şevk esbâbına olan sa'ydan **152a** (1) didi ya'nî kendünün 'ayş u 'işrete olan sa'y u taḳayyüdini beyân eyledi. (2)

1994. Nâ-gehân muḥleşî ez-mülk-i 'Acem

Nâ-gehân 'Acem mülkinden bir muḥleş

Zed be-ser-menzil-i ân (3) ḳavm ḳadem

Ol ḳavmün ser-menziline ḳadem urdı ya'nî ol maḥalle geldi. *Muḥleşde* (4) lâmun kesr ü fetḫi bu maḥalde câyizdür belki fetḫ evlâdur.

1995. Be-fünün-ı edebeş râh ne-bûd (5)

Ol kimsenüj ‘Arabīnünj fenlerine rāh u ‘ilmi yok idi.

V’ez-zebān-ı ‘Arab agāh ne-būd (6)

Ve lisān-ı ‘Arabīden haberdār degül idi. *Edebden* murād bunda ‘ilm-i ‘Arabiyyetdür.

1996. Şüd (7) gümāneş ki du ‘ā mī-h’ānend

Çünkü ol sözleri ‘Arablardan ol kimse işitdi (8) anuñ zannı oldı ki anlar du ‘ā eylerler.

Sühen ez-ḥamd u senāy mī-rānend

Ḥamd u senādan söz (9) sevḳ eylerler ya’nī şandı ki anlaruñ sözleri du ‘ā vü ḥamd u senādur.

1997. Ṭaleb-i ‘afv-ı (10) günehkārīhāst

Günehkārılıklarınuñ ‘afvınuñ talebidür.

Ber-der-i luṭf-ı ‘afv (11) zārīhāst

Zünüb ‘afv idici ‘afvuñ luṭfi ḳapusu üzre fitānlardur. (12)

1998. Ū hem ān cā be-tevāzu ‘ be-nişest

Ol kimse hem orada tevāzu ‘ u edeble oturdı [*be-nişest* fi ‘l-i māzīdür], (13)

Girye vü āh u fiğān der-peyvest

Girye vü āh u fiğāna şürü ‘ eyledi [*der-peyvest* fi ‘l-i māzīdür].

1999. Her çi ān (14) ḳavm beyān mī-kerdend

Her neyi ki ol ḳavm beyān u ‘ayān eylediler.

Bā-hem esrār ‘ayān (15) mī-kerdend

Biri birine esrār u ‘ayān āşkār eylediler.

2000. Ū be-taḳlīd hemān-rā mī-güft (16)

Ol kimse taḳlīd ü tabī ‘iyyetle hem anı didi,

Gevher-i eşk be-müjgān mī-süft (17)

Eşk gevhlerini müjgānıyla deldi ya’nī girye eyledi.

2001. Ḥaşv mī-güft ü du ‘ā (18) mī-pindāşt

Ol hālde ol kimse ḥaşv ü bī-hüde sözler didi ve anı (19) du ‘ā şandı.

Zemm hemî ḥ'ānd u ṣenā mī-pindāšt

Zemm okudu ve anı ṣenā şandı. (20) *Mī-güft* dirdi, *mī-süft* dilerdi, *mī-pendāšt* şanurdi, *hemî ḥ'ānd* o (21) okurdu ma'nāsına hem laṭīfdür.

2002. Līk çün ber-lebeş ān ḥāşş-ı kelām (22)

Līkin çünki anuñ lebi üzre ol ḥāşş u mu'ayyen kelām,

Būd der-ma'ni-i ihlāş (23) tamām

İhlāş ma'nāsında tamām idi ya'nī andan şadır olan kelimāt egerçi **152b (1)** ḥāşş ü zemm idi līkin tamām ihlāşla idi.

2003. Yāft der-bāre-i vey ḥük-m-i du'ā

Ol kelimāt (2) anuñ ḥaqqında du'ā ḥükmini buldı ya'nī du'ā meşābesinde oldı.

Dād ḥāşiyet-i (3) ğufrān u rızā

Ğufrān u rızā ḥāşiyetini virdi ya'nī Ḥudā-yı “*azze ve celle*”²¹⁸⁵nüñ (4) “*celle şānuhu*”²¹⁸⁶ mağfıret ü rızāsına vuşul buldı.

2004. Şüd ez-ān da'vet-i ez-naḥvet dūr (5)

Cürm-i ü 'afv u günāhān mağfūr

Ol naḥvet ü riyādan dūr u pāk da'vet (6) sebebinden anuñ cürmi ma'füvv ve günāhları mağfūr oldı.

2005. Kerd ez-ihlāş zi-taḥşır (7) berī

Ber-mis-i ḳalb-i ḥod iksırgerī

Taḥşırdan berī vü 'ārī ihlāş (8) sebebinden kendünüñ ḳalb-i misine kimyāgerlik eyledi, zīrā Ḥudā-yı “*azze ve celle*” (9) nüñ “*celle celāluhu*” ḥuzūr-ı şerīfnde ḳurb u ḳabül buldı. *Mis* ḳalbden murād (10) vücūdidur [*berī* fi'l-i muzāri'dür]²¹⁸⁷.

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-İHLĀŞ BE-ḤOD

Bu münācāt ihlāşdan (11) cūda intikāl beyānındadır.

2006. Ey zi-bīmet dil-i 'uşşāḳ dü nīm

²¹⁸⁵ “Aziz ve yüce Allah”

²¹⁸⁶ “Şanı yüce Allah”

²¹⁸⁷ *berī* fi'l-i muzāri'dür F: -H

Ey Hudā-yı “‘azze ve (12) celle” ‘uşşākuñ gönli senünj havfunđan dü nīm ü lertzāndur.

Haţar-ı muhliş-i tü rāh-ı (13) ‘azīm

Senünj muhlişinünj haţarı ‘azīm-i tarīkdür ya ‘nī ziyāde müşkil ü haţarnākdur. (14) Bu hadīs-i şerīfe işāretdür; “‘ve’l muhlişüne fi haţarin ‘azīm”²¹⁸⁸.

2007. Vāy muhliş egeriş āyed pīş (15)

Haţar-ı dīden-i ihlāş zi-h’iş

Muhlişe vāy u ziyāde havf vardur. ihlāşını (16) kendüsinden görmek haţarı eger anuñ huzūr u fikrine gele ya ‘nī muhlişine havf u (17) haţar ihlāşını Hudā-yı “‘azze ve celle”²¹⁸⁹den görmeyüp kendüsinden görmek i‘tibāriyle (18) dūr [āyed fi ‘l-i muzāri‘dür].

2008. Dīd ihlāş zi-ħod eşrākest

Zīrā ihlāşını kendüsinden görmek (19) eşrākdür ya ‘nī bu huşūşda Haķ “sübħānehu ve te ‘ālā ħazreti”²¹⁹⁰ne “‘azze ismuhu”²¹⁹¹ şerīk getürmekdür. (20)

Nīst eşrāk ne ez-idrākest

Eşrāk şıfatı idrākden degüldür.

2009. Kār-ı muhliş heme (21) naķşest ü ħalel

Muhlişünj kārı cemī‘an naķş u ħaleldür, zīrā muhliş noķşān (22) u ħalelden ħālī degüldür.

Kesr-i ü tā ne be-fetħast bedel

Mā-dām ki anuñ kesri fetħa (23) bedel ü mütebeddil degüldür, zīrā çünki muhliş ola ki lāmuñ fetħi iledür, cemī‘-i kesr ü noķşān **153a (1)** u ħalelden ħalāş olur.

2010. Kesr-i muhliş zi-vey u fetħ zi-tü’st

Muhlişünj (2) kesri andan ya ‘nī muhlişdendür ve fetħleri ey Hudā sendendür.

Kesr-i ü hest (3) be-fetħ-i tü dürüst

Zīrā anuñ kesri senünj fetħünjle dürüst olur, zīrā çünki (4) muhliş ism-i fā‘ıldür, maħleş ola ki ism-i mef‘üldür ihlāşda kāmīl olup ihlāşını (5) Hudā-yı “‘azze ve celle”²¹⁹²den bilüp kesrden berī olur ve haţardan necāt bulur kesr ü (6) fetħ bunda ġāyet ħüb vāķi‘ olmuşdur.

²¹⁸⁸ “İhlasa erenlere gelince, onlar da büyük tehlike içindedir.” Hadīs-i şerīf. Aclūnī, *Keşfu’l-Hafā...*, Cilt: 2, s. 312.

²¹⁸⁹ “Aziz ve yüce Allah”

²¹⁹⁰ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezze olan yüce Allah”

²¹⁹¹ “İsmi yüce Allah”

2011. Bî-tü Cāmî teni âmed bî-rûh

Cāmî (7) sensüz cānsuz bir cesed geldi.

Ber-ten ey rûh fişān genc-i fütûh

Ten üzre (8) ey rûh fütûh gencini nişār eyle ya'nî Cāmî ki cānsuz cesed gibidür aña rûhānî fütûh (9) ihsān eyle tā ki rûhdan behrever ola. Mısrā'-ı şānīde olan *rûh*dan murād Hūdā-yı “*azze (10) ve celle*”dür “*azze ismuhu*” ve rûh-ı iṭlākı bu sırrı ‘ayān u beyān eylemek içündür ki ser-çeşme-i (11) ḥayāt odur ve cemī'-i ḥayāt şāhiblerinüñ ḥayātı andan bir nem meşābesindedür ve ecsāduñ (12) ḥayātı ervāhdan olduğı gibi ervāhuñ ḥayātı hem andandur bu hem ma'nā hüve'l-kayyūmdan (13) zāhirdür.

2012. Her 'imāret ki zi-vey vīrān kün

Her 'imāret ü vücūd ki andandur anı vīrān u (14) ḥarāb eyle.

Hemçü genceş be-ḥod ābādān kün

Genc gibi anı kendünle ābādān eyle ya'nî anuñ kendü (15) cānibinden olan ḥālātı maḥv u mün'adim idüp aña kendü cānibünnden ḥālāt ihsān (16) eyle.

2013. Kīst ü tā dem-i iḥlāş zened

O kimdür tā iḥlāş demini ura ve bende iḥlāş (17) vardur diye.

Yā ḳadem der-ḥarem-i ḥāşş nehed

Yāḥūd ḥāşş-ı ḥareme ḳadem ḳoya ve dāḥil ola. (18)

2014. Dār der-sāye-i in 'ām-ı ḥodeş

Behremend ez-kerem-i 'ām-ı ḥodeş

Anı kendü (19) in 'āmuñ sāyesinde kendü 'ilm-ı keremünnden behremend tüt.

2015. Me-kün ez-ḥırş u (20) hevā pā besteş

Ḥırş u hevādan anı pā-best ü muḳayyed eyleme [*me-kün* nehy-i ḥāzırdur].

Gevher-i cūd bi-nih ender-desteş (21)

Anuñ destine cūd gevherini ḳo ya'nî anı cūddan behrever eyle.

'IḲD-I BİST Ü HEŞTŪM (22) DER-BEZL-İ VŪCŪD

²¹⁹² “Aziz ve yüce Allah”

Yigirmi sekizinci 'ıkd bezl-i vücūd beyānındadır.

Kİ EVVEL-İ ĀN İ'TĀ-İ (23) DİRHEM Ü DİNĀRIST

Ki anuñ evveli dirhem ü dīnār virmekdür.

VE ĀĦİR-İ ĀN 153b (1) BEZL Ü CŪD U İŞĀR

Ve anuñ āĥiri vücūdı bezl ü işārdur ya'nī fedāyī gibi vücūdından (2) ferāgat eylemekdür.

2016. Ey direm gird-i tü bisyār şüde

Ey kimse senüñ etrāfuñda dirhem (3) çok olmış ya'nī çok dirheme mālīk olmışsın.

Dīn-i tü der-ser-i dīnār şüde (4)

Senüñ dīnuñ dīnār hevesine gitmiş ya'nī dünyā için dīnden ferāgat eylemişsin [İkinci *şüde* refte ma'nāsınadır]. (5)

2017. Genc-i cūdest kef-i tü me-pesend

Ez-her engüşt ber-ān cā dü se bend

Senüñ dest ü (6) kefüñ cūd gencidür her parmağundan anuñ üzre iki üç bend bükünme ya'nī ma'kūl u (7) lāyık görme, pes dest ü kefüñi bezl-i vücūdla güşāde tut.

2018. Dest beste büved ez (8) merd-i dürüşt

Behr-i āzār-ı direm cūyān müşt

Haşin ü mümsik kimseden yumulmuş el (9) direm taleb idicilerün āzārından ötüri müştür ya'nī yumruğla aqçe taleb idici (10) leri urmaq içündür. *Dest* muzāfdur.

2019. Müşt-i pür-zer ki nümāyed müdhil

Mümsik ki (11) zerle memlū müştini gösterür.

Müşt-i pür-kerde büved ber-sā'il

Sā'il üzre yumulmuş (12) müştür ya'nī sā'ili urmaq ister.

2020. Kef-i bī-cūd-ı vey ez-ĥün-ı ne-ĥüb

Anuñ (13) cūd u keremsüz kefi müşt²¹⁹³-i ĥüniden,

Ber-gedāyān zi-kafā sīlī-küb

---

²¹⁹³ müşt F: zişt H

Ƙafalardan (14) gedālar üzre sīlī urıcıdur.

2021. Pençe-i ĥod be-semāhat bü'gşāy

Kendü pence vü destünj (15) cūd-ı sehāya ac ya'nī cūd u keremi elden ƙoma.

Ber-direm-cūd der-i rāhat bü'gşāy

Direm (16) taleb idici üzre kerem ü rāhat ƙapusını ac ya'nī muhtāclara ihsān eyle.

2022. Ğoncasān (17) ĥurde ƙi pīĉi be-varaƙ

Ğonca gibi ĥurdeyi varaƙa ne şararsın ya'nī ĝoncanuĝ derünında (18) olan ĥurde evrāƙı ile şarılmış olduĝı gibi sen hem sīm ü zeri varaƙ u (19) kāĝaz içine ƙoyup ĥıfz eylersin [*sān* gibi ma'nāsınadır]²¹⁹⁴.

Ĥarc kün hemçü gil ān-rā be-ƙabaƙ

Gil gibi anı ƙabaƙla (20) ĥarc eyle gil ĝuşāde olup anuĝ içinde olan ĥurde āşƙār olduĝı için (21) ĥarc idüci menzilesine tenzīl olınmışdur [*kün* emr-i ĥāzırur]²¹⁹⁵.

2023. Mūcib-i ƙabz büved cem'-i direm

Diremünj (22) cem'ı sebep-i inƙıbāz u ƙabz dur.

Māye-i baş u ƙarab bezl ü kerem

Bezl-i kerem sebep-i (23) baş u inbisāt ve ƙarab u sürürdur, bu sebebdendür ki mümsik ve müdhil tīre-rüy **154a (1)** tīre-dıldür ve cevād u kerīm ĥandān-rüy ve rüşen-dıldür.

2024. Bīn (2) kefet-rā ki bīşī vü kemī

Kef ü destünj gör ziyādelik ve eksiklik (3) vaƙtı.

Ƙabz u baş ez-direm ü bī-diremī

Ƙabz u başı diremden ve diremsüz (4) likden ya'nī kef ü destünjde direm olsa ƙabz muƙarrerdür ve direm olmasa (5) baş muƙarrerdür. Pes her kes ki imsāk üzredür ol kimse be-her ĥāl ƙabz (6) u inƙıbāzdan ĥalāş olmaz ve her kes ki cūd u kerem şāĥibidür ol kimse be-her (7) ĥāl inbisāt u inşirāĥdan behreverdür.

2025. Bāş ĉün ĥoƙƙa ki hest ez- (8) zer ü māl

Ĥ'āh pür-ĥ'āh tehī ber-yek ĥāl

²¹⁹⁴ *sān* gibi ma'nāsınadır F: -H

²¹⁹⁵ *kün* emr-i ĥāzırur F: -H

Hoḫḫa gibi ol zīrā hoḫḫa zer ü (9) māldan gerekse pür ü memlū gerekse tehī vü ḥālī olsun bir ḥāl üzredür. (10)

2026. Ne çü hemyān ki zer ü bī-zerīş

Hemyān u kīse gibi olma zīrā zer ü zersüzlük (11) aḡa,

Mī-dehed ferbihi vü lāḡarīş

Ferbihlik vü lāḡarlık virür, zīrā kīsenüñ içinde (12) altun olsa kīse ferbih görünür ve altundan ḥālī olsa lāḡar görünür (13) bu sebebden hemyān hoḫḫa gibi bir ḥāl üzre degüldür.

2027. ‘İḡd-ı hemyān ki pür (14) ez-sīm ü zerest

Hemyānuñ ‘ıḡdi ve bendi ki ol hemyān sīm ü zerden (15) memlūdür.

Der-miyān-ı tü çü zerrīn kemerest

Senüñ miyānuñda zerrīn kemer (16) gibidür.

2028. Ber-miyān hemçü kemer me’psend ān

Cüz pey-i ḥācet-i ḥācetmendān

Anı miyānuñ üzre (17) kemer gibi ḥācetlülerüñ ḥācetinden ḡayrı içün begenme ve lāyık görme²¹⁹⁶ ya’nī hemyānı ki (18) miyānuña baḡlarsın anı ḥācetlülerüñ ḥāceti ḥāşıl olmak içün baḡla [*Mepsend* nehy-i ḥāzırdu] (19)

2029. Genc ez-imsāk büved ḡāk be-ser

Gencüñ başı üzre ḡāk imsāk sebebinden (20) olur ya’nī mümsikler imsāk sebebinden altunı ḡāk içinde ḡorlar. (21)

Kān zi-imsāk şevved zīr ü zeber

Ma’den imsāk sebebinden zīr ü zeberdür, (22) zīrā ma’dende sīm ü zer olduḡı içün anı ḡazup zīr ü zeber eylerler (23) [*Kān* ma’den],

2030. Her çı dārī zi-dür ü gevher-i nāb

Sāfi dür ü gevherden her ne ki ḡutarsın

154b

(1) Rīz ber-ḡāk ü be-rā hemçü seḡāb

²¹⁹⁶ görme F: -H

Sehâb gibi hâk üzre dök ve yukarı gel ya'nî ğamgîn (2) ü perîşân olma.

2031. Bār-ı faqr er fikenî ez-yek ten

Eger bir kimseden faqr u ihtiyâc yükünü (3) ref' eyleyesin ya'nî eger bir kimseyi ihtiyâcdan hâlâş eyleyesin.

Bār-ı minnet me-niheş (4) ber-gerden

Anuğ boyunı üzre minnet yükünü koma ya'nî sağa ihsân eyledüm diyü imtinân (5) eyleme.
“*lâ tubtûlû şadaķâtikum bi'l-menni ve'l-ezâ*”²¹⁹⁷, kıt'a

Dırağt-ı kerem her kücâ bîh kerd (6)

Güzeşt ez-felek şâh-ı bālâ-yı ü

V'eger ħ'âhî ez-vey temettu 'şevî (7)

*Be-minnet me-nih erre ber-pây-ı ü*²¹⁹⁸

Ced ü lâtemnüin fe'inne'l-fâidete âidetün

2032. Kûhi (8) ez-faqr eger âyed piş²¹⁹⁹

Kişinüğ öğine eger faqrdan bir tağ gele ya'nî bir kimse (9) eger ziyâde faķîr ola,

Gâhî ez-minnet ez-ân bâsed bîş

Minnetden bir şamân andan (10) ziyâde olur ya'nî tağ kadar faqrdan bir şamân kadar minnet şaķıldür, beyt

Tek (11) yirde gökde zerre kadar minnet olmasın

*Örti döşek Necâtî'ye bir büriyâ yeter*²²⁰⁰

2033. (12) Çün 'ağâ-bağş-ı Ğudâ âmed ü bes

Çünkü ħaķîķatde 'ağâ bağışlayıcı ancak Ğudâ-yı (13) “‘*azze ve celle*”²²⁰¹dür.

Bih ki dānā ne-bered minnet-i kes

Yek ki dānā kimseye minnet iletmeye (14) ya'nî sağa filân virdüm diyü imtinân eylemeye, zîrâ “*lilāhi mā fi's-semāvāti (15) ve mā fi'l-arḍ*”²²⁰² ħasebince cemî' nesne anuğdur.
“*El'abdu mā ve yemlikuhu kāne li-mevlāhu*” (16) ħod muķarrerdür.

²¹⁹⁷ “...sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın...” Bakara sûresi, 264. âyet.

²¹⁹⁸ “İyilik ağacı her nereye kök salsa onun yüksek dalı gökyüzünü aşar. Ondand faydalanmak istersen onun köküne minnet ederken testere vurma.” Sa'dî, *Gülistân*, s. 517.

²¹⁹⁹ Bu mısra vezne uymamaktadır.

²²⁰⁰ Bu beyit Necâtî'ye aittir. (Ali Nihat Tarlan, *Necâtî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 199.)

²²⁰¹ “Aziz ve yüce Allah”

2034. Der-kerem hilegeri biş ne'

Keremde hîle idicisin ğayr degülsin (17) ya'nî vâsıţadan ğayrı degülsin, zîrâ kerem haķıķatde “*ekremü'l-ekremîn*” Hudâ'ya (18) maħşüşdur [*ne*'de hemze hitâb içündür].

Cüd-râ reh-güzeri biş ne'

Cüd u kereme sen reh-güzer ü memerrsün, (19) ğayrı degülsin. *Bîş* bunuğ gibi maħallerde ğayr ma'nâsınadır, isti'mâl hasebi ile (20) egerçi terkîb ma'nâsı böyledür keremde hilegersin andan ziyâde degülsin, (21) cûda reh-güzer ü memerrsin andan ziyâde degülsin. Mısrâ'-ı şânide bu hem-vechdür (22) cüduğ reh-güzer ü memerrisin, andan ziyâde degülsin.

2035. Çıst çendîn 'azamût (23) u ceberût

Çünkü senüğ hâlün budur pes bu kadar 'azamût u ceberût nedür

155a

(1) Püşt-i leb ber-zeden ü bād-ı burût

Kibrünğden lebünği kaldırmaķ ve 'ucb u (2) enâniyyet göstermek. *Burût* bıyık ma'nâsınadır, bād-ı burût kibr ü 'ucbdan (3) 'ibâretdür.

2036. Kîse-i pîşter ez-kân ki şenîd

Ma'denden ziyâdere bir kîse (4) kim işitdi ya'nî kimse işitmedi zîrâ me'âdinde olan sîm ü zere nihâyet (5) yokdur.

Kâse-i germter ez-âteş ki did

Âteşden ıssırek kâseyi kim gördi (6) ya'nî kimse görmedi, zîrâ kâsenün ğarâreti âteşdendür. Pes ma'lûm oldı (7) ki aşkuğ ğarâreti kâsenün ğarâretinden ziyâdedür, murâd cemî'-i ğuşüşda aşl-ı (8) fer'den²²⁰³ ziyâde vâķi' idüğin iş'ârdur.

2037. Her zer ü māl ki baħşide dihi

Her (9) zer ü mālî ğalka iħsân tarıķi ile virürsin.

Bâyed ez-vech-i pesendide dihi (10)

Gerek ki pesendide ve ğelâl vech ü mâldan viresin.

²²⁰² “Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır...” Bakara sûresi, 284. âyet.

²²⁰³ fer'den H: murğdan F

2038. Be-sitem sīm sitānī (11) zi-kesān

Kimselerden cevr ü sitem ile sīm alursın.

Tā keşī h̄ʿān-ı kerem behr-i (12) ḥasān

Tā edānīden ötüri kerem-h̄ʿānını çekesin.

2039. Nīst lāyıkter ez-īn (13) hīç kerem

Hīç bundan lāyıkrek kerem yoqdur.

Ger kesān-bāz keşī dest-i sitem (14)

Ki kimselerden zūlm elini gerü çekesin yaʿnī cevr ü sitemden ferāğat eylesesin. (15)

2040. Kaḥbe kʿez-kesb-i zinā baḥşed zer

Kaḥbe ki zinā kesbinden zer bağışlar.

Buḥl şad-bār (16) zi-cüdeş bihter

Anuḡ cūd u kereminden buḥl yüz mertebe eyürekdür, zīrā zinādan (17) ferāğat sebab-i ḥalāşdur.

2041. Cūd-ı ü dūd-ı şerāret-şererest

Anuḡ cūdı (18) şerāret şererlü duḥāndur.

Buḥl-i ü naḥl-i saʿādet-şemerest

Anuḡ buḥlı saʿādet (19) şemerlü naḥldür, zīrā bu ḥālet Ḥudā-yı “*azze ve celle*”²²⁰⁴nüñ rızā-yı şerīfine muvāfıkdur [*cūd seḥā maʿnāsınadur*]²²⁰⁵. (20)

2042. Mālet ez-düzd be-tārāc üfted**Bih ki ney der-kef-i muḥtāc üfted**

Senüñ mālunḡ düzd (21) sebabinden tārāca düşe evlādur ki andan ki muḥtācuḡ eline düşe yaʿnī mālunḡı (22) muḥtāc u faḳīre virmekden hergiz zevk ü ḥaz eylemezsin, ḥālbuki bu ḥālet (23) düzdüñ tārāc u gāretinden ḥod saḡa hezār-bār evlādur.

2043. Ebr bāyed ki be-şahrā bāred

155b

²²⁰⁴ “Aziz ve yüce Allah”

²²⁰⁵ *cūd seḥā maʿnāsınadur* F: -H

(1) Seḥāb gerek ki şahrāya yağdura.

Z'an çî ḥāşıl ki be-deryā bāred

Andan ne ḥāşıldur ki (2) deryāya yağdura, zīrā deryānuḡ bārāna ihtiyācı yoḡdur.

2044. Mī-dehed sebze vü gül (3) şahrā-rā

Zīrā bārān şahrāya gül ü sebze virür ya'nī sebze vü gülün bitmesine (4) sebeb olur.

Mī-küned ābile-rū deryā-rā

Bārān deryāyı ābile yüzlü eyler ya'nī (5) deryānuḡ yüzünü ḡabar ḡabar eyler bu hem ma'nādur bārān deryānuḡ yüzünü ābile eyler.

2045. Dil-i (6) fāsıḡ ki be-zer şād küñī

Fāsıḡnuḡ göñlini ki zerle şād u mesrūr eylersin [*küñī* fi'l-i-i muzāri'-i muḡāḡabdur]. (7)

Meclis-i fısq-ı vey ābād küñī

Anuḡ fısqı meclisini ābād u ma'mūr eylersin, bu ḡālet (8) ḡod ḡaḡā-yı maḡzıdur, zīrā sen hem fısqda aḡa şerık olursın. Aşḡāb-ı (9) devletün ekşeri bu ḡālete giriftārdur, ammā bezm-i şāḡib-devlet ü velī ni'metimüz (10) serā-yı sa'ādetün ḡapu aḡası Ğazanfer Aḡa ḡazretleri “*edāma'llāhu te'alā devletehu (11) ve sa'ādetehu ilā inḡırāzi'z-zamān ve eskena'llāhu fi riyāzi'l-cinān*”²²⁰⁶ bir şāḡibü'l-ḡayrāt (12) dur ki anuḡ iḡsānı 'ulemā vü şulehā ve fuḡarāyadur.

2046. Be-mey ü nuḡl küñī māverīş

Şarāb u (13) çerezle aḡa mu'āvenet eylersin, zīrā sen iḡsān eyledüḡün sīm ü zeri (14) fısqnuḡ levāzımına ḡarç eyler.

Muḡrib ü şāḡid ü şem' āverīş

Aḡa muḡrib ü (15) şāḡid ü şem' götürürsin ya'nī aḡa virdüḡün sīm ü zeri fāsıḡ bunlara (16) şarf eyler [*āverī* fi'l-i-i muzāri'-i muḡāḡabdur].

2047. Zālīm-i zūr zi-zer yāfte hest

Zerden zor ve ḡuvvet bulmış (17) zālīm.

Zulm-rā tıḡ-ı zer-endūd be-dest

²²⁰⁶ “Sonsuza kadar yüce Allah senin devletini ve saadetini devam ettirsin, seni cennet bahçelerine yerleştirsın.”

Elinde zulmün zer-endüd tîğıdır. Pes zālime (18) zer virmek halkı helāk eylemek için eline zer-endüd tîğ virmezdür. (19) *Tîğ-ı zer-endūd* altunlu kılıç ma'nāsınadır, *hest* mısrā'-ı şānīye maşrūfdur. (20)

2048. Ez-zer ü sīm ber-ū cūd me-kün

Zer ü sīmden zālime cūd u kerem eyleme.

Zulm-rā tîğ-ı (21) zer-endūd me-kün

Zulme zer-endüd tîğ eyleme.

2049. Her çi bahşī ki bi-gīrī digerī

Her ne ki ihsān (22) eylesin ki anuñ muqābelesinde bir ğayrı nesne alasin ya'nī egerçi aña virürsin (23) līkin andan ötüri andan hem bir nesne alursın.

Ān ne cūdest ki bi'at u şirā 156a (1)

O cūd u kerem degüldür belki bey' u şirādur.

2050. Tohm-ı telbīs büved (2) dāne be-dām

Dāmda dāne telbīs ü hīle tohmıdır.

Nīst ber-gürsine murġān in'ām

(3) Aç kuşlara in'ām degüldür, zīrā dāma dāne komağdan murād ol murğları şikār (4) eylemekdür.

2051. Şayd ger dāne ki mī-efşānd

Şāyyād ki yer üzre dāne şaçar.

Mī-küned (5) hīle ki cān bi-sitānd

Hīle eyler ki murğların cānını ala, zīrā şikār eyledügi murğları (6) boğazlayup yer.

2052. Himmetī verz der-īn kāh-ı münīr

Bu rüşen kaşırda bir himmete çalış. (7)

Hemçü hürşīd bi-bahş u me-pezīr

Āftāb gibi ihsān eyle²²⁰⁷ ve andan ötüri kimseden (8) bir nesne kabül eyleme. Nite ki bu ‘ālem anuñ nūrından memlūdur ve andan ötüri bir nesne (9) kabül eylemez ve nūrı ki cemī‘-i cihāna nişār olınmışdur ol nūr aña rücū‘ eylemez.

2053. Feyz-(10) ḥornīst be-her şib ü firāz

Behr-i nef‘i ki be-vey gerged-bāz

Āftābuñ her şib (11) ü firāza feyzi bir nef‘den ötüri degüldür ki gerü aña rücū‘ eyleye egerçi ehl-i (12) cihāna anuñ nef‘i bisyārdur. *Şib* iniş, *firāz* yoķuş ma‘nāsmadır.

2054. Ber-‘aṭā (13) şit ü şenāyī me-ṭaleb

‘Aṭā üzre bir şit ü şöhret ve bir medḥ ü şenā (14) ṭaleb eyleme.

V‘ez-‘aṭā-ḥ‘āh cezāyī me-ṭaleb

Ve ‘aṭā vü ihsān ṭaleb idiciden bir cezā (15) isteme ya‘nī çünki bir kimseye bir nesne ihsān eylesin anuñ muķābelesinde (16) bir ‘ivaż ṭaleb eyleme. [‘Aṭā-ḥ‘āh vaşf-ı terkībīdür]

2055. Ver fütēd zūd u şadet genc be-çeng

V‘eger farzā andan senüñ (17) çeng ü pençeñe iki yüz genc düşe.

Bāz dih er çi keşed kār be-ceng

Gerü vir (18) egerçi kār ceng ü ḥuşūmete çekilür ve sebep olur [*dih* emr-i ḥāzırdur].

ḤİKĀYET-İ ĀN A‘RĀBĪ (19) Kİ DER-MUĶĀBELE-İ İḤSĀN U KEREM BED REH-İ DĪNĀR U DĪREM MĪHMĀN-RĀ BE-TAḤVĪF EZ (20) ZAḤM TĪRE BĀZEŞ GERDĀNĪD

Ol a‘rābīnünñ ḥikāyetidür ki ihsān u kerem muķābelesinde (21) mihmānuñ dīnār u dīrem bedresini nīze zaḥmından taḥvīfle anı gerü dönderdi (22) ya‘nī anlaruñ dīnār u dīremlerini kabül eylemedi. *Taḥvīf* korķutmaķ.

2056. Ān a‘rabī be-şütür (23) kĀnī‘ u şīr

Ol şütür ü şīre kĀnī‘ a‘rābī

Der-yekī bādiye şūd merḥale-gīr

Bir şahrāda **156b** (1) merḥale ve mekān ṭutucu oldu. *Şīr* süt.

2057. Nā-gehān cem‘i ez-erbāb-ı kabül

²²⁰⁷ eyle H: -F

Nā-gehān (2) erbāb-ı kabūlden bir cemā'at,

Şeb der-ān merḥale kerdend nüzül

Gice ol merḥalede (3) nüzül u qarār eylediler. *Erbāb-ı kabūlden* murād erbāb-ı 'izz ü şerefdür.

2058. Hāst (4) merdāne be-mihmānīşān

A' rābī anlaruñ ziyāfet ü mihmānlığına merdāne kalkdı. (5)

Şütürī bürd be-ḳurbānīşān

Anlaruñ ḳarbānlığına bir şütür ilettdi ya'nī anlaruñ (6) ziyāfeti için bir şütürü boğazladı.

2059. Rüz-ı dıger reh-i pişine süpürd

İrtesi gün (7) a' rābī tarīḳ-i sābıka sālik oldı, murād ne idügi mışrā'-ı şānīden zāhirdür. (8)

Behr-i işān şütürī dıger bürd

Anlardan ötüri²²⁰⁸ boğazlamağa bir şütürü daḫı ilettdi. (9)

2060. 'Özr güftend ki bāḳī'st henüz

'Özr idüp didiler ki henüz.

Çizi ez-dāde-i (10) düşün imrüz

Dün gice ki virilmişden bugün bir nesne bāḳīdür (11) ya'nī ol şütürüñ etinden henüz daḫı vardır. *Bā-ḳīst* kelimesinüñ ma'nāsı (12) mışrā'-ı şānīnün ma'nāsına ḳayd olındı.

2061. Güft kāşā ki zi-pes mānde-i düş

(13) Ol a' rābī çünkü anlardan bu sözleri işitdi anlara cevāb virüp didi (14) ḥāşā ki dün giceden bāḳī ḳalmış faızladan [Düş dün gice ma'nāsınadır],

Dik-i cüd āyedem imrüz be-ḥoş

Benüm (15) cüd u keremüm çömlegi cūşa gele ya'nī dün giceden ḳalmış eti bişürüp sizün (16) ḥuzūruñuza getürmek benüm cüd u keremüme lāyık degüldür ve inşāf u mürüvvetden berīdür [*dik cüdem* taḳdīrindedür]²²⁰⁹. (17)

2062. Rüz-ı dıger be-kerem-verzī püşt

²²⁰⁸ ötüri H: -F

²²⁰⁹ *dik cüdem* taḳdīrindedür F: -H

Kerd muhkem şütürî diger küşt

İrtegi gün a‘rābī (18) cūd u kerem-verzlikle arkasını muhkem eyledi, bir ğayr şütür boğazladı. *Kerem-verz* (19) kereme çalışıcılık ma‘nāsınadır.

2063. Ba‘de z‘ān ber-şütürî rākib şüd

Andan (20) şonra bir şütüre rākib ü süvār oldı.

Behr-i kārī zi-miyān ğāyib şüd (21)

Bir kār u maşlahatdan ötürî ortadan ğāyib oldı. *Behr-i kārīnuş* ma‘nası (22) mışrā‘-ı evvele şarf olunup ma‘nā bu vechle olmak hem laţıfdür andan şonra bir (23) işden ötürî bir şütüre rākib ü süvār oldı ortadan ğāyib oldı.

157a

2064. Kavm çün h‘ān-ı nevāleş ğordend

Ol kavm çünki anuş nevāl ü ihsānı (2) h‘ānını yediler.

‘Azm-i rıhlet zi-diyāreş kerdend

Anuş diyārından rıhlet kaçdın (3) eylediler.

2065. Dest-i ihsān u kerem bü’ğşādend

İhsān u kerem elini açdılar.

Bedreī zer be-‘iyāleş (4) dādend

Anuş ‘iyāline bir bedre altun virdiler. Bedre A‘rabīdür on biş dirhem (5) ma‘nāsınadır. Pes bedreī zerden murād budur ki ol cemā‘at a‘rābīnüş ehl-i (6) beytine on biş dirhemlik altun virdiler [*‘iyāl* cem‘-i ‘ayāldür ceyād cem‘-i ceyd oldıgı gibi]²²¹⁰.

2066. Dür tā geşte henüz ez-dīde (7)

Mihmānān-ı kerem-verzīde

Kereme sa‘y eylemiş mihmānlar henüz çeşmden dür (8) u ğāyib olmamış idiler.

2067. Āmed ān turfe a‘rābī ez-rāh

Ol ‘acīb ü cevād (9) a‘rābī yoldan geldi.

Dīd ān bedre der-ān menzilgāh²²¹¹

²²¹⁰ ‘iyāl cem‘-i ‘ayāldür ceyād cem‘-i ceyd oldıgı gibi F: -H

A' rābī ol menzilgāh (10) da ol bedreyi gördi menzilgāhdan murād a' rābīnün menzildir.

2068. Güft (11) k'in çist zebān bü'gşüdüdend

A' rābī 'ıyāline didi ki bu bedre nedür anlar (12) zebān açdılar ya'nī aña²²¹² cevāb virüp didiler.

Şüret-i hāl bed ü bü'nmüdüdend (13)

Şüret-i hāli aña gösterdiler ya'nī bu bedreyi ol kavm viridi didiler. (14)

2069. Hāst bedre be-kef ü nīze be-düş

A' rābī çünkü 'ıyālinden bu sözleri (15) işitdi kalkdı bedre elinde ve nīze omuzunda [Hāst fi'l-i māzīdür].

V'ez-pey-i kavm ber-āverd hurüş

(16) Ve ol kavmün ardından hurüş getürdi ya'nī çağırdı ve didi,

2070. K'ey (17) sefihān-ı haṭā-endiše

Ki ey haṭā ve nā-ma'kül fikrlü sefihler.

V'ey le'imān-ı (18) haṣāset-piše

Ve ey haṣāset 'ādetlü le'imler. *Piše* egerçi şan'at ma'nāsınadur (19) līkin 'ādet ü huy ma'nāsına isti'māl olunur.

2071. Būd mihmānīm ez-maḥz-ı kerem

Benüm (20) ziyāfet ü mihmānlıgum maḥz-ı keremden idi ya'nī hemān şāfi keremümden idi.

Ne çü (21) bey' ez-pey-i dīnār u direm

Bey' gibi dīnār u diremden ötüri degül idi.

2072. Dāde-i (22) h'ış zi-men bi'stānīd

Kendü dāde vü bedreñüzi benden alıñuz.

Pes revāhil (23) be-reh-i ḥod rānīd

Pes rāhilelerüñüzi kendü yoluñuza revān oluñuz.

²²¹¹ Bu misra vezne uymamaktadır.

²²¹² aña F: -H

2073. Ver ne t̄ac̄ān 157b (1) b̄üved ender ten-i ſān

Ve illā mā-dām ki benüm cismümde cān ola ya'nī eger bu bedreyi benden (2) almayasuz mā-dām ki diri im.

Der-ten ez-nīze künem revzen-i t̄ān

Size bu dem (3) nīzeden revzen eylerüm ya'nī nīze ile sizün cismünizi delik delik eylerüm, bu (4) vech üzre *t̄ac̄ān b̄üved der-ten-i men* taq̄d̄irinde olur. *Nīze* sünü ma'nāsınadır. Bu (5) vech-i ſānī egerçi zāhirdür l̄ikin maq̄b̄ül degüldür ve illā mā-dām ki sizün tenünüzde (6) cān ola sizün tenünüzde nīzeden revzen eylerüm.

2074. Dāde-i h̄'ıſ giriften ü (7) güzeſt

Ol kavm çünki ol a'rābiden ol sözleri işitdiler kendülerinün (8) dādesini tutdılar ve geçdiler ya'nī virdükleri bedreyi zeri a'rāb̄inün elinden (9) aldılar ve mekānlarına gıtdiler²²¹³.

V'ān A'rābī zi-kaḫā ſān ber-geſt

Ve ol a'rābī (10) anlarıñ kaḫāsından menziline rücū' eyledi. *Güzeſt* güzeſtend taq̄d̄irindedür (11) ve bu h̄ālet kaḫāfiyeden ötüridür [*ber-geſt* fi'l-i māz̄idür].

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-CŪD BE-ḪANĀ'AT (12)

Bu münācāt cūddan ḫanā'ata intikāl beyānındadır.

2075. Ey muḫīṭ-i keremet 'arſ (13) ſadef

Ey Ḫudā 'arſ senün keremün muḫīṭinün ſadefidür ya'nī senün (14) keremün bir bī-pāyān deryā gibidür ve 'arſ-ı 'aḫīm aña nisbet ſadef gibi nāçīzdür. (15)

'Arſiyān der-ṭalebet bād be-kef

Senün ṭalebünde 'arſilerün kef ü destinde (16) bād vardur ya'nī anlar hem senün cemāl-i ſerīfün müſāhedesinden maḫrūmlardur. (17)

2076. Mā ki leb-teſne-i iḫsān-ı t̄üyīm

Biz ki senün iḫsānuñun leb-teſne vü 'aṭſānı iz. (18)

Keſtī üftāde be-ṭufān-ı t̄üyīm

Senün ṭufānuña düſmiſ keſtī iz ya'nī senün (19) firākuñdan necāt bulmazuz.

2077. Naḫar-ı luṭf ber-in keſtī dār

²²¹³ mekānlarına gıtdiler H: mekānlarından aldılar F

Bu keşfiye luḡ nazarını (20) tut.

Be-selāmet bi-resāneş bi-kenār

Anı selāmetle kenāre irişdür ya'nī anı müşāhede-i (21) cemālūne irişdür.

2078. Hāyme-i mā be-suy-ı sāhil zen

Bizüm çadırumızı sāhil cānibine ur ya'nī (22) ol cānibe ilet, murād bizi firāk tufānından ḡalāş eyle dimekdür.

Şadef-i hesti-i mā-rā (23) bi-şiken

Bizüm vücūdumuz şadefini şı ya'nī bizi vücūddan ḡalāş eyle.

2079. Perde-i zūlmet-i mā-rā 158a (1) bü'gşāy

Bizüm zūlmetimiz perdesini ref²²¹⁴ eyle ya'nī bizi zūlmetden ḡalāş eyle [*bü'gşāy* emr-i ḡāzırdur].

Şafvet-i (2) gevher-i mā-rā bü'nmāy

Bizüm gevherümüzün şafvet ü şafāsını göster tā vücūdumuzun (3) sırr u ḡaḡıḡati bize zāhir ü āşkāra ola.

2080. Cāmi ez-hesti-i ḡod geşte (4) melül

Cāmī kendünün vücūdından melül u nefret idici olmış.

Dāred ez-fazl-ı (5) tü ümmīd-i ḡabül

Senün fazluḡdan ḡabül ümīdini tutar ya'nī ümīdvārdur ki anı (6) maḡbūlān-ı dergāhdan eyleyesin.

2081. Ber-ser-i ḡān-ı 'aḡāyeş bi-nişān

Anı 'aḡā vü keremün (7) ḡānının başı üzre oturt.

Dāmen ez-gerd-i ḡaḡāyeş bi-feşān

Anun (8) dāmenini ḡaḡā ḡubarından silk ya'nī anı ḡaḡādan berī eyle [*bi-feşān* emr-i ḡāzırdur].

2082. Bi'nger endūh-ı vey ü (9) şādeş kün

Anun²²¹⁵ ḡam u ḡuşşasına nazar eyle ve anı şād u mesrūr eyle.

²²¹⁴ ref²²¹⁵ H: raḡam F

Bende-i (10) pîr şüd âzâdeş kün

Cāmî pîr bende oldı anı âzâd eyle, bî-çâre haķîr ü pür-taķşîr (11) Şem‘î hem za‘îf ü nâ-tüvân pîr oldı, ħabîbün Muhammed Muştafâ’nun “şalla’llāhu (12) ‘aleyhi ve sellem”²²¹⁶ ħabîbiyyeti²²¹⁷ ve ‘izzeti ħakkıçün anı ‘azâb u dūzaĥdan berî idüp (13) dîdâr-ı şerîfünle şād u mesrūr eyle.

2083. Bînişer dih ki tü-rā bi’şnâsed

Aña (14) bîniş ü rüşen çeşm vir ki seni anlaya.

Ni‘metet-rā zi-belā şinâsed

Senün (15) ni‘metünji belâdan anlaya ya‘nî fark u temyîz eyleye.

2084. Kemer-i ĥidmet-i tã‘at baĥşer

Aña tã‘at (16) ĥidmetinün kemerin baĥşla ya‘nî anı tã‘atde sâbit-ķadem eyle²²¹⁸.

Efser-i ‘izz-i ķanā‘at (17) baĥşer

Aña ķanā‘at ‘izzinün tãcını baĥşla ya‘nî “‘azzemen ķanā‘a”²²¹⁹ ĥasebince anı (18) ķanā‘at sebebi ile ‘azîz eyle, beyt

Ķanā‘at ser efrâzed ey merd-i hūş (19)

*Ser-i pür-ķama‘ ber-ne-yāyed zi-dūş*²²²⁰

‘İĶD-I BİST Ü NÜHÜM DER-ĶANĀ‘AT

Yigirmi toķuzuncı (20) ‘ıķd ķanā‘at beyânındadır.

Kİ BER-ĤADD-İ ZARÛRET VUĶÛF NÛMÛDENEST Ü ÇEŞM-İ TAMA‘ BE-ZİYĀDETİ NE-KÛŞÛDEN

(21) Ki erbâb-ı ĥaķîķat ķatında ķanā‘at zarûret ĥaddi üzre vuķûf göstermekdür (22) ya‘nî andan tecävüz eylememekdür ve andan bir ziyâde nesneye tãma‘ çeşmini açmamakdür

²²¹⁵ anuĥ H: -F

²²¹⁶ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

²²¹⁷ ħabîbiyyeti H: ħabîbi F

²²¹⁸ eyle H: tüt F

²²¹⁹ “Kanaat eden aziz olur...” Kelâm-ı kibâr.

²²²⁰ “Ey akıllı kimse! Kanaat başı yüceltir. Açgözlülükle dolu bir baş ise omuzdan yukarı çıkmaz.” Sa’dî, *Bostân*, s. 146.

ya'nî (23) küt-ı lâ-yemût ile 'ömrini başa iletmekdür ve hazz-ı nefis için andan²²²¹ ziyâdeye meyl ü **158b (1)** rağbet eylememekdür.

2085. Ey kemer-beste be-şad hırş çü mür

Ey mür gibi yüz hırşa (2) kemer bağlamış ya'nî ey ziyâde hırşa giriftâr olmuş kimse.

Vây tü ger beri (3) in hırş be-gür

Saşa vây u 'azâb eger bu hırşı kabre iledesin ya'nî bu hırşla (4) dünyâdan rıhlet eylesin [gür kabr ma'nâsınadır].²²²²

2086. Hırmen-i hesti-i tü şüd cev cev

Senüñ vücūduñ (5) hırmeni cev cev ve pâre pâre oldı.

Behr-i dâne tü çünin der-tek ü dev

Bir dânededen öturi sen (6) buncılayın tek ü pūdasın, beyt

Ķanā'at kün ey nefis ber-endekī

*Ki sultān-ı (7) ū dervīş bīnī yekī*²²²³

2087. Çün şevad hiç tūvānem hālet

Hıç bilmezem senüñ hālün (8) nice olur.

Devr-i gerdün çü küned pāmālet

Felegün devri çünki seni pāmāl ü hārāb (9) eyleye ya'nî çünki saşa mevt irişe.

2088. Der-kemīn hāne-i devrān dūreng

İki renglü (10) devrānuñ kemīn hānesinden,

Zahm zed ber-dil-i tü kibr-i peleng

Ķaplanuñ dağı²²²⁴ kibri senüñ (11) Ķalbūñe zahm urdı ya'nî ziyâde mütekebbirsin.

2089. Hırş der-cān-ı tü müşet be-güş (12)

Senüñ cān u vücūduñda hırş müşdur²²²⁵ ya'nî müş²²²⁶ meşābesindedür.

²²²¹ andan F: -H

²²²² ma'nâsınadır F: -H

²²²³ "Ey nefis! Birazcık kanaat eyle ki padişahı da dilenciye de bir göresin." Sa'dî, *Bostān*, s. 146.

²²²⁴ dağı H: -F

²²²⁵ müşdur H: mürdur F

²²²⁶ müş H: mür F

Tā be-zahmeş (13) ne-resed āfet-i mūş

Tā cānuḡ zahmına mūşuḡ āfeti irişmeye ya'nī kibre hırş qarın (14) olmaya bir kimseye kaplan zahm ursa ve anuḡ üzerinden fāre geçse ol kimse (15) helāk olur, bu sebebden kaplandan zahmnāk olan kimseyi deryānuḡ kenārına (16) eyleyüp bir miqdār deryānuḡ içine iledüp anda 'ilāc eylerler tā fareden aḡa āfet (17) irişmeye.

2090. Ger dü 'ālem zir ü zeber şevēd

Farzā iki 'ālem eger zīr ü zeber ola.

Dīde-i hırş (18) kücā sīr şevēd

Hırşuḡ çeşmi kande tok olur.

2091. Şad ki ez-silk-i hurūfeş (19) zīrī

Yāft çeşmiyyet-i tihī zi-sirī

Şad ki hırşuḡ hurūfinuḡ silkinden (20) zīrlik buldı ya'nī anuḡ cemī'-i harflerinden aşāḡa vāki' oldı, ol şad tokluḡdan (21) hālī bir çeşmdür, şadı çeşme teşbīh eylerler [zīrīde yā maşdar içündür]²²²⁷.

2092. Çend der-āz şevi 'ömr-i güsil

Āz u hırşda (22) niçeye dek 'ömrüḡi şarf idici olursın.

Çīst z'in 'ömr der-āzet hāşıl

Bu āz u (23) hırşda olan 'ömrden saḡa hāşıl nedür, bu vech andan zāhirdür bu dırāz u bisyār **159a (1)** 'ömrden senüḡ hāşıluḡ nedür.

2093. Dilet ez-āz bi-perdāz ki hest

Ey harīş (2) göḡlünḡi āz u hırşdan pāk u hālī eyle, zīrā,

Māhi ez-āz giriftār be-şest (3)

Māhī hırş sebebinden dām u şeste giriftārdur. *Hest* lafzınuḡ ma'nāsı mışrā'-ı (4) şānīnünḡ ma'nāsına kayd olındı²²²⁸, beyt

Bi-dūzed şereh dīde-i hūşmend (5)

*Der-āred tama' murḡ u māhī be-bend*²²²⁹

²²²⁷ zīrīde yā maşdar içündür F: -H

²²²⁸ olındı H: olınmışdur F

2094. Hâtır ez-âz tehî kün ki müdām

Hâtırınu hırş u (6) âzdan hâlî eyle, zîrâ müdām,

Murğ-râ âz küned beste-i dām

Âz u hırş murğı dāma (7) muḳayyed ü²²³⁰ giriftār eyler. *Âz* hırş ma' nāsmadır.

2095. Hırş der-kün-me-kün-i dîn hünereṣt

Dîn-i mübînün (8) emr ü nehyinden hırş hünere ü maḳböldür, zîrâ Hudā-yı “*‘azze ve celle*”²²³¹nün emr-i şerîfîni (9) yerine getürmekde hırş ne kadar ki ziyāde ola ḳurb ü şevāb ziyāde olur ve nā- (10) meşrū'dan ne kadar ziyāde perhîz eylerse, huzūr-ı Hâḳ'da anuḳ ḳabûli (11) aḳa göre ziyāde olur. *Künden* murād emr ve *me-künden* murād nehydür.

Hırş der-keş (12) me-keş-i hod haḳareṣt

Hırş kendünün keş-me-keşinden haḳardur ya'nî umūr-ı (13) dünyeviyye ve nefsanî aḳvāl huşuşında hırş ḳabîh ve zarar-ı maḳzurdur.

2096. Külḥan-ı hırş (14) büved tîre vü teng

Hırş külḥanı tîre vü tengdür.

Kün be-gülzâr-ı ḳanā'at âheng (15)

Pes gülzâr gibi laḳîf ḳanā'ate âheng ü 'azm eyle ya'nî hırşı terk idüp (16) ḳanā'ati ihtiyār u ḳabûl eyle.

2097. Gül ki ez-ḥâk-i ḳanā'at ḥîzed

Gül ki ḳanā'atün (17) ḥâkinden ḥâşıl u zâhir olur.

Nâfe der-nâf-ı reyâḥîn bîzed

Reyâḥînün (18) nâfe vü derünına nâfe vü misk alur ya'nî ḳanā'at gülünün rāyiḥası gül ü reyâḥînün (19) rāyiḥasına ḡâlibdür [*ḥîzed* fi'l-i muzâri'dür]²²³².

2098. Kenzi lâ yüfni zi-vey güherîṣt

“*Kenzün lâ yüfñā*” ki ḳanā'atün (20) vaşfidur andan bir gevherdür, zîrâ ḳanā'atün evşâf-ı ḥamîdesi bisyârdur. (21) Bu ḥadîṣ-i şerîfe işâretdür, “*El-ḳanā'atü kenzün lâ yüfñā*”²²³³.

²²²⁹ “Akil kimsenin hırş gözünü diker. Tama murg ve mahiyi bende götürür.” Sa'dî, *Gülistân*, s. 295.

²²³⁰ muḳayyed ü F: -H

²²³¹ “Aziz ve yüce Allah”

²²³² *ḥîzed* fi'l-i muzâri'dür F: -H

Māli lā yenfedü ez-vey haberist

(22) “*Māli lā yenfed*” andan haberdür ya‘nī kanā‘at ma‘nāda bir maldur ki nihāyet ü pāyānı yokdur. (23) lā yenfed dükenmez ma‘nāsınadır.

2099. Ān güher zīver-i gūş-ı hıredest

Ol gevher²²³⁴ ‘aql kulağınun **159b (1)** zīb ü zīveridür.

V’ın haber māye-i ‘ömr-i ebedest

Ve bu haber ‘ömr-i ebedün ser-māyesidür. (2) *Güherden*²²³⁵ murād “*kenzün lā yüfnā*”dur, haberden murād “*māli lā yenfed*”dür.

2100. Nākıd-ı kâf-ı kanā‘at ‘anķā (3)

Ķanā‘at kâfını kem idici ‘anķā [*Nākıd* ism-i fā‘ildür],

Nīst cüz bā‘iş-i envā‘-ı ‘anā

Envā‘-ı ‘anāya bā‘iş ü (4) sebebden gāyrı degüldür ya‘nī envā‘-ı ‘anāya bāiş ü sebebdür²²³⁶, zīrā ‘anķādan kâf gitse ‘anā kalur.

2101. Genc-i hālī zi-ķanā‘at (5) rencest

Ķanā‘atden hālī gencdür.

Hem ķanā‘at ki ķanā‘at gencest

Hem ķanā‘ate (6) meyl ü rağbet eyle, zīrā ķanā‘at gencdür.

2102. Dünyā-i kem ki tü-rā nīst pesend

Az dünyā (7) ya‘nī az māl ki saña kifāyet idici degüldür.

Çün dehed dest bedān şev hursend

(8) Çünkü müyesser ola aña ķāni‘ola. *Pesend* bā-i Fārisī ile olup ma‘nā bu vechle (9) olmak hem maķbūldür, az dünyā egerçi senün maķbūlün degüldür. *Besend* bā-i ‘Arabī ile (10) kāfī ma‘nāsınadır.

2103. Kem ki nezdik be-kāred sāzed

Az ki seni kār u murāda ķarīb (11) eyler.

²²³³ “Kanaat tükenmez bir hazinedir.” Hadis-i şerif. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ...*, Cilt: 2, s. 102.

²²³⁴ gevher F: -H

²²³⁵ *Güherden* H: kenzden F

²²³⁶ ya‘nī envā‘ ‘anāya bāiş ü sebebdür F: -H

Bih zi-bisyār ki dūr endāzed

Bisyārdan ulıdur ki ol bisyār seni kār u (12) murāddan dūr ata ya'nī dūr eyleye.

2104.   Kāni' ez-renc-i taleb āsudeest

Ḳanā'at (13) idici taleb ü rüsvālık rencinden āsūdedür.

Ṭāmi' ender taleb-i bī-hudeest

(14) Ṭama'kār bī-hūde ve 'abeş talebdedür,

2105.   Ān çi dādend bedān dāde bi-sāz

Ol nesneyi (15) ki virdiler ol virilmiş nesne ile Ḳanā'at eyle.

Suy-ı nā-āmede gerden me-firāz

(16) Gelmemişün cānibine boynunı yüceltme ve uzatma ya'nī dergāh-ı ahadiyyetden kısmet (17) olunan nesne ile Ḳanā'at eyle andan ziyādeye ḥarīş olma [*me-firāz* nehy-i ḥāzırdur].

2106.   Der-Ḳanā'at ki tü-rā (18) dest-resest

Ḳanā'atde ki senün dest-res ü kudretün vardır.

Ger (19) hemīn 'izzet-i nefsestbe-sest

Eger hem ancak nefsün 'izzetidür kāfıdür ya'nī egerçi (20) Ḳanā'atde laṭif ḥālet bisyārdur, farzā 'izzet-i nefsdan ğayrı bir ḥālet olmasa (21) Ḳanā'atün şerefine²²³⁷ hemān bu 'izzet kāfıdür. Pes ey 'ākil Ḳanā'atden dūr u (22) cüdā olma.

2107.   Ger 'inān sūy-ı Ḳanā'at tābī

Eger 'inānuṅ Ḳanā'at cānibine çeviresin (23) ve döndüresin [*'inān* dizgin].

Zindegānī-i hoş ān dem yābī

Ol demde laṭif dirlik bulursın **160a (1)** zīrā cemī'-i aḥvālden fāriğ ü āzād olursın.

2108.   Hest zīr-i felek-i gird kerdend

(2) Devr idici felegün altında ya'nī bu cihānda,

Ḳāni' āzāde vü ṭāma' bende

²²³⁷ şerefine H: şevkine F

Ḳanā‘at idici (3) ‘azīz ü āzādedür ve ṭama‘kār bende ve cevāddur, hest lafzınınuḡ ma‘nāsı mışrā‘-ı şānīnūḡ (4) ma‘nāsına kayd olındı.

2109. Nīst cüz ḳā‘ide-i bī-ḫiredī

‘Aḳılsuzluḡuḡ ḳā‘idesinden (5) ḡayrı degüldür.

Ez-ṭama‘ bendegi-i hemçü ḫodī

Ṭama‘ sebebinden her kendü gibinūḡ bendeligi (6) ya‘nī bī-‘aḳl olan kimse²²³⁸ ṭama‘ sebebi ile bir kendü gibi maḫlūḳuḡ ḳulluḡun eyler. *Bī-ḫiredī* (7) bir ‘aḳılsuz ma‘nāsına olup ma‘nā bu vechle olmaḳ hem mümkindür bir ‘aḳılsuzuḡ (8) ḳā‘idesinden ḡayrı degüldür.

ḤİKĀYET-İ ĀN ḤAKĪM KĪ EZ-TEREZĀR-İ CĪHĀN BE-ŞĀḤĪ (9) ÇEND ḲANĀ‘AT KERDE BŪD U EZ-ḤĀN-I CĪHĀNĪYĀN DENDĀN-I ṬAMA‘ BER-KENDE (10)

Ol ḫakīmūḡ ḫikāyetidür ki cihān terezārından birḳaç şāḡ ve bir güle ḳanā‘at (11) eylemiş idi ve cihānlularuḡ ḫĀn u ni‘metinden ṭama‘ dişini ḳoparmış ve ḳıḳarmış (12) idi ya‘nī andan bi‘l-küllīye ferāḡat eylemiş idi.

2110. Mī-şüdü ān ḫāşegi-i şāḡ be-deşt²²³⁹

(13) Şāḡuḡ ol ḫāşekīsī şāḡrāda giderdi.

Ber-kenār-ı terezārī bü’gzeşt

İttifāḳā (14) bir terezāruḡ kenārına uğradı.

2111. Terekārī zi-ḳazā ber-leb-i cūy

İttifāḳā bir tereci (15) ırmaḳ kenārında,

Būd ez-ālūdegi-i gil tere-şūy²²⁴⁰

Gilūḡ ālūdeliginde tere yuyucu idi (16) ya‘nī ol terenūḡ balçıḡını yurdu.

2112. Z’ān tere herçi hemī mānd der-āb

Ol tereden her (17) ne ki ābda ḳalurdu.

Ṭu‘ma mī-sāḡt ḫakīmī be-şitāb

²²³⁸ kimse F: -H

²²³⁹ Deşt şāḡrā.

²²⁴⁰ Tere-şūy vaşf-ı terkībīdür.

Bir hākīm sür'atle anı tu'ma eylerdi (18) ya'nī ābuḡ üzerinde olan tereleri alup yerdi, *hakīm* bunda 'ākīl ma'nāsınadır. (19)

2113. Hāşegī güft bed u k'ey sere merd

Hāşegī çünki anuḡ bu hālını gördi aḡa didi ki (20) ey eyü kimse,

Kes ne-dīdem ki bedīnsān tere ḡord

Kimseyi görmedüm ki bu vechle tere (21) yedi ya'nī sencileyin tere yiyici kimse görmedüm.

2114. Tere-i tü ki ne nān dīde ne dūḡ

Senüḡ (22) tereḡ ki ne nān görmiş ne dūḡ görmişdür ya'nī sen ki tereyi nān u dūḡsuz (23) yersin.

Ne-dehed kār-ı tü-rā hīç fūrūḡ

Senüḡ kārūḡa hīç fūrūḡ u ḡalet virmez. **160b (1) Dūḡ** ayran.

2115. Gerçi mā ḡıdmeti-i şāh şevī

Eger bizcileyin şāhuḡ ḡıdmetkārı (2) olasın.

Şāḡib-i mertebe vü cāh şevī

Mertebe vü cāhuḡ şāḡibi olursın. (3)

2116. Deste-i terre ki ber-ḡān būdest

Bir deste tere ki senüḡ ḡānuḡ üzre olur (4)

Pehlu-yı berre-i biryān būdest

Biryān ḡuzınuḡ yanında olur ya'nī pādşāhuḡ (5) ḡıdmetinde olsaḡ tereyi ḡuzı ile yersin. *Berre* ḡuzı ma'nāsınadır.

2117. Loḡmāi (6) berre ki bā-terre ḡorī

Biryān ḡuzıdan bir loḡmayı tere ile yersin.

Bih zi-her terre ki bī (7) berre ḡorī

Evlādur her tereden ki anı ḡuzısuz yersin.

2118. Güft bā-ḡāşegi (8) ān merd-i hākīm

Ol merd-i hākīm çünki ḡāşegīden bu sözleri işitdi, (9) ḡāşegiye didi.

K'ey zi-cāh āmede der-çāh-ı muķīm

Ki ey cāh u mansıb sebebinden (10) çāhda muķīm gelmiş ya'nī çāhda giriftār u maħbūs kalmış.

2119. Ger çü mā rāh-ı kanā'at (11) siperī

Ey hāşegī eger bizcileyin kanā'at tarīķine sālīk olasın.

Be-ħaremğāh-ı (12) kanā'at güzerī

Ķanā'at ħaremğāhına güzer eylesesin ya'nī kanā'atden behrever (13) olasın [*siperī* fi'l-i muzāri'dür, *güzerī* fi'l-i muzāri'-i muħātabdur].

2120. Bāşed ez-ħ'ān-ı cihān terre be-sest

Cihān ħ'ānından saņa tere (14) kifāyet idici olur.

Ķorden-i berre ne-yüfted hevesest

Saņa Ķuzı yemek hevesi (15) düşmez, zīrā kanā'atüñ muķtezāsı budur.

2121. Kemer-i ħıdmet-i şāhet çü kemend (16)

Bi'fgened gerden-i iķbāl be-bend

Şāhuñ ħıdmeti kemeri senüñ iķbāl ü sa'ādetüñüñ (17) boynını kemend gibi bende bırağur ya'nī seni uħrevī devlet ü sa'ādetden maħrüm eyler, (18) zīrā anuñ ħıdmeti sebebi ile Ķüdā-yı 'azze ve celle²²⁴¹ "azze ismuhu"²²⁴² tã'at ü 'ibādetinden dür u cüdā (19) olursın.

2122. Şāh zi-ħil'at-i şāhī bīrūn

Şāh şāhlık ħil'atinden bīrūn u (20) 'ārīdür.

Nīst cüz çün tü yekī merd-i zebūn

Sencileyin zebūn u 'āciz kimseden (21) Ķayrı degüldür ya'nī pādşāhlığı gitse sencileyin zebūn u 'āciz kimse olurdı. (22)

2123. Pīş-i şemşīr ser-efgende şevī

Şemşīrūñ öñinde ser-efgende olasın ya'nī (23) şemşīrle boynuñ urulmaķ evlādur.

Bih ki pīş-i cū ħodī bende şevī

²²⁴¹ 'azze ve celle F: -H

²²⁴² "İsmi aziz olan Allah"

Andan ki bir **161a (1)** kendü gibinüñ huzûrında bende olasın, şâh hüd sencileyin bir (2) mañlûkdur.

2124. Der-diyârî ki zi-faqr âbâdîst

Bir diyârda ki anuñ ma' mûrluğı faqr u (3) kanâ' atdendir.

Bendegî hâk-i reh-i âzâdîst

Bendelik âzâdlık yolunuñ (4) hâkidür ya'nî erbâb-ı kanâ' at katında bendelik bî-ğadr ü bî-i'tibârdur, zîrâ (5) anlar Hudâ-yı “*azze ve celle*”²²⁴³nüñ bendeliginden ğayrıya ser-fürü eylemezler.

MÜNÂCÂT DER-İNTİKÂL (6) EZ-ĞANÂ' AT BE-TEVÂZU'

Bu münâcât kanâ' atden tevâzu' a intikâl beyânındadır.

2125. Ey be-zindân-ı (7) ğamet şâd heme

Ey Hudâ senüñ ğamuñ zindânında cemî'-i halk şâd u mesrûrdur [*ğamet*de olan tâ hitâb içündür]. (8)

Bend-i tü bende vü âzâd heme

Bende vü âzâd cemî' an saña bend²²⁴⁴ ü giriftârdur.

2126. Rûy der-ķible-i (9) ihsân-ı tûyîm

Rûy u teveccühümüz senüñ ihsânun²²⁴⁵ ķiblesinedür ya'nî senden ihsâna (10) ümîdvâruz.

Bendi vü bende-i fermân-ı tûyîm

Senüñ fermân u emrünüñ bendi vü (11) bendesi iz.

2127. Ser-i mâ efser-i tâ' at zi-tü yâft

Bizüm başımız tâ' at tâcını (12) senden buldı ya'nî bu hâlet senüñ tevfiķ ü 'inâyetünle müyesser²²⁴⁶ oldu.

Dil-i mâ (13) 'izz-i kanâ' at zi-tü yâft

Bizüm göñlimüz kanâ' at 'izzetini senden buldı ya'nî (14) bu 'izzeti aña sen ihsân eyledün [*yâfti* fi'l-i mâzîdür].

²²⁴³ “Aziz ve yüce Allah”

²²⁴⁴ bend H: 'abd F

²²⁴⁵ ihsânun F: -H

²²⁴⁶ müyesser F: -H

2128. Hırş-ı mā ber-tü zi-ḥad bīrūnest

Saḡa bizüm (15) hırşımız ḥadden bīrūndur.

Her çi güyīm ez-ān efzūnest

Her ne ki dirüz andan (16) ziyādedür.

2129. Z'ān giriftār-ı şanāyi' ne-şevīm

Ol sebebdan şanāyi'e giriftār olmazuz (17) ya'nī ehl-i zāhir gibi maşnū'ata giriftār u muḡayyed olmazuz ve aḡa muḡayyed²²⁴⁷ degülüz. (18)

K'ez-tü hem cüz be-tü ḡāni' ne-şevīm

Zīrā²²⁴⁸ senden ḡayrı ile (19) ḡāni' olmazuz, zīrā şanāyi' egerçi senüḡ şun'uşdandır līkin biz hemāḡ (20) aḡa ḡāni' degilüz, belki andan fāriḡ olup hemān saḡa ṭālib ü giriftāruz. (21)

2130. Cāmi ez-ḡırş u ḡanā'at reste

Cāmī hırş u ḡanā'atden ḡurtulmuşdur. (22)

Der-rehet maḡmil-i ṭā'at beste

Senüḡ yolunḡa ṭā'at maḡmilini baḡlamış (23) ya'nī cān u dilden ṭā'at ü 'ibādeti meşḡul olmuş.

2131. Bāreş ez-rāḡ 161b (1) be-menzil bi-resān

Anuḡ yüküni yoldan menzile irişdür [*bi-resān* emr-i ḡāzırdur]²²⁴⁹.

Raḡteş ez-mevc (2) be-sāḡil bi-resān

Anuḡ raḡt u esbābını mevcden ḡalāş idüp (3) sāḡil ü kenāra irişdür.

2132. Şu'le der-ḡırmen-i pindāreş zen

Anuḡ pindārı (4) ḡırmenine şu'le ur ya'nī anı 'ucb u pindārdan ḡalāş eyle.

Sikke ber-şafḡa-i dīnāreş (5) zen

Anuḡ dīnārınun şafḡası üzre sikke ur ya'nī anuḡ ṭā'at (6) ü 'ibādetini ḡābül eyle.

2133. Z'āteş-i 'ışḡ şerārīş bi-dih

'Aşḡ āteşinden (7) aḡa bir şerār vir ya'nī anı 'aşḡunḡan behrever eyle.

²²⁴⁷ muḡayyed olmazuz ve aḡa muḡayyed F: -H

²²⁴⁸ senden hem H: -F

²²⁴⁹ *bi-resān* emr-i ḡāzırdur F: -H

Ber-der-i qurb qarārīş (8) bi-dih

Qurb qapusu üzre aña bir qarār vir ya'nī anı qurbda şābit-kağem (9) eyle.

2134. Püşt-i kibreş ki ne-dīdest şikest

Anuñ kibrinüñ arqası (10) ki şikest görmemişdür ya'nī kibri henüz bākīdür.

Bā-leked-küb-ı tevāzu' (11) kün pest

Anı tevāzu' leked-kübı eyle pest eyle ya'nī aña bir vechle tevāzu' (12) ihsān eyle ki anuñ sebebi ile kibrden hālāş ola [*kün* emri-i hāzırdu].

'İKD-I SİYÜM DER-TEVĀZU' Kİ (13) ŞĀH-I SER-BÜLENDİ ŞİKESTEND Ü BER-HĀK-İ NİYĀZMENDİ NİŞESTEN

Otuzıncı 'ıkd (14) tevāzu' beyānındadır ki erbāb-ı hāqīkat katında tevāzu'dan murād ser-bülendlik (15) şāhını şımağdur ya'nī kibr ü ser-bülendlikden fāriğ olmağdur ve niyāzmendlik (16) hāki üzre oturmağdur ya'nī meskenet ü niyāzmendliği kendüsine sīret ü (17) 'ādet eylemekdür.

2135. Ey güzeşte seret ez-çarh-ı berīn

Ey kimse ki senüñ (18) başuñ 'ālī felekden geçmişdür ya'nī ey kimse ki hadden bīrūn mütekebbirsin. (19)

Cüz be-minnet nihi pā be-zemīn

Ayağunı yer üzre minnetden gayrı ile qomazsın (20) ya'nī nāzuñ hadden bīrūndur.

2136. Mī-revī dāmen-i iclāl keşān

Yürürsin (21) iclāl dāmenini çekerek ya'nī yürürken hadden ziyāde kibrle şalınurşın. (22)

Āsītīn ber-ser-i kevneyn feşān

İki 'ālemün başı üzre āstīn silkerek (23) ya'nī ziyāde kibr ü gurūruñdan güyā kendüñden 'ālī-kādr u şerīf yoğdur diyü **162a** (1) küllī istignā gösterirsın.

2137. Gerd-i rāhet ki güzeştet zi-miğ

Senüñ (2) yoluñuñ gubarı ki şehābdan geçmişdür.

Dāri ez-dīde-i hūrşīd dirīğ (3)

Āftābuñ çeşminden anı dirîğ tutarsın, bu hâlet senüñ ²²⁵⁰ nâz u kibründendür [*dārî* fi'l-i muzâri'dür]²²⁵¹. (4)

2138. Şad selām ez-şinevî ez-pes ü pîş

Ardunđan ve öñünđen eger yüz (5) selām istimā' eylesin.

Be-‘aleykî ne-güşâyî leb-i h'îş

Ziyāde kibrünđen (6) kendü lebünji bir “‘aleyk”e açmazsın ya'nî selām virenlerün selāmını almazsın. (7) Bu hem-vechdür kendü lebünji bir ‘aleyke açmazsın.

2139. Īn çî cāhet ü celālet ki türāst

(8) Bu ne cāh u celāletdür ki senüñ içündür [*celāletde* tā nefes-i kelimedendür]²²⁵².

V'ın çî tuğyān u đalālet ki türāst

(9) Ve bu ne tuğyān u đalāletdür ki senüñ içündür bu zamānda olan aşhāb-ı cāh u (10) celālün ekşeri kibr ü 'ucblerinden ğaflet ü ğurūr deryāsına ğarķ olup (11) Hāķ “te'ālā ħazreti”ni²²⁵³ ferāmüş eylemişlerdür. Şad hezār āferîn kapuağası Ğazanfer (12) Ağa'nun ħilm ü tevāzu' ve aĥlāķ-ı ħamīdesine olsun, zīrā cāh u celāl (13) ve 'izzet ü sa'ādetde 'adīmü'l-mişl iken kibr ü 'ucb u ħuşūnetde bir vechle pāk ü (14) 'ārīdür ki gören kimseler ħayr du'ā idüp ol zāt-ı pāke şad hezār (15) taĥsīn olsun dirler.

2140. Ne zi-çeşmet be-faķīrān nazārî

Ne senüñ çeşmünđen (16) faķīrlere bir nazaruñ vardur ya'nî 'āruñđan faķīrlere nazār u iltifāt eylemezsin. (17)

Ne zi-pāyet be-esīrān güzerî

Ne senüñ ayağunđan esīrlere bir güzerün vardur (18) ya'nî esīrlereñ ħuzūrına varup ħātırılarını tesellī eylemezsin.

2141. Beri ez-h'îş (19) zi-cüz h'îş tehî

²²⁵⁰ ziyāde F: -H

²²⁵¹ *dārî* fi'l-i muzâri'dür F: -H

²²⁵² *celāletde* tā nefes-i kelimedendür F: -H

²²⁵³ Hāķ te'ālā ħazretini H: Ĥudā-yı 'azze vü celleyi F

Kendünnden memlûsın ve kendünnden gayrıdan hâlîsin ya'nî (20) kendüğe küllî hüsn-i i'tikâduñ olduğından güyâ ki cihânda saña mânend (21)²²⁵⁴ bir kimse yok zann idüp kibr ü 'ucb izhâr eylersin.

Ez-heme der-nazar-ı (22) h'ış bihî

Kendü nazaruñda cemî' kimseden ulı ve şerîfsin. (23)

2142. Hüküm ber-'âkıbet-i kâr büved

Hüküm hüd kârıñ 'âkıbeti üzre olup ya'nî i'tibâr **162b (1)** 'âkıbet-i hâtimedür.

Cüz Hudâ z'an ki haberdâr büved

Hudâ-yı "azze ve celle"²²⁵⁵den gayrı andan (2) kim haberdâr olur ya'nî kimse haberdâr degüldür. Hağ "sübhânehu ve te'âlâ hazreti"²²⁵⁶nden gayrı (3) "azze ismuhu"²²⁵⁷.

2143. Şev çü merdân meni ez-h'ış fiken

Merdân-ı Hağ gibi ol benligi (4) kendünnden bırak ya'nî kibr ü 'ucbı terk eyle.

Ne menî gîr ü menî cüy çü zen

'avret gibi (5) ne menî tut ve ne menî taleb eyle [gîr ü cüy emr-i hâzırdur]²²⁵⁸.

2144. Hest aşl-ı güheret mâ'î menî

Senüñ güher ü (6) zâtuñuñ aşl u hilkati mâ'î menîdendür. Nite ki bu âyet-i kerîmeden rüşen ü (7) zâhirdür. "Hulika'l-insānu min māin dāfik"²²⁵⁹ [mâ'î ve menî tağdırindedür ki bizlik ve benlik ma'nāsınadır].

Tâ key ez-bed güherî mâ vü menî

Bed güherlikden (8) kaçana dek mâ vü menî ya'nî kibr ü enāniyyet menî-i evvelde yâ nefsi kelimedendür, menî-i (9) şānīde yâ maşdariyyedür, beyt

Ne der-ibtidā' būdī mā'-i menî

*Eger merdî ez-ser (10) be-der kün menî*²²⁶⁰

²²⁵⁴ Buradan fazladan yazılmış bir "kimse" kelimesi daha vardır.

²²⁵⁵ "Aziz ve yüce Allah"

²²⁵⁶ "Her türlü eksiklik ve kusurdan münezze olan Allah"

²²⁵⁷ "İsmi yüce Allah"

²²⁵⁸ gîr ü cüy emr-i hâzırdur F: -H

²²⁵⁹ Âyetin doğrusu "Hulika min māin dāfik" şeklindedir mealı: "Fışkırıp çıkan bir sudan yaratıldı." Târik sûresi, 6. âyet.

2145. Bād-ı pindār birün kün zi-dimāğ

Kibr ü pindār bādını dimāğundan (11) çıkar.

Ki't ez-în bād şevd geşte çerāğ

Zirā bu bāddan senün dīnün çerāğı (12) sönmüş olur, zirā kibr ü pindār sebebi ile bisyār kimse dīn ü imāndan mahrūm (13) olmuştur.

2146. Rāh bīrūn zi-başāret me-siper

Başāretten taşra yola gitme ya'nī (14) her tarīke ki sālīk olursın başāretle revān ol.

Der-ḥaḳīrān be-ḥaḳāret me-niger

(15) Ḥaḳīrlere ḥaḳāretle nazar eyleme, beyt:

Her zā 'ife ḥ 'ār baḳma merd iseñ merdāne baḳ²²⁶¹ (16)
Bir ḳarıncağı dil-āver gör şehā şīrāne baḳ

2147. Bes gedā-şūret-i himmet-i 'ālī

Zirā çok (17) 'ālī-himmetlü gedā-şūret,

Ceybeş ez-naḳd-i emānī ḥālī

anun ceybi ümīd ü (18) ārzūlar naḳdinden ḥālī ya'nī çok fakīrū'l-ḥāl.

2148. Pīş-i çeşmeş cü-şevd tīz-nigāh (19)**Lu'b-ı şaṭranc büved şāhi-i şāh**

Ol gedā-şūret çünkü²²⁶² tīz nazarlu olanun çeşm ü (20) nazarı önünde şāhun şāhlığı şaṭranc oyunu olur ya'nī şāhlar anun (21) nazarında hiç meşābesinde olur, beyt

Senün ḡayruña şāhlık taht u (22) tācı
Şeh olmak gibidür şaṭranc ağacı²²⁶³

2149. N'āyedeş şubḡehān pīş-i zamīr (23)**Ġayr-ı bāzīçe-i şeb mīr ü vezīr**

²²⁶⁰ “Başlangıçta meni suyu değil miydin? Mertsen baştan benliği çıkar (benlik düşüncesine kapılma).” Sa'dī, *Bostān*, s. 171.

²²⁶¹ Her zā 'ife ḥ 'ār baḳma merd iseñ merdāne baḳ H: Ḥor baḳma her zā 'ife merd iseñ merdāne bak F

²²⁶² çünkü F: -H

²²⁶³ Bu beyit, Rūmī'nin *Şīrīn ü Şīrūye* mesnevisindedir. (Enfel Doğan-Feryal Korkmaz, *Rūmī'nin Şīrīn ü Şīrūye'si (Şīrīn ü Pervīz)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları)

Şabâh vahtlerinde²²⁶⁴ emîr ü vezîr anuñ zamîri **163a (1)** katında bâzîçe-i şebden ğayrı gelmez ya'nî anuñ katında pâdşâh u (2) vezîri ve ğayrı erkân-ı devlet cemî'an hayâl u zıll meşâbesindedür.

2150. Vây tü (3) ger be-çünin āgāhī

Saņa vây u helāk eger buncılayın bir āgāha

Be-ħakāret nigerī (4) nā-gāhī

nā-gāhī ħakāretle nazār eylesin. *Āgāh*dan murād ehlu'llāhdur [*nigerī* fi'l-i muzāri'-i muħātabdur]²²⁶⁵.

2151. Dīn ü (5) dünyā't heme hīç şevēd

Senüñ dīn ü dünyāñ cemî'an hīç olur ya'nî (6) “*ħasire'd-dunyā (14) ve'l-āħireh*”²²⁶⁶olursın.

Rişte-i cānt gelū pīç şevēd

Senüñ (7) cānuñ riştesi boğazuña şarılcı olur ya'nî helāk olursın [*cānt*da nūn sākındür]²²⁶⁷.
(8)

2152. Bih zi-ħod-bīn heme nīk ü bed-rā

Cemî'-i nīk ü bedi kendüñden eyü bil.

Der-reh-i nīk ü (9) bed efgen ħod-rā

Kendüñi nīk ü bedüñ yolına bıraķ ya'nî cemî'-i ħalkā tevāzu' (10) idici ol.

2153. Ser nih ān cā ki heme pāy nehend

Baş ķo oraya ki cemî'-i ħalk ayak (11) ķorlar ya'nî edānī vü süfehā gibi şadr u 'ālī mertebeye vuşul bulmağa ve anda oturmağa (12) tālīb olma.

Büse zen pāy ki be-her cāy nehend

Her yere ki ayak ķorlar sen (13) orayı öp ya'ñi kendüñi cemî'-i ħalkdan ħakīr zann idüp anlara ri'āyet (14) idici ol.

2154. Merd-i ser-keş zi-hünerhā 'ārīst

²²⁶⁴ vahtlerinde H: vaht anda F

²²⁶⁵ *nigerī* fi'l-i muzāri'-i muħātabdur F: -H

²²⁶⁶ “...O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de...” Hacc sûresi, 11. âyet.

²²⁶⁷ *cānet*de nūn sākındür F: -H

Ser-keş ü mütekebbir kimse (15) hünelerden ‘ārī vü hālīdür.

Püşt-i ham hāşiyet-i pür-bārīst

Ham arka (16) pür-bārılığın hāşiyetidir, zīrā bir²²⁶⁸ budak mīve ile pür olsa aşağıya eğilir, (17) mīveden ‘ārī olsa yukarıya kalkar, beyt

Fürüten büved hūşmend-i (18) güzīn

Nihed şāh-ı pür-mīve ser ber-zemīn²²⁶⁹

2155. Şāh-ı bī-mīve keşed ser be-қыām (19)

Mīvesüz şāh başını kıyām u bālāya çeker ya ‘nī aşağıya eğilmez²²⁷⁰.

Şāh-ı pür-mīve (20) şevd ham be-selām

Mīve ile memlū olan şāh selāmla eğilir ya ‘nī meyli (21) aşağıya olur. Bu hem-vehdür mīve ile pür-şāh selāma eğilir ya ‘nī meyli (22) aşağıya olur²²⁷¹.

2156. Çün tekebbür zi-la ‘īn ber-zed ser

Çünkü la ‘īnden ya ‘nī şeytāndan (23) kibr zāhir oldu.

Şüd leked-küb-ı ebā v’estekber

“*Ebā vestekbere*”nün pāymāli **163b (1)** oldu ya ‘nī hāzret-i Ādem’e secde eylemekden ebā ve istikbār eyledi, lā-cerem (2) kâfirlerden olup ebedī merdūd oldu. “*Ebā vestekbere ve kâne mine ‘l-kāfirīn*”²²⁷². (3)

2157. V’ez-tevāzu‘ be-şafī dād Hudā

Ve tevāzu‘ sebebinden Hudā-yı “*‘azze ve celle*”²²⁷³ hāzret²²⁷⁴-i Ādem’e (4) “*‘aleyhi ‘s-selām*”²²⁷⁵.

Müjde-i tābe ‘aleyhi ve hedā

“*Tābe ‘aleyh ve hedā*” müjdesini (5) viridi. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür²²⁷⁶, “*şummecebāhu rabbuhu fe tābe ‘aleyhi ve hedā*”²²⁷⁷. (6) Şafīden murād hāzret²²⁷⁸-i Ādem’dür, “*‘aleyhi ‘s-selām*” [müjde beşāret]²²⁷⁹.

²²⁶⁸ bir F: -H

²²⁶⁹ “Seçkin akıllı, alçak gönüllü olur. Meyve dolu ağaç yere eğilir.” Sa’dī, *Bostān*, s. 134.

²²⁷⁰ eğilmez F: gelmez H

²²⁷¹ Bu hem vechdür mīve ile pür-şāh selāma eğilir ya ‘nī meyli (22) aşağıya olur H: -F

²²⁷² “İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” Bakara sūresi 34. āyet.

²²⁷³ “Aziz ve yüce Allah”

²²⁷⁴ hāzret F: -H

²²⁷⁵ “Ona selam olsun”

2158. Ser-firāzī me-kün ez-kīse pürī (7)

Kīse pürliğünden ser-firāzlık eyleme ya'nī ğinā ve mālum vardur diyü ser-firāz (8) ve 'ālī-
kadrüm diyüp kibr ü tefāhür eyleme.²²⁸⁰

Ki büved kār-ı felek kīse-bürī

Zirā (9) felegünj kār u 'ādeti kīse-bürlükdür ya'nī ğinā ve kudret şāhibini kudret ü (10)
ğinādan dūr u cüdā idüp ziyāde faķır ü muhtāc eyler. *Kīse-bür* yankesici (11)
ma'nāsınadır.

2159. Çün bered kīse-i tü düzd-i felek

Çünkü felek düzdi senünj (12) kīseñi ilede ya'nī çünkü²²⁸¹ felegünj devr ü lu'bı sebebi ile
senünj mālunj senden (13) gide.

Şūr-ı da'vāgeriyet-rā çī nemek

Pes da'vā idicilik şūrınunj (14) ne nemegi olur ya'nī çünkü senünj mālunj mün'adim ola. Pes
senünj ol (15) mālдан evvel olan da'vānunj şūr u ğavġasınınj ne melāhātı ve ne (16) leṭāfeti
olur. *Şūra* nisbet *nemek* hūb vāķi' olmışdur, mışrā'-ı (17) evvelde *bered* olmaķ evlādur ki
bānunj fetḫi ile *beredendendür*, zirā bu ma'nāya (18) *düzd* lafzı qarīnedür.

2160. Müflis ez-ceyb-i tehī key lāfed

Müflis tehī ceyb (19) kaçan laf urur ya'nī laf urmaz ve da'vā eylemez [*lāfed* fi'l-i muzāri'-i
ġāyibdür].

Piste çün pūc büved (20) ne'skāfed

Fıstıķ çünkü pūc ola açılmaz ve yarılmaz. *Pūc* bozulmuş (21) ve bükülmüş ma'nāsınadır.

2161. Ser nihāden ki ne ez-behr-i Ḥudā'st

Tevāzu' eylemek (22) ki Ḥudā-yı "‘azze ve celle"²²⁸²den öturi degüldür.

Ser nigūnī zi-pey-i nefsi degā'st (23)

²²⁷⁶ işāretdür H: işāret vardur F

²²⁷⁷ "Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi." Tâhâ sûresi, 122. âyet.

²²⁷⁸ hāzret F: -H

²²⁷⁹ müjde beşāret F: -H

²²⁸⁰ ğinā ve mālum vardur diyü ser-firāz (8) ve 'ālī-kadrüm diyüp kibr ü tefāhür eyleme H: -F

²²⁸¹ çünkü F: -H

²²⁸² "Aziz ve yüce Allah"

Değā vü h̄ile-bāz nefsdan ötürüdür ser-nigūnlukdur, zīrā her kes ki nefis **164a (1)** için bir nā-meşrū´ irtikāb eylese ol kimse nefis için ser- (2) nigūn olur.

2162. Seg pey-i loḡma çü düm cünbāned

Kelb loḡma vü nāndan ötürü için (3) ki kuyruḡını depredür.

‘Āḡil ān-rā tevāzu´ ne-ḡāned

‘Āḡil anı tevāzu´ okumaz (4) ya‘nī aḡa tevāzu´ dimez.

2163. Bihter ez-seblet-i ānkes düm-i seg

Kelbün kuyruḡı (5) ol kimsenün bıyıḡından eyürekdür [*seblet* bıyık].

Ki ber-ū behr-i ṡama´ cünbed reg

Ki ṡamarı (6) anuḡ üzre ṡama´dan ötürü hareket eyler.

2164. Her tevāzu´ ki pey-i menfa´atest

(7) Her tevāzu´ ki fāyda içündür.

Ez-ḡasān ān ne tevāzu´ şıfatest

ḡasslardan (8) o tevāzu´ şıfatı degüldür ya‘nī ḡasslardan ki nefis için tevāzu´ şādır olur (9) o tevāzu´ degüldür.

2165. ṡama´ ez-ḡalk gedāyī bāşed

ḡalkdan bir nesne ümīdlenmek (10) gedālıḡdur.

Ger heme ḡātem-i ṡāyī bāşed

Farzā eger cemī´-i ḡalk²²⁸³ ḡātem-i ṡāyī ola. (11)

2166. Sere ger ḡānd yekī nā-sercet

Bir bed-baḡt eger seni sere oḡudı ise (12) ya‘nī saḡa nīk-sīret ü şālīḡ didi ise,

Ser-fürū kün be-teh-i tü be-rehet (13)

Sen aḡa i‘timād idüp kendünı nīk-sīret ü şālīḡ zann eyleme belki (14) başuḡı²²⁸⁴ tobraḡuḡ altına ilet ya‘nī naḡar idüp gör ki o ḡāletler sende (15) var mıdır.

2167. K’ānçi ḡüft ü be-teh-i tü be-rehest

²²⁸³ ḡalk H: -F

²²⁸⁴ başuḡı F: -H

Ki ol nesneyi ki o didi (16) tobranuñ teh ü derünında var mıdur.

Yāne ber-tü sühenī nā-sere best (17)

Yāhūd tobranuñ içinde ya'nī sende yoğdur ol bir söz ki anı saña nā-sere (18) isnād eyledi.

2168. Z'evvel ü āhir-i ħod yādī kūn

Kendü evvel ü āhiründen bir yād u (19) fikr eyle.

Ĥ'ış-rā hem be-ħod irşādī kūn

Kendünji hem kendünle ber-ā-ber şād eyle (20) ya'nī ol ħār u bī-i'tibār māyı menīden ħalk olunduğunu ve 'ākibet cīfe (21) olup kabre dāhil olacağını ve kıyāmetde şad hezār su'āl vāki' olacağı (22) fikr idüp cān u dilden tā'at ü 'ibādetle meşğül ol.

2169. V'in zamān (23) nīz bi-bīn tā ki çir

Ve bu zamān dañı gör tā ki nesin ya'nī çünki nīk-sīret degülsin, **164b (1)** cemāl-i qazersin.

Nükte-dān şev be-yaqīn tā ki çir²²⁸⁵

Yaqīnle nükte-dān ol tā ki nesin (2) ya'nī eger 'irfāndan behrever isenñ felekden²²⁸⁶ 'ālīsin v'eger 'irfāndan (3) ħālī isenñ ħayvāndan betersin.

2170. Ger çünin nāme-i ħod ber-ħ'ānī²²⁸⁷

Eger sen kendü (4) nāmeñi böyle oquyasın ve uñrevī fikr ü tedārük üzre olasın.

Bār-nāme (5) pes ez-īn ne'tvānī

Bundan şonra bār-nāmeğe qādir olmazsın ya'nī cenāb-ı aħadiyyete (6) müteveccih olup cemī'-i aħvālden fāriğ olursın. *Bār-nāme* rānuñ sükūnıyla qānūn (7) u qā'ide ve 'ādet ü ħükm ü ħükümet ma'nāsınadır, her kes ki rānuñ kesri ile oğur (8) ma'nāya ħiç şeksüz küllī kesr ü noqsān virür.

ĤİKĀYET-İ ĀN PİR-İ ĀZĀDE (9) BE-EMİR-İ MUĤTEŞEM-ZĀDE

Ol āzāde ve şāhib-dil pīrün ħikāyetidür, muĤteşem (10) zāde emīrle pīrden murād kim idügi beytlerden zāhirdür.

2171. MuĤteşem-zādei ez-naĥvet-i (11) cāh

²²⁸⁵ Çi' de hemze ħiṭāb içündür.

²²⁸⁶ felekden F: mülkden H

²²⁸⁷ Ber-ħ'ānī fi'l-i muzāri'-i muĤāṭabdur.

Bir muhteşem-zāde cāh u manşib kibrinden,

Mī-ḥıramīd zarıfāne be-rāh

Yolda (12) zarıfāne ve nāzla şalınurdu.

2172. Be-tebahtur ḳademī ber mī-dāşt

Bir ḳademini kibr ü tebahturla (13) ḳaldurırdı.

V'ez-tekebbür 'alemī mī-efrāşt

Ve kibrinden bir 'alem yüceldürdi ya'nī şalınup (14) kibr gösterürdi. *Tebahtur* şalınmak ma'nāsınadır.

2173. 'Ārifī püşt-i dü-tā der-jende

Eski (15) libās içinde arḳası iki ḳat olmuş bir 'ārif,

Dili ez-nūr-ı İlähī zinde

Nūr-ı (16) İlähīden zinde ve rüşen olmuş²²⁸⁸ bir göñli var idi.

2174. Güft k'ey tāze cüvān (17) tünd me-rev

Ol 'ārif aña didi ki ey tāze cüvān tünd gitme ya'nī kibrle şalınup (18) 'aceble yürüme.

Pend-i sencīde-i pīrān bi'şnev

Pīrlerüñ mevzūn u latīf pendini (19) istimā' ve ḳabül eyle.

2175. Īn reviş nīst çü hoş pīş-i Hudā

Hudā-yı “*azze ve celle*”²²⁸⁹nüñ (20) hużūr-ı şerīfnde çünki bu rüşen hālet hoş u maḳbül degüldür.

Bāz keş (21) z'ın reviş-i nā-hoş pā

Bu nā-hoş ve nā-ma'ḳül reviş ü huıdan ferāğat (22) eyle [*keş* emr-i ḥāzırdu].

2176. Ṭab '-ı ü ez-sühen-i pīr aşüft

Ol cüvānuñ ṭab 'ı pīrūñ sözinden perīşān (23) oldı.

Bāng ber-dāşt zi-nā-dāni vü güft

Ol cüvān nā-dānlığından ol 'ārif **165a** (1) üzre ḥayḳırdı ve didi,

²²⁸⁸ olmuş H: -F

²²⁸⁹ “Aziz ve yüce Allah”

2177. K'ey tü güftār-ı tü ber-men bārī

Ey kimse (2) senüñ güftāruñdan benüm üzerümde bir yük vardur ya'nī sözüñden (3) bī-
huzūram ve 'ār eylerüm [*bār* bunda yük ma'nāsınadır].

Mī-şināsī ki kiyem güft ārī

Beni anlar mısun ki kimüm 'ārif (4) fevrī aña cevāb virüp didi belī anlıram.

2178. Evvelet būd yekī kaçre-i āb (5)

Senüñ evvelüñ bir kaçre āb idi ki murād mā' -i menīden olan nuṭfedür.

Ki ez-ān (6) şüsten-i şevbest şevāb

Ki şevb ü cāmeyi andan yumaç ve pāk eylemek²²⁹⁰ şevābdur, (7) zīrā ol āb nā-pākdür.

2179. Ez-şikem tā be-kenār āmedeī

Māderüñüñ şikeminden yine anuñ (8) kenārına gelmişsin.

Ez-reh-i bevl dü bār āmedeī

İki kerre bevl yolından gelmişsin (9) biri bu ki pederüñüñ zekerinden māderüñüñ rahmine
düşdüñ ve biri bu ki hīn-i (10) vilādetde māderüñüñ kūs ü fercinden gelmişsin.

2180. V'āhīret cīfe-i üftāde (11) be-ḥāk

Ve āhīrüñ ḥāke düşmiş bir cīfedür, zīrā rūḥ cesedden cüdā olduḡda (12) cesede cīfe ittılāk
olinur, çok kimse bu ma'nādan gāfildür.

Kerde pinhān (13) be-yekī tīre meḡāk

Bir tīre meḡāk ü kaçrde pinhān u medfūn olmış. *Meḡāk* (14) çukur ma'nāsınadır ki murād
kaçrdür.

2181. Ber-tü ān perde be-farz er bi-derend

Senüñ (15) üzre farzā eger ol perdeyi ḥarç eyleyeler ya'nī kaçründe senüñ üzerüñden ḥāki
(16) ref' idüp senüñ cesedüñi āşkäre koyalar.

Çeşm-i nā-beste kesān kem güzerend (17)

²²⁹⁰ ve pāk eylemek F: -H

Kimseler gözlerini yummuş oradan geçmezler ya'nī oradan güzer idenler be-her hāl çeşmlerini (18) yumarlar *kem güzerend* bunun gibi mahallerde ne-güzerend ma'nāsına isti'māl olunur.

2182. Der (19) miyāne ki ser-ā-ser hūşist

Ol beyān olunan iki hāletün ortasında cemī'an (20) hoşluğdur.

Rüz u şeb kār-ı tü sergīn keşist

Rüz u²²⁹¹ şeb senün işün (21) necāset çekicilikdür ya'nī necāsetün hammālısın, *serkīn* bunun mu'arrebidür.

2183. Tenet (22) ārāste ez-gevher ü dür

Senün tenün gevher ü dürden müzeyyendür.

Çün şikembe şikem (23) ez-sergīn pür

Līkin şikemün şikembe gibi necāsetden memlū vü pürdür sen bu hāletlerden **165b (1)** gāfil olup cihānda senden şerīf kimse yok zann eylersin.

2184. Ger be-ḥod (2) nīst şināsāveriyet

Egerçi kendünle senün şināsāverligün yokdur ya'nī (3) egerçi sen kendünün bu hāleti fehm ü idrāk eylemege kādır degülsin.

Reh-nümüdem (4) bi-şināsāgeriyet

Līkin saña şināsāgerlikle yol gösterdüm ya'nī bu hāleti saña (5) ta'līm ü i'lām eyledüm.

2185. Ez-men īn nükte ferāmūş me-kün

Benden bu nükteyi ferāmūş (6) eyleme ve ḥātırundan giderme.

Midḥat-i medḥgerān gūş me-kün

Medḥ idicilerün medḥini (7) istimā' eyleme, zīrā ol medḥ sebebi ile maḡrūr olup dergāh-ı aḥadiyyetden dūr (8) olursın. *Nükteden* murād mışrā'-ı şānīnün maẓmūnidur [*me-kün* nehy-i ḥāzırdur]²²⁹², kıt'a

Elā tā ne'şnevī medḥ-i (9) sühen-gūy

Ki endek māye ez-tü nef' dāred

²²⁹¹ Rüz u H: -H

²²⁹² *me-kün* nehy-i ḥāzırdur F: -H

V'eger ruzi murādeş ber-neyārī (10)
Dü şad çendān 'uyūbet ber-şümāred²²⁹³

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-TEVĀZU' BE-ĤİLM Ü MÜDĀRĀ

(11) Bu münācāt tevāzu' dan ĥilm ü müdārāya intikāl beyānındadır.

2186. Ey vücūd-ı heme pīş-i (12) tü 'adem

Ey Ĥudā cemī' -i mevcūdātuñ vücūdı senüñ katuñda 'ademdür ya'nī senüñ (13) vücūduña nisbet ma'dūm meşābesindedür.

Çarĥ-rā pūşt-i tevāzu' zi-tü ĥam

Felegüñ (14) tevāzu' ı arķası senüñ sebebüñden ĥamdur ya'nī felek saña tevāzu' sebebi ile (15) münĥanī olmışdur.

2187. Bā-heme rif'at-i ĥod çarĥ-ı berīn

'Ālī-felek kendünüñ dükeli rif'ati (16) ile.

Ber-deret rūy-ı mezellet be-zemīn

Senüñ kapuñ üzre anuñ mezelleti yüzi (17) zemīnedür ya'nī ta'zīm idüp yüzini ĥāk üzre ĥor, zīrā felek senüñ (18) bir ĥaķīr 'abdüñdür.

2188. Her ki ĥod-rā bi-rehest ĥ'ār figend

Her kim ki kendüsini senüñ yoluñda (19) ĥ'ār bıraķdı ya'nī tevāzu' ı 'acַz ü meskenet iĥtiyār eyledi.

Küngür-i 'izzet-i ĥod sāĥt (20) bülend

Kendünüñ 'izzeti küngüreni bülend eyledi ya'nī "men tevāza'a rafea hu'llāh"²²⁹⁴ ĥasebince her kim (21) ki tevāzu' ide anuñ 'izzeti vü rif'ati ziyāde olur.

2189. Heme-rā 'izzet ü ĥ'ārī ez-tü'st

²²⁹³ "Agah ol gafil olma ta ki meddahın mehdini dinlemeyesin. Eğer bir gün meddahın muradını hasıl eylemeyesin, iki yüz mehdi kadar aybını anlatır." Sa'dī, *Gülistān*, s. 536.

²²⁹⁴ "Kim alçak gönüllü olursa, Allah onu yükseltir." Kelām-ı kibār.

(22) Cemī‘ sine ‘izzet ü h̄‘ārlik sendendür, zīrā her kimi²²⁹⁵ ki ‘azīz eylersin bir kimse anı h̄‘ār (23) eylemege kâdir olmaz ve her kimi ki sen h̄‘ār eylersin bir kimse anı ‘azīz eylemege kâdir degüldür [*h̄‘ārīde yā maşdariyyedür*], **166a (1)** mışrā‘

‘Azīz-i tü h̄‘ārī ne-bīned zi-kes²²⁹⁶

Miknet-i kār-güzārī ez-tü‘st

(2) Kār-güzārılığın kudreti sendendür, zīrā mā-dām ki senden tevfiḳ irişmeye (3) bir kimse t̄ā‘at u ‘ibādet eylemege kâdir olmaz [*miknet* kudret].

2190. Mā be-h̄ūn-h̄‘ārī-i h̄‘ārīt hoşīm

Biz (4) senün h̄‘ārılığın h̄ūn-h̄‘ārılığı ile hoş u mesrūruz.

Ez-kesān minnet-i ‘izzet (5) ne-keşīm

Kimselerden ‘izzet minnetini çekmezüz, zīrā senün h̄‘ārılığın cemī‘-i ḥalkın (6) ‘izzetinden ḥūb u ziyādedür.

2191. ‘İzzetī k’ān ne zi-tü h̄‘ārī-i mā‘st

Bir ‘izzet ki o senden (7) degüldür, bizüm h̄‘ārılığımızdır, zīrā biz ‘izzeti hemān senden isterüz.

H̄‘ārī‘ī k’ez-tü (8) sebük-bāri-i mā‘st

Zīrā bir h̄‘ārlik ki sendendür bizüm ‘izzetimüzdür, mışrā

Hudāyā (9) be-‘izzet ki h̄‘ārem me-kün²²⁹⁷

2192. Cāmī ez-‘izzet ü h̄‘ārī reste

Cāmī ‘izzet ü h̄‘ārlikdan (10) ḥalāş olmuş.

Kemer-i şükr-güzārī beste

Şükr-güzārlik kemerini kuşanmış ya‘nī (11) şükre meşgūl olmuş.

2193. K’ez-tevāzu‘ çü ser efrāḥtiyeş

Zīrā tevāzu‘dan (12) çünki anı ‘ālī-ḳadr eyledün.

Sāye ber-kibr ne-yendāḥtiyeş

²²⁹⁵ her kimi F: -H

²²⁹⁶ “Senin değer verdiğin kimseden horlama görmez.” Sa’dī, *Bostān*, s. 196.

²²⁹⁷ “Ya Rabbi! İzzetle beni hor kılma.” Sa’dī, *Bostān*, s. 196.

Anuḡ sāyesini kibr üzre (13) itmedüḡ ya‘nī anı kibrden berī eyledüḡ.

2194. Nīsteş çün be-ser ez-kibr külāh

Çünki anuḡ (14) başında²²⁹⁸ kibrden külāh yoḡdur ya‘nī çünki kibrden ḡalāş olmuşdur.

Dāreş ez-ḡāşiyet-i (15) kibr nigāh

Anı kibrüḡ ḡāşiyetinden nigāh tut ya‘nī anı kibrüḡ şe‘āmet ü zararından (16) ḡıfz eyle.

2195. Be-kef-i ḡışm-ı ‘inān me’spāreş

Anuḡ ‘inānını ḡışmuḡ kef ü destine (17) teslīm eyleme ya‘nī anı ḡāzabdan ḡalāş eyle.

Rūy der-ḡilm ü müdārā dāreş

Anuḡ rūyını (18) ḡilm ü müdārāya tut ya‘nī anı ḡilm ü müdārāya müteveccih ü rāḡib eyle [dār emr-i ḡāzırduḡ]²²⁹⁹.

‘İKD-I SĪ VÜ YEKÜM DER-BA‘ZĪ (19) DĪGER EZ-FEZĀYİL-Ī NEV‘-Ī İNSĀNĪ ÇÜN ḡILM Ü MÜDĀRĀ VÜ ‘AFV U İḡSĀN

Otuz birinci ‘ıkd nev‘-i (20) insāna mensüb fezāyilden dıger ba‘zuḡ beyānındadır. *ḡilm ü müdārā* ve *‘afv u iḡsān* (21) gibi *ba‘z-ı dıgerden* murād bu kitābda zıkr olınan fāziletlerdür, ḡilm ü müdārā ve ‘afv u iḡsān (22) gibi.

2196. Ey ruḡ-efrūḡte ez-āteş-i ḡışm

Ey ḡışm āteşinden yüzi sürḡ olmuş (23)

ḡarmenet sūḡte ez-āteş-i ḡışm

ḡışm āteşinden senüḡ ḡırmenüḡ yanmuş ya‘nī **166b (1)** ḡāzab sebebinden saḡa küllī ziyān u noḡşān irişmiş.

2197. Ez-ḡasān āteşi-efrūḡteī (2)

ḡaslardan bir āteş şu‘lelendürmiş [efrūḡte’ sūḡte’de hemze ḡıḡāb içündür].

Ter ü ḡuşk-ı ḡod ez-ān sūḡteī

Ol (3) āteşden kendü ter ḡuşkuḡı yakmuşsın ya‘nī ḡāzab sebebi ile küllī ḡüsrāna (4) irişürsün, zīrā ḡāzabdan şad hezār kimsenüḡ dīn ü dūnyāsına zarar irişmişdür, (5) meşnevī

Çü leşker birün tāḡt ḡışm ez-kemīn

²²⁹⁸ başında F: -H

²²⁹⁹ dār emr-i ḡāzırduḡ F: -H

Ne inşāf māned ne takvā ne dīn (6)

Ne-dīdem çünīn dīv zīr-i felek

Ki ez-vey girīzend çendīn melek²³⁰⁰

2198. Hār-ı huşkī ki zi-tü (7) şad hırmen

Sen kırı hār mısın ki senden yüz hırmen.

Şeved ez-yek-şerer (8) āteş rüşen

rüşen olur senünj bir şerer āteşünjden ya'nī senünj hışm u (9) gāzabuñdan bisyār kimseye ziyān irişür. Bunda *rüşen şeved* yanmış olur (10) ma'nāsınadır, mışrā'-ı evvelde bu ma'nā hem laṭīfdür sen hār-ı huşksın ya'nī (11) kırı hār gibisin, zīrā senden yüz hırmen.

2199. Āb-ı hilmī bi-zen īn āteş-rā (12)

Bu āteşe bir hilm ābını ur ya'nī hilmī kendüñe 'ādet eyle.

Der-tih-i pāy keş īn ser-keş-rā (13)

Bu ser-keşi ayağuj altına çek ya'nī gāzaba vücūd virme āteşuj ser-keşligi (14) cevher-i 'ulvī olduğı i'tibārladır, beyt

Türā bā-çünīn germī vü ser-keşī

Ne-pindārem (15) ez-ḥākī ez-āteşī²³⁰¹

2200. Dehen ez-güften-i bī-hüde bi-bend

Dehānuñı bī-hüde vü nā-ma'kül (16) sözden bağla ya'nī hāmūş ol [*bi-bend* emr-i ḥāzırdur]²³⁰².

Lebet ālūde be-nā-ḥoş me-pesend

Lebüñi nā-ḥoş (17) u bī-hüde sözlerle ālūde olmağı begenme ve ma'kül görme, beyt

Behāyim ḥamūşend ü gūyā beşer (18)

Perākende gūy ez-behāyim beşer²³⁰³

2201. Behr-i āzār me-keş tīg zebān

²³⁰⁰ “Ordu pusudan öfkeyle çıkıp saldırınca ne insaf ne takva ne de din kalır. Gök kubbe altında böylesi bir şeytan görmedim, zira nice melek ondan kaçmakta...” Sa'dī, *Bostān*, s. 51.

²³⁰¹ “Senin bu kadar öfke ve asilikle topraktan ya da ateşten olduğunu sanmıyorum.” Sa'dī, *Gülistān*, s. 531.

²³⁰² *bi-bend* emr-i ḥāzırdur F: -H

²³⁰³ “Hayvanlar suskundur, insan ise konuşur. İnsan hayvandan dağımık (boş) söyleyicidir.” Sa'dī, *Bostān*, s. 155.

Āzārdan ötürü (19) zebān tīgını çekme ya'nī kimsenüñ hātırını perīşān idecek söz söyleme ve kimseye (20) düşnām virme [*me-keş nehy-i hāzırdur*]²³⁰⁴.

Ber-zebūnān me-güzer tīg zenān

Zebūnlara tīg urarak güzer eyleme (21) ya'nī anlara haşin sözler söyleme.

2202. Her zamān pehn me-kün ez-sergīn

Pençe der-sīli-i (22) müştī miskīn

Her zamān pençeñi pehn ü güşāde eyleme kīn evcinden bir bölük miskīne (23) sīlī urmağdan ötürü terkīb ma'nāsı budur bir bölük miskīnün sīlīsine, **167a (1) sīlī** sille ma'nāsınadır.

2203. Dem-be-dem ber-teni ez-cürm berī

Cürm ü (2) günāhdan berī vü pāk bir kimse üzre dem-be-dem.

Pür me-kün müşt zi-bī-dādgerī

(3) Zālimgünğden müştünji pür eyleme ya'nī müştünji yumup her dem bir günāhsuzı (4) müştle urma. *Pür me-kün* yumma ma'nāsına isti'māl olunur.

2204. Leb ferübend be-dendān-ı (5) sitem

Sitem ü kuvvet dişi ile lebünji muhkem şık ya'nī kimsenüñ hātırıñı rencīde (6) vü perīşān eyler söz söyleme.

Bāz keş ez-leked-i zulm-i kadem

Kademünji zulm depmesinden (7) gerü çek ya'nī ferāgat eyle.

2205. Çün sütürān-ı harūn çend çend

Harūn (8) u ser-keş binitler gibi niçeye dek niçeye dek.

Mī-berī zaḥm be-dendān u leked

Dendān u (9) lekedle zaḥm iledürsin ya'nī bī-çāreleri ıştırırsın ve depersin.

2206. Hışm kem kün ki büved (10) rüz-ı cezā

Kimseye hışm eyleme, zīrā kıyāmet güninde [*rüz-ı cezā kıyāmet günidür*],

Terk-i hışmet siper-i hışm-ı Hudā

²³⁰⁴ *me-keş nehy-i hāzırdur* F: -H

(11) senün dünyāda olan hıřmuñ terki Ĥudā-yı “‘azze ve celle”²³⁰⁵nün hışmına siper olur
(12) ya‘nī Ĥudā-yı “‘azze ve celle”nün “‘azze ismuhu”²³⁰⁶ ğazabından ħalāř olursın.

2207. Sāzed ez-dest (13) gired siperet

Dūzaĥ āmāc-ı sihām-ı řereret

Eger senün destün siper tutmaya (14) dūzaĥ seni şereri tırlerine niřāne eyler ya‘nī eger sen dünyāda hışm u ğazabuñı terk (15) eylemeyesin kıyāmetde dūzaĥuñ şererlerinden ħalāř olmazsın. *Sihām* oĥlar (16) ma‘nāsınadır, *āmāc* niřāne-i tır ma‘nāsınadır²³⁰⁷.

2208. Rūyet imrūz be-bihrūzī kün

Bugün yüzüñi (17) bihrūzluĝa eyle ya‘nī tã‘at ü ‘ibādete meřĝül ol.

Behr-i ferdāst siper-dūzī kün (18)

Murādunđan ötüri siper-dūzlık eyle ya‘nī rūz-ı ĥařde dūzaĥuñ řerārından (19) ħalāř olmak için henüz dünyāda iken aña ĥalkān tedārük eyle. Pes ey ‘ākil (20) hıřmuñı terk idüp rūz u řeb tã‘at ü ‘ibādete meřĝül ol tã ki (21) saña ħalāř müyesser ola.

2209. Ĥilm eger ĥend girānestĥü küh

Ĥilm egerĥi her ne ĥadar taĝ (22) gibi řaĥıldür ya‘nī ziyāde müşkildür.

Mī-resed ber-dil ez-ān renc ü sūtüh

(23) Ķalbe andan renc ü elem irişür bu sebebden ĥalim aĥall-i ĥalıldür.

2210. Rū der-ān küh 167b (1) kün ez-mevc-i ğazab

Ķazab mevcinden ħalāř olmak için ol taĝa teveccüh ü (2) ilticā eyle, zīrā mā-dām ki ĥilmden behrever olmayasın ğazab deryāsınuñ (3) mevcinden ħalāř²³⁰⁸ bulmazsın, zīrā her nesnenün ref‘ ü zevāli için anuñ (4) zıddınuñ ĥuřülü lāzımdur²³⁰⁹.

Piş ez-ān k’it ĝüzered mevc zi-leb

(5) Andan evvel ki mevc senün lebünđen geĥe ya‘nī ğazabuñ zebünü maĝlūbı olmazdan (6) evvel [lebet taĥdīrindedür],

2211. Ĥilm keřti vü ğazab tūfānest

²³⁰⁵ “Aziz ve yüce Allah”

²³⁰⁶ “İsmi yüce Allah”

²³⁰⁷ ma‘nāsınadır F: -H

²³⁰⁸ ħalāř H: necāt F

²³⁰⁹ lāzımdur F: lāzım dersin H

Ḥilm keṣṭi ve ğazab tūfāndur ya'nī (7) ḥilm keṣṭi gibidür ki sebep-i necātdur ve ğazab tūfān gibidür ki sebep-i helākdür. (8)

Şāhib-i ḥilm çü keṣṭibānest

Ḥilm şāhibi gemici gibidür ki helākden berīdür. (9)

2212. Rūz-ı tūfānş çü keṣṭi şikened

Tūfān günü çünki²³¹⁰ anuñ keṣṭisi şına (10)

Mevc-i tūfān be-helākeş fikened

Tūfān mevcı anı helāke bırağur ḥulāşa-i kelām (11) budur ki şāhib-ḥilm mā-dām ki ḥilmden dūr u cüdā olmaya aña ğazab tūfānuñ (12) mevcinden ḥavf yoğdur līkin çünki ḥilmden dūr u cüdā ola ğazab tūfānı (13) mevcinüñ mağhūrı olur.

2213. Sālḥā rāh-ı güneh peymūdī

Niçe yıllar cürm ü günāh (14) yolını tayy eyledüñ ya'nī günāha irtikāb eyledüñ.

Ḳadem-i sa'y be-reh fersūdī

Cürm ü (15) günāh yolında sa'y ḳademini aşındırduñ ya'nī cürm ü günāh için bisyār sa'y (16) eyledüñ [*fersūdī* fi'l-i māzī muğāṭabdur].

2214. Her çı kerdī ne-pesendīd Ḥudāy

Her ne ki eyledüñ anuñ muğābelesinde (17) Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”²³¹¹ beğenmedi ya'nī luṭf u keremine lāyık görmedi.

Ki ḥaled neşter-i (18) ḥārīt be-pāy

Ki senüñ ayağuna bir ḥār neşteri batura ya'nī ol günāhlardan (19) ötüri saña hergiz elem virmedi. Mısrā'-ı şānīde bu ma'nā hem mümkindür (20) ki senüñ ayağuna bir ḥār neşteri bata, ḥār neştere teşbīh olınmışdur. (21)

2215. Tü hem in şīve bi-āmüz āḥir

Sen hem Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”den bu şīve ve (22) ḥuyı öğren ya'nī çünki Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*” bisyār u bī-şümār günāhlardan ötüri (23) saña ḥışm u ğazab eylemez sen hem ğayrılara ḥışm u ğazab eyleme belki günāhlarmı **168a** (1) 'afv eyle.

²³¹⁰ çünki H: ki F

²³¹¹ “Aziz ve yüce Allah”

Z'āteş-i kahr mi-efrūz āhir

Āhir kahr u ğazab āteşinden (2) āteşinden şu'lelenme ya'nī hīç kimseye kahr u ğazab eyleme.

2216. Hürde ber-kem huredān (3) pīş me-gīr

‘Ākilsüzler ya'nī ‘avām üzre ziyāde ‘ayb u noķşān tıtma (4) zīrā ‘avāmuñ ekşer hāli ‘ayb u noķşāndan hālī degüldür.

Renc-i nīkān u bedān (5) pīş me-gīr

Eyülere ve yaramazlara renci öñüne tıtma ya'nī hergiz kimseye renc ü elem (6) irişdürme ve bu hāleti²³¹² kendüñe ‘ādet eyle. Mışrā'-ı şānīnün ma'nāsı böyle olmaķ (7) hem mümkündür eyülerün ve yaramazların rencini öñüne tıtma ya'nī anlardan irişen (8) cevr ü cefādan ötüri anlara intikām eylemekden ferāğat eyleye [*me-gīr* nehy-i hāzırdu].

2217. Her ki ğamgīn künedet (9) şādeş kün

Her kim ki seni ğamgīn eyler sen anı şād eyle.

V'ān ki bendet nehed (10) āzādeş kün

Ve ol kimse ki saña bend ķor anı āzād eyle [*kün* emr-i hāzırdu]²³¹³, beyt

Bedī bā-bedī (11) sehl bāşed cezā

*Eger merdī aħsin ilā men esā*²³¹⁴

2218. Nīgi-endiş bed-endişān (12) bāş

Bed-endişlere eyülik fikr idici ol.

Maşlahat-gūşi haṭā-kīşān (13) bāş

Haṭā ‘ādetlülerinün nef' ü maşlahatına gūşiş ü sa'y idici ol (14) ya'nī anların maşlahatların huşūline sa'y u ihtimām eyle²³¹⁵.

2219. Genc dān renc-i cefākārān-rā

Cefā (15) idicilerin rencini genc ü māl bil, zīrā ol renc bisyār şevāba sebebdür.

Bāğ h'ān (16) dāğ-ı dil-āzārān-rā

²³¹² hāleti F: hāli H

²³¹³ *kün* emr-i hāzırdu F: -H

²³¹⁴ “Kötü, kötülüğün kendisiyle cezalıdır. Mertsen olabildiğince güzellik yap.” Sa'di, *Bostān*, s. 93.

²³¹⁵ eyle F: idici ol H

Dil-azârlarun dâğını bâğ oku ya 'nî bâğ gibi nâfi' bil zîrâ (17) bu hâlet hem bî-şümâr ecr-i cezîle sebebdür.

2220. Pîşe kün 'afv be-hübî vü hüşî (18)

Hüblük ve hoşluğla 'afvı kendüğe şan'at u 'âdet eyle.

Bü'gzer ez-nâ-hoş u kîne-keşî (19)

Kişî nâ-hoşluğdan ve intikâm eylemekden ferâgat eyle.

2221. Der-şaf-ı 'afv u kerem (20) münfaımî

'Afv u kerem şaffında münfaımılık.

Bihter ez-keş-me-keşî müntaımî

İntikâm idici (21) ligün ıztırâb u inkıbâzından bihter ü evlâdur, zîrâ 'afvda sürür u güşâdelik (22) vardır ve intikâmda ıztırâb u inkıbâz vardır. *Münfaım* terk idici²³¹⁶ münfaımî terk idicilik²³¹⁷ ma'nâsmadır.

2222. Kîne-h'âhî reviş-i ihsân nîst

Kîne-h'âhlik ve intikâm ihsânun reviş ü **168b (1)** 'âdeti degüldür, zîrâ ihsânla intikâm cem' olmaz [*reviş 'âdet*].

Her ki ihsân ne-küned insân nîst

Lâ-cerem (2) her kim ki ihsân eylemez insân degüldür çün insân ihsân sebebi ile insândur. Pes sa'âdetlü (3) pâdşâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinün kapuağası Ğazanfer Ağa hazretleri "*edâma'llâhu (4) devletehu ve sa'âdetehu ilâ yevmi'd-dîn*"²³¹⁸ eşref-i nev'-i insân idüğinde hîç şekk ü (5) reyb yokdur.

2223. Me-şev ez-verziş-i bî-ihsânî

Hâric ez-dâyire-i insânî

Çünkü (6) bu hâlet saña ma'lûm oldı. Pes ey 'âkil ihsânsuzluğa çalışmağdan (7) insânlık dâyiresinden hâric olma, zîrâ çünkü ihsândan hâlîsin insân (8) degülsin.

2224. Her dem ez-dîv perîşân çi şevî

Her dem şeytândan ne perîşân olursın (9)

²³¹⁶ idici F: idicilik H

²³¹⁷ münfaımî terk idicilik F: -H

²³¹⁸ "Allah kıyamete kadar senin devletini ve saadetini devam ettirsin."

Ez-ğazab suhre-i şeytân çi şevî

Ve ğazab sebebinden şeytânun ne suhresi ve (10) zebûnı olursın.

2225. Heme ten pây şüde hemçün gūy

Top gibi cemî'-i cismün pây (11) olmuş.

Enderîn ma'reke dārî tek u pūy

Bu ma'rekede tek u pūy tutarsın ya'nî ğazabda küllî sa'y u ihtimâm tutarsın²³¹⁹ (12) hemçün gūy mışrâ'-ı şānīye şarf olunmağ cāyızdır ki ma'nā aña göre olur.

2226. Dīv (13) fütāde tü-rā der-dünbāl

Şeytân senün arduña düşmiş.

Mî-dehed gerdişet (14) ez-ğāl-be-ğāl

Hālden hāle saña gerdiş virür ya'nî dem-be-dem senün ħālünjî (15) tebdîl eyler.

**ĤİKĀYET-İ RĀHİBİ Kİ FİRİFTE NE-ŞÜDE BE-DA'VĀ-İ ŞEYTĀN Kİ GÜFT
MEN 'İSĀ EM EZ- (16) ĀSMĀN NÜZŪL KERDE**

Ol rāhibün ĥikāyetidür ki şeytânun da'vāsına aldanmış (17) olmadı ki şeytân ol rāhibe didi ben 'İsā em āsmāndan nüzül eylemiş (18)

2227. Rāhibî-rā der-i dil zed ğam-ı dîn

Dîn ğamı bir rāhibün gönli kâpusını kâkdı ya'nî aña (19) dîninün fikr ü ğamı müstevlî oldu.

Şüd der-în deyr-i dü der-ğüşe-nişîn

Lā-cerem (20) bu iki kâpulu deyrde ğüşe-nişîn oldu ya'nî dîni kâmil olsun için ĥalkdan (21) 'uzlet ihtiyār eyledi [*deyrden murād cihāndur*].

2228. Der-i şöhet be-ruĥ-ı ĥalk bi-best

İhtilâf u muşāhabet kâpusını (22) ĥalkun yüzine bağladı.

Fāriğ ez-ğalk be-ğalvet bi-nişest

Ĥalkdan fāriğ ĥalvetde (23) oturdu, "*e's-selāmetu fi'l-vahdeti*".

2229. Dīv her çend çep ü rāst şitāft

²³¹⁹ ya'nî ğazabda küllî sa'y u ihtimâm tutarsın F: -H

Şeytān **169a** (1) egerçi her ne kadar anı ıdlāl eylemekden ötüri şola vü şağa (2) şitab eyledi.

Hîç ber-reh-zeniyiş dest ne-yâft

Anuñ reh-zenligine (3) hîç kudret ü fırsat bulmadı ya 'nī anı ıdlāl eylemege kâdir olmadı.

2230. Rūzi (4) ez-hāk-i dereş ser ber-zed

Şeytān bir gün anuñ hāk-i derinden ya 'nī orada (5) zāhir ü hāzır oldı.

Ser-i engüş-t-i edeb ber-der zed

Edeb barmağunuñ ucını (6) anuñ kapusına urdı ya 'nī rıfķ vādiyle anuñ kapusını kaçdı.

2231. Rāhib (7) ez-şavma 'a zed bāng ki kīst

Rāhib şavma 'adan çağırdı ve didi ki (8) kapuda kimdür.

Ber-der u der zeden-i ü pey çīst

Ve anuñ kapu kaçması ne içündür. (9)

2232. Güft men 'Īsi em ez-çarḫ-ı berīn

Kezūb şeytān cevāb virüp didi (10) ben 'Īsā em 'ālī-felekden gelmişem.

Āmede tā şevmet²³²⁰ reh-ber-i dīn²³²¹

Tā (11) senüñ dīnüñe reh-ber olam bu ma 'nā hem laṭīfdür, tā saña dīne reh-ber olam. (12)

2233. Güft men dīn-i vey āmūhte em

Rāhib çünki şeytāndan bu sözleri (13) işitdi şavma 'adan aña cevāb virüp didi ben anuñ dīnini öğrenmişem (14)

Dīde ez-nūr-ı vey efrūhte em

Dīde vü çeşmimi anuñ nūrından şu 'lelendürmişem (15) ya 'nī rüşen eylemiş murād ol rāhibe kendünün dīni huşūşında küllī başiret (16) hāşıl olduğın iş 'ardur.

2234. Ger hemān dīn-i nuḫust āverdest

Ger hemān evvelki (17) dīni getürmiş ise,

Hāli ez-fāyide kārī kerdest

²³²⁰ şevmet F: şeved H

²³²¹ Bu misra vezne uymamaktadır.

Fāyideden hālī (18) bir iş eylemişdür [*kārī*de yā vaḥdet içündür].

2235. Ver pey-i dīn-i dige kerde nüzül

Ger gayrı dīnden ötüri (19) nüzül eylemiş ise,

Hergiz ān dīn zi-veyem nīst ḳabül

Ol dīn hergiz andan²³²² (20) maḳbūlüm degüldür.

2236. Dīv çün dīd ki ān zerḳ ü füsün

Şeytān çün gördi (21) ki ol zerḳ ü füsün [*zerḳ* riyā],

Hīç ne'grift der-ān pāk derün

Ol pāk derün (22) rāhibe hīç te'sīr eylemedi. *Pāk derün* pāk dil ma'nāsınadır.

2237. Bāng ber-dāşt (23) ki men iblīsem

Pes çağırdı ve didi ki ben iblīsem.

Līk tü eymeni ez 169b (1) telbīsem

Līkin sen benüm mekr ü telbīsümden emīn ü āzādsın.

2238. Ez-ḫaṭā her çı (2) bi-pürsī vü şavāb

Ḫaṭā vü şavābdan her ne su'al eyler iseñ,

Güyemet ber-(3) nehc-i şıdḳ cevāb²³²³

Şıdḳ ṭarīḳi üzre saña anuñ cevābın diyem.

2239. Güft (4) zi-mekr-i tü āgāhem men

Şavma'adan rāhib aña cevāb virüp didi ben senüñ (5) ḫīle vü mekründen āgāhum.

Güft ü güy-ı tü ne-mī ḫ'āhem men

Ben senüñ güft ü (6) güy u muşāḫabetüñi istemezem.

2240. Dīv çün geşt ḫacāletzede bāz

Şeytān (7) çünki ḫacāletzede ya'nī ḫacl olup andan gerü döndi.

Dād rāhib zi-pey-i (8) ü āvāz

²³²² andan F: -H

²³²³ Bu misra vezne uymamaktadır.

Rāhib anuñ ardından āvāz dirdi ya'nī çağırđı ve didi.

2241. K'ey (9) şüde kec-reviyet 'ādet ü hūy

Ki ey şeytān ki mekr ü kec-revlik senüñ (10) 'ādet ü hūyuñ olmışdur. Bu hem ma'nādur ki ey şeytān ki mekr ü kec²³²⁴-revlik (11) saña 'ādet ü hūy olmışdur.

Pür semest yek dü sühen rāst bi-gūy (12)

Saña bir iki söz²³²⁵ söyleyem²³²⁶ doğru di [*bi-gūy* emr-i hāzırdur]²³²⁷.

2242. Ki der-in dāyire-i deyr şikest

Ki bu bisyār (13) zamān bākī olan dāyirede,

K'ey ber-in t̄ayifeestbāsed dest

Bu t̄ayife üzre (14) kaçan²³²⁸ ğalebe ve ğudretüñ olur. *Deyr-i şikest* bisyār zamān beķā üzre olıcı (15) ma'nāsınadır, dāyireden murād bu 'ālem-i fānīdür ki mün'adim olmasına bisyār (16) zamān vardır. *T̄ā'ifeden* murād ħalvet ü 'uzlet ihtiyār iden t̄ayifedür.

2243. Güft-i (17) ān rüz ki ez-zulmet-i hışm

Şeytān rāhibe cevāb virüp didi bu t̄ayifeye (18) ol gün ğālib ü ğādir oluram ki hışmuñ zulmetinden,

Perde şān beste (19) şeved ber-dil ü çeşm

Anlaruñ dil ü çeşmi üzre perde bağlanmış ola.

2244. Dāniş ü (20) bī-nişēşān güm gered

Ol vaķtde zulmet ü ğazab sebebi ile anlaruñ 'ilm ü (21) başireti güm ü mün'adim olur [*kerded* fi'l-i muzāri'-i ğāyibdür].

Püşt-i dīndāriyişān ħam gered

Anlaruñ dīndārlığınuñ (22) arkası ħam u dü-tādur²³²⁹.

2245. Hemçü gūyī be-kef-i nev-zādān

Etfālün elinde olan bir top (23) gibi.

²³²⁴ kec F: hīç F

²³²⁵ söz H: suvāl F

²³²⁶ söyleyem H: eyleyem F

²³²⁷ bi-gūy emr-i hāzırdur F: -H

²³²⁸ kaçan H: necāt F

²³²⁹ tādur H: tā olur F

Yek-be-yek ez-zed ü bürdeş şādān

Ol topı birbirine çalmaktan ve iletmekten şādān **170a** (1) u mesrürdür ol eṭfāl.

2246. Piş-i çevgān-ı men üfted zebūn

Ol (2) hışm idenler benüm çevgānımuñ öñinde zebūn düşerler.

Cān-ı şān her nefesī diger (3) gūn

Anlaruñ cānı benüm vesvese ve mekrüm sebebi ile her bir nefesde diger-gündür (4) ya'nī ta'alluḡ-ı mā-sivā ve ḡubb-ı dünyā sebebi ile tā'at ü 'ibādetden dūr u cenāb-ı (5) İlähī'den mehcūrlardur. Ḥulāşa-i kelām budur ki eṭfālūñ kef²³³⁰ ü destinde olan top (6) gibi ki eṭfāl anuñla lu'b u bāzī idüp mesrūr oldukları gibi hışm iden (7) ṭāyife şeyṭānuñ elinde top gibi zebūnlardur, egerçi anlara zāhirde ziyān u (8) noḡşān yoḡdur ve mesrūrlardur ammā anlaruñ cānına hezārān ḡüsrān vardur (9) līkin anlar bu ḡāletden ḡāfillerdür.

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-ḤİLM BE-ṬALĀKAT-I VECH

(10) Bu münācāt ḡilmden ṭalākat-ı veche intiḡāl beyānındadır. *Ṭalākat-ı vechden* murād (11) ne idüḡi bundan soñra vāḡi' olan 'ıḡdda şerḡ ü beyān olunur.

2247. Ey zi-ḡilmet (12) heme-rā püşt be-kūh

Ey Ḥudā senüñ ḡilmüñ sebebinden cemī' kimsenüñ arḡası (13) taḡadur ya'nī senüñ bī-pāyān ḡilmüñ sebebi ile her kesüñ senüñ bī-girān raḡmet ü (14) maḡfıret ü 'afvuña küllī i'timād idicilerdür, bu Şem'ī-i ḡaḡīr hem anlardandır.

Nīst (15) bī-püştü ez-ān hıç gürūh

Hıç bir ṭāyife ol sebebden püştüsüz degüldür (16) ya'nī her kesüñ bir mu'īn ü şefī'i vardur, i'tiḡādları üzre [*gürūh* cemā'at],

2248. Kūh-ı ḡilm-i tü şadā (17) iḡsānest

Senüñ ḡilmüñ taḡı iḡsān şadāludur ya'nī ḡilmüñ de bī-pāyān (18) iḡsān vardur.

Cān-ı mā der-ten ez-ān raḡsānest

Ol sebebden cismimüzde²³³¹ (19) bizüm cānımuñ ziyāde şevḡ ü zevḡından raḡş idicidür.

2249. Z'ān nevānest semā'im (20) heme

²³³⁰ kef F: -H

²³³¹ cismimüzde H: cismümde F

Ol nevā ve refāhiyyet sebebinden cemī'an semā'ıñ mesti iz ya'nī semā' (21) itmekden mestüz.

Cism ü cān kerde vedā'im heme

Ol semā' da cemī'an cism ü cānımız (22) vedā' eylemişüz.

2250. Der-semā' end çü mā mülk ü melek

Mülk ü melek bizceleyin semā' dadur. (23)

Devr-i ān bīster ez-devr-i felek

Bizüm cānımızuñ semā'ınuñ devri felegüñ devrinden **170b (1)** ziyāderekdür, zīrā ervāh-ı evvel halk olınmışdur bu hem-vehdür anuñ devri felegüñ devrinden²³³² ilerürekdür. *Mülk*den murād bu 'ālem-i süflīdür, *melek*den murād 'ālem-i 'ulvīdür, egerçi (2), ammā mülk muqābelesinde mülk²³³³ vāki' olduğı (3) buña qarinedür. [*gürüh* cemā'at]

2251. Her semāi ki ne-cāvidānist

Her bir semā' ki 'aşk u cezbe sebebi ile cāvidāni (4) degüldür.

Ne-semā'est ki ser-gerdānist

O semā' semā' degüldür belki ser-gerdānlıkdur (5) ya'nī ol semā'dan rūhāni bir hālet hāşıl olmaz.

2252. Pā ki yā hesti-i hod küftenest

(6)²³³⁴ Raşs u semā' da ayağınuñ yere urması ki kendünün vücudı (7) iledür ya'nī henüz ifnā-yı vücuddan bī-behredür [*hestī* vücūd].

Farq-ı hod-rā be-leked küftenest

Ol semā' da ve (8) ayağını yere urduğı ma'nāda o semā' idici kendünün fark u serini depmesiyle (9) dökmekdür ya'nī ol semā'dan aña ayak ağrısından ve terledüğinden ve yorulduğundan (10) ve günāhdan gayrı bir nesne yoqdur, zīrā her kese semā' u raşs lāyık degüldür.

2253. Cāmi ez (11) dest-i hod ez-dest şüdest

²³³² ziyāderekdür, zīrā ervāh-ı evvel halk olınmışdur bu hem-vehdür anuñ devri felegüñ devrinden F: -H

²³³³ mülk F: -H

²³³⁴ Raşs u semā' idici ve F: -H

Cāmī kendünün elinden elden gitmişdür ya'nī (12) kendü hālinün tedārikinden 'āciz kalmışdur.

V'ez-leked-küb-ı hodī pest şüdest

(13) Ve hodluk leked-kübundan pest olmuşdur ya'nī hodluğun pāymāli olmuşdur. (14)

2254. Ez-leked-küb-ı hodeş bāz rehān

Anı kendünün leked-kübundan kırtar, zīrā (15) mā-dām ki hodlukdan hālāş olmaya lekeden aña necāt müyesser olmaz [*Rehān* emr-i hāzırdu].

V'ez-ğam-ı nīk ü bedeş (16) bāz rehān

Ve anı nīk ü bedün ya'nī halkun ğamından kırtar.

2255. Gerçi hod-rā be-yaķın (17) cilve-dihest

Egerçi kendüsine yaķınle cilve viricidür ya'nī kendüsini şāhib- (18) yaķın zann eyler ve kendüsini hem ğayra şāhib-yaķın gösterür.

Ber-cebīneş zi-gümān (19) şad girihest

Hālbuki anuñ alnı üzre zandan girih 'alāmet vardur. Pes (20) ey Hūdā-yı “‘azze ve celle”²³³⁵ sen aña yaķın ihsān eyle tā ki ol beşāşet ü sürür (21) sebebi ile elinden ol bu rişteler ref' olup ğüşāde-rüy ola.

2256. Perde ez-çeşm-i (22) yaķīneş bü'ğşāy

Anuñ yaķın çeşminden perdeyi aç ya'nī ref' eyle [*Bü'ğşāy* emr-i hāzırdu].

Gird-i şek (23) zi-yaķīneş bü'ğşāy

Anuñ yaķıninden şekk ü zann 'uķdesini ref' eyle ya'nī anı bir vech **171a (1)** yaķın-i yaķīne irişdür.

'İKD-I Sİ VÜ DÜVÜM DER-ṬALĀḲAT-I VECH Ü MİZĀC

Otuz (2) ikinci 'ıkd ṭalākat-ı vech ve mizācuñ beyānındadır.

Kİ ÇİN-İ İNĶIBĀZ DER-CEBĪN (3) NE-YENDĀHT

Ki ṭalākat-ı vech alnı üzre inķıbāz çīnini etmemekdür ya'nī (4) münķabız olup yüzünü ve alnını buruşdurmamaktadır.

²³³⁵ “Aziz ve yüce Allah”

VE ZEBĀNĪ İNBİSĀT-I SÜĤENĀN (5) ŐİRİN PERDĀHTEN

Ve mizāc-ı inbisāt zebānı ile Őırın ü laţif sözler (6) perdāht u tertib eylemekdür ya'nı sözlerini rıfķ u luţfla söyleye *talāķat-ı* (7) *vech* ĥande-rūyluķ ve güŐāde-rūyluķ ma'nāsınadır, *mizāh* laţife ma'nāsınadır²³³⁶.

2257. Ey tü-rā Şüret-i ċin (8) naķŐ-ı cebin

Ey kimse ki senün ħınuĥ naķŐ ċin Őüretidür (9) ya'nı ħınuĥda buruŐuķlar vardır [*Cebin* alın ma'nāsınadır].

Ĥüy-ı nā-ĥüb-ı tü Őüretger-i ċin

Senün (10) zışt ĥüyuĥ ċin Őüretgeridür ya'nı zışt ĥüyuĥ ħınuĥda buruŐuķlaruĥ (11) zıĥüruna sebep olmuşdur, zırā ĥüyı ĥüb u laţif olan kimse ĥande (12) rüy olur. *Şüret-i ċin*den murād buruŐuķlardur, *ċin* bunda buruŐuķ ma'nāsınadır, (13) *Őüretger-i ċin*den murād ĥüy-ı zıŐtdür, *ċin* bunda hem buruŐuķ ma'nāsınadır, (14) *Őüretgerde* olan Şüretten murād ċindür ki ma'nası beyān olınmuşdur, bu beyt (15) ĥāyet ĥüb vāķi' olmuşdur.

2258. Ebruyet rā'st be-her mü girih

Senün (16) ebrünuĥ her müyında bir girih vardır.

Her girih ber-reg-i cān 'uķde-nih

Her girih senün (17) cānuĥ tamarı üzre bir 'uķde koyucıdır ya'nı senün iztirāb u inķıbāzuĥa (18) sebebdür.

2259. Lebet ez-nükte-i Őırin ĥāmüŐ

Senün lebüĥ Őırin nükte ve (19) laţif sözden ĥāmüŐdur.

Ĥihre et ez-turuŐı sirke-fürüş

Senün (20) yüzün ekŐilikden sirke Őatıcıdır ya'nı ziyāde rüysin, beyt

Tü Őırin (21) zebānı zi-Sa'dı bi-gır

*TürüŐ-rüy-rā gū be-telĥı bi-mır*²³³⁷

2260. Ĥıst ċendin turuŐı (22) rüy-ı tü-rā

Senün yüzünün bu ĥadar turuŐluĥı nedür.

²³³⁶ *mizāh* laţife ma'nāsınadır F: -H

²³³⁷ "Sen tatlı dilliliĥi Sadi'den al. Acı sözlüye de acılıktan öl de." Sa'dı, *Bostān*, s. 122.

Çün ne-şafra şikened hüy-ı (23) tü-rā

Çünkü senün hüyuş şuğrāyı ref^c ü maḥv eylemez.

2261. N'āmede tır-i belāyī sūyet

Senün **171b (1)** cānibūje²³³⁸ bir belā tīri gelmemiş ya'nī gelmemiş iken.

Çün siper çīst pür ez-çīn rūyet (2)

Senün yüzün siper gibi bükümünden pür nedür ya'nī ne sebebden yüzün ziyāde buruşmuşdur.

(3)

2262. Der-dilet şad girih ez-nā-dānīst

Nā-dānluğundan senün göñlünde yüz buruşuk²³³⁹ (4) vardır ya'nī qalbünde ki bisyār inkıbāz vardır nā-dānluğundandır.

Şāhid-i ān (5) girih-i pīşānīst

Alnuğun girih ü çīni anuñ şāhididür, zīrā alnuğda olan (6) girihler qalbünde olan girihlerün 'aksi ve eşeridür, bu hem ma'nādur aña şāhiddür [*Pīşānī* alın ma'nāsınadır]. (7)

2263. Ez-tih-i cūy çü nā-hemvārīst

Ber-ruḥ-ı cūy girih nā-çārīst

Çünkü cūyuğ altında (8) nā-hemvārīlık vardır, cūyuğ altından cūyuğ yüzi üzre girih nā-çārī ve muqarrerdür (9) ve çünkü cūyuğ altında nā-hemvār bir nesne olmaya anuñ üzerinde āb hemvār revān (10) olur. *Nā-hemvārīst*de yā vaḥdet için olmak hem mümkündür [*tih* taht ma'nāsınadır].

2264. Ez-zemīn ber ne-zened ser (11) ḥāşāk

Ḥāşāk u nebāt zemīnden zāhir olmaz.

Bih-i ān tā ne-büved der-nih-i ḥāk²³⁴⁰

Mā-dām ki (12) anuñ köki ḥākün altında olmaya.

2265. Ger şeved sāde-dilī mihmānet

Farzā eger (13) bir sāde-dil saña mihmān ola.

²³³⁸ cānibūje F: cānuḡa H

²³³⁹ buruşuk H: şakḡa F

²³⁴⁰ ḥāk F: -H

Ne-ḥored cüz turuṣı ez-ḥānet

Senüñ ḥānuñdan miḥmān (14) turṣıden ğayrı bir nesne yemez, zırā senüñ turuṣ yüzüñden aña turṣıden (15) ğayrı bir nesne iriṣmez.

2266. Mī-girīzed zi-tü ṭab‘-ı heme kes

Turuṣ-rüy u bed-ḥüy olduğuñ (16) içün cemī‘ kimsenüñ ṭab‘ı senden nefret eyler.

Ne-küned ārzı-yı sirke mekes

Zırā (17) mekes sirke ve turṣıyı ārzü eylemez ya‘nī mekes bunlara meyl ü rağbet eylemez.

2267. Ez-girih (18) çihre pür-āzeng me-kün

Yüzüñi girihden pür-āzeng eyleme ya‘nī yüzüñi ziyāde buruṣdurma. (19)

Kār ber-ḥaste-dilān teng me-kün

Kārı ḥasta diller üzre teng eyleme, zırā sen turuṣ (20) rüy olsañ bī-çāreler senden²³⁴¹ münkabız olurlar. *Āzeng* buruṣuk.

2268. Nīstī ebr turuṣ-rüyī (21) ç’ıst

Seḥāb degülsin sen pes sende bu turuṣ-rüyluğ nedür.

Çend ḥāhī be-turuṣ (22) rüyī zīst

Niçeye dek turuṣ-rüyluğla dirilseñ gerek [*zīst* maṣdar-ı muraḥḥamdur].

2269. Bih ki çün berç-i dıraḥṣān bāṣī

Yek ki turuṣ-rüyluğdan ferāğat idüp berç-i dıraḥṣān gibi **172a (1)** olasın ya‘nī ğüşāde-rüy olasın.

Tā ki bāṣī ḥoṣ u ḥandān bāṣī

(2) Mā-dām ki ḥayātda olasın ḥoṣ²³⁴² u ḥandān olasın.

2270. Der-ruḥ-ı teng-dilī ḥandīden (3)

Bir faḳīrūñ yüzine ğülmek [*teng* bunda ‘adl ma‘nāsınadır be-Türkī denk],

Bihter ez-teng-i ōeker baḥṣīden

²³⁴¹ senden F: -H

²³⁴² ḥoṣ H: ḥamūṣ F

Aña şeker tengini ya'nī bir denk (4) şeker bağışlamakdan eyürekdür. *Teng-i şānī* denk ma'nāsınadır.

2271. Ez-şeker kām u dehān (5) āsāyed

Zīrā şekerden kām u dehān āsūde olur ya'nī şekerün zevk ü lezzeti (6) hemān tamağa ve ağıza irişür.

V'ez-şeker ḥande revān efzāyed

Ve şeker ü şīrīn ḥandeden (7) rūḥ ziyāde olur ya'nī rūḥa sürür u ḥālet irişür.

2272. Pür-girih rū çü şeb ü encüm (8) çend

Şeb ü encüm gibi niçeye dek yüzün ziyāde buruşuğdur.

Bī-girih şev çü dem-i şubḥ u (9) bi-ḥand

Şabāḥ vaḳti ki girihsüz ve güşāde-rüy ol ve gül.

2273. Bāğ ḥandān zi-gül-i (10) ḥandānest

Bāğ ḥandān u zībādur ḥandān u zībā gülden,

Ḥande āyīn cüvān-merdānest(11)

Ḥande vü beşāşet cüvān-merdlerün āyīn ü 'ādetidür.

2274. Ḥande her çend ki ez-cidd dürest²³⁴³ (12)

Egerçi ki ḥande cidden dürdur.

Cidd-i peyveste ne ez-maḳdūrest

Muttaşıl ve bir vech (13) devām-ı cidd maḳdūrdan degüldür ya'nī her dem cidd üzre olmaḳ maḳdūr-ı beşer degüldür. (14)

2275. Dil şevd rence zi-cidd şām u şabāḥ

Şām u şabāḥ cidden ya'nī cidd ki devām üzre ola (15) gönül andan rencīde vü münḳabız olur.

Mī-kün ıslāḥ-ı mizāceş be-mizāḥ

²³⁴³ Ḥande ve beşāşet cüvānmerdlerün āyīn ü 'ādetidür.

Ḥande her çend ki ez ced dürest H: -F

Pes gönlün (16) mizâcını mizâh u laṭife ile işlâh eyle, zîrâ bu hâlet muḳarrer idügi ziyâde rûşendür. (17)

2276. Cidd büved pā be-sefer fersüden

Cidd ḫaḳîkatde seferde²³⁴⁴ ayağını aşındırmaḳdur ya'nî (18) cidd buña beñzer.

Hezl yek laḫza be-râh âsüden

Hezl ḫaḳîkatde yolda dinlenmek ve (19) râhat olmaḳdur, zîrâ devâm üzre cidden göñle inḳıbâz gelür ve gâh gâh olan (20) hezl ü mizâcdan inşirâh ḫâşıl olup ḳalb bir zamân âsüde olur.

2277. Ger ne (21) âsüdegiyet renc zedây

Şeved ez-renc der-üftî ez-pây

Eger âsüdelik senün (22) rencünji giderici olmaya renc ü elem sebebinden ayaḳdan düşersin ya'nî ḫâlün ḫarâb (23) u mükedder olur [*renc-zedây* vaşf-ı terkîbîdür].

2278. Lîk hezlî ne ki ez dūd-ı dürüg

Lîkin anuñ gibi bir hezlî degül ki kizb ü **172b (1)** dürüg duḫânından [*dürüg* hezl ma'nâsınadır].

Be-red ez-çihre-i şıdḳ-ı tü fūrüg

Senün şıdḳuñ çihresinden (2) fūrüg u leṭâfeti ilede ya'nî hezl itdükde kizb ü dürügden ḫazer ü i'râz eyle tâ ki (3) laṭife ve hezlün maḳbül ola.

2279. Toḫm-ı kîn der-gil-i dilhâ kâred

Dürüg-ı hezl göñüller giline (4) kîn toḫmını zirâ'at eyler ya'nî kîn ü 'adâvete sebep olur.

Ḥoy-ı ḫaclet zi-cebinhâ bâred (5)

Alınlardan ḫacâlet derini yaḳdurur ya'nî ḫacâlete sebep olur.

2280. Şev zi-feyyâz-ı ḫired (6) telḳîn cüy

Feyyâz-ı ḫireden telḳîn ü feyz ṭaleb idici ol.

Râst gū lîk (7) ḫoş u şîrîn gūy

²³⁴⁴ seferde H: senden F

Toğrı söyle lĳkin hoş u řĳrĳn söyle feyyāz-ı (8) ĳıreden murād ĳazret-i ĳaķ'dur “‘azze ismuhu”²³⁴⁵.

2281. Mağz-ı bādām ki gerded ĳurde

Bādāmuñ iĳi ki (9) ĳurde ola evlādur.

Bih ki bāřed be-şeker perverde

Zĳrā ĳunki ĳurde ola şekerle perverde olur ki (10) aña levzĳne dĳrler.

ĳĳKĳYET-ĳ AN PĳR Kĳ EZ-ĳAZRET-ĳ RĳSĳLET şALLA'LLĳHU (11) 'ALEYHĳ VE SELLEM

Ol pĳr-zenüñ ĳĳkĳyetidür ki ĳazret-i Risĳletden “şalla'llāhu te'ālā”²³⁴⁶ (12) 'aleyhi ve sellem”²³⁴⁷.

PĳRSĳD Kĳ PĳR-ZENĳN BE-BEHĳřT ĳĳĳHEND RESĳD

Suvāl eyledi (13) ve didi ki pĳr-zenler cennete irişseler gerek mi, pĳr-zen 'acüz ma'nāsınadır. (14)

2282. Kerd ān pĳr-i kųhen-sāl su'āl

Ol kųhen-sāl pĳr ya'nĳ ol 'acüz ĳazret-i (15) Resųl'den “‘aleyhi'ř-řalātų ve's-selām”²³⁴⁸ suvāl eyledi ve didi,

Ez-nebĳ k'ey şeh-i (16) ferĳunde-ĳıřāl

Ki ey ĳųyları ferĳunde ve mųbārek řāh [ĳıřāl cem'-i ĳařlet]

2283. Rųz-ı maĳřer ki behiřt (17) ārāyend

ĳıyāmet gųni ki cenneti tezyĳn eylerler.

Restkārān be-behişt āsāyend (18)

Dųzahlardan ĳalāř olmiřlar ki cennetde diñlenųrler ya'nĳ cennete dāĳil olup (19) āsųde olurlar ve zevķ u řafādan behre alurlar.

2284. şeved ān menzil-i 'ālĳ-vařanān (20)

Rāĳat-ābād ĳų men pĳr-zenān

²³⁴⁵ “ĳsmi yųce Allah”

²³⁴⁶ te'ālā H: -F

²³⁴⁷ “Yųce Allah'm selamĳ O'nun ųzerine olsun.”

²³⁴⁸ 'aleyhi'ř-řalātų ve's-selām H: řalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem F

Ol ‘ālī vaṭanlularuñ menzili bencileyin pīr-zen (21) lerüñ rāḥat-ābād u cāy-ı huzūrı olur mı ya‘nī cennet ki ‘ālī-ḳadrlerüñ (22) menzilidür, ‘acüzlaruñ daḥı menzil ü mekānı olur mı, *menzilden* murād bunda cennetdür, (23) ‘ālī-vaṭanāndan murād ehl-i behiştür.

2285. Güft ḥāşā ki cinān ḥoş vaṭanī

Ḥazret-i **173a (1)** Resül “*aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām*”²³⁴⁹ çünki ol ‘acüzdan bu sözleri işitdi (2) aña cevāb virüp didi ḥāşā ki ol ḥoş vaṭan-ı cinān,

Gerged arāmgeh-i pīr (3) zenān

‘Acüzlaruñ arāmgeh u māḳāmı ola.

2286. Gül-i ān bāğ cüvānān bāşend

Ol (4) bāğuş güli cüvānlar olurlar.

Ġonca eş teng dehānān bāşend

Ol bāğuş (5) Ġoncası dilberler olurlar.

2287. Pīr-zen çün zi-Nebī ḳışşa şenīd

Çünki ol pīr-zen (6) ḥazret-i Resül’den “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”²³⁵⁰ ḳışşayı işitdi.

Nāle ez-sīne-i (7) pūr-ġuşşa keşīd

Ġuşşa ile memlū sīnesinden nāle çekdi.

2288. Ez-fiġān zemzeme-i ġam (8) ber-dāşt

Fiġāndan ġam şadāsını ḳaldırdı ya‘nī ol ḥālde ġamnāk (9) olup fiġān eyledi.

V’ez-müje girye-i mātem ber-dāşt

Ve kirpiginden mātem giryenin (10) ḳaldırdı ya‘nī girye aḥıdup²³⁵¹ gözlerinden ya‘nī²³⁵² kirpiginden firāvān göz yaşın (11) revān eyledi.

2289. Şüd Nebī müjde diheş çāpük ü çüst

Ḥazret-i “*‘aleyhi’ş-şalātu (12) ve’s-selām*”²³⁵³ çünki ol ḥāleti gördi fi’l-ḥāl aña beşāret virici oldı didi (13)

²³⁴⁹ aleyhi’ş-şelütü ve’s-selām H: ‘aleyhis’s-selām F

²³⁵⁰ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

²³⁵¹ aḥıdup H: idüp F

²³⁵² gözlerinden ya‘nī H: -F

²³⁵³ ‘aleyhi’ş-şalātu (12) ve’s-selām H: Resül şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem F

Tā ne her köhne ‘acūzān çü nüḥüst

Mā-dām ki cemī‘-i köhne ‘acūzlar evvelki gibi

2290. Yek-be-yek (14) duḥter-i dūṣīze ṣevend

Cemī‘an bīkr duḥter olmayalar beyt-i sābıkuṅ mıṣrā-ı ṣānīsinde (15) vāḳi‘ olan ne lafzı bu mıṣrā‘a maṣrūfdur ki ne-ṣevend taḳdīrinde olur [*dūṣīze bīkr*].

Key der-ān (16) ravza-i pākīze ṣevend

Ol pāk ravzada kaçan olurlar bu hem ma‘nādur ol (17) pākīze ravzaya kaçan giderler bu vech üzre ṣevend revend ma‘nāsına olur. (18)

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-ṬALĀḲAT-I VECH BE-TEVEDDÜD Ü TE’LİF

Bu münācāt ṭalāḳat-ı vechden (19) teveddüd ü te’ellüfe intikāl beyānındadır.

2291. Ey ğamet ṣādi-i devletmendān

Ey Ḥudā-yı “‘azze (20) ve celle”²³⁵⁴ senüṅ ğamuṅ devletlülerüṅ sürürıdur [*ṣādīde yā maṣdar içündür*].

Leb-i ümmīd beyādet ḥandān (21)

Ümīdlülerüṅ ümīdi lebi senüṅ yād u zıkrüṅ sebebi ile ḥandāndur. *Devletmendān* (22) dan murād ‘uṣṣāḳdur.

2292. Bād yek ṣemme zi-luṭfet ğüfte

Bāğ-rā ğonçe-i dil b’ıṣküfte (23)

Bād senüṅ luṭfuṅdan bāğa bir ṣemme dimüṣ, lā-cerem anuṅ ğöṅli ğoncası açılmış

173b

2293. (1) Mī-ğüṣāyī be-ser-engüṣt-i kerem

Ez-cebinhā girih-i ğuṣṣa vü ğam

Kerem parmağınuṅ ucıyla alınlardan (2) ğuṣṣa vü ğam girihini çözersin ya‘nī ğamnākları keremüṅden mesrūr idüp (3) ḥandān-rüy eylersin.

2294. Besten ez-tü’st ğüṣāden ez-tü

Ey Ḥudā bağlamak sendendür (4) açmak ve çözmek sendendür.

²³⁵⁴ “Aziz ve yüce Allah”

Hāsten ez-tü fütāden ez-tü

Ƙalkmak sendendür (5) düşmek sendendür ya'nī “*kul kullun min- 'indi 'llāhi*”²³⁵⁵ hasebince cemī' -i aḥvāl Ḥudā-yı “*'azze ve celle*”²³⁵⁶nün (6) irādet-i şerīfi iledür.

2295. Tā der-i ḥalḳ ne-bendī ber-mā

Mā-dām ki ḥalḳuḅ ḳapısı bizüm üzerimüze (7) bağlamayasın ya'nī mā-dām ki bizi ḥalḳuḅ ḳapısından dūr u cüdā eylesesin [*tā* bunda mā-dām ma'nāsınadır]²³⁵⁷.

Feth-i (8) bābī ne-pesendī ber-mā

Bize bir feth-i bāb begenmezsın²³⁵⁸.

2296. Cāmī eknün zi-ḥod u ḥalḳ nefür

(9) Cāmī şimdi kendüsinden ve ḥalḳdan nefür u fāriḡdür.

Hāhed ez-tü şeref-i (10) ferr-i ḥuzūr

Senden ḥuzūr-ı ferrinüḅ şerefini ister.

2297. Tiz-bīn sāz bedān (11) sān başareş

Anuḅ başar u çeşmini ancılayın tiz-bīn ü rüşen eyle [*tiz-bīn* vaşf-ı terkībīdür].

Ki tü bāşī (12) heme cā der-nazareş

Ki cemī' -i maḥalde anuḅ nazarında sen olasın.

2298. Hiç (13) çizeş zi-tü māni' ne-şevēd

Hiçbir nesne anı senden men' idici olmaya ya'nī (14) hiçbir nesne aḡa hiçāb olmaya.

Cüz be-dīdār-ı tü ḳāni' ne-şevēd

Senüḅ dīdār-ı şerīfüḅ (15) den ḡayrı ile ḳāni' olmaya.

2299. Heme cā ez-heme rū ez-heme kes

Cemī' -i maḥalde cemī' -i cihetden (16) cemī' kimseden,

Cilve-i nūr-ı tü-rā bīned ü bes

Ancak senüḅ nūruḅuḅ cilve vü zuhūrını (17) göre.

²³⁵⁵ “De ki: “Hepsi Allah'tandır.” Nisā sûresi 78. âyet.

²³⁵⁶ “Aziz ve yüce Allah”

²³⁵⁷ *tā* bunda mādam ma'nāsınadır F: -H

²³⁵⁸ begenmezsın F: eylemezsın H

2300. Nefret-i ü zi-heme güm gerded

Anuñ cemī'-i halkdan nefreti güm ü mün'adim ola, zīrā çünki (18) her kesden senüñ nūruñuñ cilvesi müşāhede olınur ola andan şonra nefret (19) lāzım gelmez.

Güfemeş bā-heme muhkem gerded

Anuñ her kesle müşāhabeti muhkem ola. (20)

'IKD-I SĪ VÜ SĪVÜM DER-TEVEDDÜD-İ TE'ELLÜF

Otuz üçünci 'ıkd teveddüd ü te'ellüf beyānındadır ki (21)

Kİ BE-ŞEFKAT U MUHABBET BĀ-HALK-I HUDĀY ĀMİHTENEST VE EZ-AMİZEŞ LEVĀZİM-I İŞĀN NİGERİHTEN

(22) Ki teveddüd ü te'ellüf şefkat ü muhabbetle Hudā-yı “‘azze ve celle”²³⁵⁹nüñ hulķı ile muhālaţat u müşāhabet (23) eylemekdür ve anlaruñ levāzımınuñ ihtilātından kaçmamakdür ya'nī anlaruñ levāzımınuñ huşūli **174a** (1) için sa'y u ihtimām eylemekdür.

2301. Ey zi-ħod nā-şüde yek-laħza ħalāş

Ey bir (2) laħza kendüsinden ħalāş olmamış kimse.

Her dem ez-'ām me-cū ħalvet-i ħāş

Her dem (3) 'āmdan ħalvet-i ħāşş taleb eyleme ya'nī halkuñ müşāhabetinden nefret ü i'rāz (4) eyleme [ħāşşuñ ħalvetini isteme bu hem-vechdür].²³⁶⁰

2302. Çün elif ez-heme kes ferd me-şev

Cemī' kimseden elif gibi ferd ü cüdā olma (5)

Ĥükm-i el-mü'minü ālif bi-şinev

“*El-mü'minü ālif*” kelāmınuñ ĥükmini istimā' eyle. *Ālif* (6) ism-i fā'ıldür ülfet idici ma'nāsına.

2303. Meyl-i vuşlat ez-elif kem bāşed (7)

Elifden vuşlat u ittışāl meyli olmaz.

Cüz be-ħarfî ki muqaddem bāşed

²³⁵⁹ “Aziz ve yüce Allah”

²³⁶⁰ vechdür F: ma'nāsınadır H

Ol (8) harfden ğayrıya ki kendüsinden muqaddem ola, nite ki zāhir ü rüşendür. *Kem bâşed* (9) bunda *ne-bâşed* ma'nāsına isti'māl olunmuşdur.

2304. Herçi der-mertebe ez-vey pestest (10)

Her ne ki ya'nī ħurūfdan her ħarf ki andan mertebede pestdür.

Der-i vuşlat be-ruĥ-ı vey (11) bestest

Anuñ yüzine vuşlat kâpusını bağlamışdur ya'nī aña muttaşıl olmaz. (12)

2305. Ger ne'î hemçü elif bend be-hiç

Elif gibi eger hîçe bend ü giriftār degül isenñ ya'nī (13) eger sende bir ħālet ve zevk var ise [*ne*'de hemze ħiṭāb içündür],

Ez-sebaĥ-yāftegān pāy me-piç

Sebaĥ (14) ve sebkat bulmuşlardan i'rāz eyleme, zīrā eger anlardan i'rāz eyleyesin elifde (15) ħareke vü noĥta olmayup cemī'sinden ħālī olduğu gibi sen hem 'aşk u (16) muĥabbetden bī-behre olup bu cihāndan ol cihāna tehī-dest gidersin, beyt (17)

Faẓl-ı üstā kem ne-gerded ez- 'uliv

Ger elif çizī ne-dāred gūyed ü²³⁶¹

Sebaĥ-yāftegāndan (18) murād mürşidlerdür.

2306. Lîk ez-ānān ki be-pestit keşend

Lîkin anlardan ki seni (19) pestlige çekerler.

Be-reh-i ṭab' -perestit keşend

Seni ṭab' -perestlik yolına çekerler (20) ya'nī seni hevā vü heves cānibine çekerler ve fişk u ma'şiyete saña delil olurlar. (21)

2307. Be-ser-i küngüre himmet ser-keş

Başuñı himmet küngürü tarafına çek ya'nī himmeti elden (22) koma.

Dāmen-i vuşlat ez-işān der-keş

Anlardan vuşlat dāmenini çek ya'nī (23) anlardan i'rāz eyle [*der-keş* emr-i ħāzırdu].

2308. 'Uzlet ez-ğayr hoş āyed ne zi-yār

²³⁶¹ “Ustanın fazileti yücelik bakımından azalma göstermez. Elif bir şeye sahip olmasa da söyler.” Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Cilt: 2, s. 179.

Gayrdan ‘uzlet hoş gelür **174b (1)** yârdan ‘uzlet eylemek²³⁶² hoş gelmez, zîrâ halvet ü ‘uzlet ki olur yârdan ötüri olmaz belki (2) ağıyârdan ötüri olur.

Dâmen-i şöhet-i yârân me-güzâr

Yârânun şöhet-i dâmenini elden (3) koma ya ‘nî anlarun şöhet ü müşâhabetlerinden dūr u cüdâ olma, beyt

Halvet ez-ağyâr (4) bâyed nî zi-yâr

*Püstîn behr-i dey âmed nî bahâr*²³⁶³

2309. Yâr zi-yâr küned kesb-i kemâl

Yâr (5) yârdan kemâl kesb eyler.

Yâr zi-yâr bered câh u celâl

Yâr yârdan câh u celâl iledür (6) ya ‘nî hâşıl eyler.

2310. Yâr bâ-yâr be-hem cân u tenend

Yâr yârla ma‘an cân u tenlerdür.

Saht (7) peyvend çü rûh u bedenend

Rûh u beden gibi birbirine ziyâde muttaşıldur.

2311. Ten zi-cân (8) bendegi-âmüz büved

Ten cândan bendelik öğrenici olur [*bendegî-âmüz* vaşf-ı terkîbîdür].

Cân be-ten bendegi endüz (9) büved

Cân ten sebebi ile bendelik kesb idici olur, zîrâ ten cânsuz hareket (10) eylemege kâdir olmaz ve cân tensüz tã‘at ü ‘ibâdetden behre bulmaz²³⁶⁴.

2312. Ten-i bî-cân çi büved murdârî

Cânsuz cism nedür bir cîfedür. (11)

Cân-ı bî-ten ki büved bî-kârî

Tensüz cân kimdür bir bî-kârdur ya ‘nî tensüz cândan (12) kâr u ‘amel şâdir olmaz.

²³⁶² eylemek F: -H

²³⁶³ “Rakiplerden ayrı kalmak gerekir, sevgiliden değil. Kürk kış mevsimi için gelmiştir, bahar için değil.”
Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma‘nevî*, Cilt: 2, s. 105.

²³⁶⁴ ve cân tensüz tã‘at ü ‘ibâdetden behre bulmaz F: -H

2313. Seng zi-pertev-i hür gired táb

Ṭaş āftābuñ pertev ü (13) perverişinden táb u pertev tutar ki raḥşān u tábān olur.

Gereded ez-şoḥbet-i gül āb (14) gül-āb

Gülün şoḥbet ü muḳārenetinden āb gül-āb olur.

2314. Çün şabā ber-gül ü reyḥān güzered (15)

Çünki bād-ı şabā gül ve reyḥān üzre güzere eyleye.

Ber-seret ğāliye-efşān güzered

Senün (16) başuñ üzre ğāliye nişār idici güzere eyler ya‘nī gül ü reyḥāndan saña rāyiḥa-i (17) tayyibe getirür, bu ḥālet eyyām-ı bahārda ziyāde zāhirdür.

2315. Ver güzere süy-ı ḥas u ḥār küned (18)

V’eger bād-ı şabā ḥas u ḥār cānibine güzere eyleye.

Çeşmet ez-zaḥm-ı ḥas efkār küned

Bād-ı (19) şabā senün çeşmüñi ḥas u ḥār zaḥmından mecrūḥ eyler.

2316. Çün zenī der-kemer-i şoḥbet-i dest

(20) Çünki şoḥbet kemerine el urasın ya‘nī çünki müşāḥabet ihtiyār eylesesin.

Bā-ḥarīfān (21) küni āheng-i nişest

Ḥarīflerle oturmağa ve ihtilāt eylemeğe āheng ü kaşd eylesesin [*āheng* kaşd ma‘nāsınadır]. (22)

2317. Bā-büzürgān be-edeb kün peyvend

Ulularla peyvend ü müşāḥābeti edeble eyle,

Nīk ü bed herçi (23) bi-bīnī bi-pesend

Anlardan²³⁶⁵ nīk ü bed her ne görür iseñ kaḅül eyle i‘tirāz u i‘rāz eyleme Mūsā **175a (1)** peygām-ber “‘*aleyhi’s-selām*”²³⁶⁶ ḥāzret-i Peygām-bere “‘*aleyhi’s-selām*” i‘tirāz eylediği gibi. *Büzürgān* (2) dan murād mürşidlerdür.

2318. Bed-i işān be-niküyī berdār

²³⁶⁵ Anlardan F: -H

²³⁶⁶ “Ona selam olsun”

Anların bedini iyilikle tut ve aḥz (3) eyle zinhār anlara ḥaṭā isnad eyleme [*berdār* emr-i ḥāzırdur]²³⁶⁷, mısrā‘

*Ḥaṭā ber-büzürgān giriften ḥaṭāst*²³⁶⁸ (4)

Ḥod ez-īṣān heme nīk āyed kār

Anlardan ḥod cemī‘ eyü iş gelür bu hem ma‘nādur (5) anlardan ḥod iş cemī‘an eyü gelür.

2319. Nuṭḡ-ı işān zi-maḡāmāt-ı vuşul

Anların nuṭḡı vuşul (6) maḡāmātındandır ve nef‘-i maḡzundur.

V’ez-tü imān u telaḡḡı be-ḡabul

Ve senden imān u (7) iḡrār ü ḡabulle aḡz eylemek ya‘nī saḡa lāzım olan bu ḡāletdür.

2320. Bā-refiḡān (8) be-mürüvvet mī-bāş

Refiḡlerüḡe mürüvvetle ol.

Toḡm-ı isār u fütüvvet mī-bāş

Seḡā vü fütüvvet (9) toḡmunı²³⁶⁹ şac ya‘nī anlara luḡ u kerem üzre ol.

2321. ‘Aybişān çün fütüvvet ez-perde be-der

(10) Çünki anların ‘aybı perdeden taşra düşe ya‘nī çünki refiḡlerüḡ ‘aybı zāhir ola. (11)

Dār pūşide ez-ān ‘ayb naḡar

Ol ‘aybdan çeşm ü naḡarunı mestür tut (12) ya‘nī anların ‘aybına naḡar eyleme.

2322. Bā-fürüdān şefḡat-verzī kün²³⁷⁰

Zir-destlere müşfiḡlik (13) eyle.

Yāftı merz-i giyā merzī kün

Ey giyā merz bulduḡ sūr güzericilik eyle ya‘nī sınırdan (14) tecāvüz eyleme. *Merz* sınır ma‘nāsına olduḡı i‘tibārla ma‘nā böyledür, līkin *merz* otlaḡ (15) ma‘nāsına hem gelür ammā maḡalle münāsib degüldür, *giyā* bunda merzubān ma‘nāsındadır.

2323. Der (16) ḡaṭāşān be-naşıḡat piş-i āy

²³⁶⁷ *berdār* emr-i ḥāzırdur F: -H

²³⁶⁸ “Büyükleri yanlış yaptı saymak yanlıştır.”

²³⁶⁹ toḡmunı F: -H

²³⁷⁰ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Anların huzūrına hatāda naşihatle ilerü gel ya'nī anlardan (17) bir hatā görseñ anlara ta'n eyleme belki naşihat eyle [*āy* emr-i hāzırdur].

Reh-berīşān be-fezīhat me-güşāy (18)

Anlar üzre yolu rüsvāyılığla açma ya'nī anları rüsvāy u bed-nām eyleme [*me-güşāy* nehy-i hāzırdur]²³⁷¹.

2324. Ger tü-rā şöhet-i nīkān (19) bāyed

eger saña eyülerüñ şöhet-i gerek ise ya'nī eger anların şöhet ü müşāhabetine vuşul (20) bulmak isterseñ

Cüz be-nīkī reh-i ān ne'güşāyed

anın yolu iyilikden ğayrı ile açılmaz²³⁷² (21) ya'nī mā-dām ki ahlāk-ı hamīdeye vuşul bulup halka şefkat ü muhabbet üzre olmayasın, (22) evliyāu'llāhuñ huzūr u şöhetine vuşul bulmağa kādır olmazsın.

2325. Nīk şev tā ki be-nīkān (23) bi-resī

Eyü ol tā ki eyülere irişesin.

Ki zi-nīkān şev ez-nīk-kesī

Zirā **175b (1)** nīk-keslik sebebinden eyülerden olursın.

2326. Ey be-sāyed ki zi-yek hūy-ı nīkū

Ey (2) çok bed-hūy u fāsık ki bir laţif ü hūb-hūy sebebinden,

Bā-nīkūkār şev hem-zānū (3)

Nīkūkār u şulehā ile hem-zānū ve müşāhib olur, *zānū* diz ma'nāsınadır *hem-zānū* (4) qarīn ü müşāhib ma'nāsınadır.

ĤİKĀYET-İ ĀN ZĀĜ U KEBŪTER Kİ BE-MŪNĀSEBET-İ (5) LENGİ HEM-PĀY-I YEK-DİGER ŞŪDE BŪDEND

Ol zāĝ u kebüterüñ hikāyetidür ki aksaklık münāsebeti ile (6) ya'nī ikisi dahı aksak olduĝu içün biri biriyle hem-pāy olmuş idiler ya'nī biri (7) birine qarīn olmuşlar. *Zāĝ* karga ve *kebüter* gügercin.

²³⁷¹ *me-güşāy* nehy-i hāzırdur F: -H

²³⁷² açılmaz F: -H

2327.   ‘Ārifî ṭavf-künān refte be-bāğ

Bir (8) ‘ārif ṭavaf u geşt iderek bāğa gitdi.

Dīd der-bāğ ḥamāmī bā-zāğ

Bāğda bir qarğa (9) ile bir gügercini ‘ārif,

2328.   Bā-hem ez-ḥükm-i dü cinsī reste

İki cinslik ḥükminden (10) kurtulmuş biri biri ile bir yerde gördi.

Çün dü hem-cins be-hem-peyveste

İki (11) hem-cins gibi zāğ u kebüter birbirine qarīn olmuş. Dīd kelimesinüñ ma‘nāsı (12) bu beytüñ ma‘nāsına kayd olınmışdır.

2329.   ‘Ārif ān ḥāl-i ‘aceb-rā çü bi-dīd

‘Ārif çünki (13) ol ‘aceb ü ḥilāf-ı ‘ādet ḥāli gördi.

Be-ta‘accüb ser-i engüşt gezīd

Ta‘accüble parmağınüñ (14) ucın ışırdı ve didi [*gezīd* fi’l-i māzīdür].

2330.   Ki dü nā-cins be-hem çün küstāḥ

Mīve-çīn āmede endāz (15) yek-şāḥ

Ki iki nā-cins ma‘ābir şāḥdan küstāḥ ve bī-bāk niçe dāne virici (16) ve ülfet idici gelmişlerdür [*Mīve-çīn* vaşf-ı terkībīdür].

2331.   Nā-gehān dīd ki ez-şāḥ-ı bülend

Nā-gehān ol ‘ārif gördi (17) ki yüksek şāḥdan,

Per güşādend suy-ı ḥāk-i nijend

Tīre ve püst ḥāk cānibine (18) kanad açdılar ya‘nī yere indiler.

2332.   Āb cūyān be-tek u pūy şügend

Āb taleb iderek (19) tek u pūyla gitdiler.

Leng lengān be-leb-i cūy şügend

Aqsayarak aqsayarak ırmağın (20) kenārına gitdiler.

2333.   Dīd k’enbāziyışān der-lengī

Ol ‘ārif gördi ki anlaruñ aksaklıkda (21) şirketi.

Mī-dehed hāşiyet-i yek rengi

Yek-renglik hāşiyeti virür ya‘nī ‘ārife (22) zāhir oldı ki zāğ u kebüter hergiz biri birinüñ cinsi degül iken biri birine qarın olmağa (23) sebep ikisi bile aksak olduğı içün imiş.

2334. Zāğ-rā ver ne çi nisbet be-hamām

Ve illā 176a (1) zāğuş kebüterle ne nisbet ve ne münāsebet,

Ki güzīnend be-yek şāh maqām

Ki bir (2) şāhda maqām u qarār ihtiyār eyleyeler.

2335. Bes dü hışş be-neseb-i hem-hāne

Çok (3) neseb sebebi ile hem-hāne iki hışım [hışş muzāfdur].

Ki nişīnend zi-hem bīgāne

Ki biri birinden cüdā vü (4) bī-gāne oturlar ve biri birine ‘adāvet idüp biri birinüñ katl ü helākine (5) kaşd iderler²³⁷³.

2336. Āşīnāyī ne-be-ķurb-i nesebet

Āşīnālīk neseb ķurbi ile (6) degüldür.

Ķurb-ı erbāb-ı edeb ez-edebest

Edeb şāhiblerinüñ ķurbi edebdendür. (7) Pes kimüñ ki edebi ziyādedür anuñ ķurbi ziyādedür. “*El-edebü şūretü’l-‘akl*”²³⁷⁴ (8) hāzret-i Resül “*şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*”²³⁷⁵ buyurmuşdur²³⁷⁶, “*Eddebenī Rabbī bi-aḥsene (9) te’dibi*”²³⁷⁷.

MÜNĀCĀT DER-TAĶRĪB-İ SEMĀ’

Bu münācāt semā’uñ taķrīb ü münāsebeti beyānındadır. (10)

2337. Ey dil ü dīde-i şāhib-nazarān

Ey Hudā-yı “*‘azze ve celle*”²³⁷⁸ şāhib-nazarlaruñ gönli (11) ve gözi.

²³⁷³ iderler H: eylerler F

²³⁷⁴ “Aklın yolu edebtir” Deyim.

²³⁷⁵ “Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

²³⁷⁶ buyurmuşdur H: dimişdür F

²³⁷⁷ “Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, edeplendirmiş.” Hadīs-i şerīf. Aclūnī, *Keşfu’l-Hafā*...,

Cilt: 1, s. 70.

²³⁷⁸ “Aziz ve yüce Allah”

Ez-ḥayālet be-cemāl-i digērān

Senüñ ḥayālün sebebinden ğāyırılaruñ cemālindedür (12) ya‘nī seni²³⁷⁹ müşāhede itmek ārzūsıyla ğayrlara nazar eylerler.

2338. Rüy der-rüy-ı tü bāşed (13) heme-rā

Cemī‘ sinüñ rüy u teveccühi senüñ cānibüñedür.

Çeşm-i dil sūy-ı tü bāşed (14) heme-rā

Cemī‘ sinüñ çeşm-i dili senüñ cānibüñedür. *Hemedēn murād şāhib-nazarlardur.* (15)

2339. Heme cā pertev-i rüyet nigerend

Cemī‘-i maḥalde senüñ rüy u zātuñuñ pertevine nazar eylerler [*nigerend* fi‘l-i muzāri‘-i cemī‘-i ğāyibdür²³⁸⁰], (16) beyt

Cihān mir‘at-ı şāhid-i (16) māst

Feşāhede vechehu fī-küllü zerrāt²³⁸¹ (17)

Pā zi-ser kerde be-süyet güzerend

Başdan ayak eylemişler senüñ cānibüñe (18) güzer eylerler ya‘nī senüñ cānibüñe pāyları ile revān olurlar.

2340. Be-hevā-yı tü nişinend (19) be-hem

Ol şāhib-nazarlar senüñ hevā vü muḥabbettün sebebi ile bir yerde cem‘ olup (20) otururlar.

Be-temennā-yı tü bīnend be-hem

Senüñ temennā vü ārzün sebebinden²³⁸² (21) biri birine nazar eylerler, zīrā ‘uşşāk u evliyāu’llāhuñ bir yere cem‘ olup biri (22) biriyle müşāḥabet eyledükleri Ḥudā-yı “‘azze ve celle”nün “‘azze ismuhu” şevḳ u yādı (23) i‘tibāriyledür.

2341. Her nevāyī ki be-cāyī şinevend

Şāhib-nazarlar her bir nevā vü terennüm ki bir yerde **176b (1)** istimā‘ eylerler.

Ki ez-ān büy-ı vefāyī şinevend

Ki ol nevādan bir vefā ve ‘aşḳ (2) rāyīḥasını istimā‘ u istişmām eylerler.

²³⁷⁹ seni F: -H

²³⁸⁰ cemī‘-i ğā‘ibdür H: -F

²³⁸¹ “Dünya bizim güzelimizin aynasıdır. Bütün zerleriyle onun yüzünün güzelliğine şahit oldu.”

²³⁸² sebebindenH: sebebi ile F

2342. Pāy-tā-ser hemegī gūş şevend

Pāy-tā-ser (3) cemī'an kulağ olurlar.

Bā-ğamet dest-i der-āğūş şevend

Sentūğ gamuñla dest-i (4) der-āğūş olurlar ya'nī destlerini der-āğūş idüp hāmūş otururlar.
(5)

2343. Āsitīn ber-ser-i cān efşānend

Cānlarınıñ başı üzre (6) āstīn silkerler ya'nī cāndan fāriğ olurlar [*Āstīn* yeñ ma'nāsınadır].

Dāmen ez-meyl-i cihān efşānend

(7) Cihānuğ meylinden dāmen silkerler ya'nī cihāndan i'rāz u ferāğat eylerler. (8)

2344. Bende Cāmī ne ez-ān encümenest

Bende Cāmī egerçi ol zümre ve encümenden degüldür. (9)

Līk der-dāmen-i şān dest-zenest

Līkin anlaruğ dāmenine el urucıdur (10) ya'nī anlardan dūr olmayup mu'āvenet idici ve cān u dilden anlara muğabbet (11) idicidür [*dest-zen* vaşf-ı terkībīdür].

2345. Me-güsil dest-i vey ez-dāmenişān

Anlaruğ dāmeninden anuğ elini (12) dūr u cüdā eylemeye ya'nī Cāmī'yi anlardan cüdā eyleme.

Hūşe-çīnī diheş ez-ğırmenişān (13)

Anlaruğ ħırmeninden aña hūşe-çīnlik vir ya'nī anlardan aña rühānī (14) fāyideler vir, beyt

Fazl-ı Cāmī bes īn kadar ki küned
*Hūşe-çīnī zi-ğırmen-i (15) fuđalā*²³⁸³

'İKD-I SĪ VÜ ÇEHĀRŪM DER-SEMĀ'

Otuz dördünci 'ıkd semā' beyānındadır.

**KĪ EZ-ĞOD (16) GŪZEŞTENEST VE ĀSTĪN BER-ĞALĞ EFŞĀNDEN NE KĪRD-İ
ĞOD GEŞTEN VE EZ-ĞUDĀY-BĀZ MĀNDEN (17)**

²³⁸³ "Cami'nin fazileti şöyledir: Fazılların harmanından başak toplar."

Ki aşhâb-ı haķikat kâtında semâ' idici kendüsinden geçmek ve vücūdını (18) ifnâ eylemek ve halk üzere bejnini silmekdür ya'nî anları ma'düm 'add idüp (19) anlardan fâriğ olmaķdır. Semâ' idici kendünün etrâfına dönmek ve ol (20) zarar-ı maħz olan semâ' sebebi ile Hüdâ-yı “‘azze ve celle”²³⁸⁴den “‘celle şānuhu”²³⁸⁵ dūr u cüdâ (21) olmaķ degüldür, zîrâ semâ'a liyâķati olmayan kimse semâ' eylese aña küllî hüsrân (22) vardır.

2346. Ey der-în h̄'âbgeh-i bî-ħaberân

Ey bu bî-ħaberlerüñ h̄'âbgâhında ya'nî bu cihân-ı (23) pür-gürürda.

Bî-ħaber ħufte çü kūrân u kerân

Körler ve sağırlar gibi aħvâlden **177a (1)** ġâfil ü bî-ħaber yatup uyurmuş. *Kerân* kâf-ı 'Arabînüñ fethi ile sağırlar (2) ma'nâsınadır.

2347. Ser ber-âver ki der-în perde-serây

Ġaflet ü ġurūr h̄'âbından başuñı (3) ħaldır, zîrâ bu perde-serâyda [*ber-âver* emr-i ħâzır]²³⁸⁶.

Mî-resed bâng-i sūrüd ez-heme cây

Cemî' yerde (4) sūrüd u terennümüñ âvâzı irişür, murâd ne idügi bu beytlerden zâhirdür. (5) *Perde-serây*dan murâd bu cihândur, beyt

Cihân pür semâ'estu mestî vü şūr (6)

*Velîkin çî bîned der-âyine kūr*²³⁸⁷

2348. Bülbül ez-minber-i gül naġme-nevâz

Bülbül gül minberinden naġme (7) nevâz u terennüm idicidir. [*naġme-nevâz* vâsf-ı terkîbîdür]²³⁸⁸.

Ķumri ez-serv-i sehî zemzeme sâz

Ķumrî serv-i sehîden (8) zemzeme düzici ve bâng urucudur.

2349. Fâħte çenber-i def kerde zi-ťavķ

Fâħte (9) gerdeninde olan řavķdan defüñ çenberin eylemişdür. [*fâħte* ügeyik]²³⁸⁹.

²³⁸⁴ “Aziz ve yüce Allah”

²³⁸⁵ “Şanı yüce Allah”

²³⁸⁶ ber-âver emr-i ħâzır F: -H

²³⁸⁷ “Dünya sema, sarhoşluk ve coşkuyla doludur. Lakin kör aynada ne görür?!” Sa'dî, *Bostân*, s. 112.

²³⁸⁸ *naġme-nevâz* vâsf-ı terkîbîdür F: -H

²³⁸⁹ *fâħte* ügeyik F: -H

V'ez-nevāgeşte celācil (10) zen-i şevk

Ve nevādan şevk celācilini urucu olmuş ya'nī fāhte hem nevā ve (11) şevkden cūş u hurūşdadur, beyt

Şütür-rā çü şūr u tarab der-serest(12)

*Eger ādemī-rā ne-bāşed harest*²³⁹⁰

2350. Laĥn-ı kavvāl şüde şavma 'a-gīr

Kavvālun laĥnı şavma 'a (13) gīr olmuş ya'nī kavvālun kavlı u āvāzından şavma 'a memlū vü pür olmuş.

Ne mürīd ez (14) dem-i ū ceste ne pīr

Anuĥ nefesinden ne mürīd ne pīr yerinden şıçramış ve ne şevklerinden (15) rakş u semā 'a gelmişler kavvāl ol kimsedür ki ĥīn-i semā 'da ğazel-ĥ'ānlık (16) eyler.

2351. Muṭrib ez-mıştaba-i derd-keşān

Muṭrib derd-keşlerün mıştabasından, (17)

Dāde ez-menzil-i maķşūd nişān

Menzil-i maķşūddan nişān virmiş ya'nī (18) mürşid-i kāmīl cenāb-ı İlähī'den esrār beyān eylemiş. *Mıştabadan* murād mey-ĥānedür (19) ve murād ĥān-ķāhdur, *derd-keşāndan* murād 'uşşāķdur.

2352. Bā-denī ber-dil-i mestān-ı şabūĥ (20)

Ve ne mensūbla ya'nī şarābla ki murād 'aşķ-ı İlähī'dür, şabūĥ mestlerinün göĥline (21)

Feth kerde heme ebvāb-ı fütūĥ

Cemī 'i fütūĥ bāblarını feth eylemiş. *Den* küp (22) ma'nāsınadur ve aĥa muttaşıl olan yā nisbet içündür. Pes *denīden* murād şarāb (23) ve şarābdan murād²³⁹¹ 'aşķ-ı İlähī'dür. *şabūĥ* şāduĥ fethi ile, şabāĥ vaķtinde nūş **177b (1)** olınan şarābuĥ ismidür ve bunda murād şarāb-ı 'aşķdur.

2353. 'Ūd-ı ĥāmūş zi-yek (2) māliş-i ğūş

Ĥāmūş ve bī-rūĥ 'ūd ķulaĥınuĥ bir burulmasından.

²³⁹⁰ "Deve coşku ve şevkle doludur. İnsanda bu yoksa eşeĥin ta kendisidir." Sa'dī, *Bostān*, s. 112.

²³⁹¹ murād F: -H

Küdek (3) āsāst ber -āverde ħurūş

Ṭıfl gibi ħurūş u fiġān getürmişdür [*ber-āverdeest* taġdīrindedür].

2354. Çeng (4) bā-‘aql reh-i ceng zede

Çeng ‘aqla ceng ü ħuşūmet yolını urmuş ya‘nī ‘aqlı (5) kendüsine tābi‘ eylemege kaşd eylemiş.

Rāh-ı şad dil be-yek-āheng zede

Bir āhengle (6) yüz göñlüñ yolını urmuş ya‘nī kendüsine meyl itdürmiş. *Reh ü rāh* ba‘zı maħalde (7) şazda olan maġām ma‘nāsına isti‘māl olunur.

2355. Tā‘ib-i kāse şikeste zi-şarāb (8)

Be-yekī kāse şüde mest-i ħarāb

Kāse şımiş tā‘ib ya‘nī şarāb nūş (9) eylemekden ferāġat u tevbe idüp ħadeħi şikest eylemiş kimse şarābdan (10) bir kāse ile ħarāb mest olmuş.

2356. Pīr rāhib şüde nāķūs-zenān

Pīr rāhib (11) nāķūs çalıcı olmuş.

Nevbetī mıķra‘a ber-kūs-ı zenān

Nevbeti kūsa mıķra‘a (12) urucu ya‘nī temcīd vaġtinde kūş çalıcı. *Nāķūs*dan murād ol çāk ve ol taħta (13) dur ki kilīsālarda çalınur.

2357. Bāng ber-dāşte murġ-ı seħerī

Murġ-ı seħerī bāng ħaldurmış (14) ve feryād eylemiş.

Kerde ber-ħufte-dilān perde-derī

ħufte-diller ve ġāfiller üzre perde (15) derlik eylemiş ya‘nī nāle vü feryādla anları şevķe getürmiş [*perde-der* vaşf-ı terkībīdür].

2358. Mü‘ezzin ez-rāħat-ı (16) şeb dil kende²³⁹²

Mü‘ezzin şebün rāħat u ħuzūrından ferāġat eylemiş ya‘nī (17) ħ‘ābdan bīdār olup ħalkmış.

Kerde şad mürde be-yā ħayy zinde

²³⁹² Bu misra vezne uymamaktadır.

Yā ḥayy ile yüz (18) mürdeyi zinde eylemişdür ya'nī bisyār kimse ḥ'āb sebebi ile mürde gibi iken anuḡ (19) kemālātı sebebi ile ḥ'ābdan bīdār olup tā'at ü 'ibādete meşğül olurlar, (20) *zinde* lafzına nispet *ḥayy* kelimesi gāyet²³⁹³ ḥüb vāķi' olmuşdur.

2359. Çarḡ der-gerdiş ez-īn (21) bāng ü nevā

Bu bāng ü nevādan felek gerdiş ü semā'dadur [*Çarḡ* felek ma'nāsınadur].

Kūh der-raķş zi-īn (22) şavt u şadā

Bu şavt u şadādan tağ raķş u ḥāletdedür.

2360. Hergiz ez-cāy (23) ne-mī ḥizī tü

Sen hergiz yerünđen kalkmazsın ve cūş u ḥurūş eylemezsin.

178a

(1) Allah Allāh çi girān çizī tü

Allah Allah sen ne girān bir nesnesin, Allāh Allāh bunda (2) ta'accüb içündür, *girān* şaķıl ma'nāsınadur.

2361. Hiç dānī çi girān bāşed fil

Hiç bilür misin (3) ki fil ne ve nice şaķıldür.

Püşteş ez-püşte-i arzīz şaķil

Anuḡ püşti arzīzün püştesinden (4) şaķıldür. *Arzīz* қalay ki raşāş ma'nāsınadur, *püşteden* murād bunda külçedür.

2362. Zīr-i ān (5) bār-ı girān cān dāde

Fīl ol şaķil yükün altında cān virmiş.

Peşşe ber-püşt (6) zi-pāy üftāde

Peşşesi arkası üzre ayakdan düşmiş ve helāk olmuş [*Peşşe* sivri siņek]. (7)

2363. Ger bi-senced ḥiredeş bā-tü be-hem

Fīl ol қadar şaķil iken farzā 'aql anı senünle (8) behem ü ber-ā-ber vezn eyleye.

Yābedeş ez-püşe bisyārī kem

²³⁹³ gāyet F: -H

Saḡa nisbet ‘aql (9) anı sivri siḡekden kem ü nāķış bulur ya‘nī sen filden bisyār mertebe saķılsin. (10)

2364. Sā‘atī terk-i girān-cānī kūn

Ey insāniyyetden bī-behre bir sā‘at girān-cān (11) lıḡı terk eyle.

Şevķ-rā silsile cūnbānī kūn

Şevķuḡ zencīrini taḡrīk idici (12) ol ya‘nī şevķe vuşul bulmaḡa sa‘y u ihtimām eyle.

2365. Bū‘gsil ez-pāy-ı hıred lenger-i gil

Gil (13) lengerini ‘aķluḡ ayaḡından kaṡ‘ u cūdā eyle ya‘nī ‘aķluḡı cismāniyyetüḡ kayd u fikrinden (14) ḡalāş eyle [*Bū‘gsil* emr-i ḡāzırdu].

Kām-zen şev be-suy-ı kişver-i dil

Göḡül şehri cānibine kām-zen ü (15) revān ol ya‘nī şāḡib-dil olmaḡa sa‘y²³⁹⁴ u himmet eyle.

2366. Āsitīn ber-ser-i (16) ‘ālem efşān

‘Ālemüḡ başı üzre yenjüḡi silk ya‘nī ‘ālemden ferāḡat eyle.

Dāmen (17) ez-tıynet-i ādem efşān

Ādemüḡ tıynet ü ḡilķatinden dāmenüḡi silk ya‘nī (18) evşāf-ı beşeriyyeti terk eyle.

2367. Seng ber-şīşe-i nāmūs endāz

Nāmūs şīşesine (19) seng at ya‘nī dūnyevī ‘ırz u nāmūsdan i‘rāz eyle.

Çāk der-ḡırķa-i (20) sālūs endāz

Sālūs ḡırķasına çāk at ya‘nī riyyāyı terk eyle.

2368. Her çi (21) bendest bi-keş ez-vey pāy

ḡudā-yı “‘azze ve celle”²³⁹⁵nüḡ ḡurb ü vişāline her ne ki (22) bend ü māni‘dür andan ayaḡuḡı çek ya‘nī i‘rāz eyle.

Her çi ḡaşvest tehī kūn z‘ān (23) rāy

²³⁹⁴ eyle H: -F

²³⁹⁵ “Aziz ve yüce Allah”

Her ne ki haşv ü zāyiddür andan rāyuñı hālī eyle ya'nī mā-sivāyı re'y ü fikründen **178b (1)** gider.

2369. Nağme-i cān şinev ez-çeng-i semā'

Semā'ın çeng ü nāyından cān nağmesini ya'nī rūhānī (2) ve hayāt-bağış nağme istimā' eyle.

Be-çi ez-cism be-āheng-i semā'

Semā' āhengi ile cismden (3) kalğı ya'nī semā' sebebi ile cismden hālāş ol, zīrā semā'a isti'dādı olan (4) kimse semā' itdükte cemī'-i mā-sivādan fāriğ olur [*Be-çi* emr-i hāzırdur].

2370. Heme zerrāt-ı cihān der-rağsend

(5) Cihānuñ cemī'-i zerrātı rağş u hareketdedür.

Rū nihāde be-kemāl ez-nağşand

Ve nağş u (6) noğşāndan hālāş olmak için kemāle yüz kōmişlar ya'nī teveccüh eylemişlerdür.

2371. Tü hem (7) ez-nağş kadem nih be-kemāl

Sen hem nağş u noğşāndan hālāş olmak için kemāle kadem (8) kō ve sa'y eyle [*nih* emr-i hāzırdur].

Dāmen efşān zi-ser-i cāh u celāl

Cāh u celāl hevesinden dāmenüñi (9) silk ya'nī i'rāz eyle.

2372. Z'ın sürüdüdü bahāyim hāyim

Bu sürüdüdü bahāyim ü (10) hayvānāt mütehayyirlerdür.

Tü ez-ın gūne gānāyim nāyim

Sen bunuñ gibi gānīmetlerden nāyim ü (11) gāfilsin²³⁹⁶, beyt

Serāyende hōd mī ne-gerded hamūş

Ve līkin ne her vakt bāzest (12) gūş²³⁹⁷

2373. H'āb bü'gzār ki bī-h'ābī bih

H'ābı terk eyle zīrā h'ābsuzlık evlā vü (13) enfa'dur.

²³⁹⁶ gāfilsin H: gāfildür F

²³⁹⁷ "Şarkı söyleyen susmaz, lakin kulak her zaman açık değildir." Sa'dî, *Bostân*, s. 111.

Dīde-rā sürme-i bī-ḥābī dih

Çeşmüñe bī-ḥābīlık sürmesini vir²³⁹⁸ tā ki başret (14) ḥāşıl idüp şāhib-nazar olasin.

2374. Ḥayf bāşed ki be-ān cüşşe şütür

Bāşed (15) ez-lezzet-i in zezeme pür

Ol cüşşe ile şütür bu zemzemenüñ lezzetinden memlûdur ya'nī (16) şütürüñ çünki şür u tarabdan behresi vardur.

2375. Tü bed-in debdebe-i insānī

Ḥayfdur ki (17) sen bu insānlık debdebesiyle ya'nī sen cemī'-i mevcüdâtdan şerīf olan (18) insāndan iken,

Z'in şadā çün debe ḥālī mānī

Debe gibi bu şadādan ḥālī ḳalasin (19) ya'nī 'aşḳ u ḥāletden bī-behre olasin, beyt

Şütür-rā çü şür u tarab der-serest(20)

*Eger ādemī-rā ne-bāşed ḥarest*²³⁹⁹

Ḥayf bāşed kelimesinüñ ma'nāsı bu beytte maşrûf (21) olduğı için ma'nāsı bu beytüñ ma'nāsına ḳayd olındı. *Debbe* meşhûr bir (22) zarfdur ki yāğ u bal ḳorlar.

ḤİKĀYET-İ ŞŪFĪ VE A'RĀBĪ KĪ ĞULĀMĪ-ḤŪSN-İ ḤĪDĀ (23) ŞŪTŪRĀN-I VEY-RĀ HELĀK GERDE BŪD

ŞŪfĪ ve a'rābĪnüñ ḥikāyetidür ki anuñ ğulāmı ḥŪsn-i şadā **179a (1)** ile anuñ develerini helāk eylemiş idi. *Hidā* deveyi ır ve şī'rlle sürmekdür. (2)

2376. ŞŪfĪ'İ RĀH-ı YAĞĪN MĪ-PEYMŪD

Bir şŪfĪ yaĞĪn tarĪḳine sĀlik oldı [*ŞŪfĪ*'de hemze vaḥdet içündür].

Pā be-meydān-ı tevekkŪl (3) mĪ-sŪD

Ayaĝını tevekkŪl meydānında aşındurdı ve sĀbit-ḳadem oldı.

2377. RŪZ der (4) bĀdiye mĪ-bŪRD be-şEB

²³⁹⁸ vir F: ve H

²³⁹⁹ “Deve coşku ve şevkle doludur. İnsanda bu yoksa eşeğin ta kendisidir.” Sa'dī, *Bostān*, s. 111.

Ol şūfī rūzı bādiyede şebe iledürdi ya'nī şūfī (5) ziyāde tevekkülinden rūz u şeb bādiyede kalurdı.

Yek-şebī zindei ez-ḥayy-i 'Arab

(6) Bir gice 'Arab ḳabīlesinden bir zinde ya'nī bir laṭīf a'rābī. Ḥayy bunda egerçi ḳabīle ma'nāsınadır (7) līkin ba'zı maḥalde zinde ma'nāsına hem geldüğü i'tibārla zindeye nisbet ḥüb (8) vāḳi' olmuştur.

2378. Āmedeş der-reh-i ān bādiye pīş

Ol bādiyenün yolında şūfī (9) anuñ öñine geldi ya'nī aña rāst geldi [*pīşteş* taḳdīrindedür].

Sāḥteş şem'-i siyeh ḥāne-i ḥ'īş

Anı (10) kendinün giyāh u ḥānesine şem' eyledi ya'nī ol a'rābī şūfīyi kendinün ḥānesine (11) iletdi ki siyāh keçedendür.

2379. Kerd der-sāḥt-ı ān ḥāne nigāh

Şūfī ol ḥānenün (12) sāḥt u ḥavlısına nazar eyledi.

Dīd şeb-reng ḡulāmī çün māh

Şūfī şeb-reng (13) ü siyāh bir ḡulām gördi.

2380. Der-ḡul u bend zi-gerden tā pāy

Boynından ayağına dek māh gibi (14) ḡull ü bend içinde, māḥuñ ḡull u bendde olması ağıllanduğı i'tibārladır, zīrā siyāh (15) ḡulāma māh gibi demekde hergiz leṭāfet yok idüğü ziyāde zāhirdür.

Ḳudreteş nī ki (16) bi-cünbed ez-cāy

Anuñ ḳudreti yok ki yerinden deprene,

2381. Ber-zemīn rüy-ı tevāzu' mālīd (17)

Ol ḡulām şūfīden şefā'at ümīdi ile tevāzu' yüzini ya'nī tevāzu'la yüzini yere (18) sürdi.

Pīş-i mihmān be-tazarru' nālīd

Mihmānuñ ya'nī şūfīnün öñinde tazarru'la inledi (19) ve didi.

2382. Ki büved ḥ'āce-i men ehl-i kerem

Ki benüm ḥ'āce vü seyyidüm ehl-i keremdür.

Ne-zened cüz be-reh-i (20) luṭf ḳadem

Luṭf ṭarīḳinden ğayrıya ḳadem urmaz ya‘nī ‘ādet ü revīṣi luṭfdur.

2383. Ne-ṣeved (21) sedd reh-i iḥsān-rā

iḥsānuḡ yolına sed olmaz ya‘nī iḥsān ṣāhibidür.

Ne-küned der-süḥen-i (22) miḥmān-rā

Miḥmānuḡ sözini red eylemez.

2384. Ḥ‘āh ez-ü ‘afv-ı günehkāri-i men

Andan benüm günahkārılığımıḡ (23) ‘afvını iste ya‘nī ḥ‘āceme di benüm güñāhumı ‘afv eylesün.

Raḥm ber-‘acַz u giriftāri-i men

Benüm **179b (1)** ‘acַz ü giriftārılığuma raḥm eyle [*raḥm kün* taḳdīrindedür].

2385. Ḥ‘āce çün rüy be-miḥmān āverd

Ḥ‘āce çünki miḥmāna teveccüh eyledi [*āverd* fi‘l-i māzīdür]. (2)

V‘ez-pey-i ṭu‘me-i ü ḥ‘ān āverd

Ve anuḡ ṭu‘mesinden ötüri ḥ‘ān getürdi. (3)

2386. Güft engüṣt be-ḥ‘ānet ne-nehem²⁴⁰⁰

Şūfī a‘rābīye didi senüḡ ḥ‘ānuḡa barmaḳ ḳomazam (4) ya‘nī ṭa‘āmuḡı yemezem.

Tā ne-baḥṣī güneh-i in siyehem

Tā mā-dām ki bu siyāh bendenüḡ (5) güñāhını baḡa baḡıṣlamayasın.

2387. Ḥ‘āce güftā güneheṣ baḡṣīdem

Ġulāmuḡ ḥ‘ācesi (6) şūfīye cevāb virüp didi egerçi ol ğulāmuḡ güñāhını baḡıṣladum. (7)

Līk bi‘ṣnev ki çı ez-vey dīdem

Līkin benden istimā‘ eyle ki andan ne gördüm. (8)

2388. Şütürān būd me-rā cümle necīb

Benüm cemī‘an necīb ü ğüzīde develerüm var idi,

²⁴⁰⁰ Bu misra vezne uymamaktadır.

Der-hüner (9) nâdir ü der-şekl ‘acīb

Hünerde nâdir ü ğarīb ve şekilde ‘acīb,

2389. Kūh-kūhān (10) heme vü deşt-neverd

Cemī‘ si tağ örgüçlüler ve şahrā tayy idiciler ya‘nī refṭārda (11) çapükler.

V’ez-pey-i tu‘me-i ü ḥ‘ān āverd²⁴⁰¹ (12)

2390. Gergedānvār besī nīrūmend

Gergedān gibi ziyāde (13) kuvvetlü.

Fīl kirdār u tenūmend ü bülend

Fīl gibi cesīm ü yüksek.

2391. Saḥt refṭārter ez-şarşar-ı (14) ‘ād

‘Ād kavmini helāk iden şarşardan saḥt refṭārrek idi ya‘nī refṭārda (15) ziyāde çüst ü çapük idi.

Çün irem peyker-i şān zāt-ı ‘imād

Ol şütürlerüñ peyker ü (16) zātı irem gibi ‘imād şāhibi idi iremden murād şeddād eyledügi kaşr u eyvān ve peydā (17) eyledügi gülistāndur ki ol kaşr u eyvānlar sütünlar üzredür. “İreme zātı‘l-‘imād (18) elletī lem yaḥluḳ mişlühā fī‘l-bilād”²⁴⁰². Beytde vāқи‘ olan ‘imāddan murād ol develerüñ (19) pāylarıdır ki ‘imāda teşbīh olunmuşdur. ‘İmād direkler ma‘nāsınadır.

2392. Ez-sefer vāsıta-i (20) rūzi-i men

Seferden benüm rızkımuñ vāsıtası idi ya‘nī benüm ma‘külātum ğayrı yerden (21) anlarla gelürdi [rūzī rızķ].

V’ez-ceres nevbet-i pīrūzi-i men

Ve benüm pīrūzluğumuñ nevbeti anuñ (22) ceresinden idi, zīrā cemī‘-i levāzımum anlaruñ sebebi ile ḥāşıl olurdu. Ceres deve (23) köçegidür²⁴⁰³.

2393. Der-se rūze reh ez-īn ser-menzil

²⁴⁰¹ V’ez-pey-i tu‘me-i ü ḥ‘ān āverd H: -F

²⁴⁰² “(Ey Muhammed!) Rabbinin, (Hûd’un kavmi) Âd’e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem’e, vadide kayaları oyan (Salih’in kavmi) Semûd’a, kazıklar sahibi Firavun’a ne yaptığını görmedin mi?” Fecr-6-7-8-9-10.

²⁴⁰³ köçegidür H: çāķi F

Bu ğulām bu ser-menzilden üç ğün miğdārı **180a** (1) ba‘īd bir mevzi‘de.

Kerdişān bār-ı girān müsta‘cil

Müte‘accil anlara girān (2) bār eyledi ya‘nī varduğı yerde bir miğdār ħarār u āsāyiş eylemedi belki isti‘cāl (3) idüp fevrī ol develere ağır yük urdı [*bār* bunda yük ma‘nāsınadır].

2394. V‘ez-şadā şavt-ı (4) ŧarab zāy keşīd

Ve ħidādan şevħ ü ŧarab tevellüd ü zāhir idici şavt (5) çekdi ya‘nī şadā idüp develeri bu cānibe sürdi.

Tā be-yek-rüz yek (6) īn cāy resīd

Tā bir ğünde buraya irişdi.

2395. Bārişān çün bi-ğüşādend (7) zi-hem

Çünki anlaruğ yüküni biri birinden çözdiler.

Ber-giriftend heme rāh-ı ‘adem

Bu cihetden (8) ziyāde şakladuğları içün cemī‘si ‘adem yolını ŧıtdılar ya‘nī helāk oldılar. (9)

2396. Nīst eknūn ki dil ez-ğuşşa pürem

Cüz be-şahrā-yı ‘adem yek şütürem

Şimdi ki (10) ğönlüm ğuşşadan pürdür, cemī‘-i şütürlerüm şahrā-yı ‘ademdedür, bir şütürümden ğayrı ki (11) şahrā-yı ‘ademde degül ya‘nī cemī‘-i şütürlerüm helāk oldı, hemān bir şütürüm ħaldı. (12)

2397. Ğüft şūfi be-ħudāvend-i ğulām

Şūfi çünki andan bu sözleri işitdi pes (13) ğulāmuğ ħ‘ācesine didi.

K‘ey be-dil-cūyi-i men kerde ħıyām

Ki ey benüm dil-cūyluguma ħıyām (14) eylemiş ya‘nī benüm şefā‘atümi ħabül idüp ğulāmuğ ğünāhını ‘afv eylemiş kimse, (15)

2398. Hestem ez-vaşf-ı ħoş-āvāzi-i ü

Ārzūmendi şadā-sāzi-i ü (16)

Anuñ hoş-āvāzlığımıñ vaşfindan anuñ şadā-sāzluğına ārzūmendüm (17) ya'nī çünki sen²⁴⁰⁴ bu ğulāmi hüsni-şadā üzre vaşf eyledüñ anuñ hüdāsını (18) istimā' eylemek ārzū ve iştīyākum vardır [*ārzūmend* taqdīrindedür ki *hestem* kelimesinün mīmi aña maşrūfdur].

2399. H'āce ğufteş ki şadā kün āġāz (19)

Ġulāmuñ h'ācesi ğulāma didi şadāya şürū' eyle.

Dād kânün-ı şadā-sāzī (20) sâz

Ġulām çünki h'ācesinden ol kelimātı işitdi şadā-sāzlık (21) kânünına düzen virdi. *Kânün* ki meşhūrdur aña nispet *sâz* hūb vākī' (22) olmışdur [*sâz* bunda düzen ve tertīb ma'nāsınadır].

2400. Būd şūfi be-edeb bi'nşeste

Şūfi a'rābīnün öñinde²⁴⁰⁵ edeble oturmuşdı. (23)

Şütürī der-nazar-ı ũ beste

O helāk olmayan bir şütür anuñ nazarında bağlanmış idi.

180b

2401. (1) Şūfi ez-zevk-i girībān zed çāk

Şūfi ol şadānuñ lezzetinden yaķasını (2) yırtdı.

V'ez-cihān bī-haber ũftād be-hāk

Ve 'aķlı gidüp cihāndan bī-haber hāke düşdi. (3)

2402. V'ān şütür kerd resen-rā pāre

Ve ol şütür ol hüdānuñ zevķinden ipini (4) pāreledi.

Rūy der-bādiye geşt āvāre

Yüzünü bādiyeye idüp āvāre (5) oldı, beyt

Ūştür be-şi 'r-i 'Arab der-hāletest ũ tarab
Ger zevķ nīst (6) tü-rā ke'z tab '-i cānveri²⁴⁰⁶

²⁴⁰⁴ sen F: -H

²⁴⁰⁵ öñinde H: huzūrunda F

²⁴⁰⁶ "Deve Arap şiiiriyle şevke gelmiştir. Zevk almıyorsan bu canavarca yaradılışından ileri gelmektedir." Sa'di, *Divan-ı Eş'âr*, Gazeliyyât, 548. Gazel.

MÜNĀCĀT DER-TAKRĪB-İ NEŞĀYĪH ENĞİHTEN

Bu münācāt (7) naşihatlerüñ zuhūra getürmesinüñ takrīb ü münāsebeti beyānındadır.

2403. Ey zi-tü (8) mülk ü melek refte zi-dest

Ey Hudā mülk ü melek senden elden gitmişdür (9) ya'nī senüñ sebebünñden bī-şabr ve bī-tākat olmuşlardır.

Şütürān-ı felek (10) ez-şevk-i tü mest

Felek şütürleri ya'nī felekler senüñ şevkünñden mestdür. (11) *Mülk ü melekden* murād ehl-i cihān u melā'ikedür.

2404. Bīm-i ānest ki in heft ü çehār (12)

Ol havf vardır ki bu yedi ve dört.

Bü'gsilānend zi-mihr-i tü mehār

Senüñ (13) bahtuñ sebebinden mehārı kırılar ya'nī biri birinden cüdā olalar. *Heftden* (14) murād yedi felek ve *çehār*dan murād 'anāşır idügi zāhirdür [*mehār* yular].

2405. Der-beyābān-ı ğamet (15) rüy nihend

Senüñ gamuñ beyābānına yüz koyalar.

Cān-ı şīrīn be-tek u pūy (16) dihend

Tek u pūyla şīrīn cānlarını vireler bu hem ma'nādur tek u pūyda (17) şīrīn cānlarını vireler.

2406. Ey hoş ān reh-rev-i ez-ğod reste

Ey (18) laţif ol kendüsinden kırtulmuş ya'nī ifnā-yı vücūda vuşul bulmuş (19) sālīk [*reh-rev* vaşf-ı terkībīdür ki muzāfdur].

Rağş-ı dāyim zi-tü der-peyveste

Senden ya'nī senüñ şevkünñ sebebinden (20) ebedī dāyim rağşa vuşul bulmuş.

2407. Zīr-i pāyeş çü küned pāy zi-ser

Müşterī (21) ğār büved sebze-i ter

Çünkü başından ayak eyleye²⁴⁰⁷ ya'nī çünkü şevki ziyāde ola (22) anuñ ayağı altında raş u semā' da neşter gibi hār-ı sebze-i ter ola ya'nī sebze-i ter gibi ola²⁴⁰⁸ (23) hārdan haberi olmaya.

2408. Hāric ez-dāyire-i şulḥ u nizā'

Şulḥ u nizā' dāyiresinden **181a** (1) hāric ya'nī hilāf-ı 'ādet.

Kerde ser pey-siper-i rāh-ı semā'

Başını semā' (2) yolunuñ pāymāli eylemiş ya'nī ey ne hoşdur ol kimse ki bu beyān olunan hālāt (3) anı hālī eylemişdür.

2409. Sāz hāk-i kademeş Cāmī-rā

Cāmī'yi anuñ kademinüñ (4) hāki eyle.

Be-ber ez-vey be-demeş Cāmī-rā

Anuñ dem ü nefesi sebebi ile andan hāmlığı (5) gider tā ki 'aşk u muḥabbetüñ tarīkinde puḥte ola. *Be-ber* ki berīdenden emr-i hāzırduñ kat' eyle ma'nāsına bunda bu ma'nā hem mümkündür vech-i meşrūh *be-berdür* ki *bürdenden* emr-i hāzırduñ²⁴⁰⁹.

2410. Cur'a-i (6) cām-ı fenāyeş bi-çeşān

Aña fenā cāmınuñ cur'asını tatdır ya'nī anı fenādan behre (7) ver eyle [*bi-çeşān* emr-i hāzırduñ].

Ber-ser-i h'ān-ı 'aḫāyeş bi-nişān

Anı 'aḫā vü iḫsān h'ānınuñ başı (8) üzre oturt ya'nī aña küllī 'aḫā vü iḫsān eyle.

2411. Kayd-ı taqlīd zi-cāneş bü'gşāy

(9) Anuñ cānibinden taqlīd kaydını çöz ya'nī anuñ rūḫını taqlīdenden hālāş eyle [*bü'gşāy* emr-i hāzırduñ]. (10)

Raş-ı ḫikmet zi-zebāneş bü'gşāy

Anuñ zebānından ḫikmet reşhasını ac ya'nī revān (11) eyle.

2412. Be-naşīhat nefeseş dār revān

²⁴⁰⁷ eyleye H: ile F

²⁴⁰⁸ ya'nī sebze-i ter gibi ola F: gibi ve H

²⁴⁰⁹ kat' eyle ma'nāsına bunda bu ma'nā hem mümkündür vech-i meşrūh *be-berdür* ki *bürdenden* emr-i hāzırduñ F: -H

Naşihatde anuñ nefesini revân tut (12) ya'nî ğayra naşihat eylemek için aña kuvvet vir.

Bâz-kün gûş-ı naşihat şinevân

(13) Naşihat istimâ' idicilerün kulağımı ac tã ki naşihatden behrever olalar.

'İKD-I (14) SÎ VÜ PENCÜM DER-DEVLET-H'ÂHÎ-İ SELÂTİN Kİ 'ADL-İ İŞÂN SERMÂYE-İ ÂBÂDÂNİST Ü ZULM-İ (15) İŞÂN PİRÂYE-İ VİRÂNİ

Otuz beşinci 'ıkd cihân sultânlarının devlet-h'âhlığı beyânında (16) dur ki anlaruñ 'adli âbâdânlığuñ ser-mâyesidür ve anlaruñ zulmi vîrânlığuñ (17) pîrâyesi ve sebebidür, bu iki hâlet "*ezharu mine 'ş-şems*"²⁴¹⁰ idüğü ziyâde ve rüşendür. (18)

2413. Ey büleñd ez-ğademet pây-e-i taht

Ey pādşāh tahtuñ pâyesi senüñ ğadem ü (19) devletüñden 'âlidür.

Tâc-râ gevher-i tü mâye-i baht

Senüñ gevher ü zâtıñ tâcuñ (20) baht u devleti sermâyesidür ya'nî tâcuñ baht u şerefi senüñ vücûduñdandır. (21)

2414. Kerde ez-şubh-ı ezel hem-rehiyet

Sâyeveş devlet-i zıllu'llahiyet

Zıllu'llâhlık (22) devleti şubh-ı ezelden saña sâye gibi muğârenet ve hem-râhlık eylemişdür²⁴¹¹ ya'nî (23) zıllu'llâhlık saña rûz-ı ezelden ihsân olınmışdır. *Zılla* nisbet *sâye* hûb **181b (1)** vâkı' olmışdır.

2415. Mañşib-ı husreviyet dâde Hudây

Hudâ-yı "*azze ve celle*"²⁴¹² saña pādşāhlık (2) mañşibını virmişdür.

K'âverî kâ'ide-i 'adl be-cây

Ki 'adl kâ'idesini yerine (3) getüresin ya'nî 'adl ü dâd eylesin [*K'âverî* ki âverîdür].

2416. 'Arş-râ ğâyime in kâ'ideest (4)

'Arşuñ ğâyimesi bu kâ'idedür [*ğâyime* den murâd 'adldür].

Şer'-râ fâ'ide z'in mâ'ideest

²⁴¹⁰ "Güneşten daha zahir"

²⁴¹¹ şubh-ı ezelden saña sâye gibi muğârenet ve hem-râhlık eylemişdür F: -H

²⁴¹² "Aziz ve yüce Allah"

Şer‘-i şerīfe (5) fā‘ide bu mā‘idedendür, zīrā çünki pādşāh ‘ādil ola şer‘-i kavīmesi kuvvet (6) hāşıl olup aḥkām-ı şerī‘at ber-vech-i kemāl icrā olunup bir kimseye ḥayf u (7) ğadr olmaz. *Ḳā‘ime-i ‘arş sāk-ı ‘arş* ma‘nāsınadır ki anuñ kıyāmı hem ‘adlden (8) dūr, *īn mā‘ideden* murād ‘adldür.

2417. Şeh ki ez-‘adl ne-ferḥunde-peyest

Şāh ki ‘adl (9) cihetinden ferḥunde-pey degüldür ya‘nī zālimdür.

Ḥusrevī vāsīta-i ḥusreviyest (10)

Ḥusrevlik anuñ ḥusrev-i ziyānına²⁴¹³ vāsīta ve sebebdür, zīrā zulmi sebebi ile cihānda (11) eyü nāmdan maḥrūm olup ‘uqbāda ‘azāb u ‘iḳāba giriftār olur.

2418. Nāme-i cāh (12) fenā-encāmešt

Cāh u celāl nāmesi fenā-encāmdur ya‘nī ‘ākībet fānī vü mün‘adim (13) olur.

Ān çī cāvid bi-māned nāmešt

Ol nesne ki kıyāmete degün cāvid ü bākī (14) ḳalır nāmdur.

2419. Cem ez-īn bezm şüd ü cām ne-mānd

Cem bu bezmden gitdi ve cāmı ḳalmadı (15) ya‘nī mün‘adim oldı.

V‘ez-Cem ü cām be-cüz nām ne-mānd

Ve Cem ü cāmdan nāmdan ğayrı ḳalmadı. (16)

2420. Bed ki bi‘şkest zi-mürden gühereş

Zālīm ki mevt sebebi ile anuñ gevheri şındı (17) ya‘nī öldi.

Nām-ı bed hest şikest-i digereş

Nām-ı bedi anuñ ğayrı şikestidür (18) ya‘nī aña şınmaḳ iki i‘tibārladur, birisi zātı ve birisi nāmı i‘tibāriyledür. *Bed* ki (19) mışrā‘-ı evvelde vāḳı‘dür andan murād zālimdür.

2421. Nīk egerçi zi-fenā geşte gümešt (20)

‘Ādil egerçi fenā sebebinden güm ü fānī olmuştur.

Nām-ı nīküş beḳā-yı düvümešt (21)

²⁴¹³ ziyānına H: zamānına F

Anuñ eyü adı aña beķā-yı şānīdür, zīrā cihāndan egerçi vücūdı mün‘adim oldı, (22) līkin anuñ²⁴¹⁴ eyü adı kıyāmete degün bākī kaldı [*düvüm şānī ma‘nāsınadur*]²⁴¹⁵.

2422. Rişte-i ‘ömr ser-ā-ser pīcest

‘Ömr riştesi (23) ser-ā-ser pīcdür ki haķıķatde vücūdı yoķdur.

Bā-dırāzī çü şüd āhir hīcest

182a

(1) ‘Ömr dırāzlıķı ile çünki āhir oldı hīcdür ya‘nī ‘ömr egerçi ki dırāzdur, (2) līkin çünki ‘ākıbet nihāyet-peızirdür, hīcdür.

2423. Zīr-i in dāyire-i deyr-i medār

(3) Bu deyr-i medār dāyirenüñ altında [*deyr-i medār*dan murād felekdür],

Müddet-i Nüh şüd efvün zi-hezār

Nüh (4) peyğam-berüñ “‘*aleyhi’s-selām*”²⁴¹⁶ müddet ü ‘ömri biñ yıldan ziyāde oldı.

2424. Līkin (5) imrüz hezārān sālest

Līkin bugün hezārān sāldür.

Ki cüdā mānde ez-ān (6) iķbālest

Ki Nüh peyğam-ber “‘*aleyhi’s-selām*” ol iķbāl ü sa‘ādetden cüdā ķalmıřdur. (7) *İķbāl*den murād anuñ ‘ömr-i řavīlidür.

2425. Genc-i řāhī ki Ğudā dād tü-rā

Ğudā-yı “‘*azze ve celle*”²⁴¹⁷ ki řaņa (8) pādřāhlıķ gencini virdi ya‘nī seni pādřāh eyledi.

Ķıymet-i mülk-i beķā dād tü-rā

(9) Ma‘nāda řaņa beķā mülkinüñ kıymetini virdi.

2426. ‘Adl-i yek-sā‘ate et-rā bi-ķıyās

Şast (10) sāle ‘amel-i ħayr řınās

²⁴¹⁴ anuñ F: -H

²⁴¹⁵ düvüm şānī ma‘nāsınadur F: -H

²⁴¹⁶ “Ona selam olsun”

²⁴¹⁷ “Aziz ve yüce Allah”

Zîrâ senüñ bir sâ‘at miqdârı ²⁴¹⁸ ‘adlünî hadîs-i şerîf (11) hasebince altmış yıl miqdârı hayr ‘amel gibi bil.

2427. Hod dih inşâf ki in pāye (12) kirāst

Kendüñ inşâf eyle ki bu mertebe kimüñ içündür ya‘nî bu hâlet pādşâhdan (13) ğayrı kimseye virilmemişdür.

Behr-i sūd-ı ebed in māye ki rā’s

Ebedî fāyide vü (14) sūddan ötürî bu māye vü sermāye kimüñ içündür ya‘nî hemân pādşâhlar içündür. (15)

2428. Ger bedin māye ziyānkār şevî

Eger bu māye ile ziyānkār olasın ya‘nî eger (16) ‘adlden ‘udül idüp zulmi q̄abul eylesin.

Ey vāy ān rüz ki huşyār (17) şevî²⁴¹⁹

Ey vāy ol güne ki huşyār olursın ya‘nî kıyāmetde ‘azāb u ‘iķāba (18) giriftār olursın.

2429. Rüy der-şoĥbet-i dīndārān dār

Dīndāraruñ şoĥbetine müteveccih ol (19) ya‘nî anlarla muşāĥabet eyle [*dār* emr-i ĥāzırdur].

Ki ĥarābest zi-bī-dīnān kār

Zîrâ kār u ĥāl bī-dīn (20) lerdin ĥarābdur. *Bī-dīnāndan* murād ‘ulemādan berî ‘ulemā idügi bu beytlerden (21) rüşendür.

2430. Siflegānî ki ser-efrāĥte end

Şol edānî vü sefeleler ki dünyā manşıbı ile (22) ‘ālî-kadr olmışlardur.

Behr-i dünyā-yı tü dīn bāĥte end

Senüñ dünyāñdan ötürî (23) dīnlerini terk ü fedā eylemişlerdür.

2431. Cāhilānend heme cāh-ṭaleb

Cemî‘si cāh u manşıbı **182b** (1) ṭaleb idici cāhillerdür [*cāh-ṭaleb* vaşf-ı terkībîdür].

Ĥiştin-rā ‘ulemā kerde laķab

²⁴¹⁸ hayr ‘amel aṅla ya‘nî senüñ bir sâ‘at miqdârı F: -H

²⁴¹⁹ Bu mısra vezne uymamaktadır.

Kendülerine ‘ulemāyı laḳab eylemişler (2) ya‘nī kendülerini ‘ulemā zann eylerler, bu zamānda bu hālet vaşf u beyāndan bīründür, (3) cemī‘-i hāllerinden ağreb budur ki ne Hāḳ “*sūbhānehu ve te‘ālā ḥazreti*”²⁴²⁰nden “*‘azze ismuhu*” (4) ḥavfları ve ne ḥalḳdan şerm ü ḥayāları vardır.

2432. Çeşmehāyend der-īn tīre meḡāk

(5) Anlar bu tīre meḡākda ya‘nī cihānda çeşmelerdür.

Geşte ez-cīfe-i dünyā nā-pāk (6)

Dünyā cīfesinden nā-pāk olmuşlardır.

2433. Cüsten-i pākī ez-īn ḳavm ḥaḫāst (7)

Bu ḳavmden pāklik istemek ḥaḫādur.

Z‘āb-ı nā-pāk ḫāhāret ne-revāst (8)

Zīrā nā-pāk ābdan ḫāhāret revā vü cāyız degüldür.

2434. Bīḫ-ı zulm ez-dil-i ḫod pāk bi-kün

Zulmüḡ (9) kökini kendü²⁴²¹ göñlün-den²⁴²² pāk ḳopar ya‘nī ḫāḫıruḡdan bi‘l-küllīye zulmüḡ fikrini gider.

Şāḫ-ı zālīm (10) be-siyāset bi-şiken

Zālīmüḡ şāḫını siyāsetle şı ya‘nī zālīme siyāset eyle.

2435. Belki (11) ān bīḫ çü ber kende şevēd

Belki ol gök çünki ḳopmuş ola ya‘nī çünki senüḡ ḫāḫıruḡdan (12) zulm fikri ref‘ ola.

Şāḫ nā-çār ser-efgende şevēd

Şāḫ bi‘z-zarūre ve nā-çār ser- (13) efgende maḫv olur ya‘nī zulme meyli olan bed-baḫt zulm eylemege ḳādir olmaz.

2436. Tīşe ber-bīḫ (14) çü rānī güstāḫ

Çünki tīşeyi bīḫ üzre güstāḫ süresin ya‘nī çünki köki (15) meyl ü raḡbetsüz kesesin [*küstāḫ* bī-bāk ve bī-raḫm ma‘nāsınadır].

²⁴²⁰ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḫ olan yüce Allah”

²⁴²¹ kendü F: -H

²⁴²² göñlün-den F: göñül-den H

Tāze ber-cāy kücā māned šāḥ

Şāḥ yerinde kanda tāze (16) kalur ya'nī kalmaz, zīrā kök gide budak elbette kurur.

2437. Hayf bāşed ki der-ān (17) rüz-ı girān

Hayfdur ki ol şakīl ü müşkil günde ki murād rüz-ı haşrdur.

Ez-tü (18) pürsend günāh-ı digerān

Ġayrlaruḡ günāhını senden suvāl eyleyeler.

2438. Tīġ ber-kes me-keş ez (19) kīneverī

Kimse üzre kīneverlikden tīġ çekme ya'nī kimseyi intikām kaşdı ile (20) helāk eyleme [me-keş nehy-i ḥāzırdur].

Bih ki bāşed dilet ez-kīneverī

Yeg ki senüḡ kalbüḡ kīneden berī vü (21) 'ārī ola.

2439. Hışm ü kīn çeşm-i ḥıred-rā remedest

Hışm ü kīn 'akluḡ çeşmine remeddür. (22)

Nā-remende zi-remed bī-ḥıredest

Remedden nefret eyleyici 'aklsuzdur, zīrā remedüḡ (23) zāhir çeşme zararī muḡarrer olduġı gibi çeşm ü kīnüḡ 'akla küllī zararī vardur. *Remed 183a (1)* çapaḡ ma'nāsınadır.

2440. Çün keşed āteş-i hışm-ı tü 'alem

Çünkü senüḡ ġazabuḡ (2) āteşi 'alem çeke ya'nī çünkü ġazabuḡ ziyāde ola.

Āb-ı 'afveş bi-zen ez-baḥr-ı kerem

Kerem (3) deryāsından aḡa 'afv ābını ur ya'nī sebep-i ġazab olan günāhı keremüḡden 'afv eyle. (4)

2441. Tā bi-süzī gehi ez-düşmen-i ḥ'ış

Tā kendü düşmenüḡden bir şamānı yaḡasın. (5)

Me-şev āteş-figen-i ḥırmən-i ḥ'ış

Kendü hırmenüñe âteş bırağucı olma, zîrâ hışmuñ (6) zararı hışm iden kimseye be-her hâl ziyâde olur bu sebebden²⁴²³ ‘uqalâ ziyâde (7) perhîz eylerler.

2442. Hışm k’ez-ğayret-i dîn şu‘le-keşest

Ammâ hışm ki dîn ğayreti sebebinden (8) şu‘le çekici ve zâhir olıcudur.

Rüşenî cüsten ez-ân şu‘le hoşest

Ol şu‘leden (9) rüşenlik istemek hoşdur, zîrâ her ğazab ki Hâk “*sübhānehu ve te‘ālā*”²⁴²⁴ ğazreti içündür, (10) ziyâde hûb u laîfdür.

2443. Gerçi der-çeşm-i hasân şu‘le-nümâst

Ğayret-i dîn için olan (11) ğazab egerçi denilerün çeşmine şu‘le görinicedür ya‘nî edânî egerçi ol ğazabı ğâyır (12) ğazablar gibi zann eylerler [*şu‘le-nümâ* vaşf-ı terkîbîdür].

Ber-leb-i Hızrveşân âb-ı beğâst

Lîkin Hızr gibilerün lebi (13) üzre âb-ı hayâtdür ya‘nî ol ğazab ğazret-i Hızr peygamber “*‘aleyhi’s-selām*”²⁴²⁵ hûyluların katında (14) ziyâde nâfi‘dür, zîrâ ol ğazab şer‘-i kavîmün kuvvetine sebebdür.

2444. Me-kün ender keşîş-i (15) halk şitâb

Halkın katlinde şitâb eyleme.

Ki te’ennî’st der-în kâr şavâb (16)

Zîrâ bu işde şavâb te’ennî ve şabrdür, “*et-te’ennî mine’r-raḥman*”²⁴²⁶.

2445. Her ki şüd ser be-zemîn efgende (17)

Her kim ki başı yerde bırağılmış oldu ya‘nî her kim ki katlı olındı.

Ne-şevved cüz be-kiyâmet (18) zinde

Ol kimse kıyâmetden ğayrda zinde olmaz ya‘nî kıyâmetde diri olur. (19)

2446. V’ân ki zindest ğod ez-hûy-ı dürüş

Her geheş ğ’âhi be-tüvânî küşt

²⁴²³ sebebden H: beytden F

²⁴²⁴ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḥ olan yüce Allah”

²⁴²⁵ “Ona selam olsun”

²⁴²⁶ “Teenni Rahman’dandır.” Hadîs-i şerîf. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*..., Cilt: 1, s. 295.

Ol (20) kimse ki diridür hod dürüşť ü zişt huyı sebebinden her kaçan ki istersin (21) anı depilmege kâdirsin.

2447. Gūy bā-dād-ṭaleb nerm ne-tīz

Dād ṭaleb idiciye ya'nī şikāyet (22) iden mazlūma nerm söyle tīz söyleme ya'nī rıfķ u luṭfla söyle qahr u 'unfla söyleme. (23)

'Ācizān-rā ne-büved tāb-ı sitīz

Zirā 'ācizlerüñ lecc ü 'unfa ṭāḳati olmaz.

2448. Nerm-i bārān 183b (1) be-zirā'at dehed āb

Bārānuñ nermi zirā'ate āb u leṭāfet virür bu hem ma'nādur (2) nerm-i bārān zirā'ata āb u leṭāfet virür.

Çün resed seyl-i şevved kişt ḫarāb

Līkin çünki (3) seyl irişe kişt ḫarāb olur.

2449. Ger sitem-dīdei ez-kişver-i tü

Bir mazlūm (4) eger senüñ şehrüñden,

Dād-ḫ'āhān bi-resed ber-der-i tü

Dād ṭaleb iderek senüñ (5) ḳapuña irişe.

2450. Bā-tü mazlūmi-i ḫod 'arz küned

Saña kendünüñ mazlūmluğun 'arz (6) eyleye.

Ber-tü feryād-resī farz küned

Ol mazlūm feryād-resligi senüñ üzerüñe (7) farz eyler, zīrā be-her ḫāl anuñ feryādına irişmek saña lāzımdur, eger anuñ feryādına (8) irişmeyesin aña zulm iden zālime yār u mu'īn olmuş olursın.

2451. Bīn ki (9) ān zulm zi-zālim be-meşel

Gör ki ol zulm zālimden,

Ger reved bā-tü çī ārī be-'amel

Farzā (10) eger saña vāķi' ola 'amele ne getirürsün ya'nī zāhir budur ki perīşān olup şikāyet (11) eylesün [*ārī* fi'l-i muzāri'-i muḫāṭabdur].

2452. Saḥti-i rûz-ı cezâ âsân kün

Rûz-ı cezânuḡ şiddet ü saḥtlugını kendüñe (12) âsân eyle.

Ez-berâ-yı digerân hem ân kün

Ġayrlardan ötüri hem anı eyle tâ ki rûz-ı cezâda (13) râḥat u ḥuzûrda olasın [*kün* emr-i ḥâzırdur]²⁴²⁷.

2453. Bâ-esirân be-miḥnet şüde bend

Derd ü miḥnet ü bende (14) giriftâr olmuş esirlere,

Ânçi bâ-ḥod ne-pesendî me-pesend

Begenme ve lâyıḡ görme ol nesneyi ki (15) kendüñe begenmezsin ve lâyıḡ görmezsin.

2454. Gûş ber-ḡışsa-i muḥtâcân dâr

Gûşunu (16) muḥtâclaruḡ ḡışsasına tut ya'nî anlaruḡ sözlerini istimâ' eyle.

Kâr-ı ḥâcet (17) ṭalebân zûd güzâr

Ḥâcet ṭaleb idicileruḡ kâr u murâdını tîz edâ eyle zinhâr (18) anlara intizâr virme.

2455. Tâ büved ḥâcet-i ḥâcetmendân

Mâ-dâm ki ḥâcetlüleruḡ (19) ḥâceti ola,

Nîst ḥoş ṭâ'at-i diger çendân

Ġayrı ṭâ'at ol kadar ḥoş u (20) laṭîf degüldür, beyt

Be-iḥsânî âsüde-kerden dilî

*Bih ez-elfrek'at be-her (21) menzili*²⁴²⁸

2456. Hemçü ṭāvus-ı ḥod-ârây me-bâş

Kendüñi ṭāvus gibi zînet (22) idici olma ya'nî zîb ü zîneti terk eyle, zîrâ zîb ü zînet zenler içündür. (23)

Der-ḥod-ârâyi-i ḥod-rây me-bâş

Ḥod-ârâyılıḡda ḥod-rây olma belki ḡayrlaruḡ re'yine **184a (1)** hem tâbi' ol.

2457. Efser-i farḡ-ı tü bes 'izz-i sücûd

²⁴²⁷ *kün* emr-i ḥâzırdur F: -H

²⁴²⁸ “Bir gönlü iyilikle huzurlu kılmak her iki durakta bin rekattan iyidir.” Sa'dî, *Bostân*, s. 74.

Sücüd u t̄a‘at ‘izzeti senüñ (2) fark u serüñe t̄ac yeter.

Ziver-i dest-i tü zer-bahşi vücüd

Senüñ destüñüñ (3) ziver ü zineti altun ihşân idiciligüñ vücüd ve keremüñ t̄ir-i h̄atem-i zerrîn (4) lâzım degüldür, beyt

Şeref-i nefis be-cüdestü kerāmet be-sücüd

Her ki in her dü ne-dāred ‘ademeş bih zi-vücüd²⁴²⁹

2458. Ber-miyānet kemer-i t̄a‘at bes

Senüñ miyānuñ (6) üzre t̄a‘at kemeri yeter.

Bend kem-şev be-kemer-bendi-i kes

Kimsenüñ kemer-bendliğine bend ü (7) giriftār olma ya‘nī kimsenüñ h̄ıdmet ü bendeliginde olma. *Kem-şev* bunda *me-şev* ma‘nā (8) sınıdur.

2459. Küleh ez-‘adl ü q̄abā pūş zi-dād

‘Adlden külāhuñı dāddan q̄aftān (9) giy ya‘nī ‘adl ü dādı kendüñe h̄üy u ‘ādet eyle.

Ber-tü in nükte ferāmūş me-bād (10)

Bu nükte senüñ üzre ferāmūş olmasun ya‘nī bu nükteyi ki murād mışrā‘-ı (11) evvelüñ mazmūnıdur ferāmūş eyleme, zīrā bu nükte senüñ sa‘ādet-i dāreynüñe q̄avī (12) sebebdür [*me-bād* nehy-i h̄āzırdu].

2460. Z‘ān ki ābādi-i mülk ez-‘adlest

Zīrā ki mülk ü cihānuñ ma‘mūrluğı (13) ‘adldendür [*ābād* ma‘mūr].

Ez-ğam āzādī-i mülk ez-‘adlest

Mülküñ ve ehl-i cihānuñ ğamından (14) āzādlığı ‘adldendür.

2461. Tā ra‘iyyet zi-melik şād ne-şüd

Mā-dām ki ra‘iyyet-i pādşāhdan (15) mesrūr u rāḫatı olmaya.

Mülk zi-sa‘y-ı vey ābād ne-şüd

Anuñ cehd ü sa‘yından (16) mülk ābād u ma‘mūr olmadı.

²⁴²⁹ “Nefsin şerefi cömertlikledir, kerameti de secde etmekle. Bu ikisine sahip olmayanın yokluğu varlığından daha iyidir.” Sa‘dî, *Mevā‘iz*, Gazeliyyât, 26. Gazel.

ḤİKĀYET-İ MA‘MÜRİ-İ MÜLKET-İ NÜŞİREVĀN

Nüşîrevân'ı (17) memleketinün ma‘murluğunun ḥikāyetidür.

Kİ ÇUĞD EZ-Bİ-ḤARĀBİ ḤARĀB BÜD U VİRĀNE (18) ÇÜN GENC-İ NĀ-YĀB

Ki ḥarābsuzluğdan bayğuṣ ḥarāb u bî-rāḥat (19) idi ve vîrāne-i genc gibi nā-yāb u ma‘düm idi ya‘nî anuṣ zamānında²⁴³⁰ ‘adl sebebi ile (20) memleketinde ḥarābe vü vîrāneden bir eṣer ḳalmamıṣ idi. Çuğd bayğuṣ ma‘nāsınadır. (21)

2462. ‘Adl-i Nüşîrevân çü yāft kemāl²⁴³¹

Nüşîrevân'ı adli çünki kemāl buldı (22)

Mülkeṣ ez-māṣıṭa-i ‘adl cemāl

Anuṣ mülki ‘adl māṣıṭesinden cemāl buldı (23) ya‘nî ‘adli sebebi ile mülki revnaḳ u leṭāfet buldı. *Māṣıṭa* ol zendür ki **184b (1)** ‘avretlerün yüzlerini düzer bunda ‘adl māṣıṭaya teşbîh olınmıṣdur.

2463. Ḥ‘āst teftîṣ-i (2) ğam u ṣādi-i mülk

Nüşîrevân'ı adli mülkün ğam u sürürinun teftîṣini istedi (3) ya‘nî mülkinün ḥāli ne idüğini bilmek istedi.

Be-ḥaber-gîri ez-ābādi-i mülk

Mülkinün (4) ma‘murluğundan ḥaber-gîrlik sebebi ile ya‘nî mülkinün aḥvālinden ḥaberdār ola.

2464. Ḥ‘ıṣ-rā (5) ṣöhre be-bimārî sāḥt

Pes kendüsini Nüşîrevân bimārîlğla meṣḥūr eyledi (6) ya‘nî temāruṣ eyledi [*ṣöhre* meṣḥūr ma‘nāsınadır].

V‘ān ki āvāze be-her ṣehr endāḥt

Ve andan ṣonra her ṣehre āvāz (7) itdi ya‘nî ḥastalığını anlara āṣḳār idüp buyurdı²⁴³² [*endāḥt* fi‘l-i māzîdür]²⁴³³.

²⁴³⁰ zamānında H: fermānındaF

²⁴³¹ Bu mısra vezne uymamaktadır.

²⁴³² idüp buyurdı F: eyledi H

²⁴³³ *endāḥt* fi‘l-i māzîdür F: -H

2465. K'averendeş suy-ı dārū-ḥāne

Ki anuḡ (8) dārū-ḥānesi cānibine,

Köhne ḥıştı zi-yekī vīrāne

Bir vīrāneden bir eski kerpiç getüreler. (9) *Dārū-ḥāne* şifā-ḥāne ma'nāsınadır.

2466. K'ān ḥakīmān ki zi-kār āgāhend

Zīrā ol ḥakīmler ki (10) kār u mu'āleceden ḥaberdārlardur.

Behr-i dermān-ı vey īn mī-ḥ'āhend

Nūşīrevān'a dermān u (11) 'ilācdan ötürü bunu isterler ya'nī anlara didiler ki pādşāh ḥastadır ve ḥakīmler (12) didiler ki aḡa dermān bir vīrāneden bir kerpicile olur bu sebebden bir vīrāne bir (13) kerpiç taleb olunur.

2467. Gerd-i ḥalkı zi-ḥıred yāfte be-her

'Aḡldan naşīb bulmuş bir ḥalkı ya'nī (14) bisyār 'āķilleri.

Ḥışt-cū dih-be-dih ü şehr-be-şehr

Nūşīrevān dih-be-dih şehr-be-şehr (15) ḥışt taleb idici eyledi ya'nī ḥarābe vü vīrānelerde kerpiç taleb idici oldılar, gerd (16) kelimesinüḡ fā'ili ki Nūşīrevān'dur anuḡ ma'nası mışrā'-ı şānīnūḡ ma'nāsına (17) kayd olındı.

2468. Hıç cā yāft ne-şūd vīrānī

Hıçbir yerde bir vīrāneliḡ bulunmaḡ (18) müyesser olmadı ya'nī bulunmadı.

Köhne kāḥı vü ḥarāb eyvānī

Bir eski ḡaşr ve bir ḥarāb (19) eyvān,

2469. Tā be-cāndāri-i ān pāk sirişt

Tā ol pāk siriştüḡ mu'alecesine (20)

Be-kef ārend yekī ḡāleb-i ḥışt

Bir kerpiç ḡalıbı ele getüreler. *Pāk-sirişt*den murād (21) Nūşīrevān-ı 'ādıldür her ḡanda ki ḡālīm vardur cemī'an nā-pāk siriştür, (22) *cāndāri* şıḡḡat u mu'ālece ma'nāsınadır.

2470. Bāz-geştend heme dest-i teḥı

Ḥışt talebine (23) gidenler cemī'an eli boş döndiler.

Şāh-rā der-şaded-i 'arz-dihī

'Arz-dihlik mahallinde **185a (1)** şāha didiler ya'nī hışt talebine revān olanlar geldiler ve hīn-i 'arzda Nūşīrevān'a (2) didiler [*'arz-dih* vaşf-ı terkībīdür]²⁴³⁴.

2471. Ki zi-mi' mārī-i 'adlet be-cihān

Nīst vīrāne ne peydā ne nihān

Ki senūñ (3) 'adlūñūñ mi'mārılığında cihānda ne āşkāre ne nihān vīrāne yokdur ya'nī cihānda (4) senūñ 'adlūñ sebebi ile hārābe vü vīrāne ābād u ma'mūr olmuşdur.

2472. Hışt-ber-hışt (5) zemīn ma'mūrest

Zemīn hışt hışt üzre ma'mūrdur.

Ez-vey āşār-ı hārābī (6) dürest

Hārāblıgūñ eşerleri andan ya'nī zemīnden ba'iddür bunūñ 'adline (7) inkār mümkün degüldür, zīrā anūñ 'adli bu hadīs-i şerīfle sābitdür, "*İnnī vulidtü (8) ft-zemeni'l-meliki'l-ādil*"²⁴³⁵.

2473. Çuğd der-kişver-i tü hest be-renc

Baykuş senūñ (9) mülküñde renc ü elemdedür qarār idecek maḥal bulmaduğı için.

Ki hārābī-şüde (10) nā-yāb çü genc

Zīrā hārābī vü vīrāne genc gibi nā-yāb u ma'düm olmuşdur, baykuşūñ (11) mekān u rāḥat u hużūrı ḥod vīrānededür.

2474. Şeh çü düstūr-ı 'imāret bi-şenīd (12)

Şāh ki murād Nūşīrevān'dur çünki mülkinūñ ma'mūrluğuñun destūr u üslūbını (13) işitdi.

Raḥt-ı ni'met be-der-i şükr keşīd

Ni'met raḥtını şükr ḳapısına çekdi ya'nī (14) 'adl ni'metini ḥāṭıra getürüp şükr eyledi.

2475. Güft el-minnetü li'llāh ki Ḥudāy

Allāh te'ālā (15) ḥāzretine şükr eyledi ve Allāh'a şükr ü minnet olsun didi ki Allāh "*te'ālā ḥāzreti celle şānuhu*"²⁴³⁶ (16)

²⁴³⁴ '*arza-dih* vaşf-ı terkībīdür F: -H

²⁴³⁵ "Ben adil bir melik zamanında doğdum." (Bu ifade hadis kitaplarında geçmemektedir.)

²⁴³⁶ "Şanı yüce Allah"

Şüd suy-ı ‘adl me-rā rāh-nümāy

‘Adl cānibine baña reh-nümāy u delīl oldı bu hālet (17) aña hāzret-i Resūl’ün “*şalla’llāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem*”²⁴³⁷ ‘izzet ü şerefinden olmışdur, (18) zīrā Hābīb-i Ekrem hāzretlerinün vilādet-i şerīfleri bunun zamānında vāki’ olmışdur [*rāh-nümāy* vaşf-ı terkībīdür]. (19)

2476. Sāht ābād be-men ‘ālem-rā

‘Ālemi benümle ma‘mūr eyledi.

V’ez-ğam āzād benī ādem-rā

Ve benī (20) ādemi ğamdan āzād eyledi.

2477. Kālīb-ı men zi-ğalel eymen būd

Benüm kālīb u cismüm ğalelden (21) eymen idi ya’nī ben ğasta degül idüm.

Kaşd-ı men ez-ğaleb-i ğışt in būd

Ğışt (22) ğalebinden benüm kaşdum bu idi ya’nī mülkün aĥvāline ıttılā’ ve vuķūf idi.

2478. Ver ne (23) hergiz ne-küned hıç üstād

Hāne-i ten be-gil ü ğışt ābād

Ve illā hergiz hıç üstād ü **185b (1)** ve ğabīb ten hānesini gil ü ğıştla ma‘mūr eylemez zīrā cismün ābādı bunlarla olmak muĥāldür. (2)

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-DEVLET-ĤĀHĪ-İ ERBĀB-I SALŦANAT BE-NĪKŪ-ĤĀHĪ-İ ERKĀN-I DEVLET (3)

Bu münācāt erbāb-ı salŦanatuñ devlet-ĥāhılığından erkān-ı devletün nīkū-ĥāhılığına intikāl (4) beyānındadır.

2479. Ey zi-‘adl-i tü semevāt be-pāy

Ey Ĥudā semavāt senün ‘adlün den kâ’im ü (5) sābitdür.

Nūr-ı ‘adlet zi-zemīn ğulm-zedāy

Senün ‘adlünün nūrı zemīnden (6) ğulmeti ref’ ü maĥv idicidür, zīrā Ĥudā-yı “‘*azze ve celle*”nün “*celle şānuhu*” hıç kimseye zerre (7) ğadar ‘zulmi yokdur. Nite ki bu ma’nā bu

²⁴³⁷ “Yüce Allah’ın selamı O’nun üzerine olsun.”

âyet-i kerîmeden rûşen ü zâhirdür, “*İnna’llāhe lā yazlimu (8) mişkāle zerreh*”²⁴³⁸ [*zulm-zedāy* vaşf-ı terkîbîdür].

2480. ‘Adl-i şāhān ki be-her hayr u şerî’st

Pādşāhların ‘adli (9) ki her bir hayr u şerredür, zîrā ‘adl ki vāki’ olur yā bir hayrun ħuşūli içündür yāhud (10) bir şerrün def’i içündür.

Ez-cihāndāri-i ‘adlet eşerî’st

Senün ‘adlünün (11) cihāndārlığından bir eşerdür, “*kul küllün min-’indi’llāh*”²⁴³⁹.

2481. Nām-ı tü ‘adl büved kār-ı tü ‘adl

Senün (12) nām-ı şerîfün ‘adldür senün kār-ı laţîfün ‘adldür.

Āşkārā-şüde āşār-ı tü ‘adl (13)

Senün ‘adlünün eşerleri zâhir ü āşkārā olmuştur.

2482. Zūlmhāyî ki be-‘ālem peydāst (14)

Şol zulmler ki ‘ālemde peydā vü āşkārdur.

Heme ‘adlest velî zūlm-nümāst

Cemî’an ‘adldür (15) ammā zâhîran zūlm görünicidür bu hālet ħ’āşşa zâhir ü rûşendür, ‘avāmuñ buña vuķūfi (16) yoķdur.

2483. Heme ez-tü’st belî key şāyed

K’ez-tü kārî ki ne ‘adlest āyed

Cemî’an sendendür (17) belî kaçan lâyıķ olur ki bir kār ki ‘adl degüldür senden gele ya’nî senden ‘adl gelür zūlm (18) gelmez [*kārîde* yā vaĥdet içündür].

2484. Nisbet-i zūlm be-tü nîst edeb

Saņa zūlm nisbeti ya’nî saņa zūlm nisbet eylemek (19) edeb degüldür.

Zūlmet-i mā dehedēş zūlm laķab

Bizüm cehl ü zūlmetimüz aņa zūlm laķab virür (20) ya’nî cihānda zūlm yoķdur bize zūlm göründüğü rûşen-dillikden ve başîretten (21) dūr olduĥumuz içündür.

²⁴³⁸ “Şüphesiz Allah (hiç kimseye) zerre kadar zulüm etmez...” Nisâ sûresi 40. âyet.

²⁴³⁹ “...De ki: “Hepsi Allah’tandır...” Nisâ sûresi, 78. âyet.

2485. Cām-ı ‘adlı be-ser-i Cāmī rīz

Cāmī’nün başına bir ‘adl²⁴⁴⁰ (22) cāmını dök [rīz emr-i hāzırdu].

Ki’ş zi-mestī ne-küned zūlm-engīz

Ki Cāmī ol cāmuñ mestliginden (23) zūlm tedārik eylemeye ya’nī cemī’-i aḥvāl aña ‘adl görüne ve zūlmün vüçüdına münkir ola.

2486. Mu‘tedil 186a (1) sāz zi-ān cām ū-rā

Ol cāmdan anı mu‘tedil eyle.

Bih zi-āğāz kün encām-ı u-rā (2)

Anuñ encām u āḥirini anuñ āğāz eyle ve evvelinden eyü eyle.

2487. Ez-heme zūlm rehāyī baḥşeş

Cemī’-i (3) zūlmden aña ḥalāşlık bağışla.

Devlet-i ‘adl-nümāyī baḥşeş

Aña ‘adl-nümāyılık devletini (4) bağışla ya’nī cemī’-i şüret-i zūlmdede olanı aña ‘adl göster.

2488. Tā be-her sifle ki zūlm endūzed (5)

Tā her sifleye ki zūlm kesb eyler ya’nī cihānda zūlm vardur diyen sifleye.

Resten ez-zulmet-i (6) zūlm āmūzed

Cāmī zūlmün zulmetinden kurtulmağı ta’līm ide.

‘İKD-I SĪ VÜ ŞEŞŪM DER-NĪK-ĤĀHĪ-İ (7) ERKĀN-I DEVLET

Otuz altıncı ‘ıkd erkān-ı devletün nīk-ḥāhlığı beyānındadır. (8)

KĪ MĪYĀN-I PĀDŞĀH U RE‘ĀYĀ RABĪṬAEND VE VUŞŪL-İ ĀBĀR-I ‘ADL Ü ZŪLM-RĀ VĀSĪṬA (9)

Ki erkān-ı devlet pādşāhla re‘āyānuñ ortasında rābīṭalardur ve ‘adl ü zūlm (10) eşerlerinün vuşūline vāsītalardur, zīrā pādşāhdan eger ‘adl ve eger zūlmdür anlarsuz zūhūr (11) bulmaz.

2489. Ey mey-i ḳurb-i şehest bürde zi-dest

²⁴⁴⁰ ‘adl H: -F

Ey kimse ki pādšāhuñ qurbi şarābı seni elden (12) iletmişdür ya'nī seni mest eylemişdür [*qurb* bunda meye teşbīh olunmuşdur].

Z'ın qarābe ne-şüde kes çü tü mest

Bu qarābeden (13) kimse sencileyin mest olmamışdur ya'nī pādšāhuñ qurbine ziyāde mağrūr olmuşsın. (14) *Qarābe* kilindir ve qaba kulaq didikleri destidür ve bunda murād evveldür.

2490. Zūd bāşed ki (15) dehed hün-ābe

Sāki-i devret ez-ın qarābe

Tiz olur ki devr sāķīsi saña bu qarābeden (16) qanlı yaş virür ya'nī qurb-i sultān sebebi ile bir hālete giriftār olursın ki (17) çeşmünden hün-ābe revān olur. Sāķīye nisbet devr hūb vāķi' olmuşdur [*hün-ābe* qanlı yaş]. (18)

2491. Haq-ı in qurb be-şükr ār be-cāy

Bu qurbün haqķını şükrle yerine getir.

Qurb-i Haq ber-ser-i (19) in qurb fezāy

Bu qurbün başı üzre Haq te'ālā hazretinün qurbini ziyāde (20) eyle ya'nī çünki bu qurb sebebi ile Hudā-yı “*‘azze ve celle*”²⁴⁴¹nün rızāsına tālib olasıñ, (21) hiç şek yokdur ki Haq “*‘sübħānehu ve te'ālā*”²⁴⁴² hazretinün qurbinden hem behrever olursın. (22)

2492. Çist şükr-i kerem ü luţf şigerf

‘Azīm-i kerem ü luţfuñ şükri nedür.

Der-rızā-cüyi-i (23) Haq kerden şarf

Hudā-yı “*‘azze ve celle*”nün rızāsını taleb idicilige şarf eylemekdür ya'nī **186b** (1) Hudā-yı “*‘azze ve celle*”nün rızāsına tālib olmağdur.

2493. Şāh eger hancer-i hün-riz şeved

Farzā pādşāh (2) eger qan dökücü hancer ola.

Behr-i āzār-ı kesān tiz şeved

Kimseleri incitmekden öturi tiz ü (3) hışmgīn ola.

²⁴⁴¹ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁴² “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezze olan yüce Allah”

2494. Saht-rüyî çü siper pîş ârî

Şāhuñ huzūrında kalkan gibi saht (4) rüyluđı öñine getüresin.

Zahm ber bî-güneheş ne'gzārî

Günāhsuz üzre anuñ zaħmını (5) kıomayasın ya'nî pādşāh āzār u zulmden ferāgat itdüresin.

2495. V'eger ü berķ-i firüzān (6) gerded

V'eger farzā pādşāh firüzān u rahşān berķ ola.

V'ez-ğazab āteş-i sūzān (7) gerded

Ve ğazab sebebinden yakıcı āteş ola.

2496. N'āyed ez-tü ki ez-ü tāb zenî

Senden (8) gelmeye ki andan tāb urasın ya'nî saña revā vü lāyık degüldür ki hāmüş olup pādşāhı (9) men' eylesin [*zenî* fi'l-i muzārî '-i muħātabdur].

Belki ber-āteş-i ü āb zenî

Belki saña lāyık olan budur ki anuñ āteşine (10) āb urasın ya'nî anı ğazabdan hālāş eylesin.

2497. Ehl-i hācet çü der-i cüd zenend (11)

Çünkü ehl-i hācet cüd u kerem kıapusını kıaķalar ya'nî andan kerem taleb eyleyeler.

Dem ez- (12) endiše-i maķşüd zenend

Maķşüd fikrinden dem uralar ya'nî andan maķşüdlarınıñ (13) huşulini taleb eyleyeler.

2498. Eger ü rāh-ı hasāset sipered

Eger o hasāset yolına gide ya'nî (14) pādşāh eger cüd u kerem tarıķine sālİK olmaya [*sipered* reved ma'nāsınadır].

Buħl-rā 'aql ü kıyāset şümüred

Baħle 'aql u (15) zıreklik 'add ide.

2499. Tü suy-ı cüd künî reh-beriş

Sen aña cüd u kerem cānibine reh-berlik (16) eylesin.

Rū ba-hasān u 'aṭā āveriş

Anuñ yüzünü ihsân u ‘aṭāya getüresin²⁴⁴³ (17) ya‘nî anı ihsân u ‘aṭāya meyl ü ragbet itdiresin.

2500. V’eger ü püşt be-inşâf küned

(18) V’eger o inşâfa arka eyleye ya‘nî inşâfsuz ola.

Der-‘aṭā vü kerem isrâf küned

‘Aṭā vü (19) keremde isrâf ide,

2501. Tü der-işlâh tek u püy küni

Saṅa lâzım olan budur ki sen (20) anuñ işlâhında tek u püy eyleyesin ya‘nî pādşâhı isrâfdan men‘ eylemege küllî sa‘y (21) eyleyesin.

Be-ṭarîk vasaṭeş rüy küni²⁴⁴⁴ (22)

2502. V’eger ü rāh-ı ṭabī‘at gired

Ve eger o ya‘nî pādşâh ṭabī‘at ve hevā vü heves yolını ṭuta (23)

Terk-i kânün-ı şerī‘at gired

Şerī‘atüñ kânün u ṭarîkinüñ terkini ṭuta ya‘nî aḥkām-ı **187a (1)** şerī‘ata muḥālif hareket ide.

2503. Bāz-dārī zi-ṭabī‘at rüyeş

Anuñ rüyını (2) ṭabī‘atden bāz u dūr ṭutasın ya‘nî anı ṭabī‘at kaydından ḥalāş eyleyesin. (3)

Bādi-i rāh-ı şerī‘at şüyeş

Aṅa şerī‘at ṭarîkine bādī²⁴⁴⁵ olasın ya‘nî saṅa (4) lâzım olan budur ki aṅa şer‘-i şerīf cānibine delīl olasın.

2504. V’eger ü zācir-i zālīm (5) ne-şevēd

V’eger o ya‘nî pādşâh zālīme zecr ü siyāset idici olmaya [*zācir* ism-i fā‘ildür zecr idici ma‘nāsınadır].

Bā‘iş-i redd-i mazālīm (6) ne-şevēd

²⁴⁴³ **Rü bā-ḥasān u ‘aṭā āveriş**

Anuñ yüzünü ihsân u ‘aṭāya getüresin H: -F

²⁴⁴⁴ **Be-ṭarîk vasaṭeş rüy küni H: -F**

²⁴⁴⁵ hādī H: bādī F

Mazālimün reddine bā'ış olmaya ya'nī pādşāh eger zālimlerden mazlūmlarun haqqını (7) alivermege muqayyed olmaya. *Mazālim* bunda mazlumenün cem'î olmağ maħalle ensebdür.

2505. Tü ber-ān zecr (8) küni engīzeş

Lāzımdur ki sen pādşāhı ol zecr üzre taħrīk eyleyesin [*engīz* bunda taħrīk ma'nāsınadır]. (9)

Sāzi ez-behr-i mezālim tīzeş

Mazālimden ötüri anı tīz eyleyesin ya'nī anı ğazaba götüresin (10) tā ki zālimlerden mazlūmlara olan mazlemeleri yerine getüre.

2506. Īn büved resm ü reh-i āgāhī

(11) Āgāhlıġun rāh u resmi budur.

Şāh-rā şüret-i devlet-ħ'āhī

Şāha devlet-ħ'āhlıġ şüreti (12) ya'nī pādşāhun devlet-ħ'āhı ol kimsedür ki bu beyān olınan aħvāli yerine getüre.

2507. Ne ki (13) der-nīk ü bedeş yār şevī

Devlet-ħ'āhlıġ bu degüldür ki nīk ü bedde ya'nī (14) cemī'-i aħvālde aña yār olasın.

Der-şer ü şür meded kār şevī

Şer ü şür ve (15) bid'at u fesādda aña meded ü mu'āvenet idici olasın.

2508. Her çi ħ'āhed dil-i ü ān (16) ħ'āhī

Her neyi ki anun ġönli ister, sen hem anı isteyesin.

'Ālemī-rā zi-sitem (17) cān kāhī

Zulm ü sitemden 'ālem ħalkınun cānını eksidesin ya'nī sen ki bu ħüyda (18) olasın 'ālem ħalkına zulm eylemiş olursın.

2509. Zūlm-rā kâ'ide-i şüm nihī

Zulm için (19) şüm ü zişt kâ'ide vü 'ādet koyasın.

Bār ber-gerden-i mazlūm nihī

Mazlūmunun (20) boynı üzre yük koyasın ya'nī aña cefā eyleyesin.

2510. Dīn fūrūṣī vü diyānet dānī (21)

Dīnūñi şatasın ve anı diyānet bilesin ya'nī bid'atler peydā eyleyesin ve anları (22) şavāb u ma'ḳūl zann eyleyesin.

Küfr-verzī vü kifāyet dānī

Küfr ü bid'ate sa'y eyleyesin (23) ve anı sa'y u kifāyet bilesin beyt

Kāfī ārī vü īn pinhān nīst

*K'ez-kifāyet-dih-i 187b (1) tü geşte düvīst*²⁴⁴⁶

2511. Toḥm-ı şīrīn-figenī der-şüre

Şüre yere şīrīn²⁴⁴⁷ toḥm birağursın. (2)

Revnaḳ-ı dīn şikenī ez-türe

Töre ve ḳānūndan dīnūñ revnaḳını şırsın ve leṭāfetini (3) iledürsın, bu zamānda olan aşḫāb-ı devletūñ ekşerine ḳānūn-ı hezār-bār şer'-i (4) şerīfden ulı görünür ḳānūn i'tibāri ile bir miḳdār fāyide ḫāşıl olduğı (5) içün ammā andan bī-ḫaberdür ki dīn ü īmāndan maḫrūm olur²⁴⁴⁸ [*türe ḳānūn*].

2512. Ḥ'ān-ı şad mazleme ārī (6) süyeş

Anuñ cānibine yüz mazleme vü günāḫ ḫ'ānını getüresin.

Tā şikem pür-küni ez-pehlüyeş (7)

Tā anuñ cānibinden şikemüñi pür eyleyesin ya'nī māl ḫāşıl olur maḫallere pādşāha (8) delīl olursın tā saña hem andan bir miḳdār ḫişşe vuşul bula.

2513. Hemçü rübeh ki zi-küteh- (9) nazarı

Rubāḫ gibi ki küteh-nazarlığından,

Ez-çerāgāḫ be-şad ḫilegerī

Çerāgāḫdan (10) yüz ḫilecilikle. *Rübeh* dilkü, *çerāgāḫ* otlak.

2514. Gāv-rā der-nazar-ı şīr be-red

Gāvı (11) arslanuñ nazarına iledür [*be-red* fi'l-i muzāri'dür].

²⁴⁴⁶ *Kāfī ārī vü īn pinhān nīst /K'ez-kifāyet-dih-i tü geşte düvīst* “ H: -F. “Bu gizli değildir ve yeterince açıktır: Senin yeterlilik vermenle yüz iki yüz olmuş.”

²⁴⁴⁷ şīrīn F: -H

²⁴⁴⁸ olur H: ḳalur F

Tā zi-pes mā'ide-i ü sîr hored

Tā anuñ artuğından doyunca yiye. (12)

2515. Dîn-i hod cümle be-dünyâ dādî

Kendü dînüñi cemî'an dünyâya virdüñ.

Ṭurfe k'ez-dünyâ hem (13) nâ-şādî

'Aceb ki dünyâdan hem mesrûr degülsin. Pes ma'lûm oldı ki "*ḥasire'd-dunyâ (14) ve'l-âhireh*"²⁴⁴⁹üñ mazhar u mâfî şıdkısın nite ki işâret olunur.

2516. Mî-sezed ger nehedet (15) ṭab'-ı kirām

Ḥasire'd-dünyâ ve'l-âhireh nām

Pes lâyıkdur ki eger kirāmuñ ṭab'ı senüñ nāmuñı (16) "*ḥasire'd-dunyâ (14) ve'l-âhireh*" koyalar, zîrâ dîn ü dünyâdan maḥrûmsın.

2517. Pîş ez-în nîz (17) selâṭîn bûdend

Bundan evvel hem selâṭîn ü mülûk var idiler.

Ki heme şāḥib-i (18) temkîn bûdend

Ki cemî'si temkîn ü ḳudret şāḥibi idiler.

2518. Bûd şān kār-güzerān der (19) pîş

Anlaruñ pîş ü ḥuzûrında kār-güzârlar var idi.

Heme pākîze-dil ü nîk (20) endîş

Cemî'i pāk gönüllü ve ḥûb u laṭîf fikirlü idi.

2519. Dünyî-i hod teba'-ı dîn (21) kerde

Kendülerinüñ dünyâsını dîne tab' eylemiş idiler ya'nî dînden ötüri dünyâdan (22) fâriğ idiler.

Resm-i dîn-perveri āyîn kerde

Dîn-perverligini kendülerine āyîn ü 'âdet eylemişler (23) idi ya'nî sa'y u güşîş ü ihtimâmları hemân dînden ötüri idi [*āyîn âdet*].

2520. Ber-girifte zi-miyān 188a (1) behre-i ḥ'îş

²⁴⁴⁹ "...O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir." Hacc sûresi 11. âyet.

Kendü behrelerini ortadan kaldırmışlar ya'nî dünyevî (2) sa'yularından ferâgat eylemişler [behre naşîb].

Kerde mir'ât-ı şafâ çihre-i h'îş

Kendülerinü çihresini (3) şafâ âyînesi eylemişler ya'nî dünyevî küdüret ü ğarazdan ferâgat idüp sa'y u (4) güşişleri hemân²⁴⁵⁰ Hudâ-yı “azze ve celle”²⁴⁵¹ den ötüri olduğı için yüzleri nürânî idi. (5)

2521. Geşte ez-‘akîbet-i kâr āgāh

Kâr u ahvālün ‘akîbetinden āgāh u haberdār olmuşlar. (6)

Ġam-ħor-ı halk u naşîhatger-i şāh

Halkuñ ğamını yiyici ve şāha naşîhat idiciler ya'nî halka (7) şefkat idüp pādşāhı zulmden men' eylelerdi, meşnevî

Ferīdūn vezīrī (8) pesendīde dāşt

Ki rüşen-dil ü dūr-bīn dīde dāşt

Rızā-yı Hāk evvel (9) nigeh dāştī

*Diger pās-ı fermān-ı şeh dāştī*²⁴⁵²

2522. Çün yekī nükte be-şāhī ğüftī

Anlardan (10) bir kimse çünki bir şāha bir nükte didi.

Şāh ez-ān nükte çü gül bü'şküftī

Pādşāh (11) nükte sebebinden gül gibi açılırdı ve mesrūr olurdu.

2523. Dil ez-ārāyiş-i (12) ğaflet şüstī

Pādşāh ğaflet levşinden gönlini yurdu ya'nî ğafletden ħalāş (13) olurdu.

Z'ān kabīl nükte-i diger cüstī

Anuñ gibi bir nükte daħı isterdi ya'nî ancılayın (14) bir ğayrı nükteye t̄alib olurdu.

ĤİKĀYET-İ NAŞĪHAT KĀBŪL KERDEN-İ 'ÖMER (15) 'ABDU'L-'AZĪZ EZ-GULĀM-I ĤOD KĪ ĤĀZİN-İ BEYTŪ'L-MĀL BŪD

²⁴⁵⁰ hemān H: cān F

²⁴⁵¹ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁵² “Feridun'un seçkin, açık gönüllü ve ileri görüşlü bir veziri vardı. Öncelikle Allah'ın rızasını gözetirdi, sonra da padişahın buyruğunun gereğini yerine getirirdi.” Sa'dî, *Bostān*, s. 162.

‘Abdu’l-‘azīz’ün oğlu ‘Ömer’ün kendünün gulāmından²⁴⁵³ naşihat (16) kabül eyledüğünün hikāyetidür ki ol gulām beytü’l-māluñ hazīnedārı idi, bu ‘Ömer (17) halka-i rāşīdinden ‘add olunur bu sebebden buña ‘Ömer-i şānī dimişlerdür.

2524. ‘Ömer-i şānī-i ān (18) hemçü nuḥust

Kerde der-dīn sebaḳ-ı ‘adl dürüst

‘Ömer-i şānī ol evvel ki ‘Ömer gibi “*raḍıya’llāhu (19) ‘anh*”²⁴⁵⁴dan dīnde ‘adl dersini dürüst eylemiş idi ya’nī ziyāde ‘ādil idi [*sebaḳ* ders]. (20)

2525. Dāşt der-setr-i ḥarem ferzendān

‘Ömer-i şānī setr-i ḥareminden ferzendler tutardı ya’nī (21) ferzendleri var idi.

Çün peder cümle sa‘ādetmendān

Pederleri gibi cemī’si sa‘ādetlüler (22) idiler.

2526. ‘İd şüd pīş-i peder cem‘ şüdüdü

Bayrām oldı ferzendleri pederlerinün ḥuzūrına (23) cem‘ oldılar.

Heme pervāne-i ān şem‘ şüdüdü

Cemī’si ol şem‘ün pervānesi oldılar ya’nī **188b** (1) anuñ ḥuzūrına geldiler.

2527. Eşk zi-dīde-feşāndend çün şem‘

Çeşmlerinden şem‘ gibi göz (2) yaşımı saçdılar ya’nī ağladılar ve didiler [*eşk* göz yaşı].

K’ey perīşānī-i ‘ālem be-tü cem‘

Ki ey pederimiz ‘ālemün (3) perīşānlığı senünle cem‘dür ya’nī senün ‘adlün sebebi ile halk-ı ‘ālem rāḥat u (4) ḥuzūrdadır.

2528. Bā-ten-i ‘ür çü şem‘īm heme

Cemī’an biz şem‘ gibi ‘uryān tenle iz ya’nī libāsdan (5) ‘uryānuz.

Behr-i cāme şüde cem‘īm heme

Cemī’an cāmeden ötüri cem‘ olmuşuz ya’nī ḥuzuruñuza (6) gelmekden murād budur ki cāmümüz yoḳdur, ḥuzūrından cāme isterüz.

²⁴⁵³ gulāmından F: -H

²⁴⁵⁴ “Allah ondan razı olsun.”

2529. Nīst zi-aṭlas u (7) eksūn sūhenī

Aṭlas²⁴⁵⁵ u eksūndan bir söz yoḡdur ya'nī bunlardan bir nesne (8) istemezüz.

Hemçü fānūs kem ez-pīrehenī

Fānūs gibi bir pīrehenden kem mi iz (9) ya'nī fānūs gibi hemān bir pīrehene rāzı iz. *eksūn* bir nev'-i ḡumāşdur, *fānūs* (10) fer ma'nāsınadır.

2530. Tā-be-key serzeniş-i dāye keşim

Tā kaçana dek dāyemizüñ serzenişini (11) çekerüz.

Serdi-i ṭa'ne-i hem-sāye keşim

Hem-sāyenüñ ṭa'nesinüñ serdlüğünü (12) çekerüz çekelüm ma'nāsına hem laṭıfdür.

2531. Çün 'Ömer girye-i ferzendān dīd

Çünkü 'Ömer²⁴⁵⁶ (13) ferzendānuñ giryesini gördi.

Bār-ı ḡam ber-dil-i şān ne'psendīd

Anlaruñ göñli (14) üzre ḡam yükünü begenmedi ya'nī anlaruñ ḡamnāk oldukların lāyık görmedi. (15)

2532. Bendeī dāşt 'aceb ferruḡ-fāl

'Ömer bir bende ṭutardı ya'nī ziyāde sa'ādetmend (16) ve ferruḡ-fāl idi [*Bendede* hemze vaḡdet içündür].

Kār-ı ü ḡāzini-i beytü'l-māl

Ol bendenüñ kār u ḡıdmeti (17) beytü'l-māluñ ḡāzinedārlığı idi.

2533. Ḡüfteş āver be-der ez-maḡzen-i ḡ'ıṣ (18)

Ḡarc-ı yek māhi-i men bī-kem ü bīş

Ol bendeye didi kendü maḡzenüñden noḡşān u (19) ziyādesüz benüm bir aylık ḡarcumu çıkar ya'nī beytü'l-māldan bir ayda baña (20) ta'yīn olınan sīm ü zeri ḡāzineden çıkarup bunda getir [*āver* emr-i ḡāzırdur].

2534. Kār-ı in çend (21) ciger-ḡüşe bi-sāz

²⁴⁵⁵ Aṭlas H: -F
²⁴⁵⁶ 'Ömer H: -F

Bu birkaç ciger köşemün kârını düz ya'nî bunların levâzımını (22) yerine getir.

Harci-i men be-diger mâh endâz

Benüm harclugumı gayrı mâha at ya'nî ol aya (23) ço.

2535. Bende güftâ ki tûyî ey h'âce

Ber-ser-i defter-i dîn dîbâce

Bende çünkü andan **189a (1)** bu sözleri işitdi aña didi ey h'âce dîn defterinün başı (2) üzre dîbâcesin sen ya'nî ehl-i İslâm'ın emîr ü hâkimisin ve emr ü fermânın (3) revân u cârîdür.

2536. Men ne-dânem ki tü-râ zâmin kîst

Ki yekî hefte dige h'âhî (4) zîst

Lîkin ben bilmezem ki saña zâmin kimdür ki bir hefte dağı diri olırsarsın (5) ya'nî bir hefteye dek diri olacağına kim zâmin olur.

2537. Çün hurî mâl-ı müselmânân-râ (6)

Çünkü müslümânların mâlini yersin.

Ger bi-mîrî ki dehed tâvân-râ

Eger ölesin (7) tâvânı kim virür ya'nî ol mâl kimden alınur. Pes lâzım gelür ki sen (8) dînle ölesin.

2538. 'Ömer in nükte-i nîkû çü şünüft

'Ömer çünkü gulâmdan bu hûb u (9) laţîf nükteyi işitdi.

Âferîn kerd ü be-ferzendân güft

Ol gulâma âferîn (10) eyledi ve ferzendlerine didi,

2539. Rûy der-zâviye-i derd künîd

Derd zâviyesine (11) teveccüh eyleğüz ya'nî varup derd ü gamla oturuğuz.

V'in heves ber-dil-i hod (12) serd künîd

Ve bu hevesi kendü gönlüğüz üzre serd eyleğüz ya'nî bu ârzüyü (13) terk eyleğüz.

2540. Z'an ki bî-hün-ı ciger pâluden

Zîrâ ciger kıanını süzmeksüz ya'nî (14) derd ü elem çekmeksüz [*pâluden* süzmek ma'nâsınadır].

Nîst imkân be-behişt âsûden

Cennetde diñlenmege (15) ve rāhat u huzûrda olmağa imkân yoğdur.

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-ERKĀN-I (16) DEVLET BE-RE‘ĀYĀ

Bu münācāt erkân-ı devletden re‘āyāya intikāl beyānındadır. (17) *Re‘āyā* cem‘-i ra‘iyyetdür.

2541. Ey be-rāh-ı talebet sa‘y-ı kesī

Ey Hudā-yı “*‘azze ve celle*”²⁴⁵⁷ (18) senün talebün yolında bir kimsenün sa‘yı,

Hāli ez-terk-i heveshā hevesī (19)

Heveslerün terkinden hālī bir hevesdür ya‘nī bir kimse ki hevesleri terk (20) eyleye ve senün talebünde sa‘y ide anuñ ol sa‘yı hem bir hevesdür, zīrā her kes ki (21) saña talebdür aña lāzīmdur ki cemī‘-i heveslerden ferāğat eyleye [*hevesīde* yā vahdet içündür].

2542. Āh ez-īn hīç-kesihā (22) ki zi-mā’st

Āh bu hīç-kesliklerden ki bizdendür.

Behr-i īn bü’l-hevesihā (23) ki zi-mā’st

Bu bü’l-hevesliklerden ötüri ki bizdendür ya‘nī hayf u dirīg **189b (1)** ki bize bü’l-hevesliklerden hīç-kesliklerden hālāş müyesser olmadı, hālbu ki (2) bu hīç-keslikler bü’l-hevesliklerden ötürüdür.

2543. Cān der-īn hīç-kesī çend künim (3)

Bu hīç-keslikde niçeye dek cān çekişelüm.

Der-i her bü’l-hevesī çend zenīm (4)

Dünyevī bir murāddan ötüri niçeye dek her bir²⁴⁵⁸ bü’l-hevesün çapısını kaçalum ve (5) ihtiyāc ‘arz idelüm.

2544. Nîst der-hīç hevesī büy-ı bihī

Hīçbir hevesde (6) nef‘ ü sa‘ādet rāyihası yoğdur.

Dil-i mā-rā zi-heves-sāz tehī

Ey Hudā bizüm gönlimüzi (7) hevesden hālī eyle.

²⁴⁵⁷ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁵⁸ bir F: -H

2545. Belki ān-rā be-hevā-sāz bedel

Belki ol hevesi hevāya tebdīl²⁴⁵⁹ eyle [sāz emr-i hāzırdur]. (8)

Be-hevāyī ki büved 'ışk-ı ezel

Ammā ol hevāya tebdīl eyle ki ol hevā 'ışk-ı ezel ola. (9) *Hevā* bunda muḥabbet ma'nāsınadır.

2546. Ne-hevāyī ki büved meyl be-māl

Ol hevā degül ki mālā (10) meyl ola.

Yā be-meyl-i şeref-i cāh u celāl

Yāhūd cāh u celāl şerefine irişmege ola. (11) *Meyl* irişmek ma'nāsınadır.

2547. 'Ömr-i Cāmī ki metā'ist şigerf

Cāmī'nün 'ömri ki (12) şigerf ü laḫf bir metā'dur.

Der-hevāhā vü heveshā şüde şarf

Hevālara (13) ve heveslere şarf olunmuşdur, beyt

Me-kün 'ömr zāyi' be-efsūs u hayf (14)

Ki fırsat 'azīzest v'el-vaktu seyf²⁴⁶⁰

2548. Ger ez-ān 'āriye çizī māndest (15)

Eger ol 'āriyeden ma'nā 'ömrden bir nesne kalmış ise [çizīde yā vahdet içündür],

Yā ez-ān genc peşizī (16) māndest

Yā²⁴⁶¹ ol gencden bir pul kalmış ise,

2549. Kuvveteş dih ki hevā-yı tü küned (17)

Aña kuvvet vir ki senün hevāñ eyleye ya'nī senün muḥabbetünge sa'y u güşiş ide. (18)

Şarf-ı ān behr-i rızā-yı tü küned

Anı senün rızāñdan ötüri şarf eyleye. (19)

2550. Der-rızāyet çü bi-yābed nazārī

²⁴⁵⁹ tebdīl H: mütebeddil F

²⁴⁶⁰ "Hayıflanıp üzölmekle ömrünü ziyan etme. Zira fırsat değerlidir, vakit kılıçtır." Sa'dī, *Bostān*, s. 185.

²⁴⁶¹ yā H: yāhūd F

Çünkü senün rızānda sende bir nazar bula. (20)

Be-risāned be-kesān z'ü eṣerī

Andan kimselere bir eṣer iriṣdüre.

‘İKD-I SĪ VÜ HEFTÜM (21) DER-DELĀLET-İ RE‘ĀYĀ Çİ ĞĀYİB Çİ HĀZİR BE-HAĖĖ-ŞĪNĀSĪ VÜ ŞÜKR-GÜZĀRĪ-İ SELĀTİN (22) Çİ ‘ĀDİL Çİ CĀ’İR

Otuz yedinci ‘ıkd re‘āyāyı selātinün haĖ-şināslığına ve şükr- (23) güzārlığına delālet eylemek beyānındadır, re‘āyā gerekse ġāyib gerekse hāzır olsun, **190a** (1) selātin hem gerekse ‘ādil gerekse cā’ir ü zālīm olsun hulāṣa-i (2) kelām budur ki re‘āyāya lāzīmdur pādşāhların vücūdını kendülerine nef’-i maḥz (3) bulup anuñ muĖābelesinde şükr idüp pādşāhlara ḥayr du‘ālar eyleyeler. *Cā’ir* cevri ü (4) zulm idici ma’nāsınadır.

2551. Ey der-in teng-fezā geṣte eṣir

Zir-i tiğ ü ħalem-i ṣāh u (5) vezir

Ey bu tar ṣāhrāda pādşāhuñ tiĖi ve vezirün ħalemi altında eṣir olmuṣ (6) ḥitāb ra’iyyetedür. *Teng-fezā*dan murād bu ‘ālemdür [*fezā ṣāhrā*].

2552. Geh zi-tiğ-i sitemi hemĖü ħalem

FarĖ-ı (7) ṣaĖ-şüde-i renc ü elem

Gāhī bir zālīmün tiğından ħalem gibi farĖ-ı serün renc ü elemün (8) ṣaĖ olmuṣudur ya’nī bir zālīmden gāhī ziyādedür ve elem görürsin. *Sitemi* bunda (9) zālīm ma’nāsınadır anda olan yā nisbet içündür.

2553. Geh be-zaḥm-ı ħalemī hemĖün tiğ

ĖarĖ-ı (10) ḥün mānde-i efsün u dirĖ

Gāhī bir kātibün zaḥmı sebebi ile tiğ gibi efsün²⁴⁶² (11) u dirĖ ḥünına ĖarĖ ḳalmıṣsın ya’nī vezir tarafından olan bir kātibün cefāsı (12) sebebi ile ĖarĖ-ı ḥün olup efsün²⁴⁶³ u dirĖga giriftār olmuṣsın. *Ėalemī*den (13) murād kātibdür anda olan yā nisbet içündür.

2554. Cigeri-Ėir be-dendān dü se rüz

İki (14) üç gün diṣün ile bir ciger tut ya’nī anlardan iriṣen derd ü renc ü eleme bir zamān (15) ṣabr u taḥammül eyle.

²⁴⁶² efsün H: efsüs F

²⁴⁶³ efsün H: efsüs F

Bi-nişin Һurrem ü Һandān dü se rüz

İki üç gün Һurrem ü Һandān (16) otur ya'nī renc ü elemüni āşkār eyle.

2555. Perde-i teng-dilī sāz me-kün

Teng-dillik (17) perdesini sāz eyle ya'nī şek-dil olma.

Dāsītān-ı gile āġāz me-kün

Şikāyet (18) dāstānına şürü' eyleme ya'nī şikāyet eyleme. *Perdeden* murād sāzda olan (19) perdelerdür.

2556. Hemçü zaħm ez-eşer-i tiġ bi-Һand

Tiġuñ eşerinden zaħm gibi gül. Zaħmuñ Һande eylemesi (20) açılmasıdır [*bi-Һand* emr-i Һāzırdur]

Levhāsān naqş-ı kalem-rā bi-pesend

Levh gibi kalemün naqşını kabül eyle (21) ya'nī kāġaz kaleminden Һať kabul eylediği gibi sen hem kātibün kaleminden irişen zarar u (22) noqşāni kabül eyle.

2557. Nef'-i şeh biş büved ez-zarareş

Zirā şahuñ nef' i anuñ (23) zararından ziyādedür.

Һayr-ı ü nīz füzünter zi-şereş

Anuñ Һayrı anuñ şerrinden **190b (1)** ziyāderekdür.

2558. Şükr-i nef'eş çü ne-güfti hergiz

Çünki hergiz anuñ nef'inüñ şükrini dimekdür [*çün* bunda teşbīh içündür]. (2)

Çün gül ez-vey ne-şüküfti hergiz

Hergiz gül gibi andan açılmadıñ ya'nī pādşāhuñ (3) saña olan nef'ini hergiz müşāhede idüp şādān u Һandān olmadıñ. (4)

2559. İn heme ez-zarar-ı ü gile çist

Pes anuñ zararından bu deñlü²⁴⁶⁴ şikāyet nedür. (5)

Һayr-bīn şev zi-şer-i ü gile çist

²⁴⁶⁴ dünlü şeklinde yazılmış.

Hayr u nef' görücü ol anuñ şerr ü zararından (6) şikāyet nedür ya 'nī şikāyet lāyık degüldür,
zīrā sen pādşāhuñ (7) şerr ü zararına nazār eylersin, anuñ hayr u nef' ine nazār eylemezsın.

2560. Genc-i bī-renc ne-dīdest (8) kesī

Cihānda bir kimse rencsüz genc görmemişdür.

Gül-i bī-hār ne-çīdest kesī (9)

Bir kimse hārsuz gül dirmemişdür, beyt

*Cevr-i düşmen çi küned ger ne-keşed t̄ālib-i (10) dūst
Genc ü mār u gül ü hār u ğam u şādī be-hemend²⁴⁶⁵*

2561. Ger ne şeh dāver-i 'ālem (11) būdī

Zīrā şāh eger 'ālemüñ hākimi olmayaydı,

Kār-ı 'ālem heme der-hem būdī

'Ālemüñ (12) kār u ahvāli perīşān u harāb olurdı ya 'nī nizām u intizām ref' olurdı. (13)

2562. Ger şübān pās ne-dāred reme-rā

Eger çoban süriyi hıfz u nigāh tutmaya,

Gürg (14) zi-pāy der-āred heme-rā

ķurt cemī' sini ayakdan götürür ya 'nī helāk eyler. (15)

2563. Bāġbān ger ne-zened bāng be-bāġ

Bāġbān bāġda eger çağırmaya t̄uyūrı mīvelerden (16) men' eylemeye,

Ķurş-ı incīr me-şevd nān-ı kelāġ

ķurş-ı incīr kelāġuñ nānı olur ya 'nī (17) kelāġ u zāġ cemī' incīr yerler. *Kelāġ* ķuzgun ve ala ķarġa.

2564. Tīġ-ı ū ger be-miyān sed (18) ne-şevd

Eger pādşāhuñ tīġ u siyāseti ortada sed olmaya,

Keyd-i Ye' cūc-ı (19) fiten red ne-şevd

²⁴⁶⁵ “Dosta taip olan çekmedikten sonra düşmanın eziyeti ne yapabilir?! (Talip için) hazine, yılan, gül, diken, gam ve mutluluk ayıdır.” Sa'dī, *Divan-ı Eş'âr*, Gazeliyyât, 246. Gazel.

fitneler Ye'cüc'ün mekr ü keydidür ve def' olmaz ya'nî cihân (20) fitnelerle memlû vü pür olur [*fiten cem'-i fitnedür*].

2565. Rumh-ı ü şāh-ı sa'ādet şemerest

Pādşāhuñ rumh u (21) sinānı sa'ādet mīvelü şāhdur.

Ki ez-ū kām-ı emel mīve-ḥorest

Ki (22) emel ü ümīdün kām u dehānı andan mīve yiyicidür ya'nî anuñ sebebi ile ḥalka (23) rāḥat u ḥuzūr ḥāşıl olur.

2566. Hod-ı ü beyze-i sīmurğ-ı zafer

Anuñ 191a (1) tuğulğası zafer sīmurğınuñ beyzesidür [*beyze yumurda*].

Ṭā'ir-i nuşret ez-ān cā zed (2) ser

Nuşret murğı oradan zāhir oldı, zīrā çünki pādşāh silah (3) alup 'askerinde şābit-ḳadem ola ve şecā'at göstere, Ḥudā-yı “*‘azze (4) ve celle*”²⁴⁶⁶nün 'avn ü 'ināyetiyle aña zafer müyesser olur. Sultān-ı selā (5) ṫn-i cihān ḳahramān-ı zamān bizüm 'izzetlü vü sa'ādetlü²⁴⁶⁷ pādşāhimuz Muḥammed Ḥān ḥāzretleri (6) gibi ki “*edāma'llāhu te'ālā*”²⁴⁶⁸ *devletehu ve sa'ādetehu ilā intihāi'z-zamān*”²⁴⁶⁹ 'asker-i küffār her ṫarafdan (7) hücüm idüp etrāfi ihāṫa eyleyüp kendülerinün gālib olmasını (8) muḳarrer bilürken ma'rekede sedd-i İskender gibi şābit-ḳadem oldı, lā-cerem (9) Ḥudā-yı “*‘azze ve celle*” nün 'avn ü 'ināyeti ile fetḫ ü nuşret müyesser olup (10) küffār 'askerini helāk eyledi Ḥaḳ “*sübḥānehu ve te'ālā ḥāzreti*”²⁴⁷⁰ ne şad hezār (11) şükr ü sipās ki sāye-i sa'ādetimde rāḥat u ḥuzūrda olup (12) āsüde-ḥāl ve müreffehü'l-bāllerüz, lā-cerem uḫrevī sa'ādetinün ḥuşülü için (13) rüz u şeb du'ādan ḥālī degülüz ve şāhibü'l-ḥayrāt sa'ādet-i dāreyn (14) den behrever pādşāh-ı 'ālem-penāḥ ḥāzretlerinün ḳapuağası Ğazanfer Ağa (15) ḥāzretleri hem ol ma'rekede ḥavfdan berī pādşāh ḥāzretlerinün ḥuzūrında (16) şīr-i ner gibi şābit-ḳadem olmuş idi, bu şāhib-sa'ādet bu ḥaḳrūñ veliyy-i (17) ni'metidür, rüz u şeb dünyevī vü uḫrevī devlet ü sa'ādetden ötürü (18) du'ādan ḥālī degülem, mışrā'

*Du'ā-gūy in devletem bendevār*²⁴⁷¹

²⁴⁶⁶ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁶⁷ ve sa'ādetlü F: -H

²⁴⁶⁸ te'ālā F: -H

²⁴⁶⁹ “Zaman tükenene kadar Allah senin devletini ve saadetini devam ettirsin.”

²⁴⁷⁰ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḥ olan yüce Allah”

²⁴⁷¹ “Köle gibi bu devletin duacıyım.” Sa'dī, *Bostān*, s. 50.

Beytde (19) vākī‘ olan *hod tuğulğa* ma‘nāsınadır ve *ān-cādan* murād hoddur ki beyzeye (20) teşbīh olınmışdır.

2567. Ber-ten-i ü zirih-i pür-ḥam u tāb

Anuñ teni üzre (21) ḥam u tābla pür-zirih.

Çeşme-sārī ḥoy-ı merdiş zehāb

Bir çeşme-sārdur ki anuñ (22) şızındısı merdligüñ ‘arağıdır, bu hem ma‘nādur anuñ zehābı merdligüñ (23) ‘arağı bir çeşme-sārdur. Zırñ pür-ḥam u tāb olması cemī‘ān ḥalka olduğı **191b (1)** i‘tibārladır. *Hūy vāv-ı* resmī ile ney vezni ma‘nāsınadır, ney vezni üzre (2) ter ma‘nāsınadır ki ‘Arab ‘arağ dir zehāb serāb vezni üzre şızındı (3) ma‘nāsınadır [*tāb* büküm].

2568. Tır-i ü murğ-ı perān süy-be-sü

Anuñ tırı süy-be-süy ve (4) cevānibe pervāz idici murğdur.

Nāme-i merg-ber-i cān-ı ‘adū

‘Adūnuñ cānına (5) mevt ü helāk nāmesini iledidür ya‘nī anuñ tırı ile ‘adūdan ba‘zı (6) kimse helāk olıdır.

2569. Ber-kemāneş ki zi-her gūşe zihest

Anuñ bābı üzre (7) ki her gūşeden zih ü taḥsīn vardır.

Ü be-şayd-ı zaferet tūşe-dihest

O ya‘nī (8) pādşāhuñ kemānı zafer şaydı sebebi ile saña tūşe viricidür, zīrā çünki (9) pādşāh düşmeni üzre gālib oldı, zād u ganīmet ḥāşıl olur. *Zihden* (10) murād bunda taḥsīn olmağ ziyāde rüşendür egerçi yāy kirişi ma‘nāsına (11) hem ihāmdan ḥālī degüldür.

2570. Efsereş küngüre-i devlet-i tü’st

Anuñ tacı senüñ (12) devletüñ küngüresidür, zīrā çünki anuñ başından tacı gide senden (13) hem devlet ü rāḥat u ḥuzūr gider, zīrā ‘adū seni ḥarāb u zīr ü zeber ve esīr (14) eyler [*efser tāj*].

Kemereş beste pey-i ḥidmet-i tü’st

Pādşāh kemerini senüñ hıdmetün içün²⁴⁷² bağlamışdur, (15) zîrâ pādşāhuñ hūkm ü hükümeti olmasa cihān halkı rāhat u huzūrdan (16) eşer görmez.

2571.   Kahr-ı ü ger ne-şevd şahne-i şeh

Eger pādşāhuñ siyāset ü kahrı (17) şehrüñ zābıt u hāfızı olmaya.

Şehd der-kām-ı kesān gerded zehr

Kimselerün (18) kām u dehānında ‘asel zehr olur ya’nī halk zevk ü şafādan mahrūm olup (19) derd ü renc ü eleme giriftār olur [*kām* bunda tımağ ma‘nāsınadır].

2572.   Halk-ı ü ger ne-şevd luğf-ı tılısm

Pādşāhuñ (20) hulk u hüyı eger tılısm-ı luğfi olmaya,

Bü’gsiled rābıta-i rūh zi-cism

Rūhuñ cismden (21) ta‘alluğ u rābıtası kesilür ya’nī eger pādşāh hilm ü luğf göstermeye bisyār (22) kimse hayātdan dūr olur.

2573.   Der-ğazar rüşeni-i cāhet ez-ü’s

Şehr ü (23) hāzarda senüñ ‘izzet ü cāhuñ rüşenliği andandur, zîrâ eger pādşāh **192a (1)** olmasa halk cāh u celāl şāhiblerine ri‘āyet eylemezlerdi.

Der (2) sefer eymeni-i rāhet ez-ü’s

Seferde senüñ yoluñ eymenliği andandur, (3) zîrâ pādşāh olmasa yollar hāramilerle memlū olup kārவān hareket eylemege kādır (4) olmazdı.

2574.   Süy-ı tü zulmi ez-ü ger reh kerd

Eger senüñ cānibüñe bir zulm irişdi (5) ise,

Dest-i zulm-ı digerān kütah kerd

Ğayrlaruñ zulmi eli senden kütāh u dūr eyledi. (6)

2575.   Tohm-ı rüzīt ki dihkān kāred

Senüñ rızkuñ tohmunu ki dihkān zirā‘at (7) eyler [*kāred* fi‘l-i muzāri‘dür, zirā‘at eyler ma‘nāsınadır].

Miknet ez-bāzu-yı sultān dāred

²⁴⁷² içün F: -H

Dihkânun sultânun bâzûsından (8) kuvvet tutar, zîrâ eger sultân olmasa dihkân tohm u zirâ'ata kâdir olmazdı. (9) *Miknet* kudret ma'nâsınadır.

2576. Tâcirân raht ki ez-râh ârend

Bâzîrgânlar (10) yoldan şehir cānibine raht u esbāb ki getürürler.

Sûy-ı şehir ez-meded-i (11) şâh ârend

Şâhuñ meded ü ²⁴⁷³ mu'âveneti sebebinden getürürler [*Sûy-ı şehriñ* ma'nâsı mışrâ'-ı evvelüñ ma'nâsına kayd olındı]. (12)

2577. Pâsbân-ı şebet ez-düzd veyest

Düzdden gice senüñ pâsbānuñ odur (13) ya'nî pâdşâhdur, zîrâ pâsbānlar ki vardur pâdşāhuñ emri iledür. (14)

Hâris-i rüz-ı tü bî-müzd veyest

Müzd ü ücretsiz senüñ gündüz hâris ü (15) hâfîzuñ odur yānî pâdşāhdur.

2578. H'ış bigâne ez-ü kâfile şev (16)

Hâşm u ecnebî pâdşāh sebebinden kâfile olıcudur ya'nî bir yere cem' olup (17) yola revâne olurlar.

Râh u bî-râhe ez-ü kâfile rev

Ve kâfile anuñ sebebinden (18) yola ve yolsuz gidicidir ya'nî kâfilenüñ her yere gitmesi pâdşāhuñ (19) mu'âvenetindedür.

2579. Sünnet ü şer' zi-ü püşt kavî

Sünnet ü şer'üñ (20) arkası anuñ sebebinden kavî vü şābitdür.

Şer'-dân z'ü beledî vü bedevî (21)

Beledî vü bedevî anuñ sebebinden 'âlim ü şer'-dāndur. *Beledî* şehir halkı (22) *bedevî* bâdiye halkı.

2580. Mescid ü minber ez-ü ma'mürest

Mescid ü minber anuñ sebebinden (23) ma'mürdür.

Dîn ü devlet zi-harâbî dürest

²⁴⁷³ mu'âvenetinden ve H: -F

Pādşāh sebebi ile dīn ü **192b (1)** devlet harābılıktan dūrdur, zīrā pādşāh olmayup “*izā hulliye ve tay‘ahu*”²⁴⁷⁴ (2) hasebince halk-ı ‘ālem kendü tabī‘atları üzre kōnsa aqall-i kalīlden ğayrı dīn ü (3) diyānet ve tā‘at ü ‘ibādetden bi’t-ṭab‘ i ‘rāz eylerlerdi, zīrā “*e’n-nāsu ecnāsun (4) ve ekşeruhum encāsun*” ve hem taqlīdden ḫalāş olmamişlardur.

2581. İ̄n heme kārger ü (5) kārgerī

Bu cemī‘-i kārger ve anlaruñ kārgerliĝi ki cihānda mevcūddur.

Nīst cüz behr-i (6) tū çün der-nigerī

Çünki im‘ān-ı²⁴⁷⁵ nazār eyleyesin saña zāhir ü ma‘lūm olur ki (7) senden ötüridür, senüñ ğayruñdan ötüri degüldür.

2582. K̄adr-i her yek ki (8) şümürdem bi-şinās

Her birini ki şaydum ve beyān eyledüm her birinüñ kadrini fehm eyle [*şīnās* emr-i ḫāzırdur]. (9)

Pīşe-kün k̄ā‘ide-i şükr ü sipās

Pes şükr ü sipās k̄ā‘idesini kendüñe (10) şan‘at-ı ‘ādet eyle ya‘nī pādşāhuñ ḫayr u nef‘i bisyār idüĝini fehm idüp (11) şükr ü sipāsdan ḫālī olma.

2583. Ez-berāy-ı tū yekī kār-güzār

K‘ez-pey-i müzd küned (12) in heme kār

Bir kār-güzār senden ötüri müzd ü ücret için bu cemī‘ işi eyleye. (13) *Heme kār*dan murād beyān olınan aḫvāldür [*müzd* ücret].

2584. Gerd ü şad genc ü güher-efşānī

Ol kārlaruñ (14) ḫuşūlinden ötüri eger iki yüz güher gencini nişār u şarf eyleyesin.

Müzd-i yek (15) rūze-i ü ne’tvānī

Ol kārlaruñ bir günlük müzd ü ücretine k̄ādir olmazsın. (16)

2585. Nīst her naq̄d ki ĝired zi-tü şāh

Müzd-i yek kār-ber-i kār-āĝāh

²⁴⁷⁴ “Bırakır ve mecbur ederse.” Deyim.

²⁴⁷⁵ im‘ān H: esān F

Şāh her naqdi ya‘nī (17) sīm ü zeri ki senden alur²⁴⁷⁶ kār-āgāhuñ katında beyān olınan kârlardan (18) bir kârūñ müzd ü ücreti degüldür *kār-āgāhdan* murād aḥvāl-i ‘ālemden haberdār (19) olan kimsedür.

2586. Īn heme nāle vü feryād ki çi

Çünkü şāhuñ senüñ ḥaḳḳuñda (20) olan bisyār nef‘i fehm eyledüñ pes bu deñlü nāle vü feryād ki şāhdan (21) eylersin nedür bu ḥālet ya‘nī saña lāyık degüldür.

Īn heme ta‘ne-i bī-dād ki çi (22)

Bu deñlü zūlm ta‘nesi ki şāha eylersin nedür ya‘nī lāyık degüldür.

2587. Gerçi pīş-i (23) tü büved zūlm-nümāy

Egerçi pādşāhdan irişen ḥālet saña zūlm görünücidür.

193a

(1) Şāyed ān ‘adl büved pīş-i Ḥudāy

Şāyed ki ol zūlm Ḥudā-yı “‘azze (2) ve celle”²⁴⁷⁷nüñ ḥuzūrında ‘adl ola,

2588. Ey besā ‘adl ki dārā-yı cihān

Ey çok (3) ‘adli ki cihānuñ dārā ve ḥalkı,

Kerde der-şüret-i zūlmet nihān

zūlm şüretinde (4) nihān eylemişdür. Pes sen hem her zūlmi ki görürsin zūlm i‘tikād eyleme belki hemān (5) ḥāmūş ol [*nihānest* taḳdīrindedür].

ḤİKĀYET-İ MÜNĀCĀT-İ MÜSĀ ‘ALEYHİ’S-SELĀM

Mūsā peyğam-ber (6) “‘aleyhi’s-selām”²⁴⁷⁸uñ münācātınuñ ḥikāyetidür.

Kİ DĪDE-İ YAḲĪN-İ VEY BĪ-GÜŞĀYEND (7) VE ‘ADL DER-ŞÜRET-İ ZŪLMHĀ BE-VEY NŪMĀYEND

Ki anuñ yaḳīn çeşmini açalar (8) ve zūmler şüretinde olan ‘adli aña göstereler, *bi-güşāyend* ve *be-vey nümāyend* (9) kelimelerinüñ fā‘ili Ḥudā-yı “‘azze ve celle”²⁴⁷⁹dür, şīğa-i cem‘ ta‘zīm içündür.

²⁴⁷⁶ alur H: aḳz eyler F

²⁴⁷⁷ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁷⁸ “Ona selam olsun”

²⁴⁷⁹ “Aziz ve yüce Allah”

2589. Güft ruzî (10) be-münâcât kelîm

Mūsâ peygâm-ber “‘*aleyhi's-selâm*” bir gün münâcâtda didi [*kelîm*den murâd hâzret-i Mūsâ'dür],

K'ey (11) cihândâr-ı Hudâvend-i hâkîm

Ki ey cihânı hıfz idici cemî'-i ahvâli hikmetle bilici²⁴⁸⁰ (12) Hudâvend.

2590. Ber-dilem revzen-i hikmet bü'gşây

Benüm gönülüm üzre hikmet penceresini (13) ac.

'Adl der-şüret-i zulm bü'nmây

Zulm şüretinde olan 'adli başa göster. (14)

2591. Güft tâ nür-ı yakînet ne-büved

Hudâ-yı “‘*azze ve celle*” Mūsâ peygâm-bere “‘*aleyhi's-selâm*” hitâb (15) idüp didi, mâ-dâm ki saña yakîn nûrı olmaya,

Ṭâkat-i dîden-i înet ne-büved (16)

bunı görmege senüñ ṭâkatünj olmaz.

2592. Güft yâ Râb bi-dih ân nür me-râ

Pes (17) hâzret-i Mūsâ eyitdi yâ Rabbî başa ol nûrı vir.

Efgen ez-za'f-ı (18) yakîn dür me-râ

Yakînünj za'findan beni irak bırak ya'nî beni za'îf-i yakînden (19) hâlâş eyle.

2593. Güft nezdîk filân çeşme-nişîn

Pes Hâk “‘*sübhânehu ve te'âlâ (20) hâzreti celle şânuhu*”²⁴⁸¹ Mūsâ peygâm-bere “‘*aleyhi's-selâm*”²⁴⁸² didi filân çeşmeye yakîn (21) otur.

Mî-niger kudret-i mâ-râ zi-kemîn

Kemîn ve nihândan bizüm kudretimüze nâzar eyle. (22)

2594. Mûsi ân câ şüd ü pinhân bi-nişest

²⁴⁸⁰ bilici H: eyleyici F

²⁴⁸¹ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezze olan şanı yüce Allah”

²⁴⁸² “Ona selam olsun”

Hudā-yı “‘azze ve celle”²⁴⁸³nün emr-i şerîfi ile Mūsā peygām-ber²⁴⁸⁴ “‘aleyhi’s- (23) selām” oraya gitdi ve halkdan pinhān orada oturdu.

Muntazır pāy be-dāmān 193b (1) bi-nişest

Ayağını dāmenine çeküp muntazır oturdu.

2595. Dīd k’ez-rāh sūvārī (2) bi-resīd

Mūsā peygām-ber “‘aleyhi’s-selām” otururken gördi ki yoldan bir atlu irişdi. (3)

Çün Hızır raht be-ser-çeşme keşīd

Hızır peygām-ber “‘aleyhi’s-selām” gibi esbābını (4) çeşme tarafına çekdi ya’nī çeşmeye geldi.

2596. Cāme kend ez-ten ü zed ğavṭa der-āb (5)

Ol sūvār teninden cāmesini kıopardı ya’nī çıkardı ve ābda ğavṭa urdu (6) ya’nī ābuḡ içine taldı.

Ten fūrūšet ü ber-āmed be-şitāb

Ābuḡ içinde (7) tenini yudu ve şitābla ābdan çıkıdı. *Ġavṭa* şuya talmak ma’nāsınadır [*şüst fi’l-i māzīdür*]. (8)

2597. Cāme-pūşīd zi-zīn ḡāne girift

Ol sūvār cāmesini giydi ve eyerden (9) ḡāne tıtdı ya’nī atına bindi.

Reh suy-ı manzar u kāşāne girift

Kendünüḡ kaşr u (10) ḡānesi cānibine yol tıtdı ve gitdi. *Zīn* serc ma’nāsınadır, be-Türkī eyer. (11)

2598. Ber-zemīn mānd ez-ū kīsei zer

Ol sūvārdan yer üzre bir kīse zer kıaldı [*mānd fi’l-i māzīdür*]. (12)

Ez-dil-i sifle zi-dünyā pür-ter

Ol kīse dünyādan sefelenüḡ göḡlinden memlūrek (13) idi ya’nī dünyā-perestüḡ kalbi ḡubbi-ı dünyādan egerçı memlūdur līkin ol kīse (14) altundan ve andan memlūrek idi ki bu kīseyi ol sūvār anda ferāmūş (15) eyledi.

²⁴⁸³ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁸⁴ peygām-ber F: -H

2599. Pes ez-ü küdeki âmed ez-râh

Andan sonra oraya yoldan bir küdek (16) geldi.

Cānib-i kīse eş üftād nigāh

Ol küdekün nazarı kīse cānibine (17) vāki' oldu.

2600. Ez-çep ü rāst kesī-rā çü ne-dīd

Çep ü rāstdan ya'nī (18) eṭrāfdan çünki bir kimseyi görmedi.

Kīse-bür-būd suy-ı ḥāne devīd

Ol (19) küdek kīseyi kapdı ve ḥānesi cānibine yildi ve gitdi.

2601. Ba'd ez-ān dīd (20) ki nā-bīnāyī

Andan sonra Mūsā peygām-ber “‘aleyhi's-selām”²⁴⁸⁵ gördi ki bir kör

Rāh-ı çeşme (21) be-‘asā-peymāyī

aşā-peymāyılığla ya'nī 'aşasıyla yoqlaya yoqlaya çeşmenün yolına (22) geldi.

2602. Āmed ü sāht ü ḥoyī be-niyāz

Ve niyāz u ḥuşū' la bir vuzū düzdi (23) ya'nī āb-dest aldı.

Best der-yek ṭaraf iḥrām-ı namāz

Bir ṭarafda Allah ekber diyüp **194a (1)** namāza şürū' eyledi. *Āmed* kelimesinün ma'nāsı beyt-i sābıkuḅ ma'nāsına (2) ilḥāk olındı, *iḥrām-ı namāz*dan murād tekbiretü'l-fettāḥdur.

2603. Tā ki ān kīse (3) ferāmūş kerde

Nā-gāh ol kīseyi ferāmūş eylemiş süvār,

Ḥayr bād-ı ḥired ü hūş (4) kerde

'Aql u hūşunı terk ü vedā' eylemiş ya'nī kīseyi ferāmūş eyledüğinden (5) gūyā ki 'aql u hūşı gitmiş idi [*Ḥayr bād* terk ü vedā' ma'nāsınadır].

2604. Āmed ü kīse-i zer bāz ne-yāft

Geldi ve (6) koğuğı yerde kīse-i zeri bulmadı.

Behr-i pürsiş be-suy-ı kūr şitāft (7)

²⁴⁸⁵ “Ona selam olsun”

Kīse-i zeri suvāl eylemekden ötüri kûdek cânibine sür‘atle vardı [*şitāft* fi‘l-i mazīdür].

2605. Kūr bā-vey (8) sūhenī güft dürüşť

Hīn-i suvālde kör²⁴⁸⁶ ol süvāra dürüşť ü (9) telh bir söz söyledi.

Zed ber-ü qahr-künān tīgi vü küşt

Süvār ol demde anuñ (10) dürüşť ü telh sözine²⁴⁸⁷ bī-ħuzūr olup qahr u qāzab iderek aña bir tīg urdı ve (11) qatl eyledi.

2606. Mūsī ān şüret-i hāyil çü bi-dīd

Mūsā peygām-ber “‘*aleyhi’s-selām*” çünki ol (12) hevlnāk şüret ü hāli²⁴⁸⁸ gördi.

Güft k’ey tahtgehet ‘arş-ı mecīd

Didi ki (13) ey Ĥudā-yı “‘*azze ve celle*”²⁴⁸⁹ ki ‘arş-ı mecīd senüñ tahtgāhuñdur ya‘nī ‘arş-ı ‘azīm senüñ (14) tecelliyātuñuñ mażharıdır ve maşnū‘ātuñ ‘acāyibi ile memlūdur. Bu āyet-i kerīmeye işāretdür, (15) “‘*er-raħman ‘ale’l-‘arşi’stevā*”²⁴⁹⁰. Ve illā Ĥaħk “‘*sübhānehu ve te‘ālā ĥazreti ‘azze ismuhu*”²⁴⁹¹ emkine ve ĥudūd u (16) cihātdan münezzehdür.

2607. Ān yekī kīse-i kem-zer bürde

Kīse²⁴⁹²-i zeri ol bir kimse iletmiş.

V’ın diger (17) qarbet-i ĥançer ĥorde

Ve bu ĥayrı ki murād kördür ĥançer qarbını ve tīg zaħmını yemiş. *Ān yekī*den (18) murād kīse-i zeri götüren kûdekdür ki tıfl ma‘nāsınadır.

2608. Kīse ān bürd ber-ın (19) zaħm çirāst

Kīseyi ol kûdek iletđi bu kör üzre zaħm u qatl (20) niçündür.

Pīş-i şer‘ ü ĥired ın ĥükm ĥāṭāst

Şer‘ ü ĥired qatında ya‘nī ‘aqlen ve naqlen (21) bu ĥükm ĥāṭādur.

2609. Āmedeş vaħy ki ey nükte-şinās

²⁴⁸⁶ ol suvālde H: -F

²⁴⁸⁷ ol demde anuñ (10) dürüşť ü telh sözine F: -H

²⁴⁸⁸ hāli F: cāmı H

²⁴⁸⁹ “Aziz ve yüce Allah”

²⁴⁹⁰ “Rahmān, Arş’a kurulmuştur.” Tâ Hâ sûresi 5. āyet.

²⁴⁹¹ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeh olan ismi yüce Allah”

²⁴⁹² Kīse F: -H

Hudā-yı “‘azze ve celle”²⁴⁹³den anı vahı (22) geldi ve didi ki ey nükte-şinās [*nükte-şinās* vaşf-ı terkībīdür].

Kār-ı mā rāst ne-yāyed be-ķiyās

Bizüm kār u (23) şun‘umuz ķiyāsla rāst gelmez, zīrā iblīs dağı ķiyāsa muķayyed oldı ammā murādı **194b (1)** ķiyāsla hāşıl olmadı.

2610. Dāşt ān kūdeki nev-res pederī

Ol nürsuz (2) kūdek bir peder tıtarđı ya‘nī henüz ol bāliğ olmamış tıflıñ bir pederi var idi. (3)

Müzd-rā behr-i kesān kārgerī

Müzd için kimselerden ötüri iş işleyici bir kimse (4) idi.

2611. Der-‘imāretgeri-i merd-i süvār

Süvār merdüñ ‘imāretgerliğinde ya‘nī anuñ hāne vü (5) bināsınuñ ta‘mīrinde

Kerd yek-çend be-müzdverī kār

Ücret ü müzdverlikle bir zamān (6) iş işledi [*yek-çend* bir zamān ma‘nāsınadır].

2612. Müzd ne’grifte bi-yüftād u bi-mürd

Ol kūdeküñ pederi ücret ü müzdini (7) ol süvārdan alamamış iken düşdi ve öldi.

Müzd-i vey būd der-ān kīse ki bürd (8)

Ol kīsede ki anı ol tıfl iletđi anuñ kārınuñ müzd ü ücreti idi. Pes kūdek ki (9) anuñ püseridür, kīse-i zer anuñ haķķı olur.

2613. Kūr-ı maķtül zi-in kūrī pīş (10)

Maķtül kör bu körlüğinden evvel

Riħt hūn-ı peder-i ķātil-i hıř

kendüyi ķatl (11) idicinüñ pederinüñ kanını dökdi ya‘nī bu kör, kör olmazdan evvel şimdi (12) kendüsini ķatl idenüñ pederini ķatl eylemiş idi.

2614. Küşteş imrüz püser behr-i (13) ķışāş

Bugün ol maķtülün püseri ķışāşdan ötüri anı ķatl eyledi. (14)

²⁴⁹³ “Aziz ve yüce Allah”

V'ez-bed-i rüz-ı cezā dād ḥalāş

Ve kıyāmet güninüñ bed ü 'azābından aña ḥalāş virdi, (15) zīrā rüz-ı cezāda anuñ cezāsından berī olur [*bedden murād bunda 'uķūbetdür*].

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-NAŞİḤAT-I RE'ĀYĀ (16) BE-VAŞİYYET-İ FERZEND

Bu münācāt re'āyanuñ naşīhatinden ferzendenüñ vaşıyyetine intikāl (17) beyānındadır.

2615. Ey zi-tü ehl-i nażar tiz-başar

Ey Ḥudā ehl-i nażar senden tiz-başardur (18) ya'nī anlara tiz-başarlığı sen virmişsin.

Kāret ez-kā'ide-i 'aql beder

Senüñ (19) kār u şun'uñ 'aqluñ kār'idesinden ḥāricdür ya'nī 'aqlı ma'lūm olmaz.

2616. Ğāyet-i (20) kār-ı tü ne'tvāndānist

Senüñ kārıñuñ ğāyetini bilmek mümkin degüldür.

Kūnh-i esrār-ı (21) tü ne'tvān dānist

Senüñ esrārıñuñ kūnhini bilmek mümkin degüldür [*dānist* maşdar-ı merḥūmdur].

2617. Bes ki puḥtım der-ın (22) nükte heves

Ziyāde ki bu nüktede heves pişürdük.

Īn kadar şüd zi-tü dāniste (23) vü bes

Senden ancak bu kadar ma'lūm oldı.

2618. K'ānci āyed zi-deret der-heme bāb

'Ayn-ı 195a (1) ḥikmet büved ü maḥz-ı şavāb

Ki ol nesne ki senüñ bābuñdan gelür cemī'-i ḥuşuşda (2) 'ayn-ı ḥikmet ve maḥz-ı şavābdur, hıçbir vechle i'tirāza imkān yokdur, beyt (3)

Ser-ā-ser bahşiş-i cānān tarīķ-i luḥ u iḥsānest

Eger zünnār mī-fermūd (4) eger tesbīḥ mī-āverd²⁴⁹⁴

2619. Vech-i ān lik mu'ayyen ne-şevd

Līkin anuñ vech ü ḥaķīķati (5) mu'ayyen ü ma'lūm olmaz.

²⁴⁹⁴ “Zünnar da buyursa tespah de getirse sevgilinin bahşişi baştan başa iyilik ve güzellik yoludur.”

Cüz be-ta 'yîn-i tü rüşen ne-şevd

Senüñ ta 'yîñünden (6) ğayrı ile zâhir ü rüşen olmaz, mışrâ'

Ki kâr-ı Hudâyî ne kârîst hurd²⁴⁹⁵ (7)

2620. Pāye-i tîre-dilân pest zi-tü'st

Tîre-dillerüñ pāyesi senden pestdür, (8) zîrâ anlaruñ tîre²⁴⁹⁶ dillikleri senüñ şun'uş ve irâdetüñledür qalbleri (9) ta'alluq-ı mâ-sivâ²⁴⁹⁷ ile memlû olduğı içün.

Her kücâ rüşeni-i hest zi-tü'st

Her kıanda ki (10) bir rüşenlik vardur ya'nî rüşen-dillerüñ rüşen-dilligi hem (11) sendendür.

2621. Rüşenî baħş dil-i Cāmî-râ

Cāmî'nüñ ğöñline rüşenlik (12) bāğışla ya'nî 'aşq u muħabbetüñ nûrı ile anuñ qalbini ve pür-takşîr Şem'î-i ħaķîrüñ (13) qalbini ve Ğazanfer bendeñüñ qalbini rüşen ü münevver eyle [*baħş* emr-i ħâzırdu].

Gül nişân âb u (14) gil-i Cāmî-râ

Cāmî'nüñ âb u ğiline gül dik ya'nî 'âlem-i kıuds ğülşeninden (15) olan ğulden Cāmî'nüñ vücûdı bāğına dik.

2622. Z'ân dileş şem'-i münevver (16) gerdân

Ol rüşenligüñ pertevinden anuñ ğöñlini münevver şem' eyle.

Z'in (17) demeş ğâliye perver gerdân

Bu ğülüñ eşerinden anuñ nefesini ħoş (18) bûy eyle [*ğâliye* ma'rûfdur].

2623. Tâ ez-ân nûr-ı hidâyet rîzed

Tâ ol münevver ü rüşen şem' (19) gibi qalbinden hidâyet nûrını nişâr eyle.

Tâ ez-în 'ıtr-ı 'inâyet bîzed

Tâ (20) bu ħoş-bûy nefesinden 'inâyet 'ıtrını eleye ya'nî şaça. 'Itr ħoş-bûy (21) nesnedür.

2624. Ber-ħarıfân pesendide-i ħ'ış

Kendünüñ maķbûl müşâhibleri (22) ve dostları üzre.

²⁴⁹⁵ "Allah'ın işi basit bir iş değildir."

²⁴⁹⁶ tîre H: ħîre F

²⁴⁹⁷ mâ-sivâ F: hevâ H

Hāşşa ber-merdüme-k-i dīde-i h'ış

Huşūşā kendünün (23) ferzendi üzre beyt-i sâbıkda *rīzed* ü *bīzed* kelimeleri bu beyte maşrūfdur. **195b** (1) *Merdüme-k* dīde ki göz bebegi ma'nāsınadur andan murād kendünün ferzendidir.

'İKD-I (2) SĪ VÜ HEŞTÜM DER-NAŞİHAT-I FERZEND-İ ERCÜMEND ZİYÄÜ'D-DİN YÜSUF

Otuz sekizinci (3) 'ıkd 'azīz ü ercümend ferzendimün naşīhati beyānındadır ki laqabı Ziyāü'd-dīn ve ismi (4) Yūsuf'dur, meşhūrdur ki Yūsuf'a Ziyāü'd-dīn dirler.

HAFAZAHU'LLĀHU TE'ĀLĀ 'AMMĀ YÜCİBU' (5) T-TAḤAYYÜR VE'T-TE'ESSÜF

Allah “*te'ālā ḥazreti celle şānuhu*”²⁴⁹⁸ anı hıfz eylesün ol nesneden (6) ki ol nesne taḥayyür ü te'essüfi icāb eyler.

2625. Ey nihāl-i çemen-i cān u dilem

Ey benüm cān u (7) dilüm çemeninün nihāli ya'nī ey benüm 'azīz ferzendüm.

Gonçe-i bāğçe-i āb ü gilem

Benüm āb u (8) gilüm ya'nī vücūdum bāğçesinün goncası, ki murād ferzendidir. *Nihāl*den murād (9) ferzendidir, *nihāl* fidan mānāsınadur.

2626. Kurretü'l-'ayni vü çeşmem be-tü tiz

Ey (10) benüm ferzendüm benüm kurretü'l-āynumsın ve benüm çeşmüm senünj sebebüñle tiz ü nūrānīdür [*kurretü'l-'aynda yā-i āḥīr ḥiṭāb içündür*]. (11)

Çarḥ-rā künd-kün-i çeşm-i sitiz

Çarḥünj 'inād u sitiz çeşmini kendü ḥīre idicidür, (12) zīrā çünki bir kimsenünj ferzendi ola anıñ vücūdı sebebi ile pederine bir kuvvet ü (13) ḥālet ḥāşıl²⁴⁹⁹ olur [*künd-kün vaşf-i terkībīdür*].

2627. Kuvvetu'z-zahri vü püstem be-tü rāst

²⁴⁹⁸ “Şanı yüce Allah”

²⁴⁹⁹ ḥāşıl H: vāḳi' F

Sen benüm kuvvetu'z-zahrum (14) sın ve senünj sebebünle benüm püşt ü zahrum rāstdur ya'nī senünj vücūduñla (15) benüm arķama bir kuvvet hāşıl oldı ki anuñ sebebi ile zahrum toğrıdur, beyt

*Püşt-i (16) dü-tā-yı felek rāst şüd ez-ħurremī
Tā çü tü ferzend zād māder-i eyyām-rā²⁵⁰⁰*

Baħtem ez- (17) püşt-i tü bī-kem ü kāst

Benüm baħt u tālī'üm senünj mu'āvenetünj sebebi ile kem ü (18) kāstsuzdur ya'nī tamām u laṭıfdür.

2628. Yūsufī āmede ez-mışr-ı vefā

Vefā mışrından (19) gelmiş Yūsuf'sın.

Laķabet ber-ser-i dīn tāc-ı zıyā

Senünj laķabuñ dīnünj (20) başı üzre zıyā tācı ya'nī senünj laķabuñ Zıyāü'd-dīndür. *Tācuñ muzāf* (21) olması ensebdür.

2629. Sāl-i tü penc der-īn deyr-i sipenc

Bu 'āriyyetī deyrde senünj (22) sālünj beşdür ya'nī beş yaşındasın.

Ez-dü pencāh füzün bād īn penc (23)

Bu penc iki pencāhdan ziyāde olsun ya'nī senünj 'ömrünj yüz yıldan ziyāde **196a (1)** olsun *deyr-i sipenc*den murād bu fānī cihāndur.

2630. Z'īn dü pencāh tü-rā her pencī (2)

Der-hüner pence-güşā ber-gencī

Bu iki pencāhdan her bir penc hünerde saña bir genc üzre pence (3) güşāy olsun ya'nī her beş yılda saña bir hüner huşūli müyesser olsun.

2631. Der-hüner (4) kūş ki zer çizī nīst

Hünere sa'y eyle ya'nī²⁵⁰¹ hünere çalış, zīrā sīm ü zer (5) şerīf bir nesne degüldür [*kūş* emri i hāzırdur].

Genc-i zer pīş-i hüner çizī nīst

²⁵⁰⁰ "Eyyam anasının senin gibi bir oğlu doğduğundan beri feleğin iki kat arkası doğruldu (yani eğriliği gitti)." Sa'dī, *Gülistān*, s. 36.

²⁵⁰¹ Hünere sa'y eyle ya'nī H: -F

Sīm ü zer genci üzre²⁵⁰² (6) ya'nī hüner katında ve hünere nisbet bir nesne degüldür bu hem-vechdür, genc-i zer erbāb-ı (7) hüner katında bir nesne degüldür.

2632. Hünerī nī ki dehed genc-i zerest

Hünerden murādum ol degüldür (8) ki genc-i zer vire ya'nī ol hüner saña genc-i zerüñ huşūline sebep ola.

Hünerī ez dil ü (9) cān renc-berest

Belki hünerden murādum ol hünerdür ki senüñ dil ü cānuñdan renci (10) iledici ola ya'nī senüñ dil ü cānuñı hubb-ı dünyā ve ta'alluḡ-ı mā-sivā ve ahlāḡ-ı zemīme (11) ve evşāf-ı beşeriyyetden hālāş eyleye [*renc-ber* vaşf-ı terkībīdür].

2633. V'an hüner nīst naşīb-i heme kes

Ve ol hüner (12) cemī' kimsenüñ naşīb-i degüldür.

Behre-i zinde-dilān āmed ü bes

Ol hüner ancak zinde- (13) dillerüñ naşībīdür ya'nī bu hüner havāşşa maḡşūşdur, 'avāma bundan behre yoḡdur.

2634. Çün küñ (14) der-hüner āmūzī rūy

Çünki hünerüñ ta'allümine 'azm ü teveccüh eylersin.

Evvel ez-h'ān-ı (15) edeb rūzī cūy

Evvel edeb h'ānından rızḡ taleb eyle ya'nī edebi kendüñe de'b ü (16) 'ādet eyle tā ki edeb sebebi ile cemī'-i murāduña vuşūl bulasın, mışrā'

*Bī-edeb maḡrūm (17) geşt ez-luḡf-ı Rab*²⁵⁰³

2635. Fāl-i ferḡundegi ez-muşḡaf-gīr

Ferḡundelik ve meymenet fālını (18) muşḡaf-ı şerīfden tut ya'nī evvel Ḳur'ān-ı 'Azīm'üñ ta'allümine meşḡul ol [*gīr* emr-i ḡāzırdu].

Muşḡaf-ı (19) nūr-feşān ber-kef-gīr

Nūr nişār idici şerīf ü 'azīz muşḡafı keḡüñ üzre tut (20) ve aña ziyāde ta'zīm idici ol.

2636. Cū edībī be-ḡırā'at kāmil

²⁵⁰² üzre H: -F

²⁵⁰³ "Edepsiz, Allah'ın lütfundan mahrum oldu." Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Cilt: 1, s. 3.

Qırā'atda kāmīl bir üstād (21) iste. *Cū* emr-i hāzırdur.

Lafzeş ez-ḥüsn-i edā rāḥat-ı dil

Anuḡ lafzı ḥüsn-i edādan rāḥat-ı (22) dil ola ya'nī qalbe anuḡ ḥüsn-i edāsından zevk ü ḥālet ḥāşıl ola.

2637. Vaḥy-rā (23) k'ān be-tü vāşıl-şüdeest

Vaḥy ki ol saḡa vāşıl olmuşdur.

Z'ü çünān gır 196b (1) ki nāzil-şüdeest

Mu'allimden ancılayın āḥiz ü ḥıfz eyle ki nāzil olmuşdur, *vaḥyden* (2) murād Qur'an-ı 'Azīm'dür.

2638. Z'ān zülālet çü zebān ter gerded

Ol zülālün-den çünki senünḡ (3) zebānuḡ ter ola [*zebānet* taqđirindedür].

Yād-gır ānçi müyesser gerded

Ḥıfz eyle ol nesne ki müyesser olur ya'nī (4) çünki Qur'an-ı 'Azīm'i ögrenesin andan mümkin olduḡı miqđār ḥıfz eyle. *Zülālden* (5) murād Qur'an-ı 'Azīm'dür.

2639. Ba'd ez-ān püşt be-'ādāt u rüsüm

Andan soḡra 'ādāt u (6) rüsūma arqa idüp.

Rüy mī-dār be-taḡşıl-i 'ulüm

'Ulüm taḡşılina teveccüh eyle ya'nī (7) 'ādāt u rüsümü terk idüp 'ulüm u ma'ārif kesbine müteveccih olup sa'y u (8) ihtimām eyle.

2640. Ḥıfz kün muḡtaşarī der-her fen

“*Aleyküm bi'l-mütün*” ḡasebince her fende muḡtaşarī bir (9) ḥıfz eyle.

Gır ḡoş-bü güli ez-her güşen

Her güşenden ḡoş-büy bir gül āḡz eyle ya'nī (10) nāfi' olan fenlerden bir muḡtaşarı ḥıfz eyle.

2641. Her sebaḡ-rā ki nihī pış-i nazar

(11) Her ders ü sebaḡı ki nazaruḡ öjinde ḡorsın.

Tā ne-dānī zi-ser-i ān me-güzer

Mā-dām ki (12) ol sebaķı bilmeyesin anuĝ ser ü hevesinden geçme.

2642. İlm dāred ıruķ-ı ĝun-ā-ĝun

‘İlm ĝun-ā- (13) ĝun ıarıķler²⁵⁰⁴ tutar ya ‘nī ‘ilmüĝ envā‘-ı ıarıķleri vardur.

Me-rev ez-ĥadd-i zārüret bīrün (14)

Zārüret ĥaddinden ıaŗra ĝitme ya ‘nī zārürī vü lāzīm olan ‘ilmüĝ ıaŗŗiline (15) sa‘y eyle.

2643. Ömr kem fażl u hüner bisyārest

‘Ömr azdur ve fażl u hüner çoķdur.

Kesb-i (16) ān kün ki tü-rā nā-çārest

Pes sen ol fażl u hüneri kesb ü taŗŗil eyle (17) ki nā-çār u lāzīmdur [*nā-çār* lāzım ma ‘nāsınadır].

2644. Der-reh-i ‘ıŗķ be-mīzān-ı ķabül

‘Aŗķ yolında ķabül mīzānı eyle. (18)

Hest edeb bī-edebī fażl fużül

Edeb bī-edeblikdür fażl fużüldür, (19) zīrā ‘aŗķ cemī‘an ĥāldür ‘ilm ü fażl ķil ü ķāldür ve hem ĥalāyık mā-beyninde olan (20) edeb her ne ķadar laıf olsa ‘uŗŗāķuĝ Ĥudā-yı “‘*azze ve celle*”²⁵⁰⁵nüĝ ĥuzürında (21) vāķi‘ olan edebe nisbet bī-edeblikdür, zīrā anlaruĝ edebi hemān zāhirīdür, ammā (22) ‘uŗŗāķuĝ edebi hem zāhirī hem bāıınīdür, beyt

Eddebu ‘n-nefs eyyuhe ‘l-aŗķāb (23)

*ıuruķu ‘l-‘ıŗķi küllühā ādāb*²⁵⁰⁶

2645. Pā me-nih cüz be-der-i üstādī

Ol üstāduĝ ķapusından **197a (1)** ĝayrıya ayak ķoma ve andan bir nesne oķuma.

K‘ez-küdürāt-ı cihān āzādī

(2) Ki ol üstād cihānuĝ küdürātından tamām āzād u pākdür.

2646. Maŗber ü maŗzar-ı ü her dü (3) nikü

Anuĝ maŗberi ve maŗzarı her ikisi ĥüb u laıf ola [*her* lafzı te‘kīd içündür].

²⁵⁰⁴ ıarıķler F: ıarıķ H

²⁵⁰⁵ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵⁰⁶ “Ey dostlar! Nefsinizi edeplendirin! Aŗķın yolları hep edeptir.”

Bihter ez-maḥber-i ü maḥzar-ı ü

(4) Belki anuḡ maḥberinden maḥzarı ḥübrek ü laṭṭfrek ola. *Maḥber* ‘ilm ü fehm, *maḥzar* (5) ḥüy u ḥaşlet ma‘nâsınadır.

2647. Süheneş pāye-i idrāk şeved

Zirā ḥüyü ḥüb (6) rek olan üstāduḡ sözi idrāküḡ pāyesi olur ve saḡa andan kuvvet (7) vuşül bulur.

Ḥilḳat ez-şoḥbet-i ü pāk şeved

Senüḡ ḥulḳ u ḥüyuḡ anuḡ (8) şoḥbet ü muşāḥabetinden pāk u laṭṭif olur.

2648. Ne-sefiḥi laḳabeş geşte faḳīḥ (9)

Ol sefiḥâyı kendüḡe üstād eyleme ki anuḡ laḳabı faḳīḥ olmuş.

Maḥber ü maḥzar-ı ü (10) her dü kerīḥ

Anuḡ maḥber ü maḥzarı her ikisi kerīḥ ü²⁵⁰⁷ ḳabīḥ ola daḡı girye ola.

2649. Nefs ez-ü (11) meyl be-cāḥ āmüzed

Nefs ol üstāddan cāḥ u manşıba meyl öḡrenür.

Ṭab‘ ez-ü (12) ḥüy-ı tebāḥ endüzed

Ṭab‘ andan zişt ü tebāḥ ḥüy kesb eyler.

2650. Ver küni rūy (13) suy-ı ḥıṭṭa-i ḥaṭ

V’eger ḥaṭṭ ḥıṭṭası cānibine teveccüh ḳaşd eyler iseḡ ya‘nī eger ḥaṭ (14) taḥşīline ḳaşduḡ var ise [*küni* fi‘l-i muzāri‘-i muḡāṭabdur]

Bāyedet der-reh-i ān seyr-i vasaṭ

Anuḡ yolında (15) saḡa vasaṭ seyr gerek ya‘nī ḥaṭṭ kesbinde tevaḡḡul lāzīm degüldür [*seyr* muzāfdur].

2651. Ḥaṭ ki ez- (16) şā‘ibe-i ḥüsn tehīst

Ḥaṭṭ ki ḥüsn şā‘ibesinden tehīdür ya‘nī ol ḥaṭṭ (17) ki ziştür.

Behre-i kāḡaz ez-ü rū siyehīst

Kāḡazuḡ²⁵⁰⁸ naşībi andan yüz ḳaralığıdır, (18) zirā zişt ḥaṭṭdan zevḳ u ḥaṡ olunmaz.

²⁵⁰⁷ kerīḥ ü F: -H

2652. Hatt cünân bih zi-kalem-rânende

Kâtibden (19) hatt ancılayın gerek.

Ki biyāsāyed ez-ü h'ânende

Ki ol hattı okuyucu andan āsūde (20) ola ve zevk eyleye. *Ka-lem-rānende* kâtib ma'nāsınadır.

2653. Der-kef-i nağz-ı hatt-ı hüb (21) raşam

Hüb raşamlu laţif hattlınun kef ü destinde,

Rızk-rā turfe kilidist (22) ka-lem

Ka-lem turfe vü laţif bir miftāhdur, “*Aleyküm bi-hüsni'l-hattı fe-innehu min-mefātihî 'r-rızk'*”²⁵⁰⁹. (23)

2654. Lik çendān çü ka-lem renc me-ber

Likin ka-lem gibi ol kadar renc ü zahmet iletme.

Kist be-cüz 197b (1) hatt ne-büved hiç hüner

Ki senün hattdan gayrı hiç hünerün olmaya nite ki ka-lemün (2) hattdan gayrı hüneri yokdur.

2655. Mī-ne-güyem sühen-i şî'r ü feneş

Şî'rün ve anun feninün (3) sözini söylemezem.

Ki hamüş bād zebān ez-süheniş

Zirā zebānum anun sözinden (4) hamüş olsun ya'nî şî'rden behre-gir ol diyü saña vaşiyet eylem²⁵¹⁰.

2656. Ger şevd (5) baħr me-kün leb ter ez-ü

Farzā şî'r eger deryā ola andan lebünji ter eyleme ya'nî hergiz şî're (6) heves eyleme.

Ver şevd kân me-taleb gevher ez-ü

V'eger şî'r farzā güher ma'deni ola (7) andan gevher iletme ya'nî şî're hiç rağbet eyleme [*kān* ma'den ma'nāsınadır].

²⁵⁰⁸ kâğazun F: kâğaduñ H

²⁵⁰⁹ “İyi yazmaya çaba gösterin çünkü iyi yazmak rızk kapısını açar.” Kelâm-ı kibâr.

²⁵¹⁰ eylem F: eylemezem H

2657. Kīse ḥālī kün-i her pür-hünerīst (8)

Şi'r pür-hünerüñ kīsesini ḥālī idicidür ya'nī her hünermendüñ hünerlerinden berī vü (9) 'ārī olmağa sebebdür.

Mīl-i kūrī keş-i her dīdeverīst

Her bir şāḥib-nażara (10) körlük mīlini çekicidür ya'nī şi'r şāḥib-nażarlaruñ rūḥānī noḳşānına sebebdür, zīrā (11) şi're taḳayyüd sebebi ile dünyevī efkāre muḳayyed olmaḳ lāzīm gelür bu ḥālet şāḥib- (12) nażarlara 'ayn-ı zarar dur. *Mīl* kesr-i mīmle bir nesnedür ki anı kızdırıp çeşme çekerler (13) kör olur [*kūrīde* yā maşdar içündür].

2658. Raḳam-ı dil me-kün in hendese-rā

Bu hendeseye gönül raḳamını eyle ya'nī şi're (14) muḳayyed olma.

Reh be-ḥātır me-dih in vesvese-rā

Bu vesveseye ḥātırı yol virme (15) ya'nī şi'ri ḥātırıña getürme. *Hendese* bināya mensüb bir fendür līkin bunda andan (16) ve vesveseden murād şi'rdür.

2659. Dil ki bāşed ḥarem-i ḥāşş-ı Hudāy

Ḳalb ki Hudā-yı “‘azze (17) ve celle”²⁵¹¹nüñ ḥāşş-ı ḥaremidür ya'nī 'aşḳ u muḥabbetüñ ve tecelliyātuñ mażhar u maḥallidür, “*Ḳalbü'l- (18) mü'min 'arşu'r-raḥman*”²⁵¹².

Ḥayf bāşed ki şeved vesvese cāy

Ḥayfdur ki vesvesenüñ (19) cāy u mekānı ola [*cāy* vesvese taḳdīrindedür].

2660. Der-cüvānī kem-i bī-derdī-gīr

Cüvānlıḳda bī-derdlik elemi²⁵¹³ tut (20) ya'nī sa'y eyle ki derd ü süz u 'aşḳ-ı İlähī'den behrever olasın.

Rāh-ı pīrī vü (21) cüvān-merdī gīr

Pīrlik ve cüvān-merdlik yolını tut ya'nī revişüñ pīrler ve cüvān-merdlerüñ (22) revişı gibi olsun.

2661. Rev ki bāyed be-cüvānī siperī

²⁵¹¹ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵¹² “Müminin kalbi Rahman'ın arşıdır” Uydurma bir hadis. Aclünî, *Keşfü'l-Hafâ...*, Cilt: 2, s. 100.

²⁵¹³ elemi H: küheni F

Yol ki gerek ki anıa cüvānlıkda (23) gidesin [*siperī* fi'l-i muzāri'-i muḥāṭabdur ki rūy ma'nāsınadır].

Ger be-pīrī fikenī renc-berī

Eger anı pīrlige birağasın renc ü zaḥmet **198a** (1) iledürsin, zīrā pīrlük za'f u süstlükdür ve hem muḥarrerdür.

2662. Nīst kār-ı (2) tü be-cüz bāz-pesī

Zīrā senün kārūḡ ve ḥālün bāz-peslikden ve noḡşāḡ (3) dan ḡayrı degüldür [*bāz-pesī* arḡalamak ma'nāsınadır]²⁵¹⁴.

Çün be-ser-menzil-i pīrī bi-resī

Çünkü pīrlük ser-menziline (4) irişesin ya'nī çünkü pīr olasın.

2663. Be-reh-i ḡıdmet-i dervīşān pūy

Dervīş (5) lerün ḡıdmeti yolında yel.

Kuḡl-ı bīniş zi-der-i işān cūy

Çeşm-i dilün sürmesini (6) anlarūḡ ḡapusından iste, zīrā anlardan ḡüşe-i çeşmle nazar senün dilün (7) ²⁵¹⁵ ziyāde rüşen ü nūrānī olur. *Dervīşāndan* murād evliyāu'llāhdur. (8)

2664. Çün tü-rā baḡt resāned be-kesī

Çünkü baḡt u ṡālī'ün seni bir kimseye irişdüre, (9)

Ki tü-rā ez-tü rehāned nefesī

Ki ol kimse seni bir nefes senden ḡalāş eyleye (10) ya'nī kibr ü ḡod-bīnlikden berī vü 'ārī eyleye.

2665. Dest der-dāmenēş āvīz ü (11) bi-keş

Dāmen ez-şoḡbet-i her nā-ḡoş u ḡoş

Destünḡi anuḡ dāmenine aş (12) ya'nī anuḡ dāmenini muḡkem tut ve ḡıdmet ü ḡuzūrından cüdā vü dūr olma ve her (13) nā-ḡoş u ḡoşuḡ ya'nī cemī'-i ḡalkuḡ şoḡbet ü muşāḡabetinden dāmenünḡi çek (14) ve i'rāz eyle.

2666. Ver ne der-kisvet-i yektāyī bāş

²⁵¹⁴ *bāz pesī* arḡalamak ma'nāsınadır F: -H

²⁵¹⁵ ve çeşm-i dilün H: -F

Ve eger ancılayın bir kimse bulmayasın (15) ve hiddet ü yektâlık kisvetinde ol.

Sâkin-i külbe-i tenhâyi bâş

Tenhâlık külbesinüñ (16) sâkini ol ya'nî halvet ü 'uzlet ihtiyâr eyle [*külbe* hücre ve hâne ma'nâsınadır].

2667. Raht-ı ân külbe kün ez-ters-i (17) Hudây

Ol hücrenün raht u esbâbını Hudâ-yı “‘azze ve celle”²⁵¹⁶nün ters ü (18) havfından eyle.

Bi-nişîn emn zi-ters-i dü serây

Pes iki sarâyun havfından (19) eyemen otur, zîrâ çünki Hudâ-yı “‘azze ve celle”den havf eylesin her iki cihânda (20) havfdan berî olup âsüde-ğâl oturursın.

2668. Bend ber-halk der-i güft ü (21) şinev

Halk üzre muşâhabet kapusını bağla ya'nî anların muşâhabetlerinden (22) i'râz eyle [*şinev* emr-i hâzırdu].

Qā'il ü sâmi' -i hod hem hod şev

Kendünje qā'il ü sâmi' yine kendün (23) ol ya'nî halkla mükâleme idüp anların muşâhabetine iltifât eyleme.

198b

(1) HİKÂYET-İ HASAN RAĞIYA'LLĀHU 'ANH BĀ-ĀN CÜVĀN-İ MÜNZEVĪ

Hasan hazretlerinün “*rağiya'llāhu 'anh*”²⁵¹⁷ (2) ol münzevî vü güşe-nişîn cüvânla olan hikâyetidür. *Münzevî* güşe-nişîn ma'nâsınadır. (3)

2669. Hasan ân sıbt-ı nebî sırr-ı velî

Hasan “*rağiya'llāhu 'anh*” ol hazret-i Resül “*şalla'llāhu (4) 'aleyhi ve sellem*”²⁵¹⁸ sıbtı velînün ya'nî hazret-i 'Alî'nün “*rağiya'llāhu 'anh*” sırrı.

Ṭal'ateş (5) maṭla' -ı envār-ı celî

Anun vech ü ṭal'atı rüşen ü celî nûrlarun maṭla'idur. *Sıbt*dan (6) murâd anun hazret-i Fâtıma'dan “*rağiya'llāhu 'anh*” tevellüd eylediği i'tibârladur ve Fâtıma “*hazret-i (7)*

²⁵¹⁶ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵¹⁷ “Allah ondan razı olsun.”

²⁵¹⁸ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

rağıya'llāhu 'anh"²⁵¹⁹ ħod ħazret-i Resūl'ün "‘*aleyhi'ş-şalāti ve's-selām*"²⁵²⁰ duğteridür. Pes *sıbt* (8) bir kimsenün ferzendenün ferzendi ma'nāsına olur ve bunda murād ne idügi (9) ziyāde rüşen ü zāhirdür.

2670. Reft der-ĥāne-i ān tāze cüvān

Ol tāze cüvānuñ (10) ĥānesine gitdi.

Der-reh-i ehl-i dil ez-germ-revān

Ol cüvān ehl-i dilün yolında germ (11) revlerden idi ya'nī ziyāde şevĥnāk ve çāpük ü çüst idi [*germ-rev* şevĥle yürüyici ma'nāsınadır].

2671. Dīd ber-ĥalk-ı Ĥudā (12) der-beste

Ĥasan "‘*ĥazret-i rağıya'llāhu 'anh*" gördi ol cüvān Ĥudā-yı "‘*azze ve celle*"nün (13) üzerine ĥapusını bağlamış ya'nī anlaruñ muşāĥabetinden i'rāz eylemiş. (14)

V'ez-heme ĥalk cüdā bi'nşeste

Ve cemī'-i ĥalkdan cüdā oturmuş ya'nī ĥalvet ü 'uzlet (15) ihtiyār eylemiş.

2672. Güft kām-ı tü zi-yektāyī çīst

Ĥasan "‘*ĥazret-i rağıya'llāhu 'anh*" (16) ol cüvāna didi, 'uzlet ü yektālıĥdan senün murāduñ nedür.

Mūnis-i cānt (17) be-tenhāyī kīst

Ĥalvet ü tenhālıĥda senün mūnisün kimdür [*cāntde* nūn sākındür vezn için].

2673. Güft ān kes ki (18) muĥīm-i dilem ūst

Ol cüvān cevāb virüp didi benüm mūnisüm ol kimsedür ki (19) o benüm göñlümün muĥīmidür ki murād ĥazret-i Ĥaĥ'dur "‘*azze ismuhu*"²⁵²¹.

Toĥm-ı dil kişte der-āb u (20) gilem ūst

Benüm²⁵²² āb u gilümde dil toĥmunı ol ekmişdür ya'nī Ĥudā-yı "‘*azze ve celle*"dür ki (21) göñlümi o ĥalk eylemişdür.

2674. Men ü üyīm der-īn tenhāyī

²⁵¹⁹ "Yüce Allah ondan razı olsun"

²⁵²⁰ "Allah'ın selamı ve salatı O'nun üzerine olsun."

²⁵²¹ "İsmi yüce Allah"

²⁵²² Benüm H: -F

Bu halvet ü tenhâlıkda benüm (22) ben ve O iz ya'nî hemâñ benüm ve O'dur.

Nîst kes-râ be-miyân güncâyî

Ortamuzda²⁵²³ (23) kimseye şıgmaqlık yokdur.

2675. Bâz güftâ ki der-în kâşâne

Hasan “*hâzret-i radıya'llāhu 'anh*” 199a (1) yine ol cüvâna didi ki, bu kâşâne

Her tü-râ çîst metâ' -ı hâne

senüñ hânenüñ (2) metâ' ve esbâbı nedür.

2676. Güft çîzî ki der-în hâne merâ'st

Cüvân cevâb virüp (3) didi, bir nesne ki bu hânede benüm içündür

Terskârî-i dil ez-ğahr-ı Hudâ'st (4)

Hudâ-yı “*‘azze ve celle*”²⁵²⁴nüñ qahrından göñlümünğ havf idiciligidür.

2677. Gird-i in hâne çü der-mî (5) nigerem

Çünkü bu hânenüñ eñrâfına nazar eyleyem.

Ğayr ez-în nîst metâ' -ı digerem

Görürem ki (6) bundan ğayrı metâ' um yokdur. *Metâ'* dan murâd hâzret-i Hâk'dur “*‘azze ismuhu*” havf eylemekdür. (7)

2678. Bâz güftâ ki dehed dūr u dırâz

Mesclis-i hoş Hasan-ı Başrî sâz

Hasan “*hâzret-i radıya'llāhu 'anh*” (8) ol cüvâna didi, Hasan-ı Başrî lañif meclise dūr u dırâz sâz u tertîb virür (9) ya'nî meclis peydâ idüp anda lañif va'z eyler [*dehed* fi'l-i muzâri' -i ğâyibdür].

2679. Va'z-ı ü perde-i ğaflet bi-dered

(10) Anuñ va'zı ğaflet perdesini yırtar ya'nî anuñ va'zını istimâ' iden kimseden (11) ğaflet ref' olur²⁵²⁵ [*bi-dered* fi'l-i muzâri' -i ğâyibdür].

Kâhilî-râ zi-cibillet bi-bered

²⁵²³ Ortamuzda F: ortada H

²⁵²⁴ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵²⁵ olur H: eyler F

Müstemi‘ün²⁵²⁶ cibillet ü zātından kâhil (12) ligi giderür ya‘nī anuḡ va‘zı maclis-i va‘zda olan müstemi‘e t̄a‘at ü ‘ibādet (13) eylemege şevḡ virür. *Bi-bered* ḡat‘ eyler ma‘nāsınadır ki berīden olur vech-i evvele göre (14) bi-ber bürdendendür.

2680. Çün suy-ı meclis-i ü mī ne-revī

Anuḡ meclisi cānibine niçün gitmezsın (15)

Tā ez-ū nükte-i ḡikmet şinevī

Tā andan ḡikmet nüktesin istimā‘ eyleyesin. (16)

2681. Güft nā-yed be-cüz ez-bī-ḡaberān

ḡaḡ-perestī be-ḡadeş-i digerān

Ol cüvān hemān ki ḡasan (17) ḡazretinden “*radıya’llāhu ‘anh*” bu sözleri iştidı cevāb virüp didi, ḡayrlaruḡ (18) sözi ile ḡaḡ-perestlik bī-ḡaberlerden ḡayrıdan gelmez ya‘nī bu ḡālet bī-ḡaberlerden gelür (19) ḡaberdār olanlardan gelmez.

2682. Ey bedān bend ki der-rāh-ı ḡudāy

Ey bed ü bed-baḡtdur (20) ol bende ki ḡudā-yı “*‘azze ve celle*”nün yolında,

Pend-i nāşih dehedēş ḡuvvet-i pāy

Anuḡ (21) ayaḡına ḡuvveti²⁵²⁷ nāşihün pendı vire ya‘nī anuḡ t̄a‘at ü ‘ibādet cıdd ü cehdi nāşihün (22) pend ü naşihatinden zühür bula.

2683. Men be-bīdāri-i ḡod der-kārem

Ben kendü bīdārluḡuma kār u (23) ‘amelde im.

Gū me-kün murḡ-ı seḡer bīdārem

Di beni murḡ-ı seḡer bīdār eylemesün, zīrā ben ḡudā-yı **199b (1)** “*‘azze ve celle*”nün²⁵²⁸ tevfiḡi ile ḡāb-ı ḡafletden bīdārum [*Gū* emr-i ḡāzırdur].

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-VAŞİYYET-İ (2) FERZEND BE-NAŞİHAT-I NEFS-I ḡOD

²⁵²⁶ Müstemi‘ün F: Şaḡşuḡ H

²⁵²⁷ ḡuvveti H: ḡavī F

²⁵²⁸ ‘azze ve cellenün H: te‘ālānuḡ F

Bu münacât ferzendenün vaşiyetinden kendü nefsinün (3) naşihatine intikâl beyânındadır.

2684. Ey murād-ı dil-i tenhâ-şüde gān

Ey halvet ü 'uzlet ihtiyār (4) idüp tenhâ olmuşların gönlinün muradı.

Mūnis-i vaḥdet-i yektā-şüde gān²⁵²⁹ (5)

2685. Māye-i şoḥbet-i tü tenhāyī

Senün ḳurb ü (6) şoḥbetünün māye vü sebebi halvet ü tenhālıḳdur.

Sāye-i vaḥdet-i tü yektāyī

Senün vaḥdetünün (7) sāye ve eşeri yektālıḳdur ya'nī ḫalkdan 'uzlet eylemeklikdür.

2686. Ferruḫ ānkes ki be-tenhāyī (8) sāḫt

Ferruḫ u sa'ādetmendür ol kimse ki tenhālıḳla ḳanā'at eyledi ve hem ma'nādur (9) ferruḫ u sa'ādetmendür ol ki tenhālıḳda geçdi [*sāḫt* fi'l-i māzīdür]²⁵³⁰.

Raḫş der- 'ālem-i yektāyī tāḫt (10)

Raḫşını yektālıḳ 'ālemine sürdi ya'nī vaḥdet ü yektālıḳ ihtiyār eyledi.

2687. Dīde-rā (11) kuḫl-i şühūd-ı tü keşīd

Senün çeşmüne şühūduḅ sürmesini çekdi ya'nī seni müşāhede (12) eyledi.

Çün tü-rā dīd diger hīç ne-dīd

Çünkü seni gördi min-ba'd hīç ḡayrı görmedi. (13)

2688. Cüz tü maḳşūd ne-dāned kes-rā

Senden ḡayrı kimseyi maḳşūd bilmeye ya'nī maḳşūd hemān seni (14) bile.

Belki mevcūd ne-ḫ'āned kes-rā

Belki kimseyi mevcūd okumaya ya'nī mevcūd hemān seni bile. (15)

2689. Ger bi-ḫ'āhed zi-deret ḫ'āhed ü bes

Eger bir nesne isteye ancak senün ḳapundan isteye. (16)

Ver bi-kāhed zi-ḡamet kāhed ü bes

²⁵²⁹ Mūnis-i vaḥdet-i yektā şüde gān H: -F

²⁵³⁰ *sāḫt* fi'l-i māzīdür F: -H

Ve eger eksilürse ancak senün ğamuñdan eksile (17) ya'nī ğamgīn olursa senün ğamuñdan bir ğayrı ğamdan olmaya.

2690. Ez-viṣāl-i tü büved bāliṣ-i (18) ü

Anuñ neṣv ü nemāsi ve zevk ü ṣafāsi senün viṣālünñden ola.

V'ez-firāk-ı (19) tü sezed nāliṣ-i ü

Ve anuñ nāliṣ ü fiġānı senün firākunñdan lāyık ola (20) ya'nī anuñ nāle vü fiġānına sebep senün firākunñ ola ğayrı nesne olmaya. (21) *Bāliṣ* bunda yaṣdıķ ma'nāsına degüldür belki bālīdendendür ki neṣv ü nemā ma'nāsınadır. (22)

2691. Hāl-i Cāmī't nikū ma'lūmest

Ey Hudā-yı “‘azze ve celle”²⁵³¹ Cāmī'nün hālī saña ziyāde (23) ma'lūmdur [*Cāmī*de tā ḥiṭāb içündür].

Z'ançı ṣüid ğüfte 'aceb maḥrūmest

Ol nesneden ki dinmiş oldı **200a** (1) 'aceb maḥrūmdur.

2692. Bi-ġüşā çeṣm-i 'ināyet süyeṣ

anuñ cānına 'ināyet çeṣmini (2) aç ya'nī aña 'ināyet eyle.

V'ez-heme ḥalk bi-gerdān rüyeṣ

Ve cemī'-i ḥalkdan anuñ (3) yüzünü dönder ya'nī aña yektālık vir [*bi-gerdān* emr-i ḥāzırdur]²⁵³².

2693. Tā be-maḥrūmi-i ḥod perdāzed

Tā kendünün (4) maḥrūmluġı ile yalḡuz geçine.

Be-naṣīḥatgeri-i ḥod sāzed

Kendünün naṣīḥatgerligine (5) meṣġül ola ya'nī kendüsine naṣīḥat eylemege iṣtiġāl göstere.

'İKD-I Sİ VÜ (6) NÜHÜM DER-NAŞİḤAT-İ NEFS-İ ḤOD

Otuz toķuzuncı 'ıkd kendü nefsinün naṣīḥati (7) beyanındadır.

Kİ EZ-HEME GİRİFTÄRTEREST VE BE-NAŞİḤAT SEZÄVÄRTER

²⁵³¹ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵³² *be-gerdān* emr-i ḥāzırdur F: -H

Zirā Cāmī'nün (8) nefsi hevā vü hevese taqayyüd i'tibārī ile cemī'sinden giriftārrekdür (9) ve naşihāte lāyıkrekdür. Bu vech hem mümkindür Cāmī hevā vü hevese taqayyüd i'tibārī ile (10) cemī'-i halkdan giriftārrekdür ve cemī'-i halkdan naşihāte sezāvārrekdür, bu (11) kelimāt²⁵³³ “*hazmen li-nefsihī*” i'tibārī iledür ki nefesine²⁵³⁴ inkisār hāşıl ola.

2694. Cāmī in perde- (12) serāyī tā çend

Ey Cāmī bu perde-serāylık ve bī-hüde-güylük niçeye dek, (13)

Çün ceres herze-derāyī tā çend

Ceres gibi yāve-güylük niçeye dek. *Perde- (14) serāy* terennüm ü nağme idici ma'nāsınadır, *ceres* deve çağı, *herze-derāyī* yāve (15) güylük ma'nāsınadır.

2695. Çend bī-hüde küni hoş-nefesī

Niçe bir bī-hüde vü bī-fāyide (16) hoş-nefeslük eylersin.

Hıç ne-girift dilet z'in ceresī

Bu ceres (17) likden senün gönlün hıç münkabız olmadı tā ki bundan ferāğat eyleyesin. (18)

2696. Sāz bi'skest çi efgānestīn

Sāz şındı ya'nī pīr olduñ ve 'ömrün (19) āhirine irdi bu ne efgāndur ya'nī ne bī-hüde-güylükdür [*sāz* ma'rūfdur].

Tār bü'gsist çi destānest (20) in

Ol sāzuñ kılı kırıldı bu destān u terennüm nedür ya'nī cismünde kuvvet (21) kalmadı pes bu hālet nedür.

2697. Nāme-i 'ömr be-tevķī' resīd

'Ömr nāmesi tevķī'a (22) irişdi ya'nī 'ömr tamām oldı.

Naẓm-ı ahvāl be-taķtī' keşīd

Ahvāl naẓmı taķtī'a (23) çekildi ya'nī dünyevī ahvālün nihāyet-peẓīr oldı. *Taķtī'* vezne mensüb **200b (1)** bir hāletdür ki şi'rün mevzün u nā-mevzün idüğü anuñla ma'lüm olur [*keşīd* fi'l-i māzīdür].

²⁵³³ bu kelimāt H: -F

²⁵³⁴ nefesine F: -H

2698. Teng (2) şüd kâfiye-i 'ömr-i şerîf

'Ömr-i şerîf kâfiyesi teng oldu ya'nî 'ömrden (3) eḳall-i ḳalîl ḳaldı.

Dem-be-dem mî-şevedeş merg redif

Dem-be-dem mevt aña (4) redif ü ḳarîb olur²⁵³⁵, zîrâ ânen fe-'ânen mevt ḳarîb olduğı ziyâde rüşendür (5) kâfiye ve kâfiye-i teng ve redif aḳvâl-i nazmdandır ki zâhirdür.

2699. Ser be-ceyb (6) heme şeb kâfiye cüy

Dükeli gice başuñ ceybünde kâfiye taleb idicisin ya'nî (7) kâfiyeden ötüri murâḳabe olursın.

Tenet ez-ma'ni-i bârîk çü müy (8)

Senüñ cismüñ bârîk ü daḳîḳ ma'nâ cihetinden müy gibidür ya'nî lâğar u (9) naḫîf olmuşsın.

2700. Geh şevî süy-ı maḳâşid ḳâşid

Gâhî maḳâşid cānibine ḳâşid (10) olursun ya'nî maḳşüdlaruñuñ ḫuşûline ḳaşd u sa'y eylersin.

Bâşi ân-râ (11) be-ḳaşâ'id şâ'id

Ḳaşâ'idle anı şayd u ḫâşıl idici olursın. *Maḳâşid* (12) cem'-i maḳşüddür, *ḳâşid* ḳaşd idici ma'nâsınadır, *ḳaşâ'id* cem'-i ḳaşidedür, *şâ'id* (13) şayd u şikâr idici ma'nâsınadır.

2701. Medḫ-i erbâb-ı menâşıb güyî

Erbâb-ı (14) menâşıbuñ medḫini dîrsün ya'nî anları medḫ eylersin.

Feth-i ebvâb-ı (15) meṭâlib cüyî

Medḫ sebebi ile ebvâb-ı meṭâlibüñ fethini taleb eylersin. (16) *Meṭâlib* bunda maṭlab u maṭlûbuñ cem'î olmaḳ cāyizdür [*cüyî* fi'l-i muzâri'-i muḫâṭabdur].

2702. Geh pey-i sâde-dilî (17) sâzî cā

Ber-ser-i levḫ-i beyân ḫarf-i hecā

Gâhî beyân levḫinüñ başı üzre (18) bir sâde-dil içün hecā ḫarfine yer eylersin ya'nî gâhî bir sâde-dil içün (19) bir kimseyi hicv eylersin. *Sâde-dil* bön ve aḫmaḳ ma'nâsına isti'mâl olunur. (20)

²⁵³⁵ olur F: oldı H

2703. Geh küni meyl-i ğazel-perdāzī

Gāhī ğazel-gūyluĝa meyl eylersin.

‘Işķ bā-ţurfe (21) ğazālān bāzī

‘Acīb ü ħüb ğazellerle ‘aşķ oynarsın ya‘nī ğazel vāsıta (22) sıyla anlara ‘aşķ u muĥabbet izhār eylersin ve vişāllerine şevķ ü iştiyāk (23) gösterürsin. *Ťurfe ğazālāndan murād*²⁵³⁶ meĥābībdür.

2704. Geh pey-i meşnevi āri zīver

Ber yekī 201a (1) vezn hezārān gevher

Gāhī meşnevī için bir vezn üzre hezārān gevheri (2) zīver getirürsin ya‘nī gāhī meşnevī dimege müteveccih olup şānāyi‘-i şī‘riyyeden ve (3) bārīk ve rengīn ma‘nādan anda bisyār ma‘nā ve ĥayāl-i ĥaşş derc eylersin. (4) Naẓm u şī‘rden meşnevī odur ki cemī‘an bir vezn ü bir baĥrda ola. Meşnevī-i Şerīf (5) ve Būstān ve bu kitāb gibi ve bunların mānendi kitāblar ki bisyārdur [*ārī fi‘l-i muzāri‘-i muĥātabdur*]²⁵³⁷.

2705. Geh zi-terşī‘ (6) şevi bend-ĝüşāy

Gāhī terşī‘den bend çözici olursın ya‘nī eş‘ārda (7) şān‘at²⁵³⁸ getirürsin.

‘Aķl u dīn-rā fikenī bend be-pāy

‘Aķl u dīnün ayaĝına (8) bend biraĝursın ya‘nī anuĝ ĥuşūline cān u dilden muķayyed olursın. Şān‘at-ı (9) tarşī‘²⁵³⁹ odur ki mışrā‘-ı şānīnün kelimāti mışrā‘-ı evvelün kelimātına münāsib ola bu beyt (10) gibi, beyt

Ey münevver be-tü nücūm-ı celāl

*Vey muķarrer be-tü rūsūm-ı kemāl*²⁵⁴⁰

2706. Gāhi ez-behr-i (11) dil-i ĝam-ĥāre

Gāhī ĝam-ĥāre vü ĝamnāk gönlünden ötüri.

Sāzi ez-naẓm-ı rubā‘ī (12) çāre

²⁵³⁶ murād F: -H

²⁵³⁷ *ārī fi‘l-i muzāri‘-i muĥātabdur* F: -H

²⁵³⁸ bend çözici olursın ya‘nī eş‘ārda (7) şān‘at H: -F

²⁵³⁹ terşī‘ F: tercī H

²⁵⁴⁰ “Ey aydın kişi! Celal yıldızları sanadır. Ey takrir eden! Olgunluk alametleri de sanadır.”

Rubā'ī nazımından çāre düzersin ya'nī rubā'ī dirsın, rubā'ī ma'rūfdur [*sāzī fi'l-i muzāri'-i muḥātabdur*]. (13)

2707. Gāh bā-hem dihī ez-ṭab'-ı bülend

Ḳıṭ'a ḳıṭ'a zi-cevāhir peyvend

Gāhī bülend ü rüşen (14) ṭab'undan cevāhirden ḳıṭ'a ḳıṭ'a biri birine peyvend ü ittisāl virürsın ya'nī ḳıṭ'a (15) dirsın ḳıṭ'aya nisbet cevāhir ḥüb vāḳi' olmuşdur ve ḳıṭ'a hem ma'rūfdur. (16)

2708. Geh be-yek beyt zi-ğam ferd şevī

Gāhī bir beyt sebebi ile ğamdan ferd ü²⁵⁴¹ ḥalāş olursın. (17)

Merhem-i sīne-i pür-derd şevī

Pür-derd sīneñüñ merhemi olursın ya'nī bir ferd sebebi ile (18) ğamdan ḥalāş olursın. *Yek beyte* nisbet *ferd* ḥüb vāḳi' olmuşdur.

2709. Geh (19) küñi güm be-mu'ammā nāmī

Gāhī mu'ammāda bir nāmı güm ü pinhān eylersın.

Ḥ'āhi ez-güm-şüde nāmī kāmī (20)

Ol güm ü pinhān olmuş nāmdan bir murād istersın ya'nī gāhī mu'ammā dirsın (21) ve andan ba'zı işārätla bir nām zuhūra getürürsın.

2710. Gāhi ez-merşıye mātem dārī

Gāhī (22) merşıyeden mātem ṭatarsın ya'nī gāhī merşıye dirsın ve māteme şürü' eylersın. (23)

V'ez-müje ḥün-ı dem-ā-dem bārī

Ve kirpigününden dem-be-dem kan yağdırursın ya'nī kan **201b (1)** ağlarsın merşıye ed'ıye vezni üzre meyyit için olan kelimātdur ki māteme mensübdur (2) cem'i merāşıdır.

2711. Ki filān mīr ü filān şāh bü-mürd

Dirsin ki filān emīr ü filān şāh (3) öldi.

Mülk ü mīrāş be-bed-ḥ'āh süpürd

²⁵⁴¹ ferd ü F: -H

Mülk ü mîrâşını düşmenine teslîm eyledi (4) ya'nî vârişi olmaduğı için anı düşmeni kabz u zabt²⁵⁴² eyledi.

2712. Bih ki dârî çü nihâyet (5) nigerân

Mâtem-i h'îş be-merg-i digerân

Egerçi sen bunlara muqayyed ü meşğûlsin (6) lîkin evlâ budur ki nihâyet-nigerler gibi ğayrılaruñ mergi ile kendü mâtemüñi tutasın, (7) zîrâ 'âķibet sen hem bir ğün dünyâdan nîhlet eylersin [*nihâyet-nigerân* 'âķibet-bînân ma'nâsınadır], meşnevî

Ferâmûş kerdî meger merg-i h'îş
Ki merg-i menet nâ-tüvân kerd ü rîş
Muħaķķık çü ber-mürde rîzed gileş
Ne ber-vey ki ber-ħod bi-sûzed dileş²⁵⁴³

2713. Bîn ki çün sehm-i ecel-râ kavşî

Kerd gerdün zi-pey-i Firdevsî

Gör ki çün felek Firdevsî'den ötüri ecel tîrini (11) kavsa mensüb eyledi²⁵⁴⁴ ya'nî çünkü Firdevsî felegün elinden ecel tîrini yedi, çün bunda (12) niçe ma'nâsına nice râst u şahîh olur diyü niçe niçe fikrler olındı, lîkin müyesser (13) olmadı, zîrâ mâba'dında cevâb vâķi' olan beytden bu ma'nâ zâhirdür [*Firdevsî* meşhürdur]²⁵⁴⁵.

2714. Bâ-dil-i (14) şaķķ-şüde çün hâme-i h'îş

Kendünüñ hâmesi gibi şaķķ olmuş göñli (15) ile.

Mând ser-zîr-i zi-Şeh-nâme-i h'îş

Kendünüñ Şeh-nâmesi sebebinden başı (16) aşığa kaldı²⁵⁴⁶ ya'nî hacil oldı, zîrâ ol kitâbda kendüsine nâfi' uħrevî bir hâlet (17) yoķdur.

2715. Nâzım-ı Gence Nizâmî ki be-renc

Gence şehrinüñ nâzım u şâ'iri Nizâmî ki (18) derd ü rencle,

'Aded-i genc resânide be-penc

²⁵⁴² kabz u zabt H: -F

²⁵⁴³ "Galiba kendi ölümünü unuttun ki benim ölümüne hayıflanıyorsun. Etraflıca düşünen insan ölüye toprak döker, yanan kendi gönlünün üzerine değil." Sa'dî, *Bostân*, s. 185.

²⁵⁴⁴ eyledi F: -H

²⁵⁴⁵ *Firdevsî* meşhürdur F: -H

²⁵⁴⁶ kaldı F: -H

Gencüñ 'adedini pence irişdürdi ya'nī (19) hamse adlu kitāb didi ki ziyāde meşhürdur.

2716. Rüz-ı āhır ki ez-in meclis reft (20)

Rüz-ı āhır ya'nī vefāt itdügi günde ki bu meclisden gitdi ya'nī cihāndan (21) rihlet eyledi.

Genchā dāde zi-kef müflis reft

Genclerini elinden virmiş (22) müflis gitdi ya'nī penc gencini bu cihānda qodı.

2717. Gerçi mī-reft be-sihr efşānī (23)

Ber-felek debdebe-i Hākānī

Egerçi Hākānī debdebe vü tımturaķı sihr-efşānluğla bir felek **202a (1)** üzre gitdi ya'nī ziyāde laţif ü hūb ři'r-gūyluğla egerçi 'ālemün (2) meřhürı idi [*Hākānī* meřhür].

2718. Geşt-i pāmāl-i havādiř debeeş

Anuñ debbe vü kūsı (3) havādiřün pāymāli oldı.

Bī-şadā şüd çü debe debdebeeş

Anuñ debdebesi (4) debdebe gibi şadāsuz²⁵⁴⁷ oldı ya'nī iřtihār u tımturaķı maħv u mün'adim oldı. *Debbe* (5) deriden olur zarfdur ki anuñ içine yağ u bal ve ba'zı nesne qorlar ki şadādan (6) hālīdür, *debdebe* tañtana vü tımturaķ u debbelik ma'nāsınadır.

2719. Enverī k'ū vü dil-i (7) enver-i ü

Enverī qanı ki meşhür bir fāzıl şā'irdür ve anuñ göñli enver olan (8) qanı ya'nī cihāndan rihlet eyledi [*Enverī* meşhürdur].

Hikmet ü şi'r-i hıred-perver-i ü

Anuñ hıred-perver (9) hikmet ü şi'ri qanı ya'nī maħv u mün'adim oldı.

2720. K'ū Zāhır ān ki çü Hızr āb-ı hayāt (10)

Kilk-i ü dāřt revān der-zulumāt

Qanı Zāhır o ki Hızr²⁵⁴⁸ peyğam-ber gibi anuñ qalemi (11) zulumātda āb-ı hayātı revān tıtdı ya'nī zulumātda āb-ı hayāt olduğı gibi (12) anuñ siyāh mürekkeble yazılmış eş'ārında āb-ı hayāt gibi hayāt-baħş me'ānī (13) münderic idi, murād Zāhır-i Fāryābī'dur ki qaşā'idi gāyetde hūb u laţifdür, **(14) beyt**

²⁵⁴⁷ şadāsuz H: bī-şadā F

²⁵⁴⁸ Hızr H: hażret F

Dīvān-ı Zahīr-i Fāryābī

*Der-Ka 'be bi-düzde eger bi-yābī'*²⁵⁴⁹

2721. Her kemālī ki Sipāhānī (15) dāşt

Her bir faẓl u kemālī ki Sipāhāne mensūb Kemāl ıttıdı.

Ki be-kef (16) tıġ-ı sühen-rānī dāşt

Ki kef ü destinde sühen-rānlık tıġını ıttıdı ya'nī (17) sühen-rān idi ve faẓl u kemālden ziyāde behrever idi Kemāl ikidür (18) birisi İřfānīdür ki ıaşā'idde tamām mahāreti var idi dāşt ıttardı (19) ma'nāsına hem laẓıfdür, *Kemāl-i Sipāhānīye* nisbet *kemāl* ġāyet hūb (20) vākı' olmuşdur, *Şıfāhān* Sipāhān'ıuġ mu'arrebidür.

2722. Şüd ez-in dāyire-i (21) deyr-i mesīr

Āhirü'l-emr heme naķş-peẓīr

Āhirü'l-emr bu deyr-i mesīr dāyirenden (22) cemī'-i kemālī naķş-peẓīr oldu ya'nī kendüsinden ve kemālinden bir eşer ıalmadı (23) deyr-i mesīr dāyirenden murād felekdür, deyr-i mesīr olması seyr ü devri kıyāmete degün **202b (1)** olduġı i'tibārladur [*naķş-peẓīr* vaşf-ı terkībīdür].

2723. Kerd ħarfī ki raķam zed Sa'dī

Ber-ruġ-ı řāhid-i ma'nā ca'dī (2)

řol ħarf ki Sa'dī raķam urdı ya'nī kendü řab'ından zuhūra getirüp yazdı, (3) ma'nā řāhidinüġ yüzi üzre bir ca'd u zülf eyledi ya'nī řeyġ Sa'dī (4) "*ķaddesa'llāhu sırrahu'l-azīz*" ři're ziyāde ħüsn ü leřāfet virdi, bu sebebden (5) aña kıdve-i müteġazzilān didiler. *Kerd* kerdīdenden taġfīf²⁵⁵⁰ olunup oldu ma'nāsına (6) hem olur pes ma'nā böyle olur ol ħarfe ki anı Sa'dī yazdı ma'nā řāhidinüġ (7) yüzi üzre pür-zülf oldu ya'nī ħūblaruġ yüzinde olan zülf muġassin (8) olduġı gibi anuġ kelimāti ři're ziyāde ħüsn ü leřāfet virdi. *Ca'd* (9) zülf ma'nāsnadur [*Sa'dī* meřhūrdur].

2724. şarşar-ı ķahr çü şüd ħādiře zāy

ķahr řarřarı çünki ħādiře (10) zuhūra getirici oldu.

Āmed ān ca'd-ı mu'anber ez-pāy

²⁵⁴⁹ "Zahir-i Faryabi'nin divanını Kabe'de de bulsan çal."

²⁵⁵⁰ taġfīf H: muġaffef F

Ol mu'anber ca'd ayağından (11) geldi ya'nī ol hālet ve kendüsi şüret 'āleminden pinhān oldu, Şeyh Sa'dī "kaddesa'llāhu sirrahu'l-'azīz" hazretlerinün sādāt gibi gīsuları var (13) idi gūyā ca'dla aña işāret olunmuşdur.

2725. Hāfız ez-naẓm-ı bülend-āvāze (14)

Hāfız ziyāde meşhūr u maḳbūl nazmdan,

Gerd-i āyīn-i sühen-rā tāze

Sözün (15) resm ü āyīnini tāze eyledi.

2726. Līk rüz u şebeş ez pīse kemend

Līkin rüz u (16) şeb anı pīse kemendden [*pīse* alaca]

Z'ān bülendī be-suy-ı pest efgend

Ol bülend (17) likden pestlik cānibine bıraḳdı ya'nī gerdiş-i eyyāmla vefāt idüp (18) ol hāletden dūr oldu. *Pīse-kemend* alaca kemend ma'nāsınadır ki murād (19) rüz u şebdür ve bunda şan'at-ı tecrīd vardır.

2727. Puḫt zi-devr-i meh ü gerdiş-i sāl (20)

Mīve-i bāğ-ı Hōcendī be-Kemāl

Māhuḡ devrinden ve sālün gerdişinden Hōcend'e (21) mensüb bāḡuḡ mīvesi kemāle irişdi ya'nī Kemāl-i Hōcendī kāmil oldu, (22) *puḫt* irişdi, *bāğ-ı Hōcend'*den murād Hōcend şehridür, *mīveden* murād Kemāl-i (23) Hōcendīdür ki ḡazelde tamām mahāreti vardır. *Puḫt* oldu ma'nāsına olup **203a (1)** ma'nā böyle olmaḳ mümkindür, māhuḡ derūnından ve sālün gerdişinden (2) Hōcend'e mensüb bāḡuḡ mīvesi kemāli ile oldu. 'Acem *īn mīve puḫteest* (3) dir ya'nī mīve olmuşdur [*Hōcendīde* yā nisbet içündür].

2728. Līk bād-ı ecel ān mīve-i pāk

Līkin ecel yeli (4) ol pāk mīveyi,

Riḫt der-ḫıṭṭa-i Tebrīz be-ḫāk

Tebrīz ḫıṭṭasında ḫāke (5) dökdi ya'nī Tebrīz'de vefāt eyledi.

2729. Ān dü tütī ki be-nev-ḫīzīşān

Ol iki tütī (6) ki anlaruḡ nev-ḫīzligi ile,

Būd der-Hind şeker-rīzīşān

Hindde anların şeker (7) rızlığı oldu ya'nî anlar Hindde zuhūr idüp şeyh ü şā'ir oldılar, lā- (8) cerem Hindde anlardan bisyār laṭif eş'ār zāhir oldu ve *tūtīden* murād (9) Hüsrev-i Dehlevī ve Hasan-ı Dehlevī'dür. Hüsrev'ün kitābları ve eş'arı bisyārdur (10) bunların tūṭiye teşbīh olunması Hindden zāhir ü peydā oldukları i'tibārla (11) dur ve tūṭilerün mekānı ḥod Hinddür.

2730. 'Āķibet sūhre-i eflāk şügend

Anlar (12) 'āķibet eflākün mağlūb u maḫhūrı oldılar.

Hāmuşān ḫafes-i ḫāk şügend

(13) Hāk ḫafesinün ḫāmūşı oldılar ya'nî ḫāk içinde defn olındılar.

2731. Kām bü'gşā (14) ki şigerfān reftend

Şi'r ü hevā vü hevesden ferāğat eyle, zīrā şerīfler ve 'ālī (15) ḫadrler cihāndan gitdiler [*bi-güşā* emr-i ḫāzırdur].

Yek-be-yek nādire-ḫarfān reftend

Şīrīn-gūylar bir bir (16) cemī'an cihāndan gitdiler. *Kām bi-güşā* bunda ferāğat eyle ma'nāsına isti'māldür. (17)

2732. Zūd ber-kerd çü ḫ'āhī ber-geşt

Z'ın tebe ḫarf ki fırşat bi-güzeşt

Çünkü bi'z-zarūre²⁵⁵¹ 'āķibet (18) bu tebāh u ḫarāb ḫarfden ferāğat eyle ki 'āķibet²⁵⁵² eylesün gerek bu dem tiz (19) ferāğat eyle, zīrā fırşat geçdi ve 'ömr nihāyete irişdi [*bi-güzeşt* fi'l-i māzīdür]²⁵⁵³.

2733. Kīst k'ez bāğ-ı sūhen (20) dānī reft

Kimdür ki sūhen-dānlık bāğından gitdi.

Ki ne bā-dāğ-ı peşimānī reft (21)

Ki cihāndan nedāmet dāğı ile gitmedi ya'nî her şā'ir ki cihāndan gitdi be-her ḫāl peşimān (22) gitdi, zīrā şī're şarf eyledüğü zamānı tā'at ü 'ibādete şarf eylemek evlā (23) idi.

ḤİKĀYET-İ ḤAKĪM SENĀYĪ Kİ DER-VAḤT-İ VEFĀT İN BEYT MĪ-ḤĀND

²⁵⁵¹ Çünkü bi'z-zarūre F: -H

²⁵⁵² eyle ki 'āķibet H: -F

²⁵⁵³ *bi-güzeşt* fi'l-i māzīdür F: -H

Hakīm 203b (1) Senāyī'nün hikāyetidür ki vefâtı vaktinde bu beyti okudu.

BĀZ GEŞTEM (2) EZ-SÜHEN ZİRĀ Kİ NĪST DER-SÜHEN MA'NĀ VÜ DER-MA'NĀ SÜHEN

Sözden ya'nī şî'r (3) güylükdan ferāgat eyledüm²⁵⁵⁴, zīrā ki sözde ma'nā ve ma'nāda söz yokdur ya'nī (4) murād olınan hālāt ki hāldür sözden ve ne sözde olan ma'nādan zāhir ü (5) hāşıl olur.

2734. Çün Senāyī şeh-i iklīm-i sühen

Rāqım-ı tahta-i ta'līm-i sühen

Söz (6) iklīminün şāhı söz ta'līmi tahtasının kâtib ü üstādı Senāyī [*Rāqım* kâtib ma'nāsınadır] (7)

2735. H'āst gerdün ki fer u şüyed pāk

Raqam-ı hestiyeş ez-tahta-i hāk

Çün (8) felek işitdi ki anuñ vücūdı raqamını hāk tahtasından pāk yuya ya'nī cihāndan (9) anuñ vücūdını ref' ü maḥv eyleye. Beyt-i sâbıkda olan *çün* lafzı bu beyte maşrūf (10) olduğı içün bu beytün ma'nāsına kayd olındı.

2736. Ber-ser-i pister-i kīn efgendeş (11)

Felek anı kīn döşeginün başı üzre bıraқdı ya'nī anı ḥaste eyledi [*pister* döşek]. (12)

Hemçü sāye be-zemīn efgendeş

Anı sāye gibi zemīne bıraқdı ya'nī döşeginde yatdı (13) ve cihāndan rıḥleti muḳarrer oldı.

2737. Leb henūzeş zi-sühen nā-beste

Lebini henūz sözden (14) bağlamamış idi bu hem ma'nādur anuñ lebi henūz sözden bağlanmamış idi.

Dāşt (15) bā-ḥod sühenī āheste

Kendüsiyle āheste bir söz tutardı ya'nī āheste āheste (16) dirdi.

2738. Hem-demī ber-deheneş gūş nihād

Anda ḥāzır bir hem-demi anuñ dehānına ḳulağını (17) ḳodı tā ki anuñ sözünü istimā' eyleye.

²⁵⁵⁴ eyledüm H: eyledi F

Be-ḥadīseş nazār-ı hūş güşād

Anuḡ (18) nazārına ve²⁵⁵⁵ sözine hūş nazārını açdı ya'nī anuḡ sözini fehm eylesine ihtimām (19) eyledi.

2739. Ān çı ez- 'ālem-i dil telķīn dāşt

Ol nesneyi ki Ḥakīm Senāyī “*rahmeta'llāhi (20) 'aleyh*”²⁵⁵⁶ gönül 'āleminden telķīn tutardı ve söylerdi [*dāşt fi'l-i māzīdūr*].

Beytegī būd ki mażmūn (21) īn dāşt

Bir beytcik idi ki mażmūn bunı tutardı ya'nī ol (22) beytüḡ mażmūnı bu idi ki murād bu zıkr olınacaķ ba'zı beytlerüḡ ma'nāsıdır (23)

2740. Ki ber-eṡvār-ı süḡen bü'gzeştem

Ki sözüḡ üslūbın ve ṡavrları üzre güzer eyledüm **204a (1)** ya'nī sözüḡ envā'ını tettebbu' eyledüm ve her birinde bisyār ṡaşarruf u dikkatüm (2) oldı.

Līk ḡālī zi-heme ber-geştem

Līkin bu dem cemī'sinden ferāġat (3) eyledüm.

2741. Ber-dilem nīst zi-her bīş ü kemī

Be-cüz ez-ḡarf-i nedāmet elemī

Benüm gönülüm (4) üzre her bir ziyāde vü noķşāndan nedāmet ḡarfından ġayrı bir elem yoķdur (5) ya'nī elemüm nedāmetdendür ki 'ömr-i 'azīzden çoķ zamānı aḡa şarf eyledüm [*Be-cüzde bā zāyiddūr*].

2742. Z'ān ki dürest (6) der-īn deyr-i kühen

Süḡen ez-ma'ni vü ma'nā zi-süḡen

Zīrā ki bu deyr-i kühende ki murād (7) dünyādur söz ma'nādan ve ma'nā sözden dūr u ba'iddür egerçi zāhıran biri birine (8) münāsib ü ḡarīb görinür.

2743. Süḡen ān cā ki şeved dām-nümāy

Söz orada ki dām (9) göstericidür ve hem²⁵⁵⁷ gösterici ola.

²⁵⁵⁵ nazārına ve H: -F

²⁵⁵⁶ “Allah ona rahmet eylesin”

²⁵⁵⁷ dūr ve hem H: -F

Şayd-ı ma' nā ne-şevēd kām-güşāy

Ma' nā (10) şikārı kām açıcı olmaz ya' nī ma' nānuñ ol cānibe reftār u rağbeti ya' nī söz ki (11) dām meşābesindedür, ma' nāyı şikār eylemege kâdir olmaz.

2744. Ma' ni ān cā ki keşed dāmen-i (12) nāz

Orada ki ma' nā nāz dāmenini çeke ya' nī istignā idüp kibr göstere.

Güft (13) ü gū-rā ne-resed dest-i niyāz

Ḳīl ü ḳālūñ aña niyāz eli irişmez, zīrā maḳşūd bi'z-zāt (14) olan ma' nādur.

2745. Sühen ān cā ki şevēd teng mecāl

Söz orada ki teng mecāl olur. (15)

Murğ-ı ma' nā ne-güşāyed per ü bāl

Ma' nā murğı per ü bāl açmaz, zīrā bāl ü per açup pervāz (16) eylemege vāsi' yer gerekdür. *Ne-güşāyed* per ü bāl pervāz eylemez ma' nāsınadır.

2746. Ma' ni ān cā ki (17) nehed pāy bülend

Ma' nā orada ki pāyımı bülend ḳor ya' nī ma' nā çünki bülend-pervāz (18) luḳ eyleye [*nehed* fi'l-i muzāri' -i ḡāyibdür].

Ez- 'ibāret ne-tüvān sāht kemend

Aña irişmek için 'ibādet ü sühendān (19) kemend düzmek mümkün degüldür [*sāht* maşdar-ı muraḥḥamdur].

2747. Pāye-i ḳadr-i sühen çün īnest

Sözün ḳadr ü şerefinün (20) pāyesi çünki budur ki nā-çīzdür.

Vāy ṭab' ī ki sühen āyīnest

Vāy ol (21) ṭab' a ki söz²⁵⁵⁸ 'ādetlüdür ya' nī vāy ol kimseye ki şī' rle taḳayyüdi vardur.

2748. Best fürübend (22) ki ḥāmūşī bih

Şī' rden ḥāmūş u fāriḡ ol ki ḥāmūşluk evlādur.

Dil tehī kün ki ferāmūşī bih

²⁵⁵⁸ söz F: -H

Gönlüñi şî'rden hālî eyle ki ferāmūşluk evlādur, bu beytde **204b (1)** olan *kiler zīrā ma'nāsına dağı* olmak mümkündür.

MÜNĀCĀT DER-İNTİKĀL EZ-ḤOD (2) BE-MÜṬĀLA' A-KÜNENDEGĀN

Bu münācāt kendüsinden müṭāla'a idicilere intikāl (3) beyānındadır.

2749. Ey rehāyī-dih-i her bī-hūşī

Ey her bī-hūşa hālāşlık virici, (4)

Mühr ber-leb-nih-i her hāmūşī

Her bir hāmūşuñ lebi üzre mühr koyucu murād cemī'-i (5) huşūşda hālāş ve her maḥalde süküt ber-vech-i yaqīn Ḥudā-yı “*‘azze ve celle*”²⁵⁵⁹ den (6) idügin iş'ardur.

2750. Be-hevā-yı tü sühen gūşī-i mā

Bizüm söze sa'y idiciligimiz senüñ (7) hevā vü muḥabbetüñ sebebi iledür kendü hevāmuz için degüldür.

Be-temennā-yı tü hāmūşī-i mā (8)

Bizüm hāmūşluğumuz senüñ temennāñ ve arzūñladur ya'nī hāmūşluğumuz kendü nefsimüz (9) arzūsıçün degüldür.

2751. Ger tü der-ḥarf nihī luṭf-ı şigerf

Eger sen ḥarfde 'azīm-i luṭf (10) koyasın.

Lücce-i jerf şevēd çeşme-i ḥarf

Ḥarf çeşmesi 'amīk ü bī-girāndur yā (11) olur [*jerf 'amīk*].

2752. Ver ber-āfāk zenī ḥamle-i bīm

V'eger āfāk üzre bīm ḥamlesin urasın (12) ya'nī 'ālem üzre eger ḥavf āşkār eylesin.

Ḳāf-tā-Ḳāf şevēd ḥalka-i mīm

Ḳāfdan (13) Ḳāfa ḥalka-i mīm olur ya'nī cemī'-i 'ālem ḥalka-i mīm gibi teng olur.

2753. Bu 'd-ı tü'st (14) aşl-ı heme tengihā

Cemī'-i inḳıbāz u tengliklerüñ aşlı senüñ bu 'd u firākuñdur.

²⁵⁵⁹ “Aziz ve yüce Allah”

Ḳurb-ı (15) tü māye-i yek-rengihā

Senüñ ḳurb ü vaşluñ yek-rengliklerüñ māye vü sebebdir (16) bu sebebden²⁵⁶⁰ ‘uşşāk inḳıbāz u teng-dillikden ḥalāş olmışlardır.

2754. Dil-i (17) Cāmī ki büved teng ez-tü

Cāmī’nüñ gönli ki senden tengdür.

‘Andelībet (18) ğam-ı āheng ez-tü

Senden ğam āhenglü bir ‘andelībdür.

2755. Bāl-i pervāzeş (19) ez-ın tengī dih

Bu tenglikden ḥalāş olmağ için aña pervāz u bāl ü perini vir. (20)

Nükhetēş ez-gül-i yek-rengī dih

Aña yek-renglik gülünden rāyiḥa vir ya’nī anı yek-rengler (21) zümresinden²⁵⁶¹ eyle. *Nükhet* rāyiḥa ma’nāsınadır [*dih* emr-i ḥāzırdu].

2756. Düz zi-tār-ı fenā delğ ü-rā

Aña (22) fenā tārından delğ dik ya’nī anı ifnā’-i vücūddan behrever eyle.

Bi-rehān ez-ḥod u (23) ez-ḥalğ ü-rā

Anı kendüsinden ve ḥalğdan ḥalāş eyle. *Tār* tel ma’nāsınadır **205a (1)** murād iplikdür.

2757. ‘Aybeş ez-bī-hünerān sāz nihān

Anuñ ‘aybını (2) bī-hünerlerden nihān eyle, zīrā hünermendān hergiz kimsenüñ ‘ayb u noḳşānına (3) nazar u iltifāt eylemezler.

V’ez-gümān-ı hünerēş bāz rehān

Ve anı hüner zannından ḥalāş (4) eyle ya’nī aña bir ḥālet vir ki kendüsini hünermend zann idüp kibr ḥāşıl eylemeye (5)

2758. Tā zi-‘ayb u hüner-i ḥod āzād

Tā kendünüñ ‘ayb u hünerinden āzād u fāriğ (6)

Ziyed ender kenef-i fazl-ı tü şād

²⁵⁶⁰ sebebden H: beytden F

²⁵⁶¹ zümresinden H: zerresinden F

Senüñ fazl u ihsānuñ kenef ü havlısında (7) şād u mesrūr dirile [*Ziyed* fi'l-i muzāri'-i ğāyibdür zīstenden].

‘İKD-I ÇİHLÜM DER-İLTİMĀS EZ-MÜṬĀLA ‘A-KÜNENDEGĀN (8)

Çırkıncı ‘ıkd bu kitābı ma‘ān²⁵⁶² müṭāla‘a idicilerden iltimās beyānındadır.

Kİ BE-ŞEFKAT (9) Ü NİKŪYİ NİGEREND

Ki bu kitāba şefkat ü iyilikle nazar eyleye.

VE EZ-ṬARĪKAT-I BED-ḤŪYİ VŪ BED-GŪYİ (10) DER-GŪZEREND

Ve bed-ḥūyluğ ve bed-gūyluğun ‘ādet ü tarīkesinden geçeler. (11)

2759. Ey zi-gülzār-ı sühen yäfte bŷy

Ey söz gülzārından bŷy bulmuş ya‘nī ey (12) sühen-dānlıqdan behrever olmuş kimse.

V’ez-tamāşā-yı çemen tāfte rūy

(13) Ve ol gülzār sebebi ile çemen temāşāsından i‘rāz u ferāgat eylemiş.

2760. Bülbül-i (14) dil-şüde müştāk-ı çemen

Çemene müştāk olmuş gönül bülbüli.

Nükte-ḥ‘ān geşte (15) zi-evrāk-ı sühen

Andan ferāgat idüp söz evrākından nükte-ḥ‘ān olmuş, (16) zīrā çemenden sühen ulıdır [*Nükte-ḥ‘ān* vaşf-ı terkībīdür].

2761. Heme evrāk-ı semen tay kerde

Semenüñ cemī‘-i evrākını (17) tayy u terk eylemiş.

Rū der-evrāk-ı sühen āverde

Gönül bülbüli sözüñ evrākına (18) müteveccih ü muḳayyed olmuş.

2762. Her varāk k’ez-sühen ān cā’st raḳam

Her varāk ki sözden (19) orada raḳam vardur ya‘nī andan kelimāt yazılmışdır.

Nüşha-i şihhat-i rencestü elem (20)

²⁵⁶² ma‘ān H: -F

Ol varak her ²⁵⁶³ renc ü elemün şihhati nüshasıdır. Hülâşa-i kelâm budur ki (21) Mevlânâ Câmî şî'r renc ü elemün zevâl ü in'idâmına sebebdür diyü eş'âr defterine (22) nazar idenlere şevk ü ragbet virür.

2763. Dide ber-defter-i cem'iyet nih

Çeşmüni cem'iyet (23) defteri üzre қо.

Elem-i tefrika-râ şihhat nih

Tefrika vü perâkendeligün renc ü elemine şihhat қо **205b (1)** ya'nî çünkü eş'âr defterine nazar eyledün tefrika vü perâkendelikden halâş olup (2) cem'iyet-i hâtırâ vuşul bulursın [*nih* emr-i hâzırdur].

2764. Baş bā-defter-i eş'âr celīs

Eş'âr defterine (3) celīs ü muşāhib ola.

İnnehu hayr u celīsın ve enīs

Zirā eş'âr defteri (4) hayr-ı celīs ü hayr-ı enīsdür, zirā ki hergiz andan zarar görmezsin.

2765. Defter-i şî'r (5) büved ravza-i rûh

Şî'r defteri rûhuñ ravza vü gülistānidur.

Fātiḥ-i gönca-i (6) gülhā-yı fütüh

Rûhānī fütüh güllerinün gönçasını feth ü zāhir idicidür, zirā (7) defter-i eş'ârdan her dem laṭif ü rengin me'āniye ıttılā' bulursın ve (8) bisyār esrāra vākıf olursın [*Fātiḥ* ism-i fā'ıldür], beyt

Berg-i dirāhtān-ı sebz der- (9) nazar-ı hūşyār

Her varakē defterīst ma'rifet-i Kirdgār²⁵⁶⁴

2766. Her varak-rā (10) ki zi-vey gerdānī

Defter-i eş'ârdan her varakı ki dönderirsın.

Gül-i diger şüküfed (11) gerdānī

Dönderdügün varakdan gayrı gül açılır eger bilür iseñ, zirā (12) defter-i eş'āruñ her varakında laṭif rûhānī güller vardur ki rûhuñ dimāgını (13) mu'atṭar eyler.

²⁵⁶³ varak H: -F

²⁵⁶⁴ “Akıllı Kimsenin nazarında yeşil ağaçların yaprakları Allah'ın marifeti defterinden bir yapraktır.” Sa'dî, *Divan-ı Eş'âr*, Gazeliyyât, 296. Gazel.

2767. H'āhi ān revnağ-ı bağ-ı tü şevd

İster isenğ ol gül senünğ (14) bağınunğ revnağı ola ya'nī andan senünğ ƙalbünğ laţif hālāt irişe.

Nükhetes (15) 'ıtr-ı dimāğ-ı tü şevd

Ol gülünğ rāyihası senünğ dimāğunğunğ 'ıtrı ola (16) ya'nī rūhunğ ol rūhānī 'ıtrdan mu'aţtar ola.
'ıtr hoş-büy olan nesne. (17)

2768. Hātır ez-şevb-i ğarağ hālī kün

Hātırunğı ğarağ şevbinden hālī eyle ya'nī ğarağı (18) terk idüp şāfi-dil ol [*kün* emr-i hāzırdur].

Himmet ez-şidğ-ı taleb 'ālī kün

(19) Gerçek talebden himmetünği 'ālī eyle bu hem ma'nādur, talebünğ şidğından himmetünği 'ālī (20) eyle ya'nī talebde şādık ol bu vech üzre şidğ muzāfdur.

2769. Ez-derün (21) jeng-i ta'aşşub bi-zedāy

Derünunğdan ta'aşşub pasını gider ya'nī ta'aşşubı terk (22) eyle.

Ber-ğıred rāh-ı te'emmül bü'ğşāy

'Ağlunğ üzre te'emmül yolını ac ya'nī çünki sen (23) nazār idici olasın te'emmülle nazār eyle.

2770. Me-ğüzer ƙatre-zenān hemçü ƙalem

Ƙalem gibi ƙatre **206a (1)** zenān ve şitābān ğüzer eyleme.

Hemçü pergār be-cā dār ƙadem

Belki pergār gibi ƙademünği yerinde (2) tut meşelā bu kitābdan müntefi' olmağ istersenğ tamām diğğat ü te'emmülle ol. (3)

2771. Zen be-gird-āveri-i ma'nā-rāy

Ma'nānunğ gird-āverliğine rāy ur.

Kerd her noğta vü her (4) ğarf berāy

Belki her noğta ve her ğarfünğ eţrāfına devr eyle ya'nī ma'nā ağz eylemekde (5) ziyāde diğğat ü ihtimām eyle. *Gird-āverī* cem' idici ma'nāsnadır.

2772. Hāğ-ı ma'nā (6) bi-taleb ez-her ğarf

Her hârf ü kelimeden ma'nânun hakkını²⁵⁶⁵ talep eyle.

Nik der-rev be-tek-i (7) ma'ni-yı jerf

'Amîk ü da'îk ma'nânun ka'r²⁵⁶⁶ u nihâyetini nîk ü la'tîf tut ya'nî (8) tamâm di'kkat ü ihtimâm eyle.

2773. Ğavvâ nâ-ħorde be-deryâ ğavvâş

Ğavvâş deryâyâ talmışiken (9)

Ne-küned kef şadef-i gevher-i hâş

Hâşş gevherün şadefini kefine eylemez ya'nî derünında la'tîf (10) lü'lü' olan şadefe vuşul bulmaz.

2774. Eger üfted zi-me'ânîş pesend

Eger anun ma'nâlarından (11) ondan bir saña ma'kbül düşe.

Yeki ân-dih be-hemân şev ħursend

12) Aña kâni' ola çünki Ĥudâ-yı “*azze ve celle*”²⁵⁶⁷ “*Men câ'e bi'l-ħasenetî fe lehu 'aşru emşâlihâ*”²⁵⁶⁸ ħasebince (13) bir ħaseneye²⁵⁶⁹ on şevâb virür, sen on ma'nâdan birini kabül idüp ta'na şürü' (14) eyleme.

2775. Baħr her çend ki kân-ı güherest

Deryâ egerçi gevherün ya'nî lü'lü'nün cây u ma'denidür (15)

Şadef-i ü zi-güher bişterest

İkin anun şadefi güherinden ziyâderekdür. (16)

2776. Aşl-ı ma'nâst me-nih tâvânî²⁵⁷⁰

Der-ibâdet çü füted noķşânî

Aşıl ma'nâdur çünki (17) 'ibâdet ü lafzda bir noķşân vâki' ola andan ötürî şâ'ir üzre bir 'uzlet (18) ħoma ya'nî ta'n eyleme.

2777. Piste her çend ki ser beste nigüst

²⁵⁶⁵ hakkını H: şıfatını F

²⁵⁶⁶ ka'r F: fer H

²⁵⁶⁷ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵⁶⁸ “Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır...” En'âm sûresi 160. âyet.

²⁵⁶⁹ bir ħaseneye H: -F

²⁵⁷⁰ Tâvân 'azamet ma'nâsınadır.

Fustuk egerçi ser beste (19) ya'nî kaygı ile olmak hüb u laṭīfdür.

Bih ki ez-mağz dered be-rüy püst

Lîkin evlâ (20) dur ki anuñ üzerinde olan kabuğ mağzından yırtıla ya'nî cüdâ ola.

2778. 'Ayb eger hest (21) kerem-verz ü bi-puş

Farzâ eger 'ayb var ise kereme çalış ve ol 'aybı (22) ört ya'nî bir kimsenüñ şi'rinde 'ayb u noḡsân görseñ keremünden anı (23) setr eyle.

Ver ne bî-hüde çü ḡāsīd me-ḡurüş

Ve illâ ḡāsūd gibi bî-hüde vü bî-fāyide **206b (1)** çağırma ve figān eyleme.

2779. 'Ayb-puşist zi-aḡbāb-ı mühim

Dostlardan mühim ü ehem (2) 'ayb setr idicilikdür.

ḡubbuke şey'i yu ammī ve yusim

Zīrâ senüñ muḡabbetüñ (3) bir şey'e seni anuñ 'uyübından kör ve şaḡır eyler çünki sen ya'nî bir kimseye (4) cān u dilden muḡabbet eylesen, farzâ ol kimsenüñ şad hezâr 'aybı olsa (5) ol 'uyübdan²⁵⁷¹ birisini görmege muḡabbet mānī' olur, cihānda aşḡāb-ı dil ḡatında (6) 'ayb-bīnlikden aḡbeḡ bir 'ayb yoḡdur, zīrâ 'ayb-bīn olan hüner-bīn (7) olmaz, mısrâ'

Ne-bīned hüner dīde-i 'ayb-bīn²⁵⁷²

Şem'ī-i ḡaḡīr 'ayb-bīnlik 'aybından (8) pāk-hüner-bīn-i hünermenddür.

2780. 'Ayb-cüyī hüner-i ḡod kerdī

Ey bî-hüner 'ayb-cüyüḡü (9) kendüñe hüner eyledüñ ya'nî anı hüner şanduñ.

'Ayb-ı nâ-dīde yekī şad kerdī

'Ayb (10) görmemiş iken bir 'aybı yüz eylemek ya'nî 'aybdan 'ārī iken za'm-ı fāsīdūñ (11) i'tibāri ile yüz 'ayb bulduñ, "*Tūbā limen şeḡalehu 'aybuhu 'an 'uyūbi'n-nāsi*"²⁵⁷³. (12)

2781. Gāh ber-rāst keşī ḡaṭṭ-ı ḡüzāf

Gāhī rāst üzre ḡüzāf ḡattını çekersin (13) ya'nî rāst iken rāst degüldür dirsın [*ḡüzāf* bî-hüde].

²⁵⁷¹ 'uyübdan H: 'aybdan F

²⁵⁷² "Ayıplayıcının gözü hüneri görmez."

²⁵⁷³ "Kendi kusurları ile meşgul olup insanların ayıbını görmeye fırsat bulamayan kimseye müjdelersın." Hadīs-i şerīf. Aclūnī, *Keşfü'l-Hafâ*..., Cilt: 2, s. 46.

Gāh ber-vezn zenī ta' n-ı zihāf (14)

Gāhī vezn üzre²⁵⁷⁴ zihāf ta' nını urursın ya' nī bu vezn zihāfdan hālī degüldür dirsın. (15)
Zihāfdan murād sektedür.

2782. Gāh ber-kāfiye k'ān ma' lülest

Gāhī kāfiyeye ta' n (16) urursın, dirsın ki bu kāfiye ma' lüldür.

Gāh ber-lafz ki nā-maḳbülest

Gāhī (17) lafz üzre ta' n urursın dirsın ki bu lafz bu maḳalde maḳbülest degüldür. (18)

2783. Gāh nā-bürde suy-ı ma' nā pey

Gāhī ma' nā cānibine iz iletmemiş iken ya' nī ma' nāyı (19) fehm eylememiş iken,

Ḥurde-gīrī zi-ta' aḣsub ber-vey

Ta' aḣsubuḳdan anuḳ üzre (20) 'ayb u noḳḣāndan tıatarsın, huḣūḣā bu zamānda bu hālet hādden (21) bīrūndur, fehm ü su' üddan 'ārī ve inḣāf u temyīzden berī, deryā-yı ta' aḣsubuḳ (22) ḡavvāḣları zümre-i edānī bu ḣaḳīrūḳ mü' ellefātı olan ḣürūḣa nazar eylerler, ḣuḣūr-ı (23) fehmleri sebebi ile laḳīf ü rengīn ma' nāya vuḣūl bulmayup bu ḣaḳīre bī-hüde **207a (1)** ta' n idüp vüçüd-ı nā-pāḳlarına lāyık olan sözler söylerler hāl (2) buki bu ḣem' ī-i ḣaḳīrūḳ ḣürūḣını cāḣil kātibler ekḣer yerini ḣaḳā üzre (3) yazmışlardır, līkin munḣif olanlar dirler ki kendünuḳ ḣaḳı ile olan (4) ḣerḣleri görelim ḣaḳā var ise andan ḣoḳra ma' lüm u zāḣir olur (5) Ḥudā-yı “‘azze ve celle”²⁵⁷⁵ bunlardan rāzı olsun.

2784. Çün tü ez-naẓm-ı me' ānī dūrī (6)

Çünki sen me' ānīnuḳ naẓmından dūr u bī-ḣabersin [*dūrī*de yā vahdet içündür].

Z'ın ḳıbel her çı künī (7) ma' zūrī

Bu ḳıbelden ya' nī bunuḳ gibi her ne eyler iseḳ ma' zürsın, zīrā (8) bu hāletden sen bī-behresın ve bu hālet ne ḳadar zaḣmet ü meḣaḳḳat ile zuhūr (9) bulduḳından ötüri²⁵⁷⁶ bī-ḣabersın.

2785. Hergiz ez-dil ne-çekāndī ḣünī

²⁵⁷⁴ vezn üzre F: -H

²⁵⁷⁵ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵⁷⁶ ötüri H: -F

Hergiz gönlünden (10) bir kan tamlatmaduñ ya'nī ey bī-hüner hasūd hergiz zahmet çeküp hünin-dil olmaduñ. (11)

Behr-i mevzūni-i nā-mevzūnī

Bir nā-mevzūnuñ mevzūnluğundan ötüri ya'nī hergiz (12) eş'āra zerre kadar sa'y u gūşışuñ olmamışdur [*nā-mevzūnī*de yā maşdar içündür].

2786. Murğ-ı tü kâfiye āheng ne-şüd

Senüñ (13) murğuñ kâfiye āhenglü olmadı senüñ dil ü 'aqluñ kâfiye fikr idici olmadı. (14)

Hâtıret kâfiyesân teng ne-şüd

Senüñ hâtıruñ kâfiye gibi teng olmadı (15) ya'nī şî'rde kâfiye bulmağdan ötüri münkabız olmadı.

2787. Pes-i zānū ne-nişestī yek şeb (16)

Bir gice dizüñ ardında oturmaduñ ya'nī rāhat u huzūrı terk idüp hergiz (17) fikr ü murākabeye varmaduñ.

Dīde ez-h'āb ne-bestī yek şeb

Bir gice çeşmüñi h'ābdan (18) bağlamaduñ ya'nī hergiz bir gice h'ābı terk eylemedüñ.

2788. Tā keşī gevheri ez-maḥzen-i ğayb (19)

Tā ğayb maḥzeninden bir gevher çekesin ya'nī 'ālem-i İlahī esrārından bir sırta vuşul (20) bulasın [*keşī* fi'l-i muzāri'-i muḥātabdur].

Ser-i fikret ne-keşīdī der-ceyb

Fikret başını ceybüñe çekmedüñ (21) ya'nī fikrle murākabeye varmaduñ.

2789. Tā dehed ma'ni-i bārīket rüy

Tā bārīk ü daķık (22) ma'nā saña rüy vire ya'nī zāhir ola.

Ne-şüdī z'āteş-i dil ḥalka çü müy

Göñül (23) āteşinden müy gibi kıvrılmaduñ ya'nī ziyāde diķkat ü ihtimām idüp münkabız **207b (1)** olmaduñ.

2790. Renc-i in kār ne-dānī hergiz

Hergiz bu işüñ renc ü elemiñi bilmezsin.

Fehm-i ān (2) hem ne-tüvānī hergiz

Hem hergiz anı fehm eylemege kâdir olmazsın, zîrâ ahvâl-i şî'r kalbi (3) ve 'aklı ve fikri derûnı bir hâletdür, cism ü a'zâ ile hâşıl²⁵⁷⁷ olmak muhâldür. (4)

2791. Bih ki ez-kec-reviyet ham ne-zenīm

Ey nâ-dân çünki senüñ hâlün budur. Pes (5) evlâ budur ki biz senüñ ta'n u kec-revligün den münkabız ve muztarib olup (6) teng-dil olmayalum [*kec-reviyetde* tâ hitâb içündür].

Ger dü şad ta'na zenī dem ne-zenīm

Farzâ eger sen bize iki yüz (7) ta'na urasın cevâb virmeyüp hâmuş olalım, zîrâ cevâbü'l-ahmağ (8) sükût hod meşhürdür. *Ham ne-zenīm* nünkabız u muztarib olmayalum ma'nâsına (9) isti'mâldür.

ĤİKĀYET-İ ŐEHRĪ BĀ-RŪSTĀYĪ KĪ Ū-RĀ BE-BĀĖ-I ĤOD BŪRDE BŪD (10)

Rüstâyī ile Őehrĭnün ĥikāyetidür ki rüstâyī Őehrĭyi kendünün (11) bāğına iletmiş idi. *Rüstâyī* köyli, *Őehrĭ* Şehirli ma'nâsınadır. (12)

2792. Şehri'ī Şüd zi-reh-i deşt be-dih

Bir Şehirli Őahrâ yolından köye gitdi tâ, (13)

Tâ güŐayed zi-dileş geşt girih

Tâ geşt ü seyrānuğ gönünden girih ü 'uğde (14) çöze ya'nī inķıbāz u elemi ref' eyleye. *Girih* 'uğde ma'nâsınadır [*geşt* seyr ma'nâsınadır].

2793. Dīd zi-ebnā-yı (15) diheş dihķānī

Ebnā-yı dihden ya'nī köy ĥalkından anı bir dihķān gördi. (16)

BerdeŐ ez-rāh suy-ı büstānī

Dihķān Őehirliyi yoldan bir büstāna (17) iletđi ki kendünün idi. *Dihķāndan* murād bunda bāğ u bāğçeye muķayyed olan (18) kimsedür.

2794. Bāği ārāste çün bāğ-ı behişt

Ol bāğ cennet bāğı gibi bir bāğ idi. (19)

²⁵⁷⁷ hâşıl H: -F

Belk'ez-ārāstegī dāğ-ı behişt

Belki ārāstelik ve zīnet cihetinden cennete (20) dāğ idi ya'nī cennetden zībā idi.

2795. Mīvehā tāze vü ter şāh-be-şāh

Anda (21) olan dırahtların şāhlarında mīveler tāze vü ter idi.

Rūzi-i bāğ-revān (22) gerde ferāh

Bāğa gidicilerün rūzihāsi²⁵⁷⁸ vāşi' ü bisyār olmuş idi. (23) zīrā bāğa gidenler ol vaqtdē mīveyi murād üzre yerler. *gerde* kāf-ı Fārisī ile **208a (1)** bunda olmuş ma'nāsına olmağ rüşen ü ensebdür, kāf-ı 'Arabī ile (2) eylemiş ma'nāsına olup fā'il-i bāğ olmağdan rūzī rızğ ma'nāsınadır. (3)

2796. Sīb ü emrūd be-hem müşt zede

Şāhlar üzre sīb ü emrūd ziyāde bisyār (4) olduğundan biri birine müşt urmuş ya'nī biri birine qarışmış ve kārīn olmuş [*Sīb ü emrūdun* yumruğa müşābehēti rüşendür]. (5)

Funduk ez-ħurremi engüşt zede

Funduk meserret ü ħurremligi sebebinden engüşt (6) urmuş, nite ki 'ādet-i nāsdur bir kimse bir ħuşūşdan ziyāde zevk eyleye (7) ziyāde sürür neşātından sağ elinün baş barmağı ile orta barmağını (8) biri birine muħkem sürüp oturur ve şu'arā funduğı barmağa teşbih eylerler.

2797. Nār-ı pistān (9) şānemī şāh-ı enār

Ol bāğda olan enār budağı enār memelü şānem idi.

Ser-keş (10) ez-büse vü ābī zi-kenār

Būsedēn i'rāz idici ve kenārdan ibā idici idi (11) ya'nī öpülmege vü kuculmağa imkān yok idi. *Şānem* maħbūb u maħbūbe ma'nāsına (12) isti'māl olunur, *ābī* ki ba'zı maħalde ayva ma'nāsına gelür enāra nisbet (13) bunda ħüb vāki' olmuşdur.

2798. Tākhā kerde der-ü ber-pāye

Hemçü 'ālī-güherān (14) pür-māye

Ol bāğda pāyeler üzre olan aşmalar 'ālī-güherler gibi pür-māye idi (15) ya'nī ol aşmalar üzüm şalkımları ile memlū vü pür idi bu vech hem mümkindür ol (16) bāğda pāye üzre

²⁵⁷⁸ rūzihāsi H: rūzisi F

ilinmiş aşmalar ‘ālī güherler gibi pür-māye idi. ‘*Ālī-güherāndan* (17) murād bunda aşhāb-ı devletdür, vech-i evvele nisbet gerdedür kâf-ı Fārisī iledür. (18)

2799. Naḥşebihā-yı vey ez-gevher-i pāk

Ol bāguḥ Naḥşebīleri pāk gevherden,

Kerde (19) yāḳūt-ı ter āvīze-i tāk

Güyā yāḳūt ter ü laṭīf tā ki āvīze olmuş ya‘nī (20) ol bāgda Naḥşeb’e mensüb olan kırmızı üzüm şalkımları güyā ter ü (21) laṭīf yāḳūt idi ki aşmalara aşılmış idi. *Naḥşeb* bir yerün ismidür, *Naḥşebīde* (22) olan yā nisbet içündür [*āvīze* küpe ma‘ḥāsına daḥı anılır(?)]²⁵⁷⁹.

2800. Her ki ez-faḥri-yi ü güfte şifāt

Her kim ki ol bāguḥ faḥrī (23) sinden şifatlar dimiş ya‘nī anı vaşf eylemiş.

Deheneş kerde pür ez-ḥabb-ı 208b (1) nebāt

Anuḥ dehānı güyā ḥabb-ı nebātndan pür olmuş ya‘nī ol bāgda olan (2) faḥrī üzümünḡ dāneleri güyā lezzetde ḥabb-ı nebāt gibi idi. *Nebāt* ma‘rūfdur, (3) *faḥrī* hem nev‘-i üzümdür.

2801. Şehri ez-kışşa çünān bāg bi-dīd

El-kışşa şehirli (4) çünki ol bāgı gördi.

Gāv-ı nefseş be-çerāgāh resīd

Güyā anuḥ gāv gibi nefsi (5) otlağa irişdi, bu ḥod rūşendür çünki gāv otlağa irişe şabr eylemeyüp (6) hemān otlamağa başlar, şehri hem çünki bāga irişdi, fevrī ol mīveleri (7) zīr ü zeber eylemege şürü‘ eyledi.

2802. Mī-ne-kerd ez-pes ü ez-pīş nigāh

Çünki bāguḥ (8) içine girdi ardından ve öñinden nazar eylemedi.

Hemçü gürgī ki resed der-remegāh (9)

Şol kırt gibi ki sürinünḡ karar eyledüğü yere irişe bu ḥod rūşendür (10) ki süriden niçesini helāk idüp süriyi tār-ü-mār u perīşān eyler [*reme süri*]. (11)

2803. Yā çü bādī ki zi-deşt āyed saḥt

Yāḥud ol gibi ki şahrādan saḥt gelür ya‘nī şiddetle (12) irişür.

²⁵⁷⁹ *āvīze* küpe ma‘ḥāsına daḥı anılır(?) F: -H

Mīve bā-şāh şikestī zi-dıraht

Ağacdan şehri mīveyi (13) budağı ile şardı ve kopardı [*şāh* budağ].

2804. Kendi ān sān zi-dırahtī sībī

Bir dırahtdan (14) bir almayı ancılayın kopardı.

Ki resāndī be-dıraht āsībī

Ol dırahta (15) bir zarar irişdürirdi.

2805. Ver bedān sīb ne desteş būdī

Ol şehrinün (16) eger ol sībe irişmege kudreti olmayadı.

Kerdi ez-seng-i kulūh emrūdī (17)

Taşdan ol sībī pāre pāre eylerdi ya'nī emrūdī ağacdan yere düşürmek için²⁵⁸⁰ (18) kulūh atan kimse pāre pāre eyledügi gibi.

2806. Be-suy-ı nār çü dest-āverdi

Çünkü (19) şehri elini enār cānibine eyleyeydi ya'nī çünkü enār ağacından enār koparmak (20) isteyeydi.

Hoqqa-i la'l şikest āverdi

La'l hoqkasına şikest getirirdi (21) ya'nī enārī pārelerdi. *Hoqqa-i la'*lden murād enārdur.

2807. Ver yekī hūşe zi-tāk (22) ber-kendi

V'eger tākden bir şalkım koparaydı.

Tāk-rā pāye be-hāk efgendi

Tākün pāyesini hāke birağurdu ya'nī tāki pāyesiyle yere indürirdi. *Tāk 209a (1)* aşma pāyeden murād ol nesnedür ki tāki anuğ üzerine qorlar.

2808. Bī-hodihāş (2) çü dihkân mī-dīd

Çünkü dihkân şehrinün kabāhat ü bī-edebliklerini gördi. (3)

Ber-hod ez-ğuşsa-i ān mī-pīçīd

Anuğ elem ü guşsasından kendüsü üzre bozuldu (4) ya'nī ziyāde münkabız u perişān-hātır oldu [*mī-pīçīd* fi'l-i māzīdür].

²⁵⁸⁰ için F: -H

2809. Şehriyeş güft zi-men in tek u (5) püy

Şehrī dihkāna didi benden bu tek u püy ya'nī bu bāğda benden şadır (6) olan hālāt.

Ger ne ber-vaqt-i murādest bi-güy

Eger murāduña muvāfık degül ise di (7) tā ki ferāğāt eyleyim [*bi-güy* emr-i hāzırdur].

2810. Güft men bā-tü çi güyem āhir

Dihkān nā-dān şehrīden çünki (8) bu sözleri işitdi aña cevāb virüp didi, āhir (9) bu huşūşda ben saña ne diyem.

V'ez-tü inşāf çi cüyem āhir

Ve senden āhir ne (10) inşāf isteyeyin sende hōd inşāfdan eşer yoğdur, bu hem vehcdür (11) ve senden āhir ne inşāf isterem.

2811. Ne yekī dāne be-gil kāştei

Ne gil ü hāke (12) bir dāne zirā'at eylemişsin.

Ne nihālī zi-gil efrāştei

Ne gil ü hākden bir nihāl (13) yüceltmişsin ya'nī bir nihāl terbiye eylemiş degülsin.

2812. Ne zemīnī zi-tü ārāste (14) geşt

Ne bir zemīn senden ārāste vü müzeyyen oldı ya'nī bāğ u gülzār (15) hāşıl eylemedüñ.

Ne dırahtī zi-tü pīrāste geşt

Ne bir dıraht senden budanmış (16) oldı ve neşv ü nemā buldı. *Pīrāste* bunda²⁵⁸¹ budanmış ma'nāsınadır.

2813. Ne-şüd ez-bil kefet (17) ābile-dār

Bilden senüñ kefüñ ābile tutucı olmadı ya'nī bir yeri billemekden (18) avucuñ kabarmadı.

Ne-şüdi ğarğa be-hün ābilevār

Ābile kana ğarğ olduğu gibi sen (19) hem bāğ u büstān zağmetinden kana ğarğ olmaduñ ya'nī hādden bīrūn zağmet ü (20) meşakğat çeküp hūnīn-dil olmaduñ. *Ābileden* murād bunda el ayasında olan (21) kabarcığdur kürek çekmekden ve yer billemekden hāşıl olur ve bunlara mānend ne ise (22)

²⁵⁸¹ bunda F: -H

2814. Āb-yārīt şebī h̄'āb ne-bürd

Bāğ u bāğçe vü eşcār şuvarmağ bir gice senüñ (23) h̄'ābını iletmedi ya'nī şuvarması lāzīm olan yerleri şuvarmağdan ötüri **209b (1)** bir gice h̄'ābı terk eylemedüñ [*şebīde yā vaḥdet içündür*].

Rāḥat-ı h̄'āb tü-rā āb ne-bürd

Senüñ h̄'ābuñ rāḥatını (2) āb iletmedi ya'nī āb sebebi ile rāḥat-ı h̄'ābı terk eylemedüñ. *Āb-yār şuvarıcı*, (3) *āb-yārī* şuvarmağ.

2815. Der-dilet nīst cüz in endīşe

Senüñ ḳalbünde bu fikr (4) den ğayrı yoğdur [*endīşe* fikr ma'nāsınadır].

K'in be-ḥod rüste çü küh u bīşe

Ki bu eşcār u fevākīh küh u (5) bīşe gibi kendüsüyle bitmişdür ya'nī bunlaruñ bu ḥālātı tertīb ü zaḥmetsüz (6) ḥāşıl olmuşdur hīç kimsenüñ bunda daḥli yoğdur diyü fikr eylersin, (7) bu sebebden eşcār u fevākīhi böyle ḥarāb eylersin.

2816. Key zi-rencem şeved āgeh (8) dil-i tü

Senüñ göñlüñ benüm renc ü zaḥmetümden kaçan āgāh u ḥaberdār olur.

Nīst (9) cüz bī-ḥaberī ḥāşıl-ı tü

Senüñ ḥāşılıñ ḥod bī-ḥaberlikden ğayrı degüldür ya'nī (10) bāğ u büstān aḥvālinden ve benüm ḥālümünden senüñ zerre ḳadar ḥaberüñ (11) yoğdur.

2817. Renc-i hem-derd ki dāned hem-derd

Hem-derdüñ renc ü zaḥmetini hem-derd (12) bilür ya'nī sen benüm renc ü zaḥmetümden ḥaberdār degülsin, zīrā benüm renc ü zaḥmetümi (13) buncılayın bir bāğbān bilür.

Şerḥ-i ān hest be-bī-derdān serd

Pes (14) derdsüzlere anı şerḥ ü beyān eylemek serddür ya'nī lāyık degüldür, mısrā' (15)

Cüz be-hem-derdī ne-güyem derd-i ḥ ṯş²⁵⁸²

MÜNACĀT DER-İNTİĶĀL BE-ḤĀTIME

²⁵⁸² “Derdimi hem-dertten başkasına söylemem” Sa'dī, *Gülistān*, s. 389.

Bu münacât hâtimeye (16) intikâl beyânındadır.

2818. Ey be-luḫf encümen-i cān-ārāy

Ey luḫfla cān meclisini zīnet (17) idici Ḥudāy.

Tīḡ-i mihret çemen-i dil-pīrāy

Senüñ muḫabbetüñ tīḡı dil çemenini ya'nī (18) dil büstānıñ eşcārını budayıcıdır ya'nī göñli ta'alluḫ-ı mā-sivādan (19) pāk idicidir. *Tīḡ*dan murād eşcārı budayıcı āletdür, *mihr* ki bunda muḫabbet ma'nāsınadır, (20) tīḡa teşbīh olınmışdır.

2819. Dest-i cūdet zi-ezel naḫl-niṣān

Ey Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”²⁵⁸³ (21) senüñ cūd u keremüñ eli ezelden naḫl dikici ve naḫle raḫb viricidir [*naḫl-niṣān* vaşf-ı terkībīdür].

Tā ebed ber (22) ser-i mā naḫl-fiṣān

Tā ebedī bizüm başımız üzre naḫli silkidür ya'nī ol naḫlden (23) bize tāze ḫurma niṣār idicidir murād Ḥudā-yı “‘*azze ve celle*”nüñ cūd u keremi ezel ü ebed **210a (1)** i'tibāri ile vuḫū' bulduḡuñ iş'ārdur, *naḫl* ḫurma ağacıdır.

2820. Gerçi ez-ḫār-ı sitem (2) bīnāyīm

Egerçi ḫārdan sitem ü elem görici iz,

Zīr-i naḫl-i tü ruḫab-çīnānīm

İkin senüñ (3) naḫlünj altında tāze ḫurma diricilerüz, zīrā “‘*fe inne ma'a'l- 'usri yusrā*”²⁵⁸⁴ ḫasebince her kese (4) gāhī ni'met ü rāḫat gāhī zaḫmet ü meşakḫat muḫarrerdür. *Ruḫab* tāze ḫurma ma'nāsınadır (5) ve bunda murād şī'r²⁵⁸⁵ ü nazmda kendüsine iḫsān olınan me'ānī-i ḫüb u esrār ve (6) daḫāyıḫdır.

2821. Der-ruḫab-rīziyet ez-naḫl-i kerem

Kerem naḫlinden senüñ tāze ḫurma (7) niṣār idiciligünjde.

Ger keşed ḫār-ı sitem tīḡ çı ḡam

Ḥār-ı sitem eger tīḡ çeke ne ḡam (8) zīrā gül ḫārdan ḫālī olmaduḡı gibi ḫurma ağacı ḫārdan ḫālī degüldür.

²⁵⁸³ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵⁸⁴ “Şüphesiz güçlkle beraber bir kolaylık vardır.” İnşirāh sūresi 5. āyet.

²⁵⁸⁵ şī'r H: şevved F

2822. Kilk-i (9) Cāmī'st zi-naḥlet şāḥī

Cāmī'nün ḳalemi senün keremün naḥlinden bir şāḥdur. (10)

Riḥte tāze ruṭab güstāḥī

Bī-bāk tāze ruṭab dökmişdür ya'nī andan bisyār (11) me'ānī-i rengīn ü daḳayıḳ ve esrār zuḥūr bulmuşdur, ḳaleme bu ḥālet nisbet (12) olunmaḳ bu ḥālātun zuḥūrına ḳalem vāsıṭa olduğıçündür.

2823. Ne-sezed z'īn ruṭab-ı (13) şehd-āmīz

Kār-ı maḥrūr-ı ḥased cüz perhīz

Bu şehd-āmīz ya'nī bu ziyāde rūşen ü²⁵⁸⁶ (14) şīrīn ruṭabdan ḥasedden maḥrūr olmuşuḡ perhīzden ḡayrı lāyık olmaz, (15) ya'nī fazl u ma'rifetümden ötüri baḡa ḥased iden bed-baḡta lāyık olan budur ki (16) bu kitāba nazār eylemekden perhīz eyleye tā ki anuḡ ḥasedi ziyāde olmaya, zīrā çünki (17) nazār eyleye, be- her ḥāl ḥasedi ziyāde olur ve ḥasedden bir derde giriftār olur. (18) Pes perhīz eylemek aḡa evlā vü enfa'dur.

2824. Ān zamān k'īş reved īn kilk (19) zi-dest

Ol zamānda ki bu ḳalem anuḡ elinden gider [*kiş* ki ne-desteş taḳdīrindedür]²⁵⁸⁷.

Yā bedīn şāḡ ruṭab (20) rīz şikest

Bu ruṭab nişār idici şāḡ şikest bulur ya'nī çünki mevt (21) sebebi ile ḳalem destümden cüdā bulur ya'nī cüdā olur. Şāḡdan murād ḳalemidür, (22) ruṭabdan murād ḳalem vāsıṭasıyla zāḡir olan daḳayık u ḡaḳāyıkdur.

2825. Çeşm (23) dāred ki be-cāy-ı ruṭabeş

Cāmī ümīd tutar ki anuḡ ruṭabı yerine,

Şehd-rīzī 210b (1) zi-şehādet be-lebeş

Anuḡ lebine şehādetden şehd dökessin ya'nī ḡālet-i (2) nez'de aḡa şehādet kelimesini dimeḡi müyesser eyle, mışrā'

*Zebānem be-vakt-i şehādet (3) me-bend*²⁵⁸⁸

²⁵⁸⁶ rūşen ü H: -F

²⁵⁸⁷ *kiş* ki ne-desteş taḳdīrindedür F: -H

²⁵⁸⁸ “Şehadet getirme vaktinde dilimi baḡlama.” Sa'dī, *Bostān*, s. 197.

2826. V'an nefes k'ış bi-büred 'ırk-ı hayāt**Tiğ-ı inne ecela'llāhi leāt**

Ve ol nefesde ki (4) “*inne ecela'llāhi leāt*”²⁵⁸⁹ anuñ hayātı 'arākını keser. 'ırk tamar, Hudā-yı “*azze ve celle*”²⁵⁹⁰nüñ (5) ta'yīn eylediği mevt ü ecel elbette gelicidir.

2827. Küni ez-himmet-i rahmet emeleş

(6) Anuñ rahmet ümīdlü himmetinden,

Ĥatm ber-ḥayr kitāb-ı eceleş

Anuñ eceli kitābını (7) ḥayr üzre ḥatm eylesesin ya'nī aña ḥüsn-i ḥātīme müyesser eylesesin ey rahmet ü (8) mağfireti bī-pāyān Hudā-yı “*azze ve celle*” ḥabībün Muhammed Muştafā'nun “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*”²⁵⁹¹ün (9) sırr u ḥaḳıḳati ḥaḳıḳçün sen Ğazanfer bendeñi ve pür-taḳşır ḥaḳır Şem'ī'yi hem 'uḳbāda (10) 'azāb u 'iḳābdan berī idüp dīdār-ı şerīfünle mesrūr²⁵⁹² u ḥandān (11) eyle, āmīn yā muḥḫbbe's-sā'ilīn [*kitāb muzāfdur*].

ĤATM-İ KİTĀB VE ḤĀTİME-İ ḤİṬĀB

Bu sūrh (12) kitābuñ ḥatmi ve ḥiṭābuñ ḥatīme vü nihāyetidür.

2828. Dāmet āşāruke ey ṭurfe ḳalem

Ey (13) ṭurfe ve 'acīb ḳalem senün eşerlerün dāyım olsun [*Dāmet* fi'l-i māzīdür].

Dām-ı dilhā zedi ez-müşk-i raḳam

(14) Göñüller dāmına müşkden raḳam urduñ ya'nī göñüller bu kitāba cān u dilden meyl ü (15) rağbet eylediler.

2829. Vāsıṭi nisbet ü şāmī eşerī

Vāsıṭi nispetlü ve şāmī eşerlūsün (16) ya'nī ey ḳalem Vāsıṭa'dan ve eşerlerün şāma mensūbdur, zīrā siyāh mürekkeble (17) kāğad üzre ḳalemnden kelimāt şadır olur. *Vāsıṭa* bir yerün ismidür ki ḳalem andan gelür. (18)

²⁵⁸⁹ “... o vakit elbette gelecektir...” Ankebût sūresi, 5. āyet.

²⁵⁹⁰ “Aziz ve yüce Allah”

²⁵⁹¹ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

²⁵⁹² eyle H: -F

Tuħfe-i şām suy-ı Rūm berī²⁵⁹³

2830. Nağd-i ‘ömrest nişār-ı kademest (19)

‘Ömr nağdi senüñ kademüñ nişārıdır ya ‘nī cemī‘-i ‘ömrümde elimden ²⁵⁹⁴ gitmedüñ. (20)

Nūr-ı çeşmest sevād-ı raqamest

Senüñ raqamuñuñ sevādı çeşmüñ nūrıdır ya ‘nī (21) nūr-ı çeşmi gibidür, zīrā nūr-ı çeşmle maħsūsātı müşāhede eylemek mümkün olduğı gibi bu (22) kitābda olan neşāyiħ sebebi ile bisyār esrāra ıttılā‘ müyesser olur.

2831. Murg-ı (23) cān rāst şarīr-i tü şafir

Ey hāme senüñ şarīrüñ cān murgına şafırdür, bu sebebden **211a (1)** sühen-dānlaruñ rūhı bu kitāba şikār u giriftār olur.

V‘ez-şarīr²⁵⁹⁵-i tü der (2) āfāk nefır

Ve senüñ şarīründen²⁵⁹⁶ ‘ālemde figān vardır ya ‘nī hāmeden şādır olan (3) laṭif ü rengīn kelimāt sebebi ile şevk ü zevk hāşıl olup cūş u ħurūş (4) zāhir olur. *Şafir* şıklık ma‘nāsınadır, *şarīr*den murād kitābet olunurken kalemnden (5) şādır olan şadādur.

2832. Ez-kücā pür-semet ey kâşid-ı dil

Ey kâşid-ı dil seni kandan (6) suvāl eyleyim.

Ki ‘aceb müsri‘i vü müsta‘cil

Ki ‘aceb müsri‘sin ve müsta‘celsin ya ‘nī (7) ziyāde sür‘at ü şitāb üzresin. *Müsri‘* ism-i fā‘ildür bāb-ı ef‘ālden, (8) *müsta‘cil* ism-i fā‘ildür bāb-ı istif‘ālden, *kâşid-ı dilden* murād kalemdür [*müsri‘*de yā ħitāb içündür].

2833. Merkeb-i (9) germ-‘inān mī-rānī

Germ-‘inān merkebi sürersin ya ‘nī tīz-reftār merkebe süvār (10) olup sür‘atle sürersin [*mī-rānī* fi‘l-i muzāri‘-i muħātabdur].

Ĥoy çekān kaṭre zenān mī-rānī

²⁵⁹³ **Tuħfe-i şām suy-ı Rūm berī** H: -F

²⁵⁹⁴ gelmedi ve H: -F

²⁵⁹⁵ şarīr H: ħarīr F

²⁵⁹⁶ şarīründen H: ħarīründen F

‘Araç şaçarak (11) ve tizlenerek sürersin. Kaleminden i‘râb u harekât ve nuqat şadır olduğı i‘tibârla (12) mışrâ‘-ı şânî gâyet hûb vâki‘ olmuşdur.

2834. Nāme-i nām fezā mī-ārī

Nām u (13) iştihâr ziyāde idici nāme getürürsin.

Hayr-ı maqdem zi-kücā mī-ārī

Hayr-ı maqdem (14) kandan getürürsin bu hem-vechdür kandan hayr-ı maqdem getürürsin.

2835. İn çi naqşest (15) ki nā-gāh zedī

Bu ne naqşdur ki nā-gāh urduñ,

Pence-i şeb be-ruh-ı māh zedī

Māhuñ (16) yüzine yine şeb pencisini urduñ ya‘nī bu kitāb sebebi ile māha gālib olduñ, (17) zīrā bu kitābuñ rūhānī envārı māhūn nūrından rūşenrekdür. *Naqşdan* (18) murād bu kitābdur. *Ruh* māhla kāgada ve pence-i şeble kaleminden zāhir olan²⁵⁹⁷ kelimāta hem (19) işāret vardır.

2836. Bā-fetī ber-kađ-i in hūr-sirişt

Bu hūr-siriştüñ kađdi üzre, (20)

Hulle ez-ıurra-i hūrān-ı behişt

Cennet hūrlarınun ıurrasından hulle tokuduñ ya‘nī (21) siyāh cāme giydürdüñ murād bu kitābuñ siyāh mürekkeble yazıldığıdır.

2837. İn çi (22) hūrest der-in hulle-i nāz

Bu nāz hüllesinde bu ne hūrdur ya‘nī ne zībā hūrdur. (23)

Kerde ez-devlet-i cāvīd ıurāz

Ebedī devletden aña ıurāz u ‘alem olmuş, *ıurāz 211b (1)* şevbde olan ‘alem ü nişān ma‘nāsınadır ki tamğa²⁵⁹⁸ dirler hūr zıkr-i cem‘ ü irāde-i (2) vāhid kabīlindendür, zīrā hūr hūr anuñ cem‘idür.

2838. Rūy-ı zībāş meh-i evc-i şeref

(3) Anuñ zībā yüzi şeref evcinüñ māhıdır.

²⁵⁹⁷ olan F: olup H

²⁵⁹⁸ tamğa F: muntekā H

Zülf-i müşgînş mine'l-leyl-i zulef

(4) Anuñ müşgîn zülfi leylden zulefdür ya'nî şebden pârelerdür. *Zulef* lâmuñ (5) fethi ile zülfet kelimesinüñ cem'idür, evvel leylden bir miqdâr ma'nâsınadır, nite ki Muhtâr-ı (6) şihâh nâm luğatda meşûrdur, “*Ez-zülfetü eţ-ţâyifetü mine'l-leyli ve'l-cem' zulefün ve zülefât*”. (7) Bu kelimât ve bu teşbihât ki vâkı' olmışdur, bu risâle mañbûbeye teşbih olunduğı i'tibârladır [*müşgînş*de nün sâkindür vezn için]. (8)

2839. Cebheeş fâtiha-i muşhaf-ı nür

Anuñ alnı nür muşhafınuñ fâtihasıdır.

Ber-miyâneş (9) kemer-i hayru'l-umûr

Anuñ miyânı üzre hayru'l-umûr kemeri vardır. “*Hayru'l-umûr evsaţuhâ*”²⁵⁹⁹ (10) hasebince bu kitâb hem icâz u itnâbdan berî bir kitâbdur.

2840. Her dü mışrâ' zi-vey (11) ebrüyi

Ol kitâbdan her iki mışrâ' bir ebrüdür ya'nî anuñ iki mışrâ'ı iki (12) ebrü meşâbesindedür.

Kıble-i hâcet-i hâcet-cüyî

Bir hâcet-cüyüñ hâceti kıblesi (13) dür ya'nî hâcet taleb idici aña müteveccih olur.

2841. Çeşmeş ez-kuhl-i başîret rüşen (14)

Anuñ çeşmi başîret sürmesinden rüşendür.

Nazar-ı luţf be-uşşâk efgen (15)

'Uşşâk luţfi nazârını birağucıdır ya'nî çünki bu kitâbdan intifâ'a kâbil kimse (16) müntefi' olmak isteye hergiz mâni' yokdur.

2842. Turraş perde-keş-i şâhid-i dîn (17)

Anuñ turrası dîn mañbûbesinüñ perdesini ref' idicidir ya'nî bu kitâbdan (18) behrever olan kimsenüñ dîni kavî olur.

Hâl-i ü merdümek-i çeşm-i yakîn (19)

Anuñ hâli yakîn çeşminüñ göz bebegidür, zîrâ bu kitâbdan behrever olan (20) kimse yakîne vuşul bulur. *Merdümek* göz bebegi ma'nâsınadır.

2843. Leb-i ü müjde-dih-i (21) bād-ı mesîh

²⁵⁹⁹ “Herşeyin hayırlısı ortada olandır.”

Anuñ lebi hazret-i 'İsā'nuñ “‘*aleyhi 's-selām*”²⁶⁰⁰ bād u nefesinüñ beşāretini (22) viricidür ya'nī anuñ nefesinden mürde hayāt-ı cismānī bulduğı gibi bu kitābdan (23) müntefi' olan kimse hayāt-ı rūhānīye vuşul bulur.

Der-füsün-ḡāni-i her mürde faşih

212a

(1) Her mürdenüñ füsün-ḡānlığında faşihdür ya'nī mürde-dillere bu kitāb (2) dan āşkäre hayāt-ı bākī irişür.

2844. Rāstī şekl-i ḡad-i ra'nāyeş

Rāstlık anuñ (3) ra'nā vü mevzün ḡaddinüñ şekl ü ²⁶⁰¹ ḡāletidür.

Şıdk 'aks-i ruḡ-ı şubḡ- (4) āsāyeş

Şıdk anuñ şubḡ gibi rüşen ruḡınuñ 'aks ü eşeridür, zīrā (5) bu kitābda vāki' olan aḡvāl ü ḡālāt kizbden 'ārīdür.

2845. Gūşeş (6) ez-ḡalka-i ihlāş girān

Anuñ kulağı ihlāş ḡalkası sebebinden şakīldür ya'nī bu (7) kitābda taḡlīd ü riyādan eşer yokdur.

Dīde-i 'ışk be-rūyeş nigerān

'Aşkuñ (8) çeşmi anuñ yüzine nazār idicidür ya'nī aşḡāb-ı dil ol kitāba cān u dilden (9) nazār u iltifāt idicilerdür [*nigerān* nazār idici ma'nāsınadır].

2846. Hīred-i kām-zen ez-dünbāleş

Kām-zen ve tīz-refḡār (10) 'aḡl anuñ dünbāl-i 'aḡabinden,

Bī-ḡod ez-zemzeme-i ḡalḡāleş

Anuñ ḡalḡālınıñ zemzeme vü (11) şadāsından bī-ḡoddur ya'nī ol kitābda vāki' olan esrār-ı sübhānīnün (12) ḡālātından tamām mestdür, murād bu risāledür ki maḡbübeye teşbīh olinmişdur ve buña (13) ḡalḡāl zikri ḡarīnedür.

2847. Cāmi āmed çü be-ḡalḡāl süḡen

Ey Cāmī çünki bu nāzenīn (14) ve zībā maḡbübeye teşbīh olinmiş risālenüñ vaşfinda söz ḡalḡāla geldi²⁶⁰² ya'nī çünki anuñ vaşfinda söz ḡalḡāla irişdi²⁶⁰³. (15)

²⁶⁰⁰ “Ona selam olsun”

²⁶⁰¹ ḡālidür ve H: -F

Ez-du‘ā gevher-i ḥalḥāleṣ kün

Pes bu dem anuḡ ḥalḥālınuḡ gevherini du‘ādan eyle²⁶⁰⁴ (16) ya‘nī çünki bunuḡ evşāfi nihāyet-pezīr oldı, hemān du‘āya şürü‘ eyle. (17)

2848. Yā Rab in-ğayret-i ḥūru’l-‘ayn-rā

Yā Rabbī bu ḥūru’l-‘aynuḡ ğayretini ya‘nī ḥūru’l-‘ayndan (18) zībā vü nāzenīn risāleyi,

Şāhid-i ravza-i ‘illiyyīn-rā

‘İlliyyīn ravzasınuḡ (19) şāhidini ki murād bu kitābdur.

2849. Ez-dil ü dīde-i her dīdeverī

Her bir şāhib (20) nazaruḡ dil ü çeşminden,

Baḡş tevfiḡ-i ḡabūl-i nazarı

Bir ḡabūl-i nazar-ı tevfiḡini baḡışla (21) ya‘nī bu kitābı her şāhib-nazaruḡ maḡbūl ü manzūrı eyle.

2850. Ḥāşşa ān der-reviş-i (22) fażl dilīr

Ḥuşūşā ol fażl revişinde dilīr ü ḡavī olanuḡ maḡbūl ü (23) manzūrı eyle [*fażl* muzāf degüldür].

Z’ān dilīrī şüde eş nām dü şīr

Ol dilīrūḡ sebebinden **212b (1)** anuḡ nāmı iki şīr oldı. *Dü şīr*den murād Nevāyī’dür ki ‘Alī Şīr dirler iki şīr (2) olması ismi ‘Alī oldı ve ‘Alī olduḡı i‘tibārladur, zīrā ‘Alī ki ḡazret-i ‘Alī’nüḡ (3) “*raḡıya’allāhu ‘anh*”²⁶⁰⁵ ism-i şerīfidür Ḥudā-yı “*azze ve celle*”²⁶⁰⁶nüḡ “*celle şānuhu*”²⁶⁰⁷ arslanıdır ve ‘Alī’den (4) şonra ki şīr vāḡı’dür arslan ma‘nāsınadır.

2851. Ān yekī der-reh-i dīn şīr-i Ḥudāy (5)

Ol birisi dīn yolında Ḥudā-yı “*azze ve celle*”nüḡ arslanıdır.

V’īn diger pence be-her şayd (6) güşāy

²⁶⁰² irişdi H: geldi F

²⁶⁰³ ya‘nī çünki anuḡ vaşfında söz ḥalḥala irişdi F: -H

²⁶⁰⁴ eyle H: -F

²⁶⁰⁵ “Allah ondan razı olsun.”

²⁶⁰⁶ “Aziz ve yüce Allah”

²⁶⁰⁷ “Şanı yüce Allah”

Ve bu ğayr ya'nī bu birisi ki her şayda pence açıcıdır ya'nī her şaydı şikār idicidir, (7) bu beyt çünkü Nevāyī'nün vaşfidur, pes bunda şīr-i Hudā'dan murād ḥazret-i 'Alī (8) “*radīya'allāhu 'anh*” olmayup Nevāyī olmağ rüşendür ki ma'nā böyle olur, Nevāyī ki dü (9) şīrdür, bir şīrligi budur ki dīn yolında aḥkām-ı şerī'ati icrā eylemekde (10) küllī sa'y u ihtimām idüp kimseden ḥavfi olmaduğı için gūyā şīr-i Hudā'dur (11) ve bir şīrligi bu ki 'ulūm u fezāyil ü ma'ārif ü laṭīf fūnūn ki vardur cemī'sinden (12) ber-vech-i kemāl behreverdür.

2852. Çeşmeş ez-ḥoş ḳalemān rüşen kün

Hüsni ḥaṭṭ (13) şāhibi kātiblerden anuñ çeşmini rüşen eyle.

Hākeş ez-pāk-demān gülşen (14) kün

Pāk nefeslülerden anuñ ḥākini gülşen eyle ya'nī ey Hudā-yı “*azze ve celle*” bu (15) kitāb ḥüb-ḥaṭṭ yazar kātiblerün ḥāṭṭı ile yazılmasını iḥsān idüp aşhab-ı (16) dilün iltifākı ile bu kitāba ḳadr ü şeref vir. Çeşmeşde ve ḥākeşde olan (17) zamīr-i ğāyibden murād Subḫatū'l-ebrār'dur.

2853. Ez-ḥaṭ-ı ḥüb küneş pāyende

Anı ḥüb (18) ḥaṭṭdan pāyende vü bāḳī eyle.

V'ez-dem-i pāk ṭarab zāyende

Ve pāk-demlerün pāk- (19) deminden tevellüd idici eyle ya'nī aña ṭāliblerün şevḳini ziyāde eyle.

2854. Līk (20) der-cilve ki 'izzet ü cāh

Līkin 'izzet ü cāh cilvegāhında (21)

Dāreş ez-dest-i dü (21) bī-bāk nigāh

Līkin anı²⁶⁰⁸ iki bī-bākün elinden nigāh ṭut ya'nī Hudā-yı “*azze ve celle*”den (22) ḥavf u bākleri yok iki ṭāyifeden anı ḥıfz eyle.

2855. Evvel ān ḥāme-zen-i sehv- (23) nūvīs

Evvel ol sehv-nūvīs kātibdür [Ba'zı nüshada *evvel ān* yerine *evvel ū vāḳi*'dür ma'nā aña göre olur].

²⁶⁰⁸ anı F: -H

Be-ser-i dük-i qalem bî-hude-rîs

Qalem **213a (1)** dükünüñ ucu ile bî-hüde egiricidür ya'nî yazduğımı cemî'an sehv ü haṭā üzre (2) yazar. *Qalem* bunda *dūke* teşbîh olunmuşdur, *dük* ĩg ma'nāsınadır [*bî-hüde-rîs* vaşf-ı terkîbîdür].

2856. Ber-ḥaṭ u (3) şî'r-i vuḳūf ez-vey dūr

Şî'r ü ḥaṭṭa vuḳūf andan dūr u ba'iddür.

Çeşm (4) dārān-ı ḥurūf ez-vey kūr

Ḥurūfuñ çeşm-dārları andan kördür, zîrā ba'zî ḥurūf (5) vardur şad ḍad ṭı zı gibi ki ol cāhil bu ḥāleti bilmeyüp nā-mā'ḳūl yazar.

2857. Faşl u (6) vaşl-ı kelimāteş ne be-cāy

Anuñ kelimātınuñ faşl u vaşlı maḥallinde degüldür. (7)

Faşl-ı pîş-i nazareş vaşl-nümāy

Faşl anuñ nazarı ḳatında vaşl görıcidür, (8) lā-cerem sehv ü ḥaṭādan ḥālî olmaz.

2858. Ki dü bîgāne be-hem peyveste

Ol kâtib (9) gāhî iki bî-gāneyi biri birine ulaşdırmış, bu ḥālet vaşla işāretdür. (10)

Geh dü hem-ḥāne zi-hem bü'gsiste

Gāhî iki hem-ḥāneyi biri birinden ḳaṭ' eylemişdür (11) bu faşla işāretdür.

2859. Noḳṭahāyeş ne be-ḳānūn-ı ḥişāb

Anuñ noḳṭaları ḥeşab (12) ḳanūnı ile degüldür.

Ḥāric ez-dā'ire-i şıdḳ u şavāb

Cemî'an şıdḳ u şavāb (13) dā'iresinden ḥāricidür, zîrā noḳṭaları yerlü yerinde ḳomaz.

2860. Ḥāl-i ruḥsār zede (14) ber-kef-i pāy

Ruḥsāruñ ḥālını²⁶⁰⁹ pāyuñ kefi üzre urmuş ya'nî (15) ruḥsāruñ ḥāsı üzre noḳṭa ḳomaz, pāyda olan yāya noḳṭa ḳor²⁶¹⁰ bu ḥod (16) ḥaṭādur.

Şüde ez-zîver-i ruḥ pāy-ārāy

²⁶⁰⁹ pāyını daḥı ḥālını H: -F

²⁶¹⁰ ḳor H: -F

Ruḥuḅ zīverinden pāyı zīnet idici (17) olmuştur ya'nī ruḥsārda olan ruḥuḅ noḳtasını pāyuu yāsına (18) ḳor anda noḳta ḳomaḳ ḥod 'ādet degüldür [*pāy-ārāy* vaşf-ı terkībīdür].

2861. Ver be-i'rāb şevd rāh-siper

V'eger ol kātib (19) i'rāba sülük idici ola ve şürü' idici ola [*rāh-siper* vaşf-ı terkībīdür].

Resm-i ḥaṭṭ geşte ez-ü zīr ü zeber

(20) Ḥaṭṭuḅ resmi andan²⁶¹¹ zīr ü zeber olmuştur.

2862. Geh nüvişttest kem ü gāh füzün

Ol (21) kātib gāhī nāḳış ve gāhī ziyāde yazmıştur²⁶¹²

Geşte mevzün zi-ḥaṭeş (22) nā-mevzün

Anuḅ ḥaṭṭı sebebinden mevzün nā-mevzün olmuştur.

2863. Yā bürīde (23) yeki ez-penc engüşt

Yā budur ki ol kātibüḅ beş barmağından birisi kesilmiş.

213b

(1) Yā füzüde şeşüm engüşt be-müşt

Yā budur ki avucında altıncı barmaḳ ziyāde (2) olsun tā ki ḥaṭṭ yazmağa māni' ola.

2864. Ez-ḳalem bād cüdā engüşteş

Anuḅ parmağı ḳaleminden (3) dūr u cüdā olsun.

Belki engüşt-i ḳalem der-müşteş

Belki anuḅ kef ü müştinde barmağı (4) ḳalem ü ḳaṭ' olınmış olsun ḳalem-i şānī ḳaṭ' olınmış ma'nāsınadır.

2865. Dävüm ānkes ki (5) keşed kizlik-i tüz

İkinci ol kātibdür ki keskin kizligi,

Behr-i işlāḥ ne ez-behr-i sitüz (6)

²⁶¹¹ andan F: anuḅ H

²⁶¹² Geh nüvişttestkem ü gāh füzün

Ol (21) kātib gāhī nāḳış u gāhī ziyāde yazmıştur H: -F

İşlâhdan ötürî çeker sitîz ü ‘inâddan ötürî çekmez ya ‘nî zu ‘m-i fâsidi üzre (7) işlâh eylerüm diyü eline keskin kalem terâş alır. *Kizlik* mezdek vezni üzre bunda (8) murâd kalem-terâşdur.

2866. Bi-terâşed zi-varağ harf-i şavâb

Varağ u kâğazdan²⁶¹³ şavâb harfini (9) hakk ü terâş eyler.

Zened ez-kilk-i haṭâ nağş ber-âb

Haṭâ kaleminden âb üzre (10) nağş urur ya ‘nî harâb eyler.

2867. Gül küned hâr be-câ bi-nişâned

Ol kâtibüñ kâr u hâli (11) buña beñzer ki gül ağacını kıparur anuñ yerine hâr diker.

Hâr-râ hûbter ez-gül dâned

Hamâkâtından (12) hârî gülden hûb u laṭîftek bilür [*dâned* fi ‘l-i muzâri ‘-i gâyibdür].

2868. Bâdeş ân kizlik-i hañçer-kirdâr (13)

Ḳâti ‘-ı dest-i taşarruf z’ın kâr

Ol hañçer gibi kalem-terâş bu kârdan anuñ taşarrufi (14) elini kaṭ ‘ idici olsun.

2869. Hüsni-i maḳṭa ‘ çü büved resm-i kühen

Çünkü hüsni-i maḳṭa ‘ kadîm (15) resm ü ‘âdetdür.

Ḳaṭ ‘ kerdîm ber-în nükte sühen

Sözi bu nükte üzre kaṭ ‘ u ḍamm (16) eyledüñ. *Nükteden* murâd bu beytdür.

2870. Hatema’llâhu lenâ bi’l-hüsna

Allah “*te ‘âlâ hażreti celle celâluhu*”²⁶¹⁴ (17) bizi hüsni ve hüsni-i hâtime ile ḥatm eylesün [*Ḥateme* fi ‘l-i mâzîdür].

Ve hüve Mevlana ni ‘ me’l-mevlâ

Ve bizüm seyyid ü (18) mu ‘ayyenimüz odur ya ‘nî Ḥudâ-yı “*‘azze ve celle*”²⁶¹⁵dür o ki murâd Ḥaḳ “*sübḥânehu ve te ‘âlâ hażreti*”²⁶¹⁶dür “*‘azze (19) ismuhu*”²⁶¹⁷ hûb u laṭîf

²⁶¹³ kâğazdan F: kâğaddan H

²⁶¹⁴ “Celal sahibi yüce Allah”

²⁶¹⁵ “Aziz ve yüce Allah”

²⁶¹⁶ “Her türlü eksiklik ve kusurdan münezzeḥ olan yüce Allah”

²⁶¹⁷ “İsmi yüce Allah”

Mevlâdur, zîrâ her kes ki cân u dilden anuñ dergahına teveccüh (20) idüp her ne murâd taleb eylese be-her hâl ol dergâhdan maħrûm olmaz, beyt (21)

Muħâlest eger ser ber-în der nihî

Ki bāz āyedet dest-i ħācet nihî²⁶¹⁸

Ey mucîbü'd-da'avât (22) ve ey kâdi'l-ħacât ħabîbüñ Muħammed Muştafâ'nunñ “*şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem*”²⁶¹⁹ ‘aşkına ve ‘izzetine (23) Ğazanfer bendeñe ve bî-çäre²⁶²⁰ ħaķır Şem'î'ye ħüsn-i ħātîme müyesser idüp cemî'-i ‘azâb u ‘iķâbdan āzād **214a (1)** eyle her kim ki bu şerħden müstefîd olup sa'âdetlü pādşâh-ı 'âlem-penâh ħazretlerinüñ (2) kapuağası Ğazanfer Ağa ħazretlerinüñ rûhına ve bu kitâb-ı şerîfün şârihi olan (3) Şem'î-i ħaķırünñ rûhına ħayr du'â eyleye her iki cihânda Ĥudâ-yı “‘*azze ve celle 'azze ismuhu*” andan râzı (4) olup anı dîdâr-ı şerîfi ile şādân u ħandân eylesün âmîn. Yâ mucîbe's (5) sâ'ilîn Ĥaķ “*sübĥānehu ve te'ālā ħazreti*”ne “‘*azze ismuhu*” bî-pâyân şükr (6) olsun ki anuñ 'avn ü 'ināyeti ile bu şerħ-i şerîf ki (7) Şem'î-i ħaķırünñ ħatı iledür aña biñ toķuz sene mâh-ı şaferün (8) yigirmi birinci pencşenbe günü ba'de'l-'aşr ħüsn-i ihtitâm (9) müyesser oldı. Ĥâmiden ve muşalliyen evvelen ve āĥiren (10) ve'l-ħamdu'lillāh Rabbü'l-'âlemîn. Erĥamü'r-raĥimîn er-ħam men kâne (11) fî-hazi'd-dîn.

²⁶¹⁸ “Bu kapıya baş koyarsan ihtiyaç elini geride tutman hayaldir.” Sa'dî, *Bostân*, s. 199.

²⁶¹⁹ “Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun.”

²⁶²⁰ bî-çäre F: -H

KAYNAKÇA

- Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs Amme İştéhara Mine'l-Ehâdîsi ala el-sineti'n-Nâs*, Cilt: 2, Mektebetü'l-Kudsî, Dîmeşk 2001.
- Akat, Davut. *Şerh-i Bahâristân (Giriş-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), 1999, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aliyyu'l-Kari. *Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu*, (Çev.: Ahmet Serdaroğlu), İstanbul 1986
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ İnceleme-Metin*, (Haz.: Filiz Kılıç), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- Ayan, Gönül. "Lâmi'î Çelebi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1. ss. 43-65.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul 2011.
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâ'u'l-Müellifîn, Âsâru'l- Musannifîn*, Cilt: II, İstanbul 1900.
- Baltacı, Cahit. *XV. ve XVI. Asır İstanbul Medreseleri*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1976.
- Baştürk, Şükrü, "Rüşdî'nin Şerh-i Dibâce-i Gülistan'ında XVI. Yüzyıl Türkçesinin Söz Varlığı", *Turkish Studies*, Volume 4/6, Fall 2009, ss. 22-38.
- Bayram, Yavuz. "Geleneksel, Yapısal ve Dilbilimsel Unsurlar Eşliğinde Klâsik Türk Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili", *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu* (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), Kayseri 13 Şubat 2009.
- Bayram, Yavuz. "Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama", *Yom Sanat*, Sayı: 12, Adana 2003, ss. 1-6.
- Bloch, Edgard. *Bibliothèque Nationale/Catalogue Des Manuscrits Turcs*, Cilt 1, Paris 1932-1933.
- Bruijn, J.T.P.DE. "Shem'î", *The Encyclopedia of Islam*, New Edition, IX, Leiden 1996, ss. 415.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, Cilt: 2, Ankara 2009.
- Câmî, *Mesnevî-i Heft-Evrenç*, (Haz. Murtaza Müderris-i Gilânî), Kitâbfurûş-i Sa'dî, 2. Baskı, Tahran 1351.

- Canpolat Taşçı, Hülya. “Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler”, *Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yayıncılık, İstanbul 2014, ss. 72-97.
- Canpolat, Hülya. *Sa’dî’nin Gülistân Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*, (Doktora Tezi), 2006, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2009.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi I*, Fecr Yayınevi, Ankara 1996.
- Ceylan, Ömür. *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.
- Çavuşoğlu, Mehmet. *Necati Bey Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.
- Çelebi, Asaf Hâlet. *Molla Câmî*, Hece Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2012.
- Çevirme, Hülya. “Yunus Emre’nin Bir Şiirinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 17, 2007, ss. 75-80.
- Çınar, Bekir. *Taşlıcalı Yahya Gencine-i Râz İnceleme Metin İndeks*, (Yüksek Lisans Tezi), 1995, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Çınarcı, Mehmet Nuri. *Mustafa Şem’î’nin Şerh-i Divan-ı Şâhî Adlı Eseri: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük*, (Doktora Tezi), 2011, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı Anbilim Dalı, Van.
- Çuhadar, Mustafa. “Hıdır Bey ve Kaside-i Nûniyyesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, 1987, ss. 217-230.
- Dağstânî, Ali Hilmi. *Fihristü'l-Kütübi't-Türkiyyeti'l-Mevcûdeti fi'l-Kütübhâneti'l-Hidviyye*, Kahire 1306.
- Dağlar, Abdülkadir. *Şem’î Şem’ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2009, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Derviş Mahmûd-ı Mesnevihan. *Sevâkıb-ı Menâkıb*, (Haz.: Erdoğan Erol, Gönül Ayan, Hüseyin Ayan), Rumi Yayınları, İstanbul 2007.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2004.
- Dihhudâ, Ali Ekber. “Şerh”, *Lügatnâme* (CD Version, Rivâyet-i Sivvom), Müessese-i İntişârât u Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahrân 1385.

- Dilçin, Cem. “Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 1, 1991, ss. 43-98.
- Dilçin, Cem. “Mantıku't-Tayr'ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1993, ss. 35-52.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009.
- Doğan, Muhammet Nur. “Metin Şerhi Üzerine”, *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, (Haz.: Mehmet Kalpaklı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, ss. 422-427.
- Duru, Rafiye. *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, (Doktora Tezi), 2007, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Dündar, Seyhan. *Şem 'î Şem 'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı*, (Yüksek Lisans Tezi), 1998, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Elbir, Bilal. *Sururi'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i Metin-İnceleme*, (Doktora Tezi), 2003, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Erdoğan, Mustafa. *Bursalı Rahmî ve Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basımevi, İstanbul 2004.
- Erişen, Gülgün. “Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i”, *Türkoloji Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 1992, ss. 285-315.
- Erişen, Gülgün. *Bursalı Rahmî ve Gül-i Sad-Berg'i*, (Yüksek Lisans Tezi), 1990, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Esrar Dede. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, (Haz.: İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Etik, Arif. *Farsça-Türkçe Lûgat*, Salâh Bilici Kitabevi Yayınları, İstanbul 1968.
- Fahredden er-Razi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Cilt: 1, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Feridüddin-i Attâr, *Mantıku't-Tayr*, (Haz. Muhammed Cevâd Meşkûr), Kitâb-furûş-i Tahrân, 2. Baskı, Tahran 1962.
- Genç, İlhan. “Biçimci ve Alımlamacıların Metni Anlama ve Anlamlandırmadaki Bilimselliklerinin Klâsik Şiire Uygulanabilirliği”, *Turkish Studies*, Volume 4/6 Fall 2009, ss. 170-192.

- Genç, İlhan. “Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar”, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007, ss. 393-404.
- Genç, İlhan. “Metin Şerhinde Bilimsellik ve Yorumsallık Boyutu”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu*, İstanbul 27-28 Mayıs 2008, ss. 99-118.
- Genç, İlhan. *Edebiyat Bilimi, Kuramlar-Akımlar-Yöntemler*, İzmir 2008.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Hafız Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, 2. Baskı, İstanbul 1968.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 2. Baskı, İstanbul 1983.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963.
- Güleç, İsmail. “Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı”, *Turkish Studies*, Volume: 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına-Şerh/Annotation), Fall 2009, ss. 174-193.
- Güleç, İsmail. *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Hâce Şemsüddin Muhammed Hâfız-ı Şirazî, *Divan*, İntişârât-ı Ceyhun, Tahran 1388.
- Halıcı, Feyzi. “Çevgân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, ss. 294-295.
- Hikmet, Ali Asgar. *Camî Hayatı ve Eserleri*, (Çev.: M. Nuri Gencosman), İstanbul 1994.
- İbn-i Manzûr. *Lisânü'l-Arab*, Dârü'l-Hadîs-i Kahire, Cilt: 5, Mısır-Kahire.
- İmam-ı Müslim, *Sahih-i Müslim*, (Terc. Hanifi Akın), Polen Yay., İstanbul 2008
- İmam-ı Buhârî, *Sahih-i Buhari*, (Terc. Mehmed Sofuoğlu), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.
- İnce, Muhammet. *Şem 'î'nin Mantıku't-Tayr Şerhi: İnceleme-Metin*, (Yüksek Lisans Tezi), 2012, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- İsen, Mustafa. *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994.
- İsen, Mustafa. “Estetik Nesir”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Cilt: 2, 2. Baskı, Ankara 2007.
- İz, Fahir. *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Cilt: 3, İstanbul 1977.

J. Von Hammer. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev.: Mustafa Gencer, DüNDAR Alikılıç, Abdüllatif Armağan, İrfan Bülbül), İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, Cilt: 2, İstanbul 2007.

Kanar, Mehmet. “Nizâmî-i Gencevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 33, ss. 183-185.

Kanar, Mehmet. *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

Kanar, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2009.

Kaplan, Mehmet. “Deh Murg’un İmlâsına Dair”, *Turkish Studies*, Volume 3/6 Fall 2008, ss. 409-421.

Kara, İsmail. *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

Karaismailoğlu, Adnan. “Bostân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, 1992, ss. 307-308.

Karavelioğlu, Murat A., “Klâsik Türk Edebiyatında Şem’î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem’î”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 32, ss. 65-80.

Kâtib Çelebi. *Keşfü’z-Zunûn*, (Tercüme eden: Rüştü Balcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2007.

Kaya, İbrahim. “Sûdî’nin Hafız Divanı Şerhindeki Tasavvufî Yaklaşımları”, *Turkish Studies*, Volume: 6/2, Spring 2011, ss. 599-630.

Kaya, İbrahim. “Sûdî’nin Şerh-i Gülistân’da Şem’î’ye Yönelttiği Sahih Nüshalara Muhalefet ve Nüsha Tercihi İle İlgili Eleştiriler” *Turkish Studies*, Volume: 7/2, 2012, ss. 649-675.

Kayaalp, İsa. *Sultan Ahmed Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

Keyik, Sevgi Elif. *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem’î’nin “Şerh-i Pendnâme”si*, (Yüksek Lisans Tezi), 2001, Ege Üniversitesi, İzmir.

Kılıç, Atabey. “Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi”, *Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, ss. 416-432.

Kırlangıç, Hicabi. *Câmî’nin Subhatü’l-Ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi*, (Yüksek Lisans Tezi), 1989, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Kırlangıç, Hicabi. *İyilerin Tesbihi (Subhatü'l-Ebrâr)*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2011.
- Koçoğlu, Turgut. "Mesnevî Şârihi Şem'î Şem'ullah'ın Şerh Yöntemi ile Walter G. Andrews'un Sözdizimsel Metin Yorumlama Yöntemi Arasındaki Benzerlik", *Turkish Studies*, Volume 7/4, Fall 2012, ss. 2249-2258.
- Koçoğlu, Turgut. *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2009, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kortantamer, Tunca. "Nedim'in Manzum Küçük Hikâyeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi V*, İzmir, ss. 13-27.
- Kortantamer, Tunca. "Nedim'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler" *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: IV, İzmir, ss. 20-59.
- Kortantamer, Tunca. "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: VIII, 1994, ss. 1-10.
- Kortantamer, Tunca. "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler I", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler I*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, ss. 273-336.
- Kucur, Sadi S., "Debîr", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 9, ss. 64.
- Kurnaz, Cemal. *Hayali Bey Divanı'nın Tahlili*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- Latîfî. *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ İnceleme-Metin*, (Haz.: Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1988.
- Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Matba'a-i Nâsırî, Şiraz 1936.
- Mehmed Şem'î, *Esmârü'l-Hadâ'ik*, Takvimhane-i Amire, İstanbul 1267/1850.
- Mengi, Mine. "Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili", *Turkish Studies*, Volume: 2/3, Summer 2007, ss. 407-415.

- Merdivin, Saadetdin. *Mızraklı İlmihal'in İtikadî Açısından Tahlihi*, (Yüksek Lisans Tezi), 1999, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Darü'l-Kütüb el-Kawmiye Kısmu'l-Feharisi'l-Şarkiye, Cilt: 3, The General Egyptian Book Organizations, 1990.
- Most, Glenn W. "Şerhlere Kuramsal Bir Bakış", *Metnin Hâlleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yayıncılık, İstanbul 2014, ss. 452-465.
- Mütercim Âsım Efendi, "et-tercemet", *el-Okyânûsu'l-Basît fi-Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît V*, (Yayına haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2013, s. 4878.
- Mütercim Âsım Efendi. "eş-Şerh", *el-Okyânûsü'l-Basît fi-Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît I*, İstanbul 1305.
- Mütercim Âsım Efendi. *Burhân-ı Katı*, (Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2009.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, (Haz.: Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Nametak, Fehim. *Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu, Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih ı Bosanskih Rukopisa*, London-Sarajevo 1998.
- Nev'îzâde Atâyî. *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmileti's-Şakayık*, (Haz.: Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- Nev'îzâde Atâyî. *Sohbetü'l-Ebkâr*, (Haz.: Muhammet Yelten), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1999.
- Nizâmî-i Gencevî, *Mahzenü'l-Esrâr*, (Haz. Hasan Vahîd Destgirdî), 3. Baskı, Müessesesi-i Matbû'ât-ı İlmî, Tahran 1343.
- Oğuz (Ortaç), Merâl. *Sürûri'nin Şerh-i Divân-ı Hâfiz'ı*, (Yüksek Lisans Tezi), 1998, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Okumuş, Ömer. "Bahâristân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 4, ss. 470-471.
- Olgun, İbrahim. "Türkçede Sadi ve Hafız Şerhleri", *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Sayı: 322. ss. 117-126.
- Öz, Yusuf. *Sufilere Armağan Tuhfetü'l-Ahrâr*, Ravza Matbaası, 2. Baskı, İstanbul 2009.

- Öz, Yusuf. *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya 1999.
- Özbek, Durmuş. “El-Ûşî ve Kasidetü'l-Emalî”, *İlahiyat Dergisi*, Sayı: 5, 1994, ss. 261-308.
- Özervarlı, M. Sait “el-Emâlî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11, ss. 73-75.
- Özgüdenli, Osman Gazi. “Şeref Han”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, ss. 548-549.
- Öztürk, Şeyda. *Şem 'î'nin (15.-16 YY.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*, (Doktora Tezi), 2007, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt: 1, İstanbul 1983.
- Redhouse, Sir James W. “Şerh”, *A Turkish and English Lexicon, Türkçe-İngilizce Sözlük*, Librairie Du Liban, Beyrut 1996.
- Sa'dî, *Bostan*, (Haz. Gulâm Hüseyin Yûsufî), İntişârât-ı Harizmî, 3. Baskı, Tahran 1369.
- Sa'dî, *Gülistân*, (Haz. Halil Hatib Rehber), Matbû'ât-ı Safî Alî Şâh, Tahran 1969.
- Sahih Ahmed Dede. *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011.
- Saraç, M. Ali Yekta. “Şerhler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Cilt: 2, İstanbul 2007, ss. 121-132.
- Sefercioğlu, M. Nejat. *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Sehî Bey. *Heşt-Bihist The Tezkire By Sehî Beg*, (Haz.: Günay Kut), Printed at Harvard University Printing Office, Boston 1978.
- Sevgi, H. Ahmet. “Mantıku't-Tayr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 28, ss. 29-30.
- Stefini, Tommaso. “16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı: 225, Yıl: 2012, ss. 14-24.
- Steingass, Francis Joseph. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.
- Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, (Haz. Abdulhalim Mahmud), Cilt: 4, Mısır.

- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*, (Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahin, Oğuzhan. *Şem 'î Şem 'ullâh Şerh-i Mesnevî (III.-IV. Ciltler) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2012, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Şükûn, Ziya. *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- Taneri, Aydın. "Çetr", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, ss. 293-294.
- Tanıncı, Zeren. "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *Uludağ Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, ss. 41-56.
- Tanyıldız, Ahmet. *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, (Doktora Tezi), 2010, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Tarlan, Ali Nihat. *Metinler Şerhine Dâir*, Süheyl Basım Evi, İstanbul 1937.
- Tarlan, Ali Nihat. *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- Temizel, Ali. *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2009.
- Timurtaş, Faruk K., *Eski Türkiye Türkçesi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.
- Timurtaş, Faruk K., *Şeyhî ve Husrev ü Şîrin'i İnceleme-Metin*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980.
- Tirmizî, *es-Sünen*, (Tefsîr-i Sûre, 68), Cilt: 1, Kahire 1938-1962.
- Tolasa, Harun. *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- Toprak, Mehmet Sait. "Ûşî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 42, ss. 230-231.
- Tökel, Dursun Ali. "Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır", *Dergâh Dergisi*, Sayı: 150, Ağustos 2002, ss. 10-23.
- Tökel, Dursun Ali. "Bir Gazeli Rus Biçimciliği İle Nasıl Çözümleyelim", *Dergâh Dergisi*, Sayı: 173, Temmuz 2004, ss. 9-15.
- Tökel, Dursun Ali. "Divan Şiiri'ne Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak", *Turkish Studies*, Volume 2/3 Summer 2007, ss. 535-555.

- Tökel, Dursun Ali. “Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî’nin Bir Gazeline Uygulanışı”, *Yedi İklim Dergisi*, Mayıs 1996, ss. 53-59.
- Tökel, Dursun Ali. “*Sevdâkâr Şah ve Gülenaz Sultan Hikâyesi: Yapısal Açıdan Bir İnceleme*”, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007, ss. 783-794.
- Tulum, Mertol. *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Tulum, Mertol. *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl Menâkıbu’l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.
- Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî*, (Haz.: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.
- Tunalı, İsmail. *Sanat Ontolojisi*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2002.
- Turan, Muhittin. *Şem ‘î Şem ‘ullâh Şerh-i Mantuku ‘t-Tayr*, (Doktora Tezi), 2014, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Uzun, Mustafa. “Hâkânî Mehmed Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 15, ss. 168.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Ünlü, Osman. “Klasik Türk Edebiyatında Edebî Şerhlerin Yazılış Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh*, Klasik Yayıncılık, İstanbul 2014, ss.148-167
- Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies*, Volume: 3/6, Fall 2008, ss. 1-46.
- Ünver, İsmail. “Gencine-i Râz”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 14, s. 20.
- Ünver, İsmail. “Sem’î Sem’ullah”, *Türk Dili*, Cilt: XLIX, Sayı: 397, Ocak-1985, ss. 38-43.
- Üst, Sibel. “Fuzûlî’nin ‘Usanmaz mı’ Redifli Gazelinin Yapısalcılık Açısından İncelenmesi”, *Turkish Studies*, Volume 2/3, Summer 2007, ss. 554-572.
- Üst, Sibel. “Dilbilimsel İnceleme Yöntemleri ve Klâsik Türk Edebiyatı”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7/2, 2014, ss. 125-146.

- Yakar, H. İbrahim. “Meşrebzâde Damadı Maraşlı Mehmet Şem’î Hayatı ve Şiirleri” *Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 1, ss. 161-171.
- Yazıcıoğlu, M. Sait. “el-Kasîdetü’n-Nûniyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, ss. 571-572.
- Yazıcıoğlu, M. Sait. “Hızır Bey ve Kasîde-i Nûniyye’si”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 1984, ss. 549-588.
- Yekbaş, Hakan. “Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 23, Bahar 2008, ss. 189-217.
- Yeniterzi, Emine. “Metin Şerhiyle İlgili Görüşler”, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu*, Ankara 17-18 Ocak 1992. ss. 59-71.
- Yıldırım, Aydın-Yılmaz, Edip. “İlk Osmanlı Şeyhülislâmı Molla Fenârî”, *Diyanet İlmî Dergi*, Sayı: 3, Cilt: 31, ss. 71-81.
- Yılmaz, Mehmet. *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- Yılmaz, Ozan. “‘Bir Münekkit Var Şarihten İçeri’ Türk Şerh Edebiyatı’nda ‘Reddiye’ Geleneği ve Sudî-i Bosnevî Örneği”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 7, İstanbul, ss. 107-154.
- Yılmaz, Ozan. “Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, Spring 2007, ss. 107-154.
- Yılmaz, Ozan. *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân’ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, (Doktora Tezi), 2008, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Yöntem, Ali Canip. “Hakanî Mehmed Bey”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı: II/1-2, 1947, ss. 43-46.

DİZİN

(Şahıs-Yer-Eser Adları)

- ‘Abdu’l-‘azîz, 850
‘Abdu’llâh, 309
‘Acem, 134, 139, 158, 272, 275, 382, 452, 735, 736, 893
‘Âd, 822
Âdem (hz.), 147, 161, 213, 261, 288, 289, 290, 291, 292, 307, 309, 310, 330, 401, 438, 459, 486, 494, 545, 546, 579, 661, 690, 692, 771
‘Alî (hz.), 162, 318, 880, 920, 921
Şenevî, 418
Şüreyyâ, 345
Aḥmed, 308, 549
Aḥmed-i Ğazâlî, 163, 359, 361
‘Alî Şîr, 920
‘Arab, 134, 139, 167, 177, 195, 272, 275, 314, 355, 564, 735, 736, 737, 820, 824, 859
Bahâristân, 405
Baḥḥâ, 167, 313, 329, 341
Baḥn-ı vâdî, 313
Bel‘am, 579
Belķîs, 312
Berâhîm, 710
Beytu’llâh, 122, 493
Bişr-i Hâfî, 530
Büstân, 134, 273, 888
Câmî, 59, 102, 103, 140, 147, 164, 192, 228, 231, 249, 253, 262, 268, 278, 279, 292, 304, 305, 308, 329, 330, 334, 340, 347, 364, 380, 387, 395, 414, 431, 449, 463, 464, 479, 480, 495, 509, 510, 525, 541, 558, 572, 586, 594, 601, 616, 630, 643, 657, 669, 680, 681, 691, 703, 704, 717, 729, 740, 754, 755, 765, 779, 792, 793, 802, 812, 826, 842, 854, 870, 885, 886, 899, 901, 914, 919
Cem, 155, 369, 432, 454, 554, 828
Cemşîd, 332
Cibrîl, 366, 598, 599
Dāvūd (hz.), 528
Deccâl, 329
Dehdehî, 157, 158, 177, 373
Dicle, 193, 651, 652, 654, 655
Dîvân-ı Hâfîz, 151, 497
Dîvân-ı Zâhîr-i Fâryâbî, 892
Ebū Bekr-i Şiddîk (hz.), 162, 309, 318, 326, 722, 723
Ebū Cehl, 314
Ebū Tûrâb-ı Nesevî, 157, 611
Ebū Tûrâb-i Baḥşî, 582
Ehremen, 418
Enverî, 891
Eyyüb (hz.), 548
Fâtîma (hz.), 880
Fir‘avn, 549
Firdevs, 272
Firdevsî, 890
Ğazanfer Aĝa, 38, 102, 103, 163, 164, 262, 263, 329, 335, 697, 706, 747, 767, 786, 858, 870, 915, 925
Gence, 890
Ğulistân, 151, 383, 400, 424
Ĥ‘ace Hâfîz, 151, 153, 155, 385, 395, 407, 433, 512, 683
Ĥaccâc, 375, 377, 405
Ĥâķânî, 891
Ĥakîm Senâyî, 894, 895, 896
Ĥalîl, 161, 548, 596
Ĥasan (hz.), 880, 881, 882, 883
Ĥasan-ı Başrî, 882
Ĥasan-ı Dehlevî, 894
Hemedânî, 359, 361
Ĥızr, 833, 865, 891
Ĥind, 369, 893, 894
Ĥocend, 893
Ĥüseyn (hz.), 164, 169, 334, 335
Ĥüsrev, 894
Ĥüsrev-i Dehlevî, 894
İblîs, 290, 580, 661

- İbrāhīm (hz.), 146, 161, 311, 417, 548, 596, 597, 598, 599, 600, 709
- İdrīs (hz.), 149, 312
- ‘İmrān, 459
- ‘İsā (hz.), 312, 329, 426, 519, 520, 521, 522, 523, 549, 787, 788, 919
- ‘İsevī, 418
- İşfānī, 892
- Ka‘be, 465, 493, 644, 651, 725, 726, 735, 892
- Ḳārūn, 579
- Kemāl-i Ḥocendī, 892, 893
- Ken‘ān, 161, 580, 686
- Ḳur‘ān-ı ‘Azīm, 151, 271, 284, 388, 449, 467, 579, 723, 873, 874
- Ḳureyş, 549
- Lāt, 418
- Mantıḳu‘t-ṭayr, 151, 630, 723
- Meşnevī-i Şerīf, 631, 888
- Mecnūn, 439
- Medīne, 314, 319
- Mehdī, 329
- Mekke, 167, 313, 314, 319, 341, 493, 582, 676, 723
- Menāt, 418
- Meryem (hz.), 615
- Mışr, 137, 172, 283, 676
- Mişkātü’l-envār, 152, 277
- Muḥammed (Resūl, Resū’llāh, Muştafā, Risālet) (hz.), 40, 52, 103, 147, 149, 151, 152, 162, 164, 213, 260, 261, 277, 281, 306, 307, 308, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 326, 327, 331, 335, 387, 388, 415, 520, 549, 644, 696, 723, 755, 799, 800, 810, 840, 849, 850, 851, 852, 880, 881, 915, 925
- Muḥammed Ḥān, 164, 858
- Muḥammed-i Ġazālī, 162, 163, 361
- Muḥtār-ı şihāh, 518, 918
- Mūsā (hz.), 311, 312, 459, 460, 549, 806, 863, 864, 865, 866, 867
- Muşlihi’d-dīn, 390
- Muşul, 535, 536, 537
- Naḥşeb, 183, 909
- Naḥşebī, 909
- Necātī, 150, 744
- Necd, 172, 736
- Nemrūd, 161, 311, 548
- Nesef, 157, 611
- Nevāyī, 920, 921
- Nīl, 137, 172, 283, 549
- Nizāmī, 890
- Nūḥ (hz.), 311, 548, 580, 829
- Nūşīrvān, 837, 838, 839
- ‘Oşmān (hz.), 162, 318, 327
- ‘Ömer (hz.), 134, 318, 334,
- Rābi‘a (hz.), 537
- Rāfiżī, 318, 319
- Rūm, 142, 169, 187, 279, 369, 502
- Rüstem, 185, 507
- Sa‘dü’d-dīn Taftāzānī, 487
- Sa‘dī, 390, 392, 393, 892
- Sa‘dī-i Şīrāzī, 390
- Şāliḥ, 312
- Senāyī, 895
- Seyyīd Şerīf-i Cürcānī, 487
- Şifāhān, 892
- Subḥatü’l-Ebrār (Subḥa), 102, 103, 231, 262, 264, 266, 267, 269, 270, 278, 279, 339, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 500, 921
- Sūdī, 155, 293, 433
- Sultān Hüseyin, 38, 163, 331, 335
- Sultān Muḥammed Ḥān, 38, 103, 163, 164, 263, 331, 335
- Sultān Murād Ḥān, 38, 103, 163, 227, 263
- Süleymān (hz.), 312, 369, 512
- Şehnāme, 890
- Şem‘ī, 102, 103, 104, 218, 256, 329, 415, 479, 644, 697, 704, 706, 755, 791, 870, 904, 905, 915, 925
- Şer‘a, 309
- Şeyḥ Nizāmī, 315
- Şeyḥ Sa‘dī, 390, 391, 393, 424, 892, 893

Şeyh-i Ekber, 162, 430, 437
 Şîrâz, 390
 Tātār, 270
 Tebrîz, 893
 Tūr, 459
 ‘Uzzā, 174, 418
 Ümmü Hānī, 316
 Ya’kūb (hz.), 439, 548
 Ye’cūc, 858
 Yemānī, 319

Yemen, 325
 Yezdān, 418, 467, 550
 Yūsuf (hz.), 189, 311, 439, 548, 686, 687,
 689, 690, 871, 872
 Zāhîr-i Fāryābî, 891
 Zerdüş, 710
 Ziyāü’-d-dîn Yūsuf, 871, 872
 Zü’n-nūn-ı Mıṣrî, 675, 676
 Züleyhā, 686, 687, 688, 689, 690